العمدة في إعداد العدة

للجهاد في سبيل الله تعالى

جىهاد تەييارلىقى ھەققىدە شەرئى ئاساس

دوكتۇر — ئابدۇلقادىر ئىبنى ئابدۇلئەزىز

3- قىسىم

تەرجىمە قىلغۇچى: ئابدۇلھەق

تۈركىستان ئىسلام پارتىيىسى ئىسلام ئاۋازى تەشۋىقات مەركىزى

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

مۇندەرىجە

بەشىنچى. قۇرئان ۋە ھەدىسكە ئېسىلىشنىڭ پەرزلىكى (يەنى ئەھلى سۈننە ۋەلجامائەنىڭ نىزامنامىسى ـ ئا، ١ ـ تولۇقلىما) 5
«رىۋايەت قىلغۇچىلىرى يەككە لىنىيىلىك ھەدىسلەر ئەقىدە ۋە ئەھكاملاردا ھۇججەت قىلىنىدۇ» دېگەن مەسىلە 63
«ھەربىر كىشىنىڭ مەزھەبكە تەقلىد قىلىشى دۇرۇس، لېكىن ۋاجىب ئەمەس» دېگەن مەسىلە 65
«بىز: ‹ئىجتىھادنى ئۇزۇلۇپ قالماستىن داۋاملىشىدۇ، زېمىن الله ئۈچۈن ھۇججەت تۇرغۇزغۇچىدىن ھەرگىزمۇ خالى قالمايدۇ› دەپ قارايمىز» دېگەن مەسىلە 70
خاتىمە 73
ئالتىنچى. جىھادنىڭ ئاساسلىق كۆرسەتكۈچلىرى (2 ـ تولۇقلىما) 75
1 ـ بۆلەك. ﴿جىنلارنى ۋە ئىنسانلارنى پەقەت ماڭا ئىبادەت قىلىش ئۈچۈنلا ياراتتىم﴾..... 79
2 ـ بۆلەك. ﴿ئۇلار (دىن توغرىسىدا) داۋاملىق ئىختىلاپ قىلىشقۇچىلاردۇر، پەقەت پەرۋەردىگارىڭنىڭ رەھمىتىگە ئېرىشكەنلەر بۇنىڭدىن مۇستەسنا﴾ 80
3 ـ بۆلەك. مەخلۇقلارنىڭ مۇئمىن ۋە كاپىرغا بۆلۈنۈشى بىلەن ئۇ ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا دۈشمەنلىك ئورنىدى 83
4 ـ بۆلەك. الله تائالانىڭ كاپىرلارنى مۇئمىنلەرگە مۇپتىلا قىلىشى تەقدىرى ئىش 84
5 ـ بۆلەك. الله تائالا مۇئمىنلەرنى تەقدىردىكى مۇئمىنلەرگە مۇپتىلا قىلىنغان كاپىرلارنى يوقىتىشقا شەرئىي جەھەتتە بۇيرۇيدۇ 89
بىرىنچى. ئىسلامغا دەۋەت قىلىش 90
ئىككىنچى. تىرىك ۋە ئۆلۈك كاپىرلاردىن ئادا ـ جۇدا بولۇش 90
ئۈچىنچى. ئايرىلىش ۋە ھىجرەت قىلىش 93
تۆتىنچى. الله يولىدا جىھاد قىلىش 93
6 ـ بۆلەك. جىھاد ئىككى قىسىم بولۇپ، بىرى، ھەقنى كېڭەيتىش جىھادى. يەنە بىرى، قوغدىنىش جىھادى 97
ھەقنى كېڭەيتىش جىھادىنىڭ دەلىلى 97
قوغدىنىش جىھادىنىڭ دەلىلى 99
شۇبھە 99
7 ـ بۆلەك. جىھاد ئەسلىي پەرز كۇپايە بولۇپ، بىر نەچچە ئورۇنلاردا پەرز ئەين بولىدۇ 105
8 ـ بۆلەك. ئەسكىرىي تەلىم ئېلىش ھەربىر مۇسۇلمانىنىڭ ئۈستىگە پەرز 107
9 ـ بۆلەك. ئىسلام ئۈممىتى مۇجاھىد ئۈممەتتۇر، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنىڭ سىياسەتلىرى مۇشۇ سۈپەتكە ئۇيغۇن يۈرگۈزۈلۈشى لازىم 108
10 ـ بۆلەك. مۇسۇلمانلارنى جىھادتىن پەقەت ئاجىزلىقلا توسۇپ قالىدۇ، بۇ چاغدا تەييارلىق كۆرۈش پەرز بولىدۇ..... 110
11 ـ بۆلەك. ھىجرەت تاكى كۇن مەغرىبتىن چىققانغا قەدەر ئۈزۈلۈپ قالمايدۇ 115
12 ـ بۆلەك. مۇسۇلمانلار گەرچە يۇرتلىرى يىراق بولسىمۇ بىر ئۈممەت، مۇسۇلمان مۇسۇلمانىنىڭ قېرىندىشى، ئۇلارنىڭ بىر ـ بىرىگە يارەدەم بېرىش مەجبۇرىيىتى بار 119
13 ـ بۆلەك. يېقىن جايدىكى دۈشمەنگە ئاۋۋال ئۇرۇش باشلاش پەرز 124
14 ـ بۆلەك. قوغدىنىۋالغۇچى مۇرتەدلەرگە قارشى ئۇرۇش ئېچىش كاپىرلارغا قارشى ئۇرۇش ئېچىشنىڭ ئالدىدا تۇرىدۇ 125

15 ـ بۆلەك. پادىشاھ ئەگەر كاپىر ۋە قوغدانغۇچى بولسا، ئۇنىڭغا قارشى ئۇرۇش ئېچىش پەرز ئەين. بۇ ئۇرۇش ئۇنىڭدىن باشقا ئۇرۇشلارنىڭ ئالدىغا قويۇلىدۇ 126
شۈبھە 130
شۈبھىگە رەددىيە 144
شەيخ ئەلبانىنىڭ خەتەرلىك شۈبھىسىگە رەددىيە 151
16 ـ بۆلەك. تىرىك تاغۇتلارنىڭ زىيىنى ئۆلۈك تاغۇتلارنىڭكىدىن ئېغىر 167
17 ـ بۆلەك. ئىسلامنىڭ شەۋكىتى ئىمانىي دوستلۇق ئارقىلىق مەيدانغا كېلىدۇ 170
18 ـ بۆلەك. جەڭ ئالداشتۇر 176
بىرىنچى. دۈشمەنلەرگە يالغان ئېيتىش 177
ئىككىنچى. مۇئاھىدە تۈزۈشمىگەن كاپىرنى قەستلەپ ئۆلتۈرۈشنىڭ دۇرۇسلۇقى 180
ئۈچىنچى. ئىسلامدىكى مەخپىيەتچىلىك 186
19 ـ بۆلەك. شەھىدلىكنى تەلەپ قىلىش ئۆزى بىۋاسىتە مەقسەت قىلىنماستىن، بەلكى دىننى ئۈستۈن قىلىش ئۈچۈن مەقسەت قىلىنغۇچىدۇر 192
بۇ يەردە شەھىدلىككە ئالاقىدار بىر نەچچە ئىشلاردىن ئاگاھلاندۇرۇپ ئۆتۈشكە توغرا كېلىدۇ 193
بىرىنچى. غەلىبە ـ نۇسرەتكە ئېرىشىشتە شەھىدلىكنى ياخشى كۆرۈشنىڭ (ئىجابىي) تەسىرى 193
(دۈشمەننى) توسۇش پرىنسىپى ئىككى نەرسىگە ئەمەل قىلىش ئارقىلىق ۋۇجۇدقا چىقىدۇ 194
ئىككىنچى. قاراملىقنىڭ ئاپىتى 196
ئۈچىنچى. قورقۇنچاقلىقنىڭ ئاپىتى 202
تۆتىنچى. چېكىنىشنىڭ ئاپىتى 203
20 ـ بۆلەك. ﴿ياردەم پەقەت الله تەرىپىدىندۇر﴾ 205
يەتتىنچى. مۇجاھىدنىڭ ئىلىم تەلەپ قىلىشىنىڭ ھۆكمى توغرىسىدا (٣ ـ تولۇقلىما) 212
بىرىنچى. ئۆگىنىش پەرز بولغان دىنىي ئىلىمنىڭ تەقسىماتى 213
ئىككىنچى. «ئىلىم تەلەپ قىلماي تۇرۇپ جىھاد قىلىشقا بولمايدۇ» دېگەن شۈبھىگە رەددىيە 216
بىرىنچىدىن، ئۇ كىشى پەرز كۇفايىنى پەرز ئەين قىلىپ قويدى 217
ئىككىنچىدىن، ئۇ ئادەم جىھادنىڭ پەرزلىكى ئۈچۈن شەرت بولمىغان نەرسىنى شەرت قىلىپ قويدى 218
ئۈچىنچى. مۇجاھىدلار گۇرۇھىغا زۆرۈر بولغان ئىلىم 220
سەككىزىنچى. جىھادقا تەييارلىق كۆرۈشتىن مەقسەتنىڭ نېمىلىكى، «مۇكەممەل مۇسۇلمان بولۇش جىھادنىڭ پەرزلىكى ئۈچۈن شەرتمۇ؟!» دېگەن ھەقتە (يەنى «ئىمانىي تەربىيىنى تولۇقلىماي تۇرۇپ جىھاد قىلىشقا بولمايدۇ» دېگەن شۈبھىگە رەددىيە ـ ئا، ٤ ـ تولۇقلىما) 224
بىرىنچى. جىھادقا تەييارلىق كۆرۈشتىن مەقسەت نېمە؟ 224
ئىككىنچى. مۇكەممەل مۇسۇلمان بولۇش جىھادنىڭ پەرز بولۇش شەرتلىرىدىن ھېسابلىنامدۇ؟! 226
«ئىمانىي تەربىيىنى تولۇقلىماي تۇرۇپ جىھاد قىلمايمىز» دېگەن شۈبھىگە رەددىيە 226
مەن يۇقىرىقى سۆزلەرنى تۆۋەندىكى نۇقتىلاردا خۇلاسىلىشىم مۇمكىن 232
بەشىنچى باب. ئەسكىرى لاگېر ئەزالىرىنىڭ مەجبۇرىيەتلىرى 238
بىرىنچى. ئەزالارنىڭ الله نىڭ ئالدىدىدىكى مەجبۇرىيەتلىرى 238
١ ـ ئىخلاس قىلىش 239
٢ ـ الله قا تەقۋالىق قىلىش 239
٣ ـ سەۋر قىلىش ۋە سەۋردە دۈشمەن بىلەن مۇسابىقىلىشىش 244
٤ ـ ئىشەنچلىك بولۇش 254
٥ ـ ياخشىلىق قىلىش 256
٦ ـ راستچىل بولۇش 257
٧ ـ الله قا تەۋەككۈل قىلىش 261
٨ ـ الله قا دۇئا قىلىش 266

ئىككىنچى. ئەزالارنىڭ ئەمىر ئالدىدىكى مەجبۇرىيەتلىرى 268
بىرىنچى. گۇناھـ مەئسىيەت بولمايدىغان ئىشلاردا ئەمىرنىڭ سۆزىنى ئاڭلاش ۋە ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلىش..... 268
١ـ مۇقەددىمە 268
٢ـ ئاڭلاش ۋە ئىتائەت قىلىشنىڭ پەرزلىكىنىڭ دەلىللىرى 269
٣ـ ئاڭلاش ۋە ئىتائەت قىلىشنىڭ پەرزلىكىدىن يەكۇنلەنگەن مەسىلىلەر 274
٤ـ ئەمىرنىڭ ئىتائىتىگە كىرىپ كېتىدىغان ئىشلار 281
٥ـ ئەمىرنىڭ سۆزىنى ئاڭلاش ۋە ئىتائەت قىلىشنى چەكلەپ قويىدىغان ئىشلار 284
٦ـ خاتىمە ۋە نەسىھەت 287
ئىككىنچى. ئەمىرگە نەسىھەت قىلىش..... 292
١ـ ئەمىرگە نەسىھەت قىلىشنىڭ دەلىللىرى 293
٢ـ ئىش ئۇستىدىكىلەرگە نەسىھەت قىلىشنىڭ قاتارىغا كىرىپ كېتىدىغان ئىشلار 293
٣ـ ئەسكەرتىش 298
٤ـ ئەمىرگە مەخپىي نەسىھەت قىلىشنىڭ ئەۋزەللىكى 298
ئۈچىنچى. ئەمىرگە ھۆرمەت قىلىش 302
ئەسكەرتىش 303
ئۈچىنچى. ئەزالارنىڭ ئەزالار ئالدىدىكى مەجبۇرىيەتلىرى (يەنى ئەزانىڭ قېرىنداشلىرى ئالدىدىكى مەجبۇرىيەتلىرى ـ ئا) 304
گۈزەل ئەخلاقلار مېنىڭ كۆز قارىشىمدا مۇنداق ئىككى ئاساسقا مەركەزلىشىدۇ 306
بىرىنچى قىسىم. كىشىلەردىن ئەزىيەتنى يىغىشقا ئالاقىدار بەزى مەسىلىلەر 308
ئىككىنچى قىسىم. كىشىلەرگە پايدا يەتكۈزۈشنىڭ ئاستىغا كىرىپ كېتىدىغان بىر بۆلۈك ئىشلار 321
خۇلاسە 331
كىتابنىڭ خاتىمىسى 336

بەشىنچى. قۇرئان ۋە ھەدىسكە ئېسىلىشنىڭ پەرزلىكى (يەنى ئەھلى سۈننە ۋەلجامائەنىڭ نىزامنامىسى ـ ئا، ١ ـ تولۇقلىما)

قۇرئان ۋە ھەدىسكە ئېسىلىش جىھادتىكى ئىمانىي تەييارلىقنىڭ ئەڭ مۇھىم بەلگىلىرىدىن بىرى. ئۇ جىھاد ھەرىكىتىنىڭ يۆنىلىشىنى ئۆزىنىڭ شەرئىي غايىسىگە يۈزلەندۈرىدۇ ھەمدە ئۇنى ئىسلام بايرىقىنى كۆتۈرۈۋالغان كۆپلىگەن ھەرىكەتلەر دۇچار بولغان، ھەقتىن تېيىلىش ۋە چەتنەپ كېتىش ئاقىۋىتىدىن ساقلاپ قالىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، «قۇرئان ۋە ھەدىسكە ئېسىلىش ئىمانىي تەييارلىقنىڭ ئەڭ مۇھىم بەلگىسى» دەپ مۇتلەقلەشتۈرۈپ ئېيتساق ئاشۇرۇۋەتكەن بولمايمىز.

قۇرئان ۋە ھەدىسكە ئېسىلىشقا سەل قارىغاندا، جىھاد ھەرىكىتىنى ھەرخىل سىياسىي بوران ـ چاپقۇنلار ئۇچۇرۇپ كېتىدۇ ۋە ئۇنىڭ شەكلىنى ئۆزگەرتىۋېتىدۇ، مۇجاھىدلارنىڭ بەرگەن قۇربانلىقلىرىنى زايە قىلىۋېتىدۇ. شۇنداقلا، باشقىلارغا جىھادنىڭ مېۋىسىنى ئۈزۈشكە يول ئېچىپ بېرىدۇ. ئاقىۋەت، بىر كۇفرى ئىلمانىي تۈزۈم يىقىلىپ، ئۇنىڭ ئورنىغا شەھىدلەر ۋە يارىلانغۇچىلارنىڭ جەسەتلىرى ئۈستىگە قۇرۇلغان يەنە بىر كۇفرى ئىلمانىي تۈزۈم چىقىدۇ. باشقىلاردىن ئىبرەت ئالغان كىشى بەختلىك ئادەم ھېسابلىنىدۇ.

قۇرئان ۋە ھەدىسكە ئېسىلىش ئەھلى سۈننە ۋەلجامائەنىڭ يولى. ئۇلار پەيغەمبەر ﷺ نىڭ تۆۋەندىكى سۆزىدە زىكىر قىلىنغان فىرقە ناجىيەدۇر*: «إِنَّ هَذِهِ الأُمَّةَ سَتَفْتَرِقُ عَلَى إِحْدَى وَسَبْعِينَ فِرْقَةً كُلُّهَا فِي النَّارِ إِلاَّ وَاحِدَةٌ وَهِيَ الجَمَاعَة» «جەزمەنكى، بۇ ئۈممەت 71 فىرقىگە بۆلۈنىدۇ. ئۇلارنىڭ پەقەت بىرسىدىن باشقا ھەممىسى دوزاختا بولىدۇ. ئۇ بولسىمۇ (سۈننەت ئۈستىگە قۇرۇلغان) جامائەتتۇر»[1].

تىرمىزى ۋە ئۇنىڭدىن باشقىلار ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمرى ئىبنى ئاس رضي الله عنه دىن مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ، پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «لَيَأْتِيَنَّ عَلَى أُمَّتِي مَا أَتَى عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ حَذْوَ النَّعْلِ بِالنَّعْلِ حَتَّى إِنْ كَانَ مِنْهُمْ مَنْ أَتَى أُمَّهُ عَلَانِيَةً لَكَانَ فِي أُمَّتِي مَنْ يَصْنَعُ ذَلِكَ وَإِنَّ بَنِي إِسْرَائِيلَ تَفَرَّقَتْ عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً وَتَفْتَرِقُ أُمَّتِي عَلَى ثَلاثٍ وَسَبْعِينَ مِلَّةً كُلُّهُمْ فِي النَّارِ إِلا مِلَّةً وَاحِدَةً قَالُوا وَمَنْ هِيَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ مَا أَنَا عَلَيْهِ وَأَصْحَابِي» «بەنى ئىسرائىلنىڭ ئۈستىگە كەلگەن ئىشلار ئەلۋەتتە مېنىڭ ئۈممىتىمگىمۇ ئوخشاش ھالدا كېلىدۇ. ھەتتاكى، ئۇلارنىڭ ئىچىدىن بىر ئادەم ئاشكارا ھالەتتە ئانىسى بىلەن زىنا قىلغان بولسا، مېنىڭ ئۈممىتىم ئىچىدىمۇ شۇنداق قىلىدىغانلار چىقىدۇ. بەنى ئىسرائىل 72 فىرقىگە بۆلۈنۈپ كەتكەن. مېنىڭ ئۈممىتىم 73 فىرقىگە بۆلۈنۈپ كېتىدۇ. بىر فىرقىدىن باشقا ھەممىسى دوزاختا بولىدۇ».

ساھابىلەر: ئى رەسۇلۇللاھ! ئۇ بىر پىرقە كىملەر؟ دېدى. پەيغەمبەر ﷺ: «مەن ۋە مېنىڭ ساھابىلىرىمنىڭ يولىنى تۇتۇپ ماڭغانلار» دېدى.

مەنا بىردۇر. نىجات تاپقۇچى پىرقە بىرىنچى ھەق جامائەت بولغان پەيغەمبەر ﷺ ۋە ئۇ زاتنىڭ ساھابىلىرىنىڭ تۇتۇپ ماڭغان يولىغا ئەگەشكۈچى گۇرۇھتۇر.

---

* نىجات تاپقۇچى پىرقە

[1] ئىبنى ئەبى ئاسىمنىڭ «كىتابۇس سۈننە» ناملىق كىتابى ٣٣ـ بەت ٦٥ـ ھەدىس، ئەلبانى بۇ ھەدىسنى سەھىھ دېگەن.

ئەبۇ شامە «ئەلھەۋادىسۇ ۋەلبىدەئ»* ناملىق كىتابتا مۇنداق دېگەن ئىدى: [جامائەتنى لازىم تۇتۇشقا بۇيرۇق كەلدى. جامائەتنى لازىم تۇتۇشتىن مەقسەت گەرچە ئۇنىڭغا ئېسىلغۇچىلار ئاز، قارشى چىققۇچىلار كۆپ بولغان تەقدىردىمۇ ھەقنى ۋە ئۇنىڭ ئەگەشكۈچىلىرىنى لازىم تۇتۇشتۇر. چۈنكى، ھەق دېگەن پەيغەمبەر ﷺ ۋە ئۇنىڭ ساھابىلىرىدىن ئىبارەت بىرىنچى جامائەت تۇتۇپ ماڭغان يولدۇر. ئۇلاردىن كېيىنكى بىدئەتچىلەرنىڭ كۆپلۈكى ئېتىبارغا ئېلىنمايدۇ.

ئەمرى ئىبنى مەيمۇن ئەلئۆۋدى ﵁ مۇنداق دەيدۇ: {صَحِبْتُ مُعَاذًا بِالْيَمَنِ، فَمَا فَارَقْتُهُ حَتَّى وَارَيْتُهُ فِي التُّرَابِ بِالشَّامِ، ثُمَّ صَحِبْتُ بَعْدَهُ أَفْقَهَ النَّاسِ عَبْدَ اللهِ بنِ مَسْعُودٍ ﵁، فَسَمِعْتُهُ يَقُوْلُ: عَلَيْكُمْ بِالْجَمَاعَةِ، فَإِنَّ يَدَ اللهِ عَلَى الْجَمَاعَةِ، ثُمَّ سَمِعْتُهُ يَوْمًا مِنَ الْأَيَّامِ وَهُوَ يَقُوْلُ: سَيَلِيْ عَلَيْكُمْ وُلَاةٌ يُؤَخِّرُوْنَ الصَّلَاةَ عَنْ مَوَاقِيْتِهَا، فَصَلُّوا الصَّلَاةَ لِمِيْقَاتِهَا، فَهِيَ الْفَرِيْضَةُ، وَصَلُّوا مَعَهُمْ فَإِنَّهَا لَكُمْ نَافِلَةٌ، قَالَ قُلْتُ: يَا أَصْحَابَ مُحَمَّدٍ، مَا أَدْرِيْ مَا تُحَدِّثُوْنَا؟ قَالَ: وَمَا ذَاكَ؟ تَأْمُرُنِيْ بِالْجَمَاعَةِ وَتَحُضُّنِيْ عَلَيْهَا. ثُمَّ تَقُوْلُ: صَلِّي الصَّلَاةَ وَحْدَكَ، وَهِيَ الْفَرِيْضَةُ، وَصَلِّ مَعَ الْجَمَاعَةِ وَهِيَ نَافِلَةٌ؟ قَالَ يَا عَمْرَو بْنَ مَيْمُونٍ، قَدْ كُنْتُ أَظُنُّكَ مِنْ أَفْقَهِ أَهْلِ هَذِهِ الْقَرْيَةِ، تَدْرِيْ مَا الْجَمَاعَةُ؟ قُلْتُ: لَا، قَالَ: إِنَّ جُمْهُوْرَ الْجَمَاعَةِ: أَلَّذِيْنَ فَارَقُوا الْجَمَاعَةَ. اَلْجَمَاعَةُ مَا وَافَقَ الْحَقَّ، وَإِنْ كُنْتَ وَحْدَكَ" وَفِيْ طَرِيْقٍ أُخْرَى "فَضَرَبَ عَلَى فَخِذِيْ وَقَالَ: وَيْحَكَ، إِنَّ جُمْهُوْرَ النَّاسِ قد فَارَقُوا الْجَمَاعَةَ. وَإِنَّ الْجَمَاعَةَ مَا وَافَقَ طَاعَةَ اللهِ عَزَّوَجَلَّ} {مەن مۇئازغا يەمەندە ھەمسۆھبەت بولدۇم، ئۇنىڭدىن ئايرىلمىدىم، ھەتتاكى ئۇنى شامدا تۇپراققا كۆمدۈم. ئۇنىڭدىن كېيىن كىشىلەرنىڭ ئەڭ ئالىمراقى ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد ﵁ غا ھەمراھ بولدۇم. ئۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىغان ئىدىم: ‹جامائەتنى لازىم تۇتۇڭلار! چۈنكى الله نىڭ قولى جامائەت ئۈستىدىدۇر›. ئۇنىڭدىن كېيىن كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىدىم: ‹يېقىندا سىلەرگە نامازنى ۋاقىتلىرىدىن كېچىكتۈرۈپ ئوقۇيدىغان ۋالىيلار كېلىدۇ، سىلەر نامازنى ۋاقتىدا ئوقۇڭلار! ئۇ سىلەرگە پەرز ھېسابلىنىدۇ. ئۇلار بىلەن بىرگە ئوقۇڭلار! ئۇ سىلەرگە نەپلە ھېسابلىنىدۇ›. ئۇ مۇنداق دەيدۇ: مەن دېدىم: ئى مۇھەممەد ﷺ نىڭ ساھابىلىرى! سىلەرنىڭ بىزگە سۆزلەپ بەرگەن نەرسەڭلارنى چۈشەنمىدىم، نېمە دەۋاتىسىلەر؟! ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد ﵁ مۇنداق دېدى: ‹نېمىنى چۈشەنمىدىڭ؟› مەن دېدىم: سەن مېنى جامائەت بولۇشقا بۇيرۇيسەن ۋە ئۇنىڭغا قىزىقتۇرىسەن، ئۇنىڭدىن كېيىن «نامازنى يالغۇز ئوقۇغىن، ئۇ پەرز ھېسابلىنىدۇ؛ جامائەت بىلەن ئوقۇغىن، ئۇ نەپلە ھېسابلىنىدۇ» دەيسەن. ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد ﵁ مۇنداق دېدى: ‹ھەي، ئەمرى ئىبنى مەيمۇن! مەن سېنى مۇشۇ قىشلاق ئاھالىسىنىڭ ئەڭ ئالىمراقى دەپ گۇمان قىلاتتىم. جامائەت دېگەن نېمە؟ بىلەمسەن؟› مەن دېدىم: ياق. ئۇ دېدى: ‹شۈبھىسىزكى، جامائەتنىڭ كۆپى، جامائەتتىن ئايرىلغان كىشىلەردۇر. گەرچە سەن يالغۇز بولساڭمۇ جامائەت دېگەن ھەققە ئۇيغۇن كەلگەن نەرسىدۇر›.

يەنە بىر رىۋايەتتە مۇنداق دېيىلگەن: ئۇ مېنىڭ يوتامغا ئۇرۇپ تۇرۇپ مۇنداق دېدى: ‹ۋاي ساڭا، ھەقىقەتەن كىشىلەرنىڭ كۆپى جامائەتتىن ئايرىلغان. شۈبھىسىزكى، جامائەت دېگەن الله تائالانىڭ ئىتائىتىگە ئۇيغۇن كەلگەن نەرسىدۇر›}.

* يېڭىدىن پەيدا بولغان ئىشلار ۋە بىدئەتلەر

نەئىم ئىبنى ھەمماد مۇنداق دەيدۇ: ‹ئەگەر جامائەت بۇزۇلسا، گەرچە سەن يالغۇز بولساڭمۇ جامائەت بۇزۇلۇشتىن ئىلگىرى جامائەت تۇتقان يولنى لازىم تۇت، چۈنكى سەن شۇ ۋاقىتتا ئۆزۈڭ جامائەتسەن›][1].

ئىمام بۇخارى ئىمران ئىبنى ھۇسەين ﵁ دىن مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ، پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «خَيْرُ أُمَّتِي قَرْنِي ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ قَالَ عِمْرَانُ فَلا أَدْرِي أَذَكَرَ بَعْدَ قَرْنِهِ قَرْنَيْنِ أَوْ ثَلاثًا ثُمَّ إِنَّ بَعْدَكُمْ قَوْمًا يَشْهَدُونَ وَلا يُسْتَشْهَدُونَ وَيَخُونُونَ وَلا يُؤْتَمَنُونَ وَيَنْذُرُونَ وَلا يَفُونَ وَيَظْهَرُ فِيهِمُ السِّمَنُ» «ئۈممىتىمنىڭ ئەڭ ياخشىسى مېنىڭ ئەسىرىمدىكىلەردۇر. ئۇنىڭدىن كېيىن ئۇلارغا يانداشقانلار، يەنە ئۇنىڭدىن كېيىن ئۇلارغا يانداشقانلار. (ئىمران مۇنداق دەيدۇ: ‹مەن پەيغەمبەر ﷺ ئۆزىنىڭ ئەسىرىدىن كېيىن ئىككى ئەسىرنى زىكىر قىلدىمۇ ياكى ئۈچ ئەسىرنى زىكىر قىلدىمۇ بىلمەيمەن›.) ئاندىن سىلەردىن كېيىن بىر قەۋم كېلىدۇ. ئۇلار گۇۋاھلىققا تەلەپ قىلىنمىسىمۇ گۇۋاھلىق بېرىدۇ، خىيانەت قىلىدۇ، ئىشەنچ قىلىنمايدۇ، قەسەم ئىچىپ ئۆز ئۈستىگە ئىشنى ئالىدۇ، لېكىن ئورۇنلىمايدۇ. ئۇلاردا سېمىزلىك ئاشكارا بولىدۇ».

ئەھلى سۈننە ۋەلجامائەنىڭ تۇتقان يولى بولسا، قىيامەت كۈنىگىچىلىك مۇشۇ ئۈممەتنىڭ ئەڭ ياخشىسى بولغان پەيغەمبەر ﷺ ۋە ئۇ زاتنىڭ ساھابىلىرىنىڭ تۇتۇپ ماڭغان يولىدۇر. الله ئۇلارنىڭ ھەممىسىدىن رازى بولسۇن. ئەگەر بىز بۇ ئۈممەتنىڭ ئۆز پەيغەمبىرىدىن كېيىن ئىختىلاپلاشقانلىقى، نۇرغۇن فىرقىلەرگە بۆلۈنگەنلىكى، بۇ فىرقىلەرنىڭ نۇرغۇنلىغان يوللاردا ماڭغانلىقى، ھەربىر فىرقىنىڭ بېشىدا شەيتان تۇرۇپ ئۇنىڭغا ئايەت ۋە ھەدىسلەردىن ئىجتىھاد قىلىش ۋە دەلىل كەلتۈرۈشتە خاتا يولنى پەردازلاپ كۆرسەتكەنلىكى، الله تائالانىڭ توغرا يولى بولغان پەيغەمبەر ﷺ نىڭ ماڭغان يولى ئۈستىدە پەقەت نىجات تاپقۇچى بىرلا فىرقىدىن باشقا كىشىنىڭ قالمىغانلىقى، بەندىنىڭ ئىككىلا جاھاندىكى نىجاتلىقى ئۇ بىرلا فىرقىنىڭ يولىنى ۋە ئۇ يولنىڭ ئاساسلىرىنى بىلىش ئارقىلىق بولىدىغانلىقى قاتارلىقلارنى بىلگىنىمىزدە، بىزگە بۇ يولنى تۇتۇشنىڭ ئەھمىيىتى، بەلكى پەرزلىكى ئايدىڭلىشىدۇ.

بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ﴾ ﴿بۇ مېنىڭ توغرا يولۇمدۇر، شۇ يولدا مېڭىڭلار، ناتوغرا يوللاردا ماڭماڭلار، ئۇلار سىلەرنى الله نىڭ يولىدىن ئايرىۋېتىدۇ﴾**[2].

ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد ﵁ نىڭ ھەدىسى بۇ ئايەتنى تەپسىر قىلىدۇ[3].

پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «فَإِنَّهُ مَنْ يَعِشْ مِنْكُمْ فَسَيَرَى اخْتِلافًا كَثِيرًا فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمَهْدِيِّينَ مِنْ بَعْدِي عَضُّوا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِذِ وَإِيَّاكُمْ وَمُحْدَثَاتِ الأُمُورِ فَإِنَّ كُلَّ بِدْعَةٍ ضَلالَةٌ» «ئىچىڭلاردىن كىمكى ئۇزۇن ياشىسا، نۇرغۇن ئىختىلاپلارنىڭ يۈز بەرگەنلىكىنى كۆرىدۇ. سىلەر مەندىن كېيىن مېنىڭ سۈننىتىمنى، ئۆزى توغرا يولدا بولغۇچى ۋە باشقىلارنى توغرا يولغا باشلىغۇچى خەلىپىلەرنىڭ

[1] ئۇنى بەيھەقى ۋە باشقىلار ئىبنى قەييۇمنىڭ «ئىغاسەتۇل لەھفان» ھىجرىيە 1407- يىلى (دارۇل كۇتۇبىل ئىلمىييە نەشرىياتى) 1- جىلد 83- بەتتىن نەقىل قىلىپ كەلتۈرگەن.

[2] سۈرە ئەنئام 153- ئايەت

[3] «تەپسىر ئىبنى كەسىر»

سۈننىتىنى چىڭ تۇتۇڭلار ھەمدە ئۇنى ھەرگىز قويۇۋەتمەڭلار، يېڭىدىن پەيدا بولغان ئىشلاردىن ساقلىنىڭلار. چۈنكى، ھەرقانداق يېڭىدىن پەيدا بولغان ئىش بىدئەتتۇر، ھەرقانداق بىدئەت ئازغۇنلۇقتۇر»[1].

مانا بۇ، ئىختىلاپنىڭ يۈز بېرىدىغانلىقى، شۇ ۋاقىتتا ئىختىلاپتىن پەقەت سۈننەتكە ئېسىلىش ئارقىلىقلا ساقلىنىپ قالغىلى بولىدىغانلىقى؛ ئىختىلاپلاشقۇچىلار تۇتقان يولنىڭ يېڭىدىن پەيدا قىلىنغان نەرسىلەر، بىدئەتلەر ۋە ئازغۇنلۇقلار ئىكەنلىكى، ئۇنىڭ ھەممىسىنىڭ شەيتاننىڭ پەردازلاپ كۆرسىتىشى ۋە ئۇنىڭ ھىيلە-نەيرىڭى ئىكەنلىكى توغرۇلۇق كەلگەن يەنە بىر دەلىل. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿وَمَنْ يَعْشُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمَنِ نُقَيِّضْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ وَإِنَّهُمْ لَيَصُدُّونَهُمْ عَنْ السَّبِيلِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُهْتَدُونَ﴾ ﴿كىمكى مېھرىبان الله نى ياد ئېتىشتىن (يەنى قۇرئاندىن) يۈز ئۆرۈيدىكەن، بىز ئۇنىڭغا شەيتاننى مۇسەللەت قىلىمىز (شەيتان ئۇنى ۋەسۋەسە قىلىدۇ)، شەيتان ئۇنىڭغا ھەمىشە ھەمراھ بولىدۇ. شەك - شۈبھىسىزكى، شەيتانلار ئۇلارنى (يەنى ئازغۇن كۇففارلارنى) توغرا يولدىن توسىدۇ، ئۇلار بولسا ئۆزلىرىنى توغرا يولدا دەپ گۇمان قىلىدۇ﴾**[2].

ئىبنى رەجەب مۇنداق دەيدۇ: [ئىبنى مەسئۇد ﵁ نىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: {إنكم قد أصبحتم اليوم على الفطرة، وإنكم سَتُحْدِثون ويَحْدُث لكم، فإذا رأيتم محدثة فعليكم بالعهد الأول} {ھەقىقەتەن سىلەر بۈگۈن ئىسلام ئۈستىدە بولدۇڭلار، يېقىندا بىدئەتلەرنى پەيدا قىلىسىلەر ۋە ئىچىڭلاردا نۇرغۇن بىدئەت ئىشلار ۋۇجۇدقا كېلىدۇ. ئەگەر سىلەر يېڭىدىن پەيدا قىلىنغان بىرەر ئىشنى كۆرسەڭلار، بىرىنچى ئەسىردىكىلەرنىڭ يولىنى لازىم تۇتۇڭلار}][3].

ئىمام بۇخارى ھۇزەيفە ﵁ دىن مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ، ئۇ مۇنداق دېگەن: {يَا مَعْشَرَ الْقُرَّاءِ اسْتَقِيمُوا فَقَدْ سَبَقْتُمْ سَبْقًا بَعِيدًا فَإِنْ أَخَذْتُمْ يَمِينًا وَشِمَالا لَقَدْ ضَلَلْتُمْ ضَلالا بَعِيدًا} {ئى ئۆلىمالار جامائەسى! توغرا يولدا مېڭىڭلار (يەنى الله نىڭ ئەمرىگە مەھكەم ئېسىلىڭلار). سىلەر دىننى بۇرۇن قوبۇل قىلدىڭلار، ئەگەر سىلەر ئوڭ-سولغا بۇرۇلساڭلار (يەنى الله نىڭ ئەمرىگە خىلاپلىق قىلساڭلار)، ھەقىقەتەن قاتتىق ئېزىپ كەتكەن بولىسىلەر}[4].

شاتىبىمۇ ھۇزەيفە ﵁ دىن رىۋايەت قىلىپ مۇنداق كەلتۈرگەن: {اِتَّقُوا اللَّهَ يَا مَعْشَرَ الْقُرَّاءِ ، وخذوا طريق مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ ، فلعمري لئن تَرَكْتُمُوهُ يَمِينًا وَشِمَالا لَقَدْ ضَلَلْتُمْ ضَلالا بَعِيدًا} {ئى ئۆلىمالار جامائەسى! الله قا تەقۋادارلىق قىلىڭلار، سىلەردىن ئىلگىرىكىلەرنىڭ يولىنى لازىم تۇتۇڭلار. ھاياتىم بىلەن قەسەمكى، ئەگەر سىلەر ئىلگىرىكىلەرنىڭ يولىنى تاشلىۋەتسەڭلار، ھەقىقەتەن قاتتىق ئېزىپ كەتكەن بولىسىلەر}[5].

مانا بۇ ئەسەر دەۋرىمىزدىكى «خۇداسىزلىقنى ئالغا ئىلگىرىلەش، دىنغا ئەگىشىشنى كونىلىق» دەپ ئاتايدىغان ئاتېئىزمچىلارنىڭ سۆزىنى يالغانغا چىقىرىدۇ.

---

[1] تىرمىزى رىۋايىتى. ئۇ بۇ ھەدىسنى: «ھەسەن، سەھىھ» دېگەن.

[2] سۈرە زۇخرۇف 36-، 37- ئايەتلەر

[3] «جامىئۇل ئۇلۇمى ۋەلھىكەم» 235- بەت

[4] 7282- ھەدىس

[5] «ئەلئىئتىسام» 2- جىلد 337- بەت

هۇزەيفە ﷺ نىڭ ئەسىرىدىكى ئالغا ئىلگىرىلەشتىن مەقسەت، شەرىئەتكە ئەگىشىشتۇر. بۇنى الله تائالانىڭ مۇنۇ سۆزى تەستىقلايدۇ: **﴿نَذِيرًا لِلْبَشَرِ لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَتَقَدَّمَ أَوْ يَتَأَخَّرَ﴾ ﴿ئۇ ئىنسانلارنى ئاگاھلاندۇرغۇچىدۇر. سىلەردىن (جەننەتكە) ئىلگىرىلەشنى خالىغان ياكى (دوزاختىن) چېكىنىشنى خالىغان ئادەمنى ئاگاھلاندۇرغۇچىدۇر﴾**[1].

ئالغا ئىلگىرىلەش، ئاگاھلاندۇرغۇچى بولغان زات پەيغەمبەر ﷺ غا ئەگىشىشتۇر. ئارقىدا قېلىش ۋە كونىلىق، ئۇ زاتقا قارشى چىقىشتۇر.

نىجات تاپقۇچى پىرقە بولغان ئەھلى سۈننە ۋەلجامائەنىڭ تۇتقان يولى قۇرئان ۋە ھەدىسكە ئېسىلىش. بۇ يولنىڭ نۇرغۇنلىغان بەلگىلىرى بار بولۇپ، ئۇنى مەن تۆۋەندىكى سەككىز ئاساستا دەلىللىرى بىلەن قوشۇپ قىسقىچە بايان قىلىمەن. كېيىن مەن ئۇ سەككىز ئاساستىن شاخلاپ چىقىدىغان بەزى مەسىلىلەرنى ئوتتۇرىغا قويىمەن. بۇ ئاساسلارنى بايان قىلىشتىن مەقسەت، مۇجاھىدلار جامائەسىنىڭ مەزكۇر ئاساسلارنى چىڭ تۇتۇپ، ئۆگۈنۈپ ئەمەل قىلىشى ۋە بۇ جامائەت ئەزالىرىنىڭ چۈشەنچىسىنى مۇشۇ يولغا ئۇيغۇن ھالدا بىرلەشتۈرۈشى ئۈچۈندۇر.

الله تائالا مۇسۇلمانلارغا پەيغەمبەرلىكنىڭ يولى بويىچە بىر خەلىپىلىكنى نېسىپ قىلغۇسى. چۈنكى، قۇرئان ۋە ھەدىسكە ئېسىلىش، پەيغەمبەر ﷺ ۋە ئۇ زاتنىڭ ساھابىلىرىدىن ئىبارەت بىرىنچى جامائەت تۇتۇپ ماڭغان، دىننى ئۆزىنىڭ قارار ئالغان ئاساسلىرى بويىچە ساقلاپ قېلىشقا بىردىنبىر يەتكۈزىدىغان يول. جىھادنىڭ غايىسى ھەق دىننى ئۈستۈن قىلىش بولغان ئىكەن، **﴿هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ﴾ ﴿الله ھەق دىن (ئىسلام)نى بارلىق دىنلاردىن ئۈستۈن قىلىش ئۈچۈن، ئۆزىنىڭ پەيغەمبىرىنى (يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى تولۇق) ھىدايەت ۋە ھەق دىن بىلەن ئەۋەتتى، مۇشرىكلار ئۇنىڭ (ئۈستۈن بولۇشىنى) يامان كۆرگەن تەقدىردىمۇ﴾**[2] دىننى ۋە ئۇنىڭغا چاپلىشىۋالغان بۇزۇقچىلىقلارنى ھەقىقىي بىلمىگەن ۋە دىننى ئۆگۈنۈپ ئەمەل قىلمىغان ئادەم ئۇنى قانداقمۇ ئۈستۈن قىلالىسۇن؟! بۇ مۇمكىن بولمايدىغان ئىش. بۇ **﴿وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُم فِي الأَرْضِ﴾ ﴿الله ئىچىڭلاردىكى ئىمان ئېيتقان ۋە ياخشى ئەمەللەرنى قىلغان كىشىلەرگە، ئۇلارنى چوقۇم ھۆكۈمران قىلىشنى ۋەدە قىلدى﴾**[3] دېگەن تەقدىردە پۈتۈلۈپ كەتكەن ھۆكۈمران قىلىش قانۇنىيىتىگە زىت.

ئەھلى سۈننە ۋەلجامائەنىڭ تۇتقان يولىنىڭ سەككىز ئاساسى (يەنى قۇرئان ۋە ھەدىسكە ئېسىلىشتىكى ئاساسلار- ئا) تۆۋەندىكىچە:

بىرىنچى ئاساس. ئىسلام دىنى تاكى قىيامەت كۈنىگىچىلىك الله تائالا ئۆزىنىڭ مەخلۇقلىرىغا تاللىغان بىردىنبىر ھەق دىندۇر

[1] سۈرە مۇددەسسىر 36- ، 37- ئايەتلەر

[2] سۈرە تەۋبە 33- ئايەت

[3] سۈرە نۇر 55- ئايەت

ئىسلام دىنى، خۇددى مۇھەممەد ﷺ بارلىق پەيغەمبەرلەرنىڭ ئاخىرقىسى بولغىنىدەك، شەرىئەتلەرنىڭ ئەڭ ئاخىرقىسى بولۇپ، ئۆزىدىن كېيىن ھېچبىر شەرىئەت بىلەن ئەمەلدىن قالمايدۇ.

❶ ئىسلام دىنىنى ھەق دېگەنلىك ــ ئۇنىڭدىن باشقىسى ئازغۇنلۇق دېگەنلىكتۇر. كىمكى توغرا يولنى ئىسلام دىنىنىڭ غەيرىدىن ئىزدەيدىكەن، ئۇنى الله تائالا ئازدۇرىدۇ. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿فَمَاذَا بَعْدَ الْحَقِّ إِلا الضَّلالُ﴾** ﴿ھەقىقەتتىن قالسا، گۇمراھلىقتىن غەيرىي نەرسە مەۋجۇد ئەمەس﴾[1]، **﴿وَاللَّهُ يَقْضِي بِالْحَقِّ وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لا يَقْضُونَ بِشَيْءٍ إِنَّ اللَّهَ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾** ﴿الله ئادىللىق بىلەن ھۆكۈم چىقىرىدۇ، ئۇلار الله نى قويۇپ ئىبادەت قىلىۋاتقان بۇتلار ھېچنەرسىگە ھۆكۈم چىقىرىشقا قادىر ئەمەس، الله ھەقىقەتەن (بەندىلەرنىڭ سۆزلىرىنى) ئاڭلاپ تۇرغۇچىدۇر، (ئۇلارنىڭ ئىشلىرىنى) كۆرۈپ تۇرغۇچىدۇر﴾[2]، **﴿ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلَى شَرِيعَةٍ مِنْ الأَمْرِ فَاتَّبِعْهَا وَلا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ لا يَعْلَمُونَ﴾** ﴿ئاندىن سېنى بىز (ئى مۇھەممەد!) دىن ئىشىدا (روشەن) بىر يولدا قىلدۇق، شۇ يولغا ئەگەشكىن، بىلمەيدىغانلار (يەنى مۇشرىكلار)نىڭ نەپسى-خاھىشلىرىغا ئەگەشمىگىن﴾[3].

❷ ئىسلام دىنى مەخلۇقلىرىنىڭ دۇنيا ۋە ئاخىرەتتىكى پايدا-مەنپەئەتلىرىنى ئەڭ ياخشى بىلگۈچى زات الله تائالانىڭ قانۇنىدۇر.

بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿أَلا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ﴾** ﴿(مەخلۇقاتنى) ياراتقان زات بىلمەمدۇ؟ ئۇ شەيئىلەرنىڭ نازۇك تەرەپلىرىنى بىلگۈچىدۇر، ھەممىدىن تولۇق خەۋەرداردۇر﴾[4]، **﴿أَفَمَنْ يَخْلُقُ كَمَنْ لا يَخْلُقُ أَفَلا تَذَكَّرُونَ﴾** ﴿(پۈتۈن كائىناتنى) ياراتقان الله بىلەن (ھېچنەرسىنى) يارىتالمايدىغان (بۇتلار) ئوخشاش بولامدۇ؟ ئويلىمامسىلەر!﴾[5].

ئۇ ئەڭ ئادىل ھۆكۈم قىلغۇچى زات الله نىڭ قانۇنىدۇر. **﴿أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ﴾** ﴿الله ئەڭ ئادىل ھۆكۈم قىلغۇچى ئەمەسمۇ!؟﴾[6]

ئۇ ئەڭ مېھرىبان زات الله نىڭ قانۇنىدۇر. **﴿فَاللَّهُ خَيْرٌ حَافِظًا وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ﴾** ﴿الله ياخشى ساقلىغۇچىدۇر، ھەممىدىن مېھرىباندۇر﴾[7].

ئۇ ھەممە نەرسىنى تولۇق بىلىدىغان، ھەممىگە قادىر زاتنىڭ قانۇنىدۇر. **﴿لِتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا﴾** ﴿(سىلەرگە بۇنى بىلدۈرۈشۈم) الله نىڭ ھەممىگە قادىر ئىكەنلىكىنى ۋە الله نىڭ ھەممە نەرسىنى تولۇق بىلىدىغانلىقىنى بىلىشىڭلار ئۈچۈندۇر﴾[8].

---

[1] سۈرە يۇنۇس 32- ئايەت
[2] سۈرە غافىر 20- ئايەت
[3] سۈرە جاسىيە 18- ئايەت
[4] سۈرە مۇلك 14- ئايەت
[5] سۈرە نەھل 17- ئايەت
[6] سۈرە تىين 8- ئايەت
[7] سۈرە يۇسۇف 64- ئايەت
[8] سۈرە تالاق 12- ئايەت

شۇنىڭ ئۈچۈن قانۇن بەلگىلەش ھوقۇقى پەقەت الله قىلا خاس. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ﴾** ﴿بارچە ھۆكۈملەر پەقەت الله قىلا مەنسۇپ﴾[1]. مانا بۇ تەۋھىدى رۇبۇبىيەتتۇر.

الله تائالا بارلىق مەخلۇقاتلىرىنىڭ پايدا-مەنپەئەتلىرىنى ئەڭ ياخشى بىلگۈچى زات بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۇ زاتنىڭ قانۇنى ئاخىرەت ئىشىنى ئېتىبارغا ئالمايدىغان ئىنسانلارنىڭ تۈزۈۋالغان كەمتۈك يوللىرىنىڭ ئەكسىچە، دۇنيا ۋە ئاخىرەت ئىككىلا ئالەمدىكى ئۇلارنىڭ پايدا-مەنپەئەت ۋە ياخشىلىقلىرىنى ئېتىبارغا ئېلىش ئاساسى ئۈستىگە قۇرۇلغان. شۇنىڭ ئۈچۈن، بۇ دىننى

ئىنسانلارنىڭ ئۆزلىرى تۈزۈۋالغان قانۇن-تۈزۈملىرىگە ئوخشاش، پەقەت كىشىلەرنىڭ دۇنياۋى مۈشكۈلاتلىرىنى ھەل قىلىش ئۈچۈنلا قانۇن قىلىشقا بولمايدۇ. بەلكى ئۇ دىن ئۇلارنىڭ ئاخىرەتلىك ۋە دۇنيالىق مەنپەئەتلىرىگە ئوخشاشلا ئېتىبار بېرىدۇ، چۈنكى قانۇننى يولغا قويغۇچى زات دۇنيانىڭ بارلىق ئەھۋالىنى ئاخىرەتنىڭ مەنپەئەتلىرىگە باغلاپ ئېتىبارغا ئالىدۇ[2]. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿إِنَّ هَؤُلاءِ يُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ وَيَذَرُونَ وَرَاءَهُمْ يَوْمًا ثَقِيلا﴾** ﴿شۇبھىسىزكى، بۇلار (يەنى مۇشرىكلار) دۇنيانى (ئاخىرەتتىن) ئارتۇق بىلىدۇ، كەلگۈسىدىكى قىيىن بىر كۈنگە (يەنى قىيامەتكە) سەل قارايدۇ﴾[3]، **﴿وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لا يَعْلَمُونَ يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِنْ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ عَنْ الآخِرَةِ هُمْ غَافِلُونَ﴾** ﴿لېكىن كىشىلەرنىڭ تولىسى (بۇنى) بىلمەيدۇ. ئۇلار ھاياتىي دۇنيانىڭ تاشقى كۆرۈنۈشىنىلا بىلىدۇ، ئۇلار ئاخىرەتتىن (يەنى ئاخىرەت ئىشىدا ئويلىنىشتىن ۋە ئاخىرەت ئۈچۈن ئىشلەشتىن) غەپلەتتىدۇر﴾[4]، **﴿بَلْ تُؤْثِرُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ وَأَبْقَى﴾** ﴿سىلەر دۇنيا تىرىكچىلىكىنى ئارتۇق كۆرىسىلەر. ئاخىرەت ياخشىدۇر ۋە باقىيدۇر﴾[5]، **﴿كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ وَإِنَّمَا تُوَفَّوْنَ أُجُورَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ﴾** ﴿ھەربىر جان ئىگىسى ئۆلۈمنىڭ تەمىنى تېتىغۇچىدۇر. سىلەرنىڭ ئەجرىڭلار (يەنى ئەمەللىرىڭلارنىڭ ساۋابى) قىيامەت كۈنى تولۇق بېرىلىدۇ﴾[6].

دۇنيا ئەمەل قىلىش ئالىمى بولسا، ئاخىرەت جازا-مۇكاپات ئالىمىدۇر.

❸ مەخلۇقلىرىغا قانۇن بەلگىلەش ھوقۇقى پەقەت يېگانە الله تائالاغىلا خاس. كىمكى الله تائالادىن بۇ ھوقۇقنى تالىشىدىكەن، ئۇ الله تائالادىن مەئبۇدلۇق ۋە ئىلاھلىق ھوقۇقىنى تالاشقان بولىدۇ. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ﴾** ﴿يارىتىش ۋە ئەمر قىلىش (يەنى كائىناتنى تەسەررۇپ قىلىش) راستىنلا الله نىڭ ئىلكىدىدۇر﴾[7]، **﴿إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ أَمَرَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ﴾** ﴿بارچە ھۆكۈملەر پەقەت الله غىلا مەنسۇپ، ئۇ سىلەرنى پەقەت ئۆزىگىلا ئىبادەت قىلىشقا بۇيرۇغان. بۇ توغرا دىندۇر، لېكىن كىشىلەرنىڭ تولىسى (بۇنى) بىلمەيدۇ﴾[8].

الله تائالانىڭ مەخلۇقلىرىغا قانۇن بەلگىلەشتە، الله دىن بۇ ھوقۇقنى تالاشقانلارغا كەلسەك، ئۇلارنى الله تائالا تۆۋەندىكى سۆزىدە مەئبۇدلار ۋە خۇدالار دەپ سۈپەتلىدى:

---

[1] سۈرە يۇسۇف 40- ۋە 67- ئايەتلەر

[2] «مۇقەددىمەتۇ ئىبنى خەلدۇن» 270- ۋە 97- بەتلەر

[3] سۈرە ئىنسان 27- ئايەت

[4] سۈرە رۇم 6-، 7- ئايەتلەر

[5] سۈرە ئەئلا 16-، 17- ئايەتلەر

[6] سۈرە ئال ئىمران 185- ئايەت

[7] سۈرە ئەئراف 54- ئايەت

[8] سۈرە يۇسۇف 40- ئايەت

﴿أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ شَرَعُوا لَهُمْ مِنْ الدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنْ بِهِ اللَّهُ﴾ ﴿ئۇلارنىڭ الله رۇخسەت قىلمىغان نەرسىلەرنى دىن قىلىپ بېكەتكەن مەئبۇدلىرى بارمۇ؟﴾[1]، ﴿اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ ﴿ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ھىبرىلىرىنى، راھىبلىرىنى (يەھۇدىيلار بىلەن ناسارالارنىڭ دىنىي باشلىقلىرىنى ۋە ئۆلىمالىرىنى) مەئبۇد قىلىۋالدى﴾[2].

قانۇن بەلگىلەش ھوقۇقىنى الله تائالاغىلا خاس قىلىش ۋە الله تائالانىڭ چىقارغان قانۇنىغا بويسۇنۇش، ئىنسان ئۇنىڭسىز مۇسۇلمان بولمايدىغان تەۋھىدى ئۇلۇھىيەتتۇر. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿أَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنْ اللَّهِ حُكْمًا لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ﴾ ﴿ئۇلار جاھىلىيەت دەۋرىنىڭ ھۆكمىنى تەلەپ قىلامدۇ؟ (الله قا) چىن ئىشىنىدىغان قەۋمنىڭ نەزىرىدە ھۆكۈمدە الله دىنمۇ ئادىل كىم بار؟﴾[3]

❹ ئىسلام دىنى الله تائالانىڭ بارچە مەخلۇقلىرىغا رازى بولۇپ تاللىغان قانۇنىدۇر، ئۇلاردىن ئۇنىڭ غەيرىي قوبۇل قىلىنمايدۇ، چۈنكى پەيغەمبەر ﷺ نىڭ پەيغەمبەرلىكى ئومۇمىي ئىنسانلار ئۈچۈندۇر. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿قُلْ يَاأَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا﴾ ﴿(ئى مۇھەممەد!) ئېيتقىنكى، «ئى ئىنسانلار! مەن ھەقىقەتەن سىلەرنىڭ ھەممىڭلارغا الله تەرىپىدىن ئەۋەتىلگەن ئەلچىمەن﴾[4]، ﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلا كَافَّةً لِلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا﴾ ﴿سېنى بىز پەقەت پۈتۈن ئىنسانلار ئۈچۈن (مۇئمىنلەرگە جەننەت بىلەن) خۇش خەۋەر بەرگۈچى ۋە (كاپىرلارنى ئازاب بىلەن) ئاگاھلاندۇرغۇچى قىلىپ ئەۋەتتۇق﴾[5].

پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «وَكَانَ النَّبِيُّ يُبْعَثُ إِلَى قَوْمِهِ خَاصَّةً وَبُعِثْتُ إِلَى النَّاسِ عَامَّةً» «ئىلگىرىكى پەيغەمبەرلەر مەخسۇس ئۆز قەۋمىگىلا پەيغەمبەر بولۇپ ئەۋەتىلەتتى، مەن بولسام ئومۇمىي ئىنسانلارغا پەيغەمبەر بولۇپ ئەۋەتىلدىم»[6].

شۇنىڭ ئۈچۈن الله تائالا مۇنداق دېگەن: ﴿وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الآخِرَةِ مِنْ الْخَاسِرِينَ﴾ ﴿كىمكى ئىسلام (دىنىدىن) غەيرىي دىننى تىلەيدىكەن، ھەرگىز ئۇ (يەنى ئۇنىڭ دىنى) قوبۇل قىلىنمايدۇ، ئۇ ئاخىرەتتە زىيان تارتقۇچىدۇر﴾[7]، ﴿وَمَنْ يَكْفُرْ بِهِ مِنْ الأَحْزَابِ فَالنَّارُ مَوْعِدُهُ﴾ ﴿(كۇففار) جامائەلىرىدىن كىمكى قۇرئاننى ئىنكار قىلىدىكەن، ئۇنىڭغا ۋەدە قىلىنغان جاي دوزاختۇر﴾[8].

ئىمام مۇسلىم ئەبۇ ھۇرەيرە رضي الله عنه دىن مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ، پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «وَالله لا يَسْمَعُ بِي يَهُودِيٌّ وَلا نَصْرَانِيٌّ مِنْ هَذِهِ الأُمَّةِ ثُمَّ لا يُؤْمِنْ بِي إِلا دَخَلَ النَّار» «الله بىلەن قەسەمكى، مېنى بۇ ئۈممەتنىڭ ئىچىدىن يەھۇدىي ۋە ناسارا ئاڭلاپ ئۇنىڭدىن كېيىن ماڭا ئىمان كەلتۈرمەيدىكەن، ئۇ دوزاخقا كىرىدۇ».

---

[1] سۈرە شۇرا 21ـ ئايەت
[2] سۈرە تەۋبە 31ـ ئايەت
[3] سۈرە مائىدە 50ـ ئايەت
[4] سۈرە ئەئراف 158ـ ئايەت
[5] سۈرە سەبەئ 28ـ ئايەت
[6] بۇخارى رىۋايىتى
[7] سۈرە ئال ئىمران 85ـ ئايەت
[8] سۈرە ھۇد 17ـ ئايەت

ئىبنى ئۆمەر ﵁ دىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «أُمِرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَشْهَدُوا أَنْ لا إِلَهَ إِلا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ» «مەن بارچە ئىنسانلار: ‹بىر الله دىن باشقا ھېچبىر ھەقىقىي ئىلاھ يوق، مۇھەممەد الله نىڭ ئەلچىسىدۇر› دەپ گۇۋاھلىق بەرگەنگە قەدەر، ئۇلار بىلەن ئۇرۇش قىلىشقا بۇيرۇلدۇم»[1].

❺ ئىسلام دىنىنىڭ قانۇنى قىيامەت كۈنىگىچە ئەمەلدىن قالمايدىغان دائىمىي قانۇن، چۈنكى پەيغەمبەر ﷺ بارلىق پەيغەمبەرلەرنىڭ ئاخىرقىسىدۇر.

پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «كَانَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ تَسُوسُهُمُ الأَنْبِيَاءُ كُلَّمَا هَلَكَ نَبِيٌّ خَلَفَهُ نَبِيٌّ وَإِنَّهُ لا نَبِيَّ بَعْدِي» «بەنى ئىسرائىلنى پەيغەمبەرلەر ئىدارە قىلاتتى، بىر پەيغەمبەر ئۆلۈپ كەتسە، ئورنىغا يەنە بىر پەيغەمبەر كېلەتتى. شەكسىزكى، مېنىڭدىن كېيىن زادىلا پەيغەمبەر كەلمەيدۇ»[2].

پەيغەمبەر ﷺ يەنە مۇنداق دېگەن: «بُعِثْتُ بِالسَّيْفِ بَيْنَ يَدَيْ السَّاعَة حَتَّى يُعْبَدَ الله وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ» «مەن قىيامەتنىڭ ئالدىدا الله نىڭ يەككە-يېگانە، تەڭداشسىز ھالدا ئىبادەت قىلىنىشى ئۈچۈن، قىلىچ بىلەن پەيغەمبەر بولۇپ ئەۋەتىلدىم»[3].

❻ ئىسلام دىنى ئاخىرقى ۋە دائىمىي دىن بولغانلىقتىن، الله تائالانىڭ مەخلۇقلىرى ئۈستىدىن تۇرغۇزىدىغان ھۆججىتىنىڭ تاكى قىيامەت كۈنىگىچىلىك ساغلام ھالەتتە قېلىپ قېلىشى ئۈچۈن، يەھۇدىي ۋە ناسارالار ئۆزلىرىنىڭ دىنىنى ئۆزگەرتىۋەتكەندەك، ئۆزگەرتىۋېتىلىشتىن ساقلاشنى الله ئۆز ئۈستىگە ئالغان دىندۇر. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ﴾** ﴿قۇرئاننى ھەقىقەتەن بىز نازىل قىلدۇق ۋە چوقۇم ئۇنى قوغدايمىز﴾[4]، **﴿رُسُلًا مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ﴾** ﴿ئەۋەتىلگەن پەيغەمبەرلەردىن كېيىن الله نىڭ ئالدىدا كىشىلەر (يەنى پەيغەمبەر ئەۋەتىلگەن بولسا ئەلۋەتتە ئىمان ئېيتاتتىم ۋە ئىتائەت قىلاتتىم دېگۈچىلەر)گە باھانە بولۇپ قالماسلىقى ئۈچۈن، (ئىتائەت قىلغۇچىلارغا جەننەت بىلەن) خۇش خەۋەر بەرگۈچى، (ئاسىيلىق قىلغۇچىلارنى دوزاختىن) ئاگاھلاندۇرغۇچى پەيغەمبەرلەرنى ئەۋەتتۇق﴾[5].

شۇڭا بۇ دىن قىيامەت كۈنىگىچىلىك كىشىلەر ئۈستىدىن ھۆججەت بولۇپ داۋاملىشىشى ئۈچۈن، ئۆزگەرتىۋېتىلىشتىن ساقلىنىپ قالغۇچىدۇر. بۇنىڭ تەلىپى شۇكى، الله تائالانىڭ بۇ دىنغا ئۇنى كىشىلەرگە يەتكۈزۈپ ئىجرا قىلىدىغان ئادەملەرنى ھەمراھ قىلىشىدۇر.

پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «لا تَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي قَائِمَةٌ بِأَمْرِ الله، لا يَضُرُّهُم مَنْ خَذَلَهُم أَو خَالَفَهُم حَتَى يَأْتِيَ أَمْرُ الله وَهُم ظَاهِرُونَ عَلَى النَّاس» «مېنىڭ ئۈممىتىم ئىچىدىن بىر گۇرۇھ الله نىڭ ئەمرى (يەنى قىيامەتنىڭ ئالدىدا ھەربىر مۇئمىن ئەر-ئايالنىڭ جېنىنى ئالىدىغان شامال) كەلگەنگە قەدەر، ئىنسانلار ئۈستىدىن غالىب ھالدا الله نىڭ ئەمرىنى ئورۇنلاش (يەنى ھەقنى بەرپا قىلىش) بىلەن

---

[1] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

[2] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

[3] ئەھمەد ۋە ئەبۇ داۋۇد رىۋايىتى. ئەلبانى بۇ ھەدىسنى: «سەھىھ» دېگەن.

[4] سۈرە ھىجر 9- ئايەت

[5] سۈرە نىسائ 165- ئايەت

داۋاملىشىپ تۇرىدۇ. ئۇلارنى ياردەمسىز تاشلىۋەتكەن ياكى ئۇلار بىلەن قارشىلاشقانلار ئۇلارغا زىيان يەتكۈزەلمەيدۇ»[1].

شاتىبى مۇنداق دەيدۇ: [بۇ مۇبارەك دىن ئۇنىڭ ئىگىسى ـــ پەيغەمبەر ﷺ گۇناھتىن پاك ساقلانغىنىدەك، ئۆزگەرتىۋېتىلىشتىن ساقلانغۇچى. ئۇ زاتنىڭ ئۈممىتى بىرلىككە كەلگەن ئىجمائمۇ خاتادىن ساقلانغۇچىدۇر][2].

كېيىن شاتىبى رەھىمەھۇللاھ بىر قاتار دەلىللەرنى كەلتۈرگەن.

ئىككىنچى ئاساس. ئىسلام دىنى بىر پۈتۈن مۇكەممەل دىندۇر

بۇ ئاساس تەرتىپ بويىچە بىرىنچى ئاساسنىڭ كەينىدىن كېلىدۇ. چۈنكى، بۇ دىننىڭ ئومۇمىيۈزلۈك بارلىق خەلققە تاكى قىيامەت كۈنىگىچىلىك باقىي بولۇشى، بۇ دىننىڭ كىشىلەرنىڭ دۇنيا ۋە ئاخىرىتىدە ئېھتىياجى چۈشىدىغان بارلىق ھاجەتلىرىگە نىسبەتەن تولۇق مۇكەممەل بولۇشىنى تەقەززا قىلىدۇ. بۇنىڭ دەلىللىرى:

- الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ﴾** ﴿بۈگۈن سىلەرنىڭ دىنىڭلارنى پۈتۈن قىلدىم﴾[3].
- **﴿وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِكُلِّ شَيْءٍ﴾** ﴿ساڭا بىز كىتابنى (يەنى قۇرئاننى) ھەممە نەرسىنى (يەنى كىشىلەر موھتاج بولىدىغان دىنىي ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى) چۈشەندۈرۈپ بېرىدىغان قىلىپ نازىل قىلدۇق﴾[4].
- ئىمام بۇخارى تارق ئىبنى شىھابتىن مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ، ئۇ مۇنداق دەيدۇ: «يەھۇدىيلاردىن بىر ئادەم ئۆمەر ﵁ غا مۇنداق دېدى: ‹ئى ئەمىرۇلمۇئمىنىين! **﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الإِسْلامَ دِينًا﴾** ﴿بۈگۈن سىلەرنىڭ دىنىڭلارنى پۈتۈن قىلدىم، سىلەرگە نېئمىتىمنى تاماملىدىم، ئىسلام دىنىنى سىلەرنىڭ دىنىڭلار بولۇشقا تاللىدىم﴾ دېگەن بۇ ئايەت بىزگە نازىل بولغان بولسا ئىدى، بۇ كۈننى بىز ھېيت ـ بايرام قىلغان بولاتتۇق›. ئۆمەر ﵁ مۇنداق دېدى: {إِنِّي لأَعْلَم أَيُّ يَوْمٍ نَزَلَتْ هَذِه الآيَة، نَزَلَتْ يَوْمَ عَرَفَةَ فِي يَوْم جُمُعَةٍ} {مەن بۇ ئايەتنىڭ قايسى كۈندە نازىل بولغانلىقىنى ئوبدان بىلىمەن. ئۇ ئايەت ئەرەفات كۈنىسى جۈمە كۈنلۈكتە نازىل بولغان}»[5].

تىرمىزىنىڭ رىۋايىتىدە ئىبنى ئاببىاس ﵁ مۇنداق دېگەن: {نَزَلَتْ فِي يَوْمِ عِيدَيْنِ يَوْمِ جُمُعَةٍ، وَيَوْمِ عَرَفَةَ} {ئۇ ئايەت ئىككى ھېيت كۈنىسى يەنى جۈمە كۈنلۈكى، ئەرەفات كۈنىسىدە نازىل بولغان}.

ئىبنى ھەجەر مۇنداق دەيدۇ: [«بۇ كۈننى بىز ھېيت ـ بايرام قىلغان بولاتتۇق» دېگەنلىك، ئۇ كۈندە بىزگە دىننى پۈتۈن قىلىشتىن ئىبارەت بۈيۈك نېئمەت قولغا كەلگەنلىكى ئۈچۈن، ھەر يىلى ئۇ كۈننى بىز ھېيت ـ بايرام قىلغان بولاتتۇق دېگەنلىكتۇر][6].

---

[1] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

[2] «ئەلمۇۋافەقات» 2ـ جىلد 85ـ، 86ـ بەتلەر، (دارۇل مەئرىفە نەشرىياتى) ھىجرىيە 1395ـ يىلى

[3] سۈرە مائىدە 3ـ ئايەت

[4] سۈرە نەھل 89ـ ئايەت

[5] 7268ـ ھەدىس

[6] «فەتھۇل بارى» 1ـ جىلد 105ـ بەت، 8ـ جىلد 270ـ بەت ۋە 13ـ جىلد 246ـ بەت

● شاتىبى رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: [ئىبنى ھەبىيب مۇنداق دېگەن: ماڭا ئىبنى ماجىشۇن ئۆزىنىڭ مالىكتىن مۇنداق ئاڭلىغانلىقىنى خەۋەر بەردى: «كىمكى بۇ ئۇممەتنىڭ ئىچىدە ئۇممەتنىڭ سەلەفلىرى لازىم تۇتمىغان بىر نەرسىنى يېڭىدىن پەيدا قىلسا، ئۇ پەيغەمبەر ﷺ نى پەيغەمبەرلىككە خىيانەت قىلدى دەپ گۇمان قىلغان بولىدۇ. چۈنكى، الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**بۇگۈن سىلەرنىڭ دىنىڭلارنى پۈتۈن قىلدىم، سىلەرگە نېئمىتىمنى تاماملىدىم، ئىسلام دىننى سىلەرنىڭ دىنىڭلار بولۇشقا تاللىدىم**﴾. شۇڭلاشقا، شۇ كۈندە دىن ھېسابلانمىغان نەرسە، بۈگۈنمۇ دىن ھېسابلانمايدۇ][1].

● شاتىبى رەھىمەھۇللاھ يەنە مۇنداق دەيدۇ: [ھەقىقەتەن الله تائالا ئۆزىنىڭ ئەلچىسى مۇھەممەد ﷺ گە شەرىئەتنى چۈشۈردى. ئۇ شەرىئەتتە كىشىلەرگە قىلىنغان بۇيرۇقلار ۋە زىممىسىگە يۈكلەنگەن ئىبادەتلەردە كىشىلەرنىڭ ئېھتىياجى چۈشىدىغان ھەرنەرسىنىڭ بايانى بار. الله تائالانىڭ: ﴿**بۇگۈن سىلەرنىڭ دىنىڭلارنى پۈتۈن قىلدىم**﴾ دېگەن گۈۋاھلىقى بىلەن دىن مۇكەممەل تولۇقلانمىغۇچە پەيغەمبەر ﷺ نى ۋاپات قىلمىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن، ھەرقانداق بىر ئادەم دىن پۈتۈن بولماي بىرنەرسە قېلىپ قالدى دەپ گۇمان قىلىدىكەن، ئۇ الله تائالانىڭ: ﴿**بۇگۈن سىلەرنىڭ دىنىڭلارنى پۈتۈن قىلدىم**﴾ دېگەن سۆزىنى يالغانغا چىقارغان بولىدۇ.

﴿**بۇگۈن سىلەرنىڭ دىنىڭلارنى پۈتۈن قىلدىم**﴾ دېگەندىن مەقسەت، شەرىئەت قائىدىلىرىنىڭ پۈتۈنلەي مۇكەممەللەشكەنلىكىدۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن، دىننىڭ زۆرۈر ۋە ھاجەت چۈشىدىغان ئىشلار ياكى تولۇقلىمىلىرىدا ئېھتىياج چۈشىدىغان ھەرقانداق قائىدىسى ناھايىتى ئوچۇق بايان قىلىندى. جۈزئىي مەسىلىلەرنى ئاشۇ قائىدىلەرنىڭ ئۈستىگە چۈشۈرۈش مۇجتەھىدنىڭ پىكىر يۈرگۈزۈشىگە تاپشۇرۇلغان ھالەتتە قېلىپ قالىدۇ، ئەلۋەتتە. چۈنكى، ئىجتىھاد قىلىش قائىدىسىمۇ قۇرئان ۋە ھەدىستە ئىسپاتلانغان. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئىجتىھاد قىلىش قائىدىسىگە ئەمەل قىلىش لازىمكى، ئۇنى تەرك ئېتىشكە بولمايدۇ][2].

● ئىمام بۇخارى مەسرۇقتىن ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «مَنْ حَدَّثَكَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَتَمَ شَيْئًا مِنْ الْوَحْيِ فَلَا تُصَدِّقْهُ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَقُولُ: ﴿**يَاأَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ**﴾» «كىمكى ساڭا پەيغەمبەر ﷺ ۋەھىيدىن بىر نەرسىنى يوشۇرۇپ قالغان دېسە، ئۇنى تەستىقلىمىغىن. چۈنكى، الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئى پەيغەمبەر! پەرۋەردىگارىڭ تەرىپىدىن ساڭا نازىل قىلىنغان ئەھكاملارنىڭ ھەممىسىنى يەتكۈزگىن، ئەگەر تولۇق يەتكۈزمىسەڭ، الله تاپشۇرغان ۋەزىپىنى ئادا قىلمىغان بولىسەن**﴾»[3].

يەنە بىر رىۋايەتتە: «مَنْ حَدَّثَكَ أَنَّ مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَتَمَ شَيْئًا مِمَّا أُنْزِلَ عَلَيْهِ فَقَدْ كَذَبَ وَاللَّهُ يَقُولُ: ﴿**يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ**﴾» «كىمكى ساڭا مۇھەممەد ﷺ ئۆزىگە نازىل قىلىنغان ۋەھىيدىن بىرەر نەرسىنى يوشۇرۇپ قالغان دېسە، ئۇ چوقۇم يالغان ئېيتتى. الله تائالا مۇنداق دەيدۇ:

---

[1] «ئەلئىئتىسام» 2- جىلد 18- بەت، (دارۇل مەئرىفە نەشرىياتى) ھىجرىيە 1402- يىلى

[2] «ئەلئىئتىسام» 2- جىلد 304-، 305- بەتلەر: «ئىئلامۇل مۇۋەققىئىين» 1- جىلد 332- بەتتىن 334- بەتكىچە ۋە «ئەلمۇۋافەقات» 2- جىلد 79- بەت

[3] 7531- ھەدىس

﴿ئى پەيغەمبەر! پەرۋەردىگارىڭ تەرىپىدىن ساڭا نازىل قىلىنغان ئەھكاملارنىڭ ھەممىسىنى يەتكۈزگىن﴾»[1].

● ئىمام مۇسلىم ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمرى ئىبنى ئاس ﷺ دىن مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ، پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «إِنَّهُ لَمْ يَكُنْ نَبِيٌّ قَبْلِي إِلا كَانَ حَقًّا عَلَيْهِ أَنْ يَدُلَّ أُمَّتَهُ عَلَى خَيْرِ مَا يَعْلَمُهُ لَهُمْ وَيُنْذِرَهُمْ شَرَّ مَا يَعْلَمُهُ لَهُمْ» «مەندىن ئىلگىرى بىرەر پەيغەمبەرلا بولىدىكەن، ئۇممىتىنى ئۇلارغا نىسبەتەن ياخشى دەپ بىلگەن نەرسىگە باشلاش، يامان دەپ بىلگەن نەرسىدىن ئاگاھلاندۇرۇش ئۇنىڭ زىممىسىگە چۈشتى»[2].

● ئىمام بۇخارى ئەبۇ ھۇرەيرە ﷺ دىن مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ، پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «بُعِثْتُ بِجَوَامِعِ الْكَلِمِ» «مەن لەۋزى قىسقا، مەنىسى مول سۆزلەر بىلەن (يەنى قۇرئان ۋە ھەدىس بىلەن) پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتىلدىم».

ئىمام بۇخارى مۇنداق دەيدۇ: [ماڭا يەتكەن مەلۇمات شۇكى، «لەۋزى قىسقا، مەنىسى مول سۆزلەر» دېگەن، الله تائالا ئىلگىرىكى كىتابلاردا يېزىلغان بىر ياكى ئىككى ۋە شۇنىڭغا ئوخشىغان نۇرغۇن ئىشلارنى جەملەيدىغان سۆزلەردۇر][3].

دېمەك، پەيغەمبەر ﷺ نىڭ ئاز لەۋزىدە نۇرغۇن مەنىلەر توپلانغان. ئۇنىڭ ئاستىغا قۇرئان ۋە ھەدىس كىرىپ كېتىدۇ. پەيغەمبەر ﷺ گە سۆزلەر ئىنتايىن ئىخچاملاپ بېرىلگەن ئىدى. بۇ ئىخچاملىق شەرىئەتنى يادلاش ۋە نەقىل قىلىشنى ئاسانلاشتۇرۇپ بېرىدىغان بولۇپ، ئۇ مۇشۇ ئۇممەتكىلا خاس بولغان ئىشلارنىڭ قاتارىدىن ھېسابلىنىدۇ. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿بَلْ هُوَ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ فِي صُدُورِ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ﴾** ﴿قۇرئان ئىلىم بېرىلگەنلەرنىڭ كۆڭۈللىرىدە ساقلانغان روشەن ئايەتلەردۇر﴾[4].

يۇقىرىقى دەلىللەردىن تۆۋەندىكىلەر خۇلاسىلىنىدۇ:

١ـ بۇ دىن ئىنسانلارنىڭ دۇنيا ۋە ئاخىرەتلىكىنى ئىسلاھ قىلىش بىلەن بىرگە يەنە ئۇلارنىڭ قىيامەت كۈنىگىچىلىك ئېھتىياجى چۈشىدىغان ھاجەتلىرىگە تولۇق يېتەرلىكتۇر.

٢ـ پەيغەمبەر ﷺ بۇ دىننى تولۇق يەتكۈزگەن ۋە ئۇنىڭدىن ھېچنەرسىنى يوشۇرۇپ قالمىغان.

٣ـ ياخشىلىقلا بولىدىكەن، پەيغەمبەر ﷺ بىزنى ئۇنىڭغا يېتەكلىگەن. يامانلىقلا بولىدىكەن، بىزنى ئۇنىڭدىن ئاگاھلاندۇرغان.

بۇ ئىككىنچى ئاساسقا (يەنى ئىسلام دىنىنىڭ بىر پۈتۈن مۇكەممەل دىن ئىكەنلىكىگە ـ ئا) تۆۋەندىكىلەر ئەگىشىپ كېلىدۇ:

❶ [ئىسلام دىنىنى مۇكەممەل دېگەنلىك ـــ كەم ـ زىيادىلىككە نىسبەتەن ئېھتىمالغا ھېچ ئورۇن يوق دېگەنلىكتۇر. بۇ كونا ۋە يېڭى زاماندىكى يېڭىدىن پەيدا قىلىنغان بارلىق بىدئەتلەرنى بەربات قىلىپ تاشلايدۇ][5].

---

[1] 4612ـ ھەدىس

[2] 12ـ جىلد 233ـ بەت

[3] «فەتھۇل بارى» 12ـ جىلد 401ـ بەت

[4] سۈرە ئەنكەبۇت 49ـ ئايەت

[5] شاتىبىنىڭ «ئەلئىئتىسام» نامىلىق كىتابى 1ـ جىلد 48ـ بەت

❷ ئىسلام دىنىنى مۇكەممەل تۇلۇقلىنىپ بولدى ۋە پەيغەمبەر ﷺ دىننى تولۇق يەتكۈزۈپ بولدى دېگەنلىك ـــ بۇ دىندا ئاشكارىلىققا قارشى بىرەر ئىلمىي باتىن (يوشۇرۇن ئىلىم) ياكى شەرىئەتنىڭ قارشىسىدا بىرەر ھەقىقەت مەۋجۇد ئەمەس دېگەنلىكتۇر. مانا بۇ، ئىسمائىلىيىلەر، بىر قىسىم سوپىلار ۋە ئۇلاردىن باشقا خۇداسىزلارنىڭ: «نامازدىگەن سۆزدىن مەقسەت، رۇكۇ، سەجدە، قىرائەت قاتارلىقلار ئەمەس، بەلكى باشقا بىر نەرسىدۇر. جەننەت ۋە دوزاخ دېگەن پەقەت سىمۋوللاردۇر. شەرىئەتنىڭ قالغان يەرلىرىمۇ شۇنىڭغا ئوخشاش» دېگەندەك بارلىق كۆز قاراشلىرىنى بەربات قىلىپ تاشلايدۇ*.

ئىبنى تەيمىييە رەھمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: [ھەقىقەتەن ئۇلار دەۋا قىلىۋاتقان بۇ ئىلمىي باتىن مۇسۇلمانلار، يەھۇدىيلار ۋە ناسارالارنىڭ ئىتتىپاقى بىلەن كۇفرىدۇر، بەلكى مۇشرىكلارنىڭ كۆپ قىسمىمۇ ئۇنى كۇفرى دەپ قارايدۇ. چۈنكى، ئىلمىي باتىن بار دېگەنلىك، ئىلاھىي كىتابلارنىڭ مۇئمىنلەرگە مەلۇم بولغان بۇيرۇقلار، چەكلىمىلەر ۋە خەۋەرلىرىگە زىت مەخپىي يەرلىرى بار دېگەنلىكتۇر][1].

❸ دىننى مۇكەممەل ۋە پۈتۈنلىنىپ بولدى دېگەنلىك ـــ ئۇنى قارىمۇقارشىلىق ۋە زىتلىقتىن پاكلىغانلىقتۇر.

بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿أَفَلا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلافًا كَثِيرًا﴾ ﴿ئۇلار قۇرئان ئۈستىدە پىكىر يۈرگۈزمەمدۇ؟ ئەگەر قۇرئان (مۇشرىكلار بىلەن مۇناپىقلار گۇمان قىلغانىدەك) الله دىن غەيرىنىڭ تەرىپىدىن بولغان بولسا، ئەلۋەتتە، ئۇنىڭدىن نۇرغۇن زىددىيەتلەرنى تاپقان بولاتتى﴾**[2].

الله تائالا يەنە مۇنداق دەيدۇ: **﴿وَإِنَّهُ لَكِتَابٌ عَزِيزٌ لا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلا مِنْ خَلْفِهِ تَنزِيلٌ مِنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ﴾ ﴿ئۇنىڭغا ئالدىدىنمۇ، ئارقىسىدىنمۇ (يەنى ھېچقايسى تەرىپىدىن) باتىل يۈزلەنمەيدۇ، ئۇ ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچى، مەدھىيىگە لايىق الله تەرىپىدىن نازىل قىلىنغاندۇر﴾**[3].

كۆرۈنۈشتە بەزى دەلىللەر بىر-بىرىگە زىت كەلگەندەك قىلسىمۇ، ئۇنى ئەھلى ئىلىملەر ھەربىر دەلىلنى ئۆز ئورنىغا چۈشۈرۈش ئارقىلىق تەپسىر قىلىدۇ. بۇ ھەقتە پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «إِنَّ الْقُرْآنَ لَمْ يَنْزِلْ يُكَذِّبُ بَعْضُهُ بَعْضًا بَل يُصَدِّقُ بَعْضُهُ بَعْضًا فَمَا عَرَفْتُمْ مِنْهُ فَاعْمَلُوا بِهِ وَمَا جَهِلْتُمْ مِنْهُ فَرُدُّوهُ إِلَى عَالِمِهِ» «قۇرئان كەرىمنىڭ بەزىسى بەزىسىنى يالغانغا چىقىرىش ئۈچۈن نازىل قىلىنمىدى. ھەقىقەتەن قۇرئان كەرىمنىڭ بەزىسى بەزىسىنى تەستىقلايدۇ. سىلەر ئۇنىڭدىن بىلگىنىڭلارغا ئەمەل قىلىڭلار! بىلمىگىنىڭلارنى بىلىدىغان كىشىگە قايتۇرۇڭلار!»[4]

❹ ئىسلام دىننى بىر پۈتۈن مۇكەممەل دىن دېگەنلىك ـــ ھەرقانداق بىر ئىشلا بولىدىكەن، ئۇ ئىشتا شەرىئەتنىڭ بۇيرۇش، توسۇش ياكى رۇخسەت بېرىش بىلەن چىقارغان ھۆكمى بار دېگەنلىكتۇر. بەزىدە ئىشنىڭ ھۆكمى تەپسىلي بايان قىلىنغان بولىدۇ ياكى ئومۇمىي قائىدىنىڭ ئاستىغا كىرىپ كەتكەن بولىدۇ. ھۆكۈمنى بىلمەسلىك دىننىڭ مۇكەممەل ئەمەسلىكىنى ئۇقتۇرمايدۇ، بەلكى بۇ

---

* (فىرقەتۇل باتىنىيە ئەلئىسمائىلىيە) نامىلىق كىتابقا مۇراجىئەت قىلىڭ!

[1] «فەتھۇل بارى» 35- جىلد 132- بەت

[2] سۈرە نىسائ 82- ئايەت

[3] سۈرە فۇسسىلەت 41-، 42- ئايەتلەر

[4] ئەھمەد ۋە بەغەۋى رىۋايىتى. ئەلبانى بۇ ھەدىسنى: «سەھىھ» دېگەن.

هۆكۈم توغرۇلۇق ئىزدەنگۈچىنىڭ ئۇ هۆكۈمگە ئېرىشىشتىن ئاجىز كەلگەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، هۆكۈمنى بىلمىگەن كىشى ئۆزىدىن ئالىمراق كىشىگە مۇراجىئەت قىلىشى لازىم.

❺ ئىسلام دىنىنى مۇكەممەل دىن دېگەنلىك ـــ ئۆزىدىن باشقا ئىلگىرىكى ئەمەلدىن قالغان دىنلارغا ياكى تۈزۈلمە قانۇنلارغا ئوخشاش ئىنسانلارنىڭ ئويدۇرۇپ چىققان قانۇن ـ تۈزۈملىرىگە هاجىتى يوق دېگەنلىكتۇر. كىمكى مۇسۇلمانلار مۇشۇ قانۇنلاردىن بىرەرسىگە موهتاج دەپ دەۋا قىلىدىكەن، ئۇ الله تائالانىڭ: ﴿**بۇگۈن سىلەرنىڭ دىنىڭلارنى پۈتۈن قىلدىم**﴾ دېگەن سۆزىنى ۋە ﴿**وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا**﴾ ﴿**پەرۋەردىگارىڭ (بەندىلىرىنىڭ ئەمەللىرىدىن هېچنەرسىنى) ئۇنتۇمايدۇ**﴾[1] دېگەن سۆزىنى ئىنكار قىلغانلىقى ئۈچۈن، بۇيۇك الله قا كاپىر بولىدۇ. كىمكى مۇسۇلمانلارنى دېموكراتىيىگە، سوتسىيالىزمغا ياكى ئۇنىڭدىن باشقا مۇسۇلمانلار ١٤ ئەسىردىن بېرى بىهاجەت بولۇپ ياشاپ كەلگەن؛ شۇنداقلا، ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئۆتكەن پەيغەمبەرنىڭ خەلىپىلىرى، ئۇنىڭدىن كېيىنكى بۇيۇك ئىسلام مەملىكەتلىرى ئۇنىڭدىن بىهاجەت بولۇپ چەتتە تۇرۇپ كەلگەن بۇ كۇفرى كۆز قاراشلارغا موهتاج دەپ دەۋا قىلىدىكەن، ئۇمۇ ئوخشاشلا كاپىر. خەلىپىلەر هازىرقى خىتاينىڭ غەربى (يەنى شەرقىي تۈركىستان)دىن تاكى ئىسپانىيىگىچىلىك هەرخىل خەلق ۋە مىللەتنى ئۆز ئىچىگە ئالغان نۇرغۇنلىغان دىيارلارنى باشقۇرغان هەمدە ئۇلارغا الله تائالانىڭ شەرىئىتى بىلەن هۆكۈم قىلغان ئىدى. ئۇلارنىڭ قول ئاستىدا ۋالىيلار، ئەمەلدارلار، قازىلار، زاكات يىغقۇچىلار ۋە هېساب ئالغۇچىلار بار ئىدى[2]. ئۇلار نۇرغۇن ئىقتىسادنى شەرىئەتنىڭ تەلىپى بويىچە كىرىم ـ چىقىم قىلاتتى[3]. هېچبىر كىشى، شەرىئەت ئەهكاملىرىدا نە سىياسەت ۋە نە ئىقتىسادنىڭ گېپى يوق ياكى شەرىئەت ئەهكاملىرى بۇ ئىشلارغا يېتەرلىك ئەمەس دېمىگەن ئىدى. كىمكى بۇنداق دېسە، مۇكەممەل بولغان دىننى كەمچىللىككە نىسبەت بەرگەن بولىدۇ. بۇ كۇفرىدۇر. بۇ هەقتە پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «كَانَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ تَسُوسُهُمْ الْأَنْبِيَاءُ كُلَّمَا هَلَكَ نَبِيٌّ خَلَفَهُ نَبِيٌّ وَإِنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي وَسَتَكُونُ خُلَفَاءُ فَتَكْثُرُ قَالُوا فَمَا تَأْمُرُنَا؟ قَالَ: فُوا بِبَيْعَةِ الْأَوَّلِ فَالْأَوَّلِ وَأَعْطُوهُمْ حَقَّهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ سَائِلُهُمْ عَمَّا اسْتَرْعَاهُمْ» «بەنى ئىسرائىلنى پەيغەمبەرلەر ئىدارە قىلاتتى. بىر پەيغەمبەر ئۆلۈپ كەتسە، ئورنىغا يەنە بىر پەيغەمبەر كېلەتتى، شەكسىزكى، مېنىڭدىن كېيىن زادىلا پەيغەمبەر كەلمەيدۇ. (مەندىن كېيىن) خەلىپىلەر بارلىققا كېلىدۇ، ئاندىن ئۇلار كۆپەيىپ كېتىدۇ». ساهابە كىراملار: «(شۇ چاغدا) بىزنى نېمە قىلىشقا بۇيرۇيسەن؟» دەپ سوراشتى. پەيغەمبەر ﷺ: «بىرىنچىسىنىڭ بەيئىتىگە ۋاپا قىلىڭلار، ئۇلارنىڭ هەققىنى بېرىڭلار، (يەنى ئۇلارنىڭ سۆزىنى ئاڭلاڭلار ۋە ئۇلارغا ئىتائەت قىلىڭلار)، جەزمەنكى، الله تائالا ئۇلارنى مەسئۇل قىلغان نەرسە توغرىسىدا جاۋابكارلىققا تارتىدۇ»[4].

شۇنىڭ ئۈچۈن سىياسەت دىنىنىڭ جۈملىسىدىن. كىمكى بۇنى ئىنكار قىلىدىكەن، ئۇ چوقۇم كاپىر بولىدى. [سىياسەت دېگەن، بىر نەرسىگە نىسبەتەن پايدىلىق ئىشنى قىلىشتۇر][5].

---

[1] سۈرە مەريەم 64ـ ئايەت

[2] ماۋەردى ۋە ئەبۇ يەئلانىڭ «ئەلئەهكامۇس سۇلتانىيە» نامىلىق كىتابىغا قاراڭ!

[3] ئەبۇ يۇسۇفنىڭ «ئەلخەراج»؛ يەهيا ئىبنى ئادەمنىڭ «ئەلخەراج» ۋە ئەبۇ ئۇبەيدنىڭ «ئەلئەمۋال» نامىلىق كىتابلىرىغا مۇراجىئەت قىلىڭ!

[4] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

[5] ئىبنى ئەسىرنىڭ «ئەننىهايە» نامىلىق كىتابى 2ـ جىلد 421ـ بەت

ماۋەردى مۇنداق دەيدۇ: [خەلىپىلىك دىننى قوغداش ۋە دۇنيانى باشقۇرۇشتا پەيغەمبەرلىككە ئورۇن باسار بولۇش ئۈچۈن بېكىتىلدى][1]. ئىبنى خەلدۇنمۇ «مۇقەددىمە» نامىلىق كىتابىدا شۇنداق بايان قىلغان[2].

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿وَلا يَأْتُونَكَ بِمَثَلٍ إِلاَّ جِئْنَاكَ بِالْحَقِّ وَأَحْسَنَ تَفْسِيرًا﴾ ﴿ئۇلار (يەنى مۇشرىكلار) قانداق بىر سوئالنى تاشلىمىسۇن، (ئۇنىڭغا قارىتا) بىز ساڭا ھەق جاۋابنى ۋە ھەممىدىن گۈزەل چۈشەندۈرۈشنى نازىل قىلدۇق﴾**[3].

شۇنىڭ ئۈچۈن، ئىنسانلارنىڭ ئويدۇرما قانۇنلىرىنى ئىسلام دىنىنىڭ ئورنىغا ئالماشتۇرۇش ۋە ئىسلام سوتسىيالىزمى ياكى ئىسلام دېموكراتىيىسى دېگەندەك، ئىسلام دىنىنى ئۇ قانۇنلارغا ئارىلاشتۇرۇش، دۇرۇس ئەمەس. ئۇنداق ئادەملەرنىڭ ئىچىدە تېخى ئۆزىنى مولىلا ھېسابلايدىغانلىرىمۇ بار. ئىسلام دىنى ئۈستۈن بولىدۇكى، يەنە بىرنەرسە ئۇنىڭغا غالىب كەلمەيدۇ. ئىسلام دىنى غەيرىگە ئارىلاشتۇرۇلمايدۇ. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿وَمَا يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُمْ بِاللَّهِ إِلا وَهُمْ مُشْرِكُونَ﴾ ﴿ئۇلارنىڭ تولىسى الله قا شېرىك كەلتۈرۈپ تۇرۇپ ئىشىنىدۇ (يەنى الله نى ياراتقۇچى، رىزىق بەرگۈچى دەپ ئىقرار قىلىش بىلەن بىللە، بۇتلارغىمۇ چوقۇنىدۇ)﴾**[4].

ئىسلام دىننى غەيرىگە ئارىلاشتۇرۇش بۇيۇك الله تائالاغا شېرىك كەلتۈرگەنلىكتۇر. كۇفرىدىن ئالاھىدە پەرقلىنىپ تۇرۇش ۋە ئايرىلىپ تۇرۇش توغرىسىدا الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ وَلَا أَنَا عَابِدٌ مَا عَبَدْتُمْ وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ﴾ ﴿ئى مۇھەممەد! سېنى بۇتلارغا چوقۇنۇشقا ئۇندىگۈچى كۇففارلارغا) ئېيتقىنكى: «ئى كاپىرلار! سىلەر چوقۇنۇۋاتقان بۇتلارغا مەن چوقۇنمايمەن. سىلەرمۇ مەن ئىبادەت قىلىۋاتقان الله قا ئىبادەت قىلمايسىلەر. سىلەر چوقۇنغان بۇتلارغا مېنىڭ چوقۇنغىنىم يوق. سىلەرنىڭمۇ مەن ئىبادەت قىلغان الله قا ئىبادەت قىلغىنىڭلار يوق. سىلەرنىڭ دىنىڭلار ئۆزۈڭلار ئۈچۈن، مېنىڭ دىنىممۇ ئۆزۈم ئۈچۈن»﴾**[5]. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئارىلاشتۇرۇش دۇرۇس ئەمەس.

الله تائالا يەنە مۇنداق دەيدۇ: **﴿وَأَنْ احْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ وَلا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَاحْذَرْهُمْ أَنْ يَفْتِنُوكَ عَنْ بَعْضِ مَا أَنزَلَ اللَّهُ إِلَيْكَ﴾ ﴿(ئۇلار يەنى يەھۇدىيلار ۋە ناسارالار)نىڭ ئارىسىدا الله ساڭا نازىل قىلغان قۇرئاننىڭ (ئەھكامى) بويىچە ھۆكۈم قىلغىن، ئۇلارنىڭ نەپسى-خاھىشلىرىغا ئەگەشمىگىن، ئۇلارنىڭ الله ساڭا نازىل قىلغان قۇرئاننىڭ بىر قىسمىدىن سېنى ۋاز كەچتۈرۈشىدىن ساقلانغىن﴾**[6].

ئۈچىنچى ئاساس. الله ۋە ئۇنىڭ رەسۇلىنىڭ ئالدىدا بىرەر ئىش ۋە بىرەر سۆزنى ئالدى بىلەن قىلىشنىڭ ھاراملىقى

---

[1] «ئەلئەھكامۇس سۇلتانىيە» 5- بەت
[2] 191- ۋە 218- بەتلەر، (دارۇل قەلەم نەشرىياتى) مىلادى 1978- يىلى
[3] سۈرە فۇرقان 33- ئايەت
[4] سۈرە يۇسۇف 109- ئايەت
[5] سۈرە كافىرۇن
[6] سۈرە مائىدە 49- ئايەت

ئۇ تەرتىپ بويىچە ئىككىنچى ئاساسقا (يەنى ئىسلام دىنىنىڭ بىر پۈتۈن مۇكەممەل دىن ئىكەنلىكىگە ـ ئا) ئەگىشىپ كېلىدۇ. ئىسلام دىنى مۇكەممەل، كىشىلەرنىڭ دۇنيا ۋە ئاخىرەتلىك ئېھتىياجلىرىغا يېتەرلىك بولغان ئىكەن، ھېچقانداق مۇسۇلماننىڭ شەرىئەت ھۆكمىدىن خالىي قالمىغان بىرەر ئىشقا، بۇ ئىشتىكى الله ۋە ئۇنىڭ رەسۇلىنىڭ ھۆكمىنى بىلمەي تۇرۇپ، كېيىپ ھۆكۈم قىلىشى ياكى ئۇ ئىشنى قىلىشقا جۈرئەت قىلىشى دۇرۇس ئەمەس. بۇنىڭ دەلىلى الله تائالانىڭ: **﴿يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ اللَّهِ وَرَسُولِهِ﴾ ﴿ئى مۇئمىنلەر! سىلەر الله نىڭ ۋە الله نىڭ پەيغەمبىرىنىڭ ئالدىدا (ھېچقانداق بىر ئىشنى ۋە سۆزنى) ئالدى بىلەن قىلماڭلار﴾**[1] دېگەن سۆزى.

ئىمام قۇرتۇبى مۇنداق دەيدۇ: [يەنى بىرەر سۆز ۋە نە بىرەر ئىش ـ ھەرىكەتنى الله ۋە الله نىڭ رەسۇلىنىڭ سۆز ـ ھەرىكىتىنىڭ ئالدىدا ئالدى بىلەن قىلماڭلار. بۇ سىلەرنىڭ دىنىي ۋە دۇنيالىق ئىشلارنى الله ۋە ئۇنىڭ رەسۇلىدىن ئېلىشىڭلار ئۈچۈندۇر.

(قۇرتۇبى يەنە مۇنداق دەيدۇ): **﴿سىلەر الله ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىنىڭ ئالدىدا (ھېچقانداق بىر ئىشنى ۋە سۆزنى) ئالدى بىلەن قىلماڭلار﴾** دېگەنلىك، پەيغەمبەر ﷺ نىڭ سۆزلىرىگە قارشى چىقىشنى تەرك ئېتىشتىكى ھەمدە ئۇ زاتقا ئەگىشىش ۋە ئىقتىدا قىلىشنىڭ پەرز ئىكەنلىكىدىكى بىر ئاساس][2].

ئىبنى قەييۇم رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: [**﴿سىلەر الله نىڭ ۋە الله نىڭ پەيغەمبىرىنىڭ ئالدىدا (ھېچقانداق بىر ئىشنى ۋە سۆزنى) ئالدى بىلەن قىلماڭلار﴾** دېگەنلىك، الله نىڭ پەيغەمبىرى بىر سۆزنى دېمىگىچىلىك دېمەڭلار؛ بۇيرۇمىغۇچىلىك بۇيرۇماڭلار؛ پەتۋا بەرمىگىچىلىك پەتۋا بەرمەڭلار؛ بىر ئىشقا ھۆكۈم چىقىرىپ ئۆزى ئىجرا قىلمىغۇچىلىك، بىر ئىشقا كېيىپ ھۆكۈم چىقارماڭلار دېگەنلىكتۇر. ئايەتنىڭ مەنىسىدىكى خۇلاسە گەپ، الله تائالانىڭ پەيغەمبىرى دېمىگۈچە ياكى قىلمىغۇچە بىرەر سۆز ـ ھەرىكەتكە ئالدىرىماڭلار][3].

بۇنىڭ ئاستىغا تۆۋەندىكىلەر كىرىپ كېتىدۇ:

❶ الله تائالانىڭ دىندا بىلمەستىن گەپ قىلىشنىڭ ھارامىلىقى

بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَالإِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَأَنْ تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لا تَعْلَمُونَ﴾ ﴿(ئى مۇھەممەد! ئۇلارغا) ئېيتقىنكى، «پەرۋەردىگارىم ئاشكارا ۋە يوشۇرۇن يامان ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى، گۇناھلارنى، (كىشىلەرگە) ناھەق چېقىلىشنى، (الله نىڭ شېرىكى بولۇشقا) الله ھېچقانداق دەلىل چۈشۈرمىگەن نەرسىلەرنى الله قا شېرىك كەلتۈرۈشنى، ئۆزۈڭلار بىلمەيدىغان نەرسىلەرنى الله نامىدىن قالايمىقان سۆزلەشنى ھارام قىلدى»﴾**[4].

الله تائالا بىلمەي تۇرۇپ دىندا گەپ قىلىشنى، شەيتاننىڭ پەردازلاپ كۆرسىتىشىدىن دەپ بايان قىلىدى: **﴿إِنَّمَا يَأْمُرُكُمْ بِالسُّوءِ وَالْفَحْشَاءِ وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لا تَعْلَمُونَ﴾ ﴿شەيتان سىلەرنى ھەقىقەتەن**

[1] سۈرە ھۇجۇرات 1 ـ ئايەت
[2] «تەفسىرۇ قۇرتۇبى» 16 ـ جىلد 300 ـ، 302 ـ بەتلەر
[3] «ئىئلامۇل مۇۋەققىئىين» 1 ـ جىلد 51 ـ بەت
[4] سۈرە ئەئراف 33 ـ ئايەت

يامانلىقلارغا، قەبىھ گۇناھلارغا ۋە الله نامىدىن، يالغاندىن (الله سىلەرگە ھالال قىلغان نەرسىلەرنى ھارام دەپ ۋە ھارام قىلغان نەرسىلەرنى ھالال دەپ)، سىلەر بىلمەيدىغان نەرسىلەرنى ئېيتىشقا بۇيرۇيدۇ﴾[1].

مانا بۇ كونا ۋە يېڭى زامانىدىكى بىدئەت ۋە ئازغۇنلۇقلارنىڭ ئاساسى. مۇشۇ كۇنلەردە گېزىت-ژورناللارغا يېزىلىۋاتقان بەزى نەرسىلەر بىلمەي تۇرۇپ دىندا گەپ قىلغانلىق ھېسابلىنىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن مۇسۇلمان كىشى ئۇنىڭدىن ئېھتىيات قىلىشى لازىم[2].

شۇ جۈملىدىن سىز الله تائالانىڭ دىننى بىلمەيدىغان بىر ئادەمنىڭ چوڭ مەسىلىلەردە: «ئىسلام نۇقتىئىنەزىرىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، ماۋۇ ھېچقاچان ئىسلامدىن ئەمەس» دېگەندەك گەپلەرنى قىلىدىغانلىرىنى ئۇچرىتىسىز. ئۇلارنىڭ ئىچىدە مۇخبىرلار، ئاتالمىش يازغۇچىلار ياكى ئىسلام مۇتەپەككۇرلىرى بار. ھەتتا، ئىسلامنىڭ سىرتىدىكى كىشىلەرنىڭمۇ دىن ھەققىدە گەپ قىلىۋاتقانلىقىنى ئۇچرىتىسىز. بۇنداق ئىشلاردىن ساقلىنىشقا الله ياردەم بەرسۇن. ھەربىر مۇسۇلمان ئۇلاردىن ئېھتىيات قىلىشى ۋە باشقىلارنى ئۇلاردىن ئېھتىيات قىلدۇرۇشى لازىم. شۇنداقلا، الله تائالانىڭ دىندا ھەرقانداق بىر سۆزنى پەقەت ئىشەنچلىك ئەھلى ئىلىملەردىنلا قوبۇل قىلىشى ۋە دۇرۇسلۇقىغا دەلىل بولغان سۆزنىلا قوبۇل قىلىشى لازىم.

❷ ئەقىلنى (يەنى پىكىرنى-ئا) نەقىلدىن (يەنى شەرىئەتتىن-ئا) ئۈستۈن قويۇشنىڭ ھاراملىقى

ئىبنى قەييۇم رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: [ھەرقانداق پىتىنىنىڭ ئاساسى، پەقەت رايىنى شەرىئەتتىن، ھاۋايى-ھەۋەسنى ئەقىلدىن ئۈستۈن قويغانلىقتىنلا كېلىپ چىقىدۇ][3].

كۆز قاراشنى شەرىئەتتىن ئۈستۈن قويۇش، يەر يۈزىدە يامراپ كەتكەن، يېڭىدىن پەيدا بولغان ئىلمانىي كۇفرىنىڭ ئاساسى. ئۇنىڭدىن دېموكراتىيە، تۈزۈلمە قانۇنلار بىلەن ھۆكۈم چىقىرىش، سىياسەتنى دىندىن ئاجرىتىپ تاشلاش قاتارلىقلار شاخلاپ چىقىدىغان بولۇپ، بۇنىڭ ھەممىسى رايىنى شەرىئەتتىن ئۈستۈن قويىدۇ. بۇ ئىشنى سادىر قىلغۇچىنىڭ تەقى-تۇرقىدىن «الله بىلسە، بىزمۇ بىلىمىز» دېگەنلىك چىقىپ تۇرىدۇ. بەزىدە ئۇنى ئېغىزى بىلەنمۇ ئوچۇق ئېيتىدۇ. مانا بۇ شەك-شۇبھىسىز كۇفرىدۇر[4].

مانا بۇ ئىبلىس مەلئۇننىڭ كۆز قارىشى. ئۇنىڭغا: **﴿فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ﴾ ﴿ئۇنى مەن راۋۇرۇس ياراتقان (يەنى ئۇنى يارىتىپ سۈرەتكە كىرگۈزۈپ، ئەزالىرىنى تولۇق، مۇكەممەل ئىنسان ھالىتىگە كەلتۈرگەن) ۋە ئۇنىڭغا جان كىرگۈزگەن ۋاقتىمدا ئۇنىڭغا سەجدە قىلىڭلار﴾**[5] دېگەن شەرئىي بۇيرۇق كەلگەندە، ئۇ ئۆزىنىڭ رايى ۋە بۇزۇق قىياسى بىلەن شەرىئەتكە قارشى چىقتى: **﴿قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ﴾ ﴿ئىبلىس: «مەن ئۇنىڭدىن ئارتۇق، مېنى ئوتتىن ياراتتىڭ، ئۇنى لايدىن ياراتتىڭ» دېدى﴾**[6].

مانا بۇ جەھمىيە، مۇئتەزىلە ۋە ئۇلاردىن باشقىلارغا ئوخشاش شەرىئەتتە ئەقىلنى ھاكىم قىلىدىغان بىدئەتچىلەر ۋە ئازغۇنلارنىڭ كۆز قارىشى.

---

[1] سۈرە بەقەرە 169- ئايەت

[2] ئەلبانىنىڭ «ئەلھەدىيسۇ ھۇججەتۇن بىنەفسىھى» نامىلىق كىتابىنىڭ 38- بېتىگە مۇراجىئەت قىلىڭ!

[3] «ئىغاسەتۇل لەھفان» 2- جىلد 178- بەت

[4] شاتىبىنىڭ «ئەلئىئتىسام» نامىلىق كىتابىنىڭ 1- جىلد 49- بېتىگە مۇراجىئەت قىلىڭ!

[5] سۈرە ساد 72- ئايەت

[6] سۈرە ساد 76- ئايەت

«ئەقىدەتۇت تاھاۋىيە»گە شەرھى يازغۇچى ئالىم مۇنداق دەيدۇ: [بەلكى بىدئەتچىلەردىن ھەربىر پىرقە دەلىللەرنى ئۆزىنىڭ بىدئىتىگە تۇغرا قىلىدۇ. ئەقىلدىن ئۆتكەن ۋە ئەقىلگە ئۇيغۇن كەلگىنىنى بۇ مەھكەم (يەنى مەنىسى ئوچۇق) دەپ قوبۇل قىلىدۇ ۋە ئۇنىڭ بىلەن دەلىل كەلتۈرىدۇ. ئەقىلگە قارشى كەلگىنىنى مۇتەشابىھ (يەنى مەنىسى مۇئەييەن ئەمەس) دەپ ئۇنى رەت قىلىدۇ. رەت قىلغانلىقىنى الله تائالاغا تاپشۇرغانلىق دەپ ئاتايدۇ ياكى ئۇ دەلىلنى ئۆزگەرتىدۇ. ئۆزگەرتكەنلىكىنى تەئۋىل (يەنى ئىزاھلاش) دەپ ئاتايدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن ئەھلى سۈننە ۋەلجامائە ئۇلارنى قاتتىق ئىنكار قىلغان.

ئەھلى سۈننە ۋەلجامائەنىڭ يولى ساغلام بولغان دەلىلدىن چەتنىمەيدۇ ۋە نە ئۇنىڭغا ئەقلى دەلىل بىلەن ۋە نە بىر كىمنىڭ سۆزى بىلەن قارشى چىقمايدۇ][1].

بۇنىڭغا شاتىبىنىڭ بىدئەتچىلەرنىڭ دەلىل كەلتۈرۈشتە تۇتقا قىلىدىغان نەرسىسى توغرۇلۇق دېگەن سۆزىمۇ ئوخشاپ كېتىدۇ[2].

ئىبنى قەييۇم رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: [ئازراقلا ئەقلى بار ھەرقانداق ئادەم ئالىمنىڭ چىرىگەنلىكى ۋە تۇگەشكەنلىكىنى، پەقەت رايىنى ۋەھىينىڭ ئۇستىدە ۋە ھاۋايى ـ ھەۋىسىنى ئەقلىنىڭ ئۇستىدە قويغانلىقتىن پەيدا بولغانلىقىنى بىلىۋالالايدۇ.

بۇ ئىككى بۇزۇق ئاساس بىرەر قەلبدە ئورۇن ئالىدىكەن، ئۇنىڭ ھالاكىتى مۇقەررەرلىشىدۇ. بىرەر خەلق ئىچىدە ئورۇن ئالىدىكەن، ئۇ خەلقنىڭ ئىشىنىڭ پۈتۈنلەي بۇزۇلغانلىقى مۇقەررەرلىشىدۇ. بۇ خىل پىكىرلەر بىلەن قانچىلىغان ھەقىقەتلەر يوقىتىلىپ، باتىل ئورۇن ئالدى. ھىدايەت نەزەردىن ساقىت قىلىنىپ، ئازغۇنلۇق ئەھىيا قىلىندى][3].

ئىبنى قەييۇم رەھىمەھۇللاھ سۆكۈلگۈچى پىكىر توغرىسىدا سەلەفلەردىن نۇرغۇن سۆزلەرنى بايان قىلغان[4]. ئۇ بايان قىلغان سۆزلەرنىڭ ئىچىدە مۇنۇلار بار ئىدى: [الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿فَإِنْ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَكَ فَاعْلَمْ أَنَّمَا يَتَّبِعُونَ أَهْوَاءَهُمْ وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ اتَّبَعَ هَوَاهُ بِغَيْرِ هُدًى مِنْ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ﴾ ﴿ئەگەر ئۇلار ساڭا جاۋاب بەرمىسە، بىلگىنكى، ئۇلار پەقەت ئۆزلىرىنىڭ نەپسى ـ خاھىشىغىلا ئەگىشىدۇ، الله ۋەھىي قىلغان توغرا يولنى قويۇپ نەپسى ـ خاھىشىغا ئەگەشكەن كىشىدىنمۇ ئازغۇن ئادەم بارمۇ؟ الله ھەقىقەتەن زالىم قەۋمنى ھىدايەت قىلمايدۇ﴾**[5]. الله تائالا ئىشنى ئىككىگە ئايرىدى، ئۇچىنچىسى يوق. ياكى الله قا، پەيغەمبەرگە ۋە پەيغەمبەر ئېلىپ كەلگەن نەرسىگە ئاۋاز قوشۇش ياكى ھاۋايى ـ ھەۋەسكە ئەگىشىش. پەيغەمبەر ئېلىپ كەلمىگەن ھەرقانداق نەرسە ھاۋايى ـ ھەۋەس ھېسابلىنىدۇ.

(ئۇ سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ يەنە مۇنداق دەيدۇ:) الله تائالا ئۆزىنىڭ پەيغەمبىرىگە خىتاب قىلىپ مۇنداق دېگەن: **﴿ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلَى شَرِيعَةٍ مِنْ الأَمْرِ فَاتَّبِعْهَا وَلا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ لا يَعْلَمُونَ إِنَّهُمْ لَنْ يُغْنُوا عَنكَ مِنْ اللَّهِ شَيْئًا وَإِنَّ الظَّالِمِينَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ وَاللَّهُ وَلِيُّ الْمُتَّقِينَ﴾ ﴿ئاندىن سېنى بىز (ئى مۇھەممەد!) دىن ئىشىدا (روشەن) بىر يولدا قىلدۇق، شۇ يولغا ئەگەشكىن، بىلمەيدىغانلار (يەنى مۇشىركلار)نىڭ نەپسى ـ خاھىشلىرىغا ئەگەشمىگىن. شۇبھىسىزكى، (ئۇلارنىڭ گۇمراھلىقىغا ماسلىشىدىغان بولساڭ) ئۇلار سەندىن**

[1] «شەرھۇل ئەقىيدەتۇت تاھاۋىيە» 399ـ بەت، (ئەلمەكتەبۇل ئىسلامى نەشرىياتى) ھىجرىيە 1403ـ يىلى

[2] «ئەلئىئتىسام» 1ـ جىلد 231ـ بەت

[3] «ئىئلامۇل مۇۋەققىئىين» 1ـ جىلد 68ـ بەت

[4] «ئىئلامۇل مۇۋەققىئىين» 1ـ جىلد 47ـ بەتتىن 49ـ بەتكىچە

[5] سۈرە قەسەس 50ـ ئايەت

الله نىڭ (ئازابى)دىن ھېچنەرسىنى دەپئى قىلالمايدۇ، شۇبھىسىزكى، (دۇنيادا) زالىملارنىڭ بەزىسىگە دوستتۇر، الله تەقۋادارلارنىڭ دوستىدۇر﴾[1]. الله تائالا ئىشنى ئۆزى ۋەھىي قىلغان ۋە خەلقنى ئۇنىڭغا ئەمەل قىلىشقا بۇيرۇغان شەرىئەت بىلەن، ھېچنىمىنى بىلمەيدىغان مۇشىرىكلارنىڭ نەپسى-خاھىشلىرىغا ئەگىشىشنىڭ ئوتتۇرىسىنى ئىككىگە ئايرىپ، بىرىنچىسىگە بۇيرۇدى، ئىككىنچىسىدىن توستى][2].

بىز ئەقىلنىڭ شان-شەرىپىنى كەمىستىمەيمىز، چۈنكى بارلىق شەرئىي تەكلىپلەر ئەقلى بار ئىنسانلارنىڭ ئۈستىگە چۈشىدۇ. الله تائالا ئەقىل ئىگىلىرىنى ١٦ ئايەتتە ماختىدى. ئەقلنى ئىشلەتمەيدىغان كىشىلەرنى سۆكتى.

الله تائالا ئەھلى دوزاخلارنى مۇنداق دەپ سۈپەتلىدى: **﴿وَقَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحَابِ السَّعِيرِ﴾ ﴿ئۇلار: «ئەگەر بىز (پەيغەمبەرنىڭ سۆزلىرىنى) ئاڭلىغان، ياكى چۈشەنگەن بولساق، ئەھلى دوزاخ قاتاردا بولماس ئىدۇق» دەيدۇ﴾**[3].

بىز ئەقلنى كەمىستىمەيمىز، لېكىن دەيمىزكى: «ئەقىل شەرئەتتىن ئۈستۈن تۇرمايدۇ. ئەگەر ئۈستۈن تۇرسا ئىدى، پۈتۈن مەخلۇقاتلار پەيغەمبەرلەردىن بىھاجەت بولغان بولاتتى».

يەنە مۇنداق دەيمىز: «ئەقىل شەرئەتنىڭ دائىرىسى ئىچىدە خىزمەت قىلىدۇ. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿فَبَشِّرْ عِبَادِ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَأُولَئِكَ هُمْ أُولُو الْأَلْبَابِ﴾ ﴿سۆزگە قۇلاق سېلىپ ئۇنىڭ ئەڭ ياخشىسىغا ئەگىشىدىغانلارغا (يەنى تەقۋادار بەندىلىرىمگە) خۇش خەۋەر بەرگىن، ئەنە شۇلار الله ھىدايەت قىلغان كىشىلەردۇر، ئەنە شۇلار (ساغلام) ئەقىل ئىگىلىرىدۇر﴾**[4].

مانا بۇلار سۆزنىڭ ياخشىسىغا قۇلاق سېلىپ، ئاندىن ئەقىللىرىنى ئىشلىتىپ ئەگەشكەن ئادەملەردۇر. مانا بۇ **﴿ئەنە شۇلار الله ھىدايەت قىلغان كىشىلەردۇر﴾**[1] دېگەن ئايەتتىكى ھىدايەت — الله تائالانىڭ پەزلى-تەۋفىقى بىلەن بولغانكى، ھەرگىزمۇ ئۇلارنىڭ ئەقىللىرىنىڭ پەزلى بىلەن ئەمەس.

❸ شەرئىي دەلىللەرنىڭ مەرتىۋىلىرىنى بىلىش

الله ۋە ئۇنىڭ رەسۇلىنىڭ ئالدىدا بىرەر ئىش ۋە سۆزنى ئالدى بىلەن قىلىشنىڭ ھاراملىقى، ئەھكاملارغا كەلتۈرۈلىدىغان شەرئىي دەلىللەرنىڭ مەرتىۋىلىرىنى بىلىشنى تەقەززا قىلىدۇ. ئۇنداق بولمىغاندا، مەرتىۋىسى تۆۋەن ۋە ئاجىز دەلىلنى مەرتىۋىسى يۇقىرى ۋە كۈچلۈك دەلىلنىڭ ئۈستىگە قويۇپ قېلىش سادىر بولىدۇ، بۇنداق قىلىش ھارامدۇر، چۈنكى بۇ الله ۋە الله نىڭ رەسۇلىنىڭ ئالدىدا سۆز-ھەرىكەتنى ئالدى بىلەن قىلغانلىقنىڭ قاتارىغا كىرىدۇ. شۇ ۋەجىدىن ئۇلىمالار: «ئايەت ۋە ھەدىس بار يەردە ئىجتىھاد قىلىشقا بولمايدۇ» دېگەن ئىدى.

شەرئىي دەلىللەر ئوخشاش ئەمەس، بۇ ھەقتە شەيخ ئابدۇلۋەھھاب مۇنداق دېگەن: [ئومۇمىي شەرئىي دەلىللەرنىڭ ئىچىدىن ئەمەلىي ھۆكۈملەر ئېلىنىدىغانلىرى ئىزدىنىش ئارقىلىق تۆتكە

---

[1] سۈرە جاسىيە 18-، 19- ئايەتلەر

[2] «ئىئلامۇل مۇۋەققىئىين» 1- جىلد 47- بەت

[3] سۈرە مۇلك 10- ئايەت

[4] سۈرە زۇمەر 17-، 18- ئايەتلەر

مەركەزلەشكەن: (١) قۇرئان، (٢) ھەدىس، (٣) ئىجماۋ، (٤) قىياس. مانا بۇ تۆت دەلىل بىلەن ھۆججەت كەلتۈرۈشكە بارلىق مۇسۇلمانلار بىرلىككە كەلگەن. ئۇلار يەنە ئۇ دەلىللەر بىلەن ئىسپات كەلتۈرۈشتە مۇنۇ تەرتىپ بويىچە پاكىت كەلتۈرىدىغانلىقىغىمۇ بىرلىككە كەلگەن: قۇرئان. ئۇنىڭدىن قالسا، ھەدىس. ئۇنىڭدىن قالسا، ئىجماۋ. ئۇنىڭدىن قالسا، قىياستۇر.

دېمەك، ئەگەر بىرەر ۋەقە يۈز بەرسە، ئالدى بىلەن قۇرئانغا قارىلىدۇ. ئەگەر قۇرئاندا ئۇنىڭ ھۆكمى تېپىلسا، ئىجرا قىلىنىدۇ. ئەگەر تېپىلمىسا، ھەدىسكە قارىلىدۇ. ئەگەر ھەدىستە ئۇنىڭ ھۆكمى تېپىلسا، ئىجرا قىلىنىدۇ. تېپىلمىسا، ئەسىرلەردىن بىرەر ئەسىردە مۇجتەھىد ئۆلىمالار ئۇ ۋەقە توغرۇلۇق بىرەر ھۆكۈمگە بىرلىككە كەلگەنمۇ-قانداق؟ ئەگەر تېپىلسا، ئۇ ئىجرا قىلىنىدۇ. تېپىلمىسا، ئۇ ۋەقەنىڭ ھۆكمىگە ئېرىشىشتە، ئۇنى قۇرئان ۋە ھەدىستە ھۆكمى كەلگەن ۋەقەگە سېلىشتۇرۇش ئارقىلىق ئىجتىھاد قىلىنىدۇ.

مەزكۇر تۆت ھۆججەت بىلەن ئىسپات كەلتۈرۈشنىڭ دەلىلى الله تائالانىڭ سۈرە نىسائدىكى مۇنۇ سۆزىدۇر: **﴿يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُوْلِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلا﴾ ئى مۇئمىنلەر! الله قا، پەيغەمبەرگە ۋە ئۆزۈڭلاردىن بولغان ئىش ئۈستىدىكىلەرگە ئىتائەت قىلىڭلار، ئەگەر سىلەر بىر شەيئىدە ئىختىلاپ قىلىشىپ قالساڭلار، بۇ توغرىدا الله قا ۋە پەيغەمبەرگە مۇراجىئەت قىلىڭلار، بۇ (يەنى الله نىڭ كىتابىغا ۋە پەيغەمبىرىنىڭ سۈننىتىگە مۇراجىئەت قىلىش) سىلەر ئۈچۈن پايدىلىقتۇر، نەتىجە ئېتىبارى بىلەن گۈزەلدۇر﴾**[2].

الله ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ئەگىشىشكە بۇيرۇغانلىق، قۇرئان ۋە ھەدىسكە ئەگىشىشكە بۇيرۇغانلىقتۇر. مۇسۇلمانلاردىن بولغان ئىش ئۈستىدىكىلەرگە ئەگىشىشكە بۇيرۇش، مۇجتەھىد ئۆلىمالارنىڭ بىرلىككە كەلگەن ھۆكۈملىرىگە ئەگىشىشكە بۇيرۇغانلىقتۇر، چۈنكى ئۇلار مۇسۇلمانلارنىڭ قانۇن بەلگىلەشتىكى ئىش ئۈستىدىكىلىرى. دەتالاش قىلىنغان ۋەقەلەرنى الله قا ۋە پەيغەمبەرگە قايتۇرۇشقا بۇيرۇش، ئايەت، ھەدىس ۋە ئىجماۋ يوق يەردە قىياسقا ئەگىشىشكە بۇيرۇغانلىقتۇر. دەتالاش قىلىنغان ئىشنى الله ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە قايتۇرغانلىق، ھۆكۈمنىڭ سەۋەبىدە ئىككى ۋەقەنىڭ ئورتاقلىقى بولغانلىقى ئۈچۈن، قۇرئان ۋە ھەدىستە ھۆكمى كەلمىگەن بىر ۋەقەنى قۇرئان ۋە ھەدىستە ھۆكمى كەلگەن يەنە بىر ۋەقەگە قوشقانلىقتۇر.

ئايەت بۇ تۆت شەرئىي دەلىلگە ئەگىشىشكە دالالەت قىلىدۇ. يۇقىرىقى تۆت دەلىلدىن باشقىمۇ يەنە نۇرغۇن دەلىللەر بار بولۇپ، كۆپچىلىك مۇسۇلمانلار ئۇلار بىلەن دەلىل كەلتۈرۈشكە بىرلىككە كەلمىگەن. ئۇلارنىڭ بەزىسى ئۇ دەلىللەر بىلەن شەرئىي ھۆكۈمگە دەلىل كەلتۈرگەن بولسا، بەزىسى ئۇنىڭ بىلەن دەلىل كەلتۈرۈشنى ئىنكار قىلغان. دەلىل كەلتۈرۈشتە ئىختىلاپ قىلىنغان بۇ دەلىللەرنىڭ ئەڭ مەشھۇرراقى ئالتىدۇر:

❶ ئىستىھسان ـــ چىرايلىق ساناش، ❷ مەسلىھەتۇل مۇرسەلە ـــ مۇتلەق مەنپەئەت، ❸ ئىستىسھاب ـــ بىر نەرسىگە بۇرۇنقى ھالىتى بىلەن ھۆكۈم قىلىش، ❹ ئۆرپ-ئادەت، ❺ ساھابىنىڭ كۆز قارىشى، ❻ بىزدىن ئىلگىرىكى ئۈممەتلەرنىڭ شەرئىتى.

---

[1] سۈرە زۇمەر 18- ئايەت

[2] سۈرە نىسائ 59- ئايەت

قىسقىسى، ئومۇمىي شەرئىي دەلىللەر ئون بولۇپ، تۆتى بىلەن دەلىل كەلتۈرۈشكە كۆپچىلىك مۇسۇلمانلار بىرلىككە كەلگەن. ئالتىسى بىلەن دەلىل كەلتۈرۈشتە ئىختىلاپ بار][1].

شەرئىي دەلىللەر ۋە ئۇنىڭ مەرتىۋىلىرىنى بىلىشكە ئائىت مۇنداق ئۇچ ئىش بار:

بىرىنچى ئىش، بۇ دەلىللەر قۇرئان ۋە ھەدىستىن ئىبارەت ئىككى ئاساسقا مەركەزلىشىدۇ. ئۇ ئىككىسىنىڭ تېكىستلىرىنى ساھابىلەر ۋە تابىئىنلار چۈشەنگەندەك چۈشىنىش كېرەك، چۈنكى قۇرئان ئۇلارغا نازىل قىلىنغانلىقى ئۈچۈن ئۇلار قۇرئان ۋە ھەدىسلەرنىڭ تېكىستلىرىدىن بولغان مەقسەتلەرنى ئەڭ ياخشى بىلگۈچىدۇر. قۇرئان ۋە ھەدىسنى ساھابىلار ۋە تابىئىنلاردەك چۈشەنگەندە شەرئىي دەلىللەر بىلەن ئوينىشىش ۋە ئۇنى بۇرمىلاشنىڭ ئالدىنى ئالغىلى بولىدۇ. بۇنى شەيخۇل ئىسلام ئىبنى تەيمىيىە رەھىمەھۇللاھ «ئەلئەقىدەتۇل ۋاستىيىە» نامىلىق كىتابىدا بايان قىلغان.

ئۇ كىتابقا شەرھى يازغۇچى شەيخ مۇھەممەد خەلىل ھىراس مۇنداق دېگەن: [مانا بۇ، ئەھلى سۈننە ۋەلجامائەنىڭ ئۇسۇل مەسىلىلىرىدە تۇتقان يولىنى بايان قىلغاندىن كېيىن، دىننىڭ بارلىق ئاساس ۋە تارماق ھۆكۈملىرىنى ئىجتىھاد قىلىشتىكى يولىنى بايان قىلغانلىقتۇر. بۇ يول ئۇچ ئاساسنىڭ ئۈستىگە قۇرۇلىدۇ: ❶ سۆزلەرنىڭ ئەڭ ياخشىسى ۋە ئەڭ توغرىسى بولغان الله تائالانىڭ كىتابى. ئۇلار ھېچبىر كىشىنىڭ سۆزىنى الله تائالانىڭ سۆزىدىن ئۈستۈن قويمايدۇ. ❷ پەيغەمبەر ﷺ نىڭ ھەدىسى ۋە ئۇ زاتتىن قالغان توغرا يول. ئۇلار ھېچبىر كىشىنىڭ يولىنى بۇنىڭدىن ئۈستۈن قويمايدۇ. ❸ بۇ ئۈممەتنىڭ بۆلۈنۈشى، تارقىلىشى، بىدئەت ۋە ھەرخىل سۆز-چۆچەكلەرنىڭ پەيدا بولۇشىدىن ئىلگىرىكى بىرىنچى ئەسىردىكىلەرنىڭ ئىجمائىسى. ئۇلار شۇنىڭدىن كېيىن كەلگەن كىشىلەرنىڭ ئېيتقان سۆزلىرىنى ۋە كۆز قاراشلىرىنى قۇرئان، ھەدىس ۋە ئىجمائىدىن ئىبارەت مۇشۇ ئۇچ ئاساس بىلەن ئۆلچىگەن. ئۇ ئۇچ ئاساسقا ئۇيغۇن كەلسە، قوبۇل قىلغان. قارشى كەلسە، ئېيتقۇچىسىنىڭ كىم بولۇشىدىن قەتئىينەزەر رەت قىلغان. مانا بۇ ئوتتۇراھال توغرا يول بولۇپ، ئۇنىڭدا ماڭغان كىشى ئېزىپ كەتمەيدۇ. ئۇنىڭغا ئەگەشكەن كىشى بەختسىز بولمايدۇ. مانا بۇ، ئايەت ۋە ھەدىسلەر بىلەن ئوينىشىدىغان، قۇرئاننى بۇرمىلايدىغان، سەھىھ ھەدىسلەرنى ئىنكار قىلىدىغان ۋە سەلەفلەرنىڭ ئىجمائىسىغا پەرۋا قىلمايدىغانلار بىلەن قارىغۇلارچە مېڭىپ ھەرقانداق پىكىر ۋە سۆزنى ئۇنىڭ سېمىزى بىلەن ئورۇقى، سېپى بىلەن كېسىلىنىڭ ئارىسىنى ئايرىماستىن قوبۇل قىلىدىغانلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ساغلام يولدۇر][2].

ئايەت، ھەدىسلەرنى چۈشىنىشتە، سەلەف-سالىھلارنىڭ ماڭغان يولىدىن باشقا يولدا ماڭغان ھەرقانداق ئادەم چوقۇم توغرا يولدىن چەتنەپ كېتىدۇ. شەنقىتى رەھىمەھۇللاھ ئاۋۋال ئەھلى سۈننە ۋەلجامائەنىڭ يولىدىن چەتنىگەن، كېيىن الله تائالا ئەھلى سۈننە ۋەلجامائەنىڭ يولىغا ھىدايەت قىلغان نۇرغۇن كىشىلەرنى مىسال كەلتۈردى. ئەبۇل ھەسەن ئەلئەشئەرى، جۇۋەينى، غەززالى ۋە فەخرىددىن رازى قاتارلىقلار ئەنە شۇلاردىن ھېسابلىنىدۇ. بۇنى بىلمەكچى بولسىڭىز، شەنقىتىنىڭ «ئەزۋائۇل بايان» نامىلىق تەپسىرىگە مۇراجىئەت قىلىڭ[3]. بولۇپمۇ، شەنقىتى غەززالىدىن نەقىل قىلغان ئاساسلارغا نەزەر تاشلاڭ[4].

---

[1] «ئىلمۇ ئۇسۇلىل فىقھى» 21-، 22- بەتلەر، (دارۇل قەلەم نەشرىياتى) ھىجرىيە 1392- يىلى

[2] «تەبئەتۇل رىئاسەتىل ئاممەتى لىلبۇھۇسىل ئىلمىيىە» 179- بەتتىن 181- بەتكىچە، ھىجرىيە 1402- يىلى باسمىسى

[3] 7- جىلد 455 - بەتتىن 476- بەتكىچە

[4] 474- بەت

ئەرەب تىلى ۋە ئۇسۇلۇل فىقھى ئىلىملىرى ئايەت ۋە ھەدىسلەرنى ساھابىلەر ۋە ئۇلاردىن كېيىنكىلەر چۈشەنگەندەك چۈشۈنىشكە ئېلىپ بارىدىغان ۋاستىلەردىن ھېسابلىنىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئىمام شاتىبى رەھىمەھۇللاھ ئەرەب تىلىنى بىلمەسلىكنى بىدئەتكە چۈشۈپ قېلىشنىڭ سەۋەبلىرىدىن؛ لۇغەتنى بىلمەسلىكمۇ ھەم بىدئەتكە چۈشۈپ قېلىشنىڭ سەۋەبلىرىدىن دەپ ھېسابلىدى[1]. ئۇ بۇ ۋاستىلەرنى، بولۇپمۇ، ئەرەب تىلى ئىلىملىرىنى مۇجتەھىد ئۈچۈن زۆرۈر دەپ قارىدى[2].

كىمكى «ئەل ھەيدە»* ناملىق كىتابنى كۆرىدىغان بولسا، خەلىپە مەئمۇننىڭ ھوزۇرىدا ئابدۇلئەزىز ئەلكىنانى بىلەن بىشرى ئەلمۇرەيسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا يۈز بەرگەن پايدىلىق مۇنازىرىنى ئۇچرىتالايدۇ. مۇنازىرىدە ئابدۇلئەزىز، بىشرىنىڭ ئەرەب تىلى ۋە ئۇسۇلۇل فىقھىنى، بولۇپمۇ ئەرەب تىلى قائىدىلىرىنى بىلمەسلىكىنى بايان قىلغان. ئەنە شۇ بىلمەسلىك ئۇنى «قۇرئان كەرىم»نى مەخلۇق دەيدىغان ھالەتكە ئەكېلىپ قويغان ئىدى. شاتىبى بۇ مۇنازىرىگە ئىشارەت قىلىپ ئۆتكەن[3]. ئۇنىڭغا ئىبنى ھەجەرمۇ ئىشارەت قىلغان[4].

ئىككىنچى ئىش، كۈچلۈك دەلىلنىڭ ئۈستىگە ئاجىز دەلىلنى قويۇش دۇرۇس ئەمەس. دەلىل بولمايدىغان نەرسىنى قويۇش بولسا تېخىمۇ توغرا ئەمەس. كۈچلۈك دەلىلنىڭ ئۈستىگە ئاجىز دەلىلنى قويۇش، كىشىلەرنىڭ فىقھى مەزھەبلەردىكى ئاجىز سۆزلەرگە ئېسىلىشىنىڭ؛ دەۋرىمىزدىكى ئىسلام خىزمىتىدە مەۋجۇد بولۇۋاتقان ئېلىشاڭغۇلۇقنىڭ ئاساسى. شۇنىڭ ئۈچۈن، قۇرئان ۋە ھەدىسكە بىرەر ساھابىنىڭ سۆزى ياكى ئىش-ھەرىكىتى بىلەن قارشى چىقىشقا بولمايدۇ. ساھابىدىن كېيىنكى تابىئىنلار ۋە فىقھى مەزھەپ ئىماملىرىنىڭ سۆز-ھەرىكىتى بىلەن قارشى چىقىشقا تېخىمۇ بولمايدۇ. فىقھىشۇناس ئالىملارنىڭ بىرەرسىنىڭ سۆزى ئۆزلىرىنىڭ نەپسى-خاھىشلىرىغا ئۇدۇل كەلسە ياكى پەتىۋا بەرگۈچى مۇفتىنىڭ نەپسى-خاھىشىغا ئۇيغۇن كەلسە، بۇ ئارقىلىق بەزى كىشىلەر شۇ فىقھىشۇناس ئالىملاردىن پالانچىنىڭ سۆزىگە بېرىپ تۇرۇپ قۇرئان ۋە ھەدىسكە قارشى چىقىدۇ. شۇنىڭدەك، قۇرئان ۋە سەھىھ ھەدىسكە زەئىپ ھەدىس بىلەن قارشى چىقىشقا بولمايدۇ. قۇرئان، ھەدىسكە قىياس بىلەن ياكى بىرەر مەنپەئەتنى ۋە ئۇنىڭ ئوخشىشىنى دەپ قارشى چىقىشقا بولمايدۇ.

شەيخ ئەلبانى مۇنداق بايان قىلغان: [سۈننەتنىڭ تەرك ئېتىلىشىدىكى سەۋەبلەرنىڭ بىرى، كېيىنكى ئۆلىمالارنىڭ ئەقىدە بابىدا راۋىيلىرى يەككە لىنىيىلىك ھەدىسلەر بىلەن ھۆججەت كەلتۈرمەسلىكى، قىياسنى راۋىيلىرى يەككە لىنىيىلىك ھەدىسلەردىن ئۈستۈن قويۇشى ۋە مەدىنە ئەھلىنىڭ قىلغان ئەمىلىنى سەھىھ ھەدىستىن ئۈستۈن قويۇشى قاتارلىقلار][5].

بۇنىڭدىن مەقسەت، الله ۋە الله نىڭ رەسۇلىنىڭ ئالدىدا بىرەر ئىش ۋە سۆزنى ئالدى بىلەن قىلىپ سېلىشتىن ساقلىنىشىمىز ئۈچۈن، ھۆججەت كەلتۈرۈش جەھەتتە دەلىللەرنى ئۆز ئورۇنلىرىدا

---

[1] «ئەلمۇۋافەقات» 4- جىلد 108-، 109- بەتلەر

[2] «ئەلئىئتىسام» 2- جىلد 293-، 294- بەتلەر

* (چەتنەپ كېتىش)

[3] «ئەلئىئتىسام» 1- جىلد 241- بەت

[4] «فەتھۇل بارى» 13- جىلد 494- بەت

[5] «ئەلھەدىيسۇ ھۇججەتۇن بىنەفسىھى» 39-، 40- بەتلەر

قويۇش؛ بىرەر دەلىلنى ئۇنىڭدىن كۈچلۈكرەك بولغان يەنە بىر دەلىلدىن ئۈستۈن قويماسلىق؛ ئىجتىھادنى ئايەت ۋە ھەدىستىن ئۈستۈن قويماسلىق لازىم.

ئۈچىنچى ئىش، بەزى كىشىلەر تۆۋەندىكى بىر نەچچە خىل ئىشلارنى ھالال ـ ھارام ياكى ھەق ـ ناھەقنى بەلگىلەشتە دەلىل ـ ئىسپات دەپ قارايدۇ. بۇ خىل ئىشلار شەرىئەتتە دەلىل ـ ئىسپات ھېسابلانمايدۇ ھەمدە بۇ خىل ئىشلار بىر ئىشنى قىلىش ياكى قىلماسلىققا ھۆججەتمۇ بولالمايدۇ.

1 ـ چۈش. ئۇ ئارقىلىق بىرەر ئىشنىڭ ھالال ـ ھاراملىقىنى ئىسپاتلاشقا بولمايدۇ ياكى شەرىئەت بىلەن ئىسپاتلانغان بىر نەرسىنى ئىنكار قىلىشقىمۇ بولمايدۇ[1].

2 ـ كارامەت. ئۇ ھالال ـ ھارامنى بەلگىلەشتە ۋە ياكى شەرىئەتكە خىلاپ بولغان بىرەر نەرسىنى ئىسپاتلاشتا دەلىل ـ ئىسپات ھېسابلانمايدۇ ھەمدە كارامەت كۆرگۈچىگە نادانلارنىڭ تاپشۇرغىنىدەك، بۇ ھوقۇق ھەم بېرىلمەيدۇ[2].

3 ـ ئىلھام. ئۇ ھالال ـ ھارامنى بەلگىلەشتە ۋە ياكى شەرىئەتكە خىلاپ بولغان بىرەر نەرسىنى ئىسپاتلاشتا دەلىل ھېسابلانمايدۇ.

ئىبنى ھەجەر، خىزىر ئەلەيھىسسالام بىلەن مۇسا ئەلەيھىسسالامنىڭ قىسسىسى بار ھەدىسنىڭ شەرھىسىدە مۇنداق دېگەن: [بىر تۈركۈم زىندىقلار شەرىئەتنىڭ ھۆكۈملىرىنى گۇمران قىلىشقا ئېلىپ بارىدىغان بىر يولدا مېڭىپ مۇنداق دېيىشتى: «مۇسا ئەلەيھىسسالام بىلەن خىزىر ئەلەيھىسسالامنىڭ قىسسىسىدىن ئومۇمىي شەرىئەت ئەھكاملىرىنىڭ ئاۋام خەلقىقە ۋە دۆت كىشىلەرگە خاس ئىكەنلىكىنى بىلىۋالغىلى بولىدۇ. ئەمما، ئەۋلىيالار ۋە خاس كىشىلەرگە كەلسەك، ئۇلارنىڭ بۇ ئايەت، ھەدىسلەرگە ھاجىتى يوق، بەلكى ئۇلار قەلبلىرىگە چۈشكەن ئىلھام بويىچە ئىش قىلسا، كۆڭۈللىرىگە غالىب كەلگەن نەرسىلەر بىلەن ھۆكۈم قىلسا بولىدۇ. شۇڭا، ئۇلار ئۇ ئىلھاملار بىلەن شەرىئەتنىڭ چوڭ ـ چوڭ ھۆكۈملىرىدىن بىھاجەت، خۇددى خىزىر شۇنداق بولغاندەك. خىزىرمۇ ئۆزىگە ئاشكارا بولغان ئىلىملەر بىلەن مۇسا ئەلەيھىسسالامدىكى ئىلىملەردىن بىھاجەت بولغان ئىدى. ئۇ سۆزنى مۇنۇ مەشھۇر ھەدىس كۈچلەندۈرىدۇ: «اِسْتَفْتِ قَلْبك وَإِنْ أَفْتَوْك» «قەلبىڭدىن پەتىۋا سورا، گەرچە ئۇلار ساڭا پەتىۋا بەرگەن تەقدىردىمۇ».

قۇرتۇبى مۇنداق دەيدۇ: [بۇ سۆز زىندىقلىق* ۋە كۇفرىلىق، چۈنكى ئۇ شەرىئەتتە مەلۇم بولغان نەرسىلەرنى ئىنكار قىلغانلىق. ئېنىقكى، الله تائالا ئۆزىنىڭ ئادىتى ۋە سۆزىنى شۇنداق جارى قىلدىكى، ئۇ زاتنىڭ ئەھكاملىرى پەقەت ئۆزى بىلەن مەخلۇقاتلىرىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى شەرىئەت ۋە ئەھكاملىرىنى بايان قىلغۇچى پەيغەمبەرلىرىنىڭ ۋاسىتىسى ئارقىلىقلا بىلىنىدۇ. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿اللَّهُ يَصْطَفِي مِنْ الْمَلائِكَةِ رُسُلًا وَمِنْ النَّاسِ﴾** ﴿الله پەرىشتىلەردىنمۇ (پەيغەمبەرلىرىگە ۋەھىي يەتكۈزۈش ئۈچۈن)، ئىنسانلاردىنمۇ (شەرىئەتنى بەندىلەرگە يەتكۈزۈش ئۈچۈن) ئەلچىلەرنى تاللايدۇ﴾[3]، **﴿اللَّهُ**

[1] «ئەلئىئتىسام» 1 ـ جىلد 260 ـ بەت، «ئەلمۇۋافەقات» 1 ـ جىلد 82 ـ بەت، 2 ـ جىلد 266 ـ، 267 ـ بەتلەر ۋە «تەفسىيرۇ قۇرتۇبى» 16 ـ جىلد 306 ـ بەت

[2] «ئەلئىئتىسام» 1 ـ جىلد 212 ـ بەت ۋە «ئەلمۇۋافەقات» 2 ـ جىلد 266 ـ، 267 ـ بەتلەر

* ئىسلامنى ئاشكارا قىلىپ كۇفرىنى مەخپىي تۇتقان ئادەم

[3] سۈرە ھەج 75 ـ ئايەت

أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ﴾ ﴿الله پەيغەمبەرلىك ۋەزىپىسىنى قەيەرگە ئورنىتىشنى (يەنى كىمنىڭ ئۇنىڭ ئەھلى بولىدىغانلىقىنى) ئوبدان بىلىدۇ﴾[1].

الله تائالا كىشىلەرنى پەيغەمبەرلەر ئېلىپ كەلگەن ھەرقانداق نەرسىدە ئۇلارغا ئىتائەت قىلىشقا بۇيرۇدى، بۇيرۇلغان ئىشلاردا پەيغەمبەرلەرگە ئىتائەت قىلىشقا ۋە ئۇلار بۇيرۇغان نەرسىلەرگە مەھكەم ئېسىلىشقا قىزىقتۇردى، چۈنكى ئۇنىڭدا ھىدايەت بار. ھەقىقىي ئىلىم ۋە سەلەف ـ سالىھلارنىڭ ئىجمائىسى شۇنىڭغا بىرلىككە كەلگەنكى، كىمكى: «پەيغەمبەرلەر ئېلىپ كەلگەن يوللاردىن باشقا، الله تائالانىڭ ئەمر ـ پەرمان ۋە چەكلىمىلىرى بىلىنىدىغان يەنە بىر يول بار، ئۇ يول ئارقىلىق پەيغەمبەردىن بىھاجەت بولىنىدۇ» دەپ دەۋا قىلسا، ئۇ ئادەم كاپىردۇر. ئۇ تەۋبە تەلەپ قىلىنماستىن ئۆلتۈرۈلىدۇ، چۈنكى بۇ پەيغەمبىرىمىز ﷺ دىن كېيىن پەيغەمبەرلىكنى ئىسپاتلاشقا ئېلىپ بارىدىغان دەۋادۇر. ئېنىقكى، بىر ئادەم ئۆزىنىڭ قەلبىدىن ئالىدىغانلىقىنى، قەلبىگە چۈشكەن نەرسىنىڭ الله تائالانىڭ ھۆكمى ئىكەنلىكىنى، قۇرئان ۋە ھەدىسكە موھتاج بولماستىن قەلبىدىكى نەرسىنىڭ تەقەززاسى بويىچە ئىش كۆرىدىغانلىقىنى ئېيتسا، ئۇ خۇددى پەيغەمبىرىمىز ﷺ: «إِنَّ رُوحَ الْقُدُسِ نَفَثَ فِي رُوعِي» «ھەقىقەتەن رۇھۇلقۇددۇس ـــ جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام مېنىڭ قەلبىمگە شۇنداق دەپ ئىلھام قىلدىكى» دېگەندەك، ئۆزىگە پەيغەمبەرلىك خۇسۇسىيىتىنى ئىسپاتلىغان بولدى].

ئىبنى ھەجەر مۇنداق دەيدۇ: [بىزگە بەزىلەرنىڭ مۇنداق دەيدىغانلىق خەۋىرى يەتتى: «مەن ئۆلۈكلەردىن ئالمايمەن، پەقەت ئۆلمەيدىغان تىرىك زاتتىنلا ئالىمەن». شۇنىڭدەك، يەنە بەزىلەر مۇنداق دەيدىكەن: «مەن قەلبىمدىن ئالىمەن، قەلبىم رەببىمدىن ئالىدۇ». بۇنىڭ ھەممىسى بارلىق شەرىئەت ئەھلىنىڭ ئىتتىپاقى بىلەن كۇفرىدۇر. بىز الله تائالادىن تەۋپىق ھىدايەت تىلەيمىز][2].

شاتىبى رەھىمەھۇللاھ بۇ ئىش توغرۇلۇق (يەنى كۆڭۈلگە كەچكەن سۆز ۋە قەلبكە چۈشكەن ئىلھام توغرۇلۇق ـ ئا) تەپسىلىي توختالغان. ئۇنىڭ «ئەلئىئتىسام» ناملىق كىتابىغا مۇراجىئەت قىلىڭ[3].

4ـ ئەقىل ياخشى كۆرگەن نەرسىنى ياخشى، يامان كۆرگەن نەرسىنى يامان دەپ ھۆكۈم قىلىش

ئەقىللەر پەرقلىق بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئەقىل بىلەن بىر نەرسىنىڭ ھالال ياكى ھاراملىقىغا دەلىل كەلتۈرۈشكە بولمايدۇ. ئەقىل ياخشى كۆرگەن نەرسىنى ياخشى، يامان كۆرگەن نەرسىنى يامان دەپ ھۆكۈم قىلىش مۆئتەزىلىلەرنىڭ مەزھىبىدۇر. شەرىئەتتە (توغرا ـ خاتا ۋە ھالال ـ ھارامغا) ئەقىلنى ھۆكۈمران قىلىش ئۇنىڭدىنمۇ قاباھەتلىكتۇر[4].

5ـ شەرىئەت ئارقىلىق ئورناپ بولغان بىرەر نەرسىگە قارشى چىقىش ئۈچۈن، كۆپچىلىكنىڭ قىلغان ئىشى بىلەن ئېتىراز يەتكۈزۈش شەرىئەتتە دەلىل قاتارىغا كىرمەيدۇ. مەسىلەن:

بىر كىشىنىڭ ئەگەر بۇ ئىش باتىل ياكى ھارام بولغان بولسا، ئۇنى بۇلارنىڭ ھەممىسى قىلمىغان بولاتتى دېگىنىگە ئوخشاش[5]. بەلكى بۇنداق كۆپچىلىكنىڭ قىلغان ئىشى بىلەن ئېتىراز

---

[1] سۈرە ئەنئام 124ـ ئايەت

[2] «فەتھۇل بارى» 1ـ جىلد 221ـ، 222ـ بەتلەر

[3] «ئەلئىئتىسام» 2ـ جىلد 153ـ، 162ـ بەتلەر

[4] «ئەلئىئتىسام» 2ـ جىلد 99ـ بەت، 2ـ جىلد 328ـ، 329ـ بەتلەر

[5] «ئەلئىئتىسام» 1ـ جىلد 159ـ بەت

يەتكۈزۈش جاھىلىيەت مەسىلىلىرىدىن ھېسابلىنىدۇ[1]. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿وَإِنْ تُطِعْ أَكْثَرَ مَنْ فِي الأَرْضِ يُضِلُّوكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلاَّ الظَّنَّ وَإِنْ هُمْ إِلاَّ يَخْرُصُونَ﴾ ﴿ئەگەر سەن يەر يۈزىدىكى كۆپچىلىك كىشىلەر (يەنى كۇففارلار)گە ئىتائەت قىلساڭ، ئۇلار سېنى الله نىڭ يولىدىن ئازدۇرىدۇ، ئۇلار پەقەت گۇمانغىلا ئەگىشىدۇ، ئۇلار پەقەت يالغاننىلا سۆزلەيدۇ﴾**[2].

ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد ﵁ مۇنداق دېگەن: {اَلْجَمَاعَةُ مَا وَافَقَ الْحَقَّ، وَإِنْ كُنْتَ وَحْدَكَ} {جامائەت دېگەن يالغۇز قالساڭمۇ يولۇڭنىڭ ھەقىقەتكە ئۇيغۇن بولغىنىدۇر}[3].

شاتىبى مۇنداق دەيدۇ: [جامائەت دېگەن گەرچە ئالەمدە بىرلا ئادەم بولسىمۇ سۈننەتكە ئەگەشكىنىدۇر][4].

ئىبنى قەييۇم رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دېگەن: [سىز شۇنى بىلىۋېلىڭكى، گەرچە پۈتۈن زېمىن خەلقى قارشى چىقىپ ئۆزى يالغۇز بولغان تەقدىردىمۇ ئىجمائ، ھۆججەت ۋە كۆپچىلىك قاتارلىقلار ھەققانىيەتچى ئالىم دېمەكتۇر][5].

بۇنىڭدىن يەنە شۇنى بىلىۋېلىشقا بولىدۇكى، بەندە ھەق يولدا ماڭغۇچىلارنىڭ ئازلىقىغا قاراپ ھەق يولدىن زېرىكىشلىك ھېس قىلماسلىقى لازىم.

6ـ ئاتا ـ بوۋىلار ۋە ئىلگىرىكىلەرگە ھېچقانداق دەلىل ـ ئىسپاتسىزلا تەقلىد قىلىشمۇ شەرىئەتتە دەلىل ھېسابلانمايدۇ[6]، بۇمۇ جاھىلىيەت مەسىلىلىرىدىن سانىلىنىدۇ. بەلكى ئۇلارنىڭ كاپىر بولۇشىغا مانا مۇشۇ تەقلىدچىلىك ئاساس بولغان[7]. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ اتَّبِعُوا مَا أَنزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا أَلْفَيْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا﴾ ﴿ھەرقاچان ئۇلارغا (يەنى مۇشرىكلارغا): «الله نازىل قىلغان نەرسىگە (يەنى الله پەيغەمبىرىگە نازىل قىلغان ۋەھىيگە، قۇرئانغا) ئەگىشىڭلار» دېيىلسە، ئۇلار: «ياق، ئاتا ـ بوۋىلىرىمىزدىن قالغان دىنغا ئەگىشىمىز» دېيىشىدۇ﴾**[8]، **﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا إِلَى مَا أَنزَلَ اللَّهُ وَإِلَى الرَّسُولِ الرَّسُولِ قَالُوا حَسْبُنَا مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا أَوَلَوْ كَانَ آبَاؤُهُمْ لا يَعْلَمُونَ شَيْئًا وَلا يَهْتَدُونَ﴾ ﴿ئۇلارغا الله نازىل قىلغان ھۆكۈمگە، پەيغەمبەر بايان قىلغان ھۆكۈمگە ئەمەل قىلىڭلار دېيىلسە، ئۇلار: «ئاتا ـ بوۋىلىرىمىزنىڭ دىنى بىزگە كۇپايە» دەيدۇ. ئۇلارنىڭ ئاتا ـ بوۋىلىرى ھېچنەرسە بىلمەيدىغان ۋە ھىدايەت تاپمىغان تۇرسىمۇ (يەنىلا ئۇلارنىڭ دىنىغا ئەمەل قىلامدۇ؟)﴾**[9]

7ـ كىشىلەرنىڭ ئىش ـ ئىزلىرى، بولۇپمۇ ئۆلىمالارنىڭ ئىش ـ ئىزلىرى شەرىئەتتە دەلىل ھېسابلانمايدۇ.

نۇرغۇنلىغان ئاۋام خەلق بىرەر نەرسىنىڭ دۇرۇسلۇقىغا مۇشۇنىڭ بىلەن دەلىل كەلتۈرۈپ مۇنداق دەيدۇ: ‹ئەگەر ئۇ نەرسە ھارام ياكى مەكرۇھ بولسا ئىدى، ئەلۋەتتە ئالىم ئۇنى قىلمىغان بولاتتى›.

---

[1] مۇھەممەد ئىبنى ئابدۇلۋاھھابنىڭ «مەسائىلۇل جاھىلىييە» ناملىق كىتابى 7ـ مەسىلىگە مۇراجىئەت قىلىنسۇن!

[2] سۈرە ئەنئام 116ـ ئايەت

[3] ئىبنى ئەساكىر «تارىيخۇ دەمەشق»دە رىۋايەت قىلغان، ئەلبانى «مىشكات»نىڭ يان شەرھىسى 1ـ جىلد 61ـ بەتتە بۇ ھەدىسنى: «سەھىھ» دېگەن.

[4] «ئەلئىئتىسام» 1ـ جىلد 356ـ بەت

[5] «ئىئلامۇل مۇۋەققىئىين» 3ـ جىلد 397ـ بەت

[6] «ئەلئىئتىسام» 1ـ جىلد 160ـ، 164ـ بەتلەر

[7] مۇھەممەد ئىبنى ئابدۇلۋاھھابنىڭ «مەسائىلۇل جاھىلىييە» ناملىق كىتابى 4ـۋە 6ـ مەسىلە

[8] سۈرە بەقەرە 170ـ ئايەت

[9] سۈرە مائىدە 104ـ ئايەت

ئاقىۋەتتە، ئالىمنىڭ قىلغان ئىشى، خۇددى ئۇنىڭ گېپى مۇتلەق ھۆججەت بولۇپ قالغاندەك، ئاۋام خەلقنىڭ نەزىردە ھۆججەت بولۇپ قالدى[1]. شۇنىڭ ئۈچۈن، مۇنداق دېيىلگەن: [دىننى ئۇچ نەرسە گۇمران قىلىدۇ، ئالىمنىڭ خاتالىقى، مۇناپىقنىڭ قۇرئان بىلەن مۇنازىرىلىشىشى ۋە ئازغۇن پادىشاھلار]. بىزنى الله تائالا ئۆزىنىڭ: **﴿يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ كَثِيرًا مِنْ الأَحْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لَيَأْكُلُونَ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ﴾ ﴿ئى مۇئمىنلەر! ھىبرىلەر ۋە راھىبلەردىن (يەھۇدىي ۋە ناسارا ئۆلىمالىرىدىن) نۇرغۇنلىرى كىشىلەرنىڭ پۇل ـ ماللىرىنى ھەقىقەتەن ھارام يەيدۇ، (كىشىلەرنى) الله نىڭ دىنىغا كىرىشتىن توسىدۇ﴾**[2] دېگەن سۆزىدە بۇزۇق ئۆلىمالاردىن ئاگاھلاندۇردى][3].

ئىبنىل ھاج مۇنداق دەيدۇ: [مانا بۇ تەقلىدچىلىك ئىسا ئەلەيھىسسالامنىڭ شەرىئىتىنى گۇمران قىلىپ تاشلىغان. يەنى ناسارالارنىڭ ئۆز مۇللىلىرى ۋە راھىبلىرىغا ھېچ دەلىلسىزلا تەقلىد قىلىشى شۇ دەرىجىگە يەتكەنكى، ھەر ھەپتىدە يەكشەنبىدىن يەكشەنبىگىچىلىك پوپلىرى ئۆزلىرىنىڭ گۇمانىچە شۇ ۋاقىتقا نىسبەتەن ئۇلارغا پايدىلىق دەپ قاراپ بىر شەرىئەتنى يېڭىلاپ بېرىپ تۇراتتى. سىز ئۇلارنى چېركاۋلىرىدىن بۇگۇن چىرايلىق بىر شەرىئەت يېڭىلاندى دېگەن ھالەتتە چىقىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرىسىز. الله تائالا ئىسلام دىنىنى بۇنداق ساقايماس كېسەلدىن ساقلىدى ۋە يىراق قىلدى][4].

خۇلاسە گەپ، ماشايىخلار ۋە ئۆلىمالارنىڭ سۆز ـ ھەرىكەتلىرى شەرئىي دەلىل بىلەن ئىسپاتلانغان نەرسىنىڭ قارشىسىدا ھۆججەت ئەمەس. ئۇ سۆز ـ ھەرىكەتلەرنى الله ۋە ئۇنىڭ رەسۇلىنىڭ سۆزىدىن ئۈستۈن قويۇش دۇرۇس ئەمەس. ئەگەر ئۇنداق بولمايدىغان بولسا، الله ساقلىسۇن، بۇ دىننى خۇددى يەھۇدىي ـ ناسارالار ئۆز دىنلىرىنى مۇللىلىرى ۋە راھىبلىرى يولغا قويۇپ بەرگەن نەرسىگە ئۆزگەرتىۋەتكەندەك، ئۆزگەرتىۋېتىشكە ئېلىپ بارىدۇ. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ ﴿ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ھىبرىلىرىنى، راھىبلىرىنى (يەھۇدىيلار بىلەن ناسارالارنىڭ دىنىي باشلىقلىرىنى، ئۆلىمالىرىنى) مەئبۇد قىلىۋالدى﴾**[5].

ئۇزۇندىن بېرى، بەزى خۇداسىزلارنىڭ مۇسۇلمانلار ئارىسىدا يۈز بەرگەن پىتنىلەر بىلەن بۇ دىننىڭ بۇزۇقلۇقىغا دەلىل كەلتۈرۈشى، بەزى پاسىقلارنىڭ بىر قىسىم مۇسۇلمانلاردىن سادىر بولغان ئىشلار بىلەن ئويۇن ـ تاماشا ۋە مۇزىكا قاتارلىقلارنىڭ دۇرۇسلۇقىغا دەلىل كەلتۈرۈشى ھەمدە مۇسۇلمانلارنىڭ ئارقىدا قالغانلىقىغا ئۇلارنىڭ دىنىنىڭ بۇ ئەسىرگە ماس كەلمەيدىغانلىقى بىلەن دەلىل كەلتۈرۈشى قاتارلىقلار كىشىلەرنىڭ ئىش ـ ئىزلىرى بىلەن ھۆججەت كەلتۈرگەنلىكنىڭ مىساللىرىدىندۇر.

بۇ ۋە ئىلگىرىكى گەپ ـ سۆزلەرنىڭ ھەممىسى بىلەن ھەق بىلەن باتىلنى ياكى ھالال بىلەن ھارامنى ئىسپاتلاشتا دەلىل قىلىشقا بولمايدۇ. بولۇپمۇ، شەرئىي دەلىلگە قارشى كەلسە تېخىمۇ شۇنداق. بەلكى شەرىئەت ئۆزىنىڭ مۆتىۋەر دەلىللىرى بىلەن بۇنىڭ ھەممىسىنىڭ توغرا ياكى خاتالىقىغا ئۆزى ھۆكۈم چىقىرىدۇ.

---

[1] «ئەلئىئتىسام» 2ـ جىلد 200ـ بەت

[2] سۈرە تەۋبە 34ـ ئايەت

[3] مۇھەممەد ئىبنى ئابدۇلۋاھابنىڭ «مەسائىلۇل جاھىلىيە» نامىلىق كىتابى 5ـ مەسىلە

[4] «فىل مەدخەل» 1ـ جىلد 94ـ، 95ـ بەتلەر

[5] سۈرە تەۋبە 31ـ ئايەت

بۇ (يەنى الله ۋە ئۇنىڭ رەسۇلىنىڭ ئالدىدا بىرەر ئىش ۋە سۆزنى ئالدى بىلەن قىلمىشنىڭ هاراملىقى ـ ئا)دىن ئىبارەت ئۇچىنچى ئاساسنىڭ خۇلاسىسى شۇكى، مۇسۇلمان كىشى شەرىئەتتە هۆججەت هېسابلىنىپ ئەمەل قىلغىلى بولىدىغان مۆتىۋەر دەلىل بىلەن هۆججەت دەپ قارىغىلى بولمايدىغان نەرسىنىڭ ئوتتۇرىسىنى پەرقلەندۇرۇشى، هۆججەت بولمايدىغان نەرسىگە ئالدىنىپ قالماسلىقى، باشقىلارنى ئۇنىڭدىن ئاگاهلاندۇرۇشى، شۇنداقلا، ئۇ مۇسۇلمانلىنىڭ ئارقىدا كەلتۈرۈشى ۋاجىب بولغان دەلىلنى ئالدىدا قويۇپ قېلىشىدىن، ئالدىدا كەلتۈرۈشى ۋاجىب بولغان دەلىلنى ئارقىدا قويۇپ قېلىشىدىن ساقلىنىشى ئۈچۈن هۆججەت كەلتۈرۈلىدىغان دەلىللەرنىڭ مەرتىۋىلىرىنى بىلىشى پەرز.

تۆتىنچى ئاساس. تولۇق ۋە مۇكەممەل بويسۇنۇش

بۇ ئاساس تەرتىپ بويىچە، ئىنسانلىنىڭ شەرىئەت هۆكمىنى بىلمەي تۇرۇپ الله ۋە ئۇنىڭ رەسۇلىنىڭ ئالدىدا بىرەر ئىش ۋە سۆزنى ئالدى بىلەن قىلمىشنىڭ هاراملىقىدىن ئىبارەت ئۇچىنچى ئاساسقا ئەگىشىپ كېلىدۇ. ئەگەر ئىنسان الله ۋە الله نىڭ رەسۇلىنىڭ ئالدىدا بىلمەي تۇرۇپ بىرەر ئىش ۋە بىرەر سۆزنى ئالدى بىلەن قىلمىشنىڭ هاراملىقىنى بىلسە، ئۇ ئىنسانلىنىڭ شەرىئەت هۆكمىگە تولۇق (يەنى ئاشكارا ۋە يوشۇرۇن ـ ئا)، مۇكەممەل (يەنى بەزى ئىشلاردا ئەمەس، بارلىق ئىشلاردا ـ ئا) بويسۇنۇشى پەرز.

تولۇق بويسۇنۇش دېگەنلىك، ئاشكارا هالەتتە شەرىئەتنىڭ هۆكمىگە ئەگىشىش ئارقىلىق بويسۇنۇش؛ يوشۇرۇن هالەتتە بولسا، الله تائالانىڭ هۆكمىگە قەلبىتە رازى بولۇش ۋە تەسلىم بولۇش هەمدە الله تائالاغا ئىخلاس بىلەن بويسۇنۇش دېگەنلىكتۇر.

ئاشكارا بويسۇنغۇچىنى ئاخىرەتتە پايدىلىنىش سالاهىيىتىگە ئىگە قىلىدىغان بۇ يوشۇرۇن بويسۇنۇش، مۇئمىن بىلەن مۇناپىقنىڭ ئوتتۇرىسىنى ئايرىپ تاشلىغۇچى پاسىل. كۆرۈنۈشتە ئىككىلىسى بويسۇنغۇچىدۇر. ئىككىلىسىگە دۇنيادا ئوخشاشلا ئىسلامنىڭ هۆكمى جارى بولىدۇ. يوشۇرۇن بويسۇنۇشتا بولسا، ئىككىسى بىر ـ بىرىگە ئوخشاشمايدۇ. مۇئمىن قەلبىدە الله نىڭ هۆكمىنى تەستىقلايدۇ؛ رازى بولىدۇ. مۇناپىق قەلبىدە الله نىڭ هۆكمىنى ئىنكار قىلىدۇ؛ غەزەپ قىلىدۇ. مۇناپىق گەرچە الله تائالانىڭ: **﴿اتَّخَذُوا أَيْمَانَهُمْ جُنَّةً﴾ ﴿ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ يالغان قەسەملىرىنى قالقان قىلىۋالدى﴾** دېگىنىدەك، دۇنيادا مۇسۇلمان هېسابلىنىپ، جان ۋە مېلى ساقلىنىپ قالسىمۇ، لېكىن ئاخىرەتتە الله تائالانىڭ: **﴿إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرْكِ الأَسْفَلِ مِنْ النَّارِ﴾ ﴿مۇناپىقلار چوقۇم دوزاخنىڭ ئەڭ ئاستىنقى قەۋىتىگە (يەنى قەهرىگە) تاشلىنىدۇ﴾**[1] دېگىنىدەك دوزاخقا كىرىدۇ.

تولۇق بويسۇنۇشنىڭ پەرزلىكىنىڭ دەلىلى الله تائالانىڭ: **﴿فَلا وَرَبِّكَ لا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لا يَجِدُوا فِي أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾ ﴿(ئى مۇهەممەد!) پەرۋەردىگارىڭ بىلەن قەسەمكى، ئۇلار (يەنى مۇناپىقلار) ئۆز ئارىسىدىكى دەتالاشقا سېنى هۆكۈم چىقىرىشقا تەكلىپ قىلمىغۇچە، ئاندىن سېنىڭ چىقارغان هۆكمىڭگە ئۇلارنىڭ دىللىرىدىكى قىلچە غۇم بولسىمۇ يوقالمىغىچە ۋە ئۇلار پۈتۈنلەي بويسۇنمىغىچە ئىمان ئېيتقان بولمايدۇ﴾**[2] دېگەن سۆزىدۇر.

---

[1] سۈرە نىساۋ 145 ـ ئايەت

[2] سۈرە نىساۋ 65 ـ ئايەت

الله تائالا ئىمان بىلەن ھۆكۈم قىلىشنى ئاشكارا بويسۇنۇش بىلەن قوشۇپ، قەلبتە رازى بولۇش ۋە تەسلىم بولۇشقا باغلىدى.

مۇكەممەل بويسۇنۇش دېگەنلىك ـــ بەزى ئىشتا ئەمەس، بەلكى ھەرقانداق ئىشتا شەرئەتكە ئەگىشىش دېگەنلىكتۇر. چۈنكى، شەرئەت تولۇق ۋە مۇكەممەل بولغان بولۇپ، ئۇنىڭ ھەربىر ئىشتا چىقارغان ھۆكمى بار. ئۇنىڭ دەلىلى الله تائالانىڭ: **﴿وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلالا مُبِينًا﴾** ﴿الله ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى بىرەر ئىشتا ھۆكۈم چىقارغان چاغدا، ئەر ـ ئايال مۇئمىنلەرنىڭ ئۆز ئىشىدا ئىختىيارلىقى بولمايدۇ (يەنى الله ۋە الله نىڭ پەيغەمبىرى بىرەر ئىشتا ھۆكۈم چىقارغان ئىكەن، ھېچ ئادەمنىڭ ئۇنىڭغا مۇخالىپەتچىلىك قىلىشىغا بولمايدۇ)، كىمكى الله قا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ئاسىيلىق قىلسا، ھەقىقەتەن ئۇ ئوپئوچۇق ئازغان بولىدۇ﴾[1] دېگەن سۆزىدۇر.

الله تائالانىڭ: **﴿أَمْرًا﴾** ﴿بىرەر ئىشتا﴾ دېگەن سۆزى، **﴿وَمَا كَانَ﴾** ﴿بولمايدۇ﴾ دېگەن ئىنكاردىن كېيىن كەلگەن تونۇشسىز ئىسىم بولۇپ، ئومۇمىي شەكىلدىكى سۆزدۇر. (يەنى الله ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى ھۆكۈم چىقارغان ھەرقانداق ئىشتا ئەر ـ ئايال مۇئمىنلەرنىڭ ئىختىيارلىقى بولمايدۇ) دېگەن بولىدۇ. سۈرە نىسائنىڭ يۇقىرىقى ئايىتىدىكى: **﴿مَا شَجَرَ﴾** ﴿دەتالاشقا﴾ دېگەن سۆزىمۇ، **﴿فَلا وَرَبِّكَ لا يُؤْمِنُونَ﴾** ﴿پەرۋەردىگارىڭ بىلەن قەسەمكى، ئۇلار ئىمان ئېيتقان بولمايدۇ﴾ دېگەن ئىنكاردىن كېيىن كەلگەن تونۇشسىز ئىسىم بولۇپ، ئومۇمىي شەكىلدىكى سۆزدۇر. (يەنى ئۇلار ئۆز ئارىسىدىكى ھەرقانداق دەتالاشقا سېنى ھۆكۈم چىقىرىشقا تەكلىپ قىلمىغۇچە ئىمان ئېيتقان بولمايدۇ) دېگەن بولىدۇ. دېمەك، الله ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى بۇيرۇغان ھەرقانداق نەرسىدە ئىتائەت قىلىش پەرز. مانا بۇ كامىل بويسۇنۇشتۇر.

تولۇق بويسۇنۇشتىكى نۇقساندىن تۇرلۇك بىدئەت، ئازغۇنلۇق ۋە گۇناھ ـ مەئسىيەتلەر پەيدا بولىدۇ.

تولۇق بويسۇنۇشتىكى نۇقسان تۆۋەندىكىدەك نۇرغۇنلىغان سەۋەبلەردىن پەيدا بولىدۇ:

بىرىنچى. ئايەت ۋە ھەدىسلەرنى خاتا شەرھلەش.

ئۇ بىرنەچچە دەرىجىگە ئايرىلىدىغان بولۇپ، ئۇلارنىڭ يامانراقى «ئايەت ۋە ھەدىسلەرنىڭ بىز بىلمەيدىغان مەخپىي مەنىلىرى بار» دەپ خاتا تەپسىرلەرنى قىلىش. خاتا شەرھلەش، قىرى يوق دەريا بولۇپ، ئۇ ئارقىلىق شەرئەت ئۆزگەرتىۋېتىلمەكتە؛ ھارام ئىشلار ھالال سانالماقتا. شاتىبى بۇنىڭغا نۇرغۇن مىساللارنى كەلتۈرگەن. ئۇنىڭ «ئەلئىئتىسام» نامىلىق كىتابىدىكى مەزكۇر مىساللارغا مۇراجىئەت قىلىڭ.

ئايەت ۋە ھەدىسلەرنى خاتا شەرھلەش، ھەقىقەتتە شەرئەت ئەھكاملىرىدىن ئاستىرتىن چىقىپ كەتكەنلىك ۋە بويسۇنۇش قائىدىسىگە خىلاپلىق قىلغانلىقتۇر. ئۇنى سادىر قىلغۇچى ئاشكارا ھالەتتە شەرئەتكە قارشى چىقىشقا جۈرئەت قىلالماي، ئاستىرتىن ئايەت ۋە ھەدىسلەرنى خاتا شەرھلەش ئارقىلىق قارشى چىقىشقا مەجبۇر بولىدۇ. قارىماققا، كىشىلەرگە ئايەت ۋە ھەدىسلەرنى تۇتقانىدەك كۆرۈنىدۇ، ھەقىقەتتە ئۇنىڭغا قارشى چىقىدۇ.

[1] سۈرە ئەھزاب 36ـ ئايەت

ئىككىنچى: (بىر مەسىلە ئۈستىدە كەلگەن بارلىق دەلىل ـ ئىسپاتلارنى جۈغلاپ ھۆكۈم چىقارماستىن) قۇرئان، ھەدىسىنىڭ بەزى دەلىللىرىنى تۈتۈۋېلىپ، بەزى دەلىللىرىنى تاشلاپ قويۇش.

بۇمۇ تولۇق بويسۇنۇشقا زىت بولۇپ، ئۇنىڭ كۆرۈنۈشلىرى تۆۋەندىكىچە:

❶ (بىر مەسىلە ئۈستىدە كەلگەن) ئومۇمىي دەلىلنى چىڭ تۈتۈۋېلىپ، ئۇنى خاسلاشتۇرىدىغان دەلىلدىن يۈز ئۆرۈش، ياكى ئومۇمىي دەلىل بىلەن خاسلىققا ئىگە دەلىل بىر ـ بىرىگە قارشى كەلگەن چاغدا، ئومۇمىي دەلىلنى خاسلىققا ئىگە دەلىلدىن ئۈستۈن قويۇش.

❷ (بىر مەسىلە ئۈستىدە) سەۋەب بىلەن ھۆكۈم بىر بولسىمۇ، كەڭ دائىرىلىك ھۆكۈمگە ئىگە دەلىلنى تۈتۈۋېلىپ، تار دائىرىلىك ھۆكۈمگە ئىگە دەلىلنى تاشلاپ قويۇش.

❸ ئابستراكت دەلىلنى تۈتۈۋېلىپ، ئۇنى ئىزاھ قىلىدىغان دەلىلنى تاشلاپ قويۇش.

❹ ئەمەلدىن قالدۇرۇۋەتكۈچى دەلىل تۈرۈقلۇق، ئەمەلدىن قېلىپ قالغان دەلىلگە ئەمەل قىلىش.

❺ مەنىسى ئوچۇق بولغان دەلىلنى تاشلاپ قويۇپ، مەنىسى مۇئەييەن بولمىغان پاكىت بىلەن دەلىل كەلتۈرۈش.

❻ «دىن ھەققەتەن ئاساندۇر» دېگەن ھەدىسنى دەلىل قىلىپ، بەزى ئايەت، ھەدىس ۋە ھۆكۈملەرنى مۇتلەق رۇخسەت بېرىۋېتىشتەك ئومۇمىي قائىدىلەرگە سېلىش.

❼ «بۇ مەسىلىدە ئىختىلاپ بار، ئىختىلاپ قىيىنچىلىقنى كۆتۈرۈۋېتىدۇ» دەپ ئاجىز سۆزگە ئەمەل قىلىش.

ئىبنى ئابدۇلبەر مۇنداق دېگەن: [ئىختىلاپ شەرىئەتتە دەلىل بولمايدۇ][1].

مانا بۇنداق، ئايەت ۋە ھەدىسلەرنى خاتا دەلىل كەلتۈرۈش ۋە بەزىسىنى قويۇپ، بەزىسىنى تۈتۈش، ئىلگىرىكى ۋە ھازىرقى زاماندىكى بىدئەتچىلەر، ئازغۇنلار ۋە ھاۋايى ـ ھەۋەسكە بېرىلگۈچىلەرنىڭ تۈتۈپ ماڭغان يولىدۇر.

الله تائالا مۇنداق دەپ راست ئېيتىدۇ: **﴿يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا وَيَهْدِي بِهِ كَثِيرًا وَمَا يُضِلُّ بِهِ إِلاَّ الْفَاسِقِينَ﴾** ﴿الله بۇ مىسال بىلەن نۇرغۇن كىشىلەرنى (ئۇنى ئىنكار قىلغانلىقتىن) ئازدۇرىدۇ ۋە نۇرغۇن كىشىلەرنى (ئۇنى تەستىقلىغانلىقتىن) ھىدايەت قىلىدۇ. شۇ ئارقىلىق پەقەت پاسقلارنىلا ئازدۇرىدۇ﴾[2]، **﴿وَنُنَزِّلُ مِنْ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ وَلا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ إِلاَّ خَسَارًا﴾** ﴿بىز مۇئمىنلەرگە (يەنى ئۇلارنىڭ دىللىرىغا) شىپا ۋە رەھمەت بولىدىغان قۇرئان ئايەتلىرىنى نازىل قىلىمىز، قۇرئان كاپىرلارغا زىياندىن باشقىنى زىيادە قىلمايدۇ (يەنى ئۇلار قۇرئاننى تەستىق قىلمىغانلىقتىن، ئۇلارنىڭ كۇفرى تېخىمۇ ئاشىدۇ)﴾[3].

---

[1] «ئەلمۇۋافەقات» 4ـ جىلد 151ـ بەت، «ئىغاسەتۇل لەھفان» 2ـ جىلد 154ـ بەت، «ئەلھەدىيسۇ ھۇججەتۇن بىنەفسىھى»، «ئەلئىئتىسام» 1ـ جىلد 220ـ، 221ـ بەتلەر

[2] سۈرە بەقەرە 26ـ بەت

[3] سۈرە ئىسرا 82ـ ئايەت

پەيغەمبەر ﷺ خاۋارىجلارنى مۇنۇ سۆزى بىلەن سۈپەتلىگەن ئىدى: «يَقْرَؤُونَ الْقُرْآنَ لاَ يُجَاوِزُ تَرَاقِيَهُمْ، يَمْرُقُونَ مِنَ الإِسْلَامِ» «ئۇلار قۇرئان ئوقۇيدۇ، قۇرئان ئۇلارنىڭ گاللىرىدىن ئۆتمەيدۇ. ئۇلار ئىسلامدىن چىقىپ كېتىدۇ»[1].

ئۇلار قۇرئاننى چۈشەنمەي ئوقۇغانلىقى سەۋەبىدىن پايدىلىنالمىدى، شۇڭا ئۇلار دىنىدىن چىقىپ كەتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن، «ئەقىدەتۇت تاھاۋىييە» ناملىق كىتابقا شەرھى يازغۇچى ئالىم مۇنداق دېگەن: [ئەگەر مۇرجىئىلەر دەلىل كەلتۈرگەن (ياخشى ئەمەل قىلغۇچىلارغا جەننەتنى) ۋەدە قىلىش توغرىسىدىكى ئايەت ۋە ھەدىسلەر بىلەن، خاۋارىجلار بىلەن مۆئتەزىلىلەر دەلىل كەلتۈرگەن (ئاسىيلارغا دوزاخ بىلەن) تەھدىت سېلىش توغرىسىدىكى ئايەت ۋە ھەدىسلەر جۇغلاشسا، سىزگە ئىككىلا گۇرۇھنىڭ سۆزىنىڭ خاتا ئىكەنلىكى ئايان بولىدۇ. بۇلارنىڭ گېپىدە ھەربىر تائىپىنىڭ سۆزىدىن يەنە بىر تائىپىنىڭ مەزھىبىنىڭ خاتا ئىكەنلىكىنى بىلىۋېلىشىڭىزدىن باشقا پايدا يوق][2].

يۇقىرىقى سۆزلەرنىڭ خۇلاسىسى شۇكى، مۇسۇلماننىڭ شەرىئەت ئەھكاملىرىغا بويسۇنۇشى، شەرىئەتنىڭ ھەربىر جۈزئىي مەسىلىلىرىدە (ئاشكارا ھالەتتە شەرىئەتكە ئەگىشىش، مەخپىي ھالەتتە ئىخلاس قىلىش، رازى بولۇش ۋە تەسلىم بولۇش ئارقىلىق-ئا) تولۇق ھەمدە شەرىئەتنىڭ بارلىق جۈزئىي مەسىلىلىرىدە مۇكەممەل بويسۇنۇشى پەرز. مانا بۇ تولۇق بويسۇنۇش، دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە مۇسۇلمانغا كېرەك بولىدىغان ھەرقانداق بىر ئىشلا بولىدىكەن، ئۇ ئىش توغرىسىدا الله تائالانىڭ چىقارغان ھۆكمى بار دېگەننى بىلىش ئاساسى ئۈستىگە قۇرۇلغۇچىدۇر. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿قُلْ إِنَّ صَلاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَاي وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ لا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ﴾ ﴿(ئى مۇھەممەد!) ئېيتقىنكى، «مېنىڭ نامىزىم، قۇربانلىقىم، ھاياتىم ۋە ماماتىم (دۇنيادا قىلغان ياخشىلىقلىرىم ۋە تائەت - ئىبادەتلىرىم) ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى الله ئۈچۈندۇر. الله نىڭ شېرىكى يوقتۇر، مەن مۇشۇنىڭغا (يەنى يالغۇز الله قىلا خالىس ئىبادەت قىلىشقا) بۇيرۇلدۇم، مەن مۇسۇلمانلارنىڭ ئەۋۋىلىمەن»﴾**[3].

ئاگاھلاندۇرۇپ ئۆتۈشكە تېگىشلىك بىر ئىش شۇكى، بويسۇنۇش بەندىگە تاكى ئۆلۈپ بۇ دۇنيادىن ئايرىلغانغا قەدەر پەرز. شۇنىڭ ئۈچۈن، بەزى بىدئەتچىلەر دەۋا قىلغاندەك، بەندە گەرچە ئىلىم ۋە ئىبادەتتىن قايسى دەرىجىگە يەتمىسۇن، ئۇنىڭدىن شەرىئەت بۇيرۇقلىرى چۈشۈپ كەتمەيدۇ. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّى يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ﴾ ﴿سەن ئۆزۈڭگە ئۆلۈم كەلگەنگە (يەنى ئەجىلىڭ يەتكەنگە) قەدەر پەرۋەردىگارىڭغا ئىبادەت قىلغىن﴾**[4].

«الْيَقِين (ئەلىيەقىين)» دېگەن ـــ ئۆلۈم دېمەكتۇر. ئىمام بۇخارى ئۇممۇل ئەلا ئەلئەنسارىيە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن مۇنداق رىۋايەت قىلغان، ئوسمان ئىبنى مەزئۇن ﵁ ۋاپات بولغاندا، پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «أَمَّا هُوَ فَقَدْ جَاءَهُ الْيَقِينُ» «ئوسمان ئىبنى مەزئۇنغا ھەقىقەتەن ئۆلۈم كەلدى»[5].

---

[1] بۇخارى رىۋايىتى 6934- ھەدىس

[2] «ئەلمەكتەبۇل ئىسلامى» نەشرىياتى 322- بەت، ھىجرىيە 1404- يىلى

[3] سۈرە ئەنئام 162-، 163- ئايەتلەر

[4] سۈرە ھىجر 99- ئايەت

[5] 1243- ھەدىس

بىز پەيغەمبەر ﷺ نىڭ ياكى ئۇ زاتنىڭ ساھابىلىرىنىڭ بىرەرسىنىڭ بىرەر ۋاقىتتا ئىبادەتتىن توختاپ قالغانلىقىنى ئاڭلىمىدۇق.

پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «إِنَّ أَتْقَاكُمْ وَأَعْلَمَكُمْ بِاللَّهِ أَنَا» «ھەقىقەتەن مەن سىلەرنىڭ ئەڭ تەقۋادارراقىڭلار ۋە الله نى ئەڭ ياخشى بىلگۈچىراقىڭلار»[1].

بۇ قائىدە (يەنى تولۇق مۇكەممەل بويسۇنۇش قائىدىسى ـ ئا) كىشىلەرنىڭ ئۈستىدىن يەكۈن چىقىرىش ئۆلچىمىدۇر. كىشىلەر ياخشى تەقۋادار ياكى پاسىق بەختسىزدۇر. ئۇ ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا نۇرغۇنلىغان مەرتىۋىلەر بار. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ﴾** **﴿ھەقىقەتەن ئەڭ تەقۋادار بولغانلىرىڭلار الله نىڭ دەرگاھىدا ئەڭ ھۆرمەتلىك ھېسابلىنىسىلەر﴾**[2]. مانا بۇ 4 ـ ئاساستۇر.

بەشىنچى ئاساس. دەتالاش ۋە ئىختىلاپ يۈز بەرگەندە الله ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە مۇراجىئەت قىلىشنىڭ پەرزلىكى

بۇ ئاساس يۇقىرىقى ئاساسنىڭ ئۈستىگە قۇرۇلىدۇ. كىمكى تولۇق ۋە مۇكەممەل بويسۇنۇشنىڭ پەرزلىكىنى ئېتىراپ قىلىدىكەن، ئۇنىڭ ئالدىغا چوقۇم بىر ـ بىرىگە زىت بولغان نۇرغۇن كۆز قاراشلار ۋە گەپ ـ سۆزلەر كېلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ھەرقانداق ئىختىلاپىي نەرسىنى الله ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە قايتۇرۇش پەرز. بۇنىڭغا الله تائالانىڭ مۇنۇ سۆزلىرى دەلىلدۇر:

﴿فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلا﴾ ﴿ئەگەر سىلەر بىر شەيئىدە ئىختىلاپ قىلىشىپ قالساڭلار، بۇ توغرىدا الله قا ۋە پەيغەمبەرگە مۇراجىئەت قىلىڭلار، بۇ (يەنى الله نىڭ كىتابىغا ۋە پەيغەمبەرنىڭ سۈننىتىگە مۇراجىئەت قىلىش) سىلەر ئۈچۈن پايدىلىقتۇر، نەتىجە ئېتىبارى بىلەن گۈزەلدۇر﴾[3]، **﴿وَمَا اخْتَلَفْتُمْ فِيهِ مِنْ شَيْءٍ فَحُكْمُهُ إِلَى اللَّهِ﴾ ﴿سىلەر (دىن ئۈستىدە ۋە ئۇنىڭدىن باشقا) ھەرقانداق نەرسە ئۈستىدە ئىختىلاپ قىلىشماڭلار، ئۇنىڭغا الله ھۆكۈم چىقىرىدۇ﴾**[4]، **﴿وَمَا أَنزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ إِلا لِتُبَيِّنَ لَهُمْ الَّذِي اخْتَلَفُوا فِيهِ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ﴾ ﴿(ئى مۇھەممەد!) بىز كىتابنى (يەنى قۇرئاننى) پەقەت سېنىڭ كىشىلەرگە ئۇلار (دىنىدىكى) دەتالاش قىلىشقان نەرسىلەرنى بايان قىلىپ بېرىشىڭ ئۈچۈن، ئىمان ئېيتىدىغان قەۋمگە ھىدايەت ۋە رەھمەت بولسۇن ئۈچۈنلا نازىل قىلدۇق﴾**[5].

ئىبنى قەييۇم رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دېگەن: [كىشىلەر شۇنىڭغا بىرلىككە كەلدىكى، الله قا مۇراجىئەت قىلىش، الله نىڭ كىتابىغا مۇراجىئەت قىلىشنى كۆرسىتىدۇ. پەيغەمبەرگە مۇراجىئەت قىلىش، پەيغەمبەرنىڭ ھايات ۋاقتىدا ئۇنىڭ ئۆزىگە مۇراجىئەت قىلىشنى، ۋاپاتىدىن كېيىن ئۇنىڭ سۈننىتىگە مۇراجىئەت قىلىشنى كۆرسىتىدۇ][6].

---

[1] بۇخارى رىۋايىتى

[2] سۈرە ھۇجۇرات 13 ـ ئايەت

[3] سۈرە نىسائ 59 ـ ئايەت

[4] سۈرە شۇرا 10 ـ ئايەت

[5] سۈرە نەھل 64 ـ ئايەت

[6] «ئىئلامۇل مۇۋەققىئىين» 1 ـ جىلد 49 ـ بەت

الله تائالانىڭ سۆزىدىكى: ﴿فِي شَيْءٍ﴾ ﴿بىر شەيئىدە﴾ دېگەن سۆزى ﴿فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ﴾ ﴿ئەگەر ئىختىلاپ قىلىشىپ قالساڭلار﴾ دېگەن شەرتتىن كېيىن كەلگەن تونۇشسىز ئىسىم بولۇپ، ئومۇمىي شەكىلدىكى سۆزدۇر (يەنى ئەگەر سىلەر قانداقلا بىرنەرسىدە ئىختىلاپ قىلىشىپ قالساڭلار، الله قا ۋە پەيغەمبەرگە مۇراجىئەت قىلىڭلار) دېگەن بولىدۇ. بۇ ئايەت دىننىڭ مۇكەممەل بىر قانۇن ئىكەنلىكىگە يەنە بىر دەلىلدۇر. سۆزە شۇرانىڭ ئايىتىمۇ مۇشۇ ئايەتكە ئوخشايدۇ.

ئىبنى قەييۇم رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: [الله تائالانىڭ: ﴿ئەگەر بىر شەيئىدە ئىختىلاپ قىلىشىپ قالساڭلار﴾ دېگەن سۆزى شەرتتىن كېيىن كەلگەن تونۇشسىز ئىسىم بولۇپ، مۇئمىنلەر ئىختىلاپ قىلىشىپ قالغان چوڭ-كىچىك، ئاشكارا-يوشۇرۇن دىن مەسىلىلىرىنىڭ ھەممىسىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

ئەگەر ئۇلار ئىختىلاپلاشقان نەرسىنىڭ ھۆكمىنىڭ بايانى الله تائالانىڭ كىتابى ۋە رەسۇلۇللاھ ﷺ نىڭ سۈننىتىدە بولمىسا ياكى يېتەرلىك بولمىسا ئىدى، الله قا ۋە پەيغەمبەرگە مۇراجىئەت قىلىشقا بۇيرۇلمىغان بولاتتى. چۈنكى، الله تائالانىڭ ئىختىلاپلىشىپ قالغاندا ئىختىلاپنى ھەل قىلالمايدىغان كىشىگە مۇراجىئەت قىلىشقا بۇيرۇشى مۇمكىن بولمايدىغان ئىشتۇر][1].

بۇ ئاساستىن تۆۋەندىكى نەتىجىلەرنى بىلىۋالىمىز:

❶ ئىسلام قانۇنى ھەرقانداق نەرسە ئۈستىدىن ھۆكۈم چىقارغۇچىدۇر، ئۇنىڭ ئۈستىدىن ھۆكۈم چىقىرىلمايدۇ. مانا بۇ ئىسلام قانۇنىنىڭ نەقەدەر كۈچلۈكلۈكى ۋە ھۆججەت ئىكەنلىكىنىڭ ئىپادىسى[2].

بۇ، ئىسلام قانۇنى كىشىلەرنىڭ سۆز-ھەرىكەتلىرىنىڭ توغرا ياكى خاتالىقىغا ھەمدە ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئىختىلاپ يۈز بەرگەندە، ھەقنىڭ ھەقلىكىگە، باتىلنىڭ باتىللىقىغا ھۆكۈم چىقىرىدۇ دېگەنلىكتۇر. بۇنىڭ ئىچىگە ساھابە ﷺ لاردىن تارتىپ تاكى ئۇلاردىن كېيىنكىلەرگىچە مۇسۇلمانلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا پەيدا بولغان بارلىق ئىختىلاپلار كىرىپ كېتىدۇ[3].

مەزھەپ مۇتەئەسسىپلىرى (يەنى مەزھەبلەرگە قارىغۇلارچە ئېسىلغۇچىلار) ئۆز ئىمامىلىرىنىڭ سۆزلىرى بىلەن ئايەت ۋە ھەدىسنىڭ ئۈستىدىن ھۆكۈم چىقىرىشتى.

ئىبنى قەييۇم رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: [مۇتەئەسسىپلەر مەسىلىنىڭ تەتۇرىنى قىلدى. ئۇلار سۈننەتكە قاراپ ئۇنىڭ ئىچىدىن سۆزلىرىگە مۇۋاپىق كەلگىنىنى قوبۇل قىلىشتى. قارشى كەلگىنىنى رەت قىلىشتا ياكى ئۇنىڭ دەلىل ئىكەنلىكىنى رەت قىلىشتا ھىيلە ئىشلەتتى][4].

ھەنەفى ئىمامىلىرىدىن ئەبۇلھەسەن ئەلكەرخىنىڭ تۆۋەندىكى سۆزى شۇ جۈملىدىندۇر. ئۇ مۇنداق دېگەن ئىدى: [بىزنىڭ بۇرادەرلىرىمىزنىڭ مەزھىبىگە زىت كەلگەن ھەرقانداق ئايەت تەئۋىل قىلىنغۇچى (يەنى زاھىر مەنىسىدىن باشقا مەنە ئېيتىلغۇچى) ياكى ئەمەلدىن قالغۇچىدۇر.

[1] «ئىئلامۇل مۇۋەققىئىين» 1- جىلد 49- بەت

[2] «ئەلمۇۋافەقات» 4- جىلد 78-، 79- بەتلەر، 2- جىلد 275- بەت

[3] ھافىز ھەكەمنىڭ «مەئارىجۇل قەبۇل» نامىلىق كىتابى 2- جىلد 623- بەت ۋە شەنقىتىنىڭ «ئەزۋائۇل بايان» نامىلىق كىتابى 7- جىلد 547- بەت

[4] «ئىئلامۇل مۇۋەققىئىين» 1- جىلد 76- بەت

شۇنىڭدەك، بۇرادەرلىرىمىزنىڭ مەزھىبىگە زىت كەلگەن ھەرقانداق ھەدىسىمۇ تەئۋىل قىلىنغۇچى ياكى ئەمەلدىن قالغۇچىدۇر][1].

ھازىرقى زامانىمىزدا، ئىسلام قانۇنىنى تەتبىقلاش توغرۇلۇق دېموكراتىيە نامى بىلەن خەلقتىن بىۋاستە پىكىر ئېلىش ياكى ۋاستە ئارقىلىق خەلق ۋەكىللىرىنىڭ رايىنى ئېلىش الله تائالانىڭ قانۇنى ئۈستىدىن ئىنسانلارنى ھۆكۈمدار قىلىشنىڭ ئەڭ قەبىھ كۆرۈنۈشلىرىدىن بىرىدۇر. بۇ، الله تائالانىڭ قانۇنىنى تەتبىقلاش، مەخلۇقلارنىڭ رايىغا باغلىق؛ ئۇلارنىڭ شەرىئەتنى تەتبىقلاش ياكى تەتبىقلىماسلىق ئۆزلىرىنىڭ ئىختىيارى دېگەنلىك بولىدۇ. مانا بۇ ئەڭ چوڭ ۋە ئېنىق كۇفرىدۇر.

«ئەقىدەتۇت تاھاۋىيە»گە شەرھى يازغۇچى ئالىم الله تائالا چۈشۈرگەن قۇرئاننىڭ غەيرىي بىلەن ھۆكۈم قىلغۇچى توغرىسىدا مۇنداق دېگەن: [ئەگەر ھۆكۈم قىلغۇچى: «الله چۈشۈرگەن قۇرئان بىلەن ھۆكۈم قىلىش پەرز ئەمەس، ئۇ ئۆزىنىڭ ئىختىيارى» دەپ ئېتىقاد قىلسا ياكى الله نىڭ ھۆكمىنى بىلىپ تۇرۇپ ئۇنى كۆزگە ئىلمىسا، بۇ ئەڭ چوڭ كۇفرىدۇر][2].

❷ بۇ ئۈممەتنىڭ ئىچىدە پەيغەمبەر ﷺ دىن باشقا ھېچكىم گۇناھ-مەئسىيەتتىن پاك ئەمەس. شۇنىڭ ئۈچۈن، الله تائالا ئىختىلاپ يۈز بەرگەندە الله ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە مۇراجىئەت قىلىشقا بۇيرۇدىكى، پالانچىنىڭ رايىغا ياكى سۆزىگە مۇراجىئەت قىلىشقا بۇيرۇمىدى. بۇنىڭدىن شۇنى بىلىۋېلىشقا بولىدۇكى، الله ۋە الله نىڭ رەسۇلىنىڭ سۆزىدىن باشقا ھېچبىر كىشىنىڭ سۆزى خاتالىقتىن خالىي ئەمەس.

بۇ سۆز شىئەلەرنىڭ نەزىرىدىكى «ئىماملار گۇناھ-مەئسىيەتتىن پاك» دېگەن مەسىلىنى بەربات قىلىپ تاشلايدۇ. بۇ سۆز يەنە مەزھەبلەرگە قارىغۇلارچە ئەگەشكۈچىلەرنىڭ مەزھەپ مۇتەئەسسىپلىكىنى ئىنكار قىلىدۇ ۋە بۇزۇپ تاشلايدۇ.

بۇ مەزھەبلەرنىڭ ئىماملىرى مۇنداق دېگەن ئىدى: [پەيغەمبەر ﷺ دىن باشقا ھەرقانداق كىشىنىڭ سۆزى قوبۇل قىلىنىدۇ ۋە رەت قىلىنىدۇ][*]. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلافًا كَثِيرًا﴾ ﴿ئەگەر قۇرئان (مۇشىركلار بىلەن مۇناپىقلار گۇمان قىلغانىدەك) الله دىن غەيرىنىڭ تەرىپىدىن بولغان بولسا، ئەلۋەتتە، ئۇنىڭدىن نۇرغۇن زىددىيەتلەرنى تاپقان بولاتتى﴾**[3].

قۇرئان ۋە ھەدىسكە مۇراجىئەت قىلىش كۆپىنچە قۇرئان ۋە ھەدىسكە ئەمەل قىلغۇچى ئۆلىمالارغا مۇراجىئەت قىلىش ئارقىلىق بولىدۇ. بۇنىڭ دەلىلى الله تائالانىڭ مۇنۇ سۆزلىرىدۇر: **﴿فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لا تَعْلَمُونَ﴾ ﴿ئەگەر بىلمىسەڭلار، ئەھلى ئىلمىدىن سوراڭلار﴾**[4]، **﴿وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِنَ الأَمْنِ أَوْ الْخَوْفِ أَذَاعُوا بِهِ وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَى أُوْلِي الأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ﴾ ﴿(مۇئمىنلەرگە ئائىت) ئامانلىقنىڭ ياكى قورقۇنچنىڭ بىرەر خەۋىرى ئۇلارغا (يەنى مۇناپىقلارغا) يەتسە، ئۇنى تارقىتىدۇ، ئەگەر**

---

[1] «ئەلھەدىيسۇ ھۇججەتۇن بىنەفسىھى» 88-بەتلەر

[2] «شەرھۇل ئەقىدەتۇت تاھاۋىيە» 323- بەت، ھىجرىيە 1404- يىلى نەشرى

[*] بۇ گەرچە ئىبارىلىرى ئوخشاش بولمىسىمۇ، ئىمام ئەبۇ ھەنىفە، ئىمام مالىك، ئىمام ئەھمەد، ئىمام شافىئى ۋە ئۇلاردىن باشقىلاردىن رىۋايەت قىلىنغان.

[3] سۈرە نىساۋ 82- ئايەت

[4] سۈرە نەھل 43- ئايەت ۋە سۈرە ئەنبىياۋ 7- ئايەت

ئۇنى پەيغەمبەرگە ۋە ئۇلار (يەنى مۇئمىنلەر)نىڭ ئىچىدىكى ئىش ئۈستىدىكىلەرگە مەلۇم قىلسا، (شۇ) خەۋەرنى چىقارغۇچىلار ئۇنى (يەنى شۇ خەۋەرنىڭ ھەقىقىي ئەھۋالىنى) ئۇلاردىن ئەلۋەتتە بىلىۋالاتتى﴾[1].

ئۆلىمالاردىن سوراش ۋە ئۇلارغا مۇراجىئەت قىلىش مۇناسىۋىتى بىلەن، مەن مۇسۇلمان قېرىنداشلارنى ئۆزىنى ئۆلىما ھېسابلايدىغان مۇنداق ئىككى تۈرلۈك كىشىدىن ئاگاھلاندۇرىمەن:

بىرىنچى تۈرى، كىتابلارغا دۈم چۈشۈپ، كىشىلەرنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىدىن ئالاقىسى ئۈزۈلۈپ قالغان ئۆلىمالار.

ئىبنى قەييۇم رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: [پەتىۋا بەرگۈچى ۋە ھۆكۈم قىلغۇچى ئىككى تۈرلۈك نەرسىنى چۈشەنمەي تۇرۇپ، توغرا پەتىۋا بېرەلمەيدۇ ۋە ھۆكۈم چىقىرالمايدۇ.

بىرىنچىسى، ۋەقەلىكنى چۈشۈنۈش، شۇ ۋەقەلىك ھەققىدە ھەقىقىي ئەھۋالنى بىلىش، تەلتۆكۈس مەلۇماتقا ئىگە بولۇش ئۈچۈن ئالامەتلەر ۋە بەلگىلەر ئارقىلىق يۈز بەرگەن ئىشنىڭ ھەقىقىتىنى بىلىش.

ئىككىنچىسى، شۇ ۋەقەلىك ھەققىدىكى ۋاجىبنى چۈشۈنۈش. ئۇ دېگەنلىك، الله تائالا ئۆزىنىڭ كىتابىدا ياكى پەيغەمبىرىنىڭ تىلى ئارقىلىق مۇشۇ ۋەقە توغرۇلۇق چىقارغان ھۆكۈمنى چۈشۈنۈش، ئاندىن ئىككىسىنىڭ بىرىنى يەنە بىرسىنىڭ ئۈستىگە تەتبىقلاش][2].

ئىبنى قەييۇم رەھىمەھۇللاھ يەنە مۇنداق دەيدۇ: [ئەبۇ ئابدۇللاھ ئىبنى بەتتە ئۆزىنىڭ «ئەلخۇلئى» ناملىق كىتابىدا ئىمام ئەھمەدتىن ئۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلغان: «بىر ئادەمدە بەش خىسلەت بولماي تۇرۇپ ئۆزىنى پەتىۋا ئىشلىرىغا تەيىنلىشى توغرا ئەمەس:

❶ ئۇنىڭ نىيىتى دۇرۇس بولۇش كېرەك. ئەگەر نىيىتى الله رازىلىقى ئۈچۈن بولمىسا، ئۇنىڭدا ۋە ئۇنىڭ سۆزىدە نۇر بولمايدۇ.

❷ ئىلىملىك، سەۋرلىك ۋە تەمكىن بولۇشى كېرەك.

❸ پەتىۋا بەرمەكچى بولغان مەسىلىگە قارىتا ئىلمىي قۇۋۋىتى ۋە ئۇنى ئىجرا قىلىش ئۈچۈن جىسمانىي جەھەتتە كۈچ ـ قۇۋۋىتى بولۇشى كېرەك.

❹ يېتەرلىك ئىقتىسادقا ئىگە بولۇش كېرەك. ئۆزىنىڭ يېتەرلىك ئىقتىسادى بولماي كىشىلەرنىڭ قولىغا قاراپ قالىدىغان بولسا، ئۇنى كىشىلەر كۆزگە ئىلمايدۇ، ئابرۇيىنى تۆكىدۇ.

❺ كىشىلەرنى چۈشىنىش كېرەك›.

(ئىبنى قەييۇم رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دېگەن:) ئىمام ئەھمەدنىڭ «بەشىنچى. كىشىلەرنى چۈشىنىش كېرەك» دېگەن بۇ سۆزى پەتىۋا بەرگۈچى ۋە ھۆكۈم قىلغۇچى موھتاج بولىدىغان ئەڭ چوڭ ئاساستۇر. ئەگەر مۇفتى كىشىلەرنى چۈشەنمىسە، بۇيرۇق ۋە چەكلىمىلەرنى چۈشىنىپ ئۇنىڭ بىرىنى يەنە بىرىگە تەتبىقلاشنى بىلمىسە، ئۇنداق مۇفتىنىڭ بۇزىدىغىنى تۈزەيدىغىنىدىن كۆپ بولىدۇ. چۈنكى، مۇفتى كىشىلەرنى چۈشەنمىسە، ئۇنىڭغا زالىم، مەزلۇم؛ مەزلۇم، زالىم كۆرۈنىدۇ. ھەق ئىش قىلغۇچى، ناھەق ئىش قىلغۇچى؛ ناھەق ئىش قىلغۇچى، ھەق ئىش قىلغۇچى كۆرۈنىدۇ ھەمدە مۇفتى ھىيلە ـ مىكىرلىنىپ ئالدىنىپ قالىدۇ. ئۇنىڭغا يالغانچى ياكى دىنسىز كاپىر راستچىل، سىددىق كۆرۈنىدۇ.

---

[1] سۈرە نىسائ 83 ـ ئايەت

[2] «ئىئلامۇل مۇۋەققىئىين» 1 ـ جىلد 87 ـ، 88 ـ بەتلەر

ھەرقانداق ناھەق ئىش قىلغۇچىنىڭ كۆڭلىگە گۇناھ ـ مەئسىيەت، يالغانچىلىق، پاسىقلىق يوشۇرۇنغان بولىدۇ. مۇفتى كىشىلەرنىڭ ئەھۋالى ۋە ئۆرپ ـ ئادەتلىرىنى بىلمىگەنلىكتىن بۇنى پەرقلەندۈرەلمەيدۇ. شۇڭا، مۇفتى كىشىلەرنىڭ ھىيلە ـ مىكىرى، ئالدام خالتىسى ۋە ئۆرپ ـ ئادەتلىرىنى بىلىشتە مەلۇم دەرىجىدە چۈشەنچىگە ئىگە بولۇشى كېرەك. چۈنكى، پەتىۋا زامان ۋە ماكان، ئۆرپ ـ ئادەتلەر ۋە ئەھۋاللارنىڭ ئۆزگىرىشى بىلەن ئۆزگىرىپ تۇرىدۇ. مانا بۇنىڭ ھەممىسى الله تائالانىڭ دىنىدىن بولۇپ، بىز بۇ ھەقتە يۇقىرىدا توختىلىپ ئۆتتۇق. الله تائالا ھەممىزنى توغرا يولغا مۇۋەپپەق قىلسۇن![1]

ئىككىنچى تۈرى، الله تائالانىڭ ئايەتلىرىنى پۇل ـ مال ياكى ھوقۇق ـ مەنسەپكە ئوخشاش ئەرزىمەس نەرسىگە تېگىشكەن ئۆلىمالار.

بۇ ھەقتە پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «مَا ذِئْبَانِ جَائِعَانِ أُرْسِلَا فِي غَنَمٍ بِأَفْسَدَ لَهَا مِنْ حِرْصِ الْمَرْءِ عَلَى الْمَالِ وَالشَّرَفِ لِدِينِهِ» «ئىنسانىنىڭ مال ـ دۇنيا ۋە يۈز ـ ئابرۇيغا ھېرىس بولۇشى، ئۇنىڭ دىنىنى بۇزۇشتا، بىر توپ قويلار ئارىسىغا قويۇپ بېرىلگەن ئىككى ئاچ بۆرىنىڭ ئۇ قويلارنى بۇزۇپ ۋەيران قىلغىنىدىنمۇ خەتەرلىك»[2].

بۇ ھەدىسنىڭ شەرھىسى ۋە ئىبنى تەيمىييەنىڭ ئۇ ھەقتىكى سۆزى ئاۋۋالقى مەزمۇنلاردا ئۆتۈپ كەتتى.

ئىبنى قەييۇم رەھمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: [ئەھلى ئىلىملەرنىڭ ئىچىدىن دۇنيانى ئۈستۈن بىلىپ، ئۇنى ياخشى كۆرگەن ھەرقانداق كىشى چوقۇم بەرگەن پەتىۋاسى، چىقارغان ھۆكمى، بەرگەن خەۋىرى ۋە مەجبۇرلىشى قاتارلىقلاردا الله نامىدىن يالغان ئېيتىدۇ. بۇ شۇنىڭ ئۈچۈنكى، الله تائالانىڭ ھۆكۈملىرى كۆپىنچە ۋاقىتتا كىشىلەرنىڭ، بولۇپمۇ رەئىسلەر ۋە شۇبھىلەرگە ئەگىشىدىغان كىشىلەرنىڭ غەرەز ـ مەقسەتلىرىگە خىلاپ كېلىدۇ، چۈنكى ئۇلارنىڭ غەرەز ـ مەقسەتلىرى كۆپىنچە ھەققە قارشى چىقماي ۋە ئۇنى ئىتتىرىۋەتمەي تۇرۇپ تاكامۇللاشمايدۇ. ئەگەر ئالىم بىلەن ھاكىم ھوقۇق ـ مەنسەپنى ياخشى كۆرىدىغان، شەھۋەتلەرگە ئەگىشىدىغان بولسا، ئۇ ئىككىسىنىڭ بۇ غەرىزى ھەقنى ئىتتىرىۋەتمەي تۇرۇپ تاكامۇللاشمايدۇ][3].

ئابدۇللاھ ئىبنى مۇبارەك رەھمەھۇللاھ مۇنداق دېگەن: [دىننى پەقەت پادىشاھ، يامان مۇللا ۋە يامان راھىبلار بۇزىدۇ][4].

سىز بۇ ئىككى تۈرلۈك ئۆلىمالاردىن ھەزەر ئەيلەڭ. يەنى ئەمەلىيەتتىن ئالاقىسى ئۈزۈلۈپ قالغان، دۇنيانى ئۈستۈن بىلگەن ئۆلىمالاردىن، بولۇپمۇ جىھادقا، ئەمرى ـ مەئرۇپ ۋە نەھى ـ مۇنكەرگە ھەمدە ھەرقانداق تاغۇت پادىشاھلارغا تەئەللۇق مەسىلىلەردە ھەزەر ئەيلەڭ.

ئىبنى تەيمىييە رەھمەھۇللاھ ئۆزىنىڭ تۆۋەندىكى سۆزىدە يۇقىرىقى ئىككى تۈرلۈك ئۆلىمالارنى قوشۇپ بايان قىلغان ئىدى: [جىھاد ئىشلىرىدا دۇنيا ئىشلىرىدىن تەجرىبىسى بار، ساغلام، دىندار كىشىلەرنىڭ رايىنى ئېتىبارغا ئېلىش ۋاجىبكى، كۆپىنچە دىننىڭ زاھىرىغىلا قارايدىغان دۇنياپەرەس

[1] «ئىئلامۇل مۇۋەققىئىين» 4ـ جىلد 199ـ، 204ـ ۋە 205ـ بەتلەر

[2] ئەھمەد رىۋايىتى

[3] ئىبنى قەييۇمنىڭ «ئەلفەۋائىد» نامىلىق كىتابى 100ـ بەت

[4] ئىبنى قەييۇمنىڭ «ئىغاسەتۇل لەھفان» نامىلىق كىتابى 1ـ جىلد 382ـ بەت، ھىجرىيە 1407ـ يىلى نەشرى

كىشىلەرنىڭ ۋە ياكى دۇنيا ئىشلىرىدا تەجرىبىسى بولمىغان دىندار كىشىلەرنىڭ رايى ئېتىبارغا ئېلىنمايدۇ][1].

ئالتىنچى ئاساس. شەرىئەتكە خىلاپ بولغان نەرسىلەرنى رەت قىلىش ۋە بەربات قىلىش

بۇ ئاساس دەتالاش ۋە ئىختىلاپ يۈز بەرگەندە، الله ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە مۇراجىئەت قىلىشنىڭ پەرزلىكىدىن ئىبارەت بەشىنچى ئاساسنىڭ ئۈستىگە قۇرۇلغان. قۇرئان ۋە ھەدىسكە ئۇيغۇن كەلگەن ھەرقانداق نەرسە ھەق بولۇپ، بىز ئۇنى قوبۇل قىلىمىز ۋە ئۇنىڭغا ئەمەل قىلىمىز. قۇرئان ۋە ھەدىسكە زىت كەلگەن ھەرقانداق نەرسە رەت قىلىنىدۇ، بىز ئۇنىڭغا ئەمەل قىلمايمىز. ئۇنىڭ ھېچقانداق قىممىتى يوق.

ئالتىنچى ئاساسنىڭ دەلىلى پەيغەمبەر ﷺ نىڭ: «مَنْ أَحْدَثَ فِي أَمْرِنَا هَذَا مَا لَيْسَ مِنْهُ فَهُوَ رَدٌّ» «كىمكى بىزنىڭ بۇ دىن ئىشىمىزدا ئۇنىڭدىن ئەمەس بىر نەرسىنى يېڭىدىن پەيدا قىلسا، ئۇ نەرسە رەت قىلىنىدۇ» دېگەن سۆزىدۇر.

ئىمام مۇسلىمنىڭ رىۋايىتىدە، پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «مَنْ عَمِلَ عَمَلًا لَيْسَ عَلَيْهِ أَمْرُنَا فَهُوَ رَدٌّ» «كىمكى بىزنىڭ دىنىمىزدا بولمىغان بىر ئەمەلنى قىلىدىكەن، ئۇ ئەمەل رەت قىلىنىدۇ»[2]. بۇنىڭغا تۆۋەندىكىلەر كىرىدۇ:

❶ بارلىق بىدئەتلەر رەت قىلىنىدۇ، چۈنكى ھەرقانداق بىدئەت ئازغۇنلۇقتۇر.

بىدئەتنىڭ بەزىسى پاسىقلىق، بەزىسى كۇفرى بولۇپ، ھەممىسى ھارامدۇر. بىدئەتنىڭ تۈرلىرىنى بىلىش ئۈچۈن شاتىبىنىڭ «ئەلئىئتىسام» ناملىق كىتابىغا، قۇشەيرىنىڭ «ئەسسۈنەنۇ ۋەل مۇبتەدىئات» ناملىق كىتابىغا، ئەلى مەھفۇزنىڭ «ئەلئىبدائۇ فىي مەزادىل ئىبتىدائ» ناملىق كىتابىغا مۇراجىئەت قىلىڭ.

❷ مۇفتىنىڭ قۇرئان ۋە ھەدىسكە قارشى بەرگەن پەتىۋاسى رەت قىلىنىدۇ.

ئىمام بۇخارى «سەھىھۇل بۇخارى» ناملىق ھەدىسلەر توپلىمىنىڭ «كىتابۇل ئىئتىسام»دا ‹ئەگەر ئەمەلدار ياكى ھۆكۈم قىلغۇچى ئىلىمسىز ئىجتىھاد قىلىپ، رەسۇلۇللاھ ﷺ گە خىلاپ ھالدا خاتا كەتسە، پەيغەمبەر ﷺ نىڭ: «مَنْ عَمِلَ عَمَلًا لَيْسَ عَلَيْهِ أَمْرُنَا فَهُوَ رَدٌّ» «كىمكى بىزنىڭ دىنىمىزدا بولمىغان بىر ئەمەلنى قىلىدىكەن، ئۇ ئەمەل رەت قىلىنىدۇ» دېگەن سۆزىنىڭ دەلىلى بىلەن، ئۇنىڭ چىقارغان ھۆكمى رەت قىلىنىدۇ، دېگەن ھەقتىكى باب› دەپ ئايرىم بىر باب ئاچقان[3].

ھۆكمى رەت قىلىنسىمۇ، پەتىۋا بەرگۈچى مۇجتەھىد ئۆلىمالاردىن بولۇپ، بەرگەن پەتىۋاسىدا تاقىتىدىكى بارلىق ئىلمىي كۈچىنى چىقىرىپ تۇرۇپ خاتا كەتسىمۇ ئەجىر بېرىلىدۇ. ئۇنىڭ دەلىلى ئەمرى ئىبنى ئاس ﵁ نىڭ رىۋايەت قىلغان مۇنۇ ھەدىسى: «إِذَا حَكَمَ الْحَاكِمُ فَاجْتَهَدَ ثُمَّ أَصَابَ فَلَهُ أَجْرَانِ

[1] «ئەلئىختىيارۇل فىقھىييە» 311- بەت، (دارۇل مەئرىفە نەشرىياتى)

[2] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

[3] «فەتھۇل بارى» 13- جىلد 317- بەت

وَإِذَا حَكَمَ فَاجْتَهَدَ ثُمَّ أَخْطَأَ فَلَهُ أَجْرٌ» «ئەگەر ھۆكۈم قىلغۇچى ئىجتىھاد قىلىپ توغرا ھۆكۈم چىقارسا، ئىككى ئەجىر بېرىلىدۇ. ئىجتىھاد قىلىپ خاتا ھۆكۈم چىقارسىمۇ، يەنىلا بىر ئەجىر بېرىلىدۇ»[1].

مۇفتىغا ئەجىر بېرىلسىمۇ، ئۇنىڭ خاتا بەرگەن پەتىۋاسىغا ئەمەل قىلىنمايدۇ.

❸ فىقھى مەزھەبلەردىكى زەئىپ سۆزلەرنى دېگۈچىنىڭ كىم بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، ئۇنىڭ قارشىسىدا دەلىل ئىسپاتلانغان بولسا، بۇمۇ رەت قىلىنىدۇ. شۇڭلاشقا، ئىمام مالىك رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دېگەن ئىدى: [شۈبھىسىزكى، مەن بىر ئىنسانمەن، خاتا كېتىپ قېلىشىممۇ؛ توغرىسىنى تېپىشىممۇ مۇمكىن. شۇنىڭ ئۈچۈن، مېنىڭ پىكىر ۋە كۆز قارىشىمغا قاراپ قۇرئان، ھەدىسكە توغرا كەلگىنىنى تۇتۇڭلار. قۇرئان، ھەدىسكە توغرا كەلمىگەن ھەرقاندىقىنى تەرك ئېتىڭلار][2].

ئىمام شافىئى رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دېگەن ئىدى: [بىر مەسىلە توغرۇلۇق مەن دېگەن سۆزلەر ئەھلى ھەدىسنىڭ نەزىرىدە رەسۇلۇللاھ ﷺ دىن «سەھىھ» دەپ رىۋايەت قىلىنغان ھەدىسكە قارشى كەلسە، مەن ئۇ مەسىلىدىن ھاياتىمدىمۇ ۋە ئۆلۈپ كەتكىنىمدىن كېيىنمۇ قايتىمەن][3].

ئىمام شافىئى رەھىمەھۇللاھدىن يەنە مۇنداق نەقىل قىلىنغان، ئۇ مۇنداق دېگەن ئىدى: [ئەگەر سىلەر مېنىڭ كىتابىمدا پەيغەمبەر ﷺ نىڭ سۈننىتىگە خىلاپ سۆزنى تاپساڭلار، پەيغەمبەر ﷺ نىڭ سۈننىتىنى تۇتۇڭلار، مېنىڭ سۆزۈمنى تەرك ئېتىڭلار][4].

بۇ مەزھەپ مۇتەئەسسىپلىكىگە يېتەرلىك رەددىيىدۇر. بەلكى مەزھەبكە مۇتەئەسسىپلىك قىلىش ۋە دىندا مۇئەييەن بىر شەخس، مۇئەييەن بىر مەزھەبكە تەقلىد قىلىشنى ۋاجىب دەپ قاراشنىڭ ئۆزى، بىدئەت بولۇپ، ئۇ رەت قىلىنىدۇ. يېقىندا بۇنىڭغا ئاگاھلاندۇرۇش بېرىپ ئۆتىمىز.

❹ بۇنىڭغا كىشىلەر ئوتتۇرىسىدا تۈزۈلگەن توختام، شەرت ۋە كېلىشىملەر ھەم كىرىدىغان بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدىن شەرىئەتكە زىت بولغانلىرى رەت قىلىنىدۇ.

❺ بۇنىڭغا قازىنىڭ سوتتا چىقارغان خاتا ھۆكمىمۇ كىرىدىغان بولۇپ، ئۇ ھۆكۈم بۇزۇۋېتىلىدۇ. ئۇنىڭ چىقارغان ھۆكمىگە ئەمەل قىلىنمايدۇ.

ئىمام بۇخارى ئۆزىنىڭ «سەھىھۇل بۇخارى» ناملىق ھەدىسلەر توپلىمىنىڭ «كىتابۇل ئەھكام»دا «ئەگەر قازى زۇلۇم بىلەن ھۆكۈم قىلسا ياكى ئەھلى ئىلىملەرنىڭ قارشىسىغا ھۆكۈم چىقارسا، ئۇ ھۆكۈم رەت قىلىنىدۇ دېگەن ھەقتىكى باب» دەپ بىر باب ئېچىپ، خالىد ئىبنى ۋەلىد رضي الله عنه نى بەنى جەزىمە قەبىلىسىگە ئەۋەتكەنلىك توغرىسىدىكى ھەدىسنى بايان قىلغان[5].

ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رضي الله عنه ئەبۇ مۇسا ئەلئەشئەرى رضي الله عنه غا ھۆكۈم قىلىش توغرىسىدا يوللىغان خېتىدە مۇنداق دېگەن ئىدى: {سەن بۈگۈن بىر ھۆكۈمنى چىقارغان بولساڭ، كېيىن قايتا ئويلىنىپ توغرىسىنى تاپقاندىن كېيىن، ئاۋۋالقى ھۆكۈم سېنىڭ ھەققە قايتىشىڭنى توسۇپ قويمىسۇن. چۈنكى، ھەق دېگەن قەدىمدىن بېرى ھەق بولۇپ، ئۇنى ھېچنەرسە ئاغدۇرۇۋېتەلمەيدۇ. ھەققە قايتىش باتىلدا ئەزۋەيلىگەندىن ياخشى}[6].

---

[1] «فەتھۇل بارى» 13- جىلد 318- بەت

[2] ئىبنى ئابدۇلبەرنىڭ «ئەلجامىئ» ناملىق كىتابى 2- جىلد 32- بەت

[3] ئەبۇ نۇئەيىمنىڭ «ئەلھىليە» ناملىق كىتابى 9- جىلد 107- بەت

[4] نەۋەۋىنىڭ «ئەلمەجمۇئ» ناملىق كىتابى 1- جىلد 63- بەت

[5] «فەتھۇل بارى» 13- جىلد 181- بەت

[6] «ئىئلامۇل مۇۋەققىئىين» 1- جىلد 86- بەت

ئىبنى قۇدامە «كىتابۇل قەزائ»دا مۇنداق دېگەن: [قازىغا باشقا بىر ھۆكۈم قىلغۇچى ھۆكۈم قىلىپ بولغان بىر مەسىلە سۇنۇلغان بولسا، ئىلگىرى چىقىرىلغان ھۆكۈم قۇرئان ياكى ھەدىس ياكى ئىجمائغا قارشى كەلمىسىلا بۇزۇلمايدۇ][1].

بۇنىڭغا ھازىرقى مۇسۇلمانلارنىڭ كۆپ قىسىم رايونلىرىدىكى كاپىرلارنىڭ ئويدۇرما قانۇنلىرى بىلەن ھۆكۈم قىلىدىغان سوتچىلارنىڭ چىقارغان ھۆكۈملىرىمۇ كىرىپ كېتىدۇ. مانا بۇ ھۆكۈملەر شەرىئەتكە زىت كەلگەنلىكى ئۈچۈن ۋە ئۇنىڭغا ئەگىشىپ كېلىدىغان نۇرغۇنلىغان تەسىرلەر تۈپەيلىدىن باتىل ۋە رەت قىلىنغۇچىدۇر. كىشىلەرنىڭ بۇ قانۇنلارنىڭ چىقارغان ھۆكۈملىرى بىلەن قولغا كەلتۈرگەن ھەق ـ ھوقۇق، ئىگىلىك ۋە ئۇنىڭدىن باشقىلارنىڭ ھەممىسى ھارامدۇر! بۇ قانۇنلارنىڭ تەلىپى بويىچە كىشىلەر ئۆزلىرىنىڭ ماللىرىنى ئۆزئارا ھارام يەيدۇ، ھارامنى ھالال سانايدۇ. مانا بۇ ھازىرقى زاماندا ئۆزىنى موللا ھېسابلايدىغان نۇرغۇن كىشىلەر سۈكۈت قىلىپ تۇرۇۋاتقان ئەڭ قەبىھ مۇنكەر ئىشلاردىن ھېسابلىنىدۇ. إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ.

ئەگەر شەرىئەت بىلەن ھۆكۈم قىلغۇچى قازىنىڭ چىقارغان ھۆكمى ھارام بولغان ئىشنى ھالال قىلالمايدىغان بولسا، ئەزەلدىنلا شەرىئەت بىلەن ھۆكۈم قىلمايدىغان ئادەمنىڭ چىقارغان ھۆكمى قانداق بولماقچى؟!

ئىمام بۇخارى ئۇممۇ سەلەمە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن، ئۇ پەيغەمبەر ﷺ دىن مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ، پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ وَإِنَّكُمْ تَخْتَصِمُونَ إِلَيَّ وَلَعَلَّ بَعْضَكُمْ أَنْ يَكُونَ أَلْحَنَ بِحُجَّتِهِ مِنْ بَعْضٍ وَأَقْضِيَ لَهُ عَلَى نَحْوِ مَا أَسْمَعُ فَمَنْ قَضَيْتُ لَهُ مِنْ حَقِّ أَخِيهِ شَيْئًا فَلَا يَأْخُذْ فَإِنَّمَا أَقْطَعُ لَهُ قِطْعَةً مِنْ النَّارِ» «شۈبھىسىزكى، مەن بىر ئىنسانمەن. سىلەر مېنىڭ ئالدىمغا داۋالىشىپ كېلىسىلەر. بەزىڭلار بەزىڭلاردىن ھۆججىتىنى بايان قىلىشتا سۆزمەنرەك بولۇشى؛ ئاندىن مەن ئۇنىڭغا ئاڭلىغىنىم بويىچە ھۆكۈم قىلىپ قويۇشۇم مۇمكىن. مەن بىراۋغا قېرىندىشىنىڭ ھەققىدىن بىر نەرسىنى ھۆكۈم قىلىپ قويسام، ئۇنى ئالمىسۇن، ھەقىقەتەن مەن ئۇنىڭغا بىر پارچە ئوتنى كېسىپ بەرگەن بولىمەن»[2].

يەنە بىر رىۋايەتتە: «ھەقىقەتەن ئۇ بىر پارچە ئوتتۇر، ئۇ ئادەم ئۇنى ئالسۇن ياكى تاشلىسۇن»[3] دېيىلگەن.

ئىمام بۇخارى مەزكۇر ھەدىسنى «سەھىھۇل بۇخارى» ناملىق ھەدىسلەر توپلىمىنىڭ «كىتابۇل ئەھكام»دا «بىر ئادەمگە قېرىندىشىنىڭ ھەققى بىلەن ھۆكۈم قىلىنسا، ئۇ ئادەم ئۇنى ئالمىسۇن. چۈنكى، ھاكىمنىڭ ھۆكمى ھارامنى ھالال؛ ھالالنى ھارام قىلالمايدۇ» دېگەن بابتا كەلتۈرگەن.

ئىبنى ھەجەر مۇنداق دېگەن: [بۇ ھەدىستىن شۇنى بىلىۋالغىلى بولىدۇكى، بىر ئادەم ناھەق ئىشنى زاھىرىدا ھەققە چىقىرىش ئۈچۈن ھىيلىلەرنىڭ يوللىرىدىن بىر يول بىلەن ھىيلە قىلسا، ئۇ ئادەمگە قېرىندىشىنىڭ ھەققىنى كېسىپ بېرىش ئارقىلىق ناھەق ھۆكۈم قىلىنسا، ئۇ ئادەمنىڭ بۇ

[1] «ئەلمۇغنى ۋەششەرھۇل كەبىير»11ـ جىلد 403ـ بەت

[2] 6967ـ ھەدىس

[3] 7181ـ ھەدىس

ناھەق ھۆكۈم قىلىنغان نەرسىنى قوبۇل قىلىشى ھالال ئەمەس. ھۆكۈم قىلىش بىلەن ئۇ ئادەمدىن گۇناھ كۆتۈرۈلۈپ كەتمەيدۇ][1].

ئىبنى ھەجەر يەنە مۇنداق دەيدۇ: [«ھەقىقەتەن مەن ئۇنىڭغا بىر پارچە ئوتنى كېسىپ بەرگەن بولىمەن» دېگەنلىك، ئۆزىگە ئۇ نەرسىنىڭ ھاراملىقىنى بىلىپ تۇرۇپ ئالسا، دوزاخقا كىرىدۇ دېگەنلىكتۇر][2].

يەتتىنچى ئاساس. دىندا بىدئەت پەيدا قىلىشنىڭ ئالدىنى ئېلىش

بۇ ھەقتە پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «وَإِيَّاكُمْ وَمُحْدَثَاتِ الْأُمُورِ» «بىدئەت ئىشلاردىن ساقلىنىڭلار».

بىدئەت زىيادە قىلىش ياكى كەم قىلىش ۋە ياكى ئۆزگەرتىۋېتىش قاتارلىقلار بىلەن پەيدا بولىدۇ. بىدئەتنىڭ ئەھۋالىغا قارىتا بەزى بىدئەتلەرگە پاسىقلىق بىلەن ھۆكۈم قىلىنسا، بەزىسىگە كۇفرى دەپ ھۆكۈم قىلىنىدۇ[3].

ئىمام بۇخارى ئىبنى مەسئۇد رضي الله عنه دىن مۇنداق رىۋايەت قىلغان، پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «أَنَا فَرَطُكُمْ عَلَى الْحَوْضِ لَيُرْفَعَنَّ إِلَيَّ رِجَالٌ مِنْكُمْ حَتَّى إِذَا أَهْوَيْتُ لِأُنَاوِلَهُمْ اخْتُلِجُوا دُونِي فَأَقُولُ أَيْ رَبِّ أَصْحَابِي يَقُولُ لَا تَدْرِي مَا أَحْدَثُوا بَعْدَكَ» «مەن ھەۋزى كەۋسەرگە سىلەرنىڭ ئالدىڭلاردا بېرىپ تۇرىمەن. ماڭا سىلەردىن بىر مۇنچە كىشىلەر ئېلىپ كېلىنىدۇ. ھەتتا مەن ئۇلارغا مايىل بولماقچى بولسام، ئۇلار مېنىڭ ئالدىمدىن تارتىپ ئېلىپ كېتىلىدۇ. مەن: ئى رەببىم! ئۇلار مېنىڭ يار-بۇرادەرلىرىم، دەيمەن. الله تائالا: ‹سەن ئۇلارنىڭ سەندىن كېيىن نېمىلەرنى پەيدا قىلغانلىقىنى بىلمەيسەن› دەيدۇ»[4].

ئىمام بۇخارى ئەبۇ سەئىيد رضي الله عنه دىن مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ، پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «إِنَّكَ لَا تَدْرِي مَا بَدَّلُوا بَعْدَكَ فَأَقُولُ سُحْقًا سُحْقًا لِمَنْ بَدَّلَ بَعْدِي» «‹سەن ئۇلارنىڭ سەندىن كېيىن نېمىلەرنى ئۆزگەرتكەنلىكىنى بىلمەيسەن›. مەن ئاندىن: ‹مەندىن كېيىن دىننى ئۆزگەرتكەنلەرگە ھالاكەت بولسۇن، ھالاكەت بولسۇن› دەيمەن»[5].

ئىمام بۇخارى ئىبنى ئابباس رضي الله عنه دىن مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ، پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «أَلَا وَإِنَّهُ يُجَاءُ بِرِجَالٍ مِنْ أُمَّتِي فَيُؤْخَذُ بِهِمْ ذَاتَ الشِّمَالِ فَأَقُولُ يَا رَبِّ أُصَيْحَابِي فَيُقَالُ إِنَّكَ لَا تَدْرِي مَا أَحْدَثُوا بَعْدَكَ فَأَقُولُ كَمَا قَالَ الْعَبْدُ الصَّالِحُ **﴿وَكُنتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَا دُمْتُ فِيهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنتَ أَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ، وَأَنْتَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ﴾** فَيُقَالُ إِنَّ هَؤُلَاءِ لَمْ يَزَالُوا مُرْتَدِّينَ عَلَى أَعْقَابِهِمْ مُنْذُ فَارَقْتَهُمْ» «ئاگاھ بولۇڭلار! ئۈممىتىمدىن بىر مۇنچە كىشىلەر كەلتۈرۈلۈپ، دوزاخ تەرەپكە ئېلىپ بېرىلىدۇ. مەن: ‹ئى رەببىم! ئۇلار مېنىڭ يار-

[1] «فەتھۇل بارى» 13- جىلد 174- بەت

[2] «فەتھۇل بارى» 12- جىلد 339- بەت

[3] شاتىبىنىڭ «ئەلئىئتىسام» ناملىق كىتابى 2- جىلد 36-، 37- بەتلەر

[4] 7049- ھەدىس

[5] 7051- ھەدىس

بۇرادەرلىرىم› دەيمەن. ماڭا: ‹سەن ئۇلارنىڭ سەندىن كېيىن نېمىلەرنى پەيدا قىلغانلىقىنى بىلمەيسەن› دېيىلدۇ. مەن ئىسا ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇشۇ سۆزىگە ئوخشاش سۆزنى دەيمەن: ﴿**مەن ئۇلارنىڭ ئارىسىدا بولغان مۇددەتتە، ئۇلارنىڭ ئەمەللىرىنى كۆزىتىپ تۇرغان ئىدىم، مېنى قەبزى روھ قىلغىنىڭدىن كېيىن، ئۇلارنىڭ ئەمەللىرىنى سەن كۆزىتىپ تۇرغان ئىدىڭ، سەن ھەممە نەرسىدىن خەۋەردارسەن**﴾[1] ئاندىن ماڭا: ‹سەن ئۇلاردىن ئايرىلغاندىن تارتىپ ئۇلار ھەمىشە مۇرتەد بولۇپ، كەينىگە چېكىنىپ تۇردى› دېيىلدۇ»[2].

پەيغەمبەر ﷺ نىڭ: «أُصَيْحَابِي» دەپ كىچىكلەتمە ئىبارىنى قوللانغانلىقى دىننى ئۆزگەرتكەنلەرنىڭ ئاز ساندىكى كىشىلەر ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئىمام بۇخارى رەھىمەھۇللاھ بۇ ھەدىسنى ئۆزىنىڭ ئادىتى بويىچە، دىندا بىدئەت ئىشلارنى پەيدا قىلىش ۋە ئۆزگەرتىش ئېلىپ بېرىش، پىتنە ۋە مۇرتەدلىكنىڭ ئەڭ چوڭ سەۋەبلىرىدىن ئىكەنلىكىگە، بەلكى ئۇنىڭ ئاساسى ئىكەنلىكىگە ئىشارەت قىلىش ئۈچۈن، ئۆزىنىڭ «سەھىھۇل بۇخارى» نامىلىق ھەدىسلەر توپلىمىدا «كىتابۇل فىتەن»نىڭ بېشىدا كەلتۈرگەن.

شۇنداق، دىندا بىدئەت پەيدا قىلىش بۇرۇنقى ۋە ھازىرقى زاماندىكى پىتنە ۋە مۇرتەدلىكنىڭ ئەڭ چوڭ سەۋەبلىرى ھېسابلىنىدۇ. بۇنىڭ دەلىلى الله تائالانىڭ تۆۋەندىكى سۆزىدۇر: ﴿**فَلْيَحْذَرْ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ أَنْ تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ**﴾ ﴿**پەيغەمبەرنىڭ ئەمرىگە خىلاپلىق قىلغۇچىلار (دۇنيادا چوڭ بىر) پىتنىگە يولۇقۇشتىن، يا (ئاخىرەتتە) قاتتىق بىر ئازابقا دۇچار بولۇشتىن قورقسۇن**﴾[3].

بۇ ئايەتتىن شۇنى بىلىۋېلىشقا بولىدۇكى، پىتنە پەيغەمبەر ﷺ نىڭ شەرىئىتىنىڭ ئەھكاملىرىدىن چەتنەش ۋە دىندا بىدئەت پەيدا قىلىش ئارقىلىق، ئۇ زاتنىڭ بۇيرۇقىغا خىلاپلىق قىلىشنىڭ تەقدىرى جازاسىدۇر. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**فَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ فَأَغْرَيْنَا بَيْنَهُمْ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ**﴾ ﴿**ئۇلار (ئىنجىلدا) ئۆزلىرىگە قىلىنغان نەسىھەتنىڭ بىر قىسمىنى ئۇنتۇدى، (بۇنىڭ جازاسى ئۇچۇن) ئۇلارنىڭ ئارىسىغا قىيامەتكىچە ئاداۋەت ۋە دۇشمەنلىك سالدۇق**﴾[4].

شۇنىڭ ئۈچۈن شەرىئەت دىندا بىدئەت پەيدا قىلىش ۋە ئۆزگەرتىش ئېلىپ بېرىشنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن، نۇرغۇنلىغان قائىدىلەرنى بېكىتكەن. بۇ قائىدىلەرنى ئىمام بۇخارى رەھىمەھۇللاھ «سەھىھۇل بۇخارى» نامىلىق ھەدىسلەر توپلىمىنىڭ «كىتابۇل ئىئتىسام بىلكىتابى ۋەسسۇننە»دە بايان قىلغان.

تۆۋەندە بىدئەتلەردىن توسۇش ۋە ئۇنىڭدىن ئاگاھلاندۇرۇش، نادان كىشىلەرنى باش قىلىشتىن توسۇش، ئۇنىڭ ئەكسىچە، ئۆلىمالارنى باش قىلىشقا قىزىقتۇرۇش، بۇزۇق پىكىر ۋە بۇزۇق قىياسنى سۆكۈش، دىندا قاتتىقلىق قىلىش ۋە چوڭقۇرلاپ كىرىپ كېتىشتىن توسۇش، تالاش ـ تارتىش ۋە ئىختىلاپتىن توسۇش، ئۆزىنى ئەھلى كىتاب ۋە مۇشرىكلارغا ئوخشىتىۋېلىشتىن توسۇش قاتارلىق قائىدىلەرنىڭ دەلىللىرىنى بايان قىلىمىز:

١ ـ بىدئەتلەردىن توسۇش ۋە ئۇنىڭدىن ئاگاھلاندۇرۇش

---

[1] سۈرە مائىدە 117 ـ ئايەت

[2] 4625 ـ ھەدىس

[3] سۈرە نۇر 63 ـ ئايەت

[4] سۈرە مائىدە 14 ـ ئايەت

بىدئەت، شەرىئەتتە ئۇنىڭغا ئىسپات بولمىغان ھېچقانداق بىر ئاساس بولمىغان يېڭىدىن پەيدا قىلىنغان نەرسىدۇر. گەرچە، تىلدا بىدئەت دەپ ئىپادىلەنسىمۇ شەرىئەتتە ئۇنىڭغا ئىسپات بولىدىغان ئاساسى بار نەرسە بىدئەت ھېسابلانمايدۇ. مانا بۇ ھەنبەلى ئالىملىرىدىن ئىبنى رەجەبنىڭ بىدئەتنى تونۇشتۇرۇشىدۇر.

ئىبنى رەجەب مۇنداق دەيدۇ: [ئەمما، سەلەف ئالىملىرىنىڭ سۆزىدە بەزى بىدئەتلەرنىڭ چىرايلىق سانالغانلىقى شەرىئەت ئېتىبارى بىلەن بولماستىن، پەقەت لۇغەت ئېتىبارى بىلەندۇر][1].

ھەرقانداق بىدئەت گەرچە ئۇنى كىشىلەر چىرايلىق كۆرگەن تەقدىردىمۇ ئازغۇنلۇقتۇر[2].

شەيخ ھافىز ھەكىمى مۇنداق دېگەن: [سىز شۇنى بىلىۋېلىڭكى، بارلىق بىدئەتلەر رەت قىلىنىدۇ، ئۇنىڭ ئىچىدىن ھېچبىر نەرسە قوبۇل قىلىنمايدۇ؛ ئۇنىڭ ھەممىسى سەت، ئىچىدە ھېچبىر چىرايلىقى يوق؛ ئۇنىڭ ھەممىسى گۇمراھلىق، ئۇنىڭدا ھىدايەتتىن ئەسەر يوق؛ ئۇنىڭ ھەممىسى گۇناھ، ئۇنىڭدا قىلچە ئەجىر يوق؛ ئۇنىڭ ھەممىسى باتىل، ئۇنىڭدا ھەقىقەتتىن ئىزنا يوق...][3].

بۇنى پەيغەمبەر ﷺ نىڭ مۇنۇ سۆزى تەستىقلايدۇ: «وَإِيَّاكُمْ وَمُحْدَثَاتِ الأُمُورِ، فَإِنَّ كُلَّ بِدْعَةٍ ضَلالَةٌ» «سىلەر بىدئەت ئىشلاردىن ساقلىنىڭلار، چۈنكى ھەرقانداق بىدئەت ئازغۇنلۇقتۇر»[4].

سىز بۇنىڭدىن ئىززۇددىن ئىبنى ئابدۇسالام رەھىمەھۇللاھنىڭ بىدئەتنى «ۋاجىب، مۇستەھەب، مۇباھ، مەكرۇھ ۋە ھارام» قاتارلىق بەش تۈرگە بۆلگەنلىكىنىڭ ئاساسى يوق بىر تەقسىم ئىكەنلىكىنى بىلىۋالالايسىز. پەيغەمبەر ﷺ: «ھەرقانداق بىدئەت ئازغۇنلۇقتۇر» دەۋاتسا، ئىززۇددىن ئىبنى ئابدۇسالام بۇ يەردە ۋاجىب بولغان بىدئەتمۇ بار دەيدۇ[5]. شۇنىڭ ئۈچۈن، شاتىبى رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: [ھەقىقەتەن بۇ تەقسىم ئويدۇرۇپ چىقىرىلغان بىر ئىش بولۇپ، ئۇنىڭغا ئىسپات بولىدىغان ھېچبىر شەرئىي دەلىل يوق][6].

ھەرقانداق بىر كىشى بىدئەتتىن ياكى دىننى ئۆزگەرتىۋېتىشتىن ئىبارەت بىر يېڭىلىقنى پەيدا قىلسا، ئۇ ئادەمگە ئۆزىنىڭ گۇناھى ۋە ئۇنىڭغا ئەمەل قىلغان كىشىلەرنىڭ گۇناھى بولىدۇ. مانا بۇنىڭدا مۇشۇ بۇزۇقچىلىقنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن قاتتىق تەھدىت بار.

ئىمام مۇسلىم ئەبۇ ھۇرەيرە ﷺ دىن مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ، پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «وَمَنْ دَعَا إِلَى ضَلَالَةٍ كَانَ عَلَيْهِ مِنَ الْإِثْمِ مِثْلُ آثَامِ مَنْ تَبِعَهُ لَا يَنْقُصُ ذَلِكَ مِنْ آثَامِهِمْ شَيْئًا» «كىمكى ئازغۇنلۇققا چاقىرسا، شۇ ئازغۇنلۇققا ئەگەشكەن كىشىنىڭ گۇناھىدىن ھېچنەرسە كېمەيتىلمەستىن، چاقىرغۇچى ئادەمگە ئەگەشكۈچىگە ئوخشاش گۇناھ بولۇپ تۇرىدۇ».

ئىمام مۇسلىم جەرىر ئىبنى ئابدۇللاھ ﷺ دىن مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ، پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «وَمَنْ سَنَّ فِي الْإِسْلَامِ سُنَّةً سَيِّئَةً كَانَ عَلَيْهِ وِزْرُهَا وَوِزْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا مِنْ بَعْدِهِ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ أَوْزَارِهِمْ

[1] «جامىئۇل ئۇلۇمى ۋەلھىكەم» 28- ھەدىس 233- بەت

[2] لالەكائى رىۋايىتى

[3] «مەئارىجۇل قەبۇل» 2- جىلد 616- بەت، (سەلەفىيە نەشرىياتى)

[4] تىرمىزى رىۋايىتى، بۇ ھەدىس: «ھەسەن، سەھىھ» دېيىلگەن

[5] «فەتھۇل بارى» 13- جىلد 254- بەت ۋە شاتىبىنىڭ «ئەلئىئتىسام» نامىلىق كىتابى 1- جىلد 191-، 192- بەتلەر

[6] «ئەلئىئتىسام» 1- جىلد 191- بەت

شَيْءٌ» «كىمكى ئىسلامدا بىرەر يامان يولنى (يەنى بىدئەتنى) پەيدا قىلسا، ئۇ ئادەمگە شۇ يامان يولنىڭ گۇناھى ۋە ئۆزىدىن كېيىن شۇ يامان يولغا ئەمەل قىلغۇچىلارنىڭ گۇناھلىرىدىن ھېچنەرسە كېمەيتىلمەستىن، شۇلارنىڭ گۇناھلىرىغا ئوخشاش گۇناھ بولۇپ تۇرىدۇ»[1].

بىدئەت پەيدا قىلىشنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن بىدئەت پەيدا قىلغۇچى كىشىگە ئورۇن بەرگۈچىگە لەنەت قىلىندى.

ئىمام مۇسلىم ئەلى ﷺ دىن مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ، ئۇ مۇنداق دېگەن: ماڭا پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق تۆت تۈرلۈك ئىشنى سۆزلەپ بەردى: «لَعَنَ اللَّهُ مَنْ ذَبَحَ لِغَيْرِ اللَّهِ وَلَعَنَ اللَّهُ مَنْ لَعَنَ وَالِدَيْهِ وَلَعَنَ اللَّهُ مَنْ آوَى مُحْدِثًا وَلَعَنَ اللَّهُ مَنْ غَيَّرَ الْمَنَارَ الأرض» «الله نىڭ نامىدىن باشقىنى تىلغا ئېلىپ مال بوغۇزلىغان كىشىگە الله لەنەت قىلسۇن، ئاتا-ئانىسىغا لەنەت ئوقۇغان كىشىگە الله لەنەت قىلسۇن، بىدئەت پەيدا قىلغۇچىغا ئورۇن بەرگەن كىشىگە الله لەنەت قىلسۇن، يەر بەلگىلىرىنى ئۆزگەرتكەن كىشىگە الله لەنەت قىلسۇن»[2].

۲ـ نادان كىشىلەرنى باش قىلىشتىن ئاگاھلاندۇرۇش

بۇنىڭغا ئۇلارنىڭ سۆز ۋە پىكىرلىرىنى ئېلىشتىن ئاگاھلاندۇرۇش ھەم كىرىدۇ.

ئۇلارنىڭ سۆز ۋە پىكىرلىرىنى ئېلىش، ئازغۇنلۇق ۋە دىندا بىدئەت پەيدا قىلىشنىڭ ئەڭ چوڭ سەۋەبلىرىدىن ھەمدە كىشىلەرنىڭ دۇنيا ۋە ئاخىرەتلىكىنىڭ بۇزۇلۇشىنىڭ سەۋەبلىرىدىن ھېسابلىنىدۇ، بۇ مەخپىي ئەمەس. بۇ ھەقتە ئىمام بۇخارى ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمرى ئىبنى ئاس ﷺ دىن مۇنداق رىۋايەت قىلغان، ئۇ مۇنداق دېگەن: مەن پەيغەمبەر ﷺ نىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىغان ئىدىم: «إِنَّ اللَّهَ لَا يَنْزِعُ الْعِلْمَ بَعْدَ أَنْ أَعْطَاكُمُوهُ انْتِزَاعًا وَلَكِنْ يَنْتَزِعُهُ مِنْهُمْ مَعَ قَبْضِ الْعُلَمَاءِ بِعِلْمِهِمْ فَيَبْقَى نَاسٌ جُهَّالٌ يُسْتَفْتَوْنَ فَيُفْتُونَ بِرَأْيِهِمْ فَيُضِلُّونَ وَيَضِلُّونَ» «شۇبھىسىزكى، الله تائالا سىلەرگە ئىلىمنى بەرگەندىن كېيىن يۇلۇپ ئالغاندەك بىردىنلا ئالمايدۇ، لېكىن ئۇنى ئۇلاردىن ئۆلىمالارنى ئىلىمى بىلەن قوشۇپ قەبزى روھ قىلىش ئارقىلىق ئېلىپ كېتىدۇ. شۇنىڭ بىلەن نادان كىشىلەر قېلىپ قالىدۇ-دە، ئۇلاردىن پەتىۋا سورالسا، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ رايى بىلەن پەتىۋا بېرىدۇ. ئاقىۋەتتە، ئۆزلىرىمۇ ئازىدۇ ۋە باشقىلارنىمۇ ئازدۇرىدۇ».

بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايەت قىلغان يەنە بىر رىۋايەتتە: «إِنَّ اللَّهَ لَا يَقْبِضُ الْعِلْمَ انْتِزَاعًا يَنْتَزِعُهُ مِنْ النَّاسِ وَلَكِنْ يَقْبِضُ الْعِلْمَ بِقَبْضِ الْعُلَمَاءِ حَتَّى إِذَا لَمْ يُبْقِ عَالِمًا اتَّخَذَ النَّاسُ رُءُوسًا جُهَّالًا فَسُئِلُوا فَأَفْتَوْا بِغَيْرِ عِلْمٍ فَضَلُّوا وَأَضَلُّوا» «شۇبھىسىزكى، الله تائالا ئىلىمنى كىشىلەردىن يۇلۇپ ئالغاندەك بىراقلا ئالمايدۇ، بەلكى ئۆلىمالارنى قەبزى روھ قىلىش ئارقىلىق ئېلىپ كېتىدۇ. ھەتتا الله تائالا بىرەر ئالىمنىمۇ قالدۇرمىغاندا كىشىلەر ئۆزلىرىگە نادان ئادەملەرنى باش قىلىۋالىدۇ-دە، ئۇلاردىن سوئال سورالسا، ئىلىمسىز پەتىۋا بېرىدۇ. ئاقىۋەتتە، ئۆزلىرىمۇ ئازىدۇ، باشقىلارنىمۇ ئازدۇرىدۇ»[3].

۳ـ ئۆلىمالارنى باش قىلىش ۋە ئۇلاردىن ئۆگىنىشكە رىغبەتلەندۇرۇش

---

[1] «فەتھۇل بارى» 13ـ جىلد 302ـ بەت

[2] «فەتھۇل بارى» 13ـ جىلد 281ـ بەت

[3] «فەتھۇل بارى» 1ـ جىلد 195ـ بەت، 13ـ جىلد 287ـ بەت

بۇنىڭ دەلىلى يۇقىرىقى ھەدىسلەر، يەنە پەيغەمبەر ﷺ نىڭ مۇنۇ سۆزى ھەم دەلىلدۇر: «إِذَا ضُيِّعَتْ الْأَمَانَةُ فَانْتَظِرْ السَّاعَةَ قَالَ كَيْفَ إِضَاعَتُهَا يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ إِذَا أُسْنِدَ الْأَمْرُ إِلَى غَيْرِ أَهْلِهِ فَانْتَظِرْ السَّاعَةَ» «ئامانەت زايە بولسا قىيامەتنى كۈت». ئەبۇ ھۇرەيرە: «ئى الله نىڭ ئەلچىسى! ئامانەت قانداق زايە بولىدۇ؟» دەپ سورىدى. پەيغەمبەر ﷺ جاۋاب بېرىپ: «ئىش ئۆز ئەھلىنىڭ غەيرىگە تاپشۇرۇلسا» دېدى[1].

٤ ـ بۇزۇق پىكىر ۋە بۇزۇق قىياسنى سۆكۈش

الله تائالانىڭ: **﴿قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ﴾** ﴿**ئىبلىس: «مەن ئۇنىڭدىن ئارتۇق، مېنى ئوتتىن ياراتتىڭ، ئۇنى لايدىن ياراتتىڭ» دېدى**﴾[2] دېگەن سۆزىدە كەلگىنىدەك، بۇزۇق قىياسنى تۇتقان بىرىنچى شەخس ئىبلىس مەلئۇندۇر.

ئىبلىس مەلئۇن الله تائالانىڭ ئادەم ئەلەيھىسسالامغا سەجدە قىلىشقا قىلغان بۇيرۇقىغا بۇزۇق قىياس بىلەن قارشى چىقتى. بۇزۇق قىياسنى قىلغان ھەرقانداق ئادەم ئىبلىس مەلئۇننىڭ يولىنى تۇتقان بولىدۇ.

بۇزۇق قىياس دېگەن ـــ دەلىلگە قارشى بولغان نەرسىنى كۆرسىتىدۇ. بۇزۇق پىكىرمۇ شۇنداق[3].

مانا بۇ بۇزۇق ئاساس بولۇپ، ئۇنىڭ سەۋەبىدىن ئەقىدە ۋە ئەھكاملارغا ئائىت نۇرغۇنلىغان شەرئىي دەلىللەر رەت قىلىنماقتا.

شەيخ ئەلبانى ئۆزىنىڭ «ئەلھەدىيسۇ ھۇججەتۇن بىنەفسىھى فىل ئەقائىدى ۋەلئەھكام ـــ ئەقىدە ۋە ئەھكاملارغا ئائىت مەسىلىلەردە ھەدىسنىڭ ئۆزى ھۆججەت» ناملىق كىتابىدا بۇنىڭغا نۇرغۇن مىساللارنى بايان قىلغان.

بەيھەقى ئىبنى مەسئۇد ﵁ دىن مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ، ئۇ مۇنداق دېگەن: {لَيْسَ عَام إِلَّا الَّذِي بَعْده شَرّ مِنْهُ، لَا أَقُول عَام خير مِنْ عَام، وَلَا أَمِير خَيْر مِنْ أَمِير وَلَكِنْ ذَهَاب الْعُلَمَاء، ثُمَّ يَحْدُث قَوْم يَقِيسُونَ الْأُمُور بِآرَائِهِمْ فَيُهْدَم الْإِسْلَام} {ھەرقانداق بىر يىللا بولىدىكەن، ئۇنىڭدىن كېيىنكى يىل ئاۋۋالقى يىلدىن يامانراق بولىدۇ. مەن بىر يىل يەنە بىر يىلدىن ياخشىراق، بىر ئەمىر يەنە بىر ئەمىردىن ياخشىراق دېمەكچى ئەمەس. دېمەكچى بولغىنىم، ئۆلىمالار كېتىپ قېلىپ، كېيىن ئىشلارنى ئۆزلىرىنىڭ رايى بىلەن قىياس قىلىپ، ئىسلامنى بەربات قىلىدىغان بىر قەۋم پەيدا بولىدۇ}[4].

ئىلىمنىڭ كۆتۈرۈلۈپ كېتىشى توغرىسىدىكى ھەدىس بۇ سۆزگە دەلىلدۇر.

بۇزۇق قىياس بولسا ـــ بىدئەتچىلەرنىڭ دەلىل كەلتۈرۈشىدىكى ۋاستىلەرنىڭ بىرى. الله تائالانى مەخلۇقلىرىغا قىياس قىلىپ تۇرۇپ، الله تائالانىڭ سۈپەتلىرىنى يوققا چىقارغۇچىلارنىڭ كۆز قارىشى مانا مۇشۇ بۇزۇق قىياسنىڭ جۈملىسىدىندۇر[5].

بۇزۇق پىكىرگە مەزھەبلەردىكى دەلىلگە خىلاپ بولغان زەئىپ سۆزلەر ياكى دەلىلگە خىلاپ ھالدا «بۇنىڭدا مەنپەئەت بار» دېگەندەك سۆزلەر كىرىپ كېتىدۇ.

---

[1] بۇخارى رىۋايىتى

[2] سۈرە ساد 76 ـ ئايەت، سۈرە ئەئراف 12 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى

[3] «فەتھۇل بارى» 13 ـ جىلد 282 ـ بەت

[4] «فەتھۇل بارى» 13 ـ جىلد 283 ـ بەت

[5] «ئەلئىئتىسام» 2 ـ جىلد 220 ـ، 241 ـ بەتلەر

ئىمام بۇخارى سەھلى ئىبنى ھۇنەيف ﵁ دىن مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ، ئۇ مۇنداق دېگەن: {يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّهِمُوا رَأْيَكُمْ عَلَى دِينِكُمْ لَقَدْ رَأَيْتُنِي يَوْمَ أَبِي جَنْدَلٍ وَلَوْ أَسْتَطِيعُ أَنْ أَرُدَّ أَمْرَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَيْهِ لَرَدَدْتُهُ} {ئى ئىنسانلار! سىلەر دىنىڭلارغا زىت يۈرگۈزگەن پىكرىڭلارنى قارىلاڭلار. مەن ئۆزۈمنى ئەبۇ جەندەل كۈنىسى (يەنى ھۇدەيبىيە كېلىشىمى بولغان كۈنى ـ ئا) دەڭسەپ كۆردۈم. ئەگەر مەن رەسۇلۇللاھنىڭ بۇيرۇقىنى رەت قىلىشقا قادىر بولالىغان بولسام، ئەلۋەتتە ئۇنى رەت قىلغان بولاتتىم}.

لالەكائى ئۆمەر ئىبنى خەتتاب ﵁ دىن مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ، ئۇ مۇنداق دېگەن: {إِيَّاكُمْ وَأَصْحَابَ الرَّأْيِ فَإِنَّهُمْ أَعْدَاءُ السُّنَنِ أَعْيَتْهُمُ الأَحَادِيثُ أَنْ يَحْفَظُوهَا فَقَالُوا بِالرَّأْيِ فَضَلُّوا وَأَضَلُّوا} {سىلەر (ھەدىس تۇرغۇچىدا) رايى بىلەن سۆزلەيدىغان كىشىلەردىن ھەزەر قىلىڭلار، چۈنكى ئۇلار سۈننەتلەرنىڭ دۈشمەنلىرىدۇر. ئۇلار ھەدىسلەرنى يادلاشتىن چارچاپ رايى بىلەن گەپ قىلىشتى. ئاقىۋەتتە، ئۆزلىرىمۇ ئازدى، باشقىلارنىمۇ ئازدۇردى}[1].

٥ ـ دىندا قاتتىقلىق قىلىش، چوڭقۇرلاپ كېتىش ۋە ئىچكىرىلەپ كېتىشتىن توسۇش

ئىبنى مەسئۇد ﵁ دىن رىۋايەت قىلغان ھەدىستە، پەيغەمبەر ﷺ ئۈچ قېتىم مۇنداق دېگەن: «هَلَكَ الْمُتَنَطِّعُونَ ـــ قَالَهَا ثَلَاثًا» «مەسىلىنى چوڭقۇرلاپ، كوچىلاپ، سۆز ـ ھەرىكەتلىرىدە چېكىدىن ئاشقۇچىلار ھالاك بولدى»[2].

خەتتابى مۇنداق دەيدۇ: [«الْمُتَنَطِّعْ ـــ ئەلمۇتەنەتتىئ» دېگەن ـــ بىر نەرسىگە چوڭقۇرلاپ كىرگۈچى، ئەقىللەر يەتمەيدىغان ئىشلارغا چۆمگۈچى دېگەنلىكتۇر][3].

ئىبنى ئابباس ﵁ دىن ئىمام ئەھمەد رىۋايەت قىلغان ھەدىستە پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «إِيَّاكُمْ وَالْغُلُوَّ فِي الدِّينِ، فَإِنَّمَا هَلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ بِالْغُلُوِّ فِي الدِّينِ» «دىندا چېكىدىن ئاشۇرۇۋېتىشتىن ساقلىنىڭلار. شۈبھىسىزكى، سىلەردىن ئىلگىرىكىلەر دىندا چېكىدىن ئاشۇرۇۋەتكەنلىكى سەۋەبلىك ھالاك بولغان ئىدى»[4].

ئىبنى تەيمىيە رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: [مانا بۇ ھەدىس ئېتىقادلار ۋە ئەمەللەردىكى چېكىدىن ئاشۇرۇۋېتىش تۈرلىرىنىڭ ھەممىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ][5].

دىندا چېكىدىن ئاشۇرۇۋېتىش ناسارالارنىڭ كاپىر بولۇشىنىڭ سەۋەبىدۇر. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿يَاأَهْلَ الْكِتَابِ لا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ وَلا تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلا الْحَقَّ﴾ ﴿ئى ئەھلى كىتاب! (يەنى ناسارالار جامائەسى!) دىنىڭلاردا ھەددىدىن ئاشماڭلار، الله نىڭ شەنىگە ھەق (سۆز)دىن باشقىنى ئېيتماڭلار (يەنى الله قا شېرىكى ۋە بالىسى بولۇشتىن پاك دەپ ئېتىقاد قىلىڭلار)﴾**[6].

---

[1] «شەرھۇ ئىئتىقادى ئەھلى سۈننە» 1ـ جىلد 123ـ بەت، (تەييىبە نەشرىياتى)، «ئىئلامۇل مۇۋەققىئىين» 1ـ جىلد 77ـ بەت ۋە «فەتھۇل بارى» 13ـ جىلد 286ـ بەت

[2] مۇسلىم رىۋايىتى

[3] «مەئالىمۇس سىنىين» 7ـ جىلد 12ـ، 13ـ بەتلەر

[4] بۇ ھەدىسنى ئىبنى خۇزەيمە ۋە ئىبنى ھەببان «سەھىھ» دەپ قارىغان

[5] «فەتھۇل مەجىد» 228ـ بەت، (ئەنسارۇس سۈننە نەشرىياتى)

[6] سۈرە نىسائ 171ـ ئايەت

ئۇلار ئىسا ئەلەيھىسسالام ھەققىدە چېكىدىن ئېشىپ، ھەتتا ئۇ زاتنى ئىلاھ قىلىۋېلىشتى.

شەيخۇل ئىسلام مۇھەممەد ئىبنى ئابدۇلۋەھھاب ئۆزىنىڭ «ئەتتەۋھىد» نامىلىق كىتابىدا «ئادەم پەرزەنتلىرىنىڭ كاپىر بولۇشىنىڭ ۋە ئۆز دىنىنى تاشلىشىنىڭ سەۋەبى، سالىھ كىشىلەر ھەققىدە چېكىدىن ئاشۇرۇۋېتىشىدۇر» دەپ بىر باب ئاچقان. بۇ بابتا الله تائالانىڭ: **﴿وَقَالُوا لا تَذَرُنَّ آلِهَتَكُمْ وَلا تَذَرُنَّ وَدًّا وَلا سُوَاعًا﴾** ﴿ئۇلار: ‹مەئبۇدلىرىڭلارنى ھەرگىز تەرك ئەتمەڭلار، ۋەدنى، سۇۋائنى... ھەرگىز تەرك ئەتمەڭلار› دېدى﴾ دېگەن سۆزىنىڭ تەپسىرىدە ئىبنى ئاببىاس ﷺ نىڭ يۇقىرىقى ھەدىسىنى زىكرى قىلغان.[1]

شۇنىڭ ئۈچۈن، قاتتىقلىق ۋە چوڭقۇرلاپ كېتىش، بولۇپمۇ قاتتىق كۈچەپ كېتىش ۋە رۇخسەت بېرىلگەن ئىشلاردىن باش تارتىش، بەزىدە ئىنساننى ئايەت ۋە ھەدىسلەرنى خاتا شەرھلەش ئارقىلىق الله ۋە ئۇنىڭ رەسۇلىنىڭ بۇيرۇقىنى پۈتۈنلەي تەرك ئېتىشكە ئېلىپ بارىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، قاتتىقلىق بىلەن قىلغان ئەمەل ئۈزۈلۈپ قالىدۇ، ئۇزۇن داۋاملاشمايدۇ.[2] نۇرغۇنلىغان سوپىلارنىڭ ھال ـ ئەھۋالى مانا مۇشۇنداق.

چېكىدىن ئاشۇرۇۋېتىش شىئە مەزھىبىنىڭ ئاساسى.[3] بۇ مەزھەپ مۇتەئەسسىپلىكىنىڭمۇ ئاساسىدۇر. شەيخلارغا تەزىم قىلىشمۇ چېكىدىن ئاشۇرۇۋەتكەنلىك ھېسابلىنىدۇ.[4]

ئۇلارغا تەزىم قىلىش بەزىدە الله نى قويۇپ ئۇلارغا ئىبادەت قىلىشقا ئېلىپ بارىدۇ. قەبرىلەردىكى كىشىلەرگە ئىبادەت قىلىش، ئۇلارنىڭ سۈرەتلىرىنى ئېسىپ قويۇش ۋە ئۇنىڭغا ئوخشىغان ئىشلارمۇ شۇنىڭ قاتارىدىن. ئۇلارنىڭ سۆز ـ ھەرىكەتلىرىنى شەرئىي دەلىللەردىن ئۈستۈن قويۇش، ئۇلارغا تەزىم قىلغانلىق ۋە ئۇلار ھەققىدە چېكىدىن ئاشۇرۇۋەتكەنلىكنىڭ جۈملىسىدىن ھېسابلىنىدۇ. مانا بۇ مەزھەپ مۇتەئەسسىپلىكىنىڭ ئاساسىدۇر.[5]

٦ ـ مۇنازىرىلىشىش، جېدەل ـ ماجىرا قىلىش ۋە ئىختىلاپلىشىشتىن توسۇش

بۇ ھەقتە پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «اقْرَءُوا الْقُرْآنَ مَا ائْتَلَفَتْ عَلَيْهِ قُلُوبُكُمْ فَإِذَا اخْتَلَفْتُمْ فَقُومُوا عَنْهُ» «قەلبىڭلار بىرلەشكەن ھالدا قۇرئان ئوقۇڭلار! ئىختىلاپلىشىپ قالساڭلار، ئورنۇڭلاردىن قوپۇپ كېتىڭلار!»[1]

ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمرى ﷺ دىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ، بەزى ساھابىلەر قۇرئان كەرىمنىڭ بىر ئايىتىنى زىكرى قىلىپ جېدەللىشىپ قېلىپ، ئۇلارنىڭ ئاۋازلىرى كۆتۈرۈلۈپ كېتىپ قالدى. پەيغەمبەر ﷺ غەزەپلەنگەن ۋە يۈزى قىزارغان ھالەتتە ئۇلارغا توپا چېچىپ چىقتى ۋە مۇنداق دېدى: «مَهْلًا يَا قَوْمِ بِهَذَا أُهْلِكَتْ الْأُمَمُ مِنْ قَبْلِكُمْ بِاخْتِلَافِهِمْ عَلَى أَنْبِيَائِهِمْ وَضَرْبِهِمْ الْكُتُبَ بَعْضَهَا بِبَعْضٍ إِنَّ الْقُرْآنَ لَمْ يَنْزِلْ يُكَذِّبُ بَعْضُهُ بَعْضًا بَلْ يُصَدِّقُ بَعْضُهُ بَعْضًا فَمَا عَرَفْتُمْ مِنْهُ فَاعْمَلُوا بِهِ وَمَا جَهِلْتُمْ مِنْهُ فَرُدُّوهُ إِلَى عَالِمِهِ» «توختاڭلار، ئى قەۋم!! سىلەردىن ئىلگىرىكى ئۈممەتلەر مۇشۇ سەۋەبتىن يەنى پەيغەمبەرلىرى ئۈستىدە

[1] سۈرە نۇھ 23ـ ئايەت: بۇخارى رىۋايىتى: «فەتھۇل مەجىد» 218ـ بەتۋە ئىبنى قەييۇمنىڭ «ئىغاسەتۇل لەھفان» نامىلىق كىتابى 1ـ جىلد 208ـ بەت، ھىجرىيە 1407ـ يىلى نەشرى

[2] «ئەلئىئتىسام» 1ـ جىلد 214ـ بەت ۋە 304ـ بەت

[3] «ئەلئىئتىسام» 1ـ جىلد 259ـ بەت

[4] «ئەلئىئتىسام»1ـ جىلد258ـ بەت

[5] «فەتھۇل بارى» 13ـ جىلد 275ـ بەت

ئىختىلاپلاشقانلىقى ۋە كىتابلارنىڭ بەزىسىنى بەزىسىگە سوقۇشتۇرغانلىقى سەۋەبىدىن ھالاك قىلىندى. قۇرئان كەرىمنىڭ بەزىسى بەزىسىنى يالغانغا چىقىرىش ئۈچۈن نازىل قىلىنمىدى. ھەقىقەتەن قۇرئان كەرىمنىڭ بەزىسى بەزىسىنى تەستىقلايدۇ. سىلەر ئۇنىڭدىن بىلگىنىڭلارغا ئەمەل قىلىڭلار! بىلمىگىنىڭلارنى بىلىدىغان كىشىگە قايتۇرۇڭلار!»[2]

جېدەل ـ ماجىرا كۆپىنچە مۇنازىرىلەشكۈچىلەرنىڭ ياكى ئۇلارنىڭ بىرقىسمىنىڭ بىلىمسىزلىكى ۋە ئۇلارنىڭ بەزىسىنىڭ بەزىسىگە تاجاۋۇز قىلغانلىقى سەۋەبىدىن كېلىپ چىقىدۇ. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿وَمَا اخْتَلَفَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ إِلا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمْ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ﴾** ﴿كىتاب بېرىلگەنلەر (يەنى يەھۇدىيلار ۋە ناسارالار) پەقەت ئۆزلىرىگە ئىلىم كەلگەندىن كېيىنلا ئۆزئارا ھەسەت قىلىشىپ ئىختىلاپ قىلىشتى (يەنى ئىسلامنىڭ ھەقلىقىنى، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ پەيغەمبەرلىكىنى روشەن پاكىتلار ئارقىلىق بىلىپ تۇرۇپ، كۆرەلمەسلىكتىن ئىنكار قىلىشتى)﴾.[3]

ھاۋايى ـ ھەۋەس، ھەسەت، كىبىر ۋە ئۇنىڭغا ئەگىشىپ كېلىدىغان جاھىللىق قاتارلىقلار تاجاۋۇزچىلىق ھېسابلىنىدۇ. ئىختىلاپ قىلىنغان نەرسىنى قۇرئان ۋە ھەدىسكە قايتۇرۇش پەرز.

٧ ـ ئۆزىنى ئەھلى كىتابقا ۋە مۇشرىكلارغا ئوخشىتىۋېلىشتىن ياكى ئۇلاردىن ئۆگىنىشتىن توسۇش

بۇنىڭدىن توسۇش ۋە ئاگاھلاندۇرۇش توغرۇلۇق نۇرغۇنلىغان دەلىللەر كەلگەن بولۇپ، تۆۋەندىكىلەر شۇ دەلىللەرنىڭ جۈملىسىدىن:

الله تائالانىڭ: **﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آَمَنُوا إِنْ تُطِيعُوا الَّذِينَ كَفَرُوا يَرُدُّوكُمْ عَلَى أَعْقَابِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا خَاسِرِينَ﴾** ﴿ئى مۇئمىنلەر! ئەگەر سىلەر كاپىرلارغا ئىتائەت قىلساڭلار، ئۇلار سىلەرنى ئارقاڭلارغا (يەنى كۇفرىغا) ياندۇرىدۇ، شۇنىڭ بىلەن زىيان تارتىپ قالىسىلەر﴾[4]، **﴿وَلَنْ تَرْضَى عَنْكَ الْيَهُودُ وَلا النَّصَارَى حَتَّى تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ﴾** ﴿سەن يەھۇدىيلار ۋە ناسارالارنىڭ دىنىغا كىرمىگىچە ئۇلار سەندىن ھەرگىزمۇ رازى بولمايدۇ﴾[5]، **﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آَمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا بِطَانَةً مِنْ دُونِكُمْ لَا يَأْلُونَكُمْ خَبَالا وَدُّوا مَا عَنِتُّمْ﴾** ﴿ئى مۇئمىنلەر! ئۆزۈڭلاردىن بولمىغانلارنى (يەنى مۇناپىقلارنى) سىرداش قىلىۋالماڭلار، ئۇلار سىلەرگە بۇزغۇنچىلىق قىلىشتا بوشاڭلىق قىلىپ قالمايدۇ. ئۇلار سىلەرنىڭ مۇشەققەتتە قېلىشىڭلارنى ئارزۇ قىلىدۇ﴾[6]، **﴿وَلا تَزَالُ تَطَّلِعُ عَلَى خَائِنَةٍ مِنْهُمْ إِلا قَلِيلا مِنْهُمْ﴾** ﴿(ئى مۇھەممەد!) ئۇلارنىڭ ئازغىنىسىدىن باشقىسىنىڭ خىيانەت قىلغانلىقىنى بايقاپ تۇرىسەن﴾[7] دېگەن سۆزلىرى.

بۇ ھەقتە پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «لَتَتْبَعُنَّ سَنَنَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ شِبْرًا شِبْرًا وَذِرَاعًا ذِرَاعًا حَتَّى لَوْ دَخَلُوا جُحْرَ ضَبٍّ تَبِعْتُمُوهُمْ قُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى قَالَ فَمَنْ؟» «سىلەر ئەلۋەتتە سىلەردىن ئىلگىرى ئۆتكەن كىشىلەرنىڭ يوللىرىغا غېرىچمۇغېرىچ، گەزمۇگەز ئەگىشىپ كېتىسىلەر، ھەتتا ئۇلار كېلەنىڭ

---

[1] بۇخارى رىۋايىتى: «فەتھۇل بارى» 13 ـ جىلد 335 ـ بەت

[2] ئەھمەد ۋە بەغەۋى رىۋايىتى، بۇ ھەدىسنى ئەلبانى «سەھىھ» دېگەن.

[3] سۈرە ئال ئىمران 19 ـ ئايەت

[4] سۈرە ئال ئىمران 149 ـ ئايەت

[5] سۈرە بەقەرە 120 ـ ئايەت

[6] سۈرە ئال ئىمران 118 ـ ئايەت

[7] سۈرە مائىدە 13 ـ ئايەت

ئۇۋىسىغا كىرسىمۇ، ئۇلارغا ئەگىشىپ كىرىسىلەر». بىز دېدۇق: «ئى رەسۇلۇللاھ! يەھۇدىي، ناسارالارغىمۇ؟» پەيغەمبەر ﷺ: «كىمگە ئەمىسە؟» دېدى.[1]

مانا بۇ خۇددى پەيغەمبەر ﷺ نىڭ: «مَنْ تَشَبَّهَ بِقَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ» «كىمكى ئۆزىنى بىر قەۋمگە ئوخشىتىۋالسا، ئۇمۇ شۇلارنىڭ جۈملىسىدىندۇر»[2] دېگەن سۆزىدىكىدەك، ئۇلارغا ئەگىشىشتىن ئاگاھلاندۇرۇشتۇر.

ئىمام بۇخارى ئىبنى ئاببباس ﷺ دىن مۇنداق رىۋايەت قىلغان، ئۇ مۇنداق دېگەن ئىدى: {كَيْفَ تَسْأَلُونَ أَهْلَ الْكِتَابِ عَنْ شَيْءٍ وَكِتَابُكُمْ الَّذِي أُنْزِلَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحْدَثُ تَقْرَءُونَهُ مَحْضًا لَمْ يُشَبْ وَقَدْ حَدَّثَكُمْ أَنَّ أَهْلَ الْكِتَابِ بَدَّلُوا كِتَابَ اللَّهِ وَغَيَّرُوهُ وَكَتَبُوا بِأَيْدِيهِمْ الْكِتَابَ وَقَالُوا هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ لِيَشْتَرُوا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا لَا يَنْهَاكُمْ مَا جَاءَكُمْ مِنْ الْعِلْمِ عَنْ مَسْأَلَتِهِمْ لَا وَاللَّهِ مَا رَأَيْنَا مِنْهُمْ رَجُلًا يَسْأَلُكُمْ عَنْ الَّذِي أُنْزِلَ عَلَيْكُمْ} {سىلەر قانداقمۇ ئەھلى كىتابتىن (دىنىڭلاردىن) بىر نەرسە توغرۇلۇق سورايسىلەر؟! ۋەھالەنكى، رەسۇلۇللاھقا نازىل قىلىنغان ــ سىلەرنىڭ كىتابىڭلار ئەڭ يېڭى تۇرسا؛ ھېچنەرسىگە ئارىلاشتۇرۇلمىغان ھالدا، خالىس ھالەتتە ئۇنى ئوقۇيدىغان تۇرساڭلار؛ كىتابىڭلار سىلەرگە ئەھلى كىتابنىڭ ئاللانىڭ كىتابىنى ئۆزگەرتىۋەتكەنلىكىنى، ئۆز قوللىرى بىلەن كىتابنى يېزىپ، ئۇنى ئاز پۇلغا تېگىشىش ئۈچۈن ‹بۇ الله نىڭ تەرىپىدىندۇر› دېگەنلىكلىرىنى سۆزلەپ بەرگەن تۇرسا، سىلەرگە كەلگەن ئىلىم سىلەرنى ئۇلاردىن سوراشتىن توسىمامدۇ؟؟! ياق! الله بىلەن قەسەمكى! ئۇلارنىڭ ئىچىدىن ھېچبىر كىشىنىڭ سىلەردىن سىلەرگە چۈشۈرۈلگەن كىتاب توغرۇلۇق سوريغانلىقىنى كۆرمەيمىز}.[3]

سىز بۇ ھەقتە سەھىھۇل بۇخارىنىڭ كىتابۇل ئىئتىسامدىكى «پەيغەمبەر ﷺ نىڭ: سىلەر ئەلۋەتتە سىلەردىن ئىلگىرى ئۆتكەن كىشىلەرنىڭ يوللىرىغا ئەگىشىپ كېتىسىلەر دېگەن سۆزى» ۋە «پەيغەمبەر ﷺ نىڭ: ‹ئەھلى كىتابتىن بىرنەرسە توغرۇلۇق سوريماڭلار› دېگەن سۆزى» ھەققىدىكى بابلارغا مۇراجىئەت قىلىڭ.[4]

مەن مۇشۇنچىۋالا دەلىللەر تۇرغۇچىدا، بۇ ئۇممەت پەيغەمبەر ﷺ ئاگاھلاندۇرغان نەرسىنىڭ ھەممىسىگە چۈشۈپ بولدى دەپ قارايمەن. **﴿وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ قَدَرًا مَقْدُورًا﴾** ﴿الله نىڭ ئەمرى ئەزەلدىنلا بېكىپ كەتكەن (ئۆزگەرمەس) ھۆكۈمدۇر﴾.[5]

ئالايلۇق، «الله تائالانى مەخلۇقاتىنىڭ ۋۇجۇدىغا چۈشىدۇ» دەپ ئەقىدە قىلىش*، سالىھ كىشىلەر ھەققىدە چېكىدىن ئاشۇرۇۋېتىش، قەبرىلەردىكى ئۆلۈپ كەتكەن كىشىلەرگە چوقۇنۇش، قەبرىلەرنىڭ ئۈستىگە مەسجىد سېلىش، بۆلۈنۈش ۋە ئىختىلاپلىشىش، ھەقنى يوشۇرۇش ۋە ئۇنى باتىلغا ئارىلاشتۇرۇۋېتىش، ئۆلىما ۋە راھىبلارنى ئىلاھ قىلىۋېلىش، كىشىلەرنىڭ بەزىسىنى ئىلاھ

---

[1] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

[2] ئەھمەد ۋە ئەبۇ داۋاد رىۋايىتى، بۇ ھەدىسنى ئەلبانى «سەھىھ» دېگەن.

[3] 7363 ـ ھەدىس

[4] «فەتھۇل بارى» 13 ـ جىلد 300 ـ، 333 ـ بەتلەر

[5] سۈرە ئەھزاب 38 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى

* بۇ كۆپ ساندىكى سوپىلارنىڭ ئەقىدىسى بولۇپ، ئۇلار «بەندە مۇئەييەن دەرىجىدە ئەۋلىيالىق ماقامىغا يەتسە، خۇددى سۇ قاچىنىڭ ئىچىگە چۈشكەندەك، الله تائالا ئۇ بەندىنىڭ ۋۇجۇدىغا چۈشىدۇ» دەپ ئېتىقاد قىلىدۇ. بۇ ناسارالار «الله تائالانى ئىسا ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋۇجۇدىغا چۈشكەن» دەپ ئېتىقاد قىلغىنىغا ئوخشاش.

قىلىۋېلىشى (خۇددى دېموكراتىيىدىكىدەك ـ ئا)، سىياسەتنى دىندىن ئايرىۋېتىش، (سوتسىيالىزم ۋە كوممۇنىزمغا ئوخشاش ئويدۇرما قانۇن ـ تۈزۈملەردە ـ ئا) ئۇلارغا ئەگىشىش قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى چوڭ كۇفرىدۇر. (ئەرەب مىللەتچىلىكى ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش ـ ئا) جاھىلىيەت گۇرۇھۋازلىقى، ئۇلۇغ ئادەم ئوغرىلىق قىلسا جازالانماسلىق، ئاجىز ئادەم ئوغرىلىق قىلسا جازالىنىش، ئەھلى كىتاب ۋە مۇشرىكلارنىڭ تەلىم ـ تەربىيە سېستىمىسىنى مۇسۇلمانلارغا تەتبىقلاش ھەمدە ئەدەبىيات ـ سەنئەت، ئويۇن ـ تاماشا، كىنو، تىياتىر ۋە ئۇنىڭدىن باشقا بۇزۇقچىلىق ۋاستىلىرىدا ئۇلارغا تەقلىد قىلىش، ئۇلارنىڭ ھېيت ـ بايراملىرىدا ئۇلار بىلەن ئورتاق بايرام قىلىش، خىزمەتتە ئۇلارغا ئوخشاش مىلادىيە تارىخىنى قوللىنىش، (ئۇلارنىڭ كىيىم ـ كېچەكلىرىنى كىيىش، ساقالنى چۈشۈرۈش، ئايال مىجەز بولۇۋېلىش قاتارلىق ـ ئا) تاشقى كۆرۈنۈشتە ئۇلارغا ئوخشىشىش، سوپىلارنىڭ قىلغىنىدەك ناخشىلار ۋە ئاھاڭلار بىلەن ئىبادەت قىلىش،[1] پۈتۈن يەر يۈزىگە يامراپ كەتكەن جازانە يېيىش ۋە ئۇنىڭدىن باشقىلارنىڭ ھەممىسى ئۆزىنى ئەھلى كىتابقا ۋە مۇشرىكلارغا ئوخشاتقانلىقتۇر.

ھازىرقى زاماندا ئادەمنى ئېچىندۇرىدىغان يەنە بىر ئىش، مۇسۇلمانلارنىڭ ئۆز دىنىنى غەرب ئۇنىۋېرسىتېتلىرىدا يەھۇدىي ۋە ناسارالارنىڭ قوللىرىدا ئۆگىنىشىدۇر.

ئالايلۇق، مىسىردا ئەزھەرنى بۇزغان ۋە ئۇنى تەرەققىي قىلدۇرۇش قانۇنىنى ئىجرا قىلغان ئادەم دوكتۇر مۇھەممەد ئەلبەھى بولۇپ، ئۆزىنىڭ ئىلمىي ئىجازەتنامىسىنى گىرمانىيىدىن ئالغان. شەيخ مەھمۇد شەلتۇتتىن كېيىن ئارقىمۇئارقا مەيدانغا كەلگەن ئەزھەر شەيخلىرى ئۆزلىرىنىڭ ئىلمىي ئۇنۋانلىرىنى فرانسىيىدىكى سۇربون ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش ناسارالارنىڭ ئۇنىۋېرسىتېتلىرىدىن ئالغان.

ئازغۇنلۇقتا ئەھلى كىتاب ۋە مۇشرىكلارغا ئەگىشىشتىن ئىبارەت مۇسۇلمانلارغا چۈشكەن بۇ مەرەزنىڭ خۇددى ئەبۇ سەئىد ﵁ نىڭ يۇقىرىقى ھەدىسىدە، پەيغەمبەر ﷺ: «غېرىچمۇغېرىچ، گەزمۇگەز ئەگىشىپ كېتىسىلەر» دەپ خەۋەر بەرگىنىدەك يۈز بەرگەنلىكى ئۈچۈن، ئۇمۇ پەيغەمبەر ﷺ نىڭ ھەق پەيغەمبەرلىكىنىڭ ئالامەتلىرىدىندۇر.[2]

سانائەت ۋە بىناكارلىققا ئوخشاش ئىنسانىيەتكە ئورتاق بولغان دۇنيا ئىشلىرىنى، بىر مۇسۇلمان ئۆز دىنىدا زىيانكەشلىككە ئۇچرىشىدىن ئەمىن بولالىسا، كاپىردىن ئۆگىنىشىنىڭ دۇرۇسلىقىنىڭ يۇقىرىقىلاردىن مۇستەسنا ئىكەنلىكى مەخپىي ئەمەس. بۇ ھەقتە مۇسۇلمانلارنىڭ كاپىرلارغا ئېھتىياجى چۈشمەسلىكى ئۈچۈن، مۇسۇلمانلاردىن بىر گۇرۇھ كىشىنىڭ باشقا پەرز كۇپايە ئىلىملەرگە ئوخشاش بۇ ئىشلارنى ھەم پۇختا ئىگەللىشى پەرز كۇپايە.

يۇقىرىقى يەتتە ئاساس مۇسۇلمان كىشىنىڭ ھەق بىلەن گۇمراھلىق يوللىرىنى تونۇپ، ئاۋۋالقىسىگە ئەگىشىپ، ئۇنىڭ ئەگەشكۈچىلىرىنى دوست تۇتۇشى؛ گۇمراھلىق يوللىرىدىن ئېھتىيات قىلىپ، ئۇنىڭدا ماڭغانلارنى دۈشمەن تۇتۇشى ئۈچۈن، ھەق بىلەن گۇمراھلىقنى ئوچۇق بايان قىلىپ بەردى. بۇ ھەقتە ئىبنى قەييۇم رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: [الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿وَكَذَلِكَ نُفَصِّلُ الآيَاتِ وَلِتَسْتَبِينَ سَبِيلُ الْمُجْرِمِينَ﴾** ﴿**(بۇ سۈرىدە مۇشرىكلارنىڭ گۇمراھلىقىنى كۆرسىتىدىغان دەلىللەرنى بايان قىلغىنىمىزدەك) گۇناھكارلارنىڭ يولى ئاشكارا بولسۇن ئۈچۈن، ئايەتلىرىمىزنى روشەن بايان قىلىمىز**﴾،[3] **﴿وَمَنْ يُشَاقِقْ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَى وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلَّى﴾** ﴿كىمكى

[1] ئىبنى جەۋزىنىڭ «تەلبىيسۇ ئىبلىس» ناملىق كىتابى 319 ـ، 320 ـ بەتلەر

[2] ئىبنى تەيمىييىنىڭ «ئىقتىزائۇس سىراتىل مۇستەقىم» ناملىق كىتابى

[3] سۈرە ئەنئام 55 ـ ئايەت

ئۆزىگە (مۆجىزىلەر ئارقىلىق) توغرا يول ئېنىق بولغاندىن كېيىن، پەيغەمبەرگە (يەنى ئۇنىڭ ئەمرىگە) مۇخالىپەتچىلىك قىلىدىكەن، مۇئمىنلەرنىڭ يولىدىن غەيرىگە ئەگىشىدىكەن، ئۇنى ئۆز يولىغا قويۇپ بېرىمىز﴾.[1]

الله تائالا ئۆز كىتابىدا مۇئمىنلەرنىڭ ۋە گۇناھكارلارنىڭ يولىنى تەپسىلىي بايان قىلدى. شۇنداقلا، ھەر ئىككىلىسىنىڭ ئاقىۋىتىنىمۇ تەپسىلىي كۆرسىتىپ ئۆتتى. بۇ ئىككى تائىپىنىڭ ئەمەللىرى ۋە دوستلىرىنى، الله تائالانىڭ مۇئمىنلەرگە مۇۋەپپەقىيەت ئاتا قىلىدىغانلىقى ۋە كاپىرلارنى يارەمسىز تاشلىۋېتىدىغانلىقىنى، مۇئمىنلەرنىڭ مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشىنىڭ ۋە كاپىرلارنىڭ يارەمسىز قېلىشىنىڭ سەۋەبلىرىنى بايان قىلدى. الله تائالا ئىككىلا ئىشنى ئۆز كىتابىدا ئاشكارا ۋە ئەڭ روشەن ئۇسلۇبتا بايان قىلدى. الله ۋە الله نىڭ كىتابىنى، ئۇ زاتنىڭ دىنىنى بىلگۈچىلەر مۇئمىنلەرنىڭ ۋە گۇناھكارلارنىڭ يولىنى تەپسىلىي تونۇغان كىشىلەردۇر. ئۇلارغا ئىككى يول ئوچۇقلاشتى. مانا شۇلار مەخلۇقلارنىڭ ئەڭ ئالىمى، كىشىلەرگە ئەڭ پايدىلىقى ۋە ئەڭ سادىقلىرىدۇر. ئۇلار توغرا يولغا باشلىغۇچى كىشىلەردۇر. مۇشۇ ئۇلۇغۋار خىسلەتلەر بىلەن ساھابىلەر تاكى قىيامەت كۈنىگىچىلىك ئۆزىدىن كېيىن كەلگەن بارلىق كىشىلەردىن ئالاھىدە ئۈستۈن تۇردى. چۈنكى، ئۇلار گۈمراھلىق ۋە شېرىك يولىدا ئۆسۈپ يېتىلگەن كىشىلەر بولۇپ، ئاۋۋال ھالاكەتكە ئېلىپ بارغۇچى يوللارنى تەپسىلىي تونۇدى. كېيىن پەيغەمبەر ﷺ كېلىپ ئۇلارنى ئاشۇ قاتمۇقات قاراڭغۇلۇقلاردىن الله نىڭ ھىدايەت ۋە توغرا يولىغا ئېلىپ چىقتى. نەتىجىدە، ئۇلار قاراڭغۇ زۇلمەتتىن تولۇق نۇرغا، شېرىكتىن تەۋھىدكە، نادانلىقتىن ئىلىمگە، ئازغۇنلۇقتىن توغرىلىققا چىقتى. ئۇلار ئۆزلىرى ئېرىشكەن نەرسىنىڭ قەدرىنى تولۇق تونۇپ يېتىپ، ئالمىشىپ كەلگەن نۇر، تەۋھىد ۋە ئىلىم قاتارلىقلارغا بولغان قىزىقىش ۋە مۇھەببەتنى؛ ئاسارىتىدىن قۇتۇلغان قاراڭغۇ زۇلمەت، شېرىك، نادانلىق ۋە ئازغۇنلۇق قاتارلىقلارغا بولغان نەپرەت ۋە ئۆچمەنلىكنى تېخىمۇ ئاشۇردى. ئۇلارغا ئۆز يوللىرى روشەن بولغانلىقلىرى ئۈچۈن، تەۋھىد، ئىمان ۋە ئىسلامنى كىشىلەر ئىچىدىكى ئەڭ ياخشى كۆرگۈچىلەرگە؛ ئەكسىچە، ئازغۇنلۇق، كۇفرى ۋە شېرىك قاتارلىقلارنى ئەڭ يامان كۆرگۈچى كىشىلەرگە ئايلاندى.

ئەمما ساھابىلەردىن كېيىن كەلگەن ئەۋلادلاردىن ئىسلامدا ئۆسۈپ يېتىلىپ، ئىسلامنىڭ قارشىسىنى تەپسىلىي بىلمەي، مۇئمىنلەرنىڭ يولىنىڭ بەزى تەپسىلاتلىرىنى گۇناھكارلارنىڭ يولىغا ئارىلاشتۇرۇۋېتىش قويغان كىشىلەرمۇ بار. بۇ خىل ئارىلاشتۇرۇۋېتىش قويۇش ئىككى يولنى ياكى ئۇ ئىككىسىنىڭ بىرىنى ياخشى بىلمىگەندە يۈز بېرىدۇ. ئۆمەر ئىبنى خەتتاب ﷺ: «إِنَّمَا تُنْقَضُ عُرَى الْإِسْلَامِ عُرْوَةً عُرْوَةً إِذَا نَشَأَ فِي الْإِسْلَامِ مَنْ لَمْ يَعْرِفْ الْجَاهِلِيَّةَ» «ئەگەر ئىسلامدا جاھىلىيەتنى تونۇمىغان ئادەملەر ئۆسۈپ يېتىلسە، ھەقىقەتەن ئىسلامنىڭ تۈتقۇلىرى بىر-بىرلەپ بۇزۇپ تاشلىنىدۇ» دېگەن ئىدى. مانا بۇ ئۆمەر ﷺ نىڭ ئىلىمنىڭ كامالەتكە يەتكەنلىكىدىن دېرەك بېرىدۇ.[2]

پەيغەمبەر ﷺ ئېلىپ كەلگەن ھەق يولغا ۋە پەيغەمبەر ﷺ گە قارشى كەلگەن بارلىق نەرسىلەر جاھىلىيەتكە نىسبەت بېرىلگەنلىكى ئۈچۈن، ئۇ جاھىلىيەتتىن ھېسابلىنىدۇ. كىشى جاھىلىيەتنى، جاھىلىيەتنىڭ ھۆكمىنى ۋە گۇناھكارلارنىڭ يولىنى تونىمىسا؛ شۇنداقلا، ئۇنىڭغا

[1] سۈرە نىسائ 115 ـ ئايەت

[2] ئەھمەد ۋە بەغەۋى رىۋايىتى

گۇناھكارلارنىڭ بەزى يوللىرى ئاشكارا بولمىسا، ئۇ گۇناھكارلارنىڭ بەزى يوللىرىنى مۇئمىنلەرنىڭ يولىنىڭ قاتارىدىن دەپ ئويلاپ قالغىلى تاس قالىدۇ. ئېتىقاد، ئىلىم ۋە ئەمەل ساھەسىدىكى نۇرغۇن ئىشلارنىڭ گۇناھكارلار ۋە كاپىرلارنىڭ يوللىرى جۈملىسىدىن ئىكەنلىكىنى بىلمىگەن بىر قىسىم كىشىلەر ئۇنى مۇئمىنلەرنىڭ يولىغا ئېلىپ كىرىپ، ئۇنىڭغا دەۋەت قىلدى. ئۇنىڭغا قارشى چىققان كىشىلەرنى كۇفرىغا نىسبەت بېرىپ، الله ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى ھارام قىلغان نەرسىلەرنى ھالال سانىدى. مانا يۇقىرىقىدەك ئىشلار بۇ ئۈممەتنىڭ ئىچىدە يۈز بەردى. شۇنداقلا، جەھمىييە، قەدەرىييە، خەۋارىج، شىئە ۋە ئۇلارنىڭ ئوخشاشلىرىدىن ئىبارەت بىدئەتچىلەردە ھەم بۇ ئەھۋال سادىر بولدى.

مەقسەت، الله تائالا خۇددى دوستلىرىنىڭ يولىنى كىشىلەرنىڭ ياخشى كۆرۈشى ۋە ئۇنىڭدا مېڭىشى ئۈچۈن تونۇلۇشىنى ياخشى كۆرگىنىدەك، دۈشمەنلىرىنىڭ يولىنىمۇ كىشىلەرنىڭ يامان كۆرۈشى ۋە ساقلىنىشى ئۈچۈن ئاشكارا بولۇشىنى ھەم ياخشى كۆرىدۇ. مۇئمىنلەرنىڭ يولى بىلەن گۇناھكارلارنىڭ يولىنى تونۇشتا الله نىڭ غەيرى بىلمەيدىغان نۇرغۇنلىغان پايدا ۋە سىرلار بار].[1]

سەككىزىنچى ئاساس. ياخشى ئىشلارغا بۇيرۇپ، يامان ئىشلاردىن توسۇش

مانا بۇ ئاساس مەن بايان قىلماقچى بولغان ئەھلى سۈننە ۋەلجامائەنىڭ تۇتۇپ ماڭغان يولىنىڭ، يەنى قۇرئان ۋە ھەدىسكە ئېسىلىشتىكى ئاساسلارنىڭ ئەڭ ئاخىرقىسىدۇر. ياخشىلىققا بۇيرۇش ۋە يامانلىقتىن توسۇش يۇقىرىقى يەتتە ئاساسنى مۇھاپىزەت قىلىدىغان قورۇق تامنىڭ ئورنىدا بولۇپ، ئۇ ئالدى بىلەن ھەرخىل ئارىلاشمىلارنى توسىدۇ. نەتىجىدە، يۇقىرىقى يەتتە ئاساس كىشىلەرنىڭ بۇرمىلىشى ۋە نۇقسان يەتكۈزۈشىدىن خالىي ھالدا ساقلىنىپ قالىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، الله تائالا ياخشىلىققا بۇيرۇش ۋە يامانلىقتىن توسۇش بىلەن دىننى مۇھاپىزەت قىلىشنى ئۆزىنىڭ: **﴿الآمِرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّاهُونَ عَنْ الْمُنكَرِ وَالْحَافِظُونَ لِحُدُودِ اللَّهِ وَبَشِّرْ الْمُؤْمِنِينَ﴾** **﴿ياخشى ئىشلارغا دەۋەت قىلىپ، يامان ئىشلاردىن توسقۇچىلار، الله نىڭ بەلگىلىمىلىرىگە رىئايە قىلغۇچىلار (يەنى الله نىڭ بېكىتكەن پەرزلىرىنى ئادا قىلىپ، نەھيى قىلغان ئىشلىرىدىن يانغۇچىلار ھەم ئەھلى جەننەتتۇر). مۇئمىنلەرگە (جەننەت بىلەن) خۇش خەۋەر بەرگىن﴾**[2] دېگەن سۆزىدە بىر يەردە كەلتۈردى، چۈنكى ئىككىنچىسى بىرىنچىسىگە ئالاقىداردۇر.

ياخشىلىققا بۇيرۇش ۋە يامانلىقتىن توسۇش ئىككى پەرز بولۇپ، بۇنىڭ دەلىلى الله تائالانىڭ: **﴿وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنْ الْمُنْكَرِ وَأُوْلَئِكَ هُمْ الْمُفْلِحُونَ﴾** **﴿سىلەرنىڭ ئاراڭلاردا خەيرلىك ئىشلارغا دەۋەت قىلىدىغان، ياخشى ئىشلارغا بۇيرۇپ، يامان ئىشلارنى مەنئى قىلىدىغان بىر جامائە بولسۇن، ئەنە شۇلار مەقسىتىگە ئېرىشكۈچىلەردۇر﴾**[3] دېگەن سۆزىدۇر.

پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِلِسَانِهِ فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِقَلْبِهِ وَذَلِكَ أَضْعَفُ الْإِيمَانِ» «سىلەردىن كىمكى بىرەر يامانلىقنى كۆرسە، ئۇنى قولى بىلەن ئۆزگەرتسۇن.

[1] ئىبنى قەييۇمنىڭ «ئەلفەۋائىد» ناملىق كىتابى 108ـ، 111ـ بەتلەر

[2] سۈرە تەۋبە 112ـ ئايەت

[3] سۈرە ئال ئىمران 104ـ ئايەت

ئۇنىڭغا قادىر بولالمىسا، تىلى بىلەن ئۆزگەرتسۇن. ئۇنىڭغىمۇ قادىر بولالمىسا، قەلبى بىلەن نارازى بولسۇن. مانا بۇ قەلبى بىلەن نارازى بولۇش ئىماننىڭ ئەڭ ئاجىز ئىكەنلىكىنىڭ ئىپادىسىدۇر».[1]

ئىمام نەۋەۋى بۇ ھەدىسنىڭ شەرھىسىدە مۇنداق دەيدۇ: [پەيغەمبەر ﷺ نىڭ: «ئۇنى ئۆزگەرتسۇن» دېگەن سۆزى (يەنى بۇيرۇقى) ئۈممەتنىڭ ئىجمائىسى بىلەن پەرزلىكىنى ئۇقتۇرىدۇ. ياخشى ئىشلارغا بۇيرۇپ، يامان ئىشلاردىن توسۇشنىڭ پەرزلىكىگە قۇرئان، ھەدىس ۋە ئۈممەتنىڭ ئىجمائىسى قاتارلىقلارمۇ دالالەت قىلىدۇ.

ياخشى ئىشلارغا بۇيرۇپ، يامان ئىشلاردىن توسۇش دىننىڭ ئاساسى بولغان ساداقەتنىڭ قاتارىدىن ھەم ھېسابلىنىدۇ].

ئىمام نەۋەۋى ياخشىلىققا بۇيرۇش، يامانلىقتىن توسۇشنىڭ پەرزلىكى توغرىسىدا يەنە مۇنداق دېگەن: [ھەقىقەتەن ياخشى ئىشلارغا بۇيرۇپ، يامان ئىشلاردىن توسۇش پەرز كۇفايىدۇر. ئەگەر ئۇنى بەزى كىشىلەر ئېلىپ بارسا، قالغانلاردىن گۇناھ ساقىت بولىدۇ. ئەگەر ئۆزرىسى ۋە نە قورقۇنچىسى يوق تۇرۇپ ئۇنى ھەممە كىشى تەرك ئەتسە، ئۇنى ئېلىپ بېرىشقا قادىر بولغانلىكى ھەرقانداق ئادەم گۇناھكار بولىدۇ.

ياخشى ئىشلارغا بۇيرۇپ، يامان ئىشلاردىن توسۇش بەزىدە پەرز ئەين بولىدۇ. ئەگەر ياخشى ئىشلارغا بۇيرۇپ، يامان ئىشلاردىن توسۇشنى ئۇ ئادەمدىن باشقا ئادەم بىلمەيدىغان ياكى ئۇ يامان ئىشنى ئۇ ئادەمدىن باشقا ئادەم يوقىتىشقا قادىر بولالمايدىغان ئورۇندا بولسا، بۇ ئۇ كىشىگە پەرز ئەين بولىدۇ. مەسىلەن، ئايالى، بالىسى، خىزمەتچىسىنى يامان ئىش ئۈستىدە ياكى ياخشىلىقتا يېتەرسىزلىكىنى كۆرگەن ئادەمگە ئوخشاش.

ئۆلىمالار مۇنداق دېگەن: «شەرئەت ئەھكاملىرىغا بۇيرۇلغان كىشىنىڭ ‹ياخشىلىققا بۇيرۇپ، يامانلىقتىن توسۇشۇمنىڭ پايدىسى يوق› دېگەن گۇمانى بىلەن، ئۇ كىشىدىن ياخشى ئىشلارغا بۇيرۇپ، يامان ئىشلاردىن توسۇش ساقىت بولمايدۇ، بەلكى ئۇ ئادەمگە ئۇنى قىلىش پەرز، چۈنكى ۋەز-نەسىھەت مۇئمىنلەرگە پايدىلىق. بىز يۇقىرىدا بۇ ئادەمنىڭ ئۈستىگە پەرز بولغىنى كىشىلەرنىڭ قوبۇل قىلىشى ئەمەس؛ ياخشىلىققا بۇيرۇش، يامانلىقتىن توسۇشتۇر دېگەن ئىدۇق].

ئىمام نەۋەۋى ياخشىلىققا بۇيرۇپ، يامانلىقتىن توسىدىغان كىشىگە نىسبەتەن ھوقۇق-مەنسەپنىڭ شەرت ئەمەسلىكى توغرىسىدا مۇنداق دەيدۇ: [ئۆلىمالار مۇنداق دېگەن: ياخشى ئىشلارغا بۇيرۇپ، يامان ئىشلاردىن توسۇش ھوقۇقدارلارغىلا خاس بولماستىن، بەلكى بۇنى ئاددىي مۇسۇلمانلارنىڭمۇ ئېلىپ بېرىشى دۇرۇس. ئىككى ھەرەم ئىمامى مۇنداق دېگەن: بۇنىڭغا دەلىل مۇسۇلمانلارنىڭ ئىجمائىسى. چۈنكى، بىرىنچى ۋە ئۇنىڭدىن كېيىنكى ئەسىردىكى مەنسىپى بولمىغان كىشىلەر مەنسەپدارلارنى ياخشى ئىشلارغا بۇيرۇيتتى، يامان ئىشلاردىن توساتتى. مۇسۇلمانلار ئۇلارنىڭ مەنسەپسىز تۇرۇپ ياخشى ئىشلارغا بۇيرۇپ، يامان ئىشلاردىن توسۇش ئىشى بىلەن شۇغۇللانغانلىقىغا كايىماستىن، بەلكى ئۇلارنىڭ ئىشىغا قوشۇلغان ئىدى، الله ياخشى بىلگۈچى].

ئىمام نەۋەۋى ياخشىلىققا بۇيرۇپ، يامانلىقتىن توسىدىغان كىشىگە قارىتا مۇكەممەل مۇسۇلمان بولۇشنى شەرت قىلماسلىق توغرىسىدا يەنە مۇنداق دەيدۇ: [ئۆلىمالار مۇنداق دېگەن: ياخشىلىققا بۇيرۇپ، يامانلىقتىن توسقۇچىنىڭ ھال-ئەھۋالى بۇيرۇغان ئىشقا مۇكەممەل بويسۇنىدىغان، توسقان ئىشتىن مۇكەممەل قاچىدىغان بولۇشى شەرت ئەمەس، بەلكى ئۇنىڭغا پەرز بولغىنى ياخشىلىققا

[1] مۇسلىم رىۋايىتى

بۇيرۇشتۇر. گەرچە ئۆزى بۇيرۇغان ئىشقا نۇقسان يەتكۈزسەمۇ، ئۆزى توسقان ئىشقا ئارىلىشىپ قالسەمۇ، يامانلىقتىن توسۇشتۇر. چۈنكى، ئۇنىڭغا ئىككى نەرسە پەرز بولىدۇ، بىرى، ئۆزىنى ياخشىلىققا بۇيرۇش، يامانلىقتىن توسۇش. يەنە بىرى، ئۆزگىنى ياخشىلىققا بۇيرۇش، يامانلىقتىن توسۇش. ئەگەر ئۇ ئىككىسىنىڭ بىرىنى نۇقسانغا ئۇچراتسا، قانداقمۇ ئۇنىڭغا يەنە بىرىنى نۇقسانغا ئۇچرىتىش دۇرۇس بولسۇن؟![

ئىمام نەۋەۋى ياخشىلىققا بۇيرۇيدىغان، يامانلىقتىن توسىدىغان كىشىدە ئىلىمنىڭ بولۇشىنى شەرت قىلىش توغرۇلۇق يەنە مۇنداق دېگەن: [بۇيرۇغان ئىشلار بىلەن توسقان ئىشلارنىڭ ياخشى ـ يامانلىقىنى بىلگەن كىشى ئۇنىڭغا بۇيرۇيدۇ ۋە توسىدۇ. بۇنداق بولۇشى شەيئىلەرنىڭ بىر ـ بىرىگە ئوخشىماسلىق ئېتىبارى بىلەن ئوخشاش بولمىغانلىقىدىندۇر. ئەگەر ئۇ شەيئى نامىز ياكى روزىغا ئوخشاش ئاشكارا پەرزلەردىن بولسا، زىنا ياكى ھاراققا ئوخشاش مەشھۇر ھارامىلاردىن بولسا، مۇسۇلمانلارنىڭ ھەممىسى بۇنى بىلەلەيدۇ. ئەگەر ئۇ شەيئى ئىجتىھادقا ئالاقىدار، ئاۋام خەلقنىڭ ئۇنىڭغا ئالاقىسى بولمىغان، نە ئۇلارنىڭ ئىنكار قىلىش ھوقۇقىمۇ بولمىغان، بەلكى ئۆلىمالارغا خاس بولغان ئىنچىكە سۆز ـ ھەرىكەتلەردىن بولسا، ئۆلىمالار تەرىپىدىن يامان ئىش ئىكەنلىكىگە بىرلىككە كېلىنگەن نەرسىلەرنى ئىنكار قىلىدۇ. ئەمما، يامان ئىش ئىكەنلىكىدە ئىختىلاپ قىلىنغان نەرسە ئىنكار قىلىنمايدۇ، لېكىن نەسىھەت قىلىش يولى بىلەن ئىختىلاپتىن چىقىش تەرەپكە چاقىرسا ئۇ ياخشى].[1]

مەن ئىمام نەۋەۋىنىڭ: «ئەمما يامان ئىش ئىكەنلىكىدە ئىختىلاپ قىلىنغان نەرسە ئىنكار قىلىنمايدۇ» دېگەن سۆزىنى مۇتلەق ئەمەس دەپ قارايمەن. چۈنكى، ئىختىلاپ ئىككى تۈرلۈك بولىدۇ، بىرى، تۈرلەنمە ئىختىلاپ. ئۇ ئىككى سۆزنىڭ ھەربىرى ھەق ۋە يولغا قويۇلغان بولۇپ، ئۇنىڭ بەزى تۈرلىرى كۈچلۈك ۋە ئەۋزەلرەك بولۇپ، پەزىلەتتە ئوخشاش بولمىسا، ئەۋزىلىنى قىلىشقا نەسىھەت قىلىشقا بولىدۇ. قۇرئان كەرىمنى قىرائەت قىلىشنىڭ يوللىرى ۋە ھەجگە ئىھرام باغلاشنىڭ تۈرلىرىگە ئوخشاش بەزىدە ھەر ئىككىسى پەزىلەتتە باراۋەر بولىدۇ. ئەگەر پەزىلەتتە باراۋەر بولسا، ئۇنى ئىنكار قىلىشقا بولمايدۇ. ئىختىلاپنىڭ ئىككىنچى تۈرى، ئىككى ئىشنىڭ بىرى يەنە بىرىگە زىت كېلىش ئىختىلاپىدۇر. بۇ ئىككى ئىشنىڭ بىرى ھەق، يەنە بىرى باتىل بولسا، بۇنىڭغا ئىنكار قىلىش پەرز بولىدۇ.[2]

ئىمام نەۋەۋى رەھىمەھۇللاھ مۇسۇلمانلارنى بۇنىڭغا قىزىقتۇرۇش توغرىسىدا مۇنداق دېگەن: [شۇنى بىلىۋېلىڭكى، بۇ يەنى ياخشىلىققا بۇيرۇپ، يامانلىقتىن توسۇش بابىنىڭ كۆپ قىسمى ئۇزۇن زامانلاردىن بېرى زايە بولۇپ كەتكەن بولۇپ، بۇ زامانلاردا بۇنىڭ ئىچىدىن پەقەت ئىنتايىن ئازغىنە ئىزنالار قىلىپ قالدى. بۇ ئىنتايىن كاتتا باب بولۇپ، دىننىڭ ئاساسىي تۈۋرۈكى ۋە نېگىزى ئۇنىڭ بىلەن پۈت تىرەپ تۇرىدۇ. بۇزۇقچىلىق كۆپەيسە، ئازاب ياخشى ـ يامان ھەممىگە ئومۇمىي كېلىدۇ. ئەگەر زالىمنىڭ قولىنى تۇتۇۋالىدىغان كىشىلەر بولمىسا، الله تائالانىڭ ئازابى ئۇلارغا ئومۇمىيۈزلۈك يېقىنلىشىدۇ. **﴿فَلْيَحْذَرْ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ أَنْ تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ ﴿پەيغەمبەرنىڭ ئەمرىگە خىلاپلىق قىلغۇچىلار (دۇنيادا چوڭ بىر) پىتنىگە يولۇقۇشتىن، يا (ئاخىرەتتە) قاتتىق بىر ئازابقا**

[1] «شەرھۇ مۇسلىم» 2ـ جىلد 22ـ، 24ـ بەتلەر

[2] «شەرھۇل ئەقىيدەتىت تاھاۋىييە» 514ـ بەت، ئەلمەكتەبۇل ئىسلامى نەشرىياتى ھىجرىيە 1404ـ يىلى

دۇچار بولۇشتىن قورقسۇن﴾[1]. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئاخىرەتنى كۆزلىگۈچى، الله نىڭ رازىلىقىنى قولغا كەلتۈرۈشكە ھەرىكەت قىلغۇچى بۇ بابقا ئەھمىيەت بېرىشى لازىم، چۈنكى بۇنىڭ پايدىسى كاتتىدۇر، بولۇپمۇ ئۇنىڭ ئاساسىي كۆپ قىسمى كېتىپ قالغاندا تېخىمۇ شۇنداق. يەنە ئۇ كىشى نىيىتىنى خالىس قىلىشى، شۇنداقلا مۇنكەر ئىشنى سادىر قىلغۇچىنىڭ مەرتىۋىسى يۇقىرى بولغان تەقدىردىمۇ ئۇنىڭدىن ئەيمەنمەسلىكى لازىم. چۈنكى، الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿وَلَيَنصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنصُرُهُ﴾** **﴿كىمكى الله نىڭ دىنىغا ياردەم بېرىدىكەن، ئەلۋەتتە الله ئۇنىڭغا ياردەم بېرىدۇ﴾**].[2]

مانا بۇ ئىمام نەۋەۋىنىڭ ياخشىلىققا بۇيرۇپ، يامانلىقتىن توسۇش ھەققىدە ئېيتقانلىرىنىڭ ئازغىنە بىر قىسمى.

الله تائالا ياخشى ئىشلارغا بۇيرۇپ، يامان ئىشلاردىن توسۇشنى ئىمان بىلەن نىفاقنىڭ ئوتتۇرىسىنى ئايرىغۇچى پاسىل قىلدى، شۇنىڭ ئۈچۈن بۇنىڭغا دىققەت قىلىش لازىم. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿الْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمُنْكَرِ وَيَنْهَوْنَ عَنْ الْمَعْرُوفِ﴾** **﴿مۇناپىق ئەرلەر بىلەن مۇناپىق ئاياللار (مۇناپىقلىقتا ۋە ئىماندىن يىراق بولۇشتا) بىر-بىرىگە ئوخشايدۇ، ئۇلار يامانلىققا بۇيرۇيدۇ، ياخشىلىقتىن توسىدۇ﴾**، **﴿وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنْ الْمُنكَرِ﴾** **﴿مۇئمىن ئەرلەر، مۇئمىن ئاياللار بىر-بىرى بىلەن دوستتۇر، ئۇلار (كىشىلەرنى) ياخشى ئىشلارنى قىلىشقا بۇيرۇيدۇ، يامان ئىشلاردىن توسىدۇ﴾**.[3]

قۇرتۇبى بۇ ئىككى ئايەتنى زىكرى قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: [الله تائالا ياخشىلىققا بۇيرۇش ۋە يامانلىقتىن توسۇشنى مۇئمىنلەر بىلەن مۇناپىقلارنىڭ ئوتتۇرىسىنى ئايرىغۇچى پاسىل قىلىپ بېكىتتى. بۇ شۇنىڭغا دالالەت قىلىدۇكى، مۇئمىننىڭ سۈپەتلىرىنىڭ ئەڭ خاسراقى ياخشى ئىشلارنى قىلىشقا بۇيرۇش ۋە يامان ئىشلاردىن توسۇشتۇر. ياخشى ئىشلارنى قىلىشقا بۇيرۇش ۋە يامان ئىشلاردىن توسۇشنىڭ بېشى ئىسلامغا دەۋەت قىلىش ۋە ئۇنىڭغا ئاساسەن ئۇرۇش قىلىشتۇر].[4]

قۇرئان ۋە ھەدىسكە ئېسىلىشقا ئالاقىدار ياخشىلىققا بۇيرۇش ۋە يامانلىقتىن توسۇشنىڭ تۆۋەندىكىدەك نۇرغۇنلىغان كۆرۈنۈشلىرى بار:

١) الله يولىدا جىھاد قىلىش

ئۇ كاپىرلارغا، الله ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە قارشى چىققۇچى ھەمدە بۇ دىنغا ۋە ئۇنىڭ ئەھلىگە تەھدىت سالغۇچى مۇرتەدلەرگە ئۇرۇش ئېچىش ئارقىلىق بولىدۇ. مانا بۇ دىننى ساقلاپ قېلىشنىڭ ئەڭ كاتتا سەۋەبلىرىدىن ھېسابلىنىدۇ. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿وَلَوْلا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَفَسَدَتْ الأَرْضُ﴾** **﴿الله ئىنسانلارنىڭ بەزىسىنى بەزىسى بىلەن مۇداپىئە قىلىپ تۇرمىسا (يەنى كۈچلۈك تاجاۋۇزچىغا ئۇنىڭدىنمۇ كۈچلۈك بولغان بىرسىنى ئاپىرىدە قىلمىسا) ئىدى، يەر يۈزى ئەلۋەتتە پاساتقا ئايلىناتتى (يەنى خارابلىققا يۈزلىنەتتى)﴾**،[5] **﴿الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلا أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ وَلَوْلَا دَفْعُ**

---

[1] سۇرە نۇر 63- ئايەت

[2] «شەرھۇ مۇسلىم» 2- جىلد 22-، 24- بەتلەر

[3] سۇرە تەۋبە 71- ئايەت

[4] «تەفسىرۇ قۇرتۇبى» 4- جىلد 47- بەت

[5] سۇرە بەقەرە 251- ئايەت

اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَهُدِّمَتْ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا﴾ ﴿(ئۇلار) پەقەت پەرۋەردىگارىمىز الله دېگەنلىكلىرى ئۈچۈنلا ئۆز يۇرتلىرىدىن ناھەق ھەيدەپ چىقىرىلدى، ئەگەر الله ئىنسانلارنى بىر - بىرىگە قارشىلىق كۆرسەتكۈزمىگەن بولسا، راھىبلارنىڭ ئىبادەتخانىلىرى، چېركاۋلار، يەھۇدىيلارنىڭ ئىبادەتخانىلىرى ۋە الله نىڭ نامى كۆپ يادلىنىدىغان مەسجىدلەر ئەلۋەتتە ۋەيران قىلىناتتى﴾.[1]

قۇرتۇبى ۋە ئىبنى تەيمىيىە ئېيتقاندەك، جىھاد ياخشىلىققا بۇيرۇش ۋە يامانلىقتىن توسۇشنىڭ بېشىدۇر.[2]

۲) ئەيىبلەش ۋە تۈزىتىش

بۇ الله تائالا مۇسۇلمانلارغا خاس قىلغان ئىلىم بولۇپ، ئۇنىڭ بىلەن مۇسۇلمانلارنىڭ ئۆز پەيغەمبىرىنىڭ سۈننىتىنى، شۇنداقلا ئىسلام شەرىئىتىنى مۇكەممەل ساقلاپ قېلىشى ئۈچۈن، الله ئۇلارنى ئۇ ئىلىمغا باشلاپ قويغان.

ئەيىبلەش ۋە تۈزىتىش ئىماملىرىنىڭ ئاساسلىق كۆپ قىسمى ئۆز كىتابلىرىنى پەيغەمبەر ﷺ نىڭ: «يَحْمِلُ هَذَا الْعِلْمَ مِنْ كُلِّ خَلَفٍ عُدُولُهُ يَنْفُونَ عَنْهُ تَحْرِيفَ الْغَالِينَ وَانْتِحَالَ الْمُبْطِلِينَ وَتَأْوِيلَ الْجَاهِلِينَ» «بۇ ئىلىمنى ھەربىر ئىزباسارلارنىڭ ھەققانىيەتچىلىرى ئالىدۇ. ئۇلار بۇ ئىلىمدىن چېكىدىن ئاشۇرۇۋەتكۈچىلەرنىڭ ئۆزگەرتىۋېتىشىنى، باتىل ئىش قىلغۇچىلارنىڭ ئېتىقادىنى، نادانلارنىڭ خاتا چۈشەنچىلىرىنى يوقىتىپ تاشلايدۇ»[3] دېگەن سۆزى بىلەن باشلىغان.

بۇ ھەدىس گەرچە خەۋەر شەكلىدە بولسىمۇ، لېكىن شۇنىڭغا بۇيرۇشنى ئۇقتۇرىدۇ. مېنىڭ بۇ يەردە ئاگاھلاندۇرۇپ ئۆتمەكچى بولغىنىم شۇكى، ئەيىبلەش ۋە تۈزىتىشتىن ئىبارەت بۇ ئىلىم گەرچە بىر زامان كۆڭۈل بۆلۈنمەي تاشلىنىپ قالغان بولسىمۇ ئۇنىڭ دەرۋازىسىنىڭ تاقىلىپ قېلىشى توغرا ئەمەس. چۈنكى، ھەربىر خەلق ئىچىدە چېكىدىن ئاشۇرۇۋەتكۈچىلەر، باتىل ئىش قىلغۇچىلار ۋە نادانلار مەۋجۇد بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۇنىڭغا بولغان ئېھتىياج ئۈزۈلۈپ قالمايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، ھەدىس ھەربىر خەلق ئىچىدىكى شۇ گۇرۇھلارغا قارشى تۇرۇشنىڭ پەرز ئىكەنلىكىنى، پەيغەمبەر ﷺ نىڭ: «بۇ ئىلىمنى ھەربىر ئىزباسارلارنىڭ ھەققانىيەتچىلىرى ئالىدۇ. ئۇلار بۇ ئىلىمدىن چېكىدىن ئاشۇرۇۋەتكۈچىلەرنىڭ ئۆزگەرتىۋېتىشىنى، باتىل ئىش قىلغۇچىلارنىڭ ئېتىقادىنى، نادانلارنىڭ خاتا چۈشەنچىلىرىنى يوقىتىپ تاشلايدۇ» دېگەن سۆزى بىلەن ئوچۇق بايان قىلغان. بىز ھازىرقى زاماندا شۇبھىلەر ۋە ئازغۇنلۇقلارنى ئېچىپ تاشلاش ئۈچۈن بۇ پەرزنى ئادا قىلىشقا تولىمۇ موھتاجمىز.

۳) بىدئەتچىلەرگە قارشى تۇرۇش

شاتىبى رەھىمەھۇللاھ «ئەلئىئتىسام» نامىلىق كىتابىدا مۇنداق دېگەن: [خاس ياكى ئام بولغان بىدئەتچىلەرگە قارشى چىقىشنىڭ ھۆكمى توغرىسىدا فىقھىدا چوڭ بىر باب بار. بۇ باب ئۇلارنىڭ دىن ئۈستىدىن ئېلىپ بارغان جىنايى قىلمىشلىرى، يەر يۈزىدە ئېلىپ بارغان بۇزۇقچىلىقلىرى، ئىسلامنىڭ توغرا يولىدىن چىقىپ كەتكەنلىكلىرى ئۈچۈن ئۇلارغا ئالاقىداردۇر].

شاتىبى سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ مۇنداق دەيدۇ: [بىز مۇنداق قارايمىز، ئۇلارغا قارشى تۇرۇش؛ ئۇلارنى ئەيىبلەش، جازالاش، سۈرگۈن قىلىش ياكى ئىنكار قىلىش بىدئەتنىڭ تۆۋەندىكى

[1] سۈرە ھەج 40- ئايەت

[2] «مەجمۇئۇل فەتاۋا» 28- جىلد 126- بەت

[3] ئەھمەد ئىبنى ھەنبەل بۇ ھەدىسنى «سەھىھ» دېگەن.

ئەھۋاللىرىغا قارىتا ئېلىپ بېرىلىدۇ: بىدئەتنىڭ دىندىكى زىيىنىنىڭ چوڭ ياكى كىچىك بولۇشى، بىدئەتچىنىڭ بۇ بىدئەت بىلەن مەشھۇر بولۇشى ياكى بولماسلىقى، بىدئەتكە دەۋەت قىلغان بولۇشى ياكى بولماسلىقى، ئەگەشكۈچىلىرى بىلەن غەلىبە قىلىپ كىشىلەر ئىچىدىن چىقىپ كەتكەن بولۇشى ياكى ئەمەسلىكى، ئۇ كىشىنىڭ بىدئەتكە بىلمەي ئەمەل قىلغان بولۇشى ياكى ئەمەسلىكى قاتارلىقلار.

بۇ قىسىملارنىڭ ھەربىرىنىڭ ئۆزىگە خاس ئىجتىھادىي ھۆكمى بار. چۈنكى، شەرىئەتتە بىدئەتكە ئوغرىلىق، بۇلاڭچىلىق، قاتىللىق، تۆھمەت قىلىش، يارىلاندۇرۇش ۋە ھاراق ئىچىشتەك نۇرغۇن گۇناھ-مەئسىيەتلەرگە جازا كەلگەندەك مۇئەييەن جازا كەلمىگەن. شۇنداقتىمۇ، ئۈممەتنىڭ مۇجتەھىد ئالىملىرى يېڭىدىن يۈز بەرگەن ھادىسىلەرگە قارىتا، بەزى بىدئەتلەر توغرۇلۇق خۇددى خاۋارىجلارنى ئۆلتۈرۈشتەك ۋە ئۆمەر ئىبنى خەتتاب ﵁ نىڭ ئىراقلىق سەبىغنى جازالىغانلىقىدەك دەلىللەرگە قىياس قىلىپ، رايى بىلەن ئىجتىھاد قىلىپ ھۆكۈم قىلسا بولىدۇ.

ئۆلىمالارنىڭ دېگەن سۆزلىرىدىن تۆۋەندىكى تۈرلەر چىقىپ كېتىدۇ:

(١) ئۇلارنى توغرا يولغا يېتەكلەش، تەلىم بېرىش ۋە ھۆججەت تۇرغۇزۇش.

خۇددى ئىبنى ئابباس ﵁ نىڭ خاۋارىجلارنىڭ قېشىغا بېرىپ ئۇلارغا گەپ قىلغاندا ئىككى ياكى ئۈچ مىڭ كىشىنىڭ قايتقانلىقىغا ئوخشاش.

(٢) سەلەف-سالىھلارنىڭ بىدئەتكە ئارىلىشىپ قالغان كىشىنى تاشلىۋېتىش توغرىسىدىكى يۇقىرىقى سۆزىگە ئاساسەن تاشلىۋېتىش، گەپ قىلماسلىق ۋە سالام قىلماسلىق. بۇنىڭغا ئۆمەر ﵁ نىڭ ئىراقلىق سەبىغنى جازالىغانلىقىمۇ دەلىلدۇر.

(٣) ئۆمەر ﵁ سەبىغنى پالىغاندەك پالاش. تۈرمىگە قاماشمۇ پالاشنىڭ ئورنىدا تۇرىدۇ.

(٤) خۇددى ئەينى ۋاقىتتىكى ھۆكۈمرانلار ھەللاج دېگەن كىشىنى ئۆلتۈرۈشتىن بۇرۇن بىر نەچچە يىل تۈرمىگە قاماپ قويغاندەك قاماپ قويۇش.

(٥) خۇددى نۇرغۇنلىغان سەلەف ئالىملىرىدىن نەقىل قىلىنىپ كەلتۈرۈلگىنىدەك، مۇسۇلمانلارنىڭ ئېھتىيات قىلىشى ۋە ئۇ بىدئەتچىلەرنىڭ سۆزىگە ئالدىنىپ قالماسلىقى ئۈچۈن ئۇلارنىڭ ئەقىدىسىنى بايان قىلىش ۋە بىدئىتىنى پاش قىلىش.

(٦) ئەگەر ئۇلار مۇسۇلمانلارغا قارشى ئۇرۇش قىلىپ چىقسا، خۇددى ئەلى ﵁ ۋە ئۇ زاتتىن باشقا سۈننەت خەلىپىلىرى خاۋارىجلار بىلەن ئۇرۇش قىلغاندەك ئۇرۇش قىلىش.

(٧) بىدئەتنى ئاشكارا قىلغۇچىلار تەۋبە تەلەپ قىلىش بىلەنمۇ بىدئەتتىن قايتمىسا ئۆلتۈرۈش. ئەمما، بىر ئادەم بىدئەتنى مەخپىي تۇتقان، شۇنىڭ بىلەن بىرگە ئۇ بىدئەت كۇفرى ياكى كۇفرىغا ياتىدىغان بىدئەت بولسا، تەۋبە تەلەپ قىلىنماستىنلا ئۆلتۈرۈش پەرز.

(٨) بىدئەتنى مەخپىي تۇتقانلار نىفاق ۋە دىنسىزلىق كاتېگورىيىسىگە تەۋەدۇر.

(٩) خۇددى ئىباھىيە گۇرۇھى* ۋە الله تائالانى «مەخلۇقاتىنىڭ ۋۇجۇدىغا چۈشىدۇ» دەپ ئەقىدە قىلغۇچى باتىنىيە گۇرۇھىنىڭ بىدئىتىنىڭ ئوچۇق كۇفرى بولغىنىغا ئوخشاش، كاپىرلىقىنىڭ دەلىلى ئىسپاتلانغان ئادەمنى كۇفرىغا نىسبەت بېرىش.

* ئادىمىيلىك ئەخلاق قېلىپىدىن چىققان گۇرۇھ

(١٠) مادامىكى بىدئەتچى ئۆز ھالىنى يوشۇرمىغانلا بولسا، ئۇلاردىن مۇسۇلمان ۋارىسلىرى مىراس ئالمايدۇ، مۇسۇلمانلاردىن ئۇلارمۇ مىراس ئالمايدۇ. بىدئەتچىلەر ئۆلۈپ كەتسە يۇيۇلمايدۇ، نامىزى چۈشۈرۈلمەيدۇ. مۇسۇلمانلار قەبرىستانلىقىغا دەپنە قىلىنمايدۇ. ئۆز ھالىنى يوشۇرغۇچىغا زاھىرىسىغا قاراپ ھۆكۈم قىلىنىدۇ. مىراسقا نىسبەتەن ئۆز ھالىنى يوشۇرغان بىدئەتچىنىڭ ۋارىسلىرى ئۇنى ياخشىراق بىلىدۇ.

(١١) ئۇلار بىلەن تويلاشماسلىققا بۇيرۇش، مانا بۇمۇ تاشلىۋېتىش ۋە ئالاقە قىلماسلىق قاتارىدىن ھېسابلىنىدۇ.

(١٢) ئۇلارنى ئومۇمىيۈزلۈك ئەيىبلەش، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلارنىڭ گۇۋاھلىقى ۋە رىۋايىتى قوبۇل قىلىنمايدۇ. ئۇلار نە ۋالىي، نە قازى بولالمايدۇ. ئىمامەتچىلىك ياكى خاتىبلىقتىن ئىبارەت ھەقىقىي مۇسۇلمانلار قويۇلىدىغان مەنسەپكە تەيىنلەنمەيدۇ.

(١٣) ئۇلارنىڭ كېسەللىرى يوقلانمايدۇ. مانا بۇ توسۇش ۋە جازالاش بابىدىن.

(١٤) ئۇلارنىڭ جىنازىلىرىغىمۇ قاتنىشىلمايدۇ.

(١٥) ئۆمەر ﷺ سەبىغنى ئۇرغاندەك ئۇرۇش.

ئىمام مالىك رەھىمەھۇللاھدىن قۇرئان كەرىمنى «مەخلۇق» دېگۈچى توغرۇلۇق مۇنداق رىۋايەت قىلىنغان: «ئۇ ئادەم ئۇرۇپ ئازابلىنىدۇ ۋە ئۆلگەنگە قەدەر تۇرمىگە قامىلىدۇ».

مەن باغدادنىڭ بەزى تارىخلىرىدا ئىمام شافىئى رەھىمەھۇللاھتىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنغانلىقىنى كۆردۇم، ئۇ مۇنداق دېگەن: ‹مېنىڭ ئىلمي كالام ئالىملىرى ھەققىدىكى ھۆكۈمۈم: ئۇلار شاخلار بىلەن ئۇرۇلۇشى، تۆگىگە مىندۈرۈلۈپ يۇرت-مەھەللىلەردە سازايە قىلدۇرۇلۇشى ۋە ‹بۇ قۇرئان ۋە ھەدىسنى تەرك ئېتىپ ئىلمي كالامنى، يەنى بىدئەتچىلىكنى تۇتقان ئادەمنىڭ جازاسىدۇر› دېيىش›].[1]

شاتىبىنىڭ: «دىنسىزلار تەۋبە تەلەپ قىلماستىنلا ئۆلتۈرۈلىدۇ» دېگەن سۆزىدە ئىختىلاپ بار. بۇنىڭ تەپسىلاتىنى بىلىش ئۈچۈن فىقھى كىتابلىرىدىكى مۇرتەدلىكنىڭ بابلىرىغا مۇراجىئەت قىلىنسۇن. شۇنىڭدەك، شاتىبىنىڭ بىدئەتچىلەر ھەققىدىكى بايان قىلغان ھۆكۈملىرى بىدئەتچىنىڭ ۋە ئۇنىڭغا ئىنكار قىلغۇچىنىڭ ھالىنىڭ ئوخشاش بولماسلىق ئېتىبارى بىلەن ئوخشاش بولمايدۇ. بىدئەتچىگە نىسبەتەن، ئۇ بىدئەتنى ئاشكارا قىلغانمۇ ياكى يوشۇرغانمۇ؟ ئۇنىڭغا دەۋەت قىلغانمۇ ياكى تەقلىد قىلغانمۇ؟ ئۇ كۆچ بىلەن قوغدالغانمۇ ياكى ئۇ قۇدرىتىمىز ئاستىدىمۇ؟ مانا بۇ ھالەتلەرگە قارىلىدۇ. ئۇنى ئىنكار قىلغۇچىغا قارىتا ئىككى ئىش ئۆلچەم قىلىنىدۇ، بىرى، ئىنكار قىلىشقا قادىر بولۇش. يەنە بىرى، ئىككى زىياننىڭ يەڭگىلراقىنى تاللاش. شۇنىڭ ئۈچۈن، بىر زىياننى ئۇنىڭدىنمۇ ئېغىرراق زىيان بىلەن دەپئى قىلىشقا بولمايدۇ.[2]

مەن ئىسلام دۆلىتى بولمىغان ئەھۋال ئاستىدا بىدئەتچىلەرگە نەسىھەت قىلىشتىن باشقا يول يوق دەپ قارايمەن. ئەگەر ئۇلار قايتمىسا، ئۇلارنى ئەيىبلەش ۋە كىشىلەرنى ئۇلاردىن ئاگاھلاندۇرۇش بىلەن بىرگە، ئۇلارنى بىدئەتلىرى بىلەن قوشۇپ تاشلىۋېتىش كېرەك. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: ﴿لا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَوْ كَانُوا آبَاءَهُمْ أَوْ أَبْنَاءَهُمْ أَوْ إِخْوَانَهُمْ أَوْ

[1] «ئەلئىئتىسام» 1- جىلد 174- بەتتىن 177- بەتكىچە

[2] «مەجمۇئۇل فەتاۋا» 28- جىلد 203- بەتتىن 218- بەتكىچە مۇراجىئەت قىلىڭ!

عَشِيرَتَهُمْ﴾ ﴿الله قا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىشىنىدىغان بىر قەۋمنىڭ الله بىلەن ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى بىلەن قارشىلاشقانلارنى ـــ ئۇلارنىڭ ئاتىلىرى، ئوغۇللىرى، يا قېرىنداشلىرى، يا ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرى بولغان تەقدىردىمۇ ـــ دوست تۇتقانلىقىنى كۆرمەيسەن (يەنى ئۇلارنى دوست تۇتۇشى مۇمكىن ئەمەس)﴾.[1]

سەلەف ـ سالىھلارنىڭ بىدئەتچىلەرنى سۆكۈش، ئۇلارنى تاشلۇۋېتىشىنىڭ پەرزلىكى ۋە ئۇلاردىن ئاگاھلاندۇرۇش توغرۇلۇق بىر قاتار ياخشى سۆزلىرى كەلگەن.[2]

ياخشى ئىشلارنى قىلىشقا بۇيرۇش ۋە يامان ئىشلاردىن توسۇش مېنىڭ بايان قىلغانلىرىمدىنمۇ كەڭرىرەكتۇر. مەن بۇ يەردە بىزنىڭ تېمىمىزغا (يەنى قۇرئان ۋە ھەدىسكە ئېسىلىشقا ـ ئا) ئالاقىدار بولغانلىرىغا كۇفايىلەندىم. دىنغا تەھدىت سېلىۋاتقان بۇزۇقچىلىق ياكى ئۇممەتنىڭ سىرتىدىن كېلىدۇ، بۇ جىھاد ئارقىلىق قايتۇرۇلىدۇ؛ ياكى ئۇممەتنىڭ ئىچىدىن ئۆزىنى مۇشۇ دىنغا نىسبەت بەرگۈچىلەردىن كېلىدۇ، بۇ ئەيىبلەش ۋە تۇزەش ئارقىلىق قايتۇرۇلىدۇ. شۇنداقلا، بىدئەتچىلەرگە يۇقىرىقى تەپسىلات بويىچە قارشى تۇرۇش ئارقىلىق ھەم قايتۇرۇلىدۇ. بۇنىڭ ھەممىسى پەرز. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَفَسَدَتِ الْأَرْضُ وَلَكِنَّ اللَّهَ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْعَالَمِينَ﴾** ﴿الله ئىنسانلارنىڭ بەزىسىنى بەزىسىنى بىلەن مۇداپىئە قىلىپ تۇرمىسا (يەنى كۈچلۈك تاجاۋۇزچىغا ئۇنىڭدىنمۇ كۈچلۈك بولغان بىرسىنى ئاپىرىدە قىلمىسا) ئىدى، يەر يۈزى ئەلۋەتتە پاساتقا ئايلىناتتى (يەنى خارابلىققا يۈزلىنەتتى)، لېكىن الله (يامانلىقنى ئۇستۇنلۇككە ئىگە قىلماسلىق بىلەن) پۈتۈن جاھان ئەھلىگە مەرھەمەت قىلغۇچىدۇر﴾.[3]

يۇقىرىقى سۆزلەرنىڭ خۇلاسىسى شۇكى، قۇرئان ۋە ھەدىسكە ئېسىلىشتىكى ئاساسلار (يەنى ئەھلى سۈننە ۋەلجامائەنىڭ نىزامنامىسى ـ ئا) سەككىزدۇر. ئۇنىڭ بەزىسى بەزىسىنىڭ كەينىگە تىزىلغان بولۇپ، بۇ مېنىڭ ئىجتىھادىم. توغرىسىنى الله ياخشى بىلگۈچى. بۇ سەككىز ئاساس تۆۋەندىكىچە:

١) پەيغەمبەر ﷺ نىڭ ئەلچىلىكىنىڭ ھەممە ئىنسانلار ئۈچۈن ئام بولۇشى ۋە ئىسلام قانۇنىنىڭ قىيامەت كۈنىگىچىلىك مەڭگۈ داۋام قىلىشى. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الإِسْلامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الآخِرَةِ مِنْ الْخَاسِرِينَ﴾** ﴿كىمكى ئىسلام (دىندىن) غەيرىي دىننى تىلەيدىكەن، ھەرگىز ئۇ (يەنى ئۇنىڭ دىنى) قوبۇل قىلىنمايدۇ، ئۇ ئاخىرەتتە زىيان تارتقۇچىدۇر﴾.[4]

٢) ئىسلام دىنىنىڭ بىر پۈتۈن مۇكەممەل دىن ئىكەنلىكى ۋە ئۇنىڭ باشقا نەرسىلەردىن بىمھاجەت بولۇشى. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ﴾** ﴿بۈگۈن سىلەرنىڭ دىنىڭلارنى پۈتۈن قىلدىم﴾.[5]

٣) ھېچقانداق بىر مۇسۇلماننىڭ بىرەر ئىشقا، ئۇ ئىشتىكى شەرىئەتنىڭ ھۆكمىنى بىلمەي تۇرۇپ قەدەم بېسىشى ھالال ئەمەس. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿لا تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ اللَّهِ وَرَسُولِهِ﴾** ﴿ئى مۇئمىنلەر! سىلەر الله نىڭ ۋە الله نىڭ پەيغەمبىرىنىڭ ئالدىدا (ھېچقانداق بىر ئىشنى ۋە سۆزنى) ئالدى

[1] سۈرە مۇجادىلە 22ـ ئايەت
[2] «ئەلئىئتىسام» 1ـ جىلد 130ـ بەت
[3] سۈرە بەقەرە 251ـ ئايەت
[4] سۈرە ئال ئىمران 85ـ ئايەت
[5] سۈرە مائىدە 3ـ ئايەت

بىلەن قىلماڭلار﴾.[1] شۇنىڭ ئۈچۈن، ئەقىلنى نەقىلدىن (يەنى شەرئىي دەلىلدىن ـ ئا) ئۈستۈن قويۇش توغرا ئەمەس ۋە بىر شەرئىي دەلىلنى ئۇنىڭدىن كۈچلۈكرەك بولغان يەنە بىر شەرئىي دەلىلدىن ئۈستۈن قويۇشمۇ دۇرۇس ئەمەس. مەن يۇقىرىدا ئىشارەت قىلىپ ئۆتكەن شەرئىي دەلىلى بولمىغان نەرسىگە پىسەنت قىلىنمايدۇ.

٤) شەرىئەتنىڭ ھۆكمى مەلۇم بولغاندا، ئۇ كىشىنىڭ تولۇق ۋە مۇكەممەل بويسۇنۇشىدىن باشقا تاللىشى بولمايدۇ. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمْ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ﴾** ﴿الله ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى بىرەر ئىشتا ھۆكۈم چىقارغان چاغدا، ئەر ـ ئايال مۇئمىنلەرنىڭ ئۆز ئىشىدا ئىختىيارلىقى بولمايدۇ (يەنى الله ۋە الله نىڭ پەيغەمبىرى بىرەر ئىشتا ھۆكۈم چىقارغان ئىكەن، ھېچ ئادەمنىڭ ئۇنىڭغا مۇخالىپەتچىلىك قىلىشىغا بولمايدۇ)﴾.[2]

الله تائالا يەنە مۇنداق دېگەن: **﴿فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لا يَجِدُوا فِي أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾** ﴿(ئى مۇھەممەد!) پەرۋەردىگارىڭ بىلەن قەسەمكى، ئۇلار (يەنى مۇناپىقلار) ئۆز ئارىسىدىكى دەتالاشقا سېنى ھۆكۈم چىقىرىشقا تەكلىپ قىلمىغۇچە، ئاندىن سېنىڭ چىقارغان ھۆكۈمىڭگە ئۇلارنىڭ دىللىرىدىكى قىلچە غۇم بولسىمۇ يوقالمىغۇچە ۋە ئۇلار پۈتۈنلەي بويسۇنمىغۇچە ئىمان ئېيتقان بولمايدۇ﴾.[3]

٥) ئىختىلاپلاشقان ئىشنى قۇرئان ۋە ھەدىسكە قايتۇرۇشنىڭ پەرزلىكى. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ﴾** ﴿ئەگەر سىلەر بىر شەيئىدە ئىختىلاپ قىلىشىپ قالساڭلار، بۇ توغرىدا الله قا ۋە پەيغەمبەرگە مۇراجىئەت قىلىڭلار﴾.[4]

كىشىلەرنىڭ سۆز ـ ھەرىكەتلىرىنىڭ توغرا ـ خاتالىقىغا شەرىئەت ھۆكۈم قىلىدۇ.

٦) شەرىئەتكە خىلاپ بولغان ھەرقانداق سۆز ـ ھەرىكەت ياكى ھۆكۈمنى رەت قىلىش ۋە بەربات قىلىش. بۇنىڭ دەلىلى پەيغەمبەر ﷺ نىڭ مۇنۇ سۆزىدۇر: «مَنْ عَمِلَ عَمَلًا لَيْسَ عَلَيْهِ أَمْرُنَا فَهُوَ رَدٌّ» «كىمكى بىزنىڭ دىنىمىزدا بولمىغان بىر ئەمەلنى قىلىدىكەن، ئۇ ئەمەل رەت قىلىنىدۇ».[5]

٧) دىندا بىدئەت پەيدا قىلىشنىڭ ئالدىنى ئېلىش. ئۇنىڭ دەلىلى پەيغەمبەر ﷺ نىڭ: «وَإِيَّاكُمْ وَمُحْدَثَاتِ الأُمُورِ» «سىلەر بىدئەت ئىشلاردىن ساقلىنىڭلار» دېگەن سۆزىدۇر.

٨) ياخشى ئىشلارغا بۇيرۇپ، يامان ئىشلاردىن توسۇش. بولۇپمۇ قۇرئان ۋە ھەدىسكە ئېسىلىشقا ئائىت ئىشلاردا ئەيىبلەش، تۈزىتىش، بىدئەتچىلەرگە قارشى تۇرۇش ۋە الله يولىدا جىھاد قىلىش.

بۇ سەككىز ئاساستىن نۇرغۇن مەسىلىلەر شاخلاپ چىقىدىغان بولۇپ، ئۇلار مەزكۇر ئاساسلارغا ئەگىشىپ كېلىدۇ. ئەقىدە، ئەھكام ۋە ياكى ئۇ ئىككىسىگە ئائىت مەزمۇنلار شاخلاپ چىققان مەسىلىلەر قاتارىدىن ھېسابلىنىدۇ.

---

[1] سۈرە ھۇجۇرات 1 ـ ئايەت

[2] سۈرە ئەھزاب 36 ـ ئايەت

[3] سۈرە نىسائ 65 ـ ئايەت

[4] سۈرە نىسائ 59 ـ ئايەت

[5] مۇسلىم رىۋايىتى

ئەھلى سۈننە ۋەلجامائەتنىڭ ئەقىدىسىگە ئەگىشىشنىڭ پەرزلىكى ئەقىدىلەرگە ئائىت مەسىلىلەرنىڭ قاتارىدىن ھېسابلىنىدۇ. سىز ئەھلى سۈننە ۋەلجامائەتنىڭ ئەقىدىسىنى ئىبنى ئەبى ئاسىمنىڭ «ئەسسۈننە» نامىلىق كىتابى، لالەكائىنىڭ «شەرھۇ ئېئتىقادى ئەھلى سۈننە» ۋە «شەرھۇل ئەقىدەتۈت تاھاۋىيە» نامىلىق كىتابى، ئىبنى تەيمىيىنىڭ «ئەلئەقىدەتۈل ۋاسىتىيە» نامىلىق كىتابى ۋە ئۇنىڭ شەرھىلىرى، ھافىز ھەكىمنىڭ «مەئارىجۇل قەبۇل» نامىلىق كىتابى، ئابدۇراھمان ئىبنى ھەسەننىڭ «فەتھۇل مەجىد شەرھۇ كىتابىت تەۋھىد» نامىلىق كىتابى ... قاتارلىقلاردىن تاپالايسىز.

دەۋرىمىزدىكى بىر قىسىم يازغۇچىلارنىڭ نۇرغۇنلىغان كىتابلىرى بار بولۇپ، ئۇلار ئەشائىرلەر ۋە ئۇلاردىن باشقىلارنىڭ مەزھەبلىرىنى بايان قىلىپ، ئۇ مەزھەبلەرنى ئەھلى سۈننىنىڭ مەزھىبى دەپ ئاتايدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن مەن بۇ يەردە مۇسۇلمانلارنى بۇنىڭدىن ئاگاھلاندۇرۇشنى زۆرۈر دەپ قارايمەن. ئۇلارنىڭ ھەق يولنى تونۇۋېلىشى ۋە دىن نەسىھەت بولغانلىقى ئۈچۈن، ھازىرقى ئەسىرداشلارنىڭ كىتابلىرىنى كۆرۈشتىن بۇرۇن، مەن يۇقىرىدا تىلغا ئېلىپ ئۆتكەن سەلەفلەرنىڭ ئەقىدە كىتابلىرىنى كۆرۈشى لازىم دەپ ھېسابلايمەن.

تەقلىد قىلىشنىڭ دۇرۇسلۇقى، ئۇنىڭ ۋاجىب ئەمەسلىكى ۋە ئىجتىھاد قىلىش ئەھكاملارغا ئائىت مەسىلىلەردىن بولۇپ، بۇ ئىككى مەسىلە ئۈستىدە كېيىنرەك توختىلىمىز.

ئەقىدە ۋە ئەھكاملاردا رىۋايەت قىلغۇچىلىرى يەككە لىنىيىلىك ھەدىسلەرنى تۇتۇشنىڭ پەرزلىكى يۇقىرىقى ئىككى مەسىلىگە ئائىت مەسىلىلەردىن بولۇپ، بۇ ھەقتە تۆۋەندە توختىلىمىز.

«رىۋايەت قىلغۇچىلىرى يەككە لىنىيىلىك ھەدىسلەر ئەقىدە ۋە ئەھكاملاردا ھۆججەت قىلىنىدۇ» دېگەن مەسىلە

بۇ ئەھلى سۈننە ۋەلجامائەتنىڭ يولىدىكى مۇھىم كۆرسەتكۈچلەرنىڭ بىرى، شۇنداقلا قۇرئان ۋە ھەدىسكە ئېسىلىشتىكى بىر ئاساس. «ئەقىدەتۈت تاھاۋىيە»گە شەرھى يازغۇچى ئالىم مۇنداق دەيدۇ: [رىۋايەت قىلغۇچىلىرى يەككە لىنىيىلىك ھەدىسنى ئۇممەت ئەمەل قىلىش ۋە تەستىقلاش جەھەتتە قوبۇل قىلىپ ئالسا، ئۇ ئۇممەتنىڭ جۇمھۇرلىرىنىڭ نەزىرىدە ھەقىقىي ئىلمنى ئۇقتۇرىدۇ. ئۇ مۇتەۋاتىر ھەدىسلەرنىڭ ئىككى قىسمىنىڭ بىرىدۇر. ئۇممەتنىڭ سەلەفلىرى ئىچىدە بۇ ھەقتە ھېچقانداق تالاش ـ تارتىش بولمىغان. ئۆمەر ئىبنى خەتتاب ﷺ نىڭ: «إِنَّمَا الأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ» «بارلىق ئەمەللەر(نىڭ دۇرۇس بولۇشى ۋە تولۇق ئەجىر بېرىلىشى) پەقەت نىيەتكە باغلىقتۇر» دېگەن ھەدىسى؛ ئىبنى ئۆمەر ﷺ نىڭ: «نَهَى عَنْ بَيْعِ الْوَلَاءِ وَهِبَتِهِ» «پەيغەمبەر ﷺ ئازاد قىلىنغان قۇلنىڭ نىسبىتىنى سېتىۋېتىشتىن (يەنى ئازاد قىلىنغان قۇلنىڭ ئۆزىنى ئازاد قىلغۇچىسىنىڭ غەيرىگە نىسبەت بېرىشتىن) ۋە ئۇنى سوۋغا قىلىۋېتىشتىن توستى» دېگەن ھەدىسى؛ ئەبۇ ھۇرەيرە ﷺ نىڭ: «لَا تُنْكَحُ الْمَرْأَةُ عَلَى عَمَّتِهَا وَلَا عَلَى خَالَتِهَا» «ئايال كىشىنى ئاتىسىنىڭ ھەمشىرىسى ۋە ئانىسىنىڭ ھەمشىرىسى ئۈستىگە نىكاھلاپ ئېلىنمايدۇ» دېگەن ھەدىسى؛ ئەبۇ ھۇرەيرە ﷺ نىڭ: «يَحْرُمُ مِنَ الرَّضَاعِ مَا يَحْرُمُ مِنَ النَّسَبِ» «نەسەبتىن ھارام بولغان نەرسە، ئېمىلداشلىقتىنمۇ ھارام بولىدۇ» دېگەن ھەدىسى ۋە يەنە

مەسجىدى قۇباغا كېلىپ: ‹قىبلە كەئبە تەرەپكە يۆتكەلدى› دەپ خەۋەر بەرگەن بىر ئادەمنىڭ خەۋىرى شۇنىڭ جۈملىسىدىن ھېسابلىنىدۇ. خەۋەرنى ئاڭلىغانلار دەرھال كەئبە تەرەپكە بۇرۇلغان ئىدى.

پەيغەمبەر ﷺ ئۆز ئەلچىلىرىنى يەككە ئەۋەتەتتى، شۇنداقلا ئۆزىنىڭ خەت-چەكلىرىنىمۇ يالغۇز كىشىلەردىن ئەۋەتەتتى. تاپشۇرۇۋالغۇچى كىشىلەر «بۇ بىر ئادەمنىڭ خەۋىرى ئىكەن، بىز ئۇنى قوبۇل قىلمايمىز» دېمەيتتى. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ﴾** ﴿الله ھەق دىن (ئىسلام)نى بارلىق دىنلاردىن ئۈستۈن قىلىش ئۈچۈن، ئۆزىنىڭ پەيغەمبىرىنى (يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى تولۇق) ھىدايەت ۋە ھەق دىن بىلەن ئەۋەتتى﴾.[1]

الله تائالا ھۆججەتلىرى ۋە پاكىتلىرى بىكار بولۇپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن، ئۆزىنىڭ ھۆججەت ۋە پاكىتلىرىنى مەخلۇقلىرى ئۈستىدىن چوقۇم مۇھاپىزەت قىلىدۇ].[2]

شەيخ ئەلبانى مۇنداق دەيدۇ: [رىۋايەت قىلغۇچىلىرى يەككە لىنىيىلىك ھەدىسلەر ئەقىدە ۋە ئەھكاملاردا ھۆججەتتۇر. «رىۋايەت قىلغۇچىلىرى يەككە لىنىيىلىك ھەدىسلەر بىلەن ئەقىدە ئىسپاتلانمايدۇ» دېگۈچىلەر، شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدىلا: «شەرىئەت ئەھكاملىرى رىۋايەت قىلغۇچىلىرى يەككە لىنىيىلىك ھەدىسلەر بىلەن ئىسپاتلىنىدۇ» دەيدۇ. ئۇلار بۇ سۆزى ئارقىلىق ئەقىدە بىلەن ئەھكاملارنىڭ ئوتتۇرىسىنى ئايرىۋېتىشتى. سىز بۇ ئايرىشنى قۇرئان ۋە ھەدىسنىڭ ئىلگىرى ئۆتكەن دەلىللىرىدە تاپالامسىز؟ ياق!!! مىڭ مەرتىۋە ياق!! بەلكى ئۇ دەلىللەر ئۆزىنىڭ ئام ۋە مۇتلەقلىقى بىلەن ئەقىدىلەرنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ، شۇنداقلا ئۇ ئەقىدىلەردە پەيغەمبەر ﷺ گە ئەگىشىشنى پەرز قىلىپ بېكىتىدۇ. چۈنكى الله تائالانىڭ: **﴿وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ﴾** ﴿الله ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى بىرەر ئىشتا ھۆكۈم چىقارغان چاغدا، ئەر-ئايال مۇئمىنلەرنىڭ ئۆز ئىشىدا ئىختىيارلىقى بولمايدۇ (يەنى الله ۋە الله نىڭ پەيغەمبىرى بىرەر ئىشتا ھۆكۈم چىقارغان ئىكەن، ھېچ ئادەمنىڭ ئۇنىڭغا مۇخالىپەتچىلىك قىلىشىغا بولمايدۇ)﴾[3] دېگەن سۆزى ئەقىدىلەرنىمۇ شەك-شۇبھىسىز ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. شۇنىڭدەك، الله تائالانىڭ ئۆزىنىڭ پەيغەمبىرىگە ئىتائەت قىلىشقا بۇيرۇشى، ئۇ زاتقا ئاسىي بولۇشتىن توسۇشى، ئۇ زاتقا قارشىلىشىشتىن ئاگاھلاندۇرۇشى، ئەرزىنى الله قا ۋە ئۇنىڭ رەسۇلىغا سۇنۇشقا چاقىرىلغان چاغدا: «ئاڭلىدۇق ۋە ئىتائەت قىلدۇق» دەيدىغان مۇئمىنلەرنى ماختىشى، بۇنىڭ ھەممىسى ئەقىدە ۋە ئەھكاملاردا پەيغەمبەر ﷺ گە ئىتائەت قىلىش ۋە ئۇ زاتقا ئەگىشىشنىڭ پەرزلىكىگە دالالەت قىلىدۇ.

يەنە ئەقىدىلەر ۋە ئەھكاملاردا پەيغەمبەر ﷺ گە ئەگىشىشنىڭ پەرزلىكىگە الله تائالانىڭ: **﴿وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ﴾** ﴿پەيغەمبەر سىلەرگە بەرگەننى ئېلىڭلار﴾[4] دېگەن سۆزى دالالەت قىلىدۇ. چۈنكى، **﴿مَا﴾** بىلگىنىمىزدەك، ئومۇم ۋە ھەممىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغان سۆزدۇر. سىز ئەگەر «ئەھكاملاردا رىۋايەت قىلغۇچىلىرى يەككە لىنىيىلىك ھەدىسلەرنى تۇتۇش پەرز» دېگۈچى ئاشۇ كىشىلەردىن ئۇنىڭ دەلىلى توغرۇلۇق سورايدىغان بولسىڭىز، ئەلۋەتتە ئۇلار مۇشۇ يۇقىرىقى ئايەتلەرنى ۋە ئۇنىڭدىن باشقا

[1] سۈرە تەۋبە 33- ئايەت

[2] 399-، 400- بەتلەر، ئەلمەكتەبۇل ئىسلامي نەشرىياتى، ھىجرىيە 1403- يىلى

[3] سۈرە ئەھزاب 36- ئايەت

[4] سۈرە ھەشىر 7- ئايەت

بىز قىسقارتىش يۈزىسىدىن زىكرى قىلمىغان ئايەتلەرنى ھۆججەت كەلتۈرىدۇ. ئىمام شافىئى رەھىمەھۇللاھ ئۇ مەسىلىنى ئۆزىنىڭ «ئەررىسالە» ناملىق كىتابىدا تولۇق بايان قىلغان، شۇنىڭ ئۈچۈن خالىغان كىشىلەر مەزكۇر كىتابقا مۇراجىئەت قىلسۇن!

ئايەتلەرنىڭ ئومۇمىيلىق دائىرىسىگە ئەقىدىمۇ كىرىدىغان تۇرسا، رىۋايەت قىلغۇچىلىرى يەككە لىنىيىلىك ھەدىسلەرنى تۇتۇشنىڭ پەرزلىكىدىن ئۇلارنىڭ ئەقىدىنى مۇستەسنا قىلىشىغا نېمە سەۋەب بولدى؟

رىۋايەت قىلغۇچىلىرى يەككە لىنىيىلىك ھەدىسلەرنى ئەقىدىلەرنى قويۇپ ئەھكاملارغىلا خاس قىلىۋېلىش، ھېچبىر خاسلاشتۇرغۇچى دەلىلسىز خاس قىلىۋالغانلىق بولۇپ، بۇ باتىلدۇر. باتىلدىن لازىم كەلگەن نەرسە ئۆزى باتىل].[1]

شەيخ ئەلبانى يەنە مۇنداق دەيدۇ: [ھەق گەپ شۇكى، رىۋايەت قىلغۇچىلىرى يەككە لىنىيىلىك ھەدىسلەرنى تۇتۇشنىڭ پەرزلىكىدە ئەقىدە بىلەن ئەھكاملارنىڭ ئوتتۇرىسىنى ئايرىۋېتىش ئىسلام دىنىغا ئېلىپ كىرىلگەن پەلسەپە بولۇپ، ئۇنى سەلەف ـ سالىھلار ۋە نە ھازىرقى ئەسىردىكى كۆپلىگەن مۇسۇلمانلار تەقلىد قىلىۋاتقان تۆت مەزھەپ ئىماملىرى تونۇمايدۇ].[2] يەنىمۇ تەپسىلىي كۆرەي دېسىڭىز «سەھىھۇل بۇخارى» ناملىق ھەدىسلەر توپلىمىنىڭ «كىتابۇل ئەخبارىل ئاھاد»قا؛ «فەتھۇل بارى» ناملىق كىتاب ١٣ ـ جىلد ٢٣١ ـ، ٢٤٤ ـ بەتلەرگە؛ ئىمام شافىئى رەھىمەھۇللاھنىڭ «ئەررىسالە» ناملىق كىتابىنىڭ رىۋايەت قىلغۇچىلىرى يەككە لىنىيىلىك ھەدىسلەر ۋە ئۇنىڭ ھۆججەتلىكى ھەققىدىكى بابىغا؛ «تەھقىيقۇ ئەھمەد شاكىر» ناملىق كىتابنىڭ ٣٦٩ ـ، ٤٧٠ ـ بەتلىرىگە مۇراجىئەت قىلىڭ.

«سەھىھۇل بۇخارى» ۋە «سەھىھ مۇسلىم» ناملىق ھەدىسلەر توپلاملىرىنىڭ ئاساسلىق ھەدىسلىرى ئۈممەت قوبۇل قىلىپ ئالغان رىۋايەت قىلغۇچىلىرى يەككە لىنىيىلىك ھەدىسلەر قاتارىغا كىرىدىغان بولۇپ، ئۇ ھەقتە ھېچبىر ئەھلى ئىلىم گەپ ـ سۆز قىلمىغان.

«ھەربىر كىشىنىڭ مەزھەبكە تەقلىد قىلىشى دۇرۇس، لېكىن ۋاجىب ئەمەس» دېگەن مەسىلە

١ ـ تەقلىد قىلىش دېگەن ھۆججەتسىزلا غەيرىنىڭ سۆزىگە ئەمەل قىلىشتۇر.

٢ ـ دەلىلنى چۈشۈنەلمەيدىغان ئاددىي خەلقنىڭ تەقلىد قىلىشى دۇرۇس.

شەيخ ئەلبانى مۇنداق دەيدۇ: «ئىبنى ئابدۇلبەر يۇقىرىقى سۆزلەردىن كېيىن خۇلاسىلەپ مۇنداق دېگەن: بۇ (يەنى «ھەربىر كىشىنىڭ مەزھەبكە تەقلىد قىلىشى دۇرۇس، لېكىن ۋاجىب ئەمەس») دېگەن سۆز پەقەت ئۆلىمالارغىلا خاس. چۈنكى، ئاۋام خەلقنىڭ يېڭى ھادىسىلەر يۈز بەرگەندە، ئۆز ئۆلىمالىرىغا تەقلىد قىلىشى لازىم بولىدۇ. بۇنىڭ سەۋەبى شۇكى، ئاۋام خەلق دەلىلنىڭ ئورنىنى ئېنىق بىلمەيدۇ ۋە بۇ ھەقتە چۈشەنچىسى بولمىغانلىقتىن، بۇ ئىلىمگە يېتەلمەيدۇ. چۈنكى، ئىلىم بىر نەچچە دەرىجىلەرگە بۆلۈنگەن. ئۇ دەرىجىلەرنىڭ تۆۋىنىگە يەتمەي تۇرۇپ، يۇقىرىسىغا يەتكىلى بولمايدۇ. مانا بۇ ئاۋام خەلق بىلەن دەلىل ئىزدەشنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى توسالغۇ، الله ياخشى بىلگۈچى.

---

[1] 51 ـ، 52 ـ بەتلەر

[2] «ئەلھەدىيسۇ ھۇججەتۇن بىنەفسىھى فىل ئەقائىدى ۋەلئەھكام» 54 ـ بەت

ئاۋام خەلقنىڭ ئۆز ئۆلىمالىرىغا تەقلىد قىلىشىنىڭ ۋاجىب ئىكەنلىكىدە ئۆلىمالارنىڭ ئىختىلاپى يوق، چۈنكى ئۇلار الله تائالانىڭ: **﴿فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنتُمْ لا تَعْلَمُونَ﴾** ﴿**ئەگەر بىلمىسەڭلار، ئەھلى ئىلىمدىن سوراڭلار**﴾ دېگەن سۆزى بىلەن مەقسەت قىلىنغان كىشىلەردۇر.

يەنە ئۆلىمالار شۇنىڭغا بىرلىككە كەلگەنكى، قارىغۇ كىشىگە قىبلىنى بىلىش قىيىن كەلسە، ئۇ قىبلىنى بىلىشكە ئىشەنچىسى بار كىشىلەردىن بىرىگە تەقلىد قىلىشى لازىم. نېمىنىڭ دىن ئىكەنلىكىنى بىلمەيدىغان ئىلىمسىز ۋە ئاق ـ قارىنى پەرق ئېتەلمەيدىغان نادان كىشى ئۆز ئالىمىغا تەقلىد قىلىشى لازىم.

يەنە شۇنىڭدەك، ئاۋام خەلقنىڭ پەتىۋا بېرىشىنىڭ دۇرۇس ئەمەسلىكىدە ئۆلىمالارنىڭ ئىختىلاپى يوق. مۇنداق بولۇشى ـــ الله ياخشى بىلگۈچى ـــ ئاۋام خەلقنىڭ ھالال ـ ھارامنى ئىسپاتلىغىلى بولىدىغان مەنىلەرنى ۋە ئىلىم توغرۇلۇق سۆزلەشنى بىلمىگەنلىكى ئۈچۈندۇر›.

مېنىڭچە، ئاۋام خەلق ھەققىدىكى گەپنىڭ ۋە «ئاۋام خەلقنىڭ تەقلىد قىلىشى لازىم» دېگەن سۆزنىڭ مۇتلەقلىقى بىر نەرسىدىن خالىي ئەمەس. سىز ئەگەر تەقلىد قىلىش مەسىلىسىدە غەيرىنىڭ سۆزىگە ھۆججەتسىزلا ئەمەل قىلىش دېگەنلىكنى ئەسلەيدىغان بولسىڭىز، بەزى ھۇشيار ئاۋام خەلقنىڭ ئۆزىگە يەتكەن ئايەت ۋە ھەدىستىكى دەلىلنىڭ ئوچۇق بولغانلىقى ئۈچۈن، كۆپ ۋاقىتلاردا ئۇنى ئاسانلا بىلىۋالغانلىقىنى كۆرۈپ يېتەلەيسىز. كىممۇ پەيغەمبەر ﷺ نىڭ: «التَّيَمُّمُ ضَرْبَةٌ وَاحِدَةٌ لِلْوَجْهِ وَالْكَفَّيْنِ» «تەيەممۇم يۈز ۋە ئىككى ئالقان ئۈچۈن بىر ئۇرۇشتۇر» دېگەن سۆزىگە ئوخشاش ھۆججەتلەردە ئۇلارغا نىسبەتەن دەلىل ئوچۇق ئەمەس دېيەلىسۇن؟! بەلكى بۇ ھۇشيارلىقتا تۆۋەن بولغان كىشىلەرمۇ بىلەلەيدىغان ئوچۇق دەلىل. شۇنىڭ ئۈچۈن، دەلىلنى بىلىشتىن ئاجىز كەلگەن ئادەمنىڭ تەقلىد قىلىشى ۋاجىب دېيىش توغرا، الله ھېچكىمنى تاقىتى يەتمەيدىغان ئىشقا تەكلىپ قىلمايدۇ].[1]

٣ ـ ئاۋام خەلقنىڭ تەقلىد قىلىشى دۇرۇس بولسىمۇ، ھەممە ئىشتا مۇئەييەن بىر مەزھەبكە تەقلىد قىلىشى ۋاجىب ئەمەس، چۈنكى ھەق بىر مەزھەپ بىلەنلا چەكلەنمەيدۇ.

الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ﴾** ﴿**ئەگەر سىلەر بىر شەيئىدە ئىختىلاپ قىلىشىپ قالساڭلار، بۇ توغرىدا الله قا ۋە پەيغەمبەرگە مۇراجىئەت قىلىڭلار، ئەگەر سىلەر الله قا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە (ھەقىقىي) ئىشىنىدىغان بولساڭلار**﴾.[1]

بۇ ئايەتتىن شۇنى بىلىۋالغىلى بولىدۇكى، الله ۋە الله نىڭ رەسۇلىدىن باشقا ھېچبىر كىشىنىڭ سۆزى خاتادىن خالىي ئەمەس، بەلكى پەيغەمبەر ﷺ دىن باشقا ھەرقانداق كىشىنىڭ سۆزىدىن ھەم قوبۇل قىلىپ ئېلىنىدۇ ۋە ھەم رەت قىلىنىدۇ.

ئىبنى قەييۇم رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دېگەن: [ئاددىي خەلقنىڭ مەزھەبلەرنىڭ بەزىسىنى لازىم تۇتۇشى ۋاجىبمۇ ياكى ئەمەسمۇ؟ دېگەن مەسىلىدە ئىككى خىل كۆز قاراش بار. ئۇنىڭ بىرى، ۋاجىب بولمايدۇ دېگەن كۆز قاراش. بۇ توغرا بولۇپ، توغرۇلۇقى جەزملەشتۈرۈلگەن، چۈنكى الله ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى ۋاجىب قىلمىغان نەرسە ۋاجىب ئەمەس. الله ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى ئىنسانلارنىڭ ئىچىدىن ھېچبىر كىشىگە ئۈممەتنىڭ ئىچىدىن بىرەر ئادەمنىڭ مەزھىبىنى لازىم تۇتۇشنى ھەمدە

[1] «ئەلھەدىيسۇ ھۇججەتۇن بىنەفسىھى» 85 ـ، 86 ـ بەتلەر

ئۇنىڭدىن كېيىن ئۇ كىشىنىڭ پەقەت ئۇ ئادەمگىلا ئۆزىنىڭ دىنىنى تەقلىد قىلىشىنى ۋاجىب قىلمىدى. ئەلۋەتتە، ئۇلۇغ ئەسىرلەردە ياشىغان نۇرغۇنلىغان كىشىلەر بۇ تەقلىدچىلىكتىن تولۇق ئادا-جۇدا ھالەتتە ئۆتكەن.

ئاددىي خەلق گەرچە بىرەر مەزھەبنى لازىم تۇتقان تەقدىردىمۇ، مەزھەپ تۇتۇشى دۇرۇس ئەمەس، چۈنكى ئاددىي خەلقنىڭ مەزھىبى بولمايدۇ. مەزھەپ پەقەت پىكىر قىلالايدىغان، دەلىل كەلتۈرەلەيدىغان، مەزھەبلەرنى بىلەلەيدىغان كىشىگىلا خاس بولىدۇ. زادى ھېچبىر كىشىگە ئۇممەتنىڭ ئىچىدىن بىر ئادەمنىڭ بارلىق سۆزلىرىنى تۇتۇپ، ئۇنىڭدىن باشقىلارنىڭ سۆزلىرىنى تەرك ئېتىدىغان دەرىجىدە، شۇ كىشىنىڭ مەزھىبىنى لازىم تۇتۇشى ۋاجىب بولمايدۇ. مانا بۇ ئۇممەتنىڭ ئىچىدە يېڭىدىن پەيدا بولغان قاباھەتلىك بىدئەت بولۇپ، ئۇنىڭغا ئىسلام پېشۋالىرى ئىچىدىن ھېچبىر كىشى قايىل بولمىغان. ۋەھالەنكى، ئۇلار مەرتىۋە جەھەتتە ئەڭ ئالىي، قەدرى ئەڭ ئۇلۇغ، الله ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىنى ئەڭ ياخشى بىلگۈچى كىشىلەر بولۇپ، ئىنسانلارنى بۇنىڭغا مەجبۇرلاشقا قايىل بولمىغان].

ئىبنى قەييۇم رەھىمەھۇللاھ يەنە مۇنداق دەيدۇ: [مۇشۇنىڭغا ئاساسەن، ئاددىي خەلقنىڭ تۆت ئىمام ۋە ئۇلاردىن باشقىلارنىڭ ئەگەشكۈچىلىرىدىن خالىغان كىشىدىن پەتىۋا سوراش ھوقۇقى بار. خۇددى ئالىمنىڭ ئۆزىنىڭ ياكى باشقا شەھەر ئاھالىسىنىڭ تۇتۇپ ماڭغان ھەدىسىنى لازىم تۇتۇشى ۋاجىب بولمىغاندەك، ئۇممەتنىڭ بىرلىكى بىلەن، ئاددىي خەلقنىڭ ۋە نە مۇفتىنىڭ تۆت مەزھەپ ئىمامىلىرىدىن بىرەرسىگە باغلىنىپ تۇرۇشى ۋاجىب ئەمەس. بەلكى ھەدىس سەھىھ بولسا، ئالىمنىڭ ئۇ ھەدىسكە ئەمەل قىلىشى پەرز].[2]

٤- شەيخۇل ئىسلام ئىبنى تەيمىيىە مۇنداق دېگەن: [كىمكى مۇئەييەن بىر ئىمامغا تەقلىد قىلىشنى پەرز قىلىپ بېكىتسە، تەۋبە تەلەپ قىلىنىدۇ. ئەگەر تەۋبە قىلسا قىلدى، قىلمىسا ئۆلتۈرۈلىدۇ. ئەگەر ئۇ كىشى: «مۇئەييەن بىر ئىمامغا تەقلىد قىلىش كېرەك» دېسە، نادان، ئازغۇن بولىدۇ].[3]

بۇ سۆزنىڭ قارىتىلمىسى شۇكى، ھەرقانداق ئىشتا الله ۋە الله نىڭ پەيغەمبىرىنىڭ غەيرىگە ئەگىشىلمەيدۇ. كىمكى بۇ مەرتىۋىنى ئىنسانلارنىڭ ئىچىدىن بىرەر كىشىگە تاپشۇرىدىكەن، ئۇ كىشىنىڭ مەرتىۋىسىنىڭ قانچىلىك بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، ئۇ ئادەم ئۇ كىشىنى الله قا ياكى ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە باراۋەر قىلغان بولدى، مانا بۇ كۇفرىدۇر. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿ثُمَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ﴾** ﴿ئاندىن (يەنى مۇشۇنداق دەللىلەرنى كۆرۈپ تۇرۇپ) كاپىرلار پەرۋەردىگارىغا باشقىلارنى شېرىك كەلتۈرىدۇ﴾.[4]

شۇنىڭدەك، كىمكى ھەرقانداق ئىشتا مۇئەييەن بىر ئىمامغا ئەگىشىشنى پەرز قىلىپ بېكىتىدىكەن، ئۇ ئادەم الله تائالانىڭ: **﴿فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ﴾** ﴿ئى مۇئمىنلەر! ئەگەر سىلەر بىر شەيئىدە ئىختىلاپ قىلىشىپ قالساڭلار، بۇ توغرىدا الله قا ۋە پەيغەمبەرگە مۇراجىئەت قىلىڭلار﴾[5]

---

[1] سۈرە نىساۋ 59- ئايەت

[2] «ئىئلامۇل مۇۋەققىئىين» 4- جىلد 262-، 263- بەتلەر

[3] «ئىختىياراتۇل فىقھىييە» 333- بەت

[4] سۈرە ئەنئام 1- ئايەت

[5] سۈرە نىساۋ 59- ئايەت

دېگەن سۆزىنى رەت قىلغانلىقى ئۈچۈن كاپىر بولدى. بۇ ئايەت الله ۋە الله نىڭ رەسۇلىدىن باشقا ھېچبىر كىشىنى زىكرى قىلمىدى.

شەيخ ئەلبانى ئۆزىنىڭ ياشلارغا قىلغان سۆزىدە مۇنداق دەيدۇ: [باشقىلار تۈگۈل، ھەتتا نۇرغۇنلىغان ئىلىملىك مۇئمىن ياشلارغا مەخپىي قالغان بىر ئىشقا دىققەت قىلىڭلار! ئۇ بولسىمۇ، ئۇلار سەييىد قۇتۇپ رەھىمەھۇللاھ، ئەللامە مەۋدۇدى ھەفىزەھۇللاھ ۋە ئۇلاردىن باشقا بەزى ئىسلامىي يازغۇچىلارنىڭ تىرىشچانلىقلىرى ھەمدە كىتابلىرىنىڭ بەرىكىتى بىلەن قانۇن چىقىرىش ھوقۇقىنىڭ پەقەت يېگانە الله قىلا خاس ئىكەنلىكىنى، ئىنسانلار ياكى ھەيئەتلەردىن ھېچبىر كىشىنىڭ الله قا شېرىك بولمايدىغانلىقىنى بىلگەن ۋاقىتتا، ئۇلار ئۇنى «ھاكىمىيەت الله قا خاس» دېگەن ئىبارە بىلەن كەلتۈرۈشتى. مانا بۇ مۇشۇ سۆزنىڭ بېشىدا قۇرئان ۋە ھەدىسنىڭ ئىلگىرى ئۆتكەن دەلىللىرىنىڭ ئوچۇق مەنىسىدۇر.

مۇشۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدە، بۇ ياشلار «ھاكىمىيەت الله قا خاس» دېگەن پرىنسىپقا زىت كېلىدىغان شېرىككە چۈشۈپ قالغانلىقىغا، الله نى قويۇپ ئەگىشىلگەن ئىنساننىڭ الله نىڭ ھۆكۈملىرىدىن بىرەر ھۆكۈمدە خاتا كەتكەن مۇسۇلمان بولۇشىنىڭ ياكى ئۆزىنى الله بىلەن بىر ئورۇندا قويغان قانۇن بەلگىلىگۈچى كاپىر بولۇشىنىڭ ئوتتۇرىسىدا ھەمدە ئۇ ئىنساننىڭ ئالىم ياكى نادان بولۇشىنىڭ ئوتتۇرىسىدا ھېچقانداق پەرقنىڭ يوقلىقىغا دىققەت قىلمىدى. الله قا ھەمدىلەر بولسۇنكى، مەن بۇنىڭ ھەممىسى ياشلار ئىمان كەلتۈرگەن مەزكۇر پرىنسىپقا زىت كېلىدۇ دەپ قارايمەن].[1]

يەنە «فەتھۇل مەجىيد شەرھۇ كىتابىت تەۋھىيد» ناملىق كىتابنىڭ «كىمكى الله ھالال قىلغان نەرسىنى ھارام، الله ھارام قىلغان نەرسىنى ھالال ساناشتا ئۆلىمالار ۋە ئەمىرلەرگە ئىتائەت قىلسا، ئۇلارنى الله نى قويۇپ مەئبۇد قىلىۋالدى» دېگەن بابىغا مۇراجىئەت قىلىڭ.

٥ـ تەقلىد قىلغۇچىغا مەزھىبىنىڭ قارشىسىدا ھەق ئاشكارا بولسا، ئۇنىڭ ھەقكە قايتىشى پەرز. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ أَنْ يَقُولُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَأُوْلَئِكَ هُمْ الْمُفْلِحُونَ﴾** ﴿(پەيغەمبەر) مۇئمىنلەرنىڭ ئارىسىدا ھۆكۈم چىقىرىش ئۈچۈن، ئۇلار الله قا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە چاقىرىلغان چاغدا، ئۇلار: «ئاڭلىدۇق ۋە ئىتائەت قىلدۇق دېيىشلىرى كېرەك، مانا شۇنداق كىشىلەر مەقسەتكە ئېرىشكۈچىلەردۇر﴾،[2] **﴿وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمْ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلالا مُبِينًا﴾** ﴿الله ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى بىرەر ئىشتا ھۆكۈم چىقارغان چاغدا، ئەر ـ ئايال مۇئمىنلەرنىڭ ئۆز ئىشىدا ئىختىيارلىقى بولمايدۇ (يەنى الله ۋە الله نىڭ پەيغەمبىرى بىرەر ئىشتا ھۆكۈم چىقارغان ئىكەن، ھېچ ئادەمنىڭ ئۇنىڭغا مۇخالىپەتچىلىك قىلىشىغا بولمايدۇ)، كىمكى الله قا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ئاسىيلىق قىلسا، ھەقىقەتەن ئۇ ئوپئوچۇق ئازغان بولىدۇ﴾.[3]

الله تائالا ھەر ئىشتا ئۆزىگە ۋە پەيغەمبىرىگە ئەگىشىشنى پەرز قىلىپ بېكىتتى. مانا بۇ پەيغەمبەر ﷺ دىن باشقا ھېچبىر كىشىگە خاس بولمىغان مەرتىۋە. ئەگەر ئالىمنىڭ سۆزى دەلىل بىلەن ئىسپاتلانغان ھەقكە قارشى كەلسە، بىز ئۇنى رەت قىلىمىز؛ ئۇنىڭغا ئەمەل قىلمايمىز ۋە

[1] «ئەلھەدىيسۇ ھۇججۇتەن بىنەفسىھى» 96ـ بەت

[2] سۈرە نۇر 51ـ ئايەت

[3] سۈرە ئەھزاب 36ـ ئايەت

باشقىلارنىمۇ ئۇنىڭغا ئەمەل قىلىشتىن توسىمىز. بۇنىڭ دەلىلى پەيغەمبەر ﷺ نىڭ: «مَنْ أَحْدَثَ فِي أَمْرِنَا هَذَا مَا لَيْسَ مِنْهُ فَهُوَ رَدٌّ» «كىمكى بىزنىڭ بۇ دىن ئىشىمىزدا ئۇنىڭدىن ئەمەس بىر نەرسىنى يېڭىدىن پەيدا قىلسا، ئۇ نەرسە رەت قىلىنىدۇ»[1] دېگەن سۆزىدۇر.

ئىمام شافىئى رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دېگەن: [مۇسۇلمانلار شۇنىڭغا بىرلىككە كەلگەنكى، بىر كىشىگە پەيغەمبەر ﷺ نىڭ سۈننىتى ئاشكارا بولسا، ئۇ كىشىنىڭ بىرەر ئادەمنىڭ سۆزىنى دەپ ئۇ سۈننەتنى تەرك ئېتىشى ھالال ئەمەس].[2]

مانا بۇ مەشھۇر توت مەزھەپ ئىمامىلىرى ۋە ئۇلاردىن باشقىلارنىڭ سۆزى.

ئىبنى ئابدۇلبەر «جامىئۇ بايانىل ئىلىم» نامىلىق كىتابىدا، ئىبنى مەسئۇد ﷺ دىن مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ، ئىبنى مەسئۇد ﷺ مۇنداق دېگەن: {أَلَا لَا يُقَلِّدَنَّ أَحَدُكُمْ دِينَهُ رَجُلا،إِنَ آمَنَ آمَنَ وَإِنْ كَفَرَ كَفَرَ فَإِنَّهُ لَا أُسْوَةَ فِي الشَّرِّ} {بىلىڭلارکى، سىلەرنىڭ بىرىڭلار ئۆزىنىڭ دىنىدا بىرەر كىشىگە، ئەگەر ئۇ كىشى ئىمان كەلتۈرسە ئىمان كەلتۈرۈپ، كاپىر بولسا كاپىر بولۇپ تەقلىد قىلمىسۇن، چۈنكى يامانلىقتا ئىقتىدا قىلىش يوق}. **﴿أَفَلا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلَى قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا﴾ ﴿ئۇلار (ھەقنى تونۇش ئۈچۈن) قۇرئاننى پىكىر قىلمامدۇ؟ بەلكى ئۇلارنىڭ دىللىرىدا قۇلۇپ بار (شۇڭا ئۇلار چۈشەنمەيدۇ)﴾**.[3]

بۇ يەردىكى مەقسەت، بىرەر مەزھەبكە، تىرىك ياكى ئۆلۈك بىرەر ئادەمگە تەقلىد قىلىشتا مۇتەئەسسىپلىك قىلىشتىن ئاگاھلاندۇرۇش. شۇنىڭ ئۈچۈن، مۇسۇلمان كىشىنىڭ قۇرئان ۋە ھەدىسىنىڭ، يەنى شەرئىي دەلىلنىڭ غەيرىيگە ئېسىلىشى ھەرگىزمۇ توغرا ئەمەس. مەزھەپ ۋە ئادەملەرگە تەقلىد قىلىشتا ھەق ياكى باتىل بولسۇن پەرق قىلمايلا مۇتەئەسسىپلىك قىلىش سۆكۈلگەن جاھىلىيەت خىسلەتلىرىدىندۇر. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ اتَّبِعُوا مَا أَنزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا أَلْفَيْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا﴾ ﴿ھەرقاچان ئۇلارغا (يەنى مۇشرىكلارغا): «الله نازىل قىلغان نەرسىگە (يەنى الله پەيغەمبىرىگە نازىل قىلغان ۋەھيگە، قۇرئانغا) ئەگىشىڭلار» دېيىلسە، ئۇلار: «ياق، ئاتا ـ بوۋىلىرىمىزدىن قالغان دىنغا ئەگىشىمىز» دېيىشىدۇ﴾**.[4]

شەيخ مۇھەممەد ئەلھامىدنىڭ «دىنىي چۈۋالچاقلىقنى يوقىتىش ئۈچۈن ئىمامىلارنىڭ مەزھەپلىرىگە ئەگىشىشنىڭ ۋاجىبلىقى» نامىلىق بىر كىتابى بولۇپ، ٤٢ ـ بېتىدە مەخسۇس بىر مۇجتەھىدكە تەقلىد قىلىشنى ۋاجىب قىلىپ بېكىتكەن[5] ۋە الله تائالانىڭ: **﴿فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ﴾ ﴿ئەگەر بىلمىسەڭلار، ئەھلى ئىلمدىن سوراڭلار﴾**[6] دېگەن سۆزى بىلەن دەلىل كەلتۈرگەن.

ئەمما، ئايەتتە بىز يۇقىرىدا سۆزلەپ ئۆتكىنىمىزدەك، مۇئەييەن بىر ئالىمغا ياكى مەزھەبكە تەقلىد قىلىشنىڭ ۋاجىبلىقى يوق.

---

[1] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

[2] «ئىيقازۇ ھىممەى ئۇۋۇلىل ئەبسار» 58ـ بەت

[3] سۈرە مۇھەممەد 24ـ ئايەت

[4] سۈرە بەقەرە 170ـ ئايەت

[5] «لۇزۇمۇت تىبائى مەزاھىبىل ئەئىممە ھەسمەن لىلفەۋزاد دىينىييە ــ دىنىي چۈۋالچاقلىقنى يوقىتىش ئۈچۈن ئىمامىلارنىڭ مەزھەبلىرىگە ئەگىشىشنىڭ ۋاجىبلىقى»

[6] سۈرە نەھل 43ـ ئايەت: سۈرە ئەنبىيائ 7ـ ئايەت

ئۇ پۈتۈن كىتابىدا تەقلىد قىلىشنى ۋاجىب قىلىپ بېكىتكەنلىكىگە بۇ ئايەتتىن باشقىمۇ بىرەر ئايەت بىلەن دەلىل كەلتۈرمىدى، چۈنكى ئۇ كىشىنىڭ ئۇنىڭدىن باشقا دەلىلى يوق. بۇ ھەقتە ئىبنى قەييۇم مۇنداق دېگەن: [قۇرئان ياكى ھەدىستە مۇئەييەن بىر مەزھەبكە تەقلىد قىلىشنى ۋاجىب قىلىپ بېكىتىدىغان ھېچقانداق بىر دەلىل يوق].[1]

سىز بۇنىڭدىن مۇئەييەن بىر مەزھەبكە تەقلىد قىلىشنى ۋاجىب قىلىپ بېكىتىدىغان ھېچقانداق بىر دەلىلنىڭ مەۋجۇد ئەمەسلىكىنى بىلىۋالالايسىز.

«بىز: ‹ئىجتىھادنى ئۇزۇلۇپ قالماستىن داۋاملىشىدۇ، زېمىن الله ئۈچۈن ھۆججەت تۇرغۇزغۇچىدىن ھەرگىزمۇ خالي قالمايدۇ› دەپ قارايمىز» دېگەن مەسىلە

بۇنىڭ دەلىلى پەيغەمبەر ﷺ نىڭ تۆۋەندىكى سۆزىدۇر: «لَا تَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي قَائِمَةً بِأَمْرِ اللَّهِ لَا يَضُرُّهُمْ مَنْ خَذَلَهُمْ أَوْ خَالَفَهُمْ حَتَّى يَأْتِيَ أَمْرُ اللَّهِ وَهُمْ ظَاهِرُونَ عَلَى النَّاسِ» «مېنىڭ ئۇممىتىم ئىچىدىن بىر گۇرۇھ كىشى الله نىڭ ئەمرى (يەنى قىيامەتنىڭ ئالدىدا ھەربىر مۇئمىن ئەر-ئايالنىڭ جېنىنى ئالىدىغان شامال) كەلگەنگە قەدەر، ئىنسانلار ئۈستىدىن غالىب ھالدا الله نىڭ ئەمرىنى ئورۇنلاش (يەنى ھەقنى بەرپا قىلىش) بىلەن داۋاملىشىپ تۇرىدۇ. ئۇلارنى يارەمسىز تاشلىۋەتكەن ياكى ئۇلار بىلەن قارشىلاشقانلار ئۇلارغا زىيان يەتكۈزەلمەيدۇ».[2]

ئىمام مۇسلىم سەۋبان ﷺ دىن مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ: «لَا تَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي ظَاهِرِينَ عَلَى الْحَقِّ لَا يَضُرُّهُمْ مَنْ خَذَلَهُمْ حَتَّى يَأْتِيَ أَمْرُ اللَّهِ وَهُمْ كَذَلِكَ» «مېنىڭ ئۇممىتىم ئىچىدىن بىر گۇرۇھ كىشى ھەق ئۈستىدە غالىب بولغان ھالەتتە داۋاملىشىدۇ. ئۇلارغا ئۇلارنى يارەمسىز تاشلىۋەتكەنلەر زىيان يەتكۈزەلمەيدۇ. تاكى الله نىڭ ئەمرى (يەنى قىيامەتنىڭ ئالدىدا ھەربىر مۇئمىن ئەر-ئايالنىڭ جېنىنى ئالىدىغان شامال) كەلگەنگە قەدەر، ئۇلار ئاشۇنداق داۋاملىشىدۇ».

«تائىپە» دېگەن سۆز بىر ۋە ئۇنىڭدىن كۆپ كىشىلەرگە ئىشلىتىلىدۇ. ھەدىس شۇنىڭغا دەلىلكى، زېمىن ھەقنى دېگۈچىدىن ۋە ھۆججەت بەرپا قىلغۇچىدىن خالي قالمايدۇ. مانا بۇ الله تائالا تەرىپىدىن ئۆزىنىڭ مەخلۇقلىرىغا بولغان رەھمىتىدۇر، تەرسالار ۋە قېيىپ كەتكۈچىلەرگە قارشى ھۆججەتتۇر.

ئىبنى قەييۇم رەھمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: [پەيغەمبەر ﷺ: «لَا تَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي ظَاهِرِينَ عَلَى الْحَقِّ» «مېنىڭ ئۇممىتىم ئىچىدىن بىر گۇرۇھ كىشى ھەق ئۈستىدە غالىب بولغان ھالەتتە داۋاملىشىدۇ» دېگەن ئىدى.

ئەلى ئىبنى ئەبۇ تالىب ﷺ: {لَنْ تَخْلُوَ الْأَرْضُ مِنْ قَائِمٍ لِلَّهِ بِحُجَّةٍ لِكَيْ لَا تَبْطُلَ حُجَجُ اللَّهِ وَبَيِّنَاتُهُ} {الله نىڭ ھۆججەت ۋە پاكىتلىرى بىكارچى بولۇپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن، زېمىن ھەرگىزمۇ الله ئۈچۈن ھۆججەت بەرپا قىلغۇچىدىن خالي قالمايدۇ} دېگەن].[3]

---

[1] «ئىئلامۇل مۇۋەققىئىين»

[2] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

[3] «ئىئلامۇل مۇۋەققىئىين» 4- جىلد 150- بەت

ئايەت ۋە ھەدىسلەرنىڭ چەكلىك ئىكەنلىكى، ھادىسلەرنىڭ يېڭىلىنىپ تۇرىدىغانلىقى بىزگە مەلۇم. ئۇ ھادىسلەرنىڭ ئىچىدە پەرەز قىلىنغان بەزى ۋەقەلىكلەر ھەققىدە سەلەفلەر تەتقىقات ئېلىپ بارغان. ئۇ ھادىسلەرنىڭ ئىچىدە ئۇلار تەتقىق قىلمىغانلىرىمۇ بار، شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ يېڭى ھادىسىلەرنىڭ ھۆكۈملىرىنى چىقىرىۋالىدىغان مۇجتەھىدنىڭ بولۇشى لازىم. ئەگەر ئۇنداق بولمايدىكەن، كىشىلەر نادانلىقتا قارىغۇلارچە ماڭىدۇ ۋە الله نىڭ ھۆججىتى مەخلۇقلىرى ئۈستىدىن ئۈزۈلۈپ قالىدۇ.

«فەتھۇل مەجىد» ناملىق كىتابنىڭ ئاپتورى «تائىفەتۇل مەنسۇرە» توغرىسىدىكى ھەدىسنىڭ شەرھىسىدە مۇنداق دېگەن: [ئىمام ئەھمەد ئۇ ھەدىسنى بۇ تائىپە مەۋجۇدلا بولىدىكەن، ئىجتىھادنىڭ ئۈزۈلۈپ قالمايدىغانلىقىغا دەلىل كەلتۈرگەن].[1]

بۇ كۆپ ساندىكى ھەنبەلىلەر ۋە يەنە بىر بۆلۈك كىشىلەرنىڭ سۆزى بولۇپ، ئۇ زامانىنى مۇجتەھىدتىن خالىمۇ قالىدۇ دەپ قارايدىغان جۇمھۇرغا قارشىدۇر.

جۇمھۇر ئۆلىمالارنىڭ دەلىلى ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمرى ﷺ نىڭ ئىلىمنىڭ كۆتۈرۈلۈپ كېتىش ھەققىدىكى رىۋايەت قىلغان مۇنۇ ھەدىسىدۇر: «إِنَّ اللَّهَ لَا يَنْزِعُ الْعِلْمَ بَعْدَ أَنْ أَعْطَاكُمُوهُ انْتِزَاعًا وَلَكِنْ يَنْتَزِعُهُ مِنْهُمْ مَعَ قَبْضِ الْعُلَمَاءِ بِعِلْمِهِمْ فَيَبْقَى نَاسٌ جُهَّالٌ يُسْتَفْتَوْنَ فَيُفْتُونَ بِرَأْيِهِمْ فَيُضِلُّونَ وَيَضِلُّونَ» «شۇبھىسىزكى، الله تائالا سىلەرگە ئىلىمنى بەرگەندىن كېيىن يۇلۇپ ئالغاندەك بىردىنلا ئالمايدۇ، لېكىن ئۇنى ئۇلاردىن ئۆلىمالارنى ئىلىمى بىلەن قوشۇپ قەبزى روھ قىلىش ئارقىلىق ئېلىپ كېتىدۇ. شۇنىڭ بىلەن نادان كىشىلەر قېلىپ قالىدۇ ـ دە، ئۇلاردىن پەتىۋا سورالسا، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ رايى بىلەن پەتىۋا بېرىدۇ. ئاقىۋەتتە، ئۆزلىرىمۇ ئازىدۇ ۋە باشقىلارنىمۇ ئازدۇرىدۇ».[2]

مەن ھەنبەلىلەرنىڭ دەلىلى كۇچلۇكرەك ھەمدە پۇختىراق دەپ قارايمەن.

مېنىڭچە ئىككى ھەدىسنىڭ ئوتتۇرىسىنى مۇنداق تەتبىقلاشقا بولىدۇ، توغرىسىنى الله ياخشى بىلگۈچى، ياخشى ئۆلىمالار ھەربىر خەلق ۋە تەبىقىنىڭ ئىچىدە ئاز بولىدۇ. ئىلىمگە ئېتىقاد قىلىدىغان نادانلار كۆپ بولىدۇ. شۇنداق تۇرۇقلۇق، يەنە ھەر خەلقنىڭ ئىچىدە گەرچە ئالدىنقىدىن ئاز بولسىمۇ، ھەقتە مۇستەھكەم تۇرىدىغان ئۆلىمالار چوقۇم مەۋجۇد بولىدۇ.

ئىككى ھەدىسنىڭ ئوتتۇرىسىنى مۇنداق تەتبىقلاشنى ئەنەس ﷺ نىڭ مۇنۇ ھەدىسى كۇچلەندۇرىدۇ، پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «مِنْ أَشْرَاطِ السَّاعَةِ أَنْ يَقِلَّ الْعِلْمُ وَيَظْهَرَ الْجَهْلُ» «ئىلىمنىڭ ئازلاپ كېتىشى ۋە نادانلىقنىڭ ئاشكارا بولۇشى قىيامەتنىڭ ئالامەتلىرىدىندۇر».[3]

ئەنەس ﷺ دىن يەنە مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ، پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «لَا يَأْتِي عَلَيْكُمْ زَمَانٌ إِلَّا الَّذِي بَعْدَهُ شَرٌّ مِنْهُ حَتَّى تَلْقَوْا رَبَّكُمْ» «سىلەرگە بىر زامانلا كېلىدىكەن، تاكى رەببىڭلارغا ئۇچراشقانغا قەدەر، كېيىنكىسى ئۇنىڭدىن يامانراق بولىدۇ».[4]

بۇ ھەدىسنىڭ شەرھىسىدە يامانلىقتىن نېمىنىڭ مەقسەت قىلىنغانلىقىنى ئايدىڭلاشتۇرۇپ بېرىدىغان ئىزاھات كەلگەن.

---

[1] 227ـ بەت، ئەنسارۇس سۇننە نەشرىياتى

[2] بۇخارى رىۋايىتى

[3] بۇخارى رىۋايىتى

[4] بۇخارى رىۋايىتى

ئىبنى ھەجەر مۇنداق دەيدۇ: [بەزى زامانىنىڭ يامانلىقتا ئالدىنقى زامانىدىن گەرچە چوڭ پەرق قىلمىغان تەقدىردىمۇ تۆۋەنرەك بولىدىغانلىقى مۇتلەقلىقكە قارشى كەلدى. ئۆمەر ئىبنى ئابدۇلئەزىزنىڭ زامانى ئۇنىڭدىن مۇستەسنا بولۇپ، ئۇ ھەججاجنىڭ زامانىسىدىن ئازغىنە كېيىن ئىدى.

كېيىن مەن ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد ﷺ نىڭ مەقسەتنى ئوچۇق بايان قىلغانلىقىنى تاپتىم. ئۇ ئەگىشىشكە لايىقراقتۇر. شەئبى ئارقىلىق مەسرۇقتىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ، ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد ﷺ مۇنداق دېگەن: {لا يَأْتِي عَلَيْكُمْ زَمَانٌ إِلا وَهُوَ أَشَرُّ مِمَّا كَانَ قَبْلَهُ أَمَا إِنِّي لا أَعْنِي أَمِيرًا خَيْرًا مِنْ أَمِيرٍ وَلا عَامًا أَخْصَبَ مِنْ عَامٍ، وَلَكِنْ عُلَمَاؤُكُمْ وَفُقَهَاؤُكُمْ يَذْهَبُونَ ثُمَّ لا تَجِدُونَ مِنْهُمْ خَلَفًا وَيَجِيءُ قَوْمٌ يُفْتُونَ بِرَأْيِهِمْ} {سىلەرگە بىر زامانلا كېلىدىكەن، ئۇ ئالدىنقىسىدىن يامانراق بولىدۇ. ئاگاھ بولۇڭلاركى! مەن بىر ئەمىر يەنە بىر ئەمىردىن ياخشى، بىر يىل يەنە بىر يىلدىن ياخشى دېمەكچى ئەمەسمەن، لېكىن سىلەرنىڭ ئۆلىمالىرىڭلار ۋە فىقھىشۇناس ئالىملىرىڭلار كېتىپ قالىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن ئۇلارنىڭ ئورنىنى باسىدىغانلارنى تاپالمايسىلەر. بىر قەۋم كېلىدۇ، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ رايى بىلەن پەتىۋا بېرىدۇ}.

مەسرۇقتىن رىۋايەت قىلىنغان يەنە بىر لەۋزىدە مۇشۇ يول بىلەن: {وَمَا ذَاكَ بِكَثْرَةِ الْأَمْطَار وَقِلَّتِهَا وَلَكِنْ بِذَهَابِ الْعُلَمَاءِ، ثُمَّ يَحْدُث قَوْم يُفْتُونَ فِي الْأُمُور بِرَأْيِهِمْ فَيَثْلِمُونَ الْإِسْلَام وَيَهْدِمُونَهُ} {بۇ (يەنى كېيىنكى زامانىنىڭ ئالدىنقىسىدىن يامانراق بولۇشى) يامغۇرلارنىڭ ئاز-كۆپلىكى بىلەن ئەمەس، بەلكى ئۆلىمالارنىڭ كېتىپ قېلىشى بىلەندۇر. ئۇنىڭدىن كېيىن ئىشلاردا ئۆزلىرىنىڭ رايى بىلەن پەتىۋا بېرىدىغان بىر قەۋم پەيدا بولىدۇ. ئاقىۋەتتە، ئۇلار ئىسلامنى گۇمران قىلىدۇ} دەپ كەلگەن].[1]

مەن: «ئۆلىمالارنىڭ مۇتلەق قەبزى روھ قىلىنىشى پەقەت يەر يۈزىدىن مۇئمىنلەرنىڭ جانلىرىنى قەبزى روھ قىلىدىغان خۇشبۇي شامالنىڭ قوزغىلىشى بىلەنلا بولىدۇ، بۇ ئىسا ئەلەيھىسسالام چۈشۈپ، ئۇ زات ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن ۋۇجۇدقا كېلىدۇ، كېيىن مەخلۇقلارنىڭ يامانلىرى قېلىپ قالىدۇ، ئۇلارنىڭ ئۈستىگە قىيامەت قايىم بولىدۇ؛ شامالنىڭ قوزغىلىشى مۇشۇ تائىفەتۇل مەنسۇرەنىڭ ئاخىرلىشىش مۇددىتى» دەپ قارايمەن.

مانا بۇ ئىمام مۇسلىمنىڭ ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمرى ﷺ بىلەن ئۇقبە ئىبنى ئامىر ﷺ نىڭ ئوتتۇرىسىدا بولۇپ ئۆتكەن سۆھبەت توغرىسىدا قىلغان رىۋايىتىگە ئوخشاشتۇر.[2]

شۇنىڭدەك، مۇھەممەد ئىبنى ئىبراھىم ۋەزىيرىل يەمانىينىڭ ئىككى ھەدىسىنىڭ ئوتتۇرىسىنى قانداق بىرلەشتۈرگەنلىكىگە ھەم نەزىرىڭىزنى قارىتىڭ.[3]

بۇ يەردە تائىفەتۇل مەنسۇرە* توغرىسىدىكى ھەدىس بىلەن ئىلمىنىڭ كۆتۈرۈلۈپ كېتىشى توغرىسىدىكى ھەدىسنىڭ ئوتتۇرىسىنى تەتبىقلاشتا يەنە بىر پايدا بار. ئۇ بولسىمۇ، تائىفەتۇل مەنسۇرە توغرىسىدىكى ھەدىستە ئىشارەت قىلىپ ئۆتۈلگەن ھەقتە مۇستەھكەم تۇرغۇچى ئۆلىمالارنىڭ ئۈستىگە، ئىلمىنىڭ كۆتۈرۈلۈپ كېتىشى توغرىسىدىكى ھەدىستە زىكرى قىلىنغان ئۆزلىرىنىڭ

[1] «فەتھۇل بارى» 13- جىلد 21- بەت

[2] «شەرھۇ مۇسلىم» 13- جىلد 67-، 68- بەتلەر

[3] «ئەررەۋزۇل باسىم» 1- جىلد 38- بەت، دارۇل مەئرىفە نەشرىياتى، ھىجرىيە 1399- يىلى

* الله نىڭ يارىدىمىگە ئېرىشكۈچى گۇرۇھ

نەپسى ـ خاھىشى ۋە رايىلىرى بىلەن كىشىلەرنى ئازدۇرىدىغان ئازغۇنلارنىڭ ئازغۇنلۇقلىرىنى ئېچىپ بېرىشنىڭ پەرزلىكىدۇر. بۇنى پەيغەمبەر ﷺ نىڭ مۇنۇ سۆزىدىنمۇ بىلىۋالغىلى بولىدۇ: «يَحْمِلُ هَذَا الْعِلْمَ مِنْ كُلِّ خَلَفٍ عُدُولُهُ، يَنْفُونَ عَنْهُ تَحْرِيفَ الْغَالِينَ وَانْتِحَالَ الْمُبْطِلِينَ وَتَأْوِيلَ الْجَاهِلِينَ» «بۇ ئىلىمنى ھەربىر ئىزباسارلارنىڭ ھەققانىيەتچىلىرى ئالىدۇ. ئۇلار بۇ ئىلىمدىن چېكىدىن ئاشۇرۇۋەتكۈچىلەرنىڭ ئۆزگەرتىۋېتىشىنى، باتىل ئىش قىلغۇچىلارنىڭ ئېتىقادىنى، نادانلارنىڭ خاتا چۈشەنچىلىرىنى يوقىتىپ تاشلايدۇ». بۇ ھەقتە يۇقىرىدا توختىلىپ ئۆتتۇق.

شەيخ مۇھەممەد ئەلھامىد ئۆزىنىڭ يۇقىرىدا ئىشارەت قىلىنغان كىتابىدا ئىجتىھادنى توسۇشقا بېرىپ مۇنداق دېگەن: [بىزنىڭ بىلىپ، ئۇنىڭغا ئەمەل قىلىشىمىز ۋاجىب بولغىنى، فىقھىشۇناس ئالىملىرىمىز ـــ الله ئۇلارغا رەھمەت قىلسۇن ـــ بېكىتكەن نەرسىلەردۇر. ئەھكاملاردا مۇتلەق ئىجتىھاد قىلىش سەييىدىمىز ۋە غوجىمىز مۇھەممەد ﷺ نىڭ ھىجرىتىدىن 400 يىل ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن چەكلەنگەن].[1]

بۇنىڭغا ئىبنى ئابىدىن «ھاشىيە» ناملىق كىتابىنىڭ ١ ـ جىلد ٥٥ ـ بېتىدە ئىشارە قىلغان.

بۇ سۆزگە، بولۇپمۇ بۇ تارىخقا چەك قويۇشقا نە قۇرئان ۋە ھەدىس ياكى ئىجمائىدىن دەلىل يوق. بەلكى ئۇ سۆز تائىفەتۇل مەنسۇرە توغرىسىدىكى ھەدىسكە ۋە ھەربىر ئەسىرنىڭ بېشىدا ئىسلاھاتچىنىڭ كېلىدىغانلىقى توغرىسىدىكى ھەدىسكە زىتتۇر.

شەيخ ھامىد يەنە مۇنداق دېگەن: [مۇتلەق ئىجتىھاد قىلىشنى پەقەت ئەقلى ناقىس، ئىلمى كەمچىل، دىنى سۈيۇق كىشىلەرلا دەۋا قىلىدۇ].[2]

كېيىن ئۇ يەنە مۇنداق دېگەن: [تاسادىپىي يۇز بېرىشى پەرەز قىلىنغان بىر قىسىم جۈزئىي ئەھكاملارنى بىلىش ئۈچۈن ئىجتىھاد قىلسا مەيلى، لېكىن ئۇنى ساناقلىق كىشىلەرلا پۇختا بىلەلەيدۇ. ھازىر ئۇلاردىن ئىسلام دىيارلىرى ۋە قىتئەلىرى قۇرۇقدىلىپ قالماقتا. ئىجتىھاد قىلىش ئۆزىنى ئالىم چاغلىۋالغان ياكى ئاددىي كىشىلەر ئۇنى ئالىم دەۋالغان ھەرقانداق كىشىگە خاس ئەمەس].[3]

كۆرگىنىڭىزدەك، شەيخ ھامىد ئىجتىھاد پرىنسىپىنى مۇتلەق ئىنكار قىلالمىدى. يۇقىرىدا ئۆتكەندەك، ئىجتىھاد قىلىشنى ئىسپاتلايدىغان دەلىللەر مەۋجۇد بولغانلىقى ئۈچۈن، ئىجتىھاد قىلىشنى ئىنكار قىلىش شەرئىي جەھەتتە دۇرۇس ئەمەس. ھادىسىلەر يېڭىلىنىپ تۇرغانلىقى ئۈچۈن، ئەقلىي جەھەتتىنمۇ دۇرۇس ئەمەس. بولۇپمۇ، يېڭى ھادىسىلەر ھەققىدە كىشىلەرگە پەتىۋا بېرىدىغان ۋە نۇرغۇنلىغان مەسىلىلەردىكى فىقھى ئىختىلاپنى ھەل قىلىدىغان بىر مۇجتەھىدنىڭ بولۇشىنى لازىم تۇتىدىغان يېڭى كەشپىياتلار تەرەققىي قىلغاندا تېخىمۇ شۇنداق.

خاتىمە

[1] «لۇزۇمۇت تىبائى مەزاھىبىل ئەئىممە ھەسەن لىلفەۋزاد دىنىيىيە ـــ دىنىي چۈۋالچاقلىقنى يوقىتىش ئۈچۈن ئىماملارنىڭ مەزھەبلىرىگە ئەگىشىشنىڭ ۋاجىبلىقى» 9 ـ بەت

[2] «لۇزۇمۇت تىبائى مەزاھىبىل ئەئىممە ھەسەن لىلفەۋزاد دىنىيىيە ـــ دىنىي چۈۋالچاقلىقنى يوقىتىش ئۈچۈن ئىماملارنىڭ مەزھەبلىرىگە ئەگىشىشنىڭ ۋاجىبلىقى» 11 ـ، 12 ـ بەتلەر

[3] «لۇزۇمۇت تىبائى مەزاھىبىل ئەئىممە ھەسەن لىلفەۋزاد دىنىيىيە ـــ دىنىي چۈۋالچاقلىقنى يوقىتىش ئۈچۈن ئىماملارنىڭ مەزھەبلىرىگە ئەگىشىشنىڭ ۋاجىبلىقى» 12 ـ بەت

مەن (قۇرئان ۋە ھەدىسكە ئېسىلىشىنىڭ پەرزلىكى ـ ئا)دىن ئىبارەت بۇ تېمىنى تۆۋەندىكى سۆزۈم بىلەن ئاخىرلاشتۇرىمەن:

مېنىڭ ئۇ تېمىنى بۇ كىتابقا كىرگۈزۈشۈمدىن مەقسەت، مۇسۇلمانلار جىھاد بايرىقىنى كۆتۈرگەنلىكى ھەرقانداق ئادەمگە، گەرچە ئۇ ئادەم بۇ بايراقنى «ئىسلامىي» دەپ ئاتىۋالغان بولسىمۇ، ئۇنىڭ ئەقىدىسى، تۇتۇپ ماڭغان يولى ۋە بۇ يولنىڭ مەن يۇقىرىدا بايان قىلغان ئەھلى سۈننە ۋەلجامائە يولىنىڭ ئاساسلىرىغا ئۇيغۇن كەلگەن ياكى كەلمىگەنلىكىگە قارىماي، ئالدىنىپ قالمىسۇن، دېيىشتىن باشقا نەرسە ئەمەس. دەلىلگە قارشى كەلگەن نەرسە رەت قىلىنىدۇ.

ئەگەر تۇتۇپ ماڭغان يول توغرا بولسا، ئۇ كىشىنىڭ ئەمىلىگە قارىلىدۇ. ئەمىلى سۆزىگە ئۇيغۇن كېلەمدۇ ـ يوق؟! مانا ئۇ (تولۇق، مۇكەممەل بويسۇنۇش ـ ئا) قائىدىسىدۇر. يۇقىرىدا بۇ ھەقتە توختالدۇق. ئەگەر ئەمىلى سۆزىگە ئۇيغۇن كەلسە، ئۇ ئادەمنى الله خالىسا «راستچىل» دەپ گۇمان قىلىمىز. ئەگەر ئەمىلى سۆزىگە قارشى كەلسە، ئۇ ئادەم يالغانچى ۋە الله نىڭ دىنىنى ئوينىغۇچى بولۇپ، كىشىلەرنى ئۆزىنىڭ چىرايلىق گەپ ـ سۆزلىرى بىلەن ئالدايدۇ. ئۇنىڭ قىلمىشى سۆزىنى يالغانغا چىقىرىدۇ. مانا بۇنداق كىشى قىلمايدىغان ئىشنى دەيدىغان، الله نىڭ غەزىپىگە يولۇقىدىغان كىشىلەرنىڭ قاتارىدىندۇر. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَمَا يَخْدَعُونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ﴾** ﴿**ئۇلار الله نى ۋە مۇئمىنلەرنى ئالدىماقچى بولىدۇ، ھەقىقەتتە ئۇلار تۇيماستىن ئۆزلىرىنىلا ئالدايدۇ**﴾.[1]

لالەكائى ئىمام مالىكدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ، ئىمام مالىك مۇنداق دېگەن: [قاچانكى سەن بىر نەرسە بىلەن ئويناشماقچى بولساڭ، ھەرگىزمۇ دىنىڭنىڭ ئىشى بىلەن ئويناشمىغىن].[2]

بۇ خاتىمىدە بايان قىلغانلىرىمنى كېيىنكى (جىھادنىڭ ئاساسلىق كۆرسەتكۈچلىرى ـ ئا) دېگەن تېمىدىمۇ «مەنھەجنىڭ توغرا بولۇشى، ئەمەلنىڭ ئۇنىڭغا ئۇيغۇن كېلىشى» دېگەن مەزمۇندا بايان قىلىمەن.

تەكرار ئېيتىمەنكى، قۇرئان ۋە ھەدىسكە ئېسىلىشتىن ئىبارەت ئەھلى سۈننە ۋەلجامائەنىڭ يولىغا ئەگىشىش، بۇ دىننى بىرىنچى ھەق جامائەت ۋە ئۇلۇغ ئەسىرلەر ئۇنىڭ ئۈستىدە قارار ئالغان ئاساسلىرى ئۈستىدە بىردىنبىر مۇھاپىزەت قىلىدۇ. ھازىرقى زامانىدا ئايەت ۋە ھەدىسلەردىن خاتا دەلىل كەلتۈرۈش، ئايەت ۋە ھەدىسلەرنىڭ ھەقىقىي مەنىسىنى تاشلاپ قويۇپ ئىزاھات بېرىش، كۇفرىنى ئىسلامىي يوپۇقلار بىلەن يۆگەش ئۈچۈن ئاجىز سۆزلەرگە ئەمەل قىلىش قاتارلىقلار ئارقىلىق نۇرغۇنلىغان كۇفرى پىرىنسىپلارنىڭ ئاۋام ۋە نادان مۇسۇلمانلارنىڭ ئىچىدە تولۇق يۇرگۈزۈلۈۋاتقانلىقىنى بىلگىنىمىزدە بۇنىڭ ئەھمىيىتى بىزگە ئايان بولىدۇ. تۆۋەندىكىلەر شۇنىڭ جۈملىسىدىندۇر:

دېموكراتىيە ئىسلام بىلەن زىت ئەمەس، بۇنىڭ دەلىلى الله تائالانىڭ: **﴿وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ﴾** ﴿**ئىشلىرىنى مەسلىھەت بىلەن قارار قىلىدىغانلارغا**﴾[3] دېگەن سۆزىدۇر؛ سوتسىيالىزم ئىسلامنىڭ جۈملىسىدىن، بۇنىڭ دەلىلى الله تائالانىڭ: **﴿وَيَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنفِقُونَ قُلْ الْعَفْوَ﴾** ﴿(**ئى مۇھەممەد!**) **ئۇلار**

[1] سۈرە بەقەرە 9ـ ئايەت

[2] «شەرھۇ ئىئتىقادى ئەھلى سۈننە» 1ـ جىلد 145ـ بەت، تەييىبە نەشرىياتى

[3] سۈرە شۈرا 38ـ ئايەت

سەندىن نېمىنى سەدىقە قىلىش توغرۇلۇق سورايدۇ، «(ئېھتىياجدىن) ئارتۇقىنى (سەدىقە قىلىڭلار)» دېگىن﴾[1] دېگەن سۆزىدۇر؛ تۈزۈلمە ـ قانۇنلارنىڭ ھېچقانداق زىيىنى يوق. چۈنكى، ھېكمەت مۇئمىننىڭ يىتتۈرۈپ قويغان نەرسىسى بولۇپ، مۇئمىن ئۇنى قەيەردە تاپسا، ئۇ مۇئمىن ئۇنىڭغا ھەقلىقتۇر؛ جازانە دۇرۇس، چۈنكى ئۇ پەيغەمبەر ﷺ نىڭ: «أَنْتُمْ أَعْلَمُ بِأَمْرِ دُنْيَاكُمْ» «سىلەر ئۆزۈڭلارنىڭ دۇنيا ئىشىنى ياخشى بىلىسىلەر»[2] دېگەن سۆزىنىڭ ئىچىگە كىرىدۇ؛ دىننى ئاساس قىلىپ تۇرۇپ، كىشىلەرنىڭ ئوتتۇرىسىنى ئايرىشقا بولمايدۇ. شۇنىڭغا ئەگىشىپ كاپىرلارغا جىزىيە قويۇلمايدۇ، چۈنكى پەيغەمبەر ﷺ: «النَّاسُ سَوَاسِيَةٌ كَأَسْنَانِ الْمُشْطِ» «كىشىلەر تاغاقنىڭ چىشلىرىغا ئوخشاش باراۋەر» دېگەن؛ بۇ قىرى يوق دېڭىز دېگەندەك چۈشەندۈرۈشلەر ئايەت ۋە ھەدىسلەردىن خاتا دەلىل كەلتۈرۈش، ئايەت ۋە ھەدىسلەرنىڭ ھەقىقىي مەنىسىنى تاشلاپ قويۇپ ئىزاھات بېرىش، كۇفرىنى ئىسلامىي يوپۇقلار بىلەن يۆگەش ھېسابلىنىدۇ.

الله تائالا: ﴿يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا وَيَهْدِي بِهِ كَثِيرًا وَمَا يُضِلُّ بِهِ إِلَّا الْفَاسِقِينَ﴾ ﴿الله بۇ مىسال بىلەن نۇرغۇن كىشىلەرنى (ئۇنى ئىنكار قىلغانلىقتىن) ئازدۇرىدۇ ۋە نۇرغۇن كىشىلەرنى (ئۇنى تەستىقلىغانلىقتىن) ھىدايەت قىلىدۇ، شۇ ئارقىلىق پەقەت پاسىقلارنىلا ئازدۇرىدۇ﴾[3] دەپ راست ئېيتقان.

سۆزلەرنىڭ ئۆز ئورۇنلىرىدىن ئۆزگىرىپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن، ئايەت ۋە ھەدىسلەر بىلەن دەلىل كەلتۈرۈشتىكى ئاساس، ساھابىلار ۋە ئۇلاردىن كېيىنكى سەلەف ـ سالىھلارنىڭ چۈشەنچىسى ھەمدە نەھۋى، سەرف ۋە بالاغەتتىن ئىبارەت ئەرەب تىلى قائىدىلىرى ۋە ئۇسۇلۇل فىقھى قائىدىلىرىدۇر.

ئالتىنچى. جىھادنىڭ ئاساسلىق كۆرسەتكۈچلىرى (2 ـ تولۇقلىما)

ئەگەر قۇرئان ۋە ھەدىسكە ئېسىلىش بۇ دىننى ئۆزىنىڭ قارار ئالغان ئاساسلىرى ئۈستىدە ساقلايدىغان ۋە ئۇنى ئۆزىنى ئۇ دىنغا تەۋە دەپ قارىغۇچىلارنىڭ ئوينىشىدىن (يەنى بۇرمىلىشىدىن) ھىمايە قىلىدىغان بولسا، ھەقىقەتەن جىھاد بۇ دىننى ۋە ئۇنىڭ ئەھلىنى ئۇنىڭغا قارشى جەڭ قىلغۇچىلار ھەمدە قارشى چىققۇچىلارنىڭ زىيان ـ زەخمەت يەتكۈزۈشىدىن مۇداپىئە قىلىدۇ. ئۇ ئىككى مەزمۇننى سۈرە ھەدىدتىكى مۇنۇ ئايەت ئۆزىگە جۇغلىغان، بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: ﴿لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمْ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ وَرُسُلَهُ بِالْغَيْبِ إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ﴾ ﴿بىز ھەقىقەتەن پەيغەمبەرلىرىمىزنى روشەن مۆجىزىلەر بىلەن ئەۋەتتۇق ۋە ئۇلار بىلەن بىللە، ئىنسانلار ئادالەتنى بەرپا قىلسۇن دەپ، كىتابنى، قانۇننى چۈشۈردۇق. تۆمۈرنى ياراتتۇق، (تۆمۈردىن ئۇرۇش قوراللىرى ياسىلىدىغانلىقى ئۈچۈن) تۆمۈر كۈچ ـ قۇۋۋەتنى ئۆز ئىچىگە ئالغان، تۆمۈردە ئىنسانلار ئۈچۈن نۇرغۇن مەنپەئەتلەر بار، الله الله نى كۆرمەي تۇرۇپ (قوراللارنى ئىشلىتىپ) الله قا ۋە پەيغەمبەرلىرىگە ياردەم بەرگەنلەرنى بىلىش (مەلۇم قىلىش) ئۈچۈن (تۆمۈرنى ياراتتى)، الله ھەقىقەتەن كۈچلۈكتۇر، غالىبتۇر﴾.[4]

---

[1] سۈرە بەقەرە 219 ـ ئايەت

[2] مۇسلىم رىۋايىتى

[3] سۈرە بەقەرە 26 ـ ئايەت

[4] سۈرە ھەدىيد 25 ـ ئايەت

ئىبنى تەيمىييە رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دېگەن: [بۇ دىن ھەرگىزمۇ كىتاب (يەنى قۇرئان)، مىزان، تۆمۈر (يەنى قورال ـ ياراق)سىز بەرپا بولمايدۇ. كىتاب ئارقىلىق توغرا يول كۆرسىتىلىدۇ. تۆمۈر ئۇنىڭغا ياردەم بېرىدۇ].[1]

الله خالىسا، مەن بۇ يەردە بۇ دىننى بەرپا قىلىشتىكى جىھادنىڭ تۈرتكىلىرى، غايىسى ۋە ئەھمىيىتى قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغان كۆرسەتكۈچلەرنى بايان قىلىمەن. بۇ كۆرسەتكۈچلەرنىڭ بەزىسى، بولۇپمۇ ئاۋۋالقى بەشى ماھىيەتتە الله تائالانىڭ قازا ۋە قەدىرىگە ئالاقىدار مۇسۇلمانلارنىڭ ئەقىدىسىنىڭ بىر پارچىسىدۇر. مۇسۇلمان كىشى ئۆزىنىڭ كاپىرلار بىلەن ئېلىپ بارىدىغان كۆرىشىنىڭ ئاساسى، قىلىدىغان جىھادى ۋە ئۇرۇشىنىڭ غايىسىنى بىلىشى ئۈچۈن، بۇ بەش كۆرسەتكۈچنى تونۇۋېلىشى لازىم. بىز بۇ كۆرسەتكۈچلەرنى «مۇسۇلمانلارنىڭ جىھاد ئەقىدىسى» دەپ ئاتىساقمۇ بولىدۇ.

ھەرقانداق بىر ئەسكەر، گەرچە كاپىر بولسىمۇ، چوقۇم باشقىلارغا قارشى تايىنىپ تۇرۇپ ئۇرۇش قىلىدىغان بىر جەڭ ئەقىدىسىنىڭ ئۈستىدە بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، ھەرقانداق ئەسكىرىي ساھەدە گەرچە نامى ئوخشىمىسىمۇ، ئاساسلىق ئورگانلارنىڭ بىرى بولغان مەنىۋىي يوليورۇق بېرىش ئاپىراتى بولىدۇ. بۇ ئاپىراتنىڭ مۇھىم خىزمىتى ئەسكەرلەرنىڭ قەلبىگە ئۆز ئەقىدىسىنى سىڭدۈرۈش. ھەتتاكى، خۇداسىز ۋە ئىلمانىي قوشۇنلارمۇ ئۆزى ئۈچۈن شەيتانلارنىڭ ۋەسۋەسىلىرىدىن ئىبارەت بولغان ئۆز خەلقىنىڭ باشقا خەلقنى مۇستەملىكە قىلىشى، ئۆز پرىنسىپ ۋە مەدەنىيەتلىرىنى كىشىلەر ئىچىدە تارقىتىشى ياكى زېمىن ۋە مىللەتنى قوغدىشى قاتارلىقلارغا ئوخشاش، ئەسكەرلىرىنى ئۇرۇشقا ئىتتىرىپ بارىدىغان تۈرتكىلىك بىر ئېتىقادنى ئويدۇرۇپ چىقىدۇ.

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّا أَرْسَلْنَا الشَّيَاطِينَ عَلَى الْكَافِرِينَ تَؤُزُّهُمْ أَزًّا﴾ ﴿بىزنىڭ شەيتانلارنى كاپىرلارغا ئەۋەتكەنلىكىمىزنى (يەنى مۇسەللەت قىلغانلىقىمىزنى) بىلمەمسەن؟ شەيتانلار ئۇلارنى (گۇناھلارغا) قىزىقتۇرىدۇ﴾**.[2]

بۇ ئېتىقادلار مەيلى مۇئمىن ياكى كاپىر بولسۇن ھەرقانداق ئەسكەر ئۈچۈن بىر مەقسەتتە تىكلىنىدۇ. ئۇ بولسىمۇ، ئۇرۇش قىلغۇچى ئەسكەر ئۆزىنىڭ ھەق ئۈستىدە، دۈشمىنىنىڭ باتىل ئۈستىدە ئىكەنلىكىگە ئىشىنىدۇ ـ دە، ئاندىن ئۇ دۈشمىنى بىلەن جەڭ قىلىشنى ئۆز مەجبۇرىيىتى دەپ ئېتىقاد قىلىدۇ.

ھۇدەيبىيە كۈنى ئۆمەر ئىبنى خەتتاب ﵁ نىڭ پەيغەمبەر ﷺ گە دېگەن سۆزىگە قاراڭ. ئۆمەر ﵁ مۇنداق دېگەن ئىدى: {أَلَسْنَا عَلَى الْحَقِّ وَعَدُوُّنَا عَلَى الْبَاطِلِ قَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: بَلَى} {بىز ھەق ئۈستىدە، دۈشمىنىمىز باتىل ئۈستىدە ئەمەسمۇ؟ پەيغەمبەر ﷺ: «ھەئە» دېدى}.[3]

شۇنىڭدەك، الله تائالا ئۆزىنىڭ تۆۋەندىكى سۆزىدە كاپىرلارنىڭمۇ ئۆزلىرىنى ھەق ئۈستىدە دەپ ئېتىقاد قىلىدىغانلىقىنى بايان قىلدى: **﴿قَالُوا إِنْ هَذَانِ لَسَاحِرَانِ يُرِيدَانِ أَنْ يُخْرِجَاكُمْ مِنْ أَرْضِكُمْ بِسِحْرِهِمَا**

[1] «مەجمۇئۇل فەتاۋا» 35ـ جىلد 36ـ بەت

[2] سۈرە مەريەم 83ـ ئايەت

[3] بۇخارى رىۋايىتى، 2731ـ، 2732ـ ھەدىس

وَيَذْهَبَا بِطَرِيقَتِكُمْ الْمُثْلَى﴾ ﴿ئۇلار ئېيتتى: بۇ ئىككىسى راستىنلا سېھىرگەر بولۇپ، سېھىر بىلەن سىلەرنى زېمىنىڭلاردىن چىقىرىۋەتمەكچى ۋە توغرا دىنىڭلارنى يوقاتماقچى بولىدۇ﴾.[1]

بىز مۇسۇلمانلارنىڭ جىھاد ھەققىدىكى ئېتىقادىمىزغا كەلسەك، ئۇ تۆۋەندە خۇلاسىلىنىدۇ. الله تائالا مەخلۇقلارنى يارىتىپ، ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئۆز پەيغەمبەرلىرىنىڭ تىللىرى ئارقىلىق ئۆزىگە ئىبادەت قىلىشقا شەرئىي جەھەتتە بۇيرۇدى. ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئىمان كەلتۈرگەنلىرىمۇ بار، كاپىر بولغانلىرىمۇ بار. شۇنىڭدەك، الله تائالا تەقدىردە ئۆزىنىڭ مەخلۇقلىرىنىڭ مۇئمىن ۋە كاپىرغا بۆلۈنۈشىنى خالىدى. ئاندىن الله تائالا ئىككى فىرقىنىڭ بەزىسىنى بەزىسى ئۈستىدىن ھۆكۈمران قىلدى. الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿وَجَعَلْنَا بَعْضَكُمْ لِبَعْضٍ فِتْنَةً أَتَصْبِرُونَ وَكَانَ رَبُّكَ بَصِيرًا﴾ ﴿بەزىڭلارنى بەزىڭلار بىلەن سىنىدۇق، سەۋر قىلامسىلەر؟ (يەنى سەۋر قىلىڭلار) پەرۋەردىگارىڭ (سەۋر قىلغۇچىلار بىلەن سەۋر قىلمىغۇچىلارنى) كۆرۈپ تۇرغۇچىدۇر﴾.**[2]

الله تائالانىڭ كاپىرلارنى مۇئمىنلەرگە مۇپتىلا قىلىشى تەقدىرى ئىش بولۇپ، كاپىرلار مۇئمىنلەرگە زىيانكەشلىك قىلىدۇ ۋە مۇئمىنلەر بىلەن ئۇرۇش قىلىدۇ.

الله تائالانىڭ مۇئمىنلەرنى كاپىرلار ئۈستىدىن ھۆكۈمران قىلىشى شەرئىي ئىش بولۇپ، مۇئمىنلەر كاپىرلارنى ھىدايەتكە چاقىرىدۇ. كىمكى باش تارتىدىكەن، الله نىڭ سۆزىنىڭ ئۈستۈن بولۇشى، دىننىڭ پۈتۈنلەي الله ئۈچۈن بولۇشى، زېمىندا شېرىكى يوق يېگانە بىر الله قىلا ئىبادەت قىلىنىشى ئۈچۈن ئۇنىڭغا ئۇرۇش ئېچىلىدۇ. مۇئمىننىڭ كاپىرغا قارشى ئېلىپ بارىدىغان كۆرىشى، پەيغەمبەر ﷺ نىڭ: «أُمِرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَشْهَدُوا أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ» «مەن بارچە ئىنسانلار: ‹بىر الله دىن باشقا ھېچبىر ھەقىقىي ئىلاھ يوق، مۇھەممەد الله نىڭ ئەلچىسىدۇر› دەپ گۇۋاھلىق بەرگەنگە قەدەر ئۇلار بىلەن ئۇرۇش قىلىشقا بۇيرۇلدۇم»،[3] «بُعِثْتُ بَيْنَ يَدَيِ السَّاعَةِ بِالسَّيْفِ حَتَّى يُعْبَدَ اللَّهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ» «مەن قىيامەتنىڭ ئالدىدا، الله نىڭ يەككە-يېگانە، تەڭداشسىز ھالدا ئىبادەت قىلىنىشى ئۈچۈن، قىلىچ بىلەن پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتىلدىم»[4] دېگىنىدەك، پەقەتلا «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ — بىر الله دىن باشقا ھېچبىر ھەقىقىي ئىلاھ يوقتۇر» دېگەن تەۋھىد ئەقىدىسىنى ئومۇملاشتۇرۇش ئۈچۈندۇر، شۇنىڭ ئۈچۈن جىھاد تەۋھىدنى ئومۇملاشتۇرۇشنىڭ ۋاسىتىسى.

شۇنىڭدەك، الله تائالا بۇ دۇنيانى قىيامەت كۈنى مەخلۇقلىرىنى ئەمەللىرىگە يارىشا مۇكاپاتلاش ئۈچۈن، ئۇلارنى سىنايدىغان ئىمتىھان ئالىمى بولۇشنى ئىرادە قىلدى. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿ذَلِكَ وَلَوْ يَشَاءُ اللَّهُ لانتَصَرَ مِنْهُمْ وَلَكِنْ لِيَبْلُوَ بَعْضَكُمْ بِبَعْضٍ﴾ ﴿ئەگەر الله خالىسا، ئەلۋەتتە (سىلەرنى ئۇرۇشقا تەكلىپ قىلماستىنلا) ئۇلارنى جازالىغان بولاتتى، لېكىن الله بەزىڭلارنى بەزىڭلار بىلەن سىناش ئۈچۈن (يەنى ئىمانىڭلارنى سىناش ئۈچۈن جىھادقا ئەمىر قىلدى)﴾،**[5] **﴿وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لِتُنْذِرَ أُمَّ الْقُرَى وَمَنْ حَوْلَهَ وَتُنْذِرَ يَوْمَ الْجَمْعِ لَا رَيْبَ فِيهِ فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَهُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَكِنْ يُدْخِلُ**

---

[1] سۈرە تاھا 63- ئايەت

[2] سۈرە فۇرقان 20- ئايەت

[3] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

[4] ئەھمەد ۋە ئەبۇ داۋۇد رىۋايىتى

[5] سۈرە مۇھەممەد 4- ئايەت

مَنْ يَشَاءُ فِي رَحْمَتِهِ وَالظَّالِمُونَ مَا لَهُمْ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ﴾ ﴿مەككە ئاھالىسىنى ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكىلەرنى ئاگاھلاندۇرۇشۇڭ ئۈچۈن، (كىشىلەرنى) قىيامەت كۈندىن ئاگاھلاندۇرۇشۇڭ ئۈچۈن، ساڭا بىز مۇشۇنداق ئەرەبچە قۇرئاننى نازىل قىلدۇق، ئۇ كۈندە ھېچ شەك يوقتۇر، (ئۇ كۈندە) بىر پىرقە (كىشىلەر) جەننەتتە ۋە بىر پىرقە كىشىلەر جەھەننەمدە بولىدۇ. ئەگەر الله خالىسا، ئۇلارنى (يەنى پۈتۈن ئىنسانلارنى) ئەلۋەتتە بىر ئۈممەت (يەنى بىر دىندا) قىلاتتى، لېكىن الله خالىغان ئادەمنى رەھمىتىگە داخىل قىلىدۇ، زالىملارغا ھېچقانداق ئىگە، ھېچقانداق مەددەتكار بولمايدۇ﴾.[1]

ھەممە ئىختىيارىي ۋە مەجبۇرىي ھالدا الله نىڭ مەخلۇقلىرى ۋە قۇللىرى. ئۇلارنىڭ ماڭلاي چاچلىرى الله نىڭ قولىدا. ئۇلارنىڭ ئىچىدە الله تائالانىڭ ئادالىتى ھۆكۈم سۈرگۈچىدۇر. بىز الله نىڭ تەقدىرىگە ئىمان كەلتۈرگۈچى، الله نىڭ ھېكمىتىگە شەكسىز ئىشەنگۈچى ۋە الله نىڭ شەرئىي بۇيرۇقىغا ئىتائەت قىلغۇچىلارمىز.

﴿لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ﴾ ﴿الله نىڭ قىلغانلىرىدىن سوئال ـ سوراق قىلىنمايدۇ، ئۇلاردىن سوئال ـ سوراق قىلىنىدۇ﴾.[2]

بىز تۆۋەندە يۇقىرىدا ئۆتكەن مەزمۇنلارنى بىرنەچچە بۆلەككە بۆلۈپ شەرھلەيمىز:

١ ـ بۆلەك. **﴿جىنلارنى ۋە ئىنسانلارنى پەقەت ماڭا ئىبادەت قىلىش ئۈچۈنلا ياراتتىم﴾.**

2 ـ بۆلەك. **﴿ئۇلار (دىن توغرىسىدا) داۋاملىق ئىختىلاپ قىلىشقۇچىلاردۇر، پەقەت پەرۋەردىگارىڭنىڭ رەھمىتىگە ئېرىشكەنلەر بۇنىڭدىن مۇستەسنا﴾.**

٣ ـ بۆلەك. مۇئمىن بىلەن كاپىر ئوتتۇرىسىدىكى ئاداۋەت

٤ ـ بۆلەك. كۇففارلارنىڭ مۇئمىنلەرگە مۇپتىلا قىلىنىشى تەقدىرى ئىش

٥ ـ بۆلەك. مۇئمىنلەرنى كاپىرلارنى يوقىتىشقا بۇيرۇش

٦ ـ بۆلەك. جىھاد ئىككى تۈرلۈك، بىرى، ھەقنى كېڭەيتىش جىھادى. يەنە بىرى، قوغدىنىش جىھادى

7 ـ بۆلەك. جىھاد ئەسلىي پەرز كۇپايە بولۇپ، بىر نەچچە ئورۇنلاردا پەرز ئەين بولىدۇ

8 ـ بۆلەك. ئەسكىرىي تەلىم ھەربىر مۇسۇلماننىڭ ئۈستىگە پەرز

9 ـ بۆلەك. مۇسۇلمان ئۈممەت مۇجاھىد ئۈممەتتۇر

10 ـ بۆلەك. جىھادتىن پەقەت ئاجىز كېلىش توسىدۇ. بۇ ۋاقىتتا تەييارلىق كۆرۈش پەرز بولىدۇ

11 ـ بۆلەك. ھىجرەت تاكى كۈن مەغرىبتىن چىققانغا قەدەر ئۈزۈلۈپ قالمايدۇ

12 ـ بۆلەك. مۇسۇلمانلار بىر ئۈممەت

13 ـ بۆلەك. يېقىن جايدىكى دۈشمەنگە ئاۋۋال ئۇرۇش باشلاش پەرز

14 ـ بۆلەك. قوغدانغۇچى، كۈچلۈك مۇرتەدلەرگە قارشى ئۇرۇش قىلىش، ئەسلىي كاپىرلارغا قارشى ئۇرۇش قىلىشنىڭ ئالدىدا تۇرىدۇ

15 ـ بۆلەك. پادىشاھ كاپىر بولسا، ئۇنىڭغا قارشى ئۇرۇش قىلىشنىڭ پەرزلىكى

16 ـ بۆلەك. تىرىك تاغۇتلارنىڭ زىيىنى ئۆلۈك تاغۇتلارنىڭكىدىن ئېغىر

17 ـ بۆلەك. ئىسلامنىڭ شەۋكىتى ئىمانىي دوستلۇق بىلەن بارلىققا كېلىدۇ

---

[1] سۈرە شۈرا 7 ـ، 8 ـ ئايەتلەر

[2] سۈرە ئەنبىيائ 23 ـ ئايەت

18 ـ بۆلەك. جەڭ ئالداشتۇر

19 ـ بۆلەك. شەھەدلىكنى تەلەپ قىلىش، ئۇنىڭ ئۆزى بىۋاستە مەقسەت قىلىنمايدۇ، بەلكى دىننى ئۈستۈن قىلىش ئۈچۈن مەقسەت قىلىنىدۇ

20 ـ بۆلەك. ﴿ياردەم پەقەت الله تەرىپىدىندۇر﴾

1 ـ بۆلەك. الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنسَ إِلا لِيَعْبُدُونِ﴾** ﴿جىنلارنى ۋە ئىنسانلارنى **پەقەت ماڭا ئىبادەت قىلىش ئۈچۈنلا ياراتتىم﴾**.[1]

ئىبادەت دېگەن ـــ الله تائالا ئۆز پەيغەمبەرلىرىنىڭ تىللىرى ئارقىلىق يولغا قويغان نەرسىلەرگە بويسۇنۇشتۇر. الله نىڭ مەخلۇقاتلىرىدىن بىر ئۈممەتلا بولىدىكەن، الله ئۇنىڭغا پەيغەمبەر ئەۋەتتى. الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنْ اُعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ﴾** ﴿بىز ھەقىقەتەن **ھەربىر ئۈممەتكە: «الله قا ئىبادەت قىلىڭلار، شەيتاندىن (يەنى شەيتانغا، بۇتلارغا، كاھىنلارغا ئوخشاش ھەرقانداق مەئبۇدقا ئىبادەت قىلىشتىن) يىراق بولۇڭلار» دەپ پەيغەمبەر ئەۋەتتۇق﴾**،[2] **﴿وَإِنْ مِنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ﴾** ﴿قانداقلا بىر ئۈممەت بولمىسۇن، ئۇنىڭغا پەيغەمبەر كەلگەن﴾.[3]

بۇنداق بولۇشى، الله تائالا ئادەم ئەلەيھىسسالامنى ياراتقاندىن تارتىپ تاكى قىيامەت كۈنىگىچىلىك مەخلۇقلىرى ئۈستىدىن ھۆججەت تۇرغۇزۇش ئۈچۈندۇر.

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿رُسُلا مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ لئَلاَّ يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ﴾** ﴿ئەۋەتىلگەن **پەيغەمبەرلەردىن كېيىن الله نىڭ ئالدىدا كىشىلەر (يەنى پەيغەمبەر ئەۋەتىلگەن بولسا، ئەلۋەتتە ئىمان ئېيتاتتىم ۋە ئىتائەت قىلاتتىم دېگۈچىلەر)گە باھانە بولۇپ قالماسلىقى ئۈچۈن، (ئىتائەت قىلغۇچىلارغا جەننەت بىلەن) خۇش خەۋەر بەرگۈچى، (ئاسىيلىق قىلغۇچىلارنى دوزاختىن) ئاگاھلاندۇرغۇچى پەيغەمبەرلەرنى ئەۋەتتۇق﴾**.[4]

پەيغەمبەر ئەسلىدە ئۇنىڭغا زامانداش بولغان ئۈممەتكە ئەۋەتىلىدۇ. پەيغەمبەردىن كېيىن ئەھلى ئىسلىملەردىن ئىبارەت ئۇنىڭ ئەگەشكۈچىلىرى ئۇنىڭ پەيغەمبەرلىك ۋەزىپىسىنى يەتكۈزىدۇ. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿وَمَا كَانَ رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرَى حَتَّى يَبْعَثَ فِي أُمِّهَا رَسُولًا يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِنَا﴾** ﴿پەرۋەردىگارىڭ شەھەرلەرنىڭ مەركىزىگە، ئۇلارنىڭ ئاھالىسىگە بىزنىڭ ئايەتلىرىمىزنى ئوقۇپ بېرىدىغان **بىر پەيغەمبەر ئەۋەتمىگىچە شەھەرلەرنى ھالاك قىلغۇچى بولمىدى﴾**.[5]

خۇددى پەيغەمبەر ﷺ نىڭ: «لِيُبَلِّغ الشَّاهِدُ مِنْكُمْ الْغَائِبَ» «سىلەرنىڭ ئىچىڭلاردىن بۇ يەرگە ھازىر بولغۇچىلار، ھازىر بولمىغۇچىلارغا يەتكۈزسۇن!»[6] دېگىنىدەك، پەيغەمبەرلەر ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن، ئۇنىڭ ئەگەشكۈچىلىرى الله تائالانىڭ ھۆججىتىنىڭ مەخلۇقلىرى ئۈستىدىن ئۈزۈلۈپ قالماسلىقى ئۈچۈن، يەتكۈزۈش ئامانىتىنى ئۈستىگە ئالىدۇ.

---

[1] سۈرە زاريات 56 ـ ئايەت

[2] سۈرە نەھل 36 ـ ئايەت

[3] سۈرە فاتىر 24 ـ ئايەت

[4] سۈرە نىساۋ 165 ـ ئايەت

[5] سۈرە قەسەس 59 ـ ئايەت

[6] بۇخارى رىۋايىتى

پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «بَلِّغُوا عَنِّي وَلَوْ آيَةً» «مېنىڭدىن گەرچە بىر ئايەت بولسىمۇ يەتكۈزۈڭلار!»،[1] «وَإِنَّ الْعُلَمَاءَ وَرَثَةُ الْأَنْبِيَاءِ» «ھەقىقەتەن ئۆلىمالار پەيغەمبەرلەرنىڭ ۋارىسلىرىدۇر».[2]

يەنە مۇنداق دېگەن: «لَا تَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي قَائِمَةً بِأَمْرِ اللَّهِ» «مېنىڭ ئۈممىتىم ئىچىدىن بىر گۇرۇھ كىشى الله نىڭ ئەمرىنى ئورۇنلاش (يەنى ھەقنى بەرپا قىلىش) بىلەن داۋاملىشىپ تۇرىدۇ».[3]

يۇقىرىقى ھەدىسلەرنىڭ ھەممىسى سەھىھدۇر.

ئىبادەتكە بۇيرۇش الله تائالا پەيغەمبەرلىرىنىڭ تىللىرى ئارقىلىق يولغا قويغان شەرئىي بۇيرۇق بولۇپ، ئۇ «شەرئىي دىنىي ئىرادە» دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ بۇيرۇققا مەخلۇقلارنىڭ ھەممىسى ئاۋاز قوشمايدۇ. الله تائالا مەخلۇقلارنى ئۆزىگە ئىبادەت قىلىش ئۈچۈن ياراتتى ۋە پەيغەمبەرلەرنىڭ تىللىرى ئارقىلىق ئۇلارنى شۇنىڭغا بۇيرۇدى، ئەمما ئۇنىڭدىن كېيىن مەخلۇقلار بەزىدە الله قا ئىبادەت قىلىدۇ ۋە بەزىدە ئىبادەت قىلمايدۇ.

2ـ بۆلەك. الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ إِلَّا مَنْ رَحِمَ رَبُّكَ وَلِذَلِكَ خَلَقَهُمْ﴾** **﴿ئەگەر پەرۋەردىگارىڭ خالىسا ئىدى، پۈتۈن ئادەملەرنى ئەلۋەتتە بىر ئۈممەت (يەنى بىر دىندا) قىلاتتى، ئۇلار (دىن توغرىسىدا) داۋاملىق ئىختىلاپ قىلىشقۇچىلاردۇر، پەقەت پەرۋەردىگارىڭنىڭ رەھمىتىگە ئېرىشكەنلەر بۇنىڭدىن مۇستەسنا. الله ئۇلارنى شۇنىڭ ئۈچۈن (يەنى ئىختىلاپ ئۈچۈن) ياراتتى﴾**.[4] يەنى الله تائالا ئۇلارنى دىنلىرى، ئېتىقادلىرى ۋە پىكىرلىرىدە ئىختىلاپلىشىش ئۈچۈن ياراتتى. مانا بۇ ئىبنى كەسىر ئېيتقاندەك[5] مەشھۇر سەھىھ تەپسىردۇر.

يەنە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿إِنَّ الَّذِينَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ كَلِمَةُ رَبِّكَ لا يُؤْمِنُونَ وَلَوْ جَاءَتْهُمْ كُلُّ آيَةٍ حَتَّى يَرَوْا الْعَذَابَ الأَلِيمَ فَلَوْلا كَانَتْ قَرْيَةٌ آمَنَتْ فَنَفَعَهَا إِيمَانُهَا إِلا قَوْمَ يُونُسَ لَمَّا آمَنُوا كَشَفْنَا عَنْهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَتَّعْنَاهُمْ إِلَى حِينٍ وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لآمَنَ مَنْ فِي الأَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعًا أَفَأَنْتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتَّى يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ﴾** **﴿شۈبھىسىزكى، پەرۋەردىگارىڭنىڭ لەنىتىگە تېگىشلىك بولغانلار ئىمان ئېيتمايدۇ. ئۇلارغا پۈتۈن مۆجىزىلەر كۆرسىتىلگەن تەقدىردىمۇ، قاتتىق ئازابنى كۆرمىگىچە (ئىمان ئېيتمايدۇ). (ھالاك بولغان شەھەرلەر ئاھالىلىرى ئىچىدە) يۇنۇس قەۋمىدىن باشقىسىغا (ئازابنىڭ ئالامىتىنى كۆرۈپ) ئېيتقان ئىمانىنىڭ پايدىسى بولغىنى يوق، يۇنۇس قەۋمى ئىمان ئېيتقاندا، دۇنيا ھاياتىدا رەسۋا قىلىدىغان ئازابنى ئۇلارنىڭ ئۈستىدىن كۆتۈرۈۋەتتۇق، ئۇلارنى مەلۇم ۋاقىتقىچە (يەنى ئەجىلى يەتكەنگە قەدەر دۇنيادىكى شەيئىلەردىن) بەھرىمەن قىلدۇق. ئەگەر پەرۋەردىگارىڭ خالىسا ئىدى، ئەلۋەتتە يەر يۈزىدىكى كىشىلەرنىڭ ھەممىسى ئىمان ئېيتاتتى، سەن كىشىلەرنى مۇسۇلمان بولۇشقا مەجبۇرلامسەن؟﴾**[6]

الله تائالانىڭ بەندىلىرىنىڭ دۇنيادا مۇئمىن ۋە كاپىرغا بۆلۈنۈشىنى خالىشى تەقدىرى ئىش بولۇپ، ئۇ ھەرگىزمۇ ئەمەلگە ئاشماي قالمايدۇ.

---

[1] بۇخارى رىۋايىتى

[2] ئەبۇ داۋۇد ۋە تىرمىزى رىۋايىتى

[3] مۇسلىم رىۋايىتى

[4] سۈرە ھۇد 118ـ، 119ـ ئايەتلەر

[5] «تەپسىر ئىبنى كەسىر» 2ـ جىلد 465ـ بەت

[6] سۈرە يۇنۇس 96ـ ئايەتتىن 99ـ ئايەتكىچە

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ﴾ ﴿الله بىرەر شەيئىنى (يارىتىشنى) ئىرادە قىلسا، ئۇنىڭغا «ۋۇجۇدقا كەل» دەيدۇ ـ دە، ئۇ ۋۇجۇدقا كېلىدۇ﴾،[1] ﴿وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ قَدَرًا مَقْدُورًا﴾ ﴿الله نىڭ ئەمرى ئەزەلدىنلا بېكىپ كەتكەن (ئۆزگەرمەس) هۆكۈمدۇر﴾.[2]

مەخلۇقلار الله تائالا: ﴿هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ فَمِنْكُمْ كَافِرٌ وَمِنْكُمْ مُؤْمِنٌ﴾ ﴿الله سىلەرنى ياراتتى، ئاراڭلاردا مۇئمىنلەرمۇ بار، كاپىرلارمۇ بار﴾[3] دېگەندەك، مۇئمىن ۋە كاپىرغا بۆلۈندى. ئادەم ئەلەيهىسسالام يارىتىلغاندىن باشلاپ تاكى ئادەم پەرزەنتلىرىنىڭ ئىچىدە شېرىك يۈز بەرگەنگە قەدەر، ئىنسانلارنىڭ هەممىسى مۇئمىن بولغان ئىدى. كېيىن بۆلۈنۈش يۈز بەردى. بۇ هەقتە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿وَمَا كَانَ النَّاسُ إِلا أُمَّةً وَاحِدَةً فَاخْتَلَفُوا﴾ ﴿ئىنسانلار (ئەسلىدە) بىر دىن (يەنى ئىسلام دىنى)دا ئىدى. كېيىن ئۇلار ئىختىلاپ قىلىشتى (يەنى دىنلار كۆپەيدى، بۇتلارغا چوقۇنۇشتى)﴾.[4]

ئىبنى كەسىر مۇنداق دەيدۇ: [ئىبنى ئاببباس مۇنداق دېگەن: ئادەم ئەلەيهىسسالام بىلەن نۇھ ئەلەيهىسسالامنىڭ ئارىلىقىدا ئون ئەسىر ئۆتكەن بولۇپ، ئۇلارنىڭ هەممىسى ئىسلام ئۈستىدە ئىدى. كېيىن ئىنسانلار ئىچىدە ئىختىلاپ يۈز بەردى. بۇتلارغا ئىبادەت قىلىندى ۋە الله قا شېرىك كەلتۈرۈلدى. الله تائالا پەيغەمبەرلەرنى ئۆزىنىڭ ئايەتلىرى، پاكىتلىرى، چېكىگە يەتكۈچى هۆججەتلىرى ۋە تارمار قىلغۇچى دەلىللىرى بىلەن ئەۋەتتى. ﴿لِيَهْلِكَ مَنْ هَلَكَ عَنْ بَيِّنَةٍ وَيَحْيَا مَنْ حَيَّ عَنْ بَيِّنَةٍ﴾ ﴿الله نىڭ مۇنداق قىلىشى هالاك بولىدىغانلارنىڭ روشەن دەلىلنى كۆرۈپ ئاندىن هالاك بولۇشى، ياشايدىغانلارنىڭ روشەن دەلىلنى كۆرۈپ ئاندىن ياشىشى ئۈچۈن ئىدى﴾].[6]

كۇفرى ئادەم پەرزەنتلىرىنىڭ ئىچىدە يۈز بەرگەن چاغدا الله تائالا پەيغەمبەرلەرنى ئەۋەتتى. الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً فَبَعَثَ اللَّهُ النَّبِيِّينَ مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ وَأَنزَلَ مَعَهُمُ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِيَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ فِيمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ﴾ ﴿ئىنسانلار (دەسلەپتە) بىر ئۈممەت (يەنى هەق دىندا) ئىدى (كېيىن ئۇلارنىڭ بەزىسى ئىمان ئېيتىپ، بەزىسى ئىمان ئېيتماي ئىختىلاپ قىلىشتى)، الله (مۇئمىنلەرگە جەننەت بىلەن) خۇش خەۋەر بەرگۈچى، (كۇففارلارنى دوزاختىن) ئاگاهلاندۇرغۇچى پەيغەمبەرلەرنى ئەۋەتتى. (الله) كىشىلەرنىڭ ئىختىلاپ قىلىشقان نەرسىلىرى ئۈستىدە هۆكۈم چىقىرىش ئۈچۈن، ئۇلارغا هەق كىتابنى نازىل قىلدى﴾.[7]

الله تائالا ئۆزىنىڭ پەيغەمبەرلىرىنى روشەن دەلىللەر ۋە ئېنىق هۆججەتلەر بىلەن ئەۋەتكەن تۇرۇقلۇق، تەقدىردە پۈتۈلۈپ كەتكەن ئىختىلاپ يۈز بېرىپ، كىشىلەر مۇئمىن ۋە كاپىرغا بۆلۈندى. ئىككى پىرقە ئوتتۇرىسىدا ئۇرۇش يۈز بەردى. بۇ هەقتە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ مِنْهُمْ مَنْ كَلَّمَ اللَّهُ وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجَاتٍ وَآتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَأَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا اقْتَتَلَ الَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَلَكِنِ اخْتَلَفُوا فَمِنْهُمْ مَنْ آمَنَ وَمِنْهُمْ مَنْ كَفَرَ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا

---

[1] سۇرە ياسىن 82ـ ئايەت
[2] سۇرە ئەهزاب 38ـ ئايەت
[3] سۇرە تەغابۇن 2ـ ئايەت
[4] سۇرە يۇنۇس 19ـ ئايەت
[5] سۇرە ئەنفال 42ـ ئايەت
[6] «تەپسىر ئىبنى كەسىر» 4ـ جىلد 257ـ بەت
[7] سۇرە بەقەرە 213ـ ئايەت

اقْتَتَلُوا وَلَكِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ﴾ ﴿ئەنە شۇ پەيغەمبەرلەرنىڭ بەزىسىنى بەزىسىدىن ئۈستۈن قىلدۇق. الله ئۇلارنىڭ بەزىسى (يەنى مۇسا ئەلەيھىسسالام) بىلەن سۆزلەشتى ۋە بەزىسىنىڭ (يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ) دەرىجىسىنى يۇقىرى كۆتۈردى. مەريەم ئوغلى ئىساغا (ئۆلۈكلەرنى تىرىلدۈرۈش، گاچىلارنى، بەرەس كېسەلنى ساقايتىشقا ئوخشاش) روشەن مۆجىزىلەرنى ئاتا قىلدۇق. ئۇنى روھۇلقۇدۇس (يەنى جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام) بىلەن كۈچلەندۈردۇق، ئەگەر الله خالىغان بولسا ئىدى، ئۇلاردىن كېيىن كەلگەن ئۈممەتلەر ئۇلارغا روشەن دەلىللەر كەلگەندىن كېيىن ئۆزئارا ئۇرۇشماس ئىدى، لېكىن ئۇلار ئىختىلاپ قىلىشتى، بەزىسى ئىمان ئېيتتى، بەزىسى كاپىر بولدى. ئەگەر الله خالىغان بولسا ئىدى، ئۇلار ئۆزئارا ئۇرۇشماس ئىدى، لېكىن الله خالىغىنىنى قىلىدۇ﴾.[1]

ھەرقانداق بىر پەيغەمبەرلا بولىدىكەن، ئۇنىڭغا قەۋمىدىن بىر پىرقە كىشى كاپىر بولدى، ھەتتا پەيغەمبەر ﷺ قىيامەت كۈنىسىدىكى بەزى پەيغەمبەرلەر توغرىسىدا مۇنداق دېگەن: «وَالنَّبِيُّ لَيْسَ مَعَهُ أَحَدٌ» «بىر پەيغەمبەر كېلىدۇ، ئۇنىڭ بىلەن ھېچبىر كىشى بولمايدۇ».[2]

الله تائالا بىزگە بۇنىڭ نۇرغۇنلىغان مىساللىرىنى قىسسە قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: **﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَى ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا أَنْ اعْبُدُوا اللَّهَ فَإِذَا هُمْ فَرِيقَانِ يَخْتَصِمُونَ﴾** ﴿بىز ھەقىقەتەن سەمۇدقا (يەنى سەمۇد قەبىلىسىگە نەسەب جەھەتتىن) قېرىندىشى سالىھنى (پەيغەمبەر قىلىپ) ئەۋەتتۇق، (سالىھ) «الله قا ئىبادەت قىلىڭلار» (دېدى)، ناگاھان ئۇلار جېدەللىشىدىغان (يەنى دىن بارىسىدا جېدەللىشىدىغان مۇئمىنلەر ۋە كاپىرلاردىن ئىبارەت) ئىككى گۇرۇھقا بۆلۈنۈپ كەتتى﴾.[3]

سالىھ ئەلەيھىسسالام ئۇلارنى يالغۇز بىر الله قىلا ئىبادەت قىلىشقا دەۋەت قىلغان چاغدا، ئۇلار ئىككى فىرقىگە بۆلۈندى ۋە ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا دۇشمەنلىك يۈز بەردى. الله تاكى مۇھەممەد ﷺ نى ئاخىرقى پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتكەنگە قەدەر، كىشىلەر شۇ تەرىقىدە مۇئمىن ۋە كاپىرغا بۆلۈندى. ھەدىستە مۇنداق كەلگەن: «وَمُحَمَّدٌ فَرْقٌ بَيْنَ النَّاسِ» «مۇھەممەد كىشىلەرنىڭ ئوتتۇرىسىنى ئايرىغۇچىدۇر»[4] مانا بۇ ئىككىگە بۆلۈنۈش قىيامەت كۈنىگىچىلىك باقىيدۇر. الله تائالانىڭ تەقدىرىدە مەخلۇقلارنىڭ مۇئمىن ۋە كاپىرغا بۆلۈنۈشىنى خالىشى بىلەن، بۇ بۆلۈنۈش چوقۇم يۈز بېرىدۇ. لېكىن بىز شۇنىڭغا ئىشىنىمىزكى، مەخلۇقلار ئۆزىنىڭ قىلغان ئەمەللىرىدىن ھېساب بېرىدۇ. الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿وَمَا تُجْزَوْنَ إِلا مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ﴾** ﴿سىلەر پەقەت قىلمىشىڭلارغا يارىشا جازالىنىسىلەر﴾.[5]

بىز يەنە الله تائالانىڭ ھېچكىمگە قىلچە زۇلۇم قىلمايدىغانلىقىغىمۇ ئىشىنىمىز. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ النَّاسَ شَيْئًا وَلَكِنَّ النَّاسَ أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ﴾** ﴿شۇبھىسىزكى، الله ئىنسانلارغا قىلچە زۇلۇم قىلمايدۇ، لېكىن ئىنسانلار (كۇفرى ۋە گۇناھ ئارقىلىق) ئۆزلىرىگە ئۆزلىرى زۇلۇم قىلىدۇ﴾.[6]

---

[1] سۇرە بەقەرە 253- ئايەت

[2] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

[3] سۇرە نەمل 45- ئايەت

[4] بۇخارى رىۋايىتى

[5] سۇرە ساففات 39- ئايەت

[6] سۇرە يۇنۇس 44- ئايەت

ھەدىسى قۇددۇسىيدا مۇنداق كەلگەن: «يَا عِبَادِي إِنِّي حَرَّمْتُ الظُّلْمَ عَلَى نَفْسِي وَجَعَلْتُهُ بَيْنَكُمْ مُحَرَّمًا فَلَا تَظَالَمُوا» «ئى بەندىلىرىم! شۈبھىسىزكى، مەن زۇلۇمنى ئۆزۈمگە ھارام قىلدىم ۋە ئۇنى سىلەرنىڭ ئاراڭلاردىمۇ ھارام قىلدىم، شۇنىڭ ئۈچۈن بىر-بىرىڭلارغا زۇلۇم قىلىشماڭلار».[1]

3- بۆلەك. مەخلۇقلارنىڭ مۇئمىن ۋە كاپىرغا بۆلۈنۈشى بىلەن ئۇ ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا دۈشمەنلىك ئورنىدى

بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَى ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا أَنْ اعْبُدُوا اللَّهَ فَإِذَا هُمْ فَرِيقَانِ يَخْتَصِمُونَ﴾** ﴿بىز ھەقىقەتەن سەمۇدقا (يەنى سەمۇد قەبىلىسىگە نەسەب جەھەتتىن) قېرىندىشى سالىھنى (پەيغەمبەر قىلىپ) ئەۋەتتۇق، (سالىھ) «الله قا ئىبادەت قىلىڭلار» (دېدى)، ناگاھان ئۇلار جېدەللىشىدىغان (يەنى دىن بارىسىدا جېدەللىشىدىغان مۇئمىنلەر ۋە كاپىرلاردىن ئىبارەت) ئىككى گۇرۇھقا بۆلۈنۈپ كەتتى﴾،[2] **﴿هَذَانِ خَصْمَانِ اخْتَصَمُوا فِي رَبِّهِمْ﴾** ﴿(مۇئمىنلەر ۋە كۇففارلاردىن ئىبارەت) بۇ ئىككى (پىرقە) پەرۋەردىگارى توغرىسىدا مۇنازىرىلەشتى (يەنى مۇئمىنلەر بىلەن كۇففارلار الله نىڭ دىنى ئۈستىدە بەس-مۇنازىرە قىلىشىپ، مۇئمىنلەر الله نىڭ دىنىغا ياردەم بەرمەكچى بولدى، كۇففارلار الله نىڭ نۇرىنى ئۆچۈرمەكچى بولدى)﴾،[3] **﴿إِنَّ الْكَافِرِينَ كَانُوا لَكُمْ عَدُوًّا مُبِينًا﴾** ﴿كاپىرلار سىلەرگە ھەقىقەتەن ئوپئوچۇق دۈشمەندۇر﴾.[4]

مۇشۇ ئاداۋەت بىلەن الله تائالا ئىككى فىرقىنى سىنايدۇ. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿ذَلِكَ وَلَوْ يَشَاءُ اللَّهُ لانتَصَرَ مِنْهُمْ وَلَكِنْ لِيَبْلُوَ بَعْضَكُمْ بِبَعْضٍ﴾** ﴿ئىش مانا شۇنداقتۇر. ئەگەر الله خالىسا، ئەلۋەتتە (سىلەرنى ئۇرۇشقا تەكلىپ قىلماستىنلا) ئۇلارنى جازالىغان بولاتتى، لېكىن الله بەزىڭلارنى بەزىڭلار بىلەن سىناش ئۈچۈن (يەنى ئىمانىڭلارنى سىناش ئۈچۈن جىھادقا ئەمىر قىلدى)﴾.[5]

يەنە مۇنداق دېگەن: **﴿وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ حَتَّى نَعْلَمَ الْمُجَاهِدِينَ مِنْكُمْ وَالصَّابِرِينَ وَنَبْلُوَ أَخْبَارَكُمْ﴾** ﴿بىز سىلەرنى ئەلۋەتتە (جىھادقا ئەمىر قىلىش ۋە مۇشەققەتلىك ئىشلارغا تەكلىپ قىلىش بىلەن) سىنايمىز، تاكى سىلەرنىڭ ئىچىڭلاردىن (الله نىڭ يولىدا) جىھاد قىلغۇچىلارنى ۋە (جىھادنىڭ مۇشەققەتلىرىگە) چىداشلىق بەرگۈچىلەرنى بىلگەنگە، سىرلىرىڭلاردىن ۋاقىپ بولغانغا قەدەر﴾.[6]

سىناش قانۇنىيىتى ھەققىدىكى ئايەتلەر خېلى كۆپ بولۇپ، بىز يۇقىرىدا ئۇنىڭ بەزىسىگە ئىشارەت قىلىپ ئۆتتۇق. بۇ قانۇنىيەتكە الله تائالانىڭ پەيغەمبىرىگە دېگەن تۆۋەندىكى سۆزىدە ئوچۇق دەلىل كەلگەن: «إِنَّمَا بَعَثْتُكَ لِأَبْتَلِيَكَ وَأَبْتَلِيَ بِكَ» «شۈبھىسىزكى، مەن سېنى سىناش ۋە سەن ئارقىلىق باشقىلارنى سىناش ئۈچۈن پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتتىم».[7]

ئىمام نەۋەۋى ئۇ ھەدىسنىڭ شەرھىسىدە مۇنداق دېگەن: [الله تائالانىڭ: «شۈبھىسىزكى، مەن سېنى سىناش ۋە سەن ئارقىلىق باشقىلارنى سىناش ئۈچۈن پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتتىم» دېگەن

---

[1] مۇسلىم رىۋايىتى
[2] سۈرە نەمل 45- ئايەت
[3] سۈرە ھەج 19- ئايەت
[4] سۈرە نىسائ 101- ئايەت
[5] سۈرە مۇھەممەد 4- ئايەت
[6] سۈرە مۇھەممەد 31- ئايەت
[7] مۇسلىم رىۋايىتى

سۆزىنىڭ مەنىسى، مەن سېنى بۇيرۇغان پەيغەمبەرلىك ۋەزىپىسىنى يەتكۈزۈش، ئۇنىڭدىن باشقا الله يولىدا ھەقىقىي جىھاد قىلىش ۋە الله يولىدا سەۋر قىلىش قاتارلىق ئىشلارنى ئادا قىلىشىڭدىن ئىبارەت سېنىڭدىن ئاشكارا بولىدىغان نەرسىلەر بىلەن سىنىشىم ئۈچۈن ھەمدە سەن ئارقىلىق سەن پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتىلگەن كىشىلەرنى سىنىشىم ئۈچۈن ئەۋەتتىم. ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئىمانىنى ئاشكارا قىلىدىغان، ئىمانىنى خالىس قىلىدىغان ۋە ئۆزىنىڭ تائەت-ئىبادەتلىرىدە ئىخلاس قىلىدىغانلارمۇ بار. شۇنداقلا، ئىمانغا كەلمەي، مەڭگۈ دۈشمەنلىشىپ كاپىر بولىدىغانلار ۋە مۇناپىق بولىدىغانلارمۇ بار. الله تائالانىڭ كىشىلەرنى سىنىشىدىكى مەقسىتى ئىمان بىلەن كۇفرىنىڭ رېئاللىقتا ئاشكارا بولۇشى ئۈچۈندۇر. چۈنكى، الله تائالا بەندىلەرنى ئۇلاردىن سادىر بولغان ئىشقا ئاساسەن جازالايدۇكى، سادىر بولۇشتىن ئىلگىرى بىلگەنلىكىگە ئاساسەن جازالىمايدۇ. ئەگەر ئۇنداق بولمايدىكەن، الله تائالا بارلىق شەيئىلەرنى يۈز بېرىشتىن ئىلگىرى بىلگۈچىدۇر. مانا بۇ الله تائالانىڭ مۇنۇ سۆزىگە ئوخشايدۇ: **﴿وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ حَتَّى نَعْلَمَ الْمُجَاهِدِينَ مِنْكُمْ وَالصَّابِرِينَ﴾ ﴿بىز سىلەرنى ئەلۋەتتە (جىھادقا ئەمىر قىلىش ۋە مۇشەققەتلىك ئىشلارغا تەكلىپ قىلىش بىلەن) سىنايمىز، تاكى سىلەرنىڭ ئىچىڭلاردىن (الله نىڭ يولىدا) جىھاد قىلغۇچىلارنى ۋە (جىھادنىڭ مۇشەققەتلىرىگە) چىداشلىق بەرگۈچىلەرنى بىلگەنگە قەدەر﴾**،[1] يەنى بىز ئۇلارنىڭ ئاشۇ ئىشنى قىلغانلىقىنى ۋە ئۇنىڭ بىلەن سۈپەتلەنگەنلىكىنى بىلگىنىمىزگە قەدەر].[2]

4- بۆلەك. الله تائالانىڭ كاپىرلارنى مۇئمىنلەرگە مۇپتىلا قىلىشى تەقدىرى ئىش

شەرئىي جەھەتتە الله تائالا ئۇلارنى پەيغەمبەرلەرنىڭ تىللىرى ئارقىلىق مۇئمىنلەر بىلەن دۈشمەنلىشىش ۋە ئۇلار بىلەن ئۇرۇش قىلىشقا بۇيرۇمىدى، بەلكى ئۇلارنى ئىبادەت قىلىش ۋە ئىتائەت قىلىشقا بۇيرۇدى. كاپىرلارنى مۇئمىنلەرگە مۇپتىلا قىلىش تەقدىردە پۈتۈلۈپ كەتكەن ئىش. مۇئمىنلەرنى ئۇلارنىڭ ئۈستىدىن ھۆكۈمران قىلىش تەقدىرگە ئۇيغۇن كەلگۈچى شەرئىەت بىلەن بېكىتىلگەن ئىش. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا مِنْ الْمُجْرِمِينَ﴾ ﴿شۇنىڭدەك (يەنى ساڭا قەۋمىڭنىڭ مۇشرىكلىرىدىن دۈشمەنلەرنى قىلغاندەك)، ھەربىر پەيغەمبەرگە بىر قىسىم گۇناھكارلارنى ئۇنىڭ دۈشمىنى قىلدۇق﴾**،[3] **﴿وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ الْإِنْسِ وَالْجِنِّ﴾ ﴿شۇنىڭدەك (يەنى بۇ مۇشرىكلارنى ساڭا دۈشمەن قىلغاندەك)، ئىنسانلار ۋە جىنلارنىڭ شەيتانلىرىنى ھەربىر پەيغەمبەرگە دۈشمەن قىلدۇق﴾**،[4] **﴿وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ أَكَابِرَ مُجْرِمِيهَا لِيَمْكُرُوا فِيهَا﴾ ﴿ھىيلە-مىكىر مىكىر ئىشلىتىشلىرى ئۈچۈن (مەككىدە قۇرەيشنىڭ چوڭلىرىنى باش گۇناھكار قىلغىنىمىزدەك)، ھەربىر شەھەرنىڭ چوڭلىرىنى باش گۇناھكار قىلدۇق﴾**.[5]

بۇ ئۈچ ئايەتتىكى ﴿بىز قىلدۇق﴾ دېگەن قىلىش، تەقدىردىكى قىلىشدۇر. كاپىرلارنىڭ مۇئمىنلەر بىلەن دۈشمەنلىشىشىنىڭ كۆرۈنۈشلىرى بىر خىل بولۇپ، مەزمۇن جەھەتتە پەيغەمبەرلەر، خەلقلەر ۋە

---

[1] سۈرە مۇھەممەد 31- ئايەت

[2] «شەرھۇ مۇسلىم» 17- جىلد 198- بەت

[3] سۈرە فۇرقان 31- ئايەت

[4] سۈرە ئەنئام 112- ئايەت

[5] سۈرە ئەنئام 123- ئايەت

زامانلارنىڭ ئۆزگىرىشى بىلەن ئۆزگەرمەيدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿مَا يُقَالُ لَكَ إِلا مَا قَدْ قِيلَ لِلرُّسُلِ مِنْ قَبْلِكَ﴾** ﴿ساڭا (مۇشىركلار تەرىپىدىن) ئېيتىلىدىغان سۆزلەر پەقەت ئىلگىركى پەيغەمبەرلەرگە (قەۋملىرى تەرىپىدىن) ئېيتىلغان سۆزلەردۇر﴾،[1] **﴿كَذَلِكَ قَالَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِثْلَ قَوْلِهِمْ تَشَابَهَتْ قُلُوبُهُمْ﴾** ﴿ئۇلاردىن بۇرۇن ئۆتكەنلەرمۇ (پەيغەمبەرلىرىگە) شۇنداق سۆزنى قىلغان ئىدى. ئۇلارنىڭ دىللىرى بىر-بىرىگە ئوخشايدۇ﴾،[2] **﴿كَذَلِكَ مَا أَتَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلا قَالُوا سَاحِرٌ أَوْ مَجْنُونٌ أَتَوَاصَوْا بِهِ بَلْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ﴾** ﴿ئۇلاردىن ئىلگىركى ئۈممەتلەرمۇ شۇنداق ئىدى، ئۇلارغا ھەر پەيغەمبەر كەلسىلا، ئۇلار (ئۇنى): «بىر سېھىرگەر ياكى بىر مەجنۇن» دېدى. ئۇلار (پەيغەمبەرلەرنى ئىنكار قىلىشنى) بىر-بىرىگە تەۋسىيە قىلىشقانمۇ؟ ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس (يەنى ئۇلار بىر-بىرىگە ئۇنداق تەۋسىيە قىلىشقان ئەمەس) ئۇلار ھەددىدىن ئاشقۇچى قەۋمدۇر﴾.[3]

كاپىرلارنىڭ مۇئمىنلەر بىلەن دۇشمەنلىشىشىنىڭ كۆرۈنۈشلىرى تۆۋەندىكىچە:

1. ئىنكار قىلىش

الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿وَلَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ فَصَبَرُوا عَلَى مَا كُذِّبُوا وَأُوذُوا﴾** ﴿سەندىن بۇرۇن ئۆتكەن پەيغەمبەرلەرمۇ ئىنكار قىلىندى. ئۇلار ئىنكار قىلىنغانلىقىغا ۋە ئۆزلىرىگە يەتكەن ئەزىيەتلەرگە سەۋر قىلدى﴾.[4]

2. زاڭلىق قىلىش ۋە مەسخىرە قىلىش

الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿إِنَّ الَّذِينَ أَجْرَمُوا كَانُوا مِنْ الَّذِينَ آمَنُوا يَضْحَكُونَ﴾** ﴿كاپىرلار ھەقىقەتەن مۇئمىنلەرنى (مەسخىرە قىلىپ) كۈلەتتى﴾،[5] **﴿يَاحَسْرَةً عَلَى الْعِبَادِ مَا يَأْتِيهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ﴾** ﴿(الله نىڭ ئايەتلىرىنى ئىنكار قىلغۇچى) بەندىلەرگە ئەپسۇسكى، ئۇلارغا بىرەر پەيغەمبەر كەلسىلا، ئۇنى مەسخىرە قىلىشتى﴾.[6]

3. مۇئمىنلەرنى مەجنۇن دەپ قارىلاش

الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿وَقَالُوا يَاأَيُّهَا الَّذِي نُزِّلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ إِنَّكَ لَمَجْنُونٌ﴾** ﴿ئۇلار ئېيتتى: «ئى قۇرئان نازىل قىلىنغان ئادەم! سەن ھەقىقەتەن مەجنۇنسەن﴾.[7]

4. مۇئمىنلەرنى ھوقۇق-مەنسەپ ۋە ھۆكۈمرانلىقنى قوغلىشىش بىلەن قارىلاش

بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿قَالُوا أَجِئْتَنَا لِتَلْفِتَنَا عَمَّا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا وَتَكُونَ لَكُمَا الْكِبْرِيَاءُ فِي الأَرْضِ﴾** ﴿ئۇلار: «سەن بىزگە ئاتا-بوۋىلىرىمىزنىڭ دىندىن بىزنى ۋاز كەچتۈرۈش ۋە زېمىن (يەنى مىسىر زېمىنى)نىڭ سەلتەنىتىنى ئىككىڭلارنىڭ قىلىۋېلىش ئۈچۈن كەلدىڭمۇ؟﴾[8]

---

[1] سۈرە فۇسسىلەت 43- ئايەت
[2] سۈرە بەقەرە 118- ئايەت
[3] سۈرە زارىيات 52-، 53- ئايەتلەر
[4] سۈرە ئەنئام 34- ئايەت
[5] سۈرە مۇتەففىفىين 29- ئايەت
[6] سۈرە ياسىن 30- ئايەت
[7] سۈرە ھىجىر 6- ئايەت
[8] سۈرە يۇنۇس 78- ئايەت

5. مۇئمىنلەرنى يەر يۈزىدە بۇزۇقچىلىق قىلىش ۋە دىنىنى ئۆزگەرتىۋېتىش بىلەن قارىلاش

بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿وَقَالَ فِرْعَوْنُ ذَرُونِي أَقْتُلْ مُوسَى وَلْيَدْعُ رَبَّهُ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُبَدِّلَ دِينَكُمْ أَوْ أَنْ يُظْهِرَ فِي الأَرْضِ الْفَسَادَ﴾** ﴿فىرئەۋن ئېيتتى: «مېنى قويۇۋېتىڭلار، مۇسانى ئۆلتۈرىمەن، مۇسا (ئۆزىنى مەندىن قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن) پەرۋەردىگارىنى چاقىرسۇن، مەن ھەقىقەتەن مۇسانىڭ دىنىڭلارنى ئۆزگەرتىۋېتىشىدىن ياكى زېمىندا (يەنى دۆلەتتە) قالايمىقانچىلىق تۇغدۇرۇشىدىن قورقىمەن»﴾.[1]

6. مۇئمىنلەرنى ئۇلارنىڭ ئاجىز ۋە نامرات بولغانلىقلىرى ئۈچۈن ھاقارەتلەش

بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿قَالُوا أَنُؤْمِنُ لَكَ وَاتَّبَعَكَ الأَرْذَلُونَ﴾** ﴿ئۇلار: «(ئى نۇھ!) ساڭا تۆۋەن تەبىقىدىكى ئادەملەر ئەگەشكەن تۇرسا، ساڭا بىز ئىمان ئېيتامدۇق؟» دېدى﴾.[2]

كاپىرلارنىڭ بۇنداق قىلىشى كىشىلەرنى مۇئمىنلەردىن نەپرەتلەندۈرۈش ئۈچۈندۇر.

يەنە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿وَإِذَا تُتْلَى عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا أَيُّ الْفَرِيقَيْنِ خَيْرٌ مَقَامًا وَأَحْسَنُ نَدِيًّا﴾** ﴿ئۇلارغا بىزنىڭ روشەن ئايەتلىرىمىز تىلاۋەت قىلىنغان چاغدا، كاپىرلار مۇئمىنلەرگە: «ئىككى گۇرۇھتىن قايسىسىنىڭ ئورنى ياخشى، سورۇنى گۈزەل؟» دېدى﴾.[3]

7. مۇئمىنلەردىن: «ئۇلارنىڭ ئەقىدە پرىنسىپلىرى يامانلىق، بۆلۈنۈش ۋە نامراتچىلىق قاتارلىقلارنى ئېلىپ كېلىدۇ» دەپ شۇم پال ئېلىش

بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿قَالُوا إِنَّا تَطَيَّرْنَا بِكُمْ لَئِنْ لَمْ تَنتَهُوا لَنَرْجُمَنَّكُمْ﴾** ﴿ئۇلار (ئەلچىلەرگە) ئېيتىشتى: «بىز سىلەردىن شۇم پال ئالدۇق. ئەگەر سىلەر (دەۋىتىڭلارنى) توختاتمىساڭلار، سىلەرنى چوقۇم تاش ـ كېسەك قىلىپ ئۆلتۈرىمىز﴾.[4]

8. ھەقنى رەت قىلىش ۋە ئاۋام خەلقنى ئازدۇرۇش ئۈچۈن بىھۇدە سۆزلەرنى قىلىپ مۇنازىرىلىشىش

بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿وَيُجَادِلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ وَاتَّخَذُوا آيَاتِي وَمَا أُنْذِرُوا هُزُوًا﴾** ﴿كاپىرلار (پەيغەمبەرلەر ئېلىپ كەلگەن) ھەقىقەتنى يوققا چىقىرىش ئۈچۈن بىھۇدە سۆزلەرنى قىلىپ مۇنازىرىلىشىدۇ، ئۇلار مېنىڭ ئايەتلىرىمنى ۋە ئۇلارغا بېرىلگەن ئاگاھلاندۇرۇشلارنى مەسخىرە (يەنى ئويۇنچۇق) قىلىۋالدى﴾.[5]

بۇنىڭغا ئۇلارنىڭ الله يولىدىن توسۇش ئۈچۈن ئېلىپ بارغان شۈبھىلىرىمۇ كىرىدۇ.

9. ئاۋام خەلقنى مۇئمىنلەرگە قارشى قۇترىتىش

بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿وَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لَئِنِ اتَّبَعْتُمْ شُعَيْبًا إِنَّكُمْ إِذًا لَخَاسِرُونَ﴾** ﴿ئۇنىڭ قەۋمىنىڭ ئىمانسىز چوڭلىرى: «ئەگەر سىلەر شۇئەيبكە ئەگەشسەڭلار، شۈبھىسىزكى، چوقۇم زىيان

---

[1] سۈرە غافىر 26ـ ئايەت

[2] سۈرە شۇئەرائ 111ـ ئايەت

[3] سۈرە مەريەم 73ـ ئايەت

[4] سۈرە ياسىن 18ـ ئايەت

[5] سۈرە كەھف 56ـ ئايەت

تارتىسىلەر» دېدى﴾،[1] ﴿إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُبَدِّلَ دِينَكُمْ أَوْ أَنْ يُظْهِرَ فِي الْأَرْضِ الْفَسَادَ﴾ ﴿مەن ھەقىقەتەن مۇسانىڭ دىنىڭلارنى ئۆزگەرتىۋېتىشىدىن ياكى زېمىندا (يەنى دۆلەتتە) قالايمىقانچىلىق تۇغدۇرۇشىدىن قورقىمەن﴾.[2]

10. مۇئمىنلەرنى: «ئۇلار ئاز سانلىق تۇرۇپ، ئۆزلىرىنىڭ پىكىرىنى كۆپ سانلىققا تاڭماقچى» دەپ قارىلاش

بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: ﴿فَأَرْسَلَ فِرْعَوْنُ فِي الْمَدَائِنِ حَاشِرِينَ إِنَّ هَؤُلَاءِ لَشِرْذِمَةٌ قَلِيلُونَ وَإِنَّهُمْ لَنَا لَغَائِظُونَ وَإِنَّا لَجَمِيعٌ حَاذِرُونَ﴾ ﴿فىرئەۋن شەھەرلەرگە (ئەسكەر) توپلىغۇچىلارنى ئەۋەتتى. (فىرئەۋن ئېيتتىكى:) «بۇ كىشىلەر ھەقىقەتەن بىر ئوچۇم ئادەملەردۇر. ئۇلار ھەقىقەتەن بىزنىڭ ئاچچىقىمىزنى كەلتۈرۈپ قويدى. بىز ھەقىقەتەن ئېھتىياتچان جامائەمىز»﴾.[3]

11. ئۆزلىرىنىڭ كۈفرى ئەقىدىسىنى ھەق دىن ئۈستىدىن ئارتۇق كۆرسىتىش

بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: ﴿قَالَ فِرْعَوْنُ مَا أُرِيكُمْ إِلاَّ مَا أَرَى وَمَا أَهْدِيكُمْ إِلاَّ سَبِيلَ الرَّشَادِ﴾ ﴿فىرئەۋن ئېيتتى: «مەن سىلەرگە پەقەت نېمىنى توغرا دەپ قارىسام، شۇنى مەسلىھەت بېرىمەن. سىلەرنى مەن پەقەت توغرا يولغا باشلايمەن»﴾،[4] ﴿إِنْ هَذَانِ لَسَاحِرَانِ يُرِيدَانِ أَنْ يُخْرِجَاكُمْ مِنْ أَرْضِكُمْ بِسِحْرِهِمَا وَيَذْهَبَا بِطَرِيقَتِكُمْ الْمُثْلَى﴾ ﴿بۇ ئىككىسى راستلا سېھىرگەر بولۇپ، سېھىر بىلەن سىلەرنى زېمىنىڭلاردىن چىقىرىۋەتمەكچى ۋە توغرا دىنىڭلارنى يوقاتماقچى بولىدۇ﴾،[5] ﴿فَلَمَّا جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَرِحُوا بِمَا عِنْدَهُمْ مِنْ مِنْ الْعِلْمِ﴾ ﴿ئۇلارغا پەيغەمبەرلىرى روشەن مۆجىزىلەر بىلەن كەلگەندە، ئۆزلىرىدە بار ئىلىم بىلەن پەخىرلىنىپ (پەيغەمبەرلەرنى ئىنكار قىلدى ۋە مەسخىرە قىلدى)﴾.[6]

12. ئاۋام خەلقنى مۇئمىنلەرگە ئەگىشىشتىن قايتۇرۇش ئۈچۈن ھەرخىل ھىيلە-مىكىرلەر بىلەن ئالداش

بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: ﴿وَقَالَ الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا بَلْ مَكْرُ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ إِذْ تَأْمُرُونَنَا أَنْ نَكْفُرَ بِاللَّهِ وَنَجْعَلَ لَهُ أَندَادًا وَأَسَرُّوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَأَوْا الْعَذَابَ وَجَعَلْنَا الأَغْلالَ فِي أَعْنَاقِ الَّذِينَ كَفَرُوا هَلْ يُجْزَوْنَ إِلا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ ﴿بوزەك قىلىنغانلار چوڭچىلىق قىلغانلارغا: «ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس، (سىلەرنىڭ بىزگە) كېچە ـ كۈندۈز قىلغان ھىيلە ـ مىكرىڭلار (بىزنى ئىماندىن توستى)، ئۆز ۋاقتىدا سىلەر بىزنى الله نى ئىنكار قىلىشقا ۋە ئۇنىڭغا شېرىك كەلتۈرۈشكە بۇيرۇيتتىڭلار» دەيدۇ. ئازابنى كۆرگەن چاغدا، ئۇلار (ھەر ئىككى گۇرۇھ ئىمان ئېيتمىغانلىقلىرىغا) ئىچىدە پۇشايمان قىلىدۇ، كاپىرلارنىڭ بويۇنلىرىغا تاقاقلارنى سالىمىز، ئۇلارغا پەقەت قىلمىشلىرىنىڭ جازاسى بېرىلىدۇ﴾.[7]

13. مۇئمىنلەرنى دىنىدىن قايتۇرۇش ئۈچۈن ئاچ قويۇش

---

[1] سۈرە ئەئراف 90- ئايەت
[2] سۈرە غافىر 26- ئايەت
[3] سۈرە شۇئەراۋ 53- ئايەتتىن 56- ئايەتكىچە
[4] سۈرە غافىر 29- ئايەت
[5] سۈرە تاھا 63- ئايەت
[6] سۈرە غافىر 83- ئايەت
[7] سۈرە سەبەئ 33- ئايەت

بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: ﴿هُمُ الَّذِينَ يَقُولُونَ لَا تُنْفِقُوا عَلَى مَنْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ حَتَّى يَنْفَضُّوا وَلِلَّهِ خَزَائِنُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَفْقَهُونَ﴾ ﴿ئۇلار: «رەسۇلۇللاھنىڭ يېنىدىكى كىشىلەرنى تەمىنلىمەڭلار، ئۇلار تاراپ كەتسۇن» دەيدۇ، ئاسمانلارنىڭ ۋە زېمىننىڭ خەزىنىلىرى الله نىڭ ئىلكىدىدۇر، لېكىن مۇناپىقلار (الله نىڭ ھېكمىتىنى) چۈشەنمەيدۇ﴾.[1]

14. مۇئمىنلەرنى ئۆز دىنىدىن ۋاز كەچتۈرۈشنى قەستلەش

بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: ﴿وَدُّوا لَوْ تُدْهِنُ فَيُدْهِنُونَ﴾ ﴿ئۇلار سېنىڭ ئۆزلىرى بىلەن مادارا قىلىشىڭنى، شۇنىڭ بىلەن ئۆزلىرىنىڭ (سەن بىلەن) مادارا قىلىشىنى ئارزۇ قىلىدۇ﴾،[2] ﴿وَاحْذَرْهُمْ أَنْ يَفْتِنُوكَ عَنْ بَعْضِ مَا أَنزَلَ اللَّهُ إِلَيْكَ﴾ ﴿ئۇلارنىڭ الله ساڭا نازىل قىلغان قۇرئاننىڭ بىر قىسمىدىن سېنى ۋاز كەچتۈرۈشىدىن ساقلانغىن﴾.[3]

كاپىرلارنىڭ مۇئمىنلەردىن بەزى ھەق ـ ھوقۇقلاردىن ۋاز كېچىشنى تەلەپ قىلىشى پەقەت ۋاقىتلىق، باسقۇچلۇق ئىشتۇر، چۈنكى ئۇلار مۇئمىنلەرنىڭ ھەقتىن پۈتۈنلەي ۋاز كېچىشىگىلا رازى. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: ﴿وَلَنْ تَرْضَى عَنْكَ الْيَهُودُ وَلَا النَّصَارَى حَتَّى تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ﴾ ﴿سەن يەھۇدىيلار ۋە ناسارالارنىڭ دىنىغا كىرمىگۈچە ئۇلار سەندىن ھەرگىزمۇ رازى بولمايدۇ﴾.[4]

١٥. ئۇلارنىڭ مۇئمىنلەرگە، ئەگەر ئۆز دىنىدىن قايتىپ كۇففارلارنىڭ ئەقىدىسىگە ماسلاشمىسا، تۈرمىگە سولاش ۋە ئۆلتۈرۈش بىلەن تەھدىت سېلىشى

بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: ﴿وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِرُسُلِهِمْ لَنُخْرِجَنَّكُمْ مِنْ أَرْضِنَا أَوْ لَتَعُودُنَّ فِي مِلَّتِنَا﴾ ﴿كاپىرلار پەيغەمبەرلىرىگە: «سىلەرنى زېمىندىن چوقۇم ھەيدەپ چىقىرىمىز، ياكى چوقۇم بىزنىڭ دىنىمىزغا قايتىشىڭلار كېرەك» دېدى﴾،[5] ﴿إِنَّهُمْ إِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ يَرْجُمُوكُمْ أَوْ يُعِيدُوكُمْ فِي مِلَّتِهِمْ وَلَنْ تُفْلِحُوا إِذًا أَبَدًا﴾ ﴿ئەگەر ﴿ئەگەر شەھەردىكى كىشىلەر سىلەرنى تۇتۇۋالسا، چالما ـ كېسەك قىلىپ ئۆلتۈرىدۇ، ياكى سىلەرنى ئۆزلىرىنىڭ دىنىغا كىرىشكە مەجبۇرلايدۇ، مۇنداقتا، ھەرگىزمۇ مەقسىتىڭلارغا ئېرىشەلمەيسىلەر»﴾.[6]

١٦. مۇئمىنلەرنى ئازابلاش، ئۆلتۈرۈش ۋە ئۇلارغا قارشى جەڭ قىلىش

بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: ﴿قَالُوا حَرِّقُوهُ وَانصُرُوا آلِهَتَكُمْ﴾ ﴿ئۇلار ئېيتتى: «ئىبراھىمنى كۆيدۈرۈڭلار، ئىلاھلىرىڭلارغا ياردەم بېرىڭلار﴾،[7] ﴿وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ﴾ ﴿(ئى ﴿(ئى مۇھەممەد!) ئۆز ۋاقتىدا كاپىرلار سېنى قاماققا ئېلىش، ياكى ئۆلتۈرۈش ۋە ياكى (مەككىدىن) ھەيدەپ چىقىرىش ئۈچۈن مىكىر ئىشلەتتى﴾،[8] ﴿وَلَا يَزَالُونَ يُقَاتِلُونَكُمْ حَتَّى يَرُدُّوكُمْ عَنْ دِينِكُمْ إِنْ اسْتَطَاعُوا﴾ ﴿ئۇلار (يەنى

---

[1] سۈرە مۇنافىقۇن 7 ـ ئايەت
[2] سۈرە قەلەم 7 ـ ئايەت
[3] سۈرە مائىدە 49 ـ ئايەت
[4] سۈرە بەقەرە 120 ـ ئايەت
[5] سۈرە ئىبراھىم 13 ـ ئايەت
[6] سۈرە كەھف 20 ـ ئايەت
[7] سۈرە ئەنبىيائ 68 ـ ئايەت
[8] سۈرە ئەنفال 30 ـ ئايەت

كۆففارلار) قولىدىن كەلسىلا سىلەرنى دىنىڭلاردىن قايتۇرۇۋەتكەنگە قەدەر سىلەر بىلەن داۋاملىق ئۇرۇشىدۇ﴾.[1]

ئى مۇسۇلمان قېرىندىشىم! سىز يۇقىرىقى سۆزلەردىن شۇنى كۆرۈۋالالايسىزكى، كۆففارلارنىڭ مۇئمىنلەرگە قارشى تۇرۇشتىكى ئۇسۇلۇبلىرى بىرخىل بولۇپ ئۆزگەرمەيدۇ. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿أَتَوَاصَوْا بِهِ﴾** ﴿ئۇلار (پەيغەمبەرلەرنى ئىنكار قىلىشنى) بىر-بىرىگە تەۋسىيە قىلىشقانمۇ؟﴾[2]

بىلىشكە تېگىشلىك بىر ئىش شۇكى، ئۇلار مۇئمىن ئادەمگە ئۇنىڭ ئىمانى سەۋەبلىك قارشى چىقىدۇ. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: **﴿إِذْ هُمْ عَلَيْهَا قُعُودٌ وَهُمْ عَلَى مَا يَفْعَلُونَ بِالْمُؤْمِنِينَ شُهُودٌ وَمَا نَقَمُوا مِنْهُمْ إِلَّا أَنْ يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ﴾** ﴿ئەينى ۋاقىتتا ئۇلار ئورەكلەر ئۈستىدە ئولتۇرۇپ، ئۆزلىرىنىڭ مۇئمىنلەرگە قىلىۋاتقان ئىشلىرىنى كۆرۈپ تۇراتتى. ئۇلار مۇئمىنلەرنى پەقەت غالىب، مەدھىيىگە لايىق الله قا ئىمان ئېيتقانلىقلىرى ئۈچۈنلا يامان كۆردى﴾،[3] **﴿وَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ كَمَا كَفَرُوا فَتَكُونُونَ سَوَاءً﴾** ﴿ئۇلار سىلەرنىڭ سىلەرنىڭ ئۆزلىرىدەك كاپىر بولۇشۇڭلارنى، شۇنىڭ بىلەن ئۆزلىرىگە ئوخشاش بولۇشۇڭلارنى ئۈمىد قىلىدۇ﴾.[4]

كاپىر مۇئمىن بىلەن ئۇنىڭ ئىمانى سەۋەبىدىن دۇشمەنلىشىدۇ. بەندىنىڭ ئىمانى ئاشقانسېرى، كاپىرلارنىڭ ئۇ بەندە بىلەن دۇشمەنلىشىشىمۇ شۇنچە ئاشىدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «أَشَدُّ النَّاسِ بَلَاءً الْأَنْبِيَاءُ ثُمَّ الْأَمْثَلُ فَالْأَمْثَلُ فَيُبْتَلَى الرَّجُلُ عَلَى حَسَبِ دِينِهِ» «كىشىلەر ئىچىدە ئەڭ ئېغىر سىناققا دۇچ كېلىدىغانلار پەيغەمبەرلەردۇر، ئۇنىڭدىن قالسا پەزىلەت ئىگىلىرى، ئۇنىڭدىن قالسا ئۇلاردىن بىر دەرىجە تۆۋەنلەر. كىشى ئۆزىنىڭ دىيانىتىگە قارىتا سىنىلىدۇ».[5]

بەندە ئىمانى ئاشقانسېرى، ئۆزىنىڭ كاپىرلار ۋە ئاسىيلارنى يامان كۆرۈشىنىڭ ئاشقانلىقىنى بىلىدۇ-دە، ئۇ ئۇلارنى ياخشى ئىشلارغا بۇيرۇش ۋە يامان ئىشلاردىن توسۇشنى باشلايدۇ. ئاقىۋەت، ئۇلار ئۇ كىشى بىلەن دۇشمەنلىشىدۇ. قاچانكى، ئۇ كىشىنىڭ ئىمانى كېمەيسە، ئۇلارنىڭ ئۇ كىشى بىلەن بولغان دۇشمەنلىكىمۇ كېمىيىدۇ. شۇنداقتىمۇ، مۇئمىنلەر گەرچە مۇكەممەل بولمىسىمۇ ئۆزلىرىنىڭ ئىمانى ئۈستىدىلا بولىدىكەن، كاپىرلارنىڭ مۇئمىنلەر بىلەن دۇشمەنلىشىشى پۈتۈنلەي ئۈزۈلۈپ قالمايدۇ. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿وَلَنْ تَرْضَى عَنْكَ الْيَهُودُ وَلا النَّصَارَى حَتَّى تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ﴾** ﴿سەن يەھۇدىيلار ۋە ناسارالارنىڭ دىنىغا كىرمىگۈچە ئۇلار سەندىن ھەرگىزمۇ رازى بولمايدۇ﴾،[6] **﴿وَلَا يَزَالُونَ يُقَاتِلُونَكُمْ حَتَّى يَرُدُّوكُمْ عَنْ دِينِكُمْ إِنْ اسْتَطَاعُوا﴾** ﴿ئۇلار (يەنى كۆففارلار) قولىدىن كەلسىلا، سىلەرنى دىنىڭلاردىن قايتۇرۇۋەتكەنگە قەدەر سىلەر بىلەن داۋاملىق ئۇرۇشىدۇ﴾.[7]

---

[1] سۈرە بەقەرە 217- ئايەت

[2] سۈرە زاريات 53- ئايەت

[3] سۈرە بۇرۇج 7-، 8- ئايەتلەر

[4] سۈرە نىسائ 89- ئايەت

[5] تىرمىزى رىۋايىتى، ئۇ بۇ ھەدىسنى «سەھىھ» دېگەن.

[6] سۈرە بەقەرە 120- ئايەت

[7] سۈرە بەقەرە 217- ئايەت

5ـ بۆلەك. الله تائالا مۇئمىنلەرنى تەقدىردىكى مۇئمىنلەرگە مۇپتىلا قىلىنغان كاپىرلارنى يوقىتىشقا شەرئىي جەھەتتە بۇيرۇيدۇ

بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: ﴿وَلَوْلا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَهُدِّمَتْ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا وَلَيَنصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ﴾ ﴿ئەگەر الله ئىنسانلارنى بىر ـ بىرىگە قارشىلىق كۆرسەتكۈزمىگەن بولسا، راھىبلارنىڭ ئىبادەتخانىلىرى، چېركاۋلار، يەھۇدىيلارنىڭ ئىبادەتخانىلىرى ۋە الله نىڭ نامى كۆپ يادلىنىدىغان مەسجىدلەر ئەلۋەتتە ۋەيران قىلىناتتى، كىمكى الله نىڭ دىنىغا ياردەم بېرىدىكەن، ئەلۋەتتە الله ئۇنىڭغا ياردەم بېرىدۇ، الله ئەلۋەتتە كۈچلۈكتۇر، غالىبتۇر﴾.[1]

مۇئمىنلەرنىڭ كاپىرلارنى يوقىتىشى بىر نەچچە باسقۇچ بىلەن بولىدۇ:

بىرىنچى. ئىسلامغا دەۋەت قىلىش

بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: ﴿وَقُلْ لِلَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَالأُمِّيِّينَ أَأَسْلَمْتُمْ فَإِنْ أَسْلَمُوا فَقَدْ اهْتَدَوا﴾ ﴿كىتاب بېرىلگەنلەرگە (يەنى يەھۇدىيلار ۋە ناسارالارغا) ۋە ئۈممىلەرگە (يەنى ئەرەب مۇشرىكلىرىغا): «مۇسۇلمان بولدۇڭلارمۇ؟» دېگىن، ئەگەر ئۇلار مۇسۇلمان بولسا، توغرا يول تاپقان بولىدۇ﴾.[2]

پەيغەمبەر ﷺ مۇئاز رضي الله عنه غا ئۇنى يەمەنگە ئەۋەتكەن ۋاقىتتا مۇنداق دېگەن: «إِنَّكَ تَأْتِي قَوْمًا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ فَلْيَكُنْ أَوَّلَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ شَهَادَة أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ» «ھەقىقەتەن سەن ئەھلى كىتابتىن بولغان بىر قەۋمنىڭ قېشىغا بارىسەن، سېنىڭ ئۇلارغا قىلىدىغان بىرىنچى دەۋىتىڭ ‹بىر الله دىن باشقا ھېچبىر ھەقىقىي ئىلاھ يوق› دەپ گۇۋاھلىق بەرگۈزۈش بولسۇن».[3]

مەن قۇرئان ۋە ھەدىسكە ئېسىلىش ھەققىدىكى بابتا بايان قىلغىنىمدەك، پەيغەمبەر ﷺ نىڭ پەيغەمبەرلىكى ئومۇمىيۈزلۈك ھەممە ئىنسانلار ئۈچۈن ئام بولسىمۇ، مەخلۇقلار ئۇ زاتنىڭ دەۋىتى بىلەن مۇئمىن ۋە كاپىرغا بۆلىنىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ھەدىستە: «وَمُحَمَّدٌ فَرْقٌ بَيْنَ النَّاسِ» «مۇھەممەد كىشىلەرنىڭ ئوتتۇرىسىنى ئايرىغۇچىدۇر»[4] دەپ كەلگەن.

دەۋەتتىن كېيىن مۇئمىننىڭ كاپىر بىلەن بولغان ئالاقىسى يەنە نۇرغۇنلىغان كۆرۈنۈشلەردە بولىدۇ، تۆۋەندىكىلەر شۇنىڭ قاتارىدىن ھېسابلىنىدۇ:

ئىككىنچى. تىرىك ۋە ئۆلۈك كاپىرلاردىن ئادا ـ جۇدا بولۇش

تىرىك كاپىرلاردىن ئادا ـ جۇدا بولۇش ئۇلارغا ھەم ئۇلارنىڭ كۇفرىسىغا ئاداۋەت ۋە ئۆچمەنلىكنى ئاشكارا قىلىش، ئۇلارنىڭ نەپسى ـ خاھىشلىرىغا ۋە تۇتۇپ ماڭغان يوللىرىغا ئەگەشمەسلىك، ئۇلاردىن ئۆزىنى چەتكە ئېلىش ۋە ئۇلارغا ئارىلاشماسلىق قاتارلىقلار بىلەن بولىدۇ. تۆۋەندە بۇ ھەقتە تەپسىلىي توختىلىمىز.

ئەمما، ئۇلارنىڭ ئۆلگىنىدىن كېيىن ئادا ـ جۇدا بولۇش بولسا، ئۇلارنىڭ گۇناھىنىڭ مەغپىرىتىنى تىلىمەسلىك بىلەن بولىدۇ. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: ﴿مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أُوْلِي قُرْبَى مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ﴾ ﴿پەيغەمبەرگە ۋە مۇئمىنلەرگە

---

[1] سۈرە ھەج 40ـ ئايەت

[2] سۈرە ئال ئىمران 20ـ ئايەت

[3] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

[4] بۇخارى رىۋايىتى

مۇشرىكلارنىڭ ئەھلى دوزاخ ئىكەنلىكى ئېنىق مەلۇم بولغاندىن كېيىن، مۇشرىكلار ئۇلارنىڭ تۇغقىنى بولغان تەقدىردىمۇ، ئۇلارغا مەغفىرەت تەلەپ قىلىشى دۇرۇس ئەمەس﴾.[1]

شۇنداقلا، ئۇلار ئۆلگەندىن كېيىن ئادا-جۇدا بولۇش، ئۇلارنى مۇسۇلمانلار بىلەن بىر جايغا دەپنە قىلماسلىق، ئۇلاردىن مىراس ئالماسلىق ۋە ئۇلارنى ۋارىس قىلماسلىق قاتارلىقلار بىلەن بولىدۇ. بۇ ھەقتە پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «لَا يَرِثُ الْمُسْلِمُ الْكَافِرَ وَلَا يَرِثُ الْكَافِرُ الْمُسْلِمَ» «مۇسۇلمان كاپىردىن مىراس ئالمايدۇ، كاپىر مۇسۇلماندىن مىراس ئالمايدۇ».[2]

الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِي إِبْرَاهِيمَ وَالَّذِينَ مَعَهُ إِذْ قَالُوا لِقَوْمِهِمْ إِنَّا بُرَآءُ مِنْكُمْ وَمِمَّا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَاءُ أَبَدًا حَتَّى تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَحْدَهُ﴾ ﴿ئىبراھىم ۋە ئۇنىڭ بىلەن بىللە بولغان (مۇئمىنلەر) سىلەرگە ھەقىقەتەن ئوبدان نەمۇنىدۇر، ئۆز ۋاقتىدا ئۇلار قەۋمىگە: «ھەقىقەتەن بىز سىلەردىن ۋە سىلەر الله نى قويۇپ ئىبادەت قىلىۋاتقان بۇتلىرىڭلاردىن ئادا-جۇدامىز، بىزنىڭ ئارىمىزدىكى ئاداۋەت ۋە ئۆچمەنلىك تاكى سىلەر يالغۇز بىر الله قا ئىمان ئېيتقىنىڭلارغا قەدەر ئەبەدىي ساقلىنىپ قالىدۇ» دېدى﴾،[3] **﴿ثُمَّ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ أَنْ اتَّبِعْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا﴾ ﴿ئاندىن ساڭا: «باتىل دىنلاردىن ھەق دىنغا بۇرالغۇچى (يەنى ھەق دىنغا ئېتىقاد قىلغۇچى) ئىبراھىمنىڭ دىنىغا ئەگەشكىن» دەپ ۋەھيي قىلدۇق﴾.**[4]

الله تائالانىڭ: **﴿ئۆز ۋاقتىدا ئۇلار قەۋمىگە: «ھەقىقەتەن بىز سىلەردىن ۋە سىلەر الله نى قويۇپ ئىبادەت قىلىۋاتقان بۇتلىرىڭلاردىن ئادا-جۇدامىز، ... دېدى﴾** دېگەن سۆزىدە، ئادا-جۇدا بولۇشتىن ئۇرۇق-تۇغقانچىلىق ھەم توسۇپ قالالمىدى.

شەيخ ھەمد ئىبنى ئەتىق مۇنداق دەيدۇ: [مانا بۇ يەردە الله تائالانىڭ: **﴿إِنَّا بُرَآءُ مِنْكُمْ وَمِمَّا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ ﴿ھەقىقەتەن بىز سىلەردىن ۋە سىلەر الله نى قويۇپ ئىبادەت قىلىۋاتقان بۇتلىرىڭلاردىن ئادا-جۇدامىز﴾** دېگەن سۆزىدە ئاجايىپ بىر ئىنچىكە ئىلمىي مەسىلە بار. ئۇ بولسىمۇ، الله تائالا ئۆزىنىڭ غەيرىگە ئىبادەت قىلغۇچى مۇشرىكلاردىن ئادا-جۇدا بولۇشنى، الله نى قويۇپ ئىبادەت قىلىنغۇچى بۇتلاردىن ئادا-جۇدا بولۇشنىڭ ئالدىدا زىكرى قىلدى، چۈنكى بىرىنچىسى ئىككىنچىسىدىن مۇھىمراق ئىدى. سەۋەبى، ئىنسان بەزىدە بۇتلاردىن ئادا-جۇدا بولىدۇ-يۇ، بۇتلارغا ئىبادەت قىلىدىغان كىشىلەردىن ئادا-جۇدا بولمايدۇ، نەتىجىدە ئۇ ئادەم ئۈستىگە پەرز بولغان ئىشنى قىلغان بولمايدۇ.

مۇشرىكلاردىن ئادا-جۇدا بولغاندا، تەبىئىيكى ئۇلارنىڭ مەئبۇدلىرىدىنمۇ ئادا-جۇدا بولۇش بارلىققا كېلىدۇ. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿وَأَعْتَزِلُكُمْ وَمَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَأَدْعُو رَبِّي عَسَى أَلَّا أَكُونَ بِدُعَاءِ رَبِّي شَقِيًّا﴾ ﴿سىلەردىن ۋە سىلەر الله نى قويۇپ چوقۇنۇۋاتقان نەرسىلەردىن يىراق بولىمەن،**

---

[1] سۈرە تەۋبە 113- ئايەت

[2] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

[3] سۈرە مۇمتەھىنە 4- ئايەت

[4] سۈرە نەھل 123- ئايەت

پەرۋەردىگارىمغا ئىبادەت قىلىمەن، پەرۋەردىگارىمنىڭ ئىبادىتىدىن مەھرۇم بولۇپ قالماسلىقنى ئۈمىد قىلىمەن»﴾. [1]

ئەمما، الله تائالا ئۇلاردىن ئايرىلىشنى ئۇلارنىڭ مەئبۇدلىرىدىن ئايرىلىشنىڭ ئالدىدا زىكرى قىلدى. الله تائالانىڭ: **﴿فَلَمَّا اعْتَزَلَهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾** ﴿ئۇ ئۇلاردىن ۋە ئۇلارنىڭ الله نى قويۇپ چوقۇنۇۋاتقان نەرسىلىرىدىن يىراقلاشتى﴾[2] دېگەن سۆزى ۋە يەنە: **﴿وَإِذِ اعْتَزَلْتُمُوهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ﴾** ﴿(ئى يىگىتلەر!) سىلەر ئۇلاردىن ۋە ئۇلارنىڭ الله دىن باشقا ئىبادەت قىلىدىغان بۇتلىرىدىن ئايرىلغان ئىكەنسىلەر﴾[3] دېگەن سۆزىمۇ شۇنىڭغا ئوخشايدۇ.

سىز بۇ ئىنچىكە مەسىلىنى ئۆزىڭىزگە تەتبىقلاڭ! چۈنكى ئۇ مەسىلە الله نىڭ دۈشمەنلىرىنى دۈشمەن تۇتۇشقا نىسبەتەن يول ئېچىپ بېرىدۇ.

نۇرغۇنلىغان ئىنسانلاردىن شىرىك سادىر بولمايدۇ، لېكىن ئۇلار مۇشرىكلار بىلەن دۈشمەنلەشمەيدۇ. ئاقىۋەت، ئۇ كىشى بارلىق پەيغەمبەرلەرنىڭ دىنىنى تەرك ئەتكەنلىكى سەۋەبلىك ھەقىقىي مۇسۇلمان بولالمايدۇ.

ئاندىن كېيىن الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَاءُ أَبَدًا حَتَّى تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَحْدَهُ﴾** ﴿بىزنىڭ ئارىمىزدىكى ئاداۋەت ۋە ئۆچمەنلىك تاكى سىلەر يالغۇز بىر الله قا ئىمان ئېيتقىنىڭلارغا قەدەر ئەبەدىي ساقلىنىپ قالىدۇ» دېدى﴾.[4]

بۇ ئايەتتە ئاداۋەتنى ئۆچمەنلىكنىڭ ئالدىدا زىكرى قىلغانلىقىنى ئىنچىكە ئويلىنىڭ! چۈنكى بىرىنچىسى ئىككىنچىسىدىن مۇھىمراق. سەۋەبى، ئىنسان بەزىدە مۇشرىكلارنى ئۆچ كۆرىدۇ، ئەمما ئۇلار بىلەن دۈشمەنلەشمەيدۇ. نەتىجىدە، تاكى ئۇ ئىنساندا ئاداۋەت ۋە ئۆچمەنلىك ھاسىل بولغانغا قەدەر، ئۇستىگە پەرز بولغان ئىشنى قىلغان بولمايدۇ. ئاداۋەت ۋە ئۆچمەنلىك ئاشكارا ۋە ئوچۇق بولۇشى لازىم.

سىز شۇنى بىلىۋېلىڭكى، ئۆچمەنلىك قەلبكە ئالاقىدار ئىش بولۇپ، ئۇ ئۆچمەنلىكنىڭ ئىزلىرى ۋە ئالامەتلىرى ئاشكارا بولمىغىچىلىك ئۇنىڭ پايدىسى بولمايدۇ. ئاداۋەت بىلەن ئالاقىنى ئۇزۇش بىرلەشمىگۈچە ئۆچ كۆرۈشنىڭ ئىزلىرى ۋە ئالامەتلىرى ئاشكارا بولمايدۇ. مانا مۇشۇ چاغدىلا ئاداۋەت بىلەن ئۆچمەنلىك ئاشكارا بولىدۇ.

ئەمما، دوستلۇق ۋە ئالاقە مەۋجۇدلا بولىدىكەن، ھەقىقەتتە ئۇ ئۆچ كۆرۈشنىڭ يوقلىقىغا دالالەت قىلىدۇ. سىز بۇ تېمىنى ئىنچىكە ئويلىنىڭ، چۈنكى ئۇ سىزدىن نۇرغۇنلىغان شۇبھىلەرنى يوقىتىدۇ]. [5]

سىز ئاۋۋال بۇ سۆزنى تەپەككۇر قىلىپ ئاندىن ھازىرقى زامانىدىكى مۇسۇلمانلارنىڭ ھەق بىلەن باتىلنىڭ ئوتتۇرىسىنى ئايرىمايدىغان ھالىتىنى ئانالىز قىلىڭىز، ئۇلارنىڭ بىرىنىڭ ئۆزىنى مۇسۇلمان دەۋالغانلىقىنى، كېيىن سوتسىيالىزم، دېموكراتىيە ۋە مىللەتچىلىكتەك كۇفرى

[1] سۈرە مەريەم 48- ئايەت
[2] سۈرە مەريەم 49- ئايەت
[3] سۈرە كەھف 16- ئايەت
[4] سۈرە مۇمتەھىنە 4- ئايەت
[5] «مەجمۇئەتۇت تەۋھىد» 376- بەتتىن 378- بەتكىچە

پرىنسىپلارغا چاقىرىۋاتقانلىقىنى كۆرىسىز. ئۇ ئادەم نە كۇفرى پرىنسىپلاردىن، نە ئۇ كۇفرى پرىنسىپلارنىڭ ئەھلىدىن ئادا ـ جۇدا بولمىدى.

يەنە مۇسۇلمانلىق دەۋاسى قىلىۋاتقان بىرسىنىڭ ھايا قىلماستىن، مۇشۇ كۇفرىغا چاقىرىدىغان سىياسى پارتىيىلەردىن بىر پارتىيىنىڭ ئەزاسى ئىكەنلىكىنى كۆرىسىز. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿وَلَوْ كَانُوا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالنَّبِيِّ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مَا اتَّخَذُوهُمْ أَوْلِيَاءَ وَلَكِنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ فَاسِقُونَ﴾ ﴿ئەگەر ئۇلار الله قا، پەيغەمبەرگە ۋە پەيغەمبەرگە نازىل قىلىنغان كىتابقا ئىمان ئېيتسا ئىدى، كاپىرلارنى دوست تۇتمايتتى، لېكىن ئۇلارنىڭ تولىسى پاسىقلاردۇر﴾**.[1]

مەن قۇرئان ۋە ھەدىسكە ئېسىلىشتىكى ئاساسلاردا ئايرىلىش ۋە ئالاقىنى ئۈزۈشنىڭ پەرزلىكىگە ئىشارەت قىلغان ئىدىم.

ئۈچىنچى. ئايرىلىش ۋە ھىجرەت قىلىش

دەۋەت قىلغاندىن كېيىن كاپىرلاردىن ئادا ـ جۇدا بولۇش، ئۇلاردىن ئايرىلىش، ئۇلارنى ئىنكار قىلىش ۋە مۇمكىن بولسا، ئۇلارنىڭ زېمىنىدىن ھىجرەت قىلىش قاتارلىقلار پەرز بولىدۇ. ھىجرەتنىڭ ھۆكۈمى 11 ـ بۆلەكتە كېلىدۇ. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿وَإِذْ اعْتَزَلْتُمُوهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ إِلا اللَّهَ فَأْوُوا إِلَى الْكَهْفِ﴾ ﴿(ئى يىگىتلەر!) سىلەر ئۇلاردىن ۋە ئۇلارنىڭ الله دىن باشقا ئىبادەت قىلىدىغان بۇتلىرىدىن ئايرىلغان ئىكەنسىلەر، غارنى پاناھ جاي قىلىڭلار﴾**.[2] يەنە مۇنداق دېگەن: **﴿وَأَعْتَزِلُكُمْ وَمَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَأَدْعُو رَبِّي﴾ ﴿سىلەردىن ۋە سىلەر الله نى قويۇپ چوقۇنۇۋاتقان نەرسىلەردىن يىراق بولىمەن، پەرۋەردىگارىمغا ئىبادەت قىلىمەن﴾**.[3]

پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «أَنَا بَرِيءٌ مِنْ كُلِّ مُسْلِمٍ يُقِيمُ بَيْنَ أَظْهُرِ الْمُشْرِكِينَ» «مەن مۇشرىكلارنىڭ ئارىسىدا ياشايدىغان ھەرقانداق مۇسۇلماندىن بىزار».[4]

تۆتىنچى. الله يولىدا جىھاد قىلىش

يەنى قارشىلىق قىلغان ۋە ئىسلام دەۋىتىنى قوبۇل قىلىشتىن باش تارتقانلارغا قارشى جىھاد قىلىش. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ﴾ ﴿مۇشرىكلارنى قەيەردە ئۇچراتساڭلار، شۇ يەردە ئۆلتۈرۈڭلار﴾**.[5]

يەنە الله تائالا ئۆزىنىڭ پەيغەمبىرىگە مۇنداق دېگەن: «إِنَّمَا بَعَثْتُكَ لِأَبْتَلِيَكَ وَأَبْتَلِيَ بِكَ وَأَنْزَلْتُ عَلَيْكَ كِتَابًا لَا يَغْسِلُهُ الْمَاءُ تَقْرَؤُهُ نَائِمًا وَيَقْظَانَ وَإِنَّ اللَّهَ أَمَرَنِي أَنْ أُحَرِّقَ قُرَيْشًا فَقُلْتُ رَبِّ إِذًا يَثْلَغُوا رَأْسِي فَيَدَعُوهُ خُبْزَةً قَالَ اسْتَخْرِجْهُمْ كَمَا اسْتَخْرَجُوكَ وَاغْزُهُمْ نُغْزِكَ وَأَنْفِقْ فَسَنُنْفِق عَلَيْكَ وَابْعَثْ جَيْشًا نَبْعَثْ خَمْسَةً مِثْلَهُ وَقَاتِلْ بِمَنْ أَطَاعَكَ مَنْ عَصَاكَ» «شۇبھىسىزكى، مەن سېنى سىناش ۋە سەن ئارقىلىق باشقىلارنى سىناش ئۈچۈن پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتتىم، ساڭا قۇرئاننى نازىل قىلدىم، ئۇنى سۇمۇ يۇيۇپ چىقىرىۋېتەلمەيدۇ (يەنى ئۇ

[1] سۈرە مائىدە 81 ـ ئايەت
[2] سۈرە كەھف 16 ـ ئايەت
[3] سۈرە مەريەم 48 ـ ئايەت
[4] ئەبۇ داۋۇد رىۋايىتى، ئەلبانى بۇ ھەدىسنى «سەھىھ» دېگەن.
[5] سۈرە تەۋبە 5 ـ ئايەت

قەلبلەردە يادلاپ ساقلىنىلىدۇ)، ئۇنى سەن ئۇخلىغان ۋە ئويغاق ھالدا ئوقۇيسەن. ھەقىقەتەن الله تائالا مېنى قۇرەيشلەرنى كۆيدۈرۈۋېتىشىمگە بۇيرۇدى، مەن: ئى رەببىم! ئۇنداقتا ئۇلار بېشىمنى يانجىپ، بىر دانە ناندەك قىلىپ تاشلاپ قويىدۇ، دېدىم. الله تائالا: ئۇنداق بولسا، ئۇلار سېنى قوغلاپ چىقارغاندەك، سەنمۇ ئۇلارنى قوغلاپ چىقارغىن، ئۇلارغا قارشى غازات قىلغىن، بىز ساڭا ياردەم بېرىمىز، خەير-ئېھسان قىلغىن، بىز ساڭا خەير-ئېھسان قىلىمىز، ئەسكەر ئەۋەتكىن، بىزمۇ شۇنىڭغا ئوخشاش بەش ھەسسە ئەسكەر ئەۋەتىمىز. ساڭا ئىتائەت قىلغانلار بىلەن بىرگە ساڭا ئاسىيلىق قىلغانلارغا قارشى ئۇرۇش قىلغىن».[1]

پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «أُمِرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَشْهَدُوا أَنْ لا إِلهَ إِلاَّ اللَّه، وَأَنَّ مُحَمَّداً رسولُ اللَّهِ، ويُقِيمُوا الصَّلاةَ، وَيُؤتوا الزَّكاةَ، فَإِذَا فَعَلُوا ذلكَ، عَصمُوا مِنِّي دِماءَهُمْ وَأَمْوالَهُمْ إِلاَّ بِحَقِّ الإِسْلامِ، وحِسابُهُمْ عَلى اللَّه تعالى» «مەن بارچە ئىنسانلار: ‹بىر الله دىن باشقا ھېچبىر ھەقىقىي ئىلاھ يوق، مۇھەممەد الله نىڭ ئەلچىسىدۇر› دەپ گۇۋاھلىق بەرگەنگە، نامازنى رۇسلاپ ئوقۇغانغا، زاكاتنى بەرگەنگە قەدەر ئۇرۇش قىلىشقا بۇيرۇلدۇم. ئەگەر ئۇلار شۇنداق قىلسا، مەندىن قانلىرى ۋە ماللىرىنى ساقلاپ قالىدۇ. پەقەت ئىسلامنىڭ ھەققى بىلەن (يەنى ئىسلامنىڭ قانۇنىي جازاسىغا لايىق بولۇپ قالغان بولسا) ساقلاپ قالالمايدۇ، ئۇلاردىن ھېساب ئېلىش الله نىڭ ئىشى».[2]

پەيغەمبەر ﷺ نىڭ ئومۇمىيۈزلۈك كىشىلەرگە قارشى ئۇرۇش قىلىشقا بۇيرۇلۇشى، بىز يۇقىرىدا دەپ ئۆتكەندەك، پەقەت ئۇ زاتنىڭ بارلىق مەخلۇقلارغا ئومۇمىيۈزلۈك پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتىلگەنلىكىنىڭ سەۋەبىدىندۇر. الله نۇھ ئەلەيھىسسالامنىڭ زامانىسىدىن تارتىپ مۇسا ئەلەيھىسسالامنىڭ زامانىسىغىچىلىك، الله قا ۋە الله نىڭ پەيغەمبەرلىرىگە كاپىر بولغۇچىلارنى ھالاك قىلىشنى ئۆز ئۈستىگە ئالغان ئىدى. ئاندىن الله تائالا بەنى ئىسرائىل نىجات تاپقان، فىرئەۋن ھالاك بولغاندىن كېيىن جىھادنى مۇسا ئەلەيھىسسالامنىڭ شەرىئىتىدە يولغا قويدى. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿يَا قَوْمِ ادْخُلُوا الْأَرْضَ الْمُقَدَّسَةَ الَّتِي كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَرْتَدُّوا عَلَى أَدْبَارِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا خَاسِرِينَ قَالُوا يَا مُوسَى إِنَّ فِيهَا قَوْمًا جَبَّارِينَ وَإِنَّا لَنْ نَدْخُلَهَا حَتَّى يَخْرُجُوا مِنْهَا فَإِنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا فَإِنَّا دَاخِلُونَ قَالَ رَجُلَانِ مِنَ الَّذِينَ يَخَافُونَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمَا ادْخُلُوا عَلَيْهِمُ الْبَابَ فَإِذَا دَخَلْتُمُوهُ فَإِنَّكُمْ غَالِبُونَ وَعَلَى اللَّهِ فَتَوَكَّلُوا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ قَالُوا يَا مُوسَى إِنَّا لَنْ نَدْخُلَهَا أَبَدًا مَا دَامُوا فِيهَا فَاذْهَبْ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا إِنَّا هَاهُنَا قَاعِدُونَ﴾** ﴿ئى قەۋمىم! الله سىلەرگە تەقدىر قىلغان (يەنى سىلەرنى كىرىشكە ئەمىر قىلغان) مۇقەددەس زېمىنغا (يەنى بەيتۇلمۇقەددەسكە) كىرىڭلار، ئارقاڭلارغا چېكىنمەڭلار، بولمىسا (ئىككىلا دۇنيادا) زىيان تارتقۇچىلاردىن بولۇپ قالىسىلەر». ئۇلار: «ئى مۇسا! مۇقەددەس زېمىندا كۈچلۈك (يەنى جاسارەتلىك، قامەتلىك) بىر قەۋم بار (ئۇلار ئاد قەۋمىنىڭ قالدۇقى بولغان ئەمالىقەلەر)، ئۇلار چىقىپ كەتمىگىچە بىز ئۇ يەرگە ھەرگىز كىرمەيمىز، ئۇلار ئۇ يەردىن چىقىپ كەتسە چوقۇم كىرىمىز» دېدى. الله دىن قورققۇچىلاردىن بولغان، الله نىڭ (ئىمان، تائەتتىن ئىبارەت) نېئمىتىگە ئېرىشكەن ئىككى ئادەم (يەنى كالىب ئىبن يەفۇننە بىلەن يۇشە ئىبن نۇن) ئۇلارغا: «(شەھەرنىڭ) دەرۋازىسىدىن ھۇجۇم قىلىپ كىرىڭلار. (شەھەرنىڭ) دەرۋازىسىدىن ھۇجۇم قىلىپ كىرسەڭلار، چوقۇم غەلىبە قىلىسىلەر، ئەگەر (الله نىڭ ۋەدە قىلغان ياردىمىگە) ئىشەنسەڭلار، الله قا تەۋەككۈل قىلىڭلار»

[1] مۇسلىم رىۋايىتى

[2] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

دېدى. ئۇلار: « ئى مۇسا! مادامىكى، ئۇلار مۇقەددەس يەردە ئىكەن، بىز ھەرگىز ئۇ يەرگە كىرمەيمىز، سەن پەرۋەردىگارىڭ بىلەن بىللە بېرىپ ئىككىڭلار ئۇرۇشۇڭلار، بىز بۇ يەردە ئولتۇرۇپ تۇرايلى» دېدى﴾.[1]

مانا بۇ الله يولىدىكى ئۇرۇشنىڭ يولغا قويۇلۇشىنىڭ باشلىنىشى ئىدى. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ مِنْ بَعْدِ مَا أَهْلَكْنَا الْقُرُونَ الأُولَى﴾ ﴿شۈبھىسىزكى، بىز (نۇھنىڭ قەۋمى ئاد، سەمۇد ۋە لۇتنىڭ قەۋمى قاتارلىق) ئىلگىرىكى ئۈممەتلەرنى ھالاك قىلغاندىن كېيىن، مۇساغا كىتابنى (يەنى تەۋراتنى) بەردۇق﴾.[2]

ئىبنى كەسىر مۇنداق دەيدۇ: [الله تائالانىڭ: ﴿مِنْ بَعْدِ مَا أَهْلَكْنَا الْقُرُونَ الأُولَى﴾ ﴿بىز ئىلگىرىكى ئۈممەتلەرنى ھالاك قىلغاندىن كېيىن﴾ دېگەن سۆزىدىن مەقسەت شۇكى، الله تائالا تەۋراتنى چۈشۈرگەندىن كېيىن، بىرەر ئۈممەتنى ئومۇميۈزلۈك ئازابلىمىدى، بەلكى مۇئمىنلەرنى مۇشرىكلاردىن بولغان الله نىڭ دۈشمەنلىرىگە قارشى ئۇرۇش قىلىشقا بۇيرۇدى. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: ﴿وَجَاءَ فِرْعَوْنُ وَمَنْ قَبْلَهُ وَالْمُؤْتَفِكَاتُ بِالْخَاطِئَةِ فَعَصَوْا رَسُولَ رَبِّهِمْ فَأَخَذَهُمْ أَخْذَةً رَابِيَةً﴾ ﴿فىرئەۋن ھەم ئۇنىڭدىن ئىلگىرىكىلەر ۋە شەھەرلىرى دۈم كۆمتۈرۈۋېتىلگەنلەر (يەنى لۇت قەۋمى) خاتا ئىشلارنى قىلدى. ئۇلار پەرۋەردىگارىنىڭ پەيغەمبىرىگە ئاسىيلىق قىلدى، شۇنىڭ بىلەن ئۇلارنى الله قاتتىق جازالىدى﴾.[3]

قۇرتۇبى مۇنداق دېگەن: ‹الله تائالانىڭ: ﴿وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرَاةِ وَالإِنجِيلِ وَالْقُرْآنِ﴾ ﴿(جىھاد قىلغۇچىلارغا جەننەتنى ۋەدە قىلىش) تەۋراتتا، ئىنجىلدا ۋە قۇرئاندا زىكرى قىلىنغان (الله نىڭ) راست ۋەدىسىدۇر﴾[4] دېگەن سۆزى، الله تائالا تەرەپتىن شۇنى خەۋەر بەرگەنلىكتۇركى، جىھاد مۇشۇ كىتابلاردا بار ئىدى. شۇنداقلا، بۇ ئايەتتە جىھاد ۋە دۈشمەنلەرگە قارشى چىقىشنىڭ ئاساسى مۇسا ئەلەيھىسسالامنىڭ زامانىسىدىن باشلانغانلىقىنى خەۋەر بېرىش ھەم بار].[5]

جىھاد بەزىدە جان بىلەن ياكى مال ۋە تىل بىلەن بولىدۇ. بۇ ھەقتە پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «جاهِدُوا المشرِكِينَ بِأَموالِكُمْ وأَنْفُسِكُم وأَلسِنَتِكُم» «سىلەر مۇشرىكلارغا قارشى ماللىرىڭلار، جانلىرىڭلار ۋە تىللىرىڭلار بىلەن جىھاد قىلىڭلار».[1]

جىھاد بەزىدە دۈشمەننى ئۆزىنىڭ دىيارىدا يوقىتىش بىلەن بولسا (بۇنى ھەقنى كېڭەيتىش جىھادى دەيمىز-ئا)، بەزىدە دۈشمەننىڭ مۇسۇلمانلارغا قىلغان تاجاۋۇزچىلىقىنى توسۇش بىلەن بولىدۇ (بۇنى قوغدىنىش جىھادى دەيمىز-ئا). جىھاد بەزىدە پەرز ئەين بولسا، بەزىدە پەرز كۇپايە بولىدۇ. بۇلار كېيىنكى مەزمۇنلاردا سۆزلىنىدۇ.

جىھاد ھەر ۋاقىت مۇسۇلمانلار سېپىنى راستچىل مۇئمىنگە، ياردەمسىز تاشلاپ قويغۇچى ۋە تەۋرىنىش پەيدا قىلغۇچى مۇناپىققا ئايرىدى. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: ﴿وَمَا أَصَابَكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ فَبِإِذْنِ اللَّهِ وَلِيَعْلَمَ الْمُؤْمِنِينَ وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ نَافَقُوا وَقِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا قَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوِ ادْفَعُوا قَالُوا لَوْ نَعْلَمُ قِتَالًا لَاتَّبَعْنَاكُمْ هُمْ لِلْكُفْرِ يَوْمَئِذٍ أَقْرَبُ مِنْهُمْ لِلْإِيمَانِ يَقُولُونَ بِأَفْوَاهِهِمْ مَا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يَكْتُمُونَ الَّذِينَ قَالُوا

[1] سۈرە مائىدە 21- ئايەتتىن 24- ئايەتكىچە
[2] سۈرە قەسەس 43- ئايەت
[3] سۈرە ھاققە 9-، 10- ئايەتلەر
[4] سۈرە تەۋبە 111- ئايەت
[5] «تەفسىيرۇ قۇرتۇبى» 8- جىلد 268- بەت

لِإِخْوَانِهِمْ وَقَعَدُوا لَوْ أَطَاعُونَا مَا قُتِلُوا قُلْ فَادْرَءُوا عَنْ أَنْفُسِكُمُ الْمَوْتَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ فَرِحِينَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ يَسْتَبْشِرُونَ بِنِعْمَةٍ مِنَ اللَّهِ وَفَضْلٍ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقَوْا أَجْرٌ عَظِيمٌ الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ فَانْقَلَبُوا بِنِعْمَةٍ مِنَ اللَّهِ وَفَضْلٍ لَمْ يَمْسَسْهُمْ سُوءٌ وَاتَّبَعُوا رِضْوَانَ اللَّهِ وَاللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَظِيمٍ إِنَّمَا ذَلِكُمُ الشَّيْطَانُ يُخَوِّفُ أَوْلِيَاءَهُ فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُونِ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ وَلَا يَحْزُنْكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ إِنَّهُمْ لَنْ يَضُرُّوا اللَّهَ شَيْئًا يُرِيدُ اللَّهُ أَلَّا يَجْعَلَ لَهُمْ حَظًّا فِي الْآخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ إِنَّ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الْكُفْرَ بِالْإِيمَانِ لَنْ يَضُرُّوا اللَّهَ شَيْئًا وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّمَا نُمْلِي لَهُمْ خَيْرٌ لِأَنْفُسِهِمْ إِنَّمَا نُمْلِي لَهُمْ لِيَزْدَادُوا إِثْمًا وَلَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ مَا كَانَ اللَّهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتَّى يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ﴾ ﴿ئىككى قوشۇن ئۇچراشقان كۈندە (يەنى مۇسۇلمانلار بىلەن مۇشىرىكلار توقۇنۇشقان ئۇھۇد جېڭىدە) سىلەرگە كەلگەن مۇسىبەت الله نىڭ ئىرادىسى بىلەن كەلگەندۇر، بۇ ھەقىقىي مۇئمىنلەرنى بىلىش (يەنى ئايرىش) ئۈچۈندۇر ۋە مۇناپىقلارنى بىلىش (يەنى ئايرىش) ئۈچۈندۇركى، ئۇلارغا: «كېلىڭلار، الله يولىدا ئۇرۇش قىلىڭلار ياكى (ئۆزۈڭلارنى) قوغداڭلار» دېيىلسە، ئۇلار: «ئۇرۇشتىن خەۋەر تاپقان بولساق، ئەلۋەتتە، سىلەرگە ئەگىشەتتۇق (يەنى سىلەر بىلەن بىر سەپتە تۇرۇپ ئۇرۇش قىلاتتۇق)» دېدى. ئۇ كۈندە ئۇلار ئىمانغا قارىغاندا كۇفرىغا يېقىن ئىدى. ئۇلار كۆڭۈللىرىدە يوق نەرسىلەرنى ئېغىزلىرىدا دېدى، ئۇلار يوشۇرغاننى (يەنى نىفاق بىلەن مۇشىرىكلىكنى) الله ئوبدان بىلىدۇ. (بۇ يەنە الله نىڭ) ئۇرۇشقا چىقىشنى خالىمىغان (مۇناپىقلارنى ئايرىشى ئۈچۈندۇركى، ئۇلار ئۆيلىرىدە) ئولتۇرۇپ قېرىنداشلىرىغا: «ئەگەر ئۇلار (يەنى مۇئمىنلەر) بىزگە بويسۇنغان بولسا (يەنى نەسىھىتىمىزنى ئاڭلاپ ئۇرۇشتىن قايتقان بولسا)، ئۆلتۈرۈلمەيتتى» دېدى. (ئى مۇھەممەد! بۇ مۇناپىقلارغا) ئېيتقىنكى، «(ئەگەر ئۇرۇشقا چىقماسلىق ئۆلۈمدىن قۇتۇلدۇرىدىغان بولسا) ئۆلۈمنى ئۆزۈڭلاردىن دەپئى قىلىپ بېقىڭلار، ئەگەر (دەۋايىڭلاردا) راستچىل بولساڭلار». الله نىڭ يولىدا شەھىد بولغانلارنى ئۆلۈك دەپ گۇمان قىلمىغىن، بەلكى ئۇلار تىرىك بولۇپ، الله نىڭ دەرگاھىدىكى رىزىقتىن بەھرىمەن قىلىنىدۇ (يەنى جەننەتنىڭ نېئمەتلىرىدىن ئەتىگەن ـ ئاخشامدا مەڭگۈلۈك رىزىقلاندۇرۇلۇپ تۇرۇلىدۇ). ئۇلار الله نىڭ ئۆزلىرىگە بەرگەن پەزلىدىن خۇرسەندۇر، ئۆزلىرىنىڭ ئارقىسىدىن تېخى يېتىپ كەلمىگەن (يەنى شەھىد بولماي تىرىك قالغان) قېرىنداشلىرىغا (ئاخىرەتتە) نە قورقۇنچ، (دۇنيادىن ئايرىلغانلىقىغا) نە قايغۇ يوق ئىكەنلىكى بىلەن خۇش خەۋەر بېرىشنى تىلەيدۇ. ئۇلار الله تەرىپىدىن بېرىلگەن نېئمەت ۋە پەزلىنى، مۇئمىنلەرنىڭ ئەجرىنى الله نىڭ بىكار قىلىۋەتمەيدىغانلىقى بىلەن خۇش خەۋەر بېرىشنى تىلەيدۇ. (ئۇھۇد غازىتىدا) يارىلانغاندىن كېيىن الله نىڭ ۋە پەيغەمبەرنىڭ چاقىرىقىغا ئاۋاز قوشقانلار، ئۇلار (يەنى مۇئمىنلەر)دىن ياخشى ئەمەللەرنى قىلغانلار ۋە تەقۋادارلىق قىلغانلار چوڭ ساۋابقا ئېرىشىدۇ. (مۇشىرىكلار تەرەپدارى بولغان) ئادەملەر ئۇلارغا: «شەك ـ شۇبھىسىزكى، كىشىلەر (يەنى قۇرەيشلەر) سىلەرگە قارشى قوشۇن توپلىدى، ئۇلاردىن قورقۇڭلار» دېدى. بۇ سۆز ئۇلارنىڭ ئىمانىنى كۈچەيتتى. ئۇلار: «بىزگە الله كۇپايە، الله نېمىدېگەن ياخشى ھامىي!» دېدى. ئۇلار الله نىڭ نېئمىتى ۋە پەزلى بىلەن قايتىپ كەلدى، ھېچقانداق زىيان ـ زەخمەتكە ئۇچرىمىدى، ئۇلار الله نىڭ رازىلىقىنى ئىزدىدى. الله ئۇلۇغ پەزلى ئىگىسىدۇر. ئەنە شۇ شەيتان ئۆز دوستلىرىنى (يەنى كۇففارلارنى) قورقىتىدۇ. ئەگەر مۇئمىن بولساڭلار، ئۇلاردىن قورقماڭلار، مەندىن قورقۇڭلار. (ئى مۇھەممەد!) كۇفرىغا ئۆزلىرىنى ئاتىغانلار (يەنى سۆزلىرى ۋە

[1] ئەبۇ داۋۇد رىۋايىتى

ھەرىكەتلىرى بىلەن كۇفرىغا شاپاشلايدىغان مۇناپىقلار) سېنى غەمكىن قىلمىسۇن، ئۇلار ھەقىقەتەن (كۇفرى بىلەن) الله قا قىلچە زىيان يەتكۈزەلمەيدۇ. الله ئاخىرەتتە ئۇلارغا (ساۋابتىن) ھېچبىر نېسىۋە بەرمەسلىكنى خالايدۇ، ئۇلار چوڭ ئازابقا دۇچار بولىدۇ. ئىماننى كۇفرىغا تېگىشكەنلەر (يەنى مەزكۇر مۇناپىقلار) (كۇفرى بىلەن) الله قا قىلچە زىيان يەتكۈزەلمەيدۇ، ئۇلار قاتتىق ئازابقا دۇچار بولىدۇ. كاپىرلار ئۆزلىرىگە (جازا بەرمەستىن) مۆھلەت بېرىشىمىزنى (يەنى ئۆمرىنى ئۇزۇن قىلىشىمىزنى) ھەرگىز ئۆزلىرى ئۈچۈن پايدىلىق دەپ گۇمان قىلمىسۇن، ئۇلارغا مۆھلەت بېرىشىمىز (ۋە ئەجىلىنى كېچىكتۈرۈشىمىز) پەقەت ئۇلارنىڭ گۇناھىنىڭ كۆپىيىشى ئۈچۈندۇر. ئۇلار (ئاخىرەتتە) خار قىلغۇچى ئازابقا دۇچار بولىدۇ. الله يامانىنى (يەنى مۇناپىقنى) ياخشىدىن (يەنى مۇئمىندىن) ئايرىمىغۇچە مۇئمىنلەرنى (يەنى سىلەرنى) ھازىرقى پېتىڭلارچە قويمايدۇ﴾.[1]

مانا بۇ ئەمەلگە ئاشماي قالمايدىغان قانۇنىيەتتۇر. شەيخۇل ئىسلام ئىبنى تەيمىيىيە دۈشمەن (يەنى مۇڭغۇللار-ئا) شام دىيارلىرىغا باستۇرۇپ كەلگەن ۋاقىتتا، سەپلەرنىڭ شۇ تەرىقىدە ئايرىلغانلىقىنى زىكرى قىلغان ئىدى.[2]

ئۇ بۇ سۆزنى بىرنەچچە ئورۇندا تەكرارلايدۇ.

بۇ قانۇنىيەتكە دىققەت قىلىش لازىم، چۈنكى بۇ ئايرىلىشنىڭ كەينىدىن مۇسۇلمانلارنى بۇ مۇناپىقلاردىن ئاگاھلاندۇرۇش پەرز بولىدۇ. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿هُمْ الْعَدُوُّ فَاحْذَرْهُمْ﴾ ﴿ئۇلار (ساڭا ۋە مۇئمىنلەرگە) دۈشمەندۇر، ئۇلاردىن ھەزەر ئەيلىگىن﴾.**[3]

شۇنىڭدەك، بۇ مۇناپىقلارنىڭ مۇسۇلمانلار سېپىنى بۇزۇشىغا يول قويماسلىق پەرز بولىدۇ. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿لَوْ خَرَجُوا فِيكُمْ مَا زَادُوكُمْ إِلَّا خَبَالًا وَلَأَوْضَعُوا خِلَالَكُمْ يَبْغُونَكُمُ الْفِتْنَةَ وَفِيكُمْ سَمَّاعُونَ لَهُمْ﴾ ﴿ئەگەر ئۇلار سىلەر بىلەن بىرلىكتە چىققان بولسا، ئاراڭلاردا پەقەت پىتنە-پاساتنى كۆپەيتەتتى، ئاراڭلارغا بۆلگۈنچىلىك سېلىش ئۈچۈن چوقۇم سۇخەنچىلىك بىلەن شۇغۇللىناتتى، ئاراڭلاردا ئۇلار ئۈچۈن تىڭ-تىڭلايدىغانلار بار﴾.**[4]

6- بۆلەك. جىھاد ئىككى قىسىم بولۇپ، بىرى، ھەقنى كېڭەيتىش جىھادى. يەنە بىرى، قوغدىنىش جىھادى

ھەقنى كېڭەيتىش جىھادى، سىزنىڭ دۈشمەننى قوغلاپ بېرىپ، ئۇنىڭ بىلەن دۈشمەن دىيارىدا غازات قىلىشىڭىزدۇر. قوغدىنىش جىھادى بولسا، مۇسۇلمانلارغا قارشى ئۇرۇش باشلىغان دۈشمەنگە ئۇرۇش قىلىشتۇر.[5]

ھەقنى كېڭەيتىش جىھادىنىڭ دەلىلى

الله تائالانىڭ مۇنۇ سۆزىدۇر: **﴿فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَاحْصُرُوهُمْ وَاقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوْا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ ﴿مۇشرىكلارنى قەيەردە ئۇچراتساڭلار، شۇ**

[1] سۈرە ئال ئىمران 166- ئايەتتىن 179- ئايەتكىچە

[2] «مەفھۇمۇل ئىبتىلائ» 1- جىلد 2- بەت

[3] سۈرە مۇنافىقۇن 4- ئايەت

[4] سۈرە تەۋبە 47- ئايەت

[5] ئىبنى تەيمىيىنىڭ «ئەلئىختىياراتۇل فىقھىيىيە» ناملىق كىتابى 309- بەت، دارۇل مەئرىفە نەشرىياتى

يەردە ئۆلتۈرۈڭلار، ئەسىرگە ئېلىڭلار، قورشاڭلار، ئۇلارنىڭ ئۆتىدىغان يوللىرىنى كۆزىتىپ تۇرۇڭلار. ئەگەر ئۇلار تەۋبە قىلسا، ناماز ئوقۇسا، زاكات بەرسە، ئۇلارنى قويۇپ بېرىڭلار. شۈبھىسىزكى، الله (تەۋبە قىلغۇچىلارغا) مەغفىرەت قىلغۇچىدۇر، رەھىم قىلغۇچىدۇر﴾،[1] ﴿قَاتِلُوا الَّذِينَ لا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلا بِالْيَوْمِ الآخِرِ وَلا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنْ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ﴾ ﴿سىلەر ئەھلى كىتابتىن الله قا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىشەنمەيدىغانلار (يەھۇدىيلار ئۇزەيرىنى الله نىڭ ئوغلى، ناسارالار ئىسانى الله نىڭ ئوغلى دەپ ئېتىقاد قىلغانلىقلىرى ئۈچۈن، ئۇلار الله قا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئېتىقاد قىلىمىز دېگەن بىلەنمۇ ئېتىقاد قىلمىغاننىڭ ئورنىدىدۇر) بىلەن، الله (ئۆزىنىڭ كىتابىدا) ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى (سۈننىتىدە) ھارام قىلغان نەرسىلەرنى ھارام بىلمەيدىغانلار ۋە ھەق دىن (يەنى ئىسلام دىنى)غا ئېتىقاد قىلمايدىغانلار بىلەن، تاكى ئۇلار سىلەرگە بويسۇنۇپ خار ھالدا جىزىيە تۆلىگەنگە قەدەر، ئۇرۇش قىلىڭلار﴾.[2]

الله تائالا ئۇلارغا قارشى ئۇرۇش قىلىشقا، ئۇلارنى كۆزىتىش ۋە مۇھاسىرىگە ئېلىشقا بۇيرۇدى. بۇ ئايەتلەر مەھكەم، يەنى مەنىسى ئوچۇق ئايەتلەر بولۇپ، ئەڭ ئاخىرىدا نازىل بولغان ئايەتلەردىندۇر. ئۇ ئايەتلەرنى ئەمەلدىن قالدۇرۇۋەتكۈچى ھېچبىر ئايەت يوق. پەيغەمبەر ﷺ ۋە ئۇ زات بىلەن بىللە بولغان ساھابىلەر ھەمدە ئۇلاردىن كېيىنكىلەر تاكى الله تائالا ئۇلارغا زېمىننىڭ شەرق ۋە غەربلىرىنى فەتھى قىلىپ بەرگىنىگە قەدەر، ئۇ ئايەتلەرگە ئەمەل قىلىپ ماڭغان ئىدى.

پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «أُمِرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَشْهَدُوا أَنْ لا إِلهَ إِلاَّ اللَّه، وَأَنَّ مُحَمَّداً رسولُ اللَّهِ، ويُقِيمُوا الصَّلاةَ، وَيُؤتوا الزَّكاةَ، فَإِذَا فَعَلُوا ذلكَ، عَصمُوا مِنِّي دِماءَهُمْ وَأَمْوالَهُمْ إِلاَّ بِحَقِّ الإِسْلامِ، وحِسابُهُمْ عَلى اللَّه تعالى» «مەن بارچە ئىنسانلار: ‹بىر الله دىن باشقا ھېچبىر ھەقىقىي ئىلاھ يوق، مۇھەممەد الله نىڭ ئەلچىسىدۇر› دەپ گۇۋاھلىق بەرگەنگە، نامازنى رۇسلاپ ئوقۇغانغا، زاكاتنى بەرگەنگە قەدەر ئۇرۇش قىلىشقا بۇيرۇلدۇم. ئەگەر ئۇلار شۇنداق قىلسا، مەندىن قانلىرى ۋە ماللىرىنى ساقلاپ قالىدۇ. پەقەت ئىسلامنىڭ ھەققى بىلەن (يەنى ئىسلامنىڭ قانۇنىي جازاسىغا لايىق بولۇپ قالغان بولسا) ساقلاپ قالالمايدۇ، ئۇلاردىن ھېساب ئېلىش الله نىڭ ئىشى».[3]

ئىمام مۇسلىم رىۋايەت قىلغان بۇرەيدە ﵁ نىڭ ھەدىسىدە: «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَمَّرَ أَمِيرًا عَلَى جَيْشٍ أَوْ سَرِيَّةٍ أَوْصَاهُ فِي خَاصَّتِهِ بِتَقْوَى اللَّهِ وَمَنْ مَعَهُ مِنْ الْمُسْلِمِينَ خَيْرًا ثُمَّ قَالَ اغْزُوا بِاسْمِ اللَّهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ قَاتِلُوا مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ اغْزُوا وَلَا تَغُلُّوا وَلَا تَغْدِرُوا وَلَا تَمْثُلُوا وَلَا تَقْتُلُوا وَلِيدًا وَإِذَا لَقِيتَ عَدُوَّكَ مِنْ الْمُشْرِكِينَ فَادْعُهُمْ إِلَى ثَلَاثِ خِصَالٍ ...» پەيغەمبەر ﷺ بىرەر قوشۇنغا ياكى ئەترەتكە ئەمىر تەيىنلىسە، ئۇ كىشىنىڭ ئۆزىنى الله ئالدىدا تەقۋادار بولۇشقا، ئۆزى بىلەن بىرگە بولغان مۇسۇلمانلارغا ياخشىلىق قىلىشقا تەۋسىيە قىلاتتى. ئاندىن كېيىن مۇنداق دەيتتى: «الله نىڭ نامى بىلەن غازات قىلىڭلار، الله قا كاپىر بولغانلارغا قارشى ئۇرۇش قىلىڭلار، غازات قىلىڭلار، خىيانەت قىلماڭلار، ئەھدىنى بۇزماڭلار، جەسەتنى پارچىلىماڭلار، كىچىك بالىنى ئۆلتۈرمەڭلار. ئەگەر سەن مۇشرىكلاردىن بولغان دۈشمىنىڭگە ئۇچراپ قالساڭ، ئۇلارنى ئۈچ خىسلەتكە چاقىرغىن...».

---

[1] سۈرە تەۋبە 5 ـ ئايەت

[2] سۈرە تەۋبە 29 ـ ئايەت

[3] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

مانا بۇ دۇشمەنگە قارشى ئۇرۇشقا چىقىش ۋە ئۇنى ئۆزىنىڭ دىيارىدا يوقىتىش ھەققىدىكى ئوچۇق ۋە ئېنىق دەلىللەر بولۇپ، ھەقنى كېڭەيتىش جىھادى دېگەن مانا مۇشۇدۇر.

قوغدىنىش جىھادىنىڭ دەلىلى

الله تائالانىڭ: **﴿يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمْ الَّذِينَ كَفَرُوا زَحْفًا فَلا تُوَلُّوهُمْ الأَدْبَارَ﴾** ﴿ئى مۇئمىنلەر! كاپىرلارنىڭ ھۇجۇمىغا دۇچ كەلگەن چېغىڭلاردا، ئۇلارغا ئارقاڭلارنى قىلماڭلار (يەنى قاچماڭلار)﴾،[1] **﴿وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ﴾** ﴿سىلەرگە ئۇرۇش ئاچقان ئادەملەرگە قارشى الله يولىدا جىھاد قىلىڭلار﴾،[2] **﴿فَمَنْ اعْتَدَى عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدَى عَلَيْكُمْ﴾** ﴿(بىراۋ سىلەرگە قانچىلىك چېقىلغان بولسا، سىلەرمۇ ئۇنىڭغا شۇنچىلىك چېقىلىڭلار﴾[3] دېگەن سۆزلىرىدۇر. بۇ يەردىكى ئۇرۇش ئۇنى بالدۇر باشلىغان دۇشمەننىڭ تاجاۋۇزىنى قايتۇرۇش ئۈچۈندۇر.

شەيخۇل ئىسلام ئىبنى تەيمىيىە رەھمەھۇللاھ مۇنداق دېگەن: [ئەمما، قوغدىنىش جىھادى ھۆرمەت ۋە دىنغا تاجاۋۇز قىلغۇچى دۇشمەننى ئارقىغا چېكىندۈرۈش تۈرلىرىنىڭ ئەڭ كۈچلۈكى بولۇپ، ئۇ بارلىق ئۆلىمالارنىڭ ئىتتىپاقى بىلەن پەرز. ئىماندىن قالسا دىن ۋە دۇنيانى بۇزىدىغان تاجاۋۇزچى دۇشمەننى ئارقىغا قايتۇرۇشتىنمۇ مۇھىمراق پەرز يوق. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئۇنىڭغا ھېچبىر نەرسە شەرت ئېتىلمەيدۇ، بەلكى ئىمكانىيەتنىڭ يېتىشچە دۇشمەن چېكىندۈرۈلىدۇ].[4]

يۇقىرىدا ئۆتكەن سۆزلەردىن: «ئىسلام دىنى پەقەت ئۆزىنى مۇداپىئە قىلىش ۋە تاجاۋۇزچىلىقنى قايتۇرۇش ئۈچۈنلا ئۇرۇش قىلىدۇ» دەپ ھەقنى كېڭەيتىش جىھادىنىڭ ئىسلام دىنىدىن ئىكەنلىكىنى ئىنكار قىلغان ئادەمنىڭ يۇقىرىقى ئايەتلەر ۋە ھەدىسلەرنى ئىنكار قىلغۇچى ئىكەنلىكىنى بىلىۋالالايسىز. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿وَمَا يَجْحَدُ بِآيَاتِنَا إِلا الْكَافِرُونَ﴾** ﴿بىزنىڭ ئايەتلىرىمىزنى پەقەت كاپىرلارلا ئىنكار قىلىدۇ﴾.[5]

كىمكى بىزنىڭ سەلەف ـ سالىھلىرىمىز ئېلىپ بارغان ھەقنى كېڭەيتىش جىھادىنى تەپسىر قىلىشتا ئويلاشمايلا: «جىھاد تاجاۋۇزچىلىقنى قايتۇرۇش ئۈچۈن بولغان ئىدى» دەپ بۇ دەلىللەرنى بىلمەي ياكى تولۇق بىلمەي تۇرۇپ ئۇنىڭدىن يۈز ئۆرۈپ، ئويلاشماي تەپسىر قىلسا، قاتتىق ئازغان بولىدۇ.

شۇبھە

بەزىلەر ھەقنى كېڭەيتىش جىھادىنى ئىنكار قىلىش ئۈچۈن الله تائالانىڭ: **﴿وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا﴾** ﴿ئەگەر ئۇلار تىنچلىققا مايىل بولسا، سەنمۇ تىنچلىققا مايىل بولغىن﴾[6] دېگەن سۆزىنى دەلىل قىلىپ كەلتۈرىدۇ ۋە يەنە: «كاپىر تىنچلىقپەرۋەرلا بولسا، جىھاد قىلىشقا بولمايدۇ» دەپ پەيغەمبەر

[1] سۈرە ئەنفال 15 ـ ئايەت
[2] سۈرە بەقەرە 190 ـ ئايەت
[3] سۈرە بەقەرە 194 ـ ئايەت
[4] «ئەلئىختىياراتۇل فىقھىيىە» 309 ـ بەت
[5] سۈرە ئەنكەبۇت 47 ـ ئايەت
[6] سۈرە ئەنفال 61 ـ ئايەت

ﷺ نىڭ: «لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ» «دۈشمەنگە ئۇچرىشىشنى ئارزۇ قىلماڭلار»[1] دېگەن سۆزىنى ئاساس قىلىۋالىدۇ. مەن قۇرئان ۋە ھەدىسكە ئېسىلىشتىكى ئاساسلارنىڭ تۆتىنچىسىدە زىكرى قىلغىنىمدەك، مانا بۇ قۇرئاننىڭ بىر قىسىم ئەھكاملىرىغا ئىشىنىپ، بىر قىسىم ئەھكاملىرىنى ئىنكار قىلىدىغان؛ بىر مەسىلىگە دائىر بارلىق دەلىللەرنى توپلاپ ھۆكۈم چىقارماستىن، بىرلا دەلىلنى ئاساس قىلىۋېلىپ، قالغان دەلىللەرنى تەرك ئېتىدىغان كىشىلەرنىڭ ھالىدۇر.

بۇ سەپسەتىگە بىر نەچچە خىل ئۇسۇل بىلەن رەددىيە بېرىلىدۇ:

بىرىنچى. پەيغەمبەر ﷺ ۋە مۇشۇ ئۈممەتنىڭ ئەڭ ياخشىسى بولغان ئۇ زاتنىڭ ساھابىلىرى ــ الله ئۇلاردىن رازى بولسۇن! ــ بۇ دەلىللەرنى ئاشۇ بىر قىسىم ئادەملەر چۈشەنگەندەك چۈشەنمىدى. شۇنداقلا، ھەقنى كېڭەيتىش جىھادىنى ئىنكار قىلمىدى، بەلكى پەيغەمبەر ﷺ ئاۋۋال ئەرەبلەرگە قارشى، ئاندىن رۇملۇقلارغا قارشى ئۇرۇشقا چىقتى. پەيغەمبەر ﷺ ئون توققۇز قېتىم غازاتقا ھازىر بولدى،[2] ئۇنىڭ ئىچىدە سەككىز غازاتقا ئۆزى بىۋاستە قاتناشتى،[3] ئەمما پەيغەمبەر ﷺ قوشۇن ئەۋەتىپ ئۆزى چىقمىغان ئۇرۇشنىڭ سانى 36 گە يەتتى.[4] پەيغەمبەر ﷺ دىن كېيىن ساھابىلەر پارس، پارس، رۇم، تۈرك، قىبتى، بەربەر ۋە ئۇلاردىن باشقا خەلقلەرنىڭ يۇرتىدىمۇ غازات قىلدى. بۇ مەلۇملۇق ئىش. ھەقنى كېڭەيتىش جىھادىنى بىكار قىلىۋېتىش ئۈچۈن يۇقىرىقى دەلىللەرنى كەلتۈرگەن ئادەمگە بىز مۇنداق دەيمىز: «سىز چۈشەنگەن بۇ نەرسىنى پەيغەمبەر ﷺ چۈشەنگەنمۇ-ياق؟» ئەگەر ئۇ ئادەم: «ئۇلار ئۇنى چۈشەنمىگەن» دېسە، بىز ئۇ ئادەمگە دەيمىزكى: «سىز ئۇلار چۈشەنمىگەننى چۈشەندىڭىزمۇ؟ سىز ئۆزىڭىزگە ئازغۇنلۇقنى ھۆكۈم قىلدىڭىز. سىزنىڭ چۈشەنگىنىڭىز بىزنىڭ دىنىمىزدىن ئەمەس، چۈنكى دىن پەيغەمبەر ﷺ نىڭ ھاياتىدا مۇكەممەللىشىپ بولغان. الله تائالا: **﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ﴾** ﴿بۇگۈن سىلەرنىڭ دىنىڭلارنى پۈتۈن قىلدىم﴾ دېگەن. سىزنىڭ بۇ چۈشەنچىڭىز رەت قىلىنىدۇ ھەم نەزەردىن ساقىت. «مَنْ عَمِلَ عَمَلًا لَيْسَ عَلَيْهِ أَمْرُنَا فَهُوَ رَدٌّ» «كىمكى بىزنىڭ دىنىمىزدا بولمىغان بىر ئەمەلنى قىلىدىكەن، ئۇ ئەمەل رەت قىلىنىدۇ». چوقۇم سىز بۇ بۇزۇق چۈشەنچىڭىز بىلەن پەيغەمبەر ﷺ نىڭ توغرا يولىدىن ۋە ئۇ زاتنىڭ ساھابىلىرىنىڭ يولىدىن چىقىپ كەتتىڭىز. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿وَمَنْ يُشَاقِقْ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَى وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلَّى وَنُصْلِهِ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا﴾** ﴿كىمكى ئۆزىگە (مۇجىزىلەر ئارقىلىق) توغرا يول ئېنىق بولغاندىن كېيىن، پەيغەمبەرگە (يەنى ئۇنىڭ ئەمرىگە) مۇخالىپەتچىلىك قىلىدىكەن، مۇئمىنلەرنىڭ يولىدىن غەيرىيگە ئەگىشىدىكەن، ئۇنى ئۆز يولىغا قويۇپ بېرىمىز، ئۇنى (ئاخىرەتتە) جەھەننەمگە كىرگۈزىمىز، جەھەننەم نېمىدېگەن يامان جاي!﴾[5]

ناۋادا ئۇ ئادەم: «بۇنى ساھابىلەر بىز چۈشەنگەندەك ئاشۇنداق چۈشەنگەن ئىدى» دېسە، بىز ئۇ ئادەمگە دەيمىزكى: «چوقۇم ئۇلارنىڭ تەرجىمىھالى بۇنىڭ ئەكسىچە». «ئۇ ئادەمنىڭ چۈشەنچىسى

---

[1] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

[2] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

[3] مۇسلىم رىۋايىتى

[4] «فەتھۇل بارى» 7ـ جىلد 297ـ بەتتىن 281ـ بەتكىچە؛ «شەرھۇ مۇسلىم» 12ـ جىلد 195ـ بەت

[5] سۈرە نىسائ 115ـ ئايەت

ھەق بولۇپ، ساھابىلەر ئۇ چۈشەنچىگە قارشى چىققان» دېگەن بۇ گەپنى دىنسىز كاپىردىن باشقا ئادەم دېمەيدۇ. بۇ چۈشەنچە باتىل ۋە ئازغۇن بولۇپ، ئۇ نە ساھابىلەرنىڭ چۈشەنچىسى ۋە نە ئۇلارنىڭ بىلگىنى ئەمەس.

ئىككىنچى. الله تائالانىڭ: **﴿وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا﴾ ﴿ئەگەر ئۇلار تىنچلىققا مايىل بولسا، سەنمۇ تىنچلىققا مايىل بولغىن﴾**[1] دېگەن سۆزىگە كەلسەك، سەلەف ـ سالىھلارنىڭ ئۇ ئايەت ھەققىدىكى سۆزلىرى 10 ـ بۆلەكتە بايان قىلىنىدۇ.

ئۈچىنچى. پەيغەمبەر ﷺ نىڭ: «لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ» «دۈشمەنگە ئۇچرىشىشنى ئارزۇ قىلماڭلار!» دېگەن سۆزىگە كەلسەك، ئۇ ھەدىسنى ئىمام بۇخارى ئابدۇللاھ ئىبنى ئەبۇ ئەۋفا ﵁ دىن مۇنداق رىۋايەت قىلغان: «إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي بَعْضِ أَيَّامِهِ الَّتِي لَقِيَ فِيهَا انْتَظَرَ حَتَّى مَالَتْ الشَّمْسُ ثُمَّ قَامَ فِي النَّاسِ خَطِيبًا قَالَ أَيُّهَا النَّاسُ لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ وَسَلُوا اللَّهَ الْعَافِيَةَ فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ فَاصْبِرُوا وَاعْلَمُوا أَنَّ الْجَنَّةَ تَحْتَ ظِلَالِ السُّيُوفِ ثُمَّ قَالَ اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ وَمُجْرِيَ السَّحَابِ وَهَازِمَ الْأَحْزَابِ اهْزِمْهُمْ وَانْصُرْنَا عَلَيْهِمْ» «پەيغەمبەر ﷺ دۈشمەنلەر بىلەن ئۇرۇش قىلغان كۈنلەرنىڭ بىرىدە، دۈشمەننى تاكى كۈن قايرىلغۇچە كۈتتى. ئاندىن ئورنىدىن تۇرۇپ مۇنداق دېدى: «ئى ئىنسانلار! دۈشمەنلەر بىلەن ئۇچرىشىشنى ئارزۇ قىلماڭلار، الله تائالادىن خاتىرجەملىكنى سوراڭلار. ئەگەر دۈشمەن بىلەن ئۇچراشساڭلار چىداملىق بولۇڭلار، بىلىڭلاركى، جەننەت قىلىچلارنىڭ سايىسى ئاستىدا». ئاندىن مۇنداق دېدى: «ئى كىتابنى نازىل قىلغۇچى! بۇلۇتلارنى ماڭدۇرغۇچى! قوشۇنلارنى ھالاك قىلغۇچى الله ! ئۇلارنى ھالاك قىلغىن، ئۇلارغا قارشى بىزگە ياردەم بەرگىن».[2]

ھەدىسنىڭ تېكىستىدىن شۇنىسى ئېنىقكى، ئىمام مۇسلىم رىۋايەت قىلغاندەك، پەيغەمبەر ﷺ بۇ سۆزنى ئۆزىنىڭ غازاتلىرىنىڭ بىرىدە دېگەن. بۇنىڭ دەلىلى ئابدۇللاھ ئىبنى ئەبۇ ئەۋفا ﵁ نىڭ: «پەيغەمبەر ﷺ دۈشمەنلەر بىلەن ئۇرۇش قىلغان كۈنلەرنىڭ بىرىدە» دېگەن سۆزىدۇر. پەيغەمبەر ﷺ نىڭ: «ئەگەر دۈشمەن بىلەن ئۇچراشساڭلار چىداملىق بولۇڭلار» دېگەن سۆزى ۋە يەنە پەيغەمبەر ﷺ نىڭ: «ئۇلارنى ھالاك قىلغىن، ئۇلارغا قارشى بىزگە ياردەم بەرگىن» دېگەن سۆزلىرى بىلەن كەلگەن بۇ ھەدىس بىلەن قانداقمۇ جىھادنى تەرك ئېتىشكە دەلىل كەلتۈرۈلسۇن؟ ۋەھالەنكى، پەيغەمبەر ﷺ ئۇ سۆزنى پەقەت غازات جەريانىدا دېگەن تۇرسا!؟ يەنە كېلىپ، بۇ ھەدىس دۈشمەن بىلەن ئۇرۇش قىلىشقا ۋە گىرەلىشىشكە قىزىقتۇرۇشنى ئۆز ئىچىگە ئالغان.

بۇ قىزىقتۇرۇش پەيغەمبەر ﷺ نىڭ: «بىلىڭلاركى، جەننەت قىلىچلارنىڭ سايىسى ئاستىدا» دېگەن سۆزىدە گەۋدىلىنىدۇ. شۇنىسى مەلۇمكى، ئۇرۇش قىلغۇچى ئىككى كىشىنىڭ ھەربىرى رەقىبىگە قىلىچى بىلەن ئۈستۈن كېلىشى ئۈچۈن، پەقەت دۈشمىنى بىلەن گىرەلەشكەن چاغدىلا قىلىچلارنىڭ سايىسى ئاستىدا بولىدۇ.[1]

پەيغەمبەر ﷺ نىڭ بۇ ھەدىسنى ئۇرۇشقا يۈزلىنىۋاتقان چاغدا دېگەنلىكى ۋە ئۇ زاتنىڭ مۇشۇ ھەدىسنىڭ ئۆزىدىلا ئۇرۇشقا قىزىقتۇرغانلىقى شۇنىڭغا دالالەت قىلىدۇكى، دۈشمەنگە ئۇچرىشىشتىن

[1] سۈرە ئەنفال 61 ـ ئايەت

[2] 2965 ـ، 2966 ـ ھەدىسلەر

توسقانلىقى مۇتلەق ئەمەس، پەقەت مەغرۇرلۇق ۋە كۆچ ـ قۇۋۋەتكە ئىشەنچ قىلىپ قېلىشتىن چەكلەشتىن ئىبارەت مەلۇم بىر جەھەتتىكى توسۇشدۇر.

ئۇنىڭغا ئىبنى ھەجەر ئۆزىنىڭ بۇ ھەدىسكە قىلغان شەرھىسىدە ئىشارەت قىلىپ مۇنداق دېگەن: [پەيغەمبەر ﷺ نىڭ دۇشمەنگە ئۇچرىشىشنى ئارزۇ قىلىشتىن توسۇشى پەقەت ئارزۇ قىلىشتا مەغرۇرلۇق، ئادەملەرگە تايىنىش، كۆچ ـ قۇۋۋەتكە ئىشەنچ قىلىپ قېلىش ۋە دۇشمەنگە ئاز ئەھمىيەت بېرىش قاتارلىقلارنىڭ كۆرۈنۈشى بولغانلىقى ئۈچۈن. بۇنىڭ ھەممىسى ئېھتىياتقا ۋە ئىرادىلىك بولۇشقا زىتتۇر.

بەزىلەر تەرىپىدىن مۇنداق دېيىلگەن: «دۇشمەنگە ئۇچرىشىشنى ئارزۇ قىلىشتىن توسۇش، دۇشمەن بىلەن ئۇرۇشقاندىن كېيىن قولغا كېلىدىغان پايدا ياكى زىيانغا قارىتا شەكلىنىپ قالغان ۋاقىتقا قارىتىلىدۇ. ئەگەر ئۇنداق بولمىسا، ئۇرۇش قىلىش پەزىلەت ۋە ئىبادەتتۇر].[2]

ئىمام نەۋەۋىمۇ بۇ ھەقتە شۇنداق دېگەن.[1]

دۇشمەن بىلەن ئۇچرىشىشنى ئارزۇ قىلىشنى توسۇشنىڭ مۇتلەق ئەمەسلىكىگە ئەنەس ئىبنى نەزىر ﷺ نىڭ پەيغەمبەر ﷺ نىڭ ھۇزۇرىدا دۇشمەن بىلەن ئۇچرىشىشنى ئارزۇ قىلىشى ۋە پەيغەمبەر ﷺ نىڭ ئۇنىڭغا ئىنكار قىلماسلىقى دالالەت قىلىدۇ. مانا بۇ ئىمام بۇخارى ۋە ئىمام مۇسلىمنىڭ ئەنەس ئىبنى مالىك ﷺ دىن رىۋايەت قىلغان تۆۋەندىكى ھەدىسىدە كەلگەن:

ئەنەس ئىبنى مالىك ﷺ رىۋايەت قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: {غَابَ عَمِّي أَنَسُ بْنُ النَّضْرِ عَنْ قِتَالِ بَدْرٍ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ غِبْتُ عَنْ أَوَّلِ قِتَالٍ قَاتَلْتَ الْمُشْرِكِينَ لَئِنْ اللَّهُ أَشْهَدَنِي قِتَالَ الْمُشْرِكِينَ لَيَرَيَنَّ اللَّهُ مَا أَصْنَعُ فَلَمَّا كَانَ يَوْمُ أُحُدٍ وَانْكَشَفَ الْمُسْلِمُونَ فقَالَ اللَّهُمَّ إِنِّي أَعْتَذِرُ إِلَيْكَ مِمَّا صَنَعَ هَؤُلَاءِ يَعْنِي أَصْحَابَهُ وَأَبْرَأُ إِلَيْكَ مِمَّا صَنَعَ هَؤُلَاءِ يَعْنِي الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ تَقَدَّمَ فَاسْتَقْبَلَهُ سَعْدُ بْنُ مُعَاذٍ فَقَالَ يَا سَعْدُ بْنَ مُعَاذٍ الْجَنَّةَ وَرَبِّ النَّضْرِ إِنِّي أَجِدُ رِيحَهَا مِنْ دُونِ أُحُدٍ قَالَ سَعْدٌ فَمَا اسْتَطَعْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا صَنَعَ قَالَ أَنَسٌ فَوَجَدْنَا بِهِ بِضْعًا وَثَمَانِينَ ضَرْبَةً بِالسَّيْفِ أَوْ طَعْنَةً بِرُمْحٍ أَوْ رَمْيَةً بِسَهْمٍ وَوَجَدْنَاهُ قَدْ قُتِلَ وَقَدْ مَثَّلَ بِهِ الْمُشْرِكُونَ فَمَا عَرَفَهُ أَحَدٌ إِلَّا أُخْتُهُ بِبَنَانِهِ قَالَ أَنَسٌ كُنَّا نُرَى أَوْ نَظُنُّ أَنَّ هَذِهِ الْآيَةَ نَزَلَتْ فِيهِ وَفِي أَشْبَاهِهِ: **﴿مِنْ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَنْ قَضَى نَحْبَهُ﴾** {تاغام ئەنەس ئىبنى نەزىر بەدرى ئۇرۇشىغا قاتنىشالمىدى. ئۇ مۇنداق دېدى:

ــ ئى رەسۇلۇللاھ! مەن سەن مۇشرىكلار بىلەن قىلغان تۇنجى ئۇرۇشقا قاتنىشالمىدىم. ئەگەر الله تائالا مېنى مۇشرىكلار بىلەن ئۇرۇش قىلىشقا نېسىپ قىلسا، الله تائالا مېنىڭ قانداق قىلىدىغانلىقىمنى چوقۇم كۆرىدۇ.

ئۇھۇد ئۇرۇشى كۈنىدە مۇسۇلمانلار پىتىراپ كەتتى. ئەنەس ئىبنى نەزىر مۇنداق دېدى:

ــــ ئى الله ! ھەمراھلىرىمنىڭ قىلغان ئىشلىرىدىن ساڭا ئۆزرە ئېيتىمەن. شۇنىڭدەك، مۇشرىكلارنىڭ قىلغان ئىشلىرىدىن بىزارمەن، ــ ئاندىن ئۇ ئالغا قاراپ ئىلگىرىلىدى. ئۇنىڭغا سەئد ئىبنى مۇئاز ئۇچراپ قالدى. ئۇ مۇنداق دېدى: ــــ ئى سەئد ئىبنى مۇئاز! نەزىرنىڭ رەببى ــــ الله بىلەن قەسەمكى، مەن جەننەتنىڭ ھىدىنى ئۇھۇد تەرەپتىن پۇراۋاتىمەن. سەئد:

---

[1] «فەتھۇل بارى» 6ـ جىلد 33ـ بەت

[2] «فەتھۇل بارى» 6ـ جىلد 156ـ بەت

ـــ ئى رەسۇلۇللاھ! مەن ئەنەس ئىبنى نەزىرنىڭ قىلغىنىدەك قىلىشقا جۇرئەت قىلالمىدىم، ـــ دېدى. ئەنەس ئىبنى مالىك مۇنداق دەيدۇ:

ـــ بىز ئەنەس ئىبنى نەزىرنى ئۇنىڭغا قىلىچ ئۇرۇلغان، نەيزە سانجىلغان، ئوقيانىڭ ئوقى تەگكەن ھەممىسى بولۇپ ٨٠ نەچچە يېرىنىڭ يارىلانغانلىقىنى كۆردۇق. مۇشرىكلارنىڭ ئۇنى ئۆلتۈرۈپ، جەستىنى پارچىلىغان ھالىتىدە تاپتۇق. ئۇنى پەقەت بىر سىڭلىسى بارماقلىرىدىن تونۇۋالدى. ئەنەس ئىبنى مالىك مۇنداق دەيدۇ:

ـــ بىز: «﴿**مۇئمىنلەرنىڭ ئىچىدە (رەسۇلۇللاھ بىلەن غازاتقا چىققاندا ساباتلىق بولۇپ، شەھىد بولغانغا قەدەر دادىللىق بىلەن جەڭ قىلىش توغرۇلۇق) الله قا بەرگەن ئەھدىنى ئىشقا ئاشۇرغان نۇرغۇن كىشىلەر بار. ئۇلارنىڭ بەزىسى (ئەھدىگە ۋاپا قىلىپ) شەھىد بولدى**﴾[2] دېگەن ئايەتنى ئەنەس ئىبنى نەزىر ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش كىشىلەر ھەققىدە نازىل بولغان» دەپ ئويلايمىز}.

بۇ كاتتا ساھابە دۇشمەن بىلەن ئۇچرىشىشنى ئارزۇ قىلدى، الله تائالا ئۇنىڭ بۇ تىلىكىنى ئىشقا ئاشۇرۇپ بەردى. بۇنىڭدىن شۇنى كۆرۈۋالالايسىزكى، دۇشمەن بىلەن ئۇچرىشىشنى ئارزۇ قىلىشتىن توسۇش پەقەت مەغرۇرلۇق ۋە پەخىرلىنىش يۈزىسىدىن بولۇپ، بۇ ئىككىسى ئەيىبلىنىدىغان نەرسىلەردۇر. سىز بۇنىڭدىن يەنە الله تائالا دىننى ئۈستۈن قىلىش ئۈچۈن ۋاستە قىلغان جىھادىي تەلەپنى ئىنكار قىلىش ئۈچۈن، باھانە كۆرسىتىدىغان بەزى ھەقتىن قېيىپ كەتكۈچىلەرنىڭ بۇ شۇبھىسىنىڭ بۇزۇقلۇقىنىمۇ كۆرۈۋالالايسىز. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: ﴿**وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ**﴾ ﴿پىتنە تۈگىگەن، دىن پۈتۈنلەي الله ئۈچۈن بولغانغا قەدەر ئۇلار بىلەن ئۇرۇشۇڭلار﴾،[3] ﴿**هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ**﴾ ﴿الله ھەق دىن (ئىسلام)نى بارلىق دىنلاردىن ئۈستۈن قىلىش ئۈچۈن، ئۆزىنىڭ پەيغەمبىرىنى (يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى تولۇق) ھىدايەت ۋە ھەق دىن بىلەن ئەۋەتتى، مۇشرىكلار ئۇنىڭ (ئۈستۈن بولۇشىنى) يامان كۆرگەن تەقدىردىمۇ﴾،[4] ﴿**حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ**﴾ ﴿تاكى ئۇلار سىلەرگە بويسۇنۇپ، جىزىيە تۆلىگەنگە قەدەر ئۇرۇش قىلىڭلار﴾.[5]

ئىبنى قەييۇم رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: [جىھادنىڭ مەقسىتى پەقەت الله تائالانىڭ سۆزىنى ئالىي قىلىش ۋە دىننى پۈتۈنلەي الله قا خاس قىلىشتۇر].

ئىبنى قەييۇم يەنە مۇنداق دېگەن: [دىننىڭ پۈتۈنلەي الله قا خاس بولۇشى كۇفرىنى ۋە ئۇنىڭ ئەھلىنى خار قىلغانلىق بولىدۇ. كاپىرلارنىڭ باشلىرىغا جىزىيە قويۇش ۋە ئۇلارنى قۇل قىلىشمۇ الله نىڭ دىنىنىڭ بىر قىسمى. كاپىرلارنى ئۇلار ياخشى كۆرگەن شان ـ شەۋكەت ۋە سۆز قىلىش ئەركىنلىكىدە ھەمدە ئۆز ئىززىتى ۋە دىننى بەرپا قىلىش ھالىتىدە قالدۇرۇش بۇنىڭغا زىت كېلىدۇ].[6]

---

[1] «شەرھۇ مۇسلىم» 12ـ جىلد 45ـ، 46ـ بەتلەر

[2] سۈرە ئەھزاب 23ـ ئايەت

[3] سۈرە ئەنفال 39ـ ئايەت

[4] سۈرە تەۋبە 33ـ ئايەت؛ سۈرە سەف 9ـ ئايەت

[5] سۈرە تەۋبە 29ـ ئايەت

[6] «ئەھكامۇ ئەھلىز زىممە» 1ـ جىلد 18ـ بەت

يۇقىرىقى سۆزلەر بىلەن الله تائالانىڭ: ﴿لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ﴾ ﴿دىندا (ئۇنىڭغا كىرىشكە) زورلاش يوقتۇر، ھىدايەت گۇمراھلىقتىن ئېنىق ئايرىلدى﴾[1] دېگەن سۆزىنىڭ ئوتتۇرىسىدا زىتلىق يوق. ئۇرۇش قىلىش تاكى الله تائالانىڭ سۆزى ئالىي بولغانغا قەدەر پەرز. الله تائالانىڭ سۆزىنىڭ ئالىي بولۇشى پەقەت مۇسۇلمانلارنىڭ ئۆز دۇشمەنلىرىگە غالىب كېلىشى ۋە ئىسلام ئەھكاملىرىنىڭ ھەرقايسى جايلاردا ئالىي بولۇشى بىلەنلا ھاسىل بولىدۇ. فەتھى قىلىنغان بۇ رايونلارنىڭ خەلقىگە كەلسەك، مۇسۇلمان بولسا بەك ياخشى. ئەگەر ئۆزىنىڭ كۇفرىسى ئۈستىدە قېلىپ قالسا، ئۇلار ئىسلامنى قوبۇل قىلىشقا مەجبۇرلانمايدۇ، بەلكى ئۆزىنىڭ كۇفرىسى ئۈستىدە قېلىپ قالىدۇ، لېكىن مۇسۇلمانلارنىڭ ھۆكۈمرانلىقى ئاستىدا بولىدۇ. سۈرە بەقەرەنىڭ: ﴿دىندا مەجبۇرلاش يوق﴾ دېگەن ئايىتىدىكى ئىنكار قىلىنغان مەجبۇرلاش ئىمانغا مەجبۇرلاشتۇر. سۈرە تەۋبىنىڭ: ﴿هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ﴾ ﴿الله ھەق دىن (ئىسلام)نى بارلىق دىنلاردىن ئۈستۈن قىلىش ئۈچۈن، ئۆزىنىڭ پەيغەمبىرىنى (يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى تولۇق) ھىدايەت ۋە ھەق دىن بىلەن ئەۋەتتى، مۇشرىكلار ئۇنىڭ (ئۈستۈن بولۇشىنى) يامان كۆرگەن تەقدىردىمۇ﴾[2] دېگەن ئايىتىدىكى ئىسپاتلانغان يامان كۆرۈش بولسا، ئۇلارنىڭ ئۆز دىنى ئۈستىدە قېلىپ قېلىشى بىلەن بىللە، ئۆزلىرى ئۈستىدىن ئىسلام ھۆكمىنىڭ ئالىي بولۇشىنى يامان كۆرۈشىدۇر.

شەرىئەتتە ئەھلى كىتاب ۋە ئۇلارنىڭ ھۆكمىدىكى كىشىلەردىن ﴿سىلەر ئەھلى كىتابتىن الله قا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىشەنمەيدىغانلار بىلەن، الله (ئۆزىنىڭ كىتابىدا) ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى (سۈننىتىدە) ھارام قىلغان نەرسىلەرنى ھارام بىلمەيدىغانلار ۋە ھەق دىن (يەنى ئىسلام دىنى)غا ئېتىقاد قىلمايدىغانلار بىلەن، تاكى ئۇلار سىلەرگە بويسۇنۇپ خار ھالدا جىزىيە تۆلىگەنگە قەدەر، ئۇرۇش قىلىڭلار﴾ (دېگەن ئايەتنىڭ ھۆكمى بىلەن) جىزىيە ئېلىش بېكىتىلگەن. ئۇلار ئىسلام دىنىغا مەجبۇرلانمايدۇ. ئەمما، بۇتپەرەسلەرگە كەلسەك، ئۇلاردىن جىزىيە ئېلىش توغرىسىدا ئۇلىمالارنىڭ كۆز قارىشى بىردەك ئەمەس.[3]

مۇسۇلمان كىشى شۇنى بىلىشى كېرەككى، ھەقنى كېڭەيتىش جىھادىنىڭ مۇسۇلمانلارغا پەرز ئىكەنلىكىگە ئىمان كەلتۈرۈش دېگەنلىك، بەزى دۆلەتلەرنىڭ بەزى دۆلەتلەرگە تاجاۋۇز قىلىشىنى چەكلەش ۋە باشقىلارنىڭ زېمىنىغا كۈچ بىلەن ئىگە بولۇۋېلىشنى توسۇش ئۈچۈن، يېقىنقى زامان خەلقئارا قانۇنلارغا قارشى تۇرۇش دېگەنلىكتۇر. بۇ قانۇنلارنى كۈچلۈكلەر ئۈستىلىق ئىشلىتىپ ئويدۇرۇپ چىققان. لېكىن الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿فَلَا تَخْشَوُا النَّاسَ وَاخْشَوْنِ﴾ ﴿سىلەر كىشىلەردىن قورقماڭلار، مەندىنلا قورقۇڭلار﴾،[4] ﴿وَلَيَنصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنصُرُهُ﴾ ﴿الله قا (يەنى الله نىڭ دىنىغا) ياردەم بەرگەن كىشىگە ئەلۋەتتە الله ياردەم بېرىدۇ﴾.[5]

بۇ ئەھكاملارنىڭ ھەممىسى قۇدرەت ۋە كۈچ ـ قۇۋۋەتكە باغلىق.

---

[1] سۈرە بەقەرە 256ـ ئايەت

[2] سۈرە تەۋبە 33ـ ئايەت؛ سۈرە سەف 9ـ ئايەت

[3] «تەپسىر ئىبنى كەسىر»

[4] سۈرە مائىدە 44ـ ئايەت

[5] سۈرە ھەج 40ـ ئايەت

پەرزلەرنى ئادا قىلىشتىن ئاجىز كەلگەندە، بۇ كۈچ ـ قۇۋۋەتنى قولغا كەلتۈرۈش پەرز بولىدۇ. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: ﴿وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخَرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لا تُظْلَمُونَ﴾ ﴿دۈشمەنلىرىڭلار (بىلەن ئۇرۇش قىلىش) ئۈچۈن، قولۇڭلاردىن كېلىشىچە قورال كۈچى، جەڭ ئېتى تەييارلاڭلار. بۇنىڭ بىلەن، الله نىڭ دۈشمىنىنى، ئۆزۈڭلارنىڭ دۈشمىنىڭلارنى ۋە ئۇلاردىن باشقا دۈشمەنلەرنى قورقۇتىسىلەر، ئۇلارنى سىلەر تونۇمايسىلەر، الله تونۇيدۇ. سىلەرنىڭ الله يولىدا سەرپ قىلغىنىڭلار مەيلى نېمە بولسا بولسۇن، سىلەرگە ئۇنىڭ ساۋابى تولۇق بېرىلىدۇ، سىلەرگە زۇلۇم قىلىنمايدۇ (يەنى بۇ ساۋابتىن ھېچنەرسە كېمەيتىلمەيدۇ)﴾.[1]

7ـ بۆلەك. جىهاد ئەسلىي پەرز كۈپايە بولۇپ، بىر نەچچە ئورۇنلاردا پەرز ئەين بولىدۇ

ئىبنى قۇدامە مۇنداق دېگەن: [پەرز كۈپايە دېگەننىڭ مەنىسى، يېتەرلىك ئادەم ئۇنى ئادا قىلمىسا، ھەممە ئادەم گۇناھكار بولىدىغان، ئەگەر يېتەرلىك ئادەم ئادا قىلسا، باشقا ئادەملەردىن ساقىت بولىدىغان پەرزدۇر. الله تائالانىڭ بۇيرۇقى دەسلەپتىلا ھەممە ئادەمنىڭ ئۇستىگە پەرز ئەينىدەك ئوخشاشلا چۈشىدۇ. كېيىن ئۇ ئىككىسى بىر ـ بىرىدىن ئايرىلىدۇ. پەرز كۈپايە بىر قىسىم كىشىلەرنىڭ ئادا قىلىشى بىلەن كۆپچىلىكنىڭ گەدىنىدىن ساقىت بولىدۇ. پەرز ئەين بولسا، باشقا كىشىنىڭ ئادا قىلىپ قويۇشى بىلەن قالغانلاردىن ساقىت بولمايدۇ].

كېيىن ئىبنى قۇدامە جىهادنىڭ پەرز كۈفايىلىقىنىڭ دەلىلى توغرىسىدا مۇنداق دېدى: [بىزنىڭ دەلىلىمىز الله تائالانىڭ: ﴿لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ عَلَى الْقَاعِدِينَ دَرَجَةً وَكُلًّا وَعَدَ اللَّهُ الْحُسْنَى﴾ ﴿مۇئمىنلەردىن ئۆزرىسىز (ئەما، توكۇر، كېسەلگە ئوخشاش ئۆزرىسى بارلار بۇنىڭدىن مۇستەسنا) جىهادقا چىقمىغانلار الله يولىدا ماللىرىنى، جانلىرىنى تىكىپ جىهاد قىلغۇچىلار بىلەن باراۋەر بولمايدۇ. الله ماللىرىنى، جانلىرىنى تىكىپ جىهاد قىلغۇچىلارنى جىهادقا چىقمىغانلاردىن بىر دەرىجە ئۈستۈن قىلدى. بۇ ئىككى خىل كىشىلەر (يەنى ئۆزرىسى بولۇپ جىهادقا چىقالمىغانلار ۋە جىهادقا چىققۇچىلار)نىڭ ھەممىسىگە الله جەننەتنى ۋەدە قىلدى﴾[2] دېگەن سۆزىدۇر. مانا بۇ شۇنىڭغا دالالەت قىلىدۇكى، جىهادقا چىقالمىغانلار باشقىلارنىڭ جىهاد قىلىشى بىلەن گۇناھكار بولمايدۇ.

الله تائالا يەنە مۇنداق دېگەن: ﴿وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنفِرُوا كَافَّةً فَلَوْلا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَائِفَةٌ لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ﴾ ﴿مۇئمىنلەرنىڭ ھەممىسىنىڭ جىهادقا چىقىشى لايىق ئەمەس (ئۇلارنىڭ بىر تۈركۈمى جىهادقا چىقتى)، ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى ھەربىر جامائەدىن يەنە بىر تۈركۈمى دىنىي ئالىم بولۇش ئۈچۈن، نېمىشقا چىقمىدى؟﴾[3] چۈنكى، پەيغەمبەر ﷺ ئۆزى ۋە ئۇنىڭ بىر قىسىم ساھابىلىرى قېپقېلىپ قوشۇن ئەۋەتەتتى].[4]

ئاندىن ئىبنى قۇدامە مۇنداق دەيدۇ: [جىهاد ئۈچ ئورۇندا پەرز ئەين بولىدۇ:

---

[1] سۈرە ئەنفال 60ـ ئايەت

[2] سۈرە نىسائ 95ـ ئايەت

[3] سۈرە تەۋبە 122ـ ئايەت

[4] «ئەلمۇغنى ۋەششەرھۇل كەبىير» 10ـ جىلد 364ـ، 365ـ بەتلەر

بىرىنچىسى. مۇئمىنلەر قوشۇنى بىلەن كاپىرلار قوشۇنى ئۇرۇش قىلىش ئۈچۈن سەپ تۈزگەن ھالەتتە. بۇ چاغدا سەپكە قاتناشقان ھەربىر مۇسۇلماننىڭ قايتىپ كېتىشى ھارام بولۇپ، جىھاد پەرز ئەين بولىدۇ. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً فَاثْبُتُوا وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ وَاصْبِرُوا إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ﴾** ﴿ئى مۇئمىنلەر! (مۇشرىكلاردىن) بىر جامائەگە (يەنى دۈشمەن قوشۇنىغا) ئۇچراشقان چېغىڭلاردا ساباتلىق كۆرسىتىڭلار، مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشىڭلار ئۈچۈن الله نى كۆپ ياد ئېتىڭلار. (پۈتۈن سۆز ـ ھەرىكەتلىرىڭلاردا) الله قا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ئىتائەت قىلىڭلار، ئىختىلاپ قىلىشماڭلار. بولمىسا، (دۈشمەن بىلەن ئۇچرىشىشتىن) قورقۇپ قالىسىلەر، كۈچ ـ قۇۋۋىتىڭلار كېتىپ قالىدۇ. سەۋر قىلىڭلار، الله ھەقىقەتەن سەۋر قىلغۇچىلار بىلەن بىللىدۇر﴾.[1]

الله تائالا يەنە مۇنداق دەيدۇ: **﴿يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمْ الَّذِينَ كَفَرُوا زَحْفًا فَلا تُوَلُّوهُمْ الْأَدْبَارَ وَمَنْ يُوَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهُ إِلا مُتَحَرِّفًا لِقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّزًا إِلَى فِئَةٍ فَقَدْ بَاءَ بِغَضَبٍ مِنْ اللَّهِ﴾** ﴿ئى مۇئمىنلەر! كاپىرلارنىڭ ھۇجۇمىغا دۇچ كەلگەن چېغىڭلاردا، ئۇلارغا ئارقاڭلارنى قىلماڭلار (يەنى قاچماڭلار). كىمكى قايتا ئۇرۇشۇش ياكى (ياردەم تىلەش) ئۈچۈن مۇسۇلمانلار جامائەسىگە قوشۇلۇش مەقسىتىدە بىر تەرەپكە يۆتكىلىش قىلماستىن، بەلكى دۈشمەنگە ئارقىسىنى قىلىدىكەن (يەنى قاچىدىكەن)، ئۇ ھەقىقەتەن الله نىڭ غەزىپىگە ئۇچرايدۇ﴾.[2]

ئىككىنچىسى. كاپىرلار مۇسۇلمانلارنىڭ زېمىنىغا باستۇرۇپ كىرگەن ھالەتتە. بۇ چاغدا شۇ يەرنىڭ ئەھلى بولغان مۇسۇلمانلارغا دۈشمەنلەرگە قارشى جىھاد قىلىش ۋە ئۇلارنى چېكىندۈرۈش پەرز ئەين بولۇپ مۇئەييەنلىشىدۇ.

ئۈچىنچىسى. مۇسۇلمانلارنىڭ ئەمىرى مۇئەييەن بىر قەۋمنى جىھادقا چاقىرىق قىلسا. بۇ چاغدا چاقىرىق قىلىنغان كىشىلەرگە جىھادقا چىقىش پەرز ئەين بولۇپ بېكىتىلىدۇ. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمْ انفِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ اثَّاقَلْتُمْ إِلَى الأَرْضِ﴾** ﴿ئى مۇئمىنلەر! سىلەرگە الله نىڭ يولىدا جىھاد قىلىشقا چىقىڭلار دېيىلسە، نېمىشقا يۇرتۇڭلاردىن ئايرىلغۇڭلار كەلمەيدۇ؟﴾[3]

پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «وَإِذَا اسْتُنْفِرْتُمْ فَانْفِرُوا» «سىلەردىن جىھادقا چىقىش تەلەپ قىلىنسا چىقىڭلار»[4].[5]

مەن ئىككىنچى خىل ھالەتنىڭ دەلىلى بىرىنچى خىل ھالەتنىڭ دەلىلىنىڭ دەل ئۆزى دەپ قارايمەن. **﴿إِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً فَاثْبُتُوا﴾** ﴿(مۇشرىكلاردىن) بىر جامائەگە (يەنى دۈشمەن قوشۇنىغا) ئۇچراشقان چېغىڭلاردا ساباتلىق كۆرسىتىڭلار﴾،[6] **﴿إِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا زَحْفًا فَلَا تُوَلُّوهُمُ الْأَدْبَارَ﴾** ﴿كاپىرلارنىڭ ھۇجۇمىغا دۇچ كەلگەن چېغىڭلاردا، ئۇلارغا ئارقاڭلارنى قىلماڭلار (يەنى قاچماڭلار)﴾،[7] چۈنكى كاپىرلارنىڭ

---

[1] سۈرە ئەنفال 45ـ، 46ـ ئايەتلەر

[2] سۈرە ئەنفال 15ـ، 16ـ ئايەتلەر

[3] سۈرە تەۋبە 38ـ ئايەت

[4] سۈنەن ئىبنى ماجە

[5] «ئەلمۇغنى ۋەششەرھۇل كەبىير» 10ـ جىلد 365ـ، 366ـ بەتلەر

[6] سۈرە ئەنفال 45ـ ئايەت

[7] سۈرە ئەنفال 15ـ ئايەت

كاپىرلارنىڭ مۇسۇلمانلار رايونىغا باستۇرۇپ كىرىشى ئىككى قوشۇننىڭ ئۇچراشقىنى ۋە ئىككى سەپنىڭ تۈزۈلگىنىگە ئوخشاشتۇر.

مەن بۇ كىتابنىڭ ئىككىنچى بابىدا، جىھاد پەرز كۇپايە ھالەتتە ئۇنى ئادا قىلغۇچىلاردا مۇنداق شەرتلەر ھازىرلانغان بولۇشى لازىم دەپ توختالغان ئىدىم:

(١) مۇسۇلمان بولۇش، (٢) بالاغەتكە يەتكەن بولۇش، (٣) ئەقلى ـ ھوشى جايىدا بولۇش، (٤) ئازاد بولۇش، (٥) ئەر كىشى بولۇش، (٦) جىسمانىي ئاجىزلىقلاردىن خالىي بولۇش، (٧) ئۆزىگە كېتەرلىك چىقىمغا ئىگە بولۇش (ئەگەر خەلىپە تەرىپىدىن مائاش بېرىلسە، بۇ شەرت ساقىت بولىدۇ)، (٨) ئاتا ـ ئانىنىڭ رۇخسىتىنى ئالغان بولۇش، (٩) ئەگەر قەرزدار بولسا، قەرز ئىگىسىنىڭ رۇخسىتىنى ئالغان بولۇش.[١]

ئەمما، پەرز ئەين بولغان جىھادنىڭ شەرتى پەقەت ئاۋۋالقى بەشىدۇر، يەنى (١) مۇسۇلمان بولۇش، (٢) بالاغەتكە يەتكەن بولۇش، (٣) ئەقلى ـ ھوشى جايىدا بولۇش، (٤) ئۆزىگە كېتەرلىك چىقىمغا ئىگە بولۇش، (٥) جىسمانىي ئاجىزلىقلاردىن خالىي بولۇش.

شۇنىڭدەك، مەن ئىككىنچى بابتا، شەرىئەتتە جىھادنىڭ كەچۈرۈم قىلىنىشىدا كۈچكە ئىگە بولىدىغان ئۆزرىلەر ۋە ئۆزرە ھېسابلانمايدىغان باھانىلەر توغرۇلۇق توختالغان ئىدىم.

8 ـ بۆلەك. ئەسكىرىي تەلىم ئېلىش ھەربىر مۇسۇلماننىڭ ئۈستىگە پەرز

بۇنىڭ تەپسىلاتى بۇ كىتابنىڭ ئىككىنچى بابىدا ئۆتۈپ كەتتى. ئەسكىرىي تەلىم ئېلىشنىڭ شەرئىي ئۆزرىسى يوق ھەربىر مۇسۇلمانغا پەرز بولۇشىنىڭ سەۋەبى، جىھاد مەن يۇقىرىدا زىكرى قىلغان ئورۇنلاردا پەرز ئەين بولىدۇ، بولۇپمۇ قوراللار تەرەققىي قىلغاندا جىھادنى تەلىم ئالماي تۇرۇپ قىلغىلى بولمايدۇ، شۇڭا پەرز جىھادنى ئۇنىڭسىز قىلغىلى بولمايدىغان نەرسە (يەنى تەييارلىق) پەرز بولىدۇ.

شۇنىڭدەك، تەلىم ئېلىش الله تائالانىڭ: **﴿وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ﴾** ﴿دۈشمەنلىرىڭلار (بىلەن ئۇرۇش قىلىش) ئۈچۈن، قولۇڭلاردىن كېلىشىچە قورال كۈچى تەييارلاڭلار﴾[٢] دېگەن سۆزى بىلەن پەرز بولغان تەييارلىقنىڭ بىر قىسمىدۇر.

پەيغەمبەر ﷺ كۈچنى ئۆزىنىڭ بۇ سۆزى بىلەن تەپسىر قىلغان: «أَلَا إِنَّ الْقُوَّةَ الرَّمْيُ» «بىلىڭلاركى كۈچ دېگەن، جەزمەن ئوق ئېتىشتۇر» دەپ ئۈچ قېتىم تەكرارلىغان.[٣]

ئىنسانغا ھاياتىدا بىر قېتىم تەلىم ئېلىپ، ئاندىن ئۇنى تاشلىۋېتىشى كۇپايە قىلمايدۇ. بەلكى پەرز بولغىنى ئۆزىنىڭ جەڭ قىلىش ئىقتىدارىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن، مەشىقنى داۋاملاشتۇرۇشتۇر. بۇ داۋاملاشتۇرۇشنىڭ پەرزلىكىنى پەيغەمبەر ﷺ نىڭ: «مَنْ عَلِمَ الرَّمْيَ ثُمَّ تَرَكَهُ فَلَيْسَ مِنَّا» «كىمكى ئوق ئېتىشنى ئۆگۈنۈپ، ئاندىن ئۇنى (داۋاملاشتۇرماي) تاشلىۋەتسە، ئۇ بىزدىن ئەمەس»[٤] دېگەن سۆزىدىن بىلىۋالغىلى بولىدۇ.

---

[١] «ئەلمۇغنى ۋەششەرھۇل كەبىير» 10 ـ جىلد 366 ـ، 381 ـ بەتلەر

[٢] سۈرە ئەنفال 60 ـ ئايەت

[٣] مۇسلىم رىۋايىتى

[٤] مۇسلىم رىۋايىتى

بۇ ھەدىس جىھادقا ھەرۋاقىت تەييارلىق كۆرۈپ تۇرۇشنىڭ پەرزلىكىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. الله تائالانىڭ: ﴿وَدَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ أَسْلِحَتِكُمْ وَأَمْتِعَتِكُمْ فَيَمِيلُونَ عَلَيْكُمْ مَيْلَةً وَاحِدَةً﴾ ﴿كاپىرلار سىلەرنىڭ قوراللىرىڭلاردىن، ئەشيالىرىڭلاردىن غەپلەتتە قېلىشىڭلارنى، شۇنىڭ بىلەن سىلەرگە بىردىنلا (تۇيۇقسىزدىن) ھۇجۇم قىلىشنى ئارزۇ قىلىدۇ﴾[1] دېگەن سۆزى ھەم مۇشۇنىڭ جۈملىسىدىن ھېسابلىنىدۇ.

بۇ يەردە شۇنىڭغا ئاگاھلاندۇرۇپ ئۆتۈش كېرەككى، تەلىم ئېلىش جىھادنىڭ پەرز بولۇشىنىڭ شەرتى ئەمەس. مەن بۇ شەرتلەرنى ٧ـ بۆلەكتە بايان قىلدىم. بولۇپمۇ، دۈشمەن مۇسۇلمانلار دىيارىغا باستۇرۇپ كىرىپ، ئۇنىڭغا قارشى ئۇرۇش قىلىش پەرز ئەين بولۇپ مۇئەييەنلەشكەندە تېخىمۇ شۇنداق.

ئىبنى تەيمىييە رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: [ئەمما، قوغدىنىش جىھادى ھۆرمەت ۋە دىنغا تاجاۋۇز قىلغۇچى دۈشمەننى ئارقىغا چېكىندۈرۈش تۈرلىرىنىڭ ئەڭ كۈچلۈكى بولۇپ، ئۇ بارلىق ئۆلىمالارنىڭ ئىتتىپاقى بىلەن پەرز. ئىماندىن قالسا دىن ۋە دۇنيانى بۇزىدىغان تاجاۋۇزچى دۈشمەننى ئارقىغا قايتۇرۇشتىنمۇ مۇھىمراق پەرز يوق، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنىڭغا ھېچبىر نەرسە شەرت ئېتىلمەيدۇ، بەلكى ئىمكانىيەتنىڭ يېتىشىچە دۈشمەن چىكىندۈرۈلىدۇ].[2]

مەن: «ئەگەر جىھاد پەرز بولسا، شەرئىي ئۆزرىسى بولمىغان ھەربىر مۇسۇلمانغا گەرچە تەلىم ئالمىغان بولسىمۇ، بىلمەيدىغان قورال-ياراق ياكى جەڭ سايمانلىرى بىلەن ـــ ئۆزىگە ۋە قېرىنداشلىرىغا زىيان يەتكۈزۈپ قويماسلىق شەرتى ئاستىدا ـــ دۈشمەنگە قارشى ئۇرۇشقا قاتنىشىش پەرز بولىدۇ» دەپ قارايمەن. بۇنىڭ دەلىلى پەيغەمبەر ﷺ نىڭ مۇنۇ ھەدىسى، ئۇ زات مۇنداق دېگەن: «لا ضَرَرَ ولا ضِرَارَ» «زىيان يەتكۈزۈشكىمۇ، زىيانغا يولسىز قاراپ تۇرۇشقىمۇ بولمايدۇ».[3] ھەربىر مۇسۇلمان جىھادتا كۈچى يەتكەن دائىرىدە ئەمىرى بەلگىلەپ بەرگەن ئىشنى ئۆزىگە لازىم تۇتۇشى شەرت.

9ـ بۆلەك. ئىسلام ئۈممىتى مۇجاھىد ئۈممەتتۇر، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنىڭ سىياسەتلىرى مۇشۇ سۈپەتكە ئۇيغۇن يۈرگۈزۈلۈشى لازىم

يۇقىرىقى بۆلەكلەردىن سىز شۇنى بىلىۋالالايسىزكى، مۇسۇلمانلار ھەقنى كېڭەيتىش جىھادى ۋە قوغدىنىش جىھادىغا بۇيرۇلغان. جىھاد بەزىدە مۇسۇلمانلارغا پەرز كۇپايە بولىدۇ ۋە بەزىدە پەرز ئەين بولىدۇ. ئەسكىرىي تەلىم ئېلىش ۋە ئۇنى داۋاملاشتۇرۇشمۇ پەرز. دۈشمەننى ئۆز دىيارىدا يوقىتىشتىن ئىبارەت ھەقنى كېڭەيتىش جىھادىنى جۇمھۇر ئۆلىمالار ئاز دېگەندە يىلدا بىر قېتىم قىلىش مۇسۇلمانلارغا پەرز دەپ قارىغان. مانا بۇ ئەڭ تۆۋەن چەك بولۇپ، بۇنى پەقەت مۇسۇلمانلارنىڭ ئاجىز كېلىشى ياكى ئۇلارنىڭ دۈشمەن بىلەن تۈزۈشكەن سۈلھىسىلا توسۇپ قالالايدۇ. يەنە بىر بۆلۈك ئۆلىمالار قېتىم سانى بىلەن چەك توختاتماستىن، جىھاد قىلىش مۇمكىنلا بولسا پەرز دەپ قارايدۇ.

ئۇنى يىلدا بىر قېتىم پەرز دەپ قارىغان جۇمھۇر ئۆلىمالارنىڭ دەلىلى شۇكى، جىزىيە ئىسلام دىيارىدىكى مۇسۇلمان بولمىغان پۇقرالارغا جىھادنىڭ ئورنىدا پەرز. شۇنداقلا، جىزىيىنى ئۆلىمالارنىڭ

[1] سۈرە نىسائ 102ـ ئايەت

[2] «ئەلئىختىياراتۇل فىقھىييە» 309ـ بەت

[3] دارى قۇتنى رىۋايىتى

بىرلىكى بىلەن يىلدا بىر قېتىم ئېلىش پەرز. شۇنىڭ ئۈچۈن، جىزىيىنىڭ ئورنىدا تۇرغۇچى ئەمەل ــ جىھاد يىلدا بىر قېتىم قىلىنغان بولۇشى كېرەك.[1]

مەن يەنە: «بۇ ھۆكۈمنى الله تائالانىڭ: **﴿أَوَلَا يَرَوْنَ أَنَّهُمْ يُفْتَنُونَ فِي كُلِّ عَامٍ مَرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ لَا يَتُوبُونَ وَلَا هُمْ يَذَّكَّرُونَ﴾** ﴿**ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ھەريىلى بىر قېتىم ياكى ئىككى قېتىم سىنىلىدىغانلىقىنى (يەنى ئۇلار توغرىسىدا ۋەھىي نازىل بولۇپ، سىرلىرىنىڭ پاش قىلىنىدىغانلىقىنى) بىلمەمدۇ؟ ئاندىن ئۇلار تەۋبە قىلمايدۇ (يەنى نىفاقتىن قايتمايدۇ). ئىبرەتمۇ ئالمايدۇ**﴾[2] دېگەن سۆزىدىن ھەم ئىجتىھاد قىلىپ چىقىرىۋېلىشمۇ مۇمكىن» دەپ قارايمەن. ئىبنى كەسىر بۇ ئايەتنىڭ تەپسىرىدە قەتادەنىڭ: «ئۇلار يىلدا بىر ياكى ئىككى قېتىم غازات بىلەن سىنىلىدۇ» دېگەن سۆزىنى نەقىل قىلغان.

قۇرتۇبى ھەقنى كېڭەيتىش جىھادى توغرىسىدا مۇنداق دېگەن: [خەلىپىگە پەرز بولغان جىھادنىڭ ئىككىنچى بىر قىسمى، ئۇنىڭ بىر تائىپە كىشىنى دۈشمەن تەرەپكە ئۇلارنى ئىسلامغا دەۋەت قىلىش، ئۇلارنى خار قىلىش، ئۇلارنىڭ ئەزىيىتىدىن ساقلىنىپ قېلىش ۋە الله نىڭ دىنىنى ئۇلار ئۈستىدىن تاكى ئۇلار ئىسلام دىنىغا كىرگەن ياكى جىزىيە تۆلىگەنگە قەدەر ئۈستۈن قىلىش ئۈچۈن يىلدا بىر قېتىم ئۆزى بىلەن بىللە ئېلىپ چىقىپ ۋە ياكى ئۇلارنى ئۆزى ئىشەنچ قىلىدىغان بىر كىشى بىلەن چىقارتىپ غازاتقا سېلىشى پەرز. جىھادنىڭ ئىچىدە نەفلە جىھادمۇ بار، ئۇ بولسىمۇ خەلىپىنىڭ بىر تائىپىدىن كېيىن يەنە بىر تائىپە مۇجاھىدنى چىقارتىشى، دۈشمەن خەۋەرسىز قالغان ۋە پۇرسەت چىققان ۋاقىتلاردا قوشۇن ئەۋەتىشى، ئۇلارنى قورقىتىشى ھەمدە كۈچ ـ قۇۋۋەتنى ئاشكارا قىلىش ئورۇنلىرىدا رىباتتا تۇرۇش ئارقىلىق ئۇلارنى كۆزىتىشى قاتارلىقلار].[3]

ئىمام قۇرتۇبى جۇمھۇر ئۆلىمالارغا ئوخشاش يىلدا بىر قېتىم غازات قىلىشنى پەرز، ئۇنىڭدىن ئارتۇق بولغىنىنى نەپلە دەپ قارىغان.

ئەگەر بىز الله تائالانىڭ: **﴿وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ﴾** ﴿**دۈشمەنلىرىڭلار (بىلەن ئۇرۇش قىلىش) ئۈچۈن، قولۇڭلاردىن كېلىشىچە قورال كۈچى تەييارلاڭلار**﴾[4] دېگەن سۆزىدە كەلگەن جىھادقا ھەرۋاقىت تەييارلىق كۆرۈشنىڭ پەرزلىكىگە ئېتىبار بىلەن قارايدىغان بولساق، ئىسلام ئۈممىتىنىڭ بىرىنچى بولۇپ مۇجاھىد ئۈممەت ئىكەنلىكىنى بىلىۋالالايمىز. ئىسلام ئۈممىتىنىڭ تاشقى ۋە ئىچكى سىياسەتلىرى بۇ پەرزلەرنى ۋۇجۇدقا چىقىرىش ئۈچۈن يۈرگۈزۈلۈشى كېرەك. تەلىم ـ تەربىيە، سانائەت، يېزا ـ ئىگىلىك، تىجارەت، ماكانلاشتۇرۇش ۋە ئۇنىڭدىن باشقا سىياسەتلەرنىڭ ھەممىسى جىھاد خىزمىتى ئۈچۈن پىلانلىنىشى ۋە ئۇنىڭ ئۈچۈن ئىجرا قىلىنىشى كېرەك. بۇ ھەقتە پەيغەمبەر ﷺ: «الْمُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِ كَالْبُنْيَانِ يَشُدُّ بَعْضُهُ بَعْضًا» وَشَبَّكَ بَيْنَ أَصَابِعِهِ «مۇئمىن مۇئمىن ئۈچۈن بۆلەكلىرى بىر ـ بىرىنى چىڭىتىپ تۇرىدىغان بىناغا ئوخشايدۇ» دەپ بارماقلىرىنى بىر ـ بىرىگە كىرىشتۈرۈپ كۆرسەتتى.[5]

---

[1] «ئەلمۇغنى ۋەششەرھۇل كەبىير» 10 ـ جىلد 367 ـ، 368 ـ بەتلەر

[2] سۈرە تەۋبە 126 ـ ئايەت

[3] «تەفسىيرۇ قۇرتۇبى» 8 ـ جىلد 152 ـ بەت

[4] سۈرە ئەنفال 60 ـ ئايەت

[5] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

پەيغەمبەر ﷺ يەنە مۇنداق دېگەن: «مَثَلُ الْمُؤْمِنِينَ فِي تَوَادِّهِمْ وتَرَاحُمِهِمْ وتَعاطُفِهِمْ، مَثَلُ الْجَسَدِ إِذَا اشْتَكَى مِنْهُ عُضْوٌ تَداعَى لهُ سائِرُ الْجسدِ بالسهَرِ والْحُمَّى» «مۇئمىنلەرنىڭ مىسالى ئۆزئارا دوستلىشىش، كۆيۈنۈش ۋە يار-يۆلەك بولۇشتا بىر پۈتۈن بەدەنگە ئوخشايدۇ. بەدەندىن بىرەر ئەزا ئاغرىسا، پۈتۈن بەدەندىن ئۇيقۇ قېچىپ ۋە قىزىپ ئارامسىزلىنىدۇ».[1]

10- بۆلەك. مۇسۇلمانلارنى جىھادتىن پەقەت ئاجىزلىقلا توسۇپ قالىدۇ، بۇ چاغدا تەييارلىق كۆرۈش پەرز بولىدۇ

بۇنىڭ دەلىلى الله تائالانىڭ: **﴿فَلَا تَهِنُوا وَتَدْعُوا إِلَى السَّلْمِ وَأَنْتُمُ الْأَعْلَوْنَ﴾** **﴿(كاپىرلار بىلەن جەڭ قىلغان چېغىڭلاردا) بوشاپ قالماڭلار، (كاپىرلارنى) سۈلھىگە چاقىرماڭلار، ھالبۇكى، سىلەر غالىبتۇرسىلەر﴾**[2] دېگەن سۆزىدۇر.

مۇسۇلمانلاردا كۈچ-قۇۋۋەت بولۇپ، ئۇلار دۈشمىنىدىن ئۈستۈنلا تۇرىدىكەن، سۈلھى تۈزۈشكە بولمايدۇ. چۈنكى، بۇ ۋاقىتتا پىتنە تۈگەپ دىن پۈتۈنلەي الله ئۈچۈن بولغانغا قەدەر ئۇرۇش قىلىش پەرز. بۇنداق بولۇشى جىھاد ھەققىدە نازىل بولغان ئايەتنىڭ ئەڭ ئاخىرقىسى الله تائالانىڭ: **﴿فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَاحْصُرُوهُمْ وَاقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾** **﴿مۇشرىكلارنى قەيەردە ئۇچراتساڭلار، شۇ يەردە ئۆلتۈرۈڭلار، ئەسىرگە ئېلىڭلار، قورشاڭلار، ئۇلارنىڭ ئۆتىدىغان يوللىرىنى كۆزىتىپ تۇرۇڭلار. ئەگەر ئۇلار تەۋبە قىلسا، ناماز ئوقۇسا، زاكات بەرسە، ئۇلارنى قويۇپ بېرىڭلار. شۈبھىسىزكى، الله (تەۋبە قىلغۇچىلارغا) مەغفىرەت قىلغۇچىدۇر، رەھىم قىلغۇچىدۇر﴾**[3] دېگەن سۆزى بولغانلىقى ئۈچۈندۇر. بۇ ئايەت ۋە مۇشۇ سۈرىنىڭ ئۆزىدىكى جىزىيە ئايىتى ئومۇمىيۈزلۈك ئۇرۇش قىلىشقا بۇيرۇدى. ئۇ ئايەت قۇرئان كەرىمنىڭ ئىچىدىكى ئەڭ ئاخىرىدا نازىل بولغان ئايەتلەردىن بولۇپ، بۇنى ھېچبىر ئەمەلدىن قالدۇرۇۋەتكۈچى ئايەت يوق. ئىمام بۇخارى بەرائ رضي الله عنه نىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: {ئەڭ ئاخىرىدا نازىل بولغان سۈرە، سۈرە بەرائەت (يەنى سۈرە تەۋبە)دۇر}.[4] پەيغەمبەر ﷺ ۋە ئۇ زاتتىن كېيىنكى خەلىپىلەر مۇشرىكلار ۋە ئەھلى كىتابلارغا قارشى ئۇرۇشتا شۇنداق قىلغان ئىدى. بۇ ھەقتە 13- بۆلەكتە توختىلىمىز.

بۇ ئۇرۇشتىن پەقەتلا ئاجىزلىق توسۇپ قالىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، كاپىرلارنىڭ مۇسۇلمانلارنى قورالغا ئېرىشىپ قېلىشتىن توسۇشتا نەقەدەر تىرىشىۋاتقانلىقىنى كۆرىسىز. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿وَدَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ أَسْلِحَتِكُمْ وَأَمْتِعَتِكُمْ فَيَمِيلُونَ عَلَيْكُمْ مَيْلَةً وَاحِدَةً﴾** **﴿كاپىرلار سىلەرنىڭ قوراللىرىڭلاردىن، ئەشيالىرىڭلاردىن غەپلەتتە قېلىشىڭلارنى، شۇنىڭ بىلەن سىلەرگە بىردىنلا (تۇيۇقسىزدىن) ھۇجۇم قىلىشنى ئارزۇ قىلىدۇ﴾**.[5]

---

[1] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

[2] سۈرە مۇھەممەد 35- ئايەت

[3] سۈرە تەۋبە 5- ئايەت

[4] 4654- ھەدىس

[5] سۈرە نىسائ 102- ئايەت

مەن بۇ كىتابتا شۇنى تەكرار بايان قىلدىمكى، ئەگەر جىهاد قىلىشتىن ئاجىزلىق توسۇپ قالسا، الله تائالانىڭ: ﴿**دۇشمەنلىرىڭلار (بىلەن ئۇرۇش قىلىش) ئۈچۈن، قولۇڭلاردىن كېلىشچە قورال كۈچى تەييارلاڭلار**﴾ دېگەن سۆزىگە ئاساسەن، تەييارلىق كۆرۈش پەرز. ئىبنى تەيمىيىيە رەھىمەھۇللاھمۇ مۇشۇنداق دېگەن ئىدى.[1]

يۇقىرىقى سۆزلەردىن سىز مۇسۇلمانلار بىلەن كاپىرلار ئوتتۇرىسىدا بولغان ئالاقىدىكى ئاساسنىڭ ئۇرۇش ئىكەنلىكىنى، ئۇنىڭدىن مۇستەسنا بولغان تىنچلىق هالىتىنىڭ كېلىشىم ئىمزالىغان ياكى سۇلهى تۈزگەن سۈرەتتە بولىدىغانلىقىنى، تىنچلىقتىن ئىبارەت بۇ مۇستەسنا هالەتكە پەقەت ئاجىزلىق ۋە شۇنىڭغا ئوخشىغان بىرەر زۆرۈرىيەت يۈزىسىدىنلا بېرىشقا بولىدىغانلىقىنى بىلىۋالالايسىز. بۇنىڭ دەلىلى الله تائالانىڭ: ﴿**فَلَا تَهِنُوا وَتَدْعُوا إِلَى السَّلْمِ وَأَنْتُمُ الْأَعْلَوْنَ**﴾ ﴿**(كاپىرلار بىلەن جەڭ قىلغان چېغىڭلاردا) بوشاپ قالماڭلار، (كاپىرلارنى) سۇلهىگە چاقىرماڭلار، هالبۇكى، سىلەر غالىبتۇرسىلەر**﴾[1] دېگەن سۆزىدۇر.

ئىبنى قۇدامە مۇنداق دېگەن: [«الْهُدْنَةُ ـــ ئەلهۇدنە» دېگەننىڭ مەنىسى كاپىرلار بىلەن بىر مۇددەت تۆلەم تۆلەش بەدىلىگە ۋە تۆلەمسىز ئۇرۇش قىلماسلىققا كېلىشىم تۈزۈشتۈر. بۇ سۇلهى تۈزمەك، ئۇرۇش توختاتماق ۋە مۇئاهىدە تۈزۈشمەك دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ دۇرۇستۇر، بۇنىڭ دەلىلى الله تائالانىڭ: ﴿**بَرَاءَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ**﴾ ﴿**(بۇ) الله ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىنىڭ سىلەر بىلەن مۇئاهىدە تۈزۈشكەن مۇشرىكلارغا قاراتقان ئادا ـ جۇدا بولۇش (يەنى مۇئاهىدىنى بىكار قىلىش) ئېلانىدۇر**﴾، ﴿**وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا...**﴾ ﴿**ئەگەر ئۇلار تىنچلىققا مايىل بولسا، سەنمۇ تىنچلىققا مايىل بولغىن**﴾ دېگەن سۆزلىرىدۇر.

مەرۋان ۋە مىسۋەر ئىبنى مەخرەمە قاتارلىقلار مۇنداق رىۋايەت قىلغان: ‹پەيغەمبەر ﷺ هۇدەيبىيىدە سۇهەيل ئىبنى ئەمرى بىلەن ئون يىل ئۇرۇش توختىتىشقا كېلىشىم تۈزگەن›. چۈنكى، بەزىدە مۇسۇلمانلاردا ئاجىزلىق بولۇپ قالسا، تاكى ئۇلار كۈچەيگەنگە قەدەر دۇشمەنلەر بىلەن كېلىشىم تۈزسە بولىدۇ. مۇسۇلمانلارنىڭ كاپىرلارغا قارشى ئۇرۇش قىلىشتىن ئاجىز كېلىشى ياكى كاپىرلار بىلەن كېلىشىم تۈزۈش ئارقىلىق ئۇلارنىڭ مۇسۇلمان بولۇشىنى كۆزلەش ۋە ياكى كاپىرلار جىزىيە تاپشۇرۇپ دىنىنىڭ ئەهكاملىرىنى لازىم تۇتۇشىدەك پەقەت مۇسۇلمانلارنىڭ مەنپەئەتىنى نەزەردە تۇتۇپلا كېلىشىم تۈزۈش دۇرۇس. بۇ ئىش ئىسپاتلانغان ئىكەن، مۇددەت بەلگىلىمەستىن مۇتلەق كېلىشىم تۈزۈش دۇرۇس ئەمەس، چۈنكى ئۇ جىهادنى پۈتۈنلەي تەرك ئېتىشكە ئېلىپ بارىدۇ]. يۇقىرىدا ئىبنى قۇدامىنىڭ: «مۇسۇلمانلارنىڭ مەنپەئەتىنى نەزەردە تۇتۇپلا كېلىشىم تۈزۈش دۇرۇس» دېگەن سۆزىنى كۆردىڭىز.

«ئەلمەجمۇئ» ناملىق كىتابنىڭ ئاپتورى مۇنداق دەيدۇ: [بىرەر ئىقلىم ياكى بىرەر رايوننىڭ ئۆز ئالدىغا كېلىشىم تۈزۈشى دۇرۇس ئەمەس. پەقەت خەلىپىنىڭ ياكى خەلىپە ئۇنىڭغا بۇ هوقۇقنى تاپشۇرغان كىشىنىڭلا كېلىشىم تۈزۈشى دۇرۇس. چۈنكى، بۇنداق كېلىشىم تۈزۈش هوقۇقى ئەگەر هەربىر كىشىگە بېرىلسە، بىر ئادەمنىڭ بىرەر رايون خەلقى بىلەن كېلىشىم تۈزۈپ قويۇشىدىن ساقلانغىلى بولمايدۇ. هالبۇكى، مەنپەئەت ئۇلار بىلەن ئۇرۇش قىلىشتۇر. ئاقىۋەتتە زىيان چوڭ

[1] «مەجمۇئۇل فەتاۋا» 28ـ جىلد 259ـ بەت

بولۇپ كېتىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، كېلىشىم تۈزۈش پەقەت خەلىپىگە ياكى ئۇنىڭ ئورۇنباسارىغىلا خاس. ئەگەر خەلىپە غالىب ھالەتتە بولسا، ئەھۋالغا قارىلىدۇ. ئەگەر كېلىشىمدە پايدا بولمىسا، ئۇنى تۈزۈش دۇرۇس ئەمەس. بۇنىڭ دەلىلى الله تائالانىڭ مۇنۇ سۆزىدۇر: **﴿فَلَا تَهِنُوا وَتَدْعُوا إِلَى السَّلْمِ وَأَنْتُمُ الْأَعْلَوْنَ وَاللَّهُ مَعَكُمْ﴾** ﴿**(كاپىرلار بىلەن جەڭ قىلغان چېغىڭلاردا) بوشاپ قالماڭلار، (كاپىرلارنى) سۈلھىگە چاقىرماڭلار. ھالبۇكى، سىلەر غالىبتۇرسىلەر، الله سىلەر بىلەن بىرگىدۇر**﴾].

ئىبنى كەسىر الله تائالانىڭ: **﴿فَلَا تَهِنُوا وَتَدْعُوا إِلَى السَّلْمِ وَأَنْتُمُ الْأَعْلَوْنَ وَاللَّهُ مَعَكُمْ﴾** ﴿**(كاپىرلار بىلەن جەڭ قىلغان چېغىڭلاردا) بوشاپ قالماڭلار، (كاپىرلارنى) سۈلھىگە چاقىرماڭلار. ھالبۇكى، سىلەر غالىبتۇرسىلەر، الله سىلەر بىلەن بىرگىدۇر**﴾ دېگەن سۆزىنىڭ تەپسىرىدە مۇنداق دېگەن: [دۈشمەنلەردىن بوشاپ قالماڭلار، ﴿**(كاپىرلارنى) سۈلھىگە چاقىرماڭلار**﴾ يەنى سىلەر كۈچلۈك، سانىڭلار ۋە تەييارلىقىڭلار كۆپ ھالەتتە تۇرۇپ كاپىرلارنى سۈلھىگە ۋە ئۇرۇش توختىتىشقا چاقىرماڭلار. شۇنىڭ ئۈچۈن، الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿فَلا تَهِنُوا وَتَدْعُوا إِلَى السَّلْمِ وَأَنْتُمْ الأَعْلَوْنَ﴾** ﴿**(كاپىرلار بىلەن جەڭ قىلغان چېغىڭلاردا) بوشاپ قالماڭلار، (كاپىرلارنى) سۈلھىگە چاقىرماڭلار. ھالبۇكى، سىلەر غالىبتۇرسىلەر**﴾، يەنى سىلەر دۈشمىنىڭلاردىن ئۈستۈن ھالەتتە تۇرۇپ دېمەكچى.

ئەمما، كاپىرلار بارچە مۇسۇلمانلارغا سېلىشتۇرغاندا كۈچلۈك ۋە كۆپ بولسا، شۇنداقلا خەلىپە سۈلھى ۋە مۇئاھىدە تۈزۈشتە پايدا بار دەپ قارىسا، خۇددى پەيغەمبەر ﷺ نى قۇرەيش كاپىرلىرى مەككىگە كىرىشتىن توسۇپ، ئۇ زاتنى سۈلھىگە ۋە مۇسۇلمانلار بىلەن ئۆزلىرىنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئون يىل ئۇرۇش توختىتىشقا چاقىرغان ۋاقىتتا، پەيغەمبەر ﷺ نىڭ ئۇلارنىڭ ئاشۇ تەلىپىگە قوشۇلغىنىدەك، ئۇنىڭ شۇنداق قىلىش ھوقۇقى بار. الله تائالانىڭ: ﴿**الله سىلەر بىلەن بىللىدۇر**﴾ دېگەن سۆزىدە دۈشمەنلەر ئۈستىدىن غەلىبە-نۇسرەت ئاتا قىلىش بىلەن بىرگە، كاتتا بىر بېشارەت بېرىش بار.

بەزى كىشىلەر، بولۇپمۇ يېڭىدىن مەيدانغا كەلگەنلەر شۇ كۆز قاراشقا بارىدۇكى، مۇسۇلمانلار بىلەن كاپىرلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا بولغان ئالاقىدىكى ئاساس تىنچلىق. بۇنىڭدىن مۇستەسنا ھالەت بولسا، زۆرۈرىيەت تېپىلغاندا ئۇرۇش قىلىشتۇر. ئۇلار بۇ سۆزگە الله تائالانىڭ: **﴿وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ﴾** ﴿**ئەگەر ئۇلار تىنچلىققا مايىل بولسا، سەنمۇ تىنچلىققا مايىل بولغىن، الله قا تەۋەككۈل قىلغىن**﴾ دېگەن سۆزىنى دەلىل قىلىپ كەلتۈرىدۇ. مانا بۇ پىكىر دۈشمەننى ئۆزىنىڭ دىيارىدا يوقىتىشتىن ئىبارەت ھەقنى كېڭەيتىش جىھادىنى پۈتۈنلەي نابۇت قىلىۋېتىشقا ئېلىپ بارىدۇ ۋە جىھادنى پەقەت قوغدىنىش جىھادى بىلەنلا چەكلەپ قويىدۇ. بۇ گەپنى دەيدىغانلارنىڭ خاتالىقىنى 6- بۆلەكتە بايان قىلدۇق.

ئەمما، يۇقىرىدا ئۇلار دەلىل كەلتۈرگەن ئايەتتە، ئۇلارنىڭ سۆزىگە دەلىل يوق، چۈنكى ئۇ ئايەت مۇسۇلمانلارنىڭ كېلىشىم تۈزۈشكە ئېھتىياجىنىڭ چۈشۈشى شەرتى بىلەن كېلىشىم تۈزۈشنىڭ دۇرۇسلۇقىغا قارىتىلغان. بۇ شەرتنى: **﴿فَلا تَهِنُوا وَتَدْعُوا إِلَى السَّلْمِ وَأَنْتُمْ الأَعْلَوْنَ﴾** ﴿**(كاپىرلار بىلەن جەڭ**

---

[1] سۈرە مۇھەممەد 35- ئايەت

قىلغان چېغىڭلاردا) بوشاپ قالماڭلار، (كاپىرلارنى) سۈلھىگە چاقىرماڭلار. ھالبۇكى، سىلەر غالىبتۇرسىلەر﴾[1] دېگەن بىرىنچى ئايەت بايان قىلىپ بېرىدۇ.

سۈرە ئەنفالنىڭ ئايىتى مۇسۇلمانلارنىڭ سۈلھى تۈزۈشكە ئېھتىياجى چۈشكەن ۋە مۇسۇلمانلارنىڭ پايدىسىغا بولغان بولۇشىدىن ئىبارەت بىرلا ھالەتكە خاس. ئەمما، سۈرە مۇھەممەدنىڭ ئايىتى بولسا، سۈلھى تۈزۈشنىڭ مۇسۇلمانلارنىڭ پايدىسىغا بولمىغان، مۇسۇلمانلارنىڭ ئۆز دۈشمىنىگە بېسىم قىلغۇدەك كۈچى بولغان يەنە بىر ھالەتكە خاس. مۇشۇ ئايەتكە ئاساسەن، بۇ چاغدا سۈلھى تۈزۈش دۇرۇس ئەمەس. بۇ ھالەتتە سۈلھى تۈزگەنلىك، ئىسلام دىنىنى باشقا دىنلار ئۈستىدىن ئۈستۈن قىلىشتىن ئىبارەت ئاساسىي مەقسەتتىن چەتنىگەنلىك. بۇنىڭ دەلىلى الله تائالانىڭ مۇنۇ سۆزىدۇر: **﴿وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ﴾** ﴿پىتنە تۈگىگەن، دىن پۈتۈنلەي الله ئۈچۈن بولغانغا قەدەر ئۇلار بىلەن ئۇرۇشۇڭلار﴾،[2] **﴿هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ﴾** ﴿الله ھەق دىن (ئىسلام)نى بارلىق دىنلاردىن ئۈستۈن قىلىش ئۈچۈن، ئۆزىنىڭ پەيغەمبىرىنى (يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى تولۇق) ھىدايەت ۋە ھەق دىن بىلەن ئەۋەتتى، مۇشرىكلار ئۇنىڭ (ئۈستۈن بولۇشىنى) يامان كۆرگەن تەقدىردىمۇ﴾.[3] مانا بۇ ئاساسىي مەقسەتتۇر.

ئىسلام دىنىنى ئۈستۈن قىلىش مۇشرىكلار مۇسۇلمان بولۇپ، ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى الله تائالاغا ئىبادەت قىلىشقا قايتقانغا قەدەر ئۇلارغا قارشى ئۇرۇش قىلىش ياكى ئۇلار يەككە-يېگانە بىر الله قا ئىبادەت قىلىشتىن باش تارتقان ھەرقانداق ئادەم دۇچ كېلىدىغان خارلىققا دۇچ كېلىپ، ئۆزلىرىنىڭ كۇفرىسى ئۈستىدە قېلىپ تۇرۇپ، ئىسلام ھۆكۈمرانلىقى ئاستىدا جىزىيە تاپشۇرغان ھالدا ياشاش بىلەن بولىدۇ. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ﴾** ﴿سىلەر ئەھلى كىتاب بىلەن، تاكى ئۇلار سىلەرگە بويسۇنۇپ خار ھالدا جىزىيە تۆلىگەنگە قەدەر، ئۇرۇش قىلىڭلار﴾،[4] **﴿إِنَّ الَّذِينَ يُحَادُّونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُوْلَئِكَ فِي الأَذَلِّينَ﴾** ﴿شۈبھىسىزكى، الله بىلەن ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى بىلەن قارشىلاشقۇچىلار ئەڭ خار ئىنسانلار قاتارىدىدۇر﴾.[5]

ئىبنى كەسىر سۈرە ئەنفالدىكى: **﴿وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا﴾** ﴿ئەگەر ئۇلار تىنچلىققا مايىل بولسا، سەنمۇ تىنچلىققا مايىل بولغىن﴾[6] دېگەن ئايەتنىڭ تەپسىرىدە مۇنداق دېگەن: [ئىبنى ئاببىاس، مۇجاھىد، زەيد ئىبنى ئەسلەم، ئەتائۇل خۇراسانى، ئىكرەمە، ھەسەن ۋە قەتادە قاتارلىق ئۆلىمالار مۇنداق دېگەن: «بۇ ئايەت سۈرە تەۋبىدىكى: **﴿قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ﴾** ﴿سىلەر ئەھلى كىتابتىن الله قا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىشەنمەيدىغانلار بىلەن ئۇرۇش قىلىڭلار﴾[7] دېگەن بۇ قىلىچ ئايىتى بىلەن ئەمەلدىن قالغۇچىدۇر». ئۇ سۆزنىمۇ ئويلىنىش كېرەك. چۈنكى، سۈرە تەۋبىنىڭ ئايىتىدە ئەگەر ئۇرۇش قىلىش مۇمكىن بولسا، ئۇلار بىلەن ئۇرۇش قىلىشقا بۇيرۇق بار. ئەگەر دۈشمەن كۆپ

---

[1] سۈرە مۇھەممەد 35- ئايەت
[2] سۈرە ئەنفال 39- ئايەت
[3] سۈرە تەۋبە 33- ئايەت
[4] سۈرە تەۋبە 29- ئايەت
[5] سۈرە مۇجادىلە 20- ئايەت
[6] سۈرە ئەنفال 61- ئايەت
[7] سۈرە تەۋبە 29- ئايەت

بولسا، ئۇلار بىلەن كېلىشىم تۈزۈش دۇرۇس. ئۇنىڭغا يۇقىرىقى ئايەتنى كەرىمە ھەمدە پەيغەمبەر ﷺ نىڭ ھۇدەيبىيە كۈنىدە كېلىشىم تۈزگەنلىكى دالالەت قىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، بۇ ئىككى ئايەتنىڭ ئوتتۇرىسىدا زىتلىق يوق، نە بىر-بىرىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇۋەتمەيدۇ ۋە نە بىر-بىرىنى خاسلاشتۇرمايدۇ. الله ياخشى بىلگۈچىدۇر].[1]

ئىبنى ھەجەر: **﴿وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا﴾ ﴿ئەگەر ئۇلار تىنچلىققا مايىل بولسا، سەنمۇ تىنچلىققا مايىل بولغىن﴾** دېگەن ئايەت توغرىسىدا مۇنداق دەيدۇ: [بۇ ئايەت مۇشرىكلار كۈچلۈك ۋە سانى كۆپ بولسا، ئۇلار بىلەن كېلىشىم تۈزۈشنىڭ يولغا قويۇلۇشىغا دالالەت قىلىدۇ. ئايەتتىكى شەرتنىڭ مەنىسى شۇكى، سۇلھى تۈزۈشكە بېرىلگەن بۇيرۇق سۇلھى تۈزۈشنىڭ ئىسلامغا پايدىلىق بولۇش شەرتىگە باغلاپ قويۇلغان. ئەگەر ئىسلام كۇفرى ئۈستىدىن غالىب بولۇپ كېلىشىم تۈزۈشتە پايدا ئېنىق بولمىسا، كېلىشىم تۈزۈشكە بولمايدۇ].[2]

دەلىل كەلتۈرۈلگەن ئايەت ھاجەت چۈشكەندە كېلىشىم تۈزۈشنىڭ يولغا قويۇلۇشىغا دالالەت قىلىدۇكى، كېلىشىم تۈزۈشنىڭ ۋاجىبلىقىغا دالالەت قىلمايدۇ.

يۇقىرىقى سۆزلەردىن ئىسلام دىنى تىنچلىققا چاقىرمايدۇ دەپ چۈشىنىۋېلىشقا بولمايدۇ. بەلكى ئىسلام دىنى تىنچلىققا چاقىرىدۇ. شۇنداقلا، ئۆزىنىڭ خاس مەپكۇرىسىغا تايىنىپ تۇرۇپ چاقىرىدۇ ھەمدە بۇ تىنچلىقنى بارلىق مەخلۇقلارغا خالايدۇ. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلا رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ﴾ ﴿(ئى مۇھەممەد!) سېنى بىز پۈتۈن ئەھلى جاھان ئۈچۈن پەقەت رەھمەت قىلىپلا ئەۋەتتۇق﴾**،[3] **﴿اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُمْ مِنْ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ﴾ ﴿الله مۇئمىنلەرنىڭ ئىگىسىدۇر، ئۇلارنى (كۇفرىنىڭ) زۇلمىتىدىن (ئىماننىڭ) يورۇقلۇقىغا چىقىرىدۇ﴾**،[4] **﴿وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا﴾ ﴿الله (پەيغەمبەرلەرنى ﴿الله (پەيغەمبەرلەرنى ئەۋەتىپ) يەر يۈزىنى تۈزىگەندىن كېيىن، يەر يۈزىدە بۇزۇقچىلىق قىلماڭلار﴾**،[5] **﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَى وَيَنْهَى عَنْ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنكَرِ وَالْبَغْيِ﴾ ﴿الله ھەقىقەتەن (كىشىلەر ئارىسىدا) ئادىل بولۇشقا، (جىمى خەلققە) ياخشىلىق قىلىشقا، خىش-ئەقرىبالارغا سىلە-رەھىم قىلىشقا بۇيرۇيدۇ، قەبىھ (سۆز-ھەرىكەتلەر)دىن، يامان ئىشلاردىن ۋە زۇلۇم قىلىشتىن توسىدۇ﴾**.[6]

مەخلۇقلارغا رەھىم-شەپقەت قىلىش، ئۇلارنى كۇفرىنىڭ زۇلمىتىدىن ئىماننىڭ يورۇقلۇقىغا چىقىرىش، گۈزەل ئەخلاقلارغا قىزىقتۇرۇش، ئۇلارنى: **﴿وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ ﴿«ئى ئەھلى كىتاب! (يەنى يەھۇدىيلار ۋە ناسارالار) الله نى قويۇپ بىر-بىرىمىزنى خۇدا قىلىۋالمايلى﴾**[7] دېگەن ئايەتنىڭ روھىغا ئاساسەن ئىنسانلارغا قۇلچىلىق قىلىشتىن ئازاد قىلىش ۋە ئۇلارنى زېمىندا بۇزۇقچىلىق قىلىشتىن توسۇش قاتارلىق بۇ ئىشلار ئىسلام چۈشەنچىسىدىكى ھەقىقىي

[1] «تەپسىر ئىبنى كەسىر»
[2] «فەتھۇل بارى» 6- جىلد 275-، 276- بەتلەر
[3] سۈرە ئەنبىيائ 107- ئايەت
[4] سۈرە بەقەرە 257- ئايەت
[5] سۈرە ئەئراف 56-، 185- ئايەتلەر
[6] سۈرە نەھل 90- ئايەت
[7] سۈرە ئال ئىمران 64- ئايەت

تىنچلىقتۇر. ناۋادا بۇلار ۋۇجۇدقا چىقمايدىكەن، ﴿پىتنە تۈگىگەن، دىن پۈتۈنلەي الله ئۈچۈن بولغانغا قەدەر﴾ ئۇلارغا قارشى جىھاد قىلىش پەرز.

11ـ بۆلەك. ھىجرەت تاكى كۈن مەغرىبتىن چىققانغا قەدەر ئۈزۈلۈپ قالمايدۇ

بۇ ھەقتە پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «وَأَنَا آمُرُكُمْ بِخَمْسٍ اللَّهُ أَمَرَنِي بِهِنَّ: الْجَمَاعَةِ، وَالسَّمْعِ، وَالطَّاعَةِ، وَالْهِجْرَةِ، وَالْجِهَادِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ» «مەن سىلەرنى بەش نەرسىگە بۇيرۇيمەن، الله مېنى شۇنىڭغا بۇيرۇغان: ❶ جامائەتنى لازىم تۇتۇشقا، ❷ (ئەمىرنىڭ سۆزىنى) ئاڭلاشقا، ❸ (ئەمىرگە) ئىتائەت قىلىشقا، ❹ ھىجرەت قىلىشقا، ❺ الله يولىدا جىھاد قىلىشقا».[1]

يەنە مۇنداق دېگەن: «لَا تَنْقَطِعُ الْهِجْرَةُ حَتَّى تَنْقَطِعَ التَّوْبَةُ، وَلَا تَنْقَطِعُ التَّوْبَةُ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا» «تەۋبە ئۈزۈلۈپ قالمىغۇچە ھىجرەت توختاپ قالمايدۇ، كۈن مەغرىبتىن چىقمىغۇچە تەۋبە ئۈزۈلۈپ قالمايدۇ».[2]

ھىجرەت تۆۋەندىكى بىر نەچچە سەۋەبلەر ئۈچۈن پەرز بولىدۇ:

1ـ دىندا زىيانكەشلىككە ئۇچراشتىن قورققانلىقتىن، مۇشرىكلاردىن ئايرىلىش ئارقىلىق دىنىنى ئېلىپ قېچىش. ئۇ بولسا كۇفرى دىيارىدىن ئىسلام دىيارىغا ياكى قادىر بولغىنىچە بىخەتەر دىيارغا ھىجرەت قىلىشتۇر. بۇ ھەقتە پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «أَنَا بَرِيءٌ مِنْ كُلِّ مُسْلِمٍ يُقِيمُ بَيْنَ أَظْهُرِ الْمُشْرِكِينَ لَا تَرَاءَى نَارَاهُمَا» «مەن مۇشرىكلارنىڭ ئارىسىدا ياشايدىغان ھەرقانداق مۇسۇلماندىن بىزار. ئۇ ئىككىسىنىڭ ئوتى بىر-بىرىنى كۆرمەسلىكى لازىم».[3]

ئىمام بۇخارى ئەتا ئىبنى ئەبۇ رەباھنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلغان: مەن ئۇبەيدە ئىبنى ئۆمەير ئەللەيسى بىلەن ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانى زىيارەت قىلدىم. بىز ئۇنىڭدىن ھىجرەت توغرۇلۇق سورىساق، ئۇ: {لَا هِجْرَةَ الْيَوْمَ، كَانَ الْمُؤْمِنُونَ يَفِرُّ أَحَدُهُمْ بِدِينِهِ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى وَإِلَى رَسُولِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَخَافَةَ أَنْ يُفْتَنَ عَلَيْهِ، فَأَمَّا الْيَوْمَ فَقَدْ أَظْهَرَ اللَّهُ الْإِسْلَامَ، وَالْيَوْمَ يَعْبُدُ رَبَّهُ حَيْثُ شَاءَ وَلَكِنْ جِهَادٌ وَنِيَّةٌ} {بۈگۈن ھىجرەت قىلىش يوق. ئاۋۋال مۇئمىنلەرنىڭ بىرى دىنى ئۈستىدە زىيانكەشلىككە دۇچار بولۇشتىن قورقۇپ، ئۆز دىنىنى الله ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى تەرەپكە ئېلىپ قاچاتتى. ئەمما، بۈگۈن الله ئىسلام دىنىنى غالىب قىلدى. ئۇلار بۈگۈن رەببىگە خالىغان يەردە ئىبادەت قىلالايدۇ. لېكىن، جىھاد ۋە نىيەت باقىي قالىدۇ}[4] دېدى.

ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا ئىنكار قىلغان ھىجرەت ئىسلام دىيارىدىن ئىسلام دىيارىغا ھىجرەت قىلىشتۇر. بۇ نۇقتىنى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ: «بۈگۈن ھىجرەت قىلىش يوق» دېگەن سۆزى ئىسپاتلايدۇ. ئۇلار ئىسلام دىيارىدا ئىدى. ئاندىن كېيىن ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا ھىجرەتنىڭ سەۋەبىنى زىيانكەشلىككە دۇچار بولۇشتىن قورقۇپ، دىنىنى ئېلىپ قېچىش بىلەن بېكىتتى.

---

[1] ئەھمەد رىۋايىتى، ئەلبانى بۇ ھەدىسنى «سەھىھ» دېگەن.

[2] ئەبۇ داۋۇد رىۋايىتى، ئەلبانى بۇ ھەدىسنى «سەھىھ» دېگەن.

[3] ئەبۇ داۋۇد ۋە تىرمىزى رىۋايىتى، ئەلبانى بۇ ھەدىسنى «سەھىھ» دېگەن.

[4] 3900ـ ھەدىس

2ـ خۇددى ھارىسىل ئەشئەرىنىڭ يۇقىرىقى ھەدىسىدە كەلگەندەك، ھىجرەت الله يولىدىكى جىھادنىڭ مۇقەددىمىسىگە ئوخشايدۇ. «وَأَنَا آمُرُكُمْ بِخَمْسٍ اللَّهُ أَمَرَنِي بِهِنَّ: الْجَمَاعَةِ، وَالسَّمْعِ، وَالطَّاعَةِ، وَالْهِجْرَةِ، وَالْجِهَادِ» «مەن سىلەرنى بەش نەرسىگە بۇيرۇيمەن، الله مېنى شۇنىڭغا بۇيرۇغان: ❶ جامائەتنى لازىم تۇتۇشقا، ❷ (ئەمىرنىڭ سۆزىنى) ئاڭلاشقا، ❸ (ئەمىرگە) ئىتائەت قىلىشقا، ❹ ھىجرەت قىلىشقا، ❺ جىھاد قىلىشقا».

رەسۇلۇللاھ ﷺ ھىجرەتنى جىھادنىڭ مۇقەددىمىسى قىلىپ بېكىتتى ۋە جىھاد بىلەن يېقىن بىر يەردە بايان قىلدى. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ هَاجَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا فُتِنُوا ثُمَّ جَاهَدُوا وَصَبَرُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ ﴿ئاندىن (ئى مۇھەممەد!) زىيانكەشلىككە ئۇچرىغاندىن كېيىن، ھەقىقەتەن (مەدىنىگە) ھىجرەت قىلغان، ئاندىن (الله نىڭ يولىدا) جىھاد قىلغان ۋە (جىھادنىڭ مۇشەققەتلىرىگە) چىدىغانلارغا پەرۋەردىگارىڭ (مەغفىرەت قىلىدۇ). شۈبھىسىزكى، پەرۋەردىگارىڭ شۇنىڭدىن (يەنى ئۇلارنىڭ ھىجرەت، جىھاد، سەۋر قىلغىنىدىن) كېيىن ئۇلارغا ئەلۋەتتە مەغفىرەت قىلغۇچىدۇر، رەھمەت قىلغۇچىدۇر﴾.**[1]

شۇنىڭ ئۈچۈن، ھىجرەت زىيانكەشلىككە ئۇچرىغاندىن كېيىنكى ئاخىرقى مەنزىل بولمىدى، پەقەت جىھاد ۋە ئۇنىڭ مۇشەققەتلىرىگە چىداشتىن ئىبارەت كېيىنكى باسقۇچنىڭ مۇقەددىمىسى بولدى.

بۇ ھەقتە پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «لاَ تَنْقَطِعُ الْهِجْرَةُ مَا دَامَ الْعَدُوُّ يُقَاتَلُ» «دۈشمەنگە قارشى ئۇرۇش قىلىنىپلا تۇرىدىكەن، ھىجرەت ئۈزۈلۈپ قالمايدۇ».[2]

مەن يۇقىرىدا، جىھادنىڭ تاكى مۇسۇلمانلار ئىسا ئىبنى مەريەم ئەلەيھىسسالام بىلەن بىللە تۇرۇپ دەججالغا قارشى ئۇرۇش قىلغانغا قەدەر داۋاملىشىدىغانلىقىنى بايان قىلغان ئىدىم. مانا بۇ الله تائالا يولىدىكى جىھادنىڭ ئەڭ ئاخىرقىسى بولۇپ، دەلىللەر بىلەن ئىسپاتلانغان.

ھىجرەت جىھادنىڭ مۇقەددىمىسىگە ئوخشايدۇ. ئۇ ياكى يەنە بىر رايوندىكى مۇسۇلمان مۇجاھىدلارغا ياردەم بېرىش مەقسىتىدە ۋە ياكى مۇسۇلمان كىشى ئۆزىنىڭ دىيارىدىكى جىھادقا قايتىش ئۈچۈن تەييارلىق كۆرۈش ۋە ياردەمچى توپلاش مەقسىتىدە ئېلىپ بېرىلىدۇ.

ئىبنى قۇدامە ھىجرەتنىڭ ھۆكمى توغرۇلۇق مۇنداق دەيدۇ: [ھىجرەت كۇفرى دىيارىدىن ئىسلام دىيارىغا چىقىپ كېتىشتۇر. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ قَالُوا فِيمَ كُنْتُمْ قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِي الْأَرْضِ قَالُوا أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا﴾ ﴿ئۆزلىرىگە زۇلۇم قىلغۇچىلار (يەنى ھىجرەتنى تەرك ئېتىپ، كۇففارلار بىلەن بىللە تۇرغۇچىلار)نىڭ جانلىرى پەرىشتىلەر تەرىپىدىن ئېلىنىدىغان چاغدا، پەرىشتىلەر ئۇلاردىن: «(دىنىڭلارنىڭ ئىشىدا) قايسى ھالەتتە ئىدىڭلار؟» دەپ سورايدۇ. ئۇلار: «زېمىندا (يەنى مەككى زېمىنىدا) بىز (دىننى بەرپا قىلىشتىن) بوزەك قىلىنغان ئىدۇق» دەيدۇ. پەرىشتىلەر: «ھىجرەت قىلساڭلار الله نىڭ زېمىنى كەڭرى ئەمەسمىدى؟» دەيدۇ﴾.**[3]

---

[1] سۈرە نەھل 110ـ ئايەت

[2] ئەھمەد رىۋايىتى، ئەلبانى بۇ ھەدىسنى «سەھىھ» دېگەن.

[3] سۈرە نىسائ 97ـ ئايەت

پەيغەمبەر ﷺ دىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ، ئۇ مۇنداق دېگەن: «أَنَا بَرِيءٌ مِنْ كُلِّ مُسْلِمٍ يُقِيمُ بَيْنَ أَظْهُرِ الْمُشْرِكِينَ لَا تَرَاءَى نَارَاهُمَا» «مەن مۇشرىكلارنىڭ ئارىسىدا ياشايدىغان ھەرقانداق مۇسۇلماندىن بىزار. ئۇ ئىككىسىنىڭ ئوتى بىر-بىرىنى كۆرمەسلىكى لازىم».[1]

ئۇنىڭ مەنىسى، ئەگەر بىر جايدا ئوت يېقىلسا، مۇسۇلمان ئادەم مۇشرىكلارنىڭ ئوتىنى، ئۇلارمۇ ئۇ ئادەمنىڭ ئوتىنى كۆرىدىغان جايدا ياشاشقا بولمايدۇ.

بۇ ئىككىسىدىن باشقىمۇ دەلىللەر كۆپ. بارلىق ئەھلى ئىلىملەر مۇنداق دەيدۇ: «ھىجرەتنىڭ ھۆكمى ئۈزۈلۈپ قالماستىن قىيامەت كۈنىگىچە باقىي قېلىپ قالىدۇ».

بىر بۆلۈك ئادەملەر مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر ﷺ نىڭ: «لَا هِجْرَةَ بَعْدَ الْفَتْحِ» «مەككە فەتھى بولغاندىن كېيىن ھىجرەت قىلىش يوق»[2] دېگەنلىكى، يەنە: «قَدِ انْقَطَعَتِ الْهِجْرَةُ وَلَكِنْ جِهَادٌ وَنِيَّةٌ» «ھىجرەت ئۈزۈلۈپ قالدى، لېكىن جىھاد ۋە نىيەت باقىي قالىدۇ»[3] دېگەنلىكى ئۈچۈن ھىجرەت ئۈزۈلۈپ قالدى.

يەنە مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: سەفۋان ئىبنى ئۇمەييە مۇسۇلمان بولۇپ، ئۇنىڭغا: «ھىجرەت قىلمىغان ئادەمنىڭ دىنى بولمايدۇ» دېيىلگەندە، ئۇ مەدىنىگە كەلدى. ئۇنىڭغا پەيغەمبەر ﷺ: «مَا جَاءَ بِك أَبَا وَهْبٍ؟» «ئى ئابا ۋەھبى! نېمىگە كەلدىڭ؟» دېدى. ئۇ ماڭا: «‹ھىجرەت قىلمىغان ئادەمنىڭ دىنى بولمايدۇ› دېيىلگەن ئىدى» دېدى. پەيغەمبەر ﷺ: «ارْجِعْ أَبَا وَهْبٍ إِلَى أَبَاطِحِ مَكَّةَ، أَقِرُّوا عَلَى مَسَاكِنِكُمْ، فَقَدْ انْقَطَعَتْ الْهِجْرَةُ، وَلَكِنْ جِهَادٌ وَنِيَّةٌ» «ئى ئابا ۋەھبى! مەككىنىڭ سايلىقلىرىغا قايتىپ كەت. ئۆيلىرىڭلاردا قارار ئېلىڭلار. ھىجرەت ئۈزۈلۈپ قالدى، لېكىن جىھاد ۋە نىيەت باقىي قالىدۇ»[4] دېدى. بۇنى سەئىد رىۋايەت قىلغان.

بىزنىڭ دەلىلىمىز مۇئاۋىيە ﵁ نىڭ رىۋايەت قىلغان ھەدىسى بولۇپ، ئۇ مۇنداق دەيدۇ: مەن پەيغەمبەر ﷺ نىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىغان ئىدىم: «لَا تَنْقَطِعُ الْهِجْرَةُ حَتَّى تَنْقَطِعَ التَّوْبَةُ، وَلَا تَنْقَطِعُ التَّوْبَةُ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا» «تەۋبە ئۈزۈلۈپ قالمىغۇچە ھىجرەت ئۈزۈلۈپ قالمايدۇ، كۈن مەغرىبتىن چىقمىغۇچە تەۋبە ئۈزۈلۈپ قالمايدۇ».[5]

يەنە پەيغەمبەر ﷺ دىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنغان: «إِنَّ الْهِجْرَةَ لاَ تَنْقَطِعُ مَا كَانَ الْجِهَادُ» «جىھاد داۋاملىشپلا تۇرىدىكەن، ھىجرەت ئۈزۈلۈپ قالمايدۇ».[6]

ھىجرەتكە دالالەت قىلغۇچى ئايەت ۋە ھەدىسلەر مۇتلەق ھەمدە ھىجرەتنى تەقەززا قىلغۇچى ئامىل ھەر زامان مەۋجۇد. ئەمما، ئاۋۋالقى ھەدىسلەرگە كەلسەك، پەيغەمبەر ﷺ ئۇ ھەدىسلەر بىلەن «مەككە فەتھى بولغاندىن كېيىن ھىجرەت قىلىش يوق» دېيىش ئارقىلىق، فەتھى قىلىنىپ بولغان

---

[1] ئەبۇ داۋۇد رىۋايىتى

[2] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

[3] تەبەرانىينىڭ «ئەلمۇئجەمۇل ئەۋسەت» ناملىق كىتابى 7- جىلد 161- بەت

[4] «سۈنەن سەئىيد ئىبنى مەنسۇر» 5- جىلد 360- بەت

[5] ئەبۇ داۋۇد رىۋايىتى

[6] ئەھمەد رىۋايىتى

شەھەردىن ھىجرەت قىلىش يوق دېگەننى مەقسەت قىلغان. پەيغەمبەر ﷺ سەفۋانغا: «ھىجرەت ئۈزۈلۈپ قالدى» دېگەن سۆزىدە مەككىدىن ھىجرەت قىلىشنى كۆزدە تۇتقان. چۈنكى، ھىجرەت دېگەن كاپىرلار دىياردىن چىقىپ كېتىشتۇر. ئەگەر مەزكۇر دىيارلار فەتھى قىلىنسا، ئۇ كاپىرلار دىيارى بولۇپ قېلىۋەرمەيدۇ. شۇنىڭدەك، ئۇنىڭغا ئەگىشىپ ھىجرەت قىلىشمۇ باقي قالمايدۇ. ئەمما، فەتھى قىلىنغان ھەرقانداق دىياردىن ھىجرەت قىلىنمايدۇ، ھىجرەت ئۇ دىيارغا قىلىنىدۇ.

ھىجرەت ھەققىدىكى بۇ ھۆكۈم ئىسپاتلانغان ئىكەن، كىشىلەر ھىجرەت ھەققىدە ئۇچ قىسمغا ئايرىلغان:

بىرىنچىسى، ھىجرەت قىلىشى پەرز بولغان كىشى. ھىجرەت قىلىشقا قادىر بولالايدىغان ھەمدە ئۈستىگە ھىجرەت قىلىش پەرز بولغان، ئۇنىڭغا دىننى ئاشكارا قىلىش مۇمكىن بولمايدىغان، كاپىرلارنىڭ ئارىسىدا تۇرۇپ، دىننىڭ مەجبۇرىيەتلىرىنى ئادا قىلىش مۇمكىن بولمايدىغان ئادەمنىڭ ھىجرەت قىلىشى پەرز. بۇنىڭ دەلىلى الله تائالانىڭ: **﴿إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّاهُمُ الْمَلائِكَةُ ظَالِمِي أَنفُسِهِمْ قَالُوا فِيمَ كُنتُمْ قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِي الأَرْضِ قَالُوا أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا فَأُوْلَئِكَ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَسَاءَتْ مَصِيرًا﴾ ﴿ئۆزلىرىگە زۇلۇم قىلغۇچىلار (يەنى ھىجرەتنى تەرك ئېتىپ كۇففارلار بىلەن بىللە تۇرغۇچىلار)نىڭ جانلىرى پەرىشتىلەر تەرىپىدىن ئېلىنىدىغان چاغدا، پەرىشتىلەر ئۇلاردىن: «(دىنىڭلارنىڭ ئىشىدا) قايسى ھالەتتە ئىدىڭلار؟» دەپ سورايدۇ. ئۇلار: «زېمىندا (يەنى مەككى زېمىندا) بىز (دىننى بەرپا قىلىشتىن) بۇزۇلۇپ قالغان ئىدۇق» دەيدۇ. پەرىشتىلەر: «ھىجرەت قىلساڭلار الله نىڭ زېمىنى كەڭرى ئەمەسمىدى؟» دەيدۇ. ئەنە شۇ (ھىجرەت قىلمىغان)لارنىڭ بارىدىغان جايى جەھەننەمدۇر. جەھەننەم نېمىدېگەن يامان جاي!﴾**[1] دېگەن سۆزىدۇر. مانا بۇ ھىجرەتنىڭ پەرزلىكىگە دالالەت قىلىدىغان قاتتىق تەھدىت، چۈنكى ئۇز دىننىڭ مەجبۇرىيىتىنى ئادا قىلىش قادىر بولغان كىشىگە پەرز. ھىجرەت قىلىش دىنىي مەجبۇرىيەتنى ئادا قىلىش ئۈچۈن زۆرۈر ۋە شۇنداقلا ئۇنىڭ تولۇقلىمىسى. پەرزنى ئۇنىڭسىز ئورۇندىغىلى بولمايدىغان ۋاستىنىڭ ھۆكمىمۇ پەرز.

ئىككىنچىسى، ئۈستىگە ھىجرەت پەرز بولمايدىغان كىشى. ئۇ ھىجرەتتىن كېسەل ياكى كۇفرى دىياردا تۇرۇشقا مەجبۇرلىنىش ۋە ياكى ئايالار ۋە ئۇششاق بالىلاردەك زەئىپلىك سەۋەبلىك ھىجرەتتىن ئاجىز كېلىدىغان ئادەم بولۇپ، ئۇ ئادەمگە ھىجرەت پەرز ئەمەس. بۇنىڭ دەلىلى الله تائالانىڭ: **﴿إِلَّا الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ لَا يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا فَأُولَئِكَ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَعْفُوَ عَنْهُمْ وَكَانَ اللَّهُ عَفُوًّا غَفُورًا﴾ ﴿پەقەت ئەرلەردىن، ئايالىلاردىن، بالىلاردىن چارىسىز قالغان (يەنى ھىجرەت قىلىشقا چارە تاپالمىغان)، يول بىلمەيدىغان ئاجىزلار بۇنىڭدىن مۇستەسنا. ئەنە شۇلارنى الله ئەپۇ قىلغاي! الله ناھايىتى ئەپۇ قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مەغفىرەت قىلغۇچىدۇر﴾**[2] دېگەن سۆزىدۇر. بۇ ئادەمنىڭ ھىجرەتكە قۇدرىتى يەتمىگەنلىكتىن، ئۇنىڭ ھىجرەت قىلىشى مۇستەھەبمۇ ئەمەس.

ئۈچىنچىسى، ھىجرەت قىلىشى مۇستەھەب بولىدىغان، پەرز بولمايدىغان كىشى. ئۇ ھىجرەت قىلىشقا، شۇنىڭ بىلەن بىرگە، كۇفرى دىياردا دىننى ئاشكارا قىلىش ۋە ئۇنى بەرپا قىلىشقا قادىر بولغان كىشىدۇر. ئۇ ئادەمنىڭ ھىجرەت قىلىشى، كاپىرلارغا قارشى جىھاد قىلىشقا قادىر بولۇش، مۇسۇلمانلارنىڭ سانىنى كۆپەيتىش ۋە ئۇلارغا يارەم بېرىش يۇزىسىدىن مۇستەھەب بولىدۇ. (ئەگەر ئۇ

[1] سۈرە نىساۋ 97- ئايەت

[2] سۈرە نىساۋ 98-، 99- ئايەتلەر

كىشى ھىجرەت قىلسا) كاپىرلارنىڭ سانىنى كۆپەيتىش، ئۇلارغا ئارىلىشىش ۋە ئۇلارنىڭ ئارىسىدا يامان ئىشلارنى كۆرۈشتىن قۇتۇلىدۇ. ئۇ ئادەم ئۆز دىنىي مەجبۇرىيەتلىرىنى ھىجرەت قىلمايمۇ بەرپا قىلالايدىغانلىقى ئۈچۈن، ئۇنىڭ ھىجرەت قىلىشى پەرز بولمايدۇ.

پەيغەمبەر ﷺ نىڭ تاغىسى ئابباس رضي الله عنه مۇسۇلمان بولۇپ تۇرۇپ مەككىدە ياشايتتى.

بىز مۇنداق بىر ھەدىسنى نەقىل قىلىمىز: نۇئەيم ئەننۇھام دېگەن كىشى ھىجرەت قىلماقچى بولغاندا، ئۇنىڭ قېشىغا قەۋمى بەنۇ ئەدى كېلىپ، ئۇنىڭغا مۇنداق دېدى:

ــ سەن ئۆز دىنىڭدا قېلىپ، بىزنىڭ قېشىمىزدا تۇر. بىز سېنى ساڭا ئەزىيەت بەرمەكچى بولغانلاردىن قوغدايمىز. سەن ئىلگىرىكىدەك خىزمىتىڭنى قىلىۋەرگىن، ــ ئۇ بەنۇ ئەدى قەبىلىسىنىڭ يېتىم-يېسىرلىرى ۋە ئۇلارنىڭ تۇل ئاياللىرىنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالاتتى. ئۇ شۇ سەۋەبتىن ھىجرەت قىلىشتىن بىر مەزگىل كېچىكىپ قالغان ئىدى. ئۇنىڭغا پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېدى: «قَوْمُك كَانُوا خَيْرًا لَك مِنْ قَوْمِي لِي، قَوْمِي أَخْرَجُونِي، وَأَرَادُوا قَتْلِي، وَقَوْمُك حَفِظُوك وَمَنَعُوك» «قەۋمىڭنىڭ ساڭا قىلغان مۇئامىلىسى مېنىڭ قەۋمىمنىڭ ماڭا قىلغان مۇئامىلىسىدىن ياخشى ئىكەن. مېنىڭ قەۋمىم مېنى ھەيدەپ چىقاردى ۋە ئۆلتۈرمەكچى بولدى. سېنىڭ قەۋمىڭ سېنى مۇھاپىزەت قىلىپتۇ ۋە قوغداپتۇ». ئۇ: ئى رەسۇلۇللاھ! بەلكى سېنىڭ قەۋمىڭ سېنى الله نىڭ ئىبادىتىگە ۋە دۈشمىنىگە قارشى جىھاد قىلىشقا چىقاردى. مېنىڭ قەۋمىم مېنى ھىجرەتتىن ۋە الله نىڭ ئىبادىتىدىن توستى دېگەندەك سۆزنى قىلدى.[1]

12- بۆلەك. مۇسۇلمانلار بىر ئۈممەت، گەرچە يۇرتلىرى يىراق بولسىمۇ، مۇسۇلمان مۇسۇلماننىڭ قېرىندىشى ئۇلارنىڭ بىر-بىرىگە ياردەم بېرىش ھەققى بار

بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ﴾ ﴿مۇئمىنلەر ھەقىقەتەن (دىندا) قېرىنداشتۇر﴾**.[2]

پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ» «مۇسۇلمان مۇسۇلماننىڭ قېرىندىشى».[3]

پەيغەمبەر ﷺ يەنە مۇنداق دېگەن: «الْمُؤْمِنُونَ كَرَجُلٍ وَاحِدٍ إِنْ اشْتَكَى رَأْسُهُ تَدَاعَى لَهُ سَائِرُ الْجَسَدِ بِالْحُمَّى وَالسَّهَرِ» «مۇئمىنلەر بىر ئادەمگە ئوخشايدۇ. ئەگەر ئۇنىڭ بېشى ئاغرىپ قالسا، ئۇنىڭغا بەدەننىڭ قالغان قىسمىمۇ قىززىش ۋە بىئارام بولۇش بىلەن دەرد-ئەلەم تارتىدۇ».[4]

مۇسۇلمانلار بىر-بىرىدىن پەقەت تەقۋادارلىق ۋە ياخشى ئەمەل بىلەنلا ئۈستۈن تۇرىدۇ. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ﴾ ﴿ھەقىقەتەن ئەڭ تەقۋادار بولغانلىرىڭلار الله نىڭ دەرگاھىدا ئەڭ ھۆرمەتلىك ھېسابلىنىسىلەر (يەنى كىشىلەرنىڭ بىر-بىرىدىن ئارتۇق بولۇشى نەسەب بىلەن ئەمەس، تەقۋادارلىق بىلەن بولىدۇ)﴾**.[5]

---

[1] «ئەلمۇغنى ۋەششەرھۇل كەبىير» 10- جىلد 513-، 515- بەتلەر

[2] سۈرە ھۇجۇرات 10- ئايەت

[3] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

[4] مۇسلىم رىۋايىتى

[5] سۈرە ھۇجۇرات 13- ئايەت

پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «لَا فَضْلَ لِعَرَبِيٍّ عَلَى عَجَمِيٍّ وَلَا لِعَجَمِيٍّ عَلَى عَرَبِيٍّ وَلَا لِأَبْيَضَ عَلَى أَسْوَدَ وَلَا لِأَسْوَدَ عَلَى أَبْيَضَ إِلَّا بِالتَّقْوَى النَّاسُ مِنْ آدَمَ وَآدَمُ مِنْ تُرَابٍ» «ئەرەب ئەجەمدىن، ئەجەم ئەرەبتىن، ئاق تەنلىك قارا تەنلىكتىن، قارا تەنلىك ئاق تەنلىكتىن پەقەت تەقۋالىق بىلەنلا ئۈستۈن تۇرىدۇ. كىشىلەر ئادەم ئەلەيھىسسالامدىن، ئادەم ئەلەيھىسسالام تۆپراقتىن يارىتىلغان».[1]

ھەربىر مۇسۇلماننىڭ مۇسۇلمان قېرىندىشىغا يارەدەم بېرىشى ۋاجىب، گەرچە ئۇ ئىككىسىنىڭ يۇرتى يىراق بولغان تەقدىردىمۇ.

پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ لَا يَظْلِمُهُ وَلَا يُسْلِمُهُ وَمَنْ كَانَ فِي حَاجَةِ أَخِيهِ كَانَ اللَّهُ فِي حَاجَتِهِ وَمَنْ فَرَّجَ عَنْ مُسْلِمٍ كُرْبَةً فَرَّجَ اللَّهُ عَنْهُ كُرْبَةً مِنْ كُرُبَاتِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَمَنْ سَتَرَ مُسْلِمًا سَتَرَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ» «مۇسۇلمان مۇسۇلماننىڭ قېرىندىشى. ئۇلار بىر-بىرىگە زۇلۇم قىلمايدۇ ۋە بىر-بىرىنى دۇشمەنگە تاپشۇرۇپ بەرمەيدۇ. كىمكى قېرىندىشىنىڭ ھاجىتىدىن چىقسا، الله تائالا ئۇنىڭ ھاجىتىدىن چىقىدۇ. كىمكى مۇسۇلمان قېرىندىشىنىڭ بېشىغا كەلگەن بىر قىينچىلىقنى كۆتۈرۈۋەتسە، الله تائالا ئۇ كىشىدىن قىيامەت كۈنىنىڭ قىينچىلىقلىرىدىن بىر قىينچىلىقنى كۆتۈرۈۋېتىدۇ. كىمكى بىر مۇسۇلماننىڭ ئەيبىنى ياپسا، قىيامەت كۈنى الله تائالا ئۇنىڭ ئەيبىنى ياپىدۇ».[2]

ئىمام مۇسلىم ئەبۇ ھۇرەيرە ﷺ دىن مۇنداق رىۋايەت قىلغان، پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ لَا يَظْلِمُهُ وَلَا يَخْذُلُهُ» «مۇسۇلمان مۇسۇلماننىڭ قېرىندىشى. ئۇلار بىر-بىرىگە زۇلۇم قىلمايدۇ ۋە بىر-بىرىنى يارەمسىز تاشلىۋەتمەيدۇ».

شۇنىڭ ئۈچۈن، ھەربىر مۇسۇلماننىڭ مۇجاھىد قېرىنداشلىرىغا گەرچە يۇرتلىرى يىراق بولغان تەقدىردىمۇ، كۈچىنىڭ يېتىشىچە يارەدەم بېرىشى ۋاجىب. ئۇنى دۇشمىنى ئالدىدا يارەمسىز تاشلىۋەتمەسلىكى ۋە دۇشمىنىگە تاپشۇرۇپ بەرمەسلىكى لازىم.

قۇرتۇبى مۇنداق دەيدۇ: [دۇشمەننىڭ مۇسۇلمانلارغا تەۋە جايلاردىن بىرەر جايغا غالىب كېلىشى ياكى ئۇنىڭ مۇسۇلمانلارنىڭ مەركىزى شەھەرلىرىدىن بىرەرسىگە باستۇرۇپ كىرىشى بىلەن جىھاد پەرز ئەين بولغاندا، ھەممە كىشىنىڭ جىھادقا چىقىشى پەرز ئەين. ئەگەر مەزكۇر ئىش يۇز بەرسە، ئاشۇ رايوندىكى ئاھالىنىڭ ئېغىر-يېنىك، قېرى-ياش ھەربىرىنىڭ كۈچى يەتكىنىچە جىھادقا چىقىشى پەرز. دادىسى بار ئادەم دادىسىنىڭ رۇخسىتىسىز، دادىسى يوق ئادەم ئۇ بويىچە چىقىدۇ. چىقىشقا قادىر بولغانلىكى ھەربىر كىشىنىڭ مەيلى ئۇ جەڭچى بولسۇن ياكى مۇجاھىدلارنىڭ سانىنى كۆپەيتكۈچى جەڭ قىلالمايدىغان ئادەم بولسۇن، قېلىپ قېلىشى توغرا ئەمەس.

ئەگەر ئاشۇ يۇرت خەلقى دۇشمەنگە قارشى تۇرۇشتىن ئاجىز كەلسە، ئۇلارغا يېقىن ۋە قوشنا بولغان كىشىلەرنىڭمۇ ئاشۇ يۇرت ئاھالىسىغا ئوخشاشلا چىقىشى پەرز. شۇنىڭدەك، مۇسۇلمانلارنىڭ دۇشمىنىدىن ئاجىز ئىكەنلىكىنى بىلگەن، ئۆزىنىڭ ئۇلارغا يارەدەم بېرىشىنىڭ مۇمكىنلىكىگە كۆزى يەتكەن ھەرقانداق كىشىنىڭمۇ، ھەتتاكى كاپىرلارغا مۇسۇلمانلارنىڭ ئۇلارغا قارشى تۇرۇش ۋە مۇداپىئە قىلىش كۈچىنىڭ بارلىقىنى بىلدۈرۈپ قويۇش ئۈچۈن بولسىمۇ، مۇسۇلمانلار تەرەپكە

[1] ئەھمەد رىۋايىتى، ئەلبانى بۇ ھەدىسنى «سەھىھ» دېگەن.
[2] بۇخارى رىۋايىتى

جىھادقا چىقىشى پەرز. چۈنكى، مۇسۇلمانلارنىڭ ھەممىسى ئۆزلىرىدىن باشقىلارغا قارشى بىر قولغا ئوخشايدۇ].[1]

ئىبنى ئابىدىن مۇنداق دەيدۇ: [ئەگەر دۈشمەن ئىسلام چېگرالىرىدىن بىرەر چېگراغا ھۇجۇم قىلسا، جىھاد ئۇنىڭغا يېقىن بولغان كىشىلەرگە پەرز ئەين بولىدۇ. ئەمما، ئۇلارنىڭ كەينىدىكى دۈشمەندىن يىراق بولغان كىشىلەرگە كەلسەك، ئۇلارغا ئېھتىياج چۈشمىسە، ئۇ ۋاقىتتا جىھاد ئۇلارغا پەرز كۇپايە بولىدۇ. ئەگەر ئۇلارغا ئېھتىياج چۈشسە، يەنى دۈشمەنگە يېقىن بولغان كىشىلەر دۈشمەنگە قارشىلىشىشتىن ئاجىز كەلسە ياكى ئاجىز كەلمەي ھورۇنلۇق قىلىپ جىھاد قىلمىسا، ئۇلارغا ـــ قوشنا بولغان بۇ كىشىلەرگە ـــ جىھاد ناماز ۋە روزىغا ئوخشاش پەرز ئەين بولىدۇ. ئۇلارنىڭ بۇ جىھادنى تەرك ئېتىشى دۇرۇس ئەمەس، جىھاد مۇشۇ تەرىقىدە تەدرىجى شەرق ۋە غەربتىكى بارچە ئەھلى ئىسلامغا پەرز بولىدۇ. تۆت مەزھەپ فىقھىشۇناس ئۆلىمالىرىمۇ مۇشۇ پىكىردە].[2]

سىز بۇنىڭدىن مۇسۇلمانلارنىڭ ئوتتۇرىسىنى باغلاپ تۇرىدىغان شەرئىي ئالاقىنىڭ پەقەت ئىسلام دىنىنىڭ رەسمىي ئەزاسى بولۇش ئىكەنلىكىنى كۆرۈۋالالايسىز. بۇ ئالاقىگە ئۆزئارا ھەمكارلىق قىلىش، ھېسداشلىق قىلىش ۋە بىر-بىرىگە ياردەم بېرىشتەك نۇرغۇنلىغان نەرسىلەر ئەگىشىپ كېلىدۇ. بۇ شەرئىي ئالاقىنى ئاجىزلاشتۇرۇش ئۈچۈن ھەمدە بۇنىڭغا ئەگەشتۈرۈپ مۇسۇلمانلارنىڭ بىرلىكىنى پارچىلاش ۋە ئۇلارنىڭ ئۆملىكىنى بۆلۈش مەقسىتىدە، كاپىرلار ئۇنىڭ ئورنىغا باشقا بىر ئالاقىلارنى ئويدۇرۇپ چىقاردى. مەسىلەن:

يۇرتداشلىق ئالاقىسى، ئۇ ۋەتەنداشلىق ئالاقىسىمۇ دېيىلىدۇ. ئۇ ئالاقە كىشىلەرنى ئۆز دىيارىغا باغلىنىپ قېلىشقا، كىشىلەرنىڭ دىيانەتلىرىنى ئاساس قىلىپ تۇرۇپ، ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىنى بۆلمەسلىككە ھۆكۈم قىلىدۇ، بۇ ئالاقە يەنە: «ۋەتەن مەنپەئەتى ھەرنەرسىنىڭ ئالدىدا تۇرىدۇ» دەپ ھۆكۈم قىلىدۇ، بۇ شەرىئەتتە باتىل. شۇنىڭ ئۈچۈن، مۇسۇلماننىڭ ۋە ئۇنىڭ دوستلۇقىنىڭ بىر پارچە زېمىنغا باغلىنىپ قېلىشى توغرا ئەمەس. چۈنكى، بەزى ۋاقىتلاردا، ئۇ مۇسۇلمانغا الله تائالا يولىدا بۇ زېمىندىن ھىجرەت قىلىش پەرز بولىدۇ. بەلكى الله تائالا ۋەتەن مۇھەببىتىنى الله ۋە الله نىڭ رەسۇلىنىڭ رازىلىقىدىن ئۈستۈن قويغان كىشىلەرنى ئۆزىنىڭ تۆۋەندىكى سۆزىدە قورقۇتتى:

﴿قُلْ إِنْ كَانَ آَبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِنُ تَرْضَوْنَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُمْ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتَّى يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ﴾

﴿ئېيتقىنكى، «ئەگەر سىلەرنىڭ ئاتاڭلار، ئوغۇللىرىڭلار، قېرىندىشىڭلار، خوتۇنلىرىڭلار، ئۇرۇق-تۇغقانلىرىڭلار (ھەمدە ئۇلاردىن باشقىلار)، تاپقان پۇل-ماللىرىڭلار، ئاقماي قېلىشىدىن قورققان تىجارىتىڭلار، ياخشى كۆرىدىغان ئۆيلىرىڭلار سىلەر ئۈچۈن الله دىن، الله نىڭ پەيغەمبىرىدىن ۋە الله نىڭ يولىدا جىھاد قىلىشتىنمۇ سۆيۈملۈك بولسا (يەنى شۇلار بىلەن بولۇپ كېتىپ، الله نىڭ پەيغەمبىرىگە ياردەم بەرمىسەڭلار)، ئۇ ھالدا سىلەر تاكى الله نىڭ ئەمرى (يەنى مەككىنى فەتھى قىلىش ئىزنى) كەلگۈچە كۈتۈڭلار، الله پاسىق قەۋمنى (يەنى الله نىڭ دىنىنىڭ چەك-چېگرىسىدىن چىقىپ كەتكۈچىلەرنى) ھىدايەت قىلمايدۇ»﴾.[3]

---

[1] «تەفسىيرۇ قۇرتۇبى» 8- جىلد 151- بەت

[2] «ھاشىيەتۇ ئىبنى ئابىدىين» 3- جىلد 238- بەت

[3] سۈرە تەۋبە 24- ئايەت

الله تائالانىڭ: ﴿ياخشى كۆردىڭلار ئۆيلىرىڭلار﴾ دېگەن سۆزىدە ئىشارەت قىلغىنى ۋەتەن ئالاقىسىدۇر. پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «أَنَا بَرِيءٌ مِنْ كُلِّ مُسْلِمٍ يُقِيمُ بَيْنَ أَظْهُرِ الْمُشْرِكِينَ» «مەن مۇشرىكلارنىڭ ئارىسىدا ياشايدىغان ھەرقانداق مۇسۇلماندىن بىزار».[1] ۋەتەنداشلىق ئالاقىسى بىر يۇرتتىكى مۇسۇلمان ئادەم بىلەن مۇسۇلمان بولمىغان ئادەم ئوتتۇرىسىدىكى باراۋەرلىككە ھۆكۈم قىلىدۇ، بۇ ئېغىر خاتالىقتۇر. پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «الإِسْلاَمُ يَعْلُو وَلاَ يُعْلَى» «ئۇستۇنلۇك ئىسلامغا مەنسۇپ، ئۇنىڭدىن ئۇستۇن بولۇۋېلىشقا بولمايدۇ».[2]

ۋەتەنداشلىق ئالاقىسى شۇ يۇرتتىن بولمىغان مۇسۇلمانلارغا چەتئەللىك دەپ ھۆكۈم قىلىدۇ، مانا بۇ قاتتىق يامان ئىشلاردىن ھېسابلىنىدۇ. چۈنكى، مۇسۇلمان مۇسۇلماننىڭ قېرىندىشىدۇر، گەرچە يۇرتلىرى يىراق بولسىمۇ.

مىللەتچىلىك ئالاقىسى جاھىلىيەت ئالاقىلىرىنىڭ قاتارىدىن. مىللەتچىلىك دېگەن، مۇئەييەن بىر جىنس ۋە قەۋمگە باغلىنىپ قېلىشتۇر. ئىنسان ئۇلارنى دەپ غەزەپ قىلىدۇ ۋە ئۇرۇش قىلىدۇ. بۇ ئالاقىنى ئۇنىڭدىن باشقا ئالاقىلەردىن ئۇستۇن قويىدۇ. مانا بۇ جاھىلىيەت دەۋاسى بولۇپ، ئۇ ھەقتە پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «دَعُوهَا فَإِنَّهَا خَبِيثَةٌ» «سىلەر ئۇنى تاشلاڭلار! ھەقىقەتەن ئۇ بىر پاسكىنا نەرسىدۇر».[3]

پەيغەمبەر ﷺ يەنە ئۇ ئالاقىنى دەپ ئۇرۇش قىلىپ ئۆلگەن كىشىگە جاھىلىيەت ئۆلۈمى بىلەن ھۆكۈم قىلدى.[4]

بۇ مىللەتچىلىك ئالاقىسىگە سۈرە تەۋبىنىڭ يۇقىرىقى ئايىتىدە الله تائالانىڭ: ﴿سىلەرنىڭ ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىڭلار﴾ دېگەن سۆزى بىلەن ئىشارەت قىلىنغان. ئۇ ئايەتتە مىللەتچىلىك ئالاقىسىنى الله ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىنىڭ رازىلىقىدىن ئۇستۇن قويغانلارغا تەھدىت بار. الله تائالا بىزگە ئۆز پەيغەمبەرلىرىنىڭ ئۆزلىرىنىڭ كاپىر قەۋملىرىدىن ئادا ـ جۇدا بولغان ۋاقىتتىكى بىر مىسالىنى كەلتۈردى. الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿قَالَ يَانُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ﴾** ﴿الله ئېيتتى: «ئى نۇھ! ئۇ (مەن نىجات تېپىشنى ۋەدە قىلغان) ئائىلەڭدىكىلەردىن ئەمەس، ئۇنىڭ ئەملى يامانىدۇر﴾،[5] **﴿قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِي إِبْرَاهِيمَ وَالَّذِينَ مَعَهُ إِذْ قَالُوا لِقَوْمِهِمْ إِنَّا بُرَآءُ مِنْكُمْ وَمِمَّا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَاءُ أَبَدًا حَتَّى تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَحْدَهُ﴾** ﴿ئىبراھىم ۋە ئۇنىڭ بىلەن بىللە بولغان (مۇئمىنلەر) سىلەرگە ھەقىقەتەن ئوبدان نەمۇنىدۇر، ئۆز ۋاقىتىدا ئۇلار قەۋمىگە: «ھەقىقەتەن بىز سىلەردىن ۋە سىلەر الله نى قويۇپ ئىبادەت قىلىۋاتقان بۇتلىرىڭلاردىن ئادا ـ جۇدامىز، بىزنىڭ ئارىمىزدىكى ئاداۋەت ۋە ئۆچمەنلىك تاكى سىلەر يالغۇز بىر الله قا ئىمان ئېيتقىنىڭلارغا قەدەر ئەبەدىي ساقلىنىپ قالىدۇ» دېدى﴾.[6]

---

[1] ئەبۇ داۋۇد رىۋايىتى، ئەلبانى بۇ ھەدىسنى «سەھىھ» دېگەن.

[2] دارى قۇتنى رىۋايىتى، شەيخ ئەلبانى بۇ ھەدىسنى «ھەسەن» دېگەن بولۇپ، ئۇنىڭ «ئىرۋائۇل غەلىل» ناملىق كىتابى 5ـ جىلد 106ـ بەت، 1268ـ ھەدىس

[3] بۇخارى رىۋايىتى

[4] مۇسلىم رىۋايىتى

[5] سۈرە ھۇد 46ـ ئايەت

[6] سۈرە مۇمتەھىنە 4ـ ئايەت

بۇ ئايەتلەر شۇنى ئوچۇق كۆرسىتىپ بېرىدۇكى، شەرئىي ئالاقە پەقەت يېگانە الله تائالاغا ئىمان كەلتۈرۈشتىنلا شەكىللىنىدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا ھەرقانداق ئالاقىنىڭ ئېتىبارى يوق. دوستلىشىش ۋە دۈشمەنلىشىش ﴿حَتَّى تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَحْدَهُ﴾ ﴿تاكى سىلەر يالغۇز بىر الله قا ئىمان ئېيتقىنىڭلارغا قەدەر﴾ دېگەن سۆزنىڭ دەلىلى بىلەن ئىمانغا چېتىشلىقتۇر. بىر تىل، بىر رەڭ ياكى ئورتاق مەنپەئەت قاتارلىقلارنىڭ ئۈستىگە قۇرۇلغان ئالاقە جاھىلىيەت ئالاقىلىرىدىن ھېسابلىنىدىغان بولۇپ، ئۇ الله تائالانىڭ: ﴿وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا﴾ ﴿تاپقان پۇل ـ ماللىرىڭلار، ئاقماي قېلىشىدىن قورققان تىجارىتىڭلار﴾[1] دېگەن سۆزىدە سۆكۈلگەن. بۇ ئالاقىلارنىڭ ھەممىسىنىڭ ھېچقانداق ئېتىبارى يوق. بولۇپمۇ، شەرئىەت ئەھكاملىرىنىڭ تەقەززاسى بىلەن توقۇنۇشۇپ قالغاندا تېخىمۇ شۇنداق. بۇ ئالاقىلار مۇسۇلمانلارنى بۆلۈش ۋە ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئاداۋەت ئوتىنى يېقىش ئۈچۈن، پەقەت كاپىرلارنىڭ قوللىرى ئارقىلىقلا مەيدانغا كەلگەن. الله تائالا بىزنى ئۆزىنىڭ تۆۋەندىكى سۆزى بىلەن ئاگاھلاندۇرغان: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ تُطِيعُوا فَرِيقًا مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ يَرُدُّوكُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ كَافِرِينَ وَكَيْفَ تَكْفُرُونَ وَأَنْتُمْ تُتْلَى عَلَيْكُمْ آيَاتُ اللَّهِ وَفِيكُمْ رَسُولُهُ وَمَنْ يَعْتَصِمْ بِاللَّهِ فَقَدْ هُدِيَ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا وَكُنْتُمْ عَلَى شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُمْ مِنْهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَأُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ﴾ ﴿ئى مۇئمىنلەر! ئەگەر ئەھلى كىتابتىن بىر فىرقىگە ئىتائەت قىلساڭلار، مۇئمىن بولغىنىڭلاردىن كېيىن، ئۇلار سىلەرنى كاپىر قىلىپ قويىدۇ. سىلەرگە الله نىڭ ئايەتلىرى ئوقۇلۇۋاتقان (يەنى ۋەھىي ئۈزۈلۈپ قالماي، الله نىڭ ئايەتلىرى نازىل بولۇۋاتقان) ۋە ئاراڭلاردا الله نىڭ پەيغەمبىرى (ھايات) تۇرغان تۇرسا، قانداقمۇ كاپىر بولىسىلەر؟ كىمكى الله قا (يەنى الله نىڭ دىنىغا) مەھكەم يېپىشىدىكەن، ئۇ توغرا يولغا يېتەكلەنگەن بولىدۇ. ئى مۇئمىنلەر! الله قا لايىق رەۋىشتە تەقۋادارلىق قىلىڭلار، پەقەت مۇسۇلمانلىق ھالىتىڭلار بىلەنلا ۋاپات بولۇڭلار. ھەممىڭلار الله نىڭ ئارغامچىسىغا (يەنى الله نىڭ دىنىغا) مەھكەم يېپىشىڭلار، ئايرىلماڭلار (يەنى سىلەردىن ئىلگىرى يەھۇدىيلار ۋە ناسارالار ئىختىلاپ قىلىشقاندەك، دىندا ئىختىلاپ قىلىشماڭلار). الله نىڭ سىلەرگە بەرگەن نېئمىتىنى ئەسلەڭلار، ئۆز ۋاقتىدا سىلەر ئۆزئارا دۈشمەن ئىدىڭلار، الله دىلىڭلارنى بىرلەشتۈردى، الله نىڭ نېئمىتى بىلەن ئۆزئارا قېرىنداش بولدۇڭلار، سىلەر دوزاخ چۇقۇرىنىڭ گىرۋىكىدە ئىدىڭلار، الله سىلەرنى (ئىسلام ئارقىلىق) ئۇنىڭدىن قۇتقۇزدى. سىلەرنىڭ ھىدايەت تېپىشىڭلار ئۈچۈن، الله ئايەتلىرىنى سىلەرگە شۇنداق بايان قىلىدۇ. سىلەرنىڭ ئاراڭلاردا خەيرلىك ئىشلارغا دەۋەت قىلىدىغان، ياخشى ئىشلارغا بۇيرۇپ، يامان ئىشلارنى مەنئى قىلىدىغان بىر جامائە بولسۇن. ئەنە شۇلار مەقسىتىگە ئېرىشكۈچىلەردۇر. روشەن دەلىللەر كەلگەندىن كېيىن ئايرىلىپ كېتىشكەن ۋە ئىختىلاپ قىلىشقان كىشىلەر (يەنى يەھۇدىيلار ۋە ناسارالار)دەك بولماڭلار، ئەنە شۇلار چوڭ ئازابقا دۇچار بولىدۇ﴾،[2] ﴿إِنْ تُطِيعُوا الَّذِينَ كَفَرُوا

[1] سۈرە تەۋبە 24 ـ ئايەت

[2] سۈرە ئال ئىمران 100 ـ ئايەتتىن 105 ـ ئايەتكىچە

يَرُدُّوكُمْ عَلَى أَعْقَابِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا خَاسِرِينَ﴾ ﴿ئەگەر سىلەر كاپىرلارغا ئىتائەت قىلساڭلار، ئۇلار سىلەرنى ئارقاڭلارغا (يەنى كۇفرىغا) ياندۇرىدۇ، شۇنىڭ بىلەن زىيان تارتىپ قالىسىلەر﴾.[1]

يۇقىرىقىلاردىن مەقسەت شۇكى، مۇسۇلماننىڭ دوستلىشىش، ياردەم بېرىش ۋە ساخاۋەت قىلىشلىرىنىڭ ھەممىسىنىڭ پەقەت ئىمانىي رىشتىگىلا چېتىلدىغانلىقىنى بىلىۋېلىش. بۇ ئورۇندا باشقا جاھىلىيەت ئالاقىلىرىنىڭ ھېچقانداق ئېتىبارى يوق. شۇنىڭ ئۈچۈن، مۇسۇلمان كىشىنىڭ بۇنداق ئالاقىلارنى ئاساس قىلىپ دوستلىشىشى ياكى ئۇرۇش قىلىشى ھارام. گەرچە رەڭگى، مىللىتى ياكى تىلى ئوخشاش بولمىسىمۇ، مەشرىقتىكى مۇسۇلمان مەغرىبتىكى مۇسۇلماننىڭ قېرىندىشى. كۇچىنىڭ يېتىشىچە ئۇ مۇسۇلمانغا ياردەم بېرىش ۋە ھەقتە ئۇنىڭ بىلەن ھەمكارلىشىش پەرز.

13ـ بۆلەك. يېقىن جايدىكى دۈشمەنگە ئاۋۋال ئۇرۇش باشلاش پەرز

بۇنىڭ دەلىلى الله تائالانىڭ: **﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قَاتِلُوا الَّذِينَ يَلُونَكُمْ مِنْ الْكُفَّارِ﴾ ﴿ئى مۇئمىنلەر! سىلەر ئۆزۈڭلارغا يېقىن جايدىكى كاپىرلار بىلەن ئۇرۇش قىلىڭلار (يەنى سىلەرگە خەتەر بولماسلىق ئۈچۈن، ئالدى بىلەن ئەتراپىڭلاردىكى كۇففارلارنى ئۈجۈقتۇرۇڭلار)﴾**[2] دېگەن سۆزىدۇر.

ئىبنى قۇدامە مۇنداق دېگەن: [ھەربىر قەۋم ئۆزلىرىنىڭ يېنىدىكى دۈشمەن بىلەن ئاۋۋال ئۇرۇش قىلىدۇ. بۇنىڭدىكى ئاساس الله تائالانىڭ: **﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قَاتِلُوا الَّذِينَ يَلُونَكُمْ مِنْ الْكُفَّارِ﴾ ﴿ئى مۇئمىنلەر! سىلەر ئۆزۈڭلارغا يېقىن جايدىكى كاپىرلار بىلەن ئۇرۇش قىلىڭلار (يەنى سىلەرگە خەتەر بولماسلىق ئۈچۈن، ئالدى بىلەن ئەتراپىڭلاردىكى كۇففارلارنى ئۈجۈقتۇرۇڭلار)﴾** دېگەن سۆزىدۇر. چۈنكى، يېقىندىكى دۈشمەننىڭ زىيىنى كۆپ. يېقىن جايدىكى دۈشمەنگە ئۇرۇش قىلغاندا، ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى كىشىلەرنىڭ زىيىنىنى قايتۇرغىلى بولىدۇ. يىراقتىكى دۈشمەن بىلەن مەشغۇل بولۇش مۇسۇلمانلار ئىچىدە يېقىندىكى دۈشمەنگە پۇرسەت يارىتىپ بېرىدۇ. بۇ ھۆكۈم ئىسپاتلانغان ئىكەن، يىراقتىكى دۈشمەننىڭ خەۋپلىكراق بولۇشى ياكى بىر كىشىگە نىسبەتەن يىراقتىكى دۈشمەننىڭ يېقىن بولغانلىقى ۋە ئۇنى ئۈجۈقتۇرۇشقا پۇرسەت چىققانلىقى ئۈچۈن، يىراقتىكىگە ئۇرۇش باشلاشتا، مەنپەئەتنىڭ بولۇشى ياكى يېقىن جايدىكى دۈشمەن بىلەن مۇسۇلمانلار ئوتتۇرىسىدا سۈلھى بولۇشى ۋە ياكى يېقىن جايدىكى دۈشمەنگە ئۇرۇش قىلىشتىن توسقۇچى بىرەر ئامىلنىڭ بولۇشى قاتارلىق ئۆزرىلەر تۈپەيلى، ئۇرۇشنى يىراقتىكى دۈشمەنگە باشلاشقا ھاجەت چۈشكەنلىكتىن، يىراقتىكى دۈشمەنگە ئۇرۇش باشلىسا زىيىنى يوق].[3]

ئىبنى كەسىر مەزكۇر ئايەتنىڭ تەپسىرىدە مۇنداق دەيدۇ: [الله تائالا مۇئمىنلەرنى كاپىرلارغا قارشى ئۇرۇش قىلىشتا، بىرىنچى بولۇپ ئىسلام دىيارىغا يېقىن بولغانلىرىغا ئۇرۇش ئېچىشقا بۇيرۇدى. شۇنىڭ ئۈچۈن پەيغەمبەر ﷺ جىھادنى ئەڭ ئاۋۋال ئەرەب يېرىم ئارىلىدىكى ئۆزىگە يېقىن بولغان مۇشرىكلارغا قارشى ئۇرۇش قىلىش بىلەن باشلىدى. ئۇلارنى مەغلۇپ قىلىپ بولۇپ، الله تائالا ئۇ زاتقا مەككە، مەدىنە، تائىپ، يەمەن، يەمامە، ھىجىر، خەيبەر ۋە ھەزرىمەۋت قاتارلىق ئەرەب يېرىم

[1] سۈرە ئال ئىمران 149ـ ئايەت

[2] سۈرە تەۋبە 123ـ ئايەت

[3] «ئەلمۇغنى ۋەششەرھۇل كەبىير» 10ـ جىلد 372ـ، 373ـ بەتلەر

ئارىلىنىڭ ئۆلكە-رايونلىرىنى فەتھى قىلىپ بېرىۋىدى ۋە قالغان ئەرەب قەبىلىلىرى الله نىڭ دىنىغا گۇرۇھ-گۇرۇھ بولغان ھالدا كىرىۋىدى، دەرھال ئەھلى كىتابقا قارشى ئۇرۇش قىلىشنى باشلىدى. ئاندىن ئەرەب يېرىم ئارىلىغا ئەڭ يېقىن كىشىلەر بولغان رۇملۇقلارغا قارشى غازات قىلىشقا تەييارلاندى. پەيغەمبەر ﷺ دىن كېيىن ئۇ زاتنىڭ ۋەزىرى، دوستى ۋە خەلىپىسى ئەبۇ بەكرى سىددىق ﵁ بۇ ئىشنى ئېلىپ باردى. دىن ئىنتايىن تېز سۈرئەتتە يىقىلغىلى تاس قالغان ۋاقىتتا، الله تائالا ئۇ زات بىلەن دىننى مۇستەھكەم قىلدى، ئاساسلارنى بېكىتتى، تۈۋرۈكلەرنى مۇستەھكەم قىلدى، دىندىن قاچقۇچىنى خار ھالەتتە قايتۇردى. ئۇ زات مۇرتەدلەرنى ئىسلامغا قايتۇردى، زاكاتنى بەرمىگەن پەسكەشلەردىن ئالدى. ھەقنى بىلمىگەن كىشىلەرگە بايان قىلدى. پەيغەمبەر ﷺ گە ۋاكالىتەن كۆتۈرگەن ئامانەتنى جايىدا يەتكۈزدى. ئۇنىڭدىن كېيىن كرېست بەلگىسىگە ئىبادەت قىلغۇچى رۇملۇقلارغا ۋە ئوتقا ئىبادەت قىلغۇچى پارسلارغا قارشى ئىسلام ئەسكەرلىرىنى جابدۇشقا كىرىشتى. الله تائالا ئۇ زاتنىڭ باشقا رايونلارغا ئەۋەتكەن ئەلچىلىرىنىڭ بەرىكىتىدىن فەتھى، نۇسرەت ئاتا قىلدى. كىسرا، قەيسەر ۋە ئۇ ئىككىسىگە ئىتائەت قىلغان بەندىلەرنى خار قىلدى. پەيغەمبەر ﷺ خەۋەر بەرگىنىدەك، ئۇ ئىككىسىنىڭ بايلىقلىرىنى الله يولىدا خەير-ئېھسان قىلدى. ئىشنىڭ داۋامى ئۇنىڭدىن كېيىن ۋەسىيەت قالدۇرغان تەخت ۋارىسى، تەۋبە قىلغۇچى ۋە مېھرابتا شەھىد بولغۇچى فارۇق ئەبۇ ھەفس ئۆمەر ئىبنى خەتتاب ﵁ نىڭ قولى ئارقىلىق تامام بولدى. الله تائالا ئۇ زات بىلەن دىنسىز كاپىرلارنى خار قىلدى، ھەددىدىن ئاشقۇچى مۇناپىقلارنى باستۇردى، شەرق ۋە غەرب مەملىكەتلىرىگە ھۆكۈمرانلىق ئورناتتى. ئۇلار الله تائالانىڭ: **﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قَاتِلُوا الَّذِينَ يَلُونَكُمْ مِنْ الْكُفَّارِ﴾** **﴿ئى مۇئمىنلەر! سىلەر ئۆزۈڭلارغا يېقىن جايدىكى كاپىرلار بىلەن ئۇرۇش قىلىڭلار (يەنى سىلەرگە خەتەر بولماسلىق ئۈچۈن، ئالدى بىلەن ئەتراپىڭلاردىكى كۇففارلارنى ئۇجۇقتۇرۇڭلار)﴾** دېگەن سۆزىگە بويسۇنۇپ، بىر خەلق ئۈستىدىن غەلىبە قىلسا، ئۇلاردىن كېيىن يەنە بىر خەلققە، ئاندىن كېيىن ئۇلارنىڭ يېنىدىكى باشتۇڭ پاسىقلارغا يۆتكەلدى].

14- بۆلەك. قوغدىنىۋالغۇچى مۇرتەدلەرگە قارشى ئۇرۇش ئېچىش كاپىرلارغا قارشى ئۇرۇش ئېچىشنىڭ ئالدىدا تۇرىدۇ

چۈنكى مۇرتەدنىڭ دىندا جىنايىتى چوڭ، خەتىرى ئېغىر.

شەيخۇل ئىسلام ئىبنى تەيمىييە رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دېگەن: [سۈننەت شۇنى بېكىتتىكى، مۇرتەدنىڭ جازاسى كاپىرنىڭ جازاسىدىن بىرنەچچە نۇقتىدىن ئېغىر.

(١) كاپىرلارنىڭ ئەكسىچە مۇرتەد ھەر ھالەتتە ئۆلتۈرۈلىدۇ، ئۇنىڭغا جىزىيە قويۇلمايدۇ ۋە نە زىممىيلىقمۇ بېرىلمەيدۇ.

(٢) ئۇرۇش قىلالمايدىغان ئەسلىي كاپىرنىڭ ئەكسىچە، مۇرتەد گەرچە ئۇرۇش قىلالمايدىغان ئاجىز بولسىمۇ ئۆلتۈرۈلىدۇ. چۈنكى، ئىمام ئەبۇ ھەنىفە، ئىمام مالىك ۋە ئىمام ئەھمەدكە ئوخشاش كۆپىنچە ئۆلىمالارنىڭ نەزىرىدە ئۇرۇش قىلالمايدىغان ئەسلىي كاپىر ئۆلتۈرۈلمەيدۇ. خۇددى ئىمام مالىك، ئىمام شافىئى ۋە ئىمام ئەھمەد قاتارلىقلارنىڭ مەزھىبىدە دېيىلگەندەك، جۇمھۇر ئۆلىمالارنىڭ مەزھىبى شۇكى، مۇرتەد ئۆلتۈرۈلىدۇ.

(٣) (ئەھلى كىتابتىن بولغان) ئەسلىي كاپىرنىڭ ئەكسىچە، مۇرتەد مىراس ئالمايدۇ، مۇرتەد بىلەن تويلىشىلمايدۇ ۋە ئۇنىڭ بوغۇزلىغان نەرسىسى يېيىلمەيدۇ. بۇنىڭدىن باشقا ھۆكۈملەرمۇ شۇنداق ئېغىر].[١]

ئۇ يەنە مۇنداق دەيدۇ: [مۇرتەدلىك ئۆلىمالارنىڭ بىرلىكى بىلەن ئەسلىي كۇفرىدىن ئېغىر].[٢]

ئىبنى تەيمىييە رەھىمەھۇللاھ يەنە بىر ئورۇندا مۇنداق دېگەن: [ئەبۇ بەكرى سىددىق ﵁ ۋە باشقا ساھابىلەر ئەھلى كىتابتىن بولغان كاپىرلارغا جىھاد ئېچىشتىن بۇرۇن، مۇرتەدلەرگە قارشى جىھادنى باشلىدى. چۈنكى، بۇلارغا قارشى جىھاد قىلىش، فەتھى قىلىنغان ئىسلام دىيارلىرىنى ساقلاپ قېلىش، شۇنداقلا، ئىسلام دىيارلىرىدىن چىقىپ كەتمەكچى بولغان كىشىلەرنى ئۇنىڭدا قالدۇرۇش ئىدى. مۇشرىكلار ۋە ئەھلى كىتابتىن ئىبارەت بىز بىلەن ئۇرۇش قىلمىغان كاپىرلارغا قارشى جىھاد قىلىش دىننى كۆپرەك غەلىبىگە ئېرىشتۈرۈشنىڭ جۈملىسىدىن ھېسابلىنىدۇ. دەسمايىنى ساقلاپ قېلىش پايدىنى قولغا كەلتۈرۈشتىن ئۈستۈن تۇرىدۇ].[٣]

ساھابىلەر ئاۋۋال مۇرتەدلەرگە قارشى ئۇرۇش باشلاشقا بىرلىككە كەلگەن. بۇنىڭغا ئەبۇ بەكرى سىددىق ﵁ نىڭ خەلىپە بولغان دەسلەپكى مەزگىلىدىكى ئۇسامە ئىبنى زەيد ﵁ نى رۇمغا ئەۋەتكەنلىكى قارشى كەلمەيدۇ. چۈنكى، ئۇ زات بۇنى پەقەت پەيغەمبەر ﷺ نىڭ ئۇ ئىشقا بۇيرۇغانلىقى ئۈچۈنلا ئىجرا قىلغان ئىدى. ئۇ ئىش مۇرتەد بولماقچى بولغان ئادەملەرگە تەھدىت سېلىشتا كاتتا بىر خەيرلىك بولغان ئىدى.[٤]

15ـ بۆلەك. پادىشاھ ئەگەر كاپىر ۋە قوغدانغۇچى بولسا، ئۇنىڭغا قارشى ئۇرۇش ئېچىش پەرز ئەين. بۇ ئۇرۇش ئۇنىڭدىن باشقا ئۇرۇشلارنىڭ ئالدىغا قويۇلىدۇ

1. مانا بۇلار ھازىرقى ۋاقىتتا كۆپلىگەن ئىسلام دىيارلىرىدىكى ئىسلام شەرىئىتىنىڭ غەيرىي بىلەن ھۆكۈم قىلىدىغان ھاكىملارغا ئوخشاش كاپىرلاردۇر. بۇنىڭ دەلىلى الله تائالانىڭ: **﴿وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُوْلَئِكَ هُمْ الْكَافِرُونَ﴾** ﴿كىملەركى الله نازىل قىلغان ئايەتلەر بويىچە ھۆكۈم قىلمايدىكەن، ئۇلار كاپىرلاردۇر﴾،[٥] **﴿ثُمَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ﴾** ﴿ئاندىن (يەنى مۇشۇنداق دەلىللەرنى كۆرۈپ تۇرۇپ) كاپىرلار پەرۋەردىگارىغا باشقىلارنى شېرىك كەلتۈرىدۇ﴾[٦] دېگەن سۆزلىرىدۇر. ئۇنىڭدىن باشقىمۇ دەلىللەر كۆپ.

بۇلارنىڭ كۆپ قىسمى ئىسلامنى دەۋا قىلىدۇ. ئۇلار كاپىر بولغانلىقى سەۋەبىدىن مۇرتەدكە ئايلاندى. ھەق گەپ شۇكى، بۇ ھاكىملار الله چۈشۈرگەن كىتابنىڭ غەيرىي بىلەن ھۆكۈم قىلىپ، كىشىلەر ئارىسىدا ئۆزلىرى خالىغانچە قانۇن ـ تۈزۈملەرنى يولغا قويۇش بىلەن الله نى قويۇپ ئۆزلىرىنى مەئبۇد قىلىپ تىكلىدى. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ شَرَعُوا لَهُمْ مِنْ الدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنْ**

---

[١] «مەجمۇئۇل فەتاۋا» 28ـ جىلد 534ـ بەت

[٢] «مەجمۇئۇل فەتاۋا» 28ـ جىلد 478ـ بەت

[٣] «مەجمۇئۇل فەتاۋا» 25ـ جىلد 158ـ، 159ـ بەتلەر

[٤] ئىبنى كەسىرنىڭ «ئەلبىدايە ۋەننىھايە» ناملىق كىتابى 6ـ جىلد 304ـ، 305ـ بەتلەر

[٥] سۈرە مائىدە 44ـ ئايەت

[٦] سۈرە ئەنئام 1ـ ئايەت

بِهِ اللَّهُ﴾ ﴿ئۇلارنىڭ الله رۇخسەت قىلمىغان نەرسىلەرنى دىن قىلىپ بېكىتكەن مەئبۇدلىرى بارمۇ؟﴾،[1] **﴿اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ ﴿ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ھىبرىلىرىنى، راھىبلىرىنى (يەھۇدىيلار بىلەن ناسارالارنىڭ دىنىي باشلىقلىرىنى، ئۆلىمالىرىنى) مەئبۇد قىلىۋالدى﴾.**[2]

ئۇلارنىڭ كۇفرىسى الله يولىدىن توسۇشلىرى بىلەن يەنىمۇ زىيادىلەشتى.

مەن بۇ مەسىلە توغرۇلۇق «دەئۋەتۇت تەۋھىد ـــ تەۋھىدكە دەۋەت» نامىلىق كىتابتا كەڭرەك توختالغان ئىدىم. چۈنكى، مەن سۈرە مائىدەنىڭ: **﴿وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ﴾ ﴿كىملەركى الله نازىل قىلغان ئايەتلەر بويىچە ھۆكۈم قىلمايدىكەن، ئۇلار كاپىرلاردۇر﴾** دېگەن ئايىتىگە كەلگەن ئېتىرازلارغا جاۋاب بەرگەن ئىدىم ھەمدە ئۇ ئايەتنىڭ بىر نەچچە ۋەجىدىن ئومۇمىي دەلىل ئىكەنلىكىنى، ئايەتتىكى كۇفرىدىن چوڭ كۇفرى مەقسەت قىلىنغانلىقىنى ۋە بىر ئايەتنىڭ تەپسىرىدە ساھابىلەرنىڭ سۆزلىرى بىردەك بولمىسا، ئۇلارنىڭ سۆزلىرى ئىچىدىن ئۇسۇل كىتابلىرىدا بېكىتىلگەندەك، قۇرئان ۋە ھەدىس كۇچلەندۇرىدىغىنىنى تاللايدىغانلىقىمىزنى بايان قىلغان ئىدىم.

يەنە شۇنىڭدەك، ھازىر نۇرغۇنلىغان مۇسۇلمانلار دىيارلىرىدىكى تاغۇتلارنىڭ خۇددى يەھۇدىيلار تەۋراتنىڭ زىنا قىلغۇچىنى چالما ـ كېسەك قىلىش توغرىسىدىكى ھۆكمىنى بىكارچى قىلىپ، ئورنىغا قانۇن ئويدۇرۇپ چىقارغىنىدەك، ئىسلام شەرىئىتىنىڭ غەيرىي بىلەن ھۆكۈم قىلىشى دەل مۇشۇ ئايەتنىڭ چۈشۈش سەۋەبى ئىكەنلىكىنىمۇ بايان قىلغان ئىدىم. ئۇ بولسىمۇ، ئىلاھىي شەرىئەتنىڭ ھۆكمىنى بىكارچى قىلىپ، يېڭى بىر ھۆكۈمنى ئويدۇرۇپ چىقىپ، ئۇنى قانۇن قىلىپ كىشىلەرگە تېڭىشتۇر.

مەن مەزكۇر كىتابىمدا ئايەتنىڭ چۈشۈش سەۋەبىنىڭ (يەنە بىر مەسىلىدىمۇ) ئوخشاش تېپىلىشى، ئۇ مەسىلىنى ئايەتنىڭ ئىچىگە كەسكىنلىك بىلەن ئېلىپ كىرىدىغانلىقىنى ئېيتقان ئىدىم، ئۇسۇل كىتابلىرىدا شۇنداق بېكىتىلگەن. ئۇنىڭغا ئىسمائىل قازىمۇ ئىشارەت قىلغان.

ئىبنى ھەجەر ئىسمائىل قازىدىن مۇنداق نەقىل قىلغان: [ئىسمائىل قازى «ئەھكامۇل قۇرئان ـــ قۇرئان ئەھكامىلىرى» نامىلىق كىتابىدا، بۇ ھەقتىكى ئىختىلاپنى سۆزلەپ بولغاندىن كېيىن مۇنداق دېگەن: ‹ئايەتلەرنىڭ زاھىرىسى شۇنىڭغا دالالەت قىلىدۇكى، كىمكى يەھۇدىيلار قىلغان ئىشنىڭ ئوخشىشىنى قىلىپ، الله تائالانىڭ ھۆكمىگە قارشى كېلىدىغان بىرەر ھۆكۈمنى ئويدۇرۇپ چىقىپ، ئۇنى ئەمەل قىلىنىدىغان دىن قىلىپ بېكىتىدىكەن، ئۇنىڭ ھاكىم بولۇشى ياكى بولماسلىقىدىن قەتئىينەزەر، ئۇ يەھۇدىيلار دۇچ كېلىدىغان مەزكۇر تەھدىتكە دۇچار بولىدۇ›].[3] شۇنىڭ ئۈچۈن، ئويدۇرما قانۇنلارنى تۈزۈشكە قاتناشقان ياكى ئۇنىڭ بىلەن ھۆكۈم قىلغان ھەرقانداق ئادەم، گەرچە ئۇ ئىسلامنىڭ بەش ئاساسى ۋە ئۇنىڭدىن باشقىلارنى ئورۇندىسىمۇ، ئۇ چوڭ كاپىر. ئۇنىڭ مەزكۇر قىلمىشى ئۇنى ئىسلام دىنىدىن چىقىرىپ تاشلايدۇ. بۇنى ئۈچىنچى بابتا نەقىل قىلغىنىمدەك، ئەھمەد شاكىر، مۇھەممەد ھامىدىل فەقى، مۇھەممەد ئىبنى ئىبراھىم ئالى شەيخ قاتارلىق دەۋرىمىزدىكى نۇرغۇنلىغان ئەھلى ئىلىملەر بېكىتكەن.

---

[1] سۈرە شۈرا 21ـ ئايەت

[2] سۈرە تەۋبە 31ـ ئايەت

[3] «فەتھۇل بارى» 13ـ جىلد 120ـ بەت

مەن مەزكۇر ـــ «دەئۋەتۇت تەۋھىد ـــ تەۋھىدكە دەۋەت» ناملىق كىتابتا، شەرىئەتتە «ھاكىم» دېگەن نامنىڭ كىملەرگە ئۇيغۇن كېلىدىغانلىقىنى بايان قىلغان ئىدىم.

2. بۇ مۇرتەد ھاكىمنىڭ قوغدىنىش كۈچى بولمىسا، ئۇنى دەرھال ھوقۇقىدىن ئېلىپ تاشلاش پەرز، ئۇ قازىغا تاپشۇرۇلىدۇ. ئەگەر تەۋبە قىلسا، مەيلى. تەۋبە قىلمىسا، ئۆلتۈرۈلىدۇ. تەۋبە قىلسا، ھوقۇقىغا قايتمايدۇ. بۇ ئەبۇ بەكرى ﵁ ۋە ئۆمەر ﵁ نىڭ سۈننىتىدۇر.

بۇ ھەقتە پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمَهْدِيِّينَ مِنْ بَعْدِي عَضُّوا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِذِ» «سىلەر مەندىن كېيىن مېنىڭ سۈننىتىمنى ۋە ئۆزى توغرا يولدا بولغۇچى ۋە باشقىلارنى توغرا يولغا باشلىغۇچى خەلىپىلەرنىڭ سۈننىتىنى چىڭ تۇتۇڭلار ۋە ئۇلارغا مەھكەم ئېسىلىڭلار».[1]

شەيخۇل ئىسلام ئىبنى تەيمىيىە رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دېگەن: [ئۆمەر ﵁ ۋە ئەبۇ بەكرى سىددىق ﵁ مۇسۇلمانلارغا مۇناپىقنى زادىلا مەسئۇل قىلمىغان ھەمدە ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ئۇرۇق-تۇغقانلىرىنىمۇ مەسئۇل قىلمىغان ئىدى. ئۇلار مالامەت قىلغۇچىنىڭ مالامىتىگە پەرۋا قىلمايتتى. بەلكى ئۇلار مۇرتەدلەرگە قارشى ئۇرۇش قىلىپ ئۇلارنى ئىسلامغا قايتۇردى ھەمدە تاكى ئۇلارنىڭ تەۋبىسىنىڭ راستلىقى ئاشكارا بولغانغا قەدەر، ئۇلارنى ئات مېنىش ۋە قورال كۆتۈرۈشتىن توستى.

ئۆمەر ﵁ سەئد ئىبنى ئەبۇ ۋەققاس ﵁ غا ـــ ئۇ ئىراقنىڭ ئەمىرى ۋاقتىدا ـــ مۇنداق دېگەن ئىدى: {سەن مۇرتەدلىكتىن قايتقانلاردىن ھېچبىر كىشىنى مەسئۇل قىلما، ئۇلاردىن جەڭ توغرىسىدا مەسلىھەتمۇ سورىما}. چۈنكى، ئۇلار تۈلەيھە ئەلئەسەدى، ئەقرەئ ئىبنى ھابىس، ئۇيەينە ئىبنى ھىسنى، ئەشئەس ئىبنى قەيس ئەلكىندىگە ئوخشاش چوڭ ئەمىرلەر ئىدى.

ئەبۇ بەكرى سىددىق ﵁ ۋە ئۆمەر ﵁ ئۇلارنىڭ مۇناپىقلىقىدىن ئەنسىرىۋىدى، ئۇلارنى مۇسۇلمانلارغا مەسئۇل قىلمىدى].[2]

3. ئەگەر مۇرتەد ھاكىم جەڭ قىلىدىغان بىر تائىپە كىشى بىلەن قوغدىنىۋاتقان بولسا، ئۇلارنىڭ ھەممىسىگە قارشى ئۇرۇش قىلىش پەرز. ئۇ مۇرتەد ھاكىمنى قوغداپ ئۇرۇش قىلغان ھەرقانداق ئادەم ئۇنىڭغا ئوخشاش كاپىر. بۇنىڭ دەلىلى الله تائالانىڭ: **﴿وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَإِنَّهُ مِنْهُمْ﴾** ﴿**سىلەردىن كىمكى ئۇلارنى دوست تۇتىدىكەن، ئۇمۇ ئەنە شۇلاردىن سانىلىدۇ**﴾[3] دېگەن سۆزىدۇر.

ئايەتتىكى ﴿**كىمكى**﴾ دېگەن ئىسمى شەرت ئومۇمىي شەكىلدە كەلگەن بولۇپ، كاپىرنى دوست تۇتقان ۋە ئۇنىڭغا سۆز ياكى ھەرىكەت بىلەن ياردەم بەرگەن ھەرقانداق ئادەمنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

شەيخۇل ئىسلام مۇھەممەد ئىبنى ئابدۇلۋەھھاب ۋە ئۇنىڭدىن باشقىلار مۇنداق دېگەن: [مۇسۇلمانلارغا قارشى مۇشرىكلار بىلەن ياردەملىشىش ۋە ھەمكارلىشىش ئىسلامنى بۇزغۇچى ئامىللارنىڭ جۈملىسىدىن. بۇنىڭ دەلىلى الله تائالانىڭ: **﴿وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَإِنَّهُ مِنْهُمْ إِنَّ اللَّهَ لا يَهْدِي الْقَوْمَ**

[1] تىرمىزى رىۋايىتى، ئۇ بۇ ھەدىسنى «سەھىھ» دېگەن.

[2] «مەجمۇئۇل فەتاۋا» 35- جىلد 65- بەت

[3] سۈرە مائىدە 51- ئايەت

الظَّالِمِينَ﴾ ﴿سىلەردىن كىمكى ئۇلارنى دوست تۇتىدىكەن، ئۇمۇ ئەنە شۇلاردىن سانىلىدۇ، الله زالىم قەۋمنى هەقىقەتەن هىدايەت قىلمايدۇ﴾[1] دېگەن سۆزىدۇر].[2]

گەرچە ئۇلار ئىككى شاهادەت كەلىمىسىنى سۆزلەپ، ئىسلامنىڭ بەزى شۇئارلىرىنى ئاشكارا قىلسىمۇ، ئىسلامنىڭ ئاساسىنى بۇزىدىغان ئىشنى سادىر قىلغانلىقلىرى ئۈچۈن، بۇلارنىڭ هەممىسىگە مۇرتەدلەرگە قارشى ئۇرۇش قىلغاندەك ئۇرۇش قىلىنىدۇ. بۇ هەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿الَّذِينَ آمَنُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ الطَّاغُوتِ﴾** ﴿مۇئمىنلەر الله يولىدا جىهاد قىلىدۇ، كاپىرلار شەيتاننىڭ يولىدا ئۇرۇش قىلىدۇ﴾.[3]

كاپىرغا سۆز ياكى هەرىكىتى بىلەن يارەدم بەرگەن هەرقانداق ئادەم، كۇفرىغا يارەدم بەرگەنلىكى ئۈچۈن ئۇنىڭغا ئوخشاش كاپىردۇر. مۇئمىنلەرگە ۋە مۇجاهىدلارغا قارشى تۇرغۇچى كىشىنىڭ دۇنياسىدىكى زاهىرى هۆكمىمۇ شۇدۇر. بەزىدە ئۇ ئادەم كۇفرىغا نىسبەت بېرىشتىن توسقۇچى ئامىلنىڭ ياكى شۇبهىنىڭ مەۋجۇد بولغانلىقى سەۋەبىدىن مەخپىي هالەتتە مۇسۇلمان بولغان بولىدۇ. لېكىن ئۇنى كاپىرلىققا هۆكۈم قىلىشنى تەقەززا قىلغۇچى ئامىل مەۋجۇد بولغانلىقتىن، بۇ ئۇنى زاهىرىدا كاپىرلىققا هۆكۈم قىلىشتىن توسمايدۇ. كۇچ بىلەن قوغدانغۇچى مۇرتەدلەرگە هۆكۈم قىلىشتا، سۈننەت شۇ تەرىقىدە جارى بولغان. بۇ مەسىلە توغرىسىدا يەنە بىر كىتابتا كەڭرەك توختالغان ئىدىم.

مانا بۇ، هالاك بولغانلارنىڭ روشەن دەلىلىنى كۆرۈپ ئاندىن هالاك بولۇشى، ياشايدىغانلارنىڭ روشەن دەلىلىنى كۆرۈپ ئاندىن ياشىشى ئۈچۈن، كىشىلەر ئىچىدە تارقىتىلىشى زۆرۈر بولغان ئىلىمنىڭ قاتارىدىن هېسابلىنىدۇ.

4. كاپىر بولغان هاكىمغا قارشى چىقىشنىڭ پەرزلىكىنىڭ دەلىلى بولسا، ئۇبادە ئىبنى سامىت ﷺ نىڭ تۆۋەندىكى هەدىسىدۇر، ئۇ مۇنداق دېگەن: دَعَانَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَبَايَعْنَاهُ، فَكَانَ فِيمَا أَخَذَ عَلَيْنَا أَنْ بَايَعَنَا عَلَى السَّمْعِ وَالطَّاعَةِ فِي مَنْشَطِنَا وَمَكْرَهِنَا وَعُسْرِنَا وَيُسْرِنَا وَأَثَرَةٍ عَلَيْنَا، وَأَنْ لَا نُنَازِعَ الْأَمْرَ أَهْلَهُ، قَالَ: «إِلَّا أَنْ تَرَوْا كُفْرًا بَوَاحًا عِنْدَكُمْ مِنْ اللَّهِ فِيهِ بُرْهَانٌ» بىزنى پەيغەمبەر ﷺ (ئەقەبە كېچىسى) چاقىردى. بىز ئۇنىڭغا بەيئەت قىلدۇق. ئۇ بىزدىن ئالغان بەيئەتتە مۇنۇلارنى شەرت قويغان ئىدى: بىز خۇش ياققان ۋە ياقمىغان، قىينىچىلىق ۋە ئاسانچىلىق هالەتلىرىمىزدىمۇ ئۇ زاتقا ئىتائەت قىلىشقا؛ ئىش ئۇستىدىكىلىرىمىز بىزگە هەققىمىزنى بەرمەستىن شەخسىيەتچىلىك قىلغان هالەتتىمۇ، ئەمىرلىكنى ئۇنىڭ ئەهلىدىن تالاشماسلىققا بەيئەت قىلدۇق. پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن ئىدى: «لېكىن سىلەر ئوچۇق كۇفرىنى كۆرسەڭلار، سىلەرنىڭ ئۇنىڭ كاپىر بولغانلىقىغا الله تائالا تەرىپىدىن پاكىتىڭلار بولسا، تالاشساڭلار بولىدۇ».[4]

ئىمام نەۋەۋى مۇنداق دەيدۇ: [قازى ئىياز مۇنداق دېگەن: ‹بارلىق ئۆلىمالار شۇنىڭغا بىرلىككە كەلدىكى، كاپىرنىڭ ئەمىرلىكى كۇچىكە ئىگە ئەمەس. يەنە شۇنىڭغا بىرلىككە كەلگەنكى، ئەگەر ئەمىردە ئۇشتۇمتۇت كۇفرى پەيدا بولسا، هوقۇقىدىن ئېلىپ تاشلىنىدۇ. ئەگەر ئۇنىڭدا كۇفرى،

[1] سۈرە مائىدە 51- ئايەت

[2] «مەجمۇئەتۇت تەۋهىد» 38- بەت

[3] سۈرە نىساۋ 76- ئايەت

[4] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

شەرىئەتنى ئۆزگەرتىۋېتىش ياكى بىدئەت قاتارلىقلار تۇيۇقسىز پەيدا بولسا، ئۇ ھوقۇقىدىن قالىدۇ. ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلىشمۇ ساقىت بولىدۇ. مۇسۇلمانلارغا مۇمكىن بولسا ئۇنىڭغا قارشى چىقىش، ئۇنى ھوقۇقىدىن ئېلىپ تاشلاپ، ئادىل پادىشاھنى تىكلەش پەرز بولىدۇ. ئەگەر بۇ كۇفرى ئىش پەقەت بىر تائىپىدىنلا سادىر بولغان بولسا، مۇسۇلمانلارنىڭ كاپىرنى ھوقۇقىدىن ئېلىپ تاشلاش ئارقىلىق ئۇلارغا قارشى تۇرۇشى پەرز. بىدئەتچى ھاكىمنى ھوقۇقىدىن ئېلىپ تاشلاپ، ئورنىغا ئادىل پادىشاھنى تىكلەشكە كۆزى يەتسە، ئۇنىڭغا قارشى چىقىش پەرز. ئەگەر كۆزى يەتمىسە، قارشى چىقىش پەرز بولمايدۇ. مۇسۇلمان كىشى ئۇنىڭ زېمىنىدىن باشقا زېمىنغا ھىجرەت قىلىشى ۋە دىنىنى ئېلىپ قېچىشى لازىم›].[1]

قازى ئىياز بايان قىلغان بۇ ئىجمائنى ئىبنى ھەجەر ئىبنى بەتتالدىن نەقىل قىلغان. ئىبنى ھەجەر مۇنداق دەيدۇ: [ئەگەر ھاكىم كاپىر بولسا، گەپنىڭ خۇلاسىسى شۇكى، ئۇ كاپىر بولغانلىق سەۋەبىدىن بارلىق ئۆلىمالارنىڭ ئىتتىپاقى بىلەن ھوقۇقىدىن ئېلىپ تاشلىنىدۇ. ھەربىر مۇسۇلماننىڭ ئۇنىڭغا قارشى تۇرۇشى پەرز بولىدۇ].[2]

5. ئەگەر مۇسۇلمانلار مۇرتەد ھاكىمنى ھوقۇقىدىن ئېلىپ تاشلاپ، ئورنىغا ئادىل پادىشاھ تىكلەشتىن ئاجىز كەلسە، ئۇنىڭغا تەييارلىق كۆرۈش پەرز.

بۇ ھەقتە ئىبنى تەيمىييە رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دېگەن: [ئاجىز كەلگەنلىكتىن جىھادنىڭ پەرزلىكى ئەمەلدىن قالغان چاغدا، كۈچ ۋە جەڭ ئېتى ھازىرلاش ئارقىلىق جىھادقا تەييارلىق قىلىش پەرزلىك ئورۇنغا ئۆتىدۇ، چۈنكى پەرزنى ئۇنىڭسىز ئورۇندىغىلى بولمايدىغان نەرسە (يەنى ۋاسىتە)نىڭ ھۆكمىمۇ پەرز ھېسابلىنىدۇ].[3]

بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿وَلا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَبَقُوا إِنَّهُمْ لا يُعْجِزُونَ وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ﴾ ﴿كاپىرلار قۇتۇلدۇق دەپ ئويلىمىسۇن، ئۇلار (پەرۋەردىگارىنىڭ جازاسىدىن) ھەقىقەتەن قېچىپ قۇتۇلالمايدۇ، دۈشمەنلىرىڭلار (بىلەن ئۇرۇش قىلىش) ئۈچۈن، قولۇڭلاردىن كېلىشىچە قورال كۈچى تەييارلاڭلار﴾**.[4]

بۇ ئايەتتىكى كۈچنى پەيغەمبەر ﷺ تەپسىر قىلىپ، ئۈچ قېتىم مۇنداق دېگەن: «اَلَا إِنَّ الْقُوَّةَ الرَّمْيُ» «بىلىڭلاركى، جەزمەن كۈچ ئوق ئېتىشتۇر».[5]

يۇقىرىقىلاردىن شۇنى بىلىۋالالايسىزكى، مۇسۇلمانلارنىڭ تاغۇتلارغا قارشى تۇرۇش مەجبۇرىيىتى شەرئىي دەلىل بىلەن بېكىتىلگەن بولۇپ، ھېچبىر مۇسۇلماننىڭ ئۇ دەلىلگە قارشى چىقىشى دۇرۇس ئەمەس. ئۇ دەلىل بولسا «وَأَنْ لَا نُنَازِعَ الْأَمْرَ أَهْلَهُ ـــ ئەمىرلىكنى ئۇنىڭ ئەھلىدىن تالاشماسلىققا بەيئەت قىلدۇق». قَالَ: «إِلَّا أَنْ تَرَوْا كُفْرًا بَوَاحًا عِنْدَكُمْ مِنْ اللَّهِ فِيهِ بُرْهَانٌ» پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن ئىدى: «لېكىن سىلەر ئوچۇق كۇفرىنى كۆرسەڭلار، سىلەرنىڭ ئۇنىڭ كاپىر

[1] «شەرھۇ مۇسلىم» 12ـ جىلد 229ـ بەت
[2] «فەتھۇل بارى» 13ـ جىلد 123ـ بەت
[3] «مەجمۇئۇل فەتاۋا» 28ـ جىلد 259ـ بەت
[4] سۈرە ئەنفال 59ـ، 60ـ ئايەتلەر
[5] مۇسلىم رىۋايىتى

بولغانلىقىغا الله تائالا تەرىپىدىن پاكىتىڭلار بولسا، تالاشساڭلار بولىدۇ»[1] دېگەن ھەدىستىن ئىبارەت.

مەن يۇقىرىدا زىكرى قىلغىنىمدەك، ئۇلارغا قارشى چىقىشنىڭ پەرزلىكىگە ئۆلىمالار بىرلىككە كەلگەن. شۇنىڭ ئۈچۈن ئايەت، ھەدىس ۋە ئىجمائ بار ھالەتتە، تاغۇتلارغا قارشى تۇرۇشنىڭ ئۇسۇلىدا ئىجتىھاد قىلىش دۇرۇس ئەمەس. كىمكى بۇ ئورۇندا ئايەت، ھەدىس بار تۇرۇپ ئىجتىھاد قىلىپ، ئىسلامنىڭ ھۆكمىنى كۇفرى پارلامېنت يولى ئارقىلىق تەتبىقلاشقا ھەرىكەت قىلىدىكەن؛ ئۇ ئوپئوچۇق ئېزىپ كەتكەن بولدى. كىمكى: «ئاجىز كېلىش ئۇ كىشىنى مۇرتەدلەرگە قارشى چىقىشتىن توسىدۇ» دېسە، بىز ئۇ كىشىگە مۇنداق دەيمىز: «ئاجىز كەلگەندە پەرز بولغان ئىش، ئۇلارنىڭ كۇفرى پارلامېنتىغا قاتنىشىشى ئەمەس، بەلكى تەييارلىق كۆرۈشىدۇر. ئەگەر ھەقىقەتەن ئاجىز كەلسە، ھىجرەت قىلىش پەرز. ئەگەر ھىجرەت قىلىشتىنمۇ ئاجىز كەلسە، ئاجىز مۇئمىنلەرگە ئوخشاش الله تائالاغا مۇنداق دەپ يېلىنىش كېرەك: **﴿الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ هَذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ أَهْلُهَا وَاجْعَل لَنَا مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا وَاجْعَل لَنَا مِنْ لَدُنْكَ نَصِيرًا﴾ «ئى پەرۋەردىگارىمىز! بۇ ئاھالىسى زالىم شەھەردىن بىزنى چىقارغىن، ئۆز دەرگاھىڭدىن بىزگە بىر ئىگىدارچىلىق قىلغۇچىنى مۇيەسسەر قىل، ئۆز دەرگاھىڭدىن بىزگە بىر مەدەتكارنى مۇيەسسەر قىل»**﴾.[2]

ئەمما، ئۇلارنىڭ قانۇن چىقىرىش پارلامېنتىغا قاتنىشىشىغا كەلسەك، ئۇ ئىشنى ھېچقانداق بىر مۇسۇلمان ئادەم قىلمايدۇ. چۈنكى، پارلامېنتقا قاتنىشىش ــ «كۆپ سانلىق خەلق ۋەكىللىرىنىڭ رايى بىلەن ئويدۇرۇپ چىقىلغان قانۇنغا خەلقنىڭ ئەمەل قىلىش مەجبۇرىيىتى بار» دەپ ئالىي ھوقۇقنى خەلققە تاپشۇرۇپ بېرىدىغان دېموكراتىيىگە رازى بولۇش دېگەنلىكتۇر. مانا بۇ الله تائالانىڭ: **﴿وَلا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ «الله نى قويۇپ بىر ـ بىرىمىزنى خۇدا قىلىۋالماسلىقتەك ھەممىمىزگە ئورتاق بولغان بىر سۆزگە (يەنى بىرخىل ئەقىدىگە) ئەمەل قىلايلى»**[3] دېگەن سۆزىدە زىكرى قىلىنغان كۇفرىدۇر. بۇ پارلامېنت ئەزالىرى يۇقىرىقى ئايەتتىكى باتىل ئىلاھلار بولۇپ، ئۇ كۇفرىنىڭ دەل ئۆزى. كىمكى بۇنى بىلمىسە، ئۇنىڭغا بىلدۈرۈش پەرز. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ أَنْ إِذَا سَمِعْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَأُ بِهَا فَلا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ إِنَّكُمْ إِذًا مِثْلُهُمْ﴾ «الله كىتابتا (يەنى قۇرئاندا) سىلەرگە نازىل قىلدىكى، سىلەر الله نىڭ ئايەتلىرىنىڭ ئىنكار قىلىنىۋاتقان ۋە مەسخىرە قىلىنىۋاتقانلىقىنى ئاڭلىغان چېغىڭلاردا، ئۇلار (يەنى الله نىڭ ئايەتلىرىنى مەسخىرە قىلىۋاتقان كاپىرلار) باشقا پاراڭغا كىرىشمىگۈچە ئۇلار بىلەن بىللە ئولتۇرماڭلار، بولمىسا (گۇناھتا) ئۇلارغا ئوخشاش بولۇپ قالىسىلەر»**.[4] كىمكى ئۇلار بىلەن بىللە ئولتۇرۇپ، ئۇلارنىڭ كۇفرىغا قاتنىشىدىكەن، كاپىرلىقتا ئۇمۇ ئۇلارغا ئوخشاشتۇر.

6. مۇرتەد ھاكىملار ۋە ئۇلارنىڭ ياردەمچىلىرىگە قارشى جىھاد قىلىش شەرئىي ئۆزرىسى بولمىغان ھەربىر مۇسۇلماننىڭ ئۈستىگە پەرز ئەين. يۇقىرىدا جىھادنىڭ ئۈچ ئورۇندا پەرز ئەين بولىدىغانلىقى، ئۇنىڭ بىرىنىڭ كاپىر دۈشمەننىڭ مۇسۇلمانلار دىيارىغا باستۇرۇپ كىرىش ئىكەنلىكى توغرىسىدا

---

[1] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

[2] سۈرە نىسائ 75 ـ ئايەت

[3] سۈرە ئال ئىمران 64 ـ ئايەت

[4] سۈرە نىسائ 140 ـ ئايەت

[2] «فەتھۇل بارى» 13 ـ جىلد 123 ـ بەت

توختالغان ئىدۇق. مانا بۇ، مۇسۇلمانلار ئۈستىدىن ھۆكۈمرانلىق قىلىۋاتقان شۇ مۇرتەدلەرنىڭ ھال ـ ئەھۋالىدۇر. ئۇلار مۇسۇلمانلار دىيارىغا باستۇرۇپ كىرگەن كاپىر دۈشمەن بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۇلارغا قارشى ئۇرۇش قىلىش پەرز ئەين. شۇنىڭ ئۈچۈن، قازى ئىياز مۇنداق دېگەن ئىدى: [مۇسۇلمانلارنىڭ ئۈستىگە مۇرتەد ھاكىمغا قارشى تۇرۇش پەرز].

ئىبنى ھەجەرنىڭ سۆزى ئومۇمىيلىقنى ئىپادىلەشتە ئېنىقراقتۇر، چۈنكى ئۇ مۇنداق دېگەن ئىدى: [بۇ گەپنىڭ خۇلاسىسى شۇكى، بارلىق ئۆلىمالارنىڭ ئىتتىپاقى بىلەن، بۇ ھاكىم كاپىر بولغانلىقى سەۋەبتىن، ئۇنىڭ ھوقۇقى ئېلىپ تاشلىنىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، ھەربىر مۇسۇلماننىڭ بۇنىڭغا قارشى تۇرۇشى پەرز].[1]

مانا بۇ ئۇبادە ئىبنى سامىت ﵁ نىڭ ھەدىسىنىڭ مەزمۇنىدۇر.

بۇ تاغۇتلارغا قارشى جىھاد قىلىشنىڭ پەرز ئەين بولغانلىقى ۋە ھەربىر مۇسۇلماننىڭ ئۆز رەببى تەرىپىدىن بۇلارغا قارشى ئۇرۇش قىلىشقا بۇيرۇلغانلىقىنى بىلىۋېلىشى ئۈچۈن، ئومۇمىي مۇسۇلمانلارنىڭ ئىچىدە تارقىتىش پەرز بولغان ئىلىملەرنىڭ قاتارىدىن ھېسابلىنىدۇ. چۈنكى، بۇ تاغۇتلار ئىلىمسىز ئاددىي مۇسۇلمانلار ئاممىسى ئىچىدە دىندا چىڭ تۇرغۇچىلارغا زەربە بېرىش قولايلىق بولسۇن ئۈچۈن، دىندار كىشىلەرنى مۇسۇلمانلار ئاممىسىدىن ئايرىپ يېتىم قويۇش مەقسىتىدە، ئىككى تەرەپ ئوتتۇرىسىدا بىر توساق تەييارلىماقتا. ھازىرقى زاماندا ھەربىر ئاددىي خەلق مۇسۇلمانلا بولىدىكەن، گەرچە ھالاكەتكە تاشلىغۇچى گۇناھلارنى سادىر قىلغۇچى پاسىق بولسىمۇ، بۇ پەرزگە بۇيرۇلغۇچىدۇر، چۈنكى پاسىقلىق جىھادقا بولغان شەرىئەتنىڭ بۇيرۇقىنى ساقىت قىلىۋەتمەيدۇ (4ـ تولۇقلىمىغا قاراڭ).

جىھاد مەسىلىسىنىڭ بىر كېچە ـ كۈندۈزدىلا تامام بولىدىغان مەسىلە ئەمەسلىكىنى، شۇنداقلا، ئۇنىڭ پەقەت تاللانغان جامائەتلەرنىڭلا مەسىلىسى بولۇپ قالماستىن، بەلكى جىمى مۇسۇلمانلارنىڭ مەسىلىسىگە ئايلىنىشى ئۈچۈن، يەنى جىھادنىڭ خۇسۇسىي مەسىلىدىن ئومۇمي مەسىلىگە ئايلىنىشى ئۈچۈن، دىندا مۇستەھكەم تۇرغۇچىلارنىڭ يەككە ۋە ئومۇمىي دەۋەت قىلىش ئۇسۇلى ئارقىلىق، بۇ جىھادنىڭ پەرزلىكىنى خەلققە تەشۋىق قىلىپ، كاپىرلارنىڭ مۇجاھىدلارنى يېتىم قالدۇرۇش سىياسىتىنى بىتچىت قىلىشى پەرز. بۇ چاغدا نۆۋەت تاغۇتلار ۋە ئۇلارنىڭ ياردەمچىلىرىگە كېلىدۇ. نەتىجىدە، ئۇلارنىڭ كاپىرلىقى ۋە جىنايىتىنى ئېچىپ تاشلىغاندىن كېيىن، ئۇلارنى ھوقۇقىدىن ئېلىپ تاشلاش تاماملىنىدۇ. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿وَأَخْرِجُوهُمْ مِنْ حَيْثُ أَخْرَجُوكُمْ﴾** ﴿**سىلەرنى يۇرتۇڭلاردىن چىقىرىۋەتكەندەك، سىلەرمۇ ئۇلارنى يۇرتىدىن چىقىرىۋېتىڭلار**﴾.[2]

يەنە الله تائالا ئۆزىنىڭ پەيغەمبىرىگە مۇنداق دېگەن: «اسْتَخْرِجْهُمْ كَمَا اسْتَخْرَجُوكَ» «ئۇلار سېنى قوغلاپ چىقارغاندەك، سەنمۇ ئۇلارنى قوغلاپ چىقارغىن».[3]

خۇددى تاغۇتلار دىندا چىڭ تۇرغۇچىلارنى تەشۋىقات ئارقىلىق ۋە دىننى بىلمەسلىككە نىسبەت بېرىش ئارقىلىق خەلق ئاممىسىدىن ئايرىغاندەك، دىندا چىڭ تۇرغۇچىلارنىڭمۇ ئۇلارغا قارشى جىھاد قىلىشنىڭ پەرزلىكىنى ئىسپاتلايدىغان شەرئىي ئىلىمنى تارقىتىش ئارقىلىق، تاغۇتلارنى خەلقتىن

---

[2] سۈرە بەقەرە 191ـ ئايەت

[3] مۇسلىم رىۋايىتى

يېتىم قالدۇرۇشى پەرز. خۇددى تاغۇتلار دىندا مۇستەھكەم تۇرغان كىشىلەرنى مال ـ مۇلۇكلىرىدىن ئايرىپ، ئۇلارنى قامال قىلىپ ۋە تۇرمۇشلىرىنى قىسقاندەك، دىندا چىڭ تۇرغۇچىلارنىڭمۇ الله ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە قارشى چىقىش ئۈچۈن ئەسكەر توپلاشقا سەرپ قىلىدىغان ئىقتىسادلاردىن تاغۇتلارنى ئايرىپ تاشلىشى پەرز. الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ﴾ ﴿(ئۇ غەنىمەتنىڭ بىر قىسمى) دىياردىن ھەيدەپ چىقىرىلغان، مال ـ مۇلكىدىن ئايرىلغان پېقىر مۇھاجىرلارغا خاستۇر﴾**.[1] شۇنىڭ ئۈچۈن، پەيغەمبەر ﷺ قۇرەيشكە ئاچارچىلىق بىلەن بەد دۇئا قىلغان ئىدى. ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد ﷺ مۇنداق دەيدۇ: إِنَّ قُرَيْشًا لَمَّا غَلَبُوا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَاسْتَعْصَوْا عَلَيْهِ قَالَ اللَّهُمَّ أَعِنِّي عَلَيْهِمْ بِسَبْعٍ كَسَبْعِ يُوسُفَ فَأَخَذَتْهُمْ سَنَةٌ أَكَلُوا فِيهَا الْعِظَامَ وَالْمَيْتَةَ مِنْ الْجَهْدِ قۇرەيش پەيغەمبەر ﷺ گە غالىب كېلىپ، ئۇ زاتقا ئاسىيلىق قىلغاندىن كېيىن، ئۇ زات: «ئى الله ! ماڭا ئۇلارغا قارشى يۇسۇف ئەلەيھىسسالامنىڭ زامانىسىدىكى يەتتە يىللىق قەھەتچىلىكىكە ئوخشاش قەھەتچىلىك بىلەن ياردەم بەرگىن» دەپ دۇئا قىلدى. ئاقىۋەت، ئۇلارنى قەھەتچىلىك تۇتتى. ئازاب ـ ئوقۇبەتلىك ئۇ يىللاردا سۆڭەك ۋە تاپىلار ئۇلارنىڭ يېمىكى بولغان ئىدى.[2]

ھەرقانداق بىر مۇسۇلماننىڭ قىستالغان ياكى مەجبۇرلانغاندىن سىرت، تاموژنا بېجى ۋە سېلىققا ئوخشاش ئىقتىسادلارنى مەيلى قايسى خىل كۆرۈنۈشتە بولسۇن بۇ تاغۇتلارغا بېرىشى ھارام. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿وَلا تَعَاوَنُوا عَلَى الإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ﴾ ﴿گۇناھقا ۋە زۇلۇمغا ياردەملەشمەڭلار﴾**،[3] **﴿وَلا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمْ﴾ ﴿الله تىرىكچىلىكىڭلارنىڭ ئاساسى قىلغان ماللىرىڭلارنى ئەخمەقلەرگە تۇتقۇزۇپ قويماڭلار﴾**.[4]

بۇ تاغۇت ھۆكۈمەتلەر ۋە ئۇنىڭ قانۇنلىرىنىڭ قانۇنسىز ئىكەنلىكىنى بىلىش كېرەك. پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «مَنْ عَمِلَ عَمَلًا لَيْسَ عَلَيْهِ أَمْرُنَا فَهُوَ رَدٌّ» «كىمكى بىزنىڭ دىنىمىزدا بولمىغان بىرەر ئەمەلنى قىلىدىكەن، ئۇ رەت قىلىنىدۇ».[5] بۇ ھەدىسنى ئىمام مۇسلىم رىۋايەت قىلغان. مەن بۇ ھەدىسنى قۇرئان ۋە ھەدىسكە ئېسىلىشتىكى ئاساسلارنىڭ 6 ـ سىدە بايان قىلغان ئىدىم.

مۇسۇلمانلارنىڭمۇ كاپىرلارنىڭ مال ـ مۇلۇكلىرىگە كۈچ بىلەن (يەنى غەنىمەت ئېلىش ئارقىلىق ـ ئا) ياكى ھىيلە ۋە ئۇنىڭ ئوخشىشى بىلەن (يەنى ئولجا ئېلىش ئارقىلىق ـ ئا) ئىگە بولۇشقا ھەرىكەت قىلىشى پەرز. پەيغەمبەر ﷺ مۇسۇلمانلارنىڭ ياردەمنى قولغا كەلتۈرۈۋېلىشى ئۈچۈن، قۇرەيشنىڭ مال ـ مۇلۇكلىرىگە ئىگە بولۇش مەقسىتىدە چىقىپ، ئاندىن بەدىر ۋەقەسى يۈز بەرگەن ئىدى.

دېمەك، جىھاد مەسىلىسىنى خاس كىشىلەرنىڭ مەسىلىسىدىن ئومۇمىي كىشىلەرنىڭ مەسىلىسىگە ئۆزگەرتىش پەرز. بۇ مەسىلىنى خاس كىشىلەرنىڭ ئىچىدىلا چەكلەپ قويۇش، ئارزۇ قىلغاندەك ھەرگىزمۇ ئىسلاھات مېۋىسىنى ئېلىپ كەلمەيدۇ. چۈنكى، بۇنداق چەكلەپ قويۇش: **﴿إِنَّ اللَّهَ لا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنفُسِهِمْ﴾ ﴿ھەرقانداق بىر قەۋم ئۆزىنىڭ ئەھۋالىنى ئۆزگەرتمىگۈچە (يەنى**

[1] سۈرە ھەشىر 8 ـ ئايەت
[2] بۇخارى رىۋايىتى 4822 ـ ھەدىس
[3] سۈرە مائىدە 2 ـ ئايەت
[4] سۈرە نىساۋ 5 ـ ئايەت
[5] مۇسلىم رىۋايىتى

الله نىڭ بەرگەن نىئمەتلىرىگە تۇزكورلۇق قىلىپ گۇناھلارغا چۆممىگۈچە) الله ئۇلارنىڭ ئەھۋالىنى ئۆزگەرتمەيدۇ (يەنى الله ئۇلارغا بەرگەن نىئمەت، خاتىرجەملىك ۋە ئىززەت ـ ھۆرمەتنى ئېلىپ تاشلىمايدۇ﴾[1] دېگەن ئۆزگەرمەس قائىدىگە قارشى كېلىدۇ. بۇ بىر يۇرتتىكى بارلىق خەلقنىڭ بۇ مەسىلىگە قاتنىشىشى پەرز دېگەنلىك ئەمەس. بۇ يىراق ئىش، ئەلۋەتتە. مەقسەت، ئىسلام قانۇنىنى بېكىتىشكە خەلق ئىچىدىن مۇئەييەن نىسبەتتىكى كىشىلەرنىڭ قاتنىشىشى ئارقىلىق قۇدرەتلىك بىر كۈچ تەشكىللەپ، ئاندىن ئۇنى ئۇنىڭ ئىچكى ـ تاشقى دۈشمەنلىرىدىن ھىمايە قىلىشتۇر. ئەمما، قالغان خەلققە كەلسەك، ئۇلارنىڭ ھېسداشلىق قىلىشى ياكى ھېچ بولمىغاندا ئۇلارغا ھەق ئاشكارا بولغانغا قەدەر، بىتەرەپ بولۇپ چەتتە تۇرۇشى كۇپايە قىلىدۇ.

شۇنىڭدەك، خەلققە شۇنى چۈشەندۈرۈش لازىمكى، ئۇلارنىڭ ئىچىدىن بىر كىشى تاغۇتلارغا قارشى تۇرۇشتا ئىجابىي رول ئوينىيالمىغان بولسا، ئۇلارغا يارەدەم بېرىشتەك سەلبىي رول ھەم ئوينىماسلىقى لازىم. تاغۇتلار بىلەن بولغان قارشىلىشىشنىڭ يۇقىرى كۆتۈرۈلۈشى بىلەن بىرگە، ئۇلارنىڭ مۇئمىنلەرگە بېرىدىغان زەربىسى ۋە ئەرزىيىتىمۇ يۇقىرى كۆتۈرۈلىدۇ. بۇنىڭ بىلەن جىھاد مەسىلىسى مۇسۇلمانلارنىڭ ھاياتىغا شۇڭغۇپ كىرىدۇ ۋە دەۋەت يېڭى يارەدەمچىلەرنى قولغا كەلتۈرىدۇ. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿وَنُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا فِي الأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمْ الْوَارِثِينَ وَنُمَكِّنَ لَهُمْ فِي الأَرْضِ وَنُرِي فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا مِنْهُمْ مَا كَانُوا يَحْذَرُونَ﴾ (بىز (مىسىر) زېمىنىدا بىزەك قىلىنغانلارغا مەرھەمەت قىلىشنى ئىراده قىلىمىز، ئۇلارنى يولباشچىلاردىن قىلىشنى، ئۇلارنى فىرئەۋن ۋە ئۇنىڭ قەۋمىنىڭ (مۇلكىگە) ۋارىس قىلىشنى ئىراده قىلىمىز. ئۇلارنى مىسىر زېمىنىدا كۈچ ـ قۇۋۋەتكە ئىگە قىلماقچىمىز، بىز فىرئەۋنگە، (ۋەزىرى) ھامانغا ۋە ئۇلارنىڭ قوشۇنىغا ئۇلار (يەنى بىزەك قىلىنغانلار)دىن قورقىدىغان نەرسىنى (يەنى بەنى ئىسرائىلنى مىسىرغا ھۆكۈمران قىلىشنى) كۆرسىتىمىز﴾.**[2]

7. مۇرتەد ھاكىملارغا قارشى ئۇرۇش قىلىش يەھۇدىيلار، ناسارالار ۋە بۇتپەرەسلەردىن ئىبارەت باشقا ئەسلىي كاپىرلارغا ئۇرۇش قىلىشنىڭ ئالدىغا قويۇلىدۇ.

بۇنداق بولۇشى ئۈچ سەۋەبتىندۇر:

بىرىنچىسى. ئۇ جىھاد پەرز ئەين بولغان قوغدىنىش جىھادى بولۇپ، ئۇ ئىسلام دىنىنى كېڭەيتىش جىھادىنىڭ ئالدىغا قويۇلىدۇ. ئۇنىڭ قوغدىنىش جىھادى بولۇشى ئاشۇ ھاكىملارنىڭ مۇسۇلمانلار دىيارىغا ھۆكۈمرانلىق قىلغان كاپىر دۈشمەن بولغانلىقى ئۈچۈندۇر.

ئىبنى تەيمىييە رەھمەھۇللاھ مۇنداق دېگەن: [ئەمما، قوغدىنىش جىھادى ھۆرمەت ۋە دىنغا تاجاۋۇز قىلغۇچى دۈشمەننى ئارقىغا چېكىندۈرۈش تۇرلىرىنىڭ ئەڭ كۈچلۈكى بولۇپ، ئۇ بارلىق ئۆلىمالارنىڭ ئىتتىپاقى بىلەن پەرز. ئىماندىن قالسا دىن ۋە دۇنيانى بۇزىدىغان تاجاۋۇزچى دۈشمەننى ئارقىغا قايتۇرۇشتىنمۇ مۇھىمراق پەرز يوق. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئۇنىڭغا ھېچبىر نەرسە شەرت ئېتىلمەيدۇ، بەلكى ئىمكانىيەتنىڭ يېتىشچە دۈشمەن چېكىندۈرۈلىدۇ].[3]

دۈشمەن مۇسۇلمانلار دىيارىغا باستۇرۇپ كىرسە، جىھادنىڭ پەرز ئەين بولىدىغانلىقى توغرىسىدا

7ـ بۆلەكتە توختالغان ئىدۇق.

---

[1] سۈرە رەئد 11ـ ئايەت

[2] سۈرە قەسەس 5ـ، 6ـ ئايەتلەر

[3] «ئەلئىختىياراتۇل فىقھىييە» 309ـ بەت

ئىككىنچىسى. ئۇلارنىڭ مۇرتەد بولۇشى. ١٤ـ بۆلەكتە: «مۇرتەدكە قارشى ئۇرۇش قىلىش ئەسلىي كاپىرغا قارشى ئۇرۇش قىلىشنىڭ ئالدىغا قويۇلىدۇ» دەپ ئۆتكەن ئىدى.

ئۈچىنچىسى. ئۇلارنىڭ مۇسۇلمانلارغا يېقىن بولۇشى ھەمدە كەلتۈرىدىغان خەتىرى ۋە زىيانكەشلىكىنىڭ ئېغىرراق بولۇشى.

بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قَاتِلُوا الَّذِينَ يَلُونَكُمْ مِنْ الْكُفَّارِ﴾ ﴿ئى مۇئمىنلەر! سىلەر ئۆزۈڭلارغا يېقىن جايدىكى كاپىرلار بىلەن ئۇرۇش قىلىڭلار (يەنى سىلەرگە خەتەر بولماسلىق ئۈچۈن، ئالدى بىلەن ئەتراپىڭلاردىكى كۇففارلارنى ئۇجۇقتۇرۇڭلار﴾**.[1]

بۇ ھەقتە ١٤ـ بۆلەكتە توختالغان ئىدۇق.

شۈبھە

بۇ يەردە يۇقىرىقى ئۈچ سەۋەبنىڭ بىرىنچىسىگە ئالاقىدار بىر شۈبھى بار، ئۇ بولسىمۇ بەزىلەرنىڭ: «مۇسۇلمانلار رايونلىرىغا ھۆكۈمرانلىق قىلىۋاتقان مۇرتەدلەرنى: ‹مۇسۇلمانلار دىيارىغا باستۇرۇپ كىرگەن كاپىر دۈشمەنگە ئوخشاش› دەپ تەرىپلەش توغرا ئەمەس، چۈنكى ئۇ كاپىرلار ئىسلام دىيارىدىن يىراق ئەجنەبىي دۈشمەن. ئەمما، بۇ ھاكىملارغا كەلسەك، ئۇلار شۇ شەھەرنىڭ ئۆز ئەھلىدىن، بۇ يەردە پەرق بار» دېگەن سۆزىدۇر.

بۇ گەپ شەيخۇل ئىسلام ئىبنى تەيمىيىە رەھىمەھۇللاھنىڭ ئىسلامنى دەۋا قىلىپ تۇرۇپ شەرىئەتتىن باش تارتقان مۇڭغۇللارغا قارشى ئۇرۇش قىلىش توغرۇلۇق بەرگەن پەتىۋاسى بىلەن دەلىل كەلتۈرۈشنى بەربات قىلىش ئۈچۈن دېيىلگەن سۆز.[2]

دېيىلگەنكى: «بۇ پەتىۋا بىلەن دەلىل كەلتۈرۈلمەيدۇ، چۈنكى مۇڭغۇللار ئىسلام دىيارلىرىغا يات كىشىلەردۇر. مەن «دەئۋەتۇت تەۋھىد ـــ تەۋھىدكە دەۋەت» ناملىق كىتابىمدا بۇ پەتىۋانىڭ پايدىلىرىنى كۆرسىتىپ ئۆتكەن ئىدىم.

بىز بۇ شۈبھىگە مۇنداق دەپ جاۋاب بېرىمىز: مۇرتەد ھاكىم مەسىلىسىدە ئايرىم دەلىل بار، ئۇ بولسىمۇ، ئۇبادە ئىبنى سامىت ﵁ نىڭ مۇنۇ ھەدىسى: وَأَنْ لَا نُنَازِعَ الْأَمْرَ أَهْلَهُ، قَالَ: «إِلَّا أَنْ تَرَوْا كُفْرًا بَوَاحًا عِنْدَكُمْ مِنْ اللَّهِ فِيهِ بُرْهَانٌ» ئەمىرلىكنى ئۇنىڭ ئەھلىدىن تالاشماسلىققا بەيئەت قىلدۇق. پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن ئىدى: «لېكىن سىلەر ئوچۇق كۇفرىنى كۆرسەڭلار، سىلەرنىڭ ئۇنىڭ كاپىر بولغانلىقىغا الله تائالا تەرىپىدىن پاكىتىڭلار بولسا، تالاشساڭلار بولىدۇ».

مەن مەزكۇر كىتابىمدا بۇ ھەدىسنىڭ ئىبنى ئابباس ﵁ نىڭ: «مَنْ رَأَى مِنْ أَمِيرِهِ شَيْئًا يَكْرَهُهُ فَلْيَصْبِرْ» «كىمكى ئەمىرىدىن ياقتۇرمايدىغان بىرەر ئىشنى كۆرسە، سەۋر قىلسۇن» دېگەن ھەدىسى ۋە ئەۋف ئىبنى مالىكنىڭ: «لَا مَا أَقَامُوا فِيكُمْ الصَّلَاةَ» «ياق، ئۇلار ئاراڭلاردا ناماز ئوقۇپلا تۇرىدىكەن، ئۇلار بىلەن ئۇرۇشماڭلار» دېگەن ھەدىسىگە ئوخشاش، زالىم پادىشاھلارغا سەۋر قىلىش توغرۇلۇق كەلگەن بارلىق ھەدىسلەرنىڭ دائىرىسىنى تارايتىدىغانلىقىنى بايان قىلغان ئىدىم. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئىمام بۇخارى ئۆزىنىڭ «سەھىھۇل بۇخارى» ناملىق ھەدىسلەر توپلىمىنىڭ «كىتابۇل فىتەن»نىڭ ئىككىنچى

[1] سۈرە تەۋبە 123ـ ئايەت

[2] «مەجمۇئۇل فەتاۋا» 28ـ جىلد 501ـ، 551ـ بەتلەر

بابىدا، ئۇبادە ئىبنى سامىت ﵁ نىڭ ھەدىسى ئىبنى ئاببـاس ﵁ نىڭ ھەدىسىنىڭ دائىرىسىنى تارايتىدىغانلىقىغا ئىشارەت قىلىش ئۈچۈن، ئۇبادە ئىبنى سامىت ﵁ نىڭ ھەدىسىنى ئىبنى ئاببـاس ﵁ نىڭ ھەدىسىنىڭ ئارقىسىدا كەلتۈرگەن. مانا بۇ مۇشۇ ھاكىملارغا قارشى چىقىشنىڭ پەرزلىكىدە، قەلبىگە ئىگە ياكى ۋەز-نەسىھەتكە ھوزۇرى قەلب بىلەن قۇلاق سالىدىغان ئادەم ئۈچۈن يېتەرلىكتۇر.

بۇ ئۈچ سەۋەبنى ۋە ئۇنىڭدىن باشقىلىرىنى بىز ئۇلارغا قارشى چىقىشنىڭ قانۇنلۇق ئىكەنلىكىنى بايان قىلىش مەقسىتىدە ئەمەس — بۇ ئۇبادىنىڭ ھەدىسى بىلەن ئىسپاتلانغان — بەلكى بۇ قارشى چىقىشنى كۈچلەندۈرۈش ۋە ئۇنى جىھادنىڭ باشقا تۈرلىرىدىن ئىلگىرى قىلىشقا ئوخشاش باشقا پايدىلارنى بايان قىلىش مەقسىتىدە زىكرى قىلىمىز.

بۇ شۈبھىگە رەددىيە بېرىشتە مۇنداق دەيمىز: كۇفرى ئەھكاملىرىدا شەرىئەتنىڭ يات كاپىر بىلەن ۋەتەنداش كاپىرنىڭ ئوتتۇرىسىنى ئايرىغانلىقىنى ئاڭلىمىدۇق. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿يَانُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ﴾ ﴿ئى نۇھ ! ئۇ (مەن نىجات تېپىشىنى ۋەدە قىلغان) ئائىلەڭدىكىلەردىن ئەمەس، ئۇنىڭ ئەمەلى ياماندۇر﴾،[1] ﴿قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِي إِبْرَاهِيمَ وَالَّذِينَ مَعَهُ إِذْ قَالُوا لِقَوْمِهِمْ إِنَّا بُرَآءُ مِنْكُمْ وَمِمَّا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَاءُ أَبَدًا حَتَّى تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَحْدَهُ﴾ ﴿ئىبراھىم ۋە ئۇنىڭ بىلەن بىللە بولغان (مۇئمىنلەر) سىلەرگە ھەقىقەتەن ئوبدان نەمۇنىدۇر، ئۆز ۋاقتىدا ئۇلار قەۋمىگە: «ھەقىقەتەن بىز سىلەردىن ۋە سىلەر الله نى قويۇپ ئىبادەت قىلىۋاتقان بۇتلىرىڭلاردىن ئادا-جۇدامىز، بىزنىڭ ئارىمىزدىكى ئاداۋەت ۋە ئۆچمەنلىك تاكى سىلەر يالغۇز بىر الله قا ئىمان ئېيتقىنىڭلارغا قەدەر ئەبەدىي ساقلىنىپ قالىدۇ» دېدى﴾،[2] ﴿إِنَّ الْكَافِرِينَ كَانُوا لَكُمْ عَدُوًّا مُبِينًا﴾ ﴿كاپىرلار سىلەرگە ھەقىقەتەن ئوپئوچۇق دۈشمەندۇر﴾.[3]**

بۇ ئايەتلەردىن مەقسەت شۇنى بايان قىلىشكى، مۇئمىن بىلەن كاپىرنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئاداۋەت كاپىرلىق دېگەن سۈپەتكە چېتىشلىقتۇر. كاپىرنىڭ يات بولۇش ياكى ۋەتەنداش بولۇشىدەك يەنە بىر سۈپەتكە چېتىشلىق ئەمەس. مانا بۇ (ئاداۋەت تۇتۇشتىن ئىبارەت) ھۆكۈمنىڭ مەركىزى نۇقتىسىدۇر. چۈنكى، كاپىر گەرچە ئوغلىڭىز ياكى قەۋمىڭىز ۋە ئۇرۇق-تۇغقىنىڭىز بولغان تەقدىردىمۇ دۈشمەنلىشىش پەرز. ھۆكۈمنىڭ مەركىزى نۇقتىسى كاپىرلىق دېگەن سۈپەتتۇر. ئۇنىڭدىن باشقا نەرسە ئەمەس. كاپىر بىلەن دۈشمەنلىشىش قانداق پەرز بولسا، كاپىرغا بېرىلىدىغان جازامۇ شۇنداق پەرز. كاپىرنىڭ جازاسى ئۇنىڭ كۇفرىغا يەنى كاپىرلىق دېگەن سۈپەتنىڭ ئۇنىڭدا مەۋجۇد بولغانلىقىغا چېتىشلىقكى، باشقا بىر سۈپەتنىڭ سەۋەبىگە چېتىشلىق ئەمەس. مانا بۇ پەيغەمبەر ﷺ نىڭ: «مَنْ بَدَّلَ دِينَهُ فَاقْتُلُوهُ» «كىمكى دىنىنى ئۆزگەرتسە، ئۇنى ئۆلتۈرۈڭلار!»[4] دېگەن سۆزىدىكىگە ئوخشاش، كۇفرى (يەنى كۇفرى بىلەن دۈشمەنلىشىش ۋە ئۇنى جازالاشتىن ئىبارەت) ھۆكۈمنىڭ چۈشىدىغان ئورنىدۇر.

---

[1] سۈرە ھۇد 46- ئايەت

[2] سۈرە مۇمتەھىنە 4- ئايەت

[3] سۈرە نىسائ 101- ئايەت

[4] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

پەيغەمبەر ﷺ ئۆلتۈرۈشنىڭ سەۋەبىنى دىننى ئۆزگەرتىش، يەنى مۇسۇلمان بولغاندىن كېيىن كاپىر بولۇش قىلىپ بېكىتتى. مانا بۇ ھۆكۈمنىڭ ئورنى. ئەگەر بۇ ئېنىق بولغان بولسا، بىز ئېيتىمىزكى، كۇفرى سۈپىتىگە ئەگىشىپ كېلىدىغان جازا، كونترولۇقىمىز ئاستىدىكى مۇرتەدنى ئۆلتۈرۈش، كۇچ بىلەن قوغدىنىۋالغان مۇرتەدكە قارشى ئۇرۇش قىلىشتۇر. بۇ كۇفرى سۈپەت يات ياكى ۋەتەنداش كاپىردا ئوخشاشلا مەۋجۇد. ئەگەر بۇ كاپىر مۇسۇلمانلارنىڭ بىرەر رايونىغا ھۆكۈمرانلىق قىلغان بولسا، ئۇنىڭ بۇ رايوننىڭ سىرتىدىن كەلگەن بولۇشى ياكى شۇ رايون خەلقىدىن بولۇپ، ئۇنىڭغا ھۆكۈمرانلىق قىلىپ تۇرۇپ ئاندىن كاپىر بولغانلىقى ۋە ياكى كاپىر بولۇپ، ئۇ رايونغا ھۆكۈمرانلىق قىلغانلىقى قاتارلىقلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا ھېچ پەرق يوق. بۇ ئەھۋاللارنىڭ ھەممىسىدە ھۆكۈمنىڭ چۈشىدىغان ئورنى مەۋجۇد. كىمكى شۇ رايون خەلقىدىن بولۇپ تۇرۇپ ئاندىن كاپىر بولسا، ئۇ كاپىر بولغانلىقى سەۋەبىدىن ئۇ رايوننىڭ مۇسۇلمان ئاھالىسى قاتارىدىن چىقىپ كېتىپ ياتقا ئايلىنىدۇ. بۇنىڭ دەلىلى الله تائالانىڭ مۇنۇ سۆزىدۇر: **﴿وَنَادَى نُوحٌ رَبَّهُ فَقَالَ رَبِّ إِنَّ ابْنِي مِنْ أَهْلِي وَإِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَأَنْتَ أَحْكَمُ الْحَاكِمِينَ قَالَ يَانُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ﴾ «نۇھ پەرۋەردىگارىغا دۇئا قىلىپ: «پەرۋەردىگارىم! ئوغلۇم مېنىڭ ئائىلەمدىكىلەردىن ئىدى (سەن ماڭا ئۇلارنىڭ نىجات تېپىشنى ۋەدە قىلغان ئىدىڭ)، سېنىڭ ۋەدەڭ ئەلۋەتتە ھەقتۇر، سەن ھەقىقەتەن ئەڭ توغرا ھۆكۈم قىلغۇچىسەن» دېدى. الله ئېيتتى: «ئى نۇھ! ئۇ (مەن نىجات تېپىشنى ۋەدە قىلغان) ئائىلەڭدىكىلەردىن ئەمەس، ئۇنىڭ ئەمەلى ياماندۇر﴾.**[1]

نۇھ ئەلەيھىسسالامنىڭ ئوغلى كاپىر بولغانلىق سەۋەبىدىن نۇھ ئەلەيھىسسالامنىڭ ئائىلىسىدىن چىقىرىپ تاشلىنىپ، ئۇ زاتقا نىسبەتەن ياتقا ئايلاندى.

بۇ يەردە جازاغا تەسىر كۆرسىتىدىغان يەنە باشقا سۈپەتلەرمۇ بار. ئەسلىي كاپىر بىلەن مۇرتەد كاپىرنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى پەرقنىڭ بىرى ـــ مۇرتەدكە بېرىلىدىغان جازانىڭ ئەسلىي كاپىرغا بېرىلىدىغان جازادىن ئېغىر بولغانلىقى. بۇ ھەقتە 14ـ بۆلەكتە توختالغان ئىدۇق.

شۇنىڭدەك، ئىمام شافىئى رەھىمەھۇللاھدىن باشقا ئۇچ ئىمامنىڭ نەزىرىدە ئارىلىقتا كېلىشىم يوق كاپىر بىلەن كېلىشىم بار كاپىرنىڭ ئوتتۇرىسىدا پەرق بار. يەنە شۇنىڭدەك، جىھادنىڭ ئەۋزەللىكىدە يېقىندىكى كاپىر بىلەن يىراقتىكى كاپىرنىڭ ئوتتۇرىسىدىمۇ پەرق بار.

بۇنىڭدىن شۇنى كۆرۈۋالالايسىزكى، ئاشۇ مۇرتەد ھاكىملاردا مۇرتەدلىك، ئوتتۇرىدا كېلىشىم بولماسلىق ۋە مۇسۇلمانلارغا يېقىن جايدا بولۇشتەك بارلىق ئېغىر سۈپەتلەر مەۋجۇد. ئۇنىڭ ئەكسىچە، ئەسلىي كاپىردا ئەسلىدىلا كاپىر بولۇش، كېلىشىم تۈزۈشكە يوچۇقنىڭ بولۇشى ۋە مۇسۇلمانلارغا يىراق جايدا بولۇشتىن ئىبارەت يەڭگىل سۈپەتلەر مەۋجۇد.

يۇقىرىقى سۆزلەرنى مۇنداق ئوخشىتىشقا بولىدۇ، ھەرقانداق مەست قىلغۇچى ھارام. مەيلى ئۇنىڭ نامى ھاراق، ئىسپىرت ياكى شەربەت بولسۇن؛ مەيلى ئۇ يەرلىك ياكى ئىمپورت قىلىنغان بولسۇن؛ ئۇنىڭ رەڭگى ئاق ياكى قىزىل بولسۇن، بۇنىڭ ھەممىسى ھۆكۈمگە تەسىر كۆرسىتىدىغان سۈپەتلەر ئەمەس. ھۆكۈمگە تەسىر كۆرسىتىدىغان سۈپەت، پەقەت مەست قىلىشتىن ئىبارەت سەۋەب ۋە ھۆكۈمنىڭ چۈشىدىغان ئورنى. مۇشۇ سۈپەت مەۋجۇدلا بولىدىكەن، ھۆكۈم ۋە ئۇنىڭغا ئەگىشىپ كېلىدىغان جازا مەۋجۇد بولىدۇ، ئۇنىڭدىن باشقا سۈپەتلەر ئېتىبارغا ئېلىنمايدۇ.

[1] سۈرە ھۇد 45ـ، 46ـ ئايەتلەر

بۇ يەردە يەنە، جازاغا تەسىر كۆرسىتىدىغان ئىككىنچى بىر سۈپەتمۇ تېپىلىپ قالىدۇ. مەسىلەن: رامىزاننىڭ كۈندۈزى ھاراق ئىچكۈچىگە ئوخشاش. رامىزاندا ھاراق ئىچكۈچى بۇ ئايىنىڭ ھۆرمىتىنى دەپسەندە قىلغانلىقى ئۈچۈن، ئۇنىڭغا ھەد يۈرگۈزۈلىدۇ ۋە تەئزىر بېرىلىدۇ. ئەگەر ئۇنىڭ ئىچكەن ئىچىملىكىدە مەست قىلىشتىن ئىبارەت بۇ ئەسلىي سۈپەت بولمىغان بولسا ئىدى، ئۇنىڭغا ئەسلا جازا پەرز بولمايتتى.

«يات كاپىر بىلەن ۋەتەنداش كاپىرنىڭ ئوتتۇرىسىدا ھۆكۈمدە پەرق بار» دېگۈچىلەر، «ئىمپورت قىلىنغان ھاراق بىلەن يەرلىك ھاراقنىڭ ئوتتۇرىسىدا پەرق بار» دېگەنگە ئوخشاشتۇر.

8. ئۇلارغا قارشى ئۇرۇش ئېچىشنىڭ پەرز بولۇشى ئۈچۈن بەزى كىشىلەر دەۋا قىلغاندەك، مۇجاھىد مۇسۇلمانلارنىڭ مۇرتەد ھاكىم ۋە ئۇنىڭ تائىپىسىنىڭ دىياردىن ئايرىم بىر دىياردا ئايرىلىپ تۇرۇشى شەرت ئېتىلمەيدۇ.

بۇ شەرتنى بەربات قىلىشتا، مەن يۇقىرىدا ئىبنى تەيمىيىە رەھىمەھۇللاھدىن مۇسۇلمانلار رايونىغا باستۇرۇپ كىرگەن دۈشمەنگە قارشى ئۇرۇش قىلىشنىڭ پەرزلىكىگە ئۆلىمالارنىڭ بىرلىككە كەلگەنلىكىنى نەقىل قىلغان ئىدىم. ئۇ سىزگە يېتەرلىك دەلىل بولالايدۇ. ئەھۋال مانا مۇشۇنداق، بۇ يەردە نەدىمۇ مۇستەقىل رايون بولسۇن؟ بەلكى بۇ جىھاد پەرز ئەين بولغان ئورۇنلارنىڭ بىرىدۇر. مەن ئۇنى 7ـ بۆلەكتە بايان قىلغان ئىدىم.

بۇ شەرتكە ھېچبىر شەرئىي دەلىل كەلمىگەن، الله تائالانىڭ كىتابىدا يوق ھەرقانداق شەرت باتىل. ئۇ شەرتنى ئەھلى ئىلىملەردىن ھېچبىر كىشى كۆرسەتمىگەن. ئىبنى قۇدامىنىڭ بۇ ھەقتە ئېيتقان سۆزىنىڭ ئەڭ يۇقىرى چېكى شۇكى: «ئەگەر دۈشمەن بىرەر رايونغا يېقىنلاشسا، شۇ رايون ئاھالىسىنىڭ قوغدىنىۋالىدىغان بىرەر ئىستىھكامغا قايتىشى دۇرۇس».

ئەمما، مۇرتەد كاپىر ھاكىم توغرىسىدا ئېنىق دەلىل بار. ئۇ بولسىمۇ ئۇبادە ئىبنى سامىت ﷺ نىڭ مۇنۇ ھەدىسى: «وَأَلا نُنَازِعَ الأَمْرَ أَهْلَهُ قَالَ إِلا أَنْ تَرَوْا كُفْرًا بَوَاحًا عِنْدَكُمْ مِنَ اللَّهِ فِيهِ بُرْهَانٌ» ئەمىرلىكنى ئۇنىڭ ئەھلىدىن تالاشماسلىققا بەيئەت قىلدۇق. پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن ئىدى: «لېكىن سىلەر ئوچۇق كۇفرىنى كۆرسەڭلار، سىلەرنىڭ ئۇنىڭ كاپىر بولغانلىقىغا الله تائالا تەرىپىدىن پاكىتىڭلار بولسا، تالاشساڭلار بولىدۇ».[1]

مەن بۇ ھەدىسنىڭ شەرھىسىدە قازى ئىياز ۋە ئىبنى ھەجەردىن نەقىل قىلغىنىمدەك، پەيغەمبەر ﷺ بۇ ھەدىستە ۋە نە باشقا ھەدىسلەردە ئايرىم تۇرۇشنى شەرت قىلمىغان ھەمدە نە ئۆلىمالاردىن ھېچبىر كىشى بۇنىڭغا ئاگاھلاندۇرمىغان.

ئەگەر ئىككى دىيارنىڭ ئايرىلىشىنى شەرت قىلغان كىشى: «بۇ ئايرىلىش شەرئىي جەھەتتىن ۋاجىب ئەمەس، بەلكى ئەقلىي جەھەتتىن ۋاجىب» دېسە، بىز ئۇنىڭغا دەيمىزكى: «بىزنىڭ قۇرئان ۋە ھەدىسكە ئېسىلىشتىكى ئاساسلاردا بايان قىلغىنىمىزدەك، ئەقىل بىر نەرسىنى ۋاجىب قىلالمايدۇ». ئەگەر ئۇ: «ئىجتىھادىي ئىش» دېسە، بىز دەيمىزكى: «ئەگەر ئىجتىھاد قىلىش دەرىجىسىگە يەتكەن بولساق، بۇ ئىش جەڭ مۇتەخەسىسلىرىگە تاپشۇرۇلىدۇ. بۇنىڭ دەلىلى

[1] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

الله تائالانــــڭ مۇنــۇ ســۆزىدۇر: ﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الأَمَانَاتِ إِلَى أَهْلِهَا﴾ ﴿شۇبھىســــزكى، الله ســــلەرنى ئامانەتلەرنى ئىگىسىگە قايتۇرۇشقا بۇيرۇيدۇ﴾.[1]

ئەمما شەرئىي جەھەتتىن بىز مۇنداق دەيمىز: «ھاكىمغا قارشى چىقىشنىڭ پەرز بولۇشى ئۈچۈن پەقەت سان ۋە تەييارلىقتىن ئىبارەت قۇدرەتلا شەرت قىلىنىدۇ. ئۇنىڭ تەلەپكە لايىق مىقدارىنى جەڭ مۇتەخەسسىسلىرى بەلگىلەيدۇ. بىر ئادەمنىڭ غەيرىتى ئۈستۈن كېلىپ ئۆزى يالغۇز جىھادقا چىقسا، بۇ دۇرۇس. ئۇ ئادەم الله خالىسا، ساۋابقا ئېرىشىدۇ. ئەگەر بۇ كىشى مۇجاھىدلار گۇرۇھىغا ئەگەشكەن بولسا، يۇقىرىقىدىن مۇستەسنا بولۇپ، ئەمىرنىڭ رۇخسىتىسىز ئۇرۇشقا چىقمايدۇ.

ئۇنىڭ يالغۇز چىقىشىنىڭ دەلىلى الله تائالانىڭ مۇنۇ سۆزىدۇر: ﴿فَقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لا تُكَلَّفُ إِلَّا نَفْسَكَ وَحَرِّضْ الْمُؤْمِنِينَ﴾ ﴿(ئى مۇھەممەد!) الله نىڭ يولىدا جىھاد قىلغىن (يەنى ئۆزۈڭ يالغۇز بولساڭمۇ جىھاد قىلغىن، ساڭا غەلىبە ۋەدە قىلىنغان. مۇناپىقلارنىڭ جىھادتىن قېلىپ قالغانلىقىغا ئەھمىيەت بېرىپ كەتمە.) سەن پەقەت ئۆزۈڭگىلا جاۋابكارسەن، مۇئمىنلەرنى (جىھادقا) قىزىقتۇرغىن﴾.[2]

ئىبنى ھەزىم مۇنداق دېگەن: [كاپىرلارغا قارشى خەلىپە بىلەن بىللە غازات قىلغاندەك، ھەرقانداق پاسىق ۋە پاسىق ئەمەس ئەمىرلەر بىلەن، (مەۋجۇد بولغان ئىسلام ھاكىمىيىتىگە قارشى قوراللىق ئىسيان كۆتۈرۈپ) بېسىۋالغۇچى ئەمىر ۋە (مەۋجۇد بولغان ئىسلام ھاكىمىيىتىگە قارشى قوراللىق ئىسيان كۆتۈرۈپ) جەڭ قىلغۇچى ئەمىرلەر بىلەنمۇ بىر سەپتە تۇرۇپ غازات قىلىنىدۇ. ئىنسان قادىر بولالىسا، يالغۇزمۇ غازات قىلسا بولىدۇ].[3]

مەن: «بۇ تاغۇتلارغا قارشى جىھاد قىلىش پەرز ئەيىن. ئەگەر خالىسا، ئىنساننىڭ ئۇنى يالغۇز قىلىش ھوقۇقى بار، بولۇپمۇ، ئاشۇ تاغۇتلارنىڭ بىرەرسىنى ئۇجۇقتۇرۇش پۇرسىتى كەلسە، تېخىمۇ شۇنداق. ئەمما، ئۇ كىشىنىڭ ئۆزى يالغۇز كۆپ كاپىرلارغا تېگىش قىلىشى پەرز ئەمەس، بەلكى سان جەھەتتىكى پەرق تۈپەيلىدىن ئۇنىڭ قېچىشى دۇرۇس. ئەگەر ئۇنىڭ شەھىد بولۇش نىيىتى بولسا، ئاشۇنداق قىلىشى (يەنى كۆپ كاپىرلارغا تېگىش قىلىشى) دۇرۇس ۋە ياخشى» دەپ قارايمەن. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿وَمِنْ النَّاسِ مَنْ يَشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاةِ اللَّهِ﴾ ﴿بەزى كىشىلەر بارىكى، ئۇلار الله نىڭ رىزاسى ئۈچۈن جېنىنى پىدا قىلىدۇ (قىلغان ئەمەلى بىلەن پەقەت الله نىڭ رازىلىقىنىلا تىلەيدۇ)﴾.[4]

ئەمما، پەرز بولغىنى ئۇلارغا قارشى جامائەتنىڭ ئىچىدە تۇرۇپ ئۇرۇش قىلىش. چۈنكى، ئاساسلىق مەقسەت، ﴿وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ﴾ ﴿دىن پۈتۈنلەي الله ئۈچۈن بولغانغا قەدەر﴾[5] دىننى ئۈستۈن قىلىشتۇر. بۇ يالغۇز ئۇرۇش قىلىش بىلەن قولغا كەلمەيدۇ. كىمكى بىر جىھادي جامائەتكە ئەگىشىدىكەن، ئۇ ئەمىرنىڭ رۇخسىتىسىز ئۇرۇش قىلمىسۇن. بۇنىڭ دەلىلى الله تائالانىڭ: ﴿وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَى أَمْرٍ جَامِعٍ لَمْ يَذْهَبُوا حَتَّى يَسْتَأْذِنُوهُ﴾ ﴿ئۇلار (مۇسۇلمانلارغا پايدىلىق) بىر ئىش ئۈستىدە

[1] سۇرە نىسائ 58- ئايەت
[2] سۇرە نىسائ 84- ئايەت
[3] «ئەلمۇھەللا» 7- جىلد 299- بەت
[4] سۇرە بەقەرە 207- ئايەت
[5] سۇرە ئەنفال 39- ئايەت

(مەسلىھەتلىشىش ئۈچۈن) پەيغەمبەر بىلەن جەم بولغان چاغلىرىدا، پەيغەمبەردىن ئىجازەت سورىمىغۇچە كېتىپ قالمايدۇ﴾[1] دېگەن سۆزىدۇر. بۇ ھەقتە الله خالىسا 5 ـ بابتا تېخىمۇ كۆپ توختىلىمىز.

مۇسۇلمانلاردىن بىر جامائەت دىيارلارنىڭ ئايرىم بولۇشىنى شەرت قىلمىغان ھالەتتە، پەيغەمبەر ﷺ نىڭ ھاياتىدا ۋە ئۇ زاتتىن كېيىنكى ۋاقىتلاردا مۇرتەد ھاكىملارغا قارشى چىققان. ئۆزىنى پەيغەمبەرلىككە نىسبەت بەرگۈچى كاززاپ ئەسۋەد ئەلئەنەسىي يەمەننى ئىشغال قىلىۋالغان ۋاقىتتا، فەيرۇز ئەددەيلەمى ھىيلە قىلىپ ئۇنى ئۆلتۈرۈۋەتتى. كۆرۈنۈشتە فەيرۇز ئۇنىڭ ياردەمچىلىرىدىن ئىدى. بۇ ئىش پەيغەمبەر ﷺ نىڭ ھايات ۋاقتىدا يۈز بەرگەن.[2] بۇنى پەيغەمبەر ﷺ ۋە ساھابىلەردىن ھېچبىر كىشى ئىنكار قىلمىغان ھەمدە قانداقمۇ فەيرۇز مۇستەقىل بىر زېمىنغا توپلانماي تۇرۇپ ئەسۋەدنى ئۆلتۈرىدۇ؟ دېمىگەن ئىدى.

شۇنىڭدەك، يەزىد ئىبنى ۋەلىد ۋە ئۇنىڭ بىلەن بىر گۇرۇھ كىشى خەلىپە ۋەلىد ئىبنى يەزىدكە دىندا چىرىكلەشتى دەپ قارشى چىقىپ، دىيارلار ئايرىم بولمىسىمۇ، ئۇنى ئۆلتۈرۈۋەتتى.[3]

بىز مۇشۇ ئىككى مىسال بىلەن كۇفايىلىنىمىز. بۇ شۈبھىنى قوزغىغۇچىلار پەيغەمبەر ﷺ نىڭ مەدىنىگە ھىجرەت قىلىپ، ئۇ يەردە مۇسۇلمانلارنىڭ دۈشمەنلىرىدىن ئايرىلىپ تۇرىدىغان مۇستەقىل بىر دىيارى ھازىر بولغاندىن كېيىن ئاندىن ئۇرۇش باشلىغانلىقى بىلەن دەلىل كەلتۈرىدۇ. بۇ سۆز دەلىل ئەمەس، چۈنكى ئۇنىڭدا (يەنى پەيغەمبەر ﷺ نىڭ ئاۋۋال مەدىنىگە ھىجرەت قىلىپ، ئاندىن ئۇرۇش باشلىغانلىقىدا) چەك توختىتىش يوق. يەنى: «پەقەت مۇشۇنداق (مۇسۇلمانلار ئايرىم رايوندا بولغان) ھالەتتىلا ئۇرۇش قىلىشقا بولىدۇ، ئۇنىڭدىن باشقا ھالەتتە بولمايدۇ» دەيدىغان ھېچقانداق بىر شەرئىي دەلىل كەلمىدى، بۇ ئېنىق ئىش. يەنە كېلىپ، ئۇ چاغلار ئىسلام دىنىنىڭ قانۇنى يولغا قويۇلۇۋاتقان مەزگىللەر ئىدى. ئەمما، ھازىر پەيغەمبەر ﷺ نىڭ ۋاپاتىدىن باشلاپ شەرىئەت ۋە ئۇنىڭ ئەھكاملىرى مۇكەممەللىشىپ بولدى. **﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ﴾ ﴿بۈگۈن سىلەرنىڭ دىنىڭلارنى پۈتۈن قىلدىم﴾**.[4]

ئىجمائ شۇنى بېكىتتىكى، ئەگەر دۈشمەن بىرەر رايونغا باستۇرۇپ كىرسە، ئۇلارغا قارشى ئۇرۇش قىلىش ئۇ رايون خەلقىگە پەرز ئەين بولىدۇ. يەنى مۇشۇ رايوندىكى مۇسۇلمانلارغا كاپىرلارنى چېكىندۈرۈش پەرز ئەينگە ئايلىنىدۇ. مانا ھازىر مۇسۇلمانلار ۋە ئۇلارنىڭ دۈشمەنلىرى بىر رايوندا تۇرۇپتۇ. ۋەھالەنكى، مۇسۇلمانلار ئۆز دىيارىنىڭ مۇستەقىللىقىنى كاپىرلارنىڭ باستۇرۇپ كىرىشى ئارقىلىق يوقىتىپ قويغان. شۇنداق بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۇلارغا قارشى ئۇرۇش قىلىش بارلىق ئۆلىمالارنىڭ ئىتتىپاقى بىلەن پەرز ئەين.[5]

شۈبھىسىزكى، مۇرتەد ھاكىمغا قارشى چىقىش قۇدرەتكە باغلىق ئىش. رايونلارنىڭ ھالىتى بىر-بىرىگە ئوخشىمايدۇ. جىھادنى ئەمەلىي ئىجرا قىلىش توغرۇلۇق جەڭ مۇتەخەسسىسلىرى قارار چىقىرىدۇ. ئەگەر الله تائالا مۇجاھىد تائىپىسىنىڭ ياخشى نىيىتىنى بىلسە، الله ئۇلارنى چوقۇم توغرا يولغا باشلايدۇ ۋە ئۇلارنى ئۆزى رازى بولىدىغان ئەمەللەرگە مۇيەسسەر قىلىدۇ. بۇ ھەقتە الله تائالا

---

[1] سۈرە نۇر 62 ـ ئايەت

[2] «ئەلبىدايە ۋەننىھايە» 6 ـ جىلد 307 ـ بەتتىن 310 ـ بەتكىچە

[3] «ئەلبىدايە ۋەننىھايە» 10 ـ جىلد 6 ـ، 11 ـ بەتلەر

[4] سۈرە مائىدە 3 ـ ئايەت

[5] «ئەلئىختىياراتۇل فىقھىييە» 309 ـ بەت

مۇنداق دېگەن: ﴿فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَنْزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ﴾ ﴿الله ئۇلارنىڭ دىلىدىكىنى (يەنى راستلىق بىلەن ۋاپانى) بىلىدۇ. الله ئۇلارغا (ئۇلار بەيئەت قىلىۋاتقاندا) تەمكىنلىك چۈشۈرۈپ بەردى﴾[1] يەنە مۇنداق دېگەن: ﴿إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ يَهْدِيهِمْ رَبُّهُمْ بِإِيمَانِهِمْ﴾ ﴿شۈبھىسىزكى، ئىمان ئېيتقان ۋە ياخشى ئەمەل قىلغانلارنى پەرۋەردىگارى ئۇلارنىڭ ئىمانى سەۋەبىدىن يېتەكلەيدۇ﴾.[2]

ئەمما، پەرز ئەين بولغان جىھادتىن قېلىپ قالغۇچىلار ئۆزلىرىنىڭ ئولتۇرۇپ قالغىنى بىلەن توختاپ قالماي، باشقىلارنىڭمۇ ئىرادىسىنى بوشىتىدۇ، مۇجاھىدلارنى ئەنە شۇنداق شۈبھىلەر بىلەن ياردەمسىز تاشلاپ قويىدۇ. دەل مۇشۇنىڭ ئۆزى ئۇلارنىڭ جىھادتىن قېلىپ قالغانلىقىنىڭ تەقدىرى جازاسىدۇر. مانا بۇ ئۇلارنىڭ جىھادتىن قېلىپ قالغانلىقىنىڭ تەقدىرى جازاسىدۇر. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: ﴿رَضُوا بِأَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ وَطُبِعَ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لا يَفْقَهُونَ﴾ ﴿(ئۇلار ئۆيلىرىدە قالغۇچىلار (يەنى ئاياللار، كېسەللەر ۋە ئاجىزلار) بىلەن بىللە بولۇشقا رازى بولدى، ئۇلارنىڭ دىللىرى پېچەتلەندى. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئۇلار (جىھادتىكى پەيغەمبەرگە ئىتائەت قىلىشتىن كېلىدىغان بەختنى) چۈشەنمەيدۇ﴾.[3]

ئۇلار جىھادتىن ئايرىلىپ قېلىۋىدى، الله تائالا قەلبلىرىنى پېچەتلىۋەتتى، شۇ سەۋەبتىن ئۇلار چۈشەنمەيدۇ. ئاندىن ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ قېلىپ قالغانلىقىنى ئاقلاش ۋە باشقىلارنىڭ ئىرادىسىنى سۇندۇرۇش ئۈچۈن شۈبھىلەرنى ئىزدەشكە باشلىدى. ئاقىۋەت، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ گۇناھلىرىنى ئۇلارنىڭكى بىلەن قوشۇپ كۆتۈرۈشتى. يامانلىق مانا مۇشۇنداق يامانلىقنى تۇغدۇرىدۇ. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: ﴿إِلَّا تَنْفِرُوا يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا وَيَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّوهُ شَيْئًا وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ إِلَّا تَنْصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ﴾ ﴿ئەگەر سىلەر جىھادقا چىقمىساڭلار، الله سىلەرگە قاتتىق ئازاب قىلىدۇ. (سىلەرنى ھالاك قىلىپ) ئورنۇڭلارغا سىلەردىن باشقا قەۋمنى كەلتۈرىدۇ، سىلەر الله قا قىلچە زىيان يەتكۈزەلمەيسىلەر، الله ھەر نەرسىگە قادىردۇر. ئەگەر سىلەر الله نىڭ پەيغەمبىرىگە ياردەم قىلمىساڭلار (الله ياردەم قىلىدۇ)، الله ھەقىقەتەن ئۇنىڭغا ياردەم قىلغان ئىدى﴾.[4]

«جىھادنىڭ پەرز بولۇشى ئۈچۈن دىيارنىڭ ئايرىم بولۇشى شەرت» دېيىش ھەقىقەتەن خاتا. بۇ خىل قاراش جىھادنى، بولۇپمۇ قوغدىنىش جىھادىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇشقا ئېلىپ بارىدۇ.

شۇنىڭدەك، ئىككى دىيارنىڭ ئايرىم بولۇشى شەرت دېگەنلىك، يۈز بەرگەن ھادىسىگە تەسلىم بولغانلىق ۋە مۇسۇلمانلار دىيارلىرىغا ھۆكۈمرانلىق قىلىۋاتقان ئاشۇ تاغۇتلارغا سۈكۈت قىلغانلىقتۇر. ئۇ مۇشۇ رايونلاردىكى مۇسۇلمانلارنىڭ ئۈستىگە پەرز ئەين بولغان جىھادنى ساقىت قىلغانلىق. بۇ سۆز ئىسلامنى بۇ دىيارلاردىن قىسقا ۋاقىتتا تۈپ يىلتىزىدىن يۇلۇپ تاشلاشقا ئېلىپ بارىدۇ. الله بۇنىڭدىن ساقلىسۇن! لېكىن ئۇ يىراق ئىش ئەمەس. ئەندەلۇس (يەنى ئىسپانىيە، پورتۇگالىيە ۋە جەنۇبىي فرانسىيە)، تۈركىستان، بۇخارا، سەمەرقەنت ۋە بالقانغا ئوخشاش نۇرغۇنلىغان بۈيۈك ئىسلامىي مەملىكەتلەر بۈگۈنكى كۈندە كۇفرى دىيارلىرىدۇر. ئۇ دىيارلاردا ئىسلام دىنى بىر ئاسارئەتىقىگە ئايلىنىپ قالدى. خۇددى ھىندىستاندا يۈز بەرگەندەك، نۇرغۇنلىغان ئىسلام

[1] سۈرە فەتھ 18 ـ ئايەت
[2] سۈرە يۇنۇس 9 ـ ئايەت
[3] سۈرە تەۋبە 87 ـ ئايەت
[4] سۈرە تەۋبە 39 ـ، 40 ـ ئايەتلەر

دىيارلىرىنى ئاشۇ جىهادنى يارەمسىز تاشلاپ قويغۇچىلار ئۆزلىرىنىڭ شەيتانىي شۇبھىلىرى بىلەن يېقىتىۋەتتى. ھىندىستان بىر ئىسلامىي مەملىكەت بولۇپ، ئۇنىڭغا ئىنگلىزلار باستۇرۇپ كەلگەندە، يامان ئۆلىمالار: «ئىنگلىزلار ئىش ئۈستىدىكىلەر، ئۇلارغا ئىتائەت قىلىش ۋاجىب» دەپ، بۇنىڭغا الله تائالانىڭ: **﴿أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُوْلِي الأَمْرِ مِنْكُمْ﴾** ﴿الله قا، پەيغەمبەرگە ۋە ئۆزۈڭلاردىن بولغان ئىش ئۈستىدىكىلەرگە ئىتائەت قىلىڭلار﴾[1] دېگەن سۆزىنى دەلىل كەلتۈرۈپ، بۇ دۆلەتنى يېقىتىۋەتتى.[2] **﴿لِلَّهِ الْأَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدُ﴾** ﴿ئىش بۇنىڭدىن ئىلگىرى ۋە بۇنىڭدىن كېيىن الله قا خاستۇر﴾.[3] مانا بۇ ئۆمەر ئىبنى خەتتاب ﷺ دىن رىۋايەت قىلىنغان مۇنۇ ئەسەرگە ئوخشايدۇ: {جِدَالَ الْمُنَافِقِ بِالْقُرْآنِ} دىننى بۇزىدىغان ئامىللارنىڭ بىرى، {مۇناپىقنىڭ قۇرئان بىلەن مۇنازىرە قىلىشىدۇر}.[4] ئۆلىمالارنىڭ ئىچىدىن كىمكى مۇسۇلمانلارنى مۇشۇ شۇبھىلەر بىلەن كاپىر ھاكىمنى قوللاپ ـ قۇۋۋەتلەش ۋە يارەم بېرىش يۈزىسىدىن جىهادتىن توسىدىكەن، بۇ ئالىمنىڭ كاپىرلىقىدا قىلچە شەك يوق. ئۇ مۇرتەد بولۇپ، ئىسلام دىنىدىن چىقىپ كەتكۈچىدۇر. ئۇنىڭ ھۆكمى ئۆزىنىڭ ھاكىم خوجايىنىنىڭ ھۆكمىگە ئوخشاش. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَإِنَّهُ مِنْهُمْ﴾** ﴿سىلەردىن كىمكى ئۇلارنى دوست تۇتىدىكەن، ئۇمۇ ئەنە شۇلاردىن سانىلىدۇ﴾.[1]

9. يەنە بىر بۆلەك كىشىلەر كاپىر تائىپىنىڭ ئۇلارغا ئارىلاشقان مۇسۇلمانلاردىن پەرقلىق بولۇشىنى شەرت قىلدى، بۇ رېئاللىقتۇر. كاپىر ھاكىمغا يارەم بەرگۈچى گۇرۇھ ئادەتتە مۇئەييەن فورما بىلەن ئوتتۇرىغا چىقىدۇ. ئۇ تائىپىنىڭ بەلگىلىك لاگېرى ۋە مەلۇم ئورۇنلىرى بولىدۇ، بۇ ھېچكىشىگە مەخپىي ئەمەس. ئەمما، ئۇلارغا مۇسۇلمانلار ئارىلاشسا، ئۇلار ئەسلىدىنلا كاپىر گۇرۇھ بولمىغانلىقتىن، ئۇلارغا ئۇرۇش ھالىتىدە تۇرغاندەك مۇئامىلىدە بولۇپ قالىدۇ ياكى ئۇلارغا (خۇددى مەجبۇرلانغان ئادەمگە ۋە كاپىرلارغا قارشى ئايغاقچىلىق قىلىش ئۈچۈن، ئىماننى مەخپىي تۇتقان ئادەمگە ئوخشاش ـ ئا) ئىسلام ھۆكمىدە مۇئامىلە قىلىپ قالىدۇ. بۇ ئەھۋاللار تۆۋەندىكى ئىككى ھالەتنىڭ بىرىدىن خالىي ئەمەس:

بىرىنچى خىل ھالەت: ئۇلارنىڭ تاشقى كۆرۈنۈشتە كاپىرلاردىن پەرقلەنمەيدىغان بولۇشى. بۇ خىل ھالەت ھېچقاچان ئۇلار بىلەن ئۇرۇش قىلىشتىن توسمايدۇ. بۇ ھەقتە شەيخۇل ئىسلام ئىبنى تەيمىييە مۇنداق دېگەن: [بىر ئادەمنى كاپىرلار ئۆزلىرى بىلەن بىرگە جەڭگە مەجبۇرىي ئېلىپ چىقسا، ئۇ ئادەم ئۆزىنىڭ نىيىتى بويىچە تىرىلدۇرۇلىدۇ، بىزگە ئەسكەرلەرنىڭ ھەممىسى بىلەن ئۇرۇش قىلىش پەرز، چۈنكى مەجبۇرلانغان كىشىنى مەجبۇرلانمىغان كىشىدىن پەرقلەندۈرگىلى بولمايدۇ. سەھىھ ھەدىستە پەيغەمبەر ﷺ دىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنغان، ئۇ زات مۇنداق دېگەن: «يَغْزُو هذا البيتَ جيشٌ من الناس فبينما هم ببيداء من الأرض إذا خُسِفَ بهم. فقيل يا رسول الله: إن فيهم المكْرَه، فقال: يُبعثون على نياتهم» «بەيتۇللاھقا بىر قوشۇن ئۇرۇش قىلىش ئۈچۈن چىقىپ، ئۇلار بىر تۈزلەڭلىككە كەلگەندە، ئۇلارنى يەر يۇتۇۋېتىدۇ». «ئى رەسۇلۇللاھ! ئۇلارنىڭ ئىچىدە مەجبۇرلانغان

[1] سۈرە نىسائ 59ـ ئايەت

[2] بۇ شۇبھىلەرنى مۇھەممەد راشىد رىزا ئۆزىنىڭ «ئەلمەنار» ناملىق تەپسىر كىتابىدا نەقىل قىلغان.

[3] سۈرە رۇم 4ـ ئايەت

[4] دارىمى رىۋايىتى، «فەتھۇل مەجىد شەرھۇ كىتابىت تەۋھىيد» 2ـ جىلد 230ـ بەت

كىشىلەرمۇ بار تۇرسا، قانداقلارچە ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى يەر يۇتۇۋېتىدۇ؟» دەپ سورالغاندا، پەيغەمبەر ﷺ: «ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ نىيەتلىرى بويىچە تىرىلدۈرۈلىدۇ» دېگەن.

بۇخارىنىڭ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن قىلغان رىۋايىتىدە، ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دەيدۇ، پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «يَغْزُو جَيْشٌ الْكَعْبَةَ فَإِذَا كَانُوا بِبَيْدَاءَ مِنَ الأَرْضِ يُخْسَفُ بِأَوَّلِهِمْ وَآخِرِهِمْ قَالَتْ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ يُخْسَفُ بِأَوَّلِهِمْ وَآخِرِهِمْ وَفِيهِمْ أَسْوَاقُهُمْ وَمَنْ لَيْسَ مِنْهُمْ قَالَ يُخْسَفُ بِأَوَّلِهِمْ وَآخِرِهِمْ ثُمَّ يُبْعَثُونَ عَلَى نِيَّاتِهِمْ» «بىر قوشۇن كەئبەگە ھۇجۇم قىلىش ئۈچۈن چىقىپ، بىر تۈزلەڭلىككە كەلگەندە، ئۇلارنىڭ باش ـ ئاخىرى بولۇپ ھەممىنى يەر يۇتۇۋېتىدۇ» دېدى. مەن: «ئى رەسۇلۇللاھ! قانداقلارچە ئۇلارنىڭ باش ـ ئاخىرى بولۇپ ھەممىنى يەر يۇتۇۋېتىدۇ؟! ھالبۇكى، ئۇلارنىڭ ئىچىدە جەڭگە قاتناشمايدىغان بازارچىلارمۇ، ئۇلاردىن بولمىغان كىشىلەرمۇ بار تۇرسا؟» دەپ سوريغىنىمدا، پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «ئۇلارنىڭ باشتىن ـ ئاخىر ھەممىنى يەر يۇتۇۋېتىدۇ، كېيىن ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ نىيەتلىرى بويىچە تىرىلدۈرۈلىدۇ».

ئىبنى تەيمىيە سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ مۇنداق دەيدۇ: [الله تائالا ئۆزىنىڭ ھۆرمەتلىرىنى دەپسەندە قىلماقچى بولغان ئەسكەرلەر ئىچىدىكى مەجبۇرلانغان ئادەم بىلەن مەجبۇرلانمىغان ئادەمنىڭ ئوتتۇرىسىنى ئايرىشقا قادىر تۇرۇقلۇق، ئاۋۋال ئۇلارنى ھالاك قىلۋېتىپ، ئاندىن ئۆز نىيەتلىرى بويىچە تىرىلدۈرىدىغان تۇرسا، قانداقمۇ كىمنىڭ مەجبۇرلانغان، كىمنىڭ مەجبۇرلانمىغانلىقىنى بىلمەيدىغان مۇئمىن مۇجاھىدلارغا ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىنى ئايرىش ۋاجىب بولسۇن؟ بەلكى بىرەر كىشى ئۆزىنىڭ مەجبۇرلانغان ھالەتتە چىققانلىقىنى دەۋا قىلسا، ئۇنىڭغا بۇ قۇرۇق دەۋا پايدا بەرمەيدۇ. مۇسۇلمانلار بەدرى كۈنى ئاببباس ئىبنى ئابدۇلمۇتەللىپنى ئەسىرگە ئېلىۋالغان چاغدا، ئۇ پەيغەمبەر ﷺ گە مۇنداق دېگەن: ئى رەسۇلۇللاھ! مەن مەجبۇرلانغان ئىدىم. پەيغەمبەر ﷺ ئۇنىڭغا: «أَمَّا ظَاهِرُك فَكَانَ عَلَيْنَا وَأَمَّا سَرِيرَتُك فَإِلَى اللَّهِ» «بىز سېنىڭ سىرتىڭغا قاراپ ھۆكۈم قىلىمىز. ئىچىڭدىكىنى الله تائالاغا تاپشۇرىمىز، دېگەن»].[2]

ئىبنى تەيمىيە رەھىمەھۇللاھ يەنە بىر ئورۇندا مۇنداق دېگەن: [بىز مەجبۇرلانغان كىشىنىمۇ بىلمەيمىز، ئايرىشقىمۇ قادىر بولالمايمىز. ئەگەر ئۇلارنى الله تائالانىڭ بۇيرۇقى بىلەن ئۆلتۈرسەك، بىزگە بۇنىڭدا ئەجىر بېرىلىدۇ ۋە ئۆزرىمىز قوبۇل قىلىنىدۇ، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ نىيەتلىرىگە قارىتا بولىدۇ. بىر ئادەم مەجبۇرلىنىپ، (جەڭگە چىقىشتىن) باش تارتىشقا قادىر بولالمىسا، ئۇ قىيامەت كۈنى ئۆزىنىڭ نىيىتى بويىچە يېغىلىدۇ. ئەگەر بۇ كىشى دىننى بەرپا قىلىشنى دەپ ئۆلتۈرۈلسە، بۇ مۇسۇلمانلار ئەسكىرىنىڭ ئىچىدىن بىر ئادەمنىڭ ئۆلتۈرۈلۈشىدىن ئېغىر بولمايدۇ].[3]

مەن كاپىرلارنىڭ دېگىنىگە قوشۇلۇشنىڭ شەرىئەتتە ئېتىبارغا ئېلىنىدىغان مەجبۇرلىنىش بولىدىغانلىقىنىڭ شەرتلىرىنى يەنە بىر كىتابتا تەپسىلىي بايان قىلدىم. بۇ شەرتلەر بۇ ھاكىملارنىڭ كۆپ قىسىم يارىدەمچىلىرىدە تولۇق تېپىلمايدۇ. مەن يەنە بارلىق ئۆلىمالارنىڭ ئىتتىپاقى بىلەن، مەجبۇرلىنىشنىڭ بىر مۇسۇلماننى ئۆلتۈرۈشنىڭ توغرىلىقىغا يول ئېچىپ

---

[1] سۈرە مائىدە 51ـ ئايەت

[2] «مەجمۇئۇل فەتاۋا» 28ـ جىلد 535ـ بەتتىن 537ـ بەتكىچە

[3] «مەجمۇئۇل فەتاۋا» 28ـ جىلد 547ـ بەت

بېرىدىغان ئۆزرە ئەمەسلىكىنىمۇ تولۇق بايان قىلغان ئىدىم. كاپىرغا ياردەم بېرىش يۈزىسىدىن مۇسۇلمانلارنى ئىزدەپ، ئاختۇرۇپ ئۆلتۈرىدىغان ئادەم نېمە بولماقچى؟!

ئىككىنچى خىل ھالەت: مۇسۇلمانلارنىڭ دۈشمەن سېپىدە تاشقى كۆرۈنۈشتە پەرقلىق بولۇش ئارقىلىق، ئىسلام قوشۇنلىرىغا مەلۇم بولۇشى. مانا بۇ قالقان قىلىش مەسىلىسىدۇر.

ئىبنى تەيمىييە رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دېگەن: [ئەگەر دۈشمەنلەرنىڭ ئىچىدە ياخشى كىشىلەر بولسا، بۇ كىشىلەرنى ئۆلتۈرمەي تۇرۇپ دۈشمەنلەرگە ئۇرۇش قىلىش مۇمكىن بولمىسا، بۇلارمۇ ئۆلتۈرۈلىدۇ. چۈنكى، بارلىق ئىماملار شۇنىڭغا بىرلىككە كەلگەنكى، ئەگەر كاپىرلار مۇسۇلمانلارنى قالقان قىلىۋالسا، بۇنىڭلىق بىلەن باشقا مۇسۇلمانلار ئۇلار بىلەن ئۇرۇش قىلالماي خەۋپ شەكىللەنسە، كاپىرلارنى مەقسەت قىلىپ تۇرۇپ ئۇلارنى ئېتىشىمىز دۇرۇس. بۇ ھەقتە ئۆلىمالارنىڭ ئىككى خىل سۆزى بار بولۇپ، بىرى، مۇسۇلمانلارغا خەۋپلىك بولمىسىمۇ، ئاشۇ مۇسۇلمانلارنى ئېتىش دۇرۇس. بىر ئادەم الله ۋە ئۇنىڭ رەسۇلى بۇيرۇغان جىھاد يۈزىسىدىن ئۆلتۈرۈلسە، (زۇلۇمغا ئۇچرىغاندەك قىلغان بىلەن ـ ئا) ماھىيەتتە ئۇ شەھىد بولىدۇ ۋە ئۆزىنىڭ نىيىتى بىلەن تىرىلدۈرۈلىدۇ. زىيان جەھەتتە ئۇنى ئۆلتۈرۈش، مۇئمىن مۇجاھىدلارنىڭ ئىچىدىن بىر كىشىنىڭ ئۆلتۈرۈلۈشىدىن ئېغىر بولمايدۇ. ئەگەر پەرز بولغان جىھادتا مۇسۇلمانلار ئىچىدىن الله تائالا خالىغان بىر كىشى ئۆلتۈرۈلگەن بولسا، دۈشمەنلەرنىڭ سېپىدىكى مۇسۇلمانلاردىن بىر كىشىنى جىھادنىڭ ئېھتىياجى بىلەن ئۆلتۈرۈش بۇنىڭدىن (يەنى مۇئمىن مۇجاھىدلار سېپىدىن بىر كىشىنىڭ ئۆلتۈرۈلگىنىدىن) ئېغىر ئەمەس. بەلكى پەيغەمبەر ﷺ پىتنە ئۇرۇشىدا مەجبۇرلانغان كىشىنى قىلىچىنى سۇندۇرۇۋېتىشقا بۇيرۇغان، ئۇ كىشىنىڭ گەرچە ئۆلتۈرۈلگەن تەقدىردىمۇ ئۇرۇش قىلىشى دۇرۇس ئەمەس].[1]

شۈبھىگە رەددىيە

«كاپىر گۇرۇھنىڭ مۇسۇلمانلاردىن ئايرىلىشى شەرت» دەيدىغان كىشىلەرنىڭ بىر شۈبھىسى بار. ئۇلار الله تائالانىڭ: **﴿وَلَوْلا رِجَالٌ مُؤْمِنُونَ وَنِسَاءٌ مُؤْمِنَاتٌ لَمْ تَعْلَمُوهُمْ أَنْ تَطَئُوهُمْ فَتُصِيبَكُمْ مِنْهُمْ مَعَرَّةٌ بِغَيْرِ عِلْمٍ لِيُدْخِلَ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ لَوْ تَزَيَّلُوا لَعَذَّبْنَا الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا﴾ ﴿(مەككىدە) سىلەر بىلمەيدىغان ئەر ـ ئايال مۇئمىنلەر بولۇپ، سىلەر بىلمەستىن ئۇلارنى ئۆلتۈرۈپ قويۇش بىلەن گۇناھقا گىرىپتار بولۇشۇڭلارنىڭ خەۋپى بولمىسا ئىدى (ئەلۋەتتە الله مەككىگە كىرىشىڭلارغا رۇخسەت قىلاتتى ۋە سىلەرنى كاپىرلارغا مۇسەللەت قىلاتتى)، الله خالىغان ئادەمنى رەھمىتى (دائىرىسىگە) كىرگۈزۈش ئۈچۈن (سىلەرنى مەككىنى فەتھى قىلىشتىن توستى)، ئەگەر ئۇلار ئايرىلسا (يەنى مۇئمىنلەر كاپىرلاردىن ئايرىلسا)، ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى كاپىرلارنى قاتتىق ئازاب بىلەن ئازابلايتتۇق﴾**[2] دېگەن سۆزىنى دەلىل كەلتۈرىدۇ. بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى مۇنداق: «ئى مۇسۇلمانلار! ئەگەر سىلەر ھۇدەيبىيە كۈنىسى مەككە خەلقى بىلەن ئۇرۇش قىلغان بولساڭلار، مەككىدىكى سىلەر بىلمەيدىغان ئاجىز ئەر ـ ئايال مۇئمىنلەرنىڭ بەزىسىنى ئۆلتۈرۈپ قويۇشۇڭلار مۇمكىن ئىدى. بۇنىڭدىن سىلەرگە ئەيىب ۋە گۇناھ يېتەتتى. ئەگەر مۇئمىنلەر كاپىرلاردىن ئايرىلغان بولسا ئىدى، ئەلۋەتتە الله تائالا كاپىرلارنى ئۆلتۈرۈش ۋە ئۇنىڭ غەيرىي بىلەن ئازابلىغان بولاتتى.

[1] «مەجمۇئۇل فەتاۋا» 28ـ جىلد 537ـ، 538ـ بەتلەر؛ 28ـ جىلد 546ـ، 547ـ بەتلەر

[2] سۈرە فەتھ 25ـ ئايەت

بۇ ئايەت بىلەن بەزى كىشىلەر: «مۇئمىنلەرنىڭ كاپىرلارغا ئارىلىشىشى، كاپىرلار بىلەن ئۇرۇشىشتىن توسقۇچى ئامىل ۋە كاپىرلار بىلەن ئۇرۇش قىلىشنى تەرك ئېتىشتە ئۆزرە، چۈنكى ئۇنىڭدىن ئارىلىشىپ قالغان بەزى مۇئمىنلەرنى ئۆلتۈرۈش كېلىپ چىقىدۇ» دەپ دەلىل كەلتۈردى.

بۇ سۆزنىڭ جىھادنى ئىككىلا تۈرى (يەنى ئىسلامنى كېڭەيتىش جىھادى ۋە قوغدىنىش جىھادى-ئا) بىلەن قوشۇپ ئەمەلدىن قالدۇرۇشقا ئېلىپ بارىدىغانلىقى مەخپىي ئەمەس. نۆۋەتتە، ھەرقانداق بىر دۆلەتتىكى مۇسۇلمانلار ئوخشاش بولمىغان نىسبەتتە كاپىرلارغا ئارىلىشىپ ياشىماقتا. خىتاي، ھىندىستان، رۇسىيە، ئامېرىكا ۋە ئۇنىڭدىن باشقا دۆلەتلەردە مۇسۇلمانلار مەۋجۇد. ۋەھالەنكى، ئۇلارنىڭ ھەممىسى كۇفرى دۆلەتلىرى. بۇ خىل ھالەت مۇسۇلمانلار قادىر بولغاندا ئۇلارغا ئۇرۇش قىلىشتىن توسامدۇ؟

بۇ شۈبھىگە ئىككى يول بىلەن جاۋاب بېرىمىز:

بىرىنچى يول. ھۇدەيبىيە كۈنىسىدىكى ئۇرۇش قىلىشتىن توسۇش تەقدىردىكى توسۇش بولۇپ، ئۇنىڭ بىلەن دەلىل كەلتۈرۈش دۇرۇس ئەمەس.

بۇنىڭ تەپسىلاتى شۇكى، پەيغەمبەر ﷺ ئۆمۈر ھەج قىلماقچى بولۇپ مەككىگە يولغا چىققان. مەككە خەلقى پەيغەمبەر ﷺ نى مەككىگە كىرىشتىن توسماقچى بولغاندا، پەيغەمبەر ﷺ ساھابىلىرى بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، ئەگەر ئۇلار مەككىگە كىرىشتىن توسسا، ئۇلارغا قارشى ئۇرۇش قىلىشقا بەل باغلىغان ئىدى.

ئىمام بۇخارى مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ: «قَالَ أَبُو بَكْرٍ يَا رَسُولَ اللَّهِ خَرَجْتَ عَامِدًا لِهَذَا الْبَيْتِ لَا تُرِيدُ قَتْلَ أَحَدٍ وَلَا حَرْبَ أَحَدٍ فَتَوَجَّهْ لَهُ فَمَنْ صَدَّنَا عَنْهُ قَاتَلْنَاهُ قَالَ امْضُوا عَلَى اسْمِ اللَّهِ»، فَمَضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ على هذا العزم إلى أن توقفت ناقته عن المسير، فقال بعض الصحابة: خَلأَتِ الْقَصْوَاءُ فَقَالَ النَّبِيُّصَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا خَلأَتِ الْقَصْوَاءُ وَمَا ذَاكَ لَهَا بِخُلُقٍ وَلَكِنْ حَبَسَهَا حَابِسُ الْفِيلِ» ثُمَّ قَالَ: «وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ لاَ يَسْأَلُونِى خُطَّةً يُعَظِّمُونَ فِيهَا حُرُمَاتِ اللَّهِ إِلاَّ أَعْطَيْتُهُمْ إِيَّاهَا» ئەبۇ بەكرى مۇنداق دېدى: ئى رەسۇلۇللاھ! سىلى بۇ بەيتۇللاھنى مەقسەت قىلىپ چىقتىلا، سىلى بىر كىشىنى ئۆلتۈرمەكچى ئەمەس ۋە نە بىر كىشىگە جەڭ قىلماقچى ھەم ئەمەس. سىلى بەيتۇللاھقا قاراپ يۈزلەنسىلە، كىمكى بىزنى ئۇنىڭدىن توسسا، ئۇنىڭ بىلەن ئۇرۇشايلى. پەيغەمبەر ﷺ: «الله نىڭ نامى بىلەن يۈرۈڭلار»، دېدى.[1] پەيغەمبەر ﷺ مۇشۇ ئىرادە بىلەن تۆگىسى يۈرۈشتىن توختاپ قالغانغا قەدەر ماڭدى. بەزى ساھابىلەر: قەسۋا توختىۋالدى، دېدى. پەيغەمبەر ﷺ: «قەسۋا توختىۋالمىدى، ئۇنىڭ توختىۋېلىش ئادىتى يوق. لېكىن، ئۇنى پىلنى توختاتقان الله توختۇتۇپ قويدى»، دېدى. ئاندىن مۇنداق دېدى: «جېنىم ئىلكىدە بولغان الله بىلەن قەسەمكى، مەككىلىكلەر مەندىن بەيتۇللاھنى ئۇلۇغلايدىغان بىرەر خىسلەتنى سوراپلا قالسا، ئۇنى قوبۇل قىلىمەن».[1]

يەنى ئۇنى مەككىگە مېڭىشتىن پىل ۋە ئەبرەھەنى مەككىدىن توختاتقان الله توستى. مانا بۇ تەقدىردىكى توسۇش. پەيغەمبەر ﷺ الله تائالانىڭ مەككىگە كىرىشكە رۇخسەت بەرمىگەنلىكىنى بىلىپ، سۈلھىنى قوبۇل قىلىشقا بەل باغلىدى ۋە ئۇنىڭغا كىرىشتى. ئۇنىڭدىن باشقا، پەيغەمبەر ﷺ گە

[1] 4178-، 4179- ھەدىسلەر

مەككە خەلقىگە ئەۋەتكەن ئەلچىسى ئوسمان ئىبنى ئەففان ﷺ نىڭ ئۆلتۈرۈلگەنلىك خەۋىرى يەتكەن چاغدا، ئۇرۇش قىلىشقا يەنە بىر قېتىم بەل باغلىدى ۋە ساھابىلەردىن جەڭدىن قاچماسلىققا ياكى ئۆلۈمگە بەيئەت ئالدى. ئۇ رىزۋان بەيئىتى ئىدى.[2]

ئۇنىڭدىن كېيىن ئوسمان ﷺ قويۇپ بېرىلدى. الله تائالا سۇلھىنى ئىجرا قىلىشنى خالىدى. بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسى ۋە دەلىل كەلتۈرۈلگەن ئايەت، بەلكى سۈرىنىڭ ھەممىسى (يەنى سۈرە فەتىھ) تېخى نازىل بولمىغان ئىدى. ئۇ سۈرە پەقەت ھۇدەيبىيەدىن قايتقان چاغدا نازىل بولغان. سىز كۆرگەندەك، پەيغەمبەر ﷺ ئۇرۇش قىلىشقا ئىككى قېتىم بەل باغلىغان. بىرىنچى قېتىم، مېڭىپ تۆگىسى توختاپ قالغان چاغ. ئىككىنچى قېتىم، بەيئەت ئالغان چاغ. ئۇ زات ئۇرۇشقا بەل باغلىغان ئىككىلا قېتىمدا مەككىدە ئاجىز مۇئمىنلەرنىڭ بارلىقىنى بىلەتتى. ئۇ زات ئۇلارنىڭ بەزىسىنى ئەينەن بىلەتتى ۋە ئۇلارغا نىجاتلىق بىلەن دۇئا قىلاتتى.[3]

ئاجىزلارنىڭ بولۇشى پەيغەمبەر ﷺ نى ئۇرۇشقا بەل باغلاشتىن توسۇپ قالالمىدى، بەلكى ئۇلارنى قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن ئۇرۇش قىلىش پەرز ئىدى. ئۇنىڭ دەلىلى الله تائالانىڭ: **﴿وَمَا لَكُمْ لا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنْ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ﴾ ﴿(ئى مۇئمىنلەر!) سىلەرگە نېمە بولدىكى، الله نىڭ يولىدا ئاجىز ئەرلەر، ئاجىز ئاياللار ۋە بالىلارنى قۇتقۇزۇش ئۈچۈن جىھاد قىلمايسىلەر؟﴾**[4] دېگەن سۆزىدۇر. لېكىن الله تائالا ئۇرۇش قىلىشقا شەرىئەتتە ئەمەس، تەقدىردە ئىجازەت بەرمىدى. ئەگەر شەرىئەتتە ۋەھىي ئارقىلىق توسۇلغان بولسا ئىدى، پەيغەمبەر ﷺ مەككىگە قاراپ يۈرمىگەن ۋە نە (ئۆلۈمگە) بەيئەت ئالمىغان بولاتتى. مانا بۇ تەقدىردىكى توسۇش الله تائالا ئۆزى بىلىدىغان ھېكمەت سەۋەبلىك بولۇپ، مەككىدە ئاجىزلارنىڭ بولۇشى، ئۇ ھېكمەتنىڭ جۈملىسىدىندۇر. يەنە ئۇ ھېكمەتنىڭ قاتارىدىن: **﴿لِيُدْخِلَ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ﴾ ﴿الله خالىغان ئادەمنى رەھمىتى (دائىرىسىگە) كىرگۈزۈش ئۈچۈن (سىلەرنى مەككىنى فەتھى قىلىشتىن توستى)﴾**[5] دېگەن ئايەتتە بايان قىلىنغاندەك، سۇلھىنىڭ كەينىدىن بۇيۇك پايدىنىڭ ئەگىشىپ كېلىشىدۇر. چۈنكى، كىشىلەر خاتىرجەم بولۇپ، ئىلگىرىكىدىن نەچچە ھەسسە كۆپ ئىسلامغا كىرگەن ئىدى. ھەتتاكى الله تائالا بۇ سۇلھىنى **﴿فەتھى﴾** دەپ ئاتىدى.

يۇقىرىقىلارنىڭ ھەممىسى «ھۇدەيبىيە كۈنىسىدىكى ئۇرۇشتىن توسۇش تەقدىردىكى توسۇش ئىدى» دېگەننى بايان قىلىش ئۈچۈندۇر.

تەقدىر بىلەن ھۆججەت كەلتۈرۈشنى بەربات قىلىش توغرۇلۇق ئىبنى تەيمىيە رەھمەھۇللاھ مۇنداق دېگەن: [تەقدىردە ئادەم پەرزەنتلىرى ئۈچۈن ھۆججەت يوق ۋە نە ئۆزرىمۇ يوق. تەقدىرگە ئىمان كەلتۈرۈلىدۇ. ئەمما، ئۇنىڭ بىلەن ھۆججەت كەلتۈرۈلمەيدۇ. تەقدىر بىلەن ھۆججەت كەلتۈرگۈچى ئەقلى ۋە دىنى بۇزۇق ئادەم بولۇپ، قارىمۇقارشى ئىش قىلغۇچىدۇر. چۈنكى، تەقدىر ھۆججەت ۋە ئۆزرە بولىدىغان بولسا، ھېچبىر كىشىنىڭ مالامەت قىلىنماسلىقى، جازالانماسلىقى ۋە ئۇنىڭدىن قىساس ئېلىنماسلىقى لازىم كېلىدۇ. ئۇ چاغدا بۇ تەقدىر بىلەن ھۆججەت كەلتۈرگۈچىگە

---

[1] 2731ـ، 2732ـ ھەدىسلەر

[2] «فەتھۇل بارى» 6ـ جىلد 117ـ بەت

[3] بۇخارى رىۋايىتى، 4598ـ ھەدىس

[4] سۈرە نىسائ 75ـ ئايەت

[5] سۈرە فەتھ 25ـ ئايەت

(جېنىغا، مېلىغا، ئابرۇيىغا ۋە ھۆرمىتىگە-ئا) زۇلۇم قىلىنسا، زالىمدىن ئىنتىقام ئالماسلىقى، ئۇنىڭغا غەزەپ قىلماسلىقى ۋە ئۇنى سۆكمەسلىكى لازىم كېلىدۇ. تەبىئەت دۇنياسىدا ھېچبىر كىشىنىڭ ئۇنى قىلىشى مۇمكىن ئەمەس. ئۇ تەبىئەت دۇنياسىدا مۇمكىن ئەمەس، شەرىئەتتە ھارام قىلىنغان. ئەگەر تەقدىر ھۆججەت ۋە ئۆزرە بولسا ئىدى، ئىبلىس، فىرئەۋن، نۇھ ئەلەيھىسسالامنىڭ قەۋمى، ئاد قەۋمى، سەمۇد قەۋمى ۋە ئۇلاردىن باشقا كاپىرلار مالامەت قىلىنمىغان ۋە نە جازالانمىغان بولاتتى ھەمدە كاپىرلارغا قارشى جىھاد قىلىش، ھەدلەرنى يۈرگۈزۈش، ئوغرىنىڭ قولىنى كېسىش، زىنا قىلغۇچىنى دەررىلەش ۋە ئۇنى چالما-كېسەك قىلىش، قاتىلنى ئۆلتۈرۈش، تاجاۋۇزچىنى جازالاش قاتارلىقلار ھېچقانداق يول بىلەن دۇرۇس بولمىغان بولاتتى. كىمكى بۇيرۇلغان ئىشنى تەرك ئېتىشكە تەقدىر بىلەن ھۆججەت كەلتۈرسە ۋە تەقدىر قىلىنغان ئىشتىن يامان كۆرىدىغان بىرەر ئىش بېشىغا كېلىپ چۆچۈپ كەتسە، ئۇ ئىمانسىز ۋە خۇداسىز مۇناپىقلارنىڭ گۇرۇھىغا ئايلىنىدۇ. مانا بۇ تەقدىر بىلەن ھۆججەت كەلتۈرگۈچىلەرنىڭ ئەھۋالى].[1]

ئىككىنچى يول. خاسلىق. ئۇ بولسىمۇ، مەككىدىكى مۇئمىنلەرنى كۇففارلارغا ئارىلىشىپ قالغانلىقى ئۈچۈن ئۇرۇش قىلىشتىن توسۇش، ھۇدەيبىيە قىسسىسىگىلا خاس بولۇپ، ئۇنىڭ غەيرىيگە قارىتىلمايدۇ. ئۇنىڭ بىلەن (يەنى ھۇدەيبىيە كۈنىسىدىكى ئۇرۇش قىلىشتىن توسۇش بىلەن) ئۇنىڭغا ئوخشىغان ئىشلارغا دەلىل كەلتۈرۈلمەيدۇ. بۇنداق دېيىش الله تائالا خالىسا توغرىدۇر. الله ياخشى بىلگۈچى. بۇنىڭ دەلىلى، ھۇدەيبىيە كۈنىسى (يەنى ھىجرىيىنىڭ ئالتىنچى يىلى-ئا) الله تائالا ئۆز پەيغەمبىرىنى مەككىگە غازات قىلىشتىن تەقدىردە توستى. ئاندىن ئۇ زاتقا شۇنىڭدىن ئىككى يىل كېيىن (يەنى ھىجرىيىنىڭ 8- يىلى-ئا) مەككە فەتھى كۈنىسى مەككىگە غازات قىلىشقا شەرئىي جەھەتتىن رۇخسەت بەردى. (غازات قىلىشقا رۇخسەت بېرىلگەن شەھەر-ئا) مەككىنىڭ ئۆزى بولۇپ، ئۇ يەردە ئىبنى ئابباس ﵁ ۋە ئۇنىڭدىن باشقا بەزى ئاجىزلار بار ئىدى.[2]

ئىمام بۇخارى ئەبۇ ھۇرەيرە ﵁ نىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «لَمَّا فَتَحَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَكَّةَ قَامَ فِي النَّاسِ فَحَمِدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ إِنَّ اللَّهَ حَبَسَ عَنْ مَكَّةَ الْفِيلَ وَسَلَّطَ عَلَيْهَا رَسُولَهُ وَالْمُؤْمِنِينَ فَإِنَّهَا لَا تَحِلُّ لِأَحَدٍ كَانَ قَبْلِي وَإِنَّهَا أُحِلَّتْ لِي سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ وَإِنَّهَا لَا تَحِلُّ لِأَحَدٍ بَعْدِي» الله تائالا پەيغەمبىرى مۇھەممەد ﷺ گە مەككىنى فەتھى قىلىپ بەرگەندە، ئۇ زات الله تائالاغا ھەمدۇسانا يوللاپ بولۇپ كىشىلەرگە مۇنداق دېدى: «الله تائالا مەككىدىن پىلنى توختاتتى. شۇنداقلا، ئۇنىڭغا پەيغەمبىرى ۋە مۇئمىنلەرنى ھۆكۈمران قىلدى. ھەقىقەتەن مەككىدە (ئۇرۇش قىلىش) مەندىن ئىلگىرى ھېچكىشىگە ھالال قىلىنمىغان ئىدى. ئۇ ماڭا كۈندۈزى پەقەت بىر سائەت ھالال قىلىندى. ئۇ مەندىن كېيىنمۇ ھېچكىشىگە مەڭگۈ ھالال بولمايدۇ».[3]

بۇنىڭدىن سىز شۇنى بىلىۋالالايسىزكى، ھۇدەيبىيە كۈنىسىدىكى (ئۇرۇش قىلىشتىن) توسۇش خاسلىققا ئىگە، چۈنكى شۇ شەھەرنىڭ ئۆزى ئاشۇنىڭدىن كېيىن ھالال قىلىندى. شەھەر شۇ شەھەر (يەنى مەككە)نىڭ ئۆزىدۇر، بەزى ئاجىزلار ئۇ يەردە بار ئىدى.

---

[1] «مەجمۇئۇل فەتاۋا» 2- جىلد 323- بەتتىن 326- بەتكىچە

[2] بۇخارى رىۋايىتى 4587- ھەدىس

[3] 2434- ھەدىس

مەزكۇر خاسلىققا دالالەت قىلىدىغان دەلىللىنىڭ يەنە بىرى شۇكى، بۇ خىل ھالەتتە نۇرغۇنلىغان ئورۇنلار مەۋجۇد بولۇپ، ئۇ ئورۇنلاردا مۇئمىنلەر كاپىر ۋە ئاسىيلارغا ئارىلاشقان بولىدۇ-دە، ئۆلتۈرۈش ياكى قىيناش يۈز بېرىدۇ. ھۇدەيبىيە كۈنىسىدەك، الله تائالا تەرىپىدىن تەقدىردە توسۇلۇپ، بۇنىڭ ئالدى ئېلىنمايدۇ. مانا بۇ، ئايەتنىڭ پەقەت ھۇدەيبىيە قىسىسىگىلا خاس ئىكەنلىكىگە دالالەت قىلىدۇ. تەقدىردە ئۇنىڭغا ئوخشاش ئىشلارنىڭ يۈز بېرىشىدىن توسقۇچى ھېچقانداق بىر ئامىل يوق، ئۇ شەرئىي جەھەتتە ھۆججەت ئەمەس.

تۆۋەندىكىلەر ئارىلىشىش يۈز بەرگەن. ئەمما، تەقدىردىكى ئۆلتۈرۈش ياكى ئازاپلاشنى توسمىغان ئورۇنلارنىڭ جۈملىسىدىندۇر:

(١) ئەبۇ داۋۇد ۋە تىرمىزىنىڭ جەرىر ئىبنى ئابدۇللاھ ﵁ دىن رىۋايەت قىلغان ھەدىسى. ئۇ زات مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر ﷺ خەسئەم قەبىلىسىگە قوشۇن ئەۋەتتى. ئۇلارنىڭ ئىچىدىن بىر بۆلۈك كىشىلەر سەجدىگە يىقىلدى. ئۇلارنى ئۆلتۈرۈش سۈرئىتى تېزلىشىپ كەتتى. جەرىر مۇنداق دەيدۇ: بۇ خەۋەر پەيغەمبەر ﷺ گە يەتكەندە، ئۇلارغا يېرىم دىيەت بېرىشكە بۇيرۇدى ۋە مۇنداق دېدى: «أَنَا بَرِيءٌ مِنْ كُلِّ مُسْلِمٍ يُقِيمُ بَيْنَ أَظْهُرِ الْمُشْرِكِينَ، لَا تَرَاءَى نَارُهُمَا» «مەن مۇشرىكلارنىڭ ئارىسىدا ياشايدىغان ھەرقانداق مۇسۇلماندىن بىزار، ئىككىسىنىڭ ئوتى بىر-بىرىنى كۆرمەسلىكى لازىم».[1]

(٢) ئىبنى تەيمىييەنىڭ يۇقىرىدا زىكرى قىلغان: «بۇ قوشۇننى الله تائالا ئۇلارنىڭ ئىچىدە مەجبۇرلانغان ۋە مەجبۇرلانمىغان كىشىلەر بار تۇرۇپ ھالاك قىلىۋەتتى» دېگەن يەر يۇتۇۋېتىش توغرىسىدىكى ھەدىسى.

(٣) ئىمام بۇخارىنىڭ ئىبنى ئۆمەر ﵁ دىن رىۋايەت قىلغان تۆۋەندىكى ھەدىسى، پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «إِذَا أَنْزَلَ اللَّهُ بِقَوْمٍ عَذَابًا أَصَابَ الْعَذَابُ مَنْ كَانَ فِيهِمْ ثُمَّ بُعِثُوا عَلَى أَعْمَالِهِمْ» «الله تائالا بىرەر قەۋمگە ئازاب چۈشۈرسە، ئازاب ئۇلارنىڭ ھەممىسىگە كېلىدۇ. ئاندىن ئۇلار (قىيامەت كۈنى) ئەمەللىرىگە قاراپ ئايرىلىدۇ».[2]

(٤) يەنە ئىمام بۇخارىنىڭ مۇئمىنلەرنىڭ ئانىسى جەھشىنىڭ قىزى زەينەپ رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەت قىلغان مۇنۇ ھەدىسى، ئۇ مۇنداق دېگەن: «أَنَهْلِكُ وَفِينَا الصَّالِحُونَ؟ قَالَ نَعَمْ إِذَا كَثُرَ الْخَبَثُ» بىزنىڭ ئارىمىزدا ياخشى كىشىلەر تۇرۇقلۇقمۇ ھالاك بولۇپ كېتەمدۇق؟ دەپ سوردىم. پەيغەمبەر ﷺ: «شۇنداق، بۇزۇقچىلىق كۆپەيىپ كەتسە شۇنداق بولىدۇ» دېدى.[3]

(٥) ئىبنى ھەببانىنىڭ ئۆزىنىڭ سەھىھ ھەدىس توپلىمىدا ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەت قىلغان مۇنۇ ھەدىسى: «إِنَّ اللَّهَ إِذَا أَنْزَلَ سَطْوَتَهُ بِأَهْلِ نِقْمَتِهِ وَفِيهِمُ الصَّالِحُونَ، فَيُصَابُونَ مَعَهُمْ، ثُمَّ يُبْعَثُونَ عَلَى نِيَّاتِهِمْ وَأَعْمَالِهِمْ» «الله تائالا غەزىپىگە يولۇققان كىشىلەرگە ئازابىنى چۈشۈرمەكچى بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئىچىدە ياخشى كىشىلەرمۇ بولسا، ئازاب ھەممىگە باراۋەر كېلىدۇ. كېيىن (قىيامەت كۈنى) ئۇلار نىيەتلىرى ۋە ئەمەللىرىگە قاراپ ئايرىلىدۇ».

بۇ ھەدىسلەرنىڭ ھەممىسى يەر يۇتۇۋېتىش توغرىسىدىكى ھەدىس بىلەن بىر مەزمۇندىدۇر.

---

[1] بۇ ھەدىسنى ئەلبانى «سەھىھ» دېگەن.

[2] 7108 - ھەدىس

[3] 7059 - ھەدىس

ئەمما، خاسلىق دېگەنلىك ــ كاپىرلارغا ئارىلاشقۇچى مۇئمىننىڭ ھۆرمىتى يوق ياكى قېنى بىكارچى دېگەنلىك ئەمەس. بەلكى ئۇ نەدە بولسا ئىمانى سەۋەبلىك ساقلىنىپ قالغۇچىدۇر. بۇ خاسلىق پەقەت بۇنداق ئارىلىشىش، مۇسۇلمان كىشى گەرچە ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئۆلتۈرۈلىدىغان مۇسۇلمانلارنىڭ بارلىقىنى ئېنىق بىلگەن تەقدىردىمۇ شەرىئەتنىڭ مەنپەئەتى شۇنى تەقەززا قىلسا، بۇ ئۇ كىشىنى كاپىرلارغا قارشى ئۇرۇش قىلىشتىن توسمايدۇ، بۇنداق قىلىش دۇرۇس دېگەنلىكتۇر. بۇنى بارلىق فىقھىشۇناس ئالىملار بېكىتكەن.[1]

مۇسۇلمانلارنىڭ كاپىرلارغا ئارىلىشىپ قېلىشتىن ھەزەر ئەيلىشى ئۈچۈن، بۇ ئىلىمنىڭ مۇسۇلمانلار ئىچىدە تارقىلىشى پەرز.

الله تائالانىڭ: **﴿لَوْ تَزَيَّلُوا لَعَذَّبْنَا الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ﴾ ﴿ئەگەر ئۇلار ئايرىلسا (يەنى مۇئمىنلەر كاپىرلاردىن ئايرىلسا)، ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى كاپىرلارنى ئازابلايتتۇق﴾**[2] دېگەن سۆزىنىڭ تەپسىرىدە، قۇرتۇبى ئىمام مالىك رەھىمەھۇللاھنىڭ مۇشۇ ئايەت بىلەن دەلىل كەلتۈرۈپ، ئەگەر مۇشرىكلارنىڭ ئىچىدە مۇسۇلمانلارنىڭ بارلىقى مەلۇم بولسا، مۇشرىكلارنى ئېتىشنى توغرا دەپ قارىمايدىغانلىقىنى، ئىمام ئەبۇ ھەنىفە رەھىمەھۇللاھنىڭ مۇشرىكلارنى ئېتىشنى دۇرۇس دەپ قارايدىغانلىقىنى كەلتۈرۈپ بولغاندىن كېيىن مۇنداق دېگەن: [بەزىدە قالقان قىلىنغان كىشىنى ئۆلتۈرۈش دۇرۇس. ئەگەر (قالقان قىلىنغان كىشىنى ئۆلتۈرۈشتە) مەنپەئەت زۆرۈر، ئومۇمىي ۋە كەسكىن بولسا ئۆلتۈرۈش دۇرۇس. الله خالىسا، ئۇنىڭدا ھېچقانداق ئىختىلاپ يوق.

زۆرۈر بولسا دېگەنلىك ــ قالقان قىلىنغان كىشىنى ئۆلتۈرمەي تۇرۇپ، كۇففارلارغا يەتكىلى بولمىسا دېگەنلىكتۇر.

ئومۇمىي بولسا دېگەنلىك ــ ئەگەر قالقان قىلىنغان كىشىنى مۇسۇلمانلار ئۆلتۈرمىسە، ئۇنى كاپىرلار ئۆلتۈرۈپ، بارلىق مۇسۇلمان خەلقنى مۇستەملىكە قىلىدىغان؛ ئەگەر ئۇنى مۇسۇلمانلار ئۆلتۈرسە، پايدا بارلىق ئۇممەتكە ۋە مۇسۇلمانلارغا كېلىدىغان بولسا دېگەنلىكتۇر.

كەسكىن بولسا دېگەنلىك ــ ئاشۇ پايدا قالقان قىلىنغان كىشىنى ئۆلتۈرۈشتىن چوقۇم قولغا كەلسە دېگەنلىكتۇر.

بىزنىڭ ئۆلىمالىرىمىز مۇنداق دېگەن: [قالقان قىلىنغان كىشىنى مەزكۇر (مەنپەئەتنىڭ زۆرۈر، ئومۇمىي ۋە كەسكىن بولۇشى قاتارلىق) شەرتلەر ئاستىدا ئۆلتۈرۈشنىڭ دۇرۇس ئىكەنلىكىدە ئىختىلاپ قىلىنماسلىقى لازىم، چۈنكى قالقان قىلىنغان كىشىنىڭ چوقۇم ئۆلتۈرۈلىدىغانلىقى تەخمىن قىلىنىپ بولغان. ئۇ ياكى دۈشمەننىڭ قولى بىلەن ئۆلتۈرۈلىدۇ. ئاقىۋەت، دۈشمەننىڭ بارلىق مۇسۇلمانلارنى بېسىۋېلىشىدىن ئىبارەت چوڭ زىيان يۈز بېرىدۇ. ياكى قالقان قىلىنغان كىشى مۇجاھىدلارنىڭ قولى بىلەن ئۇلارنىڭ دۈشمەننى مەقسەت قىلىپ ئاتقان ئوقىدا شەھىد بولىدۇ، نەتىجىدە، دۈشمەن ھالاك بولۇپ، بارلىق مۇسۇلمانلار قۇتۇلۇپ قالىدۇ.

ئەقىللىق ئادەم بۇ خىل ھالەتتە: «قالقان قىلىنغان كىشى ھېچقاچان ئۆلتۈرۈلمەسلىكى كېرەك» دېمەيدۇ. چۈنكى، ئۇنىڭدىن قالقان قىلىنغان كىشىنىڭ، ئىسلامنىڭ ۋە مۇسۇلمانلارنىڭ نابۇت بولۇشى كېلىپ چىقىدۇ. ئەمما، (قالقان قىلىنغان كىشىنىڭ مۇجاھىدلارنىڭ قولى بىلەن شەھىد بولۇشى ئارقىلىق قولغا كەلگەن) بۇ مەنپەئەت زىيانسىز قولغا كەلمىگەچكە، ئۇنىڭغا چوڭقۇر

[1] «ئەلمۇغنى ۋەششەرھۇل كەبىير» 10ـ جىلد 505ـ بەت؛ «ئەلمەجمۇئۇ شەرھۇل مۇھەززىب» 19ـ جىلد 297ـ بەت

[2] سۈرە فەتھ 25ـ ئايەت

نەزەر تاشلىمىغان ئادەمنىڭ كۆڭلى ئۇ مەنپەئەتتىن نەپرەتلىنىدۇ. لېكىن، بۇ زىيان قولغا كېلىدىغان پايدىغا نىسبەتەن يوق نەرسە ياكى يوقنىڭ ئورنىدىكى نەرسىدۇر. الله تائالا ياخشى بىلگۈچى].[1]

مەن: «بۇ سۆز دەرتكە دەرمان بولىدىغان، تەشنا بولغۇچىنى قاندۇرىدىغان سۆز» دەپ قارايمەن. چۈنكى، دىن، جان، نەسلى ـ نەسەب، ئەقىل ۋە مال ـ مۈلۈك قاتارلىقلاردىن ئىبارەت بەش مۇھىم نەرسىنى قوغداشنىڭ پەرزلىكىدە ئۈممەتنىڭ ئوتتۇرىسىدا ھېچقانداق ئىختىلاپ يوق.

دىننى قوغداش جاننى قوغداشنىڭ ئالدىدا تۇرىدۇ، بۇنىڭدا قىلچە ئىختىلاپ يوق. شۇڭا، جىھاد، گەرچە ئۇنىڭدا جانلار ۋە ماللار كېتىپ قالسىمۇ، دىننى قوغداش ئۈچۈن يولغا قويۇلغان. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنْ الْمُؤْمِنِينَ أَنفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنَّ لَهُمْ الْجَنَّةَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ وَعداً عَلَيْهِ حَقاً فِي التَّوْرَاة وَالإِنْجِيل وَالقُرْآن﴾** ﴿شۈبھىسىزكى، الله مۇئمىنلەردىن ئۇلارنىڭ جانلىرىنى، ماللىرىنى ئۇلارغا جەننەتنى بېرىپ سېتىۋالدى. ئۇلار الله نىڭ يولىدا ئۇرۇش قىلىپ (دۈشمەنلەرنى) ئۆلتۈرىدۇ ۋە ئۆلتۈرۈلىدۇ (يەنى دۈشمەنلەر بىلەن جىھاد قىلىپ شەھىد بولىدۇ)، (جىھاد قىلغۇچىلارغا جەننەتنى ۋەدە قىلىش) تەۋراتتا، ئىنجىلدا ۋە قۇرئاندا زىكرى قىلىنغان (الله نىڭ) راست ۋەدىسىدۇر﴾،[2] يەنە مۇنداق دېگەن: **﴿كُتِبَ عَلَيْكُمْ الْقِتَالُ وَهُوَ كُرْهٌ لَكُمْ وَعَسى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ﴾** ﴿سىلەرگە جىھاد پەرز قىلىندى، ھالبۇكى، سىلەر ئۇنى ياقتۇرمايسىلەر، سىلەر بىرەر نەرسىنى ياقتۇرماسلىقىڭلار مۇمكىن، ئەمما ئۇ سىلەر ئۈچۈن پايدىلىقتۇر﴾.[3]

مۇسۇلمانلارغا كەلگەن زىياننىڭ مۇرتەد ھاكىملارنىڭ ئۇلار ئۈستىدىن ئېلىپ بارغان ھۆكۈمرانلىقىدىن ئىكەنلىكىدە قىلچە شەك يوق. ئۇلارنىڭ بۇ ھۆكۈمرانلىقىدا چوڭ زىيانكەشلىك بار. بۇ زىيان دۈشمەن سېپىدە جەڭگە مەجبۇرلانغان ياكى ئۇرۇش ھالەتتە دۈشمەنگە ئۇرۇش قىلىشنى مەقسەت قىلماستىن ئارىلىشىپ قالغان بەزى مۇسۇلمانلارنى ئۆلتۈرۈشتىن نەچچە ھەسسە ئېشىپ چۈشىدۇ، چۈنكى نۇرغۇن مۇسۇلمانلار رايونلىرى ئاشۇلارنىڭ كاساپىتىدىن ئومۇمىيۈزلۈك مۇرتەدلىك يولىدا ماڭماقتا. بۇنىڭدىنمۇ چوڭ زىيان بولامدۇ؟! بۇ زىيان مۇسۇلمانلارغا جىھاد سەۋەبلىك يېتىدىغان ئۆلتۈرۈلۈش ياكى تۈرمىگە قامىلىش، قىيىن ـ قىستاققا ئېلىنىش ياكى سۈرگۈن قىلىنىش قاتارلىق مۇسىبەتلەردىن ئېشىپ چۈشىدۇ. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿وَالْفِتْنَةُ أَشَدُّ مِنْ الْقَتْلِ﴾** ﴿زىيانكەشلىك قىلىش ئۇرۇشتىنمۇ ياماندۇر﴾،[4] **﴿وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ﴾** ﴿پىتنە (يەنى مۇئمىنلەرگە زىيانكەشلىك قىلىش) ئادەم ئۆلتۈرۈشتىنمۇ قاتتىق گۇناھتۇر﴾.[5]

شۇنىڭ ئۈچۈن كۇفرى ۋە مۇرتەدلىكنىڭ پىتنىسىدىن ئىبارەت چوڭ زىياننى جىھادقا ئەگىشىپ كېلىدىغان ئۆلتۈرۈلۈش ۋە ئۇنىڭدىن باشقا يەڭگىل زىياننى ئۈستىگە ئېلىش ئارقىلىق يوقىتىش پەرز بولىدۇ.

تۆۋەندىكىلەر زىياننى يوقىتىش توغرىسىدىكى مۇقەررەرلەشكەن فىقھى قائىدىلەردۇر:

---

[1] «تەفسىيرۇ قۇرتۇبى» 16ـ جىلد 282ـ بەتتىن 288ـ بەتكىچە

[2] سۈرە تەۋبە 111ـ ئايەت

[3] سۈرە بەقەرە 216ـ ئايەت

[4] سۈرە بەقەرە 191ـ ئايەت

[5] سۈرە بەقەرە 217ـ ئايەت

❶ زۆرۈرىيەت يۈزىسىدىن چەكلەنگەن ئىشلارنى قىلىشقا بولىدۇ.

❷ كەڭ دائىرىلىك زىيانغا تاقابىل تۇرۇش ئۈچۈن، تار دائىرىلىك زىياننى ئۈستىگە ئېلىشقا بولىدۇ.

❸ ئېغىر زىياندىن يەڭگىل زىيان ئارقىلىق مۇداپىئەلىنىشكە بولىدۇ.

❹ ئىككى زىيانغا دۇچ كەلگەندە، (بۇنىڭغا تاقابىل تۇرۇش ئۈچۈن) يەڭگىلراقى تاللىنىدۇ، (ئېغىرراقىغا تاقابىل تۇرۇلىدۇ.)[1]

❺ ئىككى زىيانلىق ئىشنىڭ ئاددىيراقىنى تاللاش ئارقىلىق چوڭ زىياندىن مۇداپىئەلىنىشكە بولىدۇ.

ئىبنى تەيمىييە رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دېگەن: [الله تائالا مەخلۇقلارنى ئىسلاھ قىلىشتا، ئۆلتۈرۈۋېتىشكە ئېھتىياجلىق بولغان كىشىلەرنى ئۆلتۈرۈشكە رۇخسەت بەردى. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنْ الْقَتْلِ﴾** ﴿پىتنە (يەنى مۇئمىنلەرگە زىيانكەشلىك قىلىش) ئادەم ئۆلتۈرۈشتىنمۇ قاتتىق گۇناھتۇر﴾ يەنى ئۆلتۈرۈشتە گەرچە يامانلىق ۋە بۇزۇقچىلىق بولسىمۇ، كاپىرلارنىڭ پىتنىسىدىكى يامانلىق ۋە بۇزۇقچىلىق ئۇنىڭدىن چوڭدۇر].[2]

كۆپلىگەن رايونلاردىكى مۇسۇلمانلارنىڭ بېشىغا كېلىۋاتقان مۇسىبەتلەرگە قارىمامسىلەر؟!

كۇفرى ھۆكۈملىرى بىلەن ئۇلارنىڭ قانلىرى تۆكۈلمەكتە. ماللىرى (ناھەق) يېيىلمەكتە. پاسىقلىق، زىنا-پاھىشە، ئەۋلادلارنى دىنسىزلاشتۇرۇش مەقسىتىدە ئېلىپ بېرىلىۋاتقان ھەرخىل سىياسەتلەر ھەمدە ئىسلام ۋە مۇسۇلمانلارنى مەسخىرە قىلىش قاتارلىقلار يامرىماقتا. بۇنىڭدىنمۇ چوڭ زىيان بولامدۇ؟ ئەمدى مۇسۇلمانلارنىڭ زادى نېمىسى قالدى؟! بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿وَقَالَ الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا بَلْ مَكْرُ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ إِذْ تَأْمُرُونَنَا أَنْ نَكْفُرَ بِاللَّهِ وَنَجْعَلَ لَهُ أَندَادًا وَأَسَرُّوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَأَوْا الْعَذَابَ وَجَعَلْنَا الأَغْلالَ فِي أَعْنَاقِ الَّذِينَ كَفَرُوا هَلْ يُجْزَوْنَ إِلا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾** ﴿بوزەك قىلىنغانلار چوڭچىلىق قىلغانلارغا: «ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس، (سىلەرنىڭ بىزگە) كېچە-كۈندۈز قىلغان ھىيلە-مىكىرىڭلار (بىزنى ئىماندىن توستى)، ئۆز ۋاقتىدا سىلەر بىزنى الله نى ئىنكار قىلىشقا ۋە ئۇنىڭغا شېرىك كەلتۈرۈشكە بۇيرۇيتتىڭلار» دەيدۇ. ئازابنى كۆرگەن چاغدا، ئۇلار (ھەر ئىككى گۇرۇھ ئىمان ئېيتمىغانلىقلىرىغا) ئىچىدە پۇشايمان قىلىدۇ، كاپىرلارنىڭ بويۇنلىرىغا تاقاقلارنى سالىمىز، ئۇلارغا پەقەت قىلمىشلىرىنىڭ جازاسى بېرىلىدۇ﴾.[3]

شەيخ ئەلبانىنىڭ خەتەرلىك شۈبھىسىگە رەددىيە

ھىجرىيە 1398- يىلى ئىسلامىي باسمىخانىدا بېسىلغان «ئەلئەقىيدەتۇت تاھاۋىييە شەرھى ۋە تەھقىيق ئەلئەلبانى»* ناملىق كىتابنىڭ 47- بېتىنىڭ ئەسلىي تېكىستىدە مۇنداق دەپ كەلگەن: «بىز ئەمىرلىرىمىز ۋە ئىش ئۈستىدىكىلىرىمىزگە، گەرچە زۇلۇم قىلغان تەقدىردىمۇ، قارشى چىقىشنى توغرا دەپ قارىمايمىز، ئۇلارغا بەد دۇئا قىلمايمىز، ئۇلارنىڭ ئىتائىتىدىن قول تارتمايمىز ...».

[1] شەيخ ئەھمەد زەرقانىڭ «شەرھۇل قەۋائىدىل فىقھىييە» ناملىق كىتابى 20- قائىدە ۋە 25- قائىدىدىن 28- قائىدىگىچە

[2] «مەجمۇئۇل فەتاۋا» 28- جىلد 355- بەت

[3] سۈرە سەبەئ 33- ئايەت

* «ئەلبانىنىڭ ئەقىدەتۇت تاھاۋىيغا بەرگەن شەرھىسى ۋە ئىزاھاتى»

شەيخ ئەلبانى مەزكۇر كىتابنىڭ چۆرىسىدىكى شەرھىسىدە مۇنداق دېگەن: شەرھى يازغۇچى بۇ ھەقتە سىز كۆرۈۋاتقان نۇرغۇن ھەدىسلەرنى بايان قىلغان.

ئۇنىڭ بايانى مۇنداق، ئۇلار زۇلۇم قىلغان تەقدىردىمۇ ئۇلارغا ئىتائەت قىلىشنىڭ پەرز بولۇشى شۇنىڭ ئۈچۈنكى، ئۇلارنىڭ ئىتائىتىدىن چىقىش، ئۇلارنىڭ زۇلۇمىدىن كېلىپ چىقىدىغان بۇزۇقچىلىقتىن نەچچە ھەسسە كۆپ پاساتچىلىقنى ئەگەشتۈرۈپ كېلىدۇ. بەلكى ئۇلارنىڭ زۇلۇمىغا سەۋر قىلغاندا، گۇناھلارغا كاپارەت بولىدۇ، چۈنكى الله تائالا ئۇلارنى بىزگە پەقەت ئەمەللىرىمىزنىڭ بۇزۇلغانلىقى تۈپەيلى ھۆكۈمران قىلىپ قويدى. جازا-مۇكاپات ئەمەلگە قارىتا بېرىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، بىز ئىستىغفار ئېيتىش، تەلىم-تەربىيە بېرىش ۋە ئەمەللەرنى ئىسلاھ قىلىشقا تىرىشىشىمىز زۆرۈر. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿وَكَذَلِكَ نُوَلِّي بَعْضَ الظَّالِمِينَ بَعْضًا بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ﴾** **﴿شۇنىڭغا (يەنى ئىنسانلار بىلەن جىنلارنى ئۆزئارا پايدىلاندۇرغىنىمىزغا) ئوخشاش، قىلمىشلىرى تۈپەيلىدىن زالىملارنىڭ بەزىسىنى بەزىسىگە مۇسەللەت قىلىمىز﴾**.[1] ئەگەر پۇقرالار ئەمىرنىڭ زۇلۇمىدىن قۇتۇلماقچى بولسا، زۇلۇمنى (ئاۋۋال ئۆزلىرى) تەرك ئەتسۇن!

يۇقىرىقى شەرھىنى يازغۇچى «شەرھۇل ئەقىيدەتىت تاھاۋىييە»* ناملىق كىتابنىڭ ئاپتورى ھەنەفى مەزھىبىدىكى ئالىم ئىبنى ئەبى ئىز دېگەن كىشىدۇر. ئۇنىڭ يۇقىرىقى سۆزى ھىجرىيە 1403- يىلى ئىسلامىي باسمىخانىدا بېسىلغان مەزكۇر شەرھنىڭ 431- بېتىدە بار. شەيخ ئەلبانى ئۇنىڭ سۆزىنى قىسقارتتى. شەرھى يازغۇچى «تەربىيە» سۆزىنى زىكرى قىلمىغان بولۇپ، ئۇنىڭ ئورنىدا «تەۋبە» سۆزى زىكىر قىلىنغان ئىدى. ئەلبانى شەرھى يازغۇچىنىڭ سۆزىگە ئىزاھات بېرىپ مۇنداق دېگەن: بۇ سۆزلەردە بىزنىڭ تېرىمىزدىن بولغان، تىلىمىزدا سۆزلەيدىغان ھاكىملارنىڭ زۇلۇمىدىن قۇتۇلۇشنىڭ بايانى بار. ئۇ بولسىمۇ الله تائالانىڭ: **﴿إِنَّ اللَّهَ لا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنفُسِهِمْ﴾** **﴿ھەرقانداق بىر قەۋم ئۆزىنىڭ ئەھۋالىنى ئۆزگەرتمىگۈچە (يەنى الله نىڭ بەرگەن نېئمەتلىرىگە تۇزكورلۇق قىلىپ گۇناھلارغا چۆممىگۈچە)، الله ئۇلارنىڭ ئەھۋالىنى ئۆزگەرتمەيدۇ (يەنى الله ئۇلارغا بەرگەن نېئمەت، خاتىرجەملىك ۋە ئىززەت - ھۆرمەتنى ئېلىپ تاشلىمايدۇ)﴾**.[2] دېگەن سۆزىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن، مۇسۇلمانلارنىڭ ئۆز رەببىگە تەۋبە قىلىشى، ئەقىدىسىنى توغرىلىشى، ئۆزلىرىنى ۋە بالا-چاقىلىرىنى ساغلام ئىسلام ئەقىدىسى بىلەن تەربىيىلىشى قاتارلىقلار. بۇنى دەۋرىمىزدىكى دەۋەتچىلەرنىڭ بىرى ئۆزىنىڭ مۇنۇ سۆزى بىلەن كۆرسەتكەن ئىدى: «ئىسلام دۆلىتىنى قەلبىڭلاردا بەرپا قىلىڭلار! شۇندىلا، ئۇ زېمىنىڭلاردا بەرپا بولىدۇ». بەزىلەرنىڭ ئويلىغىنىدەك، قۇتۇلۇشنىڭ يولى ئەسكىرىي ئىنقىلابلارنىڭ ۋاستىسى بىلەن ھاكىملارغا قارشى قوراللىق قوزغىلاڭ كۆتۈرۈش ئەمەس. يەنە كېلىپ، قوراللىق قوزغىلاڭ كۆتۈرۈش ھازىرقى ئەسىردىكى بىدئەتلەردىن ھېسابلىنىدۇ. بۇ ئۆزىنى ئۆزگەرتىشكە بۇيرۇشتىن ئىبارەت شەرئىي دەلىللەرگە زىت. شۇنىڭدەك، بىنانى قۇرۇپ چىقىش ئۈچۈن ئۇلىنى ئىسلاھ قىلىش لازىم. **﴿وَلَيَنصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ﴾**

---

[1] سۈرە ئەنئام 129- ئايەت

* «ئەقىدەتۇت تاھاۋىينىڭ شەرھىسى»

[2] سۈرە رەئد 11- ئايەت

﴿كىمكى الله نىڭ دىنىغا ياردەم بېرىدىكەن، ئەلۋەتتە الله ئۇنىڭغا ياردەم بېرىدۇ، الله ئەلۋەتتە كۈچلۈكتۇر، غالىبتۇر﴾.[1]

شەيخ ئەلبانى بۇ ئىزاھاتىدا ئېغىر خاتالاشقان. بۇنداق خاتالىقلار شەيخقا ۋە ئىلىمدە شەيخىتىن نەچچە ھەسسە تۆۋەن كىشىلەرگىمۇ ياراشمايدۇ. بۇنىڭ تەپسىلاتى تۆۋەندىكىچە:

1ـ مەن ئۇچىنچى بابتا، تائىفەتۇل مەنسۇرەنىڭ مەجبۇرىيەتلىرى توغرىسىدا، مۇسۇلمانلار رايونلىرىغا ئىسلام شەرىئىتىنىڭ غەيرىي بىلەن ھۆكۈم قىلىۋاتقان مۇرتەد ھاكىملارغا قارشى جىھاد قىلىشنى بايان قىلغان ئىدىم. مەن يەنە ئۇنىڭدا ئەھمەد شاكىر، مۇھەممەد ھامىدىل فەقى، مۇھەممەد ئىبنى ئىبراھىم ئالى شەيخ قاتارلىقلارنىڭ مۇشۇ ھاكىملارنى كۇفرىغا نىسبەت بېرىشتىكى پەتۋالىرىنىمۇ زىكرى قىلغان ئىدىم. ئەھمەد شاكىرنىڭ سۆزىدە مۇنۇ بايانلار بار: [الله تائالانىڭ ھۆكمىدىن چەتنىگەنلەر شۇ دەرىجىدە ئەيىبلەنگەن تۇرسا، مۇسۇلمانلارنىڭ ئۆز دىيارلىرىدا ياۋروپالىقلارنىڭ بۇددىستلىق، دىنسىزلىق ياكى نەپسى خاھىش ۋە باتىل ئۇيۇ-پىكىرلەردىن قۇراشتۇرۇلغان؛ خالىغانچە ئۆزگەرتىۋېتىلەيدىغان، ئىسلام شەرىئىتىگە ئۇيغۇن ياكى خىلاپ ئىكەنلىكى سۇرۇشتۇرۇلۇپمۇ بېقىلمىغان كۇفرى قانۇنى بىلەن ھۆكۈم سۈرۈشى الله تائالانىڭ شەرىئىتىدە دۇرۇس بولارمۇ؟ بۇ ئويدۇرما قانۇنلار ئۇستىدىكى مەسىلە قۇياشتىنمۇ ئېنىق تۇرىدۇكى، ئۇنىڭ ئوچۇق كۇفرى ئىكەنلىكىدە ھېچقانداق شەك ياكى ئېھتىماللىق يوق].[2]

شەيخ مۇھەممەد ھامىدىل فەقىنىڭ مۇنداق بىر سۆزى بار: [ياۋروپالىقلارنىڭ گەپ-سۆزلىرىنى كىشىلەرنىڭ ھاياتى، مال-مۈلكى ۋە ئار-نۇمۇسى ئۇستىدە ھۆكۈم چىقىرىشنىڭ قانۇنىي ئاساسى قىلىپ بېكىتكەن؛ ئۇنى الله نىڭ كالامى ۋە پەيغەمبەر ﷺ نىڭ سۈننىتىدىن ئۆزىگە مەلۇم بولغان ھۆكۈملەردىن ئەلا بىلگەن ئادەمنىڭ جىنايى خاراكتېرى مەزكۇر ئايىتى كەرىمىدە كۆرسىتىلگەندەك، بەلكى ئۇنىڭدىنمۇ ئېغىرراق ئورۇن تۇتىدۇ. ئەگەر ئۇ الله نازىل قىلغان قانۇن بىلەن ھۆكۈم قىلىشقا قايتماي، ئۆزىنىڭ مەزكۇر كۇفرى يولىدا چىڭ تۇرىدىكەن، شەكسىزكى، دىندىن چىقىپ كەتكەن مۇرتەد، كاپىر ھېسابلىنىدۇ. ئۇنىڭ چاقىرلىپ كېلىۋاتقان مۇسۇلمانچە ئىسىمىمۇ؛ ئوقۇۋاتقان نامىز، روزا ۋە ھەج قاتارلىق تاشقى ئەمەللىرىمۇ ھېچنەرسىگە دالدا بولالمايدۇ].[3]

شەيخ مۇھەممەد ئىبنى ئىبراھىم رەھىمەھۇللاھ الله نازىل قىلغان قانۇننىڭ غەيرىي بىلەن ھۆكۈم قىلىش، ئالتە نۇقتا بىلەن مۇسۇلماننى دىندىن چىقىرىپ تاشلايدىغان چوڭ كاپىرلىق ھېسابلىنىدىغانلىقىنى ئوتتۇرىغا قويغان بولۇپ، بۇنىڭ بەشىنچىسى مۇسۇلمانلار رايونلىرىنىڭ ھازىرقى ئەھۋالىنى ئىنتايىن ئىنچىكىلىك بىلەن سۈپەتلەپ بېرىدۇ. ئۇ مۇنداق دەيدۇ: [مانا بۇ خىل مەھكىمىلەر ھازىر كۆپلىگەن ئىسلام دىيارلىرىدا تەييار ۋە تولۇق. ئىشىكلىرى ھەرقاچان ئوچۇق بولۇپ، كىشىلەر ئۇنىڭغا ئۇزۇلمەي كىرىپ تۇرۇۋاتىدۇ. بۇ مەھكىمىلەردىكى ھاكىملار بۇلارنىڭ ئارىسىدا قۇرئان ۋە ھەدىسنىڭ ھۆكمىگە خىلاپ بولغان ئۆزلىرىنىڭ ئەنە شۇ كۇفرى قانۇنى بويىچە ھۆكۈم چىقىرىۋاتىدۇ. ئۇلارنى بۇ ھۆكۈملەرگە ئەمەل قىلىشقا قىستاۋاتىدۇ، مەجبۇرلاۋاتىدۇ ۋە ئۇنى ھىمايە قىلىۋاتىدۇ. بۇنىڭدىنمۇ ئېشىپ چۈشىدىغان كۇفرىلىق بارمۇ؟ «مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام

[1] سۈرە ھەج 40ـ ئايەت

[2] «ئۈمىدەتۈت تەفسىر» 4ـ جىلد 173ـ، 174ـ بەتلەر

[3] «فەتھۇل مەجىيد شەرھۇ كىتابىت تەۋھىيد» 396ـ بەتنىڭ چۈرىسىدە، ئەنسارۇس سۈننە نەشرىياتى

الله نىڭ ئەلچىسىدۇر» دېگەن كەلىمە شاھادەتنى بۇزۇپ تاشلاشتا بۇنىمۇ بېسىپ چۈشىدىغان باشقا ئامىل بارمۇ؟][1]

ئى مۇسۇلمان قېرىندىشىم! سىزنىڭ بۇ ھەقتە ئىسلام دىيارلىرىدا الله تائالانىڭ قانۇنىنى چەتكە قايرىپ قويۇپ، كىشىلەرنىڭ ئوتتۇرىسىدا ھۆكۈم قىلىش ئۈچۈن، الله نىڭ قانۇنىغا زىت قانۇن ئويدۇرۇپ چىقىشتىن ئىبارەت يۈز بېرىۋاتقان بۇ ھادىسىنى بىلىشىڭىز ئۇ ھۆكۈمرانلارنىڭ كاپىرلىقىغا يېتەرلىكتۇر. ئۇ الله تائالانىڭ: **﴿وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُوْلَئِكَ هُمْ الْكَافِرُونَ﴾** ﴿كىملەركى الله **نازىل قىلغان ئايەتلەر بويىچە ھۆكۈم قىلمايدىكەن، ئۇلار كاپىرلاردۇر**﴾[2] دېگەن سۆزىنىڭ چۈشۈش سەۋەبىنىڭ دەل ئۆزىدۇر.

ئايەتنىڭ ئويدۇرما قانۇنلار بىلەن ھۆكۈم سۈرگەن ئىنسانلار ھەققىدە نازىل بولۇشىنىڭ ئۆزىلا بارلىق ئۆلىمالارنىڭ ئىتتىپاقى بىلەن مەزكۇر ھۆكۈمرانلارنىڭ كاپىرلىقىغا كەسكىن دەلىل.[3]

الله چۈشۈرگەن قانۇننىڭ غەيرىي بىلەن ھۆكۈم قىلىدىغان قانۇن ـ تۈزۈمنىڭ كۇفرىلىقىدىن ئىبارەت بۇ ئىش شەيخ ئەلبانىغا مەخپىي ئەمەس. ئۇنىڭ بۇنى بېكىتىشتىكى سۆزى تۆۋەندە كېلىدۇ.

2ـ ئىبنى ئاببىاس ﵁ نىڭ مۇسۇلمانلارنىڭ ئەمىرلىرى ھەققىدە كەلگەن: «مَنْ كَرِهَ مِنْ أَمِيرِهِ شَيْئًا فَلْيَصْبِرْ فَإِنَّهُ مَنْ خَرَجَ مِنْ السُّلْطَانِ شِبْرًا مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً» «كىمكى ئەمىرىنىڭ بىرەر ئىشىنى ياقتۇرمىسا، سەۋر قىلسۇن. كىمكى پادىشاھنىڭ ئىتائىتىدىن بىر غېرىچ چىقىپ كېتىپ ئۆلىدىكەن، ئۇ جاھىلىيەت ئۆلۈمىدە ئۆلگەن بولىدۇ»[4] دېگەن ھەدىسىنى ۋە ئەۋف ئىبنى مالىك ﵁ نىڭ تۆۋەندىكى ھەدىسىنى ئاشۇ مۇرتەد ھاكىملارغا تەتبىقلاش بەزى كىشىلەر پېتىپ قالغان ئېغىر خاتالىق ھېسابلىنىدۇ:

پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «خِيَارُ أَئِمَّتِكُمِ الَّذِينَ تُحِبُّونَهُمْ وَيُحِبُّونَكُمْ وَتُصَلُّونَ عَلَيْهِمْ وَيُصَلُّونَ عَلَيْكُمْ وَشِرَارُ أَئِمَّتِكُمِ الَّذِينَ تُبْغِضُونَهُمْ وَيُبْغِضُونَكُمْ وَتَلْعَنُونَهُمْ وَيَلْعَنُونَكُمْ» ـ قَاْلَ: قُلنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَفَلَا نُنَابِذُهُمْ؟ قَالَ: «لَا، مَا أَقَامُوا فِيكُمُ الصَّلاةَ» وَفِيْ رِوَايَةٍ «لَا مَا صَلَّوا» «ئەمىرلىرىڭلارنىڭ ياخشىلىرى سىلەر ئۇلارنى ياخشى كۆرىدىغان، ئۇلارمۇ سىلەرنى ياخشى كۆرىدىغان، سىلەر ئۇلارغا دۇئا قىلىدىغان، ئۇلارمۇ سىلەرگە دۇئا قىلىدىغان كىشىلەردۇر. ئەمىرلىرىڭلارنىڭ ئەڭ يامانلىرى سىلەر ئۇلارنى يامان كۆرىدىغان، ئۇلارمۇ سىلەرنى يامان كۆرىدىغان، سىلەر ئۇلارغا لەنەت ئوقۇيدىغان، ئۇلارمۇ سىلەرگە لەنەت ئوقۇيدىغان كىشىلەردۇر». ئەۋف مۇنداق دەيدۇ: ئى رەسۇلۇللاھ! شۇ چاغدا بىز ئۇلارنى تاشلىۋەتمەيمىزمۇ؟ دېدۇق. رەسۇلۇللاھ جاۋاب بېرىپ: «ياق، ئۇلار ئاراڭلاردا نامازنى ئوقۇسىلا» دېدى.[5] يەنە بىر رىۋايەتتە: «ياق، ئۇلار ناماز ئوقۇسىلا» دەپ كەلگەن.[2]

---

[1] «تەھكىيمۇل قەۋانىين» ناملىق رىسالە

[2] سۈرە مائىدە 44ـ ئايەت

[3] سۇيۇتىنىڭ «ئەلئىتقان» ناملىق كىتابى 1ـ جىلد 28ـ بەتتىن 30ـ بەتكىچە

[4] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

[5] مۇسلىم رىۋايىتى

[2] مۇسلىم رىۋايىتى

[3] 7272ـ ھەدىس

[4] «فەتھۇل بارى» 13ـ جىلد 203ـ بەت

بۇ شۈبھى ئىككى يول بىلەن ئېچىپ تاشلىنىدۇ: بىرىنچى يول، بۇ ھەدىسلەر مۇسۇلمان ئەمىر ھەققىدە كەلگەن بولۇپ، كاپىر ھاكىم توغرىسىدا ئەمەس. ئۇ ھەدىسلەر بىلەن مۇرتەد ھاكىملار ھەققىدە دەلىل كەلتۈرۈشكە بولمايدۇ. چۈنكى، بۇلار:

(١) شەرئىي ئىلىمگە ئىگە بولۇش ۋە دۇرۇس مۇسۇلمان بولۇش قاتارلىق ئەمىرلىكنىڭ شەرتلىرىنى تولۇق ھازىرلىمىغان كىشىلەر.

(٢) ئۇلارغا بەيئەت قىلىش شەرئەن توغرا ئەمەس. شۇنداقلا، ئۇلارغا قىلىنغان بەيئەت كۈچكە ئىگە ئەمەس. بەيئەت پەقەت قۇرئان ۋە ھەدىس بىلەن ھۆكۈم قىلىش شەرتى ئاستىدا كۈچكە ئىگە بولىدۇ. ئىمام بۇخارى مۇنداق رىۋايەت قىلغان، ئىبنى ئۆمەر ﵁ ئابدۇلمەلىك ئىبنى مەرۋانغا بەيئەت قىلىپ مۇنداق خەت يازغان ئىدى: {وَأُقِرُّ لَكَ بِالسَّمْعِ وَالطَّاعَةِ عَلَى سُنَّةِ اللَّهِ وَسُنَّةِ رَسُولِهِ فِيمَا اسْتَطَعْتُ} {مەن ساڭا الله نىڭ يولىغا ۋە ئۇنىڭ رەسۇلىنىڭ سۈننىتىگە مەھكەم ئېسىلىش شەرتى ئاستىدا، كۈچۈمنىڭ يېتىشىچە ئاڭلاش ۋە ئىتائەت قىلىشقا ۋەدە بېرىمەن}[٣].

ئىبنى ھەجەر مۇنداق دېگەن: [ئەمىرگە بەيئەت قىلىش، ئۇنىڭ ھەقكە ئەمەل قىلىشى، ھەدلەرنى ئىجرا قىلىشى، ياخشىلىققا بۇيرۇپ، يامانلىقتىن توسۇشى قاتارلىق شەرتلەرنى ئاساس قىلىدۇ][٤].

ئەمما، بۇ مۇرتەدلەر ھاكىمىيەتنى قولىغا ئالىدىغان چاغدا (ئىنسانلار تەرىپىدىن ئويدۇرۇپ چىقىرىلغان) ئاساسىي قانۇن، دېموكراتىيە، سوتسىيالىزم ۋە بۇنىڭدىن باشقا كۇفرى تۈزۈملەرگە ئەمەل قىلىشقا قەسەم ئىچىدۇ.

(٣) ئۇ مۇرتەدلەر ئەمىرلەرنىڭ ئۆتەشكە تېگىشلىك مەجبۇرىيەتلىرىنى ئادا قىلمايدۇ. ئىمام ماۋەردى ئېيتقاندەك، ئۇنىڭ بىرىنچىسى، دىننى ئەسلىي ماھىيىتى بويىچە قوغداش ئىدى.

دىننىڭ قانۇنلىرىنى ئىجرا قىلىش ۋە الله يولىدا جىھاد قىلىش قاتارلىقلارمۇ ئەنە شۇ مەجبۇرىيەتلەردىن ھېسابلىنىدۇ. بۇ مۇرتەدلەر دىننى قوغداۋاتامدۇ؟ ياكى ئەكسىچە زايە قىلىۋاتامدۇ؟

ئى مۇسۇلمان قېرىندىشىم! سىز يۇقىرىقىلاردىن شۇنى كۆرۈۋالالايسىزكى، بۇ ھۆكۈمرانلار مۇسۇلمانلارنىڭ ئەمىرلىرى دېگەن ئاتالغۇنىڭ ئاستىغا نە شەرتلەر جەھەتتە، نە بەيئەت جەھەتتە، نە مەجبۇرىيەتلەر جەھەتتە كىرمەيدۇ. سىز يەنە شۇنى كۆرۈۋالالايسىزكى، ئەمىرلەر توغرۇلۇق كەلگەن ھەدىسلەرنى ئۇلارغا تەتبىقلاش ئېغىر خاتالىق ھېسابلىنىدۇ.

ئىككىنچى يول، ئەگەر بىز: ئەمىرلەر توغرۇلۇق كەلگەن ھەدىسلەرنى مۇرتەد ھاكىملارغا تەتبىقلاشتا ئىختىلاپ بار، دەپ پەرەز قىلغان تەقدىردە بۇ ھەدىسلەرنىڭ مۇتلەقلىق دائىرىسى ئۇبادە ئىبنى سامىت ﵁ نىڭ مۇنۇ ھەدىسى بىلەن تارايتىلىدۇ: «وَأَلاَّ نُنَازِعَ الأَمْرَ أَهْلَهُ، قَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِلا أَنْ تَرَوْا كُفْرًا بَوَاحًا عِنْدَكُمْ مِنَ اللَّهِ فِيهِ بُرْهَانٌ» ئەمىرلىكنى ئۇنىڭ ئەھلىدىن تالاشماسلىققا بەيئەت قىلدۇق. پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن ئىدى: «لېكىن سىلەر ئوچۇق كۇفرىنى كۆرسەڭلار، سىلەرنىڭ ئۇنىڭ كاپىر بولغانلىقىغا الله تائالا تەرىپىدىن پاكىتىڭلار بولسا، تالاشساڭلار بولىدۇ».[١]

قاچانىكى، ھاكىم الله تائالا چۈشۈرگەن قانۇننىڭ غەيرىي بىلەن ھۆكۈم قىلىشتەك ئوچۇق كۇفرىغا چۈشۈپ قالسا، ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلىش ئەمەلدىن قالىدۇ ۋە ئۇ مەنسىپىدىن قېلىپ قالىدۇ. بۇ چاغدا ئۇنىڭغا قارشى چىقىش پەرز بولىدۇ. قازى ئىياز ئۇبادە ﵁ نىڭ ھەدىسىنىڭ شەرھىسىدە

[١] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

مۇنداق دېگەن: «بارلىق ئۆلىمالار شۇنىڭغا بىرلىككە كەلگەنكى، كاپىرنىڭ ئەمىرلىكى كۈچكە ئىگە ئەمەس. يەنە شۇنىڭغا بىرلىككە كەلگەنكى، ئەگەر ئەمىردە ئۇشتۇمتۇت كۇفرى پەيدا بولسا، هوقۇقىدىن ئېلىپ تاشلىنىدۇ. ئەگەر ئەمىردىن كۇفرى، شەرىئەتنى ئۆزگەرتىۋېتىش ياكى بىدئەت قاتارلىقلار سادىر بولسا، هوقۇقىدىن قېلىپ قالىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىرگە، ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلىشمۇ ئەمەلدىن قالىدۇ. مۇسۇلمانلارغا ئىمكان بولسا، ئۇنىڭغا قارشى تۇرۇش، ئۇنى هوقۇقىدىن ئېلىپ تاشلاپ ئادىل ئەمىردىن بىرنى تىكلەش پەرز بولىدۇ».[1]

ئەي مۇسۇلمان قېرىندىشىم! سىز يۇقىرىقىلاردىن مۇسۇلمانلارنىڭ ئەمىرلىرى توغرىسىدا كەلگەن هەدىسلەر بىلەن بۇ مۇرتەد تاغۇتلارغا دەلىل كەلتۈرۈشكە هېچقانداق ئاساسنىڭ يوقلىقىنى هەمدە بۇنداق يولسىز دەلىل كەلتۈرۈشتىن مۇسۇلمانلارنى ئۇلارنىڭ ئۈستىگە پەرز بولۇپ يۈكلەنگەن تاغۇتلارغا قارشى جىهاد ئېچىشتىن قايتۇرۇشتەك ئېغىر خەتەرنىڭ ئەگىشىپ كېلىدىغانلىقىنى كۆرۈۋالالايسىز.

3ـ شەيخ ئەلبانى ئۆزىنىڭ «ئەقىدەتۇت تاهاۋىييە»گە بەرگەن ئىزاهاتىدا، بۇ خاتالىققا چۈشۈپ قالدى. ئىمامى تاهاۋىنىڭ ۋە شەرهى يازغۇچى ئىبنى ئەبى ئىزنىڭ سۆزى پەقەت، گەرچە ئۇ پاسىق بولسىمۇ ياكى زۇلۇم قىلسىمۇ، مۇسۇلمان ئەمىرگە قارىتىلغان، كاپىرغا قارىتىلمىغان. بۇ ئىمامى تاهاۋىنىڭ: [بىز ئەمىرلىرىمىزگە (يەنى مۇسۇلمانلارنىڭ ئەمىرلىرىگە ـ ئا) قارشى چىقىشنى توغرا دەپ قارىمايمىز][2] دېگەن سۆزىدە ئېنىقتۇر. شەيخ ئەلبانى ئۇ ئىككىسىنىڭ سۆزىنى ئېلىپ، بۇنى كۆپ سانلىقىنىڭ كاپىر ۋە مۇرتەدلىكىدە قىلچە شەك بولمىغان دەۋرىمىزدىكى مۇسۇلمانلارنىڭ هاكىملىرىغا تەتبىقلىدى. ئاقىۋەت، بۇنىڭ بىلەن خەتەرلىك بىر ئارىلاشتۇرۇۋېتىشنى پەيدا قىلدى.

شەيخ ئەلبانى مۇسۇلمانلارغا ئىسلام قانۇنىنىڭ غەيرىي بىلەن هۆكۈم قىلىدىغان قانۇن ـ تۈزۈملەرنىڭ كۇفرىلىقىنى ئېتىراپ قىلىدۇ. ئۇنىڭ: [مەن نۇرغۇن كىشىلەردىن: «پۈتۈن شىجائەت ۋە غەيرەت بىلەن هاكىمىيەت پەقەت يېگانە الله تائالاغا خاس» دېگەن ئۇقۇمنى بېكىتىش ئۈچۈن، ئالقىشلىنىدىغان ئىسلامي نۇتۇق سۆزلىگەنلىكىنى ئاڭلىدىم. نۆۋەتتە، گەرچە هاكىمىيەت ئۈستىدىكى كۇفرى قانۇن ـ تۈزۈملەرنى ئۆزگەرتىشكە قادىر بولالمىغان بولساقمۇ، بۇنداق ئىسلامي نۇتۇقلار بىلەن ئۇنىڭغا زەربە بەرگىلى بولىدۇ، بۇ ياخشى ئىش][3] دېگەن سۆزى مۇشۇ جۈملىدىندۇر.

مانا بۇ ئەلبانىنىڭ سۆزى. شۇنىڭدەك، ئەلبانى «شەرهۇل ئەقىيدەتىت تاهاۋىييە ـــ ئەقىدەتۇت تاهاۋىينىڭ شەرهىسى» نامىلىق كىتابىدىكى شەرهى يازغۇچىنىڭ: [ئەگەر هاكىم: «الله چۈشۈرگەن قانۇن بىلەن هۆكۈم قىلىش پەرز ئەمەس، بۇ ئۆزىنىڭ ئىختىيارى» دەپ ئېتىقاد قىلسا ياكى الله نىڭ هۆكمىنى بىلىپ تۇرۇپ، ئۇنى كۆزگە ئىلمىسا، بۇ ئەڭ چوڭ كۇفرىدۇر] دېگەن سۆزىگە ۋە ئەهمەد شاكىرنىڭ بەرگەن مۇنۇ ئىزاهاتىغا سۈكۈت قىلدى، ئەهمەد شاكىر بۇنىڭغا مۇنداق دەپ ئىزاهات بەرگەن ئىدى: [مانا بۇنىڭغا ئىسلام ئۇممىتىنىڭ ئەر ـ ئاياللىرىدىن ياۋروپا قانۇنلىرىنى ئوقۇغان هەمدە قەلبى بىلەن ئۇ قانۇنلارنى ياخشى كۆرگەن، ئۇنىڭغا مۇهەببەت باغلىغان، ئۇنى قوغدىغان، ئۇنىڭ بىلەن هۆكۈم قىلغان ۋە ئۇنى تارقاتقان ئادەملەرنىڭ مۇپتىلا بولغان مۇسىبەتلىرى ئوخشايدۇ].[4]

---

[1] «شەرهۇ مۇسلىم» 12ـ جىلد 229ـ بەت

[2] «شەرهۇ سۇنەنى ئەبى داۋۇد» 13ـ جىلد 493ـ بەت

[3] «ئەلهەدىيسۇ هۇججەتۇن بىنەفسىهى فىل ئەقائىدى ۋەل ئەهكام» 96ـ، 97ـ بەتلەر

[4] «شەرهۇل ئەقىيدەتىت تاهاۋىييە» 323ـ، 324ـ بەتلەر، هىجرىيە 1404ـ يىلى نەشرى

كۆچىلىك سەلەفلەرنىڭ: «سەۋر قىلىش، گەرچە پاسىق بولسىمۇ ياكى زۇلۇم قىلسىمۇ، پەقەت مۇسۇلمان ھاكىمغا بولىدۇ» دەپ بىكىتكەن قارارىغا زىت ھالدا، شەيخ ئەلبانىنىڭ: «بۇ كاپىرلاردىن قۇتۇلۇشنىڭ بىردىنبىر يولى سەۋر قىلىش ۋە تەربىيە» دېگىنى نېمە دېگىنى؟! ئەگەر ھاكىم كاپىر بولسا، بارلىق ئۆلىمالارنىڭ ئىتتىپاقى بىلەن، ئۇنىڭغا قادىر بولغان چاغدا قارشى چىقىش پەرز بولىدۇ. مەن مۇشۇ ماۋزۇدا قازى ئىياز ۋە ئىبنى ھەجەرنىڭ بۇ ھەقتىكى سۆزىنى بايان قىلدىم. ئۇ ئىككىسى كاپىر ھاكىمغا قارشى چىقىشنىڭ پەرزلىكىگە ئىجمائنىڭ بارلىقىنى نەقىل قىلغان.[1]

ئىبنى ھەجەر ئېيتقان سۆزنىڭ خۇلاسىسى شۇكى: «ئۇ ھاكىم كاپىر بولغانلىق سەۋەبىدىن، بارلىق ئۆلىمالارنىڭ ئىتتىپاقى بىلەن، ھوقۇقىدىن ئېلىپ تاشلىنىدۇ. ھەربىر مۇسۇلماننىڭ بۇنى بېجىرىشى پەرز».[2] بۇنىڭدىنمۇ ئوچۇق سۆز بولامدۇ؟؟!

زالىم مۇسۇلمان ھاكىمغا سەۋر قىلىش، كاپىر ھاكىمغا قارشى چىقىشتىن ئىبارەت بۇ ھۆكۈم، ئەمىرلەرگە ئىتائەت قىلىش توغرۇلۇق كەلگەن ھەدىسلەر بىلەن ئۇلارغا سەۋر قىلىش ھەققىدە كەلگەن ھەدىسلەرنىڭ ئوتتۇرىسىنى بىرلەشتۈرۈشتىن ئېلىنغان پايدىدۇر. ئىبنى ئابباس ﷺ نىڭ: «مَنْ كَرِهَ مِنْ أَمِيرِهِ شَيْئًا فَلْيَصْبِرْ فَإِنَّهُ مَنْ خَرَجَ مِنْ السُّلْطَانِ شِبْرًا مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً» «كىمكى ئەمىرىنىڭ بىرەر ئىشىنى ياقتۇرمىسا، سەۋر قىلسۇن. كىمكى پادىشاھنىڭ ئىتائىتىدىن بىر غېرىچ چىقىپ كېتىپ ئۆلىدىكەن، ئۇ جاھىلىيەت ئۆلۈمىدە ئۆلگەن بولىدۇ»[3] دېگەن ھەدىسى ۋە ئىبنى مەسئۇد ﷺ نىڭ: «إِنَّهَا سَتَكُونُ بَعْدِي أَثَرَةٌ وَأُمُورٌ تُنْكِرُونَهَا ـ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ تَأْمُرُ مَنْ أَدْرَكَ مِنَّا ذَلِكَ؟ قَالَ: تُؤَدُّونَ الْحَقَّ الَّذِي عَلَيْكُمْ وَتَسْأَلُونَ اللَّهَ الَّذِي لَكُمْ» «مەندىن كېيىن شەخسىيەتچىلىك ۋە سىلەر ئىنكار قىلىدىغان ئىشلار پەيدا بولىدۇ». ئۇلار: ئى الله نىڭ رەسۇلى! بىزدىن شۇ زامانىدا ياشاپ قالغان كىشىلەرنى قانداق قىلىشقا بۇيرۇيسەن؟ دەپ سوردى. پەيغەمبەر ﷺ ئۇلارغا: «ئۇستىڭلاردىكى ئادا قىلىشقا تېگىشلىك بولغان ئۇلارنىڭ ھەققىنى ئادا قىلىڭلار، ئۆزەڭلارغا تېگىشلىك بولغان ھەقنى الله تائالادىن سوراڭلار» دېدى[4] دېگەن ھەدىسىگە، ۋائىل ئىبنى ھۇجرى ﷺ ۋە ئۇمۇمۇ سەلەمە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ رىۋايەت قىلغان ھەدىسلىرىمۇ ئوخشايدىغان بولۇپ، بۇ ھەدىسلەرنىڭ ھەممىسىنىڭ مۇتلەقلىق دائىرىسىنى ئۇبادە ئىبنى سامىت ﷺ نىڭ مۇنۇ ھەدىسى تارايتىدۇ ۋە خاسلاشتۇرىدۇ: «دَعَانَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَبَايَعْنَاهُ، فَكَانَ فِيمَا أَخَذَ عَلَيْنَا أَنْ بَايَعَنَا عَلَى السَّمْعِ وَالطَّاعَةِ فِي مَنْشَطِنَا وَمَكْرَهِنَا وَعُسْرِنَا وَيُسْرِنَا وَأَثَرَةٍ عَلَيْنَا، وَأَنْ لَا نُنَازِعَ الْأَمْرَ أَهْلَهُ، قَالَ: «إِلَّا أَنْ تَرَوْا كُفْرًا بَوَاحًا عِنْدَكُمْ مِنَ اللَّهِ فِيهِ بُرْهَانٌ» بىزنى پەيغەمبەر ﷺ (ئەقەبە كېچىسى) چاقىردى، بىز ئۇنىڭغا بەيئەت قىلدۇق. ئۇ بىزدىن ئالغان بەيئەتتە مۇنۇلارنى شەرت قويغان ئىدى: بىز خۇش ياققان ۋە ياقمىغان، قىينىچىلىق ۋە ئاسانچىلىق ھالەتلىرىمىزدىمۇ ئۇ زاتقا ئىتائەت قىلىشقا، ئىش ئۇستىدىكىلىرىمىز بىزگە ھەققىمىزنى بەرمەستىن شەخسىيەتچىلىك قىلغان ھالەتتىمۇ، ئەمىرلىكنى ئۇنىڭ ئەھلىدىن تالاشماسلىققا بەيئەت قىلدۇق. پەيغەمبەر ﷺ

[1] «شەرھۇ مۇسلىم» 12ـ جىلد 229ـ بەت: «فەتھۇل بارى» 13ـ جىلد 7ـ، 116ـ، 123ـ بەتلەر

[2] «فەتھۇل بارى» 13ـ جىلد 123ـ بەت

[3] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

[4] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

مۇنداق دېگەن ئىدى: «لېكىن سىلەر ئوچۇق كۇفرىنى كۆرسەتكىلار، سىلەرنىڭ ئۇنىڭ كاپىر بولغانلىقىغا الله تائالا تەرىپىدىن پاكىتىگىلار بولسا، تالاشساڭلار بولىدۇ».[1]

ئەگەر ھاكىم كاپىر بولسا، ئۇنىڭدىن ھوقۇقنى تالىشىش ۋە ئۇنىڭغا قارشى چىقىش پەرز.

ئىمام بۇخارى «سەھىھۇل بۇخارى» نامىلىق ھەدىسلەر توپلىمىدا «كىتابۇل فىتەن»نىڭ ئىككىنچى بابىنىڭ ئۆزىدىلا، ئۇبادە ﷺ نىڭ ھەدىسىنى، ئىبنى ئاببىاس ﷺ ۋە ئىبنى مەسئۇد ﷺ لارنىڭ ھەدىسىدىكىدەك سەۋرگە بۇيرۇغۇچى ھەدىسلەرنىڭ كەينىدىن كەلتۈرۈش بىلەن بۇ خىل تارايتىشقا ئىشارەت قىلغان.[2]

ھاكىملارنىڭ كۇفرىسىدىن قۇتۇلۇشنىڭ يولى پەقەت ئۇلارغا قوراللىق قارشى چىقىشتۇر. مانا بۇ، ئۆلىمالارنىڭ ئىتتىپاقى بىلەن، قادىر بولغان چاغدا پەرز. قۇتۇلۇشنىڭ يولى تەربىيىلا ئەمەس.

شەيخ ئەلبانى قازى ئىياز ۋە ئىبنى ھەجەر نەقىل قىلغان ئىجماۋ بىلەن دەلىلدە يېڭىلىپ قالدى. ئەگەر ھاكىم كۇفرىغا چۈشۈپ قالسا، ئۇنىڭغا قارشى چىقىشنىڭ زىيىنىغا قارالمايدۇ، چۈنكى كۇفرىنىڭ پىتنىسىدىنمۇ چوڭ زىيان يوق. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنْ الْقَتْلِ﴾** ﴿پىتنە (يەنى مۇئمىنلەرگە زىيانكەشلىك قىلىش) ئادەم ئۆلتۈرۈشتىنمۇ قاتتىق گۇناھتۇر﴾.[3]

ئۆلىمالار شۇنىڭغا بىرلىككە كەلگەنكى، دىننى قوغداش، جاننى ۋە ئۇنىڭدىن باشقا زۆرۈرىيەتلەرنى قوغداشنىڭ ئالدىدا تۇرىدۇ. يېقىندا شەيخۇل ئىسلام ئىبنى تەيمىيىنىڭ مۇنۇ سۆزى ئۆتۈپ كەتتى: [الله تائالا مەخلۇقلارنى ئىسلاھ قىلىش يولىدا ئۆلتۈرۈۋېتىشكە ئېھتىياجلىق بولغان ئادەملەرنى ئۆلتۈرۈشنى دۇرۇس قىلىپ بەردى. الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنْ الْقَتْلِ﴾** ﴿پىتنە (يەنى مۇئمىنلەرگە زىيانكەشلىك قىلىش) ئادەم ئۆلتۈرۈشتىنمۇ قاتتىق گۇناھتۇر﴾ يەنى ئادەم ئۆلتۈرۈش يامانلىق ۋە بۇزۇقچىلىق بولسىمۇ، كۇففارلارنىڭ زىيانكەشلىكىدىكى يامانلىق ۋە بۇزۇقچىلىق ئۇنىڭدىن چوڭدۇر].[4]

4ـ شەيخ ئەلبانى «ئەلھەدىيسۇ ھۇججەتۇن بىنەفسىھى ــ ھەدىسنىڭ ئۆزى ھۇججەت» نامىلىق كىتابنىڭ 97ـ بېتىدە: [كۇفرى تەشكىلاتلارغا زەربە بېرىش ھازىرچە قولىمىزدىن كەلمەيدۇ. جىھادتىن ئاجىز كەلگەن چاغدا، الله تائالانىڭ: **﴿وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ﴾** ﴿دۇشمەنلىرىڭلار (بىلەن ئۇرۇش قىلىش) ئۈچۈن، قولۇڭلاردىن كېلىشچە قورال كۈچى تەييارلاڭلار﴾[5] دېگەن سۆزى بويىچە، كۈچ تەييارلاش پەرز بولىدۇ] دېگەن. بۇ سۆزنى شەيخۇل ئىسلام ئىبنى تەيمىيە رەھىمەھۇللاھ مۇنداق بېكىتكەن: [ئاجىز كەلگەنلىك سەۋەبىدىن جىھاد ساقىت بولغان چاغدا، كۈچ توپلاش پەرز بولىدۇ].[6]

كۈچ دېمەك ــ قورال دېمەكتۇر، تەربىيە ئەمەس. بۇنىڭ دەلىلىنى ئۇقبە ئىبنى ئامىر ﷺ نىڭ مۇنۇ ھەدىسى: «أَلَا إِنَّ الْقُوَّةَ الرَّمْيُ» «بىلىڭلاركى، كۈچ جەزمەن ئوق ئېتىشتۇر».[7] شەيخ ئەلبانى بۇنى «ئەلمۇستەقبەلۇ لىلئىسلام ــ كېلەچەك ئىسلامغا مەنسۇپ» نامىلىق كىتابىدا ئۆزى بېكىتكەن. مەن

[1] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

[2] «كىتابۇل فىتەن»نىڭ 2ـ بابى

[3] سۈرە بەقەرە 217ـ ئايەت

[4] «مەجمۇئۇل فەتاۋا» 28ـ جىلد 355ـ بەت

[5] سۈرە ئەنفال 60ـ ئايەت

[6] «مەجمۇئۇل فەتاۋا» 28ـ جىلد 259ـ بەت

[7] مۇسلىم رىۋايىتى

ئۇنىڭ سۆزىنى بۇ كىتابنىڭ 142 ـ بېتىدە ئەھدىلەر مەسىلىسىدە نەقىل قىلغان ئىدىم. ئەلبانى مۇنداق دېگەن: [لَيَبْلُغَنَّ هَذَا الأَمْرُ مَا بَلَغَ اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَلا يَتْرُكُ اللَّهُ بَيْتَ مَدَرٍ وَلا وَبَرٍ إِلاَّ أَدْخَلَهُ اللَّهُ هَذَا الدِّينَ بِعِزِّ عَزِيزٍ أَوْ بِذُلِّ ذَلِيلٍ عِزًّا يُعِزُّ اللَّهُ بِهِ الإِسْلَامَ وَذُلاًّ يُذِلُّ اللَّهُ بِهِ الْكُفْرَ] [«بۇ ئىش (يەنى دىن) كېچە ۋە كۈندۈز يەتكەن يەرلەرگىچە يېتىپ بارىدۇ. كېسەك ۋە يۇڭدىن بولغان ھەرقانداق بىر ئۆيلا بولىدىكەن، الله تائالا ئۇنىڭغا بۇ دىننى ئەزىزنى ئەزىز قىلىش ياكى خارنى خار قىلىش بىلەن كىرگۈزىدۇ. ئەزىز ئارقىلىق ئىسلام دىننى ئەزىز قىلىدۇ، كۈفرنى خار قىلىدۇ»].[1]

بۇ ھەدىس بىزگە شۇنىڭدىن بېشارەتكى، ئىسلام دىننىڭ بۇ دەرىجىدە كەڭ تارقىلىشى، مۇسۇلمانلارنىڭ ماددىي ۋە مەنىۋى ھەمدە قورال ـ ياراق جەھەتلەردە ھەددىدىن ئاشقان زومىگەر كۈفرنىڭ كۈچى ئۈستىدىن غالىب كېلەلەيدىغان بىر ھالەتكە چوقۇم قايتىدۇ].[2]

شۇنىڭ ئۈچۈن ئاجىز كەلگەن چاغدا تەربىيىلا ئەمەس، كۈچ توپلاش پەرز.

5 ـ شەيخ ئەلبانىنىڭ: [ھاكىملارغا قارشى قوراللىق قوزغىلاڭ قىلىش بەزى كىشىلەرنىڭ قىلغان خام ـ خىيالىدۇر] دېگەن سۆزى توغرا ئەمەس. قوراللىق قوزغىلاڭ قىلىش خام ـ خىيال بولماستىن، بەلكى پەيغەمبەر ﷺ نىڭ سۈننىتىگە ئەگەشكەنلىكتۇر. خۇددى ئۇبادە ﷺ نىڭ مۇنۇ ھەدىسىدە كەلگىنىدەك: «وَأَلا نُنَازِعَ الْأَمْرَ أَهْلَهُ قَالَ: «إِلا أَنْ تَرَوْا كُفْرًا بَوَاحًا عِنْدَكُمْ مِنَ اللَّهِ فِيهِ بُرْهَانٌ» ئەمىرلىكنى ئۇنىڭ ئەھلىدىن تالاشماسلىققا بەيئەت قىلدۇق. پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن ئىدى: «لېكىن سىلەر ئوچۇق كۈفرنى كۆرسەڭلار، سىلەرنىڭ ئۇنىڭ كاپىر بولغانلىقىغا الله تائالا تەرىپىدىن پاكىتىڭلار بولسا، تالاشساڭلار بولىدۇ».[3]

ئىبنى كەسىر الله تائالانىڭ: **﴿أَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ﴾** ﴿ئۇلار جاھىلىيەت دەۋرىنىڭ ھۆكمىنى تەلەپ قىلامدۇ؟﴾[4] دېگەن سۆزىنىڭ تەپسىرىدە مۇنداق دېگەن: [مەزكۇر ئايىتى كەرىمىدە الله تائالا ئۆزىنىڭ بارچە ياخشىلىقنى ئۆز ئىچىگە ئالغان، پۈتكۈل يامانلىقتىن توسىدىغان قانۇنلىرىدىن چىقىپ كەتكەن ھەمدە الله نىڭ شەرىئىتىگە تايانماي، ئويدۇرۇپ چىقىرىلغان ئوي ـ پىكىر، نەپسى ـ خاھىش، قائىدە ـ يوسۇنلارغا چوقۇنغان ۋە مۇراجىئەت قىلغان ئادەملەرنىڭ قىلمىشلىرىنى ئىنكار قىلىدۇ. كىمكى مەزكۇر قىلمىشلارنى سادىر قىلىدىكەن، كاپىر بولىدۇ ھەم ئۇ تاكى الله ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىنىڭ ھۆكمىگە قايتقان، ئاز ـ كۆپ ھەرقانداق ئىشتا قۇرئاندىن باشقىنى ئاساسىي قانۇن قىلىشنى تەرك ئەتكەنگە قەدەر، ئۇنىڭغا قارشى جىھاد قىلىش پەرز بولىدۇ].[5]

ھالبۇكى، قازى ئىياز ۋە ئىبنى ھەجەر ئۇلارغا قارشى چىقىشنىڭ پەرزلىكىگە بارلىق ئۆلىمالارنىڭ بىرلىككە كەلگەنلىكىنى نەقىل قىلغان تۇرسا، شەيخ ئەلبانىنىڭ دەۋرىمىزدىكى مۇرتەد ھاكىملارغا قوراللىق قارشى چىقىشنى «خام ـ خىيال» دېگىنى نېمە گەپ؟!

6 ـ ئەسكىرىي ئىنقىلاب، پەقەت تاغۇتلارغا قوراللىق قارشى چىقىشنىڭ تۈرلىرىدىن بىر تۈر. يۇقىرىدا زىكرى قىلىنغىنىدەك، بۇ پەرز. شەيخنىڭ شەرىئەتتىكى پەرزنى «بىدئەت» دەپ ئاتىغىنى

---

[1] بۇ ھەدىسنى بىر جامائەت «تەھزىبرۇس ساجىد» دېگەن كىتابنىڭ 121 ـ بېتىدە زىكرى قىلغان.

[2] «ئەلھىكەمۇل جەدىيرەتۇ بىلئىزائە» نامىلىق كىتابنىڭ مۇقەددىمىسىدىن نەقىل قىلىنغان، دارۇل مەرجان نەشرىياتى

[3] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

[4] سۈرە مائىدە 50 ـ ئايەت

[5] «تەپسىر ئىبنى كەسىر» 3 ـ جىلد 131 ـ بەت

زادى نېمە ئىش؟! شەيخ ئىبنىتەيمىيە، ئەسكەرلەر ئىنقىلاب ھازىرقى ئەسىردىكى بىدئەتلەردىن ئەمەس. ئۇ پەيغەمبەر ﷺ نىڭ ھاياتىدا فەيرۇز ئەددەيلەمنىڭ پەيغەمبەرلىك دەۋاسى قىلغۇچى كاززاپ ئەسۋەدۋۇل ئەنەسىغا قارشى چىقىشى بىلەن ئېلىپ بېرىلغان ئىش. ئاخىرى فەيرۇز ئەسۋەدنى ئۆلتۈرۈۋەتكەن ئىدى. مەن بۇ ھادىسىنى ئىلگىرى مۇشۇ بۆلەكتە بايان قىلغان ئىدىم.[1]

مەن ئەھدىلەر ۋە بەيئەتلەر مەسىلىسىنىڭ ئاخىرلىرىدا ئۇلۇغ ئۇچ ئەسىردە يۈز بەرگەن ئەسكەرلەر ئىنقىلابلارغا ئوخشاپ كېتىدىغان ئىشلار بىلەن ھاكىملارغا قارشى چىقىشنىڭ نۇرغۇنلىغان مىساللىرىنى بايان قىلىپ ئۆتتۇم. شۇنىڭ ئۈچۈن ئىنقىلاب قىلىش ـــ شەيخ ئىبنىتەيمىيە ـــ ھازىرقى ئەسىردىكى بىدئەتلەردىن ئەمەس.

7ـ شەيخ قوراللىق قارشى چىقىش بىدئەت دەپلا توختىماستىن، بەلكى يەنە قوراللىق قارشى چىقىش، ئۆزىدىكى ئىللەتلەرنى ئۆزگەرتىشكە بۇيرۇغۇچى **﴿إِنَّ اللَّهَ لا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنفُسِهِمْ﴾** **﴿ھەرقانداق بىر قەۋم ئۆزىنىڭ ئەھۋالىنى ئۆزگەرتمىگۈچە (يەنى الله نىڭ بەرگەن نېئمەتلىرىگە تۈزكورلۇق قىلىپ گۈناھلارغا چۆممىگۈچە) الله ئۇلارنىڭ ئەھۋالىنى ئۆزگەرتمەيدۇ (يەنى الله ئۇلارغا بەرگەن نېئمەت، خاتىرجەملىك ۋە ئىززەت ـ ھۆرمەتنى ئېلىپ تاشلىمايدۇ)﴾**[2] دېگەن مۇنۇ ئايەتكە زىتتۇر دېدى. ئىش شەيخ دېگەندەك ئەمەس، چۈنكى قوراللىق قارشى چىقىش (يەنى الله يولىدىكى جىھاد ـ ئا)نى ئېلىپ بېرىش ئۆزىدىكى ئىللەتلەرنى ئۆزگەرتىشنىڭ ئاستىغا كىرىپ كېتىدۇ. شۇنداقلا، مۇسۇلمانلارغا مۇرتەد ھاكىملارنىڭ ھۆكۈمرانلىقى سەۋەبىدىن يەتكەن بۇ خارلىق پەقەت مۇسۇلمانلارنىڭ ئۆزلىرىنى جىھادتىن قاچۇرۇشى، دۇنياغا مايىل بولۇشى ۋە ئۆلۈمنى يامان كۆرۈشى قاتارلىق سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن يۈز بەردى. مۇسۇلمانلار بۇ خارلىقتىن يۇقىرىقى ھالەتنى ئۆزگەرتمەي تۇرۇپ، يەنى جىھاد قىلماي ۋە مەغرۇرلۇق دۇنياسىدىن يىراقلاشماي تۇرۇپ قۇتۇلالمايدۇ. سەۋبان ۋە ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما نىڭ ھەدىسلىرىدە كەلگەندەك، بۇ دەلىل بىلەن ئىسپاتلانغان.

سەۋبان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ دىن مۇنداق رىۋايەت قىلىندۇ، پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «يُوشِكُ أَنْ تَدَاعَى عَلَيْكُمُ الأُمَمُ مِنْ كُلِّ أُفُقٍ كَمَا تَدَاعَى الأَكَلَةُ عَلَى قَصْعَتِهَا» قُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَمِنْ قِلَّةٍ بِنَا يَوْمَئِذٍ قَالَ: «أَنْتُمْ يَوْمَئِذٍ كَثِيرٌ وَلَكِنَّكُمْ غُثَاءٌ كَغُثَاءِ السَّيْلِ تُنْزَعُ الْمَهَابَةُ مِنْ قُلُوبِ عَدُوِّكُمْ وَيُجْعَل فِي قُلُوبِكُمُ الْوَهْنُ» قَالُوا وَمَا الْوَهَنُ؟ قَالَ: «حُبُّ الْحَيَاةِ وَكَرَاهِيَةُ الْمَوْتِ» «يېقىندا بارلىق خەلقلەر (يەنى كاپىر فىرقىلەر ۋە ئازغۇن گۇرۇھلار) سىلەرگە قارشى ھەرتەرەپتىن خۇددى تاماق يېگۈچىلەر ئۆزىنىڭ قاچىسىغا بىر ـ بىرسىنى چاقىرىشقاندەك (سىلەر بىلەن ئۇرۇشۇش، شانۇشەۋكەتتىكىلارنى سۇندۇرۇش، دۆلەتتىكىلارنى ۋە مال ـ مۇلكتىكىلارنى تارتىۋېلىش ئۈچۈن) بىر ـ بىرىنى چاقىرىشىدۇ». بىز دېدۇق: ‹ئى رەسۇلۇللاھ! بۇ شۇ كۈندىكى بىزنىڭ سانىمىزنىڭ ئازلىقىدىنمۇ؟› پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېدى: «شۇ كۈندە سىلەر كۆپ، لېكىن سىلەر (شىجائىتىكىلارنىڭ كېمىيىپ كېتىشى، قەدىر ـ قىممىتىكىلارنىڭ تۆۋەنلەپ كېتىشى سەۋەبلىك) سەلنىڭ كۆپۈكىگە ئوخشايسىلەر. دۇشمىنىكىلارنىڭ قەلبىدىن قورقۇنچ (يەنى سىلەرنىڭ ھەيۋىتىكىلار)

[1] «ئەلبىدايە ۋەننىھايە» 6ـ جىلد 307ـ بەتتىن 310ـ بەتكىچە قاراڭ!

[2] سۈرە رەئد 11ـ ئايەت

كۆتۈرۈلۈپ كېتىدۇ، سىلەرنىڭ قەلبىڭلاردا ۋەھەن پەيدا قىلىندۇ». ئۇلار: ‹ۋەھەن دېگەن نېمە؟› دېدى. پەيغەمبەر ﷺ: «ھاياتلىقنى ياخشى كۆرۈش، ئۆلۈمنى يامان كۆرۈشتۈر» دېدى.[1]

ئىبنى ئۆمەر ﷺ دىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ، پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «إِذَا تَبَايَعْتُمْ بِالْعِينَةِ وَأَخَذْتُمْ أَذْنَابَ الْبَقَرِ وَرَضِيتُمْ بِالزَّرْعِ وَتَرَكْتُمُ الْجِهَادَ سَلَّطَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ ذُلاً لاَ يَنْزِعُهُ حَتَّى تَرْجِعُوا إِلَى دِينِكُمْ» «جازانە ئارىلاش سودا بىلەن شۇغۇللانساڭلار، (پەرز ئەين بولغان) جىھادنى تەرك ئېتىپ، چارۋا ـ ماللارنى بېقىش ۋە كۆپەيتىش بىلەن مەشغۇل بولساڭلار ۋە تېرىقچىلىق بىلەن قانائەتلەنسەڭلار، الله تائالا شۇنداق بىر خارلىققا مۇپتىلا قىلىپ قويىدۇكى، تاكى سىلەر دىنىڭلارغا قايتىمىغۇچە (يەنى دىنىڭلار كۆرسىتىپ بەرگەن جىھاد ئىبادىتىنى ئادا قىلمىغۇچە)، ئۇ خارلىقنى ئۈستۈڭلاردىن كۆتۈرۈۋەتمەيدۇ».[2]

ئى مۇسۇلمان قېرىندىشىم! بۇنىڭدىن سىز شۇنى كۆرۈۋالالايسىزكى، جىھادنى تەرك ئېتىش مۇسۇلمانلارنىڭ خارلىققا قېلىشىنىڭ سەۋەبلىرىدىن. بۇنى ئۆزگەرتىش جىھادقا قايتىش بىلەن بولىدۇ. بولۇپمۇ، تاغۇتلارغا قارشى جىھاد قىلىشتەك پەرز ئەين بولغان جىھادقا قايتىش بىلەن بولىدۇ. جىھاد ئۆزىدىكى ئىللەتلەرنى ئۆزگەرتىشنىڭ ئاستىغا كىرىدىغان بولۇپ، شەيخ ئەلبانى دېگەندەك، ئۇ ئۆزىدىكى ئىللەتلەرنى ئۆزگەرتىشكە قارشى ئەمەس. ئۆزىدىكى ئىللەتلەرنى ئۆزگەرتىش، شەيخ «قۇتۇلۇشنىڭ يولى» دەپ ئاتىغان ئىلىم ۋە تەلىم ـ تەربىيە بىلەنلا بولماستىن، بەلكى شەيخ قۇتۇلۇشنىڭ يولى ئىكەنلىكىگە ئىنكار قىلغان جىھاد بىلەنمۇ بولىدۇ.

8 ـ بىز دۇچار بولغان خارلىقنى الله تائالانىڭ كۆتۈرۈۋېتىشى ئۈچۈن، ئۆزىمىزدىكى ئىللەتلەرنى ئۆزگەرتىشنىڭ پەرزلىكىدە، شەيخ بىلەن پىكرىمىز بىر. مەن بۇنى «جىھاد ئۈچۈن ئىمانىي تەييارلىق كۆرۈش» مەسىلىسىنىڭ باشلىرىدا (الله نىڭ مۇئمىنلەرگە يارەدەم بېرىش قانۇنىيىتىنىڭ ۋۇجۇدقا چىقىشى ياكى ئۇنىڭ ۋۇجۇدقا چىقماي كېچىكىپ قېلىشىدىكى بەش ئاساس)نىڭ ئاخىرقىسىدا بايان قىلغان ئىدىم.

لېكىن شەيخ بىلەن بىرنەچچە نۇقتىلاردا پىكرىمىز بىردەك ئەمەس:

(١) شەيخنىڭ قوراللىق قارشى چىقىشنى (يەنى جىھادنى ـ ئا) ئۆزلىرىدىكى ئىللەتلەرنى ئۆزگەرتىشكە قارشى دەپ ھېسابلىشى.

(٢) ئۇنىڭغا ئەگىشىپ شەيخنىڭ ئۆزىدىكى ئىللەتلەرنى ئۆزگەرتىشنى ئىلىم ۋە تەلىم ـ تەربىيە بىلەنلا چەكلەپ قويۇشى.

ئىلىم ۋە تەربىيىدىن ئىبارەت مەزكۇر ئىككى نۇقتىنى بۇ تېمىنىڭ ئاخىرىدا ئۈچىنچى ۋە تۆتىنچى تولۇقلىما ماۋزۇلاردا ئالاھىدە بايان قىلىمەن.

ئى قېرىندىشىم! سىز بۇ تولۇقلىما ماۋزۇلاردا شەرئىي ئىلىم ۋە دۇرۇس مۇسۇلمان بولۇشنىڭ جىھادنىڭ پەرزلىك شەرتلىرىدىن ئەمەس ئىكەنلىكى، شۇنداقلا جاھىل ۋە پاسىقنىڭ ئالىم ۋە سالىھ كىشىگە ئوخشاشلا تامامەن جىھادقا بۇيرۇلغانلىقىنى كۆرۈۋالالايسىز. پەرز ئەين بولغان جىھادنى قادىر بولغان چاغدا، ئۇنىڭ پەرزلىكىگە شەرت بولمىغان نەرسىلەرنى قولغا كەلتۈرۈشنى سەۋەب قىلىپ كېچىكتۈرۈشكە بولمايدۇ. ئەگەر جىھادنى پاسىق ئەمىر ياكى پاسىقلىقى كۆپ ئەسكەرلەرسىز قىلىش

[1] ئەھمەد ۋە ئەبۇ داۋۇد رىۋايىتى، ئەلبانى بۇ ھەدىسنى «سەھىھ» دېگەن.

[2] بۇ ھەدىسنى ئەبۇ داۋۇد ياخشى سەنەد بىلەن رىۋايەت قىلغان، ئەلبانى سەھىھقا نىسبەت بەرگەن.

مۇمكىن بولمىسا، كاپىرلارنىڭ زىيىنىدىن ئىبارەت چوڭ زىياننى يوق قىلىش ئۈچۈن، ئۇلار بىلەن بىرگە قىلىش پەرز. مانا بۇ ئەھلى سۈننە ۋەلجامائەنىڭ مەزھىبىدۇر.

ئىبنى تەيمىيە رەھمەھۇللاھ مۇنداق دېگەن: [ھەرقانداق ياخشى ۋە پاسىق مۇسۇلمان بىلەن غازات قىلىش ئەھلى سۈننە ۋەلجامائەنىڭ ئەقىدىسىدىكى مۇھىم نۇقتىلارنىڭ بىرىدۇر. پەيغەمبەر ﷺ خەۋەر بەرگەندەك، الله تائالا بۇ دىننى پاسىق ياكى ئاخىرەتتە نېسىۋىسى يوق ئادەملەر بىلەنمۇ كۈچلەندۈرىدۇ. چۈنكى، غازاتنى پەقەت پاسىق ئەمىرلەر ياكى پاسىقلىقى كۆپ ئەسكەرلەر بىلەن ئېلىپ بېرىشقا توغرا كەلسە، بۇ ۋاقىتتا ئىككى ئىشنىڭ بىرسى لازىم بولىدۇ، ياكى ئۇلار بىلەن غازات قىلماسلىق. بۇنىڭدىن دىن ۋە دۇنيالىقتا زىيىنى چوڭراق بولغان يەنە بىر بۆلۈك دۈشمەنلەرنىڭ بېسىۋېلىشى كېلىپ چىقىدۇ. ياكى غازاتنى پاسىق ئەمىر بىلەن بىرگە ئېلىپ بېرىش ئارقىلىق، ئىككى پاسىقنىڭ پاسىقراقىنى يوق قىلىش. بۇنىڭ بىلەن گەرچە ھەممىسىنى تۈرغۈزۈش مۇمكىن بولمىسىمۇ، ئىسلام شەرىئەتلىرىنىڭ كۆپ قىسمىنى تۈرغۈزۈش قولغا كېلىدۇ.

مانا بۇ جىھاد، بۇ ۋە شۇنىڭغا ئوخشىغان ھالەتلەرنىڭ ھەممىسىدە جىھاد پەرزدۇر. بەلكى خۇلەفائىر راشىدىنلەر (يەنى ئەبۇ بەكرى، ئۆمەر، ئوسمان ۋە ئەلى ﷺ لار)دىن كېيىنكى مەيدانغا كەلگەن نۇرغۇنلىغان جىھادلار ھەم مۇشۇ يول بويىچە ئېلىپ بېرىلغان].[1]

(٣) شۇنىڭدەك، كاپىرلارغا قارشى جىھاد قىلىش بىدئەتچىلەردىن بولغان بىر قەۋمسىز مۇمكىن بولمىسا، ئۇلار بىلەن بىللە جىھاد قىلىش پەرز. بىز: «ئۇلار بىدئەتلەرنى تاشلىمىغۇچە ئۇلار بىلەن جىھاد قىلمايمىز» دېمەيمىز. بەلكى ئۇلارنى سۈننەتنى لازىم تۇتۇشقا دەۋەت قىلىش بىلەن بىرگە، ئۇلار بىلەن بىر سەپتە تۇرۇپ جىھاد قىلىمىز.

ئىبنى تەيمىيە مۇنداق دېگەن: [ئەگەر ئىلىم، جىھاد ۋە ئۇنىڭدىن باشقا پەرز ئەمەللەرنى ئادا قىلىش بىدئەتچى ئادەملەرسىز قىيىن بولۇپ، بىدئەتنىڭ زىيىنى ئاشۇ پەرزنى تەرك ئېتىشنىڭ زىيىنىدىن تۆۋەن تۇرسا، ئۇ كىشىدىكى تۆۋەن زىيان بىلەن قوشۇپ پەرز ئەمەلنىڭ پايدىسىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈنىڭ ئەكسىنى قىلغاندىن ياخشىراق. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ مەسىلىلەرنىڭ تەپسىلاتىغا قاراش لازىم].[2]

ئىبنى ھەزمىنىڭ پاسىق ئەمىر بىلەن بىر سەپتە تۇرۇپ كاپىرلارغا قارشى جىھاد قىلىشتىن توسىدىغان ئادەمگە ئىنكار قىلىش توغرۇلۇق قاتتىق ئاگاھلاندۇرۇشى بار. ئۇ مۇنداق دېگەن ئىدى: [كۇفرىدىن قالسا، كاپىرلارغا قارشى جىھاد قىلىشتىن توسقان ۋە بىر پاسىق مۇسۇلماننى دەپ مۇسۇلمانلارنىڭ ھۆرمىتىنى كاپىرلارغا تاپشۇرۇشقا بۇيرۇغان ئادەمنىڭ گۇناھىدىن ئېغىرراق گۇناھ يوق. پاسىقنىڭ پاسىقلىقى سەۋەبلىك باشقا ئادەم جاۋابكارلىققا تارتىلمايدۇ].[3]

كۇففارلار ۋە زالىملارنىڭ بىزنىڭ ئۇستىمىزدىن ھۆكۈمران بولۇشىنىڭ پەقەت بىزنىڭ گۇناھلىرىمىز تۈپەيلىدىن ئىكەنلىكىدە شەيخ ئەلبانى بىلەن كۆز قارىشىمىز بىردەك. بۇنىڭ دەلىلى الله تائالانىڭ: **﴿وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ﴾** ﴿ساڭا يەتكەن يامانلىق (قىلمىشلىرىڭ تۈپەيلىدىن) ئۆزۈڭدىندۇر﴾[4] دېگەن سۆزى. بۇ بىزگە تەقدىردە پۈتۈلۈپ كەتكەن جازادۇر. لېكىن بىز شەيخ ئەلبانى

[1] «مەجمۇئۇل فەتاۋا» 28- جىلد 506- بەتتىن 508- بەتكىچە

[2] «مەجمۇئۇل فەتاۋا» 28- جىلد 212- بەت

[3] «ئەلمۇھەللا» 7- جىلد 300- بەت

[4] سۈرە نىساۋ 79- ئايەت

بىلەن ئۇنىڭ دۈشمەنلەرنى يوق قىلىشنىڭ ۋاسىتىسىنى گۇناھ-مەئسىيەتلەردىن تەۋبە قىلىش ۋە الله تائالا تەرەپكە قايتىش بىلەن تەقدىردىكى سەۋەبكىلا كۇفايىلەنگەنلىكىدە بىر ئەمەسمىز. شەيخ مۇرتەد ھاكىملارغا ئوخشاش كۇففارلارنى يوق قىلىشنىڭ شەرئىي ۋاسىتىسىنى ئىنكار قىلدى. بۇ شەرئىي ۋاسىتە، شەيخ ئۇنى «قوراللىق توپىلاڭ» دەپ ئاتىۋالغان جىھادتۇر.

9- شەيخ ئەلبانىنىڭ سۆزىدە مۇنداق زىتلىق بار، ئۇ مۇسۇلمانلارنى ئۆز ھاكىملىرىغا سەۋر قىلىشقا دەۋەت قىلىۋاتقان شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدە ھەم ئۇلارنى مۇستەملىكىچى كۇففارلارغا قارشى جىھاد قىلىشقا دەۋەت قىلىدۇ. ئۇ مۇنداق دەيدۇ: [مۇستەملىكىچى كۇففارلارغا كەلسەك، ئۇلارغا ئىتائەت قىلىشقا بولمايدۇ. بەلكى ئۇلارنى قوغلاپ چىقىرىش ۋە يۇرتلارنى ئۇلارنىڭ نىجاسىتىدىن پاكلاش ئۈچۈن، ماددىي ۋە مەنىۋى جەھەتتە تولۇق تەييارلىق كۆرۈش پەرز].[1]

مۇستەملىكىچى كاپىردىن مەقسەت، يات كاپىردۇر. مەن ئىلگىرى مۇسۇلمانلار ئۈستىدىن ھۆكۈمرانلىق قىلغۇچى كاپىرنىڭ يات ياكى يەرلىك بولۇشىنىڭ ئوتتۇرىسىدا ھېچقانداق پەرقنىڭ يوقلىقىنى بايان قىلغان ئىدىم. شۇنىڭدەك، يەرلىك كاپىر كاپىرلىقى سەۋەبلىك مۇسۇلمانلارغا ياتقا ئايلانغىنىغا ئوخشاش، بۇلار كۇفرى سۈپەتتە ئورتاق بولغانلىقتىن، ئۇنىڭغا قارشى جىھاد قىلىش ھەر ئىككى ھالەتتە پەرز. بۇنىڭ دەلىلى الله تائالانىڭ: **﴿قَالَ يَانُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ﴾** **﴿الله ئېيتتى: «ئى نۇھ! ئۇ (مەن نىجات تېپىشىنى ۋەدە قىلغان) ئائىلەڭدىكىلەردىن ئەمەس، ئۇنىڭ ئەمىلى ياماندۇر﴾**[2] دېگەن سۆزىدۇر. مەن ئىلگىرى بۇنى تەپسىلىي بايان قىلغان.

10- شەيخنىڭ سۆزىدىكى زىتلىقلارنىڭ يەنە بىرى، مەزكۇر كىتابنىڭ ٤٩- بېتىدىكى ئۇنىڭ مۇنۇ سۆزىدۇر: [سىز شۇنى بىلىۋېلىڭكى، جىھاد ئىككى قىسىم. بىرىنچىسى، پەرز ئەين جىھاد. ئۇ بولسىمۇ، ھازىرقى پەلەستىنگە كۆچۈپ كەلگەن يەھۇدىيلارغا ئوخشاش، بەزى مۇسۇلمانلار دىيارلىرىغا بېسىپ كىرگەن دۈشمەننى توسۇش. مۇسۇلمانلار يەھۇدىيلارنى پەلەستىندىن چىقىرىۋەتمىگىچىلىك ھەممىسى گۇناھكاردۇر].[3]

مەن ئىلگىرى مۇشۇ بۆلەكتە مۇرتەد ھاكىملارنىڭمۇ مۇسۇلمانلار دىيارلىرىغا ھۆكۈمرانلىق قىلىۋاتقان كاپىر دۈشمەن ئىكەنلىكى، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلارغا قارشى جىھاد قىلىشنىڭ پەرز ئەينلىكى، ئۇلارغا قارشى ئېلىپ بېرىلىدىغان جىھادنىڭ ئۇلارنىڭ بىزگە يېقىن جايدا بولغانلىقى ۋە مۇرتەدلىكىدىن ئىبارەت ئىككى سەۋەب يۈزىسىدىن يەھۇدىيلارغا قارشى ئېلىپ بېرىلىدىغان جىھادتىن ئالدىنقى ئورۇندا تۇرىدىغانلىقى، شۇنداقلا، يەھۇدىيلار پەلەستىندە ئاشۇ مۇرتەد تاغۇت ھاكىملارنىڭ قوينىدا ئورۇن تۇتىدىغانلىقى قاتارلىقلارنى بايان قىلغان ئىدىم.

بىز شەيخ ئەلبانىدىن مۇنداق بىر سوئال سورايمىز:

ئۇ نېمىشقا: «مۇرتەد ھاكىملارنىڭ زۇلۇمىدىن قۇتۇلۇشنىڭ يولى، ئىلىم ۋە تەلىم-تەربىيە ئارقىلىق ئۆزىدىكى ئىللەتلەرنى ئۆزگەرتىش» دەيدۇ؟ ئارقىدىن: «يەھۇدىيلاردىن قۇتۇلۇشنىڭ يولى، جىھاد يولىدۇر» دەيدۇ؟ مۇرتەد ھاكىملار ۋە يەھۇدىيلار مۇسۇلمانلار ئۈستىدىن ئۇلارنىڭ گۇناھلىرى تۈپەيلى تەقدىردە ھۆكۈمران بولغان كاپىرلار تۇرسا، نېمە ئۈچۈن شەيخ بۇ ئىككى خىل دۈشمەنگە قارشى چىقىشنىڭ ئۇسۇلىنى پەرقلەندۈرىدۇ؟

---

[1] «ئەلئەقىدەتۇت تاھاۋىييەتۇ شەرھۇ ۋە تەئلىيقۇل ئەلبانى» 48- بەت

[2] سۈرە ھۇد 46- ئايەت

[3] «ئەلئەقىدەتۇت تاھاۋىييەتۇ شەرھۇ ۋە تەئلىيقۇل ئەلبانى» 49- بەت

ئۆمەر ئىبنى خەتتاب ﷺ پارسلارغا قارشى ئۇرۇش قىلىش ئۈچۈن يۈرۈش قىلغان سەئد ئىبنى ئەبۇ ۋەققاس ﷺ غا مۇنداق دېگەن ئىدى: {وَلَا تَقُوْلُوْا إِنَّ عَدُوَّنَا شَرٌّ مِنَّا، فَلَنْ يُسَلَّطَ عَلَيْنَا فَرُبَّ قَوْمٍ سُلِّطَ عَلَيْهِمْ شَرٌّ مِنْهُمْ، كَمَا سُلِّطَ عَلَى بَنِي إِسْرَائِيْلَ لَمَّا عَمِلُوْا بِمَسَاخِطِ اللهِ كُفَّارُ الْمَجُوسِ} {سىلەر: دۈشمىنىمىز بىزدىن ئەسكى، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلار ھەرگىزمۇ بىزگە غالىب بولالمايدۇ، دېمەڭلار. خۇددى بەنى ئىسرائىل قەۋمى الله نىڭ غەزىپى كېلىدىغان گۇناھلارنى سادىر قىلغاندا، ئۇلارغا ئوتپەرەس كاپىرلار مۇسەللەت بولغاندەك، بەزى قەۋملەر ئۇستىدىن ئۇنىڭدىنمۇ يامانراق قەۋم ھۆكۈمرانلىق قىلغان}.[1] **﴿فَجَاسُوا خِلالَ الدِّيَارِ وَكَانَ وَعْدًا مَفْعُولًا﴾ ﴿(ئۇلار سىلەرنى ئۆلتۈرۈش، بۇلاڭ ـ تالاڭ قىلىش ئۈچۈن) ئۆيلەرنى ئاختۇردى. (سىلەرگە دۈشمەننى مۇسەللەت قىلىش) چوقۇم ئىشقا ئاشىدىغان ۋەدە ئىدى﴾.**[2]

بۇ نەسىھەت ئىلگىرى بايان قىلىنغان ئىدى.

سەۋبان ﷺ دىن رىۋايەت قىلىنغان ھەدىستە، پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «وَأَنْ لا أُسَلِّطَ عَلَيْهِمْ عَدُوًّا مِنْ سِوَى أَنْفُسِهِمْ يَسْتَبِيحُ بَيْضَتَهُمْ وَلَوِ اجْتَمَعَ عَلَيْهِمْ مَنْ بِأَقْطَارِهَا حَتَّى يَكُونَ بَعْضُهُمْ يُهْلِكُ بَعْضًا وَيَسْبِي بَعْضُهُمْ بَعْضًا» «مەن مۇسۇلمانلارغا قارشى گەرچە ئۇلارنىڭ زىتىغا دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىكى كاپىرلار بىرلەشكەن تەقدىردىمۇ، مۇسۇلمانلارنىڭ بەزىسى بەزىسىنى ئۆلتۈرمىسە ۋە ئەسىر ئالمىسىلا، ئۇلارنى ئومۇمىيۈزلۈك قىرغىن قىلىدىغان باشقا بىر دۈشمەننى مۇپتىلا قىلمايمەن».[3]

مانا بۇ مۇسۇلمانلار بۇرۇقچىلىقتا چېكىدىن ئاشمىسىلا، كاپىر دۈشمەننىڭ ئۇلار ئۈستىدىن ھۆكۈمران بولالمايدىغانلىقىغا دەلىل. بۇ تەقدىردە پۈتۈلۈپ كەتكەن ئىش. ئەگەر مۇسۇلمانلارغا كاپىر دۈشمەن ھۆكۈمران بولسا، تاجاۋۇزچىلىقنىڭ تەقدىردە پۈتۈلۈپ كەتكەن سەۋەبىنى ئۆزلىرىدىكى ئىللەتلەرنى تۈزەش ئارقىلىق يوق قىلىش بىلەن كۇفايىلىنىش پەرزمۇ ياكى تاجاۋۇزچىلىقنى الله تائالا يولغا قويغان جىھاد ئارقىلىق يوق قىلىش پەرزمۇ؟ ئۈممەتنىڭ سەلەفلىرى بۇ ئورۇندا نېمىگە ئىتتىپاق كەلگەن؟ تەربىيىگىمۇ ياكى جىھادنىڭ پەرز ئەينىلىكىگىمۇ؟ ئۇ ئىككىسىنىڭ قايسى بىرىگە ئۇرۇش ئېچىش بەكرەك پەرز؟ بۇ ھاكىملارغا ئوخشاش مۇرتەدلەرگىمۇ ياكى يەھۇدىيلارغا ئوخشاش ئەسلىي كاپىرلارغىمۇ؟[4] ئۇ ئىككىسىنىڭ قايسى بىرسىغا ئۇرۇش ئېچىش بەكرەك پەرز؟ بۇ ھاكىملارغا ئوخشاش مۇسۇلمانلارغا يېقىن جايدىكى دۈشمەنگىمۇ ياكى يەھۇدىيلارغا ئوخشاش يىراق جايدىكى دۈشمەنگىمۇ؟[5]

11ـ شەيخ ئەلبانىنىڭ: [بىنانى سېلىش ئۈچۈن ئۇلىنى ياخشىلاش زۆرۈر، كاپىرلارنىڭ پىتنىسىنى يوق قىلىش ئۈچۈن جىھاد قىلىدىغان بىر گۇرۇھنى تەشكىللەشكە دەۋەت قىلىش ۋە تەربىيىلەش لازىم] دېگەن سۆزىدە، ئۇ كىشى بىلەن پىكرىمىز بىر. ئەمما، بىز جىھادنى كۆز ئالدىمىزدا قويماي تۇرۇپ، بۇنداق مۇتلەق دەۋەت قىلىش ۋە تەلىم ـ تەربىيىنى ھەرگىزمۇ نەتىجە ئېلىپ كېلىدۇ دەپ قارىمايمىز، چۈنكى (بىزنىڭ ئېلىپ بارغان تەلىم ـ تەربىيە ۋە

[1] «ئەررەددۇ ئەلەل ئەلبانى بىشەئنىس سۈكۈتى ئەنىل ھۈككام» 1ـ جىلد 22ـ بەت

[2] سۈرە ئىسرا 5ـ ئايەت

[3] مۇسلىم رىۋايىتى

[4] 14ـ ئابزاسقا مۇراجىئەت قىلىڭ!

[5] 13ـ ئابزاسقا مۇراجىئەت قىلىڭ!

تەشۋىقاتلىرىمىزنى) ۋەيران قىلىش ۋە بۇزۇش ئامىللىرى يەنە بىر تەرەپتىن ئىشلىنىۋاتىدۇ. ئۇنىڭغا ھۆكۈمەتنىڭ تەلىم ـ تەربىيە، تەشۋىقات ۋە ۋەخپىلەر مىنىستىرلىكلىرى يارەدەم بېرىۋاتىدۇ ھەمدە ئۇنى ساقچى ئاپپاراتلىرى ھىمايە قىلىۋاتىدۇ.

مەن قايتا تەكرار ئەسلىتىپ ئۆتىمەنكى، ئىسلاھاتنىڭ ۋاستىسى سۈپىتىدە تەربىيىگىلا كۇفايىلىنىش شەرىئەتتە پەرز بولغان جىھادتىن چەتنىگەنلىكتۇر. بۇ پەيغەمبەر ﷺ نىڭ توغرا يولىغا قارشى چىققانلىق، چۈنكى پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق مۇتلەق تەربىيە يولىدا ماڭمىغان. پەيغەمبەر ﷺ دەۋەت قىلىپ كۈچلۈك بىر گۇرۇھ تەشكىللەنگەندە، الله تائالانىڭ: «وَقَاتِلْ بِمَنْ أَطَاعَكَ مَنْ عَصَاكَ» «ساڭا ئىتائەت قىلغانلار بىلەن بىرگە ساڭا ئاسىيلىق قىلغانلارغا قارشى ئۇرۇش قىلغىن»،[1] **﴿فَقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لا تُكَلَّفُ إِلا نَفْسَكَ وَحَرِّضْ الْمُؤْمِنِينَ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَكُفَّ بَأْسَ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ (ئى مۇھەممەد!) الله نىڭ يولىدا جىھاد قىلغىن (يەنى ئۆزۈڭ يالغۇز بولساڭمۇ جىھاد قىلغىن، ساڭا غەلىبە ۋەدە قىلىنغان. مۇناپىقلارنىڭ جىھادتىن قېلىپ قالغانلىقىغا ئەھمىيەت بېرىپ كەتمە.) سەن پەقەت ئۆزۈڭگىلا جاۋابكارسەن، مۇئمىنلەرنى (جىھادقا) قىزىقتۇرغىن، الله نىڭ كاپىرلار كۈچىنى توسىدىغانلىقىمۇ ھەقىقەتتۇر﴾**[2] دېگەن سۆزلىرىگە بويسۇنۇپ، كاپىرلارغا قارشى ئۇ گۇرۇھ بىلەن بىرگە جىھاد قىلغان. الله تائالا مۇئمىنلەرنى جىھادقا قىزىقتۇرۇشنى كاپىرلارنىڭ كۈچىنى توسۇش ۋە ئۇلارنىڭ پىتنىسىنى جىھاد ئارقىلىق يوق قىلىشنىڭ يولى قىلدى. بۇ ئايەت ۋە ئۇنىڭ ئالدىدىكى ھەدىس مەقسەتنى ئىپادىلەشتە ئوچۇق دەلىلدۇر.

توغرا، الله تائالانىڭ دىنىنى يەر يۈزىدە ئومۇملاشتۇرۇش ئۈچۈن قۇدرەتلىك بىر گۇرۇھنى تەشكىللەش ئىلىم ۋە تەلىم ـ تەربىيىگە موھتاج. شۇنداقلا، بۇ جىھاد تەييارلىقىنىڭ بىر قىسمى. شۇنىڭ ئۈچۈن، مۇجاھىدلار گۇرۇھىنىڭ ماددىي كۈچى يېتەرلىك بولۇپ، تەربىيىدە كۆڭۈلدىكىدەك سەۋىيىدە بولمىسا، ئاشۇ گۇرۇھ بىلەن بىللە جىھاد قىلىشنى بىز شەرئەن «پەرز» دەپ قارايمىز. مانا بۇ ئەھلى سۈننە ۋەلجامائەنىڭ ئەقىدىسىدىكى ھەرقانداق سالىھ ۋە پاسىق مۇسۇلمان بىلەن غازاتنى بىللە قىلىشتىن ئىبارەت مۇھىم نۇقتىغا ئەمەل قىلغانلىقتۇر.

خاتىمە

شەيخ ئەلبانىنىڭ مەزكۇر شۇبھىسىنىڭ خەتىرىنى تېخىمۇ ئاشۇرۇۋەتكەن نەرسە شۇكى، ئۇ شۇبھى كۆپلىگەن مۇسۇلمانلار دىيارلىرىدا ئۇنى تەكرارلايدىغان ئەگەشكۈچىلەرگە ئىگە بىر مەدرىسىكە ئايلىنىپ قالدى. بەلكى بۇ شۇبھى ھەربىر جىھادتىن ئۆزىنى قاچۇرغۇچىغا ۋە دۇنياغا مايىل بولغۇچىغا باھانە بولۇپ قالدى.

بۇ ئەگەشكۈچىلەرنىڭ ئىچىدە تاغۇتلارغا خوشامەت قىلىدىغان ۋە ئۇلارنىڭ كۇفرى پارلامېنتلىرىغا قاتنىشىدىغان ئادەملەرمۇ بار، تاغۇت (يەنى الله دىن باشقا بارچە مەئبۇد)نى ئىنكار قىلىشتىن باشلىمايدىغان قانداق تەربىيە بۇ؟! بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدْ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَى﴾ (كىمكى تاغۇت (يەنى الله دىن باشقا بارچە مەئبۇد)نى ئىنكار قىلىپ، الله قا**

[1] مۇسلىم رىۋايىتى

[2] سۈرە نىساۋ 84 ـ ئايەت

ئىمان ئېيتىدىكەن، مەھكەم تۇتقىنى تۇتقان بولىدۇ﴾.[1] (بۇ ئايەتتە) خۇددى «لا اله الا االله ـــ بىر الله دىن باشقا ھېچبىر ھەقىقىي ئىلاھ يوق» دېگەن شاھادەت كەلىمىسىدە، ئىنكار قىلىش كەلىمىسى (يەنى «لا اله ـــ ھېچبىر ھەقىقىي ئىلاھ يوق») ئىسپاتلاش كەلىمىسى (يەنى «الا االله ـــ بىر الله دىن باشقا»)نىڭ ئالدىدا كەلگىنىدەك، ئىنكار قىلىش كەلىمىسى (يەنى **﴿فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ﴾** ﴿كىمكى **تاغۇت (يەنى الله دىن باشقا بارچە مەئبۇد)نى ئىنكار قىلىپ﴾** ئىسپاتلاش كەلىمىسى (يەنى **﴿وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ﴾** ﴿**الله قا ئىمان ئېيتىدىكەن﴾**)نىڭ ئالدىدا كەلگەن.

كاپىرلاردىن ئادا ـ جۇدا بولۇش بىلەن، يەنى ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ دىنى بىلەن باشلىمايدىغان قانداق تەربىيە بۇ؟! بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ﴾** ﴿**سىلەرنىڭ دىنىڭلار ئۆزۈڭلار ئۈچۈن، مېنىڭ دىنىممۇ ئۆزۈم ئۈچۈن﴾.**[2]

بۇ ئۈممەتنىڭ خەيرلىك بولۇشىنىڭ شەرتى بولغان ياخشىلىققا بۇيرۇپ، يامانلىقتىن توسۇشنى مېۋە بەرمەيدىغان قانداق تەربىيە بۇ؟!

ئەلۋەتتە، شەيخنىڭ بۇ شۈبھىسىگە ۋە ئۇنىڭ غەيرىيگە تەقلىد قىلىدىغان نۇرغۇن ئەگەشكۈچىلەر بارلىققا كەلدى. سەلەفىلىك (بۇ ئاتالغۇغا بىز قارشى ـــ ئا)نىڭ مەزھەپ بولۇشى توغرا ئەمەس. ئۇ پەقەت مەزھەپ مۇتەئەسسىپلىكىگە قارشى چىقىش ئۈچۈنلا مەيدانغا كەلگەن سۆز. شۇنىڭ ئۈچۈن سەلەفىلىكنىڭ دەلىلىنى ئىزدەپ تېپىپ، ئۇنىڭغا ئەگىشىدىغان مەنھەج (يەنى يول) بولۇشى كېرەك. سەلەفىلىك ئۇ بىر مەنھەج، مەزھەپ ئەمەس. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنسَوْنَ أَنفُسَكُمْ وَأَنْتُمْ تَتْلُونَ الْكِتَابَ أَفَلا تَعْقِلُونَ﴾** ﴿**كىشىلەرنى ياخشى ئىشقا بۇيرۇپ، ئۆزۈڭلارنى ئۇنتۇمسىلەر؟ ھالبۇكى، سىلەر كىتاب (يەنى تەۋرات)نى ئوقۇپ تۇرىسىلەر، چۈشەنمەمسىلەر؟!﴾**[3]

مەن ئىلگىرىمۇ دېگەن ئىدىم، بۇ يەردە يەنە تەكرار ئېيتىمەنكى، بۇ پىتنە يەنى مۇرتەد ھاكىملارنىڭ پىتنىسى ئۈممەتكە كېلىدىغان خەتەر جەھەتتە، ھەقىقەتەن قۇرئان كەرىمنى مەخلۇق دېيىش پىتنىسىدىنمۇ ئېشىپ چۈشىدۇ. بۇ مەسىلىدە شەيخ ئەلبانىدىن خاتالىقلارنىڭ سادىر بولۇشى لايىق ئەمەس.

مەن شەيخنىڭ ئۆز مەجبۇرىيىتىنى ئادا قىلىش ۋە ئەگەشكۈچىلىرىگە بولغان ھېرىسمەنلىكى يۈزىسىدىن، بۇ خەتەرلىك شۈبھىدىكى ھەق يولنى ئۆزى بايان قىلىپ بېرىشىنى ئۈمىد قىلىمەن. بىز ئۇ كىشىنىڭ پەيغەمبەر ﷺ نىڭ سۈننىتىگە خىزمەت قىلىشتىكى پەزىلىتى ۋە كۆرسەتكەن تىرىشچانلىقىنى ئىنكار قىلمايمىز. بۇ شۈبھى ئۇ كىشىنىڭ مەرتىۋىسىنى كېمەيتىۋەتمەيدۇ، چۈنكى ھەرقانداق داغدام يولنىڭمۇ چوقۇر يېرى بولىدۇ. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلافًا كَثِيرًا﴾** ﴿**ئەگەر قۇرئان (مۇشرىكلار بىلەن مۇناپىقلار گۇمان قىلغاندەك) الله دىن غەيرىنىڭ تەرىپىدىن بولغان بولسا، ئەلۋەتتە، ئۇنىڭدىن نۇرغۇن زىددىيەتلەرنى تاپقان بولاتتى﴾.**[4] مەن

[1] سۈرە بەقەرە 256 ـ ئايەت
[2] سۈرە كافىرۇن 6 ـ ئايەت
[3] سۈرە بەقەرە 44 ـ ئايەت
[4] سۈرە نىسائ 82 ـ ئايەت

بۇيۇك الله دىن بىزنىڭ ۋە ئۇ كىشىنىڭ ئاخىرقى ھاياتىمىزنى ياخشى ئەمەللەر بىلەن ئېلىپ كېتىشىنى تىلەيمەن. ئامىين!

16ـ بۆلەك. تىرىك تاغۇتلارنىڭ زىيىنى ئۆلۈك تاغۇتلارنىڭكىدىن ئېغىر

مەن تىرىك تاغۇتلار دەپ ـــ مۇسۇلمانلارغا ئۆزگەرتىۋېتىلگەن شەرىئەتلەر بىلەن ھۆكۈم قىلىدىغان، مۇسۇلمانلارنىڭ ئىچىدە كۇفرى ۋە بۇزۇق ئادەتلەرنى يامرىتىۋېتىدىغان كۇفرىنىڭ پېشۋالىرىنى ۋە مۇرتەد ھاكىملارنى كۆزدە تۇتماقچىمەن.

ئۆلۈك تاغۇتلار دەپ ـــ قەبرىلەر، تاشلار، دەرەخلەر ۋە ئۇنىڭدىن باشقا دۇئا قىلىش، ياردەم تەلەپ قىلىش، مال بوغۇزلاش ۋە نەزىر قىلىش قاتارلىقلاردىن ئىبارەت الله تائالانى قويۇپ ھەرخىل شەكىلدە ئىبادەت قىلىنىدىغان جانسىز نەرسىلەرنى دېمەكچىمەن.

پىتنە ۋە بۇزۇقچىلىق جەھەتتە تىرىك تاغۇتلارنىڭ زىيىنى ۋە بۇزۇقچىلىقى ئۆلۈك تاغۇتلاردىنمۇ ئېغىر ئىكەنلىكىدە قىلچە ئىختىلاپ يوق. تىرىك تاغۇتلارنىڭ قولىدا ھوقۇق بولغاچقا، ئۇلار كىشىلەرنى قايمۇقتۇرالايدۇ، قىزىقتۇرالايدۇ ۋە قورقىتالايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، پەيغەمبەر ﷺ ئۆلۈك تاغۇتلارنى يوقىتىشتىن بۇرۇن، تىرىك تاغۇتلارغا ئۇرۇش باشلىغان. پەيغەمبەر ﷺ بۇتلارنى پەقەت مەككە فەتھىسىدىن كېيىن يوقاتقان.

ئىمام بۇخارى ئىبنى مەسئۇد رضي الله عنه نىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: {دَخَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَكَّةَ يَوْمَ الْفَتْحِ، وَحَوْلَ الْبَيْتِ سِتُّونَ وَثَلَاثُ مِائَةِ نُصُبٍ، فَجَعَلَ يَطْعُنُهَا بِعُودٍ فِي يَدِهِ وَيَقُولُ: **﴿جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ﴾، ﴿جَاءَ الْحَقُّ وَمَا يُبْدِئُ الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيدُ﴾**} {مەككە فەتھى بولغان كۈنى پەيغەمبەر ﷺ ئۇ شەھەرگە كىرگەندە، بەيتۇللاھنىڭ ئەتراپىدا ٣٦٠ دانە بۇت بار ئىدى. ئۇ زات بۇ بۇتلارنى قولىدىكى ياغاچ بىلەن نوقۇپ تۇرۇپ مۇنداق دەيتتى: **﴿ھەقىقەت (يەنى ئىسلام) كەلدى، باتىل (يەنى كۇفرى) يوقالدى﴾**،[1] **﴿ھەق (يەنى ئىسلام) كەلدى (باتىل يوقالدى)، باتىل (بىرەر مەخلۇقنى) پەيدا قىلالمايدۇ، (يوقالغان بىرەر مەخلۇقنى) ئەسلىگە كەلتۈرەلمەيدۇ﴾**[2]}.[3] كېيىن پەيغەمبەر ﷺ ساھابىلىرىنى ئەرەب يېرىم ئارىلىدىكى قالغان بۇتلارنى يوقىتىش ئۈچۈن ئەۋەتكەن. پەيغەمبەر ﷺ پەيغەمبەر بولغاندىن تارتىپ تىرىك تاغۇتلارنى ۋە ئۇلارنىڭ بۇتلىرىنى ئىنكار قىلغان ھەمدە ئۇلاردىن ئادا ـ جۇدا بولۇپ كەلگەن ئىدى. مانا بۇ پەيغەمبەر ﷺ تىرىك تاغۇتلارنىڭ ھۆكۈمرانلىقىنى ئاغدۇرۇپ تاشلىغاندىن كېيىن قىلغان ئىشى ئىدى.

كاپىرلارنىڭ مەئبۇدلىرىدىن ئادا ـ جۇدا بولۇشتىن ئىلگىرى، تىرىك كاپىرلاردىن ئادا ـ جۇدا بولۇش ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ دىنى. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِي إِبْرَاهِيمَ وَالَّذِينَ مَعَهُ إِذْ قَالُوا لِقَوْمِهِمْ إِنَّا بُرَآءُ مِنْكُمْ وَمِمَّا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾** ﴿ئىبراھىم ۋە ئۇنىڭ بىلەن بىللە

---

[1] سۈرە ئىسرائ 81ـ ئايەت

[2] سۈرە سەبەئ 49ـ ئايەت

[3] 4287ـ ھەدىس

بولغان (مۇئمىنلەر) سىلەرگە ھەقىقەتەن ئوبدان نەمۇنىدۇر، ئۆز ۋاقتىدا ئۇلار قەۋمىگە مۇنداق دېدى: «ھەقىقەتەن بىز سىلەردىن ۋە سىلەر الله نى قويۇپ ئىبادەت قىلىۋاتقان بۇتلىرىڭلاردىن ئادا ـ جۇدامىز﴾.[1]

بۇ ئايەتلەر توغرىسىدىكى بەزى سۆزلەر ھەمدە ئىبنى ئەتىقنىڭ ئېيتقانلىرى ٥ ـ بۆلەكتە ئۆتۈپ كەتتى.

الله تائالا يەنە مۇنداق دېگەن: **﴿ثُمَّ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ أَنْ اتَّبِعْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا﴾ ﴿ئاندىن ساڭا: «باتىل دىنلاردىن ھەق دىنغا بۇرالغۇچى (يەنى ھەق دىنغا ئېتىقاد قىلغۇچى) ئىبراھىمنىڭ دىنىغا ئەگەشكىن» دەپ ۋەھىي قىلدۇق﴾.**[2]

يۇقىرىقىلاردىن مەقسەت تەرتىپنى بايان قىلىش ئەمەس، بەلكى ئەھمىيىتىنى بايان قىلىشتۇر. مېنىڭ يۇقىرىقى سۆزۈم تىرىك تاغۇتلارنى يوقاتماي تۇرۇپ، ئۆلۈك تاغۇتلار ۋە ئۇلارغا ئىبادەت قىلغۇچىلاردىن سۈكۈت قىلىش يولغا قويۇلغان دېگەنلىك ئەمەس، چۈنكى شەرئەت مۇكەممەللىشىپ بولغان. كىمكى سىلەرنىڭ ئىچىڭلاردىن يامان ئىشنى كۆرسە، ئۇنى كۈچىنىڭ يېتىشىچە ئۆزگەرتسۇن! ئەمما، مېنىڭ (تىرىك تاغۇتلارغا جىھاد ئېچىشنىڭ مۇھىملىقىغا) ئاگاھلاندۇرۇشۇم شۇنىڭ ئۈچۈنكى، تىرىك تاغۇتلارنىڭ مۇسۇلمانلارغا قارىتا قورقۇتۇش، ھىيلە ـ مىكىر قىلىش ۋە ئالداش ئارقىلىق ئۇلارنىڭ دىنىغا سالىدىغان زىيىنى؛ مۇسۇلمانلارنىڭ ئومۇميۈزلۈك مۇرتەدلىك تەھدىتىگە دۇچار بولۇشىدۇر. بۇ بۇزۇقچىلىققا ئۆلۈك تاغۇتلارنىڭ خەتىرى تەڭ كېلەلمەيدۇ.

قىزىقارلىق يېرى شۇكى، ئۆزلىرىنى موللا، دىنچى ۋە سەلەفى دەپ قارايدىغان بىر بۆلۈك كىشىلەر ھازىرقى زاماندا ئۆز قەلەملىرىنى ئۆلۈك تاغۇتلارغا ھۇجۇم قىلىشقا قاراتقان. ئۇلار تىرىك تاغۇتلارنى ئۇنتۇغان ياكى ئۇنتۇغان قىياپەتكە كىرىۋالغان. سىز ئويدۇرما كۇفرى قانۇنلار ۋە دېموكراتىيە قانۇنلىرى يۈرگۈزىلىدىغان بىر يۇرتتا ياشاۋاتقان بىرىنىڭ ئۇنى پۈتۈنلەي بىلمەسلىككە سېلىپ، ئۇنىڭدىن كۆز يۇمغان ھالدا كىتاب بەتلىرىدە، ئۆز نەيزە ـ قىلىچلىرىنى ئۆلۈك تاغۇتلار ۋە ئۇنىڭ قورالسىز ئىبادەت قىلغۇچىلىرىغا يالىڭاچلاۋاتقانلىقىنى كۆرىسىز. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿وَإِذْ يَعِدُكُمْ اللَّهُ إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ أَنَّهَا لَكُمْ وَتَوَدُّونَ أَنَّ غَيْرَ ذَاتِ الشَّوْكَةِ تَكُونُ لَكُمْ وَيُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُحِقَّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ وَيَقْطَعَ دَابِرَ الْكَافِرِينَ﴾ ﴿ئۆز ۋاقتىدا الله ئىككى گۇرۇھ (بىرى مۇشرىكلار كارۋىنى، يەنى بىرى مۇشرىكلار قوشۇنى)دىن بىرىنىڭ قولۇڭلارغا كەلتۈرۈلۈشىنى ۋەدە قىلدى، سىلەر قورالسىز گۇرۇھنىڭ (يەنى كارۋاننىڭ) قولۇڭلارغا كەلتۈرۈلۈشىنى ياقتۇردۇڭلار. الله ئۆز سۆزلىرى ئارقىلىق ھەقنى ھەق قىلىشنى (يەنى ئىسلام دىنىنى ئۈستۈن قىلىشنى)، كاپىرلارنىڭ يىلتىزىنى قۇرۇتۇشنى خالايدۇ﴾.**[3]

ئىنچىكىلەپ ئويلانسىڭىز، بىز دۇچار بولغان جاپا ـ مۇشەققەت ۋە بالا ـ مۇسىبەتنىڭ بەزى سەۋەبلىرىنى بىلىپ قالىسىز. يەنى ئىلىم ـ مەرىپەت ۋە دىندا ئىشەنچلىك دەپ قارالغان كىشىلەرنىڭ (دىنى ئەھكاملارنى) يەتكۈزۈش ۋە (دىننى بۇزغۇچى ئامىللاردىن) ئاگاھلاندۇرۇشتا ئۆز رولىنى ئادا قىلمىغانلىقىنى بىلىۋالالايسىز. كۇفرى قانۇنىغا رازى بولۇپ ئەگەشكەن كىشى قانداق بولماقچى؟ قانۇن چىقىرىش ھوقۇقىنى ئاشۇ تاغۇتلارغا تاپشۇرۇپ بەرگەن ئادەم قانداق بولماقچى؟ ئەگەر ئۇلارنىڭ بىرى جىھاد ھەققىدە سۆزلىسە، ئۇنىڭ پەلەستىن ۋە ئافغانىستاندىكى جىھادنىڭ سىرتىغا چىقالمىغانلىقىنى كۆرىسىز، چۈنكى بەزى دىيارلاردا شۇنچىلىك مىقداردا سۆزلەشكە ئىجازەت

[1] سۈرە مۇمتەھىنە 4 ـ ئايەت

[2] سۈرە نەھل 123 ـ ئايەت

[3] سۈرە ئەنفال 7 ـ ئايەت

بېرىلگەن. مۇرتەد ھاكىملارغا قارشى جىھاد قىلىش يەھۇدىيلارغا قارشى جىھاد قىلىشتىن پەرزراقتۇر. ئۇنىڭ ئىككىلىسى مۇسۇلمانلار دىيارىغا باستۇرۇپ كىرگەن كاپىر دۈشمەن بولسىمۇ، مۇرتەد ھاكىملار مۇسۇلمانلارغا يېقىن جايدا بولۇش ۋە ئىسلام دىنىدىن يېنىۋېلىشتىن ئىبارەت ئىككى ئىش بىلەن يەھۇدىيلاردىن ئېشىپ چۈشىدۇ. ئۇ ئىككىلا ئىش 13 ـ ۋە 14 ـ بۆلەكتە بايان قىلىنغىنىدەك، جىھادنى ئاۋۋال بۇ ھاكىملارغا قارشى باشلاشنى لازىم تۇتىدۇ.

پەلەستىن ياكى ئافغانىستاندا جىھاد قىلىدىغان ئادەمنىڭ «قەھرىمان ۋە شەھىد» دەپ ئاتىلىشى، ئىقتىساد ۋە ئىئانىلەرنىڭ ئۇلارغا كۆپلەپ بېرىلىشى، لېكىن ئۇ ئىككى دۆلەتتىن باشقا جايدا جىھاد قىلىدىغان كىشىنىڭ «جىنايەتچى، تېرورچى ۋە قانۇنغا قارشى چىققۇچى» دەپ ئاتىلىشى مەخپىي ئەمەس. بۇنى ئىنچىكە ئويلىنىپ بېقىڭ.

تۆۋەندىكى ھەدىسنى ئويلانسىڭىز، تىرىك تاغۇتلارنىڭ خەتىرىنى بىلىۋالالايسىز. ئۇ بولسىمۇ ئىمام بۇخارى قەيس ئىبنى ھازىمدىن رىۋايەت قىلغان مۇنۇ ھەدىستۇر:

ئەھمەس قەبىلىسىدىن بولغان بىر ئايال ئەبۇ بەكرى سىددىق ﵁ دىن سوئال سوراپ مۇنداق دېدى: {مَا بَقَاؤُنَا عَلَى هَذَا الْأَمْرِ الصَّالِحِ الَّذِي جَاءَ اللَّهُ بِهِ بَعْدَ الْجَاهِلِيَّةِ ؟ قَالَ بَقَاؤُكُمْ عَلَيْهِ مَا اسْتَقَامَتْ بِكُمْ أَئِمَّتُكُمْ قَالَتْ وَمَا الْأَئِمَّةُ؟ قَالَ أَمَا كَانَ لِقَوْمِكِ رُءُوسٌ وَأَشْرَافٌ يَأْمُرُونَهُمْ فَيُطِيعُونَهُمْ قَالَتْ بَلَى قَالَ فَهُمْ أُولَئِكِ عَلَى النَّاسِ} {بىز جاھىلىيەتتىن كېيىن الله تائالا ئېلىپ كەلگەن بۇ ياخشى ئىش ئۈستىدە قانچىلىك داۋام ئېتىمىز؟ ئەبۇ بەكرى سىددىق ﵁: ئىماملىرىڭلار (ھەق ئۈستىدە) مۇستەھكەم تۇرغان مۇددەتكىچە داۋاملىشىسىلەر، دېدى. ئايال: ئىماملار كىملەر؟ دېدى. ئەبۇ بەكرى سىددىق ﵁: قەۋمىڭنىڭ ئۇلارغا بۇيرۇق چۈشۈرىدىغان، خەلقلەر ئىتائەت قىلىدىغان باشلىقلىرى ۋە شەرەپلىك كىشىلىرى يوقمۇ؟! دېدى. ئايال: بار، دېدى. ئەبۇ بەكرى سىددىق ﵁: ئەنە شۇلار كىشىلەر ئۈستىدىكى ئىماملاردۇر دېدى}.[1]

ئىبنى ھەجەر ئۇ ھەدىسنىڭ شەرھىسىدە مۇنداق دەيدۇ: [«بۇ ياخشى ئىش ئۈستىدە قانچىلىك داۋام ئېتىمىز؟» دېگەن «ياخشى ئىش»تىن مەقسەت ـــ ئىسلام دىنى ۋە ئۇ ئۆز ئىچىگە ئالغان ئادالەت، ئىتتىپاقلىق، مەزلۇمغا ياردەم بېرىش ۋە ھەرنەرسىنى ئۆز ئورنىدا قويۇش قاتارلىقلاردۇر}. «ئىماملىرىڭلار (ھەق ئۈستىدە) مۇستەھكەم تۇرغان مۇددەتكىچە» دېيىش شۇنىڭ ئۈچۈندۇركى، كىشىلەر پادىشاھلىرىنىڭ دىنىدا بولىدۇ، ئىماملارنىڭ ئىچىدىن كىمكى ھەقتىن چەتنەيدىكەن، شۇ ھامانلا قايىدۇ ۋە باشقىلارنى قايدۇرىدۇ].[2]

ئابدۇللاھ ئىبنى مۇبارەك رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دېگەن: [دىننى پەقەت پادىشاھلار، يامان موللىلار ۋە ئۇلارنىڭ راھىبلىرىلا بۇزىدۇ].[3]

ئېچىنارلىق يېرى، ئۆزىنى «مەن موللا» دېگۈچى ئاشۇ كىشىلەرنىڭ تىرىك تاغۇتلاردىن سۈكۈت قىلىشى، بىر بۆلۈك ياشلارنىڭ نەزىرىدە سۈكۈت قىلىشقا ۋە پەرز ئەين بولغان جىھادتىن ئۆزىنى قاچۇرۇشقا باھانە بولۇپ قالدى. جىھاد بۇلارنىڭ نەزىرىدە قەبرىگە چوقۇنغۇچىلار ۋە سوپىلارغا قارشى

[1] 3834 ـ ھەدىس

[2] «فەتھۇل بارى» 7 ـ جىلد 151 ـ بەت

[3] سۈرە تەۋبە 71 ـ ئايەت

ئېلىپ بېرىلىدىغان ئىشقا خاسلىشىپ قالدى. قەبرىگە چوقۇنغۇچىلار ۋە تەسەۋۋۇپچىلار پەقەت تىرىك تاغۇتلارنىڭ قوينىدا (ئۇلارنىڭ قوللاپ قۇۋۋەتلىشى بىلەنلا) ياشىيالايدۇ.

17ـ بۆلەك. ئىسلامنىڭ شەۋكىتى ئىمانىي دوستلۇق ئارقىلىق مەيدانغا كېلىدۇ

1. الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنْ الْمُنكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُوْلَئِكَ سَيَرْحَمُهُمْ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾** **﴿مۇئمىن ئەرلەر، مۇئمىن ئاياللار بىر ـ بىرى بىلەن دوستتۇر. ئۇلار (كىشىلەرنى) ياخشى ئىشلارنى قىلىشقا بۇيرۇيدۇ، يامان ئىشلاردىن توسىدۇ، نامازنى (تولۇق) ئادا قىلىدۇ، زاكات بېرىدۇ، الله قا ۋە الله نىڭ پەيغەمبىرىگە ئىتائەت قىلىدۇ. ئەنە شۇلارغا الله رەھىم قىلىدۇ، الله ھەقىقەتەن غالىبتۇر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر﴾**.[1]

2. الله يەنە مۇنداق دېگەن: **﴿وَمَنْ يَتَوَلَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا فَإِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمْ الْغَالِبُونَ﴾** **﴿كىمكى الله نى، الله نىڭ پەيغەمبىرىنى ۋە مۇئمىنلەرنى دوست تۇتىدىكەن، (ئۇ الله نىڭ جامائەسىدىندۇر)، الله نىڭ جامائەسى (ئەلۋەتتە) غالىبتۇر﴾**.[2]

بىرىنچى ئايەت ئىمانىي مەجبۇرىيەتلەرنى ئادا قىلىش ئۈچۈن، مۇئمىنلەرنىڭ ئۆزئارا دوستلىشىشنىڭ ئەھمىيىتىگە ئاگاھلاندۇردى. ياخشىلىققا بۇيرۇپ، يامانلىقتىن توسۇش كۈچ ـ قۇۋۋەتسىز مېۋە بېرەلمىگەنلىكى ئۈچۈن، بۇ ئايەت ئۇنىڭ بىلەن (يەنى ياخشىلىققا بۇيرۇپ، يامانلىقتىن توسۇش بىلەن) باشلاندى. بۇ شەۋكەت مۇئمىنلەرنىڭ ئۆزئارا دوستلىشىشى ئارقىلىق بارلىققا كېلىدۇ. بۇ ئارقىلىق **﴿ئەنە شۇلارغا الله رەھىم قىلىدۇ﴾** دەپ رەھمەت بىلەن ۋەدە قىلىنغان مۇسۇلمان جامائەت بارلىققا كېلىدۇ. بۇ ھەقتە پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «الْجَمَاعَةُ رَحْمَةٌ وَالْفُرْقَةُ عَذَابٌ» «جامائەت رەھمەت، بۆلۈنۈش ئازابتۇر».[3] بۇنى قۇرئان كەرىمدىكى الله تائالانىڭ: **﴿وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمْ الْبَيِّنَاتُ وَأُوْلَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ﴾** **﴿روشەن دەلىللەر كەلگەندىن كېيىن، ئايرىلىپ كېتىشكەن ۋە ئىختىلاپ قىلىشقان كىشىلەر (يەنى يەھۇدىيلار ۋە ناسارالار)دەك بولماڭلار، ئەنە شۇلار چوڭ ئازابقا دۇچار بولىدۇ﴾**[4] دېگەن سۆزى تەستىقلايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، رەھمەت، دوستلىشىشنىڭ مۇكاپاتى، ئازاب، ئىختىلاپنىڭ جازاسىدۇر.

ئەمما، **﴿الله نىڭ جامائەسى (ئەلۋەتتە) غالىبتۇر﴾** دېگەن ئىككىنچى ئايەتتە يارەدەم بېرىش بىلەن بېشارەت بار. ئۇ ئايەتتە يەنە ئىمانىي دوستلۇقنىڭ بۇ يارەدەمنىڭ شەرتلىرىدىن بىرى سۈپىتىدە پەرز ئىكەنلىكىگە ئىشارەت بار، چۈنكى ئۇ ئايەت **﴿وَمَنْ** (يەنى كىمكى)**﴾** دېگەن شەرت كەلىمىسى بىلەن باشلاندى. **﴿كىمكى الله نى، الله نىڭ پەيغەمبىرىنى ۋە مۇئمىنلەرنى دوست تۇتىدىكەن﴾** دېگەن جۈملە شەرتتۇر. شەرتنىڭ يەكۈنى **﴿الله نىڭ جامائەسى (ئەلۋەتتە) غالىبتۇر﴾** دەپ غەلىبە ـ نۇسرەت بىلەن بېشارەت بېرىشتۇر. بىز الله تائالانىڭ **﴿كىمكى الله نى، الله نىڭ پەيغەمبىرىنى ۋە مۇئمىنلەرنى دوست تۇتىدىكەن﴾** دېگەن سۆزىدىكى تەرتىپنى ئىنچىكە ئويلانساق، ئۇنىڭدا مۇئمىنلەرنىڭ الله نى ۋە ئۇنىڭ

[1] «ئىئلامۇل مۇۋەققىئىين ئەن رەببىل ئالەمىين» 1ـ جىلد 10ـ بەت

[2] سۈرە مائىدە 51ـ ئايەت

[3] ئىبنى ئەبى ئاسىم رىۋايىتى، ئەلبانى بۇ ھەدىسنى «ھەسەن» دېگەن.

[4] سۈرە ئال ئىمران 105ـ ئايەت

پەيغەمبىرىنى دوست تۇتۇش ئۈستىگە بولمىغان توپلىشىشىنىڭ ئېتىبارىنىڭ يوقلىقىغا ئىشارەت بار. بۇ پەقەت قۇرئان ۋە ھەدىسكە ئېسىلىش ئارقىلىق قولغا كېلىدۇ.

جامائەت بولۇشنىڭ پەرزلىكىگە پەيغەمبەر ﷺ نىڭ مۇنۇ سۆزىدە ئوچۇق بۇيرۇق كەلگەن: «وَأَنَا آمُرُكُمْ بِخَمْسٍ اللَّهُ أَمَرَنِي بِهِنَّ: الجَمَاعَةِ وَالسَّمْعِ وَالطَّاعَةِ وَالْهِجْرَةِ وَالْجِهَادِ فِي سَبِيلِ الله» «مەن سىلەرنى بەش نەرسىگە بۇيرۇيمەن، الله مېنى شۇنىڭغا بۇيرۇغان: ❶ جامائەتنى لازىم تۇتۇشقا؛ ❷ (ئەمىرنىڭ سۆزىنى) ئاڭلاشقا؛ ❸ (ئەمىرگە) ئىتائەت قىلىشقا؛ ❹ ھىجرەت قىلىشقا؛ ❺ الله يولىدا جىھاد قىلىشقا».[1]

بۇ ھەدىس بىز توختىلىۋاتقان بۇ مەسىلىدە تەپسىلىي بايان قىلىنىدۇ. ھەدىس «جامائەت» سۆزى بىلەن باشلىنىپ «جىھاد» سۆزى بىلەن ئاخىرلاشتى. جىھاد يولى، ئىمانىي دوستلۇق، ئۇنى باغلاپ تۇرىدىغان مۇسۇلمان جامائەتنى تەشكىللەش بىلەن باشلىنىدۇ. جامائەت ئۈچۈن بىر باشنىڭ (يەنى ئەمىرنىڭ ـ ئا) بولۇشى زۆرۈر. بۇنى بىز بۇ كىتابنىڭ ئۈچىنچى بابىدا تەپسىلىي بايان قىلدۇق. ئەمما، ھارىسنىڭ ھەدىسىدە «ئەمىر» ئوچۇق تىلغا ئېلىنمىدى. پەقەت پەيغەمبەر ﷺ نىڭ: «ئاڭلاشقا ۋە ئىتائەت قىلىشقا» دېگەن سۆزى بىلەن يوشۇرۇن ئىپادىلەندى، يەنى جامائەت ئەمىرىگە دېگەن بولىدۇ. پەيغەمبەر ﷺ نىڭ: «ئاڭلاشقا ۋە ئىتائەت قىلىشقا»نى زىكرى قىلىشى شۇنىڭ ئۈچۈندۇركى، ئۇ ئىككىسى جامائەتنىڭ بىرلىكى، ئۇيۇشۇشى ۋە كۈچ ـ قۇۋۋىتىنىڭ كاتتا سەۋەبلىرىدىن. كېيىن ھىجرەتنى زىكرى قىلىشى شۇنىڭ ئۈچۈندۇركى، ئۇ ھىجرەت كۆپىنچە ۋاقىتتا، الله يولىدىكى جىھادنىڭ مۇقەددىمىسى ۋە يېقىنى بولىدۇ. مەن 11 ـ بۆلەكتە ئۇنىڭغا ئىشارەت قىلغان ئىدىم. كېيىن ھەدىسنى الله يولىدىكى جىھاد بىلەن ئاخىرلاشتۇرۇشى، ئۇنىڭ مۇسۇلمانلارنىڭ ئەمەللىرى ئىچىدە ئەڭ مۇھىم بىر ئەمەل ئىكەنلىكىگە ۋە الله يولىدىكى جىھادنىڭ يۇقىرىقىلارنىڭ ھەممىسىنىڭ خۇلاسىسى ئىكەنلىكىگە ئىشارەت قىلىش ئۈچۈندۇر. بۇ ھەقتە 9 ـ بۆلەكتە توختالغان ئىدۇق. جامائەت بولۇش، ئاڭلاش ۋە ئىتائەت قىلىش قاتارلىقلار ئارقىلىق جىھادقا كېرەكلىك بولغان كۈچ بارلىققا كېلىدۇ. ھىجرەت ئارقىلىق جىھادقا تەييارلىنىش ۋە جابدۇنۇش ۋۇجۇدقا چىقىدۇ.

ئىمانىي دوستلۇق ئارقىلىق كۈچ ھازىرلاش توغرىسىدا كەلگەن دەلىللەر كۆپ. الله تائالانىڭ: **﴿يَاأَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضْ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ﴾ ﴿ئى پەيغەمبەر! مۇئمىنلەرنى (مۇشرىكلار بىلەن) ئۇرۇش قىلىشقا رىغبەتلەندۈرگىن﴾،[2] ﴿فَقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لا تُكَلَّفُ إِلَّا نَفْسَكَ وَحَرِّضْ الْمُؤْمِنِينَ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَكُفَّ بَأْسَ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ ﴿(ئى مۇھەممەد!) الله نىڭ يولىدا جىھاد قىلغىن (يەنى ئۆزۈڭ يالغۇز بولساڭمۇ جىھاد قىلغىن، ساڭا غەلىبە ۋەدە قىلىنغان. مۇناپىقلارنىڭ جىھادتىن قېلىپ قالغانلىقىغا ئەھمىيەت بېرىپ كەتمە.) سەن پەقەت ئۆزۈڭگىلا جاۋابكارسەن، مۇئمىنلەرنى (جىھادقا) قىزىقتۇرغىن، الله نىڭ كاپىرلار كۈچىنى توسىدىغانلىقىمۇ ھەقىقەتتۇر﴾**[3] دېگەن سۆزى مەزكۇر دەلىللەرنىڭ جۈملىسىدىن. كاپىرلارنىڭ كۈچىنى توسۇش، پەقەت مۇئمىنلەرنى جىھادقا قىزىقتۇرۇش ئارقىلىق قولغا كەلگەن قۇۋۋەت بىلەنلا تاكامۇللىشىدۇ. بۇ ھەقتە

[1] ئەھمەد رىۋايىتى، بۇ ھەدىسنى ئەلبانى «سەھىھ» دېگەن.

[2] سۈرە ئەنفال 65 ـ ئايەت

[3] سۈرە نىسائ 84 ـ ئايەت

الله تائالا ئۆزىنىڭ پەيغەمبىرىگە مۇنداق دېگەن: «وَقَاتِلْ بِمَنْ أَطَاعَكَ مَنْ عَصَاكَ» «ساڭا ئىتائەت قىلغانلار بىلەن بىرگە ساڭا ئاسىيلىق قىلغانلارغا قارشى ئۇرۇش قىلغىن».[1]

يۇقىرىقىلاردىن سىز جامائەتنىڭ جىهادتىكى ئەھمىيىتىنى، شۇنداقلا جىهادنىڭ غەلىبە-نۇسرەتتىن ئىبارەت مېۋىسىنىڭ جامائەتسىز قولغا كەلمەيدىغانلىقىنى بىلىۋالالايسىز. **﴿وَمَنْ يَتَوَلَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا فَإِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمْ الْغَالِبُونَ﴾ ﴿كىمكى الله نى، الله نىڭ پەيغەمبىرىنى ۋە مۇئمىنلەرنى دوست تۇتىدىكەن، (ئۇ الله نىڭ جامائەسىدىندۇر). الله نىڭ جامائەسى (ئەلۋەتتە) غالىبتۇر﴾**. بۇنىڭ ئەكسىچە، بۆلۈنۈش ۋە ئىختىلاپلىشىش، مەغلۇبىيەت ۋە يارەمسىز قېلىشنىڭ بىرىنچى سەۋەبلىرىدىندۇر. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ وَاصْبِرُوا إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ﴾ ﴿ئىختىلاپ قىلىشماڭلار، بولمىسا، (دۇشمەن بىلەن ئۇچرىشىشتىن) قورقۇپ قالىسىلەر، كۈچ-قۇۋۋەتىڭلار كېتىپ قالىدۇ. سەۋر قىلىڭلار، الله ھەقىقەتەن سەۋر قىلغۇچىلار بىلەن بىللىدۇر﴾**.[2] بۇ مەغلۇبىيەت الله تائالانىڭ: **﴿وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمْ الْبَيِّنَاتُ وَأُوْلَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ﴾ ﴿روشەن دەلىللەر كەلگەندىن كېيىن ئايرىلىپ كېتىشكەن ۋە ئىختىلاپ قىلىشقان كىشىلەر (يەنى يەھۇدىيلار ۋە ناسارالار)دەك بولماڭلار، ئەنە شۇلار چوڭ ئازابقا دۇچار بولىدۇ﴾**[3] دېگەن سۆزىدە تەھدىت سېلىنغان ئازابنىڭ بىر قىسمىدۇر. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿وَلَنُذِيقَنَّهُمْ مِنْ الْعَذَابِ الْأَدْنَى دُونَ الْعَذَابِ الأَكْبَرِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ﴾ ﴿ئۇلارنىڭ تەۋبە قىلىشى ئۈچۈن، بىز ئۇلارغا چوقۇم ئەڭ چوڭ ئازابتىن (يەنى ئاخىرەت ئازابىدىن) ئىلگىرى ئەڭ يېقىنقى ئازاب (يەنى دۇنيا ئازابى)نى تېتىتىمىز﴾**.[4]

مەغلۇبىيەت ۋە كاپىر دۇشمەننىڭ مۇسۇلمانلارنى خارلىشى، ئەڭ يېقىنقى ئازابتىن بولۇپ، ئۇ بۆلۈنۈش ۋە ئىختىلاپلىشىشنىڭ جازاسى.

مەن ئىمام مۇسلىم رىۋايەت قىلغان سەۋبان ﷺ نىڭ ھەدىسىدە مۇنداق بايان قىلغان ئىدىم: دۇشمەننىڭ مۇسۇلمانلار ئۈستىدىن پەقەت ئۇلار ئۆزئارا ئىختىلاپلىشىپ ئۇرۇشقاندىلا ھۆكۈمران بولالىشى تەقدىرى قانۇنىيەتتۇر.

شەيخۇل ئىسلام مۇھەممەد ئىبنى ئابدۇلۋەھھاب ئۆزىنىڭ «مەسائىلۇل جاھىلىيە ــ جاھىلىيەت مەسىلىلىرى» نامىلىق كىتابىدا مۇنداق دەپ بايان قىلغان: [جاھىلىيەت مەسىلىلىرىنىڭ ئىككىنچىسى، مۇسۇلمانلارنىڭ چېچىلاڭغۇلۇق ھالىتى بولۇپ، ئۇلار ئەمىرنىڭ سۆزىنى ئاڭلاشنى ۋە ئەمىرگە ئىتائەت قىلىشنى: «خارلىق، پەسلىك» دەپ قارايدۇ. الله تائالا ئۇلارنى بىرلىشىشكە بۇيرۇپ، بۆلۈنۈشتىن توسۇپ مۇنداق دېگەن: **﴿وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلا تَفَرَّقُوا وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا وَكُنْتُمْ عَلَى شَفَا حُفْرَةٍ مِنْ النَّارِ فَأَنْقَذَكُمْ مِنْهَا﴾ ﴿ھەممىڭلار الله نىڭ ئارغامچىسىغا (يەنى الله نىڭ دىنىغا) مەھكەم يېپىشىڭلار، ئايرىلماڭلار (يەنى سىلەردىن ئىلگىرى يەھۇدىيلار ۋە ناسارالار ئىختىلاپ قىلىشقاندەك، دىندا ئىختىلاپ قىلىشماڭلار). الله نىڭ سىلەرگە بەرگەن نېئىمىتىنى ئەسلەڭلار، ئۆز ۋاقتىدا سىلەر ئۆزئارا دۇشمەن ئىدىڭلار، الله دىلىڭلارنى بىرلەشتۈردى، الله نىڭ**

[1] مۇسلىم رىۋايىتى

[2] سۈرە ئەنفال 46- ئايەت

[3] سۈرە ئال ئىمران 105- ئايەت

[4] سۈرە سەجدە 21- ئايەت

نىئمىتى بىلەن ئۆزئارا قېرىنداش بولدۇڭلار، سىلەر دوزاخ چوقۇرىنىڭ گىرۋىكىدە ئىدىڭلار، الله سىلەرنى (ئىسلام ئارقىلىق) ئۇنىڭدىن قۇتقۇزدى﴾[1].

ئېچىنارلىق يېرى شۇكى، ھازىر ھەربىر رايوندا ئىسلام نامى بىلەن خىزمەت قىلىۋاتقان نۇرغۇنلىغان جامائەتلەرنىڭ بۆلۈنگەنلىكى ۋە ئىختىلاپلاشقانلىقىنى كۆرىسىز. مانا بۇ جاھىلىيەتنىڭ سۈپەتلىرىدىندۇر. مەن بۇ كىتابنىڭ ئۈچىنچى بابىدا، بۇ ئاپەتنىڭ چارىسى ۋە كىشىلەرنىڭ ھەق يولغا ئەگەشكۈچى جامائەتلەرنىڭ ئىچىدىن ئەڭ كونا جامائەتنىڭ ئەتراپىغا توپلىشىشنىڭ پەرز ئىكەنلىكى، شۇنداقلا، ھازىرقى زامانىدىكى توغرا يولنىڭ الله تائالانىڭ يولىدا جىھاد قىلىش ئىكەنلىكى قاتارلىقلارنى بايان قىلغان ئىدىم. مەن بۇ ھەقتە 16ـ بۆلەكتىمۇ توختىلىپ ئۆتتۈم.

ئىسلامغا كېلىۋاتقان ئەڭ چوڭ خەتەر ھەقىقەتەن تىرىك تاغۇتلاردۇر. بۇ ھەقتە 15ـ بۆلەكتە توختالدىم. ئۇلارغا قارشى تۇرۇشنىڭ ئۈسۈلى ئايەت، ھەدىس ۋە ئىجماۋ بىلەن بېكىتىلگەن بولۇپ، ئىجتىھاد قىلىشقا ئورۇن يوق. شۇنداقلا، ئۇلارغا قارشى ئۇرۇش ئېچىشنىڭ پەرزلىكى، ئاجىز كەلگەندە تەييارلىق كۆرۈشنىڭ پەرزلىكى بىلەن بىرگە بېكىتىلگەن.

مەن كونا جامائەتكە ئەگىشىشنىڭ پەرز ئىكەنلىكىگە دەلىلمىنى بايان قىلغان ئىدىم. ئۇ دەلىل بولسا ئەبۇ ھۇرەيرە ﷺ نىڭ مۇنۇ ھەدىسى، پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «فُوا بِبَيْعَةِ الأَوَّلِ فَالأَوَّلِ» «بىرىنچىسىنىڭ بەيئىتىگە ۋاپا قىلىڭلار!»[2] مەن ئۇ ھەدىس بىلەن دەلىل كەلتۈرۈشنىڭ ئۈسۈلىنى 3ـ بابتا بايان قىلغان.

ئۇ ھەدىسكە الله تائالانىڭ: **﴿وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ مَنَعَ مَسَاجِدَ اللَّهِ أَنْ يُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ﴾** ﴿**الله نىڭ مەسجىدلىرىدە الله نىڭ نامىنىڭ ياد قىلىنىشىنى توسقانلاردىنمۇ زالىم كىشى بارمۇ؟**﴾[3] دېگەن سۆزىنىڭ تەپسىرىدىكى قۇرتۇبىنىڭ مۇنۇ سۆزى ئوخشايدۇ، ئۇ مۇنداق دېگەن ئىدى: [مۇسۇلمانلار بىر مەسجىدنىڭ يېنىغا ياكى ئۇنىڭغا يېقىن يەرگە مەسجىد سېلىشتىن توسۇلمايدۇ. لېكىن ئۇلار ئاشۇ ئارقىلىق بىرىنچى مەسجىدنىڭ جامائىتىنى بۆلۈش، بۇزۇش ۋە بىرلىكىنى پارچىلاش قاتارلىقلارنى كۆزلىسە، بۇ ئۇنىڭدىن مۇستەسنا بولۇپ، ئىككىنچى مەسجىد بۇزۇۋېتىلىدۇ ۋە سېلىشتىن توسۇلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، بىز مۇنداق دەيمىز: «بىر شەھەردە ئىككى جامىئە مەسجىدنىڭ بولۇشى، بىر مەسجىدنىڭ ئىككى ئىمامى بولۇشى ۋە بىر مەسجىدتە ئىككى جامائەتنىڭ ناماز ئوقۇشى دۇرۇس ئەمەس»].[4]

شۇنىڭدەك، بىر رايوندا بىردىن كۆپ جىھادىي جامائەت قۇرۇش توسىلىدۇ. چۈنكى، ئۇنىڭدا مۇسۇلمانلارنى بۆلۈش، ئۇلارنىڭ تىرىشچانلىقىنى پارچىلۇېتىش ۋە ئۇلارغا زىيان يەتكۈزۈش بار.

بىر جامائەتنىڭ كۈچىيىپ، ئۇنىڭ زىيان سېلىشىدىن قورقاندا، مەزكۇر جامائەتنىڭ ئىچكى زىددىيەتلەر بىلەن مەشغۇل بولۇپ تۇرۇشى ئۈچۈن، جامائەت ئىچىدە بۆلۈنۈش ۋە پارچىلىنىش پەيدا قىلىش ئۈستىدە كاللا قاتۇرۇش تاغۇتلارنىڭ ئادىتى. ئۇنداقتا، بۆلۈنۈش ئەسلىدىنلا مەۋجۇد بولسا، بۇ قانداق بولماقچى؟!

شۇنىڭ ئۈچۈن بىز توغرا مەنھەجلىك كونا جامائەت ئەتراپىغا ئۇيۇشۇشنى پەرز دەپ قارايمىز. شۇنداقلا، كىمكى يېڭى جامائەتكە ھەمكارلىشىدىكەن، ئۇ گۇناھكار. چۈنكى، بۇ قىلمىش بۆلۈنۈش،

---

[1] سۈرە ئال ئىمران 103ـ ئايەت

[2] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

[3] سۈرە بەقەرە 114ـ ئايەت

[4] قۇرتۇبى 2ـ جىلد 78ـ بەت

پارچىلىنىش ۋە ئىسلام خىزمىتىگە زىيان يەتكۈزۈش قاتارلىقلارغا ھەمكارلاشقانلىق. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى وَلا تَعَاوَنُوا عَلَى الإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ﴾ ﴿ياخشى ئىشقا ۋە تەقۋادارلىققا ياردەملىشىڭلار، گۇناھقا ۋە زۇلۇمغا ياردەملەشمەڭلار﴾**.[1]

پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «لا ضَرَرَ ولا ضِرَارَ» «زىيان يەتكۈزۈشكىمۇ، زىيانغا يولسىز قاراپ تۇرۇشقىمۇ بولمايدۇ».[2]

مانا بۇ كونا جامائەت بىلەن يېڭى جامائەتنى بىلگەن ئادەمگە قارىتىلغان سۆز.

ھازىرقى زاماندا نۇرغۇنلىغان ئىسلامىي جامائەتلەرنىڭ قىلىۋاتقىنىدەك، مۇسۇلمانلارنىڭ الله يولىدا جىھاد قىلىشتىن باشقا ھەرقانداق ئىش بىلەن مەشغۇل بولۇشى، الله ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە خىيانەت قىلغانلىق. شۇنداقلا، مۇشۇ دىنغا خىيانەت قىلغانلىق ۋە ئۇنى زايە قىلغانلىقتۇر. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ وَتَخُونُوا أَمَانَاتِكُمْ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾ ﴿ئى مۇئمىنلەر! الله قا، پەيغەمبەرگە خىيانەت قىلماڭلار، سىلەرگە قويۇلغان ئامانەتلەرگە بىلىپ تۇرۇپ خىيانەت قىلماڭلار﴾**.[3]

بۇگۈنكى كۈندە جىھاد قىلىش زېمىننىڭ كۆپ قىسىم جايلىرىدىكى مۇسۇلمانلارغا پەرز ئەين. شۇنىڭ ئۈچۈن، مۇسۇلمان كىشى ئۆز ۋەتىنىدە جىھاد قىلسۇن ياكى باشقا رايوندىكى مۇسۇلمان قېرىنداشلىرىغا ياردەم بېرىش ئۈچۈن ھىجرەت قىلسۇن. كىمكى شەرئىي جەھەتتە بۇ ئىككىلىسىدىن ئاجىز كەلسە، ئىقتىسادىنى الله يولىدا چىقىم قىلسۇن؛ مۇئمىنلەرنى جىھادقا قىزىقتۇرسۇن؛ الله تائالاغا كاپىرلارنى ۋەيران قىلىش، مۇئمىنلەرگە يېقىندا كەڭچىلىك ئاتا قىلىشنى ۋە تېزدىن ياردەم ئاتا قىلىشنى تىلەپ يېلىنسۇن. شۈبھىسىزكى، جىھاد يولىنىڭ باشقىسىغا كۆرسىتىلگەن تىرىشچانلىق ۋە سەرپ قىلىنغان ھەرقانداق ئىقتىساد زايە كەتكۈچىدۇر. ھازىرقى زاماندا كاپىرلاردىن قۇتۇلۇشنىڭ بىردىنبىر شەرئىي يولى سۈپىتىدە پەرز ئەين بولغان جىھادنىڭ چاقىنى ئىتتىرىش ئۈچۈن، بارلىق كۈچ ـ قۇۋۋەت ۋە مال ـ مۈلۈكلەرنى توپلاش پەرز.

بىزنىڭ ئىمانىي تەييارلىق توغرۇلۇق دېگەن سۆزىمىزنىڭ باشلىرىدا: «مۇسۇلمانلارنىڭ مەغلۇپ بولۇشىنىڭ سەۋەبلىرى بىرىنچى بولۇپ ئىچكى سەۋەبلەردۇر» دەپ بېكىتكەن سۆزىمىز زېھىنلەردىن چىقىپ كەتمەسلىكى كېرەك. بۇنىڭ دەلىلى الله تائالانىڭ: **﴿وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ﴾ ﴿ساڭا يەتكەن يامانلىق (قىلمىشلىرىڭ تۈپەيلىدىن) ئۆزۈڭدىندۇر﴾**،[4] **﴿وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ﴾ ﴿سىلەرگە (يەنى جېنىڭلار ياكى مېلىڭلارغا) ھەرقانداق بىر مۇسىبەت يەتسە، ئۇ سىلەرنىڭ قىلغان گۇناھىڭلار تۈپەيلىدىن كەلگەن بولىدۇ﴾**[1] دېگەن سۆزىدۇر.

ئىچكى تۈزەش ۋە ئۆزگەرتىش ئېلىپ بارماي تۇرۇپ ئومۇمىي ئىسلاھاتتىن ئۈمىد يوق. بۇنىڭ دەلىلى الله تائالانىڭ: **﴿إِنَّ اللَّهَ لا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنفُسِهِمْ﴾ ﴿ھەرقانداق بىر قەۋم ئۆزىنىڭ ئەھۋالىنى ئۆزگەرتمىگۈچە (يەنى الله نىڭ بەرگەن نېئمەتلىرىگە تۇزكورلۇق قىلىپ گۇناھلارغا چۆممىگۈچە)**

---

[1] سۈرە مائىدە 2ـ ئايەت

[2] دارى قۇتنى رىۋايىتى

[3] سۈرە ئەنفال 27ـ ئايەت

[4] سۈرە نىسائ 79ـ ئايەت

الله ئۇلارنىڭ ئەھۋالىنى ئۆزگەرتمەيدۇ (يەنى الله ئۇلارغا بەرگەن نېئمەت، خاتىرجەملىك ۋە ئىززەت ـ ھۆرمەتنى ئېلىپ تاشلىمايدۇ)﴾[2] دېگەن سۆزىدۇر.

مۇشۇنىڭغا ئاساسەن، بىز مۇنداق دەيمىز: «سەۋبان ﷺ نىڭ ھەدىسىدە كەلگەندەك، دۇشمەننىڭ مۇسۇلمانلار ئۈستىدىن ھۆكۈمران بولۇشى ۋە ئۇلارنى خارلىشى، پەقەت ئۇلارنىڭ بۆلۈنگەنلىكى ۋە ئىختىلاپلاشقانلىقى سەۋەبىدىندۇر. الله تائالا ئۆزىنىڭ پەيغەمبىرىگە مۇنداق دېگەن: «وَأَنْ لا أُسَلِّطَ عَلَيْهِمْ عَدُوًّا مِنْ سِوَى أَنْفُسِهِمْ فَيَسْتَبِيحُ بَيْضَتَهُمْ وَلَوِ اجْتَمَعَ عَلَيْهِمْ مَنْ بِأَقْطَارِهَا حَتَّى يَكُونَ بَعْضُهُمْ يُهْلِكُ بَعْضًا» «مەن مۇسۇلمانلارغا قارشى گەرچە ئۇلارنىڭ زىتىغا دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىكى كاپىرلار بىرلەشكەن تەقدىردىمۇ، مۇسۇلمانلارنىڭ بەزىسى بەزىسىنى ئۆلتۈرۈپ ھالاك قىلمىسىلا، ئۇلارنى ئومۇمىيۈزلۈك قىرغىن قىلىدىغان باشقا بىر دۇشمەننى مۇپتىلا قىلمايمەن».[3]

بۇ خار ھالەتتىن ئۇنىڭ سەۋەب ـ ئىلاجىنى قىلماي قۇتۇلغىلى بولمايدۇ. بۆلۈنۈش خۇددى دۇشمەننىڭ ھۆكۈمران بولۇشىغا سەۋەب بولغىنىدەك، بۇ ئىلاج مۇسۇلمانلارنىڭ بىرلىشىشى ئارقىلىق ۋۇجۇدقا چىقىدۇ. يەنە ئۇ بۆلۈنۈشنىڭ ئۆزى باشقا نۇرغۇن سەۋەبلەر تۈپەيلى پەيدا بولىدىغان بولۇپ، ئۇنىڭ ئىلاجىنى قىلىش پەرز. دىننىڭ ئەھكاملىرىغا سەل قاراش ۋە ئۇنىڭ بەزىسىگە ئەمەل قىلماسلىق مەزكۇر سەۋەبلەرنىڭ جۈملىسىدىن بولۇپ، بۇ تەقدىرى جازا سۈپىتىدە ئىختىلاپلىشىش ۋە بۆلۈنۈشكە ئېلىپ بارىدۇ. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿فَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ فَأَغْرَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ﴾ ﴿ئۇلار (ئىنجىلدا) ئۆزلىرىگە قىلىنغان نەسىھەتنىڭ بىر قىسمىنى ئۇنتۇدى، (بۇنىڭ جازاسى ئۈچۈن) ئۇلارنىڭ ئارىسىغا قىيامەتكىچە ئاداۋەت ۋە دۇشمەنلىك سالدۇق﴾**،[4] **﴿فَتَقَطَّعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ زُبُرًا كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ﴾ ﴿ئۇلار (يەنى ئۇممەتلەر) دىنىي جەھەتتە نۇرغۇن فىرقىلەرگە بۆلۈندى، ھەر پىرقە ئۆز دىنى بىلەن خۇشالدۇر﴾**.[5]

بۇنىڭ ئىلاجى قۇرئان ۋە ھەدىسكە ئېسىلىش بىلەن بولىدۇ. بۇ ئارقىلىق الله تائالا قەلبلەرنى بىرلەشتۈرىدۇ. مەن قۇرئان ۋە ھەدىسكە ئېسىلىشتىكى ئاساسلارنى ئىلگىرى بايان قىلغان ئىدىم. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿هُوَ الَّذِي أَيَّدَكَ بِنَصْرِهِ وَبِالْمُؤْمِنِينَ وَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ لَوْ أَنفَقْتَ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مَا أَلَّفْتَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ أَلَّفَ بَيْنَهُمْ إِنَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾ ﴿الله سېنى ئۆزىنىڭ ياردىمى بىلەن ۋە مۇئمىنلەر بىلەن كۈچلەندۈردى. الله مۇئمىنلەرنىڭ دىللىرىنى بىرلەشتۈردى. سەن يەر يۈزىدىكى پۈتۈن بايلىقنى سەرپ قىلىپمۇ ئۇلارنىڭ دىللىرىنى بىرلەشتۈرەلمەيتتىڭ. لېكىن الله (ئۆزىنىڭ قۇدرەت كامىلەسى بىلەن) ئۇلارنى ئىناق قىلدى. شۈبھىسىزكى، الله غالىبتۇر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر﴾**.[1]

ئىسلامنىڭ كۈچ ـ قۇۋۋىتى پەقەت مۇشۇ ئارقىلىقلا ئىمانىي دوستلۇقنىڭ مېۋىسى سۈپىتىدە بارلىققا كېلىدۇ.

---

[1] سۈرە شۈرا 30 ـ ئايەت

[2] سۈرە رەئد 11 ـ ئايەت

[3] مۇسلىم رىۋايىتى

[4] سۈرە مائىدە 14 ـ ئايەت

[5] سۈرە مۇئمىنۇن 53 ـ ئايەت

18ـ بۆلەك. جەڭ ئالداشتۇر

ئىنسانلار چۈشەنچىلىرىنىڭ بىرـ بىرىگە ئوخشىماسلىقىغا قارىماي، مۇئمىن ۋە كاپىرلار مەخپىيەتچىلىك ۋە تاكتىكىدىن ئىبارەت ئىككى قائىدىنىڭ جەڭ ئاساسلىرىدىن ئىكەنلىكىگە بىرلىككە كەلگەن.

جەڭدىكى ئالداشتا خىيانەت قىلىش ۋە ئەھدىلەرنى بۇزۇش مۇئمىنلەر نەزىرىدە كاپىرلارنىڭ ئەكسىچە دۇرۇس ئەمەس. بۇ ھەقتە پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «الْحَرْبُ خَدْعَةٌ» «جەڭ ئالداشتۇر».[2]

بۇ پەيغەمبەر ﷺ نىڭ: «الْحَجُّ عَرَفَةُ» «ھەج ئەرەفاتتۇر»،[3] يەنى ھەجنىڭ باشقا رۇكنلىرى بولسىمۇ، ئۇنىڭ ئەڭ مۇھىمى «ئەرەفات» دېگەن سۆزىگە ئوخشاش، «جەڭ» دېگەن ئىگىنى «ئالداشتۇر» دېگەن خەۋەرگە خاسلاشتۇرۇشنىڭ ئۇسۇلۇبلىرىدىن. يەنى جەڭنىڭ ئاساسى ۋە ئۇنىڭ رۇكنلىرىنىڭ ئەڭ مۇھىمى ئالداش دېگەنلىكتۇر. يەنە پەيغەمبەر ﷺ نىڭ: «الدِّينُ النَّصِيحَةُ» «دىننىڭ ئاساسى سادىق بولۇش»[4] دېگەن سۆزىمۇ شۇنىڭغا ئوخشايدۇ.

ئىمام نەۋەۋى مۇنداق دېگەن: [ئۆلىمالار جەڭدە كاپىرلارنى قايسى ئۇسۇلدا ئالداش مۇمكىن بولسا، ئۇنىڭ دۇرۇس ئىكەنلىكىگە بىرلىككە كەلگەن. ئەگەر ئۇنىڭدا ئەھدىنى ياكى ئامانلىقنى بۇزۇش سادىر بولسا، ئۇ ھالال ئەمەس].[5]

ئىبنى ھەجەر مۇنداق دېگەن: [ئالداش، بىر ئىشنى ئاشكارا قىلىش ئارقىلىق، ئۇنىڭ ئەكسىنى يوشۇرۇشتۇر. ئۇنىڭدا جەڭدە ئېھتىيات قىلىشقا قىزىقتۇرۇش ۋە كاپىرلارنى ئالداشقا چاقىرىش بار. كىمكى بۇنىڭغا سەگەك بولمايدىكەن، ئىشىنىڭ ئەكسىنىڭ ئۆزىگە قايتىپ قېلىشىدىن ئەمىن بولالمايدۇ. ئىمام نەۋەۋى مۇنداق دېگەن: «ئۆلىمالار قايسى خىل ئۇسۇلدا ئىمكانىيەت بولسا، جەڭدە شۇنىڭدا كاپىرلارنى ئالداشنىڭ دۇرۇس ئىكەنلىكىگە بىرلىككە كەلگەن. لېكىن ئۇنىڭدا ئەھدىنى ياكى ئامانلىقنى بۇزۇش بولىدىغان بولسا، ئۇ دۇرۇس ئەمەس». ئىبنى ئەرەبىي مۇنداق دېگەن: «جەڭدىكى ئالداش، گەپ دارتىملاش، بۆكتۈرمە قۇرۇش ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش ئىشلار بىلەن بولىدۇ».

ھەدىستە جەڭدە پىكىر يۈرگۈزۈشكە ئىشارەت بار، بەلكى ئۇنىڭغا بولغان ئېھتىياج شىجائەتكە بولغان ئېھتىياجدىنمۇ كۈچلۈك. شۇنىڭ ئۈچۈن، بۇ ھەدىس پەيغەمبەر ﷺ نىڭ: «ھەج ئەرەفاتتۇر» دېگەن سۆزىگە ئوخشاش خاسلىقنى كۆرسەتكەن. ئىبنى مۇنىير مۇنداق دېگەن: «‹جەڭ ئالداشتۇر› دېگەن سۆزنىڭ مەنىسى، ئىگىسىنى كامىل مەقسەتكە ئېرىشتۈرىدىغان ياخشى جەڭ يۈزمۇيۈز ئۇرۇشۇش ئەمەس، پەقەت ئالداشتۇر. بۇنداق بولۇشى يۈزمۇيۈز ئۇرۇشۇشنىڭ خەتىرىنىڭ بارلىقى، ئالداش ئارقىلىق خەتەرسىزلا مەقسەتكە يەتكىلى بولىدىغانلىقى ئۈچۈندۇر، دېگەنلىكتۇر»].[6]

ھەدىستە جەڭدە ئېھتىياتقا قىلىشنىڭ پەرزلىكى بار. سىز دۈشمىنىڭىزنى ئالداشنى كۆزلىگەندەك، دۈشمىنىڭىزمۇ سىزنى ئالداشنى كۆزلەيدۇ.[7] بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: ﴿يَاأَيُّهَا

---

[1] سۈرە ئەنفال 62ـ، 63ـ ئايەتلەر

[2] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

[3] «سەھىھ ئىبنى ھەزمى» 10ـ جىلد 199ـ بەت، ئىبنى خۇزەيمە بۇ ھەدىسنى «سەھىھ» دېگەن.

[4] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

[5] «شەرھۇ مۇسلىم» 12ـ جىلد 45ـ بەت

[6] «فەتھۇل بارى» 6ـ جىلد 158ـ بەت

[7] «نەيلۇل ئەۋتار» 8ـ جىلد 57ـ بەت

الَّذِينَ آمَنُوا خُذُوا حِذْرَكُمْ﴾ ﴿ئى مۇئمىنلەر! (دۈشمەنلەرنىڭ شەررىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن) تەييارلىق ھالىتىدە تۇرۇڭلار!﴾،[1] ﴿وَخُذُوا حِذْرَكُمْ﴾ ﴿ئېھتىياتچان ۋە ھوشيار بولۇڭلار!﴾[2]

دۆلەتلەر ۋە ئۇلارنىڭ ئەسكەرلىرى بىر-بىرىگە ھىيلە ئىشلىتىدىغان ۋە بىر-بىرىنى ئالدايدىغان تۇرسا، مۇسۇلمانلار ئۆزلىرىنىڭ ئاجىز ۋە ئاز ھالىتىدە قانداق قىلىشى كېرەك؟ ئۇلارنىڭ دۈشمەنلىرىگە تاقابىل تۇرۇشىدا ئالداش ۋە ھىيلە ئىشلىتىش قاتارلىق چارە-تەدبىرلەرنى بالدۇرراق قوللىنىشقا ئەڭ موھتاج ئىكەنلىكىدە قىلچە شەك يوق. ئالداشنىڭ يوشۇرۇش، شەكىل ئۆزگەرتىش، ھىيلە ئىشلىتىش ۋە ۋاقىت بەلگىلەش قاتارلىق ئۆزىگە خاس ئىلمىي كۆرۈنۈشلىرى بولۇپ، ئۇنى ئىختىساس ئىگىلىرى بىلىدۇ. بىز بۇ يەردە، بۇلار ھەققىدە توختالمايمىز. چۈنكى، بۇ كىتاب پەننىي ئىشلار توغرىسىدا يېزىلغان بولماستىن، بەلكى شەرئىي ئىشلار ھەققىدە يېزىلغاندۇر. لېكىن بىز بۇ يەردە يالغان ئېيتىش ۋە قەستلەپ ئۆلتۈرۈش قاتارلىق ئالداشقا ئالاقىدار بەزى شەرئىي مەسىلىلەر ئۈستىدە توختىلىپ ئۆتىمىز. كېيىن مەخپىيەتچىلىك توغرۇلۇق توختىلىمىز. مەخپىيەتچىلىك بىلەن ئالداشنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئومۇمىيلىق ۋە خۇسۇسىيلىق مۇناسىۋەت بار.

بىرىنچى. دۈشمەنلەرگە يالغان ئېيتىش

مېنىڭ جەڭدە يالغان ئېيتىش دېمەسلىكىم دۈشمەنگە يالغان ئېيتىشنىڭ جەڭدە ۋە جەڭنىڭ غەيرىدە دۇرۇس بولغانلىقى ئۈچۈندۇر. الله خالىسا، تۆۋەندە بۇ سۆزۈمنى دەلىللەپ ئۆتىمەن:

❶ جەڭدە يالغان ئېيتىش توغرۇلۇق ئۇقبە بىنتى ئۇممۇ كۇلسۇم رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ مۇنۇ ھەدىسى بار، ئۇ مۇنداق دېگەن: {لَمْ أَسْمَعْهُ يُرَخِّصُ فِي شَيْءٍ مِمَّا مِمَّا يَقُولُ النَّاسُ إِلَّا فِي ثَلَاثٍ فِي الْحَرْبِ وَالْإِصْلَاحِ بَيْنَ النَّاسِ وَحَدِيثِ الرَّجُلِ امْرَأَتَهُ وَحَدِيثِ الْمَرْأَةِ زَوْجَهَا} {مەن پەيغەمبەر ﷺ نىڭ ئۈچ ئىشتىن باشقا ھېچقانداق بىر ئىشتا كىشىلەرنىڭ يالغان سۆزلىشىگە رۇخسەت بەرگەنلىكىنى ئاڭلىمىغان ئىدىم. ئۇ ئۈچ ئىش: جەڭ، كىشىلەرنىڭ ئوتتۇرىسىنى ياراشتۇرۇش ۋە ئەرنىڭ ئايالىنى رازى قىلىشى، ئايالنىڭ ئېرىنى نارازى قىلماسلىقى}.[3]

ئىمام نەۋەۋى مۇنداق دەيدۇ: [ھەدىستە ئۈچ نەرسىدە يالغان ئېيتىشنىڭ دۇرۇسلۇقى ئىسپاتلانغان بولۇپ، ئۇنىڭ بىرى جەڭ. تەبەرى مۇنداق دېگەن: «جەڭدە يالغان ئېيتىشتىن دۇرۇس بولىدىغىنى ھەقىقىي يالغان ئېيتىش بولماستىن، بەلكى پەقەت گەپ دارىتمىلاشتۇر، چۈنكى ھەقىقىي يالغانچىلىق ھالال ئەمەس». مانا بۇ ئۇنىڭ سۆزىدۇر. ئوچۇق گەپ ـــ ھەقىقىي يالغان ئېيتىش دۇرۇس، لېكىن گەپ دارىتمىلاشقا كۇفايىلىنىش ئەۋزەل. الله ياخشى بىلگۈچى].[4]

ئىبنى ھەجەر مۇنداق دەيدۇ: [ئىمام نەۋەۋى مۇنداق دېگەن: «ئوچۇق گەپ، ئۈچ ئىشتا ھەقىقىي يالغان ئېيتىش دۇرۇس، لېكىن گەپ دارىتمىلاش ئەۋزەل». ئىبنى ئەرەبى مۇنداق دېگەن: ‹جەڭدە يالغان ئېيتىش مۇسۇلمانلارنىڭ ئۇنىڭغا ئېھتىياجى بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۇلارغا مېھرىبانلىق قىلىش يۈزىسىدىن دەلىل بىلەن مۇستەسنا قىلىنغان دۇرۇس بولغان يالغاننىڭ جۈملىسىدىن. ئەقىلنىڭ

---

[1] سۈرە نىسائ 71 ـ ئايەت

[2] سۈرە نىسائ 102 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى

[3] ئەھمەد، مۇسلىم ۋە ئەبۇ داۋۇد رىۋايىتى

[4] «شەرھۇ مۇسلىم» 12 ـ جىلد 45 ـ بەت

ئۇنىڭدا ھېچقانداق ئورنى يوق. ئەگەر يالغانىڭ ھارامىلىقى ئەقىل بىلەن ئىسپاتلانغان بولسا ئىدى، ئۇ ھالالىلىققا ئۆزگەرمەيتتى›].[1]

❷ دۇشمەنگە جەڭ ھالىتىنىڭ غەيرىدە يالغان ئېيتىشنىڭ دۇرۇسلىقىغا كەلسەك، ئۇ مۇئمىننىڭ دىنىي ۋە دۇنيالىق مەنپەئەتىنى قوغداش ياكى كاپىرلارنىڭ ئەرزىيىتىدىن قۇتۇلۇش قاتارلىق بىر قانچە سەۋەبلەر يۈزىسىدىن دۇرۇس. ئۇنىڭ دەلىلى:

1. ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ قىسسىسى. پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «لَمْ يَكْذِبْ إِبْرَاهِيمُ عَلَيْهِ السَّلَام إِلَّا ثَلَاثَ كَذَبَاتٍ: ثِنْتَيْنِ مِنْهُنَّ فِي ذَاتِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: قَوْلُهُ **﴿إِنِّي سَقِيمٌ﴾**، وَقَوْلُهُ **﴿بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ هَذَا﴾**، وَقَالَ: بَيْنَا هُوَ ذَاتَ يَوْمٍ وَسَارَةُ إِذْ أَتَى عَلَى جَبَّارٍ مِنْ الْجَبَابِرَةِ فَقِيلَ لَهُ: إِنَّ هَا هُنَا رَجُلًا مَعَهُ امْرَأَةٌ مِنْ أَحْسَنِ النَّاسِ فَأَرْسَلَ إِلَيْهِ فَسَأَلَهُ عَنْهَا فَقَالَ: مَنْ هَذِهِ؟ قَالَ: أُخْتِي فَأَتَى سَارَةَ قَالَ: يَا سَارَةُ لَيْسَ عَلَى وَجْهِ الْأَرْضِ مُؤْمِنٌ غَيْرِي وَغَيْرَكِ،وَإِنَّ هَذَا سَأَلَنِي فَأَخْبَرْتُهُ أَنَّكِ أُخْتِي، فَلَا تُكَذِّبِينِي» «ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام پەقەت ئۈچ قېتىملا يالغان سۆزلەپ باققان ئىدى. ئۇنىڭ ئىككىسى الله تائالا ئۈچۈن بولغان ئىدى. ئۇ ئىككىسى بولسا ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ: ﴿**«مەن ھەقىقەتەن كېسەل بولۇپ قالىمەن»**﴾[2] دېگەن سۆزى ۋە (مۇشرىكلار: «ئى ئىبراھىم! بۇتلىرىمىزنى چاققان سەنمۇ؟» دېگەندە،) ئۇنىڭ: ﴿**(ياق) بەلكى ئۇلارنىڭ مۇنۇ چوڭى شۇنداق قىلدى**﴾[3] دېگەن سۆزىدۇ. پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دەيدۇ: «بىر كۈنى ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام سارە بىلەن بىر زالىم پادىشاھنىڭ زېمىن تەۋەلىكىدىن ئۆتۈپ قالىدۇ. ئۇ زالىمغا: بۇ يەردە قېشىدا ناھايىتى چىرايلىق ئايال بولغان بىر ئادەم بار، دەپ خەۋەر بېرىلىدۇ. زالىم پادىشاھ ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامغا ئادەم ئەۋەتىپ، ئۇ ئايال كىم؟ دەپ سورايدۇ. ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام: ئۇ مېنىڭ ھەمشىرەم، دەپ جاۋاب بېرىدۇ. ئاندىن ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام سارەنىڭ قېشىغا كېلىپ: ئى سارە! يەر يۈزىدە مەن بىلەن سەندىن باشقا ھېچبىر مۇئمىن يوق. ئۇ مەندىن سەن توغرۇلۇق سوريدى. مەن ئۇنىڭغا سېنى ھەمشىرەم دەپ قويدۇم. سەن مېنى يالغانچى قىلما، دەيدۇ».[4]

ئىبنى ھەجەر ئۇ ھەدىسنىڭ شەرھىسىدە مۇنداق دېگەن: [ئەگەر ئۇنداق بولمىغان تەقدىردىمۇ، مۇشۇنداق ئورۇنلاردا رەسمىي يالغان ئېيتىش دۇرۇس بولىدۇ. بەزىدە ئىككى زىياننىڭ ئېغىرراقىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن، يەڭگىلراقىنى ئۈستىگە ئېلىش پەرز بولىدۇ. پەيغەمبەر ﷺ نىڭ ئۇ ئىشلارنى يالغانلار دەپ ئاتىشى: «ئۇ يالغانلار ئەيىبلىنىدۇ» دېمەكچى ئەمەس. چۈنكى، يالغان سەت ۋە ئادەمگەرچىلىككە نۇقسان يەتكۈزگۈچى بولسىمۇ، لېكىن بەزىدە مۇشۇنىڭغا ئوخشاش بىرنەچچە ئورۇنلاردا چىرايلىق بولىدۇ. پەيغەمبەر ﷺ نىڭ: «ئىككىسى الله تائالا ئۈچۈن بولغان ئىدى» دەپ ئىككى يالغاننى الله تائالاغا خاس قىلىشى شۇنىڭ ئۈچۈنكى، گەرچە سارەنىڭ قىسىسىمۇ الله تائالا ئۈچۈن بولغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇ ئاۋۋالقى ئىككىسىنىڭ ئەكسىچە ئۆزى ئۈچۈنمۇ نېسىۋە ۋە مەنپەئەتنى ئۆز ئىچىگە ئالغان. ئۇ ئىككىسى خالىس الله تائالا ئۈچۈن بولغان ئىدى.

---

[1] «فەتھۇل بارى» 6- جىلد 159- بەت

[2] سۈرە ساففات 89- ئايەت

[3] سۈرە ئەنبىيا 63- ئايەت

[4] بۇخارى رىۋايىتى، 3358- ھەدىس

ھىشام ئىبنى ھەسساننىڭ مەزكۇر رىۋايىتىدە مۇنداق كەلگەن: «ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام پەقەت ئۈچ قېتىملا يالغان سۆزلەپ باققان، بۇنىڭ ھەممىسى الله تائالا ئۈچۈن بولغان ئىدى».

ئىمام ئەھمەد رىۋايەت قىلغان ئىبنى ئاببباسنىڭ ھەدىسىدە مۇنداق كەلگەن: «الله بىلەن قەسەمكى، ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام ئۇ يالغانلار بىلەن پەقەت الله تائالانىڭ دىنى توغرۇلۇق مۇنازىرىلەشكەن ئىدى»].[1]

بۇ يالغانلىقنىڭ بەزىسى دىنىي مەنپەئەتنى ئۆز ئىچىگە ئالسا، يەنە بەزىسى كاپىرلارنىڭ ئەرزىيىتىدىن ئۆزىنى ئېلىپ قېچىشنى ئۆز ئىچىگە ئالغان.

٢. ئەسھابۇل ئۇخدۇد قىسسىسى. بۇ ھەقتە ئىمام مۇسلىم سۇھەيب ﷺ دىن مۇنداق رىۋايەت قىلغان، پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «كَانَ مَلِكٌ فِيمَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ، وَكَانَ لَهُ سَاحِرٌ، فَلَمَّا كَبِرَ قَالَ لِلْمَلِكِ: إِنِّي قَدْ كَبِرْتُ فَابْعَثْ إِلَيَّ غُلامًا أُعَلِّمْهُ السِّحْرَ، فَبَعَثَ إِلَيْهِ غُلامًا يُعَلِّمُهُ وَكَانَ فِي طَرِيقِهِ إِذَا سَلَكَ رَاهِبٌ، فَقَعَدَ إِلَيْهِ وَسَمِعَ كَلامَهُ فَأَعْجَبَهُ، وَكَانَ إِذَا أَتَى السَّاحِرَ مَرَّ بِالرَّاهِبِ وَقَعَدَ إِلَيْهِ، فَإِذَا أَتَى السَّاحِرَ ضَرَبَهُ، فَشَكَا ذَلِكَ إِلَى الرَّاهِبِ فَقَالَ: إِذَا خَشِيتَ السَّاحِرَ فَقُلْ حَبَسَنِي أَهْلِي، وَإِذَا خَشِيتَ أَهْلَكَ فَقُلْ: حَبَسَنِي السَّاحِرُ» «سىلەردىن ئىلگىرىكى كىشىلەر ئارىسىدا بىر پادىشاھ ئۆتكەن بولۇپ، ئۇنىڭ بىر سېھىرگىرى بار ئىدى. ئۇ سېھىرگەر قېرىغاندا پادىشاھقا: مەن قېرىپ قالدىم، ماڭا بىر بالا ئەۋەتسەڭ، مەن ئۇنىڭغا سېھىرگەرلىكنى ئۆگىتىپ قويسام، دەپتۇ. پادىشاھ ئۇنىڭغا بىر بالىنى سېھىر ئۆگىنىشكە ئەۋەتىپتۇ. بالا يولدا كېتىۋېتىپ بىر راھىبقا ئۇچراپ قاپتۇ. ئۇ راھىبنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ، سۆزلىرىنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭغا قىزىقىپ قاپتۇ. ئۇ ھەركۇنى سېھىرگەرنىڭ يېنىغا بارغۇچە راھىبنىڭ قېشىدا ئولتۇرىدىكەن. سېھىرگەرنىڭ يېنىغا كەلگەندە، سېھىرگەر ئۇنى: كېچىكىپ قالدىڭ، دەپ ئۇرىدىكەن. ئۇ بالا بۇ ئىشنى راھىبقا شىكايەت قىپتۇ. راھىب ئۇنىڭغا: ئەگەر سېھىرگەردىن قورقساڭ، مېنى ئۆيدىكىلەر كېچىكتۈردى، دېگىن. ئەگەر ئۆيۈڭدىكىلەردىن قورقساڭ، مېنى سېھىرگەر كېچىكتۈردى دېگىن، دەپتۇ».

ئىمام نەۋەۋى ئۇ ھەدىسنىڭ شەرھىسىدە مۇنداق دەيدۇ: [ئۇ ھەدىس جەڭ ۋە ئۇنىڭ ئوخشىشىدا، مەيلى ئۆزىنىڭ جېنى بولسۇن ياكى ھۆرمەتكە ئىگە باشقا بىر كىشىنىڭ جېنى بولسۇن، جاننى ھالاكەتتىن قۇتقۇزۇشتا يالغان ئېيتىشنىڭ دۇرۇسلىقىنى ئۇقتۇرىدۇ].[2]

مەن: «مەزكۇر يالغانلار جەڭ ھالىتىدە بولمىغان ئىدى، لېكىن ئىمام نەۋەۋى ‹ئەگەر كاپىرغا يالغان ئېيتىش جەڭنىڭ غەيرىدە دۇرۇس بولسا، جەڭدە تېخىمۇ ئەۋزەل›، دېگەنلىككە ئىشارەت قىلماقچى بولسا كېرەك» دەپ ئويلايمەن. يۇقىرىقى ھەدىس بىلەن ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام ھەققىدىكى ھەدىس كاپىرلارنىڭ قىينىشىدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن يالغان ئېيتىشنىڭ دۇرۇسلۇقىنى ئۇقتۇرىدۇ.

ئىمام نەۋەۋى يەنە بىر ئورۇندا مۇنداق دەيدۇ: [ئۆلىمالار مۇنداق دېگەن: ئەگەر بىر زالىم يوشۇرۇنىۋالغان بىر ئادەمنى ئۆلتۈرمەكچى بولسا، يوشۇرۇپ قويغۇچى كىشىنىڭ ئۇ ئادەمنىڭ قەيەردە ئىكەنلىكى ھەققىدە «بىلمەيمەن» دەپ يالغان ئېيتىشنىڭ پەرز ئىكەنلىكىدە قىلچە ئىختىلاپ يوق].[3]

[1] «فەتھۇل بارى» 6- جىلد 392- بەت

[2] «شەرھۇ مۇسلىم» 18- جىلد 130- بەت

[3] «شەرھۇ مۇسلىم» 16- جىلد 158- بەت

❸ دۇنيالىق مەنپەئەتنى دەپ كاپىرغا يالغان ئېيتىش دۇرۇس. بۇنىڭغا دائىر ھەججاج ئىبنى ئىلات دېگەن كىشىنىڭ قىسسىسى بار بولۇپ، ئۇنىڭغا ئىبنى ھەجەر «جەڭدە يالغان ئېيتىش ھەققىدىكى باب)تا ئىشارەت قىلىپ مۇنداق دېگەن: [دۇنيالىق مەنپەئەتنى دەپ كاپىرغا يالغان ئېيتىشنى ئىمام ئەھمەد، ئىبنى ھەببان قاتارلىقلارنىڭ ھەججاج ئىبنى ئىلاتنىڭ قىسسىسى توغرىسىدىكى ئەنەس ﵁ دىن رىۋايەت قىلغان ھەدىسى كۈچلەندۈرىدۇ. ئۇ ھەدىسنى نەسەئىمۇ رىۋايەت قىلغان، ھاكىم سەھىھ دەپ قارىغان. ھەججاج ئىبنى ئىلات ئۆز مال-مۈلكىنى مەككە خەلقىدىن قۇتۇلدۇرۇپ ئېلىپ چىقىۋېلىشتىن ئىبارەت شەخسىي مەنپەئەتىنى دەپ، پەيغەمبەر ﷺ دىن ئۇ زات توغرۇلۇق خالىغان سۆزنى دېيىشكە، مەككە خەلقىگە خەيبەرلىكلەرنىڭ مۇسۇلمانلارنى مەغلۇپ قىلغانلىق خەۋىرىنى يەتكۈزۈشكە ۋە ئۇنىڭدىن باشقا ئۇ ھەقتىكى مەشھۇر ئەھۋاللارنى يەتكۈزۈشكە رۇخسەت سورىغان. ئۇ كىشىگە پەيغەمبەر ﷺ رۇخسەت بەرگەن. ھەججاج ئىبنى ئىلات قىسسىسىمۇ جەڭ ھالىتىدە ئەمەس ئىدى].[1]

بۇ جەڭ ۋە ئۇنىڭ غەيرىدە دۈشمەنگە يالغان ئېيتىشقا ئالاقىدار سۆزلەر بولۇپ، بۇنىڭ ھەممىسى ئالداشقا كىرىپ كېتىدۇ.

ئىككىنچى. مۇئاھىدە تۈزۈشمىگەن كاپىرنى قەستلەپ ئۆلتۈرۈشنىڭ دۇرۇسلۇقى

مۇئاھىدە تۈزۈشمىگەن كاپىر دېگەن ـــ ئۇرۇش قىلماسلىق توغرۇلۇق ئارىمىزدا كېلىشىم تۈزۈلمىگەن كاپىرنى كۆرسىتىدۇ. ئۇلار ئارىمىزدا كېلىشىم بولمىغان كاپىرلار بولۇش بىلەن بىرگە، الله ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە قاتتىق ئەزىيەت بەرگەنلىكتىن، ئۇلارنى قەستلەپ ئۆلتۈرۈش ھەققىدە ھەدىستىن دەلىل كەلگەن. بۇنىڭغا الله تائالانىڭ: **﴿فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَاحْصُرُوهُمْ وَاقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ﴾** **﴿مۇشرىكلارنى قەيەردە ئۇچراتساڭلار، شۇ يەردە ئۆلتۈرۈڭلار، ئەسىرگە ئېلىڭلار، قورشاڭلار، ئۇلارنىڭ ئۆتىدىغان يوللىرىنى كۆزىتىپ تۇرۇڭلار﴾**[2] دېگەن سۆزىدە ئىشارەت قىلىنغان. قۇرتۇبى مۇنداق دەيدۇ: **﴿ئۇلارنىڭ ئۆتىدىغان يوللىرىنى كۆزىتىپ تۇرۇڭلار﴾** دېگەنلىك ئۇلارنى كۆزىتىش ئۈچۈن، غەپلەت ئورنىدا ئولتۇرۇڭلار دېگەن بولىدۇ. مانا بۇ دەۋەت قىلماي تۇرۇپ، ئۇلارنى قەستلەپ ئۆلتۈرۈشنىڭ دۇرۇس ئىكەنلىكىگە دەلىلدۇر.

قۇرتۇبىنىڭ «دەۋەت قىلماي تۇرۇپ» دېگەن سۆزى دەۋەت ئىلگىرى يەتكەن كىشىلەرگە قارىتىلغان. **﴿وَاقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ﴾** **﴿ئۇلارنىڭ ئۆتىدىغان يوللىرىنى كۆزىتىپ تۇرۇڭلار﴾** دېگەن بۇ ئايەتتە دۈشمەننى كۆزىتىش ۋە ئۇنىڭغا ئايغاقچىلىق قىلىشنىڭ يولغا قويۇلۇشىغا دەلىل بار.

پەيغەمبەر ﷺ كەئب ئىبنى ئەشرەف ۋە ئەبۇ رافى ئىبنى ئەبۇ ھۇقەيق قاتارلىقلارنى ئۆلتۈرۈشكە بۇيرۇغان، ئۇ ئىككىلىسى يەھۇدىيلاردىن ئىدى.

❶ كەئب مۇشرىكلارنى مۇسۇلمانلارغا قارشى كۈشكۈرتەتتى، پەيغەمبەر ﷺ نى ئۆزىنىڭ شېئىرى بىلەن ھەجۋى قىلاتتى ۋە مۇسۇلمانلارنىڭ ئاياللىرىغا ياشلىقنى كۈيلەپ ناخشا ئېيتاتتى.

ئۇنى قەستلەپ ئۆلتۈرۈش قىسسىسىنى ئىمام بۇخارى ۋە ئىمام مۇسلىم رىۋايەت قىلغان.

---

[1] «فەتھۇل بارى» 6- جىلد 159- بەت

[2] سۈرە تەۋبە 5- ئايەت

ئۇ قىسسىنى ئىمام بۇخارى جابىر ﵁ دىن مۇنداق رىۋايەت قىلغان: «قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ لِكَعْبِ بْنِ الْأَشْرَفِ فَإِنَّهُ قَدْ آذَى اللَّهَ وَرَسُولَهُ. فَقَامَ مُحَمَّدُ بْنُ مَسْلَمَةَ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَتُحِبُّ أَنْ أَقْتُلَهُ؟ قَالَ: نَعَمْ قَالَ: فَأْذَنْ لِي أَنْ أَقُولَ شَيْئًا. قَالَ: قُلْ. فَأَتَاهُ مُحَمَّدُ بْنُ مَسْلَمَةَ» «پەيغەمبەر ﷺ: كەئب ئىبنى ئەشرەف الله ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ئازار يەتكۈزۈۋاتىدۇ، ئۇنىڭغا كىم تېتىيدۇ؟ دېدى. مۇھەممەد ئىبنى مەسلەمە ئورنىدىن تۇرۇپ: ئى رەسۇلۇللاھ! ئۇنى ئۆلتۈرۈۋېتىشىمنى ياقتۇرامسەن؟ دەپ سورىدى. پەيغەمبەر ﷺ: ھەئە، دەپ جاۋاب بەردى. مۇھەممەد ئىبنى مەسلەمە ئۇنداق بولسا (كەئبنى ئىشەندۈرۈش ئۈچۈن) مېنىڭ بەزى يالغان سۆزلەرنى قىلىشىمغا ئىجازەت بەرگىن، دېدى. پەيغەمبەر ﷺ: «قىلغىن» دېدى. مۇھەممەد ئىبنى مەسلەمە كەئبنىڭ قېشىغا كەلدى».[1]

بۇ ھەدىستە مۇھەممەد ئىبنى مەسلەمە ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرى ئۆزلىرىنىڭ پەيغەمبەر ﷺ دىن سىقىلغانلىقىنى ئېيتىپ كەئبنى گۇمانغا سېلىپ قويدى ۋە ئۇنىڭغا ھىيلە ئىشلىتىپ ئۇنى ئۆلتۈرۈۋەتتى. ئۇ مۇستەھكەم بىر قورغاننىڭ ئىچىدە ئىدى.

ئىبنى ھەجەر مۇنداق دەيدۇ: [ئىكرەمەنىڭ مۇرسەل يولى بىلەن رىۋايەت قىلغان ھەدىسىدە، يەھۇدىيلار چۆچۈگەن ھالەتتە پەيغەمبەر ﷺ نىڭ ئالدىغا كېلىپ: خوجىمىز قەستلەپ ئۆلتۈرۈلدى، دېيىشتى. ئۇلارغا پەيغەمبەر ﷺ ئۇنىڭ قىلمىشىنى، ئۇنىڭ پەيغەمبەر ﷺ گە قارشى كىشىلەرنى قۇتراتقانلىقى ۋە مۇسۇلمانلارغا ئازار بەرگەنلىكىنى ئەسلەتتى. سەئدنىڭ رىۋايىتىدە: «ئۇلار قورقۇپ ھېچقانداق سۆز قىلمىدى» دەپ بار].

ئىبنى ھەجەر سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ مۇنداق دەيدۇ: [بۇ ھەدىستە، ئەگەر ئومۇمىي دەۋەت مۇشرىككە يەتكەن بولسا، دەۋەت قىلمايلا ئۇنى ئۆلتۈرۈۋېتىشنىڭ دۇرۇس ئىكەنلىكى، شۇنداقلا، جەڭدە ئېھتىياجلىق بولغان سۆزنى دېگۈچى ئۇنىڭ ھەقىقىتىنى مەقسەت قىلماستىن دېيىشنىڭ دۇرۇسلۇقى بار].[2]

ئىمام بۇخارى بۇ ھەدىسنى كىتابۇل جىھادنىڭ «بابۇل كىزبى فىل ھەربى ـــ جەڭدە يالغان ئېيتىش ھەققىدىكى باب» ۋە «بابۇل فەتكى بىئەھلىل ھەربى ـــ ئەھلى ھەربنى ئۆلتۈرۈش ھەققىدىكى باب»لاردا كەلتۈرگەن.

كىمكى: «الله ۋە الله نىڭ رەسۇلىغا قارشى چىققۇچى كاپىرلارنى قەستلەپ ئۆلتۈرۈشنى خىيانەت ياكى ئىسلام دىنى بۇنى ھارام قىلىدۇ» دەپ سۈپەتلەيدىكەن، ئۇ ئازغۇن بولۇپ، قۇرئان ۋە ھەدىسنى ئىنكار قىلغۇچىدۇر.

ئىمام نەۋەۋى مۇنداق دەيدۇ: [قازى ئىياز مۇنداق دېگەن: ھېچبىر كىشىنىڭ كەئب ئىبنى ئەشرەفنى ئۆلتۈرۈشنى: «ئەھدىنى بۇزغانلىق» دېيىشى ھالال ئەمەس. بۇ سۆزنى بىر كىشى ئەلى ئىبنى ئەبۇ تالىپ ﵁ نىڭ ھۇزۇرىدا دېگەندە، ئۇ زات ئۇ كىشىنى ئۆلتۈرۈشكە بۇيرۇغان. ئاقىۋەت، ئۇنىڭ گەدىنىگە چېپىلغان ئىدى].[3]

---

[1] 4037ـ ھەدىس

[2] «فەتھۇل بارى» 7ـ جىلد 340ـ بەت

[3] «شەرھۇ مۇسلىم» 12ـ جىلد 160ـ بەت

بۇ ئاخىرقى قىسسىگە ئىمام قۇرتۇبى الله تائالانىڭ: **﴿فَقَاتِلُوا أَئِمَّةَ الْكُفْرِ﴾** ﴿**كۇفرىنىڭ كاتتىباشلىرىغا ئۇرۇش ئېچىڭلار**﴾[1] دېگەن سۆزىنىڭ تەپسىرىدە ئىشارەت قىلغان. ئۇنى ئىبنى تەيمىيىيە ئۆزىنىڭ «ئەسسارىمۇل مەسلۇل ئەلا شاتىمىر رەسۇل» ناملىق كىتابىدا كەلتۈرگەن ھەمدە مۇئاۋىيە ﵁ بىلەن مۇھەممەد ئىبنى مەسلەمە ﵁ نىڭ ئوتتۇرىسىدا يۈز بەرگەن قىسسىنى بايان قىلغان.*

❷ ئەبۇ رافى خەيبەرلىك يەھۇدىي بولۇپ، ھىجازنىڭ سودىگىرى ئىدى. ئۇ مەككىگە بېرىپ قۇرەيشنى پەيغەمبەر ﷺ گە قارشى ئۇرۇش قىلىشقا كۈشكۈرتۈش نەتىجىسىدە، قۇرەيشلىكلەر قوشۇن توپلىدى. ئۇ ئەھزاب غازىتىنىڭ ئوتىنى ياققۇچى ئادەم ئىدى. ئىمام بۇخارى بەرا ئىبنى ئازىب ﵁ دىن مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ، ئۇ مۇنداق دەيدۇ: «بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى أَبِي رَافِعٍ الْيَهُودِيِّ رِجَالًا مِنْ الْأَنْصَارِ فَأَمَّرَ عَلَيْهِمْ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَتِيكٍ وَكَانَ أَبُو رَافِعٍ يُؤْذِي رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَيُعِينُ عَلَيْهِ وَكَانَ فِي حِصْنٍ لَهُ بِأَرْضِ الْحِجَازِ» «پەيغەمبەر ﷺ ئەبۇ رافى دېگەن يەھۇدىينى ئۆلتۈرۈشكە بىر تۈركۈم ئەنسارلارنى ئەۋەتىپ، ئۇلارغا ئابدۇللاھ ئىبنى ئەتىك ﵁ نى ئەمىر قىلىپ بەرگەن ئىدى. ئەبۇ رافى پەيغەمبەر ﷺ گە ئازار بېرەتتى ۋە ئۇ زاتقا قارشى ياردەم بېرەتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ ھىجاز زېمىنىدىكى بىر ئىستىھكامىدا ئىدى».[2]

ئۇ بەرا ئىبنى ئازىبتىن يەنە مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ، ئۇ مۇنداق دەيدۇ: «بَعَثَ رَسُول اللَّه صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَهْطًا إِلَى أَبِي رَافِع، فَدَخَلَ عَلَيْهِ عَبْد اللَّه بْن عَتِيك بَيْتَهُ لَيْلًا وَهُوَ نَائِم فَقَتَلَهُ» «پەيغەمبەر ﷺ ئەبۇ رافىنى ئۆلتۈرۈشكە بىر تۈركۈم كىشىلەرنى ئەۋەتتى. ئابدۇللاھ ئىبنى ئەتىك ئۇنىڭ ئۆيىگە كېچىدە كىرىپ، ئۇنى ئۇخلاپ ياتقان ھالىتىدە ئۆلتۈرۈۋەتكەن ئىدى».[3]

ئىبنى ئەتىك ھەرخىل ھىيلىلەرنى ئىشلىتىپ ئۇنى ئۆلتۈرۈۋەتتى. ئۇ ھىيلە ئىشلىتىپ قورغانغا كىرىۋالدى. ئۇ يەھۇدىيلارنىڭ ئۆيلىرىنىڭ دەرۋازىلىرىنى تېشىدىن تاقاپ قويدى، ئاندىن ئەبۇ رافى تەرەپكە قاراپ ماڭدى. ئۇ قاچانىكى بىر دەرۋازىدىن كىرسە، ئۇنى ئىچىدىن تاقاپ قويدى. تونۇلۇپ قالماسلىقى ئۈچۈن ئاۋازىنى ھەم ئۆزگەرتكەن ئىدى.

ئىبنى ھەجەر مۇنداق دەيدۇ: [بۇ ھەدىستە، دەۋەت يەتكەن بولسىمۇ، كۇفرىدا چىڭ تۇرغان مۇشرىكنى قەستلەپ ئۆلتۈرۈشنىڭ دۇرۇس ئىكەنلىكى، پەيغەمبەر ﷺ گە قارشى قولى ۋە ئىقتىسادى ياكى تىلى بىلەن ھەمكارلاشقان ئادەمنى ئۆلتۈرۈۋېتىشنىڭ دۇرۇسلۇقى، ئۇرۇش ئەھلى بولغان كاپىرلارغا ئايغاقچىلىق قىلىپ، ئۇلارنىڭ غاپىل ھالىتىدە ئارقىسىغا چۈشۈشنىڭ دۇرۇس ئىكەنلىكى، مۇشرىكلارغا قارشى تۇرۇشتا قاتتىق قول بولۇشنىڭ ۋە مەنپەئەت يۈزىسىدىن سۆزنى

---

[1] سۈرە تەۋبە 12 ـ ئايەت

* بۇ گەپنى يەنە بىر ئادەم مۇئاۋىيە ﵁ نىڭ ھۇزۇرىدا دېگەندە، مۇھەممەد ئىبنى مەسلەمە ﵁ ئورنىدىن تۇرۇپ: بۇ گەپ سېنىڭ مەجلىسىڭدە دېيىلسە، سەن سۈكۈت قىلىپ تۇرامسەن؟ الله بىلەن قەسەمكى، مەن سەن بىلەن ھەرگىزمۇ بىر ئۆگزىنىڭ ئاستىدا تۇرمايمەن. ئەگەر مەن ئۇنى ئۇچرىتىپ قالسام، چوقۇم ئۆلتۈرىمەن، دېگەن ئىدى.

[2] 4039 ـ ھەدىس

[3] 4038 ـ ھەدىس

مۇجمەل قىلىشنىڭ دۇرۇسلۇقى، ئاز مۇسۇلمانلارنىڭ كۆپ مۇشرىكلارغا ھۇجۇم قىلىشىنىڭ دۇرۇسلۇقى قاتارلىق نۇرغۇنلىغان پايدىلار بار].[1]

بۇ مەسىلە توغرىسىدا شەيخ ئابدۇراھمان ئەددۇسەرى رەھىمەھۇللاھ الله تائالانىڭ: **﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾** **﴿(رەببىمىز) ساڭىلا ئىبادەت قىلىمىز ۋە سەندىنلا ياردەم تىلەيمىز﴾**[2] دېگەن سۆزىنىڭ تەپسىرىدە، بەندىچىلىك مەرتىۋىلىرىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: [ئىمكانىيىتىنىڭ يېتىشىچە كۈچ توپلاش، دىننىڭ مەجبۇرىيەتلىرىدىن ۋە دىننى بەرپا قىلىشقا زۆرۈر بولغان ئەمەللەردىن ھېسابلىنىدۇ. الله تائالاغا توغرا يوسۇندا ئىبادەت قىلغۇچى بۇ كۈچ تەييارلاشنى تەرك ئېتىش ياكى ئۇنىڭغا سەل قاراش ئۇياقتا تۇرسۇن، ئارقىغا تارتمايدۇ. يەنە الله تائالاغا جىھاد ئۈستىدە چىڭ تۇرۇپ ئىبادەت قىلغۇچىنىڭ ئۆزى؛ خۇداسىزلىق ۋە ئەخلاقسىزلىقنى تەشۋىق قىلغۇچىلار، الله تائالانىڭ ھەرقانداق ۋەھىيسىگە تەنە قىلغۇچىلار، قەلەم ئىشى ياكى تەشۋىقاتىنى توغرا بولغان دىننىڭ قارشىسىدا ئېلىپ بارغۇچىلاردىن ئىبارەت كۇفرىنىڭ پېشۋالىرىنى قەستلەپ ئۆلتۈرۈش ھەرىكىتىنى ئېلىپ بارىدۇ، چۈنكى بۇنداق ئادەملەر الله قا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ئازار بەرگۈچىلەر. يەر يۈزىدىكى ئاۋام خەلق بولسۇن ياكى خاس كىشىلەر بولسۇن بارلىق مۇسۇلمانلارنىڭ ئۇنى ھايات قالدۇرۇشى دۇرۇس ئەمەس، چۈنكى ئۇ ئەبۇ رافى ۋە ئۇنىڭدىن باشقا پەيغەمبەر ﷺ ئۇلارنى قەستلەپ ئۆلتۈرۈش چاقىرىقىنى ئوتتۇرىغا قويغان كىشىلەردىنمۇ زىيانلىق. ھازىرقى زاماندىكى ئۇلارنىڭ ۋارىسلىرىنى قەستلەپ ئۆلتۈرمەسلىك مۇستەفا ﷺ نىڭ ۋەسىيىتىنى ئەمەلدىن قالدۇرغانلىق، الله تائالاغا بولغان قۇلچىلىققا ئېغىر نۇقسان يەتكۈزگەنلىك ۋە الله تائالانىڭ دىنىنى ۋەيران قىلغۇچى ـــ بۇ جىنايەتچىلەرنىڭ يامان قىلمىشىغا ئوچۇق رۇخسەت قىلغانلىق. يۇقىرىقى ئىشلارنىڭ سادىر بولۇشى پەقەت الله تائالانىڭ دىنىغا بولغان غەيرەتسىزلىكنى ۋە الله نىڭ رازىلىقى ئۈچۈن غەزەپلەنمەسلىكنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. بۇ الله ۋە الله نىڭ پەيغەمبىرىگە بولغان مۇھەببەتتىكى ھەمدە الله ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە بولغان ھۆرمەتتىكى چوڭ نۇقسان بولۇپ، الله تائالاغا توغرا ۋە تەلەپكە لايىق ھەقىقىي ئىبادەت قىلغۇچىدىن سادىر بولمايدۇ].[3]

بۇ يەردە بىر سوئال تۇغۇلىدۇ، ئۇ بولسىمۇ ئەگەر كاپىرنى ئۆلتۈرۈش ئۇنىڭ ئاياللىرى ۋە كىچىك بالىلىرىنى ئۆلتۈرمەي مۇمكىن بولمىسا، ئۇلارنى ئۆلتۈرۈش دۇرۇس بولامدۇ ـ يوق؟

جاۋاب: ئۇلارنى ئۆلتۈرۈش گەرچە ئۇلار ئۇرۇش قىلمىغان ياكى ياردەملەشمىگەن بولسىمۇ دۇرۇس. ئەگەر كاپىرنى ئۆلتۈرۈش ئۇنىڭسىز مۇمكىن بولمىسا، ئۇلارنى ئۆلتۈرۈشنى مەقسەت قىلماسلىق شەرتى بىلەن ئۆلتۈرۈلىدۇ. بۇ مەسىلە توغرىسىدا ئىككى ھەدىس كەلگەن:

1 ـ ئىبنى ئۆمەر رضي الله عنه نىڭ ھەدىسى. ئۇ مۇنداق دەيدۇ: «وُجِدَتْ امْرَأَةٌ مَقْتُولَةً فِي بَعْضِ مَغَازِي رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَنَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ قَتْلِ النِّسَاءِ وَالصِّبْيَانِ» «پەيغەمبەر ﷺ قىلغان

[1] «فەتھۇل بارى» 7ـ جىلد 345ـ بەت

[2] سۈرە فاتىھە 5ـ ئايەت

[3] ئابدۇراھمان دۇسەرىنىڭ «تەفسىيرۇل قۇرئانىل ئەزىم» ناملىق كىتابى 1ـ جىلد 268ـ بەت، دارۇل ئەرقەم نەشرىياتى ھىجرىيە 1401ـ يىلى باسمىسى

غازاتلارنىڭ بىرىدە بىر ئايال ئۆلتۈرۈلگەن ھالەتتە تېپىلغاندا، پەيغەمبەر ﷺ ئايالار ۋە ئۇششاق بالىلارنى ئۆلتۈرۈشتىن توسقان».[1]

2. سەئبى ئىبنى جەسسامە ﷺ نىڭ ھەدىسى. ئۇ مۇنداق دەيدۇ: «سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الذَّرَارِيِّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ يُبَيَّتُونَ فَيُصِيبُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ وَذَرَارِيِّهِمْ فَقَالَ: هُمْ مِنْهُمْ» وَفِي رِوَايَة: «أَنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم قِيلَ لَهُ لَوْ أَنَّ خَيْلًا أَغَارَتْ مِنَ اللَّيْلِ فَأَصَابَتْ مِنْ أَبْنَاءِ الْمُشْرِكِينَ قَالَ هُمْ مِنْ آبَائِهِمْ» «پەيغەمبەر ﷺ دىن مۇشرىكلارغا كېچىدە ھۇجۇم قىلىپ، ئۇلارنىڭ ئايالىرى ۋە ئۇششاق بالىلىرىنى ئۆلتۈرۈپ قويغانلىق توغرۇلۇق سورالغاندا، پەيغەمبەر ﷺ: «مۇشرىكلارنىڭ ئايال ـ بالىلىرىمۇ شۇلارنىڭ جۈملىسىدىن» دېدى.[2]

يەنە بىر رىۋايەتتە، پەيغەمبەر ﷺ دىن: ئەگەر بىر ئاتلىق قوشۇن كېچىدە ھۇجۇم قىلىپ مۇشرىكلارنىڭ بالىلىرىنى ئۆلتۈرۈۋەتسىچۇ؟ دەپ سورالغاندا، پەيغەمبەر ﷺ: «ئۇلار دادىلىرىنىڭ جۈملىسىدىن» دېدى.[3]

ئىمام نەۋەۋى مۇنداق دەيدۇ: [«ئۇلار دادىلىرىنىڭ جۈملىسىدىن» دېگەنلىك، بۇنىڭ بىلەن، يەنى ئۇلارنى ئۆلتۈرۈۋېتىش بىلەن گۇناھ يوق دېگەنلىكتۇر. چۈنكى، دادىلىرىنىڭ مىراس، نىكاھ، قىساس ۋە دىيەت قاتارلىق ئىشلاردىكى ئەھكاملىرى ئۇلارنىڭ ئۈستىگە جارى بولىدۇ. مەقسەت ئۇلارنى زۇرۇرىيەتسىز قەستەن ئۆلتۈرۈشكە بولمايدۇ. ئايالار ۋە ئۇششاق بالىلارنى ئۆلتۈرۈشتىن توسۇش توغرۇلۇق كەلگەن يۇقىرىقى ھەدىستىن مەقسەت، ئۇلار ئايرىلىپ تۇرسا ئۆلتۈرۈلمەيدۇ. ئۇلارغا كېچىدە ھۇجۇم قىلىشنىڭ ۋە ئايالار ـ بالىلارنى كېچىدىكى ھۇجۇمدا ئۆلتۈرۈۋېتىشنىڭ دۇرۇسلۇقىدىن ئىبارەت بىز بايان قىلغان بۇ ھەدىس بىزنىڭ، ئىمام مالىكنىڭ، ئىمام ئەبۇ ھەنىفىنىڭ ۋە جۇمھۇرنىڭ مەزھىبىدۇر. كېچىدە ھۇجۇم قىلىش دېگەنلىك، ئەرنى ئايالدىن ۋە ئۇششاق بالىدىن ئاجرىتالمايدىغان ھالەتتە ئۇلار ئۈستىگە كېچىسى ھۇجۇم قىلىشنى كۆرسىتىدۇ. بۇ ھەدىستە كېچىدە ھۇجۇم قىلىشنىڭ دۇرۇسلۇقىغا، شۇنداقلا دەۋەت يەتكەن كىشىلەرگە بۇنى بىلدۈرۈپ قويماستىن ھۇجۇم قىلىشنىڭ دۇرۇسلۇقىغا، يەنە ‹كاپىرلارنىڭ بالىلىرىنىڭ دۇنيادىكى ھۆكمى دادىلىرىنىڭ ھۆكمىدۇر›، دېگەنگە دەلىل بار. ئەمما، ئۇلار بالاغەتكە يېتىشتىن بۇرۇن ئۆلۈپ كەتسە، ئۇلارنىڭ ئاخىرەتلىكى توغرىسىدا ئۈچ خىل قاراش بار].[4]

ئىبنى قۇدامە مۇنداق دەيدۇ: [كاپىرلارغا كېچىدە ھۇجۇم قىلىش، يەنى ئۇلارنى كېچىدە بېسىپ بېرىپ ئۆلتۈرۈش دۇرۇس. ئىمام ئەھمەد مۇنداق دېگەن: ‹كېچىدە ھۇجۇم قىلىش ئەيىب ھېسابلانمايدۇ. رۇملۇقلارغا قارشى ئېلىپ بېرىلغان غازاتمۇ كېچىدە ھۇجۇم قىلىش بىلەن بولغان›.

ئىمام ئەھمەد يەنە مۇنداق دەيدۇ: ‹بىز ھېچبىر كىشىنىڭ دۈشمەنگە كېچىدە ھۇجۇم قىلىشنى يامان كۆرگەنلىكىنى بىلمەيمىز›. ئىمام ئەھمەدكە سۇفيان زۇھرىدىن، ئۇ ئابدۇللاھدىن، ئۇ ئىبنى ئابباسدىن، ئۇ سەئبى ئىبنى جەسسامىدىن رىۋايەت قىلىپ مۇنۇ ھەدىسنى ئوقۇپ بەرگەن: مەن رەسۇلۇللاھ ﷺ دىن مۇشرىكلارنىڭ ئۆيلىرىگە كېچىدە ھۇجۇم قىلىپ، ئۇلارنىڭ ئايالىرى ۋە ئۇششاق

[1] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

[2] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

[3] مۇسلىم رىۋايىتى

[4] «شەھۇ مۇسلىم» 12ـ جىلد 48ـ بەتتىن 50ـ بەتكىچە

بالىلىرىنى ئۆلتۈرۈپ قويىمىز، دەپ سورالغاندا مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىغان ئىدىم: «ئاياللار ۋە ئۇششاق بالىلارمۇ مۇشرىكلارنىڭ جۈملىسىدىن».

ئەگەر پەيغەمبەر ﷺ ئاياللار ۋە ئۇششاق بالىلارنى ئۆلتۈرۈشتىن توسقانغۇ دېيىلسە: «بۇ ئۇلارنى قەستەن ئۆلتۈرۈۋېتىشكە قارىتىلغان» دەپ جاۋاب بېرىمىز.

ئىمام ئەھمەد مۇنداق دەيدۇ: ‹ئەمما، ئۇلارنى قەستەن ئۆلتۈرۈش توغرا ئەمەس›.

ئىمام ئەھمەد يەنە مۇنداق دەيدۇ: ‹سەئبىنىڭ ھەدىسى پەيغەمبەر ﷺ نىڭ ئاياللارنى ئۆلتۈرۈشتىن توسقان ۋاقتىدىن كېيىن ئىدى. پەيغەمبەر ﷺ نىڭ ئاياللارنى ئۆلتۈرۈشتىن توسۇشى ئەبۇ رافىنى ئۆلتۈرۈۋېتىشكە ئادەم ئەۋەتكەن ۋاقتىغا توغرا كېلىدۇ. ئۇ ئىككى ھەدىسنىڭ ئوتتۇرىسىنى مۇنداق بىرلەشتۈرۈش مۇمكىن. ئاياللار ۋە ئۇششاق بالىلارنى ئۆلتۈرۈشتىن توسقان ھەدىس قەستەنگە قارىتىلىدۇ. ئۆلتۈرۈش دۇرۇس دېگەن ھەدىس قەستەن بولمىغان ھالەتكە قارىتىلىدۇ›].[1]

ئىبنى ھەجەر سەئبىنىڭ ھەدىسىگە بەرگەن ئىزاھاتىدا، ئۇ ھەدىسنىڭ ھۆكمىنىڭ ئەمەلدىن قالغان بولۇشىنىڭ مۇمكىن ئىكەنلىكىگە ئىشارەت قىلغان، چۈنكى سۇنەن ئەبۇ داۋۇدتا ئۇ ھەدىسكە زۆھرىنىڭ سۆزىدىن ئازراق زىيادە سۆز كىرگۈزۈلگەن. ئەبۇ داۋۇد سەئبىنىڭ ھەدىسىنىڭ ئاخىرىدا مۇنداق دېگەن: [سوفيان مۇنداق دەيدۇ: زۆھرى مۇنداق دېگەن: شۇنىڭدىن كېيىن پەيغەمبەر ﷺ ئاياللار ۋە ئۇششاق بالىلارنى ئۆلتۈرۈشتىن توسقان»].

ئىبنى ھەجەر مۇنداق دەيدۇ: [زۆھرى بۇ سۆز بىلەن سەئبىنىڭ ھەدىسىنىڭ ئەمەلدىن قالدۇرۇلغانلىقىغا ئىشارەت قىلماقچى بولغان]. يەنە كېلىپ، ئاياللار ۋە ئۇششاق بالىلارنى ئۆلتۈرۈشتىن توسۇشنىڭ تارىخى ھەققىدىكى رىۋايەتلەر بىردەك ئەمەس. ئەبۇ داۋۇدنىڭ رىۋايىتىدە: «ئۇ توسۇش ئەبۇ رافىنىڭ قېشىغا ئۇنى ئۆلتۈرۈۋېتىشكە ئادەم ئەۋەتكەن ۋاقىتتا بولغان» دېيىلگەن. ئىبنى ھەببانىنىڭ رىۋايىتىدە: «ھۇنەين كۈنىسىدە ئىدى» دېيىلگەن.[2]

ئەبۇ بەكرى ئەلھازىمى بۇ ئىككى ھەدىسنى كەلتۈرۈپ مۇنداق دەيدۇ: [بىر تائىپە كىشىلەر: ‹بىرىنچى ھەدىس ئىككىنچى ھەدىسنى ئەمەلدىن قالدۇرىدۇ› دېگەن كۆز قاراشقا، يەنە بىر تائىپە بۇنىڭ ئەكسىگە بارغان. يەنە بىر تائىپە ئىككى ھەدىسنىڭ ئوتتۇرىسىنى بىرلەشتۈرۈشكە بارغان. ئاندىن ئىمام شافىئىنىڭ بىرلەشتۈرۈشنى كۈچلەندۈرىدىغان سۆزىنى كەلتۈرگەن.

ئىمام شافىئى مۇنداق دېگەن: ‹سەئبىنىڭ ھەدىسىنىڭ تارىخى پەيغەمبەر ﷺ نىڭ ئاخىرىدا قىلغان ھەج ئۆمرىگە توغرا كېلىدۇ. ئەگەر سەئبىنىڭ ھەدىسىنى پەيغەمبەر ﷺ ئىلگىرى قىلغان ئۆمرە ھەجدە دېگەن بولسا، ئەبۇ رافى ئۇنىڭدىن ئىلگىرى ئۆلتۈرۈلۈپ بولغان بولىدۇ. ئۇ شۇ يىلى ئۆلتۈرۈلگەنمۇ دېيىلگەن. ئەگەر ئاخىرقى قىلغان ئۆمرە ھەجدە دېگەن بولسا، الله ياخشى بىلگۈچى، شەكسىزكى، ئەبۇ رافىنى ئۆلتۈرۈۋېتىشكە بۇيرۇغاندىن كېيىن دېگەن بولىدۇ›.

ئىمام شافىئى رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دېگەن: ‹بىز پەيغەمبەر ﷺ نىڭ ئاياللار ۋە ئۇششاق بالىلارنى ئۆلتۈرۈشكە رۇخسەت بېرىپ، كېيىن ئۇنىڭدىن توسقانلىقىنى بىلمەيمىز. پەيغەمبەر ﷺ نىڭ ئاياللار ۋە ئۇششاق بالىلارنى ئۆلتۈرۈشتىن توسقانلىقىنىڭ مەنىسى، بىزنىڭ نەزىرىمىزدە،

[1] «ئەلمۇغنى ۋەششەرھۇل كەبىير» 10- جىلد 503- بەت

[2] «فەتھۇل بارى» 6- جىلد 147- بەت

الله ياخشى بىلگۈچى، ئۇلار ئۆلتۈرۈۋېتىشكە بۇيرۇلغان ئادەمدىن ئايرىم ھالەتتە، تونۇغىلى بولىدىغان شەكىلدە تۇرۇپ، ئۇلارنى قەستەن ئۆلتۈرۈشنى كۆرسىتىدۇ›.

پەيغەمبەر ﷺ نىڭ «ئايالار ۋە ئۇششاق بالىلارمۇ مۇشرىكلارنىڭ جۇملىسىدىن» دېگەن سۆزىنىڭ مەنىسى، ئۇلاردا ئىككى خىل سۈپەت جەملەنگەن. بىرى، ئۇلارنىڭ قېنىنى تۆكۈشنى توسۇپ قالىدىغان ئىماننىڭ ھۆكمى يوق. يەنە بىرى، شۇ رايونغا ھۇجۇم قىلىشتىن توسىدىغان ئىسلام دىيارىنىڭ ھۆكمى يوق دېگەنلىكتۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن، پەيغەمبەر ﷺ كاپىرلار رايونىغا كېچىدە ھۇجۇم قىلىشنى دۇرۇس قىلىپ بەرگەن ۋە ئۆزى ھەم بەنى مۇستەلەق قەبىلىسىگە تۈيۇقسىز ھۇجۇم قىلغان. ھەقىقىي ئىلىم شۇنى ئۇقتۇرىدۇكى، كېچىدە ھۇجۇم قىلىش ۋە تۈيۇقسىز ھۇجۇم قىلىش پەيغەمبەر ﷺ نىڭ رۇخسەت قىلىپ بېرىشى بىلەن ھالال بولغان. ھېچبىر كىشى كېچىدە ھۇجۇم قىلىپ ياكى تۈيۇقسىز ھۇجۇم قىلىپ، ئايالار ۋە ئۇششاق بالىلارنى ئۆلتۈرۈشتىن توسۇلمايدۇ. ئۇلارنى ئۆلتۈرۈۋەتكەن كىشىدىن گۇناھ، كاپارەت، دىيەت ۋە قىساس قاتارلىقلار ساقىت بولىدۇ. ئۇلارنىڭ (يەنى شۇ كاپىرلارنىڭ ئايال ۋە ئۇششاق بالىلىرىنىڭ) ئىسلامدا ھۆرمىتى يوق. بىر ئادەمنىڭ ئۇلارنى ئايرىم ھالەتتە تۇرغانلىقىنى بىلىپ تۇرۇپ، قەستەن ئۆلتۈرۈۋېتىشى دۇرۇس ئەمەس. پەيغەمبەر ﷺ نىڭ بالىلارنى ئۆلتۈرۈشتىن توسۇشى شۇنىڭ ئۈچۈنكى، ئۇلار كۇفرى يېشىغا يەتمىگەن. كۇفرى يېشىغا يېتىپ ئاندىن كۇفرى ئەملىنى قىلغان بولسا ئىدى، ئۆلتۈرۈلەر ئىدى. ئايالارنى ئۆلتۈرۈشتىن توسۇشى شۇنىڭ ئۈچۈنكى، ئۇلارنى ئۆلتۈرۈشنىڭ ھېچ مەنىسى يوق. يەنە كېلىپ، ئۇلار ۋە بالىلار قۇل ـ دېدەكلەر بولۇپ، ئەھلى ئىسلامغا كۈچ ـ قۇۋۋەت بولىدۇ›].[1]

ئىمام شافىئىنىڭ سۆزىنىڭ خۇلاسىسى، ئىمام نەۋەۋىنىڭ ئىلگىرى بايان قىلغان مۇنۇ سۆزى بىلەن بىردۇر: «ئايالار ۋە ئۇششاق بالىلار ئۆلتۈرۈلمەكچى بولغان كاپىرلاردىن ئايرىم تۇرمىسا، ئۇلارنى ئۆلتۈرۈشنى مەقسەت قىلماسلىق شەرتى بىلەن، ئۇلارنى ئۆلتۈرۈۋېتىشتە گۇناھ يوق، الله ياخشى بىلگۈچىدۇر».

ئۈچىنچى. ئىسلامدىكى مەخپىيەتچىلىك

ئىسلامدىكى مەخپىيەتچىلىكتىن بەزىدە ئومۇمەن كىشىلەرنى ئىسلامغا مەخپىي دەۋەت قىلىش كۆزدە تۇتۇلىدۇ ياكى ئۇ شەخسكە ۋە ئەسكىرىي خىزمەتلەرگە ئالاقىدار بولىدۇ. بۇلارنىڭ ھەربىرى دەلىلگە ئىگە.

1ـ دەۋەتتىكى مەخپىيەتچىلىك

ئەسلىدە ئىسلام دەۋىتى ئاشكارا قىلىنىدۇ. بۇنداق بولۇشى ئىسلام دەۋىتى ئومۇمىي خەلققە ئېلىپ بېرىلىدىغان تەشۋىقاتتۇر. بۇنىڭ دەلىلى الله تائالانىڭ: **﴿يَاأَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ﴾ ﴿ئى پەيغەمبەر! پەرۋەردىگارىڭ تەرىپىدىن ساڭا نازىل قىلىنغان ئەھكاملارنىڭ ھەممىسىنى يەتكۈزگىن، ئەگەر تولۇق يەتكۈزمىسەڭ، الله تاپشۇرغان ۋەزىپىنى ئادا قىلمىغان بولىسەن﴾**[2] دېگەن سۆزىدۇر.

[1] ئەلھازىمىنىڭ «ئەلئىئتىبارۇ فىن ناسىخى ۋەل مەنسۇخ» نامىلىق كىتابى 215ـ بەت، مەتبەئەتۇل ئەندەلۇس نەشرىياتى ھىجرىيە 1386ـ يىلى باسمىسى

[2] سۈرە مائىدە 67ـ ئايەت

شۇنداق تۇرۇقلۇق، پەيغەمبەر ﷺ ئۆز دەۋىتىنى تاكى الله تائالا ئۇ زاتقا رۇخسەت بەرگەنگە قەدەر، مەخپىي ھالەتتە ئېلىپ بارغان ئىدى.

ئىمام بۇخارى ئىبنى ئابباس رضي الله عنه دىن الله تائالانىڭ: **﴿وَلَا تَجْهَرْ بِصَلَاتِكَ وَلا تُخَافِتْ بِهَا﴾** ﴿**نامىزىڭدا (قىرائەتنى) (مۇشرىكلار ئاڭلاپ ساڭا ئەزىيەت يەتكۈزمەسلىكى ئۈچۈن) يۇقىرى ئاۋاز بىلەنمۇ ئوقۇمىغىن، (مۇئمىنلەر ئاڭلىماي قالماسلىقى ئۈچۈن) پەس ئاۋاز بىلەنمۇ ئوقۇمىغىن**﴾[1] دېگەن سۆزى توغرۇلۇق مۇنداق رىۋايەت قىلغان: {ئىبنى ئابباس مۇنداق دېگەن: ئۇ سۈرە پەيغەمبەر ﷺ مەككىدە يوشۇرۇنغان ھالەتتە نازىل بولغان ئىدى}.[2]

ئىبنى ھەجەر مۇنداق دەيدۇ: {«مەككىدە يوشۇرۇنغان ھالەتتە» دېگەنلىك ئىسلامنىڭ دەسلىۋىدە دېگەنلىكتۇر}.[3]

الله تائالانىڭ: **﴿فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ﴾** ﴿**ساڭا بۇيرۇلغاننى (يەنى پەرۋەردىگارىڭنىڭ ئەمرىنى) ئاشكارا ئوتتۇرىغا قويغىن، مۇشرىكلار(نىڭ مەسخىرىلىرىگە) پەرۋا قىلمىغىن**﴾[4] دېگەن سۆزىنىڭ تەپسىرىدە ئىبنى كەسىر مۇنداق دەيدۇ: {ئەبۇ ئۇبەيدە ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇدتىن رىۋايەت قىلىپ مۇنداق دەيدۇ، **﴿فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ﴾** ﴿**ساڭا بۇيرۇلغاننى (يەنى پەرۋەردىگارىڭنىڭ ئەمرىنى) ئاشكارا ئوتتۇرىغا قويغىن**﴾ دېگەن ئايەت نازىل بولغانغا قەدەر، پەيغەمبەر ﷺ يوشۇرۇنغان ھالەتتە ئىدى}.[5]

2ـ شەخسلەرنىڭ ئۆز ئىمانىنى مەخپىي تۇتۇشى (يەنى ئىمانىنى يوشۇرۇشى ـ ئا)

ئۇنىڭ دەلىللىرى:

الله تائالانىڭ: **﴿وَقَالَ رَجُلٌ مُؤْمِنٌ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ إِيمَانَهُ﴾** ﴿**فىرئەۋن خانىدانىغا مەنسۇپ، ئىمانىنى يوشۇرىدىغان بىر مۇئمىن ئادەم ئېيتتى**﴾[6] دېگەن سۆزى.

الله تائالا ئەسھابۇل كەھف توغرۇلۇق مۇنداق دېگەن: **﴿فَابْعَثُوا أَحَدَكُمْ بِوَرِقِكُمْ هَذِهِ إِلَى الْمَدِينَةِ فَلْيَنْظُرْ أَيُّهَا أَزْكَى طَعَامًا فَلْيَأْتِكُمْ بِرِزْقٍ مِنْهُ وَلْيَتَلَطَّفْ وَلَا يُشْعِرَنَّ بِكُمْ أَحَدًا إِنَّهُمْ إِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ يَرْجُمُوكُمْ أَوْ يُعِيدُوكُمْ فِي مِلَّتِهِمْ وَلَنْ تُفْلِحُوا إِذًا أَبَدًا﴾** ﴿**بىرىڭلارنى بۇيرۇڭلار، بۇ تەڭگىلەرنى شەھەرگە ئېلىپ بېرىپ، كىمنىڭ تامىقى ئەڭ پاكىز بولسا، ئۇنىڭدىن سىلەرگە سېتىۋېلىپ ئېلىپ كەلسۇن، ئۇ (شەھەرگە كىرىشتە ۋە تاماق سېتىۋېلىشتا) ئېھتىيات قىلسۇن، سىلەرنى ھېچكىشىگە تۇيدۇرمىسۇن. ئەگەر شەھەردىكى كىشىلەر سىلەرنى تۇتۇۋالسا، چالما ـ كېسەك قىلىپ ئۆلتۈرىدۇ ياكى سىلەرنى ئۆزلىرىنىڭ دىنىغا كىرىشكە مەجبۇرلايدۇ، مۇنداقتا ھەرگىزمۇ مەقسىتىڭلارغا ئېرىشەلمەيسىلەر**﴾.[7]

﴿وَلَا يُشْعِرَنَّ بِكُمْ أَحَدًا﴾ ﴿**ئۇ (شەھەرگە كىرىشتە ۋە تاماق سېتىۋېلىشتا) ئېھتىيات قىلسۇن، سىلەرنى ھېچكىشىگە تۇيدۇرمىسۇن**﴾ دېگەن سۆزى مەخپىيەتچىلىكنى بىلدۈرىدۇ.

---

[1] سۈرە ئىسرائ 110ـ ئايەت

[2] 4722ـ ھەدىس

[3] «فەتھۇل بارى» 8ـ جىلد 405ـ بەت

[4] سۈرە ھىجر 96ـ ئايەت

[5] «تەفسىيرۇ سۈرەتىل ھىجر»

[6] سۈرە غافىر 28ـ ئايەت

[7] سۈرە كەھف 19ـ، 20ـ ئايەتلەر

ئىبنى ئاببىاس ﵁ دىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ، پەيغەمبەر ﷺ مىقداد ﵁ غا: «إِذَا كَانَ رَجُلٌ مُؤْمِنٌ يُخْفِي إِيمَانَهُ مَعَ قَوْمٍ كُفَّارٍ فَأَظْهَرَ إِيمَانَهُ فَقَتَلْتَهُ فَكَذَلِكَ كُنْتَ أَنْتَ تُخْفِي إِيمَانَكَ بِمَكَّةَ مِنْ قَبْلُ» «كاپىرلار ئارىسىدا ئىمانىنى يوشۇرۇۋاتقان بىر مۇئمىن ئىمانىنى ئاشكارا قىلسا، ئۇنى ئۆلتۈردۈڭمۇ؟ سەنمۇ ئىلگىرى مەككىدە ئىمانىڭنى يوشۇراتتىڭغۇ!» دېگەن.[1]

ئەبۇ زەر ئەلغىفارى ﵁ نىڭ مۇسۇلمان بولۇش قىسسىسىدە، ئۇ پەيغەمبەر ﷺ نىڭ ئالدىغا كېلىپ: ماڭا ئىسلامنى بايان قىلغىن، دېگەن. ئۇ: پەيغەمبەر ﷺ ماڭا ئىسلامنى بايان قىلدى. مەن ئورنۇمدىلا مۇسۇلمان بولدۇم. پەيغەمبەر ﷺ ماڭا: «يَا أَبَا ذَرٍّ اكْتُمْ هَذَا الْأَمْرَ وَارْجِعْ إِلَى بَلَدِكَ فَإِذَا بَلَغَكَ ظُهُورُنَا فَأَقْبِلْ» فَقُلْتُ وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ لَأَصْرُخَنَّ بِهَا بَيْنَ أَظْهُرِهِمْ «ئى ئەبۇ زەر! بۇ ئىشنى مەخپىي تۇتقىن، يۇرتىڭغا قايتىپ كەت. ئەگەر ساڭا بىزنىڭ ئاشكارا مەيدانغا چىققانلىق خەۋىرىمىز يېتىپ بارسا، ئالدىمىزغا كەل» دېدى. مەن: سېنى ھەق بىلەن ئەۋەتكەن زات الله بىلەن قەسەمكى، ئەلۋەتتە مەن بۇ شاھادەت كەلىمىسىنى مۇشرىكلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئۈنلۈك ئاۋازدا جاكارلايمەن، دېدىم.[2]

ھەججاج ئىبنى ئىلات ئەسسىلمى ئۆز ئىمانىنى مەككە خەلقىدىن مەخپىي تۇتقان ھەمدە مەككىدىكى مال-مۈلۈكلىرىنى يىغىۋېلىش ئۈچۈن، ئۇلارغا يالغان ئېيتىش توغرۇلۇق پەيغەمبەر ﷺ دىن رۇخسەت سورىغان ئىدى.[3]

ئىمام مۇسلىم كىتابۇل ئىماننىڭ «خەۋپ ئىچىدىكى كىشىنىڭ ئىمانىنى يوشۇرۇشىنىڭ دۇرۇسلۇقى ھەققىدىكى باب»دا، ھۇزەيفە ﵁ دىن مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ، ئۇ مۇنداق دېگەن: كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ أَحْصُوا لِي كَمْ يَلْفِظُ الْإِسْلَامَ قَالَ فَقُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ أَتَخَافُ عَلَيْنَا وَنَحْنُ مَا بَيْنَ السِّتِّ مِائَةٍ إِلَى السَّبْعِ مِائَةٍ قَالَ إِنَّكُمْ لَا تَدْرُونَ لَعَلَّكُمْ أَنْ تُبْتَلَوْا قَالَ فَابْتُلِيَنَا حَتَّى جَعَلَ الرَّجُلُ مِنَّا لَا يُصَلِّي إِلَّا سِرًّا ورواه البخاري وفيه (فَلَقَدْ رَأَيْتُنَا ابْتُلِينَا حَتَّى إِنَّ الرَّجُلَ لَيُصَلِّي وَحْدَهُ وَهُوَ خَائِفٌ» بىز پەيغەمبەر ﷺ بىلەن بىللە ئىدۇق، ئۇ زات: «ماڭا قانچىلىك كىشىنىڭ ئىسلام كەلتۈرگەنلىكىنى ساناپ بېرىڭلار»، دېدى. بىز: ئى رەسۇلۇللاھ! بىزدىن ئەنسىرەۋاتاملا؟ ھالبۇكى، بىز ئالتە يۈزدىن يەتتە يۈزگىچە بولغان ئارىلىقتا تۇرساق، دېدۇق. پەيغەمبەر ﷺ: «سىلەر ھەقىقەتەن بىلمەيسىلەر، سىلەر سىنىلىشىڭلار مۇمكىن»، دېدى. ھۇزەيفە مۇنداق دەيدۇ: بىز سىنالدۇق، بىزنىڭ ئىچىمىزدىن بەزىلەر ھەتتا نامازنىمۇ مەخپىي ئوقۇيدىغان ھالەتكە كېلىپ قالغان ئىدى. ئىمام بۇخارىنىڭ رىۋايىتىدە: «مەن بىزنىڭ سىنالغانلىقىمىزنى كۆردۈم، قورققانلىقتىن بەزىلەر ھەتتا نامازنىمۇ ئۆزى يالغۇز ھالەتتە ئوقۇيتتى».[4] ئوقۇيتتى».[4]

---

[1] بۇخارى رىۋايىتى 6866- ھەدىس

[2] بۇخارى رىۋايىتى 3522- ھەدىس

[3] «ئەلبىدايە ۋەننىھايە» 4- جىلد 215- بەت

[4] 3060- ھەدىس

ئىمام نەۋەۋى مۇنداق دەيدۇ: {ئەمما، ھۇزەيفىنىڭ: «بىز سىنالدۇق، بىزنىڭ ئىچىمىزدىن بەزىلەر ھەتتا نامازنىمۇ مەخپىي ئوقۇيدىغان ھالەتكە كېلىپ قالغان ئىدى» دېگەن سۆزى كېيىن يۈز بەرگەن بەزى فىتنىلەر توغرىسىدا ئېيتىلغان بولۇشى مۇمكىن}.[1]

سىزنىڭ كۆرگىنىڭىزدەك، ئىماننى يوشۇرۇش (بىز ئۇنى مەخپىيەتچىلىك دەپ ئاتىدۇق ـ ئا) دۇرۇس ۋە يولغا قويۇلغان ئىش، بولۇپمۇ، كاپىرلارنىڭ ئەرزىيىتىدىن قورققان ھالەتتە تېخىمۇ شۇنداق.

شەيخۇل ئىسلام ئىبنى تەيمىيىە رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دېگەن: {مۇئمىنلەرنىڭ ئىچىدىن كىمكى بىرەر زېمىندا ياكى بىرەر ۋاقىتتا ئاجىز بولسا، ئۇ ئادەم سەۋر ئايىتىگە ۋە ئەھلى كىتاب ۋە مۇشرىكلاردىن ئىبارەت الله ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ئەزىيەت بېرىدىغان كىشىلەردىن يۈز ئۆرۈش ھەققىدىكى ئايەتلەرگە ئەمەل قىلسۇن. ئەمما، كۈچلۈكلەر دىنغا تەنە قىلىدىغان كۇفرىنىڭ پېشۋالىرىغا ئۇرۇش قىلىش ئايىتىگە ۋە ئەھلى كىتابلار بىلەن ﴿**تاكى ئۇلار سىلەرگە بويسۇنۇپ خار ھالدا جىزىيە تۆلىگەنگە قەدەر، ئۇرۇش قىلىڭلار**﴾ ئايىتىگە ئەمەل قىلسۇن}.[2]

3 ـ ئەسكىرىي خىزمەتلەردىكى مەخپىيەتچىلىك

دەۋەت ئەسلىدە ئاشكارا قىلىنىدۇ، مەخپىي قىلىش بولسا ئالاھىدە ئەھۋال. ئەمما، ئەسكىرىي خىزمەتلەر بۇنىڭ ئەكسىچە مەخپىي قىلىنىدىغان بولۇپ، مەلۇمات، سىر ۋە ھەرىكەت قاتارلىقلارنى مۇمكىن قەدەر مەخپىي قىلىش ۋاجىب. بۇنىڭ ھەممىسى دۈشمەنگە تۇيۇقسىز زەربە بېرىش نىشانىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈندۇر. ئۇ غەلىبە قىلىشنىڭ ئەڭ مۇھىم سەۋەبلىرىدىن ھېسابلىنىدۇ.

ئەسكىرىي خىزمەتلەرنى مەخپىي ئېلىپ بېرىشنىڭ دەلىللىرى تۆۋەندىكىچە:

❶ ئىمام بۇخارى كەئب ئىبنى مالىكتىن ئۇنىڭ تەبۇك غازىتىدىن قېلىپ قېلىش قىسسىسى توغرىسىدا مۇنداق رىۋايەت قىلغان، كەئب مۇنداق دەيدۇ: {وَلَمْ يَكُنْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُرِيدُ غَزْوَةً إِلَّا وَرَّى بِغَيْرِهَا حَتَّى كَانَتْ تِلْكَ الْغَزْوَةُ غَزَاهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي حَرٍّ شَدِيدٍ وَاسْتَقْبَلَ سَفَرًا بَعِيدًا وَمَفَازًا وَعَدُوًّا كَثِيرًا فَجَلَّى لِلْمُسْلِمِينَ أَمْرَهُمْ لِيَتَأَهَّبُوا أُهْبَةَ غَزْوِهِمْ فَأَخْبَرَهُمْ بِوَجْهِهِ الَّذِي يُرِيدُ} {پەيغەمبەر ﷺ ھەرقاچان بىرەر ئۇرۇشنى ئىرادە قىلسا، باشقا بىر ئۇرۇشتىن شەپە بېرىپ قويۇپ، قىلماقچى بولغان ئۇرۇشنى مەخپىي تۇتاتتى. پەيغەمبەر ﷺ بۇ قېتىمقى ئۇرۇشقا ناھايىتى ئىسسىق ۋاقىتتا يۈرۈش قىلغانلىق، سەپەر ئۇزۇن، يولدا چوڭ باياۋان بولغانلىقى ۋە دۈشمەن كۆپ بولغانلىق سەۋەبلەر تۈپەيلى؛ مۇسۇلمانلارنىڭ ئۇرۇشقا پۇختا تەييارلىق قىلىۋېلىشى ئۈچۈن، بۇ قېتىم بارىدىغان جاينى ئوچۇق ئېلان قىلغان ئىدى}.[3]

كەئب ئىبنى مالىكنىڭ: «پەيغەمبەر ﷺ بىرەر ئۇرۇشنى ئىرادە قىلسا، باشقا بىر ئۇرۇشتىن شەپە بېرىپ قويۇپ، قىلماقچى بولغان ئۇرۇشنى مەخپىي تۇتاتتى» دېگەن سۆزى، ئەسلىدە ئەسكىرىي خىزمەتلەرنىڭ مەخپىي ئىش ئىكەنلىكىگە دالالەت قىلىدۇ. بۇ ھەدىستە مەخپىيەتچىلىككە ئالاقىدار ئەمىرنىڭ ئەسكەرلەرنى ئۇلارنىڭ كۆپ قىسمىغا غازات قىلىدىغان تەرەپنى بىلدۈرمىگەن ھالەتتە

[1] «شەرھۇ مۇسلىم» 2 ـ جىلد 179 ـ بەت

[2] «ئەسسارىمۇل مەسلۇل» 221 ـ بەت

[3] 4418 ـ ھەدىس

غازاتقا ئېلىپ چىقىشىنىڭ دۇرۇس ئىكەنلىكىدىن ئىبارەت بىر پايدا بار. كەئبنىڭ: «مۇسۇلمانلارنىڭ ئۇرۇشقا پۇختا تەييارلىق قىلىۋېلىشى ئۈچۈن، بۇ قېتىم بارىدىغان جاينى ئوچۇق ئېلان قىلغان ئىدى» دېگەن سۆزى ئوچۇق ئېلان قىلىشتىن ئىبارەت بۇ ئەھۋالنىڭ پەقەت تەبۇك غازىتىغىلا خاس بولۇپ، ئۇنىڭدىن باشقا غازاتلاردا يۈز بەرمىگەنلىكىگە دەلىل بولىدۇ. مېنىڭ بۇ پايدىنى بايان قىلىشىم، ئەسكەرلەرنىڭ بىرىنىڭ: «مەن بارىدىغان جاينى بىلمىگىچىلىك غازاتقا چىقمايمەن» دېمەسلىكى ئۈچۈندۇر.

ھەدىستە يەنە بىر پايدا بار، ئۇ بولسىمۇ، مەلۇماتلارنى دۈشمەندىنلا ئەمەس، بەلكى دوستتىنمۇ مەخپىي تۇتۇش. مەقسەت، مەلۇماتلارنى تار دائىرىدە چەكلەپ قېلىش ۋە ئىمكان قەدەر ئۇنىڭ تارقىلىپ كېتىشىنى توسۇشتۇر، چۈنكى دۈشمەننىڭ كۆز-قۇلاقچىلىرى بولىدۇ؛ بەزىدە دوست سۆزلەپ قويىدۇ.

ھېكمەتتە مۇنداق كەلگەن: «سېنىڭ سىرىڭ سېنىڭ قېنىڭدۇر، ئۇنى قەيەردە قويۇشقا ئۆزۈڭ قارا».

❷ ئەنسارلار بىلەن ئېلىپ بېرىلغان «ئەقەبە بەيئىتى» مۇشۇ يوسۇندا مەخپىي بولغان ئىدى.[1]

❸ پەيغەمبەر ﷺ نىڭ مەككىدىن مەدىنىگە قىلغان ھىجرىتىمۇ شۇنىڭغا ئوخشاش مەخپىي بولغان ئىدى. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿إِلَّا تَنصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِيَ اثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا﴾ ﴿ئەگەر سىلەر الله نىڭ پەيغەمبىرىگە ياردەم قىلمىساڭلار (الله ياردەم قىلىدۇ)، الله ھەقىقەتەن ئۇنىڭغا ياردەم قىلغان ئىدى. ئۆز ۋاقتىدا كاپىرلار ئۇنى (مەككىدىن) ھەيدەپ چىقارغان ئىدى. ئۇنىڭغا پەقەت بىر كىشى (يەنى ئەبۇبەكرى سىددىق) ھەمراھ ئىدى. ئەينى زاماندا ئۇ ئىككىسى غاردا ئىدى. (رەسۇلۇللاھ) ھەمراھىغا: «غەم قىلمىغىن، الله ھەقىقەتەن بىز بىلەن بىللە» دەيتتى﴾**.[2] ئەبۇ بەكرى سىددىق رضي الله عنه مۇنداق دەيدۇ: {قُلْتُ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَا فِي الْغَارِ لَوْ أَنَّ أَحَدَهُمْ نَظَرَ تَحْتَ قَدَمَيْهِ لَأَبْصَرَنَا فَقَالَ مَا ظَنُّكَ يَا أَبَا بَكْرٍ بِاثْنَيْنِ اللَّهُ ثَالِثُهُمَا} {مەن غاردىكى چاغدا پەيغەمبەر ﷺ گە: ئەگەر ئۇلارنىڭ بىرەرسى پۇتىنىڭ ئاستىغا قارايدىغان بولسا، بىزنى كۆرۈپ قالىدۇ، دېدىم. پەيغەمبەر ﷺ: «ئى ئەبۇ بەكرى! ئىككى كىشى بولۇپ، ئۈچىنچىسى الله تائالا بولسا، قانداق ئويدا بولىسەن؟» دېدى.[3]

پەيغەمبەر ﷺ سۇراقە ئىبنى مالىكقا، ئۇ ئۇلارغا ئەگىشىۋالغان ۋاقىتتا، مۇنداق دېگەن: «أَخْفِ عَنَّا» «بىزنى مەخپىي تۇتقىن».[4]

❹ يەنە پەيغەمبەر ﷺ نىڭ ئابدۇللاھ ئىبنى جەھش رضي الله عنه قوشۇنىغا بۇيرۇغان تۆۋەندىكى ئىشىمۇ مەخپىيەتچىلىكنىڭ جۈملىسىدىندۇر: پەيغەمبەر ﷺ ئۇ كىشىگە بىر پارچە خەت يېزىپ بېرىپ، ئىككى كۈن ماڭغاندىن كېيىن خەتنى ئېچىپ، خەتتىكى ئىشنى ئىجرا قىلىشنى بۇيرۇدى. بۇ قىسسە الله خالىسا، 5- بابتا كېلىدۇ.

---

[1] «ئەلبىدايە ۋەننىھايە» 3- جىلد 160- بەت

[2] سۈرە تەۋبە 40- ئايەت

[3] بۇخارى رىۋايىتى 3653- ھەدىس

[4] بۇخارى رىۋايىتى 3906- ھەدىس

❺ دۈشمەنلەرگە قارشى ئايغاقچىلىق قىلىشمۇ ئەسكىرىي خىزمەتلەردىكى مەخپىيەتچىلىك ھېسابلىنىدۇ. پەيغەمبەر ﷺ دۈشمەنگە كۆز-قۇلاقچىلارنى ئەۋەتەتتى. ھۇزەيفە ﵁ نى بىرلەشمە قوشۇن لاگېرىغا ۋە زۇبەير ﵁ نى يالغۇز كۆزەتچىلىككە ئەۋەتكەن ئىدى. بۇ ھەقتە بۇنىڭدىن باشقىمۇ ئىسپاتلانغان سەھىھ ھەدىسلەر بار.

❻ نۇئەيم ئىبنى مەسئۇد ﵁ نىڭ ئۆز ئىمانىنى يوشۇرۇپ، بىرلەشمە قوشۇن بىلەن بەنى قۇرەيزە ئوتتۇرىسىدا ئىختىلاپ سېلىشىمۇ مەخپىيەتچىلىكنىڭ جۈملىسىدىن.

ئىبنى ئىسھاق مۇنداق دەيدۇ: نۇئەيم ئىبنى مەسئۇد ﵁ پەيغەمبەر ﷺ نىڭ ئالدىغا كېلىپ: ئى رەسۇلۇللاھ! مەن مۇسۇلمان بولدۇم. قەۋمىم مېنىڭ مۇسۇلمان بولغانلىقىمنى بىلمەيدۇ، مېنى خالىغان ئىشقا بۇيرۇغىن! دېگەندە، پەيغەمبەر ﷺ ئۇنىڭغا مۇنداق دېگەن: «إِنَّمَا أَنْتَ فِينَا رَجُلٌ وَاحِدٌ، فَخَذِّلْ عَنَّا إِنْ اسْتَطَعْتَ، فَإِنَّ الْحَرْبَ خَدْعَةٌ» «سەن ئىچىمىزدە مۇھىم بىر ئادەم، ئەگەر قادىر بولالىساڭ، دۈشمەنلەرنى بىزدىن ۋاز كەچتۈرگىن، چۈنكى ئۇرۇش تاكتىكىدۇر»].[1]

شەيخۇل ئىسلام ئىبنى تەيمىييە رەھىمەھۇللاھ مۇنداق بايان قىلغان: [مۇسۇلمان كىشىنىڭ مۇشۇنداق مەنپەئەتلەر يۈزىسىدىن، تاشقى كۆرۈنۈشتە مۇشرىكلارغا ئوخشاش كېيىنىپ، ئۆزىنى مۇشرىكلارغا ئوخشىتىشى دۇرۇس، بەلكى بەزىدە ۋاجىب].

ئىبنى تەيمىييە رەھىمەھۇللاھ يەنە مۇنداق دەيدۇ: [ئۆزىنى مۇشرىكلاردىن پەرقلەندۈرمەسلىك توغرۇلۇق كەلگەن بارلىق دەلىللەر پەقەت ھىجرەتنىڭ دەسلىپىدىكى ئىشلار بولۇپ، كېيىن ئەمەلدىن قالدۇرۇلغانلىقى ئېنىق. چۈنكى، ئۇ چاغدا يەھۇدىيلار مۇسۇلمانلاردىن نە ھېس-تۇيغۇ، نە كېيىنىش، نە ھېچقانداق بىر ئالامەت بىلەن پەرقلەنمەيتتى. ئاندىن (ئۆزىنى مۇشرىكلارغا ئوخشاتماسلىق) قۇرئان، ھەدىس ۋە ئىجمائىدا ئىسپاتلاندى. ئۆمەر ئىبنى خەتتاب ﵁ نىڭ زامانىسىدا، كاپىرلارغا قارشىلىق كۆرسىتىش، بەلگە ۋە ئۇسلۇبتا ئۇلاردىن ئايرىلىشتەك الله تائالانىڭ يولغا قويغان قانۇنى تولۇق ئاشكارا بولغان ئىدى. بۇنىڭ سەۋەبى شۇكى، ئۇلارغا قارشى تۇرۇش، جىھادتەك ھەمدە ئۇلارغا جىزىيە ۋە خارلىقنى مەجبۇرلاشتەك دىننىڭ ئاشكارا بولۇشى ۋە ئۈستۈن بولۇشى بىلەنلا ۋۇجۇدقا چىقىدۇ. دەسلەپتە مۇسۇلمانلار ئاجىز ئىدى، بۇ ۋاقىتتا ئۇلارغا قارشى تۇرۇش يولغا قويۇلمىدى. دىن كامىل ئاشكارا بولۇپ، ئۈستۈن بولىۋىدى، بۇ يولغا قويۇلدى.

بۈگۈنكى كۈندە ئەگەر بىر مۇسۇلمان ئۇرۇش رايونىدا ياكى (ئۇرۇش رايونى بولمىغان) كۇفرى دىيارىدا بولسا، ئۇ تاشقى كۆرۈنۈشتە قارشى تۇرۇشقا بۇيرۇلمايدۇ. چۈنكى، بۇنداق قىلغاندا، زىيان كېلىپ چىقىدۇ. بەلكى بىر كىشىنىڭ بەزى زامانلاردا، ئۇلار بىلەن تاشقى كۆرۈنۈشتە ئوخشاش بولۇشى مۇستەھەب بولىدۇ. ئەگەر شۇنداق قىلغاندا، ئۇلارنى دىنغا دەۋەت قىلىش، ئۇلارنىڭ ئىچكى ئىشلىرىدىن خەۋەردار بولۇپ، بۇنىڭ بىلەن مۇسۇلمانلارنى خەۋەرلەندۈرۈش، ئۇلارنىڭ زىيىنىنى مۇسۇلمانلاردىن قايتۇرۇش ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش ياخشى مەقسەتلەردىن ئىبارەت دىنىي مەنپەئەتلەر بولسا، بۇ ۋاجىب بولىدۇ. ئەمما، الله تائالا ئۆز دىنىنى غالىب قىلغان، كاپىرلارنى خار قىلىپ، ئۇلارغا جىزىيىنى تەيىن قىلغان ئىسلام دىيارى ۋە ھىجرەت دىيارىدا بولسا، قارشى تۇرۇش يولغا قويۇلغان.

[1] «ئەلبىدايە ۋەننىھايە» 4- جىلد 111- بەت؛ «فەتھۇل بارى» 7- جىلد 402- بەت

ئەگەر كاپىرلارغا ماسلىشىش ۋە قارشىلىشىش زامان ۋە ماكانىنىڭ ئوخشاش بولماسلىق ئېتىبارى بىلەن ئوخشىمايدىغانلىقى روشەنلەشسە، بۇ ھەقتىكى ھەدىسلەرنىڭ ھەقىقىتى ئوچۇقلىشىدۇ].[1]

مانا بۇ ئىسلامدىكى مەخپىيەتچىلىككە ئائىت شەرئىي دەلىللەر بىلەن كۆچلەندۈرۈلگەن سۆزلەر. سىز ئۇنىڭدىن: «ئىسلام مەخپىي خىزمەتنى بېكىتمەيدۇ» دەيدىغان ئادەمنىڭ خاتالىقىنى بىلىۋالالايسىز. ئېچىنارلىق يېرى شۇكى، ئۆزىنى ئىسلام دەۋەتچىسى دېگەن بەزى كىشىلەر باشقىلارنىڭ مەخپىيەتچىلىكنى تۇتۇشنى ئىنكار قىلىدۇ. بۇ ئىنكار شۇنىڭغا دالالەت قىلىدۇكى، الله يولىدا جىهاد قىلىشقا تەييارلىق كۆرۈش، بۇ ئىنكار قىلغۇچىلارنىڭ كۆڭلىگە كەچمىگەن. ئەگەر كەچكەن بولسا ئىدى، ئۇلار مەخپىيەتچىلىكنىڭ مەنىسىنى بىلگەن بولاتتى. بۇنى ئىنچىكە ئويلىنىڭ! بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿وَلَوْ أَرَادُوا الْخُرُوجَ لَأَعَدُّوا لَهُ عُدَّةً﴾ ﴿ئەگەر ئۇلارنىڭ جىهادقا چىقىش نىيىتى بولسا ئىدى، ئەلۋەتتە ئۇنىڭغا تەييارلىق قىلاتتى﴾**.[2]

مانا بۇ «جەڭ ئالداشتۇر» دېگەن بۆلەكتىكى ئاخىرقى سۆزىمىز.

19ـ بۆلەك. شەھىدلىكنى تەلەپ قىلىش ئۆزى بىۋاستە مەقسەت قىلىنماستىن، بەلكى دىننى ئۈستۈن قىلىش ئۈچۈن مەقسەت قىلىنغۇچىدۇر

بۇ ئابزاسنى يەنە مۇنداق ئىپادىلەشكىمۇ بولىدۇ: «جىهادنىڭ ئەسلىي مەقسىتى، شەھىدلىكنى تەلەپ قىلىش ئەمەس، بەلكى دىننى ئۈستۈن قىلىشتۇر».

شەھىدلىكنىڭ پەزىلىتى توغرىسىدا تۆۋەندىكى ئايەت ۋە ھەدىسلەر كەلگەن:

الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ﴾ ﴿شۇبھىسىزكى، الله مۇئمىنلەردىن ئۇلارنىڭ جانلىرىنى، مالىلرىنى ئۇلارغا جەننەتنى بېرىپ سېتىۋالدى﴾**.[3]

ئەبۇ ھۇرەيرە ﷺ دىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ، پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «انْتَدَبَ اللَّهُ لِمَنْ خَرَجَ فِي سَبِيلِهِ لَا يُخْرِجُهُ إِلَّا إِيمَانٌ بِي وَتَصْدِيقٌ بِرُسُلِي أَنْ أُرْجِعَهُ بِمَا نَالَ مِنْ أَجْرٍ أَوْ غَنِيمَةٍ أَوْ أُدْخِلَهُ الْجَنَّةَ وَلَوْلَا أَنْ أَشُقَّ عَلَى أُمَّتِي مَا قَعَدْتُ خَلْفَ سَرِيَّةٍ وَلَوَدِدْتُ أَنِّي أُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ أُحْيَا ثُمَّ أُقْتَلُ ثُمَّ أُحْيَا ثُمَّ أُقْتَلُ» «الله تائالا ئۆزىنىڭ يولىدا جىهادقا چىققان كىشىگە مۇنداق دەپ كېپىل بولدى: ‹ماڭا بولغان ئىمانى ۋە مېنىڭ پەيغەمبەرلىرىمگە بولغان تەستىقلا ئۇنى جىهادقا ئېلىپ چىققان كىشىنى مەن ئۇ ئېرىشكەن ساۋاب ياكى غەنىمەت بىلەن قايتۇرىمەن ياكى ئۇنى شەھىدلىككە نائىل قىلىپ، جەننەتكە كىرگۈزىمەن›. ئەگەر مەن ئۈممىتىمگە ئېغىرچىلىق بولۇپ قېلىشىنى دېمىسەم، بىرەر قوشۇننىڭ ئارقىسىدا جىهادتىن قېلىپ ئولتۇرۇپ قالمايتتىم. مەن ئەلۋەتتە الله يولىدا ئۆلتۈرۈلۈپ، يەنە تىرىلدۈرۈلۈپ، يەنە ئۆلتۈرۈلۈپ، يەنە تىرىلدۈرۈلۈپ، يەنە ئۆلتۈرۈلۈشۈمنى ئارزۇ قىلىمەن».[4]

ئەنەس ﷺ دىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ، پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «مَا أَحَدٌ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ يُحِبُّ أَنْ يَرْجِعَ إِلَى الدُّنْيَا وَلَهُ مَا عَلَى الْأَرْضِ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا الشَّهِيدُ يَتَمَنَّى أَنْ يَرْجِعَ إِلَى الدُّنْيَا فَيُقْتَلَ عَشْرَ مَرَّاتٍ لِمَا يَرَى مِنْ

[1] «ئىقتىزائۇس سىراتىل مۇستەقىيم» 1ـ جىلد 418ـ، 419ـ بەتلەر، ھىجرىيە 1404ـ يىلى نەشرى

[2] سۈرە تەۋبە 46ـ ئايەت

[3] سۈرە تەۋبە 111ـ ئايەت

[4] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

الْكَرَامَةِ» «شەھىدتىن باشقا جەننەتكە كىرگەن ھېچبىر كىشى، دۇنيادىكى بارلىق نەرسىلەر ئۇنىڭ ئىلكىدە بولغان تەقدىردىمۇ، بۇ دۇنياغا قايتىشنى ياقتۇرمايدۇ. پەقەت شەھىدلا ئۆزىگە قىلىنغان مەرھەمەتنى كۆرگەنلىكى ئۈچۈن، دۇنياغا قايتىپ، يەنە ١٠ قېتىم ئۆلتۈرۈلۈشنى ئارزۇ قىلىدۇ».[١]

ھەدىسنىڭ مەنىسى مۇنداق: كىمكى جەننەتكە كىرىدىكەن، جەننەتنىڭ نازۇ-نېئمەتلىرىدىن ئىبارەت ئېرىشكەن نەرسىسى بۈيۈك بولغانلىقتىن، گەرچە ئۇ يەر يۈزىدىكى بارلىق نەرسىلەرگە ئىگە بولغان تەقدىردىمۇ، دۇنياغا قايتىشنى ياخشى كۆرمەيدۇ. يەنە بىر ھەدىستە مۇنداق كەلگەن: «مَوْضِعُ سَوْطٍ فِي الْجَنَّةِ خَيْرٌ مِنْ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا» «جەننەتتىكى قامچا چاغلىق جاي دۇنيا ۋە ئۇنىڭدىكى نەرسىلەردىن ياخشى».[٢]

شەھىد ئۇنىڭدىن مۇستەسنا بولۇپ، ئۇ جەننەتتە ئېرىشكەن مەرتىۋە ھەسسىلەپ كۆپەيتىلگەنلىكى ئۈچۈن، دۇنياغا قايتىپ، الله تائالا يولىدا بىر نەچچە قېتىم ئۆلتۈرۈلۈشنى ياخشى كۆرىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئىبنى ھەجەر مۇنداق دەيدۇ: {ئىبنى بەتتال مۇنداق دېگەن: بۇ ھەدىس شەھىدلىكنىڭ پەزىلىتى توغرىسىدا كەلگەن ئەڭ بۈيۈك ھەدىستۇر}.[٣]

بۇ يەردە شەھىدلىككە ئالاقىدار بىر نەچچە ئىشلاردىن ئاگاھلاندۇرۇپ ئۆتۈشكە توغرا كېلىدۇ:

بىرىنچى. غەلىبە-نۇسرەتكە ئېرىشىشتىكى شەھىدلىكنى ياخشى كۆرۈشنىڭ ئىجابىي تەسىرى

ئىككىنچى. قاراملىقنىڭ ئاپىتى

ئۈچىنچى. قورقۇنچاقلىقنىڭ ئاپىتى

تۆتىنچى. چېكىنىشنىڭ ئاپىتى

بىرىنچى. غەلىبە-نۇسرەتكە ئېرىشىشتىكى شەھىدلىكنى ياخشى كۆرۈشنىڭ ئىجابىي تەسىرى

شەھىدلىكنى ئارزۇ قىلىش ۋە ئۇنىڭغا ھېرىس بولۇش — مۇئمىنگە ئۇرۇشتا ئالغا ئىلگىرىلەشكە تۈرتكە بولىدىغان ئەڭ چوڭ ئامىل ھېسابلىنىدۇ. شۇ ۋەجىدىن شەھىدلىك خۇددى ئاخىرەتتە جەننەتكە كىرىشنىڭ بېلىتى بولغىنىدەك، دۇنيادا غەلىبە-نۇسرەتنىڭ كاپالىتىدۇر. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنْ الْمُؤْمِنِينَ أَنفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنَّ لَهُمْ الْجَنَّةَ﴾** ﴿شۈبھىسىزكى، **الله مۇئمىنلەردىن ئۇلارنىڭ جانلىرىنى، ماللىرىنى ئۇلارغا جەننەتنى بېرىپ سېتىۋالدى﴾**.[٤]

شەھىدلىككە ھېرىس بولۇش مۇسۇلمانلارنىڭ ئادىتى بولغىنىدەك، ئۇ سان ۋە تەييارلىقتىكى كەمچىللىكنىڭ ئورنىنى تولدۇرىدۇ. بۇ ھېرىسمەنلىك ئۇلارنىڭ دۈشمەنلىرىنى قورقىتىدۇ. بولۇپمۇ، سىز دۈشمىنىڭىزنىڭ بۇنىڭ ئەكسىچە ئىكەنلىكىنى بىلسىڭىز، ئەھۋال تېخىمۇ شۇنداق، چۈنكى كاپىر ھاياتلىققا ئىنسانلارنىڭ ئەڭ ھېرىسمىنىدۇر. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿قُلْ إِنْ كَانَتْ لَكُمْ الدَّارُ الْآخِرَةُ عِنْدَ اللَّهِ خَالِصَةً مِنْ دُونِ النَّاسِ فَتَمَنَّوْا الْمَوْتَ إِنْ كُنتُمْ صَادِقِينَ وَلَنْ يَتَمَنَّوْهُ أَبَدًا بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ وَاللَّهُ**

---

[١] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

[٢] بۇخارى رىۋايىتى

[٣] «فەتھۇل بارى» 6- جىلد 33- بەت

[٤] سۈرە تەۋبە 111- ئايەت

عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ وَلَتَجِدَنَّهُمْ أَحْرَصَ النَّاسِ عَلَى حَيَاةٍ وَمِنْ الَّذِينَ أَشْرَكُوا يَوَدُّ أَحَدُهُمْ لَوْ يُعَمَّرُ أَلْفَ سَنَةٍ وَمَا هُوَ بِمُزَحْزِحِهِ مِنْ الْعَذَابِ أَنْ يُعَمَّرَ﴾ ﴿ئۇلارغا: «ئەگەر ئاخىرەت يۇرتى (يەنى جەننەت) الله نىڭ قېشىدا (سىلەر گۇمان قىلغاندەك) باشقىلارغا ئەمەس، يالغۇز سىلەرگىلا خاس بولسا، (سىلەرنى جەننەتكە ئۇلاشتۇرىدىغان) ئۆلۈمنى ئارزۇ قىلىپ بېقىڭلار! (جەننەت بىزگىلا خاس دېگەن سۆزۈڭلاردا) راستچىل بولساڭلار» دېگىن. ئۇلار قىلغان يامان ئەمەللىرى سەۋەبلىك، ئۆلۈمنى ھەرگىزمۇ ئارزۇ قىلمايدۇ. الله زالىملارنى ئوبدان بىلگۈچىدۇر. شۇبھىسىزكى، ئۇلارنى ھاياتقا ھەممە كىشىدىن، ھەتتا مۇشرىكلاردىنمۇ ھېرىس كۆرىسەن. ھەربىرى مىڭ يىل ئۆمۈر كۆرۈشنى ئارزۇ قىلىدۇ، ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرۈش ئۇلارنى ئازابتىن قۇتۇلدۇرۇپ قالالمايدۇ﴾.[1]

سىز الله تائالانىڭ: ﴿ئۇلار ئۆلۈمنى ھەرگىزمۇ ئارزۇ قىلمايدۇ﴾ دېگەن سۆزىنى ۋە: ﴿وَلَتَجِدَنَّهُمْ أَحْرَصَ النَّاسِ عَلَى حَيَاةٍ﴾ ﴿شۇبھىسىزكى، ئۇلارنى ھاياتقا ھەممە كىشىدىن ھېرىس كۆرىسەن﴾ دېگەن سۆزىنى ئانالىز قىلىڭ ۋە بۇنى ئەنەس ﷺ نىڭ يۇقىرىقى ھەدىسىدىكى پەيغەمبەر ﷺ نىڭ: «پەقەت شەھىدلا ئۆزىگە قىلىنغان مەرھەمەتنى كۆرگەنلىكى ئۈچۈن، دۇنياغا قايتىپ يەنە ۱۰ قېتىم ئۆلتۈرۈلۈشنى ئارزۇ قىلىدۇ» دېگەن سۆزى بىلەن بىرلەشتۈرۈڭ. مۇئمىن ئۆلۈم ۋە شەھىدلىككە قانچىلىك ھېرىس بولسا، كاپىر ئۆلۈمدىن شۇنچىلىك قورقىدۇ ۋە دۇنياغا شۇنچىلىك ھېرىس بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، شەھىدلىك ۋە ئۇنىڭ پەزىلىتىنى مۇسۇلمانلارنىڭ زېھىنلىرىگە سىڭدۈرۈش كېرەك ھەمدە بۇ ئۇقۇمنى ئىماني تەييارلىق، ساھابىلەر ۋە سەلەف ـ سالىھلارنىڭ غازاتلاردىكى تەرجىمىھاللىرىنى دەرىس قىلىش ئارقىلىق كۈچەيتىش كېرەك. مەن بۇ يەردە گەرچە ئىنسان مال ـ دۇنياغا قادىر بولسىمۇ، ئۇنىڭ راھەت ـ پاراغەتنى تاشلاش ۋە يىرىك تۇرمۇشقا ئادەتلىنىشىنىڭ ئەھمىيىتىنى تەكرار ئەسلىتىمەن، چۈنكى بۇ يىرىك تۇرمۇشنىڭ ئۇرۇشتا سەۋرچان بولۇشتا ئالاھىدە تەسىرى بار.

بۇ يەردە شۇنىڭغا ئاگاھلاندۇرۇش كېرەككى، شەھىدلىكنى ياخشى كۆرۈش، (دۇشمەننى) توسۇش سىياسىتىنىڭ بىر قىسمى بولۇپ، ئۇ مۇسۇلمانلار زېھنىدىكى جىھاد نەزەريىسىنىڭ ئەڭ مۇھىم بىر پرىنسىپى ھېسابلىنىدۇ. بۇ ھەقتە پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «نُصِرْتُ بِالرُّعْبِ مَسِيرَةَ شَهْرٍ» «مەن بىر ئايلىق مۇساپىگىچە كاپىرلارنىڭ قەلبىگە قورقۇنچ سېلىش بىلەن ياردەم بېرىلدىم».[2]

بۇ ئالاھىدىلىك پەيغەمبەر ﷺ گىلا خاس دەپ قارالمايدۇ.

(دۇشمەننى) توسۇش پرىنسىپى ئىككى نەرسىگە ئەمەل قىلىش ئارقىلىق ۋۇجۇدقا چىقىدۇ:

1. تۇز سىزىق (يەنى مىقدار سىزىقى ـ ئا)

ئۇ الله تائالانىڭ: ﴿وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخَرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ﴾ ﴿دۇشمەنلىرىڭلار (بىلەن ئۇرۇش قىلىش) ئۈچۈن، قولۇڭلاردىن كېلىشچە قورال كۈچى، جەڭ ئېتى تەييارلاڭلار. بۇنىڭ بىلەن، الله نىڭ دۇشمەننى، ئۆزۈڭلارنىڭ دۇشمەنلىرىڭلارنى ۋە ئۇلاردىن باشقا دۇشمەنلەرنى قورقىتىسىلەر. ئۇلارنى سىلەر تونۇمايسىلەر، الله تونۇيدۇ. سىلەرنىڭ الله يولىدا سەرپ قىلغىنىڭلار مەيلى نېمە بولسا بولسۇن،

[1] سۇرە بەقەرە 94ـ ئايەتتىن 96ـ ئايەتكىچە
[2] بۇخارى رىۋايىتى

سىلەرگە ئۇنىڭ ساۋابى تولۇق بېرىلىدۇ، سىلەرگە زۇلۇم قىلىنمايدۇ (يەنى بۇ ساۋابتىن ھېچنەرسە كېمەيتىلمەيدۇ)﴾[1] دېگەن سۆزىدە كەلگەن. بۇ ئايەتتىكى توسۇش الله تائالانىڭ: ﴿تُرْهِبُونَ بِهِ﴾ ﴿بۇنىڭ بىلەن قورقىتىسىلەر﴾ دېگەن سۆزىدە روشەن بولۇپ، ئۇنىڭ ۋاسىتىسى كۈچ ـ قۇۋۋەتتۇر. بۇ قۇۋۋەتنىڭ ۋاسىتىلىرى ئىقتىساد، ئادەم ۋە قورال ـ ياراق قاتارلىقلار.

2. تىك سىزىق (يەنى سۈپەت سىزىقى ـ ئا)

ئۇنىڭ ئىككى قىسمى بار بولۇپ، بىرى، ماددىي قىسىم. ئۇ مۇسۇلمان شەخسنىڭ ئۇرۇش قىلىش قابىلىيىتىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش ئارقىلىق ئېلىپ بېرىلىدۇ. بۇ ھەقتە پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «الْمُؤْمِنُ الْقَوِيُّ خَيْرٌ وَأَحَبُّ إِلَى اللَّهِ مِنْ الْمُؤْمِنِ الضَّعِيفِ» «كۈچلۈك مۇئمىن ياخشىدۇر، الله تائالا ئاجىز مۇئمىنگە قارىغاندا كۈچلۈك مۇئمىننى بەكرەك ياخشى كۆرىدۇ».[2]

يەنە بىرى، مەنىۋى قىسىم بولۇپ، ئۇ مۇسۇلمانلارنىڭ كۆڭلىگە شەھىدلىكنى ياخشى كۆرۈش ۋە سەۋر قىلىش چۈشەنچىلىرىنى سىڭدۈرۈش ئارقىلىق ئېلىپ بېرىلىدۇ. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: ﴿اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا﴾ ﴿تائەت ـ ئىبادەتنىڭ مۇشەققەتلىرىگە ۋە سىلەرگە يەتكەن ئېغىرچىلىقلارغا سەۋر قىلىڭلار، دۈشمەنلەرگە زىيادە چىداملىق بولۇڭلار، (چېگرالىرىڭلارنى ساقلاپ) جىھادقا تەييار تۇرۇڭلار﴾،[3] يەنە مۇنداق دېگەن: ﴿إِنْ تَكُونُوا تَأْلَمُونَ فَإِنَّهُمْ يَأْلَمُونَ كَمَا تَأْلَمُونَ وَتَرْجُونَ مِنْ اللَّهِ مَا لا يَرْجُونَ﴾ ﴿ئەگەر سىلەر قىينالساڭلار، ئۇلارمۇ خۇددى سىلەرگە ئوخشاش قىينىلىدۇ، سىلەر ئۇلار ئۈمىد قىلمايدىغان نەرسىنى (يەنى شەھىد بولۇش، ساۋاب ۋە غەلىبىنى) الله دىن ئۈمىد قىلىسىلەر﴾.[4]

پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «وَاعْلَمْ أَنَّ النَّصْرَ مَعَ الصَّبْرِ» «بىلگىنكى، سەۋر قىلىش بىلەن غەلىبە ـ نۇسرەت بار».[5]

بىز ئىمانىي تەييارلىق مەسىلىسىدە توختىلىۋاتقان بولغاچقا، مەن تەكرار ئەسلىتىمەنكى، تائەت ـ ئىبادەتلەرنى قىلىش ۋە گۇناھ ـ مەئسىيەتلەرنى تەرك ئېتىش ئارقىلىق الله تائالاغا تەقۋالىق قىلىش، ئۇرۇش مەيدانىدا بىۋاسىتە تەسىر كۆرسىتىدۇ. الله تائالا تەقۋادارلارغا ئۇلارنىڭ دۈشمىنىنى لەرزىگە سېلىش ئارقىلىق كېپىل بولدى. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: ﴿إِذْ يُوحِي رَبُّكَ إِلَى الْمَلَائِكَةِ أَنِّي مَعَكُمْ فَثَبِّتُوا الَّذِينَ آمَنُوا سَأُلْقِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ﴾ ﴿ئۆز ۋاقتىدا پەرۋەردىگارىڭ پەرىشتىلەرگە: «مەن سىلەر بىلەن بىللە، مۇئمىنلەرنى (ئۇرۇش مەيدانىدا) ساباتلىق قىلىڭلار، كاپىرلارنىڭ دىللىرىغا قورقۇنچ سالىمەن» دەپ ۋەھىي قىلدى﴾.[6]

يەنە مۇنداق دېگەن: ﴿وَلَوْ قَاتَلَكُمْ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوَلَّوْا الأَدْبَارَ ثُمَّ لَا يَجِدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا سُنَّةَ اللَّهِ الَّتِي قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلُ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا﴾ ﴿ئەگەر كاپىرلار سىلەر بىلەن (ھۇدەيبىيىدە) ئۇرۇشسا، ئەلۋەتتە، ئارقىسىغا قاراپ قاچاتتى، ئاندىن (ئۆزلىرىگە) ھېچ ئىگە ۋە ياردەمچى تاپالمايتتى. بۇ (يەنى كاپىرلارنى مەغلۇپ

[1] سۈرە ئەنفال 60 ـ ئايەت
[2] مۇسلىم رىۋايىتى
[3] سۈرە ئال ئىمران 200 ـ ئايەت
[4] سۈرە نىسائ 104 ـ ئايەت
[5] ئىبنى ئەبى ئاسىمنىڭ «ئەسسۈننە» ناملىق كىتابى 1 ـ جىلد 313 ـ بەت
[6] سۈرە ئەنفال 12 ـ ئايەت

قىلىش، مۇئمىنلەرنى غەلىبە قىلدۇرۇش) الله نىڭ ئىلگىرىدىن تارتىپ تۇتۇپ كېلىۋاتقان يولىدۇر، الله نىڭ يولىدا ھېچقانداق ئۆزگىرىش تاپالمايسەن (يەنى الله نىڭ تۇتقان يولى ئۆزگەرمەيدۇ)﴾.[1]

شۇنىڭ ئۈچۈن، تەقۋادارلىق ۋە ياخشى ئەمەل دۈشمەننى توسۇش سىياسىتىنىڭ ئايرىلماس بىر قىسمى. بۇ چۈشەنچە خۇددى ئۆمەر ﵁ نىڭ سەئد ئىبنى ئەبۇ ۋەققاس ﵁ غا پارسلارغا غازات قىلىش ئۈچۈن يۈرۈش قىلغان ۋاقتىدا ئايدىڭلاشتۇرغىنىدەك، ئۈممەتنىڭ ئىلگىرىكىلىرىنىڭ زېھىنلىرىدە ئېنىق ۋە قارار ئالغان ئىدى. مەن ئۇ قىسسىنىڭ بىر قىسمىنى ئىلگىرى بايان قىلغان ئىدىم.

ئىككىنچى. قاراملىقنىڭ ئاپىتى

شەھىدلىكنىڭ ئۆزى مەقسەت قىلىنماستىن، بەلكى ئۇ دىننى ئالىي قىلىش ئۈچۈن مەقسەت قىلىنىدۇ. تۆۋەندە بايان قىلىنىدىغان بىر نەچچە ئورۇندىكى شەھىدلىك ئۇنىڭدىن مۇستەسنا. شەھىدلىكنى ئارزۇ قىلىش ۋە ئۇرۇشتا ئۇنىڭغا نەپسىنى توغرا قىلىش، شەھىدلىكنىڭ بىرىنچى مەقسىتى بولۇپ قالماسلىق شەرتى بىلەن ئەيىبلەنمەيدۇ. بەلكى بىرىنچى مەقسەت، دىننى ئۈستۈنلۈككە ئېرىشتۈرۈش بولىدۇ. يەنە بىر مەنە بىلەن ئېيتقاندا، مۇسۇلمان كىشىنىڭ پەقەت شەھىدلىكنى دەپ دۈشمەنگە بېرىدىغان زەربىسىنىڭ نەتىجىسىگە قارىماي، ئۇرۇشقا كىرىپ كېتىشى لايىق ئەمەس. بۇنىڭ دەلىلى:

- پەيغەمبەر ﷺ نىڭ: «مَنْ قَاتَلَ لِتَكُونَ كَلِمَةُ اللهِ هِيَ الْعُلْيَا فَهُوَ فِي سَبِيلِ اللهِ» «كىمكى الله نىڭ تەۋھىد كەلىمىسىنى ئۈستۈنلۈككە ئېرىشتۈرۈش ئۈچۈن ئۇرۇش قىلىدىكەن، ئەنە شۇ الله يولىدا ئۇرۇش قىلغان بولىدۇ» دېگەن سۆزىدۇر.[2] پەيغەمبەر ﷺ جىھادتىن بولغان مەقسەتنى الله تائالانىڭ سۆزىنى ئالىي قىلىش قىلىپ بېكىتتى. ۋاھالەنكى، گاھىدا بولۇپ، گاھىدا بولمايدىغان شەھىدلىك قىلىپ بېكىتمىدى.

شەھىدلىك مەرتىۋىسى الله تائالا تاللىغان كىشىگىلا نېسىپ بولىدۇ. بۇ ھەقتە الله مۇنداق دېگەن: **﴿وَيَتَّخِذَ مِنْكُمْ شُهَدَاءَ﴾ ﴿سىلەرنى شەھىدلەردىن قىلىشى (يەنى سىلەردىن بەزىلەرنى شەھىدلىك دەرىجىسىگە مۇشەررەپ قىلىشى) ئۈچۈندۇر﴾.**[3]

- الله تائالانىڭ: **﴿فَقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لا تُكَلَّفُ إِلا نَفْسَكَ وَحَرِّضْ الْمُؤْمِنِينَ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَكُفَّ بَأْسَ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ ﴿(ئى مۇھەممەد!) الله نىڭ يولىدا جىھاد قىلغىن (يەنى ئۆزۈڭ يالغۇز بولساڭمۇ جىھاد قىلغىن، ساڭا غەلىبە ۋەدە قىلىنغان. مۇناپىقلارنىڭ جىھادتىن قېلىپ قالغانلىقىغا ئەھمىيەت بېرىپ كەتمە). سەن پەقەت ئۆزۈڭگىلا جاۋابكارسەن، مۇئمىنلەرنى (جىھادقا) قىزىقتۇرغىن، الله نىڭ كاپىرلار كۈچىنى توسىدىغانلىقىمۇ ھەقىقەتتۇر﴾**[4] دېگەن سۆزى. الله تائالا كاپىرلارنىڭ كۈچىنى توسۇش ئۈچۈن ئۇرۇش قىلىشقا بۇيرۇدى.

باشقا ئايەتلەردە: **﴿حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ﴾ ﴿پىتنە تۈگىگەنگە قەدەر﴾**[5] دەپ كاپىرلارنىڭ پىتنىسىدىن ساقلىنىشقا بۇيرۇدى.

---

[1] سۈرە فەتھ 22ـ، 23ـ ئايەتلەر

[2] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

[3] سۈرە ئال ئىمران 140ـ ئايەت

[4] سۈرە نىسائ 84ـ ئايەت

[5] سۈرە ئەنفال 39ـ ئايەت

يەنە الله تائالا: **﴿قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبْهُمْ اللَّهُ بِأَيْدِيكُمْ﴾** ﴿**ئۇلارغا ئۇرۇش ئېچىڭلار، الله ئۇلارنى سىلەرنىڭ قولۇڭلار بىلەن جازالايدۇ**﴾[1] دەپ، كاپىرلارنى مەغلۇب قىلىش ئۈچۈن ئۇرۇش قىلىشقا بۇيرۇدى.

الله تائالا جىھادتىن بولغان غايىنى ئۆزىنىڭ ھەق دىنىنى غالىب قىلىش قىلىپ بېكىتتى. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ﴾** ﴿**الله ھەق دىن (ئىسلام)نى بارلىق دىنلاردىن ئۈستۈن قىلىش ئۈچۈن، ئۆزىنىڭ پەيغەمبىرىنى (يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى تولۇق) ھىدايەت ۋە ھەق دىن بىلەن ئەۋەتتى، مۇشرىكلار ئۇنىڭ (ئۈستۈن بولۇشىنى) يامان كۆرگەن تەقدىردىمۇ**﴾.[2]

الله تائالا ئۇرۇش قىلىشنى دىننى غالىب قىلىشنىڭ ۋاسىتىسى قىلىپ بېكىتتى. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ﴾** ﴿**پىتنە تۈگىگەن، دىن پۈتۈنلەي الله ئۈچۈن بولغانغا قەدەر، ئۇلار بىلەن ئۇرۇشۇڭلار**﴾.[3]

جىھادتىن ئاساسىي مەقسەت، پەقەت شەھىدلىكنى تەلەپ قىلىشلا ئەمەس، بەلكى دىننى ئۈستۈنلۈككە ئېرىشتۈرۈشتۇر. بۇنىڭدىن غەرەز بەزى مۇسۇلمانلاردىكى قاراملىقنى توسۇپ، ئۇلارنى قاراملىق بىلەن قورقۇنچاقلىقنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى شىجائەتتىن ئىبارەت ئوتتۇراھال دەرىجىگە قايتۇرۇش. مەن ئىشارەت قىلىپ ئۆتكەن قاراملىق بولسا، دۈشمەنگە بېرىدىغان زەربىگە قارىماستىن، پەقەت شەھىدلىكنى دەپ ئۆزىنى ئۆلۈمگە توغرا قىلىشتۇر. بۇ گەرچە ئاسىم ئىبنى سابىت ﵁ نىڭ قوشۇنىدەك قورشاۋغا چۈشۈپ قېلىپ، ئەسىرلىكتىن قېچىپ تاكى شەھىد بولغانغا قەدەر ئۇرۇش قىلغان ئادەمگە ئوخشاش، بىر نەچچە ئورۇندا دۇرۇس،[4] لېكىن ئۇ ئەسلىي مەقسەت ئەمەس. ئەگەر شەھىدلىك ئەسلىي مەقسەت بولغان بولسا ئىدى، بىرەر جامائەتكە قوشۇلۇش ياكى ئۇرۇشقا تەييارلىق كۆرۈش مەقسىتىدە جەڭدىن چېكىنىش دۇرۇس بولمىغان بولاتتى. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿وَمَنْ يُوَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهُ إِلا مُتَحَرِّفًا لِقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّزًا إِلَى فِئَةٍ فَقَدْ بَاءَ بِغَضَبٍ مِنْ اللَّهِ وَمَأْوَاهُ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ﴾** ﴿**كىمكى قايتا ئۇرۇشۇش ياكى (ياردەم تىلەش) ئۈچۈن مۇسۇلمانلار جامائەسىگە قوشۇلۇش مەقسىتىدە بىر تەرەپكە يۆتكىلىش قىلماستىن، بەلكى دۈشمەنگە ئارقىسىنى قىلىدىكەن (يەنى قاچىدىكەن)، ئۇ ھەقىقەتەن الله نىڭ غەزىپىگە ئۇچرايدۇ، ئۇنىڭ جايى دوزاخ بولىدۇ. دوزاخ نېمىدېگەن يامان جاي!**﴾[5]

بۇنىڭدىن ئەسلىي مەقسەتنىڭ دىننى ئالىي قىلىش ۋە دۈشمەننى مەغلۇپ قىلىش ئىكەنلىكىنى بىلىۋالغىلى بولىدۇ.

شۇنداقلا، ئىسلامنىڭ كۈچىنى ساقلاپ قېلىش ۋە مۇسۇلمانلارنى ھېچقانداق ئەسكىرىي پايدىسىز ھالاكەتكە توغرا قىلماسلىق قاتارلىقلارمۇ جىھادتا ئېتىبارغا ئېلىنىدىغان مەقسەتلەرنىڭ جۈملىسىدىن. شۇنىڭ ئۈچۈن، جەڭدە بىر مۇسۇلماننىڭ ئۈچ ۋە ئۇنىڭدىن ئارتۇق كاپىرلاردىن قېچىشى دۇرۇس. بۇ ھەقتە ئىبنى ئاببىاس ﵁ پەيغەمبەر ﷺ نىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت

---

[1] سۈرە تەۋبە 14 ـ ئايەت

[2] سۈرە تەۋبە 33 ـ ئايەت

[3] سۈرە ئەنفال 39 ـ ئايەت

[4] «ئەلمۇغنى ۋەششەرھۇل كەبىير» 10 ـ جىلد 553 ـ بەت

[5] سۈرە ئەنفال 16 ـ ئايەت

قىلغان: «مَنْ فَرَّ مِنَ اثْنَيْنِ فَقَدْ فَرَّ، وَمَنْ فَرَّ مِنْ ثَلاثَةٍ فَلَمْ يَفِرَّ» «كىمكى ئىككى كاپىردىن قاچىدىكەن، ئۇ چوقۇم جەڭدىن قاچقان ھېسابلىنىدۇ. كىمكى ئۈچ كاپىردىن قاچىدىكەن، ئۇ جەڭدىن قاچقان ھېسابلانمايدۇ».[1]

ئۆمەر ﵁ سەئد ﵁ غا يازغان خېتىدە مۇنداق دېگەن: {ولا تبعثن طليعة ولا سرية في وجه تتخوف فيه غلبة أو ضَيْعة أو نكاية} {سەن ھەرگىزمۇ بىرەر قوشۇننى مەغلۇپ بولۇپ كېتىشى، زايە بولۇپ كېتىشى ياكى قاتتىق زەربىگە ئۇچراپ كېتىشىدىن خاتىرجەم بولغىلى بولمايدىغان يەرگە ئەۋەتمىگىن}.[2]

بۇنىڭ ھەممىسى شۇنى ئۇقتۇرىدۇكى، ئىسلامنىڭ كۈچىنى ساقلاپ قېلىش ئېتىبارغا ئېلىنىدىغان مەقسەتتۇر.

مەقسەتنى بايان قىلىشتا بۇنىڭدىنمۇ ئېنىقراقى، خالىد ئىبنى ۋەلىد ﵁ نىڭ مۇئتە غازىتىدا ئەسكەرلەرنى چېكىندۈرۈشىدۇر. پەيغەمبەر ﷺ خالىد ﵁ نىڭ قىلغان بۇ ئىشىنى فەتھى دەپ ئاتىغان ئىدى. بۇ ئىمام بۇخارىنىڭ ئەنەس ﵁ دىن رىۋايەت قىلغان مۇنۇ ھەدىسىدە كەلگەن، ئەنەس ﵁ مۇنداق دەيدۇ: «أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَعَى زَيْدًا وَجَعْفَرًا وَابْنَ رَوَاحَةَ لِلنَّاسِ قَبْلَ أَنْ يَأْتِيَهُمْ خَبَرُهُمْ فَقَالَ أَخَذَ الرَّايَةَ زَيْدٌ فَأُصِيبَ ثُمَّ أَخَذَ جَعْفَرٌ فَأُصِيبَ ثُمَّ أَخَذَ ابْنُ رَوَاحَةَ فَأُصِيبَ وَعَيْنَاهُ تَذْرِفَانِ حَتَّى أَخَذَ الرَّايَةَ سَيْفٌ مِنْ سُيُوفِ اللَّهِ حَتَّى فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ» پەيغەمبەر ﷺ زەيد، جەئفەر ۋە ئابدۇللاھ ئىبنى راۋاھە قاتارلىقلارنىڭ خەۋىرى كېلىشتىن بۇرۇن، ئۇلارنىڭ شەھىد بولغانلىق خەۋىرىنى بېرىپ: «ئەلەمنى زەيد ئېلىپ شەھىد بولدى. ئۇنىڭدىن كېيىن جەئفەر ئېلىپ شەھىد بولدى. ئاندىن ئىبنى راۋاھە ئېلىپ شەھىد بولدى» دېدى. پەيغەمبەر ﷺ نىڭ ئىككى كۆزىدىن تاراملاپ ياش تۆكۈلۈۋاتاتتى. «ئاخىرى ئەلەمنى الله نىڭ قىلىچلىرىدىن بىر قىلىچ (خالىد ئىبنى ۋەلىدنى دېمەكچى) ئالدى. الله تائالا ئۇلارغا غەلىبە ـ نۇسرەت ئاتا قىلدى» دېدى.

ئىبنى ھەجەر مۇنداق دەيدۇ: [ھەدىسشۇناس ئالىملار پەيغەمبەر ﷺ نىڭ: «الله تائالا ئۇلارغا غەلىبە ـ نۇسرەت ئاتا قىلدى» دېگەن سۆزىدىن نېمىنى مەقسەت قىلغانلىقىدا ھەرخىل كۆز قاراشتا.

ئىبنى كەسىر مۇنداق دەيدۇ: ‹(مەقسەتنى) مۇنداق بىرلەشتۈرۈش مۇمكىن: خالىد ﵁ مۇسۇلمانلارنى يىغدى ۋە (ئۇ كېچىسى) قونۇپ، ئاندىن ئەتىسى ئەتىگەن ئەسكەرلىرىنىڭ شەكلىنى ئۆزگەرتىۋىدى، دۈشمەن ئۇلارغا ياردەمچى قوشۇن كەلدى دەپ گۇمان قىلدى. خالىد ﵁ شۇ ۋاقىتتا ئۇلارغا ھۇجۇم قىلدى. دۈشمەنلەر ئارقىغا بۇرۇلۇپ قېچىشتى. كېيىن خالىد ﵁ ئۇلارنىڭ كەينىگە چۈشمىدى. ئۇ مۇسۇلمانلارنى قايتۇرۇپ كېلىشنى چوڭ غەلىبە دەپ قارىغان ئىدى›].[3]

بۇ شۇنى كۆرسىتىپ بېرىدۇكى، مۇسۇلمانلارنى ۋە ئىسلامنىڭ كۈچىنى ساقلاپ قېلىش ئېتىبارغا ئېلىنىدىغان مەقسەت. شۇڭا، دۈشمەنگە قاقشاتقۇچ زەربە بېرىشتىن ئىبارەت ئەسكىرىي پايدىنىلا كۆزلىمەستىن، مۇسۇلمانلارنى ھالاكەتكە ئۇچراشتىن ساقلاپ قېلىشنى بىرىنچى ئورۇنغا قويۇش لازىم.

---

[1] بەيھەقى رىۋايىتى، ئەلبانى بۇ ھەدىسنى «سەھىھ» دېگەن.

[2] «ئەلئۇقدۇل فەرىيد» 1ـ جىلد 37ـ بەت

[3] «فەتھۇل بارى» 7ـ جىلد 513ـ، 514ـ بەتلەر

بۇنىڭدىن بىر نەچچە ئىشلار مۇستەسنا، خۇددى الله تائالانىڭ: **﴿وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ﴾** **﴿ئۆزۈڭلارنى ھالاكەتكە تاشلىماڭلار﴾**[1] دېگەن سۆزىنىڭ تەپسىرىدىكى ئەبۇ ئەييۇب ۋە بەرائ ﵁ لارنىڭ ئىككى ھەدىسىدە كەلگەندەك، شەخسنىڭ ئۆزىنى شەھىدلىككە توغرا قىلىشىنىڭ دۇرۇس ئىكەنلىكى ئۇ ئىشلارنىڭ قاتارىدىن بولۇپ، بۇ ئۆزىنى ھالاكەتكە تاشلىغانلىق ھېسابلانمايدۇ.

بۇ گەرچە شەخسكە دۇرۇس بولسىمۇ، يۇقىرىقى دەلىللەر ۋەجىدىن كۆپ ئەسكەرلەرگە دۇرۇس ئەمەس.

شۇنىڭدەك، بۇنىڭدىن مۇنۇ ھالەت مۇستەسنا ـــ ئۆلۈم دۈشمەنگە سابىت قەدەم تۇرۇشتا ۋە ئۇنىڭدىن قېچىشتا (ئوخشاشلا) مەۋجۇد بولسا، ئەۋزىلى ساباتلىق تۇرۇشتۇر.[2]

ئەمەلىي جەھەتتىن مۇنداق دېيىشىم مۇمكىن، مۇسۇلمان كىشىنىڭ ئۆزىگە يېتىدىغان مۇسىبەتكە ۋە مۇشۇ ئۇرۇش ئەمەلىيىتىنىڭ نەتىجىسىگە كۆزىنى يۇمۇپ تۇرۇپ، تۆۋەندىكى تۆت شەرت بىلەن ھەرقانداق ئۇرۇش ئەمەلىيىتىگە قاتنىشىشقا قەدەم تاشلىشى دۇرۇس:

بىرىنچى، يولغا قويۇلۇش. يولغا قويۇلۇش دېگىنىمىز، بۇ جىھادنىڭ يولغا قويۇلغان پەرزمۇ ياكى ئەمەسمۇ دېگەن ھۆكمىنى بىلىش. بۇ دۈشمەننىڭ ئەھۋالىنى بىلىشكە ۋە الله تائالانىڭ ئۇ ھەقتىكى ھۆكمىنى بىلىشكە ئاساس بولىدۇ. مەن الله خالىسا، ئۈچىنچى تولۇقلىمىدا بۇنىڭ مۇسۇلمان شەخسكە پەرز ئىكەنلىكىنى بايان قىلىمەن.

ئىككىنچى، بايراق (يەنى قۇرماقچى بولغان ھاكىمىيىتى ۋە ھاكىمىيەتتە ئىجرا قىلىدىغان قانۇنى). دۈشمىنىڭىزنىڭ كاپىر ياكى ئۇرۇش قىلىشقا لايىق بولۇشىلا كۇپايە قىلمايدۇ. بەلكى سىز بۇ دۈشمەنگە بىر تائىپە كىشى بىلەن ئۇرۇش قىلماقچى بولىدىكەنسىز، سىزنىڭ چوقۇم بۇ تائىپىنىڭ بايرىقى ۋە ئۇنىڭ كىملىكى، بايرىقىنىڭ ئىسلامىي بايراق ياكى ئەمەسلىكى قاتارلىقلارنى بىلىشىڭىز پەرز. ئىسلامىي بايراقتىن مەزكۇر تائىپىنىڭ سوتسىيالىزم، دېموكراتىيە ياكى ئۇنىڭدىن باشقا كۇفرى كۆز قاراشلارغا ئارىلاشمىغان ساپ ئىسلامىي بولۇشىنى كۆزدە تۇتماقچىمىز. ئەگەر بايراق كۆتۈرگۈچىلەر ئۆزلىرىنىڭ ئىسلامىي سوتسىيالىزم ياكى ئىسلامىي دېموكراتىيە تۈزۈمىنى بەرپا قىلىش ئۈچۈن ھەرىكەت قىلىدىغانلىقىنى دەۋا قىلسا، بۇنىڭ ھەممىسى كۇفرى، چۈنكى ئىسلام مۇكەممەل بىر تۈزۈمدۇر. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ﴾** **﴿بۈگۈن سىلەرنىڭ دىنىڭلارنى پۈتۈن قىلدىم﴾**.[3]

شۇنىڭ ئۈچۈن، ئىسلام دىنى بۇ ئىنسانلار تۈزۈۋالغان قانۇنلارغا موھتاج ئەمەس. ئىسلام دىنىنى ئىنسانلارنىڭ ئويدۇرما قانۇنلىرىغا ئارىلاشتۇرغان ھەرقانداق ئادەمنىڭ قىياپىتىدىن: «ئىسلام دىنى كەمچىلدۇر، بىز ئۇنى ئىنسانلارنىڭ مۇشۇ قانۇن ـ تۈزۈمى بىلەن تولۇقلايمىز» دېگەنلىك چىقىپ تۇرىدۇ. بەزىدە ئۇنى ئېغزى بىلەنمۇ ئوچۇق دەيدۇ، مانا بۇنىڭ ھەممىسى كۇفرى. بىز بۇ ھەقتە «قۇرئان ۋە ھەدىسكە ئېسىلىشتىكى ئاساسلار» دېگەن تېمىدا توختالغان ئىدۇق. ئۇنىڭ كاپىر بولۇشىنىڭ سەۋەبى الله تائالانىڭ: **﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ﴾** **﴿بۈگۈن سىلەرنىڭ دىنىڭلارنى پۈتۈن قىلدىم﴾** دېگەن سۆزىنى ئىنكار قىلغانلىقى ئۈچۈندۇر. بۇنداق ئارىلاش بايراقلارنىڭ ئاستىدا ئۇرۇش

---

[1] سۈرە بەقەرە 195 ـ ئايەت

[2] «ئەلمۇغنى ۋەششەرھۇل كەبىير» 10 ـ جىلد 553 ـ، 554 ـ بەتلەر

[3] سۈرە مائىدە 3 ـ ئايەت

قىلىش ھېچقاچان دۇرۇس ئەمەس. چۈنكى، سىز ھەقىقەتتە الله يولىدا ئۇرۇش قىلغان بولماستىن، كۈفرى بايرىقىغا ياردەم بەرگەن بولىسىز. بۇ ھەقتە پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «مَنْ قَاتَلَ لِتَكُونَ كَلِمَةُ اللهِ هِيَ الْعُلْيَا فَهُوَ فِي سَبِيلِ اللهِ» «كىمكى الله نىڭ تەۋھىد كەلىمىسىنى ئۈستۈنلۈككە ئېرىشتۈرۈش ئۈچۈن ئۇرۇش قىلىدىكەن، ئەنە شۇ الله يولىدا ئۇرۇش قىلغان بولىدۇ».[1]

ئۈچىنچى، ئەسكىرىي پايدا. ئۇرۇشتىن بولغان ئەسكىرىي پايدىنى دەرس قىلماي تۇرۇپ، ئۇرۇشقا قەدەم تاشلاش دۇرۇس ئەمەس، چۈنكى جىھادنىڭ ئەسلىي مەقسىتى دىننى ئۈستۈن قىلىشتۇر. بەزىدە ئەسكىرىي خىزمەت قوشۇمچە بولۇپ، ئۇنىڭ پايدىسى ئاز بولىدۇ. شۇنداقتىمۇ، ئۇ ھەربىي قومانداننىڭ قوشۇن ئەۋەتىپ تۇرۇشىدەك ئومۇمىي ئەسكىرىي پىلاننىڭ ئىچىگە كىرگۈزۈلىدۇ. بەزىدە پايدا دۈشمەننى قورقۇتۇشقا ئوخشاش تاكتىكا بىلەنلا چەكلىنىدۇ. بۇنىڭ ھەممىسى ئېتىبارغا ئېلىنىدۇ. ئۇرۇشنىڭ پايدىسىنى پەقەت ئەمىر بېكىتىدۇ. بۇ ئومۇمىي ئەسكەرلەرنىڭ ھوقۇقى ئەمەس. يۇقىرىدا كېڭەش مەسىلىسى ۋە جامائەتنىڭ بىرلىك مەسىلىسى ھەققىدە توختالغان ئىدۇق.

ئىجتىھادىي ئىشلارنىڭ ئەمىرنىڭ بېكىتىشىگە قالدۇرۇلىدىغانلىقى توغرىسىدا، كېيىن بەشىنچى بابتا توختىلىمىز. بۇ ھەقتە پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «إِنَّمَا الْإِمَامُ جُنَّةٌ يُقَاتَلُ مِنْ وَرَائِهِ وَيُتَّقَى بِهِ» «خەلىپە قالقاندۇر. ئۇنىڭ كەينىدە تۇرۇپ ئۇرۇش قىلىنىدۇ ۋە ئۇنىڭ بىلەن قوغدىنىلىدۇ».[2]

ئىبنى قۇدامە مۇنداق دەيدۇ: {جىھاد ئىشى خەلىپىنىڭ ئىجتىھادىغا تاپشۇرۇلىدۇ. پۇقرالارنىڭ ئەمىر توغرا دەپ قارىغان ئىشلاردا ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلىشى پەرز}.[3]

تۆتىنچى، بىخەتەرلىك تەدبىرلىرىنى تۇتۇش. بەزىدە، بۇ نىشان ۋە ئەسكەرلەر ئۈستىدىن مۇھاپىزەتنى كۈچەيتىش ئارقىلىق بولىدۇ. بەزىدە، ئالداش تاكتىكىلىرىنى قوللىنىش ئارقىلىق بولىدۇ. شۇنىڭدەك، بەزىدە ئۇ تۆمۇر كىيىم، تۆمۇر قالپاقلارنى كىيىش ۋە خەندەكلەرنى كولاشتەك شەخسىنىڭ بىخەتەرلىك تەدبىرلىرىنى تۇتۇشى بىلەن بولىدۇ. پەيغەمبەر ﷺ مۇ كىشىلەرنىڭ ئەزىيەت بېرىشىدىن قوغدالغان تۇرۇپ، تۆمۇر كىيىم ۋە تۆمۇر قالپاقلارنى كىيگەن ھەمدە خەندەك كولىغان ئىدى. الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ﴾** ﴿الله سېنى كىشىلەرنىڭ زىيانكەشلىكىدىن ساقلايدۇ﴾.[4]

پەيغەمبەر ﷺ نىڭ يۇقىرىقى ئىشلارنى قىلىشى، بۇنى پەقەت بىزگە قانۇنلۇق يولغا قويۇپ بېرىش ئۈچۈندۇر. ئەگەر ئۆلتۈرۈلۈش ۋە زەخىملىنىش الله تائالانىڭ تەقدىرى بولسا، بۇ تەقدىردىن يولغا قويۇلغان سەۋەبلەر بىلەن قوغدىنىش پەرزكى، ئۇ سەۋەبلەرمۇ الله تائالانىڭ تەقدىرى ھېسابلىنىدۇ. ئۆلتۈرۈلۈش ۋە زەخىملىنىشقا تەسلىمچىلىك قىلماسلىق كېرەك. ئەگەر ئۇنداق بولمايدىغان بولسا، بۇ سۆزنى دېگۈچىنىڭمۇ كاپىر دۈشمەنگە تەسلىم بولۇشى لازىم كېلىدۇ-دە، بۇ دۈشمەنمۇ الله تائالانىڭ تەقدىرى ھېسابلىنىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن قوغدىنىش پەرز.

بۇ (يەنى تەقدىردىن تەقدىر بىلەن قوغدىنىش قائىدىسى-ئا) توغرۇلۇق ئىبنى قەييۇم رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: [ئۇلگىلىك مەربىەتچى شەيخ ئابدۇل قادىر جىيلانى مۇنداق دېگەن:

---

[1] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

[2] مۇسلىم رىۋايىتى

[3] «ئەلمۇغنى ۋەششەرھۇل كەبىير» 10- جىلد 373- بەت

[4] سۈرە مائىدە 67- ئايەت

كىشىلەر قازا ۋە قەدەر مەسىلىسىگە كەلسە توختاپ قېلىشىدۇ. لېكىن ماڭا ئۇ ھەقتە بىر يول كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ. مەن ھەقنى دەپ، ھەق تائالانىڭ تەقدىرلىرىنى يوللۇق تالىشىمەن. ئادەم دېگەن تەقدىرنى تالىشىدىغان بولىدۇكى، تەقدىرگە تەسلىمچى بولمايدۇ.

بەندىلەرنىڭ دۇنيا تىرىكچىلىكىدىكى پايدا-مەنپەئەتى پەقەت تەقدىرلەرنىڭ بەزىسىدىن بەزىسى بىلەن قوغدىنىش ئارقىلىقلا تاكامۇللىشىدۇ. ئۇنداقتا، ئۇلارنىڭ ئاخىرەت ھاياتىدىكى پايدا-مەنپەئەتلىرى قانداق بولماقچى؟! الله تائالا ئۆز تەقدىرىدىن بولغان يامانلىقنى ئۆز تەقدىرىدىن بولغان ياخشىلىق بىلەن يوق قىلىشقا بۇيرۇدى. الله تائالانىڭ تەقدىرىدىن بولغان ئاچلىقنى تەقدىرىدىن بولغان يېيىش ئارقىلىق يوق قىلىشقا بۇيرۇغانلىقى شۇنىڭ جۈملىسىدىندۇر. ئەگەر بەندە يېيىش تەقدىرى بىلەن ئاچلىقنى يوق قىلىشقا قادىر تۇرۇپ، ئاچلىق تەقدىرىگە تەسلىم بولۇپ ئۆلۈپ كەتسە، ئۇ ئاسىي ھالدا ئۆلگەن بولىدۇ. شۇنىڭدەك، سوغۇق، ئىسسىق ۋە تەشنالىق قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى الله تائالانىڭ تەقدىرلىرىدىندۇر. الله تائالا ئۇلاردىن ئۇنىڭ قارشىسىدىكى تەقدىرلەر بىلەن قوغدىنىشقا بۇيرۇدى. قايتۇرغۇچى، قايتۇرۇلغۇچى ۋە قايتۇرۇش قاتارلىقلار الله تائالانىڭ تەقدىرلىرىدىندۇر. بۇ مەنىنى پەيغەمبەر ﷺ مۇنۇ سۆزىدە تولۇق ئاشكارا قىلغان، ساھابىلەر مۇنداق دېگەن: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ أَدْوِيَةً نَتَدَاوَى بِهَا، وَرُقًى نَسْتَرْقِي بِهَا، وَتُقًى نَتَّقِيهَا. هَلْ تَرُدُّ مِنْ قَدَرِ اللَّهِ شَيْئًا؟ قَالَ: هِيَ مِنْ قَدَرِ اللَّهِ» ئى رەسۇلۇللاھ! بىزگە داۋالىنىدىغان دورىدىن، ئوقۇيدىغان رۇقىيەدىن ۋە پۈتىدىغان تۇماردىن خەۋەر بەرسىلە! ئۇلار الله تائالانىڭ تەقدىرىدىن بىر نەرسىنى قايتۇرالامدۇ؟ پەيغەمبەر ﷺ: «ئۇ نەرسىلەرمۇ الله تائالانىڭ تەقدىرىدىندۇر» دېدى. يەنە بىر ھەدىستە: «إِنَّ الدُّعَاءَ وَالْبَلَاءَ لَيَلْتَقِيَانِ فَيَعْتَلِجَانِ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ» «ھەقىقەتەن دۇئا بىلەن بالا-قازا (دۇئا بالانى دەپئى قىلىش ئۈچۈن) ئەلۋەتتە ئاسمان بىلەن زېمىننىڭ ئوتتۇرىسىدا ئۇچرىشىپ ئۆرلەپ تۇرىدۇ» دەپ كەلگەن.

ئەگەر كاپىرلاردىن ئىبارەت دۈشمەن ئىسلام دىيارىغا يول ئالسا، ئۇنىڭغا الله تائالانىڭ تەقدىرى بىلەن يول ئالىدۇ. بۇنىڭ بىلەن، مۇسۇلمانلارنىڭ (دۈشمەننىڭ بېسىپ كېلىشىدىن ئىبارەت) تەقدىرگە تەسلىم بولۇپ، جىھاد قىلىشتىن ئىبارەت ئۇنىڭغا ئوخشاش يەنە بىر تەقدىر بىلەن ئۇ دۈشمەننى چېكىندۈرۈشنى تەرك ئېتىشى ھالال بولامدۇ؟[1]

شەيخ ئابدۇل قادىر جىيلانىنىڭ سۆزىنى شەيخۇل ئىسلام ئىبنى تەيمىيىە رەھىمەھۇللاھ مۇشۇنىڭغا ئوخشاش بىر سۆز بىلەن ئىزاھلىغان ئىدى.[2]

تەقدىرنى تەقدىر بىلەن چېكىندۈرۈش شەرىئەتتە بېكىتىلگەن بولۇپ، مۇسۇلمانلارنىڭ نەزىرىدە ساھابىلەرنىڭ ۋاقتىدىن تارتىپ قارار ئالغان. ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رضي الله عنه نىڭ ئەبۇ ئوبەيدە رضي الله عنه غا بەرگەن رەددىيىسى بۇنىڭغا دالالەت قىلىدۇ. بۇ ئىش مۇنداق: ئۆمەر رضي الله عنه شامغا كەلگەندە، ئۇ يەردە ۋابا كېسىلى تارقالغانلىقىنى بىلىدۇ. كېيىن ئۆمەر رضي الله عنه كىشىلەر بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، قايتىپ كېتىشكە بەل باغلايدۇ. ئۇنىڭغا ئابدۇراھمان ئىبنى ئەۋف رضي الله عنه پەيغەمبەر ﷺ نىڭ مۇشۇنداق قىلىشقا بۇيرۇغانلىقىنى خەۋەر قىلىدۇ. بۇ ئىمام بۇخارىنىڭ ئىبنى ئاببىاس رضي الله عنه دىن رىۋايەت قىلغان

[1] «مەدارىجۇس سالىكىين» 1- جىلد 199-، 200- بەتلەر

[2] «مەجمۇئۇل فەتاۋا» 2- جىلد 458- بەت

ھەدىسىدە مۇنداق كەلگەن: {فَنَادَى عُمَرُ فِي النَّاسِ إِنِّي مُصَبِّحٌ عَلَى ظَهْرٍ فَأَصْبِحُوا عَلَيْهِ قَالَ أَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ الْجَرَّاحِ أَفِرَارًا مِنْ قَدَرِ اللَّهِ فَقَالَ عُمَرُ لَوْ غَيْرُكَ قَالَهَا يَا أَبَا عُبَيْدَةَ نَعَمْ نَفِرُّ مِنْ قَدَرِ اللَّهِ إِلَى قَدَرِ اللَّهِ} ئۆمەر كىشىلەرگە نىدا قىلىپ: ‹مەن تاڭ ئېتىشى بىلەن (مەدىنىگە) قايتماقچى، سىلەرمۇ سەپەرگە تەييارلىنىڭلار›، ـــ دېدى. ئەبۇ ئوبەيدە ئىبنى جەرراھ: ‹الله نىڭ تەقدىرىدىن قېچىپ قايتماقچىمۇ؟› دېدى. ئۆمەر: ‹ئەي، ئەبۇ ئوبەيدە! بۇ گەپنى سەندىن باشقىسى دېگەن بولسىچۇ؟ ھەئە، الله نىڭ تەقدىرىدىن الله نىڭ يەنە بىر تەقدىرىگە قاچماقچىمىز›.[1]

يولغا قويۇلۇش، بايراق، ئەسكىرىي پايدا ۋە بىخەتەرلىك تەدبىرلىرىنى تۇتۇش قاتارلىق بۇ تۆت شەرتكە ئۇرۇشتا رىئايە قىلسىڭىز، الله تائالاغا تەۋەككۇل قىلىپ قەدەم تاشلاڭ. بۇ ئۇرۇشتىن سىزگە يېتىدىغان مۇسىبەت ۋە نەتىجىگە پەرۋا قىلماڭ. بۇ الله تائالاغا قالدۇرۇلىدۇ.

ئۈچىنچى. قورقۇنچاقلىقنىڭ ئاپىتى

يۇقىرىقىلارنىڭ ئەكسىچە، قورقۇنچاقلىق ھەم ۋەھن (يەنى دۇنيانى ياخشى كۆرۈش ۋە ئۆلۈمنى يامان كۆرۈش) ساقايماس كېسەل بولۇپ، ئۇ سەۋبان ﵁ نىڭ ھەدىسىدىكى تاماق يېگۈچىلەر ئۆزلىرىنىڭ قاچىلىرىغا بىر-بىرىنى چاقىرىشقىنىدەك، كاپىرلارنىڭ مۇسۇلمانلار ئۈستىگە بىر-بىرىنى چاقىرىشىغا ئېلىپ بارىدۇ. مەن ئىلگىرى ئىشارەت قىلغىنىمدەك، بۇ كېسەلنىڭ دورىسى، باياشات تۇرمۇشنى تاشلاش ئارقىلىق بولىدۇ. باياشات تۇرمۇشنى تاشلاش، مۇسۇلمان كىشىنىڭ ئۆزىگە يەتكەن مۇسىبەتنىڭ ئۆتۈپ كەتمەيدىغانلىقى، ئۆتۈپ كەتكەن مۇسىبەتنىڭ ئۇنىڭغا يەتمەيدىغانلىقى، ئەجەل ۋە رىزىقنىڭ ئالدىن بەلگىلىنىپ بولغانلىقى ھەمدە بەندىگە يېتىدىغان ھەرقانداق نەرسىنىڭ الله تائالانىڭ دەرگاھىدا تەقدىر قىلىنىپ بولغانلىقى قاتارلىقلارنى بىلىش ئارقىلىق تەقدىرگە ئىمان كەلتۈرۈش ئەقىدىسىنى پۇختىلاشقا ئاساس بولىدۇ. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنْفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَبْرَأَهَا إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ لِكَيْلَا تَأْسَوْا عَلَى مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوا بِمَا آتَاكُمْ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ﴾ ﴿يەر يۈزىدىكى بارلىق ھادىسىلەر ۋە ئۆزۈڭلار ئۇچرىغان مۇسىبەتلەر بىز ئۇلارنى يارىتىشتىن بۇرۇن لەۋھۇلمەھفۇزغا يېزىلغان، بۇ (ئىش)، شۈبھىسىزكى، الله قا ئاساندۇر. (الله تائالانىڭ ئۇلارنى لەۋھۇلمەھفۇزغا يېزىشى) قولۇڭلاردىن كەتكەن نەرسىگە قايغۇرۇپ كەتمەسلىكىڭلار ۋە الله بەرگەن نەرسىلەرگە خۇش بولۇپ كەتمەسلىكىڭلار ئۈچۈندۇر، الله مۇتەكەببىرلەر ۋە ئۆزلىرىنى چوڭ تۇتقۇچىلارنى دوست تۇتمايدۇ﴾**.[2]

يەنە مۇنداق دېگەن: **﴿وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَنْ تَمُوتَ إِلاَّ بِإِذْنِ اللَّهِ كِتَابًا مُؤَجَّلًا﴾ ﴿ھېچكىشى الله نىڭ ئىزنىسىز ئۆلمەيدۇ، الله ھەر ئادەمنىڭ ئەجىلىنى پۈتۈۋەتكەن (ئادەمنىڭ ئۆمرىنى قورقۇنچاقلىق ئۇزارتالمايدۇ، باتۇرلۇق قىسقارتالمايدۇ)﴾**.[3]

يەنە مۇنداق دېگەن: **﴿فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ لا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ﴾ ﴿(ھالاك بولىدىغان) ۋاقتى يەتكەندە، ئۇلار بىردەممۇ ئىلگىرى-كېيىن بولمايدۇ (يەنى دەرھال ھالاك بولىدۇ)﴾**.[4]

---

[1] 5729- ھەدىس

[2] سۈرە ھەدىيد 22-، 23- ئايەتلەر

[3] سۈرە ئال ئىمران 145- ئايەت

[4] سۈرە ئەئراف 34- ئايەت

ئىبنى مەسئۇد ﵁ دىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ، پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «إِنَّ أَحَدَكُمْ يُجْمَعُ خَلْقُهُ فِي بَطْنِ أُمِّهِ أَرْبَعِينَ يَوْمًا نُطْفَة ثُمَّ يَكُونُ عَلَقَةً مِثْلَ ذَلِكَ ثُمَّ يَكُونُ مُضْغَةً مِثْلَ ذَلِكَ ثُمَّ يُرْسَلُ إِلَيه الْمَلَكُ فَيَنْفُخُ فِيهِ الرُّوحَ وَيُؤْمَرُ بِأَرْبَعِ كَلِمَاتٍ بِكَتْبِ رِزْقِهِ وَأَجَلِهِ وَعَمَلِهِ وَشَقِيٌّ أَوْ سَعِيدٌ» «سىلەرنىڭ بىرىڭلار يارىتىلىشىدا ئانىسىنىڭ قورسىقىدا 40 كۈن سپېرما ھالىتىدە جەملىنىدۇ. ئاندىن 40 كۈن لەختە قان بولۇپ، يەنە 40 كۈن ئۆتكەندە بىر چىشلەم گۆش ھالىتىگە كىرىدۇ. ئاندىن بىر پەرىشتە ئەۋەتىلىپ، ئۇنىڭغا جان كىرگۈزىلىدۇ ۋە ئۇنىڭ رىزقى، ئەجىلى، ئەمىلى، بەختسىز ياكى بەختلىك ئىكەنلىكى قاتارلىق تۆت سۆزنى يېزىشقا بۇيرۇلىدۇ».[1]

ئىبنى مەسئۇد ﵁ دىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ، پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «إِنَّ رُوحَ القُدُسِ نَفَثَ فِي رُوعِي أَنّه لَنْ تَمُوتَ نَفْسٌ حَتَّى تَسْتَكْمِلَ رِزْقَهَا وأجَلَها وَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَجْمِلُوا فِي الطَّلَبِ» «ھەقىقەتەن رۇھۇلقۇددۇس ــ جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام مېنىڭ قەلبىمگە شۇنداق دەپ ئىلھام قىلدىكى، ھەربىر جان ئىگىسى ئەجىلى توشماي، رىزقى پۈتۈنلەي تۈگىمەي تۇرۇپ، ھەرگىز ئۆلمەيدۇ. الله تائالادىن قورقۇڭلار. رىزىقنى تەلەپ قىلىشنى چىرايلىق قىلىڭلار».[2]

دېمەك، رىزىق بىلەن ئەجەل تەقدىردە پۈتۈلۈپ بولغان ئىش. شۇنىڭ ئۈچۈن، نۇرغۇنلىغان سەلەفلەر ئۆمۈرنىڭ ئۇزۇن بولۇشىغا دۇئا قىلىشنى يامان كۆرگەن ئىدى. «مَنْ أَحَبَّ أَنْ يُبْسَطَ لَهُ فِي رِزْقِهِ وَيُنْسَأَ لَهُ فِي أَثَرِهِ فَلْيَصِلْ رَحِمَهُ» «كىمكى رىزقىنىڭ كەڭ بولۇشىنى، ئۆمرىنىڭ ئۇزۇن بولۇشىنى ياقتۇرسا، ئۇرۇق ـ تۇغقانچىلىقنى ئۇلىسۇن»[3] دەپ كەلگەن بۇ ھەدىستىكى رىزىقنىڭ كەڭ بولۇشى بىلەن ئۆمۈرنىڭ ئۇزۇن بولۇشىدىن مەقسەتنىڭ رىزىق ۋە ئۆمۈردىكى بەرىكەت ئىكەنلىكىنى، تەقدىر قىلىنغاندىن زىيادە قىلىش ئەمەس ئىكەنلىكىنى ئىبنى ھەجەر كۈچلەندۈردى. ئۇنىڭدىن باشقىلار جەزملەشتۈردى ۋە بۇنىڭغا شاھىد بولىدىغان بەزى ئەسەرلەرنى كەلتۈردى.[4]

شۇنىڭ ئۈچۈن مەلۇم بولسۇنكى، جىھاد ئەجەلنى يېقىنلاشتۇرمايدۇ ۋە نە رىزىقنى توسمايدۇ.

لېكىن بۇ رىزىقنى تەلەپ قىلىش ئۈچۈن ھەرىكەت قىلىشقا ئوخشاش، دۈشمەن بىلەن ئۇرۇشۇشتا تۆمۈر چاپانلارنى كىيىش ۋە خەندەكلەرنى كولاش قاتارلىقلاردەك، يولغا قويۇلغان سەۋەبلەرنى تۇتۇشقا قارشى كەلمەيدۇ. ئۇنى پەيغەمبەر ﷺ شۇنداق يولغا قويغان ئىدى، چۈنكى تەقدىرگە ئىمان كەلتۈرۈش بىلەن بۇيرۇلغان ئىشنى قىلىشنىڭ ئوتتۇرىسىدا ھېچقانداق قارىمۇقارشىلىق يوق. بۇ ھەقتە يۇقىرىدا توختالغان ئىدۇق.

تۆتىنچى. چېكىنىشنىڭ ئاپىتى

بۇ يەردە چېكىنىشتىن مەقسەت قىلغىنىم، غەلىبە ـ نۇسرەتكە بولغان مۇھەببەتنىڭ كۆڭۈلدە بېكىپ قېلىشىدۇر. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿وَأُخْرَى تُحِبُّونَهَا نَصْرٌ مِنَ اللَّهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ﴾ ﴿سىلەرگە

[1] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

[2] ئەبۇ نۇئەيم «ئەلھىلىيە»دە سەھىھ يول بىلەن رىۋايەت قىلغان. ئىبنى ھەببان ۋە ھاكىم بۇ ھەدىسنى «سەھىھ» دېگەن.

[3] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

[4] «فەتھۇل بارى» 10ـ جىلد 415ـ، 416ـ بەتلەر

(مەرھەمەت قىلىندىغان) سىلەر ياخشى كۆرىدىغان ئىككىنچى بىر نېئمەت الله دىن كېلىدىغان نۇسرەت ۋە يېقىن غەلىبە (يەنى مەككىنىڭ فەتھى قىلىنىشى)دۇر﴾.[1]

بەزىدە بۇ مۇھەببەت مۇسۇلمان كىشىنى ھەل قىلغۇچ غەلىبە كۈنىسىنى كۆرۈش ئۈچۈن، ياشىيالماي ئۆلتۈرۈلۈپ كېتىشىدىن قورقۇپ، بىرىنچى ياكى ئىككىنچى قېتىملىق جەڭ مەيدانلىرىغا قاتنىشىشتىن چەكلەپ قويۇش ئاپىتىگە ئېلىپ بارىدۇ. مانا بۇ ئۆز مەجبۇرىيىتىنىڭ ھەقىقىتىنى تونىمىغانلىق بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. چۈنكى، مۇسۇلمان كىشى شەرىئەتتە جىھاد قىلىشقا بۇيرۇلغانكى، ھەل قىلغۇچ غەلىبىنى ۋۇجۇدقا چىقىرىشقا بۇيرۇلمىغان. مەيلى غەلىبە ئۇنىڭ قولى ئارقىلىق ۋۇجۇدقا چىقسۇن ياكى قېرىنداشلىرى ۋە پەرزەنتلىرىنىڭ قوللىرى ئارقىلىق ۋۇجۇدقا چىقسۇن، ئۇ چوقۇم ئۆزىنىڭ جىھاد قىلىشقا بولغان مەجبۇرىيىتىنى ئادا قىلدى ۋە الله خالىسا، ئۇنىڭ ئەجرى الله نىڭ زىممىسىگە چۈشتى. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: ﴿وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ يُدْرِكْهُ الْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ أَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ﴾ ﴿كىمكى الله يولىدا ھىجرەت قىلىدىكەن، ئۇ زېمىندا چىقىش يولى ۋە كەڭچىلىك تاپىدۇ. كىمكى ئۆيىدىن الله نىڭ ۋە پەيغەمبەرنىڭ تەرىپىگە ھىجرەت قىلىپ چىقسا، ئاندىن يولدا ئۆلسە، ئۇنىڭ ئەجرىنى چوقۇم الله بېرىدۇ﴾.[2] بۇ ئادەم ﴿كىمكى ئۆيىدىن ھىجرەت قىلىپ چىقسا﴾ دېگەن ئايەتنىڭ روھىغا ئاساسەن، پەرز بولغان ھىجرەت يولىغا ئاتلىنىپ، غايىسىگە يېتىشتىن بۇرۇن ئۇنى ئۆلۈم تاپسا، ئۇنىڭ ئەجرى الله تائالانىڭ زىممىسىگە چۈشتى. مەقسەتنى ئىپادىلەشتە بۇنىڭدىنمۇ ئوچۇق گەپ بولامدۇ؟ بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: ﴿ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ لا يُصِيبُهُمْ ظَمَأٌ وَلا نَصَبٌ وَلَا مَخْمَصَةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلا يَطَئُونَ مَوْطِئًا يَغِيظُ الْكُفَّارَ وَلا يَنَالُونَ مِنْ عَدُوٍّ نَيْلا إِلاَّ كُتِبَ لَهُمْ بِهِ عَمَلٌ صَالِحٌ إِنَّ اللَّهَ لا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ وَلا يُنفِقُونَ نَفَقَةً صَغِيرَةً وَلا كَبِيرَةً وَلا يَقْطَعُونَ وَادِيًا إِلاَّ كُتِبَ لَهُمْ لِيَجْزِيَهُمُ اللَّهُ أَحْسَنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ ﴿بۇ (يەنى ئۇلارنى جىھادقا چىقماي قېلىپ قېلىشتىن مەنئى قىلىش) شۇنىڭ ئۈچۈنكى، ئۇلار الله نىڭ يولىدا ئۇچرىغان ئۇسسۇزلۇق، تارتقان جاپا ـ مۇشەققەت ۋە ئاچلىق، ئۇلارنىڭ كاپىرلارنى خاپىلىققا سالىدىغان ھەربىر قەدىمى، دۈشمەنلەر ئۈستىدىن ئېرىشكەن (ئۇلارنى ئۆلتۈرۈش، ئەسىر ئېلىش، مەغلۇپ قىلىش قاتارلىق) ھەربىر نەرسىسى ئۈچۈن (الله نىڭ دەرگاھىدا) ئۇلارغا ياخشىلىق (يەنى ساۋاب) يېزىلىدۇ، الله ئەلۋەتتە ياخشى ئىش قىلغۇچىلارنىڭ ئەجرىنى بىكار قىلىۋەتمەيدۇ. ئۇلارنىڭ (الله نىڭ يولىدا) مەيلى كىچىك بولسۇن ياكى چوڭ بولسۇن، سەرپ قىلغان نەرسىسى ۋە جىھاد ئۈچۈن باسقان ھەربىر مۇساپىسى ـــ ئۇلارنىڭ قىلغان ئەمەللىرىگە ئەڭ ياخشى مۇكاپات بېرىش يۈزىسىدىن ـــ ئۇلارغا يېزىلىدۇ﴾.[3]

مانا بۇ ئايەت مۇسۇلمان كىشىنىڭ الله تائالانىڭ دۈشمەنلىرىگە قارشى جىھاد قىلىشتا چەككەن مۇشەققەتلىرىنى ھېچنەرسىسى كېمەيتىلمەستىن، مۇكاپاتلىنىدىغان ياخشى ئەمەل دەپ بېكىتتى. بۇنىڭغا غايە ۋە غەلىبىگە يېتىش شەرت قىلىنمىدى.

شۇنىڭ بىلەن بىرگە يەنە مۇشۇ بىر نەرسە مەلۇم بولۇشى كېرەككى، بىر ئادەم جىھاد قىلىپ غەنىمەتكە ياكى غەلىبىگە ئېرىشەلمىسە، ئۇ ئادەمنىڭ ئەجرى الله نىڭ دەرگاھىدا غەنىمەتكە ياكى غەلىبىگە ئېرىشكەن ئادەمنىڭ ئەجرىدىن كاتتا بولىدۇ. بۇنى پەيغەمبەر ﷺ نىڭ مۇنۇ سۆزىدىن

[1] سۈرە سەف 13 ـ ئايەت

[2] سۈرە نىسائ 100 ـ ئايەت

[3] سۈرە تەۋبە 120 ـ ، 121 ـ ئايەتلەر

بىلىۋالغىلى بولىدۇ: «مَا مِنْ غَازِيَةٍ أَوْ سَرِيَّةٍ تَغْزُو فَتَغْنَمُ وَتَسْلَمُ إِلا كَانُوا قَدْ تَعَجَّلُوا ثُلُثَيْ أُجُورِهِمْ وَمَا مِنْ غَازِيَةٍ أَوْ سَرِيَّةٍ تُخْفِقُ وَتُصَابُ إِلا تَمَّ أُجُورُهُمْ» «قانداق بىر غازاتچى قوشۇن غازات قىلىپ، غەنىمەت ئېلىپ، سالامەت قايتىدىكەن، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ئەجرىنىڭ ئۈچتەن ئىككى قىسمىنى ئېلىپ بولغان بولىدۇ. قانداق بىر غازاتچى قوشۇن غازات قىلىپ، غەنىمەت ئالماستىن مۇسىبەتكە ئۇچرايدىكەن، تولۇق ئەجىرگە ئېرىشىدۇ».[1]

خەبباب ئىبنى ئەرەت ﵁ نىڭ مۇنۇ ھەدىسىمۇ مەزكۇر ھەدىسكە ئوخشايدۇ، ئۇ مۇنداق دېگەن: «هَاجَرْنَا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَلْتَمِسُ وَجْهَ اللَّهِ فَوَقَعَ أَجْرُنَا عَلَى اللَّهِ فَمِنَّا مَنْ مَاتَ وَلَمْ يَأْكُلْ مِنْ أَجْرِهِ شَيْئًا مِنْهُمْ مُصْعَبُ بْنُ عُمَيْرٍ قُتِلَ يَوْمَ أُحُدٍ وَتَرَكَ نَمِرَةً فَكُنَّا إِذَا غَطَّيْنَا بِهَا رَأْسَهُ بَدَتْ رِجْلَاهُ وَإِذَا غَطَّيْنَا رِجْلَيْهِ بَدَا رَأْسُهُ فَأَمَرَنَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ نُغَطِّيَ رَأْسَهُ وَنَجْعَلَ عَلَى رِجْلَيْهِ شَيْئًا مِنْ الْإِذْخِرِ وَمِنَّا مَنْ أَيْنَعَتْ لَهُ ثَمَرَتُهُ فَهُوَ يَهْدِبُهَا» «بىز پەيغەمبەر ﷺ بىلەن بىللە الله نىڭ رازىلىقىنى كۆزلەپ ھىجرەت قىلدۇق. بىزنىڭ ئەجرىمىز الله نىڭ زىممىسىگە چۈشتى. بىزنىڭ ئىچىمىزدە ئۆزىنىڭ ئەجرىدىن ھېچنەرسىنى يېمەي ئۆلۈپ كەتكەنلەرمۇ بولۇپ، مۇسئەب ئىبنى ئۆمەير شۇلارنىڭ جۈملىسىدىن ئىدى. ئۇ ئۇھۇد كۈنىسى شەھىد قىلىنغان بولۇپ، ئۇنىڭدىن بىر پارچە يوللۇق رەخت قالغان ئىدى. ئۇنىڭ بېشىنى يۆگىسەك، پۇتى ئېچىلىپ قالاتتى. پۇتىنى يۆگىسەك، بېشى ئېچىلىپ قالاتتى. پەيغەمبەر ﷺ بىزنى بېشىنى يۆگەپ، ئىككى پۇتىغا چىغ قويۇشقا بۇيرۇدى. بىزنىڭ ئىچىمىزدە مېۋىسى پىشىپ يېتىلىپ، ئۇنى ئۈزگەن كىشىلەرمۇ بار ئىدى».[2]

مانا بۇ الله تائالا فەتھى قىلىپ بەرگەن دۇنياغا ۋە ئۇلار دۇنيادا ئىگە بولغان نەرسىلەرگە قىلىنغان ئوخشىتىش. ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمرى ﵁ نىڭ ھەدىسىنىڭ شەرھىسى بىلەن خەبباب ﵁ نىڭ ھەدىسى يۇقىرىدا ئۆتۈپ كەتتى. ئۇ ئىككى ھەدىس مەقسەتنى ئىپادىلەشتە ئوچۇق دەلىلدۇر.

مانا بۇ شەھىدلىكنى تەلەپ قىلىش مەسىلىسىدە كۆڭلۈمدىن كەچكەن ئاخىرقى سۆزلەر.

20ـ بۆلەك. ﴿ياردەم پەقەت الله تەرىپىدىندۇر﴾

بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿وَمَا النَّصْرُ إِلا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ﴾** ﴿ياردەم پەقەت الله تەرىپىدىندۇر﴾.[3]

بۇ ئايەت خاسلاشتۇرۇش ئۇسلۇبلىرىنىڭ ئەڭ كۈچلۈكى دەپ قارىلىدىغان مۇستەسنا ھەرىپى «إلا»نى ئەگەشتۈرۈپ كەلگەن ئىنكار قىلغۇچى ھەرپ «ما»نى ئۆز ئىچىگە ئالغان. ئۇ بۇ يەردە ياردەمنى پەقەت يېگانە الله تائالادىلا چەكلەشنى ئۇقتۇرىدۇ. دېمەك، ياردەم شېرىكى يوق، يېگانە الله نىڭ ئىزنى بىلەن چۈشىدۇكى، نە سان ۋە نە تەييارلىق بىلەن چۈشمەيدۇ. الله تائالانىڭ خالىغىنى بۇنىڭدىن مۇستەسنا.

بۇ چۈشەنچە ھۇنەين غازىتىدا بەزى مۇسۇلمانلاردىن كۆتۈرۈلۈپ كېتىپ، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ كۆپلىكى بىلەن مەغرۇرلانغان چاغدا، ئۇلارنىڭ سان ۋە تەييارلىقىنىڭ الله تائالانىڭ ئىزنىسىز ھېچنەرسىگە

[1] مۇسلىم رىۋايىتى

[2] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

[3] سۈرە ئال ئىمران 126ـ ئايەت؛ سۈرە ئەنفال 10ـ ئايەت

دالدا بولالمايدىغانلىقىنى بىلىۋېلىشى ئۈچۈن مەغلۇبىيەت يۈز بەردى. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿لَقَدْ نَصَرَكُمْ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئًا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمْ الأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُمْ مُدْبِرِينَ ثُمَّ أَنزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَنزَلَ جُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا وَعَذَّبَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَذَلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ﴾ ﴿الله سىلەرگە نۇرغۇن جەڭ مەيدانلىرىدا ۋە ھۇنەين كۈنىدە (يەنى جېڭىدە) ھەقىقەتەن ياردەم بەردى. ئەينى ۋاقىتتا سانىڭلارنىڭ كۆپلۈكىدىن خۇشاللىنىپ كەتتىڭلار (يەنى بۈگۈن بىزنىڭ سانىمىز كۆپ، مەغلۇپ بولمايمىز دېدىڭلار، بۇ چاغدا سىلەرنىڭ سانىڭلار ١٢ مىڭ، دۈشمىنىڭلارنىڭ سانى ٤٠٠٠ ئىدى)، سانىڭلارنىڭ كۆپلۈكى سىلەرگە قىلچە ئەسقاتمىدى. (قاتتىق قورققىنىڭلاردىن) كەڭ زېمىن سىلەرگە تار تۇيۇلدى. ئاندىن (مەغلۇپ بولۇپ، رەسۇلۇللاھنى ئازغىنا مۇئمىنلەر بىلەن تاشلاپ) ئارقاڭلارغا قاراپ قاچتىڭلار. ئاندىن الله پەيغەمبىرىگە ۋە مۇئمىنلەرگە (مەرھەمەت قىلىپ) خاتىرجەملىك بېغىشلىدى، سىلەرگە قوشۇنلارنى (يەنى ياردەمگە پەرىشتىلەرنى) چۈشۈردى، ئۇلارنى سىلەر كۆرمىدىڭلار (شۇنىڭ بىلەن سىلەر غەلىبە قىلدىڭلار)، الله كاپىرلارنى (ئۆلتۈرۈش ۋە ئەسىر ئېلىنىش بىلەن) ئازابلىدى، كاپىرلارنىڭ جازاسى ئەنە شۇ﴾.[1]

الله تائالا ئۇلارغا ئۇلار مەغرۇرلانغان بۇ كۆپلۈكسىزمۇ نۇرغۇنلىغان جايلاردا ياردەم بەرگەنلىكىنى، ئۇلار مەغرۇرلىنىپ كۆپلۈككە مايىل بولغاندا، ئۇنىڭ ھېچنەرسىگە ئەسقاتماي مەغلۇپ بولغانلىقىنى، ئاندىن مەغلۇبىيەتتىن كېيىن الله تائالانىڭ ئۇلارغا ياردەمنىڭ ئەسقاتمايدىغان كۆپلۈك بىلەن ئەمەس، بەلكى ئۆزى تەرەپتىن ئىكەنلىكىنى ئۇقتۇرۇپ قويۇش ئۈچۈن، ياردەم بەرگەنلىكىنى ئەسلەتتى. الله تائالا ئۇلارنى مەغلۇبىيەت بىلەن ﴿وَمَا النَّصْرُ إِلا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ﴾ ﴿ياردەم پەقەت الله تەرىپىدىندۇر﴾ ئىكەنلىكىدىن ئىبارەت بەزىلەردىن كۆتۈرۈلۈپ كەتكەن ئاۋۋالقى ئەقىدىگە قايتۇردى.

بۇنىڭغا الله تائالانىڭ مۇنۇ سۆزى ئوخشايدۇ: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمُ انْفِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ اثَّاقَلْتُمْ إِلَى الْأَرْضِ أَرَضِيتُمْ بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا مِنَ الْآخِرَةِ فَمَا مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ إِلَّا تَنْفِرُوا يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا وَيَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّوهُ شَيْئًا وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ إِلَّا تَنْصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِيَ اثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ﴾ ﴿ئى مۇئمىنلەر! سىلەرگە الله نىڭ يولىدا جىھاد قىلىشقا چىقىڭلار دېيىلسە، نېمىشقا يۇرتۇڭلاردىن ئايرىلغىڭلار كەلمەيدۇ؟ دۇنيا ھاياتىنى ئاخىرەتتىكى (بەخت) بىلەن تېگىشىشكە رازى بولدۇڭلارمۇ؟ دۇنيا ھاياتىدىن بەھرىمەن بولۇش ئاخىرەتنىڭ نېئمەتلىرى بىلەن سېلىشتۇرغاندا ئەرزىمەس نەرسىدۇر. ئەگەر سىلەر جىھادقا چىقمىساڭلار، الله سىلەرگە قاتتىق ئازاب قىلىدۇ. (سىلەرنى ھالاك قىلىپ) ئورنۇڭلارغا سىلەردىن باشقا قەۋمنى كەلتۈرىدۇ، سىلەر الله قا قىلچە زىيان يەتكۈزەلمەيسىلەر، الله ھەرنەرسىگە قادىردۇر. ئەگەر سىلەر الله نىڭ پەيغەمبىرىگە ياردەم قىلمىساڭلار (الله ياردەم قىلىدۇ)، الله ھەقىقەتەن ئۇنىڭغا ياردەم قىلغان ئىدى. ئۆز ۋاقتىدا كاپىرلار ئۇنى (مەككىدىن) ھەيدەپ چىقارغان ئىدى. ئۇنىڭغا پەقەت بىر كىشى (يەنى ئەبۇبەكرى سىددىق) ھەمراھ ئىدى. ئەينى زاماندا ئۇ ئىككىسى غاردا ئىدى﴾.[1] الله تائالا ئۇلارنىڭ ئورنىغا باشقا بىر قەۋمنى ئالماشتۇرۇۋېتىشكە قادىر تۇرۇپ، ئۇلارنى جىھادقا چىقىشقا قىززىقتۇردى ۋە جىھادتىن قېلىپ قېلىشتىن ئاگاھلاندۇردى. ﴿الله ھەرنەرسىگە قادىردۇر﴾. كېيىن الله تائالا ئۇلارغا ئۆزىنىڭ قۇدرىتىنىڭ بەزى ئالامەتلىرىنى ئەسلەتتى. ئۇ ئالامەتلەر بولسا، الله تائالانىڭ ئۆز پەيغەمبىرىگە ھىجرەت قىلىدىغان ۋاقتىدا، مەككە كۇففارلىرىغا قارشى

[1] سۈرە تەۋبە 25ـ، 26ـ ئايەتلەر

ھېچقانداق سان ۋە تەييارلىقسىز يارەم بەرگەنلىكىدۇر. الله تائالا ئۇلارنى بۇ ئارقىلىقمۇ ﴿**يارەم پەقەت الله تەرىپىدىن**﴾ ئىكەنلىكىدىن ئىبارەت زېھىنلەردىن كۆتۈرۈلۈپ كەتمەسلىكى زۆرۈر بولغان ئاۋۇالقى ئەقىدىگە قايتۇردى.

بۇنىڭغا الله تائالانىڭ: ﴿**فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى**﴾ ﴿**(ئى مۇسۇلمانلار! بەدرىدە) ئۇلارنى (يەنى مۇشرىكلارنى) سىلەر (ئۆز كۈچۈڭلار بىلەن) ئۆلتۈرگىنىڭلار يوق، بەلكى ئەمەلدە ئۇلارنى (سىلەرگە يارەم بېرىپ، ئۇلارنىڭ دىللىرىدا قورقۇنچ پەيدا قىلىش بىلەن) الله ئۆلتۈردى. (ئى مۇھەممەد! بىر سىقىم توپىنى مۇشرىكلارغا) ئاتقىنىڭدا، سەن ئاتمىدىڭ، بەلكى ئەمەلدە ئۇنى (مۇشرىكلارنىڭ كۆزلىرىگە) الله ئاتتى**﴾[1] دېگەن سۆزى ئوخشايدۇ. الله تائالانىڭ: ﴿**(ئى مۇھەممەد! بىر سىقىم توپىنى مۇشرىكلارغا) ئاتقىنىڭدا**﴾ دەپ ئېتىشنى مۇسۇلمانلارغا نىسبەت بېرىشى سەۋەبلەرنى تۇتۇشنىڭ پەرزلىكىگە ئاگاھلاندۇرۇش ئۈچۈندۇر. الله تائالانىڭ: ﴿**بەلكى ئەمەلدە ئۇلارنى الله ئۆلتۈردى**﴾، ﴿**بەلكى ئەمەلدە ئۇنى الله ئاتتى**﴾ دەپ تەككۈزۈشنى ئۆزىگە نىسبەت بېرىشى، يارەم ۋە مۇۋەپپەقىيەتنىڭ پەقەت يېگانە الله تائالا تەرىپىدىن ئىكەنلىكىنى، گەرچە تۇتۇش پەرز بولغان بولسىمۇ، بىۋاسىتە ئۆزى ھېچنەرسىگە ئەسقاتمايدىغان سەۋەبلەر بىلەن ئەمەسلىكىنى بايان قىلىش ئۈچۈندۇر.

بۇ يەردە ئىككى ئاگاھلاندۇرۇش بار:

بىرىنچى. يارەم يېگانە بىر الله نىڭ قولىدا بولۇپ، ئۇنى پەقەت الله تائالا يولغا قويغان سەۋەبلەرنى تۇتۇش ئارقىلىق قولغا كەلتۈرگىلى بولىدۇ. بىز ئىمانىي تەييارلىق ماۋزۇسىنىڭ بېشىدا، الله تائالانىڭ ئۆز دىنىغا يارەم بېرىدىغان مۇئمىنلەرگە يارەم بېرىشنى ئۈستىگە ئالغانلىقىنى بايان قىلغان ئىدۇق. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: ﴿**وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ**﴾ ﴿**مۇئمىنلەرگە يارەم قىلىش بىزگە تېگىشلىك بولدى**﴾.[3]

يەنە مۇنداق دېگەن: ﴿**وَلَيَنصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنصُرُهُ**﴾ ﴿**كىمكى الله نىڭ دىنىغا يارەم بېرىدىكەن، ئەلۋەتتە الله ئۇنىڭغا يارەم بېرىدۇ**﴾.[4]

مەن ئۇ يەردە (ئىمانىي ۋە ماددىي تەييارلىق)دىن ئىبارەت ئىككى تەييارلىقنىڭ بۇ يارەمگە لايىقەتلىك بولۇشنىڭ شەرتى سۈپىتىدە پەرز ئىكەنلىكىنى بايان قىلغان ئىدىم. بۇنىڭ مەنىسى، تىرىشچانلىق كۆرسىتىش، ساخاۋەت قىلىش، سىجىل دەۋەت قىلىش ۋە ھەرۋاقىت سەۋر قىلىش دېگەنلىكتۇر. مەن بۇنىڭدىن الله تائالانىڭ دىنىغا قىلچە يارەم بەرمەي تۇرۇپ، الله تائالادىن يارەم كۈتىدىغان، الله تائالادىن قۇرۇق ئارزۇلارنى قىلىپ، جىھادقا چىقمايدىغان غاپىل ۋە ھورۇن ئادەملەرنى ئاگاھلاندۇرماقچىمەن. شۇنىڭدەك، مەن ھازىرقى زامانىدىكى پەرز ئەين بولغان جىھادنىڭ يولىدا ماڭماي، دىنغا يارەم بېرىش ئۈچۈن الله تائالا يولغا قويغان سەۋەبلەرنى تۇتماي، ئۆزلىرىنى «ئىسلام خىزمەتچىلىرى» دەۋالغان ئاشۇ ئېغىپ كەتكۈچىلەرنىمۇ ئاگاھلاندۇرماقچىمەن. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: ﴿**وَمَنْ أَرَادَ الآخِرَةَ وَسَعَى لَهَا سَعْيَهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُوْلَئِكَ كَانَ سَعْيُهُمْ مَشْكُورًا**﴾ ﴿**كىمكى ئاخىرەتنى**

[1] سۈرە تەۋبە 38- ئايەتتىن 40- ئايەتكىچە

[2] سۈرە ئەنفال 17- ئايەت

[3] سۈرە رۇم 47- ئايەت

[4] سۈرە ھەج 40- ئايەت

كۆزلەيدىكەن ۋە مۇئمىن بولۇپ ئاخىرەتكە لايىق ئەمەللەرنى قىلىدىكەن، مۇنداق ئادەملەرنىڭ قىلغان ئەمەلى (الله نىڭ دەرگاھىدا) قوبۇل بولىدۇ﴾.[1]

ئىككىنچى. الله تائالانىڭ رەھمىتىدىن، مۇسۇلمانلارنىڭ خارلىقتىن قۇتۇلۇشىدىن ۋە مۇسۇلمانلارنىڭ (يوقىلىشىنى) كۈتۈۋاتقان دۇنيا كاپىرلىرىنىڭ كۈچ-قۇۋۋىتى ئۈستىدىن مۇسۇلمانلارنىڭ غەلىبە قىلىشىدىن ئۈمىدىنى ئۈزگەن ئاشۇ ئۈمىدسىز كىشىلەر ئۈچۈندۇر. سىز ئۇلارنىڭ بەزىلىرىنىڭ: «ھازىر نۇرغۇنلىغان رايونلار ئامېرىكىغا ياكى رۇسىيىگە باش ئىگىۋاتقان تۇرسا، قانداقمۇ مۇسۇلمانلارنىڭ دۆلىتى بارلىققا كەلسۇن؟» دەۋاتقانلىقىنى؛ يەنە بەزىلىرىنىڭ: «نۇرغۇنلىغان چوڭ كاپىر دۆلەتلەرنىڭ يېمەكلىك ۋە قورال-ياراق ساھەلىرى تەرەققىي قىلغان، شۇنداقلا، ئۆزلىرىنىڭ ئىتائىتىدىن چىققان كىشىلەرنى جازالاش ئۈچۈن قىتئەلەرنى بېسىپ ئۆتىدىغان باشقۇرۇلىدىغان بومبىلىرى ۋە ئاسماندا تىكلەنگەن قوراللىرى بار» دېگەنلىكىنى كۆرىسىز. يەنە بەزىلەرنىڭ: «شۈبھىسىزكى، كاپىرلارنىڭ يەردىكى بىخەتەرلىك ئاپپاراتلىرى ۋە ئاسماندىكى سۈنئىي ھەمراھلىرى ھەرقانداق ھەرىكەت ۋە پىچىرلاشلارنى بىلىۋالىدىغان تۇرسا، قانداقمۇ بىزنىڭ خىزمەت قىلىشىمىز ۋە جىھاد قىلىشىمىز ئاسانغا توختىسۇن؟! ئۇلار ھەرقانداق بىر ئىشنى بۆشۈكىدىلا تۇنجۇقتۇرۇۋېتىدۇ» دېگەنلىكىنى كۆرىسىز. يەنە بەزىلىرىنىڭ: «ھالبۇكى، كاپىرلارنىڭ دۆلەت خەزىنىسى ۋە دۇنيا ئىقتىسادى ھەرقانداق بىر دۆلەتنىڭ ئىقتىسادىنى بىر نەچچە سائەتتىلا ۋەيران قىلىشقا قادىر تۇرسا، قانداقمۇ مۇسۇلمانلارنىڭ دۆلىتى بارلىققا كەلسۇن؟» دېگەنلىكىنى ھەمدە بۇنىڭدىن باشقا مۇسۇلمانلارنىڭ ئىرادىسىنى بوشاشتۇرۇۋېتىدىغان، ئۇلارنىڭ كۈچىنى پارچىلاپ، ئۇلارنى رېئاللىققا تەسلىم قىلدۇرىدىغان سۆزلەرنى دېگەنلىكىنى كۆرىسىز. ئېچىنارلىق يېرى شۇكى، بۇ سۆز-چۆچەكلەرنى ھازىرقى زاماندىكى ئۆزلىرىنى «ئىسلام دەۋەتچىسى» دەۋالغان بەزى كىشىلەر تارقىتىۋاتىدۇ. سىز ئۇلارنىڭ تاغۇتلارغا ۋە ھەرخىل كاپىرلارنىڭ كۈچ-قۇۋۋىتىگە تۇتقان ئوسال پوزىتسىيىلىرىدىن ئەجەپلەنمەڭ.

ئەمما، بىز مۇنداق قارايمىز: «كىمكى: ‹دۇنيا كاپىرلىرى ئۆزلىرىنىڭ بارلىق ئىقتىدارلىرىنى ئىشقا سېلىپ، مۇسۇلمانلارنىڭ ھەقىقىي ئىسلام دۆلىتى قۇرۇشىغا توسالغۇ بولالايدۇ› دەپ گۇمان قىلسا، ئۇ ئوچۇق ئازغان بولىدۇ. بەلكى ئۇ كىشى الله تائالانىڭ ئايەتلىرىنى ۋە راست ۋەدىسىنى ئىنكار قىلغۇچى ئادەمدۇر. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿إِنَّهُ لا يَيْئَسُ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِلا الْقَوْمُ الكَافِرُونَ﴾** ﴿شۈبھىسىزكى، پەقەت كاپىر قەۋملا الله نىڭ رەھمىتىدىن ئۈمىدسىزلىنىدۇ﴾،[2] يەنە مۇنداق دېگەن: **﴿وَمَا النَّصْرُ إِلا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ﴾** ﴿ياردەم پەقەت الله تەرىپىدىندۇر﴾.[3]

دېمەك، ياردەم ئامېرىكىنىڭ ۋە نە رۇسىيىنىڭ قولىدا ئەمەس. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿مَا يَفْتَحْ اللَّهُ لِلنَّاسِ مِنْ رَحْمَةٍ فَلا مُمْسِكَ لَهَا وَمَا يُمْسِكْ فَلا مُرْسِلَ لَهُ مِنْ بَعْدِهِ﴾** ﴿الله ئۆز رەھمىتىدىن كىشىلەرگە ئاچقان نەرسىنى ھەرگىزمۇ توسۇپ قالالىغۇچى بولمايدۇ. الله ئۆز رەھمىتىدىن توسقان نەرسىنى، الله توسقاندىن كېيىن، ئۇنى ھېچ قويۇپ بەرگۈچى بولمايدۇ﴾.[4]

---

[1] سۈرە ئىسرا 19- ئايەت

[2] سۈرە يۇسۇف 87- ئايەت

[3] سۈرە ئال ئىمران 126- ئايەت؛ سۈرە ئەنفال 10- ئايەت

[4] سۈرە فاتىر 2- ئايەت

دۇنيا كاپىرلىرىنىڭ كۈچى قايسى دەرىجىگە يەتمىسۇن، ئۇ ھەرگىزمۇ الله تائالانىڭ قۇدرىتىدىن كۈچلۈك ئەمەس. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿وَلا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَبَقُوا إِنَّهُمْ لا يُعْجِزُونَ وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ﴾** ﴿(بەدرى ئۇرۇشىدا ئۆلتۈرۈلمەي قالغان) كاپىرلار ‹قۇتۇلدۇق› دەپ ئويلىمىسۇن، ئۇلار (پەرۋەردىگارىنىڭ جازاسىدىن) ھەقىقەتەن قېچىپ قۇتۇلالمايدۇ. دۈشمەنلىرىڭلار (بىلەن ئۇرۇش قىلىش) ئۈچۈن، قولۇڭلاردىن كېلىشىچە قورال كۈچى تەييارلاڭلار﴾.[1]

شۈبھىسىزكى، ئۇلار پەرۋەردىگارىمىزنىڭ جازاسىدىن ھەرگىز قېچىپ قۇتۇلالمايدۇ. ئۇلار رەببىمىزنىڭ تەقدىر ۋە تەدبىرىدىن قۇتۇلۇپ كېتەلمەيدۇ. الله ئۆزىنىڭ مۇئمىن دوستلىرى بىلەن بىللە، ئۇلارغا ئۇلارنىڭ دۈشمىنىگە قارشى ياردەم بەرگۈچىدۇر. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿ذَلِكُمْ وَأَنَّ اللَّهَ مُوهِنُ كَيْدِ الْكَافِرِينَ إِنْ تَسْتَفْتِحُوا فَقَدْ جَاءَكُمْ الْفَتْحُ وَإِنْ تَنتَهُوا فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَإِنْ تَعُودُوا نَعُدْ وَلَنْ تُغْنِيَ عَنكُمْ فِئَتُكُمْ شَيْئًا وَلَوْ كَثُرَتْ وَأَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ﴾** ﴿بۇ (الله نىڭ مۇئمىنلەرگە بەرگەن ئىنئامىدۇر). الله كاپىرلارنىڭ ھىيلىسىنى چوقۇم مەغلۇپ قىلغۇچىدۇر. (ئى كۇففارلار جامائەسى!) ئەگەر سىلەر غەلىبىنى تىلىسەڭلار، غەلىبە ئاللىقاچان سىلەرگە كەلدى (يەنى ئۇ سىلەرنىڭ زىيىنىڭلارغا كەلدى). ئەگەر (پەيغەمبەر بىلەن دۈشمەنلىشىشتىن) يانساڭلار، بۇ سىلەر ئۈچۈن ياخشىدۇر. ئەگەر ئۇنىڭ بىلەن يەنە ئۇرۇشساڭلار، بىز ئۇنىڭغا يەنە ياردەم بېرىمىز. قوشۇنۇڭلار كۆپ بولغان تەقدىردىمۇ، ئۇ سىلەردىن ھېچنەرسىنى دەپئى قىلىپ بېرەلمەيدۇ، الله ھەقىقەتەن مۇئمىنلەر بىلەن بىللىدۇر﴾.[2]

يەنە مۇنداق دېگەن: **﴿ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ مَوْلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَأَنَّ الْكَافِرِينَ لَا مَوْلَى لَهُمْ﴾** ﴿بۇ شۇنىڭ ئۈچۈندۇركى، الله مۇئمىنلەرنىڭ مەدەتكارىدۇر، كاپىرلارغا مەدەتكار يوقتۇر﴾.[3]

قۇدرىتى بۈيۈك الله بىزنى ئىمكانىيىتىمىزنىڭ يېتىشىچە كۈچ-قۇۋۋەت تەييارلاشقا بۇيرۇدى. مانا بۇ بىزنىڭ مەجبۇرىيىتىمىز ۋە قىلىدىغان ئىشىمىزدۇر. ئاندىن الله تائالا بىزگە ياردەم بېرىشنى ئۈستىگە ئېلىپ، ئۆز پەيغەمبىرىگە مۇنداق دېدى: «وَاغْزُهُمْ نُغْزِكَ وَأَنْفِقْ فَسَنُنْفِقَ عَلَيْكَ وَابْعَثْ جَيْشًا نَبْعَثْ خَمْسَةً مِثْلَهُ» «ئۇلارغا قارشى غازات قىلغىن، بىز ساڭا ياردەم بېرىمىز. خەير-ئېھسان قىلغىن، بىز ساڭا خەير-ئېھسان قىلىمىز. ئەسكەر ئەۋەتكىن، بىزمۇ شۇنىڭغا ئوخشاش بەش ھەسسە ئەسكەر ئەۋەتىمىز».[4]

الله تائالا كاپىرلارنى مەغلۇپ قىلىشنى ئۈستىگە ئېلىپ مۇنداق دېگەن: **﴿ذَلِكُمْ وَأَنَّ اللَّهَ مُوهِنُ كَيْدِ الْكَافِرِينَ﴾** ﴿بۇ (الله نىڭ مۇئمىنلەرگە بەرگەن ئىنئامىدۇر). الله كاپىرلارنىڭ ھىيلىسىنى چوقۇم مەغلۇپ قىلغۇچىدۇر﴾.[5]

يەنە مۇنداق دېگەن: **﴿قَاتِلُوا أَوْلِيَاءَ الشَّيْطَانِ إِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا﴾** ﴿شەيتاننىڭ دوستلىرى بىلەن ئۇرۇش قىلىڭلار (سىلەر ئۇلارنى يېڭىسىلەر)، شەيتاننىڭ تەدبىرى ھەقىقەتەن ئاجىزدۇر﴾.[6]

---

[1] سۈرە ئەنفال 59-، 60- ئايەتلەر
[2] سۈرە ئەنفال 18-، 19- ئايەتلەر
[3] سۈرە مۇھەممەد 11- ئايەت
[4] مۇسلىم رىۋايىتى
[5] سۈرە ئەنفال 18- ئايەت
[6] سۈرە نىسائ 76- ئايەت

الله تائالا بىزگە ياردەم بېرىشنى ئۈستىگە ئېلىپ مۇنداق دېگەن: ﴿وَأُخْرَى لَمْ تَقْدِرُوا عَلَيْهَا قَدْ أَحَاطَ اللَّهُ بِهَا وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرًا﴾ ﴿الله يەنە ئۆز كۈچۈڭلار بىلەن قولغا كەلتۈرەلمەيدىغان، الله (ئۇنىڭ سىلەرگە مۇيەسسەر بولىدىغانلىقىنى) تولۇق بىلگەن بىر غەنىمەت (يەنى مەككىنىڭ فەتھى قىلىنىشى)نى (سىلەرگە مۇيەسسەر قىلدى). الله ھەرنەرسىگە قادىردۇر﴾.[1]

كاپىرلارنىڭ ئەسكەرلىرىدىن قاتتىق قورققان ئادەملەر ھەقىقەتەن الله تائالانىڭ مۇنۇ سۆزىنى ئۇنتۇغان كىشىلەردۇر: ﴿وَلِلَّهِ جُنُودُ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا﴾ ﴿ئاسمانلارنىڭ ۋە زېمىننىڭ قوشۇنلىرى الله نىڭدۇر. الله غالىبتۇر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر﴾.[2]

كاپىرلارنىڭ ئىقتىسادىدىن ۋە ئۇلارنىڭ ھۆكۈمرانلىقىدىن قورققان ئادەملەر الله تائالانىڭ مۇنۇ سۆزىنى ئۇنتۇغان كىشىلەردۇر: ﴿وَلِلَّهِ خَزَائِنُ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ وَلَكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَفْقَهُونَ﴾ ﴿ئاسمانلارنىڭ ۋە زېمىننىڭ خەزىنىلىرى الله نىڭ ئىلكىدىدۇر. ۋە لېكىن مۇناپىقلار (الله نىڭ ھېكمىتىنى) چۈشەنمەيدۇ﴾.[3]

كاپىرلارنىڭ ئىستىھكاملىرى ۋە قوغدىنىش ئۈسكۈنىلىرىدىن قورققان ئادەملەر الله تائالانىڭ مۇنۇ سۆزلىرىنى ئۇنتۇغان كىشىلەردۇر: ﴿وَظَنُّوا أَنَّهُمْ مَانِعَتُهُمْ حُصُونُهُمْ مِنْ اللَّهِ فَأَتَاهُمْ اللَّهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمْ الرُّعْبَ يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُمْ بِأَيْدِيهِمْ وَأَيْدِي الْمُؤْمِنِينَ فَاعْتَبِرُوا يَاأُولِي الأَبْصَارِ﴾ ﴿ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ قورغانلىرىنى ئۆزلىرىنى الله نىڭ (ئازابىدىن) توسىيالايدۇ دەپ ئويلىغان ئىدى، ئۇلارغا الله نىڭ ئازابى ئۇلار ئويلىمىغان يەردىن كەلدى. الله ئۇلارنىڭ دىللىرىغا قورقۇنچ سالدى، ئۇلار ئۆيلىرىنى ئۆزلىرىنىڭ قوللىرى ۋە مۇئمىنلەرنىڭ قوللىرى بىلەن بۇزدى، ئى ئەقىل ئىگىلىرى! (ئۇلارنىڭ ھالىدىن) ئىبرەت ئېلىڭلار﴾،[4] ﴿وَأَنْزَلَ ﴿وَأَنْزَلَ الَّذِينَ ظَاهَرُوهُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ صَيَاصِيهِمْ وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمْ الرُّعْبَ فَرِيقًا تَقْتُلُونَ وَتَأْسِرُونَ فَرِيقًا وَأَوْرَثَكُمْ أَرْضَهُمْ وَدِيَارَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ وَأَرْضًا لَمْ تَطَئُوهَا وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرًا﴾ ﴿الله ئەھلى كىتابتىن مۇشرىكلارغا ياردەم بەرگەنلەرنى (يەنى رەسۇلۇللاھ بىلەن قىلغان ئەھدىنى بۇزغان بەنى قۇرەيزە يەھۇدىيلىرىنى) قورغانلىرىدىن چۈشۈردى، ئۇلارنىڭ دىللىرىغا قورقۇنچ سالدى. (ئۇلارنىڭ) بىر بۆلىكىنى ئۆلتۈردىڭلار ۋە بىر بۆلىكىنى ئەسىر ئالدىڭلار. الله سىلەرگە ئۇلارنىڭ زېمىنىنى، قورۇ-جايلىرىنى، مال-مۈلۈكلىرىنى ۋە (تېخى) سىلەرنىڭ قەدىمىڭلار دەسسەپ باقمىغان زېمىننى مىراس قىلىپ بەردى، الله ھەرنەرسىگە قادىردۇر﴾.[5]

كاپىرلارنىڭ بىخەتەرلىك ئورگانلىرىدىن چۆچۈپ كەتكەن ئادەملەر الله تائالانىڭ مۇنۇسۆزلىرىنى ئۇنتۇغان كىشىلەردۇر: ﴿وَاللَّهُ مُحِيطٌ بِالْكَافِرِينَ﴾ ﴿الله كاپىرلارنى (يەنى ئۇلارنىڭ ھەممە ئەھۋالىنى) بىلىپ تۇرغۇچىدۇر﴾،[6] ﴿وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُحِيطًا﴾ ﴿الله ھەممە نەرسىنى تولۇق بىلگۈچىدۇر﴾،[7] ﴿وَاللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ﴾ ﴿الله ئۇلارنىڭ ھەممە ئىشلىرىنى بىلگۈچىدۇر﴾.[8]

---

[1] سۈرە فەتھ 21- ئايەت
[2] سۈرە فەتھ 7- ئايەت
[3] سۈرە مۇنافىقۇن 7- ئايەت
[4] سۈرە ھەشىر 2- ئايەت
[5] سۈرە ئەھزاب 26-، 27- ئايەتلەر
[6] سۈرە بەقەرە 19- ئايەت
[7] سۈرە نىسائ 126- ئايەت
[8] سۈرە ئەنفال 47- ئايەت

ئابدۇلمۇتەللىپ كاپىر تۇرۇپ، الله ۋە ئۇنىڭ قۇدرىتىنى بۇ خىلدىكى قورقۇنچاق مۇسۇلمانلاردىن ياخشىراق بىلەتتى. ئۇنىڭ بۇ بىلىشى ئەبرەھەگە: «شۇبھىسىزكى، بەيتۇللاھنىڭ رەببى بار، ئۇ بەيتۇللاھنى چوقۇم قوغدايدۇ» دېگەن سۆزىدە ئىپادىلىنىدۇ.

ئەبرەھەنىڭ ئەسكەرلىرى قۇشلار(نىڭ ئاتقان ساپال تاشلىرى) بىلەن ھالاك بولغان چاغدا، ئۇلارنىڭ بەزىسى قاچقان بولۇپ، ئۇلارنىڭ يول باشلىغۇچىسى مۇنداق دېگەن ئىدى: ‹قەيەرگە قاچىسىلەر؟ الله تائالا (سىلەرنى) ئىزدەپ تاپىدۇ. ئەشرەم غەلىبە قىلغۇچى ئەمەس، ئەكسىچە مەغلۇپ بولغۇچى (ئەشرەم بولسا ئەبرەھەدۇر-ئا)›.[1] بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿وَفِرْعَوْنَ ذِي الأَوْتَادِ الَّذِينَ طَغَوْا فِي الْبِلادِ فَأَكْثَرُوا فِيهَا الْفَسَادَ فَصَبَّ عَلَيْهِمْ رَبُّكَ سَوْطَ عَذَابٍ إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ﴾** ﴿شۇنىڭدەك، قۇزۇقلار ئىگىسى فىرئەۋننى قانداق جازالىدى؟! ئۇلار شەھەرلەردە (زۇلۇم قىلىشتا) ھەددىدىن ئاشتى. ئۇ يەرلەردە بۇزغۇنچىلىقنى كۆپ قىلدى. پەرۋەردىگارىڭ ئۇلارغا قاتتىق ئازابنى نازىل قىلدى. پەرۋەردىگارىڭ (بەندىلەرنى) ئەلۋەتتە كۆزىتىپ تۇرغۇچىدۇر﴾.[2]

فىرئەۋن ئۆزىگە ۋە ئۆزىنىڭ پادىشاھلىقىغا خەۋپ يېتىشىدىن قورقۇپ، نۇرغۇنلىغان بەنى ئىسرائىل پەرزەنتلىرىنى ئۆلتۈردى. كېيىن ھالاكتى ئۇنىڭ قولىدا بولغان ئادەمنى (يەنى مۇسا ئەلەيھىسسالامنى) ئۆز ئۆيىدە تەربىيىلىدى. ئېھتىيات الله تائالانىڭ تەقدىرىدىن ھېچنەرسىنى بىھاجەت قىلالمىدى. **﴿وَاللَّهُ مِنْ وَرَائِهِمْ مُحِيطٌ﴾** ﴿الله ئۇلارنى كەينىدىن قورشاپ تۇرغۇچىدۇر﴾.[3]

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿وَاللَّهُ غَالِبٌ عَلَى أَمْرِهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لا يَعْلَمُونَ﴾** ﴿الله (خالىغان) ئىشنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا قادىردۇر، لېكىن ئىنسانلارنىڭ تولىسى (بۇنى) ئۇقمايدۇ﴾،[4] يەنە مۇنداق دەيدۇ: **﴿كَتَبَ اللَّهُ لَأَغْلِبَنَّ أَنَا وَرُسُلِي إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ﴾** ﴿الله (لەۋھۇلمەھفۇزغا): «مەن ۋە مېنىڭ پەيغەمبەرلىرىم چوقۇم غەلىبە قىلىمىز» دەپ يازدى، الله ھەقىقەتەن كۈچلۈكتۇر، غالىبتۇر﴾.[5]

كاپىرلارنىڭ قورغانلىرى ئۇلارنى الله تائالادىن قوغداپ قالالمايدۇ. ئەسكەرلەر الله تائالانىڭ قاتتىق جازاسى ئالدىدا دالدا بولالمايدۇ. مال-مۇلۇكلەر الله تائالانىڭ دەرگاھىدا شاپائەت قىلالمايدۇ. ھىيلە-مىكىر ۋە ئالداش الله تائالانىڭ قۇدرىتىنى چېكىندۈرەلمەيدۇ. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿وَمَكَرُوا مَكْرًا وَمَكَرْنَا مَكْرًا وَهُمْ لا يَشْعُرُونَ فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ مَكْرِهِمْ أَنَّا دَمَّرْنَاهُمْ وَقَوْمَهُمْ أَجْمَعِينَ فَتِلْكَ بُيُوتُهُمْ خَاوِيَةً بِمَا ظَلَمُوا إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَةً لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ﴾** ﴿ئۇلار (سالىھقا قارشى) سۈيقەست پىلانلىدى. ئۇلارنى (ئۇلارنىڭ ھالاك بولۇشىنى تېزلىتىش ئۈچۈن) سۈيقەستى سەۋەبلىك تۈيۈقسىز جازالىدۇق. ئۇلارنىڭ سۈيقەستىنىڭ ئاقىۋىتىنىڭ قانداق بولغانلىقىغا قارىغىنكى، ئۇلارنى ۋە ئۇلارنىڭ قەۋمىنى پۈتۈنلەي ھالاك قىلدۇق. ئۇلار زۇلۇم قىلغانلىقلىرى ئۈچۈن، ئەنە ئۇلارنىڭ ئۆيلىرى (ئادەمزاتتىن) خالي بولۇپ قالدى. الله نىڭ (قۇدرىتىنى) بىلدىغان قەۋم ئۈچۈن بۇنىڭدا (چوڭ) ئىبرەت بار﴾.[6]

---

[1] «سىيرەتۇ ئىبنى ھىشام» 1- جىلد 33- بەتتىن 35- بەتكىچە، سەببىيە نەشرىياتى

[2] سۈرە فەجر 10- ئايەتتىن 14- ئايەتكىچە

[3] سۈرە بۇرۇج 20- ئايەت

[4] سۈرە يۇسۇف 21- ئايەت

[5] سۈرە مۇجادىلە 21- ئايەت

[6] سۈرە نەمل 50- ئايەتتىن 52- ئايەتكىچە

مەن تەكرار ئەسلىتىمەنكى، بىزنىڭ مەغلۇبىيىتىمىز ئاساسلىقى ئىچكى سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن. **﴿وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ﴾** ﴿ساڭا يەتكەن يامانلىق (قىلمىشلىرىڭ تۈپەيلىدىن) ئۆزۈڭدىندۇر﴾.[1]

ئىسلاھات ئېلىپ بېرىشنىمۇ ئۆزىمىزدىن باشلاش لازىم. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿إِنَّ اللَّهَ لا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنفُسِهِمْ﴾** ﴿ھەرقانداق بىر قەۋم ئۆزىنىڭ ئەھۋالىنى ئۆزگەرتمىگۈچە (يەنى الله نىڭ بەرگەن نېئمەتلىرىگە تۇزكورلۇق قىلىپ گۇناھلارغا چۆممىگۈچە)، الله ئۇلارنىڭ ئەھۋالىنى ئۆزگەرتمەيدۇ (يەنى الله ئۇلارغا بەرگەن نېئمەت، خاتىرجەملىك ۋە ئىززەت ـ ھۆرمەتنى ئېلىپ تاشلىمايدۇ)﴾.[2]

خۇددى بەنى ئىسرائىل الله تائالانى غەزەپلەندۈرىدىغان ئەمەللەرنى قىلغان ۋاقىتتا، الله مەجۇسى كاپىرلارنى ئۇلارنىڭ ئۈستىگە مۇپتىلا قىلغىنىدەك، الله تائالانىڭ كاپىرلارنى بىزنىڭ ئۈستىمىزگە مۇپتىلا قىلىپ قويۇشى، پەقەت بىزنىڭ قىلغان گۇناھ ـ مەئسىيەتلىرىمىز تۈپەيلىدىندۇر. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿فَجَاسُوا خِلَالَ الدِّيَارِ وَكَانَ وَعْدًا مَفْعُولًا﴾** ﴿(ئۇلار سىلەرنى ئۆلتۈرۈش، بۇلاڭ ـ تالاڭ قىلىش ئۈچۈن) ئۆيلەرنى ئاختۇردى. (سىلەرگە دۈشمەننى مۇسەللەت قىلىش) چوقۇم ئىشقا ئاشىدىغان ۋەدە ئىدى﴾.[3]

بىزنىڭ ئۆزگەرتىش ۋە ئىسلاھات ئېلىپ بېرىشىمىز ئۈچۈن ئۈچ ئىش لازىم بولىدۇ:

بىرىنچى. ساغلام مەنھەج (يەنى قۇرئان ھەدىسكە ئۇيغۇن ئىسلامىي نىزامنامە)

ئىككىنچى. بۇ مەنھەجگە ئەگىشىشتىكى ساداقەت

ئۈچىنچى. بۇنىڭ ھەممىسىدە نىيەتنى خالىس قىلىش

الله ياخشى بىلگۈچى، مەن بۇ خىل ساغلام مەنھەجنىڭ بەلگىلىرىنى مۇشۇ كىتابىمنىڭ «قۇرئان ۋە ھەدىسكە ئېسىلىشتىكى ئاساسلار (يەنى ئەھلى سۈننە ۋەلجامائەنىڭ نىزامنامىسى)» ۋە «جىھادتنىڭ ئاساسلىق كۆرسەتكۈچلىرى» دېگەن تېمىلاردا بايان قىلدىم. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿إِنَّا لَنَنصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ يَقُومُ الأَشْهَادُ﴾** ﴿شەك ـ شۈبھىسىزكى، بىز پەيغەمبىرىمىزگە، مۇئمىنلەرگە ھاياتىي دۇنيادا ۋە (پەرىشتە، پەيغەمبەر ۋە مۇئمىنلەردىن بەندىلەرنىڭ ئەمەللىرىگە گۇۋاھ بولىدىغان) گۇۋاھچىلار ھازىر بولىدىغان كۈندە ئەلۋەتتە ياردەم بېرىمىز﴾.[4] بۇ قىلچە شەك يوق راست ۋەدىدۇر. الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿إِنَّ رَحْمَةَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِنْ الْمُحْسِنِينَ﴾** ﴿شۈبھىسىزكى، الله نىڭ رەھمىتى ياخشىلىق قىلغۇچىلارغا يېقىندۇر﴾».[5]

يەتتىنچى. مۇجاھىدنىڭ ئىلىم تەلەپ قىلىشىنىڭ ھۆكمى توغرىسىدا (٣ ـ تولۇقلىما)

بىز بۇ يەردە تۆۋەندىكى مەسىلىلەرنى تەتقىق قىلىمىز:

بىرىنچى. ئۆگىنىش پەرز بولغان دىنىي ئىلىمنىڭ تەقسىماتى

ئىككىنچى. «ئىلىم تەلەپ قىلماي تۇرۇپ، جىھاد قىلىشقا بولمايدۇ» دېگەن شۈبھىگە رەددىيە

---

[1] سۈرە نىسائ 79 ـ ئايەت

[2] سۈرە رەئد 11 ـ ئايەت

[3] سۈرە ئىسرائ 5 ـ ئايەت

[4] سۈرە غافىر 51 ـ ئايەت

[5] سۈرە ئەئراف 56 ـ ئايەت

ئۇچىنچى. مۇجاھىدلار گۇرۇھىغا زۆرۈر بولغان ئىلىم

بەزى كىشىلەر مۇنداق دەيدۇ: «مۇسۇلمان كىشى جىھاد قىلىشتىن بۇرۇن، ئۆز دىنىنىڭ ئىلىمىنى تەلەپ قىلىشى لازىم». مەزكۇر سۆزگە ئاساسەن، بەزى گۇرۇھ ۋە جامائەتلەر جىھاد قىلمىغانلىقىغا نۇرغۇن باھانە ـ سەۋەبلەرنى كۆرسىتىدىغان بولۇپ، ئۇ باھانىلەرنىڭ بىرى: «ئالدى بىلەن ئىلىم تەلەپ قىلىش پەرز» دېگەن سۆز. بۇ سۆزنىڭ توغرا يېرىمۇ، خاتا يېرىمۇ بار. تەپسىلاتى تۆۋەندىكىچە:

بىرىنچى. ئۆگىنىش پەرز بولغان دىنىي ئىلىمنىڭ تەقسىماتى

ئىلىم ئىككى تۈرلۈك بولىدۇ. بىرى، ھەربىر مۇسۇلماننىڭ ئۈستىگە پەرز ئەين بولغان ئىلىم. يەنە بىرى، مۇسۇلمان ئۇممىتىنىڭ ئۈستىگە ئومۇمىيۈزلۈك پەرز كۇپايە بولغان ئىلىم.

ھەربىر مۇسۇلماننىڭ ئۈستىگە پەرز ئەين بولغان ئىلىم ئىككى خىل. بىرى، ئىسلامنىڭ رۇكنىلىرى ۋە كەسكىن ھارام قىلىنغان ئىشلارنى بىلىشكە ئوخشاش ئومۇمىي ئىلىم بولۇپ، بارچە مۇسۇلمانلارنىڭ ئۈستىگە بىلىش پەرز. يەنە بىرى، خاس تۈردىكى (بىرەر ئەمەل) ئۈستىگە پەرز بولغان كىشىگىلا تەپسىلاتىنى بىلىش پەرز بولغان (شۇ ئەمەل توغرىسىدىكى) ئەھكاملارنىڭ تەپسىلاتىنى بىلىش پەرز بولغان ئىلىمدۇر. زاكات بېرىشكە ياكى ھەج قىلىشقا قادىر بولالمىغان كىشىگە ئۇنىڭ ئەھكاملىرىنىڭ تەپسىلاتىنى بىلىش پەرز ئەمەس. قادىر بولغان كىشىنىڭ بۇنىڭ ئەكسىچە.

بۇ ھەقتە «ئەقىدەتۇت تاھاۋىييە»گە شەرھى يازغۇچى ئالىم مۇنداق دەيدۇ: [ئالايلۇق، بىر ئادەمگە ھەج ۋە زاكات پەرز بولغان بولسا، ئۇ كىشىنىڭ بۇيرۇلغان ئەمەلنى بىلىشكە ئىمان كەلتۈرۈشى پەرز. شۇنداقلا، ئۇ كىشىنىڭ الله تائالا ئۇنىڭ غەيرىگە پەقەت قىسقىچىلا ئىمان كەلتۈرۈش پەرز بولغان ئەمەللەرنى ئۇنىڭغا تەپسىلىي ئىمان كەلتۈرۈشنى پەرز قىلغانلىقىغا ئىمان كەلتۈرۈشى ھەم پەرز. شۇنىڭدەك، تۇنجى مۇسۇلمان بولغان ئادەمگە ئاۋۋال قىسقىچە ئىقرار قىلىش پەرز بولىدۇ. ئاندىن نامازنىڭ ۋاقتى كەلسە، ئۇ كىشىنىڭ نامازنىڭ پەرزلىكىگە ئىمان كەلتۈرۈشى ۋە ئۇنى ئادا قىلىشى پەرز بولىدۇ. كىشىلەر ئىمان كەلتۈرۈشكە بۇيرۇلغان ئىشلاردا ئوخشاش بولمايدۇ].[1]

ئەگەر بىز بۇنى مۇجاھىدقا تەتبىقلايدىغان بولساق، مۇنداق دەيمىز: «ئۇنىڭغا پەرز ئەين بولغان ئىلىم ئومۇمىي تۈردۇر. خاس تۈرنىڭ ئىچىدىن ئۇنىڭغا جىھادنىڭ ئەھكاملىرىنى بىلىش پەرز بولىدۇ. بولۇپمۇ، ئۇنىڭغا ئاۋۋال الله نىڭ ئالدىدا پەرز بولغان ئىشلار، ئاندىن ئەمىرنىڭ ئالدىدا پەرز بولغان ئىشلارنى بىلىش پەرز». بۇنى الله خالىسا، بەشىنچى بابتا بايان قىلىمىز.

شۇنىڭدەك، مۇجاھىدقا دۈشمەن بىلەن ئۇرۇش قىلغاندا دۈرۈس بولىدىغان ئىشلارنى بىلىش پەرز. ئەما، غەنىمەتلەر، ئەسىرلەر ۋە سۇلھى تۈزۈش قاتارلىقلارنىڭ ئەھكاملىرىنى ھەممە مۇجاھىدلارنىڭ بىلىشى پەرز ئەمەس، چۈنكى ئۇ ئىشلار ئەمىرگە تاپشۇرۇلىدۇ.

ئۇممەتكە ئومۇمىيۈزلۈك پەرز بولغان پەرز كۇپايە ئىلىمغا كەلسەك، ئۇنى بەزى كىشىلەر ئۆگەنسە، ئۇلارغا ساۋاب بولىدۇ، باشقىلاردىن گۇناھ ساقىت بولىدۇ. ئەما، ئۇنى ھېچكىم تەلەپكە لايىق ئۆگەنمىسە، ھەممىسى گۇناھكار بولىدۇ.

بۇ ھەقتە ئىمام شافىئى رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دېگەن: [ئىلىم ئىككى تۈرلۈك بولىدۇ. بىرى، ئومۇمىي ئىلىم بولۇپ، بالاغەتكە يەتكەن، ئەقلى ـ ھوشى جايىدا كىشىگە بىلمەسلىك دۈرۈس

[1] «شارھۇل ئەقىدەتىت تاھاۋىييە» 377ـ، 378ـ بەتلەر، ئەلمەكتەبۇل ئىسلامي نەشرىياتى، ھىجرىيە 1403ـ يىلى

بولمايدىغان ئىلىم. بەش ۋاخ ناماز، رامىزان روزىسى، قادىر بولغان كىشىگە بەيتۇللاھنى ھەج قىلىش ۋە زاكات بېرىش قاتارلىقلارغا ئوخشاش ئەمەللەرنى الله تائالانىڭ پەرز قىلغانلىقىنى؛ زىنا قىلىش، ئادەم ئۆلتۈرۈش، ئوغرىلىق قىلىش ۋە ھاراق ئىچىش قاتارلىقلارنى ھارام قىلغانلىقىنى ھەمدە بەندىلەرنىڭ چۈشىنىپ ئەمەل قىلىشقا، جان ۋە ماللىرىنى (الله يولىدا) بېرىشكە، ھارام قىلىنغان نەرسىلەردىن يىراقلىشىشقا بۇيرۇلغانلىقىدىن ئىبارەت مۇشۇ مەنىدىكى نەرسىلەرنى بىلىش پەرز ئەين بولغان ئىلىمدۇر].

ئاندىن ئىمام شافىئى رەھىمەھۇللاھ پەرز كۇپايە بولغان ئىلىم توغرۇلۇق مۇنداق دېگەن: [بۇ ئىلىمنىڭ ئىچىدە بىر دەرىجە بولۇپ، ئۇنىڭغا ئاۋام خەلق ئېرىشەلمەيدۇ. ئۇنى ئۆگىنىشكە خاس كىشىلەرنىڭ ھەممىسى بۇيرۇلمىغان. خاسلارنىڭ ئىچىدىن بىر كىشىنىڭ ئۇ دەرىجىگە يېتىش ئېھتىماللىقى بولسا، ئومۇمىيۈزلۈك ئۇلارنىڭ ھەممىسىنىڭ ئۇ دەرىجىنى تاشلاپ قويۇشى دۇرۇس ئەمەس. ئەگەر ئۇلارنىڭ خاس كىشىلىرى ئىچىدىن يېتەرلىك ئادەملەر ئۇ دەرىجە بىلەن شۇغۇللانسا، ئۇنى تەرك ئەتكەن باشقا كىشىلەر الله خالىسا، گۇناھتىن ساقىت بولىدۇ. ئۇ دەرىجە بىلەن شۇغۇللانغان ئادەمنىڭ پەزىلىتى ئۇنى تاشلاپ قويغان ئادەملەردىن ئۈستۈن بولىدۇ].[1]

ئەبۇ ئۆمەر ئىبنى ئابدۇلبەر مۇنداق دەيدۇ: [بارلىق ئۆلىمالار شۇنىڭغا بىرلىككە كەلگەنكى، ئىلىمنىڭ ئىچىدە، ھەربىر ئىنسانغا خاس ئۆزىنىڭ ھەققىدە پەرز ئەين بولغىنى بار. يەنە ئۇنىڭ ئىچىدە، بىر كىشى ئۇنىڭ بىلەن شۇغۇللانسا، شۇ جاي خەلقنىڭ ئۈستىدىن پەرزلىكى ساقىت بولىدىغان پەرز كۇپايە بولغىنى ھەم بار].

ئىبنى ئابدۇلبەر بۇ ھەقتە ھەسەن بەسرى، ئىمام مالىك، ئابدۇللاھ ئىبنى مۇبارەك، سۇفيان ئىبنى ئۇيەينە ۋە ئىسھاق ئىبنى راھىۋەي قاتارلىقلارغا ئوخشاش سەلەف ئىماملىرىنىڭ سۆزلىرىنى نەقىل قىلغان.[2]

دىنىي ئىلىمنى پەرز ئەين ۋە پەرز كۇفايىگە تەقسىم قىلىشتا ھېچقانداق ئىختىلاپ يوق. ئۇنىڭ قۇرئاندىن بولغان دەلىلى: **﴿وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنفِرُوا كَافَّةً فَلَوْلا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَائِفَةٌ لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ﴾** **﴿مۇئمىنلەرنىڭ ھەممىسىنىڭ جىھادقا چىقىشى لايىق ئەمەس (ئۇلارنىڭ بىر تۈركۈمى جىھادقا چىقتى)، ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى ھەربىر جامائەدىن يەنە بىر تۈركۈمى دىنىي ئالىم بولۇپ، ئۇلار قەۋمىنىڭ قېشىغا قايتقاندىن كېيىن، قەۋمىنىڭ الله تىن قورقۇشى ئۈچۈن، ئۇلارنى ئاگاھلاندۇرۇش مەقسىتىدە نېمىشقا (ئىلىم تەلەپ قىلىشقا) چىقمىدى؟﴾**[3] دېگەن ئايەتتۇر.

شەيخۇل ئىسلام ئىبنى تەيمىييە مۇنداق دېگەن: [دىنىي ئىلىمنى تەلەپ قىلىش پەرز كۇپايە بولۇپ، ھەربىر كىشىنىڭ الله تائالا قىلىشقا بۇيرۇغان ۋە قىلىشتىن توسقان ئىشلارنىڭ ئىلىمىنى تەلەپ قىلىشىغا ئوخشاش پەرز ئەين بولغان ھالەت ئۇنىڭدىن مۇستەسنا، چۈنكى بۇ پەرز ئەيندۇر.

«سەھىھۇل بۇخارى» ۋە «سەھىھ مۇسلىم»دا پەيغەمبەر ﷺ دىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنغان، ئۇ مۇنداق دېگەن: «مَنْ يُرِدْ اللَّهُ بِهِ خَيْرًا يُفَقِّهْهُ فِي الدِّينِ» «الله تائالا بىراۋغا ياخشىلىقنى ئىرادە قىلسا، ئۇنى دىندا ئالىم قىلىدۇ». الله تائالا ياخشىلىقنى ئىرادە قىلغان ھەرقانداق ئادەمنىڭ دىندا ئالىم

[1] شافىئىينىڭ «ئەررىسالە» ناملىق كىتابى 357- بەتتىن 360- بەتكىچە

[2] «جامىئۇ بەيانىل ئىلمى ۋە فەزلى» 1- جىلد 9- بەتتىن 12- بەتكىچە

[3] سۈرە تەۋبە 122- ئايەت

بولۇشى مۇقەررەر. دىندا ئالىم بولمىغان كىشى، الله تائالا ئۇنىڭغا ياخشىلىقنى ئىراده قىلمىغان كىشىدۇر.

دىن، الله تائالا ئۇنىڭ بىلەن پەيغەمبىرىنى ئەۋەتكەن، ئىنسانلار ئۈستىگە ئۇنى تەستىقلاش ۋە ئۇنىڭغا ئەمەل قىلىش پەرز بولغان نەرسىدۇر. ھەربىر كىشىنىڭ مۇھەممەد ﷺ نى ئۇ زاتنىڭ بەرگەن خەۋىرىدە مۇتلەق تەستىقلىشى ۋە بۇيرۇغان ئىشىدا ئۇنىڭغا مۇتلەق ئىتائەت قىلىشى پەرز. ئاندىن ئۇ زاتتىن بىرەر خەۋەر ئىسپاتلانسا، ئۇ ئادەمنىڭ ئۇنى پۈتۈنلەي تەستىقلىشى؛ ئەگەر بىرەر مۇئەييەن ئىشقا بۇيرۇلغان بولسا، ئۇ كىشىنىڭ ئۇ زاتقا تولۇق ئىتائەت قىلىشى پەرز بولىدۇ].[1]

ئىبنى تەيمىييە رەھمەھۇللاھ پەرز كۇپايە بولغان ئىلىم توغرۇلۇق مۇنداق دېگەن: [قۇرئان ۋە ھەدىسنى قوغداش ئومۇمىيۈزلۈك بارلىق ئۈممەتكە پەرز كۇپايە. شۇنىڭدەك، قۇرئان ۋە ھەدىسنى شەكىل ۋە مەنە جەھەتتە ئۈممەتكە مۇھاپىزەت قىلىپ بېرىدىغان ئەھلى ئىلملەرنىڭ داۋاملىق ئىلىم تەلەپ قىلىشى پەرز كۇپايە. ئۇ ئىلمىنىڭ ئىچىدە پەرز ئەين بولىدىغىنىمۇ بار، ئۇ بولسىمۇ، مۇسۇلمان كىشىنىڭ خاس ئۆزىنىڭ ھەققىدە بىلىشى پەرز ئەين بولغان ئىلملەر. لېكىن ئىلمىدە باش بولغان ياكى ئىلمىدىن رىزىق بېرىلگەن ئەھلى ئىلملەرنىڭ ئۈستىگە ئىلمىنىڭ پەرز ئەين ياكى پەرز كۇپايە بولۇپ يۈكلىنىشى، ئۇلارنىڭ غەيرىيگە قارىغاندا ئېغىرراق، چۈنكى ئۇ ئىلىم شەرىئەت ئارقىلىق ئومۇمىيۈزلۈك پەرز. بەزىدە ئەھلى ئىلملەرنىڭ ئىلىم ئىگەللەشكە قادىر بولغانلىقى ۋە ئۇلاردىن ئۆزگىلەرنىڭ بۇنىڭغا ئاجىز كەلگەنلىكىدىن، ئەھلى ئىلملەرگە ئىلىم ئىگەللەش پەرز ئەين بولىدۇ. قادىر بولۇشنىڭ ئاستىغا يېتەرلىك ئەقلى قابىلىيىتى بولۇش ۋە ئىلگىرى ئىلىم تەلەپ قىلغان بولۇشى؛ شۇنىڭدەك، يېزىلغان كىتابلار، پېشقەدەم ئۆلىمالار ۋە ھەرخىل دەلىللەردىن ئىبارەت ئىلىمگە يەتكۈزگۈچى ئامىللارنى بىلىش ۋە ئۇلارنىڭ غەيرىي مەشغۇل بولۇۋاتقان ئىشلاردىن پۈتۈن زېھنى بىلەن ئاجراپ، ئىلىم تەلەپ قىلىشقا بېرىلىشى قاتارلىقلار كىرىپ كېتىدۇ].[2]

ئىبنى تەيمىييە رەھمەھۇللاھنىڭ: [پەرز كۇپايە بولغان ئىلمىنى تەلەپ قىلىشقا قادىر بولۇشنىڭ ئاستىغا ئەقلى قابىلىيەت ۋە پۈتۈن زېھنى بىلەن بېرىلىش قاتارلىقلار كىرىپ كېتىدۇ] دېگەن سۆزىگە، تۆۋەندە ساھابىلەر زامانىدىن مىساللارنى بايان قىلىمىز:

ئەقلى قابىلىيەتكە ئابدۇللاھ ئىبنى ئەبى ئەۋفا ﷺ دىن رىۋايەت قىلىنغان مۇنۇ ھەدىس بىلەن مىسال كەلتۈرىمىز، ئۇ مۇنداق دېگەن ئىدى: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ إِنِّي لَا أَسْتَطِيعُ أَنْ آخُذَ شَيْئًا مِنْ الْقُرْآنِ فَعَلِّمْنِي ما يجزئني فَقَالَ: «قُلْ سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ» بىر ئادەم پەيغەمبەر ﷺ نىڭ قېشىغا كېلىپ: مەن قۇرئاندىن بىرەر نەرسە يادلاشقا قادىر بولالمايمەن. ماڭا (نامىزىمدا) كۇپايە قىلغۇدەك بىرەر نەرسە ئۆگىتىپ قويساڭ، دېدى. پەيغەمبەر ﷺ: «‹الله پاكتۇر، جىمى ھەمدۇسانا الله قا خاستۇر، بىر الله دىن باشقا ھېچبىر ئىلاھ يوقتۇر، الله ئۇلۇغدۇر، كۈچ ـ قۇۋۋەت پەقەت الله دىنلا كېلىدۇ› دېگىن» دېدى.[3]

[1] «مەجمۇئۇل فەتاۋا» 28ـ جىلد 80ـ بەت

[2] «مەجمۇئۇل فەتاۋا» 28ـ جىلد 186ـ بەت

[3] ئەبۇ داۋۇد رىۋايىتى، ئەلبانى بۇ ھەدىسنى «ھەسەن» دېگەن.

مانا بۇ قۇرئاندىن بىرەر نەرسىنى ئۆگىنىشكە ھەمدە ناماز ئۇنىڭسىز دۇرۇس بولمايدىغان سۈرە ـــ فاتىھەنىمۇ ئۆگىنىشكە قادىر بولالمىغان ساھابە ئىدى. ئۇنىڭغا پەيغەمبەر ﷺ نامازدا سۈرە فاتىھەنىڭ ئورنىدا ئوقۇيدىغان سۆزنى ئۆگىتىپ قويدى. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿لا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلاَّ وُسْعَهَا﴾** ﴿الله **ھېچكىمنى تاقىتى يەتمەيدىغان ئىشقا تەكلىپ قىلمايدۇ**﴾.[1]

پۈتۈن زېھنى بىلەن بېرىلىشكە ئىمام بۇخارىنىڭ ئىبنى ئابباس ﵁ دىن رىۋايەت قىلغان مۇنۇ ئەسىرىنى مىسال قىلىپ كەلتۈرىمىز، ئۇ مۇنداق دېگەن: {مەن مۇھاجىرلاردىن بىر تۈركۈم كىشىلەرنى ئوقۇتاتتىم. ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئابدۇراھمان ئىبنى ئەۋفمۇ بار ئىدى}.[2]

ئىبنى ھەجەر مۇنداق دەيدۇ: [ئىبنى ئابباس مۇنداق دېگەن: {مىنادا ئۆمەر ئىبنى خەتتاب بىلەن بىرگە تۇرغاندا، ئابدۇراھمان ئىبنى ئەۋف بىلەن ئىختىلاپلىشىپ قالاتتىم. مەن ئابدۇراھمان ئىبنى ئەۋفكە قۇرئان ئۆگىتەتتىم}.[3]

ئىبنى ئابباس ﵁ ھۇشيار، ئەستە ساقلىشى تېز كىشى ئىدى. نۇرغۇنلىغان ساھابىلەر جىھاد بىلەن مەشغۇل بولغانلىقى ئۈچۈن، قۇرئان كەرىمنى تولۇق يادلاپ بولالمىغان ئىدى. تولۇق ياد ئالغانلارنى پەيغەمبەر ﷺ نىڭ ۋاپاتىدىن ۋە ئۇلارنىڭ مەدىنىدە ياشىغىنىدىن كېيىن ئۇچراتقىلى بولاتتى. ئۇلار پەرزەنتلىرىنى سەرخىللاشتۇرۇشقا ئېتىبار بېرىپ، ئاغزاكى ئوقۇتۇپ ياد ئالدۇراتتى].[4]

بۇ ھەدىستىكى مەزكۇر قىسسە ئۆمەر ئىبنى خەتتاب ﵁ نىڭ ۋاپاتىدىن بىر نەچچە ھەپتە ئىلگىرى ئىدى. ئابدۇراھمان ئىبنى ئەۋف ﵁ جەننەت بىلەن خۇش بېشارەت بېرىلگەن ئون كىشىنىڭ بىرى، ئۆمەر ﵁ دىن كېيىن خەلىپىلىككە نامزاتلىققا كۆرسىتىلگەن ئالتە شۇرا ئەزاسىنىڭ بىرى ئىدى. ئۇ جىھاد ۋە مۇسۇلمانلارنىڭ مەنپەئەتلىك ئىشلىرى بىلەن مەشغۇل بولغانلىقى يۈزىسىدىن، پۇرسەت تاپسىلا قۇرئان كەرىمنى يادلاشنى داۋاملاشتۇراتتى. ئۇنىڭ قۇرئان كەرىمنى يادلىشى خەلىپىلىككە نامزاتلىققا كۆرسىتىلىشتىن توسۇپ قالالمىدى. بۇنى ئىنچىكە ئويلىنىڭ.[5]

ئىككىنچى. «ئىلىم تەلەپ قىلماي تۇرۇپ، جىھاد قىلىشقا بولمايدۇ» دېگەن شۈبھىگە رەددىيە

ئەگەر بۇ سۆزنى ئېيتقۇچى: «جىھاد قىلىشتىن بۇرۇن ئىلىم تەلەپ قىلىش پەرز» دېگەن سۆزىدە، پەرز ئەين بولغان دىنىي ئىلىمنى كۆزدە تۇتقان بولسا، بىز: «بۇ ئاز ۋاقىت ئىچىدە ئاسان قولغا كېلىدىغان ئىلىم، ھەممە ئادەمنىڭ ئۇنى شەرئىي دەلىللىرى بىلەن تەپسىلىي بىلىشى پەرز ئەمەس» دەپ قارايمىز. چۈنكى، ئىبنى ھەجەر قۇرتۇبىدىن مۇنداق نەقىل قىلغان، ئۇ مۇنداق دەيدۇ: [پەتىۋا ئىماملىرى ۋە ئۇلاردىن ئىلگىرىكى سەلەف ئىماملىرى: ‹بارچە كىشىنىڭ ئىلىمنى شەرئىي دەلىللىرى بىلەن تەپسىلىي بىلىشى پەرز ئەمەس› دەپ قارايدۇ. ئۇلارنىڭ بەزىسى ھەممە ئادەمنىڭ ئەسلىدىكى تۇغما ئەقلى قابىلىيىتىنىڭ ئوخشاش بولمايدىغانلىقى بىلەن ھەمدە پەيغەمبەر ﷺ دىن،

[1] سۈرە بەقەرە 286ـ ئايەت
[2] 6830ـ ھەدىس
[3] ئىبنى ئەبى شەيبە رىۋايىتى
[4] «فەتھۇل بارى» 12ـ جىلد 146ـ بەت
[5] «فەتھۇل بارى» 13ـ جىلد 320ـ بەت

ئاندىن ساھابىلەردىن مۇتەۋاتىر* دەرىجىسىدە نەقىل قىلىنغان مۇنۇ خەۋەر بىلەن دەلىل كەلتۈردى: ئۇلار بۇتلارغا ئىبادەت قىلىدىغان قوپال ئەرەبلەرنىڭ ئىچىدىن ئىسلام كەلتۈرگەنلەرنىڭ مۇسۇلمانلىقىغا ھۆكۈم قىلاتتى ھەمدە ئۇلارنى دەلىللەرنى ئۆگىنىشكە مەجبۇرلىماستىن، ئۇلارنىڭ ئىككى شاھادەت كەلىمىسىنى ئىقرار قىلىشىنى ۋە ئىسلامنىڭ ئەھكاملىرىنى لازىم تۇتۇشىنى قوبۇل قىلغان ئىدى].[1]

ئەگەر بۇ سۆزنى ئېيتقۇچى: «جىھاد قىلىشتىن بۇرۇن ئىلىم تەلەپ قىلىش پەرز» دېگەن سۆزىدە، پەرز كۇپايە بولغان شەرئىي ئىلىملەرنى كۆزدە تۇتماقچى بولسا ۋە «مۇسۇلمان كىشى مۇئەييەن دەرىجىدە دىنىي ئىلىملەرنى تەھسىل قىلمىغۇچىلىك جىھاد قىلمايدۇ» دېمەكچى بولسا، بۇ ئادەم ئىككى نۇقتىدىن خاتا كەتتى:

بىرىنچىدىن، ئۇ كىشى پەرز كۇفايىنى پەرز ئەين قىلىپ قويدى

بۇ ھال ئىلىم تەلەپ قىلىشنى دەپ مۇسۇلمانلارنىڭ ئومۇمىيۈزلۈك جىھادتىن قېلىپ قېلىشى سەۋەبلىك، مۇسۇلمانلارنىڭ پايدا-مەنپەئەتلىرىنى نابۇت قىلىۋېتىشقا ئېلىپ بارىدۇ. الله تائالا ئۆزىنىڭ مۇنۇ سۆزى بىلەن بۇنىڭدىن توسقان: **﴿وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنفِرُوا كَافَّةً فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَائِفَةٌ لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ﴾** ﴿**مۇئمىنلەرنىڭ ھەممىسىنىڭ جىھادقا چىقىشى لايىق ئەمەس (ئۇلارنىڭ بىر تۈركۈمى جىھادقا چىقتى)، ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى ھەربىر جامائەدىن يەنە بىر تۈركۈمى دىنىي ئالىم بولۇپ، ئۇلار قەۋمىنىڭ قېشىغا قايتقاندىن كېيىن، قەۋمىنىڭ الله تىن قورقۇشى ئۈچۈن، ئۇلارنى ئاگاھلاندۇرۇش مەقسىتىدە نېمىشقا (ئىلىم تەلەپ قىلىشقا) چىقمىدى؟**﴾[2]

كۆرگىنىڭىزدەك، الله تائالا بۇ ئايەتتە كىشىلەرنى «ئالىم» ۋە «ئالىم ئەمەس» دەپ تولۇق ئىككىگە ئايرىدى. دىندا ئالىم بولغۇچى كىشى الله تائالانىڭ: **﴿فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لا تَعْلَمُونَ﴾** ﴿**ئەگەر بىلمىسەڭلار، ئەھلى ئىلىمدىن سوراڭلار**﴾[3] دېگەن سۆزىگە ئاساسەن، كىشىلەرنىڭ سورىغان سوئاللىرىغا جاۋاب بېرىش ئارقىلىق ئۇلارغا تەلىم بېرىشكە بۇيرۇلغان ياكى الله تائالانىڭ: **﴿وَلِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ﴾** ﴿**قەۋمىنىڭ قېشىغا قايتقاندىن كېيىن، قەۋمىنىڭ الله تىن قورقۇشى ئۈچۈن نېمىشقا (ئىلىم تەلەپ قىلىشقا) چىقمىدى؟**﴾[4] دېگەن سۆزىگە ۋە: **﴿قُلْ تَعَالَوْا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ﴾** ﴿**ئېيتقىنكى، «سىلەر كېلىپ (ئاڭلاڭلار)، الله ھارام قىلغان نەرسىلەرنى سىلەرگە ئوقۇپ بېرەي**﴾[5] دېگەن سۆزىگە ئاساسەن، ئۇلار ئۇ كىشىدىن سوئال سورىمىسىمۇ، ئۇلارغا ھەقنى بايان قىلىپ بېرىشنى باشلاشقا بۇيرۇلغان.

شۇنىڭدەك، ئالىم بولمىغان ساۋاتسىز كىشى سۈرە نەھلنىڭ: ﴿**ئەگەر بىلمىسەڭلار، ئەھلى ئىلىمدىن سوراڭلار**﴾ دېگەن ئايىتىدە بايان قىلىنغاندەك، بىلمىگەن دىنىي ئىش توغرۇلۇق ئالىمدىن

---

* مۇتەۋاتىر ھەدىس ــ ئەڭ ئىشەنچلىك، شەك، گۇمانغا مۇمكىن بولمىغان ئاساستا يېتىپ كەلگەن ھەدىس.

[1] «فەتھۇل بارى» 13- جىلد 352- بەت

[2] سۈرە تەۋبە 122- ئايەت

[3] سۈرە نەھل 43- ئايەت؛ سۈرە ئەنبىيائ 7- ئايەت

[4] سۈرە تەۋبە 122- ئايەت

[5] سۈرە ئەنئام 151- ئايەت

سوراشقا بۇيرۇلغان. ئەگەر ئالىم كىشى ساۋاتسىز كىشىنىڭ بىلمەستىن ۋە نە سوئالىمۇ سوريماستىن بىرەر ئىشنى قىلىۋاتقانلىقىنى كۆرسە، دەرھال ئۇنىڭغا نەسىھەت قىلىدۇ ۋە تەلىم بېرىدۇ. بۇنىڭ دەلىلى الله تائالانىڭ مۇنۇ سۆزلىرىدۇر: **﴿وَلِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ﴾** ﴿قەۋمىنىڭ قېشىغا قايتقاندىن كېيىن، قەۋمىنىڭ الله تىن قورقۇشى ئۈچۈن نېمىشقا (ئىلىم تەلەپ قىلىشقا) چىقمىدى؟﴾، **﴿قُلْ تَعَالَوْا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ﴾** ﴿ئېيتقىنكى، «سىلەر كېلىپ (ئاڭلاڭلار)، الله هارام قىلغان نەرسىلەرنى سىلەرگە ئوقۇپ بېرەي﴾.

ئىككىنچىدىن، ئۇ ئادەم جىهادنىڭ پەرزلىكى ئۈچۈن شەرت بولمىغان نەرسىنى شەرت قىلىپ قويدى

«كىشىلەر جىهاد قىلىشتىن بۇرۇن، ئۇلارغا ئىلىم تەلەپ قىلىش پەرز» دەپ قارىغان بۇ ئادەمدىن، بىز: «سىزنىڭ قۇرئان ياكى هەدىستىن دەلىلىڭىز نېمە؟» دەپ سوراپ باقايلى. بىز جاۋاب بېرىپ دەيمىزكى، بۇنىڭغا هېچقانداق دەلىل يوق. پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «مَنْ أَحْدَثَ فِي أَمْرِنَا هَذَا مَا لَيْسَ مِنْهُ فَهُوَ رَدٌّ» «كىمكى بىزنىڭ بۇ دىن ئىشىمىزدا، ئۇنىڭدىن ئەمەس بىر نەرسىنى يېڭىدىن پەيدا قىلسا، ئۇ نەرسە رەت قىلىنىدۇ».[1] ئۇ كىشىنىڭ بۇ سۆزى دىندا يېڭىلىق پەيدا قىلغانلىق بولۇپ، رەت قىلىنىدۇ، قوبۇل قىلىنمايدۇ.

شۇنىڭدەك، بىز ئۇ كىشىدىن: «سىزنىڭ بۇ سۆزىڭىزنىڭ پەيغەمبەر ﷺ نىڭ تەرجىمىهالىدىن ياكى ساهابىلەر ۋە ئۇلاردىن كېيىنكى سەلەف ـ سالىهلارنىڭ تەرجىمىهالىدىن دەلىلىڭىز نېمە؟ ئۇلار هەربىر مۇسۇلمانغا جىهاد قىلىشتىن بۇرۇن ئىلىم تەلەپ قىلىشنى پەرز دەپ قارامتى؟ ئۇلار بۇ هەقتە مۇجاهىدلارنى ئىمتىهان قىلامتى؟» دەپ سورايمىز.

هىجرىيىنىڭ 6ـ يىلى هۇدەيبىيە كۈنى، پەيغەمبەر ﷺ بىلەن ١٤٠٠ ساهابە بار ئىدى. 8ـ يىلى مەككىنى فەتهى قىلىش غازىتىدا ئون مىڭ ساهابە بار ئىدى. مەككە فەتهىسىدىن بىر ئايدىن ئازراق ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن، پەيغەمبەر ﷺ هۇنەين غازىتىغا ئون ئىككى مىڭ ساهابە بىلەن بىللە چىققان. ئون مىڭى پەيغەمبەر ﷺ بىلەن مەككىگە كىرگەن، ئىككى مىڭى مەككە فەتهىسىدە مۇسۇلمان بولغان كىشىلەر ئىدى. ئۇلارنىڭ مۇسۇلمان بولغانلىقىغا بىر ئاي ئۆتمەي تۇرۇپ، ئۇلار هۇنەين غازىتىغا چىقتى. ئۇلار قاچان تەلىم ئالغان؟ ئۇلارغا پەيغەمبەر ﷺ: «سىلەر يېڭىدىن مۇسۇلمان بولدۇڭلار، تەلىم ئالماي تۇرۇپ، مەن بىلەن غازاتقا چىقماڭلار» دېدىمۇ؟ بەلكى پەيغەمبەر ﷺ ئۇلارغا ئۆزى بىلەن جىهاد قىلىشقا رۇخسەت بەردى. ئۇلار جىهاد قىلىش بىلەن بىرگە، تەلىم هەم ئالاتتى. پەيغەمبەر ﷺ ئۇلارنى ئۆزلىرىگە مۇهىم بولغان ئىشلارغا يېتەكلەيتتى.

ئەبۇ ۋاقىدىل لەيسى ﷺ بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى حُنَيْنٍ وَنَحْنُ حُدَثَاءُ عَهْدٍ بِكُفْرٍ، وَلِلْمُشْرِكِينَ سِدْرَةٌ يَعْكُفُونَ عِنْدَهَا، وَيَنُوطُونَ بِهَا أَسْلِحَتَهُمْ يُقَالُ لَهَا: ذَاتُ أَنْوَاطٍ، قَالَ: فَمَرَرْنَا بِالسِّدْرَةِ، فَقُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، اجْعَلْ لَنَا ذَاتَ أَنْوَاطٍ كَمَا لَهُمْ ذَاتُ أَنْوَاطٍ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «اللَّهُ

[1] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

أَكْبَرُ، إِنَّهَا السُّنَنُ، قُلْتُمْ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ كَمَا قَالَتْ بنو إِسْرَائِيلَ لِمُوسَى: **﴿اجْعَل لَنَا إِلَهًا كَمَا لَهُمْ آلِهَةٌ﴾** قَالَ: إِنَّكُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ، لَتَرْكَبُنَّ سَنَنَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ» بىز پەيغەمبەر ﷺ بىلەن ھۇنەين غازىتىغا چىقتۇق. ھالبۇكى، بىزنىڭ كۇفرىغا بولغان زامانىمىز يېڭى ئىدى. مۇشرىكلارنىڭ سەدىر دەرىخى بار بولۇپ، ئۇلار ئۇنىڭ قېشىدا ئېتىكاپ قىلاتتى ۋە ئۇنىڭغا قوراللىرىنى ئېسىپ قوياتتى. ئۇ دەرەخ «زاتى ئەنۋات» (يەنى ئېسىپ قويۇلىدىغان دەرەخ) دېيىلەتتى. بىز سەدىر دەرىخىنىڭ قېشىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ: ئى رەسۇلۇللاھ! ئۇلارنىڭ زاتى ئەنۋاتى بولغىنىدەك، بىزلەرگىمۇ زاتى ئەنۋاتنى قىلىپ بەرگىن، دېدۇق. پەيغەمبەر ﷺ: «الله ئەكبەر! ھەقىقەتەن ئۇ بىر يوللاردۇر. جېنىم ئىلكىدە بولغان الله بىلەن قەسەمكى، سىلەر خۇددى بەنى ئىسرائىل مۇسا ئەلەيھىسسالامغا: ﴿**«بىزگىمۇ ئۇلارنىڭ بۇتلىرىغا ئوخشاش بۇت ئورنىتىپ بەرگىن»**﴾[1] دېگەندەك بىر سۆزنى دېدىڭلار. سىلەر ھەقىقەتەن نادان قەۋم ئىكەنسىلەر. ئەلۋەتتە، سىلەر ئىلگىرىكى كىشىلەرنىڭ (يەنى يەھۇدىي ۋە ناسارالارنىڭ) يولىدا ماڭىسىلەر» دېدى.[2]

يۇقىرىقىلاردىن سىز شۇنى بىلىۋالالايسىزكى، ئىلىم جىھاد پەرز بولۇشنىڭ شەرتلىرىدىن ئەمەس. ھەتتاكى، ئەگەر بىر كىشى ئۈستىگە پەرز ئەين بولغان ئىلىمنى تەلەپ قىلىشتا يېتەرسىزلىك قىلسىمۇ، ئۇ كىشىنىڭ بۇ يېتەرسىزلىكى، ئۇنى جىھاد قىلىشتىن توسۇپ قالالمايدۇ.

جىھادنىڭ پەرز بولۇش شەرتلىرىنى ئىبنى قۇدامە رەھىمەھۇللاھ مۇنداق بايان قىلغان: [جىھادنىڭ پەرز بولۇشى ئۈچۈن يەتتە شەرت بار:

❶ مۇسۇلمان بولۇش
❷ بالاغەتكە يەتكەن بولۇش
❸ ئەقلى ـ ھوشى جايىدا بولۇش
❹ ئازاد ئادەم بولۇش
❺ ئەر كىشى بولۇش
❻ جىسمانىي ئاجىزلىقلاردىن خالىي بولۇش
❼ ئۆزىگە كېتەرلىك چىقىمغا ئىگە بولغان بولۇش].[3]

مەن بۇنىڭغا: «ئاتا ـ ئانىنىڭ رۇخسەت بېرىشى ۋە قەرزدارنىڭ قەرز ئىگىسىدىن رۇخسەت ئېلىشىدىن ئىبارەت ئىككى شەرتنىمۇ قوشۇلىدۇ» دەپ قارايمەن. ئۇنى ئىبنى قۇدامىمۇ بايان قىلغان ئىدى.[4]

مانا بۇ توققۇز شەرت پەرز كۇپايە بولغان جىھادنىڭ شەرتلىرى بولۇپ، ئەگەر جىھاد پەرز ئەين بولسا، بۇ شەرتلەرنىڭ بەزىسى چۈشۈپ كېتىپ، بەش شەرتلا قېلىپ قالىدۇ. ئۇ بولسىمۇ، مۇسۇلمان بولۇش، بالاغەتكە يەتكەن بولۇش، ئەقلى ـ ھوشى جايىدا بولۇش، ئەر كىشى بولۇش (ئەر كىشى بولۇش دېگەن شەرتنى بەزى ئۆلىمالار ئەمەلدىن قالدۇرۇۋەتكەن ـ ئا) ۋە ساغلام بولۇش قاتارلىقلار. ئەگەر دۈشمەن بىرەر رايونغا باستۇرۇپ كىرسە ياكى ئۇلار نامازنى قەسىر قىلىش مۇساپىسىدىن يېقىنراق ئورۇندا بولسا، بەزى ئۆلىمالارنىڭ سۆزىگە ئاساسەن، ئۆزىگە كېتەرلىك چىقىمغا ئىگە بولغان بولۇش شەرت ئېتىلمەيدۇ. تەكەببۇر ۋە تەرسا بولمىغان ھەربىر ھەقنى ئىزدەنگۈچى ئادەم دىنىي ئىلىمنىڭ

---

[1] سۈرە ئەئراف 138 ـ ئايەت

[2] تىرمىزى رىۋايىتى، ئۇ بۇ ھەدىسنى «سەھىھ» دېگەن.

[3] «ئەلمۇغنى ۋەششەرھۇل كەبىير» 10 ـ جىلد 366 ـ بەت

[4] «ئەلمۇغنى ۋەششەرھۇل كەبىير» 10 ـ جىلد 381 ـ بەتتىن 384 ـ بەتكىچە

جىھادنىڭ مەزكۇر شەرتلىرى ئىچىدە يوقلۇقىنى كۆرۈۋالالايدۇ. مانا بۇ يالغۇز ئىبنى قۇدامىنىڭلا سۆزى ئەمەس، بەلكى مەن كۆرگەن فىقھى كىتابلارنىڭ ھېچقانداق بىرىدە، بىرەر ئادەمنىڭ بۇنى شەرت قىلغانلىقىنى كۆرمىدىم.

ئىمام بۇخارى بەرا ﵁ دىن رىۋايەت قىلغان مۇنۇ ھەدىستە، سىزگە يېتەرلىك دەلىل بار:

بەرا ﵁ مۇنداق دەيدۇ: «أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلٌ مُقَنَّعٌ بِالْحَدِيدِ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أُقَاتِلُ وَ أُسْلِمُ قَالَ أَسْلِمْ ثُمَّ قَاتِلْ فَأَسْلَمَ ثُمَّ قَاتَلَ فَقُتِلَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَمِلَ قَلِيلًا وَأُجِرَ كَثِيرًا» «پەيغەمبەر ﷺ نىڭ قېشىغا تۆمۈر قالپاق كىيگەن بىر كىشى كېلىپ مۇنداق دېدى: ‹ئى رەسۇلۇللاھ! ئاۋۋال ئۇرۇش قىلايمۇ ياكى ئىمان ئېيتايمۇ؟› پەيغەمبەر ﷺ: «ئاۋۋال ئىمان ئېيتقىن، ئاندىن ئۇرۇش قىلغىن» دېدى. ئۇ ئادەم مۇسۇلمان بولدى، كېيىن ئۇرۇش قىلىپ ئۆلتۈرۈلدى. پەيغەمبەر ﷺ: «ئۇ ئادەم ئاز ئەمەل قىلىپ، كۆپ ئەجىرگە ئېرىشتى» دېدى.[1]

ئۇ ھەدىسكە «ارْجِعْ فَلَنْ أَسْتَعِينَ بِمُشْرِكٍ» «قايتىپ كەت! مەن ھەرگىزمۇ مۇشرىكتىن ياردەم سورىمايمەن»[2] دېگەن ھەدىس ئوخشايدۇ.

بۇ ھەدىستىن بۇ مۇشرىكنىڭ مۇسۇلمان بولۇپ، ئاندىن ئۇرۇش قىلغانلىقىنى بىلىۋالغىلى بولىدۇ. بۇ بەدىر كۈنىسى ئىدى. سىز كۆرگەندەك، پەيغەمبەر ﷺ بۇ ئىككى ئادەمدىن ھېچبىرىنى ئۇرۇشقا رۇخسەت بېرىشتىن ئىلگىرى، دىننى ئۆگىنىشكە بۇيرۇماستىن، بەلكى قىسقىچە ئىمانغا كۇفايىلەندى. ئەگەر ئىلىم جىھادنىڭ پەرز بولۇش شەرتى بولغان بولسا ئىدى، پەيغەمبەر ﷺ بۇ ئادەمگە ئىلىم تەلەپ قىلماي تۇرۇپ، ئۆزى بىلەن ئۇرۇشقا چىقىشقا رۇخسەت بەرمىگەن بولاتتى. سىز بۇنىڭدىن جىھادقا چىقىشقا ئىلىمنىڭ شەرت ئەمەسلىكىنى بىلىۋالالايسىز. بۇ ھەقتە پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «مَنْ اشْتَرَطَ شَرْطًا لَيْسَ فِي كِتَابِ اللَّهِ فَهُوَ بَاطِلٌ وَإِنْ اشْتَرَطَ مِائَةَ شَرْطٍ» «كىمكى الله نىڭ كىتابىدا يوق بىر ئىشنى شەرت ئەتسە، ئۇ باتىلدۇر، گەرچە ئۇ يۈز شەرت بولغان تەقدىردىمۇ».[3]

سىز بۇنىڭدىن شۇنى بىلىۋالالايسىزكى، «جىھاد قىلىشتىن ئىلگىرى ئىلىم تەلەپ قىلىش پەرز» دېگەن بۇ سۆز باتىلدۇر ۋە ئۇ سۆز ھازىرقى زاماندىكى كۆپچىلىك مۇسۇلمانلارغا بىز پەرز ئەين دەپ قاراۋاتقان جىھادنى بەربات قىلىشقا ئېلىپ بارىدۇ. مەن بۇ باتىل سۆز بەزى مۇسۇلمانلارنىڭ جىھادتىن قېلىپ قېلىشىغا باھانە بولۇپ قالماسلىقىنى ئۈمىد قىلىمەن.

ئۈچىنچى. مۇجاھىدلار گۇرۇھىغا زۆرۈر بولغان ئىلىم

مېنىڭ كۆز قارىشىمچە، توغرىسىنى الله ياخشى بىلگۈچى، جىھاد شەرئىي ئۆزرىسى بولمىغان كۆپچىلىك مۇسۇلمانلارغا پەرز ئەين. جىھادنى ئادا قىلىش ئۈچۈن جامائەتنىڭ بولۇشى لازىم ھەمدە مۇجاھىدلار گۇرۇھى پەرز ئەين ۋە پەرز كۇفايىدىن ئىبارەت ئىلىمنىڭ ئىككىلا تۈرىنى تولۇق ئىگەللىشى لازىم.

---

[1] مۇسلىم رىۋايىتى

[2] مۇسلىم رىۋايىتى

[3] بۇخارى رىۋايىتى

1. مۇجاھىدلارغا پەرز ئەين بولغان ئىلىم ئىككى تۈرلۈك بولىدۇ. بىرى، ئومۇمىي تۈر. يەنە بىرى، خاس تۈر.

❶ ئومۇمىي تۈر. بارلىق مۇسۇلمانلارنىڭ ئۇنى ئۆگىنىشى بىردەك پەرز. تەۋھىد ئىلىمى، تەۋھىدنى بۇزغۇچى ئامىللار، ئىسلامنىڭ رۇكنىلىرى ۋە ھارام قىلىنغان ئىشلارنى بىلىش مۇشۇ تۈردىن ھېسابلىنىدۇ. بۇ ئىلىمنى جىھاد جەريانىدا تەھسىل قىلىش مۇمكىن. ئۇ ئىلىم يۇقىرىدا ئۆتكىنىدەك، جىھادنىڭ پەرز بولۇش شەرتى ئەمەس. يۇقىرىقى «زاتى ئەنۋات» ھەدىسىدە بايان قىلىنغاندەك، پەيغەمبەر ﷺ ساھابىلىرىغا ئۇلار بىلەن جىھادقا مەشغۇل بولۇپ تۇرۇپ تەلىم بېرەتتى. ئۇ دىننىڭ ئاساسىي بولغان تەۋھىدكە ئالاقىدار ئىش ئىدى.

قىسقىچە بىلىش پەرز ئەين بولغان ئىلىم توغرۇلۇق ھەربىر مۇسۇلماننى ئىككى ئىشقا رىئايە قىلىشقا تەۋسىيە قىلىمەن:

بىرىنچى. بىرەر ئىشنى ئۇنىڭ شەرىئەتتىكى ھۆكمىنى بىلمەي تۇرۇپ ئالدىن قىلماسلىق. بۇ ھەقتە «قۇرئان ۋە ھەدىسكە ئېسىلىشتىكى ئاساسلار» ناملىق تېمىدا توختىلىپ ئۆتتۇق. بۇنىڭ دەلىلى الله تائالانىڭ: **﴿لَا تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ اللَّهِ وَرَسُولِهِ﴾** ﴿سىلەر الله نىڭ ۋە الله نىڭ پەيغەمبىرىنىڭ ئالدىدا (ھېچقانداق بىر ئىشنى ۋە سۆزنى) ئالدى بىلەن قىلماڭلار﴾[1] دېگەن سۆزىدۇر.

ئىككىنچى. شەرىئەتتىكى ئۇ ئىشنىڭ ھۆكمىنى كۆرسىتىپ قويىدىغان ئادەمدىن سوراش. بۇنىڭ دەلىلى الله تائالانىڭ: **﴿فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لا تَعْلَمُونَ﴾** ﴿ئەگەر بىلمىسەڭلار، ئەھلى ئىلىمدىن سوراڭلار﴾[2] دېگەن سۆزى.

❷ خاس تۈر. ئۇ جىھادنىڭ يولغا قويۇلۇشىنى بىلىش ۋە مۇسۇلمان كىشى ئاستىدا جىھاد قىلىدىغان بايراقنى بىلىشتۇر.

جىھادنىڭ يولغا قويۇلغانلىقىنى بىلىش دېگەنلىك، سىز باشلىماقچى بولغان بۇ جىھاد شەرىئەتتە يولغا قويۇلغانمۇ-ئەمەس؟ ئەگەر يولغا قويۇلغان بولسا، قايسى ۋەجىدىن يولغا قويۇلغان؟ دېگەننى بىلىشنى كۆرسىتىدۇ. مانا بۇنى بىلىش پەرز بولۇپ، ھېچقانداق بىر مۇسۇلماننىڭ جىھادنىڭ يولغا قويۇلغانلىقىنى بىلمەي تۇرۇپ، جىھادقا قاتنىشىشى دۇرۇس ئەمەس، چۈنكى جىھادتا جان ۋە ئىقتىسادلار كېتىدۇ. بۇنىڭغا پەيغەمبەر ﷺ نىڭ ۋاپاتىدىن كېيىن، ئەبۇ بەكرى سىددىق رضي الله عنه نىڭ مۇرتەدلەرگە قارشى ئۇرۇش ئېچىشقا بەل باغلىغان چاغدىكى، ئەبۇ بەكرى رضي الله عنه بىلەن ئۆمەر رضي الله عنه نىڭ ئوتتۇرىسىدا بولۇپ ئۆتكەن مۇنازىرە دالالەت قىلىدۇ. ئۆمەر رضي الله عنه غا ئۇلارغا قارشى ئۇرۇش ئېچىشنىڭ يولغا قويۇلۇشىنىڭ سەۋەبى مەخپىي بولۇپ قالدى. ئۇنىڭغا ئەبۇ بەكرى رضي الله عنه بۇنى بايان قىلدى.

ئەبۇ ھۇرەيرە رضي الله عنه دىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، ئۇ مۇنداق دېگەن: پەيغەمبەر ﷺ ۋاپات بولۇپ، ئەبۇ بەكرى خەلىپىلىككە سايلىنىپ، بەزى ئەرەبلەر كاپىر بولغان چاغدا، ئۆمەر رضي الله عنه مۇنداق دېگەن: ئى ئەبۇ بەكرى! قانداقسىگە كىشىلەر بىلەن ئۇرۇش قىلىسەن؟ ھالبۇكى، پەيغەمبەر ﷺ: «أُمِرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَقُولُوا لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فَمَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فَقَدْ عَصَمَ مِنِّي مَالَهُ وَنَفْسَهُ إِلَّا بِحَقِّهِ وَحِسَابُهُ عَلَى اللَّهِ» قَالَ أَبُو

[1] سۈرە ھۇجۇرات 1- ئايەت

[2] سۈرە نەھل 43- ئايەت؛ سۈرە ئەنبىيائ 7- ئايەت

بَكْرٍ: وَاللَّهِ لَأُقَاتِلَنَّ مَنْ فَرَّقَ بَيْنَ الصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ، فَإِنَّ الزَّكَاةَ حَقُّ الْمَالِ، وَاللَّهِ لَوْ مَنَعُونِي عَنَاقًا كَانُوا يُؤَدُّونَهَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَقَاتَلْتُهُمْ عَلَى مَنْعِهَا. قَالَ عُمَرُ: فَوَاللَّهِ مَا هُوَ إِلَّا أَنْ رَأَيْتُ أَنْ قَدْ شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَ أَبِي بَكْرٍ لِلْقِتَالِ فَعَرَفْتُ أَنَّهُ الْحَقُّ «مەن بارچە ئىنسانلار: ‹لا إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ› ــ بىر الله دىن باشقا ھېچبىر ھەقىقىي ئىلاھ يوق› دېگەنگە قەدەر ئۇرۇش قىلىشقا بۇيرۇلدۇم. كىمكى: ‹لا إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ› دېسە، ئۇ مەندىن مېلىنى ۋە جېنىنى ساقلاپ قالىدۇ. پەقەت ‹لا إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ›نىڭ ھەققى بىلەن (يەنى لا إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ نىڭ قانۇنىي جازاسىغا لايىق بولۇپ قالغان بولسا)، ساقلاپ قالالمايدۇ. ئۇ كىشىدىن ھېساب ئېلىش الله نىڭ ئىشى»، ــ دېگەن تۇرسا؟! ئەبۇ بەكرى: الله بىلەن قەسەمكى، مەن چوقۇم نامىز بىلەن زاكاتنىڭ ئوتتۇرىسىنى (بىرىنى ئادا قىلىپ، بىرىنى ئادا قىلماي) ئايرىۋەتكەنلەرگە ئۇرۇش ئاچىمەن، چۈنكى زاكات مالنىڭ ھەققىدۇر. الله بىلەن قەسەمكى، ئەگەر ئۇلار ماڭا پەيغەمبەر ﷺ گە تاپشۇرىدىغان بىر ئوغلاقنى بەرمىسە، ئەلۋەتتە مەن ئۇلارغا ئۇنى بەرمىگەنلىككە ئاساسەن ئۇرۇش ئاچىمەن، دېدى. ئۆمەر ﷺ: الله بىلەن قەسەمكى، الله تائالا ئەبۇ بەكرىنىڭ كۆكسىنى ئۇرۇشقا ئېچىۋېتىپتۇ. مەن ئۇنىڭ ھەقلىقىنى بىلدىم، دېدى.[1]

مۇسۇلمان كىشى ئاستىدا جىھاد قىلىدىغان بايراقنى بىلىشكە كەلسەك، بۇنى بىلىشىمۇ پەرز. بۇنىڭ دەلىلى پەيغەمبەر ﷺ نىڭ: «مَنْ قُتِلَ تَحْتَ رَايَةٍ عِمِّيَّةٍ يَدْعُو عَصَبِيَّةً أَوْ يَنْصُرُ عَصَبِيَّةً فَقِتْلَةٌ جَاهِلِيَّةٌ» «كىمكى غايىسى نامەلۇم بايراق ئاستىدا، (الله نىڭ سۆزىنى ئالمي قىلىش ئۈچۈن ئەمەس) تەرەپبازلىققا چاقىرىپ ياكى تەرەپبازلىققا ياردەم بېرىپ ئۆلتۈرۈلسە، ئۇنىڭ ئۆلۈمى جاھىلىيەت ئۆلۈمىدە بولىدۇ»[2] دېگەن ھەدىسى. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿الَّذِينَ آمَنُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ الطَّاغُوتِ﴾ ﴿مۇئمىنلەر الله يولىدا جىھاد قىلىدۇ، كاپىرلار شەيتاننىڭ يولىدا ئۇرۇش قىلىدۇ﴾**.[3]

شۇنىڭ ئۈچۈن جىھادنىڭ يولغا قويۇلۇشىنى بىلىش، يەنى دۈشمەنگە ئۇرۇش ئېچىشنىڭ پەرز ياكى ئەمەسلىكىنى بىلىشلا كۇپايە قىلمايدۇ. بەلكى سىز ئۇنىڭ ئاستىدا دۈشمىنىڭىز بىلەن ئۇرۇش قىلىدىغان بايراقنى بىلىشىڭىز لازىم. بۇنىڭ بايانى «جىھادنىڭ ئاساسلىق كۆرسەتكۈچلىرى» دېگەن تېمىدا ئۆتۈپ كەتتى.

2. مۇجاھىدلارغا پەرز كۇپايە بولغان ئىلىمگە كەلسەك، جىھاد ئەمىرى دەۋەت، تەلىم ـ تەربىيە ۋە قازىلىق قاتارلىق ئېھتىياجلارنى قامداش مەقسىتىدە، شەرئىي ئىلىملەرنى تەپسىلي تەلەپ قىلىش ئۈچۈن، ئەگەشكۈچىلىرىدىن بىر گۇرۇھ كىشىنى ئاجرىتىشى كېرەك. ئىلىم تەلەپ قىلىش ئۈچۈن ئاجرىغان بۇ گۇرۇھنىڭ ئىلىم ئېلىشقا قابىلىيىتى بار كىشىلەردىن بولۇشى شەرت. جىھادي جامائەت ئىلىم تەلەپ قىلىشقا ئاجرىغان بۇ كىشىلەرگە ئىقتىسادي جەھەتتە كېپىل بولىدۇ.[4]

---

[1] بۇخارى رىۋايىتى

[2] مۇسلىم رىۋايىتى

[3] سۈرە نىسائ 76ـ ئايەت

[4] «ئەلمۇۋافەقات» 2ـ جىلد 366ـ، 367ـ بەتلەر

مەن مۇجاھىدلار گۇرۇھىنى ئۆزلىرىنىڭ شەرئىي ئىلىم ۋە پەتىۋاغا بولغان ئېھتىياجىنى ئۆز پەرزەنتلىرى ئارقىلىق قامدىشىغا تەۋسىيە قىلىمەن. بۇ ئاجرىغۇچىلار ھەربىر ئىلىمنىڭ مۇھىم بولغانلىرى بىلەن كۇفايىلىنىشى ھەمدە ئەڭ مۇھىملىرى بىلەن شۇغۇللىنىشى لازىم.

ئىبنى خەلدۇن مۇنداق دېگەن: [ئىلىملەر ھەققىدە يېزىلغان كىتابلارنىڭ كۆپىيىپ كېتىشى، ئىلىمنى قولغا كەلتۈرۈشتىن توسقۇچى ئامىلدۇر. تالىپ ئەگەر بىر پەن ھەققىدە يېزىلغان كىتابلارغىلا ئاجرالسىمۇ، ئۇنىڭ ئۆمرى يەتمەيدۇ. ئەگەر ئۇ ئۆمرىنى بارلىق پەنلەرگە پارچىلىۋېتىدىغان بولسا، ئەھۋال تېخىمۇ شۇنداق. ئۇنىڭ ئۆمرى مەسىلەن ئەرەبچىنى ئۆگىنىش ۋاسىتىلىرىدىن بىرى بولغان ئەرەب تىلى ئىلىمىنى قولغا كەلتۈرۈشكىمۇ يەتمەيدۇ].[1]

بۇنى ياخشى بىلىۋېلىڭ. شاتىبىنىڭ دېگەن مۇنۇ سۆزىمۇ مۇشۇنىڭغا ئوخشايدۇ: [9- مۇقەددىمە: ئىلىمنىڭ ئىچىدە ئۇنىڭ ئاساسلىقى ۋە ئۇنى گۈزەللەشتۈرگۈچى بار. ئۇنىڭ ئىچىدە ئاساسلىقىمۇ ئەمەس، گۈزەللەشتۈرگۈچىمۇ ھەم ئەمەسلىرى بار. مانا بۇ ئۈچ قىسىمدۇر].[2]

شاتىبى مۇنداق بايان قىلغان: [ھەدىسنى رىۋايەت قىلىشتا ھەدىسنىڭ مۇتەۋاتىر ھەدىس* ئىكەنلىكىنى ئىزدەشنى مەقسەت قىلماستىن، ئۇنى كۆپ يوللاردىن رىۋايەت قىلىشتىكى گۈزەللىك، كۆركەم بولغان ئىلىمنىڭ قاتارىدىندۇر].[3]

ھەدىسشۇناس ئۆلىمالار ھەدىس رىۋايەت قىلىش يوللىرىنىڭ كۆپلىكى بىلەن توغرا شەرئىي بىر غەرەزنى مەقسەت قىلمىسا، بۇ مىسالنى ئىبنى جەۋزى: [ئىبلىسنىڭ ھەدىسشۇناسلارنى ئازدۇرغانلىقى] دەپ ھېسابلىدى.[4] ئىبنى ئابدۇلبەر بۇنىڭغا: [بۇ ئىش الله تائالانىڭ: **﴿أَلْهَاكُمْ التَّكَاثُرُ﴾** ﴿**پەخىرلەنمەك سىلەرنى غەپلەتتە قالدۇردى**﴾ دېگەن سۆزىنىڭ ئاستىغا كىرىدۇ][5] دەپ ئىشارەت قىلغان.

ھەدىسنىڭ رىۋايەتلىرى ۋە ئۇنىڭ يوللىرىنى توپلاشنىڭ، ھەدىسنى دەلىل-پاكىتلار بىلەن كۈچەيتىش، ئىشەنچلىك راۋىيلارنىڭ كۆپلىكىنى بىلىش، غېرىب ھەدىسنى تەپسىر قىلىش، ئوقۇلۇشتىكى خاتالىقنى بايقاش، نائېنىقلىقنى بىلىش، ھەدىسكە كىرگۈزۈلگەن سۆزلۈكنى ۋە ھەدىسنىڭ دېيىلىش سەۋەبىنى بىلىش قاتارلىقلارغا ئوخشاش، ئۇنى پەقەت مۇشۇ ئىشنىڭ ئەھلى بىلىدىغان نۇرغۇنلىغان ياخشى پايدىلىرى بار.

بۇلارنى بايان قىلىشتىن مەقسەت ـــ دىنىي ئوقوغۇچى ئەڭ مۇھىم بولغان ئىلىم بىلەن شۇغۇللانسۇن، بولۇپمۇ، جىھاد خىزمىتىگە ئېھتىياجلىق بولغان ھەرخىل باسقۇچتىكى ئىلىملەر بىلەن شۇغۇللانسۇن دېگەنلىكتۇر.

خۇلاسە:

مەن مۇجاھىدلار گۇرۇھىغا: «ئىلىمنىڭ ئىككىلا تۈرىنى تولۇق ئىگەللىشى لازىم. بىرى، ئۇ گۇرۇھ ئەزالىرىنىڭ ھەممىسىگە پەرز ئەين بولغان ئىلىم. يەنە بىرى، گۇرۇھنىڭ ئىچىدىن بىر تۈركۈم كىشىلەر ھەرخىل ئىلىملەردىن كۆپچىلىكنىڭ ھاجىتىنى قامدايدىغان پەرز كۇپايە ئىلىم» دەپ بايان قىلغان ئىدىم. شۇنىڭغا قوشۇپ يەنە، ئىلىمدىن مەلۇم بىر مىقدار بولۇپ، گەرچە ئۇنىڭغا

---

[1] «ئەلمۇقەددىمە» 531-، 532- بەتلەر

[2] «ئەلمۇۋافەقات» 1- جىلد 77- بەت

* مۇتەۋاتىر ھەدىس ـــ ئەڭ ئىشەنچلىك، شەك، گۇمان مۇمكىن بولمىغان ئاساستا يېتىپ كەلگەن ھەدىس.

[3] «ئەلمۇۋافەقات» 1- جىلد 81- بەت

[4] «تەلبىيسۇ ئىبلىيس» 159- بەت، ئەلمەدەنى باسمىسى

[5] «جامىئۇ بەيانىل ئىلم» 2- جىلد 132- بەت، ئەلمۇنىيرىييە نەشرىياتى ھىجرىيە 1398- يىلى

ئومۇمىي ئەزالارنى مەجبۇرلىمىساقمۇ، جىهاد رەھبەرلىرىدە ئۇنىڭ تولۇق بولۇشى پەرز بولىدۇ. بۇ مىقدار رەھبەرلەرگە خىزمەتلەرنى شەرىئەتنىڭ تەلىپى بويىچە باشقۇرۇش ۋە جىهادنىڭ يۇنىلىشىنى ئۆزىنىڭ شەرئىي غايىسىدىن چەتنەپ كېتىشتىن ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن پەرز. شەرئىي ئىلىمگە ئىگە بولۇشنىڭ باش ئەمىرلىكنىڭ شەرتلىرىدىن بىرى ئىكەنلىكى توغرىسىدا ئۇچىنچى بابتا توختۇلۇپ ئۆتتۇق.[1] بۇنىڭغا پەيغەمبەر ﷺ نىڭ: «إِنَّ اللَّهَ لا يَقْبِضُ الْعِلْمَ انْتِزَاعًا يَنْتَزِعُهُ مِنَ النَّاسِ وَلَكِنْ يَقْبِضُ الْعِلْمَ بِقَبْضِ الْعُلَمَاءِ حَتَّى إِذَا لَمْ يُبْقِ عَالِمًا اتَّخَذَ النَّاسُ رُءُوسًا جُهَّالا فَسُئِلُوا فَأَفْتَوْا بِغَيْرِ عِلْمٍ فَضَلُّوا وَأَضَلُّوا» «شۇبھىسىزكى، الله تائالا ئىلىمنى كىشىلەردىن يۇلۇپ ئالغاندەك، بىراقلا ئالمايدۇ. بەلكى ئۆلىمالارنى قەبزى روھ قىلىش ئارقىلىق ئېلىپ كېتىدۇ. ھەتتا الله تائالا بىرەر ئالىمنىمۇ قالدۇرمىغاندا، كىشىلەر ئۆزلىرىگە نادان ئادەملەرنى باش قىلىۋالىدۇ-دە، ئۇلاردىن سوئال سورالسا، ئىلىمسىز پەتىۋا بېرىدۇ. ئاقىۋەتتە، ئۆزلىرىمۇ ئازىدۇ، ئۆزگىنىمۇ ئازدۇرىدۇ»[2] دېگەن سۆزى دالالەت قىلىدۇ.

مانا بۇ مۇجاھىدلار گۇرۇھىغا زۆرۇر بولغان ئىلىم توغرىسىدىكى كۆز قارىشىمدۇر، توغرىسىنى الله ياخشى بىلگۈچى.

سەككىزىنچى. جىهادقا تەييارلىق كۆرۈشتىن مەقسەتنىڭ نېمىلىكى، «مۇكەممەل مۇسۇلمان بولۇش جىهادنىڭ پەرزلىكى ئۈچۈن شەرتمۇ؟!» دېگەن ھەقتە (يەنى «ئىمانىي تەربىيىنى تولۇقلىماي تۇرۇپ، جىهاد قىلىشقا بولمايدۇ» دېگەن شۇبھىگە رەددىيە-ئا، ٤ ـ تولۇقلىما)

بىز بۇ يەردە تۆۋەندىكى مەسىلىلەرنى تەتقىق قىلىمىز:
بىرىنچى. جىهادقا تەييارلىق كۆرۈشتىن مەقسەت نېمە؟
ئىككىنچى. مۇكەممەل مۇسۇلمان بولۇش جىهادنىڭ پەرز بولۇش شەرتلىرىدىن ھېسابلىنامدۇ؟!

بىرىنچى. جىهادقا تەييارلىق كۆرۈشتىن مەقسەت نېمە؟
تەييارلىق ئىككى خىل بولىدۇ: ① ماددىي تەييارلىق؛ ② ئىمانىي تەييارلىق
بۇ ئىككى خىل تەييارلىقنى بىرىگە قىسقارتىش دۇرۇس ئەمەس.

ماددىي تەييارلىققا سۈرە ئەنفالنىڭ: **﴿وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخَرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ﴾** **﴿دۇشمەنلىرىڭلار (بىلەن ئۇرۇش قىلىش) ئۈچۈن، قولۇڭلاردىن كېلىشىچە قورال كۆچى، جەڭ ئېتى تەييارلاڭلار، بۇنىڭ بىلەن الله نىڭ دۇشمىنىنى، ئۆزۈڭلارنىڭ دۇشمىنىڭلارنى ۋە ئۇلاردىن باشقا دۇشمەنلەرنى قورقۇتىسىلەر، ئۇلارنى سىلەر تونۇمايسىلەر، الله تونۇيدۇ، سىلەرنىڭ الله يولىدا سەرپ قىلغىنىڭلار مەيلى نېمە بولسا بولسۇن، سىلەرگە ئۇنىڭ ساۋابى تولۇق بېرىلىدۇ، سىلەرگە زۇلۇم قىلىنمايدۇ (يەنى بۇ ساۋابتىن ھېچ نەرسە كېمەيتىلمەيدۇ)﴾**[3] دېگەن ئايىتىدە ئىشارەت قىلىنغان. ئۇ ئايەتنىڭ ھەدىس بىلەن كەلگەن تەپسىرى ئۇنى ئىزاھلاشقا ياكى ئۇنى مەقسەتنىڭ غەيرىيگە قارىتىشقا ھېچقانداق

[1] ئەبۇ يەئلانىڭ «ئەلئەھكامۇس سۇلتانىيە» نامىلىق كىتابى 37ـ بەت
[2] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى
[3] سۈرە ئەنفال 60ـ ئايەت

ئورۇن قالدۇرمىغان. ئىمام مۇسلىم مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ: ئۇقبە ئىبنى ئامىر ﷺ مۇنداق دېگەن: پەيغەمبەر ﷺ بۇ ئايەتنى تىلاۋەت قىلىپ، ئاندىن: «أَلَا إِنَّ الْقُوَّةَ الرَّمْيُ» «بىلىڭلارکى، كۈچ دېگەن، جەزمەن ئوق ئېتىشتۇر» دەپ ئۈچ قېتىم تەكرارلىغان.

شۇنىڭ ئۈچۈن، بۇ ئايەتنى ئىماني تەييارلىق ۋە تەلىم ـ تەربىيىگە قارىتىۋېلىش دۇرۇس ئەمەس. ماددي تەييارلىق، ئادەم، قورال ـ ياراق ۋە ئىقتىساد تەييارلاشنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. يۇقىرىقى ئايەت قورال ـ ياراق بىلەن ئىقتىسادنى ئوچۇق بايان قىلىدى، ئادەملەرنى ئىشارەتەن بايان قىلىدى. ئادەملەرنى تەييارلاشقا الله تائالانىڭ مۇنۇ سۆزلىرىدە بۇيرۇق كەلگەن: **﴿يَاأَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضْ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ﴾** ﴿ئى پەيغەمبەر! مۇئمىنلەرنى (مۇشرىكلار بىلەن) ئۇرۇش قىلىشقا رىغبەتلەندۇرگىن﴾.[1] **﴿فَقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لا تُكَلَّفُ إِلا نَفْسَكَ وَحَرِّضْ الْمُؤْمِنِينَ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَكُفَّ بَأْسَ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾** ﴿(ئى مۇھەممەد!) الله نىڭ يولىدا جىهاد قىلغىن (يەنى ئۆزۈڭ يالغۇز بولساڭمۇ جىهاد قىلغىن، ساڭا غەلىبە ۋەدە قىلىنغان. مۇناپىقلارنىڭ جىهادتىن قېلىپ قالغانلىقىغا ئەھمىيەت بېرىپ كەتمە.) سەن پەقەت ئۆزۈڭگىلا جاۋابكارسەن، مۇئمىنلەرنى (جىهادقا) قىزىقتۇرغىن، الله نىڭ كاپىرلار كۈچىنى توسىدىغانلىقىمۇ ھەقىقەتتۇر﴾.[2] **﴿يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آَمَنُوا كُونوا أَنصَارَ اللَّهِ﴾** ﴿ئى مۇئمىنلەر! ھەۋارىيۇنلار (يەنى ئىسا ئەلەيھىسسالامغا دەسلەپتە ئىمان ئېيتقان مۇئمىن قەۋم)دەك الله نىڭ يارىدەمچىلىرى بولۇڭلار﴾.[3] بۇنىڭ تەپسىلاتى كىتابنىڭ ئىككىنچى بابىدا ئۆتۈپ كەتتى.

شەيخۇل ئىسلام ئىبنى تەيمىيە رەھمەھۇللاھ مۇنداق دېگەن: [ئاجىز كەلگەنلىكتىن جىهادنىڭ پەرزلىكى ئەمەلدىن قالغان چاغدا، كۈچ ۋە جەڭ ئېتى ھازىرلاش ئارقىلىق جىهادقا تەييارلىق قىلىش پەرزلىك ئورۇنغا ئۆتىدۇ].[4]

الله تائالا بۇ تەييارلىق كۆرۈشنى ئۆزىنىڭ: **﴿وَلَوْ أَرَادُوا الْخُرُوجَ لَأَعَدُّوا لَهُ عُدَّةً وَلَكِنْ كَرِهَ اللَّهُ انْبِعَاثَهُمْ فَثَبَّطَهُمْ وَقِيلَ اقْعُدُوا مَعَ الْقَاعِدِينَ لَوْ خَرَجُوا فِيكُمْ مَا زَادُوكُمْ إِلَّا خَبَالًا وَلَأَوْضَعُوا خِلَالَكُمْ يَبْغُونَكُمُ الْفِتْنَةَ وَفِيكُمْ سَمَّاعُونَ لَهُمْ﴾** ﴿ئەگەر ئۇلارنىڭ جىهادقا چىقىش نىيىتى بولسا، ئەلۋەتتە ئۇنىڭغا تەييارلىق قىلاتتى، لېكىن الله ئۇلارنىڭ چىقىشىنى ياقتۇرمىدى، (ئۇلارنىڭ دىللىرىغا ھۇرۇنلۇقنى سېلىپ) ئۇلارنىڭ ئىرادىسىنى سۇندۇردى. (ئۇلارغا) «ئۆيلىرىدە قېلىپ قالغۇچىلار (يەنى ئاياللار، كىچىك بالىلار، ئاجىزلار) بىلەن قېلىڭلار» دېيىلدى. ئەگەر ئۇلار سىلەر بىلەن بىرلىكتە چىققان بولسا، ئاراڭلاردا پەقەت پىتنە ـ پاساتنى كۆپەيتەتتى، ئاراڭلارغا بۆلگۈنچىلىك سېلىش ئۈچۈن چوقۇم سۆخەنچىلىك بىلەن شۇغۇللىناتتى، ئاراڭلاردا ئۇلار ئۈچۈن تىڭ ـ تىڭلايدىغانلار بار﴾[5] دېگەن سۆزىدە چىن ئىماننىڭ ئالامىتى قاتارىدىن سانىدى. شۇنداقلا، ئۇنى مۇئمىن بىلەن مۇناپىقنىڭ ئوتتۇرىسىنى ئايرىغۇچى پاسىل قىلىپ بېكىتتى. الله تائالا مۇناپىقلارنىڭ تەييارلىق كۆرۈشنى تەرك ئېتىشىنى الله تائالانىڭ تەقدىرىدە ئۇلارنى ئاللىبۇرۇن يارىدەمسىز تاشلاپ قويغانلىقىنىڭ سەۋەبىدىن ئىكەنلىكىنى بايان قىلدى. شۇنداقلا، تەييارلىق كۆرۈشنى الله تائالانىڭ راستچىل مۇئمىنلەرگە قىلغان رەھمىتى ئىكەنلىكىنىمۇ بايان قىلدى. ئەگەر

[1] سۈرە ئەنفال 65 ـ ئايەت
[2] سۈرە نىسائ 84 ـ ئايەت
[3] سۈرە سەف 14 ـ ئايەت
[4] «مەجمۇئۇل فەتاۋا» 28 ـ جىلد 256 ـ بەت
[5] سۈرە تەۋبە 46 ـ، 47 ـ ئايەتلەر

بۇ مۇناپىقلار جىهادقا مۇئمىنلەر بىلەن چىققان بولسا، ئۇلار پەقەت بۇزۇقچىلىق ۋە پىتنە-پاسات تېرىيىتتى. بولۇپمۇ، بەزى مۇئمىنلەر الله تائالانىڭ: ﴿**ئاراڭلاردا ئۇلار ئۈچۈن تىڭ-تىڭلايدىغانلار بار**﴾ دېگىنىدەك، بۇ مۇناپىقلارنى ياخشى گۇمان قىلىپ، بۇنىڭدىن چوڭ زىيان كېلىپ چىقاتتى. مانا بۇ ماددىي تەييارلىققا ئائىت سۆزلەردۇر.

ئەمما، ئىمانىي تەييارلىققا (يەنى تەلىم-تەربىيىگە-ئا) كەلسەك، ئۇنىڭمۇ بولۇشى لازىم. ئۇنىڭ دەلىللىرىنىڭ بايانى مۇشۇ ماۋزۇدا ئۆتۈپ كەتتى، تەكرارلاشنىڭ ھاجىتى يوق.

ئىماننىڭ تاشقى ۋە ئىچكى، ئىلمىي ۋە ئەمەلىي تارماقلىرى ناھايىتى كۆپ. ئۇنىڭ غەلىبىگە ئېرىشىش ياكى تەقدىردە پۈتۈلۈپ كەتكەن يارەمسىز تاشلىنىپ قېلىشقا بىۋاستە تەسىرى بار. بۇ ھەقتە بەش ئاساستا توختالغان ئىدۇق. لېكىن بۇ يەردە تەييارلىققا ئالاقىدار بىلۋېلىشقا تېگىشلىك بەزى ئىشلار بار. ئۇ بولسىمۇ:

1. سۈرە ئەنفالدىكى تەييارلىق كۆرۈش ئايىتى تەلىم-تەربىيىگە قارىتىلماسلىق كېرەك

ئۇ ئايەتنىڭ ھەدىس بىلەن كەلگەن تەپسىرى تەلىم-تەربىيە بىلەن ئىزاھات بېرىشنى بەرىات قىلىپ تاشلايدۇ. ئەمما، تەلىم-تەربىيىگە كەلسەك، ئۇنىڭ باشقا دەلىللىرى بار بولۇپ، ئۇنىڭ بايانى يۇقىرىدا ئۆتۈپ كەتتى.

تەييارلىقنى ماددىي تەييارلىقنى قويۇپ، ئىمانىي تەييارلىققىلا قىسقارتىدىغانلارنىڭ قىلمىشى بۇنىڭدىنمۇ قاباھەتلىك. مانا بۇنداق ئادەم الله تائالانىڭ ئايەتلىرىنى ئىنكار قىلغۇچىدۇر.

2. تەلىم-تەربىيىنى جىهادتىن ئۆزىنى قاچۇرۇشنىڭ، بولۇپمۇ، پەرز ئەين بولغان جىهادتىن ئۆزىنى قاچۇرۇشنىڭ ۋاستىسى قىلىۋالماسلىق كېرەك

مانا بۇ تەلىم-تەربىيىگە ئالاقىدار ئەستە ساقلاشقا تېگىشلىك ئەڭ مۇھىم ئىشدۇر. بۇ بىزنىڭ ئىككىنچى قېتىملىق ئاگاھلاندۇرۇش بېرىشىمىزگە تۇرتكە بولىدۇ.

ئىككىنچى. مۇكەممەل مۇسۇلمان بولۇش جىهادنىڭ پەرز بولۇش شەرتلىرىدىن ھېسابلىنامدۇ؟!

«ئىمانىي تەربىيىنى تولۇقلىماي تۇرۇپ، جىهاد قىلمايمىز» دېگەن شۇبھىگە رەددىيە

بىز «ئىمانىي تەربىيىنى تولۇقلىماي تۇرۇپ، جىهاد قىلمايمىز» دەيدىغان كىشىلەردىن مۇنداق ئىككى سوئال سورايمىز:

بىرىنچى. بۇ تەربىيىدىن مەقسەت، مۇسۇلمان شەخسنى شەرىئەتتىكى مۇكەممەل مۇسۇلمان بولۇش مەرتىۋىسىگە يەتكۈزۈشمۇ ياكى ئۇنىڭدىنمۇ ئۈستۈنراق مەرتىۋىگىمۇ؟

ئىككىنچى. مۇكەممەل مۇسۇلمان بولۇش جىهادنىڭ پەرزلىكىنىڭ شەرتلىرىدىنمۇ؟ يەنى مۇسۇلمان كىشى مۇكەممەل مۇسۇلمان بولمىغۇچىلىك ئۇنىڭ جىهاد قىلىشى دۇرۇس بولامدۇ؟ جىهادنىڭ پەرزلىكى پاسىقتىن ساقىت بولامدۇ؟

بىز ئاۋۋال مۇكەممەل مۇسۇلماننى تونۇشتۇرۇپ ئۆتەيلى: [مۇكەممەل مۇسۇلمان بولۇش، دىنىي جەھەتتە ئوتتۇراھال بولۇش دېمەكتۇر.

بىر ئادەمدىن شەك ئاشكارا بولمىسا، مۇكەممەل مۇسۇلمان بولۇش ئۈچۈن مۇنداق ئىككى تۈرلۈك ئىش ئۆلچەم قىلىنىدۇ:

① دىندا ياخشى بولۇش. ئۇ پەرز ئىبادەتلەرنى مۇقىم سۈننەتلەر بىلەن قوشۇپ ئادا قىلغان، ھارام ئىشلاردىن يىراق بولغان، چوڭ گۇناھلارغا زادىلا يېقىنلاشمىغان ۋە كىچىك گۇناھلارنى داۋاملاشتۇرمىغان بولۇش قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

② ئادەمگەرچىلىك قىلىش. ئۇ ئىسلام دىندا كۆرسىتىلگەن ياخشى ۋە گۈزەل ئەخلاقلار بىلەن زىننەتلىنىش، پەسكەش ۋە رەزىل ئىشلارغا يېقىنلاشماسلىق قاتارلىقلارنى كۆرسىتىدۇ].[1]

ئەمدى، بىز جىھادنىڭ پەرز بولۇش شەرتلىرىنى بايان قىلايلى. ئۇلار:

❶ مۇسۇلمان بولۇش، ❷ بالاغەتكە يەتكەن بولۇش، ❸ ئەقلى ـ ھوشى جايىدا بولۇش، ❹ ئازاد ئادەم بولۇش، ❺ ئەر كىشى بولۇش، ❻ جىسمانىي ئاجىزلىقلاردىن خالىي بولۇش، ❼ ئۆزىگە كېتەرلىك چىقىمغا ئىگە بولغان بولۇش.[2] بۇلار پەرز كۈپايە بولغان جىھادنىڭ شەرتلىرىدۇر. ئەمما، پەرز ئەين بولغان جىھادنىڭ شەرتلىرى بولسا، پەقەت ئاۋۋالقى بەشىدۇر. كۆرگىنىڭىزدەك، مۇكەممەل مۇسۇلمان بولۇش، بۇ شەرتلەرنىڭ قاتارىدا يوق. مۇكەممەل مۇسۇلمان بولۇشنىڭ جىھادنىڭ پەرز بولۇش شەرتى ئەمەسلىكى ئىسپاتلانغان ئىكەن: «مۇسۇلماننى جىھاد قىلىشتىن بۇرۇن، مۇكەممەل مۇسۇلمان بولۇش مەرتىۋىسىگە يەتكۈزۈش ئۈچۈن تەربىيىلەش لازىم» دېگەن ئادەمنىڭ سۆزى ئىناۋەتسىز. بۇنىڭغا ئەگىشىپ، مۇكەممەل مۇسۇلمان بولۇشتىن يۇقىرىراق مەرتىۋىنى شەرت قىلىدىغان ئادەمنىڭ سۆزىمۇ ئىناۋەتسىز.

بەلكى، فىقھىشۇناس ئۆلىمالار بۇنىڭ ئەكسىنى، يەنى: «غازاتتا پاسىق ۋە مۇناپىقتىن يارەم تەلەپ قىلىش دۇرۇس» دەپ بايان قىلغان. شەۋكانى «ئەلبەھر» نامىلىق كىتابىدا مۇنداق دېگەن: [بارلىق ئۆلىمالارنىڭ ئىتتىپاقى بىلەن مۇناپىقتىن يارەم تەلەپ قىلىش دۇرۇس. بۇنىڭ دەلىلى: پەيغەمبەر ﷺ نىڭ ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەي ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرىدىن يارەم تەلەپ قىلغانلىقىدۇر. شۇنىڭ بىلەن بىرگە، بارلىق ئۆلىمالارنىڭ ئىتتىپاقى بىلەن كاپىرلارغا قارشى پاسىقلاردىن يارەم تەلەپ قىلىش دۇرۇس. بىزنىڭ نەزىرىمىزدە باغىيلارغا قارشى پاسىقلاردىن يارەم تەلەپ قىلىشمۇ دۇرۇس بولىدۇ. بۇنىڭ دەلىلى: ئەلى ﷺ نىڭ ئەشئەس دېگەن كىشىدىن يارەم تەلەپ قىلغانلىقى].[3]

يەنە شەۋكانى «ئەل مەجمۇئ» دېگەن كىتابىدا مۇنداق دەيدۇ: [ئەبۇ بەكرى ئەلجەسساس «ئەھكامۇل قۇرئان»دا مۇنداق دېگەن: جىھادنى مۇكەممەل مۇسۇلمانلار بىلەن بىرگە قىلىش پەرز بولغانىدەك، پاسىقلار بىلەن قىلىشمۇ پەرز. جىھادنى پەرز قىلىپ بېكىتكۈچى بارلىق ئايەتلەر پاسىقلار بىلەن جىھاد قىلىشنى مۇكەممەل مۇسۇلمانلار بىلەن بىرگە جىھاد قىلىشتىن ئايرىمىغان. يەنە كېلىپ، پاسىقلار ئەگەر جىھاد قىلسا، ئۇلار ئاشۇ جىھاد ئىبادىتىدە ئىتائەتمەن بەندىلەردۇر].[4]

ئىبنى ھەزمى «إِنَّ اللَّهَ يَنْصُرُ هَذَا الدِّينَ بِقَوْمٍ لا خَلاقَ لَهُمْ» «الله ھەقىقەتەن بۇ دىنغا ئاخىرەتتە نېسىۋىسى يوق بىر قەۋم بىلەنمۇ ياردەم بېرىدۇ» ۋە «وَإِنَّ اللَّهَ لَيُؤَيِّدُ هَذَا الدِّينَ بِالرَّجُلِ الْفَاجِرِ» «الله ھەقىقەتەن بۇ دىننى پاسىق ئادەم بىلەنمۇ كۈچلەندۈرىدۇ» دېگەن ھەدىسلەرنى زىكرى قىلغاندىن كېيىن مۇنداق دېگەن: [مانا بۇ ھەدىسلەر كاپىرلارغا ۋە باغىيلارغا قارشى، ئاخىرەتتە نېسىۋىسى يوق پاسىق مۇسۇلمانلاردىن ياردەم تەلەپ قىلىشنىڭ دۇرۇسلۇقىنى ئۇقتۇرىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىرگە،

[1] «مەنارۇس سەبىيل شەرھۇل دەلىيل» 2ـ جىلد 487ـ، 488ـ بەتلەر، ئەلمەكتەبۇل ئىسلامى نەشرىياتى ھىجرىيە 1404ـ يىلى

[2] «ئەلمۇغنى ۋەششەرھۇل كەبىير» 10ـ جىلد 366ـ، 381ـ، 384ـ بەتلەر

[3] «نەيلۇل ئەۋتار» 8ـ جىلد 44ـ بەت

[4] «ئەلمەجمۇئ شەرھۇل مۇھەززىب» 19ـ جىلد 279ـ بەت

جىھاد قىلىش ۋە باغىيلارنى چېكىندۈرۈش پاسىققىمۇ، ياخشى مۇئمىنگە پەرز بولغىنىدەك، ئوخشاش پەرز. شۇنىڭ ئۈچۈن، پاسىقلارنى بۇ جىھادتىن توسۇش ھالال ئەمەس. بەلكى پاسىقلارمۇ بۇ جىھادقا چاقىرىلىشى كېرەك].[1]

بۇ كىتابنىڭ ئۈچىنچى بابىدا، پاسىق ئەمىر ئاستىدا غازات قىلىش مەسىلىسىنىڭ تەتقىقاتى تەپسىلىي ئۆتۈپ كەتتى. پاسىق ئەمىرگە ئەگىشىپ، ئۇنىڭ بىلەن بىرگە جىھادقا چىقىش دۇرۇس بولغان يەردە، ئۇ پاسىقنىڭ ئەگەشكەن ھالەتتە جىھادقا چىقىشى تېخىمۇ دۇرۇس.

شەيخۇل ئىسلام ئىبنى تەيمىييە رەھىمەھۇللاھ بۇ ھەقتە تەپسىلىي توختالغان. مەن ئۈچىنچى بابتا ئۇنىڭ مۇنۇ سۆزىنى نەقىل قىلغان ئىدىم: [ئەگەر كاپىرلارغا قارشى ئۇرۇش قىلىدىغان ئادەم كامىل يول بىلەن ئۇرۇش قىلىشقا مۇۋەپپەق بولسا، ئۇ الله نى رازى قىلىش، الله نىڭ سۆزىنى ئەزىز قىلىش، الله نىڭ دىنىنى بەرپا قىلىش ۋە الله نىڭ رەسۇلىغا ئىتائەت قىلىشتىكى غايە-مەقسەتتۇر. ئەگەر ئۇلارنىڭ ئىچىدە مەنسەپكە ئاساسەن ئۇرۇش قىلىدىغان ياكى بەزى ئىشلاردا تاجاۋۇز قىلىدىغان پاسىق ۋە نىيىتى بۇزۇق ئادەم بولسا، كاپىرلارغا قارشى ئۇرۇش قىلىشنى تەرك ئېتىشنىڭ زىيىنى دىنغا نىسبەتەن مۇشۇ يول بويىچە ئۇلارغا قارشى ئۇرۇش قىلىشنىڭ زىيىنىدىن چوڭراق بولسا، ئىككى زىياننىڭ تۆۋەنرەكىگە دەسسەپ تۇرۇپ، چوڭراقىنى دەپئى قىلىش يۈزىسىدىن ئۇلارغا قارشى ئۇرۇش قىلىش پەرز بولىدۇ. چۈنكى، بۇ ئىسلام ئاساسلىرىدىن بولۇپ، ئۇنىڭغا رىئايە قىلىش لازىم. شۇنىڭ ئۈچۈن، ھەرقانداق سالىھ ۋە پاسىق بىلەن بىرگە غازات قىلىش ئەھلى سۈننە ۋەلجامائەنىڭ ئاساسلىرىدىن ھېسابلىنىدۇ. پەيغەمبەر ﷺ خەۋەر بەرگەندەك، الله تائالا بۇ دىننى پاسىق ۋە ئاخىرەتتە نېسىۋىسى يوق ئادەم بىلەنمۇ كۈچلەندۈرىدۇ.

پاسىق ئەمىر بىلەن جىھاد قىلىشنىڭ دۇرۇسلۇقى يەنە شۇ سەۋەبتىنكى، پەقەت پاسىق ئەمىر ياكى پاسىقلىقى كۆپ ئەسكەرلەر بىلەنلا غازات قىلىشقا توغرا كەلسە، بۇ چاغدا ئىككى ئىشنىڭ بىرسى لازىم بولىدۇ. ياكى ئۇلار بىلەن بىرگە جىھاد قىلىشنى تەرك ئېتىش. بۇ چاغدا دىنىي ھەم دۇنيالىق جەھەتتە ئەڭ زىيانلىق بولغان كاپىر دۈشمەنلەر مۇسۇلمانلارنىڭ ئۈستىدىن غالىب كېلىدۇ (بۇنىڭغا يول قويۇشقا بولمايدۇ) ۋە ياكى ئۇلار پاسىق بولسىمۇ بىرگە جىھاد قىلىش. بۇ چاغدا، پاسىقلىقتا چېكىدىن ئاشقان كاپىر دۈشمەنلەرنى چېكىندۈرۈش ۋە شەرىئەتنىڭ بارچە ئەھكاملىرى بىر پۈتۈن يۈرگۈزۈلمىگەن تەقدىردىمۇ، ئۇنىڭ كۆپ قىسىم ئەھكاملىرىنى يۈرگۈزۈشتىن ئىبارەت ئىككى خىل مەنپەئەتكە ئېرىشكىلى بولىدۇ. بۇ خىل ھالەتتە، ئۇلار بىلەن بىرگە چىقىش پەرز بولىدۇ (ئۇنى باھانە قىلىپ، جىھادتىن ئۆزىنى تارتىشقا بولمايدۇ).

خۇلەفائى راشىدىنلار (يەنى ئەبۇ بەكرى، ئۆمەر، ئوسمان ۋە ئەلى ﵁ لاردىن ئىبارەت پەيغەمبەر ﷺ نىڭ تۆت خەلىپىسى)دىن كېيىن ئېلىپ بېرىلغان كۆپلىگەن جىھادلار مۇشۇ خىل شەكىلدە ئېلىپ بېرىلغان.

(ئىبنى تەيمىييە رەھىمەھۇللاھ سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ مۇنداق دەيدۇ:) مۇسۇلمان كىشى پەيغەمبەر ﷺ نىڭ جىھادنى قىيامەتكە قەدەر ئەمىرنىڭ يېتەكچىلىكىدە ئېلىپ بېرىشقا بۇيرۇغانلىقىنى ۋە زالىملارنىڭ زۇلۇمىغا ياردەم بېرىشتىن توسقانلىقىنى ئەتراپلىق بىلسە، جىھاد قىلىشقا تېگىشلىك بولغان دۈشمەنلەرگە قارشى ئىسلامغا ئۇلاردىن يېقىنراق بولغان ھەرقانداق ئەمىر ياكى گۇرۇھ بىلەن بىرگە جىھاد قىلىش، ئۆزى بىلەن بىرگە جىھاد قىلىۋاتقان ئەمىر ياكى

[1] «ئەلمۇھەللا» 11- جىلد 113-، 114- بەتلەر

گۇرۇھنىڭ ھەرقانداق گۇناھ ئىشلىرىغا ياردەم بېرىپ قويۇشتىن ئۆزىنى تارتىشتىن ئىبارەت ئوتتۇراھال يولنىڭ بىردىنبىر ئىسلام دىنى ئىكەنلىكىنى تونۇپ يېتەلەيدۇ-دە، ئۇلارغا تائەت-ئىبادەتكە دائىر ئىشلاردا ئىتائەت قىلىپ، گۇناھ-مەئسىيەتكە دائىر ئىشلاردا باش تارتىدۇ، چۈنكى خالىقنىڭ ئالدىدا گۇناھ بولىدىغان ئىشلاردا مەخلۇققا ئىتائەت قىلىشقا بولمايدۇ.

مانا بۇ ئىسلام ئۈممىتىنىڭ ئىلگىرىكى ۋە ھازىرقى ئەڭ ياخشى كىشىلىرىنىڭ تۇتقان يولى بولۇپ، ھەربىر مۇسۇلمان كىشىنىڭ مۇشۇ يول بويىچە ئەمەل قىلىشى پەرز. چۈنكى، بۇ خاۋارىجلارغا ئوخشاش ئىلىمسىزلىكتىن كېلىپ چىققان سەلبىي تەقۋالىق يولىنى تۇتقانلار بىلەن مۇرجىئەلەرگە ئوخشاش، ئەمىرلەر سالىھ بولمىسىمۇ، مۇتلەق ئىتائەت قىلىش يولىنى تۇتقانلار ئوتتۇرىسىدىكى ئەڭ ساغلام، ئوتتۇراھال يولدۇر![1]

بۇ مەسىلە ئەھلى سۈننە ۋەلجامائە ئېتىقادىدىكى مەسىلىلەر ئىچىدىن ئورۇن ئالغان. مەن ئۇنى ئۈچىنچى بابتا «ئەقىدەتۇت تاھاۋىييە» ناملىق كىتابنىڭ شەرھىسىدىن مۇنداق نەقىل قىلغان ئىدىم: «ھەج ۋە جىھاد قىيامەتكە قەدەر مۇسۇلمانلارنىڭ ئىچىدىن چىققان ئىش ئۈستىدىكىلەرنىڭ سالىھى ۋە پاسىقى بىلەن داۋاملىشىدۇ. ئۇنى ھېچقانداق بىرنەرسە بىكارچى قىلىۋېتەلمەيدۇ ۋە بۇزۇۋېتەلمەيدۇ».[2]

سىز يۇقىرىقىلاردىن شۇنى كۆرۈۋالالايسىزكى، پاسىق مەيلى ئەگىشىلگۈچى (يەنى ئەمىر) بولسۇن ياكى ئەگەشكۈچى (يەنى ئەزا) بولسۇن، بارلىق ئۆلىمالارنىڭ ئىتتىپاقى بىلەن، ئۇنىڭ بىلەن بىر سەپتە تۇرۇپ جىھاد قىلىش دۇرۇس. ئەگەر كاپىرلارنى دەپئى قىلىش پاسىقلار بىلەن بىر سەپتە تۇرۇپ جىھاد قىلماي مۇمكىن بولمىسا، ئىبنى تەيمىييە رەھىمەھۇللاھنىڭ يۇقىرىدا ئېيتقىنىدەك، بەزىدە ئۇلار بىلەن بىر سەپتە تۇرۇپ جىھاد قىلىش پەرزگە ئايلىنىدۇ.

بۇ مەسىلىدىكى ئاساس شۇكى، الله تائالانىڭ: **﴿يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آَمَنُوا هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَى تِجَارَةٍ تُنجِيكُمْ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنفُسِكُمْ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنتُمْ تَعْلَمُونَ يَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَيُدْخِلْكُمْ جَنَّاتٍ﴾ ﴿ئى مۇئمىنلەر! سىلەرگە سىلەرنى قاتتىق ئازابتىن قۇتۇلدۇرىدىغان بىر تىجارەتنى كۆرسىتىپ قويايمۇ؟ الله قا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە (چىن) ئىمان ئېيتقايسىلەر، الله نىڭ يولىدا مېلىڭلار بىلەن، جېنىڭلار بىلەن جىھاد قىلغايسىلەر، ئەگەر بىلسەڭلار، سىلەر ئۈچۈن بۇ ياخشىدۇر. (شۇنداق قىلساڭلار) الله سىلەرنىڭ گۇناھلىرىڭلارنى مەغپىرەت قىلىدۇ، سىلەرنى جەننەتلەرگە كىرگۈزىدۇ﴾**[1] دېگەن سۆزى ۋە ئۇنىڭدىن باشقا ئايەتلەردىكىدەك، جىھادقا ئىمان كەلتۈرگەن كىشىلەر بۇيرۇلغان بۇ ئايەت مۇئمىنلەرگە جىھاد قىلىشقا كەلگەن بۇيرۇقتۇر. **﴿الله سىلەرنىڭ گۇناھلىرىڭلارنى مەغپىرەت قىلىدۇ﴾** دېگەن بۇ ئايەت، بۇلارنىڭ ئىچىدە گۇناھلىرى بار كىشىلەرنىڭمۇ بارلىقىغا، مۇئمىننىڭ گۇناھلارغا چۈشۈپ قېلىشى ئۇنىڭدىن جىھاد قىلىشقا كەلگەن بۇيرۇقنى ئەمەلدىن قالدۇرۇۋەتمەيدىغانلىقىغا دالالەت قىلىدۇ.

پاسىقنىڭ گەرچە گۇناھلىرى زور بولسىمۇ، ئۇنىڭدىن ئىمان پۈتۈنلەي تارتىلىپ كەتمەيدۇ. گەرچە پاسىقتا كامىل ئىمان بولمىسىمۇ، ئۇنىڭدا شەرىئەتنىڭ ئەمىر-پەرمانلىرىنى يۈكلەشنى لازىم تۇتىدىغان ئەڭ تۆۋەن دەرىجىدىكى ئىمان بار. تائەت-ئىبادەت ۋە گۇناھ-مەئسىيەتنىڭ بىر بەندىدە

[1] «مەجمۇئۇل فەتاۋا» 28- جىلد 506- بەتتىن 508- بەتكىچە

[2] «شەرھۇل ئەقىيدەتىت تاھاۋىييە» 437- بەت، ئەلمەكتەبۇل ئىسلامىي نەشرىياتى ھىجرىيە 1403- يىلى

جۇغلىشىپ قېلىشى ئەھلى سۈننىنىڭ ئەقىدىسىدە بار. مانا بۇ ئىمان دېگەن سۆزدۇر ۋە ئەمەلدۇر، ئۇ تائەت-ئىبادەت بىلەن زىيادە بولىدۇ، گۇناھ-مەئسىيەت بىلەن كېمىيىدۇ دېگەن ئومۇمىي قائىدىدىن ئېلىنغان. بۇنىڭ بايانى يۇقىرىدا ئۆتۈپ كەتتى. ئىمام بۇخارىنىڭ ئۆمەر ﷺ دىن رىۋايەت قىلغان مۇنۇ ھەدىسى بۇنىڭ مىسالىدىن ھېسابلىنىدۇ: أَنَّ رَجُلًا عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ اسْمُهُ عَبْدَ اللَّهِ وَكَانَ يُلَقَّبُ حِمَارًا وَكَانَ يُضْحِكُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ جَلَدَهُ فِي الشَّرَابِ فَأُتِيَ بِهِ يَوْمًا فَأَمَرَ بِهِ فَجُلِدَ فَقَالَ رَجُلٌ مِنْ الْقَوْمِ اللَّهُمَّ الْعَنْهُ مَا أَكْثَرَ مَا يُؤْتَى بِهِ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا تَلْعَنُوهُ فَوَاللَّهِ مَا عَلِمْتُ إِنَّهُ يُحِبُّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ» «پەيغەمبەر ﷺ نىڭ زامانىسىدا ‹ئېشەك› دەپ لەقەملىنىدىغان بىر ئادەم ئۆتكەن بولۇپ، ئۇ ئادەمنىڭ ئىسمى ئابدۇللاھ ئىدى. ئۇ ئادەم پەيغەمبەر ﷺ نى كۈلدۈرەتتى. پەيغەمبەر ﷺ ئۇ ئادەمنى ھاراق ئىچكەنلىك سەۋەبتىن دەررىلىگەن ئىدى. بىر كۈنى ئۇ ئادەم يەنە جازالاش ئۈچۈن ئېلىپ كېلىندى. پەيغەمبەر ﷺ ئۇنى دەررىلەشكە بۇيرۇدى، دەررە ئۇرۇلدى. قەۋمنىڭ ئىچىدىن بىر كىشى: ئى الله ! ئۇنىڭغا لەنەت قىلغىن! ئۇ نېمانچە كۆپ جازاغا كەلتۈرۈلدۈ؟ دېدى. پەيغەمبەر ﷺ: «ئۇنىڭغا لەنەت ئوقۇماڭلار! الله تائالا بىلەن قەسەمكى، مېنىڭ بىلىشىمچە، ئۇ ھەقىقەتەن الله ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىنى ياخشى كۆرىدۇ» دېدى.

بۇ ساھابە ھاراق ئىچىپ گۇناھ-مەئسىيەت سادىر قىلغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭدا الله ۋە الله نىڭ پەيغەمبىرىنى ياخشى كۆرۈشتەك ئىبادەتمۇ بار ئىدى. بۇ مۇھەببەت ئىماننىڭ ئەڭ كاتتا شاخچىلىرىدىن ھېسابلىنىدۇ، ئەلۋەتتە. سىز سۈرە تەۋبىنىڭ سەككىز ئۆزرىنى بەربات قىلىش توغرىسىدا كەلگەن مۇنۇ ئايىتىدىكى مۇھەببەتنىڭ ئورنىنى ئىنچىكىلەپ ئويلىنىڭ: **﴿قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِنُ تَرْضَوْنَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُمْ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتَّى يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ﴾** ﴿ئېيتقىنكى، «ئەگەر سىلەرنىڭ ئاتاڭلار، ئوغۇللىرىڭلار، قېرىندىشىڭلار، خوتۇنلىرىڭلار، ئۇرۇق-تۇغقانلىرىڭلار، تاپقان پۇل-ماللىرىڭلار، ئاقماي قېلىشىدىن قورققان تىجارىتىڭلار، ياخشى كۆرىدىغان ئۆيلىرىڭلار سىلەر ئۈچۈن الله دىن، الله نىڭ پەيغەمبىرىدىن ۋە الله نىڭ يولىدا جىھاد قىلىشتىنمۇ سۆيۈملۈك بولسا، ئۇ ھالدا سىلەر تاكى الله نىڭ ئەمرى كەلگۈچە كۈتۈڭلار، الله پاسىق قەۋمنى ھىدايەت قىلمايدۇ»﴾.[2]

گۇناھكارنىڭ جىھادتىن ئالىدىغان خاس پايدىسى بار، ئۇ بولسىمۇ، ئۇنىڭ گۇناھلىرىنىڭ كاپارەت قىلىنىشىدۇر.

ئىبنى تەيمىييە رەھمەھۇللاھ سۈرە سەففنىڭ يۇقىرىقى ئايىتىگە ئەگەشتۈرۈپ مۇنداق دېگەن ئىدى: [كىمكى گۇناھلىرى كۆپ بولسا، ئۇنىڭ ئەڭ ياخشى دورىسى جىھاد، چۈنكى الله تائالا جىھاد قىلغۇچىنىڭ گۇناھلىرىنى كەچۈرىدۇ. الله تائالا بۇنى ئۆز كىتابىدا تۆۋەندىكى سۆزى ئارقىلىق خەۋەر بەرگەن: **﴿يَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ﴾** ﴿الله سىلەرنىڭ گۇناھلىرىڭلارنى مەغپىرەت قىلىدۇ﴾.[3] كىمكى ھارامدىن قۇتۇلۇشنى ۋە تەۋبە قىلىشنى ئىراده قىلسا، ئۇ مالنى ئىگىلىرىگە قايتۇرۇش مۇمكىن بولمىسا،

---

[1] سۈرە سەف 10-، 11-، 12- ئايەتلەر

[2] سۈرە تەۋبە 24- ئايەت

[3] سۈرە سەف 12- ئايەتنىڭ بىر قىسمى

ئىگىلىرىگە ۋاكالىتەن الله يولىدا چىقىم قىلىۋەتسۇن، چۈنكى ئۇ بۇ ئادەمگە جىهادنىڭ ئەجرىنى ئېلىپ كېلىدۇ ھەمدە بۇ ئۇنىڭ ئۇ نەرسىلەردىن قۇتۇلۇشنىڭ ئەڭ ياخشى يولىدۇر].[1]

سىز يۇقىرىقىلاردىن شۇنى بىلىۋالالايسىزكى، پاسىقلىق جىهاد قىلىشقا كەلگەن بۇيرۇقنى ساقىت قىلىۋەتمەيدۇ، چۈنكى پاسىقمۇ شەرىئەتتە سالىھ مۇسۇلمانغا ئوخشاشلا جىهاد قىلىشقا بۇيرۇلغان. يۇقىرىدا شەۋكانىنىڭ: [بارلىق ئۆلىمالارنىڭ ئىتتىپاقى بىلەن پاسىق ۋە مۇناپىقتىن يارەدەم سوراش دۇرۇس، ۋاجىب ئەمەس] دەپ نەقىل قىلغان سۆزى ئۆتۈپ كەتتى. پاسىق ۋە مۇناپىقنىڭ جىهادقا چىقىشنىڭ دۇرۇسلۇقى ئىسپاتلانغان ئىكەن، ئۇنىڭ جىهادقا چىققىنىدىن كېيىن كېلىدىغان پايدا-زىيىنىغا قاراشقا توغرا كېلىدۇ. ئۇ ئىككىسىنىڭ قايسىسى بېسىپ چۈشسە، شۇنىڭغا ھۆكۈم قىلىنىدۇ. يەنى ئەگەر ئۇنىڭ جىهادقا چىقىشىنىڭ پايدىسى زىيىنىدىن ئېشىپ چۈشسە، ئۇنىڭغا چىقىشقا رۇخسەت بېرىلىدۇ. ئەكسىچە، زىيان پايدىدىن ئېشىپ چۈشسە، ئۇنىڭغا چىقىشقا رۇخسەت بېرىلمەيدۇ.

ئىبنى قۇدامىنىڭ تۆۋەندىكى سۆزىمۇ مۇشۇ جۈملىدىن: [جىهاد ئەمىرى ئۆزى بىلەن بىرگە بوشاتقۇچى ۋە سۈندۈرغۇچىلارنى ئېلىپ چىقماسلىقى لازىم.

بوشاتقۇچى دېگەندە ـــ ھاۋا بەك ئىسسىق ياكى بەك سوغۇق، مۇشەققەت كۆپ، چىدىغىلى بولمايدۇ؛ ئۇنىڭ ئۈستىگە بىزنىڭ غەلىبە قىلىشىمىزغا ئادەمنىڭ كۆزى يەتمەيدۇ دېگەندەك، كىشىلەرنىڭ غازاتقا چىقىش قىزغىنلىقىنى سوۋۇتۇپ، جەڭگە كىرىش ئىرادىسىنى بوشاشتۇرىدىغان ئادەم نەزەردە تۇتۇلىدۇ.

سۈندۈرغۇچى دېگىنىمىزدە ـــ مۇسۇلمانلارنىڭ ئالدىنقى قوشۇنى مەغلۇپ بوپتۇ، ئۇلارغا ئەۋەتىدىغان ھېچقانداق يارەدەم يوق ئىكەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە دۈشمەنلەرنىڭ ئادەمى كۆپ، قورال-ياراقلىرى سەرخىل، يارەدەم كېلىپ تۇرىدىكەن. ئۇلارغا تاقابىل تۇرۇش مۇمكىن ئەمەس ئىكەن دېگەندەك، مۇجاھىدلارنىڭ روھىنى چۈشۈرۈپ، جەڭگۋارلىقىنى سۈندۈرىدىغان گەپلەرنى قىلىدىغان ئادەم نەزەردە تۇتۇلىدۇ.

شۇنىڭدەك، كاپىرلارنىڭ جاسۇسلۇقىنى قىلىدىغان، مۇسۇلمانلارنىڭ ئەيىب-نۇقسانلىرىدىن ئۇلارنى خەۋەردار قىلىدىغان؛ ئۇلارغا مۇسۇلمانلارنىڭ خەۋەرلىرىنى يېزىش، مۇسۇلمانلارنىڭ ئاجىزلىق تەرەپلىرىنى كۆرسىتىپ قويۇش ياكى كاپىرلارنىڭ جاسۇسلىرىنى قوينىغا ئېلىش ئارقىلىق مۇسۇلمانلارغا زىيان سالىدىغان ۋە مۇسۇلمانلارنىڭ ئوتتۇرىسىغا ئاداۋەت تاشلاپ بۇزۇقچىلىق تېرىيدىغان كىشىلەرنى جىهاد ئەمىرى غازاتقا ئېلىپ چىقماسلىقى لازىم].[2]

بۇنىڭ ھەممىسىنى الله تائالانىڭ مۇنۇ سۆزلىرى ئىسپاتلايدۇ: **﴿لَوْ خَرَجُوا فِيكُمْ مَا زَادُوكُمْ إِلا خَبَالا وَلأَوْضَعُوا خِلالَكُمْ يَبْغُونَكُمْ الْفِتْنَةَ وَفِيكُمْ سَمَّاعُونَ لَهُمْ﴾ ﴿ئەگەر ئۇلار سىلەر بىلەن بىرلىكتە چىققان بولسا، ئاراڭلاردا پەقەت پىتنە-پاساتنى كۆپەيتەتتى، ئاراڭلارغا بۆلگۈنچىلىك سېلىش ئۈچۈن چوقۇم سۈخەنچىلىك بىلەن شۇغۇللىناتتى. ئاراڭلاردا ئۇلار ئۈچۈن تىڭ-تىڭلايدىغانلار بار﴾،[3] ﴿فَإِنْ رَجَعَكَ اللَّهُ إِلَى طَائِفَةٍ مِنْهُمْ فَاسْتَأْذَنُوكَ لِلْخُرُوجِ فَقُلْ لَنْ تَخْرُجُوا مَعِي أَبَدًا وَلَنْ تُقَاتِلُوا مَعِي عَدُوًّا إِنَّكُمْ رَضِيتُمْ بِالْقُعُودِ أَوَّلَ مَرَّةٍ فَاقْعُدُوا مَعَ الْخَالِفِينَ﴾**

[1] «مەجمۇئۇل فەتاۋا» 28- جىلد 421-، 422- بەتلەر

[2] «ئەلمۇغنى ۋەششەرھۇل كەبىير» 10- جىلد 372- بەت

[3] سۈرە تەۋبە 46-، 47- ئايەتلەر

﴿ئەگەر الله سېنى (تەبۇك غازىتىدىن) قايتۇرۇپ (ئۆزرىسىز قېلىپ قالغان مۇناپىقلاردىن) بىر تۈركۈمنىڭ يېنىغا ئېلىپ بارسا، ئۇلار (ئىككىنچى بىر غازاتقا) چىقىشقا سەندىن ئىزنى سورىسا، (ئۇلارغا) ئېيتقىنكى، «سىلەر مەن بىلەن بىللە مەڭگۈ (غازاتقا) چىقماڭلار، ھەرگىز مەن بىلەن بىللە چىقىپ ئۇرۇش قىلماڭلار، شۈبھىسىزكى، سىلەر دەسلەپكى قېتىمدا (چىقماي، ئۆيۈڭلاردا بەخىرامان) ئولتۇرۇشقا رازى بولدۇڭلار، ئەمدى (غازاتقا چىقماي) قېلىپ قالغۇچىلار (يەنى ئاياللار، كىچىك بالىلار) بىلەن ئولتۇرۇڭلار»﴾.[1]

خۇلاسە گەپ، كىشىلەرنىڭ غازاتقا چىقىش قىزغىنلىقىنى بوشاشتۇرۇۋېتىدىغان، سەپنىڭ بىرلىكىنى بۇزىدىغان ياكى خىيانەت قىلىدىغان كىشىلەر جىھادتىن توسۇلىدۇ. گەرچە بۇنداق ئادەملەرنىڭ بەزى پايدىسى بولسىمۇ، زىيىنى ئېغىردۇر.

ئەگەر ئەمىر پايدىسى زىيىنىنى بېسىپ چۈشىدىغان پاسىق ئاسىيغا جىھادقا چىقىشقا رۇخسەت بەرسە، بۇ رۇخسەت بەرگەنلىك ئۇنىڭ پاسىقلىقى ۋە گۇناھ-مەئسىيىتىگە رازى بولۇش دېگەنلىك ئەمەس. بەلكى ئۇنى تەلىم بېرىپ ۋە نەسىھەت قىلىپ ياخشىلىققا بۇيرۇيدۇ، ئۇنى چەكلەپ ۋە جازالاپ يامانلىقتىن توسىدۇ. بۇنىڭ مەنىسى، ئىمانىي تەربىيىنى جىھاد جەريانىدا ئېلىپ بېرىش دېگەنلىكتۇر. بىز: «ئىمانىي تەربىيىنى ئاخىرلاشتۇرمىغۇچە جىھاد كېچىكتۈرۈلىدۇ» دېمەيمىز. ئىمانىي تەربىيە پەقەت ئۆلۈش بىلەن ئاخىرلىشىدۇ. بۇنىڭ دەلىلى الله تائالانىڭ: **﴿وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّى يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ﴾** **﴿سەن ئۆزۈڭگە ئۆلۈم كەلگەنگە (يەنى ئەجىلىڭ يەتكەنگە) قەدەر پەرۋەردىگارىڭغا ئىبادەت قىلغىن﴾**[2] دېگەن سۆزىدۇر. (**يَقِين** ــ يەقىين)دىن مەقسەت، تەپسىردە كەلگىنىدەك، ئۆلۈمدۇر.

بەزىدە بەندىگە ئازغىنە تەربىيە ئېلىشىغا ئەجەل كېلىپ قالىدۇ. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ بِإِذْنِ اللَّهِ﴾** **﴿ئاندىن بىز كىتاب (يەنى قۇرئان)نى بەندىلىرىمىزدىن بىز تاللىغان كىشىلەرگە مىراس قىلىپ بەردۇق. ئۇلارنىڭ بەزىسى ئۆزىگە زۇلۇم قىلغۇچىدۇر (يەنى قۇرئاننى تىلاۋەت قىلغان بىلەن ئەمەل قىلمايدۇ)، بەزىسى ئوتتۇراھالدۇر (يەنى كۆپ چاغلاردا قۇرئانغا ئەمەل قىلىپ، قىسمەن چاغلاردا ئەمەل قىلمايدۇ) ۋە بەزىسى الله نىڭ ئىزنى بويىچە ياخشى ئىشلارنى قىلىشقا ئالدىرىغۇچىدۇر﴾**.[3]

مانا بۇ پەيغەمبەرلەرنىڭ ئەگەشكۈچىلىرىنىڭ ۋە كىتابقا ۋارىسلىق قىلغۇچىلارنىڭ ئىمانىي مەرتىۋىلىرى.

مەن يۇقىرىقى سۆزلەرنى تۆۋەندىكى نۇقتىلاردا خۇلاسىلىشىم مۇمكىن:

١- ئىمانىي تەييارلىق (يەنى تەلىم-تەربىيە-ئا) پەرز ۋە غەلىبە-نۇسرەتنىڭ ئاساسلىرىدىن مۇھىم بىر ئاساستۇر. گۇناھ-مەئسىيەتلەرنىڭ ياردەمسىز تاشلىنىپ قېلىشقا ئېلىپ كېلىدىغان سەلبىي تەسىرى ۋە بەزىلەرنىڭ سادىر قىلغان گۇناھ-مەئسىيىتىنى ئەگەر باشقىلار ئىنكار قىلمىسا، ھەممىگە زىيان سالىدىغانلىقى توغرۇلۇق يۇقىرىدا تەپسىلىي توختالدۇق. مانا بۇ (يەنى گۇناھ-مەئسىيەتكە ئىنكار قىلىشتىن ئىبارەت) ئەۋزەل ھالەتنىڭ مەۋجۇد بولۇشى ئالقىشقا سازاۋەر.

---

[1] سۈرە تەۋبە 83- ئايەت

[2] سۈرە ھىجر 99- ئايەت

[3] سۈرە فاتىر 32- ئايەت

٢ـ بىز مۇنداق دەيمىز: «جىهادقا ئاجىز كەلگەن چاغدا، ماددىي تەييارلىقنى دەپ كېچىكتۈرۈلسىمۇ، ئىمانىي تەييارلىقنى دەپ كېچىكتۈرۈلمەيدۇ. بولۇپمۇ، جىهاد پەرز ئەين بولغاندا تېخىمۇ شۇنداق. پەرز ئەين بولغان جىهادنىڭ تېخىمۇ خاس تۈرى دۈشمەن مۇسۇلمانلار رايونىغا باستۇرۇپ كىرگەن ۋاقىتتۇر، ھازىرقى نۇرغۇنلىغان رايونلارنىڭ ئەھۋالى دەل شۇنداق. بۇنداق جىهاد ۋاقتى ئىنتايىن قىس بولغان پەرز ئەين جىهادتۇر. بۇنداق پەرز ئەين جىهادنى كېچىكتۈرۈش چوڭ زىيان ۋە پاساتقا ئېلىپ بارىدۇ. مۇسۇلمانلارنىڭ مەركىزى شەھەرلىرىگە باستۇرۇپ كىرىپ، ئۆزىنىڭ كۇفرى قانۇن ـ تۈزۈملىرىنى تېڭىپ، ھەرخىل ھىيلە ـ مىكىر ۋاستىلىرىنى ئىشلىتىپ مۇسۇلمانلارنى بۇزۇش ۋە ئۇلارنى دىنىدىن يانىدۇرۇش ئۈچۈن ھەرىكەت قىلىۋاتقان كاپىرلارنىڭ زىيانكەشلىكىدىنمۇ چوڭ جىنايەت بارمۇ؟ كىمكى جىهادقا قىزىقىدىغان كىشىلەرنى تەربىيىلەشنى دەپ، ‹بۇ كاپىرلارغا جىهاد ئېچىشنى كېچىكتۈرىمىز› دەيدىكەن، بۇ سۆزنى دېگۈچى ۋەيران قىلىش ئامىللىرىنىڭ قۇرۇپ چىقىش ئامىللىرىدىن نەچچە ھەسسە كۆپ ئىكەنلىكىنى بىلمىگەن كىشىدۇر. **﴿وَلا يَزَالُونَ يُقَاتِلُونَكُمْ حَتَّى يَرُدُّوكُمْ عَنْ دِينِكُمْ إِنْ اسْتَطَاعُوا﴾ ﴿ئۇلار (يەنى كۇففارلار) قولىدىن كەلسىلا سىلەرنى دىنىڭلاردىن قايتۇرۇۋەتكەنگە قەدەر سىلەر بىلەن داۋاملىق ئۇرۇشىدۇ﴾**».[1]

شۇنىڭدەك، ئۇ سۆزنى ئېيتقۇچى كاپىرلارنىڭ ساغلام تەلىم ـ تەربىيە ۋاستىلىرىدىن ھېچبىرىنى قالدۇرمىغانلىقىنى سەزمىگەن كىشىدۇر. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿وَلَنْ تَرْضَى عَنْكَ الْيَهُودُ وَلا النَّصَارَى حَتَّى تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ﴾ ﴿سەن يەھۇدىيلار ۋە ناسارالارنىڭ دىنىغا كىرمىگۈچە ئۇلار سەندىن ھەرگىزمۇ رازى بولمايدۇ﴾**،[2] **﴿وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَهُدِّمَتْ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا وَلَيَنصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ﴾ ﴿ئەگەر الله ئىنسانلارنى بىر ـ بىرىگە قارشىلىق كۆرسەتكۈزمىگەن بولسا، راھىبلارنىڭ ئىبادەتخانىلىرى، چېركاۋلار، يەھۇدىيلارنىڭ ئىبادەتخانىلىرى ۋە الله نىڭ نامى كۆپ يادلىنىدىغان مەسجىدلەر ئەلۋەتتە ۋەيران قىلىناتتى، كىمكى الله نىڭ دىنىغا ياردەم بېرىدىكەن، ئەلۋەتتە الله ئۇنىڭغا ياردەم بېرىدۇ، الله ئەلۋەتتە كۈچلۈكتۇر، غالىبتۇر﴾**.[3]

ئەگەر الله تائالا كاپىرلارغا مۇجاھىدلارنى قارشىلىق كۆرسەتكۈزمىگەن بولسا، الله قا ئىبادەت قىلغۇدەك ئورۇن قالمايتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئىبنى قەييۇم رەھىمەھۇللاھ مۇجاھىدلارنى مۇنۇ سۆزى بىلەن تەرىپلىگەن ئىدى: [ئۇلار الله نىڭ مۇھەببىتىدە، الله نىڭ دىنىغا ياردەم بېرىشتە، الله نىڭ سۆزىنى ئۈستۈن قىلىشتا ۋە الله نىڭ دۈشمەنلىرىگە تاقابىل تۇرۇشتا ئۆز جانلىرىنى بەرگەن كىشىلەر. ئۇلار گەرچە ئۆيلىرىدە يېتىپ قېلىشسىمۇ، قىلغان ئەمەللىرىدە دىننى ئۆزلىرىنىڭ قىلچىلىرى بىلەن ھىمايە قىلغان كىشىلەر بىلەن ئورتاق. ئۇلارنىڭ جىهادى ۋە كاپىرلار رايونلىرىنى ئازات قىلغانلىقى سەۋەبىدىن، ئۇلار ئۈچۈن الله تائالاغا ئىبادەت قىلغان كىشىلەرنىڭ ئەجرلىرىنىڭ ئوخشىشى بېرىلىدۇ، چۈنكى مۇجاھىدلار ئۇ ياخشى ئەمەللەرنى قىلىشقا سەۋەبچى بولغان. شەرىئەتنى يولغا قويغۇچى زات ـــ پەيغەمبەر ﷺ ساۋاب ۋە گۈناھقا سەۋەب بولغۇچىنى ئۇنى تولۇق قىلغۇچىنىڭ ئورنىدا قويدى. شۇنىڭ ئۈچۈن، ھىدايەتكە دەۋەت قىلغۇچى بىلەن ئازغۇنلۇققا دەۋەت قىلغۇچىنىڭ

[1] سۈرە بەقەرە 217ـ ئايەت

[2] سۈرە بەقەرە 120ـ ئايەت

[3] سۈرە ھەج 40ـ ئايەت

ھەربىرىنىڭ سەۋەبچىلىكى بولغانلىقتىن، ئۇنىڭغا ئەگەشكەن كىشىنىڭ ساۋاب ۋە گۇناھىنىڭ ئوخشىشى بولىدۇ].[1]

٣ـ ئەگەر مۇسۇلمانلارنىڭ ماددىي تەييارلىقى **﴿وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ﴾** ﴿دۈشمەنلىرىڭلار (بىلەن ئۇرۇش قىلىش) ئۈچۈن، قولۇڭلاردىن كېلىشچە قورال كۈچى تەييارلاڭلار﴾[2] دېگەن بۇيرۇق ئاساسىدا تاقىتىنىڭ يېتىشچە پۈتكەن بولسا، غەلىبە قىلىشنى ئويلاپ تۇرۇپ جىھادنى باشلاش پەرز. ئۇ ئىماني تەييارلىقنى دەپ كېچىكتۈرۈلمەيدۇ. بۇ دېگەنلىك جىھادتىن ئاجىز كەلگەن چاغدا، ماددىي ۋە ئىماني تەييارلىقنىڭ ھەرئىككىلىسىگە بىللە ئاتلىنىش پەرز. كىمكى ئىماني تەييارلىققا ئاتلىنىپ، ماددىي تەييارلىقنى تاشلاپ قويسا ياكى ئۇنى كېچىكتۈرسە، ئۇ ئادەم **﴿وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ﴾** ﴿دۈشمەنلىرىڭلار (بىلەن ئۇرۇش قىلىش) ئۈچۈن، قولۇڭلاردىن كېلىشچە قورال كۈچى تەييارلاڭلار﴾ دەپ بۇيرۇلغان ئىشنى تەرك ئەتكەنلىكى ئۈچۈن گۇناھكار بولىدۇ.

٤ـ ئىماني تەييارلىقنى جىھاد باشلاشتىن بۇرۇن ۋە جىھاد قىلىۋاتقان بارلىق باسقۇچلاردا ئېلىپ بېرىش پەرز. مەن يۇقىرىدا دېگەندەك، ياخشىلىققا بۇيرۇپ، يامانلىقتىن توسۇش مۇسۇلمانلارنىڭ غەلىبە قازىنىشىدىن ئىلگىرىكى ۋە ئۇنىڭدىن كېيىنكى ئايرىلماس سۈپىتى ھەمدە جىھاد جەريانىدا ئېلىپ بېرىلىدىغان تەربىيە تۈرلىرىنىڭ ئەڭ ياخشىسىدۇر، چۈنكى بۇ ھالەتتە كىشىلەر الله قا كۆپرەك يېقىنلىشىدۇ. پەيغەمبەر ﷺ ساھابىلىرىغا ئۇلار جىھاد بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان ۋاقىتتىمۇ دائىم يولىيورۇق بېرىپ تۇراتتى. ھېچكىم: تەربىيىنى تولۇقلاپ بولغۇچىلىك جىھادنى كېچىكتۈرۈپ تۇرايلى، دېمىگەن ئىدى. بۇ نۇقتىنى پەيغەمبەر ﷺ نىڭ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَبْرَأُ إِلَيْكَ مِمَّا صَنَعَ خَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ» «ئى الله ! مەن خالىد ئىبنى ۋەلىدنىڭ قىلغان ئىشىدىن بىزار»[3] دېگەن سۆزى؛ ئابدۇللاھ ئىبنى ھۇزافە ﷺ نىڭ قوشۇنىغا: «لَوْ دَخَلُوهَا مَا خَرَجُوا مِنْهَا أَبَدًا إِنَّمَا الطَّاعَةُ فِي الْمَعْرُوفِ» «ئەگەر ئۇلار ئوتقا كىرگەن بولسا ئىدى، ئۇنىڭدىن مەڭگۈ چىقالمىغان بولاتتى. ئىتائەت قىلىش پەقەت ياخشىلىقتىلا بولىدۇ»[4] دېگەن سۆزى؛ ئوسامە ئىبنى زەيد ﷺ غا: «أَقَتَلْتَهُ بَعْدَ مَا قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ» «ئۇ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ دېگەندىن كېيىنمۇ ئۇنى ئۆلتۈردىڭىزمۇ؟»[5] دېگەن سۆزى؛ ئەبۇ زەر ﷺ غا: «إِنَّكَ امْرُؤٌ فِيكَ جَاهِلِيَّةٌ» «سەندە جاھىلىيەت دەۋرىدىكى ئىللەتلەر بار ئىكەن»[6] دېگەن سۆزى ۋە غازاتلارنىڭ بىرىدە: «إِنَّ اللَّهَ يُؤَيِّدُ هَذَا الدِّينَ بِالرَّجُلِ الْفَاجِرِ» «الله ھەقىقەتەن بۇ دىننى پاسىق ئادەم بىلەنمۇ كۈچلەندۈرىدۇ»[7] دېگەن سۆزلىرى ئىسپاتلايدۇ.

---

[1] «تەربىقۇل ھىجرەتەين» 355ـ بەت، ئەلمەكتەبۇل ئىسلامى نەشرىياتى ھىجرىيە 1403ـ يىلى

[2] سۈرە ئەنفال 60ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى

[3] بۇخارى رىۋايىتى

[4] بۇخارى رىۋايىتى

[5] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

[6] بۇخارى رىۋايىتى

[7] بۇخارى رىۋايىتى

غازاتلارنىڭ بىرىدە يۈز بەرگەن «تۆھمەت قىسسىسى»مۇ شۇنىڭغا ئوخشاش بولۇپ، پەيغەمبەر ﷺ تۆھمەت جازاسىنى تۆھمەتكە چۆمگەن كىشىلەرگە يۈرگۈزگەن ئىدى. ئۇلارنىڭ ئىچىدە بەدىر غازىتىغا قاتناشقان كىشىلەرمۇ بار بولۇپ، مىستەھ ئىبنى ئۇساسە ﵁ ۋە پەيغەمبەر ﷺ نىڭ شائىرى ھەسسان ئىبنى سابىت ﵁ مۇ بار ئىدى.[1]

شۇنىڭ ئۈچۈن، كامىل پەزىلەتلىك، جەننەت بىلەن ئېنىق گۇۋاھلىق بېرىلگەن مىستەھ ئىبنى ئۇساسە ۋە ھاتەب ئىبنى ئەبۇ بەلتەئە ﵁ دەك ئادەملەرمۇ بەزىدە چوڭ گۇناھلارغا چۈشۈپ قالىدۇ. پەيغەمبەر ﷺ ھاتەب توغرۇلۇق مۇنداق دېگەن: «أَوَلَيْسَ مِنْ أَهْلِ بَدْرٍ؟ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ اللَّهَ اطَّلَعَ عَلَيْهِمْ فَقَالَ: اعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ فَقَدْ أَوْجَبْتُ لَكُمْ الْجَنَّةَ» «ئۇ بەدىر ئەھلىدىن ئەمەسمىدى؟ سەن قانداق بىلەلەيسەن؟ الله تائالا ئۇلارنى كۆرۈپ: ‹خالىغىنىڭلارنى قىلىڭلار، مەن سىلەرگە جەننەتنى ۋاجىب قىلدىم› دېگەن تۇرسا».[2]

ئىبنى ھەجەر مۇنداق دېگەن: [مۇئمىن گەرچە ياخشىلىقتا جەننەت بىلەن كېسىپ ھۆكۈم قىلىش دەرىجىسىگە يەتكەن تەقدىردىمۇ، ئۇ گۇناھقا چۈشۈپ قېلىشتىن خالىي ئەمەس، چۈنكى ھاتەب ﵁ الله تائالا جەننەتنى ۋاجىب قىلغان كىشىلەرنىڭ قاتارىغا كىرگەن ۋە ئۇنىڭدىن خاتالىق سادىر بولغان ئىدى].[3]

بۇنىڭ مىساللىرى كۆپ. ئىمانىي تەييارلىق جىھاد جەريانىدا ئېلىپ بېرىلىدۇ، ئۇنى دەپ جىھاد كېچىكتۈرۈلمەيدۇ. يۇقىرىدا ئۆتكەندەك، ئۇ پەقەت بەندىنىڭ ئۆلۈشى بىلەن ئاخىرلىشىدۇ، الله تائالا قەلبلەرنى ئۆرۈيدۇ ۋە خالىغانچە تەسەررۇپ قىلىدۇ.

٥ـ مۇكەممەل مۇسۇلمان بولۇش جىھادنىڭ پەرز بولۇش شەرتلىرىدىن ئەمەس. پاسىقنىڭ جىھادقا چىقىشىنىڭ پايدىسى زىيىنىدىن كۆپرەك بولسا، ئەگەشكۈچى بولۇپ (يەنى ئەسكەر بولۇپ) جىھادقا چىقىشى دۇرۇس. ئۇنىڭ تەپسىلاتى يۇقىرىدا ئۆتۈپ كەتتى. پىتنە ـ پاسات تېرىيدىغان ياكى خىيانەت قىلىدىغان ئادەم جىھادقا چىقىشتىن توسىلىدۇ.

٦ـ مۇسۇلمانلار قېتىدا بەزى ئاسىيلارنىڭ بولۇشى ئەيىب ھېسابلانمايدۇ. ئەيىب بولىدىغىنى پەقەت ئۇلارنى گۇناھ ـ مەئسىيەتلەر ئۈستىدە قالدۇرۇش ھەمدە ئۇلارنى الله نىڭ تائەت ـ ئىبادىتىگە بۇيرۇش ۋە گۇناھ ـ مەئسىيەتلەردىن توسۇش ئارقىلىق ئۇلاردىن ھېساب ئالماسلىقدۇر، چۈنكى ئىنسان خاتالىق ۋە گۇناھ ـ مەئسىيەتتىن خالىي بولالمايدۇ. پەيغەمبەر ﷺ زىنا، تۆھمەت، ھاراق ئىچىش، ئوغرىلىق ۋە بۇلاڭچىلىق قاتارلىقلارنىڭ ھەد جازالىرىنى ئۆز ھاياتىدا ئىجرا قىلغان ئىدى. مۇشۇ كىتابنىڭ باشلىرىدا ئۆتۈپ كەتكەندەك، مۇناپىقلار پەيغەمبەر ﷺ بىلەن بىللە غازاتقا چىقاتتى. ھېچبىر كىشى: «قېتىمىزدا ئاسىيلار ياكى مۇناپىقلار بولىدىكەن، بىز جىھاد قىلمايمىز»، دېمىدى. پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «لاَ يَأْتِي عَلَيْكُمْ يَوْمٌ إِلاَّ وَالَّذِي بَعْدَهُ شَرٌّ مِنْهُ» «سىلەرنىڭ ئۈستۈڭلارغا كەلگەن كېيىنكى كۈن ئىلگىرىكى كۈندىن يامان بولىدۇ».[4]

---

[1] «فەتھۇل بارى» 8ـ جىلد 478ـ، 479ـ بەتلەر

[2] بۇخارى رىۋايىتى 6936ـ ھەدىس

[3] «فەتھۇل بارى» 12ـ جىلد 310ـ بەت

[4] بۇخارى رىۋايىتى

بۇنىڭدىن مەقسەت شۇكى، الله نىڭ ئەمرىنى ئورۇنلىغۇچى (يەنى ھەقنى بەرپا قىلغۇچى) مۇجاھىدلار گۇرۇھىنىڭ ئىچىدە بەزى ئاسىيلارنىڭ مەۋجۇد بولۇشى، «بۇ گۇرۇھنىڭ ئىچىدە ئاسىيلار بار» دېگەن باھانە بىلەن، ئۇلار بىلەن بىر سەپتە تۇرۇپ جىھاد قىلماسلىقنى ئاقلىيالمايدۇ.

٧ـ يۇقىرىدا ئىشارەت قىلىنغان مۇشۇنداق گۇرۇھ، يەنى قېتىدا بەزى ئاسىيلار بار ياخشى گۇرۇھمۇ بولمىسا، شۇنداقلا، جىھادنى پەقەت پاسىق ئەمىر ياكى پاسىقلىقى كۆپ ئەسكەرلەر بىلەن قىلىشتىن باشقا ئامال بولمىسا، ئىبنى تەيمىيە رەھىمەھۇللاھ ئېيتقاندەك، كاپىرلارنىڭ زىيىنىدىن ئىبارەت ئىككى زىياننىڭ ئېغىرراقىغا تاقابىل تۇرۇش ئۈچۈن، ئۇ پاسىقلار بىلەن بىللە جىھاد قىلىش پەرز. مانا بۇ بەندىنىڭ الله تائالاغا تاقىتىنىڭ يېتىشىچە قىلغان تەقۋادارلىقىدۇر. **﴿فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ﴾ ﴿تاقىتىڭلارنىڭ يېتىشىچە الله قا تەقۋادارلىق قىلىڭلار﴾**،[1] چۈنكى كاپىرلارنىڭ مۇسۇلمانلار رايونلىرىنى ئىشغال قىلىۋېلىشى ۋە بۇنىڭغا ئەگىشىپ كېلىدىغان ئومۇمىيۈزلۈك مۇسۇلمانلارنى مەجبۇرىي مۇرتەد قىلىشتىنمۇ ئېغىر زىيان مەۋجۇد ئەمەس. الله تائالا رەھىم قىلغان كىشى بۇنىڭدىن مۇستەسنا، ھەقىقەتەن الله تائالا مەغفىرەت قىلغۇچى ۋە رەھىم قىلغۇچى زاتتۇر. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿وَلا يَزَالُونَ يُقَاتِلُونَكُمْ حَتَّى يَرُدُّوكُمْ عَنْ دِينِكُمْ إِنْ اسْتَطَاعُوا وَمَنْ يَرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَأُوْلَئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالآخِرَةِ وَأُوْلَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ﴾ ﴿ئۇلار (يەنى كۇففارلار) قولىدىن كەلسىلا سىلەرنى دىنىڭلاردىن قايتۇرۇۋەتكەنگە قەدەر سىلەر بىلەن داۋاملىق ئۇرۇشىدۇ. سىلەردىن كىمكى ئۆز دىنىدىن قايتىپ كاپىر پېتى ئۆلسە، ئۇنىڭ ئەمەللىرى دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە بىكار بولۇپ كېتىدۇ. بۇنداق ئادەملەر ئەھلى دوزاختۇر، ئۇلار دوزاختا مەڭگۇ قالغۇچىلاردۇر﴾**.[2]

ئەگەر مۇسۇلمان كىشى پاسىق ئەمىر ياكى پاسىقلىقى كۆپ ئەسكەرلەر بىلەن بىرگە چىقسا، ئۇلار بىلەن ياخشىلىق ۋە تەقۋالىققا دائىر ئىشلاردا ھەمكارلىشىدۇ. گۇناھـ مەئسىيەت ۋە تاجاۋۇزچىلىققا ئائىت ئىشلاردا ھەمكارلاشمايدۇ. ئۇلارغا تائەتـ ئىبادەتكە دائىر ئىشلاردا ئىتائەت قىلىپ، گۇناھـ مەئسىيەتكە ئائىت ئىشلاردا باش تارتىدۇ. الله تائالادىن ئۇلارنى ئىسلاھ قىلىشنى ئۈمىد قىلىپ، ئۇلارغا نەسىھەت قىلىدۇ.

ئىبنى تەيمىيە رەھىمەھۇللاھ يەنە بىر ئورۇندا مۇنداق دېگەن: [ئەگەر ئىلىم، جىھاد ۋە ئۇنىڭدىن باشقا پەرز ئەمەللەرنى ئادا قىلىش بىدئەتچى ئادەملەرسىز قىيىن بولۇپ، بىدئەتنىڭ زىيىنى ئاشۇ پەرزنى تەرك ئېتىشنىڭ زىيىنىدىن ئېشىپ كەتمىسە، يەڭگىل زىيانغا دەسسەپ تۇرۇپ پەرز ئەمەلنىڭ پايدىسىنى قولغا كەلتۈرۈش ئەكسىنى قىلغاندىن ياخشى. شۇنىڭ ئۈچۈن، بۇ مەسىلىلەرنىڭ تەپسىلاتى بار].[3]

شاتىبى مۇنداق دېگەن: [شۇنىڭدەك ئۆلىمالار زالىم پادىشاھلار بىلەن بىللە جىھاد قىلىشنى دۇرۇس دېگەن. ئەگەر بۇ جىھاد تەرك ئېتىلسە، ئەلۋەتتە مۇسۇلمانلارغا زىيان بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، جىھاد زۆرۈر. شۇنداقلا، جىھادتا ئەمىر زۆرۈر. جىھادقا قاتناشقۇچىنىڭ مۇكەممەل مۇسۇلمان بولۇشى زۆرۈرىيەتنى تولۇقلىغۇچىدۇر. ئەگەر تولۇقلىغۇچى ئەسلىنى بىكارچى قىلىۋېتىدىغان بولۇپ قالسا، ئۇ ئېتىبارغا ئېلىنمايدۇ].[4]

---

[1] سۈرە تەغابۇن 16ـ ئايەت

[2] سۈرە بەقەرە 217ـ ئايەت

[3] «مەجمۇئۇل فەتاۋا» 28ـ جىلد 212ـ بەت

[4] «ئەلمۇۋافەقات» 2ـ جىلد 15ـ بەت

ئەبۇ مۇھەممەد ئىبنى ھەزمى پاسىق ئەمىر بىلەن بىر سەپتە تۇرۇپ كۇففارلارغا قارشى جىھاد قىلىشتىن توسىدىغان ئادەمگە قاتتىق ئىنكار قىلىپ مۇنداق دېگەن ئىدى: [كۇفرىدىن قالسا، كۇففارلارغا قارشى جىھاد قىلىشتىن توسقان ۋە بىر پاسىق مۇسۇلمان ئادەمنى دەپ مۇسۇلمانلارنىڭ ئىززەت ـ ھۆرمىتىنى كاپىرلارنىڭ دەپسەندە قىلىشىغا قاراپ تۇرۇشقا بۇيرۇغان ئادەمنىڭ گۇناھىدىنمۇ ئېغىر گۇناھ يوق. پاسىقنىڭ پاسىقلىقى سەۋەبلىك ئۇنىڭدىن باشقا ئادەم جاۋابكارلىققا تارتىلمايدۇ].[1]

«غازاتنى بىللە قىلىدىغان پاسىق ئەمىرنىڭ پاسىقلىقى ئۆزىگىلا مۇناسىۋەتلىك بولسا، ئۇنىڭ پاسىقلىقى كۇفرى دەرىجىسىگە يەتمىسە ۋە ئۇنىڭدىن باشقا ئەمىر بولمىسا» دېگەن بايان ئۇچىنچى بابتا ئۆتۈپ كەتتى.

ئى مۇسۇلمان قېرىندىشىم! سىز يۇقىرىقىلاردىن شۇنى كۆرۈۋالالايسىزكى، «بىز شەرئىي ئىلىم تەلەپ قىلماي تۇرۇپ ياكى ئىمانىي تەربىيىنى تولۇقلىماي تۇرۇپ جىھاد قىلمايمىز» دېيىش ۋە ھەربىر مۇسۇلماننى بۇنىڭغا مەجبۇرلاش ئىسلام دىنىنى تۇپ يىلتىزىدىن قۇرۇتۇپ تاشلاشقا ئېلىپ بارىدۇ.

مەن شەيخ ئەلبانىنىڭ شۇبھىسىگە بەرگەن رەددىيىدە ئېيتقىنىمدەك، ئىلىم ۋە تەلىم ـ تەربىيە ھەقتۇر. بىز كىشىلەرنى تۆۋەندىكىلەرگە رىئايە قىلغان ئاساستا تەلىم ـ تەربىيە ئېلىشقا دەۋەت قىلىمىز:

1. ئىلىم ۋە تەلىم ـ تەربىيە جىھادنىڭ پەرز بولۇش شەرتلىرىدىن ئەمەس. دېمەك، بىزنىڭ ھېچبىر كىشىنى دىننى ئۆگەنمىگىچە ياكى نەپسىنى پاكلىمىغۇچە جىھادتىن توسۇشىمىز توغرا ئەمەس. بىراق جىھادنىڭ يولغا قويۇلۇشىنى بىلىش ۋە ئاستىدا ئۇرۇش قىلىدىغان بايراقنى بىلىشتەك جىھادقا خاس بولغان پەرز ئەين ئىلىم ئۇنىڭدىن مۇستەسنا.

2. سەۋبان ﷺ بىلەن ئىبنى ئۆمەر ﷺ دىن رىۋايەت قىلىنغان مۇنۇ ھەدىسىلەردە كەلگەندەك، مۇسۇلمانلار ياشاۋاتقان خارلىق ھاياتتىن قۇتۇلۇشنىڭ بىردىنبىر يولى جىھاد يولىدۇر. پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «يُوشِكُ أَنْ تَدَاعَى عَلَيْكُمُ الأُمَمُ مِنْ كُلِّ أُفُقٍ كَمَا تَدَاعَى الأَكَلَةُ عَلَى قَصْعَتِهَا» قُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَمِنْ قِلَّةٍ بِنَا يَوْمَئِذٍ قَالَ: «أَنْتُمْ يَوْمَئِذٍ كَثِيرٌ وَلَكِنَّكُمْ غُثَاءٌ كَغُثَاءِ السَّيْلِ تُنْزَعُ الْمَهَابَةُ مِنْ قُلُوبِ عَدُوِّكُمْ وَيَجْعَلُ فِي قُلُوبِكُمُ الْوَهْنُ» قَالُوا وَمَا الْوَهْنُ؟ قَالَ: «حُبُّ الْحَيَاةِ وَكَرَاهِيَةُ الْمَوْتِ» «يېقىندا بارلىق خەلقلەر (يەنى كاپىر فىرقىلەر ۋە ئازغۇن گۇرۇھلار) سىلەرگە قارشى ھەر تەرەپتىن خۇددى تاماق يېگۈچىلەر ئۆزىنىڭ قاچىسىغا بىر ـ بىرسىنى چاقىرىشقاندەك (سىلەر بىلەن ئۇرۇشۇش، شانۇشەۋكىتىڭلارنى سۇندۇرۇش، دۆلىتىڭلارنى ۋە مال ـ مۇلكىڭلارنى تارتىۋېلىش ئۈچۈن) بىر ـ بىرىنى چاقىرىشىدۇ». بىز دېدۇق: ‹ئى رەسۇلۇللاھ! بۇ شۇ كۈندىكى بىزنىڭ سانىمىزنىڭ ئازلىقىدىنمۇ؟› پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېدى: «شۇ كۈندە سىلەر كۆپ، لېكىن سىلەر (شىجائىتىڭلارنىڭ كېمىيىپ كېتىشى، قەدىر ـ قىممىتىڭلارنىڭ تۆۋەنلەپ كېتىشى سەۋەبلىك) سەلنىڭ كۆپۈكىگە ئوخشاش بىر كۆپۈك، دۈشمىنىڭلارنىڭ قەلبىدىن قورقۇنچ (يەنى سىلەرنىڭ ھەيۋىتىڭلار) كۆتۈرۈلۈپ كېتىدۇ، سىلەرنىڭ قەلبىڭلاردا ۋەھن پەيدا قىلىنىدۇ».

[1] «ئەلمۇھەللا» 7 ـ جىلد 300 ـ بەت

ئۇلار: ‹ۋەھن دېگەن نېمە؟› دېدى. پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېدى: «ھاياتلىقنى ياخشى كۆرۈش، ئۆلۈمنى يامان كۆرۈشتۇر».[1]

«إِذَا تَبَايَعْتُمْ بِالْعِينَةِ وَأَخَذْتُمْ أَذْنَابَ الْبَقَرِ وَرَضِيتُمْ بِالزَّرْعِ وَتَرَكْتُمُ الْجِهَادَ سَلَّطَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ ذُلاًّ لاَ يَنْزِعُهُ حَتَّى تَرْجِعُوا إِلَى دِينِكُمْ» «جازانە ئارىلاش سودا بىلەن شۇغۇللانساڭلار، (پەرز ئەين بولغان) جىھادنى تەرك ئېتىپ، چارۋا-ماللارنى بېقىش ۋە كۆپەيتىش بىلەن مەشغۇل بولساڭلار ۋە تېرىقچىلىق بىلەن قانائەتلەنسەڭلار، الله تائالا سىلەرنى شۇنداق بىر خارلىققا مۇپتىلا قىلىپ قويىدۇكى، تاكى سىلەر دىنىڭلارغا قايتمىغۇچە (يەنى دىنىڭلار كۆرسىتىپ بەرگەن جىھاد ئىبادىتىنى ئادا قىلمىغۇچە)، ئۇ خارلىقنى ئۈستۈڭلاردىن كۆتۈرۈۋەتمەيدۇ».[2]

بۇ ئىككى ھەدىس يۇقىرىدا ئۆتكەن.

بىز: «بۇ جىھاد بولۇپمۇ مۇرتەد ھاكىملارغا قارشى ئېلىپ بېرىلىدىغان جىھاد كۆپ سانلىق مۇسۇلمانلارنىڭ ئۈستىگە پەرز» دەپ قارايمىز. شۇنىڭ ئۈچۈن، بىز: «مۇجاھىدلار گۇرۇھىنى ئىلىم-مەرىپەت ۋە دىيانەت ئۈستىدە تەشكىللەش ئۈچۈن، ئىلىم ۋە تەلىم-تەربىيە جىھاد تەييارلىقىنىڭ بىر قىسمى» دەپ قارايمىز. يۇقىرىدا شەيخ ئەلبانىنىڭ شۈبھىسىگە بەرگەن رەددىيىدە ئۆتۈپ كەتكەندەك، بىز: «جىھادسىز ئىلىم ۋە تەلىم-تەربىيە خارلىقتىن قۇتۇلۇشنىڭ يولى» دەپ قارىمايمىز.

بەشىنچى باب. ئەسكىرىي لاگېر ئەزالىرىنىڭ مەجبۇرىيەتلىرى

بۇ بابتا تۆۋەندىكى مەسىلىلەر بايان قىلىنىدۇ:

بىرىنچى. ئەزالارنىڭ الله نىڭ ئالدىدىكى مەجبۇرىيەتلىرى

ئىككىنچى. ئەزالارنىڭ ئەمىرنىڭ ئالدىدىكى مەجبۇرىيەتلىرى

ئۈچىنچى. ئەزالارنىڭ ئەزالار ئالدىدىكى مەجبۇرىيەتلىرى

ئەسكەرتىش:

بۇ بابتىكى مەزكۇر مەجبۇرىيەتلەرنىڭ ئىچىدە شەرىئەتتە پەرز بولىدىغانلىرى ۋە مۇستەھەب بولىدىغانلىرى بار. ھەربىرى ئۆز ئورنىدا تەپسىلىي بايان قىلىنىدۇ.

بىرىنچى. ئەزالارنىڭ الله نىڭ ئالدىدىكى مەجبۇرىيەتلىرى

[1] ئەھمەد ۋە ئەبۇ داۋۇد رىۋايىتى

[2] ئەبۇ داۋۇد رىۋايىتى

١ـ ئىخلاس قىلىش
٢ـ الله قا تەقۋالىق قىلىش
٣ـ سەۋر قىلىش ۋە سەۋرده دۈشمەن بىلەن مۇسابىقىلىشىش
٤ـ ئىشەنچلىك بولۇش
٥ـ ياخشىلىق قىلىش
٦ـ راستچىل بولۇش
٧ـ الله قا تەۋەككۈل قىلىش
٨ـ الله قا دۇئا قىلىش

بۇ مەجبۇرىيەتلەر يۇقىرىقىلار بىلەنلا چەكلەنمەيدۇ، بەلكى ئۇلار مەن جىهاد ئورنىدا ئاگاھلاندۇرۇپ ئۆتۈشنى مەقسەت قىلغان بىر بۆلۈكلىرىدۇر.

بۇلارنىڭ ھەممىسى مۇسۇلمان شەخسنىڭ جىهاد ئۈچۈن ئىمانىي جەھەتتە تەييارلىق كۆرۈش دائىرىسىگە كىرىدۇ.

١ـ ئىخلاس قىلىش

ئۇ قەلبىنىڭ ئەمەللىرىدىن بولۇپ، ئۇنى الله نىڭ غەيرىي بىلمەيدۇ. ئۇ بەندىنىڭ دۈشمىنى ئالدىدا سابىت قەدەم تۇرۇشىغا بىۋاسىتە تەسىر كۆرسىتىدۇ. بۇ توغرىدا الله مۇنداق دەيدۇ: **﴿فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَنزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ﴾** ﴿الله **ئۇلارنىڭ دىلىدىكىنى (يەنى راستلىق بىلەن ۋاپانى) بىلىدۇ، الله ئۇلارغا (ئۇلار بەيئەت قىلىۋاتقاندا) تەمكىنلىك چۈشۈرۈپ بەردى**﴾.[1] بۇ ھەقتە مۇشۇ كىتابنىڭ بىرىنچى بابىدا تەپسىلىي توختىلىپ ئۆتتۇق.

٢ـ الله قا تەقۋالىق قىلىش

ھەنبەلى ئالىملىرىدىن ئىبنى رەجەب مۇنداق دېگەن: [تەقۋالىق بەندىنىڭ ئۆزى بىلەن ئۇنىڭدىن قورقىدىغان ۋە ئېھتىيات قىلىدىغان نەرسىلەرنىڭ ئوتتۇرىسىدا، ئۆزىنى ئۇنىڭدىن ساقلاپ قالىدىغان ئەمەلنى قىلىشىدۇر. بەندىنىڭ رەببىگە قىلغان تەقۋاسى، بەندە ئۆزىنىڭ ۋە رەببىدىن قورقىدىغان نەرسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا رەببىنىڭ غەزىپىدىن ۋە جازالىشىدىن ئۇ بەندىنى ساقلاپ قالىدىغان ئەمەلنى قىلىشىدۇر. ئۇ بولسىمۇ، الله قا تائەت ـ ئىبادەت قىلىش ۋە گۇناھ ـ مەئسىيەتلەردىن يىراق بولۇشتۇر].

ئىبنى رەجەب يەنە ئىلگىرى ئۆتكەن مۇنۇ ھەدىسلەرنى ئەسلىتىپ ئۆتتى: [«لا يَبْلُغُ الْعَبْدُ أَنْ يَكُونَ مِنَ الْمُتَّقِينَ حَتَّى يَدَعَ مَا لا بَأْسَ بِهِ حَذَرًا مِمَّا بِهِ بَأْسٌ» «بەندە شۇبھىلىك نەرسىلەردىن ئېھتىيات قىلىش يۇزىسىدىن، شۇبھىسىز نەرسىلەرنىمۇ تەرك ئەتمىگۈچە تەقۋادارلاردىن بولالمايدۇ».

«فَمَنْ اتَّقَى الشُّبُهَاتِ فَقَدِ اسْتَبْرَأَ لِدِينِهِ وَعِرْضِهِ» «كىمكى شۇبھىلىك ئىشلاردىن ھەزەر قىلسا، ھەقىقەتەن ئۇ ئۆز دىنى ۋە ئابرۇيىنى پاك تۇتقان بولىدۇ»].[2]

---

[1] سۈرە فەتھ 18ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى

[2] «جامىئۇل ئۇلۇمى ۋەلھىكەم» 137ـ، 138ـ بەتلەر

تەقۋالىق بىر كاتتا مەرتىۋە بولۇپ، ئۇنىڭغا بەندىچىلىك ۋەزىپىلىرىگە رىئايە قىلىش ۋە ئۇنى داۋاملاشتۇرۇش ئارقىلىق ئېرىشكىلى بولىدۇ.

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُواْ رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾ ﴿ئى ئىنسانلار! تەقۋادارلاردىن بولۇشۇڭلار ئۈچۈن، سىلەرنى ۋە سىلەردىن بۇرۇنقىلار (يەنى ئۆتكەنكى ئۈممەتلەر)نى ياراتقان پەرۋەردىگارىڭلارغا ئىبادەت قىلىڭلار﴾**.[1] **﴿كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾ ﴿(گۈناھلاردىن) ساقلىنىشىڭلار ئۈچۈن، سىلەردىن ئىلگىرىكىلەرگە (يەنى ئىلگىرىكى ئۈممەتلەرگە) روزا پەرز قىلىنغاندەك، سىلەرگىمۇ (رامىزان روزىسى) پەرز قىلىندى﴾**.[2] **﴿وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ يَاْ أُولِيْ الأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾ ﴿ئى ئەقىل ئىگىلىرى! سىلەرگە قىساستا ھاياتلىق بار (يەنى كىشى بىراۋنى ئۆلتۈرگەن تەقدىردە ئۆزىنىڭمۇ ئۆلتۈرۈلىدىغانلىقىنى بىلسە، ئۇ ئادەم ئۆلتۈرۈشتىن يانىدۇ، شۇنىڭ بىلەن، ئۇنىڭ ئۆزىمۇ، ئۇ ئۆلتۈرمەكچى بولغان ئادەممۇ ئۆلۈشتىن ساقلىنىپ قالىدۇ). (ناھەق قان تۆكۈشتىن) ساقلىنىشىڭلار ئۈچۈن (قىساس يولغا قويۇلدى)﴾**.[3]

بۇنىڭغا ئوخشاش ئايەتلەر تەقۋالىق مەرتىۋىسىگە ئىبادەتلەردە ئەھكاملارغا رىئايە قىلىش ۋە ئۇنى داۋاملاشتۇرۇش ئارقىلىق يەتكىلى بولىدىغانلىقىغا دالالەت قىلىدۇ. سىز شۇنى بىلىۋېلىڭكى، تەقۋالىق مەخلۇقلارنىڭ بىر-بىرىدىن پەزىلەتلىك بولۇش ئۆلچىمىدۇر. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ﴾ ﴿ھەقىقەتەن ئەڭ تەقۋادار بولغانلىرىڭلار الله نىڭ دەرگاھىدا ئەڭ ھۆرمەتلىك ھېسابلىنىسىلەر (يەنى كىشىلەرنىڭ بىر-بىرىدىن ئارتۇق بولۇشى نەسەب بىلەن ئەمەس، تەقۋادارلىق بىلەن بولىدۇ)﴾**.[4]

بەندىنىڭ مەرتىۋىسى الله تائالاغا بەندىچىلىك ۋەزىپىلىرىگە رىئايە قىلىش مىقدارى بىلەن بولىدۇ. الله قا تەقۋالىق قىلىشقا ئالاقىدار ئىشلاردا دىققەت قىلىشقا تېگىشلىك ئىش شۇكى، تەقۋا بىر ئورۇنغىلا خاس بولمايدۇ، يەنى تەقۋالىق بىرلا ئورۇنغا ياكى بىرلا ھالەتكە خاس ئەمەس. بەزى كىشىلەر ئۆز يۇرتىدا تەقۋادارلىق قىلىدۇ، ئەگەر يۇرتىدىن ئايرىلسا، ھالاكەتكە تاشلىغۇچى گۈناھلارغا چۈشۈپ قالىدۇ. مانا بۇ الله دىن قورقماستىن، ئۆزىنى تونۇيدىغان كىشىلەردىن قورققانلىقتۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن، پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «اتَّقِ اللَّهِ حَيْثُمَا كُنْتَ» «قەيەردىلا بولساڭ، الله تائالاغا تەقۋادار بولغىن!»[5]

الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿وَمَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ وَمَا تَتْلُوا مِنْهُ مِنْ قُرْآنٍ وَلا تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ إِلا كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا إِذْ تُفِيضُونَ فِيهِ وَمَا يَعْزُبُ عَنْ رَبِّكَ مِنْ مِثْقَالِ ذَرَّةٍ فِي الأَرْضِ وَلا فِي السَّمَاءِ وَلا أَصْغَرَ مِنْ ذَلِكَ وَلا أَكْبَرَ إِلا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ﴾ ﴿سەن قايسى ھالەتتە بولمىغىن، قۇرئاندىن قايسى نەرسىنى ئوقۇمىغىن، سىلەر قايسىبىر ئىشنى قىلماڭلار، ئۇنىڭ بىلەن بولۇۋاتقان ۋاقىتلاردا ھامان بىز سىلەرنى كۆزىتىپ تۇرىمىز. ئاسمان-زېمىندىكى**

[1] سۈرە بەقەر 21- ئايەت
[2] سۈرە بەقەر 183- بەت
[3] سۈرە بەقەر 179- ئايەت
[4] سۈرە ھۇجۇرات 13- ئايەتنىڭ بىر قىسمى
[5] تىرمىزى رىۋايىتى

زەررە چاغلىق نەرسە ۋە ئۇنىڭدىن كىچىك ياكى چوڭ نەرسە بولسۇن، ھېچقايسىسى الله نىڭ بىلىشىدىن چەتتە قالمايدۇ، ئۇلارنىڭ ھەممىسى لەۋھۇلمەھفۇزدا خاتىرىلەنگەندۇر﴾. [1]

ھەنبەلى ئالىملىرىدىن ئىبنى رەجەب مۇنداق دەيدۇ: [مەخپىي ھالەتتە الله دىن قورقۇش ئىماننىڭ كامىل بولغانلىقىنىڭ ئالامىتى. الله تائالانىڭ مۇئمىنلەرنىڭ قەلبلىرىگە تەقۋادار كىشىنى مەدھىيىلەشنى ئىلھام قىلىشىدا چوڭ تەسىرى بار.

ھەدىستە مۇنداق كەلگەن: «مَا أَسَرَّ عَبْدٌ سَرِيرَةً إِلا أَلْبَسَهُ اللَّهُ رِدَاءَها إِنْ خَيْرًا فَخَيْرٌ وَإِنْ شَرًّا فَشَرٌّ» «بەندە بىرەر مەخپىي ئىش قىلىدىكەن، الله ئۇ ئىشنى ياخشى بولسا، ياخشى ھالەتتە، يامان بولسا، يامان ھالەتتە ئاشكارا قىلىدۇ»]. [2]

ئەسكىرىي لاگېرلار كىشىلەر ئادەتلەنگەن مۇھىتتىن ئۆزگىچە يېڭى بىر مۇھىت بىلەن، شۇنداقلا، ياخشى ھەمراھلار بىلەن تولغان بولىدۇ. ئەسكىرىي لاگېرلار ناچار ئادەتلەردىن قۇتۇلۇشتا، نەپسى بىلەن جىھاد قىلىش ئۈچۈن، ياخشى پۇرسەت يارىتىپ بېرىدۇ، چۈنكى ئورۇننى ئۆزگەرتىش نەپسى بىلەن جىھاد قىلىشتىكى مۇھىم ئامىل.

مىسال: ١٠٠ ئادەمنى ئۆلتۈرگۈچى قاتىلغا قاراپ باقساق، ئۇنىڭغا ئالىم قانداق نەسىھەت قىلدى؟ ئۆز شەھىرىنى تاشلاپ، ياخشى ئادەملەر بولغان يەنە بىر شەھەرگە كېتىشكە نەسىھەت قىلدى. مانا بۇ ئەسكىرىي لاگېرلار ئىنساننىڭ الله بىلەن بولغان ساپ ئالاقىسىنى لېيىتىپ قويىدىغان ئامىللاردىن خالىي يېڭى بىر ھاياتنى باشلىۋېلىشىغا پۇرسەت ھازىرلاپ بېرىدۇ.

ئىبنى قەييۇم رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: [مەقسەتكە يېتىش ئادەتلەنگەن ئىشلارنى تاشلاشقا ۋە توسالغۇلارنى يېڭىشكە باغلىق.

ئادەتلەنگەن ئىشلار راھەت ـ پاراغەتكە بېرىلىش ھەمدە كىشىلەر ئادەتلەنگەن ھەم كۆنۈپ كەتكەن رەسمىيەتچىلىكلەر ۋە مۇھىتلاردۇر. مانا بۇلار بەندە بىلەن الله ۋە ئۇنىڭ رەسۇلىنىڭ تەرىپىگە يۈزلىنىشنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئەڭ چوڭ توسالغۇلار.

ئەمما، توسالغۇلار شەرىئەتكە خىلاپ تۈرلۈك ئاشكارا ۋە يوشۇرۇن ئىشلار بولۇپ، قەلبنىڭ الله نىڭ تەرىپىگە يۈزلىنىشىنى توسۇپ قويىدۇ ۋە ئۇنىڭ يولىنى ئۈزۈپ قويىدۇ. ئۇ ئىشلار تۆۋەندىكىدەك ئۈچ تۈرلۈك بولىدۇ:

١ ـ شېرىك؛ ٢ ـ بىدئەت؛ ٣ ـ مەئسىيەت

شېرىك تەۋھىد ئەقىدىسىنى خالىس قىلىش بىلەن؛ بىدئەت سۈننەتنى ۋۇجۇدقا چىقىرىش بىلەن؛ گۇناھ ـ مەئسىيەت ھەقىقىي تەۋبە قىلىش بىلەن يوقىلىدۇ.

بەندە بۇ توسالغۇلارنى ھەقىقىي تۈردە الله ۋە ئاخىرەتكە يۈزلەنمىگۈچىلىك ئېنىق بىلەلمەيدۇ. بۇلارنىڭ توسالغۇ ئىكەنلىكىنى الله ۋە ئاخىرەتكە يۈزلىنىش كۈچى ئېتىبارى بىلەن بىلەلەيدۇ ۋە ھېس قىلالايدۇ.

توسقۇنلۇقلار بولسا، الله ۋە ئۇنىڭ رەسۇلىدىن غەيرىي بولغان دۇنيانىڭ لەززەتلىرى، شەھۋەتلىرى، مەنسەپلىرى ۋە ئۈلپەتچىلىكلەردىن ئىبارەت قەلب ئۇنىڭغا باغلىنىپ قالغان ئىشلاردۇر.

قەلبنىڭ (شېرىك، بىدئەت، گۇناھ ـ مەئسىيەتتىن ئىبارەت) بۇ ئۈچ ئىشتىن پاكلىنىشىنىڭ بىردىنبىر يولى ئۇنىڭ پەقەتلا ئالىي مەقسەتكە باغلىنىشىدۇر. ئەكسىچە، بەندە ئۆزىنىڭ ئۇ ئالىي

---

[1] سۈرە يۇنۇس 61 ـ ئايەت

[2] «جامىئۇل ئۇلۇمى ۋەلھىكەم» 18 ـ جىلد 140 ـ، 141 ـ بەتلەر

مەقسىتىگە باغلانماي تۇرۇپ، ئۇ توسقۇنلۇقلارنى يېڭەلمىشى مۇمكىن ئەمەس، چۈنكى نەپس ئۆزى خالىغان ۋە ياخشى كۆرگەن نەرسىدىن ئۇنىڭدىنمۇ سۆيۈملۈكرەكنى دېمىسە ۋاز كەچمەيدۇ].[1]

تەقۋالىقنىڭ دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە نۇرغۇن مېۋىلىرى بار بولۇپ، مۇجاھىدلار الله نىڭ ۋە ئۆزلىرىنىڭ دۈشمەنلىرىگە قارىتا ئېلىپ بارىدىغان كۈرىشىدە، بۇ مېۋىلەرگە ئەڭ موھتاج كىشىلەر.

بۇ مېۋىلەر:

❶ الله نىڭ يارەدىم بېرىشى، كۈچلەندۈرۈشى ۋە مۇھاپىزەت قىلىشى بىلەن بولغان خۇسۇسىي ھەمراھلىقى

تامامىي مەخلۇقلارنى ئەتراپلىق بىلىپ تۇرۇشتىن ئىبارەت ئومۇمىي ھەمراھلىقنىڭ ئەكسىچە، بۇ خىل ھەمراھلىق پەقەت ئۆزىنىڭ ئىتائەتمەن بەندىلىرى ئۈچۈنلا خاستۇر.

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿وَلا أَدْنَىٰ مِنْ ذَٰلِكَ وَلا أَكْثَرَ إِلا هُوَ مَعَهُمْ أَيْنَ مَا كَانُوا﴾** ﴿مەيلى ئۇنىڭدىن ئاز ياكى كۆپ ئادەم پىچىرلاشسۇن، ئۇلار قەيەردە بولمىسۇن، الله ھامان ئۇلار بىلەن بىللىدۇر﴾.[2]

مانا بۇ ئومۇمىي ھەمراھلىق توغرىسىدا كەلگەن ئايەت.

خۇسۇسىي ھەمراھلىق توغرىسىدا الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ﴾** ﴿الله قا تەقۋادارلىق قىلىڭلار، بىلىڭلاركى الله تەقۋادارلار بىلەن بىللىدۇر﴾،[3] **﴿إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ﴾** ﴿الله ھەقىقەتەن تەقۋادارلىق قىلغۇچىلار ۋە ياخشى ئىش قىلغۇچىلار بىلەن بىللىدۇر﴾.[4]

مانا بۇ يارەدىم بېرىش ۋە مۇۋەپپەق قىلىشتىن ئىبارەت خۇسۇسىي ھەمراھلىقتۇر. مۇجاھىدلار بۇ ھەمراھلىققا نەقەدەر موھتاج ـ ھە!

ئەبۇ ھۇرەيرە ﷺ دىن پەيغەمبەر ﷺ نىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: «إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى قَالَ: مَنْ عَادَى لِي وَلِيًّا فَقَدْ آذَنْتُهُ بِالْحَرْبِ، وَمَا تَقَرَّبَ إِلَيَّ عَبْدِي بِشَيْءٍ أَحَبَّ إِلَيَّ مِمَّا افْتَرَضْتُ عَلَيْهِ، وَمَا يَزَالُ عَبْدِي يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ بِالنَّوَافِلِ حَتَّى أُحِبَّهُ، فَإِذَا أَحْبَبْتُهُ كُنْتُ سَمْعَهُ الَّذِي يَسْمَعُ بِهِ وَبَصَرَهُ الَّذِي يُبْصِرُ بِهِ وَيَدَهُ الَّتِي يَبْطِشُ بِهَا وَرِجْلَهُ الَّتِي يَمْشِي بِهَا، وَإِنْ سَأَلَنِي لَأُعْطِيَنَّهُ، وَلَئِنِ اسْتَعَاذَنِي لَأُعِيذَنَّهُ» «الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ‹كىمكى مېنىڭ دوستۇمغا دۈشمەنلىك قىلىدىكەن، ئۇنىڭغا جەڭ ئېلان قىلىمەن. مەن بەندەمنىڭ ئۇنىڭ ئۈستىگە پەرز قىلىپ بېكىتكەن ئەمەللەرنى ئادا قىلىش ئارقىلىق ماڭا يېقىنلىشىشىنى ئەڭ ياقتۇرىمەن. بەندەم نەفىلە ئەمەللەر ئارقىلىق ماڭا يېقىنلىشىۋەرسە، ئۇنى ياخشى كۆرۈپ قالىمەن. مەن ئۇنى ياخشى كۆرۈپ قالغان چاغدا، ئۇنىڭغا ئاڭلايدىغان قۇلىقى، كۆرىدىغان كۆزى، تۇتىدىغان قولى ۋە ماڭىدىغان پۇتى بولۇپ بېرىمەن (يەنى ئۇنىڭ مەركۇر ئەزالىرىنى ياخشى ئىشلارنى قىلىشقا، يامان ئىشلاردىن ساقلىنىشقا مۇۋەپپەق قىلىمەن). ئەگەر ئۇ مەندىن سوريسا، سورىغىنىنى بېرىمەن. پاناھلىق تىلىسە، ئۇنى پاناھىمغا ئالىمەن›».[5]

---

[1] ئىبنى قەييۇمنىڭ «ئەلفەۋائىد» نامىلىق كىتابى 153 ـ، 154 ـ بەتلەر

[2] سۈرە مۇجادىلە 7 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى

[3] سۈرە بەقەرە 194 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى

[4] سۈرە نەھل 128 ـ ئايەت

[5] بۇخارى رىۋايىتى

مانا بۇ الله تائالانىڭ بەندىچىلىك ۋەزىپىلىرىگە رىئايە قىلغان (يەنى پەرز ۋە نەفىلە ئەمەللەرگە رىئايە قىلغان) ھەمدە ئۇنىڭغا مۇستەھكەم ئېسىلغان ئىتائەتمەن بەندىلىرىنى قوغدايدىغانلىقىنى بايان قىلغان بۇيۇك ھەدىستۇر.

❷ قىينىچىلىق ۋە قاتتىقچىلىقلارنى كۆتۈرۈۋېتىش

بۇ ھەم تەقۋالىقنىڭ مېۋىلىرىدىندۇر، بۇنىڭ دەلىلى الله تائالانىڭ مۇنۇ سۆزى: **﴿وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا﴾** ﴿كىمكى الله دىن قورقىدىكەن، الله ئۇنىڭغا چىقىش يولى بېرىدۇ﴾.[1]

جىھادقا سەۋر قىلىش يولىدىكى قاتتىقچىلىقلار نەقەدەر كۆپ ـ ھە! الله قا تەقۋالىق قىلىشنى لازىم تۇت! قاتتىقچىلىقتا الله سېنى ياد ئېتىدۇ.

الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ﴾** ﴿مېنى (تائەت ـ ئىبادەت بىلەن) ياد ئېتىڭلار، (مېنى ياد ئەتسەڭلار) مەنمۇ سىلەرنى (ساۋاب بېرىش بىلەن، مەغفىرەت قىلىش بىلەن) ياد ئېتىمەن﴾.[2]

رەسۇلۇللاھ ﷺ مۇنداق دېگەن: «احْفَظِ اللَّهَ تَجِدْهُ أَمَامَكَ، تَعَرَّفْ إِلَيْهِ فِي الرَّخَاءِ يَعْرِفْكَ فِي الشِّدَّةِ» «الله تائالانى ياد ئەتكىن، ئۇنى ئالدىڭدىلا تاپىسەن. الله تائالانى كەڭچىلىكتە تونۇغىن، ئۇ سېنى قاتتىقچىلىقتا تونۇيدۇ».[3]

«ئالدىڭدىلا تاپىسەن»دىن مەقسەت، كېلەچەكتىكى دۇنيا ۋە ئاخىرەتلىك ئىشىڭنى، سەندىن كېيىن ئەۋلادىڭنى ياخشىلىقىڭ سەۋەبلىك مۇھاپىزەت قىلىدۇ دېگەنلىكتۇر. بۇنىڭ دەلىلى الله تائالانىڭ مۇنۇ سۆزى: **﴿وَكَانَ أَبُوهُمَا صَالِحًا﴾** ﴿ئۇلارنىڭ ئاتا ـ ئانىسى ياخشى ئادەم ئىدى﴾.[4]

❸ قەلبلەرنى بىرلەشتۈرۈش

بۇمۇ تەقۋادارلىقنىڭ مېۋىلىرىدىندۇر.

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا﴾** ﴿الله نىڭ سىلەرگە بەرگەن نېئمەتىنى ئەسلەڭلار، ئۆز ۋاقتىدا سىلەر ئۆزئارا دۈشمەن ئىدىڭلار، الله دىلىڭلارنى بىرلەشتۈردى، الله نىڭ نېئمىتى بىلەن ئۆزئارا قېرىنداش بولدۇڭلار﴾.[5]

بۇنىڭ تەپسىلاتى شۇكى، الله تائالا ئۆزىنىڭ ئىتائەتمەن بەندىسىنىڭ مۇھەببىتىنى كىشىلەرنىڭ قەلبىگە تاشلايدۇ. ئەگەر يوشۇرۇن ۋە ئاشكارا ھالدا تەقۋالىق قىلىش مۇجاھىدلار گۇرۇھىنىڭ خىسلىتى بولىدىغان بولسا، چوقۇم ئۇ بۇ تائىفىنىڭ ئىچىدە قەلبلەر ئارا مېھىر ـ مۇھەببەت ۋە بىرلىكنى ھاسىل قىلىشى كېرەك. مانا بۇ مۇئمىنلەر سېپىنىڭ ئۈيۈل تاشتەك بولۇشىنىڭ ۋە مۇئمىنلەر جامائەسىنىڭ كۈچىيىشىنىڭ ئەڭ چوڭ سەۋەبلىرىدىن.

ئەبۇ ھۇرەيرە ﷺ دىن پەيغەمبەر ﷺ نىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: «إِذَا أَحَبَّ اللَّهُ تَعَالَى الْعَبْدَ نَادَى جِبْرِيلَ: إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يُحِبُّ فُلانًا فَأَحْبِبْهُ، فَيُحِبُّهُ جِبْرِيلُ، فَيُنَادِي فِي أَهْلِ السَّمَاءِ: إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ فُلانًا فَأَحِبُّوهُ، فَيُحِبُّهُ أَهْلُ السَّمَاءِ ثُمَّ يُوضَعُ لَهُ الْقَبُولُ فِي أَهْلِ الأَرْضِ» «الله تائالا بىرەر بەندىنى ياخشى كۆرسە، جىبرىئىل

[1] سۇرە تالاق 2ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى

[2] سۇرە بەقەرە 152ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى

[3] ئەھمەد رىۋايىتى

[4] سۇرە كەھف 82ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى

[5] سۇرە ئال ئىمران 103ـ ئايەت

ئەلەيھىسسالامغا: ‹الله تائالا پالانى بەندىنى ياخشى كۆرىدۇ، سەنمۇ ئۇنى ياخشى كۆرگىن› دەپ نىدا قىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام ئۇنى ياخشى كۆرىدۇ. جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام ئاسماندىكىلەرگە: ‹الله تائالا پالانى ئادەمنى ياخشى كۆرىدۇ، سىلەرمۇ ئۇنى ياخشى كۆرۈڭلار› دەپ نىدا قىلىدۇ. ئاسماندىكىلەرمۇ ئۇنى ياخشى كۆرىدۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ زېمىندىكىلەرمۇ ياخشى كۆرىدىغان ئادەم بولۇپ قالىدۇ».

مۇسلىمنىڭ رىۋايىتىدە پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «وَإِذَا أَبْغَضَ عَبْدًا دَعَا جِبْرِيلَ فَيَقُولُ إِنِّي أُبْغِضُ فُلانًا فَأَبْغِضْهُ فَيُبْغِضُهُ جِبْرِيلُ، ثُمَّ يُنَادِي فِي أَهْلِ السَّمَاءِ: إِنَّ اللَّهَ يُبْغِضُ فُلانًا فَأَبْغِضُوهُ، قَالَ فَيُبْغِضُونَهُ ثُمَّ تُوضَعُ لَهُ الْبَغْضَاءُ فِي الأَرْضِ» «ئەگەر الله تائالا بىرەر بەندىنى يامان كۆرسە، جىبرىئىل ئەلەيھىسسالامنى چاقىرىپ: ‹مەن پالانى كىشىنى يامان كۆرىمەن، سەنمۇ ئۇنى يامان كۆرگىن› دەيدۇ. ئۇنى جىبرىئىل ئەلەيھىسسالاممۇ يامان كۆرىدۇ ۋە پەرىشتىلەرگە نىدا قىلىپ: ‹پالانى كىشىنى الله تائالا يامان كۆرىدۇ، ئۇنى يامان كۆرۈڭلار› دەيدۇ. ئاندىن پەرىشتىلەرمۇ ئۇنى يامان كۆرىدۇ، شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئادەم كىشىلەر تەرىپىدىن يامان كۆرۈلىدۇ».[1]

بۇ ھەدىسنى الله تائالانىڭ مۇنۇ سۆزى تەستىقلايدۇ: **﴿إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمْ الرَّحْمَانُ وُدًّا﴾ ﴿ئىمان ئېيتقان ۋە ياخشى ئەمەللەرنى قىلغانلار ئۈچۈن الله ھەقىقەتەن (ئۇلارنىڭ دىللىرىدا) مۇھەببەت پەيدا قىلىدۇ﴾**.[2]

بۇنىڭ ئەكسىچە، ئەبۇ ھۇرەيرە ﵁ نىڭ ئىلگىرىكى ھەدىسىدە ۋە الله تائالانىڭ تۆۋەندىكى سۆزىدە بايان قىلىنغاندەك، كىشى سادىر قىلغان ھەرقانداق بىر گۇناھ-مەئسىيەت جامائەتنىڭ كۈچىنى پارچىلاپ تاشلايدىغان بولۇپ، بۇ گۇناھقا ئۇنى قىلغۇچىنى كىشىلەرنىڭ قەلبىگە يامان كۆرۈشنى الله نىڭ تاشلاپ قويۇشى ئەگىشىپ كېلىدۇ:

﴿فَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ فَأَغْرَيْنَا بَيْنَهُمْ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ﴾ ﴿ئۇلار (ئىنجىلدا) ئۆزلىرىگە قىلىنغان نەسىھەتنىڭ بىر قىسمىنى ئۇنتۇدى، (بۇنىڭ جازاسى ئۈچۈن) ئۇلارنىڭ ئارىسىغا قىيامەتكىچە ئاداۋەت ۋە دۈشمەنلىك سالدۇق﴾.[3]

مانا بۇلار تەقۋالىق توغرىسىدىكى مەسىلىلەر بولۇپ، بەندە جىھادى ۋە ئاخىرەتلىكىدە ئۇنىڭغا موھتاج.

٣- سەۋر قىلىش ۋە سەۋردە دۈشمەن بىلەن مۇسابىقىلىشىش

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ ﴿ئى مۇئمىنلەر! تائەت-ئىبادەتنىڭ مۇشەققەتلىرىگە ۋە سىلەرگە يەتكەن ئېغىرچىلىقلارغا سەۋر قىلىڭلار. دۈشمەنلەرگە زىيادە چىداملىق بولۇڭلار، (چېگرالىرىڭلارنى ساقلاپ) جىھادقا تەييار تۇرۇڭلار. مەقسىتىڭلارغا يېتىش ئۈچۈن الله دىن قورقۇڭلار (يەنى ئۇنىڭ ئەمرىگە مۇخالىپەتچىلىك قىلماڭلار)﴾**.[4]

---

[1] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

[2] سۈرە مەريەم 96- ئايەت

[3] سۈرە مائىدە 14- ئايەتنىڭ بىر قىسمى

[4] سۈرە ئال ئىمران 200- ئايەت

ھەربىي تەلىم ۋە جىھاد، الله تائالاغا خاس قىلىنىدىغان تائەت-ئىبادەت. الله كۈچ تەييارلاشقا بۇيرۇغان. شۇنىڭ ئۈچۈن، مۇسۇلمان كىشىنىڭ بۇ ئىبادەتكە ۋە ئۇنىڭدىكى جاپا-مۇشەققەت، ئىقتىسادىي چىقىم، ئائىلىسىدىن ئايرىلىش ۋە يارىلىنىش قاتارلىقلارغا سەۋر قىلىشى پەرز.

سەۋرده مۇسابىقىلىشىڭلار، يەنى الله نىڭ دۈشمەنلىرى بىلەن سەۋر قىلىشتا بەسلىشىڭلار. ھەربىي تەلىم-تەربىيە مەيدانلىرىدا سەۋرده مۇسابىقىلىشىش، كۈچىڭىزنىڭ يېتىشىچە ئۆلچەم ۋە ساپا جەھەتتە الله نىڭ دۈشمەنلىرىدىن كۆپرەك مەشىق قىلىشىڭىز ئارقىلىق ۋۇجۇدقا چىقىدۇ.

الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿إِنْ تَكُونُوا تَأْلَمُونَ فَإِنَّهُمْ يَأْلَمُونَ كَمَا تَأْلَمُونَ وَتَرْجُونَ مِنْ اللَّهِ مَا لايَرْجُونَ﴾ ﴿ئەگەر سىلەر قىينالساڭلار، ئۇلارمۇ خۇددى سىلەرگە ئوخشاش قىينىلىدۇ، سىلەر ئۇلار ئۈمىد قىلمايدىغان نەرسىنى (يەنى شەھىد بولۇشنى، ساۋابنى ۋە غەلىبىنى) الله دىن ئۈمىد قىلىسىلەر﴾**.[1]

ئۇرۇشنىڭ قورقۇنچلىرىغا، قېرىنداشلارنىڭ شەھىد بولۇشىغا ۋە دۈشمەنلەرنىڭ تالان-تاراج قىلىشىغا سەۋر قىلىش يۇقىرىقى سەۋرنىڭ قاتارىغا كىرىپ كېتىدۇ.

الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُمْ مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ مَسَّتْهُمْ الْبَأْسَاءُ وَالضَّرَّاءُ وَزُلْزِلُوا حَتَّى يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ مَتَى نَصْرُ اللَّهِ أَلا إِنَّ نَصْرَ اللَّهِ قَرِيبٌ﴾ ﴿سىلەر تېخى ئىلگىرىكىلەر ئۈچىرىغان كۈلپەتلەرگە ئۈچىرىماي تۇرۇپ جەننەتكە كىرىشنى ئويلامسىلەر؟ سىلەردىن ئىلگىرى ئۆتكەن (مۇئمىن)لەر ئېغىرچىلىقلارغا، كۈلپەتلەرگە ئۈچىرىغان ۋە چۆچۈتۈۋېتىلگەن ئىدى، ھەتتا پەيغەمبەر ۋە مۇئمىنلەر: «الله نىڭ (بىزگە ۋەدە قىلغان) ياردىمى قاچان كېلىدۇ؟» دېگەن ئىدى. بىلىڭلاركى، الله نىڭ ياردىمى ھەقىقەتەن يېقىندۇر﴾**.[2]

خەببار ئىبنى ئەرەت ﷺ دىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، ئۇ مۇنداق دەيدۇ: {بىز: ئى رەسۇلۇللاھ! بىزگە نۇسرەت تەلەپ قىلمامىلا؟ بىزگە دۇئا قىلمامىلا؟ دېدۇق. پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېدى: «إِنَّ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ كَانَ أَحَدُهُمْ يُوضَعُ لَهُ الْمِنْشَارُ عَلَى مَفْرِقِ رَأْسِهِ فَيَخْلُصُ إِلَى قَدَمَيْهِ لاَ يَصْرِفُهُ ذَلِكَ عَنْ دِينِهِ، وَيُمْشَطُ بِأَمْشَاطِ الْحَدِيدِ مَا بَيْنَ لَحْمِهِ وَعَظْمِهِ لاَ يَصْرِفُهُ ذَلِكَ عَنْ دِينِهِ، ثُمَّ قَالَ: وَاللَّهِ لَيُتِمَّنَّ اللَّهُ هَذَا الأَمْرَ حَتَّى يَسِيرَ الرَّاكِبُ مِنْ صَنْعَاءَ إِلَى حَضْرَمَوْتَ لَا يَخَافُ إِلَّا اللَّهَ وَالذِّئْبَ عَلَى غَنَمِهِ وَلَكِنَّكُمْ قَوْمٌ تَسْتَعْجِلُونَ» «سىلەردىن ئىلگىرى ئۆتكەن ئۇممەتلەردىن بىرىنىڭ بېشىنىڭ ئوتتۇرىسىغا (دىندىن قايتۇرۇش ئۈچۈن) ھەرە قويۇلۇپ، ئۇنىڭ تاپىنىغىچە ھەرىدىلەتتى ۋە تۆمۈر تاغاقلار بىلەن تارىلىپ، ئۇلارنىڭ گۆشلىرى ئۈستىخانلىرىدىن ئاجرىتىلىۋېتەتتى. بۇ ئازابلار ئۇلارنى دىندىن يانىدۇرۇۋېتەلمىگەن ئىدى». ئاندىن پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېدى: «الله بىلەن قەسەمكى، الله تائالا ئىسلام دىنىنى ئۈستۈنلۈككە ئىگە قىلىدۇ، ھەتتا سەنئادىن ھەزرىمەۋتكىچە بولغان ئارىلىقتا ماڭغان ئۇلاغلىق كىشىلەر الله تىن باشقا ھېچكىمدىن قورقمايدىغان بولىدۇ ۋە قويلىرى توغرۇلۇق بۆرىلەردىنلا ئەنسىرەيدۇ. لېكىن سىلەر ئالدىراڭغۇ قەۋم ئىكەنسىلەر»}.[3]

---

[1] سۈرە نىسائ 104- ئايەتنىڭ بىر قىسمى

[2] سۈرە بەقەرە 214- ئايەتنىڭ بىر قىسمى

[3] بۇخارى رىۋايىتى

الله تائالا مۇنداق دېگەن: ﴿الم أَحَسِبَ النَّاسُ أَنْ يُتْرَكُوا أَنْ يَقُولُوا آمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ صَدَقُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْكَاذِبِينَ﴾ ﴿ئەلىف لام مىم، ئىنسانلار «ئىمان ئېيتتۇق» دەپ قويۇش بىلەنلا سىنالماي تەرك ئېتىلىمىز، دەپ ئويلامدۇ؟ ئۇلاردىن بۇرۇن ئۆتكەنلەرنى بىز ھەقىقەتەن سىنىدۇق، الله (ئىمانىدا) راستچىللارنى چوقۇم بىلىدۇ، (ئىمانىدا) يالغانچىلارنىمۇ چوقۇم بىلىدۇ﴾.[1]

ئەھزاب كۈنىسىدە ساھابە كىرام ﵁ لارغا مۇشۇنداق چوڭ بىر ئىمتىھان كەلگەن ئىدى.

بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: ﴿إِذْ جَاءُوكُمْ مِنْ فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنْكُمْ وَإِذْ زَاغَتْ الْأَبْصَارُ وَبَلَغَتْ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ وَتَظُنُّونَ بِاللَّهِ الظُّنُونَ هُنَالِكَ ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلُوا زِلْزَالا شَدِيدًا وَإِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ إِلا غُرُورًا﴾ ﴿ئەينى ۋاقىتتا ئۇلار يۇقىرى تەرىپىڭلاردىنمۇ، تۆۋەن تەرىپىڭلاردىنمۇ (ھۇجۇم قىلىپ) كەلگەن ئىدى. بۇ چاغدا كۆزۈڭلار چەكچىيىپ قالغان، يۈرىكىڭلار ئاغزىڭلارغا قاپلىشىپ قالغان، الله ھەققىدە تۈرلۈك گۇمانلاردا بولغان ئىدىڭلار. بۇ يەردە مۇئمىنلەر سىنالغان ۋە (بېشىغا كەلگەن كۈننىڭ قاتتىقلىقىدىن گويا ئۇلارنى يەر سىلكىگەندەك) قاتتىق تەۋرىنىشكە ئۇچرىغان ئىدى. ئەينى ۋاقىتتا مۇناپىقلار ۋە دىللىرىدا (مۇناپىقلىق) كېسىلى بارلار: «الله ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى بىزلەرگە قۇرۇق ۋەدىلەرنى قىلىپتىكەن» دېيىشەتتى﴾.[2]

ھىرەقلى ئەبۇ سۇفياندىن:

ــ سىلەر ئۇنىڭ بىلەن جەڭ قىلدىڭلارمۇ؟ ــ دەپ سورىغاندا، ئەبۇ سۇفيان:

ــ ھەئە، ــ دەپ جاۋاب بەردى. ھىرەقلى:

ــ ئاراڭلاردا ئۇرۇش قانداق بولدى؟ ــ دەپ سورىغاندا، ئەبۇ سۇفيان:

ــ غەلىبە بەزىدە ئۇنىڭغا، بەزىدە بىزگە بولدى، ــ دەپ جاۋاب بەرگەن. ھىرەقلى:

ــ پەيغەمبەرلەر ئاشۇنداق سىنىلىدۇ، ئاندىن غەلىبە ئۇلارغا بولىدۇ، ــ دېدى.

الله تائالانىڭ: ﴿سىلەر تېخى ئىلگىرىكىلەر ئۇچرىغان كۈلپەتلەرگە ئۇچرىماي تۇرۇپ جەننەتكە كىرىشنى ئويلامسىلەر؟ سىلەردىن ئىلگىرى ئۆتكەن (مۇئمىن)لەر ئېغىرچىلىقلارغا، كۈلپەتلەرگە ئۇچرىغان ۋە چۆچۈتۈۋېتىلگەن ئىدى﴾ دېگەن سۆزى، ئۇنىڭ مۇئمىننى ئىقتىسادىي قىيىنچىلىق، جىسمانىي ئېغىرچىلىق ۋە قورقۇنچ بىلەن سىنايدىغانلىقىنىڭ بېكىتىلىپ كەتكەن تەقدىرىي قانۇنىيەت ئىكەنلىكىگە دالالەت قىلىدۇ. ئۇ سىناقلار بىزدىن ئىلگىرىكى ئۈممەتكە كەلگەندەك، بىزگىمۇ كېلىدۇ. ئۇ غەلىبىنىڭ مۇقەددىمىلىرىدىن بولغانلىقى ئۈچۈن چوقۇم كېلىشى لازىم.

رەسۇلۇللاھ مۇنداق دېگەن ئىدى: «وَاعْلَمْ أَنَّ النَّصْرَ مَعَ الصَّبْرِ، وَأَنَّ الْفَرَجَ مَعَ الْكَرْبِ، وَأَنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا» «بىلگىنكى، غەلىبە ـ نۇسرەت سەۋر قىلىش بىلەندۇر، ئاسانچىلىق قىيىنچىلىق بىلەندۇر، بىر قىيىنچىلىق بىلەن كۆپ ئاسانچىلىقلار بار».[1]

ھەربىر مۇسۇلمان ئۆزىنى بۇ قانۇنىيەتكە تەييارلىشى لازىم.

مۇجاھىدلارنى ياردەمسىز تاشلاپ قويغۇچىلارنىڭ، ئۇلارغا قارشى چىققۇچىلارنىڭ ۋە مۇجاھىدلارنىڭ پىكرىنى چالغىتقۇچىلارنىڭ شۈبھىلىرىگە سەۋر قىلىشمۇ جىھادنىڭ مۇشەققەتلىرىگە سەۋر قىلغانلىقنىڭ قاتارىدىن ھېسابلىنىدۇ.

---

[1] سۈرە ئەنكەبۇت 1ـ، 2 ـ، 3ـ ئايەتلەر

[2] سۈرە ئەھزاب 10ـ، 11ـ، 12ـ ئايەتلەر

الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لائِمٍ﴾** ﴿الله نىڭ يولىدا جىھاد قىلىدىغان ۋە مالامەت قىلغۇچىنىڭ مالامىتىدىن قورقمايدىغان﴾.[2]

رەسۇلۇللاھ ﷺ مۇنداق دېگەن: «لا تَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي قَائِمَةٌ بِأَمْرِ الله، لا يَضُرُّهُم مَنْ خَذَلَهُم أَو خَالَفَهُم حَتَى يَأْتِيَ أَمْرُ الله وَهُم ظَاهِرُونَ عَلَى النَّاس» «مېنىڭ ئۈممىتىم ئىچىدىن بىر گۇرۇھ الله نىڭ ئەمرى (يەنى قىيامەتنىڭ ئالدىدا ھەربىر مۇئمىن ئەر-ئايالنىڭ جېنىنى ئالىدىغان شامال) كەلگەنگە قەدەر، ئىنسانلار ئۈستىدىن غالىب ھالدا، الله نىڭ ئەمرىنى ئورۇنلاش (يەنى ھەقنى بەرپا قىلىش) بىلەن داۋاملىشىپ تۇرىدۇ. ئۇلارنى ياردەمسىز تاشلىۋەتكەن ياكى ئۇلار بىلەن قارشىلاشقانلار ئۇلارغا زىيان يەتكۈزەلمەيدۇ».[3]

ھەرقانداق ھەقنى بەرپا قىلغۇچى ئۈچۈن مالامەت قىلغۇچى، ئۇنى ياردەمسىز تاشلاپ قويغۇچى ۋە ئۇنىڭ ئىشىنى چالغىتقۇچى بولىدۇ. ئەگەر سەۋر قىلسا، ئۇنىڭغا الله نىڭ ياردىمى كېلىدۇ، **﴿أَلا إِنَّ نَصْرَ اللَّهِ قَرِيبٌ﴾** ﴿بىلىڭلاركى، الله نىڭ ياردىمى ھەقىقەتەن يېقىندۇر﴾.[4]

سەۋر قىلغان كىشىلەرگە رەسۇلۇللاھ ﷺ: بۇ خىلدىكى مۇجاھىدلارنى ياردەمسىز تاشلىۋەتكۈچىلەرنىڭ، مۇجاھىدلارغا قارشى چىققۇچىلارنىڭ الله خالىسا ھەرگىزمۇ زىيان يەتكۈزەلمەيدىغانلىقى بىلەن بېشارەت بەردى.

يولنىڭ ئۇزۇنلۇقىغا سەۋر قىلىش جىھادقا سەۋر قىلغانلىقنىڭ جۈملىسىدىن ھېسابلىنىدۇ.

پەيغەمبەر ﷺ نىڭ خەبباب رضي الله عنه غا: «لېكىن سىلەر ئالدىراڭغۇ قەۋم ئىكەنسىلەر» دېگىنىدەك، ئالدىراڭغۇلۇق ئىنساننىڭ تەبىئىتىدۇر. **﴿وَكَانَ الْإِنسَانُ عَجُولًا﴾** ﴿ئىنسان ئالدىراڭغۇدۇر﴾.[5] ئالدىراڭغۇلۇقنىڭ بۇزۇدىغىنى تۈزەيدىغىنىدىن كۆپ. كىمكى بىر نەرسىگە ۋاقتى يېتىپ كېلىشتىن بۇرۇن ئالدىرىسا، ئۇنىڭدىن مەھرۇم بولۇپ قېلىش بىلەن جازالىنىدۇ. ئالدىراڭغۇلۇق مەھرۇم بولۇپ قېلىشنىڭ سەۋەبى. مانا بۇ فىقھى قائىدە. قارىمامسەن، ئەگەر سەن بىر مېۋىنى پىشماستىن ئۈزسەڭ، ئۇنىڭدىن مەنپەئەتلىنەلمەيسەن. شۈبھىسىزكى، ئالدىراڭغۇلۇق بەندىنى ھەق ئۈستىدىن تەدرىجىي چۈشۈپ كېتىشكە ئىتتىرىش ئۈچۈن شەيتاننىڭ دەرۋازىسىنى ئېچىپ بېرىدۇ. ئۇ بەندە ئالدىراڭغۇلۇقنى «يولنى قىسقارتىدۇ» دەپ گۇمان قىلىدۇ-دە، يولدىن ئازغان ۋە چەتنىگەن بولىدۇ.

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿وَإِنْ كَادُوا لَيَفْتِنُونَكَ عَنْ الَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ لِتَفْتَرِي عَلَيْنَا غَيْرَهُ وَإِذًا لاتَّخَذُوكَ خَلِيلًا وَلَوْلا أَنْ ثَبَّتْنَاكَ لَقَدْ كِدْتَ تَرْكَنُ إِلَيْهِمْ شَيْئًا قَلِيلا إِذًا لأَذَقْنَاكَ ضِعْفَ الْحَيَاةِ وَضِعْفَ الْمَمَاتِ ثُمَّ لا تَجِدُ لَكَ عَلَيْنَا نَصِيرًا﴾** ﴿ئۇلار سېنى بىز ساڭا ۋەھىي قىلغان قۇرئانغا خىلاپلىق قىلدۇرۇپ، بىزگە قۇرئاندىن غەيرىينى ئىپتىرا قىلدۇرۇشقا تاس قالدى، (ئۇلارنىڭ كۆڭلىدىكىدەك قىلغىنىڭدا) ئەلۋەتتە ئۇلار سېنى (ئۆزلىرىگە) دوست قىلىۋالاتتى. سېنى بىز (ھەقتە تۇرۇشتا) مۇستەھكەم قىلمىغان بولساق، ئۇلارغا مايىل بولۇپ كەتكىلى

---

[1] ئىبنى ئەبى ئاسىمنىڭ «ئەسسۈننە» ناملىق كىتابى 1- جىلد 313- بەت

[2] سۈرە نىسائ 54- ئايەتنىڭ بىر قىسمى

[3] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

[4] سۈرە بەقەرە 214- ئايەت

[5] سۈرە ئىسرائ 11- ئايەتنىڭ بىر قىسمى

هەقىقەتەن تاس قالغان ئىدىك. ئەگەر شۇنداق قىلىدىغان بولساڭ، ئەلۋەتتە ساڭا دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە هەسسىلەپ ئازاب بەرگەن بولاتتۇق، ئاندىن سەن بىزگە قارشى ياردەم بېرىدىغان هېچ ئادەم تاپالمايتتىڭ﴾.[1]

بۇ چېكىنىش ۋە هەقتىن چەتنەشنى ئادەتتە ئىنسان ئەيىبىنى يېپىش ئۈچۈن: «بۇ هېكمەتنىڭ جۈملىسىدىن، سىياسەتنىڭ جۈملىسىدىن، دەۋەتنىڭ مەنپەئەتى» دېگەنگە ئوخشاش سۆزلەر بىلەن پەردازلىماقچى بولىدۇ. بۇنىڭ هەممىسى شەيتانلارنىڭ ئۆز دوستلىرىغا چىرايلىق كۆرسىتىشىدۇر.

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿يَعِدُهُمْ وَيُمَنِّيهِمْ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ إِلَّا غُرُورًا﴾ ﴿شەيتان ئۇلارغا (يالغان) ۋەدىلەرنى بېرىدۇ ۋە ئۇلارنى خام خىيالغا سالىدۇ (يەنى ئەمەلدە ئىشقا ئاشمايدىغان ئارزۇلارنى كۆڭلىگە سالىدۇ)، شەيتان ئۇلارغا پەقەت يالغانلا ۋەدە قىلىدۇ﴾.**[2]

يەنە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿وَمَنْ يَعْشُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمَانِ نُقَيِّضْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ وَإِنَّهُمْ لَيَصُدُّونَهُمْ عَنْ السَّبِيلِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُهْتَدُونَ﴾ ﴿كىمكى مېهرىبان الله نى ياد ئېتىشتىن (يەنى قۇرئاندىن) يۈز ئۆرۈيدىكەن، بىز ئۇنىڭغا شەيتاننى مۇسەللەت قىلىمىز (شەيتان ئۇنى ۋەسۋەسە قىلىدۇ)، شەيتان ئۇنىڭغا هەمىشە هەمراه بولىدۇ، شەك-شۇبهىسىزكى، شەيتانلار ئۇلارنى (يەنى ئازغۇن كۇففارلارنى) توغرا يولدىن توسىدۇ، ئۇلار بولسا ئۆزلىرىنى توغرا يولدا دەپ گۇمان قىلىدۇ﴾.**[3]

مۇسۇلمان كىشى بىلىۋېلىشى كېرەككى، هەقىقە ئەگىشىش ۋە ئۇنىڭ ئۈستىدە سەۋر قىلىش گەرچە يول ئۇزۇن، داۋانلىرى كۆپ، ماڭغۇچىلىرى ئاز بولسىمۇ غەلىبىگە ئېرىشىشنىڭ ئەڭ قىسقا يولى. هەقتىن چەتنەش گەرچە ئۇنىڭ يولى ئاسان، ماڭغۇچىسىغا غەلىبىنىڭ يېقىنلىقى خىيال قىلىنسىمۇ مەغلۇبىيەتتىن باشقا نەرسىنى ئېلىپ كەلمەيدۇ. بۇ قۇرۇق گۇماندىن باشقا نەرسە ئەمەس.

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ ذَلِكُمْ وَصَّاكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾ ﴿بۇ مېنىڭ توغرا يولۇمدۇر، شۇ يولدا مېڭىڭلار، ناتوغرا يوللاردا ماڭماڭلار، ئۇلار سىلەرنى الله نىڭ يولىدىن ئايرىۋېتىدۇ. (الله نىڭ ئەمرىنى تۇتۇپ دوزاختىن) ساقلىنىشىڭلار ئۈچۈن، الله سىلەرگە بۇ ئىشلارنى تەۋسىيە قىلىدۇ﴾.**[4]

كىشىلەرنىڭ هەق دەۋەتتىن يۈز ئۆرۈشىگە سەۋر قىلىش هەم جىهادنىڭ مۇشەققەتلىرىگە سەۋر قىلغانلىقىڭ جۈملىسىدىن هېسابلىنىدۇ. الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿وَمَا أَكْثَرُ النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِينَ﴾ ﴿سەن گەرچە كىشىلەرنىڭ ئىمان ئېيتىشىغا هېرىس بولساڭمۇ، (لېكىن) ئۇلارنىڭ تولىسى ئىمان ئېيتمايدۇ﴾.**[5]

يەنە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿لَقَدْ جِئْنَاكُمْ بِالْحَقِّ وَلَكِنَّ أَكْثَرَكُمْ لِلْحَقِّ كَارِهُونَ﴾ ﴿بىز سىلەرگە هەقىقەتەن هەق (دىن)نى كەلتۈردۇق ۋە لېكىن سىلەرنىڭ كۆپچىلىكىڭلار هەق (دىن)نى يامان كۆرگۈچىلەردۇر﴾.**[6]

---

[1] سۈرە ئىسرائ 73- ئايەتنىڭ بىر قىسمى

[2] سۈرە نىسائ 120- ئايەت

[3] سۈرە زۇخرۇف 36-، 37- ئايەت

[4] سۈرە ئەنئام 153- ئايەت

[5] سۈرە يۇسۇف 103- ئايەت

[6] سۈرە زۇخرۇف 78- ئايەت

شەيتان ھەقنىڭ ئەگەشكۈچىلىرىنىڭ ئازلىقى بىلەن بەندىگە: «ئەگەر بۇ ھەق بولغان بولسا ھەممە ئادەم ئۇنىڭغا ئەگەشكەن بولاتتى» دەپ ۋەسۋەسە قىلىدۇ، مۇشۇنداق ئازدۇرۇش ئارقىلىق، بەندىنى ھەقتىن قايتۇرىدۇ.

الله تائالا نۇھ ئەلەيھىسسالام توغرۇلۇق مۇنداق دەيدۇ: **﴿وَمَا آمَنَ مَعَهُ إِلا قَلِيلٌ﴾** ﴿**ئۇنىڭ بىلەن پەقەت ئازغىنا كىشىلەر ئىمان ئېيتتى**﴾.[1]

الله تائالا يەنە فىرئەۋننىڭ مۇسا ئەلەيھىسسالام ۋە ئۇ زاتنىڭ ئەگەشكۈچىلىرىنى سۈپەتلىگەنلىكى توغرىسىدا مۇنداق دەيدۇ: **﴿إِنَّ هَؤُلاءِ لَشِرْذِمَةٌ قَلِيلُونَ﴾** ﴿**(فىرئەۋن ئېيتتىكى) «بۇ كىشىلەر ھەقىقەتەن بىر ئوچۇم ئادەملەردۇر**﴾.[2]

رەسۇلۇللاھ ﷺ مۇنداق دېگەن: «إِنَّهُ يَوْمُ القِيَامَةِ وَيُؤْتَى النَّبِيُّ وَلَيْسَ مَعَهُ أَحَدٌ» «قىيامەت كۈنى بىر پەيغەمبەر ئۆزى بىلەن ھېچكىشى يوق ھالەتتە كېلىدۇ».[3]

يەنە الله تائالا كاپىرلارنىڭ كەلتۈرىدىغان پاكىتى توغرۇلۇق مۇنداق دەيدۇ: **﴿وَقَالُوا نَحْنُ أَكْثَرُ أَمْوَالا وَأَوْلادًا وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ﴾** ﴿**ئۇلار يەنە: «بىزنىڭ ماللىرىمىز ۋە بالىلىرىمىز ئەڭ كۆپ، بىز ئازابلانمايمىز» دېدى**﴾.[4]

شۇنىڭ ئۈچۈن، سىز گەرچە ماڭغۇچىلار ئاز بولسىمۇ ھەق يولدىن زېرىكىشلىك ھېس قىلماڭ! گەرچە ھالاك بولغۇچىلار كۆپ بولسىمۇ، باتىلنىڭ يوللىرىغا ئالدىنىپ قالماڭ!

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿حَتَّى إِذَا اسْتَيْئَسَ الرُّسُلُ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ قَدْ كُذِبُوا جَاءَهُمْ نَصْرُنَا فَنُجِّيَ مَنْ نَشَاءُ وَلا يُرَدُّ بَأْسُنَا عَنْ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لأُوْلِي الأَلْبَابِ﴾** ﴿**ھەتتا پەيغەمبەرلەر (قەۋمىنىڭ ئىمان ئېيتىشىدىن) ئۈمىدسىزلەنگەن ۋە (قەۋمى تەرىپىدىن) يالغانغا چىقىرىلغانلىقىغا جەزم قىلغان چاغدا، ئۇلارغا بىزنىڭ ياردىمىمىز يېتىپ كەلدى. بىز خالىغان ئادەملەرنى قۇتقۇزدۇق، بىزنىڭ ئازابىمىز گۇناھكار قەۋمدىن قايتۇرۇلمايدۇ. ئۇلارنىڭ قىسسىسىدىن ئەقىل ئىگىلىرى ئەلۋەتتە ئىبرەت ئالىدۇ**﴾.[5]

ھەققە ئەگەشكۈچىلەرنىڭ ئاجىزلىقىغا، ئۇلارنىڭ نامراتلىقىغا ۋە چارىسىنىڭ ئازلىقىغا سەۋر قىلىش ھەم جىھادنىڭ مۇشەققەتلىرىگە سەۋر قىلغاننىڭ جۈملىسىدىن ھېسابلىنىدۇ، چۈنكى ئۇلار پەيغەمبەرلەرنىڭ ئەگەشكۈچىلىرىدۇر؛ ئۇلار ئۈستىگە ياردەم چۈشىدىغان ھەقنىڭ قوشۇنلىرى؛ ئۇلار قەلبلىرى نازۇك، الله قا يېقىن، دۇنيا ۋە ئۇنىڭ ساختا زىننەتلىرىدىن يىراق، ساخاۋەت كۆرسىتىشكە ۋە قۇربان بېرىشكە ئالدىرايدىغان كىشىلەردۇر.

پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «هَلْ تُنْصَرُونَ وَتُرْزَقُونَ إِلَّا بِضُعَفَائِكُمْ» «سىلەر پەقەت ئاجىزلىرىڭلارنىڭ يۈزىسىدىنلا (يەنى ئۇلارنىڭ بەرىكىتى ۋە دۇئاسى سەۋەبىدىنلا) نۇسرەت ۋە رىزىق بېرىلىسىلەر».[6]

---

[1] سۈرە ھۇد 40- ئايەتنىڭ بىر قىسمى

[2] سۈرە شۇئەرائ 54- ئايەت

[3] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

[4] سۈرە سەبەئ 35- ئايەت

[5] سۈرە يۇسۇف 110-، 111- ئايەت

[6] بۇخارى رىۋايىتى

الله نۇھ ئەلەيھىسسالامنىڭ قەۋمىنىڭ كەلتۈرگەن باھانىسى توغرۇلۇق مۇنداق دېگەن: **﴿أَنُؤْمِنُ لَكَ وَاتَّبَعَكَ الأَرْذَلُونَ﴾** ﴿ئۇلار: «(ئى نۇھ!) ساڭا تۆۋەن تەبىقىدىكى ئادەملەر ئەگەشكەن تۇرسا، ساڭا بىز ئىمان ئېيتامدۇق؟» دېدى﴾.[1]

يەنە الله تائالا مەككە كاپىرلىرىنىڭ كەلتۈرگەن باھانىسى توغرۇلۇق مۇنداق دېگەن: **﴿وَقَالُوا لَوْلا نُزِّلَ هَذَا الْقُرْآنُ عَلَى رَجُلٍ مِنْ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ أَهُمْ يَقْسِمُونَ رَحْمَةَ رَبِّكَ﴾** ﴿ئۇلار: «بۇ قۇرئان نېمىشقا ئىككى شەھەر (يەنى مەككە بىلەن تائىف ئادەملىرىدىن) بىر كاتتا ئادەمگە نازىل قىلىنمىدى؟» دېيىشتى. پەرۋەردىگارىڭنىڭ رەھمىتىنى ئۇلار تەقسىم قىلىپ بېرەمدۇ؟﴾[2]

ھىرەقلىگە پەيغەمبەر ﷺ نىڭ خېتى يېتىپ كەلگەندە، ئۇ ئەبۇ سۇفياندىن: {أَشْرَافُ النَّاسِ اتَّبَعُوهُ أَمْ ضُعَفَاؤُهُمْ؟} {ئۇنىڭغا كىشىلەرنىڭ ئۇلۇغلىرى ئەگىشىۋاتامدۇ ياكى ئاجىزلىرىمۇ؟} دەپ سوردى. ئەبۇ سۇفيان جاۋاب بېرىپ: {بل ضُعَفَاءُهُمْ} {بەلكى ئۇلارنىڭ ئاجىزلىرى ئەگىشىۋاتىدۇ} دېدى. ھىرەقلى: {وَهُمْ أَتْبَاعُ الرُّسُلِ} {ئۇلار (يەنى ئاجىزلار) پەيغەمبەرنىڭ ئەگەشكۈچىلىرىدۇر} دېدى.[3]

الله تائالا مۇنداق دېدى: **﴿وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾** ﴿سەن پەرۋەردىگارىڭنىڭ رازىلىقىنى تىلەپ، ئەتىگەن ـ ئاخشامدا ئۇنىڭغا ئىبادەت قىلىدىغانلار (يەنى ئاجىز، كەمبەغەل مۇسۇلمانلار) بىلەن سەۋرچان بولغان ھالدا بىللە بولغىن، ھاياتىي دۇنيانىڭ زىبۇزىننەتىنى (يەنى مۇشرىكلارنىڭ چوڭلىرىنىڭ سۆھبىتىنى) دەپ، ئۇلارنى كۆزگە ئىلماي قالمىغىن﴾.[4]

ئى مۇسۇلمان قېرىندىشىم! سىز شۇنى بىلىڭكى، تەشۋىقاتلارنىڭ (تۇغرا ـ خاتالىقىغا) نە ئەگەشكۈچىلىرىنىڭ سانى، نە ئۇلارنىڭ بايلىقلىرى ياكى شۆبە ئورۇنلىرىنىڭ كۆپلىكى بىلەن ھۆكۈم قىلىنمايدۇ. بەلكى ئۇلارغا مەنھەجلىرىنىڭ رەسۇلۇللاھ ﷺ ئېلىپ كەلگەن ھەقىقەتكە ئۇيغۇن كەلگەن ـ كەلمىگەنلىكى بىلەن ھۆكۈم قىلىنىدۇ. ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد ﷺ مۇنداق دېگەن ئىدى: {اَلْجَمَاعَةُ مَا وَافَقَ الْحَقَّ، وَإِنْ كُنْتَ وَحْدَكَ} {جامائەت دېگەن، يالغۇز قالساڭمۇ يولۇڭنىڭ ھەقىقەتكە ئۇيغۇن بولغىنىدۇر}.[5]

مەنھەجنىڭ تۇغرا بولغىنىدىن سىرت يەنە تەشۋىقاتلارنىڭ (تۇغرا ـ خاتالىقىغا) ئەگەشكۈچىلىرىنىڭ ئۇ مەنھەجنى تۇتۇشتىكى ساداقەتمەنلىكى بىلەن ھۆكۈم قىلىنىدۇ.

ھەق دەۋەت كۆپىنچە، دەسلىپىدە ئەگەشكۈچىلىرىنىڭ سانى ئاز ۋە ئاجىز بولغانلىقتىن، ئۇنىڭغا ئىلگىرى ئاۋاز قوشقانلارنىڭ مەرتىۋىسى بىلەن دەۋەت كۈچەيگەندىن كېيىن قاتناشقۇچىلارنىڭ مەرتىۋىسى ئوخشاش بولمايدۇ. مانا بۇ ئۇنىڭغا ئاۋاز قوشۇشتا ئىلگىرى بولغانلىق ۋە ئالدىرىغانلىقنىڭ پەزىلىتى. بۇنىڭغا الله تائالا ئۆزىنىڭ تۆۋەندىكى سۆزىدە ئىشارەت قىلىپ مۇنداق

[1] سۇرە شۇئەرائ 111 ـ ئايەت

[2] سۇرە زۇخرۇف 31 ـ، 32 ـ ئايەتلەر

[3] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

[4] سۇرە كەھف 28 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى

[5] ئىبنى قەييۇمنىڭ «ئىغاسەتۇل لەھفان» نامىلىق كىتابى 1 ـ جىلد 70 ـ بەت

دەيدۇ: ﴿لا يَسْتَوِي مِنْكُمْ مَنْ أَنْفَقَ مِنْ قَبْلِ الْفَتْحِ وَقَاتَلَ أُوْلَئِكَ أَعْظَمُ دَرَجَةً مِنَ الَّذِينَ أَنْفَقُوا مِنْ بَعْدُ وَقَاتَلُوا وَكُلًّا وَعَدَ اللَّهُ الْحُسْنَى﴾ ﴿سىلەردىن مەككە فەتھى قىلىنىشتىن ئىلگىرى پۇل ـ مال سەرپ قىلغانلار ۋە (رەسۇلۇللاھ بىلەن بىرلىكتە تۇرۇپ دۈشمەنلەر بىلەن) ئۇرۇشقانلار (مەككە فەتھى قىلىنغاندىن كېيىن پۇل ـ مال) نەپىقە قىلغانلار ۋە ئۇرۇشقانلار (بىر ـ بىرى بىلەن) باراۋەر ئەمەس، ئەنە شۇلارنىڭ دەرىجىسى (مەككە فەتھى قىلىنغاندىن) كېيىن نەپىقە قىلغان ۋە ئۇرۇشقانلارنىڭ (دەرىجىسىدىن) چوڭدۇر، (ئۇلارنىڭ) ھەربىرىگە الله جەننەتنى ۋەدە قىلدى﴾.[1]

چۈنكى، ھەرقانداق ئىشنىڭ باشلىنىشى قىيىن، ئۇنىڭغا پەقەت ئاز بىر بۆلۈك ئالىي ھىممەتلىك كىشىلەرلا جۈرئەت قىلالايدۇ. ئۇلار ھەقىقەتەن ئاز. ئەگەر ئىش ۋۇجۇدقا چىقسا، ئۇنىڭغا باشتىكى قىيىنچىلىققا بەرداشلىق بېرەلمەيدىغان يەنە بىر بۆلۈك كىشىلەر قاتنىشىدۇ. ئۇلارنىڭ دەرىجىسى ئىلگىرى ئاۋاز قوشقانلارنىڭ دەرىجىسىدىن تۆۋەن بولىدۇ. ﴿(ئۇلارنىڭ) ھەربىرىگە الله جەننەتنى ۋەدە قىلدى﴾.

الله تائالا ئېيتقاندەك، ھەق دەۋەتنى دەسلەپتە پەقەت قىيىنچىلىقلا ئوراپ تۇرماستىن، بەلكى ئۇنى ئۇنىڭدىنمۇ قاتتىق بولغان ھەقنىڭ دۈشمەنلىرى بولمىش ئىنسانىي شەيتانلارنىڭ زومىگەرلىك قىلىشىدىن قورقۇش ھەم ئوراپ تۇرىدۇ:

﴿فَمَا آمَنَ لِمُوسَى إِلا ذُرِّيَّةٌ مِنْ قَوْمِهِ عَلَى خَوْفٍ مِنْ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِمْ أَنْ يَفْتِنَهُمْ﴾ ﴿مۇساغا پەقەت ئۆز قەۋمىدىن (يەنى بەنى ئىسرائىلنىڭ ئەۋلادىدىن) ئازغىنىسى فىرئەۋن ۋە ئۇنىڭ قەۋمىنىڭ چوڭلىرىنىڭ زىيانكەشلىك قىلىشىدىن قورققان ھالدا ئىمان ئېيتتى﴾.[2]

مانا بۇ قورقۇنچ ھالەتتىكى ئىمان بولۇپ، الله تائالا ئۇنىڭ بىلەن ساھابىلەرنىڭ ئوتتۇرىسىنى ئايرىغان ئىدى. الله سۈرە ھەدىدنىڭ يۇقىرىقى ئايىتىدە فەتھى (ھۇدەيبىيە كېلىشىمى)نى ساھابىلەرنىڭ ئارىسىنى ئايرىغۇچى قىلدى. شۇنىڭ ئۈچۈن، ھۇدەيبىيىدىن ئىلگىرى ئىمان ئېيتقانلارنىڭ مەرتىۋىسى ئۇنىڭدىن كېيىن ئىمان ئېيتقانلارنىڭ مەرتىۋىسىدىن بۈيۈك بولدى، چۈنكى ھۇدەيبىيە كېلىشىمى ئىلگىرىكى قورقۇنچ بىلەن كېيىنكى خاتىرجەملىكنىڭ ئوتتۇرىسىنى ئايرىغان ئىدى. ھۇدەيبىيىدىن كېيىنكى ئىككى يىل ئىچىدە (يەنى ھىجرىيىنىڭ ٦ ـ يىلىدىن ٨ ـ يىلىغىچە) ئىسلامغا كىرگەنلەرنىڭ نىسبىتى پەيغەمبەر ﷺ نىڭ پەيغەمبەر بولغىنىدىن تا ھىجرىيىنىڭ ٦ ـ يىلى ھۇدەيبىيە كېلىشىمىگىچە بولغان ١٩ يىل ئىچىدە ئىمان ئېيتقانلارنىڭ نىسبىتىدىن نەچچە ھەسسە كۆپ بولدى. ھۇدەيبىيە كۈنىسىدە پەيغەمبەر ﷺ بىلەن ١٤٠٠ ساھابە رضي الله عنهم بولغان بولسا، ئۇنىڭدىن ئىككى يىل كېيىنكى مەككە فەتھى كۈنىسىدە، پەيغەمبەر ﷺ بىلەن ١٠ مىڭ ساھابە رضي الله عنهم بولغان ئىدى.

مانا بۇنىڭدىن قورقۇنچ ھالەتتە ئېيتقان ئىماننىڭ مەرتىۋىسىنى كۆرۈۋالسىڭىز بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، مۇسۇلمان كىشى جىھادقا بۇرۇن قاتنىشىپ بىرىنچىلىك پەزىلىتىنى قولغا كەلتۈرۈشكە ئىنتىلىشى لازىم. ئۇ كىشىنى شەيتان مەزكۇر پەزىلەتتىن يولنىڭ قىيىنچىلىقى، ماڭغۇچىلار سانىنىڭ ئازلىقى، ئۇلارنىڭ ئاجىزلىقى ۋە دۈشمەنلىرىنىڭ زومىگەرلىكى بىلەن بوشاشتۇرۇپ قويمىسۇن، چۈنكى غەلىبە ھامان ھەققە مەنسۇپ.

---

[1] سۈرە ھەدىيد 10 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى

[2] سۈرە يۇنۇس 83 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿كَتَبَ اللَّهُ لَأَغْلِبَنَّ أَنَا وَرُسُلِي﴾ ﴿الله (لەۋھۇلمەھفۇزغا): «مەن ۋە مېنىڭ پەيغەمبەرلىرىم چوقۇم غەلىبە قىلىمىز» دەپ يازدى﴾.[1]

يەنە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿وَفِي ذَلِكَ فَلْيَتَنَافَسِ الْمُتَنَافِسُونَ﴾ ﴿قىزىققۇچىلار شۇنىڭغا قىزىقسۇن!﴾[2]

پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «وَاعْلَمْ أَنَّ النَّصْرَ مَعَ الصَّبْرِ» «بىلگىنكى، غەلىبە ـ نۇسرەت سەۋر قىلىش بىلەندۇر».

جىهاد مەيدانلىرىدىكى قىينچىلىق، تەبئىتىگە بىرەر ئىشنىڭ ياقماسلىقى ۋە ياكى ئەمىر بىر نەرسىنى قول ئاستىدىكىلەرگە بەرمەي، ئۆزى ئېلىۋالغان تەقدىردىمۇ ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلىش قاتارلىق ئىشلارغا سەۋر قىلىش جىهادنىڭ مۇشەققەتلىرىگە سەۋر قىلغانلىقنىڭ قاتارىدىن ھېسابلىنىدۇ.

پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «مَنْ رَأَى مِنْ أَمِيرِهِ شَيْئًا يَكْرَهُه فَلْيَصْبِرْ» «كىمكى ئەمىردىن ياقتۇرمايدىغان بىرەر ئىشنى كۆرسە، سەۋر قىلسۇن!»[3]

بۇنىڭ تەپسىلاتى ئالدىمىزدىكى «ئەزالارنىڭ ئەمىر ئالدىدىكى مەجبۇرىيەتلىرى» دېگەن تېمىدا كېلىدۇ.

مۇشۇ يولدىكى سەپداش قېرىنداشلارنىڭ ئەزىيەتلىرىگە سەۋر قىلىشمۇ جىهادنىڭ مۇشەققەتلىرىگە سەۋر قىلىشنىڭ ئەڭ مۇھىمراقى ھېسابلىنىدۇ، چۈنكى جىهاد مەيدانى ھەرخىل سەۋىيىدىكى مۇسۇلمانلارنى جۇغلايدۇ. ئۇلارنىڭ بىر بۆلىكى ئۆزىگە زۇلۇم قىلىدۇ، يەنە بىر بۆلىكى ئوتتۇرا يول تۇتىدۇ، يەنە بىر بۆلىكى الله نىڭ ئىزنى بىلەن ياخشى ئىشلارغا ئىلگىرىلىگۈچى بولىدۇ. دىن دۇشمەنلىرىگە قارشى جىهاد قىلىشتىن ئىبارەت شەرىئەتنىڭ بۇ ئالىي مەنپەئەتى ئۈچۈن بىرگە ياشاشقا توغرا كېلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئۆزىگە زۇلۇم قىلغۇچىنى ئۆزى ھەققىدە ۋە قېرىنداشلىرىنىڭ ھەققىدە الله دىن قورقۇشقا تەۋسىيە قىلىمىز، يەنە ھەممەيلەننى قېرىنداشلىرىنىڭ ئەزىيەتلىرىگە سەۋر قىلىشقا تەۋسىيە قىلىمىز.

پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن ئىدى: «الْمُؤْمِنُ الَّذِي يُخَالِطُ النَّاسَ وَيَصْبِرُ عَلَى أَذَاهُمْ ، خَيْرٌ مِنْ الَّذِي لَا يُخَالِطُ النَّاسَ وَلَا يَصْبِرُ عَلَى أَذَاهُمْ » «كىشىلەرگە ئارىلىشىپ، ئۇلارنىڭ ئەزىيەتلىرىگە سەۋر قىلىدىغان مۇئمىن، كىشىلەرنىڭ ئەزىيەتلىرىگە سەۋر قىلالماي، ئۇلارغا ئارىلاشمايدىغان مۇئمىندىن ياخشى».[4]

مانا بۇ سەۋر تەقۋادارلارنىڭ سۈپەتلىرىدىن سانىلىدۇ.

الله تائالا مۇنداق دېگەن: ﴿وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ﴾ ﴿(ئۆچ ئېلىشقا قادىر تۇرۇقلۇق) ئاچچىقىنى يۇتىدىغانلار، (يامانلىق قىلغان ياكى بوزەك قىلغان) كىشىلەرنى كەچۈرىدىغانلاردۇر. الله ياخشىلىق قىلغۇچىلارنى دوست تۇتىدۇ﴾.[5]

---

[1] سۈرە مۇجادىلە 21ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى

[2] سۈرە مۇتەففىفىين 26ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى

[3] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

[4] بۇخارى رىۋايىتى

[5] سۈرە ئال ئىمران 134ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى

مۇسۇلمان كىشىگە قېرىنداشلىرىنىڭ ئەزىيەتلىرىگە سەۋر قىلىش ئارقىلىق ئېرىشىدىغان مۇشۇ ساۋاب بىلەن بىرگە يەنە بىر پايدا باركى، مۇسۇلمان كىشى ئۇنى كىشىلەرگە ئارىلىشىش ئارقىلىق قولغا كەلتۈرەلەيدۇ. ئۇ بولسىمۇ ئۆز نەپسىنىڭ ئاپەتلىرىنى بىلىۋېلىش.

بىر ئادەمنىڭ ئاچچىقى تېز بولسا، ئۇ ئادەم كىشىلەرگە ئارىلاشماي، ئۇلارنىڭ ئەزىيەتلىرىگە دۇچ كەلمەي تۇرۇپ، ئۆز ئاچچىقىنىڭ يامانلىقىنى بىلەلمەيدۇ. ئەگەر شۇنداق قىلسا (يەنى كىشىلەرگە ئارىلىشىپ، ئۇلارنىڭ ئەزىيەتلىرىگە دۇچ كەلسە)، ئۆز نەپسىنىڭ ئاپەتلىرىنى بىلىپ، ئۇنى رۇسلاشقا ھەرىكەت قىلىدۇ. شۇڭا، بەندە نەپسىنىڭ نۇرغۇن ئاپەتلىرىنى كىشىلەرگە ئارىلاشماي تۇرۇپ بىلەلمەيدۇ.

مەن بىر ئىشقا ئاگاھلاندۇرماقچىمەن، شائىرنىڭ: «يېقىن ئۇرۇق ـ تۇغقانلارنىڭ قىلغان زۇلۇمى نەپسىگە نىسبەتەن ھىندىستاندا سوقۇلغان قىلىچنىڭ چۈشكىنىدىنمۇ ئازابلىقتۇر» دېگىنىدەك، نۇرغۇن مۇسۇلمانلار دۈشمەنلەرنىڭ ئەزىيەتلىرىگە سەۋر قىلىدۇكى، قېرىنداشلىرىنىڭ ئەزىيەتلىرىگە سەۋر قىلمايدۇ.

مەن ئۇلارغا شۇنى بىلدۈرۈپ قويماقچىمەنكى، قېرىنداشلىرىنىڭ ئەزىيەتلىرىگە سەۋر قىلىش ۋاجىب. بىز ئۇ ئارقىلىق خۇددى ئۇنىڭدىن باشقا نەرسىگە سەۋر قىلىش ئارقىلىق ئىبادەت قىلغىنىمىزدەك الله قا ئىبادەت قىلىمىز. شۇنداقلا، بىز قېرىنداشلارنىڭ ئەزىيەتلىرىگە سەۋر قىلىش ئارقىلىق الله تائالادىن ئەجىر ۋە مۇكاپات ئۈمىد قىلىمىز.

بۇ يەردە يۇقىرىقى سۆزگە مۇناسىۋەتلىك يەنە بىر ئەسكەرتىش بار. ئۇ بولسىمۇ، بىر بۆلۈك قېرىنداشلارنىڭ ئەخلاقىنىڭ ناچارلىقى بولۇپ، بۇ خىل ئەھۋال يەنە بىر بۆلۈك قېرىنداشلارنى «بۇنداق ئەخلاقى ناچار ئادەملەر بىلەن جىھاد قىلىش دۇرۇس ئەمەس ياكى مۇنداق ئادەملەر بىلەن جىھاد قىلغاننىڭ پايدىسى يوق ياكى بۇنداق ئادەملەرگە نۇسرەت چۈشمەيدۇ ۋە ياكى بىز بۇزۇقچىلىققا قارشى تۇرۇش ئۈچۈن جىھاد قىلىمىز دەپ كەلگەن، سېپىمىزدا بۇزغۇنچىلارنىڭ بولغىنى قانداق بولغىنى؟! ياكى بىز قېرىنداشلارنىڭ تەلىم ـ تەربىيە سەۋىيىسىنى يۇقىرى كۆتۈرگىچە جىھادنى كېچىكتۈرۈشىمىز كېرەك» دېگەندەك باھانە ـ سەۋەبلەرنى كۆرسىتىش ئارقىلىق جىھاد مەيدانلىرىنى تاشلىشىغا ئېلىپ بارىدۇ. بۇنىڭ ھەممىسى شەرىئەتتە ئۆزرە ھېسابلانمايدىغان باھانىلەر بولۇپ، مەن ئىككىنچى بابتا شەرىئەتتە ئۆزرە ھېسابلانمايدىغان باھانىلەر توغرۇلۇق توختالغان ئىدىم. بۇ باھانىلەرمۇ شۇ باتىل ئۆزرىلەرنىڭ جۈملىسىدىن. مەن بۇنىڭغا ئىمانىي تەييارلىق مەسىلىسىنىڭ ئاخىرىدىكى ٤ ـ تولۇقلىما ماۋزۇدا مۇنداق دەپ ئۆتكەن ئىدىم: «بارلىق ئۆلىمالارنىڭ ئىتتىپاقى بىلەن جىھادنىڭ ۋاجىب بولۇشى ئۈچۈن مۇكەممەل مۇسۇلمان بولۇش شەرت ئەمەس. پاسىقلىق جىھاد قىلىشقا كەلگەن بۇيرۇقنى ئەمەلدىن قالدۇرۇۋەتمەيدۇ».

بارلىق فىقھىشۇناس ئۆلىمالار شۇنىڭغا بىرلىككە كەلگەنكى، دىننى قوغداش شەرىئەتتە بەش زۆرۈرىيەتنىڭ ئىچىدىكى جاننى قوغداشتىن ئىلگىرى قىلىنىدۇ. جىھاد ئارقىلىق دىننى ساقلاپ قېلىش گەرچە ئۇ ئۆلتۈرۈلۈشكە ئېلىپ بارسىمۇ پەرز. بىر مۇسۇلمان ئۆلتۈرۈلۈش ۋە يارىلىنىشقا بەرداشلىق بېرەلەيدۇ ـ يۇ، نېمە ئۈچۈن الله نىڭ دىنىنى قوغداش يۈزىسىدىن جىھادنى بەجا كەلتۈرۈش ۋە ئۇنى داۋاملاشتۇرۇشتا قېرىنداشلىرىنىڭ ئەزىيەتلىرىگە بەرداشلىق بېرەلمەيدۇ؟ ئۇنىڭ ئۈستىگە، الله خالىسا، قېرىنداشلىرىنىڭ ئەزىيەتلىرىگە سەۋر قىلىش ئارقىلىق ئۇ كىشىگە ئەجىر بېرىلىدىغان تۇرسا!

پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «مَنْ يَتَصَبَّرْ يُصَبِّرْهُ اللَّهُ ، وَمَا أُعْطِيَ أَحَدٌ عَطَاءً خَيْرًا وَأَوْسَعَ مِنَ الصَّبْرِ» «كىمكى سەۋر تەلەپ قىلسا، الله تائالا ئۇنى سەۋرچان قىلىدۇ. ھېچ ئادەمگە سەۋردىنمۇ ياخشىراق ۋە كەڭرەك بىر نەرسە بېرىلگىنى يوق».[1]

ئۇ ھەدىسنىڭ مەنىسى شۇكى، سەۋر تىرىشچانلىق كۆرسىتىش ئارقىلىق قولغا كەلتۈرۈلىدىغان ئەخلاق بولۇپ، كىشى بىر نەچچە قېتىم زورمۇزور سەۋر قىلىدۇ ـ دە، ئاقىۋەت، سەۋر ئاشۇ بەندىنىڭ ئايرىلماس ئەخلاقىغا ئايلىنىدۇ. مەن بۇنىڭغا ٤ ـ بابتا ئىشارەت قىلىپ ئۆتكەن ئىدىم.

بىز مۇسۇلمان قېرىنداشلار بىلەن مۇئامىلە قىلىش ئورنىدا تۇرۇپتىمىز، قېرىنداشلارنىڭ سەۋرنىڭ دەرىجىسىدىنمۇ ئۈستۈنرەك دەرىجىنى قولغا كەلتۈرۈشىنى تەۋسىيە قىلىمىز. ئۇ بولسىمۇ، زۇلۇم قىلغان كىشىنى كەچۈرۈۋېتىش، يامانلىق قىلغان كىشىگە ياخشىلىق قىلىش.

الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿خُذْ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنْ الْجَاهِلِينَ﴾ ﴿ئەپۇنى دوست تۇتقىن، ياخشىلىققا (يەنى ياخشى سۆز قىلىشقا، ياخشى ئىش قىلىشقا) بۇيرۇغىن، نادانلار بىلەن تەڭ بولمىغىن (يەنى نادانلارنىڭ قىلغىنىنى قىلماي، ئۇلارغا مۇلايىم بولغىن)﴾**.[2]

ئىبنى ھەجەر بۇ ئايەتنىڭ تەپسىرىدە مۇنداق دەيدۇ: [ئىبنى جەرىر جەئفەر سادىقتىن رىۋايەت قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: قۇرئان كەرىمدە بۇ ئايەتتىنمۇ ئېسىل ئەخلاقلارنى جۇغلىغۇچى ئايەت يوق. جابىر ﵁ ۋە ئۇنىڭدىن باشقىلارنىڭ رىۋايەت قىلغان ھەدىسىدە، **﴿ئەپۇنى دوست تۇتقىن، ياخشىلىققا (يەنى ياخشى سۆز قىلىشقا، ياخشى ئىش قىلىشقا) بۇيرۇغىن﴾** دېگەن ئايەت نازىل بولغان ۋاقىتتا، پەيغەمبەر ﷺ جىبرىئىل ئەلەيھىسسالامدىن بۇ ئايەتنىڭ مەقسىتى توغرۇلۇق سورىدى. جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام: تا سورىمىغۇچىلىك مەنمۇ بىلمەيمەن، دېدى. ئاندىن جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام قايتىپ كېلىپ: «إِن رَبَكَ يَأمُرُكَ أَنْ تَصِلَ مَنْ قَطَعَكَ ، وَتُعْطِي مَنْ حَرَمَكَ ، وَتَعْفُو عَمَّنْ ظَلَمَكَ» «پەرۋەردىگارىڭ سېنى سەندىن ئۇرۇق ـ تۇققانچىلىقنى ئۈزگەن كىشىگە ئۇرۇق ـ تۇققانچىلىقنى ئۇلاشقا، سېنى مەھرۇم قويغان كىشىگە بېرىشكە، ساڭا زۇلۇم قىلغان كىشىنى كەچۈرۈۋېتىشكە بۇيرۇدى» دېدى].[3]

٤ ـ ئىشەنچلىك بولۇش

قول ئاستىڭىزدىكى خىزمەتلەر، مەخپىيەتچىلىكلەر ياكى پۇل ـ ماللارغا ئىشەنچلىك بولۇش.

بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَى أَهْلِهَا﴾ ﴿شۈبھىسىزكى، الله سىلەرنى ئامانەتلەرنى ئىگىسىگە قايتۇرۇشقا بۇيرۇيدۇ﴾**.[4]

مەخپىيەتچىلىكلەر مەيلى ئەسكىرىي مەخپىيەتچىلىك بولسۇن، مەيلى قېرىنداشلىرىڭىزنىڭ مەخپىيەتچىلىكلىرى بولسۇن ئەڭ چوڭ ئامانەت ھېسابلىنىدۇ. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ:

---

[1] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

[2] سۈرە ئەئراف 199 ـ ئايەت

[3] «فەتھۇل بارى» 8 ـ جىلد 306 ـ بەت

[4] سۈرە نىسائ 58 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى

﴿يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ وَتَخُونُوا أَمَانَاتِكُمْ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾ ﴿ئى مۇئمىنلەر! الله قا، پەيغەمبەرگە خىيانەت قىلماڭلار، سىلەرگە قويۇلغان ئامانەتلەرگە بىلىپ تۇرۇپ خىيانەت قىلماڭلار﴾.[1]

ئىبنى كەسىر بۇ ئايەتنىڭ تەپسىرىدە ئەبۇ لۇبابە ئىبنى مۇنزىرنىڭ قانداقسىگە بەنى قۇرەيزە يەھۇدىيلىرىغا پەيغەمبەر ﷺ نىڭ ئۇلارنى ئۆلتۈرمەكچى بولغانلىق خەۋىرىنى يەتكۈزۈپ قويغانلىقىنى ۋە بۇ ئايەتنىڭ شۇ كىشى ھەققىدە نازىل بولغانلىقىنى زىكرى قىلدى.

يەنە ئىبنى كەسىر ھاتەب ئىبنى ئەبۇ بەلتەئە ﵁ نىڭ قانداقسىگە مەككە مۇشرىكلىرىغا پەيغەمبەر ﷺ نىڭ مەككىنى فەتھى قىلىش ئۈچۈن يۈرۈش قىلىدىغانلىق خەۋىرىنى يوللاپ بەرگەنلىك قىسسىسىنى ھەم زىكرى قىلدى.

ئىبنى كەسىر مۇنداق دەيدۇ: [سۇدي مۇنداق دەيدۇ: ساھابىلار پەيغەمبەر ﷺ دىن ھەدىسنى ئاڭلاپ، ئۇنى تارقىتاتتى، ئۇ مۇشرىكلارغا يېتەتتى].[2]

مەن «جىھادنىڭ ئاساسلىق كۆرسەتكۈچلىرى» دېگەن تېمىدا مۇنداق زىكرى قىلغان ئىدىم: «ئەسكىرىي خىزمەتتىكى ئاساس مەخپىيەتچىلىكتۇر».

خىزمەتلەرگە لاياقەتلىك كىشىلەرنى مەسئۇل قىلىش ھەم يۇقىرىقى ئامانەتلەرنىڭ ئىچىگە كىرىپ كېتىدۇ. مەن بۇنى تۆتىنچى بابتا سۆزلەپ ئۆتكەن ئىدىم. الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَى أَهْلِهَا﴾ ﴿شۈبھىسىزكى، الله سىلەرنى ئامانەتلەرنى ئىگىسىگە قايتۇرۇشقا بۇيرۇيدۇ﴾.**[3]

مەسئۇللۇق ئامانەتلەرنىڭ قاتارىدىن ھېسابلىنىدۇ. بۇنىڭ دەلىلى: ئىمام مۇسلىم ئەبۇ زەر ﵁ دىن رىۋايەت قىلغان ھەدىس، ئەبۇ زەر مۇنداق دەيدۇ: «قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلَا تَسْتَعْمِلُنِي؟ قَالَ: يَا أَبَا ذَرٍّ إِنَّكَ ضَعِيفٌ وَإِنَّهَا أَمَانَةٌ» «مەن مۇنداق دېدىم: ‹ئى رەسۇلۇللاھ! مېنى مەسئۇل قىلماملا؟› پەيغەمبەر ﷺ: «ھەقىقەتەن سەن ئاجىز، ئۇ مەسئۇللۇق ئامانەتتۇر» دېدى.[4]

يەنە ئەبۇ ھۇرەيرە ﵁ دىن پەيغەمبەر ﷺ نىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: «إِذَا ضُيِّعَتْ الْأَمَانَةُ فَانْتَظِرْ السَّاعَةَ قَالَ كَيْفَ إِضَاعَتُهَا يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ إِذَا أُسْنِدَ الْأَمْرُ إِلَى غَيْرِ أَهْلِهِ فَانْتَظِرْ السَّاعَةَ» «ئامانەت زايە بولسا، قىيامەتنى كۈتكىن». ئامانەت قانداق زايە بولىدۇ؟ دەپ سورالغاندا، پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېدى: «(خەلىپىلىك، ئەمىرلىك، قازىلىق، مۇفتىلىق ۋە بۇنىڭدىن باشقا دىنغا ئائىت) ئىشلار ئۆز ئەھلىنىڭ غەيرىيگە تاپشۇرۇلغاندا قىيامەتنى كۈتكىن».[5]

شۇنىڭدەك، ئومۇمىي پۇل-ماللارنى تاپشۇرۇپ ئېلىش، چىقىم قىلىش، ئىش ئۈستىدىكىلەرگە تاپشۇرۇش قاتارلىق ئىشلارنى ياخشى بىر تەرەپ قىلىشمۇ يۇقىرىقى ئامانەتنىڭ ئىچىگە كىرىپ كېتىدۇ.

---

[1] سۈرە ئەنفال 27- ئايەت

[2] «تەپسىر ئىبنى كەسىر» 4- جىلد 42- بەت

[3] سۈرە نىسائ 58- ئايەت

[4] مۇسلىم رىۋايىتى

[5] بۇخارى رىۋايىتى

بۇ ھەقتە پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن ئىدى: «مَنْ اسْتَعْمَلْنَاهُ مِنْكُمْ عَلَى عَمَلٍ فَكَتَمْنَا مِخْيَطًا فَمَا فَوْقَهُ كَانَ غُلُولًا يَأْتِي بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ» «سىلەردىن بىر كىشىنى بىز بىرەر خىزمەتكە مەسئۇل قىلساق، ئۇ كىشى بىزدىن يىڭنە چاغلىق ۋە ئۇنىڭدىن چوڭ بىر نەرسىنى يوشۇرۇۋالسا، خىيانەت قىلغان بولىدۇ. ئۇ كىشى قىيامەت كۈنى خىيانەت قىلغان نەرسىنى ئېلىپ كېلىدۇ».[1]

يەنە پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «إِنَّ رِجَالًا يَتَخَوَّضُونَ فِي مَالِ اللَّهِ بِغَيْرِ حَقٍّ فَلَهُمْ النَّارُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ» «الله نىڭ بەرگەن ماللىرىنى ناتوغرا تەسەررۇپ قىلىدىغان ئادەملەرنى الله تائالا قىيامەت كۈنى دوزاخقا تاشلايدۇ».[2]

بۈيۈك ساھابە ھۇزەيفە ئىبنى يەمانى ﵁ ئامانەتنىڭ كېمىيىپ كەتكەنلىكىدىن شىكايەت قىلىپ مۇنداق دېگەن ئىدى: {وَلَقَدْ أَتَى عَلَيَّ زَمَانٌ وَمَا أُبَالِي أَيَّكُمْ بَايَعْتُ لَئِنْ كَانَ مُسْلِمًا رَدَّهُ عَلَيَّ الْإِسْلَامُ وَإِنْ كَانَ نَصْرَانِيًّا رَدَّهُ عَلَيَّ سَاعِيهِ وَأَمَّا الْيَوْمَ فَمَا كُنْتُ أُبَايِعُ إِلَّا فُلَانًا وَفُلَانًا} {مېنىڭ بېشىمدىن شۇنداق بىر زامانلار ئۆتكەن ئىدى. ئۇ چاغلاردا مەن سىلەرنىڭ قايسى بىرىڭلار بىلەن سودا-سېتىق قىلىشسام پەرۋا قىلمايتتىم. ئەگەر مۇئامىلە قىلىشقان كىشى مۇسۇلمان بولسا، ئۇنىڭ مۇسۇلمانلىقى ماڭا ھەققىمنى قايتۇرغۇزاتتى. خرىستىئان بولسا، ئۇنىڭ باشلىقى ھەققىمنى قايتۇرغۇزاتتى. ئەمما، بۈگۈنكى كۈندە مەن سىلەرنىڭ ئىچىڭلاردىن پەقەت پالانى ۋە پالانى بىلەنلا سودا-سېتىق قىلىشىمەن}.[3]

ھۇزەيفىنىڭ بۇ سۆزى كىشىلەردىن ئىشەنچنىڭ كۆتۈرۈلۈپ كەتكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ.

ھىجرىيىنىڭ ٣٦- يىلى ۋاپات بولغان بۇ كىشىنىڭ مەزگىلىدە ئىشەنچ كېمىيىپ كەتكەن بولسا، ھازىرقى ئەھۋال قانداق بولماقچى؟! پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «لاَ يَأْتِي عَلَيْكُمْ يَوْمٌ إِلاَّ وَالَّذِي بَعْدَهُ شَرٌّ مِنْهُ» «سىلەرنىڭ ئۈستۈڭلارغا كەلگەن كېيىنكى كۈن ئىلگىرىكى كۈندىن يامان بولىدۇ».[4]

ھۇزەيفە ﵁ نىڭ: {ئەمما، بۈگۈنكى كۈندە مەن سىلەرنىڭ ئىچىڭلاردىن پەقەت پالانى ۋە پالانى بىلەنلا سودا-سېتىق قىلىشىمەن} دېگەن سۆزىنى بۇ يەردە زىكرى قىلىشتىن مەقسەت سىزنى مۇئامىلە قىلىدىغان ۋە ئامانەتلەرگە ئىشەنچلىك دەپ قارىغان كىشىلەر ھەققىدە ئىزدەنسۇن دېگەنلىكتۇر.

٥- ياخشىلىق قىلىش

بۇنىڭ دەلىلى پەيغەمبەر ﷺ نىڭ مۇنۇ سۆزىدۇر: «إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ الْإِحْسَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ» «الله تائالا ھەقىقەتەن ھەرقانداق ئىشنى ياخشىلىق بىلەن قىلىشنى بۇيرۇدى».[5] بۇ يەردە ياخشىلىق بىلەن قىلىشتىن مەقسەت سىزگە تاپشۇرۇلغان خىزمەتنى الله نى رازى قىلىدىغان يوللارنىڭ ئەڭ ياخشىسى بىلەن پۇختا ئىشلەشتۇر. بۇ خىزمەت مەيلى مەشىق، قاراۋۇللۇق، ئىدارە خىزمىتى، شەرئىي

[1] مۇسلىم رىۋايىتى
[2] بۇخارى رىۋايىتى
[3] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى
[4] بۇخارى رىۋايىتى
[5] مۇسلىم رىۋايىتى

يولىيوروق ياكى ئۇنىڭدىن باشقا ئەمىر سىزنى بۇيرۇغان خىزمەت بولسۇن؛ مەيلى بۇ خىزمەتنى سىز ياقتۇرۇڭ ياكى ياقتۇرماڭ. بۇ ھەقتە «خۇش ياقمىغان ھالەتتىمۇ ئاڭلاش ۋە ئىتائەت قىلىش پەرز» دېگەن تېمىدا توختىلىمىز.

سىزنىڭ ئۆز ھەققىڭىزنى كىشىلەرنىڭ پۇختا ئادا قىلىشىنى ياخشى كۆرگىنىڭىزدەك، بىراۋنىڭ ھەققىنى ھەم شۇنداق ئادا قىلىشىڭىز ئىمانىنىڭ شاخچىلىرىدىن ھېسابلىنىدۇ. بۇ ھەقتە پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى يُحِبَّ لِأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ» «سىلەرنىڭ بىرىڭلار ئۆزىگە ياخشى كۆرگەن نەرسىنى قېرىندىشىغىمۇ ياخشى كۆرمىگىچە كامىل مۇئمىن ھېسابلانمايدۇ».[1]

يەنە مۇنداق دېگەن: «فَمَنْ أَحَبَّ أَنْ يُزَحْزَحَ عَنْ النَّارِ وَيُدْخَلَ الْجَنَّةَ فَلْتَأْتِهِ مَنِيَّتُهُ وَهُوَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلْيَأْتِ إِلَى النَّاسِ الَّذِي يُحِبُّ أَنْ يُؤْتَى إِلَيْهِ» «قانداق بىر كىشى: ‹دوزاختىن يىراق بولاي، جەننەتكە كىرەي› دېسە، ئۇ كىشىگە ئۇنىڭ ئۆلۈمى الله ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىمان كەلتۈرگەن ھالەتتە كەلسۇن. ئۆزى قانداق مۇئامىلىگە ئۈچراشنى ياخشى كۆرسە، كىشىلەرگىمۇ شۇنداق مۇئامىلە قىلسۇن».[2]

٦ـ راستچىل بولۇش

راستچىللىق دېگىنىمىز: [سۆزنىڭ قەلبكە ۋە بېرىلگەن خەۋەرگە ئۇيغۇن كەلمىكىدۇر. ئەگەر مەزكۇر ئىككى شەرتتىن بىرەرى تېپىلمىسا، ئۇ سۆز راست بولمايدۇ. بەلكى يالغان سۆز بولىدۇ ياكى ئىككى خىل ئېتىبارغا ئاساسەن، راست بىلەن يالغانىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئارسالدى سۆز بولىدۇ. خۇددى مۇناپىقنىڭ: «مۇھەممەد الله نىڭ ئەلچىسى» دېگەن سۆزىگە ئوخشاش. بۇنى ئېيتىلغان خەۋەر شۇنداق راست خەۋەر بولغانلىقى ئۈچۈن راست سۆزلىدى دېيىشكە بولىدۇ. سۆزى قەلبىگە ئۇيغۇن كەلمىگەنلىكى ئۈچۈن يالغان سۆزلىدى دېيىشكىمۇ بولىدۇ].[3]

راست ۋە يالغان دېگەن ئىبارە گەپ ـ سۆزدە ئىشلىتىلگەندەك، ئېتىقادتا ھەم ئىشلىتىلىدۇ (يەنى پالانى ئىمانىدا راستچىل دېگەنگە ئوخشاش ـ ئا).

ئىش ـ ھەرىكەتتە ھەم ئىشلىتىلىدۇ (يەنى پالانى ئۇرۇشتا ساداقەتمەنلىك كۆرسەتتى دېگەنگە ئوخشاش ـ ئا).

راستچىللىق بەزىدە بەندە بىلەن ئۇنىڭ پەرۋەردىگارى ئوتتۇرىسىدا بولىدۇ ياكى بەندە بىلەن كىشىلەر ئوتتۇرىسىدا بولىدۇ.

الله قا بولغان راستچىللىق بەندىچىلىك ۋەزىپىلىرىنى تەلەپكە لايىق ئادا قىلىش ۋە بەندە پەرۋەردىگارى ئالدىدا ئۆز ئۈستىگە ئالغان ۋەزىپىلەرنى ئورۇنلاش بىلەن ئىپادىلىنىدۇ. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿مِنْ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ﴾ ﴿مۇئمىنلەرنىڭ ئىچىدە (رەسۇلۇللاھ بىلەن غازاتقا چىققاندا ساباتلىق بولۇپ، شەھىد بولغانغا قەدەر دادىللىق بىلەن جەڭ قىلىش توغرۇلۇق) الله قا بەرگەن ئەھدىنى ئىشقا ئاشۇرغان نۇرغۇن كىشىلەر بار﴾،[4] ﴿وَمِنْهُمْ مَنْ عَاهَدَ اللَّهَ لَئِنْ آتَانَا مِنْ فَضْلِهِ لَنَصَّدَّقَنَّ وَلَنَكُونَنَّ مِنْ الصَّالِحِينَ فَلَمَّا آتَاهُمْ مِنْ فَضْلِهِ بَخِلُوا بِهِ وَتَوَلَّوا وَهُمْ مُعْرِضُونَ فَأَعْقَبَهُمْ نِفَاقًا فِي قُلُوبِهِمْ إِلَى يَوْمِ**

[1] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

[2] مۇسلىم رىۋايىتى

[3] «فەتھۇل بارى» 10 ـ جىلد 570 ـ بەت

[4] سۈرە ئەھزاب 23ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى

يَلْقَوْنَهُ بِمَا أَخْلَفُوا اللَّهَ مَا وَعَدُوهُ وَبِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ﴾ ﴿ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى بەزىلەر: «ئەگەر الله بىزگە ئۆز پەزلىدىن ئاتا قىلسا (يەنى رىزقىمىزنى كەڭ قىلسا) ئەلۋەتتە سەدىقە بېرەتتۇق، ئەلۋەتتە ياخشىلاردىن بولاتتۇق» دەپ الله قا ئەھدە قىلدى. الله ئۇلارغا ئۆز پەزلىدىن ئاتا قىلغان (يەنى باي قىلغان) چاغدا، بېخىللىق قىلىشتى (يەنى ئەھدىنى بۇزۇپ، الله قا ۋە الله نىڭ پەيغەمبىرىگە ئىتائەت قىلىشتىن يۈز ئۆرۈشتى). ئۇلار (سەدىقە قىلمىز، ياخشىلاردىن بولىمىز دەپ) الله قا بەرگەن ئەھدىسىگە خىلاپلىق قىلغانلىقلىرى، (ئىمانىنى، ئېھسانىنى دەۋا قىلىشتىكى) يالغانچىلىقلىرى ئۈچۈن، الله قا مۇلاقات بولىدىغان كۈن (يەنى قىيامەت كۈنى)گە قەدەر مۇناپىقلىقنىڭ دىللىرىدا (يىلتىز تارتىپ) تۇرۇشىنى الله ئۇلارنىڭ (ئىشىنىڭ) ئاقىۋىتى قىلدى﴾.[1]

كىشىلەرگە بولغان راستچىللىق ھەم بەندىنىڭ دۇنيا ۋە ئاخىرەتلىكىگە پايدىلىق. بۇ ھەقتە پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «إِنَّ الصِّدْقَ يَهْدِي إِلَى الْبِرِّ، وَإِنَّ الْبِرَّ يَهْدِي إِلَى الْجَنَّةِ، وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيَصْدُقُ حَتَّى يَكُونَ صِدِّيقًا، وَإِنَّ الْكَذِبَ يَهْدِي إِلَى الْفُجُورِ، وَإِنَّ الْفُجُورَ يَهْدِي إِلَى النَّارِ، وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيَكْذِبُ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللَّهِ كَذَّابًا» «راستچىللىق ھەقىقەتەن ياخشىلىققا باشلايدۇ ۋە جەننەتكە باشلايدۇ. بىر ئادەم راست سۆزلەۋەرسە، راستچىل بولۇپ قالىدۇ. يالغانچىلىق گۇناھقا باشلايدۇ، گۇناھ دەۋزەخقا باشلايدۇ. بىر ئادەم يالغان سۆزلەۋەرسە، الله نىڭ نەزىرىدە ‹كاززاب› دەپ يېزىلىدۇ».[2]

بۇ ھەقتە بىز كۆپ توختالمايمىز. مەن بۇ يەردە پەقەت ئىسلام خىزمىتى ۋە ئىسلام دەۋىتىدىكى راستچىللىق مەسىلىسىگە ئاگاھلاندۇرۇپ ئۆتمەكچىمەن. چۈنكى، دەۋرىمىزدىكى ئىسلامىي ساھە راستچىللىققا موھتاج، بۇنى مۇشۇ ساھەدە ئۇنىڭ دەۋەتچىلىرى بىلەن قويۇق مۇناسىۋەتتە بولغان كىشى بىلىدۇ. بىر بۆلۈك دەۋەتچىلەرنىڭ تىللىرى ئارقىلىق مۇسۇلمانلارغا دېيىلىۋاتقان سۆزلەرنىڭ كۆپ قىسمى قەستەن ئېيتىلىۋاتقان يالغاندۇر. بولۇپمۇ، تاغۇتلار ۋە ئۇلارنىڭ تەشكىلاتلىرىغا يارەدەم بېرىشكە ئالاقىدار مەسىلىلەردىكى سۆزلىرى، سۆزنى ئۆز جايىدىن ئۆزگەرتىۋېتىش ۋە ھەقنى باتىلغا ئىلەشتۇرۇش ئارقىلىق ئېيتىلىۋاتقان يالغاندۇر.

بۇ دەۋەتچىلەرنىڭ ئىچىدە ماقالىلىرى رادىئو، تېلېۋىزور ۋە گېزىت ـ ژۇرناللاردا ئېلان قىلىنىدىغانلىرى بار بولۇپ، ئۇلارغا (دوكتۇر، ماگىستىر ۋە پروفېسسور دېگەندەك) ئۇنۋانلار بېرىلگەن. شەيتانىي ئىشلىرىنى ئادا قىلىش ئۈچۈن، ئۇلارغا مەخسۇس ئۇزۇن قەغەزلەر قويۇلغان. بۇ ھەقتە پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «دُعَاةٌ عَلَى أَبْوَابِ جَهَنَّمَ مَنْ أَجَابَهُمْ إِلَيْهَا قَذَفُوهُ فِيهَا قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ صِفْهُمْ لَنَا قَالَ هُمْ مِنْ جِلْدَتِنَا وَيَتَكَلَّمُونَ بِأَلْسِنَتِنَا» «جەھەننەمنىڭ دەرۋازىلىرى ئۈستىدە بىر بۆلۈك دەۋەتچىلەر بار. كىمكى ئۇلارغا ئاۋاز قوشۇپ، ئۇلارنىڭ قېشىغا بارسا، ئۇلار ئۇ كىشىنى جەھەننەمگە تاشلايدۇ». مەن دېدىم: «ئى رەسۇلۇللاھ! ئۇلارنى بىزگە سۈپەتلەپ بەرسىلە!» پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېدى: «ئۇلار بىزنىڭ تېرىمىزدىن، بىزنىڭ تىللىرىمىز بىلەن گەپ قىلىدۇ».[3]

يەنە نۇرغۇن دەۋەتچىلەرنىڭ سۆزلىرى قىلغان ئىشلىرىغا ئۇدۇل كەلمەيدۇ. ئەگەر سىز ھازىرقى زامانىدىكى بىر دەۋەتچىنىڭ راستچىللىقىنى سىناپ كۆرمەكچى بولسىڭىز، ئۇنىڭدىن تاغۇتلار

[1] سۈرە تەۋبە 75ـ، 76ـ، 77ـ ئايەتلەر

[2] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

[3] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

توغرۇلۇق ۋە ئۇلارغا جىھاد ئېچىشنىڭ ھۆكمى توغرۇلۇق سوراپ بېقىڭ! ئەگەر سىزگە راست سۆزلىسە، ئۇنىڭ ئىش ـ ھەرىكىتىگە قاراڭ! ئۇنىڭ سۆزى ئەمەلىيىتىگە ئۇيغۇنمۇ ـ يوق؟

بۇ مەسىلە مۇشۇ زاماندا ھەق بىلەن گۇمراھلىقنىڭ ئوتتۇرىسىنى پۈتۈنلەي ئايرىيدىغان بىر مەسىلە بولۇپ قالدى. خۇددى ئىمام ئەھمەد ئىبنى ھەنبەلنىڭ زامانىسىدا قۇرئان كەرىمنى «مەخلۇق» دېيىش مەسىلىسى شۇنداق بولغان ئىدى.

بۇ يەردە نۇرغۇن خىزمەتلەر بولۇپ، كىشىلەرگە «ئىسلامىي خىزمەت» دەپ ئوتتۇرىغا قويۇلماقتا. ماھىيەتتە، ئۇنداق ئەمەس. بەلكى ئۇ خىزمەتلەرنىڭ ئىچىدە مۇسۇلمانلارنىڭ سەدىقىلىرىنى بۇلاشنى نىشان قىلىدىغانلىرى ياكى شەخسىي ھاجەتلەرنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ياكى جامائىتىنىڭ ھاجەتلىرىنى راۋا قىلىشنى نىشان قىلىدىغانلىرى بار. ئۇ خىزمەتلەرنىڭ ئىچىدە ئۇنىڭدىنمۇ يامانراقى تاغۇتلارنىڭ مەنپەئەتى ئۈچۈن خىزمەت قىلىدىغان جاسۇسلۇق مەركەزلىرىنى تەسىس قىلىش. ئۇلار مەسجىدى زىرارغا ئوخشاش ئىسلام تونىغا ئورىنىۋېلىپ كۇفرىنى كۈچەيتىش، كۇفرى تەشۋىقاتلىرىنى تارقىتىش ئۈچۈن خىزمەت قىلىدىغان تاغۇتلارنىڭ جاسۇسلۇق ئورگانلىرىدۇر. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ وَإِرْصَادًا لِمَنْ حَارَبَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ وَلَيَحْلِفُنَّ إِنْ أَرَدْنَا إِلا الْحُسْنَى وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ لا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا﴾ ﴿بەزى كىشىلەر مۇئمىنلەرگە زىيان يەتكۈزۈش، كۇفرىنى كۈچەيتىش، مۇئمىنلەرنىڭ ئارىسىنى پارچىلاش، الله قا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە قارشى تۇرغان ئادەم (يەنى ئەبۇ ئامىر راھىب)نىڭ كېلىشىنى كۈتۈش مەقسىتىدە مەسجىد بىنا قىلدى. ئۇلار: «بىز پەقەت ياخشىلىقنىلا ئىرادە قىلدۇق» دەپ چوقۇم قەسەم قىلىدۇ، الله گۇۋاھلىق بېرىدۇكى، ئۇلار شەك ـ شۈبھىسىز يالغانچىلاردۇر. ئۇ مەسجىدتە مەڭگۈ ناماز ئوقۇمىغىن﴾**.[1]

بۇ يەردە يەنە يۇقىرىقىدەك خەلقئارالىق نام بىلەن سۈپەتلەنگەن بىر بۆلۈك ئىسلامىي خىزمەتلەر بار. ئۇلارنىڭ ئىچىدە شۇنداق بىر خىزمەت باركى، ئۇنىڭغا سېخىيلىق بىلەن پۇل ـ مال سەرپ قىلىنىدۇ. نىشان ئېنىق، ئۇ بولسىمۇ «خەلقئارالىق» دېگەن پەردە ئاستىدا، ئاتالمىش «ئۆزىگە قوشۇۋېلىش» سىياسىتى ئارقىلىق، ھەرقانداق يېڭىدىن بارلىققا كەلگەن ئىسلامىي ھەرىكەتلەرگە جاسۇسلۇق قىلىش ۋە ئۇنى تۇتۇش ئۈچۈن بارلىق دۆلەتلەرگە ئۆزلىرىنىڭ سوغۇق قوللىرىنى سۇنۇشتۇر.

بىز بۇ توغرىدا يۇقىرىقى سۆزىمىز بىلەن كۇفايىلىنىمىز. ئوچۇق دېمىسەكمۇ بايان قىلىنغان ئىشارەتەن سۆزلىرىمىز بىلەن نېمىنىڭ مەقسەت قىلىنغانلىقى بىلىنىپ تۇرۇپتۇ. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿وَلَوْ نَشَاءُ لَأَرَيْنَاكَهُمْ فَلَعَرَفْتَهُمْ بِسِيمَاهُمْ وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ فِي لَحْنِ الْقَوْلِ﴾ ﴿ئەگەر بىز خالىساق، ئۇلارنى چوقۇم ساڭا بىلدۈرەتتۇق، چوقۇم ئۇلارنىڭ سىيماسىدىن تونۇيتتىڭ. سەن ئەلۋەتتە سۆزىنىڭ ئۇسلۇبىدىن ئۇلارنى تونۇيسەن﴾**.[2]

مەقسەت، دەۋرىمىزدىكى نۇرغۇن ئىسلامىي خىزمەتلەر راستچىللىققا موھتاج. ۋەھالەنكى، ئۇ خىزمەتلەرنىڭ ھەقىقىي نىشانى الله نىڭ دىنىغا ياردەم بېرىش بولمىغانلىقتىن بەرىكىتى ئۇچۇپ كەتكەن. بۇ ھەقتە پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «قَالَ اللَّهُ تَعَالَى أَنَا أَغْنَى الشُّرَكَاءِ عَنِ الشِّرْكِ، مَنْ عَمِلَ عَمَلًا أَشْرَكَ فِيهِ مَعِي غَيْرِي تَرَكْتُهُ وَشِرْكَهُ» «الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ‹مەن شېرىك كەلتۈرگۈچىلەرنىڭ شېرىكىدىن

[1] سۈرە تەۋبە 107 ـ، 108 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى

[2] سۈرە مۇھەممەد 30 ـ ئايەت

ئەڭ بىھاجەتمەن. كىمكى بىرەر ئەمەلنى ماڭا باشقىنى شېرىك قىلىپ تۇرۇپ قىلسا، مەن ئۇ ئادەمنى ئۇنىڭ شېرىكى بىلەن بىللە تاشلاپ قويىمەن›. (يەنى ئۇنىڭغا ھېچقانداق ساۋاب بەرمەيمەن)». [1]

شۇنىڭ ئۈچۈن، **﴿وَلَيَنصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنصُرُهُ﴾** ﴿كىمكى الله نىڭ دىنىغا ياردەم بېرىدىكەن، ئەلۋەتتە الله **ئۇنىڭغا ياردەم بېرىدۇ﴾**[2] دېگەن راست ۋەدە ھەم ۋۇجۇدقا چىقمايدۇ. بىز مۇسۇلمانلار خارلىقتىن شۇ دەرىجىگە يەتتۇقكى، ئۇ ھېچكىشىگە مەخپىي ئەمەس. چۈنكى، الله نىڭ دىنىغا ياردەم بېرىش ئۈچۈن قىلىنىشى كېرەك بولغان نۇرغۇن ئەمەللەر ماھىيەتتە ئۇنداق بولمىدى. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنفُسِهِمْ﴾** ﴿ھەرقانداق بىر قەۋم ئۆزىنىڭ ئەھۋالىنى ئۆزگەرتمىگۈچە (يەنى الله نىڭ بەرگەن نېئمەتلىرىگە تۇزكورلۇق قىلىپ گۇناھلارغا چۆممىگۈچە) الله ئۇلارنىڭ ئەھۋالىنى ئۆزگەرتمەيدۇ (يەنى الله ئۇلارغا بەرگەن نېئمەت، خاتىرجەملىك ۋە ئىززەت ـ ھۆرمەتنى ئېلىپ تاشلىمايدۇ)﴾. [3]

شۇبھىسىزكى، راستچىللىق مۇشۇ دىننىڭ ئاساسلىق تۈۋرۈكلىرىدىن ئىدى. بەلكى بۇ دىننىڭ دەئۋىتى پەقەت مۇشۇ ئاساسنىڭ ئۈستىدە باشلانغان ئىدى. بۇ ھەقتە ئىبنى ئاببباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما مۇنداق دەيدۇ: {**﴿وَأَنذِرْ عَشِيرَتَكَ الأَقْرَبِينَ﴾** ﴿يېقىن ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىڭنى ئاگاھلاندۇرغىن﴾[4] دېگەن ئايەت نازىل بولغاندا، پەيغەمبەر ﷺ سافا تېغىغا چىقىپ، قۇرەيش ئايماقلىرىغا: «يَا بَنِي فِهْرٍ، يَا بَنِي عَدِيّ لِبُطُونِ قُرَيْشٍ حَتَّى اجْتَمَعُوا، فَجَعَلَ الرَّجُلُ إِذَا لَمْ يَسْتَطِعْ أَنْ يَخْرُجَ أَرْسَلَ رَسُولًا لِيَنْظُرَ مَا هُوَ، فَجَاءَ أَبُو لَهَبٍ وَقُرَيْشٌ، فَقَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَرَأَيْتَكُمْ لَوْ أَخْبَرْتُكُمْ أَنَّ خَيْلًا بِالْوَادِي تُرِيدُ أَنْ تُغِيرَ عَلَيْكُمْ، أَكُنْتُمْ مُصَدِّقِيَّ؟ قَالُوا نَعَمْ مَا جَرَّبْنَا عَلَيْكَ إِلَّا صِدْقًا قَالَ: فَإِنِّي نَذِيرٌ لَكُمْ بَيْنَ يَدَيْ عَذَابٍ شَدِيدٍ» «ئى فىھرى جەمەتى! ئى ئەدى جەمەتى!» دەپ پۇتۇن قۇرەيش ئايماقلىرىنى چاقىردى. كېلەلمىگەنلەر ئەھۋالنى ئۇقۇپ كېلىش ئۈچۈن ۋەكىل ئەۋەتتى. قۇرەيش خەلقى يىغىلدى، ئەبۇ لەھەبمۇ كەلدى. پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېدى: «قېنى دەپ بېقىڭلارچۇ؟ ئەگەر مەن سىلەرگە: مۇشۇ تاغنىڭ ئارقىسىدا ئاتلىق قوشۇن بار، سىلەرگە ھۇجۇم قىلماقچى، دەپ خەۋەر بەرسەم، سىلەر ماڭا ئىشىنەمسىلەر؟» ئۇلار: ـ ھەئە، ئىشىنىمىز. بىز سېنىڭ يالغان سۆزلىگىنىڭنى ئاڭلىغىنىمىز يوق، دېدى. پەيغەمبەر ﷺ: «مەن سىلەرنى قاتتىق ئازابنىڭ ئالدىدىن ئاگاھلاندۇرغۇچىمەن» دېدى}. [5]

ئىبنى ھەجەر مۇنداق دەيدۇ: [«قېنى دەپ بېقىڭلارچۇ؟ ئەگەر مەن سىلەرگە: مۇشۇ تاغنىڭ ئارقىسىدا ئاتلىق قوشۇن بار، سىلەرگە ھۇجۇم قىلماقچى، دەپ خەۋەر بەرسەم، سىلەر ماڭا ئىشىنەمسىلەر؟» دېگەن سۆز بىلەن پەيغەمبەر ﷺ بىر غەيىب ئىشتىن خەۋەر بەرسە، راست سۆزلەيدىغانلىقىنى بىلدىغانلىقىنى ئۇلارغا ئىقرار قىلدۇرۇشنى مەقسەت قىلغان]. [6]

---

[1] مۇسلىم رىۋايىتى

[2] سۇرە ھەج 40ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى

[3] سۇرە رەئد 11ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى

[4] سۇرە شۇئەرا 214ـ ئايەت

[5] بۇخارى رىۋايىتى

[6] «فەتھۇل بارى» 8ـ جىلد 503ـ بەت

شۈبھىسىزكى، بۇ دىن جىھادسىز پۇت تىرەپ تۇرالمايدۇ. «لَنْ يَبْرَحَ هَذَا الدِّينُ قَائِمًا يُقَاتِلُ عَلَيْهِ عِصَابَةٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ» «بۇ دىننىڭ ئۈستىدە مۇسۇلمانلاردىن بولغان بىر جامائەت تاكى قىيامەتكىچە جىھاد قىلىشنى داۋاملاشتۇرىدۇ».[1]

جىھاد مۇسۇلمانلار جامائىتىسىز ۋۇجۇدقا چىقمايدۇ، جامائەت دەۋەتسىز تەشكىللەنمەيدۇ. **﴿حَرِّضْ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ﴾** ﴿مۇئمىنلەرنى ئۇرۇشقا قىزىقتۇرغىن﴾.[2]

دەۋەت دەۋەتچىدىكى ئىشەنچ ۋە ئۇنىڭ راستچىللىقىغا تايىنىدۇ. «بىز سېنىڭ يالغان سۆزلىگىنىڭنى ئاڭلىغىنىمىز يوق» دېگەن يۇقىرىقى ھەدىستىكىدەك، يالغانچىلىق مۇشرىكلارنىڭ نەزىرىدە ھەم يامان كۆرىلىدىغان قىلمىش.

ئەبۇ سۇفياننىڭ ھىرەقلى بىلەن بولغان قىسسىسىگە قاراڭ! ھىرەقلى ئەبۇ سۇفياندىن پەيغەمبەر ﷺ توغرۇلۇق سوئال سورىغاندا، ئەبۇ سۇفيان ئۇ چاغدا مۇشرىك ئىدى، يالغان خەۋەر بەرمەكچى بولدى-يۇ، يېنىدىكى قۇرەيشتىن بولغان ھەمراھلىرىنىڭ ئۇنىڭغا: يالغان ئېيتتىڭ، دېيىشىدىن نومۇس قىلدى. يالغان خەلق ئاممىسىنىڭ ئىچىدىن ئادەتتىكى بىر ئادەمدىن سادىر بولسا ھەم يامان كۆرۈلىدۇ. قانداقمۇ ئۇ دەۋەتچى ئادەمدىن سادىر بولسا يامان كۆرۈلمىسۇن!

٧- الله قا تەۋەككۈل قىلىش

«تەۋەككۈل» لۇغەتتە ۋاكالەت دېگەن سۆزدىن ئېلىنغان بولۇپ، بىراۋ ئەگەر ئىشىنى بىرىگە تاپشۇرسا ۋە ئۇنىڭغا ئىشەنچ قىلسا، پالانى ئىشىغا پۇكۇنىنى ۋەكىل قىلدى دېيىلىدۇ.[3] ئۇنىڭ ئىستېمال مەنىسى، دۇنيا ۋە ئاخىرەتلىك بارلىق ئىشلاردا، مەنپەئەتلەرنى قولغا كەلتۈرۈش، زىيانلارنى قايتۇرۇشتا قەلبنىڭ الله تائالاغا چىنلىق بىلەن تايىنىشىنى كۆرسىتىدۇ. بۇ تايىنىش تەۋەككۈل قىلغۇچى ئىلىم، قۇدرەت ۋە رەھمەت قاتارلىق سۈپەتلەرنىڭ الله قا نىسبەتەن مۇكەممەل ئىكەنلىكىگە ئېتىقاد قىلغاندىلا تاكامۇللىشىدۇ. ئەگەر سىز يېگانە الله تائالادىلا مۇشۇ سۈپەتلەرنىڭ بارلىقىنى جەزم قىلسىڭىز، قەلبىڭىز بىر الله قىلا تايىنىدۇ. ئەگەر الله تائالاغا بولغان بۇ جەزمىيەت سۇسلاشسا، تەۋەككۈل ئاجىزلىشىدۇ.

تەۋەككۈل، ئىلىم، قۇدرەت، رەھمەت ۋە ھېكمەت قاتارلىق سۈپەتلەرگە ئوخشاش، الله تائالانىڭ ئىسمى ۋە سۈپەتلىرىنى چۈشىنىشنىڭ مېۋىسىدۇر. كىمكى الله نىڭ ئىلىمىنىڭ مۇكەممەل ئىكەنلىكىگە؛ شۇنداقلا، الله تائالانىڭ مەۋجۇد بولغان، مەۋجۇد بولىدىغان ۋە مەۋجۇد بولمايدىغان، مەۋجۇد بولۇپ قالسا قانداق بولىدىغان قاتارلىق نەرسىلەرگە ھەم ئىلىمىنىڭ مۇكەممەل ئىكەنلىكىگە؛ شۇنىڭ بىلەن بىرگە، الله تائالانىڭ غەيىبنى ۋە ھازىرنى بىلگۈچى ئىكەنلىكىگە جەزم قىلسا، ئۇ كىشى الله تائالاغا تايىنىدۇ ۋە ئۇنىڭغا ئىشىنى تاپشۇرىدۇ، چۈنكى الله تائالا بەندە بىلمەيدىغان ئۇنىڭ ھازىرقى ۋە كېيىنكى مەنپەئەتلىرىنى بىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، شۇئەيب ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن ئىدى: **﴿وَسِعَ رَبُّنَا كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا عَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْنَا﴾** ﴿پەرۋەردىگارىمىزنىڭ

---

[1] مۇسلىم رىۋايىتى

[2] سۈرە ئەنفال 65- ئايەتنىڭ بىر قىسمى

[3] «مۇختەسەر مىنھاجىل قاسىدىيىن»

ئىلمى ھەممىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ، الله قا تەۋەككۈل قىلدۇق (يەنى ھەممە ئىشىمىزنى الله قا تاپشۇرىمىز)﴾.[1]

شۇئەيب ئەلەيھىسسالام تەۋەككۈلنىڭ الله نىڭ ئىلمىنىڭ كەڭلىكى ۋە ئۇنىڭ مۇكەممەل ئىكەنلىكىگە بولغان جەزمىيىتىنىڭ مېۋىسى ئىكەنلىكىنى بايان قىلدى.

الله تائالانىڭ قۇدرەت سۈپىتىمۇ شۇنىڭغا ئوخشاش. سىز الله نىڭ ھەرنەرسىگە قادىر ئىكەنلىكىگە ۋە ئاسمان ـ زېمىندىكى ھەرقانداق بىر شەيئىنىڭ الله دىن قېچىپ قۇتۇلالمايدىغانلىقىغا جەزم قىلىسىڭىز، مەنپەئەتنى قولغا كەلتۈرۈش ۋە زىياننى قايتۇرۇشتىن ئىبارەت ھاجەتلىرىڭىزنى راۋا قىلىشتا الله قىلا تايىنىسىز.

الله تائالا ھۇد ئەلەيھىسسالامدىن ھېكايە قىلىپ مۇنداق دېگەن: **﴿إِنِّي تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ رَبِّي وَرَبِّكُمْ مَا مِنْ دَابَّةٍ إِلا هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا إِنَّ رَبِّي عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ﴾** **(شۇبھىسىزكى، مېنىڭ پەرۋەردىگارىم ۋە سىلەرنىڭ پەرۋەردىگارىڭلار بولغان الله قا مەن تەۋەككۈل قىلدىم، الله نىڭ باشقۇرۇشىدا بولمىغان بىرمۇ مەخلۇق يوقتۇر. پەرۋەردىگارىم ھەقىقەتەن توغرا يولدىدۇر (يەنى ئادىل بولۇپ ھېچكىشىگە قىلچە زۇلۇم قىلمايدۇ)﴾.**[2]

ھۇد ئەلەيھىسسالام ئۆزىنىڭ الله نىڭ باشقۇرۇشى، ھۆكۈمرانلىقى ۋە قەھرى ئاستىدا بولمىغان بىرمۇ مەخلۇقنىڭ يوق ئىكەنلىكى؛ جانلىقلا بولىدىكەن، ئۇنىڭ كوكۈلىسىنى الله تائالانىڭ تۇتقۇچى ئىكەنلىكىگە بولغان ئىلمىنى الله قا تەۋەككۈل قىلىشنىڭ سەۋەبلىرىدىن قىلىپ بايان قىلدى. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئۇ زات كاپىر قەۋمىدىن قىلچىمۇ قورقمىدى، چۈنكى كاپىرلار ھەم الله نىڭ قەھرى ۋە قۇدرىتى ئاستىدا. پەقەت الله نىڭ خالىغىنى ئۇنىڭدىن مۇستەسنا.

يەنە شۇنىڭدەك، الله تائالانىڭ رەھمەت سۈپىتىنى بىلىشمۇ تەۋەككۈل قىلىشقا سەۋەب بولىدۇ.

الله تائالا يەئقۇب ئەلەيھىسسالامدىن ھېكايە قىلىپ مۇنداق دېگەن ئىدى: **﴿فَاللَّهُ خَيْرٌ حَافِظًا وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ﴾** **(الله ياخشى ساقلىغۇچىدۇر، ھەممىدىن مېھرىباندۇر»﴾.**[3]

يەنە شۇنىڭدەك، الله تائالانىڭ ھېكمەت سۈپىتى، گەرچە سىزگە بۇنىڭ غەيرىي ئاشكارا بولغان تەقدىردىمۇ، الله سىزگە ھۆكۈم قىلغان ھەرقانداق ئىشتا ۋايىغا يەتكەن ھېكمىتىنىڭ بارلىقىغا دالالەت قىلىدۇ.

تەۋەككۈلنىڭ بېرىدىغان مېۋىسى الله نىڭ ھۆكمىگە رازى بولۇشتۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن، ھۇد ئەلەيھىسسالام ئۆزىنىڭ تەۋەككۈل قىلغانلىقىنى ۋە «الله نىڭ باشقۇرۇشىدا بولمىغان بىرمۇ مەخلۇق يوق» دەپ الله نىڭ قۇدرىتىگە بولغان ئىلمىگە ئاساسلانغانلىقىنى **﴿الله نىڭ باشقۇرۇشىدا بولمىغان بىرمۇ مەخلۇق يوقتۇر﴾** دەپ بايان قىلغاندىن كېيىن مۇنداق دېدى: **﴿پەرۋەردىگارىم ھەقىقەتەن توغرا يولدىدۇر (يەنى ئادىل بولۇپ، ھېچكىشىگە قىلچە زۇلۇم قىلمايدۇ)﴾** يەنى ئادىل ھۆكۈم قىلغۇچىدۇر. بۇ ھۆكۈم مەيلى كاپىرلارنى ھۇد ئەلەيھىسسالامغا ئەزىيەت بېرىشكە قادىر قىلىش بولسۇن ياكى ھۇد ئەلەيھىسسالامنى ئۇلارنىڭ ئۈستىدىن غالىب قىلىش ۋە الله تائالانىڭ ئۇلاردىن ئىنتىقام ئېلىشى بولسۇن، نېمە بىلەن ھۆكۈم قىلسا، ئۇ ھەقتۇر.

---

[1] سۈرە ئەئراف 89ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى

[2] سۈرە ھۇد 56ـ ئايەت

[3] سۈرە يۈسۈف 64ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى

مانا بۇ يەئقۇب ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۆز پەرزەنتلىرىگە دېگەن مۇنۇ سۆزىگە ئوخشايدۇ: **﴿وَمَا أُغْنِي عَنْكُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَعَلَيْهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ﴾** ﴿الله نىڭ قازاسى ئالدىدا مەن سىلەردىن ھېچنەرسىنى دەپئى قىلالمايمەن، ھۆكۈم پەقەت الله غىلا خاس، الله قا تەۋەككۈل قىلدىم، تەۋەككۈل قىلغۇچىلار الله قىلا تەۋەككۈل قىلسۇن!﴾[1]

الله تائالا ھۆكۈم قىلغان ئىشلاردا چېكىگە يەتكەن ھېكمەت بار. گەرچە ئىنسانغا ھېكمەتنىڭ يۈزى مەخپىي بولسىمۇ، الله تائالا مۇئمىن بەندىلىرىگە ياخشىلىقتىن باشقىنى ھۆكۈم قىلمايدۇ. بۇنداق بولۇشى، «مەن الله قا تەۋەككۈل قىلدىم. لېكىن، الله مەن ياخشى كۆرگەن ئىشنىڭ غەيرىي بىلەن ھۆكۈم قىلدى» دەپ قالماسلىق ئۈچۈندۇر. كىمكى شۇنداق دەيدىكەن، بۇنداق ئادەم الله تائالانىڭ ھېكمەت سۈپىتىگە ئىمان كەلتۈرمىگەن بولىدۇ. شۇنداقلا، الله نىڭ بىر بۆلۈك سۈپەتلىرىگە ئىمان كەلتۈرۈپ، يەنە بىر بۆلۈك سۈپەتلىرىگە ئىمان كەلتۈرمىگەن بولىدۇ ۋە شۇ ئېتىبار بىلەن ئۇ ئادەمنىڭ ئىمانى ناقىس بولىدۇ.

يۇقىرىدا ئۆتكەن سۆزلەردىن شۇنى بىلىۋالالايسىزكى، تەۋەككۈل قەلب ئەمەللىرىدىن بىرى بولۇپ، ئۇ الله نىڭ ئىسىم-سۈپەتلىرىنى چۈشىنىشنىڭ مېۋىسى. شۇنداقلا، ئۇ ئىماننىڭ بىر شەرتى. بۇنىڭ دەلىلى الله نىڭ مۇنۇ سۆزىدۇر: **﴿وَعَلَى اللَّهِ فَتَوَكَّلُوا إِنْ كُنتُمْ مُؤْمِنِينَ﴾** ﴿ئەگەر مۇئمىن بولساڭلار، الله قا تەۋەككۈل قىلىڭلار﴾.[2]

ئىبنى قەييۇم رەھىمەھۇللاھ بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى توغرىسىدا مۇنداق دەيدۇ: [الله قا تەۋەككۈل قىلىشقا ئىماننى شەرت قىلىش، تەۋەككۈل بولمىسا، ئىماننىڭ مەۋجۇد بولمايدىغانلىقىغا دالالەت قىلىدۇ.

يەنە بىر ئايەتتە الله تائالا مۇنداق دەپ تەۋەككۈلنى ئىماننىڭ دۇرۇسلۇقىنىڭ دەلىلى قىلدى: **﴿وَقَالَ مُوسَى يَاقَوْمِ إِنْ كُنْتُمْ آمَنْتُمْ بِاللَّهِ فَعَلَيْهِ تَوَكَّلُوا إِنْ كُنْتُمْ مُسْلِمِينَ﴾** ﴿مۇسا: «ئى قەۋمىم! ئەگەر الله قا ئىمان ئېيتقان بولساڭلار، الله قا بويسۇنغان بولساڭلار، ئۇنىڭغا تەۋەككۈل قىلىڭلار (يەنى ھەممە ئىشىڭلارنى الله قا تاپشۇرۇڭلار، ھەرقانداق ئەھۋالدا الله قا يۆلىنىڭلار)» دېدى﴾.[3]

قاچانىكى بەندىنىڭ ئىمانى زورايسا، ئۇنىڭ تەۋەككۈلىمۇ كۈچىيىدۇ. ئىمانى كېمەيسە، تەۋەككۈلى ئاجىزلىشىدۇ. تەۋەككۈلنىڭ ئاجىز بولۇشى ئىماننىڭ ئاجىزلىقىنىڭ دەلىلى، ئەلۋەتتە].

شەيخۇل ئىسلام ئىبنى تەيمىييە مۇنداق دېگەن: [بىر كىشى مەخلۇقتىن بىر نەرسە ئۈمىد قىلىپ، ئۇنىڭغا تەۋەككۈل قىلىدىكەن، ئۇنىڭ گۇمانى شۇ نەرسىدە زىيان تارتىدۇ، چۈنكى ئۇ كىشى مۇشرىكتۇر. الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَكَأَنَّمَا خَرَّ مِنْ السَّمَاءِ فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ أَوْ تَهْوِي بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَحِيقٍ﴾** ﴿الله قا خالىس ئىبادەت قىلىڭلار، ئۇنىڭغا شېرىك كەلتۈرمەڭلار، كىمكى الله قا شېرىك كەلتۈرىدىكەن، ئۇ گويا ئاسماندىن تاشلىنىپ، قۇشلار ئۇنى ئېلىپ قاچقاندەك ياكى بوران ئۇنى ئېلىپ بېرىپ يىراق جايغا تاشلىۋەتكەندەك بولۇپ قالىدۇ﴾[4]].[5]

---

[1] سۈرە يۇسۇف 67- ئايەتنىڭ بىر قىسمى

[2] سۈرە مائىدە 23- ئايەتنىڭ بىر قىسمى

[3] سۈرە يۇنۇس 84- ئايەت

[4] سۈرە ھەج 31- ئايەت

[5] «فەتھۇل مەجىيد شەرھى كىتابىت تۆھىيد» «وعلى الله فتوكلوا» ناملىق باب

تەۋەككۇلدىكى شېرىك، سىزنىڭ مەخلۇقلارغا تايىنىشىڭىزنى ياكى يېگانە بىر الله نىڭ غەيرىي قادىر بولالمايدىغان ئىشلاردا سەۋەبلەرگە تايىنىشىڭىزنى كۆرسىتىدۇ. مەسىلەن، بىراۋنىڭ غەلىبە-نۇسرەت ۋە رىزىقتىن ئىبارەت ئۆز مەقسىتىنى ھەل قىلىشتا ئۆلۈك ۋە تاغۇتلارغا تايىنىشى، تۇتقان سەۋەبلەرنى بىۋاسىتە تەسىر كۆرسەتكۈچى، دورىنى شىپالىق بەرگۈچى، ئەرلەر ۋە قورال ياراقلاردىن ئىبارەت جەڭ تەييارلىقلىرىنى غەلىبە-نۇسرەتنىڭ سەۋەبى دەپ ئېتىقاد قىلىشى قاتارلىقلارغا ئوخشاش.

تەۋەككۇلنىڭ سەۋەبلەرنى تۇتۇشقا بولغان ئالاقىسى ئۇستىدە توختىلىشقا توغرا كېلىدۇ.

ئىبنى رەجەب مۇنداق دەيدۇ: [سىز شۇنى بىلىۋېلىشىڭىز كېرەككى، تەۋەككۇلنى بەجا كەلتۈرۈش الله تائالا سەۋەبلەر بىلەن تەقدىر قىلغان ئىشلاردا سەۋەبلەرنى تۇتۇشقا قارشى كەلمەيدۇ. الله تائالانىڭ قانۇنى مەخلۇقاتلىرى ئىچىدە ئاشۇنداق جارى بولغان. چۈنكى، الله تائالا تەۋەككۇل قىلىشقا بۇيرۇش بىلەن بىرگە، سەۋەبلەرنى تۇتۇشقا ھەم بۇيرۇغان. تاشقى ئەزالار بىلەن سەۋەبلەردە ھەرىكەت قىلىش، الله قا ئىتائەت قىلغانلىق. قەلب بىلەن الله قا تەۋەككۇل قىلىش، الله قا ئىمان كەلتۈرگەنلىك].[1]

﴿ياردەم پەقەت الله نىڭ تەرىپىدىنلا﴾ كېلىدىغان تۇرۇپ، الله تائالا بىزنى **﴿وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ﴾** ﴿دۇشمەنلىرىڭلار (بىلەن ئۇرۇش قىلىش) ئۈچۈن، قولۇڭلاردىن كېلىشىچە قورال كۈچى تەييارلاڭلار﴾ دەپ دۇشمەنلەرگە قارشى جىھاد قىلىش ئۈچۈن تەييارلىق كۆرۈشكە بۇيرۇدى ۋە **﴿يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا خُذُوا حِذْرَكُمْ﴾** ﴿ئى مۇئمىنلەر! (دۇشمەنلەرنىڭ شەرىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن) تەييارلىق ھالىتىدە تۇرۇڭلار﴾[2] دەپ تەييارلىق ھالىتىدە تۇرۇشقا ھەم بۇيرۇدى.

پەيغەمبەر ﷺ مۇ تۆمۈر چاپان، تۆمۈر قالپاق كەيگەن. شۇنداقلا، خەندەك كولىغان ۋە ئايغاقچىلارنى ئەۋەتكەن ئىدى. ۋەھالەنكى الله مۇنداق دېگەن تۇرسا: **﴿وَمَا النَّصْرُ إِلا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ﴾** ﴿ياردەم پەقەت الله تەرىپىدىنلا كېلىدۇ﴾.[3]

قاچانكى ساھابىلەر غەلىبىنىڭ سەۋەبلەرگە ئەگىشىپ كېلىدىغانلىقىنى گۇمان قىلغاندا مەغلۇپ بولۇشتى. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئًا﴾** ﴿ۋە ھۇنەين كۈندە (يەنى جېڭىدە) ھەقىقەتەن ياردەم بەردى. ئەينى ۋاقىتتا سانىڭلارنىڭ كۆپلىكىدىن خۇشاللىنىپ كەتتىڭلار (يەنى بۇگۈن بىزنىڭ سانىمىز كۆپ، مەغلۇب بولمايمىز دېدىڭلار، بۇ چاغدا سىلەرنىڭ سانىڭلار ١٢ مىڭ، دۇشمىنىڭلارنىڭ سانى ٤٠٠٠ ئىدى)، سانىڭلارنىڭ كۆپلۈكى سىلەرگە قىلچە ئەسقاتمىدى﴾.[4]

الله تائالا ئۇلارنى بىرىنچى ئىشقا قايتۇردى. ئۇ بولسىمۇ: **﴿وَمَا النَّصْرُ إِلا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ﴾** ﴿ياردەم پەقەت الله تەرىپىدىنلا كېلىدۇ﴾.[1]

سەۋەبلەرنى تۇتۇش پەيغەمبەرلەرنىڭ سۈننەتلىرىنىڭ جۈملىسىدىن بولۇپ، ئۇ ئۇنىڭغا يۈلىنىۋېلىشنى تەرك قىلىش بىلەن بىرگە پەرز. بەلكى مەقسەتنى ھەل قىلىشتا سەۋەبلەرنى تۇتۇپ

[1] «جامىئۇل ئۇلۇمى ۋەلھىكەم» 380- بەت
[2] سۈرە نىساۋ 71- ئايەتنىڭ بىر قىسمى
[3] سۈرە ئەنفال 10- ئايەتنىڭ بىر قىسمى
[4] سۈرە تەۋبە 25- ئايەتنىڭ بىر قىسمى

بولغاندىن كېيىن شېرىكى يوق يېگانە بىر الله قىلا يۆلىنىش پەرز. يەنە نۇرغۇن ئەھۋاللار مەۋجۇد بولۇپ، بۇ ھالەتلەردە سەۋەبلەر كارغا كەلمەيدۇ، ئۇنى تۇتۇش ھەم مۇمكىن بولمايدۇ. بۇ ئەھۋاللار قاچانىكى ئىنساندا پەيدا بولسا، ئۇنىڭ الله قا ھەقىقىي تەۋەككۈل قىلىشتىن ئىبارەت قەلب ئەمىلىدىن باشقا تاقابىل تۇرغۇدەك بىرەر چارىسى بولمايدۇ. مەسىلەن، ئۇ كىشىنىڭ، الله نىڭ ياردىمى بىلەن، شەيتاندىن پاناھ تىلىگىنىگە ئوخشاش. چۈنكى، شەيتان مەخپىي دۈشمەن بولۇپ، ئۇنىڭدىن ساقلىنىش مۇمكىن ئەمەس. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنْ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ إِنَّهُ لَيْسَ لَهُ سُلْطَانٌ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ﴾** ﴿**سەن قۇرئان ئوقۇماقچى بولغىنىڭدا، قوغلاندى شەيتاننىڭ (ۋەسۋەسىسىدىن) الله قا سېغىنىپ پاناھ تىلىگىن. شۈبھىسىزكى، مۇئمىنلەرنىڭ ۋە پەرۋەردىگارىغا تەۋەككۈل قىلغۇچىلار (يەنى يۆلەنگۈچىلەر)نىڭ ئۈستىدىن شەيتان ھۆكۈمرانلىق قىلالمايدۇ (يەنى پەرۋەردىگارىغا چىن يۆلەنگەن مۇئمىنلەرگە شەيتاننىڭ ۋەسۋەسىسى تەسىر قىلالمايدۇ)**﴾.[2]

پەقەت بىر الله قىلا تەۋەككۈل قىلىش ئارقىلىق دۈشمەن قورشاۋىدىن قۇتۇلۇپ كېتەلىشىڭىز مۇمكىن. ھال شۇنىڭغا ئوخشاش بولىدۇكى، بۇ ۋاقىتتىمۇ سىزنى ئىنسانىي دۈشمەن قورشاپ ئالسا، سىزنىڭ ئۇنىڭغا تاقابىل تۇرغۇدەك ھېچقانداق چارىڭىز بولمايدۇ. ئىمام بۇخارى ئىبنى ئابباس ﵁ دىن رىۋايەت قىلىدۇ، ئىبنى ئابباس مۇنداق دېگەن: **﴿حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ﴾** ﴿**بىزگە الله كۇپايە، الله نېمىدېگەن ياخشى ھامىي**﴾ دېگەن كەلىمىنى ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام ئوتقا تاشلانغان ۋاقىتتا دېگەن بولسا؛ پەيغەمبەر ﷺ ئۇنىڭغا كىشىلەر: **﴿إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ﴾** ﴿**«شەك ـ شۈبھىسىزكى، كىشىلەر (يەنى قۇرەيشلەر) سىلەرگە قارشى قوشۇن توپلىدى، ئۇلاردىن قورقۇڭلار» دېدى. بۇ سۆز ئۇلارنىڭ ئىمانىنى كۈچەيتتى. ئۇلار: «بىزگە الله كۇپايە، الله نېمىدېگەن ياخشى ھامىي!» دېدى**﴾[3] دېگەن چاغدا ئېيتقان ئىدى.

يەنە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ﴾** ﴿**كىمكى الله قا تەۋەككۈل قىلسا، الله ئۇنىڭغا كۇپايە قىلىدۇ**﴾.[4]

ئىبنى قەييۇم رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: [تەۋەككۈل قىلىش بەزىدە بەندىگە سەۋەبلەر ئىش بەرمىگەن، ئۇنىڭغا ئۆز نەپسىمۇ تار كەلگەن، الله نىڭ تەرىپىدىن باشقا ھېچقانداق قاچىدىغان جايى يوق دەپ گۇمانغا چۈشكەن چاغدىكى مەجبۇرلانغان ۋە قىستالغان ۋاقىتتا، ھېچقانداق پاناھلىنىدىغان ۋە قاچىدىغان جاينى تاپالمىغاندا بولىدۇ. مانا مۇنداق تەۋەككۈلدىن غەمدىن قۇتۇلۇش ۋە ئاسايىشلىق ھېچقاچان ئايرىلىپ قالمايدۇ. بەزىدە، تەۋەككۈل قىلىش ئىختىيارى ھالەتتە بولىدۇ، بۇ تەۋەككۈل مەقسەتكە يەتكۈزگۈچى سەۋەبنىڭ مەۋجۇد بولۇشى بىلەن بىرگە بولىدۇ. ئەگەر سەۋەب تۇتۇشقا بۇيرۇلغان سەۋەب بولسا، بەندە ئۇنى تاشلاپ قويغانلىقىغا ئاساسەن ئەيىبلىنىدۇ. ئەگەر سەۋەبنى بەجا كەلتۈرۈپ، تەۋەككۈلنى تاشلاپ قويسا، ئۇنى تاشلاپ قويغانلىقى ئۈچۈن يەنە ئەيىبلىنىدۇ، چۈنكى تەۋەككۈل قىلىش ئۈممەتنىڭ ئىتتىپاقى ۋە قۇرئاندىكى دەلىللەر

---

[1] سۈرە ئال ئىمران 126 ـ ئايەت؛ سۈرە ئەنفال 10 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى

[2] سۈرە نەھل 98 ـ، 99 ـ ئايەتلەر

[3] سۈرە ئال ئىمران 173 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى

[4] سۈرە تالاق 3 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى

بىلەن پەرز. سەۋەب بىلەن تەۋەككۈلنىڭ ئىككىلىسىنى بەجا كەلتۈرۈش ۋە ئۇ ئىككىسىنى جەملەش پەرز. ئەگەر سەۋەب تۇتۇش ھارام قىلىنغان سەۋەب بولسا، ئىنسانغا ئۇنى تۇتۇش ھارام بولىدۇ. بۇ چاغدا ئۇ كىشىنىڭ ھەققىدە پەقەت تەۋەككۈل قىلىشلا قالىدىغان بولۇپ، ئۇنىڭدىن باشقىسى ساقىت بولىدۇ. چۈنكى، تەۋەككۈل قىلىشمۇ مەقسەتنى ھەل قىلىش، يامان كۆرۈنگۈچى نەرسىنى يوق قىلىشتىكى سەۋەبلەرنىڭ ئەڭ كۈچلىكىدۇر. ئەگەر سەۋەب دۇرۇس بولسا، ئۇنى تۇتۇشقا قارايمىز. سىزنىڭ سەۋەبنى تۇتۇشىڭىز تەۋەككۈلنى ئاجىزلاشتۇرۇپ قويامدۇ ـ يوق؟ ئەگەر ئاجىزلاشتۇرۇپ قويسا، قەلبىڭىزنى بۆلسە، ئىرادىڭىزنى بوشاشتۇرسا، ئۇ سەۋەبنى تەرك قىلغان ئەۋزەل. ئەگەر ئاجىزلاشتۇرمىسا، تۇتقان ئەۋزەل، چۈنكى ئەڭ ئادىل ھۆكۈم قىلغۇچى الله نىڭ ھېكمىتىمۇ بىر ئىشنى سەۋەبكە باغلاشنى تەقەززا قىلىدۇ. شۇڭلاشقا سىز الله نىڭ ھېكمىتىنى بىكارچى قىلىپ تاشلىماڭ.

تەۋەككۈل قىلىشنىڭ ھېكمىتى ۋە ھەقىقىتى بولسا، قەلبنىڭ يېگانە بىر الله قىلا تايانمىقىدۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن، قەلبنى سەۋەبلەرگە يۆلىنىۋېلىش ۋە ئۇنىڭغا مايىل بولۇشتىن خالىي قىلىش بىلەن بىرگە سەۋەبلەرنى تۇتۇش ئۇ بەندىگە زىيان يەتكۈزمەيدۇ. تىل ۋە قەلبنىڭ تەۋەككۈلى ئايرىم ـ ئايرىم ئىككى نەرسە بولۇپ، خۇددى ئۇ كىشىگە ئۇنىڭ: ‹الله قا تەۋەككۈل قىلدىم› دېگەن سۆزى الله نىڭ غەيرىيگە تايىنىشى، مايىل بولۇشى ۋە ئىشەنچ قىلىشى بىلەن پايدا بەرمىگىنىگە ئوخشايدۇ].[1]

مەن مۇنداق دەپ قارايمەن: «جىھاد مەيدانىدىكى تەۋەككۈل قەلبنىڭ يېگانە بىر الله قىلا تايىنىشى بولۇپ، ئۇ الله نىڭ ئىلىمىنىڭ كەڭلىكى ۋە كاپىرلارنىڭ ھەممە ئەھۋالىنى بىلىپ تۇرىدىغانلىقىغا ئاساسلىنىدۇ: **﴿وَاللَّهُ مُحِيطٌ بِالْكَافِرِينَ﴾** ﴿الله كاپىرلارنى (يەنى ئۇلارنىڭ ھەممە ئەھۋالىنى) بىلىپ تۇرغۇچىدۇر﴾.[2]

ئۇلار كۈچ ـ قۇۋۋەت ۋە كۆپلىكتىن قايسى دەرىجىگە يەتمىسۇن، الله تائالانىڭ ئۇلارغا قادىر ئىكەنلىكىگە ھەم ئاساسلىنىدۇ: **﴿وَلا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَبَقُوا إِنَّهُمْ لا يُعْجِزُونَ﴾** ﴿(بەدرى ئۇرۇشىدا ئۆلتۈرۈلمەي قالغان) كاپىرلار قۇتۇلدۇق دەپ ئويلىمىسۇن، ئۇلار (پەرۋەردىگارىنىڭ جازاسىدىن) ھەقىقەتەن قېچىپ قۇتۇلالمايدۇ﴾.[3]

بۇنداق ئورۇندا سەۋەبلەرنى تۇتۇشنى شەرىئەت: **﴿وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ﴾** ﴿دۈشمەنلىرىڭلار (بىلەن ئۇرۇش قىلىش) ئۈچۈن، قولۇڭلاردىن كېلىشىچە قورال كۈچى تەييارلاڭلار﴾[4] دەپ پەرز قىلىپ بېكىتكەن.

بۇ ئايەتلەرگە بىنائەن، سەۋەبلەرنى تۇتۇش پەرز بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ ئۆزىلا ھېچنەرسىگە ئەسقاتمايدۇ، چۈنكى الله تائالا: **﴿وَمَا النَّصْرُ إِلا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ﴾** ﴿ياردەم پەقەت الله تەرىپىدىنلا كېلىدۇ﴾ دېگەن.

بۇنىڭ بايانى «جىھادنىڭ ئاساسلىق كۆرسەتكۈچلىرى» دېگەن تېمىدا ئۆتتى.

٨ ـ الله قا دۇئا قىلىش

[1] ئىبنى قەييۇم رەھىمەھۇللاھنىڭ «ئەلفەۋائىد» ناملىق كىتابى 86 ـ، 87 ـ بەتلەر

[2] سۈرە بەقەرە 19 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى

[3] سۈرە ئەنفال 59 ـ ئايەت

[4] سۈرە ئەنفال 60 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى

دۇئا ئىبادەتنىڭ يىلىكىدۇر. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ﴾** ﴿پەرۋەردىگارىڭلار ئېيتىدۇ: «ماڭا دۇئا قىلىڭلار، مەن (دۇئايىڭلارنى) قوبۇل قىلىمەن (تىلىگىنىڭلارنى بېرىمەن)، شۇبھىسىزكى، مېنىڭ ئىبادىتىمدىن چوڭچىلىق قىلىپ باش تارتىدىغانلار خار ھالدا جەھەننەمگە كىرىدۇ»﴾.[1]

ئىنسان دۇئا قىلىش ئارقىلىق ئۆز كۈچ ـ قۇۋۋىتىدىن الله تائالانىڭ كۈچ ـ قۇۋۋىتى تەرەپكە يۈزلىنىدۇ. دۇئا تەۋەككۈلنىڭ ۋۇجۇدقا چىققانلىقىدىن دېرەك بېرىدۇ. پەيغەمبەر ﷺ دۇشمەنلەر بىلەن ئۇرۇش قىلىش ئورۇنلىرىدا نۇرغۇن دۇئالارنى نەمۇنە قويۇپ كەتتى. بۇلار ئەزكار كىتابلىرىدا تەپسىلىي بايان قىلىنغان بولۇپ، مۇجاھىد قېرىنداشلار شۇ دۇئالارنى يادلىشى ۋە ئۇنىڭغا ئەمەل قىلىشى لازىم.[2]

تۆۋەندىكى شەرتلەر ئاستىدا مۇئمىننىڭ دۇئاسى الله خالىسا، قوبۇل بولىدۇ:

بىرىنچى. رىزىق ھالال بولسا؛

ئىككىنچى. گۇناھ ـ مەئسىيەتكە ياكى ئۇرۇق ـ تۇغقانچىلىقنى ئۈزۈۋېتىشقا دۇئا قىلمىسا؛

ئۈچىنچى. ئالدىرىمىسا؛

پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «ثُمَّ ذَكَرَ الرَّجُلَ يُطِيلُ السَّفَرَ أَشْعَثَ أَغْبَرَ يَمُدُّ يَدَيْهِ إِلَى السَّمَاءِ يَا رَبِّ يَا رَبِّ وَمَطْعَمُهُ حَرَامٌ وَمَشْرَبُهُ حَرَامٌ وَمَلْبَسُهُ حَرَامٌ وَغُذِيَ بِالْحَرَامِ فَأَنَّى يُسْتَجَابُ لِذَلِكَ » «ئۇنىڭدىن كېيىن رەسۇلۇللاھ ﷺ ئۇزۇن سەپەر قىلىپ چاچلىرى چۈۋۈلغان، توپا ـ چاڭ باسقان بىر ئادەمنى تىلغا ئېلىپ ئۆتتى: ــ ئۇ ئادەم ئىككى قولىنى ئاسمان تەرەپكە كۆتۈرۈپ: ‹پەرۋەردىگارىم! پەرۋەردىگارىم!› دەيدۇ. ۋەھالەنكى، ئۇنىڭ يېمىكى ھارام، ئىچىملىكى ھارام، كەيگەن كىيىمى ھارامدۇر. ھارام بىلەن ئوزۇقلاندۇرۇلغان تۇرۇپ، قانداقمۇ ئۇنىڭ دۇئاسى ئىجابەت قىلىنسۇن!؟»[3]

پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دەيدۇ: «لَا يَزَالُ يُسْتَجَابُ لِلْعَبْدِ مَا لَمْ يَدْعُ بِإِثْمٍ أَوْ قَطِيعَةِ رَحِمٍ مَا لَمْ يَسْتَعْجِلْ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا الِاسْتِعْجَالُ قَالَ يَقُولُ قَدْ دَعَوْتُ وَقَدْ دَعَوْتُ فَلَمْ أَرَ يَسْتَجِيبُ لِي فَيَسْتَحْسِرُ عِنْدَ ذَلِكَ وَيَدَعُ الدُّعَاءَ» «بەندىنىڭ قىلغان دۇئاسى گۇناھ ئىشلارنى ياكى ئۇرۇق ـ تۇغقانچىلىقنى ئۈزۈپ قويۇشنى ئۆز ئىچىگە ئالمىسا ۋە ئالدىرىمىسلا ھەرۋاقىت ئىجابەت قىلىنىدۇ». ئى رەسۇلۇللاھ! ئالدىراش دېگەن نېمە؟ دەپ سورالغاندا، پەيغەمبەر ﷺ: «بەندە: ‹دۇئا قىلدىم، دۇئا قىلدىم، ھېچ ئىجابەت بولغىنىنى كۆرمىدىم› دەيدۇ ـ دە، ھەسرەت چېكىپ، دۇئا قىلىشنى تەرك ئېتىدۇ» دېدى.[4]

ھەدىسته كەلگەندەك، مەقبۇل بولغان دۇئا ئىگىسىگە تېزدىن ياكى ئۇزۇن ۋاقىتتىن كېيىن ئىجابەت قىلىنىدۇ ۋە ياكى شۇ دۇئا ئارقىلىق ئۇ كىشىدىن بالا ـ قازا قايتۇرۇلىدۇ ياكى ئۇ ئاخىرەتتە ئىگىسىگە ساقلاپ قويۇلىدۇ.

---

[1] سۈرە غافىر 60 ـ ئايەت

[2] ئىمام نەۋەۋىينىڭ «كىتابۇل ئەزكار» نامىلىق كىتابى 185 ـ ۋە 193 ـ بەتلىرىگە قاراڭ!

[3] مۇسلىم رىۋايىتى

[4] مۇسلىم رىۋايىتى

يۇقىرىدىكىلەر بەندىنىڭ الله ئالدىدىكى مەجبۇرىيەتلىرى توغرىسىدا كەلگەن سۆزلەر بولۇپ، ئۇ مەزكۇر مەجبۇرىيەتلەر بىلەنلا چەكلەنمەيدۇ. بەلكى بۇلار مەن جىھاد ساھەسىدە ئاگاھلاندۇرۇپ ئۆتمەكچى بولغان قىسمەنلىرىدۇر.

ئىككىنچى. ئەزالارنىڭ ئەمىر ئالدىدىكى مەجبۇرىيەتلىرى

بىرىنچى. گۇناھ ـ مەئسىيەت بولمايدىغان ئىشلاردا ئەمىرنىڭ سۆزىنى ئاڭلاش ۋە ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلىش

ئىككىنچى. ئەمىرگە نەسىھەت قىلىش

ئۈچىنچى. ئەمىرگە ھۆرمەت قىلىش

بىرىنچى. گۇناھ-مەئسىيەت بولمايدىغان ئىشلاردا ئەمىرنىڭ سۆزىنى ئاڭلاش ۋە ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلىش

بۇ تۆۋەندىكى تېمىلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان:

١ ـ مۇقەددىمە

٢ ـ ئاڭلاش ۋە ئىتائەت قىلىشنىڭ پەرزلىكىنىڭ دەلىللىرى

٣ ـ ئاڭلاش ۋە ئىتائەت قىلىشنىڭ پەرزلىكىدىن يەكۈنلەنگەن مەسىلىلەر

٤ ـ ئەمىرنىڭ ئىتائىتىگە كىرىپ كېتىدىغان ئىشلار

٥ ـ ئەمىرنىڭ سۆزىنى ئاڭلاش ۋە ئىتائەت قىلىشنى چەكلەپ قويىدىغان ئىشلار

٦ ـ خاتىمە ۋە نەسىھەت

١ـ مۇقەددىمە

ئىش ئۇستىدىكىلەرنىڭ سۆزىنى ئاڭلاش ۋە ئىتائەت قىلىش ئىبادەت، چۈنكى ئۇلارغا ئىتائەت قىلىش الله تائالاغا ئىتائەت قىلغانلىق ھېسابلىنىدۇ. ئاڭلاش ۋە ئىتائەت قىلىش مۇسۇلمانلارنىڭ سۆزىنىڭ بىر يەردىن چىقىشى ۋە ئۇلارنىڭ بىرلىكىنىڭ ئەڭ مۇھىم سەۋەبلىرىدىن ھېسابلىنىدۇ. ئۇلارغا ئىتائەت قىلغاندا تالاش ـ تارتىش، بۆلۈنۈش ۋە شان ـ شەۋكەتنىڭ كېتىپ قېلىشىغا ئېلىپ بارىدىغان ئوخشىمىغان پىكىرلەرنى كېسىپ تاشلىغىلى بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، ھەم مۇسۇلمانلارنىڭ ئىختىلاپى، تالاش ـ تارتىشى ۋە بۆلۈنۈشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن، بىر خەلىپە تىكلەشكە شەرئىي بۇيرۇق كەلگەن. مەن بۇنىڭغا تۆتىنچى بابتا جامائەتنىڭ بىرلىكىنى ساقلاش مەسىلىسىدە ئىشارەت قىلىپ ئۆتكەن ئىدىم. چۈنكى، ھەرقانداق بىر ئىش، مەيلى ئۇ چوڭ بىر خەلىپىلىك بولسۇن ياكى ئۇنىڭدىن تۆۋەن خىزمەتلەر بولسۇن، پەقەت بىر باش بىلەنلا ۋۇجۇدقا چىقىدۇ.

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلا اللَّهُ لَفَسَدَتَا﴾ ﴿ئەگەر ئاسمان ـ زېمىندا الله دىن باشقا ئىلاھلار بولسا ئىدى، (كائىناتنىڭ تەرتىپى) ئەلۋەتتە بۇزۇلاتتى﴾**.[1]

ئىمام ماۋەردى ۋە ئۇنىڭدىن باشقىلار مۇشۇ ئايەت بىلەن مۇسۇلمانلارغا ئىككى خەلىپە تىكلەشنىڭ دۇرۇس ئەمەسلىكىگە دەلىل كەلتۈردى، چۈنكى بۇنىڭغا بۇزۇقچىلىق ئەگىشىپ كېلىدۇ.[2] ئىبنى كەسىر سۈرە تەۋبىنىڭ بېشىدا مۇھەممەد ئىبنى ئىسھاقتىن رىۋايەت قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: {بَعَثَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَبَا بَكْرٍ أَمِيرًا عَلَى الْحَجِّ عَامَ تِسْعَة ثُمَّ أَتْبَعَهُ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ لِيُنَادِيَ فِي النَّاسِ بِأَوَّلِ بَرَاءَةٍ، فَخَرَجَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِب رَضِيَ اللَّه عَنْهُ عَلَى نَاقَة رَسُول اللَّه صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْعَضْبَاء، حَتَّى أَدْرَكَ أَبَا بَكْر الصِّدِّيق؛ فقَالَ: أَمِير أَوْ مَأْمُور؟ قَالَ: بَل مَأْمُور. ثُمَّ مَضَيَا رَضِيَ اللَّه عَنْهُمَا}.

پەيغەمبەر ﷺ ئەبۇ بەكرى رضي الله عنه نى ھىجرىيىنىڭ ٩ ـ يىلى ھەج ئەمىرى قىلىپ ئەۋەتتى، ئارقىدىن ئەلى رضي الله عنه نى سۈرە بەرائەتنىڭ (يەنى سۈرە تەۋبىنىڭ) باش قىسمىنى كىشىلەرگە ئېلان قىلىش ئۈچۈن ئەۋەتتى. ئەلى رضي الله عنه رەسۇلۇللاھنىڭ ئەزبا ناملىق تۆگىسىگە مىنىپ، ئەبۇ بەكرى رضي الله عنه غا يول ئۈستىدە يېتىشىۋالدى، ئەبۇ بەكرى رضي الله عنه ئۇنىڭغا: ‹سەن ئەمىر بولۇپ كەلدىڭمۇ ياكى مەئمۇرمۇ؟› دېدى. ئەلى رضي الله عنه: ‹بەلكى مەئمۇر بولۇپ كەلدىم› دېدى. ئاندىن ئۇلار يولىنى داۋاملاشتۇردى.[3]

ئەبۇ بەكرى رضي الله عنه نىڭ: «سەن ئەمىر بولۇپ كەلدىڭمۇ ياكى مەئمۇرمۇ؟» دېگەن سۆزى شۇنىڭغا دالالەت قىلىدۇكى، ئۇلارنىڭ نەزىرىدە قارار ئالغان ھەقىقەت، ئىش پەقەت بىرلا ئادەم بىلەن ۋۇجۇدقا چىقىدۇ.

٢ـ ئاڭلاش ۋە ئىتائەت قىلىشنىڭ پەرزلىكىنىڭ دەلىللىرى

قۇرئان ۋە ھەدىستىكى نۇرغۇن دەلىللەردە ئىش ئۈستىدىكىلەرگە ئىتائەت قىلىش توغرىسىدا كەلگەن ئەمر ـ پەرمانلار شۇنى بايان قىلىپ بەردىكى، بۇ ئىتائەت پەقەت الله نىڭ كىتابى بويىچە ئىش ئېلىپ بارغان كىشى ئۈچۈن پەرز. ئۇ دەلىللەر يەنە بۇ ئىتائەتنىڭ چەك ـ چېگرىسىنىمۇ كۆرسىتىپ بەردى.

بۇ دەلىللەر تۆۋەندىكىچە:

❶ الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُوْلِي الأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلا﴾ ﴿ئى مۇئمىنلەر! الله قا، پەيغەمبەرگە ۋە ئۆزۈڭلاردىن بولغان ئىش ئۈستىدىكىلەرگە ئىتائەت قىلىڭلار، ئەگەر سىلەر بىر شەيئىدە ئىختىلاپ قىلىشىپ قالساڭلار، بۇ توغرىدا الله قا ۋە پەيغەمبەرگە مۇراجىئەت قىلىڭلار، بۇ (يەنى الله نىڭ كىتابىغا ۋە پەيغەمبىرىنىڭ سۈننىتىگە مۇراجىئەت قىلىش) سىلەر ئۈچۈن پايدىلىقتۇر، نەتىجە ئېتىبارى بىلەن گۈزەلدۇر﴾**.[4]

---

[1] سۈرە ئەنبىيائ 22ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى

[2] «ئەلئەھكامۇس سۇلتانىييە» 27 ـ بەت

[3] «تەپسىر ئىبنى كەسىر» 2 ـ جىلد 334 ـ بەت

[4] سۈرە نىسائ 59ـ ئايەت

ئىبنى ھەجەر مۇنداق دەيدۇ: [تىيبىي مۇنداق دېگەن: ‹الله تائالا **﴿وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ﴾** ﴿**پەيغەمبەرگە ئىتائەت قىلىڭلار**﴾ دېگەن سۆزىدە **﴿وَأَطِيعُوا﴾** دېگەن پېئىلنى قايتىلاپ، **﴿وَأُوْلِي الأَمْرِ﴾** دېگەن سۆزىدە ئۇنى قايتىلىماسلىقى شۇنىڭغا ئىشارەت قىلىش ئۈچۈندۇركى، ئۇلار (يەنى ئىش ئۈستىدىكىلەر)نىڭ ئىچىدە ئىتائەت قىلىش پەرز بولمايدىغان كىشىلەر ھەم بار. ئۇنىڭدىن كېيىن ئاشۇ مەقسەتنى تۆۋەندىكى سۆزى بىلەن بايان قىلدى: **﴿فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ﴾** ﴿**ئەگەر سىلەر بىر شەيئىدە ئىختىلاپ قىلىشىپ قالساڭلار**﴾.

خۇددى «ئەگەر ئۇلار ھەق بىلەن ئىش ئېلىپ بارمىسا، ئۇلارغا بوي سۇنماڭلار؛ تالاش ـ تارتىشقان نەرسەڭلارنى الله ۋە الله نىڭ رەسۇلىنىڭ ھۆكمىگە قايتۇرۇڭلار» دېگەندەك بولدى›].[1]

❷ ئەبۇ ھۇرەيرە ﵁ دىن پەيغەمبەر ﷺ نىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: «مَنْ أَطَاعَنِي فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ وَمَنْ يَعْصِنِي فَقَدْ عَصَى اللَّهَ وَمَنْ يُطِعْ الْأَمِيرَ فَقَدْ أَطَاعَنِي وَمَنْ يَعْصِ الْأَمِيرَ فَقَدْ عَصَانِي» «كىمكى ماڭا ئىتائەت قىلسا، الله قا ئىتائەت قىلغان بولىدۇ. كىمكى ماڭا ئاسىيلىق قىلسا، الله قا ئاسىيلىق قىلغان بولىدۇ. كىمكى ئەمىرگە ئىتائەت قىلسا، ماڭا ئىتائەت قىلغان بولىدۇ. كىمكى ئەمىرگە ئاسىيلىق قىلسا، ماڭا ئاسىيلىق قىلغان بولىدۇ».[2]

ئىبنى ھەجەر مۇنداق دەيدۇ: [پەيغەمبەر ﷺ نىڭ: «كىمكى مېنىڭ ئەمىرىمگە ئىتائەت قىلسا، ماڭا ئىتائەت قىلغان بولدى» دېگەن سۆزى، ھەممام، ئەئرەج ۋە ئۇنىڭدىن باشقا مۇسلىمنىڭ رىۋايىتىدە: «كىمكى ئەمىرگە ئىتائەت قىلسا» دەپ كەلگەن. بۇ ئىككى لەۋزىنى بىر مەنىگە قايتۇرۇش مۇمكىن. ھەققە بۇيرۇيدىغان، ئادىل بولغان ھەرقانداق ئادەم، شەرىئەتنى يولغا قويغۇچى تەرەپتىن تەيىنلەنگەن ئەمىردۇر، چۈنكى ئۇ ئادەم شەرىئەتنى يولغا قويغۇچىنىڭ ئىشىغا ۋە ئۇنىڭ شەرىئىتىگە ئىگە بولغۇچىدۇر. بۇنى ئىككىلا ھەدىستىكى جاۋابنىڭ بىرلىكى كۈچلەندۈرىدۇ. ئۇ بولسىمۇ پەيغەمبەر ﷺ نىڭ: «ماڭا ئىتائەت قىلغان بولدى»، يەنى «مەن يولغا قويغان شەرىئەتكە ئەمەل قىلدى» دېگەن سۆزىدۇر.

ھەدىسنىڭ كېلىش سەۋەبى توغرۇلۇق ئىبنى تىين مۇنداق دەيدۇ: دېيىلدىكى قۇرەيشلەر ۋە قۇرەيشنىڭ ئەتراپىدىكى ئەرەبلەر ئەمىرلىكنى تونۇمايتتى. شۇڭا ئۇلار ئەمىرلەرگە ئىتائەت قىلمايتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن، پەيغەمبەر ﷺ ئۇلارنى قوشۇن بىلەن ئەۋەتسە ۋە شەھەرلەرگە ۋالىي قىلسا، ئۇلارغا قارشى چىقمىسۇن، بىرلىك پارچىلانمىسۇن دەپ ئۇلارنى ئۈستىدىكى ئەمىرلەرگە ئىتائەت قىلىشقا ۋە ئۇلارغا بويسۇنۇشقا رىغبەتلەندۈرۈپ بۇ سۆزنى قىلغان. (ئۇنىڭدىن كېيىن ئىبنى ھەجەر مۇنداق دېدى:) ئىمام ئەھمەد، ئەبۇ يەئلا ۋە تەبرانى قاتارلىق ئۆلىمالار ئىبنى ئۆمەر ﵁ نىڭ مۇنۇ ھەدىسىنى رىۋايەت قىلغان: [ئىبنى ئۆمەر ﵁ دىن رىۋايەت قىلىنغان ھەدىستە، ئۇ كىشى مۇنداق دېگەن: پەيغەمبەر ﷺ بىر تۈركۈم ساھابىلىرىنىڭ ئىچىدە تۇرۇپ مۇنداق دېدى: «أَلَسْتُمْ تَعْلَمُونَ أَنَّ مَنْ أَطَاعَنِي فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ وَإِنَّ مِنْ طَاعَة اللَّه طَاعَتِي» قَالُوا : بَلَى نَشْهَد، قَالَ: «فَإِنَّ مِنْ طَاعَتِي أَنْ تُطِيعُوا أُمَرَاءَكُمْ» وَفِي لَفْظ «أَئِمَّتَكُمْ» «كىمكى ماڭا ئىتائەت قىلسا، الله قا ئىتائەت قىلغان بولىدۇ. ماڭا ئىتائەت

[1] «فەتھۇل بارى» 13ـ جىلد 112 ـ بەت

[2] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

قىلىش الله قا ئىتائەت قىلغانلىقنىڭ جۈملىسىدىن ئىكەنلىكىنى بىلمەمسىلەر؟» ئۇلار جاۋاب بېرىپ: شۇنداق، گۇۋاھلىق بېرىمىز، دېدى. پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېدى: «سىلەرنىڭ ئەمرلىرىڭلارغا ئىتائەت قىلىشىڭلار، ھەقىقەتەن ماڭا ئىتائەت قىلغانلىقىڭلار ھېسابلىنىدۇ». ھەدىسنىڭ يەنە بىر لەۋزىدە: «ئىماملىرىڭلارغا» دېيىلگەن.

ھەدىستىكى ئىش ئۈستىدىكىلەرگە ئىتائەت قىلىشنىڭ پەرزلىكى گۇناھ-مەئسىيەتكە بۇيرۇماسلىق بىلەن قەيت قىلىنغان. ئۇلارغا ئىتائەت قىلىشقا بۇيرۇشنىڭ ھېكمىتى بىرلىكنى ساقلاپ قېلىشتۇر].[1]

❸ ئەنەس ﷺ دىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «اسْمَعُوا وَأَطِيعُوا وَإِنْ اسْتُعْمِلَ عَلَيْكُمْ عَبْدٌ حَبَشِيٌّ كَأَنَّ رَأْسَهُ زَبِيبَةٌ» «گەرچە سىلەرگە بېشى قۇرۇق ئۈزۈمگە ئوخشاش نېگىر قۇل مەسئۇل قىلىنسىمۇ، ئۇنىڭ بۇيرۇقىنى ئاڭلاڭلار ۋە ئىتائەت قىلىڭلار».[2]

ھەدىستىن شۇنى كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، گەرچە ئەمىرنىڭ يۈز-ئابرۇيى ۋە كېلىپ-چىقىش نەسەبى ئاددىي، كۆرۈنۈشى سەت بولسىمۇ، قاچانكى كىشىلەرنىڭ ئىچىدە الله نىڭ قانۇنى بىلەن ئىش ئېلىپ بارسا، ئاڭلاش ۋە ئىتائەت قىلىش پەرز.

ئەمىرگە ئىتائەت قىلىشنى الله نىڭ قانۇنى بىلەن ئىش ئېلىپ بېرىش بىلەن قەيت قىلىشنىڭ سەۋەبى، ئۇمۇمۇل ھۇسەين رەزىيەللاھۇ ئەنھا رىۋايەت قىلغان مۇنۇ ھەدىسنىڭ سەۋەبىدىن: «وَلَوْ اسْتُعْمِلَ عَلَيْكُمْ عَبْدٌ يَقُودُكُمْ بِكِتَابِ اللَّهِ فَاسْمَعُوا لَهُ وَأَطِيعُوا» «گەرچە سىلەرگە الله نىڭ كىتابى بىلەن باشلاپ ماڭىدىغان بىر قۇل مەسئۇل قىلىنسىمۇ، ئۇنىڭ بۇيرۇقىنى ئاڭلاڭلار ۋە ئىتائەت قىلىڭلار».[3]

❹ ئىبنى ئۆمەر ﷺ دىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «السَّمْعُ وَالطَّاعَةُ عَلَى الْمَرْءِ الْمُسْلِمِ فِيمَا أَحَبَّ وَ كَرِهَ مَا لَمْ يُؤْمَرْ بِمَعْصِيَةٍ فَإِذَا أُمِرَ بِمَعْصِيَةٍ فَلَا سَمْعَ وَلَا طَاعَةَ» «ئاڭلاش ۋە ئىتائەت قىلىش تەبىئىتىگە ياققان ۋە ياقمىغان ھەرقانداق ئىشتا، گۇناھ-مەئسىيەتكە بۇيرۇلمىسىلا، مۇسۇلمان ئىنسانىنىڭ ئۈستىگە پەرز. ئەگەر گۇناھ-مەئسىيەتكە بۇيرۇلسا، ئاڭلاش ۋە ئىتائەت قىلىشقا بولمايدۇ».[4]

بۇ ھەدىس ئىتائەت توغرىسىدا كەلگەن ئەمر-پەرمانلارنى چەكلەپ قويىدۇ. شۇنداقلا، ئىتائەتنىڭ الله قا گۇناھ بولمايدىغان ئىشلاردا بولىدىغانلىقىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ.

شەرىئەتتە ئۇنىڭ گۇناھ ئىكەنلىكىگە ئوچۇق ھۆكۈم بار ئىشلارنى گۇناھ دەيمىز. ئەمما، ئەمىرنىڭ قىلغان ئىشى ياكى ئېيتقان سۆزى بىر نەچچە يولغا ئېھتىمال تۇتسا، ئېنىقلىماي تۇرۇپ قارشى چىقىشقا بولمايدۇ.

گۇناھ-مەئسىيەتلەرنىڭ ئىچىدىن ئىككى ئىش مۇستەسنا قىلىپ چىقىرىۋېلىنىدۇ:

---

[1] «فەتھۇل بارى» 13- جىلد 112- بەت

[2] بۇخارى رىۋايىتى

[3] مۇسلىم رىۋايىتى

[4] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

بىرىنچى. ئەمىرنىڭ قول ئاستىدىكى كىشىلەرنىڭ قىسمەن ھەق ـ ھوقۇقلىرىنى بەرمەسلىكى؛ ئىككىنچى. ئەمىرنىڭ دۇنيالىق بىرەر نەرسىنى ئۇلارغا بەرمەستىن، شەخسىيەتچىلىك قىلىپ ئۆزى تاللاپ ئېلىۋېلىشى.

ئەمىر مۇشۇ ئىشلارغا چۈشۈپ قالسا، نەسىھەت قىلىش بىلەن بىرگە ئىتائەت قىلىش پەرز. بۇنىڭ دەلىلى تۆۋەندىكى بىر نەچچە ھەدىسلەردۇر:

① ۋائىل ئىبنى ھۇجر ﷺ دىن رىۋايەت قىلىنغان مۇنۇ ھەدىس. ئۇ مۇنداق دەيدۇ: سەلەمە ئىبنى يەزىد ئەلجۇئفى پەيغەمبەر ﷺ دىن مۇنداق سورىدى: يَا نَبِيَّ اللَّهِ أَرَأَيْتَ إِنْ قَامَتْ عَلَيْنَا أُمَرَاءُ يَسْأَلُونَا حَقَّهُمْ وَيَمْنَعُونَا حَقَّنَا فَمَا تَأْمُرُنَا فَأَعْرَضَ عَنْهُ ثُمَّ سَأَلَهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «اسْمَعُوا وَأَطِيعُوا فَإِنَّمَا عَلَيْهِمْ مَا حُمِّلُوا وَعَلَيْكُمْ مَا حُمِّلْتُمْ» ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! خەۋەر بەرسىلە، بىزنىڭ ئۈستىمىزگە ئۆزلىرىنىڭ ھەق ـ ھوقۇقلىرىنى سوراپ بىزنىڭ ھەق ـ ھوقۇقلىرىمىزنى بەرمەيدىغان ئەمىرلەر مەيدانغا كەلسە، بىزنى نېمە قىلىشقا بۇيرۇيلا؟ پەيغەمبەر ﷺ ئۇ كىشىدىن يۈز ئۆرىدى، ئۇ يەنە سورىدى. پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېدى: «سۆزىنى ئاڭلاڭلار، ئەمرىگە ئىتائەت قىلىڭلار. چۈنكى، ئۇلارمۇ ئۆزىنىڭ مەسئۇلىيىتىدىن، سىلەرمۇ ئۆز مەسئۇلىيىتىڭلاردىن جاۋابكارلىققا تارتىلىسىلەر».[1] شۇنىڭ ئۈچۈن، گەرچە ئەمىر قول ئاستىدىكىلەرنىڭ ھەققىنى بەرمىگەن تەقدىردىمۇ، ئىتائەت قىلىش پەرز.

② ئۇبادە ئىبنى سامىت ﷺ دىن رىۋايەت قىلىنغان مۇنۇ ھەدىس. ئۇ مۇنداق دەيدۇ: دَعَانَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَبَايَعْنَاهُ فَكَانَ فِيمَا أَخَذَ عَلَيْنَا أَنْ بَايَعَنَا عَلَى السَّمْعِ وَالطَّاعَةِ فِي مَنْشَطِنَا وَمَكْرَهِنَا وَعُسْرِنَا وَيُسْرِنَا وَأَثَرَةٍ عَلَيْنَا وَأَنْ لا نُنَازِعَ الأَمْرَ أَهْلَهُ قَالَ «إِلاَّ أَنْ تَرَوْا كُفْرًا بَوَاحًا عِنْدَكُمْ مِنَ اللَّهِ فِيهِ بُرْهَانٌ» بىزنى پەيغەمبەر ﷺ (ئەقەبە كېچىسى) چاقىردى، بىز ئۇنىڭغا بەيئەت قىلدۇق. ئۇ بىزدىن ئالغان بەيئەتتە مۇنۇلارنى شەرت قويغان ئىدى: بىز خۇش ياققان ۋە ياقمىغان، قىينىچىلىق ۋە ئاسانچىلىق ھالەتلىرىمىزدىمۇ ئۇ زاتقا ئىتائەت قىلىشقا؛ ئىش ئۈستىدىكىلىرىمىز بىزگە ھەققىمىزنى بەرمەستىن شەخسىيەتچىلىك قىلغان ھالەتتىمۇ، ئەمرلىكنى ئۇنىڭ ئەھلىدىن تالاشماسلىققا بەيئەت قىلدۇق. پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن ئىدى: «لېكىن سىلەر ئوچۇق كۇفرىنى كۆرسەڭلار، سىلەرنىڭ ئۇنىڭ كاپىر بولغانلىقىغا الله تائالا تەرىپىدىن پاكىتىڭلار بولسا، تالاشساڭلار بولىدۇ».[2]

ئىبنى ھەجەر مۇنداق دەيدۇ: [«خۇش ياققان ۋە خۇش ياقمىغان ھالەتلىرىمىزدىمۇ» دېگەن ـــ بىز بۇيرۇلغان ئىشنى قىلىشتىن ئاجىز كەلگەن ھالەتلىرىمىزدىمۇ دېگەنلىك بولىدۇ. ئىبنى تىين داۋۇدىيدىن مۇنداق نەقىل قىلىدۇ: خۇش ياقمىغان ھالەتلىرىمىزدىمۇ دېگەندىن مەقسەت، ياقتۇرمايدىغان نەرسىلەرنى قىلىشقا بۇيرۇلساقمۇ، دېگەنلىكتۇر. ئىبنى تىين مۇنداق دەيدۇ: ‹ئوچۇق گەپ شۇكى، خۇش ياققان ھالەتلىرىمىزدىمۇ دېگەن سۆزگە ئۇيغۇن بولسۇن ئۈچۈن، ھورۇنلىشىپ قالغان ۋە قىيىن ھالەتلىرىمىزدىمۇ دېگەنلىك بولىدۇ›.

مەن بۇ مەنىنى ئىمام ئەھمەدنىڭ ئۇبادە ئىبنى سامىتتىن قىلغان: «خۇش ياققان ۋە ھورۇنلىشىپ قالغان ھالەتلىرىمىزدىمۇ» دېگەن رىۋايىتى كۆچلەندۈرىدۇ دەپ قارايمەن. ئۇبادە ئىبنى سامىتنىڭ: «قىينىچىلىق ۋە ئاسانچىلىق ھالەتلىرىمىزدىمۇ» دېگەن سۆزى، ئىسمائىل ئىبنى

[1] مۇسلىم رىۋايىتى

[2] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

ئۇبەيدىنىڭ رىۋايىتىدە: «باي ۋە نامرات ھالەتلىرىمىزدىمۇ خەير-ئىھسان قىلىشقا بەيئەت قىلدۇق» دەپ كەلگەن. «ئىش ئۇستىدىكىلىرىمىز بىزگە ھەققىمىزنى بەرمەستىن شەخسىيەتچىلىك قىلغان ھالەتتىمۇ» دېگەن سۆزىنىڭ خۇلاسىسى ــ دۇنيالىق بىرەر نېسىۋىنى خاس ئۆزىنىڭ قىلمۇالغان ھالەتتىمۇ دېگەنلىك بولىدۇ.

دېمەك، مۇسۇلمانلارنىڭ ئۆز ئۇستىدىكى ئەمىرلەرگە ئىتائەت قىلىشى، ئەمىرلەرنىڭ ئۇلارنىڭ ھەققىلىرىنى يەتكۈزۈپ بېرىشىگە قاراشلىق ئەمەس، گەرچە ئەمىر ئۇلارنىڭ ھەقلىرىنى بەرمىگەن تەقدىردىمۇ ئۇلارنىڭ ئۇستىگە ئىتائەت قىلىش پەرز.

يەنە ئەبۇ ھۇرەيرە ﷺ رىۋايەت قىلغان مۇنداق بىر ھەدىس بار: «عَلَيْكَ السَّمْعَ وَالطَّاعَةَ فِي عُسْرِكَ وَيُسْرِكَ وَمَنْشَطِكَ وَمَكْرَهِكَ وَأَثَرَةٍ عَلَيْكَ» «قىينىچىلىق ۋە ئاسانچىلىق، خۇش ياققان ۋە ياقمىغان ھالىتىڭدە ۋە ئىش ئۇستىدىكىلەر ساڭا ھەققىڭنى بەرمەستىن شەخسىيەتچىلىك قىلغان ھالەتتىمۇ، ئىتائەت قىلىشنى لازىم تۇتقىن».[1]

ئىمام نەۋەۋى مۇنداق دەيدۇ: [ئالىملار مۇنداق دېگەن: بۇ ھەدىسنىڭ مەنىسى، گۇناھ-مەئسىيەتلا بولمىسا، نەپسىلەرگە ئېغىر كېلىدىغان ۋە كۆڭۈلگە ياقمايدىغان ئىشلاردا ھەم ئىش ئۇستىدىكىلەرگە ئىتائەت قىلىش پەرز بولىدۇ. ئاڭلاش ۋە ئىتائەت قىلىش توغرىسىدا كەلگەن بۇ ھەدىسلەرنىڭ سەۋەبى مۇسۇلمانلارنىڭ بىرلىكىنى ساقلاشتۇر، چۈنكى ئىختىلاپ ئۇلارنىڭ دىنىي ۋە دۇنيالىق ئەھۋالىنىڭ بۇزۇلۇشىنىڭ سەۋەبى].[2]

پەيغەمبەر ﷺ نىڭ ئەمىرلەر گەرچە كىشىلەرنىڭ ھەققىلىرىنى بەرمىسىمۇ ياكى ئۇلار دۇنيالىق نېسىۋىلىرىنى كىشىلەرگە بەرمەي، نەپسانىيەتچىلىك قىلىپ ئۆزلىرىنىڭ قىلمۇالسىمۇ، ئۇلارغا قۇلاق سېلىش ۋە ئىتائەت قىلىشقا بۇيرۇشنىڭ ھېكمىتى ئىككى زىياننىڭ يېنىكراقىغا دەسسەشتۇر. چۈنكى، پۇقرالار ھەقلىرىنىڭ بېرىلمەسلىك ۋە نەپسانىيەتچىلىك بىلەن زىيانغا ئۇچرىشى، ئەمىرلەرگە قارشى چىقىشنىڭ زىيىنىدىن، شۇنداقلا قارشى چىققاندىن كېيىن كېلىپ چىقىدىغان ئىختىلاپ ۋە بۆلۈنۈشنىڭ زىيىنىدىن يەڭگىلراق.

بەزىدە ئەمىر نەپسانىيەتچىلىك قىلمىغان نەرسىلەرنىمۇ «نەپسانىيەتچىلىك قىلدى» دەپ گۇمان قىلىنىپ قېلىشى، شۇنىڭ بىلەن بىرگە كىشىلەرنىڭ ئىتائەتسىزلىككە يول ئېچىشىغا گۇمان بىلەن باھانە-سەۋەب تېپىشى قاتارلىق بارلىق يوچۇقلارنى ئېتىش ئۈچۈن، پەيغەمبەر ﷺ بۇ يەردە ئىتائەت قىلىشقا بۇيرۇدى. بۇنىڭ مىسالى ئىمام بۇخارى ئۇسەيد ئىبنى ھۇزەير ﷺ دىن رىۋايەت قىلغان مۇنۇ ھەدىستۇر:

بىر ئادەم پەيغەمبەر ﷺ نىڭ قېشىغا كېلىپ مۇنداق دېدى: يَا رَسُولَ اللَّهِ اسْتَعْمَلْتَ فُلَانًا وَلَمْ تَسْتَعْمِلْنِي قَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّكُمْ سَتَرَوْنَ بَعْدِي أَثَرَةً فَاصْبِرُوا حَتَّى تَلْقَوْنِي»: ئى الله نىڭ ئەلچىسى! پالانىنى مەسئۇل قىلدىلا، مېنى مەسئۇل قىلمىدىلىغۇ؟ پەيغەمبەر ﷺ ئۇنىڭغا: «چوقۇمكى، سىلەر مەندىن كېيىن نەپسانىيەتچىلىكنى كۆرىسىلەر، تاكى سىلەر ماڭا ئۇچراشقۇچىلىك سەۋر قىلىڭلار!» دېدى.

---

[1] مۇسلىم رىۋايىتى

[2] سەھىھ مۇسلىم (شەرھۇن نەۋەۋي 12 ـ جىلد 224 ـ، 225 ـ بەتلەر)

ئىبنى ھەجەر مۇنداق دەيدۇ: [پەيغەمبەر ﷺ نىڭ ھوقۇق تەلەپ قىلغان كىشىگە: «مەندىن كېيىن نەپسانىيەتچىلىكنى كۆرىسىلەر» دېگەن سۆز بىلەن جاۋاب بېرىشىنىڭ سىرى، پەيغەمبەر ﷺ ۋالىي قىلىپ تەيىنلىگەن كىشىنىڭ بۇ كىشى ئۈستىدىن «نەپسانىيەتچىلىك قىلىپ تاللىۋالدى» دېگەن گۇمانىنى يوققا چىقىرىشنى مەقسەت قىلىشتۇر. شۇڭا، پەيغەمبەر ﷺ ئۇ كىشىگە ئۆزىنىڭ زامانىدا ئۇ ئىشنىڭ يۈز بەرمەيدىغانلىقىنى بايان قىلىش بىلەن بىرگە، پەيغەمبەر ﷺ ۋالىيلىققا تەيىنلىگەن كىشىنى ئۆزىنىڭ مەنپەئەتى ئۈچۈن نەپسانىيەتچىلىك قىلىپ تەيىنلىمەستىن، بەلكى ئومۇمىي مۇسۇلمانلارنىڭ مەنپەئەتى ئۈچۈن تەيىنلىگەنلىكىنى بايان قىلدى ۋە يەنە نەپسانىيەتچىلىك قىلىپ دۇنيالىق نېسىۋىنى ئۆزىنىڭ قىلىۋېلىش پەيغەمبەر ﷺ دىن كېيىن يۈز بېرىدىغان ئىش ئىكەنلىكىنى بايان قىلىش بىلەن بىرگە، مەزكۇر ئىش يۈز بەرگەندە پەيغەمبەر ﷺ ئۇلارنى سەۋر قىلىشقا بۇيرۇدى].[1]

پەيغەمبەر ﷺ خەۋەر بەرگەندەك، بۇ سورىغۇچى نەپسانىيەتچىلىك بولمىغان نەرسىلەرنىمۇ «نەپسانىيەتچىلىك» دەپ گۇمان قىلىپ قالغان ئىدى.

شەيخۇل ئىسلام ئىبنى تەيمىيە مۇنداق دەيدۇ: [ئىش ئۈستىدىكىلەرگە ئىتائەت قىلىش الله تائالا بۇيرۇغانلىقى ئۈچۈن پەرز. كىمكى الله ۋە ئۇنىڭ رەسۇلىغا ئىش ئۈستىدىكىلەرگە ئىتائەت قىلىش ئارقىلىق ئىتائەت قىلسا، ئۇنىڭ ئەجرى الله نىڭ ئۈستىگىدۇر.

كىمكى ئۇلارغا ئېرىشكەن ھوقۇق ۋە مال-مۈلۈك ئۈچۈنلا ئىتائەت قىلسا ھەمدە بەرسە ئىتائەت قىلىپ بەرمىسە ئاسىيلىق قىلىدىغان بولسا، ئۇ كىشىنىڭ ئاخىرەتتە ھېچقانداق نېسىۋىسى بولمايدۇ.

ئىمام بۇخارى ۋە ئىمام مۇسلىم ئەبۇ ھۇرەيرە ﵁ دىن مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ، پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «ثَلَاثَةٌ لَا يُكَلِّمُهُمْ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ رَجُلٌ عَلَى فَضْلِ مَاءٍ بِا لفلاة يَمْنَعُهُ من ابْنِ السَّبِيلِ وَرَجُلٌ بَايَعَ رَجُلًا بِسِلْعَةٍ بَعْدَ الْعَصْرِ فَحَلَفَ له بِاللَّهِ لَقَدْ أُعْطِيَ بِهَا كَذَا وَكَذَا فَصَدَّقَهُ وهو غير ذلك، وَرَجُلٌ بَايَعَ إِمَامًا لَا يُبَايِعُهُ إِلَّا لِدُنْيَا إِنْ أَعْطَاهُ منها وَفَى، وإن لم يعطه منها لم يَفِ» «ئۈچ تۈرلۈك ئادەم بولۇپ، الله تائالا قىيامەت كۈنى ئۇلارغا گەپ قىلمايدۇ، ئۇلارغا (رەھمەت نەزىرى بىلەن) ھەم قارىمايدۇ ۋە ئۇلارنى پاكلىمايدۇ. ئۇلار دەرتلىك ئازابقا دۇچار بولىدۇ. بىرىنچىسى، چۆل-باياۋاندا ئارتۇق سۈيى بار تۇرۇپ، ئۇنى يولۇچىلارغا بەرمىگەن ئادەم؛ ئىككىنچىسى، ئەسىر نامىزىدىن كېيىن بىر ئادەمگە ‹مەن بۇ مالنى مۇنچىگە ئالدىم› دەپ، ئۇنداق ئالمىغان تۇرۇپ، الله نىڭ نامى بىلەن قەسەم ئىچىپ، باشقىلارنى ئۆزىگە ئىشەندۈرۈپ مېلىنى ساتقان ئادەم؛ ئۈچىنچىسى، بىرەر خەلىپىگە پەقەت دۇنيالىقنى كۆزلەپلا بەيئەت قىلغان ھەمدە خەلىپە ئۇ ئادەمگە كۆزلىگەن مال-دۇنيادىن بەرسە ئۇنىڭغا ۋاپا قىلىدىغان، بەرمىسە ۋاپا قىلمايدىغان ئادەم»].[2]

٣- ئاڭلاش ۋە ئىتائەت قىلىشنىڭ پەرزلىكىدىن يەكۈنلەنگەن مەسىلىلەر

[1] «فەتھۇل بارى» 13 - جىلد 8 - بەت

[2] «مەجمۇئۇل فەتاۋا» 35- جىلد 16 -، 17 - بەتلەر

١ـ ئىتائەت قىلىش خۇش ياققان ھالەتتە پەرز بولماستىن، بەلكى خۇش ياقمىغان ھالەتتىمۇ پەرز. شۇنداق ئېيتىش مۇمكىنكى، ئىتائەتنىڭ چىنلىقىنى پەقەت خۇش ياقمىغان ھالەتتىلا ھەقىقىي سىنىغىلى بولىدۇ. بارچە ئادەم ئاسان، نەق پايدىسى تېگىدىغان ياكى كۆڭۈلگە ياقىدىغان ئىشلاردا ئىتائەت قىلىدۇ. كۆڭۈلگە ياقمايدىغان ئىشلاردا پەقەت راستچىل كىشىلەرلا ئىتائەت قىلىدۇ.

يەنە شۇنداق دېيىش مۇمكىنكى، تەبىئەتكە ياقمايدىغان ھالەتتىكى ئىتائەت، مۇئمىن بىلەن كۆپىنچە ۋاقىتتا خۇش ياققاندا ئىتائەت قىلىدىغان، خۇش ياقمىغاندا ئىتائەت قىلمايدىغان مۇناپىقنىڭ ئوتتۇرىسىنى ئايرىغۇچى پاسىل. بۇنىڭ دەلىللىرى:

- الله تائالانىڭ مۇنۇ سۆزى: **﴿لَوْ كَانَ عَرَضًا قَرِيبًا وَسَفَرًا قَاصِدًا لَاتَّبَعُوكَ وَلَكِنْ بَعُدَتْ عَلَيْهِمْ الشُّقَّةُ وَسَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَوْ اسْتَطَعْنَا لَخَرَجْنَا مَعَكُمْ يُهْلِكُونَ أَنفُسَهُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ﴾ ﴿ئەگەر (ئۇلارنىڭ دەۋەت قىلىنغىنى) ئاسان قولغا كېلىدىغان غەنىمەت ۋە (يىراق ئەمەس) ئوتتۇراھال سەپەر بولىدىغان بولسا، ئۇلار چوقۇم ساڭا ئەگىشىپ (غەنىمەت ئېلىش مەقسىتىدە) چىقاتتى. لېكىن، بۇ ئارىلىق ئۇلارغا يىراق بىلىندى. ئۇلار الله بىلەن قەسەم ئىچىپ: «ئەگەر چىقىشقا قادىر بولالىغان بولساق، ئەلۋەتتە سىلەر بىلەن بىللە چىقاتتۇق» دەيدۇ، ئۇلار (يالغان قەسەملىرى تۈپەيلىدىن) ئۆزلىرىنى ئۆزلىرى ھالاك قىلىدۇ. الله بىلىدۇكى، ئۇلار شەك ـ شۈبھىسىز يالغانچىلاردۇر﴾.**[1]

مانا بۇلار خۇش ياققان ھالەتتە (يەنى قولغا كەلتۈرۈش ئاسان، يېقىن بولغان غەنىمەتتە) ئىتائەت قىلىدۇكى، خۇش ياقمىغان ھالەتتە (يەنى مۇشەققەتلىك، يىراق سەپەردە) ئىتائەت قىلمايدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا ئۇرۇشقا چىقماسلىق ئۈچۈن ھەرخىل يالغان ـ ياۋىداق ئۆزرىلەر بىلەن باھانە كۆرسىتىدۇ.

مۇناپىق مانا مۇشۇنداق قىلىدۇ. ئەمىر ئۇنى تەبىئىتىگە ياقمايدىغان، مۇشەققەتلىك ئىشقا بۇيرۇسا، شۇ ئىشنى قىلماسلىق ئۈچۈن يالغان ئۆزرىلەرنى توقۇپ چىقىدۇ.

- الله تائالانىڭ مۇنۇ سۆزى: **﴿سَيَقُولُ الْمُخَلَّفُونَ إِذَا انطَلَقْتُمْ إِلَى مَغَانِمَ لِتَأْخُذُوهَا ذَرُونَا نَتَّبِعْكُمْ﴾ ﴿(ھۇدەيبىيىگە چىقماي) قېلىپ قالغانلار غەنىمەت ئېلىش ئۈچۈن چىققان ۋاقىتلىرىدا: «بىزمۇ سىلەر بىلەن چىقايلى» دەيدۇ﴾.**[2]

- يەنە الله تائالانىڭ مۇنۇ سۆزى: **﴿فَرِحَ الْمُخَلَّفُونَ بِمَقْعَدِهِمْ خِلَافَ رَسُولِ اللَّهِ وَكَرِهُوا أَنْ يُجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَقَالُوا لا تَنفِرُوا فِي الْحَرِّ قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ حَرًّا لَوْ كَانُوا يَفْقَهُونَ﴾ ﴿رەسۇلۇللاھقا خىلاپلىق قىلىپ (تەبۇك غازىتىغا چىقماي) قېلىپ قالغانلار (يەنى مۇناپىقلار) ئۆيلىرىدە بەخىرامان ئولتۇرغانلىقلىرى بىلەن خۇشال بولۇشتى، ئۇلار الله نىڭ يولىدا ماللىرى بىلەن، جانلىرى بىلەن جىھاد قىلىشنى ياقتۇرمىدى، ئۇلار (بىر ـ بىرىگە): «ئىسسىقتا چىقماڭلار» دېيىشتى. (ئى مۇھەممەد! ئۇلارغا) ئېيتقىنكى، «جەھەننەمنىڭ ئوتى تېخىمۇ قىززىقتۇر. ئەگەر ئۇلار چۈشىنىدىغان بولسا، (ئەلۋەتتە ئىسسىقتا رەسۇلۇللاھ بىلەن بىرگە چىقاتتى)»﴾**[3] بۇنىڭ دەلىلى.

---

[1] سۈرە تەۋبە 42ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى

[2] سۈرە فەتھ 15ـ ئايەت

[3] سۈرە تەۋبە 81ـ ئايەت

مەن شۇنداق قارايمەنكى، تەبىئەتكە ياقمايدىغان ئىشلار بىلەن مۇئمىنلەر سىنالغانلىقتىن، ئۇ ئىشلار مۇئمىنلەرگە رەھمەتتۇر، چۈنكى مۇئمىن مۇناپىقتىن شۇ ئىشلار بىلەن پەرقلىنىدۇ. تەبىئەتكە ياقمايدىغان ئىشلار كۈچەيگەندە مۇناپىقلارنىڭ ئەپتى ـ بەشىرىسى ئېچىلىپ قالىدۇ. ئۇھۇد ئۇرۇشى توغرىسىدا الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿وَمَا أَصَابَكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ فَبِإِذْنِ اللَّهِ وَلِيَعْلَمَ الْمُؤْمِنِينَ وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ نَافَقُوا﴾ ﴿ئىككى قوشۇن ئۇچراشقان كۈندە (يەنى مۇسۇلمانلار بىلەن مۇشرىكلار توقۇنۇشقان ئۇھۇد جېڭىدە) سىلەرگە كەلگەن مۇسىبەت الله نىڭ ئىرادىسى بىلەن كەلگەندۇر، بۇ ھەقىقىي مۇئمىنلەرنى بىلىش (يەنى ئايرىش) ئۈچۈندۇر﴾**.[1]

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿مَا كَانَ اللَّهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتَّى يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنْ الطَّيِّبِ﴾ ﴿الله يامانني (يەنى مۇناپىقنى) ياخشىدىن (يەنى مۇئمىندىن) ئايرىمىغۇچە مۇئمىنلەرنى (يەنى سىلەرنى) ھازىرقى پېتىڭلارچە قويمايدۇ﴾**.[2]

نىفاق بىر نەچچە تۈرلۈك سۈپەتلەرگە ئىگە بولۇپ بىر ـ بىرىدىن پەرقلىنىدۇ. بىر ئادەم خۇش ياقمىغان بىرەر ئىشتا ئۆزرىلىك بولماي تۇرۇپ ئىتائەت قىلماستىن ئولتۇرسا، ئۇ كىشىدە ئولتۇرۇپ قالغانلىق ئېتىبارى بىلەن مۇناپىقلىقتىن بىر خىسلەت بولغان بولىدۇ.

سىز ساھابە كىرام ﵃ لارنىڭ ئەمىرلەرگە ئىتائەت قىلىشتىكى ئۈلگىلىرىگە قاراپ بېقىڭ! ئىبنى كەسىر رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: [ئەبۇ بەكرى سىددىق ﵁ شامغا ئەسكەر ئەۋەتمەكچى بولغاندا، ئەرەب يېرىم ئارىلىنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىكى ئەمىرلەرنى يىغىشقا باشلىدى. ئەمرى ئىبنى ئاس قوزائە قەبىلىسىنىڭ (سەدىقە) ئىشلىرىغا مەسئۇل بولۇپ، ئۇنىڭ بىلەن بىرگە ۋەلىد ئىبنى ئۇقبە ﵁ ھەم بار ئىدى. ئەبۇ بەكرى ئەمرىگە شامغا جىھادقا چىقىش توغرۇلۇق مۇنداق خەت يازدى: {إني كنت قد رددتك على العمل الذي وَلاَّكَه رسول الله صلى الله عليه وسلم مرة وسَمَّاه لك أخرى، وقد أحببت أبا عبد الله أن أفرغك لما هو خير لك في حياتك ومعادك منه، إلا أن يكون الذي أنت فيه أحب إليك" فكتب إليه عمرو بن العاص: إني سهم من سهام الإسلام، وأنت عبد الله الرامي بها، والجامع لها، فانظر أشدها وأخشاها فَارْم بي فيها، وكتب إلى الوليد بن عقبة بمثل ذلك ورَدَّ عليه مثله} {مەن سېنى پەيغەمبەر ﷺ بىر قېتىم مەسئۇل قىلغان، يەنە بىر قېتىم ساڭا خاس قىلىپ نامىڭنى تىلغا ئالغان بىر خىزمەتكە قايتۇرغان ئىدىم. ئى ئابدۇللاھنىڭ دادىسى! مەن سېنى ھاياتىڭدا ۋە ئاخىرەتلىكىڭدە ئۇنىڭدىنمۇ ياخشىراق بولغان بىر خىزمەتكە بوشاتماقچى، لېكىن سەن قىلىۋاتقان خىزمەت ساڭا سۆيۈملۈكرەك بولۇشى مۇمكىن.

ئەمرى ئىبنى ئاس ئەبۇ بەكرىگە جاۋابەن مۇنداق خەت يازدى: ھەقىقەتەن مەن ئىسلام ئوقلىرىدىن بىر ئوق، سەن الله نىڭ ئۇ ئوقلارنى ئاتقۇچى ۋە يىغىۋالغۇچى بەندىسى. سەن ئۇ ئوقلارنىڭ كۈچلۈكرەكى ۋە تەقۋادارراقىغا قاراپ مېنى ئۇنىڭ قاتارىدا ئاتقىن.

ۋەلىد ئىبنى ئۇقبەگىمۇ شۇنداق خەت يازغان ئۇمۇ ئوخشاشلا جاۋاب قايتۇرغان ئىدى}.[3]

---

[1] سۈرە ئال ئىمران 166 ـ ئايەت

[2] سۈرە ئال ئىمران 179 ـ ئايەت

[3] «ئەلبىدايە ۋەننىھايە» 7 ـ جىلد 2 ـ ، 3 ـ بەتلەر

ئۆمەر ئىبنى خەتتاب ﵁ خىلافەت تەختىگە چىققاندا، خالىد ئىبنى ۋەلىد ﵁ نى ئەسكەر باشلىقلىق ھوقۇقىدىن ئېلىپ تاشلاپ، ئەبۇ ئۇبەيدە ﵁ غا مۇنداق دەپ خەت يازىدۇ: {فَانْزَع عمامَتَه عن رأسه وقَاسِمْه مَالَه نصفين} {سەن ئۇنىڭ بېشىدىن سەللىسىنى تارتىپ ئال، ئۇنىڭ نەرسىلىرىنى ئىككىگە بۆلۈپ تەقسىم قىل!}[1]

ئىبنى كەسىر مۇنداق دەيدۇ: [ئەبۇ ئۇبەيدە ئۇنىڭ نەرسىلىرىنى تەقسىم قىلدى. ھەتتا، ئىككى كەشىنىڭ بىرىنى ئۆزى ئېلىپ، يەنە بىرىنى ئۇنىڭغا قالدۇردى. خالىد: ‹ئەمىيرۇل مۇئمىنىنىڭ سۆزىنى ئاڭلايمەن ۋە ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلىمەن› دەيتتى].[2]

٢ـ ئىتائەت قىلىش قىيىنچىلىق ۋە ئاسانچىلىق ھالەتتە پەرز.

ئىبنى ھەجەر بۇ سۆزنىڭ شەرھىسىدە مۇنداق دەيدۇ: [يەنى مۇسۇلمان الله نىڭ يولىدا نامراتلىق ۋە بايلىق ھالەتتە خەير-ئېھسان قىلىشى كېرەك].

بۇ سۆزنى مۇنداق تەپسىر قىلىشقىمۇ بولىدۇ ـــ ئەسكەرلەرنىڭ تۇرمۇش پۇلى قىس ۋە كەڭرى ھالەتتىمۇ مۇسۇلماننىڭ ئۈستىگە ئىتائەت قىلىش پەرز. تەبۇك ئۇرۇشىدا ئەھۋال شۇنداق بولغان ئىدى، بىر خورمىنى ئىككى ساھابە بۆلۈشۈپ يەيتتى.

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالأَنصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ﴾** **﴿الله ھەقىقەتەن پەيغەمبەرنىڭ ۋە ئۇنىڭغا قىيىنچىلىق پەيتىدە ئەگەشكەن مۇھاجىرلار ۋە ئەنسارلارنىڭ تەۋبىسىنى قوبۇل قىلدى﴾**.[3]

ئۇبادە ﵁ نىڭ رىۋايەت قىلغان: «قىيىنچىلىق ۋە ئاسانچىلىق ھالەتلىرىمىزدىمۇ» دېگەن ھەدىسىدە ۋە ئەبۇ ھۇرەيرە ﵁ نىڭ رىۋايەت قىلغان: «قىيىنچىلىق ۋە ئاسانچىلىق ھالىتىڭدە» دېگەن ھەدىسىدە، قىيىنچىلىقنى ئاسانچىلىقتىن ئىلگىرى بايان قىلىشنىڭ سىرى شۇ بولۇشى مۇمكىنكى، جابىر ئىبنى ئابدۇللاھ ﵁ نىڭ: {پەيغەمبەر ﷺ نىڭ زامانىسىدا قايسىمىزنىڭ ئىككى كىيىمى بار ئىدى؟}[4] دېگىنىدەك، ئۇ زاماندا ساھابىلەرنىڭ ھاياتىدا قىيىنچىلىق كۆپ ئىدى.

ئەبۇ ھۇرەيرە ﵁ مۇنداق دەيدۇ: {رَأَيْتُ سَبْعِينَ مِنْ أَصْحَابِ الصُّفَّةِ مَا مِنْهُمْ رَجُلٌ عَلَيْهِ رِدَاءٌ إِمَّا إِزَارٌ وَإِمَّا كِسَاءٌ قَدْ رَبَطُوا فِي أَعْنَاقِهِمْ فَمِنْهَا مَا يَبْلُغُ نِصْفَ السَّاقَيْنِ وَمِنْهَا مَا يَبْلُغُ الْكَعْبَيْنِ فَيَجْمَعُهُ بِيَدِهِ كَرَاهِيَةَ أَنْ تُرَى عَوْرَتُهُ} {مەن ئەھلى سۇففەدىن يەتمىش كىشىنى كۆردۈم، ئۇلاردىن ئۇچىسىغا تون كىيگەن بىرەر كىشى يوق ئىدى. ئۇلارنىڭ ئۇچىسىغا كىيىۋالغىنى پەقەت بىرلا ئىشتان ياكى بوينىغا چىگىۋالىدىغان بىرەر پارچە رەختتىن ئىبارەت بولۇپ، ئۇنىڭ ئۇزۇنلۇقى بەزىلىرىنىڭ پاچىقىنىڭ يېرىمىغا يەتسە، بەزىلىرىنىڭ ھوشۇقىغىچە كېلەتتى. ئۇلار ئەۋرەتلىرىنىڭ ئېچىلىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ قولى بىلەن يىغىپ تۇتۇۋالاتتى}.[5]

---

[1] «ئەلبىدايە ۋەننىھايە» 7ـ جىلد 23ـ بەت

[2] «ئەلبىدايە ۋەننىھايە» 7ـ جىلد 18ـ، 19ـ بەتلەر

[3] سۈرە تەۋبە 117ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى

[4] بۇخارى رىۋايىتى 352ـ ھەدىس

[5] بۇخارى رىۋايىتى

ئىبنى ھەجەر مۇنداق دەيدۇ: [بۇنىڭ خۇلاسىسى شۇكى، ئۇلارنىڭ ھېچبىرىنىڭ ئىككى كىيىمى يوق ئىدى].[1]

ئىمام بۇخارى ئابدۇللاھ ئىبنى ئەبى ئەۋفا ﷺ دىن رىۋايەت قىلىدۇ، ئۇ مۇنداق دەيدۇ: {غَزَوْنَا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَبْعَ غَزَوَاتٍ أَوْ سِتًّا كُنَّا نَأْكُلُ مَعَهُ الْجَرَادَ} {بىز پەيغەمبەر ﷺ بىلەن يەتتە ياكى ئالتە قېتىم ئۇرۇشنى بىللە قىلدۇق، پەيغەمبەر ﷺ بىلەن بىللە چېكەتكە يەيتتۇق}.

فۇزالە ئىبنى ئۇبەيدتىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا صَلَّى بِالنَّاسِ يَخِرُّ رِجَالٌ مِنْ قَامَتِهِمْ فِي الصَّلَاةِ مِنْ الْخَصَاصَةِ وَهُمْ أَصْحَابُ الصُّفَّةِ حَتَّى يَقُولَ الْأَعْرَابُ هَؤُلَاءِ مَجَانِينُ فَإِذَا صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ انْصَرَفَ إِلَيْهِمْ فَقَالَ لَوْ تَعْلَمُونَ مَا لَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ لَأَحْبَبْتُمْ أَنْ تَزْدَادُوا فَاقَةً وَحَاجَةً» پەيغەمبەر ﷺ كىشىلەرگە نامازئوقۇپ بەرسە، نۇرغۇن كىشىلەر قىيامدا تۇرغان يېرىدە ئاچلىقتىن يىقىلىپ چۈشەتتى، بۇ كىشىلەر ‹ئەھلى سۇففە› دەپ ئاتىلىدىغان بولۇپ، سەھرالىق ئەرەبلەر ئۇلارنى: ‹بۇلار ساراڭلار ئىكەن› دەپ قالاتتى. ئەگەر پەيغەمبەر ﷺ نامازنى ئوقۇپ بولسا، ئۇلار تەرەپكە قاراپ: «ئەگەر الله نىڭ دەرگاھىدا سىلەر ئۈچۈن تەييارلانغان ئەجىر ۋە ساۋابنى بىلسەڭلار ئىدىڭلار، تېخىمۇ ئاچلىق ۋە موھتاجلىقنى ياقتۇرغان بولاتتىڭلار» دەيتتى.[2]

ئىمام بۇخارى ئەبۇ ھۇرەيرە ﷺ نىڭ ئۆزى توغرۇلۇق ھېكايە قىلىپ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: {لَقَدْ رَأَيْتُنِي وَإِنِّي لَأَخِرُّ فِيمَا بَيْنَ مِنْبَرِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى حُجْرَةِ عَائِشَةَ مَغْشِيًّا عَلَيَّ فَيَجِيءُ الْجَائِي فَيَضَعُ رِجْلَهُ عَلَى عُنُقِي وَيُرَى أَنِّي مَجْنُونٌ وَمَا بِي مِنْ جُنُونٍ مَا بِي إِلَّا الْجُوعُ } {مەن پەيغەمبەر ﷺ نىڭ مۇنبىرىدىن ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ ھوجرىسى ئارىلىقىدىكى جايدا ھوشسىزلىنىپ يېقىلىپ چۈشتۈم. بىرسى كېلىپ مېنى ‹ساراڭ ئوخشايدۇ› دەپ پۇتىنى گەدىنىمگە قويدى. ئەمەلىيەتتە مەن پەقەت ئاچلىقتىن ھوشۇمدىن كەتكەن ئىدىم}.[1]

ئىمام بۇخارى ۋە ئىمام مۇسلىم ئەبۇ بۇردەنىڭ دادىسى ئەبۇ مۇسا ئەشئەرى ﷺ نىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: {خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي غَزْوَةٍ وَنَحْنُ سِتَّةُ نَفَرٍ بَيْنَنَا بَعِيرٌ نَعْتَقِبُهُ فَنَقِبَتْ أَقْدَامُنَا وَنَقِبَتْ قَدَمَايَ وَسَقَطَتْ أَظْفَارِي وَكُنَّا نَلُفُّ عَلَى أَرْجُلِنَا الْخِرَقَ فَسُمِّيَتْ غَزْوَةَ ذَاتِ الرِّقَاعِ لِمَا كُنَّا نَعْصِبُ مِنْ الْخِرَقِ عَلَى أَرْجُلِنَا} {بىز پەيغەمبەر ﷺ بىلەن بىر غازاتقا بىرگە چىقتۇق. بىز ئالتە كىشى بولۇپ، ئارىمىزدا بىر تۆگە بار ئىدى، ئۇنىڭغا نۆۋەتلىشىپ مىنەتتۇق. تاپانلىرىمىز تېشىلىپ كەتكەن بولۇپ، مېنىڭمۇ تاپىنىم تېشىلىپ، تىرناقلىرىم چۈشۈپ كەتكەن ئىدى. بىز پۇتلىرىمىزنى لاتىلار بىلەن تېڭىۋالاتتۇق، شۇڭا ئۇ غازات ‹لاتىلار غازىتى› دەپ ئاتالغان ئىدى}.

ئەبۇ بۇردە مۇنداق دەيدۇ: {فَحَدَّثَ أَبُو مُوسَى بِهَذَا الْحَدِيثِ ثُمَّ كَرِهَ ذَلِكَ قَالَ كَأَنَّهُ كَرِهَ أَنْ يَكُونَ شَيْئًا مِنْ عَمَلِهِ أَفْشَاهُ} {ئەبۇ مۇسا بۇ ھەدىسنى سۆزلەپ بولۇپ، ئۆزىنىڭ قىلغان ئەملىدىن بىر نەرسىنى ئاشكارا قىلىپ قويغانلىقىنى ياقتۇرمىغاندەك بولدى}.

[1] «فەتھۇل بارى» 1 ـ جىلد 536 ـ بەت

[2] تىرمىزى رىۋايىتى

ئىمام نەۋەۋى بۇ ھەدىسنى ئىزاھلاپ مۇنداق دەيدۇ: [بۇ ھەدىستىن ياخشى ئەمەللەرنى شۇنداقلا، بەندىنىڭ تائەت-ئىبادىتىدە چەككەن مۇشەققەتلەرنى يوشۇرۇشىنىڭ مۇستەھەب ئىكەنلىكىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ. ئۇنىڭدىن بىرەر نەرسىنى پەقەت شۇ نەرسىنىڭ ھۆكمىنى بايان قىلىش ۋە شۇ ئىشتا ئۇ كىشىگە ئەگىشىشنى ئۇختۇرۇپ قويۇشتەك بىرەر مەنپەئەتنى كۆزلەپ ئاشكارا قىلىشقا بولىدۇ. سەلەفلەرنىڭ مۇشۇنداق كەلگەن خەۋەرلىرى ئاشۇ مەنپەئەتنىڭ جۈملىسىدىن دەپ قارىلىدۇ].[2]

بۇ ھەقتە، بىزگە ئۇلارنىڭ جاھىلىيەت ۋاقتىدا نامراتلىقنىڭ قاتتىقلىقى يۈزىسىدىن ئۆزى بىلەن تاماق يېيىشىدىن قورقۇپ بالىلىرىنى ئۆلتۈرۈۋېتىدىغانلىقى كۇپايە قىلىدۇ. الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿وَلا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ مِنْ إِمْلاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ﴾ ﴿نامراتلىقتىن قورقۇپ بالىلىرىڭلارنى ئۆلتۈرمەڭلار، بىز ئۇلارغا ۋە سىلەرگە رىزىق بېرىمىز﴾**.[3]

٣- ئاڭلاش ۋە ئىتائەت قىلىش، گەرچە ئەمىر بەزى شەرئىي خاتالىقلارنى سادىر قىلغان تەقدىردىمۇ پەرز. سىز ئۇنىڭغا تائەت-ئىبادەتكە دائىر ئىشلاردا ئىتائەت قىلىسىز، خاتالىقىدا ئەگەشمەيسىز. بۇنىڭدىن مەقسەت، ئەمىرنىڭ بەزى خاتالىقلارغا چۈشۈپ قېلىشى، ئۇنىڭغا قارشى چىقىشنى ۋە ئۇنىڭ ئەمىرلىكىدىن قول ئۈزۈپ چىقىشقا ھەرىكەت قىلىشنى ئاقلىيالمايدۇ. ھەرقانداق ئادەم بالىسى خاتالىشىدۇ. ئەڭ توغرىسى، ئۇنىڭغا الله نىڭ تائەت-ئىبادىتىدە ئىتائەت قىلىسىز، گۇناھ-مەئسىيەتكە دائىر ئىشلاردا باش تارتىسىز. ئۇنى ياخشىلىققا بۇيرۇيسىز، يامانلىقتىن توسىسىز.

مۇشۇنداق بەزى خاتالىقلار پەيغەمبەر ﷺ نىڭ زامانىسىدىكى بەزى قوماندانلاردىن سادىر بولغان ئىدى. خالىد ئىبنى ۋەلىدنىڭ ئەسكەرلىرىگە بەنى جەزىمە ئەسىرلىرىنى ئۆلتۈرۈشكە بۇيرۇق بەرگەن ۋاقىتتىكى سادىر قىلغان خاتالىقى ھەم شۇنىڭ جۈملىسىدىن. بۇ چاغدا ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرى ئۆلتۈرۈشتىن باش تارتتى. پەيغەمبەر ﷺ بۇنى بىلگەن ۋاقىتتا: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَبْرَأُ إِلَيْكَ مِمَّا صَنَعَ خَالِدٌ مَرَّتَيْنِ» «ئى الله ! مەن خالىدنىڭ قىلغان ئىشىدىن بىزار» دەپ ئىككى قېتىم تەكرارلىدى.[4]

شۇنداق تۇرۇقلۇق، پەيغەمبەر ﷺ خالىدنى، خاتالىشىپمۇ قالىدىغان مۇجتەھىد بولسىمۇ قابىلىيەتلىك بولغانلىقتىن، ئۇنى غازاتلاردا قوماندان قىلىپ تەيىنلىگەن ئىدى.

بۇنى ئىبنى تەيمىييە تەپسىلىي بايان قىلغان بولۇپ، مەن ئىلگىرى تۆتىنچى بابتا بۇ ھەقتە توختالدىم.

ئابدۇللاھ ئىبنى ھۇزافەنىڭ قول ئاستىدىكى كىشىلەرنى ئوت يېقىشقا ۋە ئۇنىڭغا كىرىشكە بۇيرۇغانلىقى يەنە شۇ خاتالىقلارنىڭ جۈملىسىدىندۇر. ئۇنىڭ ھەمراھلىرى بۇنىڭدىن باش تارتقان

---

[1] «سەھىھۇل بۇخارى» 7324- ھەدىس

[2] «سەھىھ مۇسلىم شەرھۇن نەۋەۋىي» 12- جىلد 197-، 198- بەتلەر

[3] سۈرە ئەنئام 151- ئايەتنىڭ بىر قىسمى

[4] بۇخارى رىۋايىتى، 7189- ھەدىس

بولۇپ، بۇ خەۋەر پەيغەمبەر ﷺ گە يەتكەندە، ئۇ مۇنداق دېدى: «إِنَّمَا الطَّاعَةُ فِي الْمَعْرُوفِ» «ئىتائەت قىلىش پەقەت ياخشىلىقتىلا بولىدۇ».[1]

٤ـ ئىتائەت قىلىش، گەرچە ئەمىر بەزى كىشىلەرنىڭ ھەققىنى بەرمىگەن ياكى نەپسانىيەتچىلىك قىلىپ بىرەر نەرسىنى ئۇلارغا بەرمەي ئېلىۋالغان تەقدىردىمۇ پەرز. بۇنىڭ ئىزاھاتى يۇقىرىدا ئۆتتى. ئېغىر زىياننىڭ ئالدى يېنىك زىيان ئارقىلىق ئېلىنىدىغانلىقىنىڭ بايانى ھەم ئىلگىرى سۆزلىنىپ ئۆتتى.

يەنە بەزىدە نەپسانىيەتچىلىك بولمىغان ئىشتىمۇ «نەپسانىيەتچىلىك بار» دەپ گۇمان قىلىپ قېلىنىشى مۇمكىن. بۇمۇ شەرىئەتنىڭ يەنە بىر قائىدىسىگە ئۇيغۇن كېلىدۇ، يەنى (بۆلۈنۈش ۋە ئىختىلاپتىن ئىبارەت) چوڭ زىياننى يوق قىلىش ئۈچۈن، (بەرمەسلىك ۋە نەپسانىيەتچىلىكتىن ئىبارەت) كىچىك زىيانغا سەۋر قىلىنىدۇ.[2]

ئۇبادە ئىبنى سامىت رضي الله عنه دىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: «اِسْمَعْ وَأَطِعْ فِي عُسْرِكَ وَيُسْرِكَ وَمَنْشَطِكَ وَمَكْرَهِكَ وَأَثَرَةٍ عَلَيْكَ وَإِنْ أَكَلُوا مَالَكَ وَضَرَبُوا ظَهْرَكَ» «قىيىنچىلىق ۋە ئاسانچىلىق ۋاقىتلىرىڭدا، خۇش ياققان ۋە خۇش ياقمىغان ھالىتىڭدە، ئىش ئۈستىدىكىلەر ساڭا ھەققىڭنى بەرمەستىن شەخسىيەتچىلىك قىلغان ھالەتتىمۇ، مېلىڭنى يەۋالغان ۋە ئۇچاڭغا ئۇرغان تەقدىردىمۇ، ئۇلارنىڭ سۆزىنى ئاڭلىغىن ۋە ئەمرىگە ئىتائەت قىلغىن».[3]

«ئەقىدەتۇت تاھاۋىييە»نىڭ ئاپتورى مۇنداق دەيدۇ: [بىز خەلىپە ۋە ئىش ئۈستىدىكىلىرىمىزگە، گەرچە ئۇلار زۇلۇم قىلسىمۇ، قارشى چىقىشنى ‹توغرا› دەپ قارىمايمىز. ئۇلارغا بەد دۇئا قىلمايمىز، ئۇلارغا بولغان ئىتائەتتىن باش تارتمايمىز. ئۇلار گۇناھ ـ مەئسىيەتلەرگە بۇيرۇمىسىلا، ئۇلارغا ئىتائەت قىلىشنى: ‹الله قا ئىتائەت قىلغانلىقنىڭ جۈملىسىدىن› دەپ قارايمىز. ئۇلارغا ياخشىلىق ۋە خاتىرجەملىك تىلەپ دۇئا قىلىمىز].[4]

٥ـ قاچانىكى ئەمىر باش ئەمىرنىڭ ئۇنى ئەمىر قىلىپ تەيىنلىشى ياكى ئەگەشگۈچىلىرىنىڭ ئۇنى تاللاپ قانۇنىي يول بىلەن سايلىشى ئارقىلىق تۇرغۇزۇلغان بولسا، گەرچە ئەمىرنىڭ يۈز ـ ئابرۇيى تۆۋەن ۋە نەسەبى ئاددىي، كۆرۈنۈشى سەت ياكى يېشى كىچىك بولسىمۇ، ئاڭلاش ۋە ئىتائەت قىلىش پەرز. بۇنىڭ دەلىلى: «اِسْمَعُوا وَأَطِيعُوا وَإِنْ اسْتُعْمِلَ عَلَيْكُمْ عَبْدٌ حَبَشِيٌّ كَأَنَّ رَأْسَهُ زَبِيبَةٌ» «گەرچە سىلەرگە بېشى قۇرۇق ئۈزۈمگە ئوخشاش بىر نېگىر قۇل مەسئۇل قىلىنسىمۇ، ئاڭلاڭلار ۋە ئىتائەت قىلىڭلار»[1] دېگەن ھەدىستۇر.

٦ـ گەرچە ئەمىر پۇقرالىرىغا دىنىي جەھەتتە غەيرىي ئەۋزەل بىر ئىشنى سىياسەت قىلىپ بەرگەن تەقدىردىمۇ، ئاڭلاش ۋە ئىتائەت قىلىش پەرز. مەن بۇنى تۆتىنچى بابتا تەپسىلىي بايان قىلدىم.

قاچانىكى، غەيرىي ئەۋزەل ئىشنى قىلىشتا ئومۇمنىڭ مەنپەئەتى بولسا، بەندە ئۇ غەيرىي ئەۋزەل ئىشنى قىلىش بىلەن گۇناھ ـ مەئسىيەت سادىر قىلغان بولمايدۇ، پەقەت ئەجرى ۋە مۇكاپاتى ئازراق

---

[1] بۇخارى رىۋايىتى

[2] شەيخ ئەھمەد زەرقانىڭ «ئەلقەۋائىدۇل فىقھىييە» ناملىق كىتابى ٢٥ـ بەتتىن ٢٨ـ بەتكىچە ۋە ١٤٣ـ بەتتىن ١٤٩ـ بەتكىچە

[3] ئىبنى ئەبى ئاسىم رىۋايىتى، بۇ ھەدىسنى ئەلبانى «سەھىھ» دەپ قارىغان.

[4] «ئەقىدەتۇت تاھاۋىييە»نىڭ شەرھىسى 428ـ بەت

ئىشنى قىلغان بولىدۇ. پۇقرالارنىڭ ئۆزىنى پەرزكار ساناپ، ئەجىر ۋە مۇكاپاتنىڭ كۆپرەك بولۇشىغا قىزىقىپ: ‹ئەۋزەل ئىشنى قىلىمەن› دەپ ئەمىر بىلەن قارشىلىشىشى دۇرۇس ئەمەس. فىقھىشۇناسلىق قائىدىسىدە مۇنداق دېيىلىدۇ: «بۇزۇقچىلىقلارنى چېكىندۈرۈش مەنپەئەتلەرنى قولغا كەلتۈرۈشتىن ئىلگىرى قىلىنىدۇ».

بەزىدە، ئىبنى ئۆمەر ﷺ نىڭ مىنادا ئىمام بىلەن نامازغا ئوقۇسا تۆت رەكئەت ئوقۇپ، يالغۇز ئوقۇسا قەسىر قىلغىنىغا ئوخشاش، ئادەتتىكى بىر پۇقرانىڭ ئۆزىگە مۇناسىۋەتلىك ئىشتا ئەۋزەل ئىشنى قىلىشى دۇرۇس.[2]

٤ـ ئەمىرنىڭ ئىتائىتىگە كىرىپ كېتىدىغان ئىشلار

١. نامازنى قەسىر ئوقۇش ياكى پۈتۈن ئوقۇش، جۇغلاپ ئوقۇش ياكى جۇغلىماي ئوقۇشقا ئوخشىغان ئىجتىھادي ئىشلاردا ئەمىرنىڭ پىكرىگە ئەگىشىش.

ئەگەر ئەمىرگە فىقھى مەسىلە قىيىن كەلسە، يېنىدىكى ئەڭ ئەۋزەل ئەھلى ئىلىملەردىن سورىشى لازىم. مۇشۇ ھەقتە ئەمىرنىڭ پىكرىگە قوشۇلۇشنىڭ دەلىلى الله تائالانىڭ: **﴿أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُوْلِي الأَمْرِ مِنْكُمْ﴾** ﴿**ئى مۇئمىنلەر! الله قا، پەيغەمبەرگە ۋە ئۆزۈڭلاردىن بولغان ئىش ئۈستىدىكىلەرگە ئىتائەت قىلىڭلار**﴾[3] دېگەن سۆزىدۇر.

«ئەقىدەتۈت تاھاۋىيە»گە شەرھى يازغان ئالىم مۇنداق دەيدۇ: [قۇرئان ۋە ھەدىستىكى دەلىللەر ھەمدە سەلەف ـ سالىھلارنىڭ ئىتتىپاقى شۇكى، ئەمىر، نامازغا ئىمامى، ھاكىم، جەڭ قوماندانى ۋە سەدىقە ئەمەلدارى قاتارلىقلارغا ئىجتىھادي ئورۇنلاردا ئىتائەت قىلىنىدۇ. ئەمىرنىڭ ئىجتىھادي ئىشلاردا قول ئاستىدىكىلەرگە ئىتائەت قىلىشى پەرز بولماستىن، بەلكى ئۇلارنىڭ ئەمىرگە ئىتائەت قىلىشى ۋە ئۇنىڭ پىكرىنى دەپ ئۆز پىكرىدىن ۋاز كېچىشى پەرز. چۈنكى، جامائەت ۋە ئىتتىپاقلىقنىڭ مەنپەئەتى، ئۇششاق مەسىلىلەرنى دەپ بۆلۈنۈش ۋە ئىختىلاپ پەيدا قىلىشنىڭ زىيىنىدىن نەچچە ھەسسە ئۈستۈن].[4]

مەن تۆتىنچى بابتا «غەيرىي ئەۋزەل ئىشنى سىياسەت قىلىش» دېگەن تېمىدا ئىبنى ئۆمەر ﷺ ۋە ئىبنى مەسئۇد ﷺ نىڭ، ئۇلارنىڭ سۈننەتكە ئېسىلىشتا شۇنچە مۇستەھكەملىكىگە قارىماستىن، پەيغەمبەر ﷺ نىڭ ۋە ئۇ زاتتىن كېيىنكى ئىككى خەلىپىنىڭ سۈننىتىگە خىلاپ ھالدا، نامازنى مىنادا پۈتۈن ئوقۇش توغرىسىدا ئەمىرۇلمۇئمىنىن ئوسمان ئىبنى ئەففان ﷺ نىڭ ئىجتىھادىغا قانداق ئەگەشكەنلىكىنى زىكرى قىلغان ئىدىم. چۈنكى، ئۇلارنىڭ نەزىرىدە قارار ئالغان ھەقىقەت ئەمىرنىڭ ئىجتىھادىغا بويسۇنۇشتۇر، الله ئۇلارنىڭ ھەممىسىدىن رازى بولسۇن.

٢. بىردەكلىكنى ساقلاش ئۈچۈن، مۇباھ ۋە پەننىي ئىشلارنى ئەمىرنىڭ پىكىر ۋە تەدبىرىگە تاپشۇرۇش. بۇنىڭ دەلىلى الله تائالانىڭ مۇنۇ سۆزىدۇر: **﴿وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَى أُوْلِي الأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ﴾** ﴿**ئەگەر ئۇنى پەيغەمبەرگە ۋە ئۇلار (يەنى مۇئمىنلەر)نىڭ ئىچىدىكى ئىش ئۈستىدىكىلەرگە**

---

[1] بۇخارى رىۋايىتى

[2] مۇسلىم رىۋايىتى

[3] سۈرە نىساۋ 59ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى

[4] «ئەقىدەتۈت تاھاۋىيە»نىڭ شەرھىسى 424ـ بەت

مەلۇم قىلسا، (شۇ) خەۋەرنى چىقارغۇچىلار ئۇنى (يەنى شۇ خەۋەرنىڭ ھەقىقىي ئەھۋالىنى) ئۇلاردىن ئەلۋەتتە بىلىۋالاتتى﴾.[1]

بۇنىڭ مىسالى، ئەمرى ئىبنى ئاس ﵁ دىن رىۋايەت قىلىنغان مۇنۇ ئەسەردۇر: {أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا بَعَثَهُ إِلَى غَزْوَةِ ذَاتِ السَّلَاسِلِ مَنَعَ النَّاسَ أَنْ يُوقِدُوا نَارًا ثَلَاثًا، قَالَ : فَكَلَّمَ النَّاسُ أَبَا بَكْرٍ قَالُوا : كَلِّمْهُ لَنَا، فَأَتَاهُ قَالَ: قَدْ أَرْسَلُوكَ إِلَيَّ، لَا يُوقِدُ أَحَدٌ نَارًا إِلَّا أَلْقَيْتُهُ فِيهَا ثُمَّ لَقُوا الْعَدُوَّ فَهَزَمُوهُمْ، فَلَمْ يَدَعْهُمْ يَطْلُبُوا الْعَدُوَّ فَلَمَّا رَجَعُوا إِلَى رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخْبَرُوهُ الْخَبَرَ وَشَكَوْا إِلَيْهِ فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللهِ كَانُوا قَلِيلًا فَكَرِهْتُ أَنْ يَطْلُبُوا الْعَدُوَّ وَخِفْتُ أَنْ يَكُونَ لَهُمْ مَادَّةٌ فَيَعْطِفُونَ عَلَيْهِمْ، فَحَمِدَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمْرَهُ. وَفِي رِوَايَةٍ : فَقَالَ عَمْرٌو: نَهَيْتُهُمْ أَنْ يُوقِدُوا نَارًا خَشْيَةَ أَنْ يَرَى الْعَدُوُّ قِلَّتَهُمْ} {پەيغەمبەر ﷺ ئۇنى زاتىس سەلاسىل غازىتىغا ئەمىر قىلىپ ئەۋەتكەندە، ئۇ كىشىلەرنى ئوت قالاشتىن ئۈچ قېتىم توستى. كىشىلەر ئەبۇ بەكرىگە مۇنداق دېدى: سەن ئۇنىڭغا ئېيتقىن، بىزگە ئوت ياققىلى ئىجازەت بەرسۇن. ئەبۇ بەكرى ئەمرىنىڭ قېشىغا كەلگەندە، ئەمرى ئۇنىڭغا: ئۇلار سېنى مېنىڭ قېشىمغا ئارىغا چۈشۈش ئۈچۈن ئەۋەتىپتۇ. كىمدە كىم ئوت ياقىدىكەن، مەن ئۇنى ئوتقا تاشلايمەن، دېدى.

كېيىن ئۇلار دۈشمەن بىلەن ئۇچرىشىپ، ئۇلارنى مەغلۇپ قىلدى، ئەمرى دۈشمەننى قوغلاپ بارغىلى قويمىدى. ئۇلار پەيغەمبەر ﷺ نىڭ قېشىغا قايتىپ كەلگەندە، ئۇنىڭغا بولغان ئىشلارنى خەۋەر قىلىپ شىكايەت قىلدى. ئەمرى مۇنداق دېدى: ئى الله نىڭ ئەلچىسى! ئۇلار ئاز ئىدى، شۇڭا مەن ئۇلارنىڭ دۈشمەننى قوغلاپ بېرىشىنى ياقتۇرمىدىم ھەم دۈشمەننىڭ ئارقا سەپ قوشۇنى بولۇپ قېلىپ، ئۇلارغا قارشى ھۇجۇم قىلىشىدىن ئەنسىرىدىم. رەسۇلۇللاھ ﷺ ئۇنىڭ بۇ ئىشىنى ماختىدى. يەنە بىر رىۋايەتتە، ئەمرى مۇنداق دېدى: مەن ئۇلارنىڭ ئازلىقىنى دۈشمەننىڭ كۆرۈپ قېلىشىدىن قورقۇپ ئۇلارنى ئوت يېقىشتىن توستۇم}.[2]

مانا بۇ ھەدىستىن مەنپەئەتنى كۆزلەپ، ئۇنىڭغا نىسبەتەن غەيرىي ئەۋزەل بولغان ئەمرى ﵁ دەك كىشىنى ئەبۇ بەكرى ﵁ دەك ياخشىراق كىشىلەر ئۈستىگە ئەمىر قىلىپ تەيىنلەشنىڭ دۇرۇس ئىكەنلىكىنى بىلىۋالغىلى بولىدۇ.

بۇ ھەدىستىن يەنە ئەسكەرلەر ئۆز قوماندانلىرى ئۈستىدىن باش ئەمىرگە ئەرز-شىكايەت قىلسا بولىدىغانلىقىنى كۆرىۋالغىلى بولىدۇ. يەنە بۇ ھەدىستىن ئوت يېقىشقا ئوخشاش مۇباھ ئىشلاردا ئەمىرگە ئىتائەت قىلىشنىڭ پەرز ئىكەنلىكىنى ۋە دۈشمەنگە ياردەمچى قوشۇن كېلىپ قېلىشتىن ئەنسىرەپ قاچقان دۈشمەننى قوغلاشتىن توسقانغا ئوخشاش، گەرچە ئەمىرنىڭ قىلغان ئىشى زاھىرەن پايدىسىز ياكى مۇھىم ئەمەس كۆرۈنسىمۇ، ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلىشنىڭ پەرزلىكىنى بىلىۋالالايمىز.

٣. ھەربىر قېرىنداشنىڭ ئەمىر تەرەپتىن بۇيرۇلغان خىزمەتنى گەرچە ياقتۇرمىسىمۇ قوبۇل قىلىشى، الله يولىدىكى خىزمىتى ئاددىي ۋە كۆزگە ئېلىنمايدىغان بولسىمۇ ئۇنى يامان كۆرمەسلىكى، ئەمىرگە ئىتائەت قىلغانلىقنىڭ جۈملىسىدىن ھېسابلىنىدۇ. بۇ ھەقتە ئەبۇ ھۇرەيرە ﵁ پەيغەمبەر ﷺ نىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلغان: «طُوبَى لِعَبْدٍ آخِذٍ بِعِنَانِ فَرَسِهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَشْعَثَ رَأْسُهُ مُغْبَرَّةٍ

[1] سۈرە نىسائ 83- ئايەتنىڭ بىر قىسمى

[2] تەبرانى رىۋايىتى

قَدَمَاهُ إِنْ كَانَ فِي الْحِرَاسَةِ كَانَ فِي الْحِرَاسَةِ وَإِنْ كَانَ فِي السَّاقَةِ كَانَ فِي السَّاقَةِ» «قاراۋۇللۇققا قويۇلسا، ئۇنى بېجىرىدىغان، ئارقا سەپكە قويۇلسا، ئۇنىڭدا تۇرىدىغان، الله يولىدا ئېتىنىڭ تىزگىنىنى تۇتقۇچى، بېشى چۇۋۇلغان، تاپىنى توپىغا مىلەنگەن بەندىگە خۇش مۇبارەك بولسۇن».[1]

مانا بۇ بەندە، ئەمىرى قاراۋۇللۇقتا قويسا ياكى قوشۇننىڭ ئارقا سېپىگە ئورۇنلاشتۇرسا، زېرىكمەستىن ياكى سىقىلماستىن خىزمەت قىلغانلىقى ئۈچۈن پەيغەمبەر ﷺ نىڭ دۇئا قىلىشىغا سازاۋەر بولدى.

٤. بىر كىشىنىڭ خىزمەت ياكى بىر ئورۇندىن ئەمىرنىڭ رۇخسىتىسىز ياكى ئالدىنئالا ئەمىرنىڭ ئۇ كىشىنىڭ قايتىپ كېتىشىگە چۈشۈرگەن يوليورۇقىسىز قايتىپ كەتمەسلىكى، شۇنداقلا ئىجازەتسىز ئەسكىرىي لاگېرنى تاشلاپ كەتمەسلىكى، رۇخسەتسىز بەلگىلەنمىگەن ھەربىي تەلىمنى ئالماسلىقى ئەمىرگە ئىتائەت قىلغانلىقنىڭ جۈملىسىدىندۇر. بۇنىڭ دەلىلى الله تائالانىڭ مۇنۇ سۆزى: **﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَى أَمْرٍ جَامِعٍ لَمْ يَذْهَبُوا حَتَّى يَسْتَأْذِنُوهُ﴾** ﴿الله قا ۋە **ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ئىمان ئېيتقان كىشىلەر كامىل مۇئمىنلەردۇر، ئۇلار (مۇسۇلمانلارغا پايدىلىق) بىر ئىش ئۈستىدە (مەسلىھەتلىشىش ئۈچۈن) پەيغەمبەر بىلەن جەم بولغان چاغلىرىدا، پەيغەمبەردىن ئىجازەت سورىمىغۇچە كېتىپ قالمايدۇ﴾**.[2]

ئىمام بۇخارى «بىر ئادەمنىڭ ئەمىردىن ئىجازەت سورىشى ھەققىدە» دەپ باب ئېچىپ، يۇقىرىقى ئايەتنى، كېيىن جابىر ئىبنى ئابدۇللاھ ﵁ نىڭ بىر غازاتتا پەيغەمبەر ﷺ بىلەن بىرگە بولغانلىق ھەدىسىنى ئەسكەرنىڭ ئەمىردىن ئىجازەت سورىشىنىڭ پەرز ئىكەنلىكىگە دەلىل قىلىپ كەلتۈرگەن.

جابىر ﵁ مۇنداق دەيدۇ: {فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي عَرُوسٌ فَاسْتَأْذَنْتُهُ فَأَذِنَ لِي فَتَقَدَّمْتُ النَّاسَ إِلَى الْمَدِينَةِ} {مەن: ئى الله نىڭ ئەلچىسى! مەن يېڭى توي قىلغان، دېدىم ۋە ئۇنىڭدىن رۇخسەت سورىدىم. ئۇ ماڭا رۇخسەت بەردى. مەن مەدىنىگە كىشىلەرنىڭ ئالدىدا يېتىپ كەلگەن ئىدىم}.[3]

ئىبنى قۇدامە مۇنداق دەيدۇ: [ئەسكەر ئەمىرنىڭ ئىجازىتىسىز نە ئۇلاغلارغا ھەلەپ ئەتمەيدۇ، نە ئوتۇن يىغىشقا، نە باشقا ئىش ئۈچۈن چىقمايدۇ. بۇنىڭ دەلىلى الله تائالانىڭ مۇنۇ سۆزىدۇر: **﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَى أَمْرٍ جَامِعٍ لَمْ يَذْهَبُوا حَتَّى يَسْتَأْذِنُوهُ﴾** ﴿الله قا ۋە **ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ئىمان ئېيتقان كىشىلەر كامىل مۇئمىنلەردۇر، ئۇلار (مۇسۇلمانلارغا پايدىلىق) بىر ئىش ئۈستىدە (مەسلىھەتلىشىش ئۈچۈن) پەيغەمبەر بىلەن جەم بولغان چاغلىرىدا، پەيغەمبەردىن ئىجازەت سورىمىغۇچە كېتىپ قالمايدۇ﴾**.[4] چۈنكى، ئەمىر كىشىلەرنىڭ ئەھۋالىنى، دۈشمەن ۋەزىيىتىنى ۋە ئۇلارنىڭ بۆكتۈرمە قۇرۇدىغان جايلىرىنى، (تۇرۇشلۇق) جايلىرىنى ھەمدە ئۇلارنىڭ يېقىن ۋە يىراقلىقىنى ئوبدانراق بىلىدۇ. شۇڭا، بىرەر كىشى ئەمىرنىڭ ئىجازىتىسىز سىرتقا چىقسا، دۈشمەننىڭ بۆكتۈرمىسىگە چۈشۈپ ئەسىر ئېلىۋېلىشىدىن ياكى ئۇلارنىڭ ئايغاقچىلىرىنىڭ

---

[1] بۇخارى رىۋايىتى

[2] سۈرە نۇر 62- ئايەتنىڭ بىر قىسمى

[3] «فەتھۇل بارى» 6- جىلد 121- بەت

[4] سۈرە نۇر 62- ئايەتنىڭ بىر قىسمى

تۇتۇۋېلىشىدىن، ياكى ئەمىرنىڭ ئۇنى تاشلاپ مۇسۇلمانلارنى يۇتكەپ كېتىپ، ئۇنىڭ ئۆلۈپ كېتىشىدىن خاتىرجەم بولغىلى بولمايدۇ].[1]

بىز ئۇھۇد كۈنىسى مۇسۇلمانلارغا يەتكەن مەغلۇبىيەتنىڭ ئىمامنىڭ يەنى رەسۇلۇللاھ ﷺ نىڭ رۇخسىتىسىز ئوقياچىلار قىسمىنىڭ ئۆز ئورۇنلىرىدىن قايتىپ كەتكەنلىكى سەۋەبتىن يۈز بەرگەنلىكىنى بىلىمىز. ئۇلارغا پەيغەمبەر ﷺ: «إِنْ رَأَيْتُمُونَا تَخْطَفُنَا الطَّيْرُ فَلَا تَبْرَحُوا مَكَانَكُمْ هَذَا حَتَّى أُرْسِلَ إِلَيْكُمْ وَإِنْ رَأَيْتُمُونَا هَزَمْنَا الْقَوْمَ وَأَوْطَأْنَاهُمْ فَلَا تَبْرَحُوا حَتَّى أُرْسِلَ إِلَيْكُمْ» «ئەگەر سىلەر قۇشلارنىڭ بىزنى ئېلىپ كەتكەنلىكىنى كۆرسەڭلارمۇ، مەن سىلەرگە ئادەم ئەۋەتمىگۈچە بۇ ئورنۇڭلارنى تاشلىماڭلار. ئەگەر بىزنىڭ دۈشمەننى مەغلۇپ قىلغانلىقىمىز ۋە ئۇلارنى چەيلەپ تاشلىغانلىقىمىزنى كۆرسەڭلارمۇ، مەن سىلەرگە ئادەم ئەۋەتمىگۈچە ئورنۇڭلاردىن ھەرىكەت قىلماڭلار» دېگەن ئىدى.[2]

ئۇلار دۈشمەننىڭ مەغلۇپ بولغىنىنى كۆرۈپ، ئورۇنلىرىنى تاشلاپ، غەنىمەتلەرگە ئالدىراشتى. دۈشمەن ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن قورشاپ كەلدى. ئاقىۋەت، مۇسۇلمانلارغا مەغلۇبىيەت يۈزلەندى. شۇنىڭ ئۈچۈن، ھەرقانداق كىشى ئومۇمىي تەرتىپ ـ تۈزۈمنى بۇزۇپ تاشلىماسلىق ئۈچۈن، ئەمىرنىڭ ئىجازىتى ۋە ئۇنىڭ بۇيرۇق ـ چەكلىمىلىرىنى ئاددىي سانىماسلىقى لازىم.

٥. ئەمىرنىڭ يازما بۇيرۇقىغا ئاغزاكى بۇيرۇققا ئوخشاش ئىتائەت قىلىش، ئەمىرگە ئىتائەت قىلغانلىقنىڭ جۈملىسىدىن ھېسابلىنىدۇ. خۇددى پەيغەمبەر ﷺ نىڭ ئابدۇللاھ ئىبنى جەھش بىلەن ئېلىپ بارغان پائالىيىتىگە ئوخشاش، يازما بۇيرۇقلارنىڭ ئىچىگە خەت ـ چەكلەر كىرىپ كېتىدۇ.

پەيغەمبەر ﷺ ئابدۇللاھنى بىر قوشۇنغا مەسئۇل قىلىپ ئەۋەتتى ۋە ئۇنىڭغا بىر پارچە خەت يېزىپ بېرىپ، ئۇنى ئىككى كۈن ماڭمىغۇچە خەتكە قارىماسلىققا، ئىككى كۈندىن كېيىن خەتكە قاراپ، ئۇنىڭدىكى بۇيرۇق بويىچە ئىش بېجىرىشكە بۇيرۇدى. ئۇ ئىككى كۈن مېڭىپ خەتنى ئېچىپ قارىدى، خەتتە مۇنۇ سۆزلەر بار ئىدى: «إِذَا نَظَرْتَ فِي كِتَابِي هذا، فَامْضِ حَتَّى تَنْزِلَ نَخْلَةَ بَيْنَ مَكَّةَ والطَّائِفِ، تَرَصَّدْ بِهَا قُرَيْشاً، وتَعْلَمَ لنا مِنْ أَخْبَارِهِم» «ئەگەر سەن مېنىڭ بۇ خېتىمنى كۆرسەڭ، مەككە بىلەن تائىفنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى نەخلە دېگەن جايغا چۈشكىچىلىك ماڭغىن. سەن ئۇ جايدا قۇرەيشنى كۆزىتىپ، ئۇلارنىڭ خەۋىرىدىن بىزگە مەلۇمات بەرگىن». ئابدۇللاھ ئىبنى جەھش جاۋابەن مۇنداق دېدى: «ئاڭلايمەن ۋە ئىتائەت قىلىمەن».[3]

شەرئىي قائىدىدە مۇنداق دېيىلىدۇ: «خەت ئاغزاكى سۆزگە ئوخشاش، يەنى باشقا بىر جايدىن ئېنىق يېزىلغان خەت نەق مەيداندا سۆزلەنگەن خىتابقا ئوخشايدۇ. بۇ ئىككىسىدە ئېتىبارغا ئېلىنىدىغىنى يەتكۈزگەن ۋاقىت، يەنى خەتنى يازغان ۋاقىت ئەمەس، بەلكى يېزىلغۇچىغا تەگكەن ۋاقىت. سۆزمۇ دەل شۇنداق، دېگەن ۋاقىت ئەمەس، يەتكەن ۋاقىت مۆتىۋەر».[4]

٥ ـ ئەمىرنىڭ سۆزىنى ئاڭلاش ۋە ئىتائەت قىلىشنى چەكلەپ قويىدىغان ئىشلار

[1] «ئەلمۇغنى» كىتابۇل جىھاد

[2] بۇخارى رىۋايىتى

[3] ئىبنى ھىشامنىڭ «ئەسسىيەر» دېگەن كىتابىغا قارالسۇن!

[4] شەيخ ئەھمەد زارقانىڭ «ئەلقاۋائىدۇل فىقھىيە» ناملىق كىتابىنىڭ 68 ـ قائىدىسى 285 ـ بەت

ئاڭلاش ۋە ئىتائەت قىلىشنى ئىككى ئىش چەكلەپ قويىدۇ:

ئەمىر تەرەپتىن گۇناھـ مەئسىيەتكە بۇيرۇش، ئەزا تەرەپتىن قادىر بولالماسلىق.

(١) ئەمىر تەرەپتىن گۇناھـ مەئسىيەتكە بۇيرۇشقا كەلسەك، مەن يۇقىرىدا ئۇنىڭ دەلىللىرىنى سۆزلەپ ئۆتتۇم. ئىبنى ئۆمەر ﷺ دىن پەيغەمبەر ﷺ نىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: «السَّمْعُ وَالطَّاعَةُ عَلَى الْمَرْءِ الْمُسْلِمِ فِيمَا أَحَبَّ وَ كَرِهَ مَا لَمْ يُؤْمَرْ بِمَعْصِيَةٍ فَإِذَا أُمِرَ بِمَعْصِيَةٍ فَلَا سَمْعَ وَلَا طَاعَةَ » «ئاڭلاش ۋە ئىتائەت قىلىش، تەبىئىتىگە ياققان ۋە ياقمىغان ھەرقانداق ئىشتا، گۇناھـ مەئسىيەتكە بۇيرۇلمىسىلا مۇسۇلمان ئىنساننىڭ ئۈستىگە پەرز. ئەگەر گۇناھـ مەئسىيەتكە بۇيرۇلسا ئاڭلاش ۋە ئىتائەت قىلىشقا بولمايدۇ».[1]

شۇنىڭ ئۈچۈن، ئەزا ئەمىرگە گۇناھـ مەئسىيەتتە ئىتائەت قىلمايدۇ، لېكىن ئۇنىڭغا قارشى ھەم چىقمايدۇ. ئەمىرگە قارشى چىقماسلىق ۋە ئۇنىڭغا سەۋر قىلىشنىڭمۇ پەرز ئىكەنلىكى ھەم مەخپىي ئەمەس. بۇنىڭ دەلىلى پەيغەمبەر ﷺ نىڭ مۇنۇ سۆزىدۇر: «مَنْ رَأَى مِنْ أَمِيرِهِ شَيْئًا يَكْرَهُه فَلْيَصْبِرْ» «كىمكى ئەمىردىن ياقتۇرمايدىغان بىرەر ئىشنى كۆرسە، سەۋر قىلسۇن».[2]

بۇنىڭ ھەممىسى ئەمىرنىڭ ئوچۇق كۇفرىغا ياكى كۇفرىغا ياتىدىغان بىدئەتكە چۈشۈپ قېلىشى بىلەن چەكلىنىدۇ. بۇنىڭ دەلىلى پەيغەمبەر ﷺ نىڭ: «إِلَّا أَنْ تَرَوْا كُفْرًا بَوَاحًا عِنْدَكُمْ مِنَ اللَّهِ فِيهِ بُرْهَانٌ» «لېكىن سىلەر ئوچۇق كۇفرىنى كۆرسەڭلار، سىلەرنىڭ ئۇنىڭ كاپىر بولغانلىقىغا الله تائالا تەرىپىدىن پاكىتىڭلار بولسا، تالاشساڭلار بولىدۇ» دېگەن سۆزىدۇر.

بۇ ھەدىس شەرھىسى بىلەن يۇقىرىدا ئۆتۈپ كەتتى. يەنە بۇ ھەدىس پاسىق ئەمىرنىڭ پاسىقلىقى كۇفرى بولماسلىق ياكى كۇفرىغا ياتىدىغان بىدئەت بولماسلىق شەرتى ئاستىدا، ئۇنىڭ بىلەن بىرگە جىھاد قىلىشقا كەلگەن بۇيرۇققا ھەم چەك قويىدۇ.

بۇ يەردە ئەمىر بىلەن قول ئاستىدىكىلەرنىڭ ئوتتۇرىسىدا تالاش ـ تارتىش يۈز بەرسە، زۆرۈر بېجىرىشكە تېگىشلىك بولغان ئىشقا ئاگاھلاندۇرماقچىمىز.

ئەمىرنىڭ ئۈستىدە باش ئەمىر بولۇش ياكى بولماسلىق ئېتىبارى بىلەن مەسىلىنى ھەل قىلىش ئوخشاش بولمايدۇ. ئەگەر ئۇنىڭ ئۈستىدە باش ئەمىر بولسا، ئەگەشكۈچىلەر ئەمىر ئۈستىدىن باش ئەمىرگە شىكايەت قىلىدۇ. ئىلگىرى بىز خالىد ئىبنى ۋەلىدنىڭ بەنى جەزىمە ئەسىرلىرىنى ئۆلتۈرۈشكە بۇيرۇق بەرگەنلىكى، ئابدۇللاھ ئىبنى ھۇزافەنىڭ ئۆز قوشۇنىنى ئوتقا كىرىشكە بۇيرۇغانلىقى، ئەمرى ئىبنى ئاسنىڭ زاتىس سەلاسىل غازىتىدا ئەسكەرلىرىنى ئوت يېقىشتىن توسۇش ۋە دۇشمەننى قوغلىغىلى قويماسلىقى قاتارلىقلارنى پەيغەمبەر ﷺ گە شىكايەت قىلغىنىغا ئوخشاش، ساھابىلەرنىڭ غازاتتىكى قوماندانلىرى ئۈستىدىن قىلغان شىكايىتى بارىسىدا توختالغان ئىدۇق. پەيغەمبەر ﷺ خالىد بىلەن ئابدۇللاھ ئىبنى ھۇزافەنىڭ خاتالاشقانلىقىغا، ئەمرى ئىبنى ئاسنىڭ توغرا ئىش قىلغانلىقىغا ھۆكۈم قىلدى. ئەمما، ئەمىرنىڭ ئۈستىدە باش ئەمىر بولمىسا، بۇ چاغدا ئەمىر بىلەن ئەگەشكۈچىلىرى ئوتتۇرىسىدىكى دەۋالارنى ھەل قىلىش ئۈچۈن ھۆكۈم قىلغۇچى تىكلەشكە توغرا كېلىدۇ. ئۇ ئىككىسى ھۆكۈم قىلىپ قويىدىغان بىر ئادەمگە ئۆزئارا كېلىشىدۇ. بۇ ھەقتە كىتابنىڭ ئۈچىنچى بابىنىڭ ئاخىرىدا توختىلىپ ئۆتتۇق.

---

[1] بۇخارى رىۋايىتى

[2] بۇخارى رىۋايىتى

ئۆمەر ئىبنى خەتتاب ﵁ بىلەن بىر سەھرالىق ئەرەب ئىراقلىق شۇرەيھنى ھۆكۈم قىلىپ قويۇشقا تەكلىپ قىلغان. ئۆمەر شۇرەيھنىڭ چىقارغان ھۆكمىگە خۇرسەن بولغان بولۇپ، كېيىن ئۇنى قازى قىلىپ تەيىنلىگەن. مۇسۇلمانلار دۆلىتىدە ئاددىي پۇقرالارنىڭ خەلىپە ۋە ئۇنىڭدىن تۆۋەن ئەمەلدارلار بىلەن قازىنىڭ ئالدىدا سوتقا چۈشىشى دۇرۇس.

(٢) ئەزا تەرەپتىن قادىر بولالماسلىق

ئۇنىڭ دەلىلىنىڭ بىرى، ئىمام بۇخارىنىڭ ئىبنى ئۆمەر ﵁ دىن رىۋايەت قىلغان مۇنۇ ھەدىسى، ئۇ مۇنداق دەيدۇ: {كُنَّا إِذَا بَايَعْنَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى السَّمْعِ وَالطَّاعَةِ يَقُولُ لَنَا فِيمَا اسْتَطَعْتُمْ} {بىز پەيغەمبەر ﷺ گە ئاڭلاش ۋە ئىتائەت قىلىشقا بەيئەت قىلساق، پەيغەمبەر ﷺ بىزگە: «كۈچۈڭلارنىڭ يېتىشىچە ئىتائەت قىلىڭلار» دەيتتى}.[١]

يەنە بىرى، ئىمام بۇخارىنىڭ جەرىر ئىبنى ئابدۇللاھدىن رىۋايەت قىلغان تۆۋەندىكى ھەدىسى. ئۇ مۇنداق دەيدۇ: {بَايَعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى السَّمْعِ وَالطَّاعَةِ فَلَقَّنَنِي فِيمَا اسْتَطَعْتُ وَالنُّصْحِ لِكُلِّ مُسْلِمٍ} {مەن پەيغەمبەر ﷺ گە ئاڭلاش ۋە ئىتائەت قىلىشقا ھەمدە ھەرقانداق بىر مۇسۇلمانغا نەسىھەت قىلىشقا بەيئەت قىلدىم. پەيغەمبەر ﷺ ماڭا: «كۈچۈمنىڭ يېتىشىچە ئىتائەت قىلىش»نى ئۆگەتكەن ئىدى}.[٢]

يەنە ئىمام بۇخارى ئابدۇللاھ ئىبنى دىنارنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: {لَمَّا بَايَعَ النَّاسُ عَبْدَ الْمَلِكِ كَتَبَ إِلَيْهِ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ إِلَى عَبْدِ اللَّهِ عَبْدِ الْمَلِكِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ إِنِّي أُقِرُّ بِالسَّمْعِ وَالطَّاعَةِ لِعَبْدِ اللَّهِ عَبْدِ الْمَلِكِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى سُنَّةِ اللَّهِ وَسُنَّةِ رَسُولِهِ فِيمَا اسْتَطَعْتُ وَإِنَّ بَنِيَّ قَدْ أَقَرُّوا بِذَلِكَ} {كىشىلەر ئابدۇلمەلىككە بەيئەت قىلغاندا، ئۇنىڭغا ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر مۇنداق خەت يازغان ئىدى: الله نىڭ بەندىسى ئەمىرۇلمۇئمىنىين ئابدۇلمەلىكقا:

مەن الله نىڭ بەندىسى ئەمىرۇلمۇئمىنىين ئابدۇلمەلىكقا، الله نىڭ كىتابى ۋە ئۇنىڭ رەسۇلىنىڭ سۈننىتى بويىچە ئىش ئېلىپ بېرىش شەرتى ئاستىدا، كۈچۈمنىڭ يېتىشىچە ئاڭلاش ۋە ئىتائەت قىلىشقا ۋەدە بېرىمەن. مېنىڭ ئوغۇللىرىممۇ ۋەدە بېرىدۇ}.

ئىنساننىڭ كۈچى يېتىدىغان ئىشلاردا ئىتائەت قىلىشى الله تائالانىڭ: **﴿لا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلا وُسْعَهَا﴾** ﴿الله ھېچكىمنى تاقىتى يەتمەيدىغان ئىشقا تەكلىپ قىلمايدۇ﴾[٣]، **﴿فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ﴾** ﴿تاقىتىڭلارنىڭ يېتىشىچە الله قا تەقۋادارلىق قىلىڭلار﴾[٤] دېگەن سۆزىدىكى ۋە پەيغەمبەر ﷺ نىڭ: «وَمَا أَمَرْتُكُمْ بِهِ فأتوا مِنْهُ مَا اسْتَطَعْتُمْ» «مەن سىلەرنى نېمىگە بۇيرۇسام، شۇنى كۈچۈڭلارنىڭ يېتىشىچە ئېلىپ كېلىڭلار»[٥] دېگەن سۆزىدىكى ئومۇمىي قائىدىنىڭ ئاستىغا كىرىپ كېتىدۇ.[٦]

---

[١] بۇخارى رىۋايىتى

[٢] بۇخارى رىۋايىتى

[٣] سۈرە بەقەرە 286 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى

[٤] سۈرە تەغابۇن 16 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى

[٥] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

[٦] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

مانا بۇ بەندىدىن ھاسىل بولىدىغان كۈچ ـ قۇۋۋەت الله تائالا بىلىدىغان ئىش. ئەگەر بەندە يالغاندىن كۈچى يەتمىگەنلىكىنى دەۋا قىلىپ ئىتائەتتىن يانسا، الله تائالا ئۇنى كۆرۈپ تۇرغۇچىدۇر: **﴿وَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ﴾** ﴿الله ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى سىلەرنىڭ (بۇنىڭدىن كېيىنكى) ئەمىلىڭلارنى كۆرۈپ تۇرىدۇ (مۇناپىقلىقتىن تەۋبە قىلامسىلەر؟ ياكى ئۇنىڭدا چىڭ تۇرامسىلەر؟)﴾[1]

مانا بۇ مۇناپىقلىقنىڭ سۈپەتلىرىدىندۇر.

يۇقىرىقى سۆزلەردىن مەقسەت شۇكى، ئەمىلەرگە ئىتائەت قىلىشقا بېرىلگەن ئەھدىلەرگە مەزكۇر ئىككى نۇقتا بىلەن چەك قويۇلۇشى لازىم.

٦ـ خاتىمە ۋە نەسىھەت

ئەمىرلىككە مۇھەببەت قىلىش ۋە ئۇنىڭغا قىزىقىش بىر مەرەز بولۇپ، ئۇنىڭدىن پەقەت الله رەھىم قىلغان كىشىلەرلا نىجات تاپالايدۇ. ئۇنىڭ مەرەز بولۇشى شۇنىڭ ئۈچۈنكى، پەيغەمبەر ﷺ: «مَا ذِئْبَانِ جَائِعَانِ أُرْسِلَا فِي غَنَمٍ بِأَفْسَدَ لَهَا مِنْ حِرْصِ الْمَرْءِ عَلَى الْمَالِ وَالشَّرَفِ لِدِينِهِ» «ئىنسانىنىڭ مال ـ دۇنيا ۋە يۇز ـ ئابرۇيغا ھېرىس بولۇشى، ئۇنىڭ دىنىنى بۇزۇشتا، بىر توپ قويلار ئارىسىغا قويۇپ بېرىلگەن ئىككى ئاچ بۆرىنىڭ ئۇ قويلارنى بۇزۇپ ۋەيران قىلغىنىدىنمۇ خەتەرلىكتۇر»[2] دېگىنىدەك، ئۇ كىشىنىڭ دىنىنى بۇزىدۇ.

يۇز ـ ئابرۇيغا ھېرىس بولۇش مەنسەپكە مۇھەببەت قىلىش بولۇپ، ئۇ پۇل ـ مالنىڭ مۇھەببىتىدىن كۈچلۈك، چۈنكى كىشىلەر مەنسەپكە ئېرىشىش ئۈچۈن پۇل ـ مال سەرپ قىلىدۇ. ئۇنىڭ ئىككىلىسى دىنىنى ئاچ قالغان ئىككى بۆرىنىڭ قوي قوتىنىنى بۇزغىنىدىنمۇ بەكراق بۇزىدۇ. ئەمما، ئۇنىڭدىن الله رەھىمەت قىلغان كىشىدىن باشقا كىشىلەرنىڭ نىجات تاپالمايدىغان بولۇشىنىڭ دەلىلى، پەيغەمبەر ﷺ نىڭ مۇنۇ سۆزىدۇر: «إِنَّكُمْ سَتَحْرِصُونَ عَلَى الْإِمَارَةِ وَسَتَكُونُ نَدَامَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ» «سىلەر يېقىندا ئەمىرلىككە ھېرىس بولىسىلەر. ئەمىرلىك قىيامەت كۈنى ھەسرەت ـ ناداملىق بولىدۇ».[3]

ھەدىس شۇنىڭغا دالالەت قىلىدۇكى، ئەمىرلىككە قىزىقىش كۆپ سانلىقنىڭ سۈپىتى. ئۇنىڭ تۆۋەندىكىدەك بىر ـ بىرىگە ئوخشىمايدىغان ھەرخىل كۆرۈنۈشلىرى بار:

(١) ئەمىرلىكنى تالىشىش

بۇ بەزىدە مۇسۇلمانلار ئارا جەڭ قىلىشقا ئېلىپ بارىدۇ. پەيغەمبەر ﷺ نىڭ: «إِذَا الْتَقَى الْمُسْلِمَانِ بِسَيْفَيْهِمَا فَالْقَاتِلُ وَالْمَقْتُولُ فِي النَّارِ» «ئەگەر ئىككى مۇسۇلمان بىر ـ بىرىگە قىلىچ تەڭلىسە، ئۆلتۈرگۈچى ۋە ئۆلتۈرۈلگۈچىمۇ دوزاختا»[4] دېگەن سۆزى مۇشۇ ھەقتە كەلگەن.

ئەگەر ئىككى ئەمىرنىڭ بىرىنىڭ ئەمىرلىكى يەنە بىرىدىن بۇرۇن قانۇنلۇق بېكىتىلگەن تۇرۇقلۇق، كېيىنكىسى ئاۋۋالقىسىدىن ئەمىرلىكنى تالاشسا، گۇناھكار بولىدۇ. ئۇ ئۆلتۈرۈپ بولسىمۇ يوق قىلىنىدۇ. بۇنىڭ دەلىلى پەيغەمبەر ﷺ نىڭ: «مَنْ بَايَعَ إِمَامًا فَأَعْطَاهُ صَفْقَةَ يَدِهِ وَثَمَرَةَ قَلْبِهِ فَلْيُطِعْهُ إِن

[1] سۈرە تەۋبە 94ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى

[2] ئەھمەد ۋە تىرمىزى رىۋايىتى

[3] بۇخارى رىۋايىتى

[4] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

اسْتَطَاعَ، فَإِنْ جَاءَ آخَرُ يُنَازِعُهُ فَاضْرِبُوا عُنُقَ الْآخَرِ» «كىمكى چىن قەلبىدىن بىر خەلىپىگە قولىنى بېرىپ بەيئەت قىلغان بولسا، كۆچىنىڭ يېتىشچە ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلسۇن. ئەگەر يەنە بىرسى ئۇنىڭدىن خەلىپىلىكنى تالىشىپ كەلسە، ئۇنىڭ گەدىنىگە چېپىڭلار»[1] دېگەن ھەدىسى.

تارىخ بۇنىڭ دەرتلىك نەمۇنىلىرى بىلەن تولغان. مەن بۇلارنىڭ قىسمەنلىرىنى تۆتىنچى بابتىكى ئەھدىلەر ۋە بەيئەتلەر مەسىلىسىدە سۆزلىگەن ئىدىم. ئەمىرلىككە قىزىقىش بىلەن ئۇ سەۋەبلىك جەڭ قىلىشنىڭ ئوتتۇرىسىدا نۇرغۇن دەرىجىلەر بار بولۇپ، ئۇ بولسىمۇ، جامائەت تەشكىللەش، جامائەتكە بۆلگۈنچىلىك ھىيلە ـ نەيرەڭلىرىنى ئىشلىتىش ۋە جەڭ بىلەن ئاخىرلىشىدىغان پىتنىلەرنى تۇغدۇرۇشتىن ئىبارەتتۇر.

ئادەتتە، ئەمىرلىكنى تالىشىشقا مۇسۇلمانلارغا كاپىر دۈشمەننى مۇپتىلا قىلىش ياندىشىپ كېلىدۇ. بۇنى پەيغەمبەر ﷺ نىڭ مۇنۇ سۆزى تەستىقلايدۇ: «وَأَنْ لا أُسَلِّطَ عَلَيْهِمْ عَدُوًّا مِنْ سِوَى أَنْفُسِهِمْ فَيَسْتَبِيحُ بَيْضَتَهُمْ وَلَوِ اجْتَمَعَ عَلَيْهِمْ مَنْ بِأَقْطَارِهَا حَتَّى يَكُونَ بَعْضُهُمْ يُهْلِكُ بَعْضًا» «مەن مۇسۇلمانلارغا قارشى، گەرچە ئۇلارنىڭ زىتىغا دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىكى كاپىرلار بىرلەشكەن تەقدىردىمۇ، مۇسۇلمانلارنىڭ بەزىسى بەزىسىنى ئۆلتۈرۈپ، ھالاك قىلمىسلا، باشقا ئۇلارنى ئومۇمىيۈزلۈك قىرغىن قىلىدىغان بىر دۈشمەننى مۇپتىلا قىلمايمەن».[2]

شامدىكى ئەمىرلەر ئوتتۇرىسىدا يۈز بەرگەن تالاش ـ تارتىش ئاقىۋىتىدە، بىرىنچى قېتىملىق خرىستىئانلار ئۇرۇشى كېلىپ چىقتى. ئەندەلۇستىكى گۇرۇھلارنىڭ پادىشاھلىرى ئوتتۇرىسىدا يۈز بەرگەن تالاش ـ تارتىش ئاقىۋىتىدە، تا بىزنىڭ بۇگۈنكى كۈنىمىزگىچىلىك ئەندەلۇسنىڭ قولدىن كېتىشى بىلەن ئاخىرلاشقان خرىستىئانلارنىڭ ھۇجۇملىرى يۈز بەردى. ئەندەلۇس ھادىسىلىرى پادىشاھلىقنى گۈمران قىلغۇچى كۈرەشنىڭ ئاچچىق كۆرۈنۈشى بولۇپ قالدى. گۇرۇھلارنىڭ پادىشاھلىرى بىر ـ بىرى بىلەن ئۇرۇشۇپ ئاجىزلىشىۋىدى، فرانسىيىنىڭ ئالتىنچى پادىشاھى خرىستىئان ئەلفۇنسو تۇلەيتەلە شەھىرىنى ھىجرىيە ٤٧٨ ـ يىلى، مىلادىيە ١٠٨٥ ـ يىلى ئىشغال قىلدى. بۇ تا بىزنىڭ بۇگۈنكى كۈنىمىزگىچىلىك خرىستىئانلارنىڭ قولى ئارقىلىق ئىسلام دىيارلىقىدىن كۈفرى دىيارىغا ئۆزگىرىپ قالغان ئەندەلۇستىكى تۇنجى ئىسلام يۇرتى ئىدى.

ئۇنىڭدىن كېيىن ئەلفۇنسو باشقا جايلارغا قوشۇن باشلاپ كەلدى. ئەندەلۇس پادىشاھلىرى مۇسۇلمانلاردىن ياردەم سوراپ ھەرتەرەپكە ئەلچى ئەۋەتتى. ئۇلارنىڭ ئىچىدە مۇئتەمىد ئىبنى ئەببادمۇ بار ئىدى. ئۇلار ماراكەش ئەمىرى يۇسۇف ئىبنى تاشفىندىن ياردەم سورىغان ئىدى. رەشىد ئىبنى مۇئتەمىد دادىسىغا مۇنداق دېدى: ئى دادا! ئەندەلۇسقا بىزنىڭ ئۇستىمىزگە پادىشاھلىقىمىزنى تارتىۋالىدىغان ئادەمنى ئېلىپ كىرەمدىلا؟ مۇئتەمىد جاۋابەن مۇنداق دېگەن ئىدى: ئەي ئوغلۇم! الله بىلەن قەسەمكى، مەن توغرۇلۇق ھەرگىز: ‹ئەندەلۇسنى كۈفرى دىيارى قىلىپ تەييارلىدى ۋە ئۇنى خرىستىئانلارغا قالدۇردى› دېگەن خەۋەر ئاڭلانمىسۇن. ئۇنداق بولمىغاندا، كېيىن ماڭا خۇددى مېنىڭدىن باشقىلارغا لەنەت ئوقۇلغاندەك ئىسلام مۇنبەرلىرىدە لەنەت ئوقۇلىدۇ. ئەي ئوغلۇم! ئوغۇللىرىمىزنىڭ (يۇسۇف ئىبنى تاشفىندەك مۇسۇلمانغا قۇل بولۇپ) تۆگىلەرنى باققىنى (خرىستىئانلارغا قۇل بولۇپ) چوشقىلارنى باققىنىدىن ياخشى.

---

[1] مۇسلىم رىۋايىتى

[2] مۇسلىم رىۋايىتى

موئتەمىدنىڭ گېپى ئاخىرلاشتى. لېكىن ئېچىنارلىق يېرى شۇكى، پادىشاھلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى كۈرەش داۋاملىشىۋەردى. ئۇلارنىڭ ئىچىدە موئتەمىد ھەم بار ئىدى. ھەتتا، ئۇنىڭ بىلەن يۇسۇفنىڭ ئوتتۇرىسىدىمۇ جەڭ بولدى. ئاقىۋەت، موئتەمىد ماراكەشتە يۇسۇفنىڭ قولىغا ئەسىر چۈشتى. كېيىن ئۇ ماراكەشتە ئۆلۈپ كەتتى، ئەندەلۇسمۇ قولدىن كەتتى.

مېنىڭ بۇ قىسسىنى سۆزلىشىمنىڭ سەۋەبى، ئۇ قىسسە بىزنىڭ ھازىرقى زامانىمىزدىمۇ، كىچىك كۆرۈنۈشى بىلەن بولسىمۇ ئىسلام ئۈچۈن خىزمەت قىلىدىغان قېرىنداشلار ئىچىدە تەكرارلىنىۋاتىدۇ. ئۇلارنىڭ بىرىنىڭ ئۈستىگە يەنە بىر مۇسۇلمان قېرىندىشى شانۇشەۋكەتلىك، كۈچلۈك بىر مۇسۇلمان جامائەتنى بەرپا قىلىش ئۈچۈن ئەمىر بولسا، ئۇنىڭ يىرگەنگەنلىكىنى كۆرىسىز. ئاقىۋەتتە، تاغۇتلار ئۇلارغا يالغۇز-يالغۇز، بۆلۈنگەن ھالىتىدە قاتتىق زەربە بېرىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن ئۇلارنىڭ ئاقىۋىتى شۇ بولىدۇكى، ئۇلارنىڭ ئىچىدىن بىر بۆلۈكلىرىنىڭ تاغۇتلارنىڭ ئەسكەرلىرىگە تەسلىم بولۇپ، يەر ئاستى كامىرلاردا ئىشكەل سېلىنغان، يىللارچە تىل-ئاھانەت قىلىنغان ۋە قىيىن-قىستاقلارغا ئېلىنغان ھالەتتە ئەسىر بولغانلىقىنى، يەنە بىر تۈركۈمىنىڭ دار ياغاچلىرىغا ئېسىلغانلىقىنى، يەنە بىر قىسىم كىشىنىڭ تۇرىدىغان يېرى يوق، شەھەرلەردە سۈرگۈن قىلىنغانلىقىنى كۆرىسىز. يەنە بىر گۇرۇھىنىڭ بولسا فىتنىگە گىرىپتار بولغانلىقىنى ۋە مۇرتەد بولۇپ كەينىگە يېنىپ كەتكەنلىكىنى كۆرىسىز. بۇ تراگېدىيەلەر بىلەن قوشۇلۇپ، ئاياللار ۋە نارىسىدىلەرنىڭ ئىڭراشلىرىنى ئاڭلايسىز. مانا بۇ ئەندەلۇسنىڭ قولدىن كېتىشىدىن ئىبارەت ھادىسىنىڭ قىسقا كۆرۈنۈشى. مۇسۇلمانلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى كۈرەش ئاخىرقى ھېسابتا تاغۇتلارنىڭ يەر ئاستى كامىرلىرى بىلەن ئاخىرلىشىدۇ.

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ﴾ ﴿ساڭا يەتكەن يامانلىق (قىلمىشلىرىڭ تۈپەيلىدىن) ئۆزۈڭدىندۇر﴾**.[1]

مۇسۇلماننىڭ بىر مۇسۇلمان قېرىندىشىنىڭ ئەمىرلىكى ۋە ئىتائىتىنىڭ ئىچىگە كىرىشى دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە ئۇنىڭغا تاغۇتلارنىڭ يەر ئاستى تۈرمىلىرىدىن ياخشى ئەمەسمۇ؟!

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ﴾ ﴿سىلەرگە (يەنى جېنىڭلار ياكى مېلىڭلارغا) ھەرقانداق بىر مۇسىبەت يەتسە، ئۇ سىلەرنىڭ قىلغان گۇناھىڭلار تۈپەيلىدىن كەلگەن بولىدۇ﴾**.[2]

يەنە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿إِنَّ اللَّهَ لا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنفُسِهِمْ﴾ ﴿ھەرقانداق بىر قەۋم ئۆزىنىڭ ئەھۋالىنى ئۆزگەرتمىگۈچە (يەنى الله نىڭ بەرگەن نېئمەتلىرىگە تۇزكورلۇق قىلىپ گۇناھلارغا چۆممىگۈچە) الله ئۇلارنىڭ ئەھۋالىنى ئۆزگەرتمەيدۇ (يەنى الله ئۇلارغا بەرگەن نېئمەت، خاتىرجەملىك ۋە ئىززەت-ھۆرمەتنى ئېلىپ تاشلىمايدۇ)﴾**.[1]

(٢) ئەمىرلىكنى تەلەپ قىلىش

ئەمىرلىكنى تەلەپ قىلىش ئۇنىڭغا قىزىقىشنىڭ كۆرۈنۈشلىرى ھېسابلىنىدۇ. ئۇنى تەلەپ قىلىش، بەزىدە ئوچۇق-ئاشكارا بولسا، يەنە بەزىدە ئىنسان ئۆز ماھارىتى ۋە قابىلىيىتىنى سۆزلەش ئارقىلىق ئىشارەتەن بولىدۇ. ئەگەر ئۇنىڭغا پۇرسەت كەلسە، ئۇ ماھارەتلەرنى نامايەن قىلىشنى مەقسەت قىلىدۇ. ئۇنىڭ بۇ ماھارەتلەرنى سۆزلىشى باشقىلار ئۇنى بىلىپ، ئەمىرلىككە ياكى بىرەر

[1] سۈرە نىسائ 79- ئايەتنىڭ بىر قىسمى

[2] سۈرە شۇرا 30- ئايەتنىڭ بىر قىسمى

خىزمەتكە ئىگە قىلىشتۇر. ئۇ ئۆزىنىڭ مۇشۇ نىيىتى بىلەن قىلغان ئەملىنى بۇزۇپ تاشلايدۇ. بۇنداق ئادەمنى خىزمەتكە ئىگە قىلىش دۇرۇس ئەمەس، بۇنىڭغا پەيغەمبەر ﷺ نىڭ مۇنۇ سۆزى دەلىلدۇر: «إِنَّا لا نُوَلِّي هَذَا الأمر أَحَدًا سَأَلَهُ أو حَرَصَ عَلَيْهِ» «بىز بۇ ئىشقا ئۇنى سورىغان ياكى ئۇنىڭغا قىزىققان ئادەمنى ئىگە قىلمايمىز».[2]

بۇ تېمىدا تۆتىنچى بابتا تەپسىلىي توختالدۇق. بۇنداق ئادەملەرنىڭ ئىچىدە مەقسەت قىلغان نەرسىگە ئېرىشەلمىسە ئىتائەت قىلمايدىغان ۋە جامائەتتىن ئايرىلىدىغانلار بولۇپ، مانا بۇ مۇناپىقلىقنىڭ جۈملىسىدىندۇر. بۇنىڭ دەلىلى الله تائالانىڭ مۇنۇ سۆزىدۇر: **﴿فَإِنْ أُعْطُوا مِنْهَا رَضُوا وَإِنْ لَمْ يُعْطَوْا مِنْهَا إِذَا هُمْ يَسْخَطُونَ﴾ ﴿ئۇلارغا ئۇنىڭدىن بېرىلسە خۇش بولۇشىدۇ، بېرىلمىسە خاپا بولۇشىدۇ﴾**.[3]

يەنە پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «ثَلَاثَةٌ لَا يُكَلِّمُهُمْ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ. إلى قوله. وَرَجُلٌ بَايَعَ إِمَامًا لَا يُبَايِعُهُ إِلَّا لِدُنْيَا، فإِنْ أَعْطَاهُ منها وَفَا، وإن لم يعطه منها لم يَفِ» «ئۇچ تۈرلۈك ئادەم بولۇپ، الله تائالا قىيامەت كۈنى ئۇلارغا گەپ قىلمايدۇ ۋە نە ئۇلارغا (رەھمەت نەزىرى بىلەن) قارىمايدۇ، ئۇلارنى پاكلىمايدۇ، ئۇلار دەرتلىك ئازابقا دۇچار بولىدۇ. ئۇلارنىڭ بىرى، بىرەر خەلىپىگە پەقەت دۇنيالىقنى كۆزلەپلا بەيئەت قىلىپ، ئەگەر خەلىپە ئۇ ئادەمگە كۆزلىگەن مال ـ دۇنيادىن بەرسە ۋاپا قىلىدىغان، بەرمىسە ۋاپا قىلمايدىغان ئادەم».[4]

(٣) بۇ يولدا شۇنداق ئادەملەر ھەم باركى، جامائەتكە كىرىدۇ، ئاندىن ئاڭلاش ۋە ئىتائەت قىلىشتىن باش تارتىدۇ. «كىمكى پادىشاھتىن بىر غېرىچ ئايرىلىپ ئۆلسە، ئۇنىڭ ئۆلۈمى جاھىلىيەت ئۆلىمىدە بولىدۇ» دېگەن ھەدىسىنىڭ شەرھىسىدە ئۆتكەندەك، بۇ جاھىلىيەت سۈپەتلىرىدىن. بۇ ھەدىسنى شەيخ مۇھەممەد ئىبنى ئابدۇلۋەھھاب ئۆزىنىڭ «مەسائىلۇل جاھىلىيە ــ جاھىلىيەت مەسىلىلىرى» نامىلىق كىتابىنىڭ «ئىش ئۈستىدىكىلەر بىلەن قارشىلىشىش» دېگەن ئۇچىنچى تېمىسىدا بايان قىلغان.

(٤) بۇ يولدا شۇنداق كىشىلەر ھەم باركى، ئىتائەتنى ئاشكارا قىلىدۇ، ئاسىيلىق ۋە بۇزۇقچىلىقنى يوشۇرىدۇ. مانا بۇمۇ مۇناپىقلىقنىڭ جۈملىسىدىن. بۇنىڭ دەلىلى الله تائالانىڭ مۇنۇ سۆزىدۇر: **﴿وَيَقُولُونَ طَاعَةٌ فَإِذَا بَرَزُوا مِنْ عِنْدِكَ بَيَّتَ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ غَيْرَ الَّذِي تَقُولُ وَاللَّهُ يَكْتُبُ مَا يُبَيِّتُونَ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلا﴾ ﴿ئۇلار (يەنى مۇناپىقلار): «ئەمرىڭگە ئىتائەت قىلدۇق» دەيدۇ. سېنىڭ يېنىڭدىن چىقىپ كەتكەن چاغدا، ئۇلارنىڭ بىر تۈركۈمى ئۆزلىرىنىڭ ئېيتقان سۆزلىرىنى ئۆزگەرتىۋېتىدۇ (يەنى ئەمرىڭگە خىلاپلىق قىلىدۇ)، الله ئۇلارنىڭ ئۆزگەرتكەنلىرىنى خاتىرىلەپ تۇرىدۇ (يەنى پەرىشتىلەرنى ئۇلارنىڭ ئەمەللىرىنى يېزىشقا بۇيرۇيدۇ). سەن ئۇلاردىن يۈز ئۆرىگىن (يەنى كەچۈرگىن)، الله قا تەۋەككۈل قىلغىن (تەۋەككۈل قىلغۇچىغا) الله نىڭ ھامىيلىقى يېتەرلىكتۇر﴾**.[5]

مانا بۇ خىل كىشىلەرنىڭ ئەگەشكۈچىلەرنى ئەمىرگە قارشى قوزغاش ئۈچۈن، ئەمىرنىڭ شەخسىيەتچى بولۇشى ياكى ئۇنىڭ دىنىي جەھەتتە غەيرىي ئەۋزەل بولۇشى ۋە ياكى يېشىنىڭ

---

[1] سۈرە رەئد 11ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى

[2] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

[3] سۈرە تەۋبە 58ـ ئايەت

[4] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

[5] سۈرە نىسائ 81ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى

كىچىك بولۇشىغا ئوخشاش ئەڭ پۇچەك سەۋەبلەرنى ئىزدەپ ھەرىكەت قىلىدىغانلىقىنى كۆرىسىز. مەن تۆتىنچى بابتا بۇ خىل قۇرۇق باھانىلەرنىڭ باتىللىقىنى بايان قىلدىم.

كىشىلەر ئىچىدە خۇش ياقسا ئىتائەت قىلىدىغان، خۇش ياقمىسا ئىتائەت قىلمايدىغان؛ مۇشەققەتلىك ئىشقا ياكى كۆڭلى تارتمايدىغان ئىشقا بۇيرۇلسا، ئاسىيلىق قىلىدىغان ئادەملەر بار. يەنە ئۇلارنىڭ ئىچىدە باياشاتچىلىقتا ۋە تۇرمۇش پۇلى كەڭرى بولسا ئىتائەت قىلىدىغان، ئەگەر ئەھۋال تارايسا، ئاسىيلىق قىلىدىغان ئادەملەر ھەم بار. ئاسىيلىق بەزىدە ئوچۇق-ئاشكارا بولسا، بەزىدە يوشۇرۇن بولىدۇ. بۇ نەمۇنىلەرنىڭ كۆپ قىسمى ئەمەلىيەتتە ئىسلامىي جەمئىيەتلەردە تېپىلىدىغان بولۇپ، ئۇنىڭ بۇزۇقچىلىققا سەۋەب بولىدىغانلىقى مەخپىي ئەمەس. الله تائالانىڭ مۇنۇ سۆزلىرىدە كەلگەندەك، ئۇنىڭ بىر قىسمى پەيغەمبەر ﷺ نىڭ زامانىسىدا مەۋجۇد بولغان: **﴿فَإِنْ أُعْطُوا مِنْهَا رَضُوا وَإِنْ لَمْ يُعْطَوْا مِنْهَا إِذَا هُمْ يَسْخَطُونَ﴾** **﴿ئۇلارغا ئۇنىڭدىن بېرىلسە خۇش بولۇشىدۇ، بېرىلمىسە خاپا بولۇشىدۇ﴾**،[1] **﴿وَيَقُولُونَ طَاعَةٌ فَإِذَا بَرَزُوا مِنْ عِنْدِكَ بَيَّتَ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ غَيْرَ الَّذِي تَقُولُ﴾** **﴿ئۇلار (يەنى مۇناپىقلار): «ئەمرىڭگە ئىتائەت قىلدۇق» دەيدۇ، سېنىڭ يېنىڭدىن چىقىپ كەتكەن چاغدا، ئۇلارنىڭ بىر تۇركۇمى ئۆزلىرىنىڭ ئېيتقان سۆزلىرىنى ئۆزگەرتىۋېتىدۇ (يەنى ئەمرىڭگە خىلاپلىق قىلىدۇ)﴾**.

پەيغەمبەر ﷺ دىن كېيىن ئەھۋال قانداق بولماقچى؟!

مانا مەن ئىش ئۈستىدىكىلەرنىڭ سۆزىنى ئاڭلاش ۋە ئۇلارغا ئىتائەت قىلىش مەسىلىسىنى تەپسىلىي بايان قىلدىم، چۈنكى ئۇ ئەسكەرلەرنى باشقۇرۇش ۋە مۇھىم ئىشلارنى ئىجرا قىلىشتىكى ئەڭ ئاساسلىق تۈۋرۈك. ئۇ مەسىلىگە سەل قاراش بارلىق ئەسكەرلەرنى گۇمران قىلىدۇ.

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿وَاتَّقُوا فِتْنَةً لا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ خَاصَّةً﴾** **﴿سىلەرنىڭ ئاراڭلاردىكى زۇلۇم قىلغانلارنىڭ بېشىغا كېلىش بىلەنلا چەكلىنىپ قالمايدىغان بالا-قازادىن ساقلىنىڭلار﴾**.[2]

ئۇھۇد كۈنىسى ئوقياچىلار قىسمىنىڭ پەيغەمبەر ﷺ نىڭ بۇيرۇقىغا ئاسىيلىق قىلغانلىق سەۋەبىدىن مۇسۇلمانلارغا مۇسىبەت يەتكەنلىكىنى ھەممىز بىلىمىز. بۇ مۇسىبەت ئومۇمىيۈزلۈك ھەممىگە كەلگەن بولۇپ، ئۇنىڭدىن ھەتتا پەيغەمبەر ﷺ مۇ نىجات تاپالماستىن، شۇ كۈنى بىرنەچچە جاراھەتلەر بىلەن مۇسىبەتلەنگەن ئىدى.

مەن مۇسۇلمان قېرىنداشلارغا شۇنى ئەسلىتىپ ئۆتمەكچىمەنكى، ئىتائەت كاپىرلارنىڭ دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىكى مۇسۇلمانلار ئۈستىدىن ھۆكۈمرانلىق يۈرگۈزۈشىگە كۇچ-قۇۋۋەت بېغىشلايدۇ. ئۇلارنىڭ ھالى بۇ تۇرسا، ۋاھالەنكى بىز جامائەت بولۇپ ئاڭلاش ۋە ئىتائەت قىلىش ئارقىلىق الله قا ئىبادەت قىلىدىغان تۇرساق، قانداقمۇ يەنە چېچىلاڭغۇ، ئىختىلاپلاشقان ھالەتتە يۇرۇش بىزگە يارىشىدۇ؟

ھارىسىل ئەلئەشئەرى ﷺ نىڭ نەقىل قىلغان ھەدىسىدە پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «وَأَنَا آمُرُكُمْ بِخَمْسٍ اللَّهُ أَمَرَنِي بِهِنَّ: الجَمَاعَةِ وَالسَّمْعِ وَالطَّاعَةِ وَالْهِجْرَةِ وَالْجِهَادِ» «مەن سىلەرنى بەش نەرسىگە بۇيرۇيمەن،

[1] سۇرە تەۋبە 58- ئايىتىنىڭ بىر قىسمى

[2] سۇرە ئەنفال 25- ئايەت

الله مېنى شۇنىڭغا بۇيرۇغان: ❶ جامائەتنى لازىم تۇتۇشقا، ❷ (ئەمىرنىڭ سۆزىنى) ئاڭلاشقا، ❸ (ئەمىرگە) ئىتائەت قىلىشقا، ❹ ھىجرەت قىلىشقا، ❺ جىھاد قىلىشقا».[1]

بىز الله دىن كاپىرلار ئۈمىد قىلمىغان نەرسىنى ئۈمىد قىلىمىز: **﴿وَتَرْجُونَ مِنْ اللَّهِ مَا لا يَرْجُونَ﴾** **﴿سىلەر ئۇلار ئۈمىد قىلمايدىغان نەرسىنى (يەنى شەھىد بولۇشنى، ساۋابنى ۋە غەلىبىنى) الله دىن ئۈمىد قىلىسىلەر﴾**.[2]

يەنە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ إِلا تَفْعَلُوهُ تَكُنْ فِتْنَةٌ فِي الأَرْضِ وَفَسَادٌ كَبِيرٌ﴾** **﴿كاپىرلار (ياردەمدە ۋە مىراستا) بىر ـ بىرىگە ئىگىدۇر، ئەگەر بۇ ھۆكۈمگە ئەمەل قىلمىساڭلار، يەر يۈزىدە پىتنە ۋە چوڭ قالايمىقانچىلىق تۇغۇلىدۇ﴾**.[3]

يەنە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ كَافَّةً﴾** **﴿مۇشرىكلار سىلەرگە بىرلىكتە ھۇجۇم قىلغاندەك، سىلەرمۇ ئۇلارغا قارشى بىرلىكتە ئۇرۇش قىلىڭلار﴾**.[4]

شۈبھىسىزكى ئەمىرلەرگە ئىتائەت قىلىش پەيغەمبەر ﷺ گە ئىتائەت قىلغانلىقنىڭ جۈملىسىدىن سانىلىدۇ. پەيغەمبەر ﷺ گە ئىتائەت قىلىش الله قا ئىتائەت قىلغانلىق ھېسابلىنىدۇ.[5] ئەمىرگە ئاسىي بولۇش ھەم شۇنىڭغا ئوخشاش. بۇ شەرىئەتنى يولغا قويغۇچىنىڭ ئىشىغا ۋە ئۇنىڭ شەرىئىتىگە ئىگە بولغان ھەرقانداق ئەمىرگە، ھەتتا سەپەردىكى ئۈچ كىشىنىڭ ئەمىرىگىمۇ ئۇيغۇن كېلىدۇ، چۈنكى پەيغەمبەر ﷺ ئۇنى: «ئەمىر» دەپ ئاتىدى.

﴿فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ﴾ **﴿الله دىن قورقۇڭلار، (ئىختىلاپ قىلىشماي ئىتتىپاق بولۇپ) ئاراڭلارنى تۈزەڭلار﴾**،[6] **﴿وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ وَاصْبِرُوا﴾** **﴿ئىختىلاپ قىلىشماڭلار، بولمىسا (دۈشمەن بىلەن ئۇچرىشىشتىن) قورقۇپ قالىسىلەر، كۈچ ـ قۇۋۋىتىڭلار كېتىپ قالىدۇ، سەۋر قىلىڭلار﴾**.[7]

مانا بۇ ئىتائەت ئەزالارنىڭ ئەمىر ئالدىدىكى مەجبۇرىيەتلىرىنىڭ بىرىنچىسىدۇر.

ئىككىنچى. ئەمىرگە نەسىھەت قىلىش

بۇنىڭدا تۆۋەندىكى مەزمۇنلار بار:

١ ـ ئەمىرگە نەسىھەت قىلىشنىڭ دەلىلى

٢ ـ ئىش ئۈستىدىكىلەرگە نەسىھەت قىلىشنىڭ قاتارىغا كىرىپ كېتىدىغان ئىشلار

٣ ـ ئەسكەرتىش

٤ ـ ئەمىرگە مەخپىي نەسىھەت قىلىشنىڭ ئەۋزەللىكى

---

[1] ئەھمەد ۋە تىرمىزى رىۋايىتى

[2] سۈرە نىسائ 104 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى

[3] سۈرە ئەنفال 73 ـ ئايەت

[4] سۈرە تەۋبە 36 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى

[5] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

[6] سۈرە ئەنفال 1 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى

[7] سۈرە ئەنفال 46 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى

١ـ ئەمىرگە نەسىھەت قىلىشنىڭ دەلىللىرى

❶ پەيغەمبەر ﷺ: «الدِّينُ النَّصِيحَةُ» قُلْنَا لِمَنْ؟ قَالَ: «لِلَّهِ وَلِكِتَابِهِ وَلِرَسُولِهِ وَلِأَئِمَّةِ الْمُسْلِمِينَ وَعَامَّتِهِمْ» «دىننىڭ ئاساسى سادىق بولۇش» دېدى. بىز: كىمگە سادىق بولۇش؟ دېدۇق. پەيغەمبەر ﷺ: «الله تائالاغا، الله نىڭ كىتابىغا، الله نىڭ پەيغەمبىرىگە، مۇسۇلمانلارنىڭ ئەمىرلىرىگە ۋە مۇسۇلمانلار ئاممىسىغا سادىق بولۇش» دېدى.[1]

❷ پەيغەمبەر ﷺ يەنە مۇنداق دېدى: «ثَلَاثٌ لَا يَغِلُّ عَلَيْهِنَّ قَلْبُ مُسْلِمٍ: إخْلَاصُ الْعَمَلِ لِلَّهِ وَمُنَاصَحَةُ وُلَاةِ الْأُمُورِ وَلُزُومُ جَمَاعَةِ الْمُسْلِمِينَ فَإِنَّ دَعْوَتَهُم تُحِيطُ مِنْ وَرَائِهِمْ» «مۇسۇلماننىڭ قەلبىدىن ھەسەتنى يوقىتىدىغان ئۈچ تۈرلۈك خىسلەت بار: ❶ ئەمەلنى الله ئۈچۈن خالىس قىلىش، ❷ ئىش ئۈستىدىكىلەرگە سادىق بولۇش، ❸ مۇسۇلمانلار جامائىتىنى لازىم تۇتۇش، چۈنكى مۇسۇلمانلارنىڭ دەۋىتى ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن قوغداپ قورشاپ تۇرىدۇ».[2]

❸ يەنە پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «إِنَّ اللَّهَ يَرْضَى لَكُمْ ثَلاثًا، وَيَكْرَهُ لَكُمْ ثَلاثًا، يَرْضَى لَكُمْ: أَنْ تَعْبُدُوهُ وَلا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا، وَأَنْ تَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلا تَفَرَّقُوا، وَأَنْ تَنَاصَحُوا مَنْ وَلاَّهُ اللَّهُ أَمْرَكُم، وَيَسْخَطُ لَكُمْ ثَلاَثًا: قِيلَ وَقَالَ وَكَثْرَةَ السُّؤَالِ وَإِضَاعَةَ الْمَالِ» «الله تائالا سىلەرنىڭ ئۈچ ئىشىڭلاردىن رازى بولىدۇ ۋە ئۈچ ئىشىڭلاردىن نارازى بولىدۇ. الله تائالا سىلەرنىڭ الله قا ھېچنەرسىنى شېرىك كەلتۈرمەي ئىبادەت قىلىشىڭلاردىن، ھەممىڭلار الله نىڭ ئارغامچىسىغا مەھكەم ئېسىلىپ بۆلۈنمەسلىكىڭلاردىن ۋە الله سىلەرنىڭ ئىشىڭلارغا ئىگە قىلغان ئەمىرلەرگە نەسىھەت قىلىشىڭلاردىن رازى بولىدۇ. قۇرۇق گەپ ـ سۆز قىلىشىڭلاردىن، كۆپ سوئال سورىشىڭلاردىن ۋە پۇل ـ مالنى بۇزۇپ چېچىۋېتىشىڭلاردىن نارازى بولىدۇ».[3]

٢ـ ئىش ئۈستىدىكىلەرگە نەسىھەت قىلىشنىڭ قاتارىغا كىرىپ كېتىدىغان ئىشلار

❶ ئىمام نەۋەۋى مۇنداق دەيدۇ: [مۇسۇلمانلارنىڭ ئىماملىرىغا نەسىھەت قىلىش، ئۇلارغا ھەق ئۈستىدە ياردەم بېرىش، ھەقتە ئىتائەت قىلىش، ئۇلارنى ھەقكە بۇيرۇش، يۇمشاقلىق بىلەن ئاگاھلاندۇرۇش ۋە ئەسلىتىش، ئۇلارغا غاپىل قالغان ۋە مۇسۇلمانلارنىڭ ھەق ـ ھوقۇقلىرىدىن يەتمەي قالغان ئىشلارنى يەتكۈزۈش، ئۇلارغا قارشى چىقماسلىق، مۇسۇلمانلارنىڭ قەلبلىرىنى ئۇلارنىڭ ئىتائىتىگە بىرلەشتۈرۈش قاتارلىقلاردۇر.

خەتتابى مۇنداق دەيدۇ: ئۇلارنىڭ كەينىدە ناماز ئوقۇش، ئۇلار بىلەن بىرگە جىھاد قىلىش، سەدىقىلەرنى ئۇلارغا تاپشۇرۇش، ئەگەر ئۇلاردىن زۇلۇم ياكى چىقىشالماسلىق كۆرۈلسە، قىلىچ بىلەن ئۇلارغا قارشى چىقماسلىق، ئۇلارنى يالغاندىن ماختاش ئارقىلىق ئالدىماسلىق، ئۇلارغا ياخشىلىق بىلەن دۇئا قىلىش قاتارلىقلار ئۇلارغا سادىق بولغانلىقنىڭ جۈملىسىدىن ھېسابلىنىدۇ.

---

[1] مۇسلىم رىۋايىتى

[2] مۇسلىم رىۋايىتى

[3] مۇسلىم رىۋايىتى

مۇسۇلمانلارنىڭ ئىمامىلىرىدىن مەقسەت، خەلىپىلەر ۋە ئۇلاردىن باشقا مۇسۇلمانلارنىڭ ئىشلىرىغا ئىگە بولغان ھوقۇق ئىگىلىرىدۇر. مانا بۇ مەشھۇر كۆز قاراش].[1]

❷ باشقىلار بىلىدىغان، لېكىن ئەمىرگە مەخپىي قالغان ئىشلارنى ئۇنىڭغا كۆرسىتىپ قويۇش ھەم ئەمىرگە نەسىھەت قىلغانلىقنىڭ جۇملىسىدىن سانىلىدۇ.

❸ جامائەتنى بۇزۇشقا ياكى ئۇنىڭ بىرلىكىنى پارچىلاشقا ئېلىپ بارىدىغان بەزى يامان ياكى بۇزغۇنچى ئۇنسۇرلارنىڭ ھەرقانداق سۆز ـ ھەرىكەتلىرىنى ئەمىرگە خەۋەر بېرىشمۇ ئەمىرگە سادىق بولغانلىق ھېسابلىنىدۇ.

ئەمىر ئۇلارنىڭ ئىشىنى بىر تەرەپ قىلىشتىن بۇرۇن پاكىت تۇرغۇزۇشى ۋە ئېنىقلىشى لازىم، بۇنىڭ دەلىلى الله تائالانىڭ مۇنۇ ئايىتى: **﴿إِنْ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَإٍ فَتَبَيَّنُوا﴾ ﴿ئى مۇئمىنلەر! ئەگەر سىلەرگە بىر پاسىق ئادەم بىرەر خەۋەر ئېلىپ كەلسە، (ئىشنىڭ ھەقىقىتىنى) بىلمەستىن بىرەر قەۋمنى رەنجىتىپ قويۇپ، قىلمىشىڭلارغا پۇشايمان قىلىپ قالماسلىقىڭلار ئۈچۈن، (ئۇ خەۋەرنى) ئېنىقلاپ كۆرۈڭلار﴾**.[2]

جامائەتنى بۇزۇش ياكى ئۇنىڭ بىرلىكىنى پارچىلاشقا ئېلىپ بارىدىغان ھەرقانداق سۆزـ ھەرىكەتلەرنى ئەمىرگە خەۋەر بېرىشنىڭ ئەمىرگە سادىق بولغانلىقنىڭ جۇملىسىدىن ئىكەنلىكىنىڭ دەلىلى:

① الله تائالانىڭ: **﴿وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ لَيَقُولُنَّ إِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ قُلْ أَبِاللَّهِ وَآيَاتِهِ وَرَسُولِهِ كُنتُمْ تَسْتَهْزِئُونَ﴾ ﴿(ئى مۇھەممەد!) ئەگەر سەن ئۇلارنىڭ (مەسخىرە قىلغانلىقىنى) سوريساڭ، ئۇلار: «بىز (راستتىن ئەمەس)، پەقەت ئىچ پۇشۇقى قىلىپ ئوينىشىپ دەپ قويىدۇق» دەيدۇ. (بۇ مۇناپىقلارغا) «سىلەر الله نىڭ دىنىنى، الله نىڭ ئايەتلىرىنى (يەنى كىتابىنى) ۋە الله نىڭ پەيغەمبىرىنى مەسخىرە قىلىدىڭلارمۇ؟» دېگىن﴾**[3] دېگەن سۆزىنىڭ تەپسىرىدە، ئىبنى كەسىرنىڭ زىكىر قىلغان تۆۋەندىكى سۆزىدۇر: [تەبۇك غازىتىدىكى بىر مەجلىستە، بىر ئادەم مۇنداق دېدى: مەن بىزنىڭ ماۋۇ قارىلىرىمىزغا ئوخشاش قورساققا ئامراق، يالغانچى، دۇشمەن بىلەن ئۇچراشقاندا قورقۇنچاق ئادەملەرنى كۆرمىدىم.

مەسجىدنىڭ ئىچىدە بىر ئادەم ئۇنىڭغا: ‹يالغان ئېيتتىڭ، سەن مۇناپىق ئىكەنسەن. مەن چوقۇم پەيغەمبەر ﷺ گە خەۋەر بېرىمەن› دېدى].

ساھابىنىڭ مۇناپىققا: {مەن چوقۇم پەيغەمبەر ﷺ گە خەۋەر بېرىمەن} دېگەن سۆزى ئەمىرلەرگە سادىق بولغانلىقنىڭ جۇملىسىدىن بولۇپ، غەيۋەتنىڭ قاتارىدىن ھېسابلانمايدۇ.

② ئىمام بۇخارىنىڭ زەيد ئىبنى ئەرقەم رەزىيەللاھۇ دىن رىۋايەت قىلغان مۇنۇ ئەسىرى، ئۇ مۇنداق دەيدۇ: {كُنْتُ مَعَ عَمِّي فَسَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ أُبَيٍّ ابْنَ سَلُولَ يَقُولُ لَا تُنْفِقُوا عَلَى مَنْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ حَتَّى يَنْفَضُّوا وَقَالَ أَيْضًا لَئِنْ رَجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِعَمِّي فَذَكَرَ عَمِّي لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَرْسَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أُبَيٍّ وَأَصْحَابِهِ فَحَلَفُوا مَا قَالُوا فَصَدَّقَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكَذَّبَنِي فَأَصَابَنِي هَمٌّ لَمْ يُصِبْنِي مِثْلُهُ قَطُّ فَجَلَسْتُ فِي بَيْتِي فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ **﴿إِذَا جَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ قَالُوا نَشْهَدُ إِنَّكَ لَرَسُولُ اللَّهِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّكَ لَرَسُولُهُ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَكَاذِبُونَ اتَّخَذُوا أَيْمَانَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ إِنَّهُمْ سَاءَ مَا**

[1] «شەرھۇن نەۋەۋي» 2ـ جىلد 38ـ بەت

[2] سۈرە ھۇجۇرات 6ـ ئايەت

[3] سۈرە تەۋبە 65ـ ئايەت

كَانُوا يَعْمَلُونَ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا فَطُبِعَ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ وَإِذَا رَأَيْتَهُمْ تُعْجِبُكَ أَجْسَامُهُمْ وَإِنْ يَقُولُوا تَسْمَعْ لِقَوْلِهِمْ كَأَنَّهُمْ خُشُبٌ مُسَنَّدَةٌ يَحْسَبُونَ كُلَّ صَيْحَةٍ عَلَيْهِمْ هُمُ الْعَدُوُّ فَاحْذَرْهُمْ قَاتَلَهُمُ اللَّهُ أَنَّى يُؤْفَكُونَ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا يَسْتَغْفِرْ لَكُمْ رَسُولُ اللَّهِ لَوَّوْا رُءُوسَهُمْ وَرَأَيْتَهُمْ يَصُدُّونَ وَهُمْ مُسْتَكْبِرُونَ سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَسْتَغْفَرْتَ لَهُمْ أَمْ لَمْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ لَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ هُمُ الَّذِينَ يَقُولُونَ لَا تُنْفِقُوا عَلَى مَنْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ حَتَّى يَنْفَضُّوا وَلِلَّهِ خَزَائِنُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَفْقَهُونَ يَقُولُونَ لَئِنْ رَجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ﴾ فَأَرْسَلَ إِلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَرَأَهَا عَلَيَّ ثُمَّ قَالَ إِنَّ اللَّهَ قَدْ صَدَّقَكَ} {مەن تاغام بىلەن بىرگە ئىدىم، ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەي ئىبنى سۇلۇلنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلاپ قالدىم: ‹رەسۇلۇللاھنىڭ قېشىدىكى كىشىلەرنى تەمىنلىمەڭلار، ئۇلار تاراپ كەتسۇن›. ئۇ يەنە مۇنداق دېدى: ‹مەدىنىگە قايتساق، ئەڭ ئەزىز ئادەم ئەڭ خار ئادەمنى مەدىنىدىن چىقىرىۋېتىدۇ›. مەن بۇنى تاغامغا دېدىم، تاغام پەيغەمبەر ﷺ گە دەپتۇ. پەيغەمبەر ﷺ ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەي ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرىغا ئادەم ئەۋەتىپتۇ، ئۇلار دېمىگەنلىكىنى ئېيتىپ قەسەم ئىچىپتۇ. پەيغەمبەر ﷺ ئۇلارنى تەستىقلاپ مېنى يالغانغا چىقىرىپتۇ. بۇ چاغدا ماڭا مىسلى كۆرۈلمىگەن غەم يېتىپ، ئۆيۈمدە ئولتۇردۇم. الله تائالا: ﴿مۇناپىقلار سېنىڭ ئالدىڭغا كەلگەن چاغدا: «گۇۋاھلىق بېرىمىزكى، سەن ھەقىقەتەن الله نىڭ پەيغەمبىرىدۇرسەن» دەيدۇ، سېنىڭ ھەقىقەتەن الله نىڭ پەيغەمبىرى ئىكەنلىكىڭنى الله بىلىدۇ. الله گۇۋاھلىق بېرىدۇكى، مۇناپىقلار چوقۇم يالغانچىلاردۇر. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ يالغان قەسەملىرىنى قالقان قىلىۋالدى، (كىشىلەرنى) الله نىڭ يولىدىن (يەنى الله نىڭ دىنىدىن) توستى، ئۇلارنىڭ قىلمىشى نېمىدېگەن يامان! بۇ شۇنىڭ ئۈچۈندۇركى، ئۇلار (ئېغىزلىرىدا) ئىشىنىپ، ئاندىن (دىللىرىدا) ئىنكار قىلدى. ئۇلارنىڭ دىللىرى پېچەتلەندى (يەنى دىللىرىغا ھىدايەت يېتىپ بارالمايدۇ)، ئۇلار (ئىماننى) چۈشەنمەيدۇ. ئۇلارغا قارايدىغان بولساڭ، بەدەن قۇرۇلۇشى (سالاپەتلىكى) سېنى ھەيران قالدۇرىدۇ. ئەگەر ئۇلار سۆزلىسە، (سۆزىنىڭ پاساھەتلىكىدىن) سۆزىگە قۇلاق سالسەن. (ئىلمىسىز، ئەقىلسىز، پاراسەتسىزلىكتە) گويا ئۇلار تامغا يۆلەپ قويۇلغان (چىرىپ قالغان) ياغاچلاردۇر. ئۇلار (قورقۇنچتىن) ھەرقانداق ئاۋازنى ئۆزلىرىگە قارىتىلغان دەپ گۇمانلىنىدۇ، ئۇلار (ساڭا ۋە مۇئمىنلەرگە) دۈشمەندۇر. ئۇلاردىن ھەزەر ئەيلىگىن، الله ئۇلارنى ھالاك قىلسۇن! ئۇلار قانداقمۇ (ھىدايەتتىن گۇمراھلىققا) بۇرۇلۇپ كېتىدۇ! ئۇلارغا ئۆزرە ئېيتىپ: «كېلىڭلار، رەسۇلۇللاھ سىلەرگە مەغفىرەت تىلەيدۇ» دېيىلسە، (مەسخىرە قىلىش يۈزىسىدىن) باشلىرىنى سىلكىيدۇ، ئۇلارنىڭ تەكەببۇرلۇق قىلغان ھالدا (دەۋەت قىلىنغان نەرسىدىن) يۈز ئۆرىگەنلىكىنى كۆرىسەن. ئۇلارغا (مەيلى) مەغفىرەت تىلەپ قىلغىن، (مەيلى) مەغفىرەت تىلەپ قىلمىغىن، بەربىر ئوخشاش، الله ئۇلارغا ھەرگىز مەغفىرەت قىلمايدۇ. شۇبھىسىزكى، پاسىق قەۋمنى الله ھىدايەت قىلمايدۇ. ئۇلار: «رەسۇلۇللاھنىڭ يېنىدىكى كىشىلەرنى تەمىنلىمەڭلار، ئۇلار تاراپ كەتسۇن» دەيدۇ، ئاسمانلارنىڭ ۋە زېمىننىڭ خەزىنىلىرى الله نىڭ ئىلكىدىدۇر ۋە لېكىن مۇناپىقلار (الله نىڭ ھېكمىتىنى) چۈشەنمەيدۇ. ئۇلار (يەنى مۇناپىقلار): «مەدىنىگە قايتساق، ئەڭ ئەزىز ئادەم (يەنى ئابدۇللاھ ئىبن ئۇبەي ۋە مۇناپىقلارنىڭ ئۆزلىرىنى دېمەكچى) ئەڭ خار ئادەمنى (يەنى رەسۇلۇللاھنى، مۇئمىنلەرنى دېمەكچى) مەدىنىدىن چىقىرىۋېتىدۇ» دېيىشىدۇ﴾[1] دېگەن ئايەتلەرنى نازىل قىلدى.

[1] سۈرە مۇنافىقۇن 1-ئايەتتىن 8- ئايەتكىچە

ماڭا پەيغەمبەر ﷺ ئادەم ئەۋەتىپتۇ، ئۇ كىشى ماڭا يۇقىرىقى ئايەتنى ئوقۇپ بېرىپ، كېيىن مۇنداق دېدى: «شۇبھىسىزكى، الله سېنى ھەقىقەتەن تەستىقلىدى»}.[1]

بۇ ئىش بەنى مۇستەلەق غازىتى جەريانىدا يۈز بەرگەن ئىدى.

ئىبنى ھەجەر مۇنداق دەيدۇ: [بۇ ھەدىستىن ھەققىدە يامان گەپ-سۆز قىلىنغان كىشىگە (ئادەتتە) دېيىش دۇرۇس بولمايدىغان سۆزنى يەتكۈزۈشنىڭ دۇرۇس ئىكەنلىكىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ. بۇ ئەيىبلىنىدىغان سۈخەنچىلىك ھېسابلانمايدۇ. ئەگەر بۇنداق يامان گەپنى يەتكۈزۈش بىلەن مۇتلەق بۇزغۇنچىلىق مەقسەت قىلىنسا، بۇ دۇرۇس ئەمەس. ئەمما، يەتكۈزۈشتە بۇزغۇنچىلىقنى بېسىپ چۈشىدىغان مەنپەئەت بولسا، سۈخەنچىلىك ھېسابلانمايدۇ]. ئىبنى ھەجەرنىڭ: [دېيىش دۇرۇس بولمايدىغان سۆزدىن مەقسىتى، «ئەڭ خار ئادەمنى» دېگەن سۆزدۇر. ھەققىدە گەپ-سۆز قىلىنغان كىشىدىن مەقسىتى، پەيغەمبەر ﷺ دۇر].[2]

بۇ ئەسەردىن ئالىدىغان دەلىل شۇكى، زەيد ئىبنى ئەرقەمنىڭ پەيغەمبەر ﷺ گە ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەينىڭ مۇھاجىرلار بىلەن ئەنسارلارنىڭ ئارىسىنى بۇزۇش مەقسىتىدە دېگەن گەپنى يەتكۈزۈپ قويۇشىدۇر. بىزگە زەيدنىڭ قىلغان ئىشىنىڭ دۇرۇسلۇقىغا پەيغەمبەر ﷺ نىڭ ئۇنىڭغا: «شۇبھىسىزكى، الله سېنى ھەقىقەتەن راستقا چىقاردى» دېگەن سۆزى كۇپايىدۇر.

③ ئىمام بۇخارىنىڭ ئىبنى مەسئۇد ﷺ دىن رىۋايەت قىلغان سۆزى ھەم شۇنىڭغا ئوخشايدۇ، ئۇ مۇنداق دەيدۇ: {لَمَّا قَسَمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قِسْمَةً حُنَيْنٍ قَالَ رَجُلٌ مِنْ الْأَنْصَارِ مَا أَرَادَ بِهَا وَجْهَ اللَّهِ فَأَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخْبَرْتُهُ فَتَغَيَّرَ وَجْهُهُ ثُمَّ قَالَ رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَى مُوسَى لَقَدْ أُوذِيَ بِأَكْثَرَ مِنْ هَذَا فَصَبَرَ} {پەيغەمبەر ﷺ ھۇنەينىنىڭ غەنىمىتىنى تەقسىم قىلغان ۋاقىتتا، ئەنسارلاردىن بىر ئادەم مۇنداق دېدى: ئۇ (يەنى رەسۇل ﷺ نى دېمەكچى) بۇ تەقسىماتتا الله نىڭ رىزالىقىنى كۆزلىمىدى. مەن پەيغەمبەر ﷺ نىڭ قېشىغا كېلىپ بۇنىڭدىن خەۋەر بېرىۋىدىم، ئۇنىڭ چىرايى ئۆزگۈپ كەتتى، ئاندىن پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېدى: «الله نىڭ رەھمىتى مۇسا ئەلەيھىسسالامغا بولسۇن، ئۇنىڭغا بۇنىڭدىنمۇ كۆپ ئەزىيەتلەر بېرىلگەن بولسىمۇ سەۋر قىلغان ئىدى».[3]

يەنە بىر رىۋايەتتە: «الله بىلەن قەسەمكى، مۇھەممەد بۇنىڭدا الله نىڭ رازىلىقىنى كۆزلىمىدى» دېيىلگەن.[4]

ئىبنى ھەجەر مۇنداق دەيدۇ: [بۇ ھەدىستىن ئەمىر ۋە پەزىلەت ئەھلىگە ئۇلار ھەققىدە دېيىلگەن نالايىق سۆزلەرنى، ئۇلارنىڭ دېگۈچىدىن ئېھتىيات قىلىشى ئۈچۈن، يەتكۈزۈپ قويۇشنىڭ دۇرۇس ئىكەنلىكى چىقىدۇ. يەنە بۇ ھەدىستىن قىسمەن غەيۋەت ۋە سۈخەنچىلىكنىڭ دۇرۇس ئىكەنلىكىنى كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇ، چۈنكى بۇ ئىككى خىل كۆرۈنۈش ئىبنى مەسئۇد ﷺ نىڭ قىلغان مۇشۇ ئىشىدا مەۋجۇد. ئۇنىڭغا پەيغەمبەر ﷺ ئىنكار قىلمىدى. بۇنداق بولۇشى ئىبنى مەسئۇد ﷺ پەيغەمبەر ﷺ گە نەسىھەت قىلىشنى ۋە ئۇ زاتقا ئىسلامنى ئاشكارا قىلىپ، مۇناپىقلىقنى يوشۇرىدىغان ئادەملەرنىڭ

[1] بۇخارى رىۋايىتى

[2] «فەتھۇل بارى» 8- جىلد 646- بەت

[3] بۇخارى رىۋايىتى، 4335- ھەدىس

[4] بۇخارى رىۋايىتى، 6059- ھەدىس

ئىچىدىن پەيغەمبەر ﷺ گە تەنە قىلىدىغان كىشىلەرنى، ئۇ ئادەملەردىن ئېھتىيات قىلسۇن دېگەن غەرەزدە، بىلدۈرۈپ قويۇشنى مەقسەت قىلغان، مانا بۇ دۇرۇس. خۇددى كاپىرلارنىڭ ھىيلىسىدىن خاتىرجەم بولۇش ئۈچۈن، ئۇلارغا ئايغاقچىلىق قىلىش دۇرۇس بولغانغا ئوخشاش].[1]

④ ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رضي الله عنه نىڭ چالما-كېسەك قىلىش توغرىسىدا دېگەن سۆزىدە مۇنداق كەلگەن: {إِنَّ فُلانًا يَقُولُ لَوْ مَاتَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ لَبَايَعْنَا فُلانًا فَقَالَ عُمَرُ لأَقُومَنَّ الْعَشِيَّةَ فَأُحَذِّرَ هَؤُلاءِ الرَّهْطَ الَّذِينَ يُرِيدُونَ أَنْ يَغْصِبُوهُمْ} {ئەمىرۇلمۇئمىنىيىننىڭ قېشىغا بىر ئادەم كېلىپ: ‹پالانى مۇنداق دەۋاتىدۇ: ئەگەر ئەمىرۇلمۇئمىنىين ئۆلۈپ كەتسە، بىز چوقۇم پالانىغا بەيئەت قىلىمىز›. ئۆمەر: ‹مەن چوقۇم ئاخشاملىققا كىشىلەرنى (خەلىپىلىكنى) يولسىزلىق بىلەن (يەنى ئالدىنقى خەلىپىنىڭ كۆرسەتمىسىسىز ۋە نە كېڭەش ئەھلىنىڭ مەسلىھەتىسىز) بېكىتمەكچى بولغان ماۋۇ بىر تۈركۈم ئىنسانلاردىن ئاگاھلاندۇرىمەن›، دېدى}.[2]

ئىبنى ھەجەر ئۇ ھەدىسنى ئىزاھلاپ مۇنداق دەيدۇ: [بۇ ھەدىستىن جامائەتنى بۇزۇش خەۋپى بار ئادەمنىڭ گېپىنى پادىشاھقا خەۋەر بېرىشنىڭ دۇرۇس ئىكەنلىكىنى ۋە بۇنىڭ ئەيىبلىنىدىغان سۇخەنچىلىكنىڭ قاتارىدىن ھېسابلانمايدىغانلىقىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ].[3]

⑤ ئىمام نەۋەۋى «رىيازۇس سالىھىين» ناملىق كىتابىنىڭ «دۇرۇس بولىدىغان غەيۋەتلەر توغرىسىدا» دېگەن بابىدا: [بىلگىنكى، شەرىئەتتە غەيۋەت قىلماي يەتكىلى بولمايدىغان، توغرا غەرەزدە قىلىنغان غەيۋەت ئالتە تۈرلۈك سەۋەبتىن دۇرۇس بولىدۇ. ئۇنىڭ تۆتىنچىسى، مۇسۇلمانلارنى يامانلىقتىن ئاگاھلاندۇرۇش ۋە ئۇلارغا سەمىمىي بولۇش يۈزىسىدىن غەيۋەت قىلىش][4] دەپ ئاخىرىغىچە بايان قىلدى.

⑥ ئىبنى تەيمىيە رەھىمەھۇللاھ مۇئەييەن بىر شەخسنىڭ غەيۋىتىنى قىلىشنىڭ دۇرۇس ئىكەنلىكى توغرۇلۇق توختىلىپ مۇنداق دەيدۇ: [بىر ئادەمگە ئۆزى مۇئامىلە قىلىشماقچى بولغان، ۋەكىل سايلىماقچى بولغان، ۋەسىيەت قالدۇرماقچى بولغان، گۇۋاھلىققا تارتماقچى بولغان، بەلكى ئۆزىگە ھاكىم قىلىپ تىكلىمەكچى بولغان كىشىلەر ھەققىدە نەسىھەت قىلىپ (ئۇلارنىڭ ئەيىبىنى ئېچىش) دۇرۇس بولىدىغان غەيۋەتنىڭ ئاستىغا كىرىدۇ.

ئەگەر بۇ غەيۋەت خۇسۇسىي مەنپەئەتتە نەسىھەت قىلىش يۈزىسىدىن دۇرۇس بولىدىغان بولسا، ئەمىر، ھاكىم، گۇۋاھچى، ئەمەلدار، ئەلەمدار ۋە ئۇنىڭدىن باشقىلاردىن ئىبارەت ئومۇمىي مۇسۇلمانلارنىڭ ھەق-ھوقۇقلىرىغا ئالاقىدار ئىشلاردا نەسىھەت قىلىش يۈزىسىدىن غەيۋەت قىلىش قانداقمۇ دۇرۇس بولمىسۇن؟

بۇنداق ئىشلاردا نەسىھەت قىلىشنىڭ كاتتا ئىش ئىكەنلىكىدە قىلچە شەك يوق. بۇ ھەقتە پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «الدِّينُ النَّصِيحَةُ، الدِّينُ النَّصِيحَةُ، قَالُوا : لِمَنْ يَا رَسُولَ اللَّهِ ؟ قَالَ : لِلَّهِ، وَلِكِتَابِهِ، وَلِرَسُولِهِ، وَلأَئِمَّةِ الْمُسْلِمِينَ، وَعَامَّتِهِمْ» «دىننىڭ ئاساسى سادىق بولۇش، دىننىڭ ئاساسى سادىق بولۇش» دېدى. ساھابىلەر: ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! كىمگە سادىق بولۇش؟ دېدى. پەيغەمبەر ﷺ:

---

[1] «فەتھۇل بارى» 10- جىلد 512- بەت

[2] مۇسلىم رىۋايىتى

[3] «فەتھۇل بارى» 12- جىلد 154- بەت

[4] «رىيازۇس سالىھىين»غا مۇراجىئەت قىلىنسۇن!

«الله تائالاغا، الله نىڭ كىتابىغا، الله نىڭ پەيغەمبىرىگە، مۇسۇلمانلار ئەمىرلىرىگە ۋە مۇسۇلمان ئاممىسىغا سادىق بولۇش» دېدى].[1]

٣ـ ئەسكەرتىش

سەپتە پىتنە پەيدا قىلىدىغان ياكى بۇزۇقچىلىق تېرىيدىغان ئادەمنىڭ ئىشىنى ئەمىرگە يەتكۈزۈشتىن ئىبارەت مەن يۇقىرىدا زىكىر قىلغان ھەدىس بىلەن پەيغەمبەر ﷺ نىڭ: «لَا يُبَلِّغُنِي أَحَدٌ مِنْ أَصْحَابِي عَنْ أَحَدٍ شَيْئًا فَإِنِّي أُحِبُّ أَنْ أَخْرُجَ إِلَيْكُمْ وَأَنَا سَلِيمُ الصَّدْرِ» «ماڭا ساھابىلىرىمدىن ھېچقانداق بىر كىشى بىراۋ توغرۇلۇق بىر نەرسە يەتكۈزمىسۇن (يەنى سۇخەنچىلىك قىلمىسۇن). چۈنكى مەن سىلەرنىڭ ئالدىڭلارغا قەلبىم ساغلام ھالەتتە چىقىشنى ياخشى كۆرىمەن»[2] دېگەن ھەدىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا قارىمۇقارشىلىق يوق، بەلكى ئىبنى مەسئۇدنىڭ بۇ ھەدىسى ئەسلىي ئاساستۇر.

ئۇ ھەدىسنى ئىمام نەۋەۋى «رىياز ئۇس سالىھىين» دېگەن كىتابىنىڭ «پىتنە ـ پاساتنىڭ يۇز بېرىشىدىن ئەنسىرەشتەك زۆرۈرىيەت بولمىغان ئەھۋال ئاستىدا، كىشىلەرنىڭ گەپ ـ سۆزلىرىنى ئىش ئۈستىدىكىلەرگە يەتكۈزۈشتىن چەكلەش توغرىسىدا» دېگەن بابىدا كەلتۈردى. كىشىلەرنىڭ ھال ـ ئەھۋالىنى ئىش ئۈستىدىكىلەرگە توشۇشتىن چەكلەش ئەسلىي ئاساس بولۇپ، بۇنىڭدىن پىتنە ـ پاساتنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە بۇزغۇنچى ئۇنسۇرلارنى پاش قىلىش مەقسىتىدە، ئۇلارنىڭ ئەھۋالىنى يۆتكەشكە ھاجەت چۈشۈپ قالسا، بۇ مۇستەسنا قىلىنىدۇ. مەن بۇنىڭ دەلىللىرىنى يۇقىرىدا سۆزلەپ ئۆتتۈم.

بەلكى ئىبنى ھەجەر مۇنداق دېگەن: [ئىبنى تىين ئەشھەبتىن نەقىل قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ‹ھاكىم ئۆزى ئۈچۈن كىشىلەرنىڭ ئەھۋالىنى ئۇقتۇرۇپ تۇرىدىغان مەخپىي ھالەتتە بىر ئادەمنى ئىشلىتىشى لازىم. شۇنداقلا، ئۇ ئادەم ئىشەنچلىك، ھوشيار، ئەقىللىق بولۇشى كېرەك›، چۈنكى ئىشەنچلىك ھاكىمنىڭ ئۈستىگە ئىشەنچسىز ئادەمنىڭ سۆزىنى قوبۇل قىلىشتىن مۇسىبەت كېلىدۇ. ئەگەر ئۇ ئادەم ياخشى دەپ قارىلىدىغان ئادەم بولسا، ئەمىرنىڭ مۇنداق خەۋەرلەرنى ئېنىقلاپ بېكىتىشى لازىم].[3]

٤ـ ئەمىرگە مەخپىي نەسىھەت قىلىشنىڭ ئەۋزەللىكى

بۇنىڭ دەلىللىرى:

① ئىبنى ئەبۇ ئاسىم «ئەسسۇننە» دېگەن كىتابىنىڭ «پۇقرالارنىڭ ئىش ئۈستىدىكىلەرگە نەسىھەت قىلىشنىڭ ئۇسۇلى» دېگەن بابىدا مۇنداق دەيدۇ: ئىياز ئىبنى غەنەم ھىشام ئىبنى ھەكىمگە مۇنداق دېدى: سەن پەيغەمبەر ﷺ نىڭ: «مَنْ أَرَادَ أَنْ يَنْصَحَ لِذِي سُلْطَانٍ فَلا يُبْدِهِ عَلانِيَةً وَلَكِنْ يَأْخُذُ بِيَدِهِ فَيَخْلُوا بِهِ فَإِنْ قَبِلَ مِنْهُ فَذَاكَ وَإِلا كَانَ قَدْ أَدَّى الَّذِي عَلَيْهِ» «كىمكى پادىشاھقا نەسىھەت قىلماقچى بولسا، ئاشكارا (ئادەم بار يەردە) نەسىھەت قىلمىسۇن، ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇپ يالغۇز يەردە نەسىھەت

[1] «مەجمۇئۇل فەتەۋا» 28ـ جىلد 230ـ، 231ـ بەتلەر

[2] ئەبۇ داۋۇد ۋە تىرمىزى رىۋايىتى

[3] «فەتھۇل بارى» 13ـ جىلد 190ـ بەت

قىلسۇن. ئەگەر قوبۇل قىلسا قىلدى، قىلمىسا ئۇ ئادەم ئۈستىدىكى مەجبۇرىيەتنى يەتكۈزگەن بولدى»[1] دېگەن سۆزنى ئاڭلىغانمۇ؟

② بۇ يەردە ئەمىرلەرگە مەخپىي نەسىھەت قىلىشنىڭ يەنە بىر دەلىلى بار، ئۇ بولسىمۇ ئىمام بۇخارى ئەبۇ ۋائىلدىن رىۋايەت قىلغان مۇنۇ ئەسەردۇر، ئۇ مۇنداق دەيدۇ: {قِيلَ لِأُسَامَةَ أَلَا تُكَلِّمُ هَذَا قَالَ قَدْ كَلَّمْتُهُ مَا دُونَ أَنْ أَفْتَحَ بَابًا أَكُونُ أَوَّلَ مَنْ يَفْتَحُهُ وَمَا أَنَا بِالَّذِي أَقُولُ لِرَجُلٍ بَعْدَ أَنْ يَكُونَ أَمِيرًا عَلَى رَجُلَيْنِ أَنْتَ خَيْرٌ بَعْدَ مَا سَمِعْتُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ يُجَاءُ بِرَجُلٍ فَيُطْرَحُ فِي النَّارِ فَيَطْحَنُ فِيهَا كَطَحْنِ الْحِمَارِ بِرَحَاهُ فَيُطِيفُ بِهِ أَهْلُ النَّارِ فَيَقُولُونَ أَيْ فُلَانُ أَلَسْتَ كُنْتَ تَأْمُرُ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَى عَنْ الْمُنْكَرِ فَيَقُولُ إِنِّي كُنْتُ آمُرُ بِالْمَعْرُوفِ وَلَا أَفْعَلُهُ وَأَنْهَى عَنْ الْمُنْكَرِ وَأَفْعَلُهُ} {ئوسامىگە: مانىڭغا (خەلىپە ئوسمان ئىبنى ئەففان ﷺ نى دېمەكچى) گەپ قىلمامسەن؟ دېيىلدى. ئۇ مۇنداق دېدى: مەن پىتنىنىڭ قوزغىلىشىدىن قورقۇپ، ئەمىرلەرگە ئاشكارا قارشى چىقىشنىڭ دەرۋازىسىنى ئاچىدىغان ئادەمنىڭ بىرىنچىسى بولماستىن ئۇنىڭغا گەپ قىلدىم. مەن پەيغەمبەر ﷺ نىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىغىنىمدىن كېيىن ئىككى كىشىگە ئەمىر بولغان بىر ئادەمگە سەن ياخشىراق دېمەيمەن: «بىر ئادەم ئېلىپ كېلىنىپ دوزاخقا تاشلىنىدۇ، ئۇ ئادەم دوزاختا خۇددى جۇۋازغا قاتقان ئېشەكتەك چۆرگىلەيدۇ. ئۇنىڭ چۆرىسىگە ئەھلى دوزاخ توپلىشىپ مۇنداق دەيدۇ: ‹ھەي پالانى! سەن ياخشىلىققا بۇيرۇپ، يامانلىقتىن توساتتىڭ ئەمەسمۇ؟› ئۇ ئادەم جاۋاب بېرىپ مۇنداق دەيدۇ: ‹مەن ياخشىلىققا بۇيرۇيتتىم، ئۆزۈم قىلمايتتىم؛ يامانلىقتىن توساتتىم، ئۆزۈم قىلاتتىم›}.[1]

ئىمام مۇسلىمنىڭ رىۋايىتىدە «مانىڭغا گەپ قىلمامسەن؟» دېگەن سۆزنىڭ ئورنىدا «ئوسماننىڭ قېشىغا كىرىپ ئۇنىڭغا گەپ قىلمامسەن؟» دېيىلگەن. مانا بۇ بەزى كىشىلەرنىڭ خەلىپە ئوسمان ئىبنى ئەففان ﷺ غا قارشى چىقىشنىڭ سەۋەبى بولغان ئىدى.

ئىبنى ھەجەر مۇنداق دەيدۇ: [ئوسامىنىڭ: ‹مەن پىتنىنىڭ دەرۋازىسىنى ئاچىدىغان ئادەمنىڭ بىرىنچىسى بولماستىن ئۇنىڭغا گەپ قىلدىم› دېگىنى، سىلەر مەسلىھەت كۆرسەتكەن ئىشتا مەن ئۇنىڭغا گەپ قىلدىم. لېكىن گېپىم پىتنە قوزغايدىغان ئەمەس، بەلكى مەخپىي، ئەدەب ساقلاش ۋە مەنپەئەت يولى بىلەن بولدى دېگەنلىكىگە ئىشارەت ئىدى.

مۇھەللەب مۇنداق دېگەن: ئۇلارنىڭ ئوسامىدىن ئوسمان ﷺ غا گەپ قىلىشنى كۆزلىگەنلىكى شۇنىڭ ئۈچۈنكى، ئۇ ئوسمان ﷺ نىڭ خاس كىشىلىرىدىن، شۇنداقلا ئوسمان ﷺ دىن ۋەلىد ئىبنى ئۇقبە ھەققىدە ئەنسىرەيدىغان ئادەملەردىن ئىدى. چۈنكى، ۋەلىد ئىبنى ئۇقبەدىن ھاراقنىڭ بۇيى كەلگەن بولۇپ، ئۇنىڭ بۇ ئىشى مەشھۇر بولۇپ كەتكەن ئىدى. ئۇ ئوسمان ﷺ نىڭ ئانا بىر قېرىندىشى بولۇپ، ئوسمان ﷺ ئۇنى ئەمەلدار قىلىپ تەيىنلىگەن ئىدى. ئوسامىنىڭ: ‹مەن ئۇنىڭغا دەرۋازىنى ئاچماستىن مەخپىي گەپ قىلدىم› دېگىنى، بۆلۈنۈشتىن قورقۇپ، ئەمىرلەرگە ئاشكارا قارشى چىقىشنىڭ دەرۋازىسىنى ئاچمايدىغانلىقىنى، ئاندىن ئۇلارغا ھەرقانداق بىر ئادەم بىلەن، گەرچە ئەمىر بولسىمۇ، مۇرەسسە قىلمايدىغانلىقى، بەلكى ئۆزىنىڭ تىرىشچانلىقى بىلەن ئۇنىڭغا نەسىھەت قىلىدىغانلىقىنى ئۇقتۇرۇپ قويدى ۋە ياخشىلىققا بۇيرۇپ ئۆزى قىلمىغانلىقتىن دوزاخقا

[1] ئىبنى ئەبى ئاسىمنىڭ «ئەسسۇننە» دېگەن كىتابى 521- بەت 1096- ھەدىس

تاشلىنىدىغان ئادەمنىڭ قىسىسىنى ئۇلارنىڭ ئوسمان ﷺ غا ئۇنىڭ قېرىندىشى ھەققىدە نەسىھەت قىلىشتىن سۈكۈت قىلدى دېگەن گۇمانلىرىدىن ئۆزىنى ئاقلاش ئۈچۈن بايان قىلدى.

بۇ ھەدىستىن ئەمەلىرلەرگە ھۆرمەت قىلىش، ئۇلار بىلەن ئەدەب ساقلاش، ئۇلار ھەققىدە كىشىلەرنىڭ دېگەن گەپ-سۆزلىرىنى ئۇلارغا «ئۆزلىرىگە ئېھتىياتتا بولسۇن» دېگەنلىك يۈزىسىدىن ئەزىيەت بەرمەستىن، مەقسەتنى يۇمشاق ۋە چىرايلىق يەتكۈزۈش قاتارلىقلارنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ].[2]

مېنىڭ مەخپىي نەسىھەت قىلىش ۋاجىب دېمەستىن ئەۋزەل دېيىشىم شۇنىڭ ئۈچۈنكى، ئاشكارا نەسىھەت قىلىشقىمۇ يەنە نۇرغۇن دەلىللەر كەلگەن:

① بىر ئايالنىڭ ئايالىلارنىڭ تويلۇقى توغرۇلۇق ئۆمەر ئىبنى خەتتاب ﷺ غا مۇراجىئەت قىلىشى

بۇ ھەقتە الله تائالانىڭ: **﴿وَإِنْ أَرَدْتُمُ اسْتِبْدَالَ زَوْجٍ مَكَانَ زَوْجٍ وَآتَيْتُمْ إِحْدَاهُنَّ قِنْطَارًا فَلَا تَأْخُذُوا مِنْهُ شَيْئًا﴾ ﴿ئەگەر بىر خوتۇننى قويۇۋېتىپ، ئورنىغا يەنە بىر خوتۇننى ئالماقچى بولساڭلار، ئۇلارنىڭ بىرىگە (مەھرى قىلىپ) كۆپ مال بەرگەن بولساڭلارمۇ ئۇنىڭدىن ھېچنەرسىنى قايتۇرۇۋالماڭلار﴾**[3] دېگەن سۆزىنىڭ تەپسىرىگە مۇراجىئەت قىلىڭ!

② ساھابە ئائىز ئىبنى ئەمرىنىڭ قوماندان ئەمرى ئىبنى سەئىد ئەلئەشدەقكە مەككىدە ئۇرۇش قىلىشنىڭ ھاراملىقى توغرىسىدا قىلغان نەسىھىتى

ئىمام بۇخارى ئەبۇ شۇرەيھدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ، ئەبۇ شۇرەيھ ئەمرى ئىبنى سەئىدكە، ئۇ مەككىگە قوشۇن ئەۋەتمەكچى بولغاندا مۇنداق دېگەن ئىدى: {ائْذَنْ لِي أَيُّهَا الْأَمِيرُ أُحَدِّثْكَ قَوْلًا قَامَ بِهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْغَدَ مِنْ يَوْمِ الْفَتْحِ سَمِعَتْهُ أُذُنَايَ وَوَعَاهُ قَلْبِي وَأَبْصَرَتْهُ عَيْنَايَ حِينَ تَكَلَّمَ بِهِ حَمِدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ إِنَّ مَكَّةَ حَرَّمَهَا اللَّهُ وَلَمْ يُحَرِّمْهَا النَّاسُ فَلَا يَحِلُّ لِامْرِئٍ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أَنْ يَسْفِكَ بِهَا دَمًا} {ئى ئەمىر! ماڭا ئىجازەت بېرىڭ، مەن سىزگە پەيغەمبەر ﷺ مەككە فەتھ بولغان كۈننىڭ ئەتىسى ئېيتقان ھەدىسنى سۆزلەپ بېرەي. ئۇ سۆزنى ئىككى قۇلىقىم ئاڭلىغان، قەلبىم يادلىۋالغان. پەيغەمبەر ﷺ ئۇ سۆزنى دېگەن ۋاقىتتا، ئۇ زاتنى ئىككى كۆزۈم بىلەن كۆرگەن ئىدىم. پەيغەمبەر ﷺ الله قا ھەمدۇسانا يوللاپ بولۇپ، مۇنداق دېگەن ئىدى: «ھەقىقەتەن مەككىنى كىشىلەر ھارام قىلمىدى، بەلكى الله تائالا ئۆزى ھارام قىلدى (يەنى ھۆرمەتكە ئىگە قىلدى). الله قا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىمانى بار ئىنساننىڭ مەككىدە قان تۆكۈشى ھالال بولمايدۇ»}.[4]

③ سەلمان ﷺ نىڭ ئۆمەر ﷺ غا ئۇنىڭ كىيىمىنىڭ ئۇزۇنلۇقىنى كۆرگەن ۋاقىتتىكى قىلغان مۇراجىئىتى

بەزى ساھابىلەرنىڭ مۇئاۋىيە ﷺ غا ئوغلى يەزىدنى خەلىپە قىلىپ تەيىنلىگەن ۋاقىتتا مۇراجىئەت قىلغانلىقىغا ئوخشاش ۋە ئۇنىڭدىن باشقا بۇ ھەقتە كەلگەن دەلىللەر كۆپ.

---

[1] «سەھىھۇل بۇخارى» 7098- ھەدىس

[2] «فەتھۇل بارى» 13- جىلد 51- بەتتىن 53- بەتكىچە

[3] سۈرە نىسائ 20- ئايەت

[4] بۇخارى رىۋايىتى، 104- ھەدىس

مېنىڭ قارىشىم، توغرىسىنى الله ئوبدان بىلگۈچى، ئەمىرگە نەسىھەتنى مەخپىي قىلىش ياكى ئۇنى ئاشكارا قىلىش تۆۋەندىكىلەرگە قاراشلىق:

بىرىنچى. نەسىھەت قىلىنغۇچى (يەنى ئەمىر)نىڭ ئەھۋالى

نەسىھەت قىلغۇچى نەسىھەت قىلىنغۇچىنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ، قوبۇل قىلىشقا مۇناسىپ ۋاسىتىنى تاللىشى كېرەك.

ئىككىنچى. ھازىر كىشىلەرنىڭ ئەھۋالى

كىشىلەرنىڭ ئەمىرگە جۈرئەت قىلىپ فىتنە تۇغدۇرماسلىقى ۋە بىرلىكنى پارچىلىماسلىقى ئۈچۈن، بەزىدە نەسىھەت قىلغۇچى ئوسامە ئىبنى زەيد ﵁ ئوسمان ئىبنى ئەففان ﵁ غا نەسىھەت قىلغاندەك، مەخپىي نەسىھەت قىلىشى ئەۋزەل. بەزىدە باشقىلارمۇ ئاڭلاپ ئۇنىڭدىن نەسىھەت قوبۇل قىلىشى ئۈچۈن، ئەبۇ شۇرەيھنىڭ كىشىلەرنى مەككىدە جەڭ قىلىشقا كېتىۋاتقان ئەمىرنىڭ ئەسكەرلىرى بىلەن جەڭگە چىقىشتىن توختىتىش ئۈچۈن، مەككىنىڭ ھۆرمىتى توغرىسىدا قىلغان نەسىھىتىگە ئوخشاش، ئاشكارا نەسىھەت قىلىشى ئەۋزەل.

ئۈچىنچى. نەسىھەت قىلغۇچىنىڭ ئەھۋالى

نەسىھەت قىلغۇچى ئۆز نەسىھىتى ئارقىلىق ئۆزى ھەققىدە: «باشقىلار سۈكۈت قىلىپ تۇرغاندا، ئەمىرگە نەسىھەت قىلغان ئادەم» دېيىلىش ئۈچۈن، رىيا قىلىش ۋە باشقىلارغا ئاڭلىتىش مەقسىتىدە نەسىھەت قىلماسلىقى لازىم.

بۇ يەردە كۇفە خەلقىنىڭ سەئد ئىبنى ئەبۇ ۋەققاس ﵁ توغرۇلۇق ئۆمەر ئىبنى خەتتاب ﵁ غا قىلغان شىكايىتىنى ئەسلەپ ئۆتۈشكە توغرا كېلىدۇ.

ئىبنى كەسىر مۇنداق دەيدۇ: [ھىجرىيىنىڭ ١٦ـ يىلى كۇفە خەلقى سەئد ﵁ توغرۇلۇق ھەممە ئىشتا شىكايەت قىلدى. ھەتتا ئۇلار: ‹سەئد نامازنى ياخشى ئوقۇيالمايدۇ› دېيىشتى. ئۆمەر ﵁ سەئدنى كۇفە خەلقىنىڭ ۋالىيلىقىدىن ئېلىپ تاشلىدى. «سەھىھ مۇسلىم»دا مۇنداق دېيىلىدۇ: ئۆمەر ﵁ كۇفە خەلقىنىڭ ئەھۋالىنى سورىغىلى ئادەم ئەۋەتتى. پەقەت قەتادە ئىبنى ئوسامە ئىسىملىك بىر ئادەمدىن باشقا بارچە كىشى ئۇ زاتنى ماختاشتى. ئۇ ئادەم ئورنىدىن تۇرۇپ مۇنداق دېدى: سەن بىزدىن سوراپ قالدىڭ، شۈبھىسىزكى، سەئد باراۋەر تەقسىم قىلمايدۇ، ئادىل ھۆكۈم قىلمايدۇ، قوشۇن بىلەن بىرگە چىقمايدۇ.

سەئد مۇنداق دېدى: ‹ئى الله ! بۇ سۆزنى سېنىڭ بۇ بەندەڭ رىيا ۋە كىشىلەرگە ئاڭلىتىش مەقسىتىدە دېگەن بولسا، ئۇنىڭ ئۆمرىنى ئۇزۇن قىلغىن، ھەمىشە نامرات قىلغىن ۋە ئۇنى فىتنىلەرگە مۇپتىلا قىلغىن!›

ئۇ ئادەمگە سەئدنىڭ قاغىشى يەتتى، ئۇ ياشىنىپ قالغاندا قىشىنى ئىككى كۆزىدىن كۆتۈرۈپ قوياتتى ۋە يولدا ئۆتكەن قىزلارغا توغرا بولۇپ، ئۇلارنى چىمدىۋالاتتى. ئۇنىڭ ھەققىدە كىشىلەر: ‹فىتنىگە گىرىپتار بولغان قېرى بوۋاينى سەئدنىڭ قاغىشى تۇتتى› دېيىشەتتى.

ئۆمەر ﵁ ئۆز ۋەسىيىتىدە سەئدنى (ئۆزىدىن كېيىن خەلىپىلىككە كۆرسەتكەن نامزاتلار) قاتارىدا زىكىر قىلىپ مۇنداق دېگەن ئىدى: سەئدگە ئەمىرلىك يەتسە مەيلى ئەگەر يەتمەي قالسا، سىلەرنىڭ

قايسى بىرىڭلار مەسئۇل بولسا، ئۇنى يارەملەشتۈرسۇن، چۈنكى مەن ئۇنى خىزمەتتىن ئاجىز كەلگەنلىكتىن ياكى خيانەت قىلغانلىقتىن ھوقۇقىدىن ئېلىپ تاشلىمىدىم].[1]

توغرىسى، الله خالىسا، نەسىھەت قىلغۇچى مۇشۇ ئەھۋاللارغا رىئايە قىلىپ، ئاندىن نەسىھەتنى مەخپىي ياكى ئاشكارا قىلىشنىڭ مۇناسىپ ئۇسلۇبىنى تاللىشى لازىم. ئەگەر بىلەلمىسە، مەخپىي قىلغىنى ئەۋزەل. الله خالىسا، بۇنىڭغا مۇشۇ مەسىلىنىڭ بېشىدىكى ئىياز ئىبنى غەنەمنىڭ ھەدىسى ۋە ئوسامە ئىبنى زەيد ﷺ نىڭ ئوسمان ﷺ بىلەن بولغان مەزكۇر قىسسىسى دەلىل بولالايدۇ.

ئۈچىنچى. ئەمىرگە ھۆرمەت قىلىش

ئەمىرگە ھۆرمەت قىلىش ئەزالارنىڭ ئەمىر ئالدىدىكى مەجبۇرىيەتلىرىدىن. مەن بۇنىڭغا ئەبۇ ئاسىمنىڭ «ئەسسۇننە» دېگەن كىتابىنىڭ «ئەمىرگە ئىززەت قىلىش ۋە ئۇنىڭغا ھۆرمەت قىلىشنىڭ پەزىلىتىنىڭ بايانى توغرىسىدا» دېگەن بابىدا رىۋايەت قىلغان بىر نەچچە ھەدىسلەرنى دەلىل كەلتۈرىمەن:

① مۇئاز ئىبنى جەبەل ﷺ دىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ، پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «خَمْسٌ مَنْ فَعَلَ وَاحِدَةً مِنْهُنَّ كَانَ ضَامِنًا عَلَى اللَّهِ: مَنْ عَادَ مَرِيضًا، أَوْ خَرَجَ مَعَ جَنَازَةٍ، أَوْ خَرَجَ غَازِيًا، أَوْ دَخَلَ عَلَى إِمَامِهِ يُرِيدُ تَعْزِيزَهُ وَتَوْقِيرَهُ، أَوْ قَعَدَ فِي بَيْتِهِ فَسَلِمَ النَّاسُ مِنْهُ وَسَلِمَ مِنَ النَّاسِ» «بەش تۈرلۈك ئىش بار، كىمكى ئۇنىڭدىن بىرنى قىلسا، الله تائالا ئۇ ئادەمگە كېپىل بولىدۇ: كېسەل يوقلىسا، جىنازا بىلەن بىرگە چىقسا، غازاتقا چىقسا، ئەمىرنىڭ قېشىغا ئۇنى ئىززەتلەش ۋە ھۆرمەت قىلىش نىيىتى بىلەن كىرسە، ئۆيىدە ئولتۇرۇپ، كىشىلەر ئۇ ئادەمدىن سالامەت قالسا، ئۇ ئادەممۇ كىشىلەردىن سالامەت قالسا».[2]

② ئەبۇ بەكرە ﷺ نىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ، ئۇ مۇنداق دەيدۇ: مەن پەيغەمبەر ﷺ نىڭ مۇنداق دېگىنىنى ئاڭلىغان ئىدىم: «السُّلْطَانُ ظِلُّ اللَّهِ فِي الأَرْضِ فَمَنْ أَكْرَمَهُ أَكْرَمَهُ اللَّهُ وَمَنْ أَهَانَهُ أَهَانَهُ اللَّهُ» «پادىشاھ الله تائالانىڭ يەر يۈزىدىكى سايىسىدۇر. كىمكى ئۇنىڭغا ئېھتىرام قىلسا، الله تائالا ئۇنى ھۆرمەتلىك قىلىدۇ. كىمكى ئۇنى خارلىسا، الله تائالا ئۇنى خار قىلىدۇ».[3]

ئەمىرنى خارلاش بەزىدە ئۇنىڭ بۇيرۇقلىرىغا ئاسىيلىق قىلىش ۋە ئۇ بۇيرۇقلارنى كۆزگە ئىلماسلىق ئارقىلىق بولىدۇ؛ بەزىدە ئەمىرنى سۆز، كۆز ئىشارىسى ۋە ئەيىبلەش بىلەن مەسخىرە قىلىش ئارقىلىق بولىدۇ؛ بەزىدە ئۇ ئەمىرنى كۆزگە ئىلماسلىققا سەۋەب بولىدىغان جىسمانىي ياكى ئەخلاقىي سۈپەت بىلەن سۈپەتلەش ئارقىلىق بولىدۇ؛ بەزىدە ئەمىرنى سۆكۈشكە گەپ دارىتىش بىلەن ئۇنىڭ غەيرىنى ماختاش ئارقىلىق بولىدۇ؛ بەزىدە باشقىلارنى ئەمىرنى خارلاشقا ۋە ئۇنىڭغا ئاسىي بولۇشقا روھلاندۇرۇش ئارقىلىق بولىدۇ. ئومۇمەن، ئەمىرنىڭ مەرتىۋىسىنى كەم سۈندۈرىدىغان ۋە

[1] «ئەلبىدايە ۋەننىھايە» 7- جىلد 101- بەت

[2] ئىبنى ئەبى ئاسىمنىڭ «ئەسسۇننە» دېگەن كىتابى، 1021- ھەدىس

[3] «ئەسسۇننە» 1024- ھەدىس

ئۇنىڭغا نۇقسان يەتكۈزىدىغان ھەرقانداق بىر ئىش خارلاش (دېگەن مەزمۇننىڭ ئاستىغا) كىرىپ كېتىدۇ.

پەيغەمبەر ﷺ گەرچە بېشى قۇرۇق ئۈزۈمگە ئوخشاش ياكى بۇرۇن ـ قۇلاقلىرى كېسىك، نېگىر قۇل بولسىمۇ ئەمىرگە ئىتائەت قىلىشقا بۇيرۇغان. كىمكى ئەمىرنى خارلاشقا ئۇرۇنىدىكەن، ئۇ چوقۇم دۇنيادا الله نىڭ خار قىلىشىغا، ئاخىرەتتە، ئازاب ۋە مەھرۇم قېلىشقا دۇچار بولىدۇ.

③ ئەبۇ بەكرە رضي الله عنه دىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ، ئۇ مۇنداق دەيدۇ: «من أَجلَّ سلطان الله أجلّه الله يوم القيامة» «كىمكى الله نىڭ پادىشاھىنى ھۆرمەتلىسە، الله تائالا قىيامەت كۈنى ئۇنى ھۆرمەتلەيدۇ».[1]

مانا بۇ باشقىلارغا ئەمىر بولغان ھەرقانداق ئادەمگە ئۇيغۇن كېلىدۇ، چۈنكى ئۇ شەرىئەت ھۆكمى بىلەن ئەمىردۇر. يۇقىرىدا ئۇنىڭ بايانى ئۆتۈپ كەتتى.

④ ئەبۇ مۇسا رضي الله عنه دىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ، پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «إِنَّ مِنْ إِجْلاَلِ اللَّهِ تَعَالَى: إِكْرَامَ ذِي الشَّيْبَةِ الْمُسْلِمِ، وَحَامِلِ الْقُرْآنِ غَيْرِ الْغَالِي فِيهِ، وَالْجَافِي عَنْهُ، وَإِكْرَامَ ذِي السُّلْطَانِ الْمُقْسِطِ» «ياشانغان مۇسۇلماننى، قۇرئاننى چەكتىن ئاشۇرۇۋەتمەي ۋە تاشلاپمۇ قويماي ئۆزلەشتۈرگەن ئادەمنى ھەمدە ئادىل ھۆكۈمراننى ھۆرمەتلەش الله تائالانى ئۇلۇغلاشنىڭ جۈملىسىدىندۇر».[2]

شەيخۇل ئىسلام ئىبنى تەيمىيىيە مۇنداق دەيدۇ: [فۇزەيل ئىبنى ئىياز ۋە ئەھمەد ئىبنى ھەنبەلگە ئوخشاش ئالىملار مۇنداق دېگەن: ئەگەر بىزنىڭ ئىجابەتلىك دۇئايىمىز بولىدىغان بولسا، بىز ئۇنى ئەلۋەتتە پادىشاھ ئۈچۈن ئاتاپ قىلاتتۇق].[3]

قۇرتۇبى الله تائالانىڭ: **﴿أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُوْلِي الأَمْرِ مِنْكُمْ﴾** ﴿ئى مۇئمىنلەر! الله قا، پەيغەمبەرگە ۋە ئۆزۈڭلاردىن بولغان ئىش ئۈستىدىكىلەرگە ئىتائەت قىلىڭلار﴾[4] دېگەن سۆزىنىڭ تەپسىرىدە مۇنداق دەيدۇ: [سەھل ئىبنى ئابدۇللاھ رضي الله عنه مۇنداق دېگەن: كىشىلەر پادىشاھلىرىغا ۋە ئالىملىرىغا ھۆرمەتلا قىلسا، داۋاملىق ياخشىلىقتا بولىدۇ. ئەگەر ئۇلار بۇ ئىككى تۈرلۈك كىشىلەرگە ھۆرمەت قىلسا، الله تائالا ئۇلارنىڭ دۇنيا ۋە ئاخىرەتلىكىنى ئىسلاھ قىلىدۇ؛ ئەگەر ئۇلار بۇ ئىككى تۈرلۈك كىشىلەرنى كۆزگە ئىلمىسا، الله تائالا ئۇلارنىڭ دۇنيا ۋە ئاخىرەتلىكىنى بۇزىدۇ].[5]

بۇ سۆزنىڭ ياخشى پادىشاھ ۋە ياخشى ئالىملارنىڭ ھەققىدە دېيىلگەنلىكىدە شەك يوق.

ئەسكەرتىش:

ھېچقانداق بىر كىشى بىزنىڭ پۇقرالارنى ئەمىرگە ھۆرمەت قىلىشقا چاقىرغانلىقىمىزنى «بىزنى ئەمىرنى ئاقلاشقا چاقىردى» دەپ گۇمان قىلمىسۇن. شۈبھىسىزكى، بىز ئوتتۇراھال يولغا چاقىرىمىز، چۈنكى بارچە ئىشتا ئىسلامنىڭ چاقىرىقى شۇنداق. ئەمىرگە ھۆرمەت قىلىش ئوڭچىللىق ۋە سولچىللىقنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى بىر ئىش.

---

[1] «ئەسسۈننە» 1025 ـ ھەدىس

[2] ئەبۇ داۋۇد رىۋايىتى

[3] «مەجمۇئۇل فەتاۋا» 28 ـ جىلد 391 ـ بەت

[4] سۈرە نىسائ 59 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى

[5] «تەفسىيرۇل قۇرتۇبى» 5 ـ جىلد 260 ـ بەت

سولچىللىق ئەمىرنى خارلاش بولۇپ، پەيغەمبەر ﷺ ئەمىرنى خارلاشتىن توسقان ۋە ئۇنىڭدىن قورقۇتقان. بىز خارلاشنىڭ بىر قىسىم كۆرۈنۈشلىرىنى يۇقىرىدا سۆزلەپ ئۆتتۇق.

ئەمىرنى ھۆرمەت قىلىشتىكى ئوڭچىللىق بولسا ئۇ ھەم چەكلەنگەن ۋە سۆكۈلگەن ئىشتۇر. ئەمىرنىڭ مۇنكەر ئىشلىرىغا سۈكۈت قىلىش، ئۇنىڭدىنمۇ خەتەرلىكراقى ئۇنىڭ مۇنكەر ئىشلىرىنى ئاقلاش، ئۇ ئىشلارنى ياخشىلىققا بۇراپ چۈشەندۈرۈش، ئۇنى ماختاشتا چوڭقۇرلاپ كېتىش ۋە دۇرۇس بولمايدىغان سۈپەتلەر بىلەن سۈپەتلەش ئۇنىڭ كۆرۈنۈشلىرىدىن ھېسابلىنىدۇ.

بۇ مەسىلىدە مېنىڭ كۆز قارىشىم شۇكى، ئەمىرگە ھۆرمەت قىلىش بىۋاسىتە ئۆزى ئۈچۈن مەقسەت قىلىنىدىغان ئىش بولماستىن، بەلكى مۇسۇلمانلار جامائىتىنىڭ بىرلىكىنى ساقلاش ئۈچۈن ئېلىپ بېرىلىدىغان ئىشتۇر. مانا بۇ مۇھىم شەرئىي مەقسەت بولۇپ، يۇقىرىدا ئاگاھلاندۇرۇلۇپ ئۆتۈلدى، چۈنكى ئەمىرنى خارلاش ۋە ئۇنى كۆزگە ئىلماسلىق ئۇنىڭغا ئاسىي بولۇشقا ۋە ئۇنىڭغا ئەگىشىپ كېلىدىغان ئىتائەتسىزلىك ۋە جامائەتنىڭ بىرلىكىنى پارچىلاشقا سەۋەب بولىدۇ. بۇنىڭدىن شۇنى كۆرۈۋالالايسىزكى، ئەمىرگە ھۆرمەت قىلىش ئارقىلىق ئاسىيلىق ۋە بۆلۈنۈشنىڭ ئالدىنى ئالغىلى بولىدۇ. بۇ ئىجتىھاد ئەمىرگە ھۆرمەت قىلىشقا كەلگەن بۇيرۇقنىڭ ھەقىقەتەن ئۇنىڭ زاتى ئۈچۈن بولماستىن، بەلكى ئەمىرنىڭ «ئەمىرلىك» دېگەن سۈپىتىنىڭ سەۋەبىدىن ئىكەنلىكىگە دالالەت قىلىدۇ، الله ياخشى بىلگۈچى.

ئەزالارنىڭ ئەمىر ئالدىدىكى ئاڭلاش، ئىتائەت قىلىش، نەسىھەت قىلىش ۋە ھۆرمەت قىلىش قاتارلىق بارلىق مەجبۇرىيەتلىرى ئەمەلىيەتتە مۇسۇلمانلار جامائىتىنىڭ بىرلىكىنى ساقلاشنى مەقسەت قىلىدۇ. مانا بۇ جامائەتتىن ئىبارەت مۇھىم بولغان شەرئىي مەقسەت ئارقىلىقلا مۇسۇلمانلارنىڭ دىنىي ۋە دۇنيالىقى ئىسلاھ بولىدۇ.

پەيغەمبەر ﷺ نىڭ: «مَنْ رَأَى مِنْ أَمِيرِهِ شَيْئًا يَكْرَهُهُ فَلْيَصْبِرْ عَلَيْهِ فَإِنَّهُ مَنْ فَارَقَ الْجَمَاعَةَ شِبْرًا فَمَاتَ إِلَّا مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً» «كىمكى ئەمىردىن ياقتۇرمايدىغان بىرەر ئىشنى كۆرسە، ئۇنىڭغا سەۋر قىلسۇن. كىمكى جامائەتتىن بىر غېرىچ ئايرىلىپ ئۆلىدىكەن، ئۇ پەقەت جاھىلىيەت ئۆلۈمىدە ئۆلگەن بولىدۇ»[1] دېگەن سۆزىدە ئەمىرگە ئىتائەت قىلىش بىلەن جامائەتنىڭ بىرلىكىنى ساقلاشنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئېنىق ئالاقە بار.

ئۈچىنچى. ئەزالارنىڭ ئەزالار ئالدىدىكى مەجبۇرىيەتلىرى
(يەنى ئەزانىڭ قېرىنداشلىرى ئالدىدىكى مەجبۇرىيەتلىرى ـ ئا)

① پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ صَدَقَةٌ قَالُوا فَإِنْ لَمْ يَجِدْ قَالَ فَيَعْمَلُ بِيَدَيْهِ فَيَنْفَعُ نَفْسَهُ وَيَتَصَدَّقُ قَالُوا فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ أَوْ لَمْ يَفْعَلْ قَالَ فَيُعِينُ ذَا الْحَاجَةِ الْمَلْهُوفَ قَالُوا فَإِنْ لَمْ يَفْعَلْ قَالَ فَيَأْمُرُ بِالْخَيْرِ أَوْ قَالَ بِالْمَعْرُوفِ قَالَ فَإِنْ لَمْ يَفْعَلْ قَالَ فَيُمْسِكُ عَنْ الشَّرِّ فَإِنَّهُ لَهُ صَدَقَةٌ» «ھەربىر مۇسۇلماننىڭ گەدىنىگە سەدىقە بېرىش ۋاجىب». ساھابىلەر: ئەگەر تاپالمىسىچۇ؟ دېدى. پەيغەمبەر ﷺ: «ئىككى قولى بىلەن ئىشلەپ ئۆزى پايدىلىنىدۇ ۋە سەدىقە بېرىدۇ» دېدى. ئۇلار: قادىر بولالمىسىچۇ؟ ياكى قىلمىسىچۇ؟ دېدى. پەيغەمبەر ﷺ: «قىينىچىلىقتا قالغان ھاجەتمەنگە ياردەم بېرىدۇ» دېدى. ئۇلار: قىلمىسىچۇ؟ دېدى.

[1] بۇخارى رىۋايىتى

پەيغەمبەر ﷺ: «ياخشىلىققا بۇيرۇسۇن» ياكى مۇنداق دېدى: «ياخشى دەپ تونۇلغان ئىشقا بۇيرۇسۇن» ئۇلار: قىلمىسىچۇ؟ دېدى. پەيغەمبەر ﷺ: «كىشىلەرگە يامانلىق قىلىشتىن ئۆزىنى تارتسۇن، ئۇمۇ سەدىقە ھېسابلىنىدۇ» دېدى.[1]

② ئەبۇ زەر ﵁ دىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ، ئۇ مۇنداق دېگەن: قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيُّ الْأَعْمَالِ أَفْضَلُ قَالَ: «الْإِيمَانُ بِاللَّهِ وَالْجِهَادُ فِي سَبِيلِهِ» قَالَ قُلْتُ أَيُّ الرِّقَابِ أَفْضَلُ قَالَ: «أَنْفَسُهَا عِنْدَ أَهْلِهَا وَأَكْثَرُهَا ثَمَنًا» قَالَ قُلْتُ فَإِنْ لَمْ أَفْعَلْ قَالَ:«تُعِينُ صَانِعًا أَوْ تَصْنَعُ لِأَخْرَقَ» قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ إِنْ ضَعُفْتُ عَنْ بَعْضِ الْعَمَلِ قَالَ «تَكُفُّ شَرَّكَ عَنْ النَّاسِ فَإِنَّهَا صَدَقَةٌ مِنْكَ عَلَى نَفْسِكَ» مەن: ئى الله نىڭ رەسۇلى! قايسى ئەمەل ئەڭ ئەۋزەل؟ دەپ سورىدىم. پەيغەمبەر ﷺ: «الله تائالاغا ئىمان كەلتۈرۈش ۋە ئۇنىڭ يولىدا جىھاد قىلىش» دېدى. مەن: قايسى خىلدىكى قۇلنى ئازات قىلىش ئەۋزەل؟ دېدىم. پەيغەمبەر ﷺ: «ئىگىسىنىڭ نەزىرىدە ئەڭ ئېسىلى، پۇلىسى ئەڭ قىممەتلىكى» دېدى. مەن: ئەگەر ئۇنداق قىلالمىسامچۇ؟ دېدىم. پەيغەمبەر ﷺ: «قىلغۇچىغا ياردەم بەرگىن ياكى پەقەت قىلالمايدىغان كىشىگە قىلىپ بەرگىن» دېدى. مەن: ئى الله نىڭ ئەلچىسى! خەۋەر بەرسىلە! ئەگەر مەن شۇ ئەمەللەرنىڭ بەزىسىدىن ئاجىز كەلسەم قانداق قىلىمەن؟ دېدىم. پەيغەمبەر ﷺ: «كىشىلەرگە يامانلىق قىلىشتىن ئۆزۈڭنى تارتقىن، ئەنە شۇ ئۆزۈڭ ئۈچۈن سەدىقە ھېسابلىنىدۇ» دېدى.[2]

بۇ ئىككى ھەدىستىن ئورتاق پايدىلىنىدىغان مەنە شۇكى، ئەگەر سىز كىشىلەرگە پايدا يەتكۈزەلمىسىڭىز، يامانلىقىڭىزنى ئۇلاردىن يىغىڭ. الله خالىسا، سىز مۇشۇ ئىككىلا ھالەتتە ئەجىرگە ئېرىشىسىز. ئەگەر يامانلىقىڭىزنىڭ كىشىلەرگە تاجاۋۇز قىلىشىدىن ئىبارەت ئۈچىنچى ھالەتكە يۆتكىلىپ قالسىڭىز، سىزگە گۇناھ يۈكلىنىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، مەن مۇسۇلمان كىشىنىڭ قېرىنداشلىرى بىلەن ئېلىپ بارىدىغان گۈزەل ئەخلاقىدىن ئىبارەت ئالاقىسىنى ئىككى قىسىمغا بۆلىمەن. بىرىنچى قىسمى، قېرىنداشلىرىدىن ئەزىيەتنى يىغىش. مانا بۇ مۇسۇلمان كىشىنىڭ قېرىنداشلىرى بىلەن ئېلىپ بارىدىغان مۇئامىلىدىكى تەلەپ قىلىنىدىغان ئەڭ تۆۋەن ئۆلچەم. ئىككىنچى قىسمى، قېرىنداشلىرىغا پايدا يەتكۈزۈش. مانا بۇ مۇسۇلماننىڭ ئەڭ ئەۋزەل ھالىدۇر.

مەن ئىمام نەۋەۋىنىڭ «ئەلئەربەئۇۋنەن نەۋەۋىيىيە ـــ قىرىق ھەدىس» دېگەن رىسالىسىدە كەلتۈرگەن ھەدىسلەر تەرتىپىنى ئانالىز قىلىپ، ئۇنىڭ يۇقىرىقى تەقسىمگە رىئايە قىلغانلىقىنى بىلدىم. چۈنكى، ئۇ ئارقىمۇئارقا ئىككى ھەدىسنى كەلتۈرگەن بولۇپ، بىرى كىشىلەردىن ئەزىيەتنى يىغىش ھەققىدە. ئۇ: «لَا تَحَاسَدُوا وَلَا تَنَاجَشُوا وَلَا تَبَاغَضُوا» «بىر-بىرىڭلارغا ھەسەت قىلىشماڭلار، باھانى يۇقىرى قويۇپ، خېرىدارنى ئالدىماڭلار ۋە دۈشمەنلەشمەڭلار» دېگەن ٣٥ـ ھەدىس. كېيىن ئۇنىڭغا ئەگەشتۈرۈپ، كىشىلەرگە پايدا يەتكۈزۈشكە قىزىقتۇرۇش توغرىسىدىكى يەنە بىر ھەدىسنى كەلتۈرگەن. ئۇ: «مَنْ نَفَّسَ عَنْ مُؤْمِنٍ كُرْبَةً مِنْ كُرَبِ الدُّنْيَا نَفَّسَ اللَّهُ عَنْهُ كُرْبَةً مِنْ كُرَبِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ» «كىمكى بىر مۇئمىندىن دۇنيا قىيىنچىلىقلىرىدىن بىر قىيىنچىلىقنى كۆتۈرۈۋەتسە، الله تائالا ئۇ كىشىدىن قىيامەت كۈنىنىڭ قىيىنچىلىقلىرىدىن بىر قىيىنچىلىقنى كۆتۈرۈۋېتىدۇ» دېگەن ٣٦ـ ھەدىستۇر.

[1] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

[2] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

مانا بۇ تەقسىم ۋە تەرتىپ قۇرئان كەرىمنىڭ نۇرغۇنلىغان ئايەتلىرىدە كەلگەن بولۇپ، تۆۋەندىكى ئايەتلەر ئۇنىڭ جۈملىسىدىن: **﴿يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْعَافًا مُضَاعَفَةً وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ وَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ وَسَارِعُوا إِلَى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَاوَاتُ وَالأَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ﴾ ئى مۇئمىنلەر! جازانىنى قاتمۇقات ئاشۇرۇپ يېمەڭلار، مەقسىتىڭلارغا ئېرىشىش ئۈچۈن الله دىن (نەھىي قىلغان ئىشلارنى تەرك ئېتىپ) قورقۇڭلار. كاپىرلار ئۈچۈن تەييارلانغان دوزاختىن (يەنى دوزاختا كىرىشكە سەۋەب بولىدىغان يامان ئىشلاردىن) ساقلىنىڭلار. سىلەرگە رەھمەت قىلىنىشى ئۈچۈن، الله قا ۋە پەيغەمبەرگە ئىتائەت قىلىڭلار. پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ مەغپىرىتىگە ۋە تەقۋادارلار ئۈچۈن تەييارلانغان، كەڭلىكى ئاسمان ـ زېمىنچە كېلىدىغان جەننەتكە ئالدىراڭلار. تەقۋادارلار كەڭچىلىكتىمۇ، قىسىنچىلىقتىمۇ الله يولىدا (پۇل ـ مال) سەرپ قىلىدىغانلاردۇر﴾.[1]

جازانە يېيىش كىشىلەرگە زىيان يەتكۈزۈش بولۇپ، الله تائالا ئۇنىڭدىن توستى. كېيىن ئۇنىڭغا قىيىنچىلىق ۋە ئاسانچىلىق ھالەتتە خەير ـ ئېھسان قىلىش ئارقىلىق كىشىلەرگە ياخشىلىق قىلىشنى ئەگەشتۈردى.

﴿تەقۋادارلار (ئۆچ ئېلىشقا قادىر تۇرۇقلۇق) ئاچچىقنى يۇتىدىغانلار، (يامانلىق قىلغان ياكى بوزەك قىلغان) كىشىلەرنى كەچۈرىدىغانلاردۇر. الله ياخشىلىق قىلغۇچىلارنى دوست تۇتىدۇ﴾.[2]

الله تائالا بۇ ئايەتتە ئاچچىقنى يۇتۇش ئارقىلىق كىشىلەردىن ئەزىيەتنى يىغىشنى بايان قىلىش بىلەن سۆزنى باشلاپ، كېيىن ئەپۇ قىلىش ۋە ياخشىلىق قىلىش ئارقىلىق ئۇلارغا پايدا يەتكۈزۈشنى بايان قىلىش بىلەن ئاخىرلاشتۇردى. مانا بۇ تەقسىم ۋە تەرتىپ «بۇزۇقچىلىقنى چېكىندۈرۈش مەنپەئەتنى قولغا كەلتۈرۈشتىن ئىلگىرى قىلىنىدۇ» دېگەن شەرىئەت قائىدىسىگە ئۇيغۇن كېلىدۇ.

ھەنبەلى ئالىملىرىدىن ئىبنى رەجەب مۇنداق دەيدۇ: [يەھيا ئىبنى مۇراد ئەررازىنىڭ دېگەن سۆزلىرىنىڭ بىرى شۇكى: ‹مۇئمىننىڭ سەندىن ئالىدىغان نېسىۋىسى ئۇچ بولسۇن: ئەگەر پايدا يەتكۈزەلمىسەڭ، زىيان سالمىغىن؛ خۇشال قىلالمىساڭ، خاپا قىلمىغىن؛ ماختىمىساڭ، سۆكمىگىن›].[3]

بۇ سۆز مۇسۇلماندىن قېرىنداشلىرىغا قىلىدىغان مۇئامىلىسىدە تەلەپ قىلىنىدىغان ئەڭ تۆۋەن ئۆلچەمنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ، ئۇ بولسىمۇ ئۇلاردىن ئەزىيەتنى يىغىش.

گۈزەل ئەخلاقلار مېنىڭ كۆز قارىشىمدا مۇنداق ئىككى ئاساسقا مەركەزلىشىدۇ:

بىرىنچى. ھايا.

پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «الْحَيَاءُ لَا يَأْتِي إِلَّا بِخَيْرٍ» «ھايا ياخشىلىقتىن باشقىنى ئېلىپ كەلمەيدۇ».[4]

مۇسلىمنىڭ رىۋايىتىدە: «الْحَيَاءُ خَيْرٌ كُلُّهُ» «ھايا ئۇنىڭ ھەممىسى ياخشىلىقتۇر» دەپ كەلگەن.

[1] سۈرە ئال ئىمران 130ـ ئايەتتىن 134ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمىغىچە

[2] سۈرە ئال ئىمران 134ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى

[3] «جامىئۇل ئۇلۇمى ۋەلھىكەم» 294ـ بەت

[4] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

ئەبۇ ھۇرەيرە ﵁ نىڭ پەيغەمبەر ﷺ دىن نەقىل قىلغان: «الْإِيمَانُ بِضْعٌ وَسِتُّونَ شُعْبَةً وَالْحَيَاءُ شُعْبَةٌ مِنْ الْإِيمَانِ» «ئىمان ئاتمىش نەچچە شاخچىدۇر، ھايا ئىماننىڭ بىر شاخچىسى»[1] دېگەن ھەدىسىدە كەلگەندەك، ھايانىڭ ئىماننىڭ شاخچىلىرىدىن بىر شاخچە ئىكەنلىكى مەلۇم.

بۇ ھەدىستە ھايادىن باشقا شاخچىلارنى تىلغا ئالماسلىقتىكى سەۋەب شۇكى، ھايا قالغان شاخچىلارنى ئادا قىلىشتىكى سەۋەبكە ئوخشايدۇ. كىمكى الله دىن ھايا قىلىدىكەن، چەكلەنگەن ئىشلارنى تەرك ئېتىش، بۇيرۇلغان ئىشلارنى بېجىرىش ئارقىلىق ئۇ زاتنىڭ ھەق ـ ھوقۇقلىرىنى ئادا قىلىدۇ. كىمكى كىشىلەردىن ھايا قىلىدىكەن، ئۇلاردىن ئەزىيەتنى يىغىش ۋە ئۇلارغا مەنپەئەت يەتكۈزۈش ئارقىلىق ئۇلارنىڭ ھەق ـ ھوقۇقلىرىنى ئادا قىلىدۇ.

[ھايا ئىككى خىل بولىدۇ:

❶ يارىتىلىشتا ۋۇجۇدىغا ئۆزلىشىپ كەتكەن ھايا بولۇپ، ئۇ ئۆگىنىش بىلەن قولغا كەلمەيدۇ. ئۇ الله تائالانىڭ بەندىسىگە ئاتا قىلىدىغان ۋە ئۇ بەندىنى ئۇنىڭ بىلەن زىننەتلەيدىغان ئەخلاقلارنىڭ ئەڭ كاتتىسىدۇر.

❷ الله نى ۋە ئۇنىڭ بۈيۈكلىكىنى، ئۇنىڭ بەندىلىرىگە يېقىنلىقىنى، ئۇلارنى بىلىپ تۇرىدىغانلىقىنى، خائىن كۆزلەرنى ۋە قەلبلەر يوشۇرغان ئىشلارنى بىلىپ تۇرىدىغانلىقىنى تونۇشتىن ئىبارەت تىرىشىپ ئۆگىنىش ئارقىلىق قولغا كەلتۈرىدىغان ھايادۇر].[2]

بىر ئادەمنىڭ بىرىنچى خىل ھايادىن بولغان نېسىۋىسى ئاز بولسا، ئۇ ئادەم ئىككىنچى خىل ھايانى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن، ئۆز نەپسىگە قارشى جىھاد قىلىشنى لازىم تۇتۇشى كېرەك.

ئىككىنچى. ئۆزىگە ياخشى كۆرگەننى باشقىلارغىمۇ ياخشى كۆرۈش، ئۆزىگە يامان كۆرگەننى باشقىلارغا ھەم يامان كۆرۈش.

ئەگەر بىز: «ھايا ھايالىق كىشىنى كىشىلەرنىڭ ھەق ـ ھوقۇقلىرىنى ئادا قىلىشقا تۈرتكە بولىدۇ» دەيدىكەنمىز، ئەھكاملارنىڭ تەپسىلاتى ۋە ئىسلامىي ئەخلاقلارنى بىلەلمەيدىغان ئادەم ئەگەشسە بولىدىغان كىشىلەرنىڭ ھەق ـ ھوقۇقلىرىنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ بېرىدىغان بىر ئومۇمىي قائىدە بارمۇ؟ دېگەن سوئالغا بىز جاۋاب بېرىپ: «ھەئە، بار!» دەيمىز. ئۇ بولسىمۇ: «ئۆزىڭىزگە ياخشى كۆرگەن ياخشىلىقنى كىشىلەرگىمۇ ياخشى كۆرىشىڭىز؛ ئۆزىڭىزگە يامان كۆرگەن يامانلىقنى كىشىلەرگىمۇ يامان كۆرىشىڭىزدۇر».

مانا بۇ قائىدە پەيغەمبەر ﷺ نىڭ مۇنۇ ھەدىسىدىن پايدىلىنىپ چىقىرىلغان: «لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى يُحِبَّ لِأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ» «سىلەرنىڭ بىرىڭلار ئۆزىگە ياخشى كۆرگەن نەرسىنى قېرىندىشىغىمۇ ياخشى كۆرمىگىچە كامىل مۇئمىن ھېسابلانمايدۇ».[3]

بۇ ھەدىسنىڭ قارشى مەزمۇنى: «ئۆزىگە يامان كۆرگەن نەرسىنى قېرىندىشىغا يامان كۆرمىگىچىلىك مۇئمىن بولمايدۇ» دېگەن بولىدۇ.

ئىبنى رەجەب مۇنداق دەيدۇ: [بىز ھازىر سۆزلەۋاتقان ئەنەس ﵁ نىڭ ھەدىسى شۇنىڭغا دالالەت قىلىدۇكى، مۇئمىننى ئۆزىنىڭ مۇئمىن قېرىندىشىنى خۇرسەن قىلغان نەرسە خۇرسەن قىلىدۇ.

---

[1] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

[2] «جامىئۇل ئۇلۇمى ۋەلھىكەم» 175 ـ بەت

[3] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

ئۆزىگە ئىرادە قىلغان ياخشىلىقنى مۇئمىن قېرىندىشىغىمۇ ئىرادە قىلىدۇ، مانا بۇنىڭ ھەممىسى قەلبىنىڭ خىيانەت ۋە ھەسەتتىن مۇكەممەل ساغلام بولغانلىقىدىن ھاسىل بولىدۇ].[1]

ئىمام مۇسلىمنىڭ ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمرى ﵁ دىن رىۋايەت قىلغان ھەدىسىمۇ ئەنەس ﵁ نىڭ ھەدىسىنىڭ مەنىسىدە كەلگەن بولۇپ، پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «فَمَنْ أَحَبَّ أَنْ يُزَحْزَحَ عَنْ النَّارِ وَيُدْخَلَ الْجَنَّةَ فَلْتَأْتِهِ مَنِيَّتُهُ وَهُوَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلْيَأْتِ إِلَى النَّاسِ الَّذِي يُحِبُّ أَنْ يُؤْتَى إِلَيْهِ» «فَمَنْ أَحَبَّ أَنْ يُزَحْزَحَ عَنْ النَّارِ وَيُدْخَلَ الْجَنَّةَ فَلْتَأْتِهِ مَنِيَّتُهُ وَهُوَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلْيَأْتِ إِلَى النَّاسِ الَّذِي يُحِبُّ أَنْ يُؤْتَى إِلَيْهِ» «قانداق بىر كىشى دوزاختىن يىراق بولاي، جەننەتكە كىرەي دېسە، ئۇ كىشىگە ئۇنىڭ ئۆلۈمى الله ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىمان كەلتۈرگەن ھالەتتە كەلسۇن؛ ئۆزى قانداق مۇئامىلىگە ئۇچراشنى ياخشى كۆرسە، كىشىلەرگىمۇ شۇنداق مۇئامىلە قىلسۇن».

بۇ قائىدىنى قانداق ئەمەلىيلەشتۈرۈش ئۈچ ئىشنى بىلىش ئارقىلىق بولىدۇ: ❶ شەك بولمىغان يامانلىق، ❷ شەك بولمىغان ياخشىلىق، ❸ ئۇ ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا قالغان نەرسە.

يامانلىقدىن يىغىلىش تەلەپ قىلىنىدۇ، بىز ئۇنىڭغا: «ئەزىيەتنى يىغىش» (دېگەن سۆزىمىز) ئارقىلىق ئىشارەت قىلىپ ئۆتتۇق. ياخشىلىقنى قىلىش ھەم تەلەپ قىلىنىدۇ، بىز ئۇنىڭغا: «كۈچىنىڭ يېتىشىچە كىشىلەرگە پايدا يەتكۈزۈش» دېگەن سۆزىمىز ئارقىلىق ئىشارەت قىلىپ ئۆتتۇق. ئەمما، ئۈچىنچى ئوتتۇرىدا قالغان ئىشقا كەلسەك، ئۇنىڭغا قەدەم قويۇشتىن بۇرۇن ئويلىشىشىڭىز لازىم. ئۇ ئىشنى ئۆزىڭىزگە ياقتۇرامسىز ـ يوق؟ ئەگەر ئۇنى ئۆزىڭىزگە ياقتۇرسىڭىز، شەرىئەتنىڭ ھۆكمىگە قارشى كەلمىسە، ئۇنىڭغا قەدەم تاشلاڭ. ئەگەر ئۇنداق بولمىسا، توختاڭ. سىز كۆرگەندەك، «ئۆزىڭىزگە ياخشى كۆرگەن نەرسىنى كىشىلەرگە ياخشى كۆرۈش، ئۆزىڭىزگە يامان كۆرگەننى ئۇلارغىمۇ يامان كۆرۈش» دېگەن بۇ قائىدە، مەن يۇقىرىدا ئىشارەت قىلىپ ئۆتكەن مۇئامىلىنىڭ ئىككى تەرىپىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئۇ ئىككى تەرەپ ئەزىيەتنى يىغىش ۋە مەنپەئەت يەتكۈزۈشتۇر.

ئىمانلىق ھەرقانداق بىر كىشى كىشىلەرنىڭ ئۆزىدىن ئەزىيەتنى يىغىشىنى ۋە ئۆزىگە مەنپەئەت يەتكۈزۈشىنى ياخشى كۆرىدۇ. ئىماننىڭ تەلىپى شۇكى، گەرچە ئۇ ئادەمگە كىشىلەر ئۇنداق مۇئامىلە قىلمىغان بولسىمۇ، بۇنى ئۆزىگە ياخشى كۆرگەندەك كىشىلەرگىمۇ ياخشى كۆرىشى زۆرۈر. سىز تۆۋەندە ئەزىيەتنى يىغىش ۋە پايدىنى قولغا كەلتۈرۈش توغرىسىدىكى تەپسىلاتلارنىڭ ھەممىسىنى مۇشۇ قائىدىنىڭ ئاستىغا كىرگۈزۈشنىڭ مۇمكىن ئىكەنلىكىنى كۆرۈۋالالايسىز. مەن ئەزىيەتنى يىغىش، پايدىنى قولغا كەلتۈرۈشكە ياتىدىغان بىر بۆلۈك مەسىلىلەرنى قىسقىچە سۆزلەيمەن. بۇنىڭ تەپسىلاتى ھەدىس توپلاملىرىنىڭ ئەدەب ـ ئەخلاق بابلىرىدا بار.

بىرىنچى قىسىم. كىشىلەردىن ئەزىيەتنى يىغىشقا ئالاقىدار بەزى مەسىلىلەر

پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «تَكُفُّ شَرَّكَ عَنْ النَّاسِ فَإِنَّهَا صَدَقَةٌ مِنْكَ عَلَى نَفْسِكَ» «كىشىلەرگە يامانلىق قىلىشتىن ئۆزۈڭنى تارتقىن، ئەنە شۇ ئۆزۈڭ ئۈچۈن سەدىقە ھېسابلىنىدۇ».[2]

[1] «جامىئۇل ئۇلۇمى ۋەلھىكەم» 104 ـ بەت

[2] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

ئەزىيەتنى يىغىشقا ياتىدىغان ئىشلار:

❶ تىلنىڭ ئاپەتلىرىدىن ساقلىنىش

ئۇ بارلىق يامانلىقنىڭ بېشى بولۇپ، بۇنى ھەرقانداق ئەقىللىق ئادەم بىلىدۇ.

پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «وَهَلْ يَكُبُّ النَّاسَ فِي النَّارِ عَلَى وُجُوهِهِمْ أَوْ عَلَى مَنَاخِرِهِمْ إِلَّا حَصَائِدُ أَلْسِنَتِهِمْ» «كىشىلەرنىڭ دوزاخقا يۈزىچە ياكى بۇرۇنلىرىچە دۈم تاشلىنىشىغا پەقەت ئۇلارنىڭ تىللىرى سەۋەب بولىدۇ».[1]

مەسخىرە قىلىشمۇ بۇ ئاپەتلەرگە ياتىدىغان بولۇپ، ئۇنىڭ نۇرغۇن كۆرۈنۈشلىرى بار. لەقەملەر بىلەن چاقىرىش، تىللاش، غەيۋەت قىلىش، بوھتان توقۇش، يالغان ئېيتىش، چېقىمچىلىق قىلىش، لەنەت ئوقۇش، يالغان گۇۋاھلىق بېرىش ۋە ئۇنىڭدىن باشقىلارغا ئوخشاش.

بۇ ئاپەتنىڭ ھەممىسىنى سۆكۈش ۋە ئۇنىڭدىن قورقۇتۇش توغرۇلۇق نۇرغۇن دەلىللەر كەلگەن بولۇپ، بىز بۇ يەردە ئۇ توغرۇلۇق تەپسىلىي توختالمايمىز. سىز بۇ بارىدا سۈرە ھۇجۇراتقا ۋە «سەھىھۇل بۇخارى»غا، شۇنداقلا، ئۇنىڭدىن باشقا ھەدىس كىتابلىرىنىڭ «كىتابۇل ئەدەب»تىكى مۇشۇ تېمىغا خاس بابلىرىغا مۇراجىئەت قىلسىڭىز بولىدۇ.

تىلنىڭ ئاپەتلىرى دۇنيادا مۇسۇلمانلار ئوتتۇرىسىدىكى ئالاقىلەرنى بۇزىدىغان ئەڭ چوڭ ئامىل بولۇپ، ئاخىرەتتە ئۆز ئىگىسىگە زىيانكارلىق بىلەن قايتىدۇ. بۇ ئاپەتلەردىن سالامەت قېلىشنىڭ ئۈنۈملۈك يولى پەيغەمبەر ﷺ نىڭ: «مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيَقُلْ خَيْرًا أَوْ لِيَصْمُتْ» «كىمكى الله تائالاغا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىشەنسە، ياخشى گەپ قىلسۇن ياكى جىم ئولتۇرسۇن»[2] دېگەن سۆزىدۇر.

ئىمام نەۋەۋى مۇنداق دەيدۇ: [بۇ ھەدىس شۇنى ئوچۇق ئۇقتۇرىدۇكى، سۆز ياخشى بولمىسا، سۆزلىمەسلىك كېرەك. ئۇ ياخشى بولسا، پايدىسى ئېنىق بولغان سۆزدۇر. پايدىسىنىڭ بار-يوقلىقىدا شەك قىلغان چاغدا، سۆزلىمەسلىك لازىم].

مەن شۇنداق ئېيتىمەنكى، بۇ ئاپەتلەرنىڭ ئىچىدىن سىزگە قىلىش ھارام بولغان ئىشلارنى ھالال ساناش ئۈچۈن دەلىل ئىزدىمەڭ ۋە بۇرمىلىماڭ، ھىيلە-مىكىر ئىشلەتمەڭ. بولمىسا، الله سىزگە ھىيلە-مىكىرنىڭ جازاسىنى تېتىتىدۇ، الله مۇنداق دەيدۇ: **﴿وَلا يَحِيقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ إِلاَّ بِأَهْلِهِ﴾** ﴿ھىيلە-مىكىرنىڭ ۋابالى پەقەت ھىيلە-مىكىر ئىشلەتكەن ئادەمنىڭ ئۆزىگە بولىدۇ﴾.[3]

❷ باشقىلارنىڭ ئىشلىرىغا ئارىلاشماسلىق ۋە مۇناسىۋەتسىز ئىشلارنى تەرك ئېتىش

پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «مِنْ حُسْنِ إِسْلَامِ الْمَرْءِ تَرْكُهُ مَا لَا يَعْنِيهِ» «بىر كىشىنىڭ زۆرۈرىيىتى بولمىغان پايدىسىز ئىشلارنى تەرك ئېتىشى، ئۇنىڭ مۇسۇلمانچىلىقىنىڭ ياخشى بولغانلىقىنىڭ ئىپادىسىدۇر».[4]

---

[1] تىرمىزى رىۋايىتى

[2] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

[3] سۈرە فاتىر 43- ئايەتنىڭ بىر قىسمى

[4] تىرمىزى رىۋايىتى

ئىنسانغا بىھۇدە ھېسابلىنىدىغان نەرسە، بەزىدە ئۇنىڭ ئۆزىگە مۇناسىۋەتلىك بولسا، بەزىدە ئۇنىڭ كىشىلەر بىلەن بولغان ئالاقىسىگە چېتىشلىق بولىدۇ.

بىزنىڭ «كىشىلەردىن ئەزىيەتنى يىغىش» دېگەن سۆزىمىزدىكى مەقسەت، مانا مۇشۇ ئاخىرقىسىدۇر. بۇنىڭ ئىچىگە كىشىلەرنىڭ مىجەز-خاراكتېرىگە ھۆرمەت قىلىش، ئۇلارغا جاسۇسلۇق قىلماسلىق، ئۇلارنىڭ ئەيىبلىرىنى كوچىلىماسلىق، دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە پايدىسى بولمىغان ئىشلارغا كىرىشمەسلىك قاتارلىقلار كىرىپ كېتىدۇ. سىزنىڭ دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە زىيانلىق بولغان ئىشقا كىرىشمەسلىكىڭىز تېخىمۇ ماختىلىدۇ.

بۇ قائىدىنى ئەمەلىيلەشتۈرۈش ئۈچۈن ئىنسان ئۆزى ئىزدىنىشى كېرەك. ئۇنى بىلىشنىڭ ئەڭ ياخشى ئۇسۇلى، ھەرقانداق سۆز-ھەرىكەتتە ئۆزىڭىزگە «بۇنىڭ پايدىسى نېمە؟» دەپ سوئال قويۇشىڭىزدۇر. ئەگەر ئۇنىڭ پايدىسى بولمىسا ياكى ئۇنىڭدا زىيان بولسا، ئۇ بىمەنە ئىشلاردىن ھېسابلىنىدۇ. مۇھىم بولمىغان ئىشلارغا مەشغۇل بولۇش ۋە كىشىلەرگە ئارىلىشىۋېلىش كۆپىنچە ۋاقىتتا ئۆزىنىڭ مۇھىم ئىشلىرىغا سەل قاراشنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، بىمەنە ئىشلارغا ئارىلىشىش الله تائالانىڭ بەندىنى ياردەمسىز تاشلاپ قويۇشىنىڭ ئالامىتى.

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ فَأَنْسَاهُمْ أَنْفُسَهُمْ أُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ﴾** ﴿سىلەر الله نى **ئۇنتۇغان، شۇنىڭ بىلەن الله ئۇلارغا ئۆزلىرىنى ئۇنتۇلدۇرغان كىشىلەردەك بولماڭلار، ئەنە شۇلار پاسىقلاردۇر**﴾.[1]

ئىبنى رەجەب مۇنداق دەيدۇ: [«مِنْ حُسْنِ إِسْلَامِ الْمَرْءِ تَرْكُهُ مَا لَا يَعْنِيهِ» «بىر كىشىنىڭ زۆرۈرىيىتى بولمىغان پايدىسىز ئىشلارنى تەرك ئېتىشى، ئۇنىڭ مۇسۇلمانچىلىقىنىڭ ياخشى بولغانلىقىدىن» دېگەن بۇ ھەدىس ئەدەب-ئەخلاقنىڭ ئاساسلىرىدىن بولغان كاتتا بىر ئاساسدۇر. ئىمام ئەبۇ ئەمرى ئىبنى ئەسسالاھ ئۆز زامانىسىدىكى مالىكى مەزھىبىدىكىلەرنىڭ ئىمامى ئەبۇ مۇھەممەد ئىبنى ئەبۇ زەيدنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى نەقىل قىلىدۇ: گۈزەل ئەخلاقلارنىڭ يىغىندىسى ۋە ئۇنىڭ مەركىزى تۆۋەندىكى تۆت ھەدىستىن شاخلاپ چىقىدۇ:

① پەيغەمبەر ﷺ نىڭ: «مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيَقُلْ خَيْرًا أَوْ لِيَصْمُتْ» «كىمكى الله تائالاغا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىشەنسە، ياخشى گەپ قىلسۇن ياكى جىم ئولتۇرسۇن» دېگەن سۆزى؛

② پەيغەمبەر ﷺ نىڭ: «مِنْ حُسْنِ إِسْلَامِ الْمَرْءِ تَرْكُهُ مَا لَا يَعْنِيهِ» «بىر كىشىنىڭ زۆرۈرىيىتى بولمىغان پايدىسىز ئىشلارنى تەرك ئېتىشى، ئۇنىڭ مۇسۇلمانچىلىقىنىڭ ياخشى بولغانلىقىدىن» دېگەن سۆزى؛

③ پەيغەمبەر ﷺ نىڭ: «الْمُؤْمِنُ يُحِبُّ لِأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ» «مۇئمىن ئادەم ئۆزىگە ياخشى كۆرگەن نەرسىنى قېرىندىشىغىمۇ ياخشى كۆرىدۇ» دېگەن سۆزى؛

④ پەيغەمبەر ﷺ نىڭ بىر كىشىگە قىسقا قىلغان ۋەسىيىتىدە: «لَا تَغْضَب» «غەزەپلەنمە» دېگەن سۆزى.

«بىر كىشىنىڭ زۆرۈرىيىتى بولمىغان پايدىسىز ئىشلارنى تەرك ئېتىشى، ئۇنىڭ مۇسۇلمانچىلىقىنىڭ ياخشى بولغانلىقىدىن» دېگەن بۇ ھەدىسنىڭ مەنىسى شۇكى، ئىنسانغا مۇھىم

[1] سۈرە ھەشىر 19- ئايەت

بولمىغان سۆز-ھەرىكەتنى تاشلىشى، ئۇنىڭ ئىسلامىنىڭ گۈزەل بولغانلىقىنىڭ جۈملىسىدىن دېگەنلىكتۇر. بۇنداق دېيىش ئارقىلىق، ئۇنىڭغا مۇھىم بولمايدىغان سۆز-ھەرىكەتلەرنى (زىكىر قىلىشتىن) كۇپايىلەندى، چۈنكى ئىنسان مۇھىم بولغان ئىشلارغا ئەھمىيەت بېرىدۇ ۋە ئۇنى مەقسەت قىلىدۇ. ئەگەر ئىسلامى گۈزەل بولسا، ئۇ مۇھىم بولمىغان بارلىق ھارام، شۈبھىلىك، مەكرۇھ ۋە كېرەكسىز، ئارتۇقچە ئىشلارنى تەرك ئېتىشنى تەقەززا قىلىدۇ، چۈنكى بۇنىڭ ھەممىسى ئىنسانغا مۇھىم بولمايدىغان ئىشلاردۇر.

بىمەنە ئىشنى تەرك ئېتىشتىكى ئاساسىي مەقسەت بىھۇدە سۆزدىن تىلنى ساقلاشتۇر. ئۆمەر ئىبنى ئابدۇلئەزىز رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دېگەن: «كىمكى گەپ-سۆزنى ئەمەلنىڭ جۈملىسىدىن ھېسابلىسا، ئۇنىڭ گېپى ئاز بولىدۇ». مۇھىم بولىدىغان ئىشلاردىكى گەپ-سۆز بۇنىڭدىن مۇستەسنا. ئۇ كىشى ئېيتقاندەك، كۆپىنچە ئادەملەر سۆزىنى ئەمىلىنىڭ قاتارىدىن سانىمايدۇ، ئۇ ھەقتە ئىزدەنمەستىن قالايمىقان گەپ قىلىدۇ. الله تائالا كىشىلەرنىڭ ئۆزئارا قىلىشقان نۇرغۇن مەخپىي سۆزلىرىدىن ياخشىلىقنى ئىنكار قىلىپ مۇنداق دېدى: **﴿لا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِنْ نَجْوَاهُمْ إِلاَّ مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ مَعْرُوفٍ أَوْ إِصْلاحٍ بَيْنَ النَّاسِ﴾ ﴿ئۇلارنىڭ يوشۇرۇن سۆھبىتىنىڭ تولىسىدا خەيرىيەت يوقتۇر. پەقەت سەدىقىگە ياكى ياخشىلىققا ياكى كىشىلەرنى ئەپلەشتۈرۈشكە ئەمر قىلغان كىشىلەر(نىڭ يوشۇرۇن سۆھبىتى) بۇنىڭدىن مۇستەسنا﴾**.[1]

ئەبۇ ئۇبەيدە ھەسەننىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ‹الله تائالانىڭ بىر بەندىدىن يۈز ئۆرىگەنلىكىنىڭ ئالامىتى، الله نىڭ ئۇنى ياردەمسىز تاشلاپ قويۇش ئۈچۈن، ئۇنى بىمەنە ئىشلارغا مەشغۇل قىلىپ قويۇشىدۇر›].[2]

يۇقىرىقى سۆزدىن ھەمدە «كىمكى الله ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىمان كەلتۈرىدىكەن، ياخشى گەپ قىلسۇن ياكى جىم تۇرسۇن» دېگەن ھەدىستە ۋە «لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى يُحِبَّ لِأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ» «سىلەرنىڭ بىرىڭلار ئۆزىگە ياخشى كۆرگەن نەرسىنى قېرىندىشىغىمۇ ياخشى كۆرمىگىچە كامىل مۇئمىن ھېسابلانمايدۇ» دېگەن ھەدىستە زىكىر قىلغان سۆزىمىزدىن شۇنى كۆرۈۋالالايمىزكى، مۇسۇلمان كىشى ھەرقانداق سۆز-ھەرىكەتنى قىلىشتىن بۇرۇن ياخشى ئويلىنىشى ۋە ئۆز نەپسى-خاھىشى بويىچە ماڭماسلىقى لازىم. ئەگەر ئويلانسا ۋە دۇرۇس بولىدىغان ياكى ناتوغرا بولىدىغان ئىشلارنى بىلسە، ئۇ روشەن دەلىل ئۈستىدە ماڭىدۇ. الله تائالا دوزاخ ئەھلىنى مۇنداق سۈپەتلىدى: **﴿وَقَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحَابِ السَّعِيرِ﴾ ﴿ئۇلار: «ئەگەر بىز (پەيغەمبەرنىڭ سۆزلىرىنى) ئاڭلىغان ياكى چۈشەنگەن بولساق، ئەھلى دوزاخ قاتارىدا بولماس ئىدۇق» دەيدۇ﴾**.[3]

بۇنىڭدىن ئەقىل ۋە تەپەككۇر قىلىش نېئمىتىنى بىلىۋالغىلى بولىدۇ. شۇڭا، بۇ يەردە تەكىتلەيدىغىنىمىز، گەپ قىلىش ۋە ئىش قىلىشتىن بۇرۇن ئويلىنىڭ!

❸ كىشىلەرگە تەكەببۇرلۇق قىلىشتىن ساقلىنىش

[1] سۈرە نىسائ 114- ئايەتنىڭ بىر قىسمى

[2] «جامىئۇل ئۇلۇمى ۋەلھىكەم» 97-، 100- بەتلەر

[3] سۈرە مۇلك 10- ئايەت

كىبىر نەپس ئاپەتلىرىنىڭ بىرى بولۇپ، ئۇ كىشىلەرگە ئارىلاشقان چاغدا ئاشكارا بولىدۇ. ئۇنىڭ ئاشكارا بولۇش كۆرۈنۈشلىرى خىلمۇخىل بولۇپ، ئۇنى پەيغەمبەر ﷺ ئۆزىنىڭ: «الكِبْرُ بَطَرُ الحَقِّ وغَمْطُ النَّاسِ» «كىبىر دېگەن ھەقنى ئىنكار قىلىش ۋە كىشىلەرنى كۆزگە ئىلماسلىقتۇر» دېگەن سۆزىدە يىغىنچاقلىغان.[1]

ھەقنى ئىنكار قىلىش، ئۇنى ئۆزىدىن يىراق قىلىش ۋە قوبۇل قىلماسلىقتەك بىر نەچچە كۆرۈنۈشلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغان بولۇپ، ئۇلار تۆۋەندىكىچە:

① دەسلەپتىلا ھەقتىن يۈز ئۆرۈش؛ ② ئۇنىڭغا قۇلاق سالماسلىق؛ ③ ھەق ئىگىسىنى ھۆججەتنى ئوتتۇرىغا قويۇشتىن توسۇش؛ ④ ھەق ئىگىسى بىلەن ھەقنى رەت قىلىش مەقسىتىدە ناھەق جېدەللىشىش؛ ⑤ ھەق ئىگىسىنىڭ سۆزىنى مەسخىرە قىلىش قاتارلىقلار.

ئۇنىڭدىن باشقا، كىبىرنى ۋە ئۆزىنى باشقىلاردىن ئۈستۈن قويۇشنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغان يەنە نۇرغۇن كۆرۈنۈشلەر بار.

كىشىلەرنى خارلاش ۋە ئۇلارنى سىلكىۋېتىش، گاھىدا، سۆز ئارقىلىق، گاھىدا، ئىش ـ ھەرىكەت ئارقىلىق بولىدۇ. مەسىلەن:

مەسخىرە قىلىش ۋە نادانلىق، نامراتلىق، نەسەبىنىڭ تۆۋەنلىكى ياكى ئەڭ ئەقەللىسى بىرەر ئاپەتكە ئوخشاش كىشىلەردە بولغان بىرەر كەمچىللىك بىلەن سۈپەتلەش قاتارلىقلار.

كىشىلەردىن يۈزىنى ئۆرۈش، ئۇلار بىلەن بىرگە ئولتۇرماسلىق ۋە بىرگە تاماق يېمەسلىك، ئۇلاردىن ئۆزىنى ئۈستۈن ساناش، ئۇلارنىڭ سالىمىنى ئىلىك ئالماسلىق، ئۆزى ئۈچۈن (باشقىلارنىڭ) قول قوۋۇشتۇرۇپ تۇرۇشىنى ياخشى كۆرۈش، مەجلىسلەردە تۆردىن ئورۇن ئېلىش ۋە كەڭرى ئورۇنغا ئىگە بولۇشنى ياخشى كۆرۈش قاتارلىقلارمۇ تەكەببۇرلۇقنىڭ جۈملىسىدىندۇر. خىزمەت ئېھتىياجى تەقەززا قىلمىسىمۇ، قېرىنداشلاردىن بىرەر نەرسە بىلەن ئالاھىدە پەرقلىنىپ تۇرۇشقا مۇھەببەت قىلىش ھەم تەكەببۇرلۇقنىڭ جۈملىسىدىن ھېسابلىنىدۇ.

خۇلاسە: [مۇتەكەببىر ئۆزىنى «كامالەتكە يەتكەن» دەپ قارايدۇ. باشقىلارغا كەمسىتىش نەزىرى بىلەن قاراپ، ئۇلارنى خارلايدۇ؛ ئۇلارنى كۆزگە ئىلمايدۇ. ئۇلارنى «ھەق ـ ھوقۇقلىرىنى ئادا قىلىشقا لايىق ئەمەس» دەپ قارايدۇ. بىراۋ ئۇنىڭغا ھەقنى ئوتتۇرىغا قويسا، قوبۇل قىلمايدۇ].[2]

كىبىر بەزىدە باشقىلارغا ئەزىيەت بېرىشكە، زۇلۇم قىلىشقا ۋە زىيان يەتكۈزۈشكە ئاپىرىدۇ. ئۇنىڭ داۋاسى، كىبىر ئىگىسىگە ئۇنىڭ يارىتىلىش جەريانىنى ۋە ئاخىرەت ئالىمىگە قايتىدىغانلىقىنى، نېئىمەت الله تەرىپىدىن كەلگەن بولۇپ، الله ئۇنى ئۇ كىشىگە بېرىپ، باشقىلارنى مەھرۇم قويغانلىقىنى، نېئىمەتلەرنىڭ كىبىر قىلىش ئارقىلىق ئەمەس، بەلكى شۈكرى قىلىش ئارقىلىق ساقلىنىدىغانلىقىنى ئەسلەش ئارقىلىق بولىدۇ.

مۇتەكەببىر ئۆزىنىلا كۆرىدۇ، نېئىمەت بەرگۈچى الله تائالانى كۆرمەيدۇ. پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «لا يَدْخُلُ الجَنَّةَ مَنْ كان في قَلْبِه مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ كِبْرٍ» «قەلبىدە زەررىچىلىك كىبىر بار ئادەم جەننەتكە كىرمەيدۇ».[3] كىبىر جامائەتنى ۋە ئۇنىڭ خىزمىتىنى بۇزىدۇ. مۇتەكەببىر جامائەت خىزمىتىگە

[1] مۇسلىم رىۋايىتى

[2] «جامىئۇل ئۇلۇمى ۋەلھىكەم» 292ـ بەت

[3] مۇسلىم رىۋايىتى

يارىمايدۇ. چۈنكى، جامائەت خىزمىتى ئۈلپەتلىشىش، ئۆزئارا يول قويۇش ۋە ھەمكارلىشىش ئاساسىغا قۇرۇلىدۇ. مۇتەككەببىر بۇ ئەخلاقلاردىن چەتتە قالغان ئىنساندۇر.

❹ كىشىلەرگە زىيان يەتكۈزمەسلىك

پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «لا ضَرَرَ ولا ضِرَارَ» «زىيان يەتكۈزۈشكىمۇ، زىيانغا يولسىز قاراپ تۇرۇشقىمۇ بولمايدۇ».[1]

زىيان يەتكۈزۈش ۋە زىيان تارتىشنىڭ ئاستىغا يۇقىرىدا زىكرى قىلىنغان تىلنىڭ ئاپەتلىرى، كىبرى قىلىش ۋە كىشىلەرنىڭ ئىشلىرىغا ئارىلىشىش قاتارلىقلار كىرىپ كېتىدۇ.

يەنە قېرىندىشىڭىزنىڭ جىسمانىيىتىگە زىيان يەتكۈزۈپ، ئۇنى ھالاكەتكە تاشلىشىڭىز ياكى ئۇنىڭ مېلىغا ۋە ئابرۇيىغا بۇزغۇنچىلىق قىلىشىڭىز، ھەسەت قىلىشىڭىز، ئۆچمەنلىشىشىڭىز، قېرىندىشىڭىزغا يەتكەن مۇسىبەتكە خۇشاللىق ئىزھار قىلىشىڭىز قاتارلىقلارمۇ ئۇنىڭ ئاستىغا كىرىپ كېتىدۇ.

ھەدىستە مۇنداق كەلگەن: «لَا تُظْهِرْ الشَّمَاتَةَ لِأَخِيكَ فَيَرْحَمَهُ اللَّهُ وَيَبْتَلِيكَ» «قېرىندىشىڭغا يەتكەن كېلىشمەسلىكتىن خۇشاللىنىپ كەتمىگىن. الله ئۇنىڭغا رەھىم قىلىپ، سېنى شۇنىڭغا مۇپتىلا قىلىپ قويمىسۇن».[2]

مۇئامىلىدە خىيانەت قىلىش ۋە ئالداشمۇ كىشىلەرنى زىيانغا ئۇچراتقانلىق ھېسابلىنىدۇ.

پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «مَنْ غَشَّنَا فَلَيْسَ مِنَّا» «كىمكى بىزگە خىيانەت قىلىدىكەن، ئۇ بىزدىن ئەمەس».[3]

نەسىھەت قىلىش، مەسلىھەت بېرىش ۋە ئۇنىڭدىن باشقا ئىشلاردا خىيانەت قىلىش ھەم زىيان يەتكۈزگەنلىك بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

زۇلۇم قىلىش ھەم زىيان يەتكۈزگەنلىكنىڭ قاتارىدا سانىلىدۇ.

پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «اتَّقُوا الظُّلْمَ فَإِنَّ الظُّلْمَ ظُلُمَاتٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ» «زۇلۇم قىلىشتىن ساقلىنىڭلار، چۈنكى زۇلۇم قىيامەت كۈنىسى قاراڭغۇ-زۇلمەتكە ئايلىنىدۇ».[4]

ئەبۇ ھۇرەيرە رضي الله عنه دىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ، پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «مَنْ كَانَتْ لَهُ مَظْلَمَةٌ لِأَخِيهِ مِنْ عِرْضِهِ أَوْ شَيْءٍ فَلْيَتَحَلَّلْهُ مِنْهُ الْيَوْمَ قَبْلَ أَنْ لَا يَكُونَ دِينَارٌ وَلَا دِرْهَمٌ إِنْ كَانَ لَهُ عَمَلٌ صَالِحٌ أُخِذَ مِنْهُ بِقَدْرِ مَظْلَمَتِهِ وَإِنْ لَمْ تَكُنْ لَهُ حَسَنَاتٌ أُخِذَ مِنْ سَيِّئَاتِ صَاحِبِهِ فَحُمِلَ عَلَيْهِ» «بىر ئادەمنىڭ قېرىندىشىنىڭ ئابرۇيىنى تۆككەن ياكى بىرەر ئىش بىلەن ئۇنىڭغا زۇلۇم قىلىپ قويغان يېرى بولسا، ئۇ ئادەم ئۇنى بۈگۈن، يەنى نە دىنار، نە دەرھەم بولمايدىغان قىيامەتتىن بۇرۇن ھەل قىلسۇن. ئەگەر زالىمنىڭ

[1] ئىبنى ماجە ۋە دارى قۇتنى رىۋايىتى
[2] تىرمىزى رىۋايىتى
[3] مۇسلىم رىۋايىتى
[4] مۇسلىم رىۋايىتى

ياخشى ئەملى بولسا، ئۇنىڭدىن قىلغان زۇلۇمى مىقداردا ئېلىنىدۇ. ئەگەر ئۇنىڭ ياخشى ئەمەللىرى بولمىسا، مەزلۇمنىڭ يامان ئەمەللىرىدىن ئېلىپ، زالىمغا يۈكلىنىدۇ».[1]

خەتەرلىك ياكى پارتلىغۇچى ماددىلارنى كىشىلەر ياشايدىغان ياكى ئۇخلايدىغان جايدا قويۇپ قويۇشىڭىز ياكى تېز ئوت ئالىدىغان نەرسىنى ئۇخلايدىغان يەردە ياكى ئوتقا يېقىن جايدا قويۇشىڭىزمۇ ئەسكىرىي لاگېردىكى قېرىنداشلارغا زىيان يەتكۈزۈش ھېسابلىنىدۇ. بۇ زىياننى توسۇش ئۈچۈن بارلىق بىخەتەرلىكنى ساقلاش خىزمەتلىرىنى چىڭ تۇتۇش لازىم.

تۆمۈر چاپان ۋە تۆمۈر قالپاق كىيىش، لەخمە كولاش، نىقاپ تارتىش، قاراۋۇللۇقنى چىڭتىش، ئۇرۇش بىخەتەرلىكى قاتارلىقلارغا سەل قاراش ھەم قېرىنداشلارغا زىيان يەتكۈزگەنلىك ھېسابلىنىدۇ.

كىشىلەرنىڭ يوللىرىغا نىجاسەتلەرنى تاشلاپ قويۇش ھەم ئۇلارغا زىيان يەتكۈزگەنلىك ھېسابلىنىدۇ.

پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «اتَّقُوا اللَّاعِنَيْنِ قَالُوا وَمَا اللَّاعِنَانِ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ الَّذِي يَتَخَلَّى فِي طَرِيقِ النَّاسِ أَوْ ظِلِّهِمْ» «كىشىلەرنىڭ لەنىتىگە ئۇچرايدىغان ئىككى قىلىقتىن ساقلىنىڭلار!» ساھابىلەر: ئۇلار قايسىلار؟ دېدى. پەيغەمبەر ﷺ: «كىشىلەرنىڭ يولىغا ياكى ئۇلارنىڭ سايىدايدىغان يېرىگە تاھارەت سۇندۇرۇش» دېدى.[2]

جابىر ﷺ دىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: «نَهَى أَنْ يُبَالَ فِي الْمَاءِ الرَّاكِدِ» «پەيغەمبەر ﷺ توختاپ قالغان سۇغا كىچىك تەرەت قىلىشتىن توسقان».[3]

كېسەل كىشىنى ساق ئادەم بىلەن بىرگە قويۇشمۇ كىشىلەرگە زىيان يەتكۈزگەنلىك ھېسابلىنىدۇ. بەزىدە كېسەل ئادەم ساق ئادەمنى يۇقۇملىنىش ئارقىلىق كېسەل قىلىپ قويىدۇ.

بۇ ھەقتە پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن ئىدى: «لَا تُورِدُوا الْمُمْرِضَ عَلَى الْمُصِحِّ» «كېسەل ئادەمنى ساق ئادەمنىڭ قېشىغا ئېلىپ كەلمەڭلار!»[4]

قېرىندىشىنىڭ دەرسلىرىگە بۇزغۇنچىلىق قىلىش ياكى ئۇخلاپ قالغۇچىلارنىڭ قېشىدا ئاۋازىنى كۆتۈرۈش ھەم قېرىنداشلارغا ئەزىيەت بەرگەنلىك ھېسابلىنىدۇ.

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿وَاغْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ إِنَّ أَنكَرَ الأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ﴾ ﴿ئاۋازىڭنى پەسلەتكىن، ئاۋازلارنىڭ ئەڭ زېرىكەرلىكى ھەقىقەتەن ئېشەكلەرنىڭ ئاۋازىدۇر﴾**.[5]

ئىككى ئادەمنىڭ ئۇچىنچى بىر ئادەمنى قويۇپ مەخپىي سۆزلىشىشى ھەم ئەزىيەت بېرىش ھېسابلىنىدۇ.

پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «إِذَا كُنْتُمْ ثَلَاثَةً فَلَا يَتَنَاجَى اثْنَانِ دُونَ الْآخَرِ حَتَّى تَخْتَلِطُوا بِالنَّاسِ مِنْ أَجْلِ أَنْ يُحْزِنَهُ» «ئۇچ ئادەم بولساڭلار كىشىلەرگە ئارىلاشمىغۇچە بىرىنى ئايرىپ قويۇپ، ئىككىسى پىچىرلاشمىسۇن، چۈنكى بۇنداق قىلىش ئۇچىنچى كىشىنى غەمگە تاشلاپ قويىدۇ».[1]

---

[1] بۇخارى رىۋايىتى

[2] مۇسلىم رىۋايىتى

[3] مۇسلىم رىۋايىتى

[4] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

[5] سۈرە لوقمان 19ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى

مانا بۇ تەجرىبە قىلىنغان ئىشتۇر.

شۇنىڭدەك، سىزنىڭ بىر قەۋمگە نۇتۇق سۆزلىگىنىڭىزدە، بىرلا ئادەمگە ئالدىڭىزنى قىلىپ، باشقىلاردىن يۈز ئۆرۈشىڭىزمۇ ئۇنىڭ يەنە بىر مىسالى. ئىمام بۇخارى «ئەلئەدەبۇل مۇفرەد» ناملىق كىتابىدا ھەبىيب ئىبنى ئەبۇ سابىتتىن رىۋايەت قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: {كانوا يُحِبُّونَ إذا حَدَّثَ الرجلُ أنْ لا يُقْبِلَ على الرجلِ الواحدِ، ولكِنْ ليعمَّهُمْ} {ئۇلاردىن بىر ئادەم نۇتۇق سۆزلىسە، پەقەت بىرلا ئادەمگە ئالدىنى قىلماستىن، بەلكى ھەممىگە ئالدىنى قىلىشنى ياخشى كۆرەتتى}.[2]

سىزنىڭ بىرەر ئادەمنى ياقتۇرماسلىقىڭىز، ئۇنىڭغا سۆز ياكى ھەرىكەت بىلەن ئەزىيەت بېرىشكە ئېلىپ بارسا، بۇمۇ زىيان يەتكۈزگەنلىك ھېسابلىنىدۇ.

ئىمام بۇخارى «ئەلئەدەبۇل مۇفرەد» دېگەن كىتابىدا ئىبنى ئۆمەر ﵁ دىن، ئۇ دادىسىدىن رىۋايەت قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: {لا يَكُنْ حبُّكَ كلَفاً وَلَا بُغْضُكَ تلَفاً} فَقُلْتُ: كَيْفَ ذَاكَ ؟ قَالَ : {إِذَا أَحْبَبْتَ كَلِفْتَ كُلْفَ الصَبِي وإذا أبَغضت أحببَتَ لصاحبك التِّلف} {سېنىڭ مۇھەببىتىڭ تەكەللۇپ ۋە دۈشمەنلىكىڭ ھالاكەت بولمىسۇن}. مەن: بۇ قانداق گەپ؟ دېدىم. ئۆمەر: {ئەگەر سەن ياخشى كۆرسەڭ، نارىسىدە كىچىك بالىنىڭ تەكەللۇپ قىلغىنىدەك تەكەللۇپ قىلىسەن. ئەگەر يامان كۆرسەڭ، بۇرادىرىڭنىڭ ھالاك بولۇشىنى ياخشى كۆرىسەن» دېدى.[3]

❺ يامان گۇمان قىلىشتىن ساقلىنىش

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِنْ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ﴾ ﴿ئى مۇئمىنلەر! نۇرغۇن گۇمانلاردىن ساقلىنىڭلار (يەنى ئائىلىدىكىلىرىڭلارغا ۋە كىشىلەرگە گۇمانخورلۇق قىلماڭلار)، بەزى گۇمانلار ھەقىقەتەن گۇناھتۇر﴾**.[4]

پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «إِيَّاكُمْ وَالظَّنَّ فَإِنَّ الظَّنَّ أَكْذَبُ الْحَدِيثِ» «گۇماندىن ساقلىنىڭلار، چۈنكى ئۇ سۆزنىڭ ئەڭ يالغىنىدۇر».[5]

يامان گۇمان سىزنى يەنە بىر يامانلىققا مەجبۇر قىلىدۇ. ئۇ بولسىمۇ قىلغان يامان گۇمانىڭىزنى ئىسپاتلاش غەرىزى بىلەن قېرىندىشىڭىزغا جاسۇسلۇق قىلىشتۇر. بۇ سۆزىمىز بىلەن الله تائالانىڭ: **﴿يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِنْ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلا تَجَسَّسُوا وَلا يَغْتَبْ بَعْضُكُمْ بَعْضًا﴾ ﴿ئى مۇئمىنلەر! نۇرغۇن گۇمانلاردىن ساقلىنىڭلار (يەنى ئائىلىدىكىلىرىڭلارغا ۋە كىشىلەرگە گۇمانخورلۇق قىلماڭلار)، بەزى گۇمانلار ھەقىقەتەن گۇناھتۇر، (مۇئمىنلەرنىڭ ئەيىبىنى) ئىزدىمەڭلار، بىر-بىرىڭلارنىڭ غەيۋىتىنى قىلماڭلار﴾** دېگەن سۆزىدىكى تەرتىپنىڭ ھېكمىتى بىلىنىدۇ، چۈنكى يامان گۇمان جاسۇسلۇق قىلىش ۋە غەيۋەت قىلىشقا سەۋەبچىدۇر. بۇنىڭغا ھوشيار بولۇڭ! شۇنىڭدەك، يامانلىق يەنە بىر يامانلىقنى تۇغدۇرىدۇ. الله تائالا تەۋبە قىلغان ئادەمنىڭ تەۋبىسىنى قوبۇل قىلىدۇ.

---

[1] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

[2] «ئەلئەدەبۇل مۇفرەد» 1304 ـ ئەسەر

[3] «ئەلئەدەبۇل مۇفرەد» 1322 ـ ئەسەر

[4] سۈرە ھۇجۇرات 12 ـ ئايەت

[5] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

ئىبنى ھەجەرنىڭ خىزىر ئەلەيھىسسالام بىلەن مۇسا ئەلەيھىسسالامنىڭ قىسسىسىنىڭ پايدىلىرى توغرىسىدا توختىلىپ دېگەن سۆزى بۇ ئورۇنغا مۇناسىپ كېلىدۇ، چۈنكى مۇسا ئەلەيھىسسالام خىزىر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئىشلىرىنى تېز ئىنكار قىلغان ئىدى. خىزىر ئەلەيھىسسالام مۇسا ئەلەيھىسسالامغا ئۇ ئىشلارنى تەپسىر قىلىپ بەرگەندە، ئۇ ئىشلاردىكى ھېكمەتنىڭ يولىنى بىلدى.

ئىبنى ھەجەر مۇنداق دەيدۇ: [بۇ قىسسە ئېھتىماللىق ئىشلاردا، ئىنكار قىلىشتىن ئۆزىنى بېسىۋېلىشنىڭ ۋاجىب ئىكەنلىكىنى ئىپادىلەيدۇ].[1]

بىز قېرىنداشلارغا قېرىنداشلىرىنىڭ ئىشلىرى توغرا-خاتاغا ئېھتىمال تۇتىدىغان تەرىپى بولسا، ئۇلارنى يامان گۇمان قىلىشقا ئالدىرىماسلىققا نەسىھەت قىلىمىز.

❻ رۇخسەت سوراش

رۇخسەت سوراش خاس ئورۇنلاردا پەرز، بۇنىڭ دەلىلى الله تائالانىڭ: **﴿يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْنِسُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا﴾ ﴿ئى مۇئمىنلەر! باشقىلارنىڭ ئۆيلىرىگە (كىرىشكە) ئىجازەت سورىمىغۇچە ۋە ئۆي ئىگىسىگە سالام بەرمىگۈچە كىرمەڭلار﴾**[2] دېگەن ئايىتىدۇر.

پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «الِاسْتِئْذَانُ ثَلَاثٌ فَإِنْ أُذِنَ لَكَ وَإِلَّا فَارْجِعْ» «رۇخسەت سوراش ئۈچ قېتىم بولىدۇ. ئەگەر رۇخسەت بېرىلسە، كىرگىن؛ بېرىلمىسە، قايتىپ كەت».[3]

سەھلى ئىبنى سەئد رضي الله عنه پەيغەمبەر ﷺ نىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «إِنَّمَا جُعِلَ الِاسْتِئْذَانُ مِنْ أَجْلِ الْبَصَرِ» «رۇخسەت سوراش ئۆي ئىگىسى كۆرۈپ قېلىشنى خالىمايدىغان نەرسىگە كۆزنىڭ چۈشۈپ قالماسلىقى ئۈچۈن يولغا قويۇلغان».[4] يەنى رۇخسەت سوراش، ئەۋرەتلەر، سىرلار ۋە ئۇنىڭدىن باشقا كىشىلەرنىڭ كۆرۈپ قېلىشى يامان سانىلىدىغان ئىشلارنى كۆرۈپ قالماسلىق ئۈچۈن يولغا قويۇلغان. بۇنىڭ ئاستىغا خەت-چەكلەر، خاس كىتابلار ۋە ئۇنىڭدىن باشقا خۇسۇسىي نەرسىلەر ھەم كىرىپ كېتىدۇ. ئىنسان ئۇ نەرسىلەرگە ئىگىسىنىڭ رۇخسىتىسىز قارىمىسۇن.

ئەبۇ داۋۇد ئىبنى ئاببباس رضي الله عنه دىن مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ، پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «مَنْ نَظَرَ فِي كِتَابِ أَخِيهِ بِغَيْرِ إِذْنِهِ فَإِنَّمَا يَنْظُرُ فِي النَّارِ» «كىمكى قېرىندىشىنىڭ كىتابىغا ئۇنىڭ رۇخسىتىسىز قارىسا، ئۇ گويا دوزاخقا قارىغاندەك بولىدۇ».[1]

بۇنىڭدىن مۇسۇلمانلار ئارىسىدىكى بەزى گۇمانلىق كىشىلەر مۇستەسنا. بۇنداق ئادەمنىڭ ئىشىنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن، ئۇنىڭ رۇخسىتىسىز خاس نەرسىلىرىگە قاراشقا بولىدۇ.

ئىمام بۇخارى رەھىمەھۇللاھ «سەھىھۇل بۇخارى» ناملىق ھەدىسلەر توپلىمىنىڭ «كىتابۇل ئىستىئزان»دا «مۇسۇلمانلارغا ھەزەر قىلىنىدىغان ئادەمنىڭ ئىشىنى ئېنىقلاش ئۈچۈن ئۇنىڭ خېتىگە قاراش ھەققىدىكى باب» دەپ بىر بابنى كەلتۈرۈپ، ئۇنىڭدا ھاتەب ئىبنى ئەبۇ بەلتەئەنىڭ

---

[1] «فەتھۇل بارى» 1- جىلد 222- بەت

[2] سۈرە نۇر 27- ئايەت

[3] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

[4] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

قىسسىسى ۋە ئۇنىڭ مەككە فەتھى ئۇرۇشىدىن سەللا بۇرۇن مەككە خەلقىگە خەۋەر بېرىش ئۈچۈن يازغان خېتىنى زىكىر قىلدى ھەمدە پەيغەمبەر ﷺ نىڭ ھاتەبنىڭ خېتىنى ئېلىپ كېلىش ئۈچۈن، تۆگىلىك ئايالنىڭ كەينىدىن ئادەم ئەۋەتكەنلىكىنى بايان قىلدى.

ئىبنى ھەجەر ئۇ ھەدىسنى ئىزاھلاپ مۇنداق دەيدۇ: [گويا ئىمام بۇخارى باشقىلارنىڭ خېتىغا قاراشتىن چەكلەش توغرۇلۇق كەلگەن: «كىمكى قېرىندىشىنىڭ خېتىغا ئۇنىڭ رۇخسىتىسىز قارىسا، ئۇ گويا دوزاخقا قارىغاندەك بولدى» دېگەن ھەدىستىن، مۇسۇلمانلارنىڭ سىرلىرىنى كاپىرلارغا يەتكۈزۈشتەك ئېغىر دەرىجىدىكى زىياننىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن باشقىلارنىڭ خېتىغا رۇخسىتىسىز قاراشقا يول بارلىقىنى كۆرسىتىپ بېرىشكە مەزكۇر ئەبۇ بەلتەئەنىڭ قىسسىسىنى زىكرى قىلدى.

مۇھەللەب مۇنداق دەيدۇ: ‹«بىرسىنىڭ خېتىگە ئۇنىڭ رۇخسىتىسىز قاراش دۇرۇس ئەمەس» دېگەن ھەدىس، پەقەت مۇسۇلمانلارنىڭ نەزىرىدە قارىلانمىغان ئادەمنىڭ ھەققىدىدۇر. ئەمما، قارىلانغان ئادەمنىڭ خېتىگە قاراش ھارام بولمايدۇ›].[2]

❼ قورال ـ ياراق ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش نەرسىلەرنى مەيلى راستتىن ياكى چاقچاق بىلەن بولسۇن مۇسۇلمانغا قاراتماسلىق

ئەبۇ ھۇرەيرە ﵁ دىن، پەيغەمبەر ﷺ نىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: «لَا يُشِيرُ أَحَدُكُمْ عَلَى أَخِيهِ بِالسِّلَاحِ فَإِنَّهُ لَا يَدْرِي لَعَلَّ الشَّيْطَانَ يَنْزِعُ فِي يَدِهِ فَيَقَعُ فِي حُفْرَةٍ مِنْ النَّارِ» «سىلەرنىڭ بىرىڭلار قېرىندىشىغا قورال تەڭلىمىسۇن. چۈنكى، ئۇ ئۇقمايدۇكى، شەيتان ئۇنىڭ قولىدىكى قورالنى تارتىۋېلىپ، ئۇنى دوزاختىكى بىر ئورەككە تاشلايدىغان ۋەقەگە دۇچار قىلىپ قويۇشى مۇمكىن».[3]

يەنى شەيتان ئۇنى قورال بىلەن ئاتىدىغان قىلىپ قېرىندىشىنى ئۆلتۈرۈپ قويىدۇ ـ دە، ئاندىن ئۇ كىشى دوزاخقا كىرىپ كېتىشى مۇمكىن.

ئىمام مۇسلىم ئەبۇ ھۇرەيرە ﵁ نىڭ پەيغەمبەر ﷺ دىن مۇنداق رىۋايەت قىلغانلىقىنى نەقىل قىلىدۇ: «مَنْ أَشَارَ إِلَى أَخِيهِ بِحَدِيدَةٍ فَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ تَلْعَنُهُ حَتَّى يَدَعَهُ وَإِنْ كَانَ أَخَاهُ لِأَبِيهِ وَأُمِّهِ» «كىمكى قېرىندىشىغا تىغ تەڭلەيدىكەن، تاكى شۇ تىغنى تاشلىمىغۇچىلىك پەرىشتىلەر ئۇنىڭغا لەنەت ئوقۇيدۇ. گەرچە تىغ تەڭلىگۈچى ئۆزىنىڭ دادا بىر، ئانا بىر قېرىندىشى بولغان تەقدىردىمۇ».[4]

شۇنىڭدەك، پەيغەمبەر ﷺ نىڭ قوراللارنىڭ بىسلىرى بىلەن مۇسۇلمانلارنىڭ بازارلىرى ۋە ئۇلارنىڭ مەسجىدلىرىدە بىراۋنىڭ تېرىسىنى تىتىۋەتمەسلىك ئۈچۈن ئۆتۈشتىن چەكلىگەنلىكىگە ئاگاھلاندۇرۇش بېرىپ ئۆتمەكچىمەن. مانا بۇ مۇسۇلمانلار توپلاشقان ھەرقانداق جايغا ئۇيغۇن كېلىدۇ. مۇسۇلمان ئادەم قورالى بىلەن بىراۋغا ئەزىيەت بېرىشتىن ئېھتىيات قىلىشى كېرەك.

❽ چاقچاقتا چېكىدىن ئېشىشتىن چەكلەش

---

[1] ئەبۇ داۋۇد رىۋايىتى

[2] «فەتھۇل بارى» 11 ـ جىلد 47 ـ بەت

[3] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

[4] بۇخارى رىۋايىتى

بىزنىڭ چاقچاقتىن پۈتۈنلەي چەكلەش دېمەسلىكىمىز «پەيغەمبەر ﷺ ساھابىلىرى بىلەن ئوينىشاتتى ۋە پەقەت ھەقىقەتنىلا دەيتتى» دېگەن دەلىل كەلگەنلىكى ئۈچۈندۇر.[1]

چاقچاقنى چېكىدىن ئاشۇرۇۋېتىشتىن چەكلەش، ئۇنىڭدا زىياننىڭ بولغانلىقى ئۈچۈندۇر. ئۇ زىياننىڭ ئەڭ يەڭگىلراقى كىشىلەرنى كۆزگە ئىلماسلىق. گاھىدا كىشىلەرنى كۈلدۈرۈش ئۈچۈن يالغان ئېيتىلىدۇ، گاھىدا چاقچاق كىشىلەرنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئاداۋەتنى قوزغايدۇ ۋە ياكى چاقچاق قىلغۇچى بەزى كىشىلەرنىڭ ئابرۇيىغا تېگىدۇ. بۇنىڭ ھەممىسى كۆز بىلەن كۆرۈلگەن مەلۇم ئىشلاردۇر.

ئىبنى ھەجەر مۇنداق دەيدۇ: [تىرمىزى ئەبۇ ھۇرەيرە رضي الله عنه نىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّكَ تُدَاعِبُنَا قَالَ إِنِّي لَا أَقُولُ إِلَّا حَقًّا» ساھابىلەر: ئى رەسۇلۇللاھ! سىلىمۇ بىز بىلەن چاقچاقلىشىدىكەنلىغۇ؟ دېگەندە، پەيغەمبەر ﷺ: «مەن سىلەر بىلەن چاقچاقلاشسام، پەقەت ھەقىقەتنىلا دەپ چاقچاقلىشىمەن» دېدى.

«لَا تُمَارِ أَخَاكَ وَلَا تُمَازِحْهُ» «قېرىندىشىڭ بىلەن جېدەللەشمىگىن ۋە چاقچاقلاشمىغىن» دېگەن ھەدىس بىلەن يۇقىرىقى ھەدىسنىڭ ئوتتۇرىسى مۇنداق بىرلەشتۈرۈلىدۇ:

چاقچاقنى چېكىدىن ئاشۇرۇۋېتىش ياكى ئۇنى ھەرۋاقىت داۋاملاشتۇرۇش چەكلەنگەن، چۈنكى ئۇ الله نى زىكرى قىلىش ۋە دىننىڭ مۇھىم ئىشلىرى ئۈستىدە ئويلىنىشقا كاشىلا قىلىدۇ. چاقچاق كۆپ ھاللاردا قەلبنى قاتۇرۇش، باشقىلارغا ئەزىيەت بېرىش ۋە گىنە-ئاداۋەت پەيدا قىلىش، ھەيۋەت ۋە تەمكىنلىكنىڭ كېتىشىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. بۇنىڭدىن سالامەت قالىدىغان چاقچاق دۇرۇس چاقچاقتۇر. ئەگەر ئۇ سۆز ئاڭلىغۇچىنىڭ كۆڭلىنى خۇرسەن قىلىش ۋە ئۇنىڭغا مېھرىبانلىق كۆرسىتىشكە ئوخشاش بىرەر مەنپەئەتكە ئۇدۇل كېلىپ قالسا، ئۇ چاقچاق مۇستەھەبتۇر.

ئىمام غەززالى مۇنداق دەيدۇ: ‹پەيغەمبەر ﷺ چاقچاق قىلغان دەپ كەسىپ قىلىۋېلىش خاتادۇر›].[1]

ئىمام ماۋەردى مۇنداق دەيدۇ: [چاقچاقنىڭ ‹مزاح› دەپ ئاتىلىشى، ئۇنىڭ ھەقتىن يىراقلاشتۇرۇۋېتىدىغان بولغانلىقى ئۈچۈندۇر.

ئىبراھىم ئەننەخەئى مۇنداق دېگەن: ‹چاقچاق گالۋاڭلىقتىن ياكى قاتتىق خۇشاللىقتىن بولىدۇ›.

ھېكمەت چەشمىلىرىدە: ‹ئوت ئوتۇننى يېگەنگە ئوخشاش چاقچاق ھەيۋەتنى يەيدۇ› دېگەن ھېكمەتلىك سۆز بار.

بەزى دانىشمەنلەر مۇنداق دېگەن: ‹بىر ئادەمنىڭ چاقچىقى كۆپ بولسا، ھەيۋىتى كېتىپ قالىدۇ. بىر ئادەمنىڭ ئىختىلاپى كۆپ بولسا، ئۇنىڭ سورۇنغا قاتناشماسلىقى ياخشى كۆرۈلىدۇ›.

بەزى بالاغەتشۇناس ئالىملار مۇنداق دېگەن: ‹بىر ئادەمنىڭ ئەقلى كام بولسا، چاقچىقى كۆپ بولىدۇ. ئاقىل چاقچىقى بىلەن ئىككى ھالەتنىڭ بىرىنى كۆزلەيدۇ، ئۈچىنچىسى مەۋجۇد ئەمەس:

بىرىنچى ھالەت، سۆھبەتداشلارنى ئۈلپەتلەندۈرۈش ۋە ئارىلاشقۇچىلارغا مۇھەببەت ئىزھار قىلىش. مانا بۇ ياخشى سۆز ۋە ياخشى قىلىق بىلەن ئۈلپەتلىشىش ئارقىلىق مەيدانغا كېلىدۇ.

---

[1] مۇسلىم رىۋايىتى

سەئىد ئىبنى ئاس ﷺ ئوغلىغا مۇنداق دېگەن:

ــ چاقچىقىڭدا ئوتتۇراھال بول. چۈنكى، ئۇنى چېكىدىن ئاشۇرۇۋېتىش ئابرۇيىنى كەتكۈزىدۇ، ئەخمەقلەر ساڭا جۈرئەتلىك بولۇپ قالىدۇ. شۇبھىسىزكى، ئۇنىڭغا سەل قاراش ئۇلپەتداشلارنى سەندىن تارقىتىۋېتىدۇ ۋە سۆھبەتداشلارنى سەندىن زېرىكتۈرۈپ قويىدۇ.

ئىككىنچى ھالەت، پەيدا بولغان زېرىكىش ۋە غەمنى چاقچاق ئارقىلىق يوق قىلىشتۇر. «ئىچ پۇشۇقىنى چىقىرىۋېتىش لازىم» دەيدىغان ماقال ـ تەمسىل بار›].[2]

❾ ئاچچىقنى يۇتۇش

ئۇ كىشىلەردىن ئەزىيەتنى يىغىشنىڭ كۆرۈنۈشلىرىدىن ھېسابلىنىدۇ. الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنْ النَّاسِ﴾ ﴿(ئۆچ ئېلىشقا قادىر تۇرۇقلۇق) ئاچچىقنى يۇتىدىغانلار، (يامانلىق قىلغان ياكى بوزەك قىلغان) كىشىلەرنى كەچۈرىدىغانلاردۇر﴾**.[3]

ئاچچىقنى يۇتۇش تەقۋادارلارنىڭ سۈپەتلىرىدىن ھېسابلىنىدۇ. پەيغەمبەر ﷺ: «لَا تَغْضَبْ» «ئاچچىقلانمىغىن!» دېگەن.[4]

يەنە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿وَلَمَنْ صَبَرَ وَغَفَرَ إِنَّ ذَلِكَ لَمِنْ عَزْمِ الأُمُورِ﴾ ﴿كىمكى (ئەزىيەتكە) سەۋر قىلسا، (الله نىڭ رازىلىقى ئۈچۈن) ئىنتىقام ئالمىسا، بۇ ئەلۋەتتە مەرغۇپ ئىشلاردىندۇر﴾**.[5]

قېرىنداشلارنىڭ ئەزىيەتلىرىگە سەۋر قىلىش، ئاچچىقنى يۇتۇۋېتىش، سەۋرچان ۋە ئەپۇچان بولۇش قاتارلىقلار كىشىلەرگە ئارىلىشىدىغان ھەرقانداق ئادەم موھتاج بولىدىغان ئەخلاقلاردىن ھېسابلىنىدىغان بولۇپ، بۇ ھەقتە يۇقىرىدا توختىلىپ ئۆتتۇق. ئۇ ئەخلاقلار بىلەن ئۆزىنى بېزەش تىرىشچانلىق كۆرسىتىش ۋە ئۇنى كەسىپكە ئايلاندۇرۇش ئارقىلىق قولغا كېلىدۇ.

❿ سىر ساقلاش

ئۇ ئامانەتلەردىن ھېسابلىنىدۇ. پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «آيَةُ الْمُنَافِقِ ثَلَاثٌ إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ وَإِذَا اؤْتُمِنَ خَانَ» «مۇناپىقنىڭ بەلگىسى ئۈچ: ① گەپ قىلسا، يالغان ئېيتىدۇ؛ ② ۋەدە قىلسا، خىلاپلىق قىلىدۇ؛ ③ ئامانەت قويۇلسا، خىيانەت قىلىدۇ».[6]

مۇسلىمنىڭ رىۋايىتىدە: «وَإِنْ صَامَ وَصَلَّى وَزَعَمَ أَنَّهُ مُسْلِمٌ» «گەرچە روزا تۇتۇپ، نامازئوقۇپ، ئۆزىنى مۇسۇلمان چاغلىسىمۇ مۇناپىقتۇر» دېگەن سۆز قوشۇپ زىكرى قىلىنغان.

---

[1] «فەتھۇل بارى» 10ـ جىلد 526ـ، 527ـ بەتلەر

[2] «ئەدەبۇد دۇنيا ۋەددىين» 298ـ، 299ـ بەتلەر

[3] سۈرە ئال ئىمران 134ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى

[4] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

[5] سۈرە شۈرا 43ـ ئايەت

[6] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

جابىر ﵁ پەيغەمبەر ﷺ دىن مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ، پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «إِذَا حَدَّثَ الرَّجُلُ الْحَدِيثَ ثُمَّ الْتَفَتَ فَهِيَ أَمَانَةٌ» «ئەگەر كىشى بىر گەپنى قىلىپ بولۇپ، ئاندىن ئەتراپقا قاراپ قويسا، ئۇ سۆز ئامانەتتۇر».[1]

ئەبۇ داۋۇد جابىر ﵁ نىڭ پەيغەمبەر ﷺ دىن مۇنداق رىۋايەت قىلغانلىقىنى نەقىل قىلىدۇ، پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «الْمَجَالِسُ بِالْأَمَانَةِ إِلَّا ثَلَاثَةَ مَجَالِسَ سَفْكُ دَمٍ حَرَامٍ أَوْ فَرْجٌ حَرَامٌ أَوْ اقْتِطَاعُ مَالٍ بِغَيْرِ حَقٍّ» «مەجلىسلەر ئامانەت بولۇپ، ئۈچ تۈرلۈكى بۇنىڭدىن مۇستەسنا: ناھەق قان تۆكۈلگەن مەجلىس، زىنا قىلغان مەجلىس، مال ـ مۈلۈكنى ناھەق يۇلۇپ ئېلىۋالغان مەجلىس».

قۇرئان كەرىمدە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ وَتَخُونُوا أَمَانَاتِكُمْ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾ ﴿ئى مۇئمىنلەر! الله قا، پەيغەمبەرگە خىيانەت قىلماڭلار. سىلەرگە قويۇلغان ئامانەتلەرگە بىلىپ تۇرۇپ خىيانەت قىلماڭلار﴾**.[2]

بۇ ئايەتنىڭ تەپسىرىدە كەلگەن ئەبۇ لوبابە ئىبنى ئەلمۇنزىر ﵁ ۋە ھاتەب ئىبنى ئەبۇ بەلتەئە ﵁ نىڭ قىسسىسى يۇقىرىدا ئۆتتى.

ئىمام بۇخارى رەھىمەھۇللاھ «سەھىھۇل بۇخارى» ناملىق ھەدىسلەر توپلىمىنىڭ «كىتابۇل ئىستىئزان»دىكى «سىر ساقلاشنىڭ بابى»دا ئەنەس ﵁ نىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «أَسَرَّ إِلَيَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سِرًّا فَمَا أَخْبَرْتُ بِهِ أَحَدًا بَعْدَهُ وَلَقَدْ سَأَلَتْنِي أُمُّ سُلَيْمٍ فَمَا أَخْبَرْتُهَا بِهِ» «ماڭا پەيغەمبەر ﷺ بىر سىرنى ئېيتقان، مەن ئۇ سىرنى پەيغەمبەر ﷺ دىن كېيىن ھېچبىر كىشىگە خەۋەر بەرمىدىم. مەندىن ئۇممۇ سۇلەيىم سورىغاندا، ئۇنىڭغىمۇ ئېيتمىغان ئىدىم». ئۇممۇ سۇلەيىم ئەنەسنىڭ ئانىسىدۇر.

ئىبنى ھەجەر بۇ ھەدىسنىڭ شەرھىسىدە مۇنداق دەيدۇ: [بەزى ئۆلىمالار مۇنداق دېگەن: ‹بۇ سىر ئېھتىمال پەيغەمبەر ﷺ نىڭ ئاياللىرىغا خاس بولسا كېرەك. ئەگەر ئۇنداق بولماي، ئۇ سىر ئىلىمنىڭ قاتارىدىن بولغان بولسا، ئەنەسكە ئۇنى يوشۇرۇش دۇرۇس بولمايتتى›.

ئىبنى بەتتال مۇنداق دەيدۇ: ‹ئەھلى ئىلىملارنىڭ كۆز قارىشى شۇكى، سىر ئىگىسىگە زىيان ئېلىپ كېلىدىغان بولسا، ئۇنى ئاشكارا قىلىش دۇرۇس ئەمەس. ئۇلارنىڭ كۆپ قىسمى مۇنداق دەيدۇ:

ــ ئەگەر سىر ئىگىسى ئۆلۈپ كەتسە، مەزكۇر سىرنى ساقلاشنىڭ ھايات ۋاقتىدىكى پەرزلىكى كۈچتىن قالىدۇ. لېكىن ئۇ سىر ئىگىسىگە ئەيىب ـ نۇقسان شەكىللەندۈرسە، بۇ ئۇنىڭدىن مۇستەسنا›.

سىر ئىگىسى ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن بىرنەچچە تۈرلەرگە بۆلىنىدۇ: ئەگەر ئۇنىڭدا كارامەت، ئېسىل خىسلەت ياكى شۇ كەبى ئارتۇقچىلىقلار بولسا، ئىگىسى يامان كۆرگەن تەقدىردىمۇ، ئۇنى زىكىر قىلىش مۇستەھەب بولىدۇ؛ يەنە بەزىدە ئۇنى ئاشكارا قىلىش مۇتلەق مەكرۇھ بولسا، بەزىدە ھارام بولىدۇ. ئۇنىڭغا ئىبنى بەتتال ئىشارەت قىلىپ ئۆتكەن. گاھىدا، ئاشكارىلاش پەرز بولىدىغان بىر ئىشنىڭ مەۋجۇد بولۇشى سەۋەبلىك سىرنى سۆزلەش پەرز بولىدۇ، بۇ خۇددى ئۈستىدە ئادا قىلىش

[1] ئەبۇ داۋۇد ۋە تىرمىزى رىۋايىتى

[2] سۈرە ئەنفال 27ـ ئايەت

قىيىن بولغان بىر ھەق بار ئادەمنىڭ ئۆلۈمىدىن كېيىن، ئۇنىڭ سىرى ئادا قىلالايدىغان بىر ئادەمگە زىكىر قىلىنسا، ئۇنىڭ ۋاكالىتەن ئۇ ھەقنى ئادا قىلىپ قويۇش ئۈمىدىنىڭ بولغىنىغا ئوخشاش].[1]

ماۋەردى مۇنداق دەيدۇ: [سىر ساقلاش مەقسەتكە يېتىشنىڭ ۋە ياخشى ھالەتنى داۋاملاشتۇرۇشنىڭ ئەڭ كۈچلۈك سەۋەبلىرىدىندۇر.

پەيغەمبەر ﷺ نىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: «اسْتَعِينُوا عَلَى الْحَاجَاتِ بِالْكِتْمَانِ فَإِنَّ كُلَّ ذِي نِعْمَةٍ مَحْسُودٌ» «ھاجەتلىرىڭلارنى راۋا قىلىشقا سىر ساقلاش ئارقىلىق ياردەم سوراڭلار، چۈنكى ھەرقانداق بىر نېئمەت ئىگىسى ھەسەت قىلىنغۇچىدۇر».[2]

ئەلى ئىبنى ئەبۇ تالىپ كەررەمەللاھۇ ۋەجھەھۇ مۇنداق دېگەن: {سِرُّكَ أَسِيرُكَ فَإِنْ تَكَلَّمْتَ بِهِ صِرْتَ أَسِيرَهُ} {سىرىڭ سېنىڭ ئەسىرىڭدۇر. ئەگەر ئۇنى سۆزلىسەڭ، سەن ئۇنىڭ ئەسىرىگە ئايلىنىپ قالىسەن}.[3]

نۇرغۇن سىرلارنىڭ ئاشكارا قىلىنىشى ئىگىسىنىڭ قېنىنىڭ تۆكۈلۈشىگە، مەقسەتلىرىنىڭ ھاسىل بولماسلىقىغا سەۋەب بولدى. ئەگەر ئۇنى يوشۇرغان بولسا ئىدى، ئۇ سىرنىڭ كونتروللۇقىدىن ئەمىن، كېلەچىكى بىخەتەر، ھاجەتلىرىنىڭ راۋا بولۇشى ئۈمىدلىك بولغان بولاتتى.

بىر ئادەمنىڭ بىراۋنىڭ سىرىنى ئاشكارا قىلىشى ئۆز سىرىنى ئاشكارا قىلغىنىدىنمۇ قاباھەتلىكتۇر. چۈنكى، ئۇ ئادەم بۇ ھالەتتە ئىككى خىل سۈپەتنىڭ بىرى بىلەن قايتىدۇ:

ئەگەر ئۇ كىشى ئىشەنچلىك دەپ قارالغان بولسا، خائىنلىق سۈپىتى بىلەن ياكى ئامانەت قويۇلغان سىر بولسا، سۇخەنچىلىك سۈپىتى بىلەن قايتىدۇ].[4]

سىر ساقلاش الله يولىدىكى جىھادقا ۋە جەڭگە ئالاقىدار ئىشلاردا تېخىمۇ تەكىتلىنىدۇ، چۈنكى بۇ پەيغەمبەر ﷺ نىڭ: «الْحَرْبُ خَدْعَةٌ» «جەڭ ئالداشتۇر» دېگەن ئومۇمىي سۆزىنىڭ ئاستىغا كىرىپ كېتىدۇ. سىز سىرىڭىزنى يوشۇرماي تۇرۇپ، قانداقمۇ دۈشمىنىڭىزنى ئالدىيالايسىز!

پەيغەمبەر ﷺ بىرەر غازاتنى قىلماقچى بولسا باشقا بىر غازات بىلەن شەپە بېرەتتى}.[5]

ئەگەر سىر يوشۇرۇش يالغانسىز مۇمكىن بولمىسا، يالغاننى دۇرۇسلۇق دەرىجىسىگە ئېلىپ بارىدۇ. مانا بۇ جەڭ ۋە جىھادقا ئالاقىدار ئىشلاردا تېخىمۇ شۇنداق بولىدۇ.

«جىھادنىڭ ئاساسلىق كۆرسەتكۈچلىرى» دېگەن تېمىدا بۇنىڭغا ئىشارەت قىلىپ ئۆتۈلگەن.

مانا بۇلار كىشىلەردىن ئەزىيەتنى يىغىش تېمىسىغا ئائىت سۆزلەر بولۇپ، ئۇلارغا قىلىنىدىغان ئىككى مۇئامىلىنىڭ بىرىنچى قىسمىدۇر.

ئىككىنچى قىسىم. كىشىلەرگە پايدا يەتكۈزۈشنىڭ ئاستىغا كىرىپ كېتىدىغان بىر بۆلۈك ئىشلار

---

[1] «فەتھۇل بارى» 11- جىلد 82- بەت

[2] تەبەرانى رىۋايىتى

[3] «ئەدەبۇد دۇنيا ۋەددىين» 387- بەت

[4] «ئەدەبۇد دۇنيا ۋەددىين» 295- بەت

[5] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «خَيْرُ الْأَصْحَابِ عِنْدَ اللَّهِ خَيْرُهُمْ لِصَاحِبِهِ وَخَيْرُ الْجِيرَانِ عِنْدَ اللَّهِ خَيْرُهُمْ لِجَارِهِ» «ھەمراھىغا ياخشى بولغان كىشى الله نىڭ نەزىرىدە ئەڭ ياخشى ھەمراھ ھېسابلىنىدۇ. قوشنىسىغا ياخشى بولغان كىشى الله نىڭ نەزىرىدە ئەڭ ياخشى كىشى ھېسابلىنىدۇ».[1]

❶ ئۇچراشقاندا ياخشى گەپ قىلىش ۋە ئوچۇق چىراي بولۇش

بۇ ئەڭ تۆۋەن دەرىجىدىكى پايدا يەتكۈزۈش بولۇپ، مەن گەپنى شۇنىڭدىن باشلىدىم.

پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «اتَّقُوا النَّارَ وَلَوْ بِشِقِّ تَمْرَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَبِكَلِمَةٍ طَيِّبَةٍ» «بىر خورمىنىڭ يېرىمى چاغلىق نەرسىنى سەدىقە قىلىپ بولسىمۇ دوزاختىن ساقلىنىڭلار. ئەگەر ئۇنى تاپالمىساڭلار، ياخشى گەپ بىلەن بولسىمۇ دوزاختىن ساقلىنىڭلار».[2]

پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «لَا تَحْقِرَنَّ مِنْ الْمَعْرُوفِ شَيْئًا وَلَوْ أَنْ تَلْقَى أَخَاكَ بِوَجْهٍ طَلْقٍ» «ھەرقانداق بىر ياخشى ئىشنى كىچىك سانىمىغىن، ھەتتا قېرىندىشىڭغا ئوچۇق چىراي بىلەن ئۇچرىشىشىڭمۇ ياخشى ئەمەل قاتارىغا كىرىدۇ».[3]

قېرىنداشلىرىڭنىڭ يۈزىگە چىرايىڭنى تۈرۈشتىن ساقلانغىن. چۈنكى، الله تائالا مۇئمىنلەرنىڭ سۈپىتى توغرۇلۇق مۇنداق دەيدۇ: **﴿أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ﴾** ﴿**مۇئمىنلەرگە كۆيۈنىدىغان، كاپىرلارغا شەپقەتسىز**﴾.[4]

الله تائالا يەنە مۇنداق دەيدۇ: **﴿أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ﴾** ﴿**كۇففارلارغا قاتتىقتۇر، ئۆزئارا كۆيۈمچاندۇر**﴾.[5]

❷ مۇسۇلماننىڭ ھەقلىرىنى ئادا قىلىش

بۇ ھەقلەر پەيغەمبەر ﷺ نىڭ مۇنۇ سۆزىدە زىكرى قىلىنغان: «حَقُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ خَمْسٌ رَدُّ السَّلَامِ وَعِيَادَةُ الْمَرِيضِ وَاتِّبَاعُ الْجَنَائِزِ وَإِجَابَةُ الدَّعْوَةِ وَتَشْمِيتُ الْعَاطِسِ» «مۇسۇلماننىڭ مۇسۇلمان ئۈستىدىكى ھەققى بەشتۇر: سالامغا جاۋاب قايتۇرۇش؛ كېسەل بولسا يوقلاش؛ جىنازىسىنى ئۇزىتىپ، قەبرىستانلىققا بېرىش؛ چاقىرىقىغا ئاۋاز قوشۇش؛ چۈشكۈرگۈچى: «اَلْحَمْدُ لِلهِ» (ھەمدۇسانا الله قا خاستۇر) دېسە، «يَرْحَمُكَ اللهُ» (الله ساڭا رەھىم قىلسۇن) دېيىش».[6]

❸ سالامنى ئاشكارا قىلىش

---

[1] تىرمىزى رىۋايىتى
[2] تىرمىزى رىۋايىتى
[3] مۇسلىم رىۋايىتى
[4] 5-سۈرە 54- ئايەتنىڭ بىر قىسمى
[5] سۈرە فەتھ 29- ئايەتنىڭ بىر قىسمى
[6] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

بۇنىڭ دەلىلى پەيغەمبەر ﷺ نىڭ مۇنۇ سۆزىدۇر: «لَا تَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى تُؤْمِنُوا وَلَا تُؤْمِنُوا حَتَّى تَحَابُّوا أَوَلَا أَدُلُّكُمْ عَلَى شَيْءٍ إِذَا فَعَلْتُمُوهُ تَحَابَبْتُمْ أَفْشُوا السَّلَامَ بَيْنَكُمْ» «سەلەر مۇئمىن بولمىغۇچە جەننەتكە كىرەلمەيسىلەر. ئۆزئارا دوستلاشمىغۇچە مۇئمىن بولالمايسىلەر. مەن سىلەرنى ئۇنى قىلساڭلار ئۆزئارا دوستلاشتۇرىدىغان بىر ئىشقا باشلاپ قويمايمۇ؟ ئاراڭلاردا سالامنى ئومۇملاشتۇرۇڭلار!»[1]

شۇڭا تونۇغان ۋە تونۇمىغان كىشىگە سالام قىلغايسىز!

❹ گۈزەل ئەخلاقلىق بولۇش

پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «اتَّقِ اللَّهِ حَيْثُمَا كُنْتَ وَأَتْبِعْ السَّيِّئَةَ الْحَسَنَةَ تَمْحُهَا وَخَالِقِ النَّاسَ بِخُلُقٍ حَسَنٍ» «قەيەردىلا بولساڭ، الله تائالاغا تەقۋادارلىق قىلغىن! بىرەر يامان ئىش قىلىپ سالساڭ، ئۇنىڭغا بىرەر ياخشىلىقنى ئەگەشتۈرگىن، ئۇ ياخشىلىق يامانلىقنى ئۆچۈرىدۇ. كىشىلەرگە چىرايلىق مۇئامىلىدە بولغىن».[2]

ئىبنى رەجەب مۇنداق دەيدۇ: [پەيغەمبەر ﷺ نىڭ: «كىشىلەرگە چىرايلىق مۇئامىلىدە بولغىن» دېگەن بۇ سۆزى تەقۋا خىسلەتلىرىدىن بىرى بولۇپ، تەقۋالىق ئۇنىڭسىز مۇكەممەللەشمەيدۇ.

ئۇ گۈزەل ئەخلاقنى ئالاھىدە زىكىر قىلىش، ئۇنى بايان قىلىشقا ھاجەت چۈشكەنلىكى ئۈچۈندۇر. چۈنكى، نۇرغۇن كىشىلەر: ‹تەقۋالىق بەندىلەرنىڭ ھەققىنى قويۇپ تۇرۇپ، الله نىڭ ھەققىنى ئادا قىلىش› دەپ گۇمان قىلىدۇ. ۋاھالەنكى، كىشىلەر بىلەن ياخشى ئۆتۈشكە ئوچۇق بۇيرۇق كەلگەن.

سەلەف ـ سالىھلاردىن گۈزەل ئەخلاقنىڭ ئىزاھاتى توغرىسىدا ئابدۇللاھ ئىبنى مۇبارەكنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى نەقىل قىلىنىدۇ: ‹گۈزەل ئەخلاق، ئوچۇق چىراي بولۇش، ياخشىلىق يەتكۈزۈش ۋە ئەزىيەتنى يىغىشتۇر›.

ئىمام ئەھمەدتىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: ‹گۈزەل ئەخلاق كىشىلەردىن يەتكەن ئەزىيەتنى كۆتۈرۈشىڭدۇر›].[3]

تىلنى ساقلاش، سۆزنى يۇمشاق قىلىش، كىشىلەرگە كەمتەر ۋە مېھرىبان بولۇش قاتارلىقلار گۈزەل ئەخلاقنىڭ ئەڭ مۇھىملىرىدىندۇر. بۇ ھەقتە تۆتىنچى بابتا توختىلىپ ئۆتۈلدى.

يەنە بۇنىڭ ئاستىغا ئاچچىقنى يۇتۇش، ئەزىيەتنى كۆتۈرۈش، يامانلىق قىلغان ئادەمدىن ياخشىلىقچە يۈز ئۆرۈش قاتارلىقلارمۇ كىرىدىغان بولۇپ، بۇلارغا بەندە كىشىلەرگە ئارىلاشقاندا موھتاج بولىدۇ.

مەن بۇ يەردە گۈزەل ئەخلاقنىڭ ئىگىسىگە دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە پايدا بېرىدىغانلىقىغا ئاگاھلاندۇرۇش بېرىپ ئۆتمەكچىمەن.

گۈزەل ئەخلاق ئىگىسى دۇنيادا كىشىلەرگە ياخشىلىق قىلغانلىقتىن، الله تائالا ئۇنىڭغا ياخشىلىق قىلىدىغان ئادەمنى ھەمراھ قىلىدۇ. مۇكاپات قىلغان ئىشنىڭ تۈرىدىن بېرىلىدۇ. كىشىلەرگە قايسى ئەمەل بىلەن ياخشىلىق قىلىنسا، شۇ خىل ياخشىلىق بىلەن جاۋاب قايتۇرۇلىدۇ.

---

[1] مۇسلىم رىۋايىتى

[2] تىرمىزى رىۋايىتى

[3] «جامىئۇل ئۇلۇمى ۋەلھىكەم» 158ـ بەتتىن 160ـ بەتكىچە

سىلە-رەھىمنىڭ پەزىلىتى توغرىسىدا كەلگەن بايانلاردا كۆرسىتىلگەندەك، ياخشى ئىشلار ئىنساننى يامان ئىشلاردىن ساقلاپ قالىدۇ. كىمكى الله دىن قورقىدىكەن، الله ئۇ كىشىنىڭ ئىشىنى ئاسان قىلىدۇ، رىزقى ۋە ئۆمرىگە بەرىكەت ئاتا قىلىدۇ.

ئاخىرەتتە بېرىلىدىغان مۇكاپات توغرىسىدا پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «مَا مِنْ شَيْءٍ يُوضَعُ فِي الْمِيزَانِ أَثْقَلُ مِنْ حُسْنِ الْخُلُقِ وَإِنَّ صَاحِبَ حُسْنِ الْخُلُقِ لَيَبْلُغُ بِهِ دَرَجَةَ صَاحِبِ الصَّوْمِ وَالصَّلَاةِ» «بەندىنىڭ گۈزەل ئەخلاقتىن باشقا تارازىغا ئېغىرراق ئولتۇرىدىغان بىرەر ئەمىلى يوق. شەكسىزكى، گۈزەل ئەخلاق ئىگىسى ئۇ ئارقىلىق روزا تۇتقۇچى ۋە ناماز ئوقۇغۇچىنىڭ دەرىجىسىگە يېتەلەيدۇ».[1]

❺ پەيغەمبەر ﷺ نىڭ تۆۋەندىكى سۆزىدە بايان قىلغانلىرىمۇ پايدا يەتكۈزۈش ھېسابلىنىدۇ:

«مَنْ نَفَّسَ عَنْ مُؤْمِنٍ كُرْبَةً مِنْ كُرَبِ الدُّنْيَا، نَفَّسَ اللَّهُ عَنْهُ كُرْبَةً مِنْ كُرَبِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَمَنْ يَسَّرَ عَلَى مُعْسِرٍ يَسَّرَ اللَّهُ عَلَيْهِ فِي الدُّنْيَا وَالآخِرَةِ، وَمَنْ سَتَرَ مُسْلِمًا سَتَرَهُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالآخِرَةِ، وَمَنْ سَلَكَ طَرِيقًا يَلْتَمِسُ فِيهِ عِلْمًا سَهَّلَ اللَّهُ لَهُ بِهِ طَرِيقًا إِلَى الْجَنَّةِ، وَمَا اجْتَمَعَ قَوْمٌ فِي بَيْتٍ مِنْ بُيُوتِ اللَّهِ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ وَيَتَدَارَسُونَهُ بَيْنَهُمْ، إِلاَّ نَزَلَتْ عَلَيْهِمُ السَّكِينَةُ وَغَشِيَتْهُمُ الرَّحْمَةُ وَحَفَّتْهُمُ الْمَلائِكَةُ وَذَكَرَهُمُ اللَّهُ فِيمَنْ عِنْدَهُ، وَمَنْ بَطَّأَ بِهِ عَمَلُهُ لَمْ يُسْرِعْ بِهِ نَسَبُهُ» «كىمكى مۇئمىندىن دۇنيا قىيىنچىلىقلىرىدىن بىر قىيىنچىلىقنى كۆتۈرۈۋەتسە، الله تائالا ئۇ كىشىدىن قىيامەت كۈنىنىڭ قىيىنچىلىقلىرىدىن بىر قىيىنچىلىقنى كۆتۈرۈۋېتىدۇ؛ كىمكى قىيىنچىلىقتا قالغان كىشىنىڭ قىيىنچىلىقلىرىنى ئاسانلاشتۇرۇپ بەرسە، الله تائالا ئۇنىڭغا دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە ئاسايىشلىق بېرىدۇ؛ كىمكى بىر مۇسۇلماننىڭ ئەيىبىنى ياپسا، الله تائالامۇ دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە ئۇنىڭ ئەيىبىنى ياپىدۇ؛ كىمكى ئىلىم ئېلىش ئۈچۈن يول ئالسا، الله تائالا ئۇنىڭغا جەننەت يولىنى ئاسانلاشتۇرۇپ بېرىدۇ؛ بىرەر قەۋم مەسجىدلەردىن بىرىگە يىغىلىپ، قۇرئان تىلاۋەت قىلسا ۋە ئۇنى ئۆزئارا دەرس قىلىپ ئۆگەنسە، ئۇلارغا خاتىرجەملىك چۈشىدۇ، ئۇلارنى الله تائالانىڭ رەھمىتى ياپىدۇ، پەرىشتىلەر ئۇلارنىڭ ئەتراپىغا جەم بولىدۇ ۋە الله تائالا ئۆز دەرگاھىدىكى پەرىشتىلەرگە ئۇلاردىن مەمنۇن بولغانلىقىنى سۆزلەپ بېرىدۇ. ئەمىلى ئارقىدا قالدۇرغان كىشىنى نەسەبى ئالدىغا چىقىرالمايدۇ (يەنى ئۇ كىشىنىڭ ئالىي نەسەبلىك بولۇشى ئۇنىڭغا پايدا بەرمەيدۇ)».[2]

مەن بۇ سۈپەتلەر ئىچىدىن بولۇپمۇ، ئىلىمنى كېڭەيتىشكە ئالاھىدە ئەسكەرتىمەن.

ئۆمەر ئىبنى ئابدۇلئەزىز مۇنداق دېگەن: {وَلْتُفْشُوا الْعِلْمَ، وَلْتَجْلِسُوا حَتَّى يُعَلَّمَ مَنْ لا يَعْلَمُ، فَإِنَّ الْعِلْمَ لا يَهْلِكُ حَتَّى يَكُونَ سِرًّا} {ئىلىمنى كېڭەيتىڭلار! بىلمىگەنلەرنىڭ بىلىۋېلىشى ئۈچۈن، ئىلىم-مەرىپەت سورۇنلىرىنى تۈزۈڭلار، چۈنكى ئىلىم مەخپىي بولۇپ قالمىغۇچە يوقالمايدۇ}.

ئىمام بۇخارى بۇ ئەسەرنى «ئىلىمنىڭ كۆتۈرۈلۈپ كېتىش بابى»دا زىكرى قىلىش ئارقىلىق، ئىلىمنىڭ يوقۇلۇش ۋە نادانلىقنىڭ تارقىلىش سەۋەبى: ‹كىشىلەرگە ئىلىم ئۆگىتىشنى تەرك ئېتىش› دەپ ئىشارەت قىلغان. سىز مۇسۇلمان قېرىندىشىڭىزغا چامىڭىزنىڭ يېتىشىچە ئىلىم ئۆگىتىشكە ئىنتىلىڭ! ئۇنىڭغا تىلاۋەت قىلىش، زىكرىلەرنى ئوقۇش ۋە زۆرۈر بولغان فىقھى

[1] ئەھمەد، ئەبۇ داۋۇد ۋە تىرمىزرى رىۋايىتى

[2] مۇسلىم رىۋايىتى

بىلىملەرنى ئۆگىتىڭ. ئەگەر ئۇ ساۋاتسىز بولسا، ئوقۇش ۋە يېزىشتىن تەلىم بېرىڭ! ئۇنىڭغا ئەسكىرىي تېخنىكىنى ۋە ئىسلام خىزمىتىدە ئىگەللىگەن تەجرىبىلىرىنى ئۆگىتىڭ! سىز بۇنىڭدىن تېخى پايدىلانمايلا، شەھىد بولۇپ كېتىشىڭىز مۇمكىن. ۋاپاتىڭىزدىن كېيىن، بۇ سىز ئۈچۈن سەدىقە جارىيە بولىدۇ ۋە ئۇنىڭ مۇكاپاتى سىزگە يېتىپ تۇرىدۇ. بۇنىڭ دەلىلى پەيغەمبەر ﷺ نىڭ: «مَنْ دَلَّ عَلَى خَيْرٍ فَلَهُ مِثْلُ أَجْرِ فَاعِلِهِ» «كىمكى بىرەر ياخشىلىقنى كۆرسىتىپ قويىدىكەن، ئۇنىڭغا شۇ ياخشىلىقنى قىلغۇچىغا بېرىلگەندەك، ئەجىر بېرىلىدۇ».[1] بۇنىڭ ھەممىسى «دىننىڭ ئاساسى سادىق بولۇشتۇر» دېگەن بابنىڭ ئاستىغا كىرىدۇ.

يۇقىرىقى ھەدىستە زىكرى قىلىنغانلار ئىچىدىن «كىمكى بىر مۇسۇلماننىڭ ئەيبىنى ياپسا» دېگەن خىسلەت شۇنى كۆرسىتىدۇكى، ئەگەر قېرىندىشىڭىزنى گۇناھ ئۈستىدە كۆرسىڭىز، ئۇنى يېپىڭ، رەسۋا قىلماڭ ۋە ئۇنىڭغا نەسىھەت قىلىڭ؛ ئەگەر ئۇ بىراۋغا زىيان يەتكۈزىدىغان ئىشنى سادىر قىلغان بولسا، مەزكۇر ئىشنى ئەمىرگە خەۋەر قىلىڭ؛ قېرىندىشىڭىزنىڭ ئەيبىنى مۇڭدىشىش ۋە قۇرۇق گەپنىڭ تېمىسى قىلىۋالماڭ، چۈنكى سىز قىلغان ئىشىڭىزنىڭ ئوخشىشى بىلەن جازالىنىسىز. بۇ ھەقتە پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «مَنْ سَتَرَ عَوْرَةَ أَخِيهِ الْمُسْلِمِ سَتَرَ اللَّهُ عَوْرَتَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَمَنْ كَشَفَ عَوْرَةَ أَخِيهِ الْمُسْلِمِ كَشَفَ اللَّهُ عَوْرَتَهُ حَتَّى يَفْضَحَهُ بِهَا فِي بَيْتِهِ» «كىمكى مۇسۇلمان قېرىندىشىنىڭ ئەيبىنى ياپسا، الله تائالا قىيامەت كۈنى ئۇنىڭ ئەيبىنى ياپىدۇ؛ كىمكى مۇسۇلمان قېرىندىشىنىڭ ئەيبىنى ئاچسا، الله تائالا ئۇنىڭ ئەيبىنى ئاچىدۇ، ھەتتاكى ئۇنى شۇ ئەيىب بىلەن ئۆز ئۆيىدە رەسۋا قىلىدۇ».[2]

ئەبۇ ھۇرەيرە ﷺ نىڭ: «كىمكى بىر مۇئمىندىن بىر قىينىچىلىقنى كۆتۈرۈۋەتسە» دېگەن ھەدىسى «جازا ـ مۇكاپات قىلغان ئىشقا قارىتا بولىدۇ (يەنى ياخشى ئىشتا مۇكاپاتقا، يامان ئىشتا جازاغا ئۇچرايدۇ)» دېگەن قائىدىنىڭ نۇرغۇن مىساللىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بۇ قائىدىنىڭ دائىرىسى كەڭ بولۇپ، ئۇ ئىنتايىن مۇھىمدۇر. سىز ئۇ قائىدىنى قەدەم باسماقچى بولغان ھەرقانداق ياخشى ياكى يامان ئىشتا كۆز ئالدىڭىزغا قويۇڭ! شۇنى بىلىۋېلىڭكى، سىز قىلغان ئەملىڭىز بىلەن دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە يا مۇكاپات بېرىلىسىز، يا جازاغا تارتىلىسىز.

❻ قېرىنداشلارغا خىزمەت قىلىش

ئىمام بۇخارى ئۆزىنىڭ «سەھىھۇل بۇخارى» ناملىق ھەدىسلەر توپلىمىنىڭ «كىتابۇل جىھاد»تا «غازاتتا خىزمەت قىلىشنىڭ پەزلىتىنىڭ بابى» دەپ بىر باب ئېچىپ، ئۇنىڭدا ئەنەس ﷺ دىن رىۋايەت قىلىنغان مۇنۇ ھەدىسنى كەلتۈرگەن، ئەنەس ﷺ مۇنداق دەيدۇ: «كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَكْثَرُنَا ظِلًّا الَّذِي يَسْتَظِلُّ بِكِسَائِهِ وَأَمَّا الَّذِينَ صَامُوا فَلَمْ يَعْمَلُوا شَيْئًا وَأَمَّا الَّذِينَ أَفْطَرُوا فَبَعَثُوا الرِّكَابَ وَامْتَهَنُوا وَعَالَجُوا فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَهَبَ الْمُفْطِرُونَ الْيَوْمَ بِالْأَجْرِ» «بىز پەيغەمبەر ﷺ بىلەن بىللە ئىدۇق. بىزنىڭ كۆپىنچىمىز كىيىمىنى سايىۋەن قىلىپ سايىدايتتى. روزا تۇتقانلار ھېچبىر ئىش

[1] مۇسلىم رىۋايىتى

[2] ئىبنى ماجە رىۋايىتى

قىلمىدى. روزا تۇتمىغانلار بولسا، تۆگىلەرنى ھەيدەپ ئاپاردى، خىزمەت قىلدى، تاماق ئەتتى». پەيغەمبەر ﷺ: «بۇگۈن ئەجىرنى روزا تۇتمىغانلار ئېلىپ كەتتى» دېدى.

ئىبنى ھەجەر مۇنداق دەيدۇ: [پەيغەمبەر ﷺ نىڭ: «بۇگۈن ئەجىرنى روزا تۇتمىغانلار ئېلىپ كەتتى» دېگەن سۆزىدىن تولۇق ئەجىر كۆزدە تۇتۇلغان. مەقسەت، روزا تۇتقۇچىلارنىڭ ئەجرىنىڭ كېمىيىپ كېتىشى بولماستىن، بەلكى روزا تۇتمىغۇچىلار ئۆزلىرىنىڭ ۋە روزا تۇتقۇچىلارنىڭ ئىشلىرىنى قىلغانلىقى ئۈچۈن، ئۇلارغا ئۆزىنىڭ ئەمىلىنىڭ ئەجرى ۋە روزا تۇتقۇچىلارنىڭ ئەجرىنىڭ ئوخشىشى قولغا كەلدى. ئىبنى ئەبۇ سۇفرە مۇنداق دەيدۇ: بۇ ھەدىستىن جىھادتا بىر-بىرى بىلەن ھەمكارلىشىشقا رىغبەتلەندۈرۈش ھەمدە سەپەردە روزا تۇتماسلىق روزا تۇتۇشتىن ئەۋزەل ۋە سەپەردە روزا تۇتۇش دۇرۇس دېگەن مەزمۇن چىقىدۇ. بۇنىڭغا خىلاپ ھالدا: ‹سەپەردە تۇتقان روزا، روزا بولمايدۇ› دەيدىغانلارمۇ بار].[1]

ئىبنى رەجەب مۇنداق دەيدۇ: [مۇجاھىد مۇنداق دېگەن: «مەن ئىبنى ئۆمەر رضي الله عنه غا سەپەردە ئۇنىڭغا خىزمەت قىلىۋېلىشىم ئۈچۈن ھەمراھ بولدۇم، ئۇ ماڭىمۇ خىزمەت قىلاتتى. نۇرغۇن سالىھ كىشىلەر ئۆز بۇرادەرلىرىگە سەپەردە ئۇلارغا خىزمەت قىلىشنى شەرت قوياتتى. بىر ئادەم جىھادتا بىر قەۋمگە ھەمراھ بولدى، ئۇ كىشى ئۇلارغا خىزمەت قىلىشنى شەرت قويدى. ئەگەر ئۇلارنىڭ بىرەرسى بېشىنى ياكى كىيىمىنى يۇماقچى بولسا، ئۇ ئادەم بۇ مېنىڭ شەرتىمدىن دەيتتى].[2]

❼ چوڭ-كىچىكنىڭ ھەققىنى بىلىش

بۇ ھەقتە تۆتىنچى بابتىكى ھوقۇق-مەنسەپلەر دېگەن ماۋزۇدا توختىلىپ ئۆتتۇق.

❽ كىشىلەر بىلەن چىقىشىپ ئۆتۈش

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿وَلا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلا السَّيِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ﴾ ﴿ياخشى ئىش بىلەن يامان ئىش باراۋەر بولمايدۇ، ياخشى خىسلەت ئارقىلىق (يامان خىسلەتكە) تاقابىل تۇرغىن، (شۇنداق قىلساڭ) سەن بىلەن ئۆزىنىڭ ئارىسىدا ئاداۋەت بار ئادەم گويا سىرداش دوستۇڭدەك بولۇپ قالىدۇ﴾**.[3]

ئىمام بۇخارى ئۆزىنىڭ «سەھىھۇل بۇخارى» ناملىق ھەدىسلەر توپلىمىنىڭ «كىتابۇل ئەدەب»دە «كىشىلەر بىلەن چىقىشىپ ئۆتۈش ھەققىدىكى باب» دەپ بىر باب ئېچىپ، ئەبۇ دەردائ رضي الله عنه نىڭ مۇنۇ ئەسىرىنى كەلتۈرگەن:

ئەبۇ دەردائ رضي الله عنه نىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: {إِنَّا لَنَكْشِرُ فِي وُجُوهِ أَقْوَامٍ وَإِنَّ قُلُوبَنَا لَتَلْعَنُهُمْ} {ھەقىقەتەن بىز بىر قەۋم بىلەن يۈزمۇيۈز ئۇچراشقاندا، ئۇلارغا تەبەسسۇم قىلاتتۇق. ۋاھالەنكى، قەلبلىرىمىز ئۇلارغا لەنەت ئوقۇيتتى}.

---

[1] «فەتھۇل بارى» 6- جىلد 84- ئايەت

[2] «جامىئۇل ئۇلۇمى ۋەلھىكەم» 299- بەت

[3] سۈرە فۇسسىلەت 34- ئايەتنىڭ بىر قىسمى

ئىمام بۇخارى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەت قىلىپ مۇنداق دېگەن: «اسْتَأْذَنَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلٌ فَقَالَ ائْذَنُوا لَهُ فَبِئْسَ ابْنُ الْعَشِيرَةِ أَوْ بِئْسَ أَخُو الْعَشِيرَةِ فَلَمَّا دَخَلَ أَلَانَ لَهُ الْكَلَامَ فَقُلْتُ لَهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ قُلْتَ مَا قُلْتَ ثُمَّ أَلَنْتَ لَهُ فِي الْقَوْلِ فَقَالَ أَيْ عَائِشَةُ إِنَّ شَرَّ النَّاسِ مَنْزِلَةً عِنْدَ اللَّهِ مَنْ تَرَكَهُ أَوْ وَدَعَهُ النَّاسُ اتِّقَاءَ فُحْشِهِ» «بىر ئادەم پەيغەمبەر ﷺ نىڭ قېشىغا كىرىشكە ئىجازەت سورىدى، پەيغەمبەر ﷺ: «ئۇنىڭغا ئىجازەت بېرىڭلار، ئۇ نېمىدېگەن يامان قەبىلىنىڭ ئوغلى» دېدى. ياكى «ئۇ نېمىدېگەن يامان قەبىلىنىڭ قېرىندىشىدۇر» دېدى. ئۇ ئادەم كىرگەن ۋاقىتتا، پەيغەمبەر ﷺ ئۇ كىشىگە يۇمشاق گەپ قىلدى. مەن پەيغەمبەر ﷺ گە: «ئى رەسۇلۇللاھ! سىلى دەيدىغان گەپنى دېدىلە، ئۇنىڭدىن كېيىن ئۇ كىشىگە يۇمشاق سۆز قىلدىلا» دېدىم. پەيغەمبەر ﷺ: «ئى ئائىشە! شەكسىزكى، الله تائالانىڭ نەزىرىدە مەرتىۋە جەھەتتە كىشىلەرنىڭ ئەڭ يامىنى، كىشىلەر ئۇنىڭ ئەخلاقسىزلىقىدىن قورقۇپ، ئۇنى تاشلاپ قويغان ئادەمدۇر» دېدى.[1]

ئىبنى ھەجەر مۇنداق دەيدۇ: [ئۇ ھەدىسنى بۇ ئورۇندا كەلتۈرۈشتىن مەقسەت، بەزى ئورۇنلاردا ‹چىقىشىپ ئۆتۈش› دېگەن لەۋزى بىلەن كەلگەن ھەدىسلەرگە ئىشارەت قىلىش ئۈچۈندۇر. ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ ھەدىسىگە ئوخشاپ كېتىدىغان ھارىس ئىبنى ئەبۇ ئوسامىنىڭ سەفۋان ئىبنى ئەسسالدىن رىۋايەت قىلغان ھەدىسى بۇنىڭ مىسالىدۇر. ئۇ ھەدىستە پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «إِنَّهُ مُنَافِقٌ أُدَارِيهِ عَنْ نِفَاقِهِ وَأَخْشَى أَنْ يُفْسِدَ عَلَيَّ غَيْرَهُ» «شۈبھىسىزكى، ئۇ مۇناپىقتۇر. مەن ئۇنىڭ مۇناپىقلىقىدىن مۇرەسسە قىلىمەن ۋە ئۇنىڭ باشقىلارغا پاساتچىلىق تېرىشىدىن قورقىمەن»].[2]

ئىبنى ھەجەر يەنە مۇنداق دەيدۇ: [مۇرەسسە قىلىش ئۆزىنى قوغداش ھېسابلىنىدۇ. ئۇنىڭدىن مەقسەت، يامانلىقنى يۇمشاقلىق بىلەن قايتۇرۇشتۇر.

جابىر ﵁ ۋە ئەبۇ ھۇرەيرە ﵁ نىڭ پەيغەمبەر ﷺ دىن رىۋايەت قىلغان تۆۋەندىكى ھەدىسلىرى چىقىشىپ ئۆتۈش ھەققىدە كەلگەن ئوچۇق دەلىللەردىن ھېسابلىنىدۇ. پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «مُدَارَاةُ النَّاسِ صَدَقَةٌ» «كىشىلەر بىلەن چىقىشىپ ئۆتۈش سەدىقىدۇر»؛ «رَأْسُ الْعَقْلِ بَعْدَ الإِيمَانِ بِاَللَّهِ مُدَارَاةُ النَّاسِ» «ئەقىلنىڭ بېشى الله قا ئىمان كەلتۈرۈشدىن قالسا، كىشىلەر بىلەن چىقىشىپ ئۆتۈشتۇر». بۇ ھەدىسنى بەززار زەئىپ ھەدىسنىڭ قاتارىدىن سانىغان.

ئىبنى بەتتال مۇنداق دېگەن: ‹كىشىلەر بىلەن چىقىشىپ ئۆتۈش، مۇئمىنلەرنىڭ ئەخلاقلىرىدىن بولۇپ، ئۇ كىشىلەرگە كەمتەر بولۇش، گەپنى يۇمشاق قىلىش، ئۇلارغا گەپتە قوپاللىق قىلماسلىق قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. مانا بۇ ئۈلپەتلىشىشنىڭ ئەڭ كۈچلۈك سەۋەبلىرىدىن ھېسابلىنىدۇ.

بەزىلەر شۇنداق گۇمان قىلىدۇكى: ‹چىقىشىپ ئۆتۈش ـــ خۇشامەتچىلىك›. بۇ قاراش خاتا. چۈنكى، چىقىشىپ ئۆتۈش تەلەپ قىلىنغان ئىش بولسا، خۇشامەتچىلىك ھارام قىلىنغان ئىشتۇر. پەرق شۇكى، خۇشامەتچىلىك دېگەن بۇ سۆز، «ياغلىنىش»تىن ئېلىنغان بولۇپ، بىر نەرسىنىڭ ئۈستىدە باشقا بىر نەرسىنى ئاشكارا قىلىپ قويۇپ، ئۇنىڭ ئىچىنى پەردىلەشنى كۆرسىتىدۇ.

[1] «سەھىھۇل بۇخارى» 6131ـ ھەدىس

[2] «فەتھۇل بارى» 10ـ جىلد 529ـ بەت

خۇشامەتچىلىكنى ئۆلىمالار: ‹پاسىق بىلەن بىرگە ياشاش، پاسىقنىڭ قىلغان ئىشىنى ئىنكار قىلماستىن، رازىلىقىنى ئىزھار قىلىش› دەپ تەپسىر قىلغان.

چىقىشىپ ئۆتۈش بولسا، نادانغا تەلىم بېرىش ۋە پاسىقنى قىلغان ئىشىدىن قايتۇرۇشتا خاتالىقىنى ئاشكارا قىلماسلىق يولى بىلەن ئۇنىڭغا يۇمشاقلىق قىلىش ۋە قوپاللىق قىلماسلىقنى ھەمدە يۇمشاق سۆز ۋە سىلىق مۇئامىلە ئارقىلىق ئۇنى ئىنكار قىلىشنى كۆرسىتىدۇ. بولۇپمۇ، ئۇلىپەتلەندۇرۇش ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش ئىشلارغا ھاجەت چۈشكەندە تېخىمۇ شۇنداق›].[1]

ئىبنى ھەجەر يەنە بىر ئورۇندا مۇنداق دەيدۇ: [چىقىشىپ ئۆتۈش بىلەن خۇشامەتچىلىك ئوتتۇرىسىدىكى پەرق شۇكى، چىقىشىپ ئۆتۈش دۇنياللىق ياكى دىنىي مەنپەئەتنى ۋە ياكى ھەرئىككىلىسىنىڭ مەنپەئەتىنى دەپ دۇنيانى بېرىۋېتىشتۇر. بۇ دۇرۇس بولۇپ، گاھىدا مۇستەھەب. خۇشامەتچىلىك بولسا، دۇنياللىق مەنپەئەتنى دەپ، دىننى تاشلاشتۇر].[2]

بۇنىڭدىن شۇنى بىلىۋالالايسىزكى، ئىنسان ھەرخىل ئەخلاقلىق ۋە ھەرخىل تەبىئەتلىك كىشىلەرگە ئارىلاشقاندا، چىقىشىپ ئۆتۈشكە كۆپ موھتاج بولىدۇ. ئۇ كىشىلەرنىڭ ئارىسىنى ئۇلىپەتلەندۇرۇشنىڭ ئەڭ كۈچلۈك سەۋەبلىرىدىن ۋە ئىسلاھات يوللىرى، شۇنداقلا ياخشىلىققا بۇيرۇپ، يامانلىقتىن توسۇش يوللىرىنىڭ ئەڭ ئاسىنى ھېسابلىنىدۇ. چۈنكى، چىقىشىپ ئۆتۈش، قەلبلەر ئارىسىنى يېقىنلاشتۇرۇپ، نەسىھەت قوبۇل قىلىشقا تۇرتكە بولىدۇ.

❾ كىشىلەرنىڭ ئارىسىنى ئىسلاھ قىلىش

ھەرقانداق بىر جەمئىيەتتە كىشىلەرنىڭ تەبىئەتلىرى بىر-بىرىگە ئوخشاش بولمىغانلىقتىن، گىنە-ئاداۋەت ۋە كېلىشەلمەسلىكلەر يۈز بېرىپ تۇرىدۇ، ھەتتاكى مەزكۇر ئەھۋال بۇ ئۈممەتنىڭ ئەڭ ياخشىلىرى بولغان ساھابە ﷺ لارنىڭ ئارىسىدىمۇ يۈز بېرىپ تۇراتتى، پەيغەمبەر ﷺ ئۇلارنىڭ ئارىسىنى ئىسلاھ قىلىپ قوياتتى.[3]

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ﴾** ﴿الله دىن قورقۇڭلار، (ئىختىلاپ قىلىشماي ئىتتىپاق بولۇپ) ئاراڭلارنى تۈزەڭلار﴾.[4]

يەنە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿لا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِنْ نَجْوَاهُمْ إِلا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ مَعْرُوفٍ أَوْ إِصْلاحٍ بَيْنَ النَّاسِ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاةِ اللَّهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا﴾** ﴿ئۇلارنىڭ يوشۇرۇن سۆھبىتىنىڭ تولىسىدا خەيرىيەت يوقتۇر. پەقەت سەدىقىگە ياكى ياخشىلىققا ياكى كىشىلەرنى ئەپلەشتۇرۇشكە ئەمر قىلغان كىشىلەر(نىڭ يوشۇرۇن سۆھبىتى) بۇنىڭدىن مۇستەسنا. كىمكى ئۇ (ئىش)لارنى الله نىڭ رازىلىقىنى تىلەش يۈزىسىدىن قىلىدىكەن، ئۇنىڭغا بۇيۇك ئەجىر ئاتا قىلىمىز﴾.[5]

پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «أَلا أُخْبِرُكُمْ بِأَفْضَلَ مِنْ دَرَجَةِ الصومِ وَالصَّلاةِ وَالصَّدَقَةِ قَالُوا بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ إِصْلاحُ ذَاتِ الْبَيْنِ وَفَسَادُ ذَاتِ الْبَيْنِ الْحَالِقَةُ» «مەن سىلەرگە روزا، نامار ۋە سەدىقىنىڭ دەرىجىسىدىنمۇ

[1] «فەتھۇل بارى» 10- جىلد 528- بەت
[2] «فەتھۇل بارى» 10- جىلد 454- بەت
[3] «فەتھۇل بارى» 12- جىلد 182- بەت
[4] سۈرە ئەنفال 1- ئايەتنىڭ بىر قىسمى
[5] سۈرە نىساۋ 114- ئايەت

ئەۋزەلرەك بىر ئەمەلدىن خەۋەر بەرمەيمۇ!» ساھابىلار: شۇنداق قىلسىلا، يا رەسۇلۇللاھ! دېدى. پەيغەمبەر ﷺ: «ئارىنى ئىسلاھ قىلىشتۇر، ئارىنىڭ بۇزۇلۇشى دىننى قىرىپ تاشلىغۇچىدۇر» دېدى.[1]

كىشىلەرنىڭ ئارىسىنى ئىسلاھ قىلىشتا يالغان سۆزلەشمۇ دۇرۇس. ئىككى تەرەپنىڭ ھەربىرىگە يەنە بىرىنىڭ ئۇنى ماختايدىغانلىقى ياكى ئۇنىڭ قېشىغا كەلمەكچى بولغانلىقى قاتارلىقلارنى كۆتۈرۈپ ئەكەلسە بولىدۇ. ئەۋزەلرەكى دارىتما گەپ ئىشلىتىشتۇر.

ئۇقبەنىڭ قىزى ئۇممۇ گۇلسۇم رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «لَيْسَ الْكَذَّابُ الَّذِي يُصْلِحُ بَيْنَ النَّاسِ فَيَنْمِي خَيْرًا أَوْ يَقُولُ خَيْرًا» «ياخشىلىقنى كۆپتۈرۈش ياكى ياخشى سۆز قىلىش ئارقىلىق كىشىلەرنىڭ ئارىسىنى ئىسلاھ قىلىدىغان ئادەم يالغانچى ھېسابلانمايدۇ».[2]

سىز يۇقىرىقى دەلىللەردە كۆرگەندەك، كىشىلەرنىڭ ئارىسىنى ئىسلاھ قىلىش بۈيۈك پەزىلەتتۇر، چۈنكى كىشىلەر ئارىسىدىكى ئىختىلاپ ۋە ئاداۋەتلەر مۇسۇلمان جامائىتىنىڭ بىرلىكىگە ئەڭ چوڭ تەھدىت بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. ھەتتا رەسۇلۇللاھ ﷺ ئۇنى: «قىرىپ تاشلىغۇچىدۇر» دەپ سۈپەتلىدى.

پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «دَبَّ إِلَيْكُمْ دَاءُ الْأُمَمِ قَبْلَكُمْ الْحَسَدُ وَالْبَغْضَاءُ هِيَ الْحَالِقَةُ لاَحَالِقَةُ الشَّعَرِ» «سىلەرگە ھەسەت ۋە دۈشمەنلىشىشتىن ئىبارەت سىلەردىن ئىلگىرىكى ئۈممەتلەرنىڭ كېسىلى سىڭىپ كىردى. ئۇ قىرىۋەتكۈچىدۇر؛ چاچنى ئەمەس، بەلكى دىننى قىرىۋەتكۈچىدۇر».[3]

دۈشمەنلىشىش دىننى قىرىپ تاشلايدۇ، چۈنكى كۆپلىگەن دىنىي ۋەزىپىلەر جامائەتسىز ۋۇجۇدقا چىقمايدۇ.

❿ بىر-بىرىگە كېپىل بولۇش

بۇنىڭ دەلىلى پەيغەمبەر ﷺ نىڭ مۇنۇ سۆزىدۇر: «مَنْ كَانَ مَعَهُ فَضْلُ ظَهْرٍ فَلْيَعُدْ بِهِ عَلَى مَنْ لا ظَهْرَ لَهُ وَمَنْ كَانَ لَهُ فَضْلٌ مِنْ زَادٍ فَلْيَعُدْ بِهِ عَلَى مَنْ لا زَادَ لَهُ قَالَ فَذَكَرَ مِنْ أَصْنَافِ الْمَالِ مَا ذَكَرَ حَتَّى رَأَيْنَا أَنَّهُ لا حَقَّ لأَحَدٍ مِنَّا فِي فَضْلٍ» «كىمنىڭ ئارتۇق ئۇلىغى بولسا، ئۇنى ئۇلىغى يوق ئادەمگە بەرسۇن؛ كىمنىڭ ئارتۇق ئوزۇق-تۈلۈكى بولسا، ئۇنى ئوزۇقى يوق ئادەمگە بەرسۇن». ساھابىلەر مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر ﷺ مال تۈرلىرىدىن كۆپ نەرسىلەرنى زىكرى قىلىۋىدى، ھەتتاكى بىز: ھېچبىرىمىزنىڭ ئارتۇق نەرسىمىزدە ھەققىمىز يوق ئىكەن، دەپ ئويلاپ قالدۇق.[4]

پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «طَعَامُ الِاثْنَيْنِ كَافِي الثَّلَاثَةِ وَطَعَامُ الثَّلَاثَةِ كَافِي الْأَرْبَعَةِ» «ئىككى كىشىنىڭ تامىقى ئۈچ ئادەمگە، ئۈچ كىشىنىڭ تامىقى تۆت ئادەمگە يېتىدۇ».[5]

ئىمام مۇسلىمنىڭ جابىر رضي الله عنه دىن قىلغان يەنە بىر رىۋايىتىدە پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «طَعَامُ الْوَاحِدِ يَكْفِي الِاثْنَيْنِ وَطَعَامُ الِاثْنَيْنِ يَكْفِي الْأَرْبَعَةَ وَطَعَامُ الْأَرْبَعَةِ يَكْفِي الثَّمَانِيَةَ» «بىر كىشىنىڭ تامىقى

---

[1] تىرمىزى رىۋايىتى
[2] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى
[3] ئەھمەد ۋە تىرمىزى رىۋايىتى
[4] مۇسلىم رىۋايىتى
[5] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

ئىككى ئادەمگە، ئىككى كىشىنىڭ تامىقى تۆت ئادەمگە، تۆت كىشىنىڭ تامىقى سەككىز ئادەمگە يېتىدۇ».

پەيغەمبەر ﷺ يەنە مۇنداق دېگەن: «إِنَّ الأَشْعَرِيِّينَ إِذَا أَرْمَلُوا فِي الْغَزْوِ أَوْ قَلَّ طَعَامُ عِيَالِهِمْ بِالْمَدِينَةِ جَمَعُوا مَا كَانَ عِنْدَهُمْ فِي ثَوْبٍ وَاحِدٍ ثُمَّ اقْتَسَمُوهُ بَيْنَهُمْ فِي إِنَاءٍ وَاحِدٍ بِالسَّوِيَّةِ فَهُمْ مِنِّي وَأَنَا مِنْهُمْ» «ئەشئەرىيلەر قاچانىكى غازاتتا ئوزۇقى تۈگەپ قالسا ياكى يۇرتىدا بالا-چاقىلىرىنىڭ ئوزۇقلۇقى ئاز قالسا، ئۆزلىرىدە بار نەرسىلەرنى بىر پارچە رەختكە يىغاتتى، ئاندىن ئۇنى ئۆزئارا بىر قاچىدا تەڭ تەقسىم قىلاتتى. ئەنە شۇلار مەندىن، مەن ئۇلاردىن».[1]

ئۆتۈنۈپ بېرىشنىڭ دەرىجىسى بۇنىڭدىنمۇ ئۈستۈندۇر. ئۆتۈنۈپ بېرىش دەرىجىسىنىڭمۇ ئەڭ يۇقىرى ئورۇندا تۇرىدىغىنى، ئۆزى موھتاج تۇرۇپ، ئۆتۈنۈپ بېرىش بولۇپ، بۇ الله تائالانىڭ مۇنۇ سۆزىدە ئالاھىدە تىلغا ئېلىنغان: **﴿وَيُؤْثِرُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ﴾ ﴿ئۇلار موھتاج تۇرۇقلۇق (مۇھاجىرلارنىڭ مەنپەئەتىنى ئۆزلىرىنىڭ مەنپەئەتى)دىن ئەلا بىلىدۇ﴾**.[2]

شۇنى بىلىۋېلىڭكى، بىر-بىرىگە كېپىل بولۇش، مۇسۇلمانلار جەمئىيىتى ۋە مۇسۇلمانلار جامائىتىنىڭ مۇھىم ئاساسلىرىدىن. يۇقىرىدا مەن «جىھادنىڭ ئاساسلىق كۆرسەتكۈچلىرى» دېگەن تېمىدا شۇنداق دەپ بايان قىلدىمكى، مۇسۇلمان ئۈممىتى مۇجاھىد ئۈممەت. ئەگەر جىھاد ئەمەلىي ھەرىكەت باسقۇچىغا ئۆتسە، مۇسۇلمانلار جەمئىيىتى چوقۇم يېڭى بىر تۈسنى ئالىدۇ.

جىھادقا جابدۇش ۋە مۇجاھىدلارنى تەييارلاش ئۈچۈن، ئىقتىسادنىڭ كېرەك بولىدىغانلىقى قاتارلىقلار توغرىسىدا مەن بۇ كىتابنىڭ ٢- بابىدا توختىلىپ ئۆتكەن ئىدىم ھەمدە مەن ئۇ يەردە: «بىر ئايەتتىن باشقا ھەممە ئايەتتە مال بىلەن قىلىنىدىغان جىھادنىڭ جان بىلەن قىلىنىدىغان جىھادتىن ئىلگىرى زىكرى قىلىنىشى شۇنىڭ ئۈچۈنكى، جان بىلەن جىھاد قىلىش، پەقەت مالنى بېرىپ بولغاندىن كېيىن ئەمەلگە ئاشىدۇ» دەپ زىكرى قىلغان ئىدىم. شۇنىڭدەك، مۇجاھىدلار جىھاد قىلىش نەتىجىسىدە نۇرغۇن يېتىم ۋە تۇل ئاياللارنى ئارقىدا قالدۇرىدىغان بولۇپ، جىھادنىڭ داۋام ئېتىشى ئۈچۈن ئۇلارغا كېپىللىك قىلىش لازىم. چۈنكى، مۇسۇلمان ئۆزىدىن كېيىن پەرزەنتلىرىنىڭ زايە بولۇپ كېتىدىغانلىقىنى بىلسە، ئۇ جىھادتىن قېلىپ قالىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، يېتىم ۋە تۇل ئاياللارغا كېپىللىك قىلىشنىڭ ئەجرى ئالاھىدە كاتتا. بۇ ھەقتە پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «أَنَا وَكَافِلُ الْيَتِيمِ فِي الْجَنَّةِ هَكَذَا وَقَالَ بِإِصْبَعَيْهِ السَّبَّابَةِ وَالْوُسْطَى» «مەن ۋە يېتىمگە كېپىللىك قىلغۇچى جەننەتتە مۇشۇنداق يېقىن تۇرىمەن» دەپ كۆرسەتكۈچ بارمىقى بىلەن ئوتتۇرا بارمىقىنى كۆرسەتكەن.[3]

يەنە ئەبۇ ھۇرەيرە رضي الله عنه دىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ، پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «السَّاعِي عَلَى الْأَرْمَلَةِ وَالْمِسْكِينِ كَالْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ كَالَّذِي يَصُومُ النَّهَارَ وَيَقُومُ اللَّيْلَ» «تۇل ئايال ۋە مىسكىنلەرنىڭ

[1] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى
[2] سۈرە ھەشىر 9- ئايەتنىڭ بىر قىسمى
[3] بۇخارى رىۋايىتى

ھالىدىن خەۋەر ئالغۇچى الله يولىدا جىھاد قىلغۇچىغا ئوخشاش ياكى كۈندۈزى روزا تۇتۇپ، كېچىسى قىيامدا تۇرغان كىشىگە ئوخشاشتۇر».[1]

جىھاد مۇسۇلمانلار جامائىتىگە يېڭى بىر تۈس ئاتا قىلىدۇ. جامائەت مۇجاھىدلارنى جابدۇش، يېتىم ۋە تۇل ئاياللارغا كېپىللىك قىلىش، شەھىدلەرنىڭ ئاياللىرىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن كۆپ خوتۇنلۇق بولۇشقا روھلاندۇرۇش قاتارلىق خىزمەتلەرنى ئۆزلەشتۈرۈشى لازىم.

بەزىدە جىھاد قىلىشتىن بۇرۇن ھىجرەت قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. ھىجرەتنى مۇسۇلمانلار ئۆزئارا بىر-بىرىگە كېپىل بولۇش، پەيغەمبەر ﷺ مۇھاجىرلار بىلەن ئەنسارلارنىڭ ئوتتۇرىسىنى قېرىنداش قىلىپ قويغىنىدەك، ئۆزئارا قېرىنداش بولۇش ئارقىلىق ئۆزلەشتۈرۈشى پەرز.

ئىمام بۇخارى ئەنەس رضي الله عنه دىن مۇنداق رىۋايەت قىلغان، ئەنەس رضي الله عنه مۇنداق دەيدۇ: {حَالَفَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَ قُرَيْشٍ وَالْأَنْصَارِ فِي دَارِي} {پەيغەمبەر ﷺ قۇرەيشلىكلەر بىلەن ئەنسارلارنى مېنىڭ ئۆيۈمدە دوستلاشتۇرۇپ قويغان ئىدى}.

ئابدۇراھمان ئىبنى ئەۋف رضي الله عنه نىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: {لَمَّا قَدِمْنَا الْمَدِينَةَ آخَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنِي وَبَيْنَ سَعْدِ بْنِ الرَّبِيعِ} {بىز مەدىنىگە كەلگەن ۋاقتىمىزدا، پەيغەمبەر ﷺ مەن بىلەن سەئد ئىبنى رەبىئنى قېرىنداش قىلىپ قويغان ئىدى}.[2]

مۇھاجىرلار ئەنسارلاردىن ئۇنىڭ ئۆيى ۋە مال-مۈلكىنى تاكى الله تائالا ئۇلارنى ئولجا ۋە غەنىمەتلەر بىلەن باي قىلغانغا قەدەر تەقسىم قىلىپ ئالاتتى.

خۇلاسە:

مۇسۇلمان الله نىڭ رازىلىقىنى كۆزلەپ دىنىي خىزمەتلەرنى ئادا قىلىشتا مۇنداق ئۈچ باسقۇچنى بېسىپ ئۆتۈشكە توغرا كېلىدۇ:

❶ چۈشەنچە؛ ❷ ساداقەت؛ ❸ ئىستىل

بۇ باسقۇچلار مۇشۇ تەرتىپ بويىچە، بەزىسى بەزىسىنىڭ ئارقىسىدىن كېلىدۇ. بەندە ئۇلارنىڭ ئالدىنقىسىنى بېسىپ ئۆتمەي تۇرۇپ، يەنە بىرسىدىن پايدىلىنالمايدۇ.

❶ چۈشەنچە

ئۇ ئىلىم ئارقىلىق قولغا كېلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، نادانلىق بىلەن قىلغان ئىبادەتتە ياكى ئىلىمسىزلىك بىلەن قىلغان ئەمەلدە ياخشىلىق يوق. بۇ ھەقتە ئۆمەر ئىبنى ئابدۇلئەزىز مۇنداق دېگەن: {مَنْ عَمِلَ بِغَيْرِ عِلْمٍ كَانَ مَا يُفْسِدُ أَكْثَرَ مِمَّا يُصْلِحُ} {كىمكى ئىلىمسىزلىك بىلەن ئەمەل قىلسا، ئۇنىڭ بۇزىدىغىنى تۈزەيدىغىنىدىن كۆپ بولىدۇ}[1]. بۇنىڭ پەرزلىكى يەككە ھالدا ئېلىپ بېرىلىدىغان دىنىي خىزمەتلەردە تەكىتلەنگەن ئىكەن، جامائەت خاراكتېرلىك خىزمەتلەردە تېخىمۇ تەكىتلىنىدۇ. ئۇنى بىز ھازىرقى زاماندا «ئىسلام خىزمىتى» دەپ ئاتايمىز.

مەن مەزكۇر كىتابنىڭ «قۇرئان ۋە ھەدىسكە ئېسىلىشتىكى ئاساسلار» ۋە «جىھادنىڭ ئاساسلىق كۆرسەتكۈچلىرى» دېگەن تېمىلىرىدا، ئىسلام خىزمىتىدىكى چۈشەنچە باسقۇچىغا ئائىت بىر بۆلۈك

[1] بۇخارى رىۋايىتى

[2] بۇخارى رىۋايىتى

بايانلارنى كىتابنىڭ ئەسلىي تېمىسىدىن چىقىپ كەتمەسلىكىنى نەزەردە تۇتۇپ، قىسقىچە بايان قىلىپ ئۆتتۈم.

❷ ساداقەت

ئۇ چۈشەنچىدىن كېيىن قولغا كېلىدۇ. نادانىدىن پايدىلىق بولغان ساداقەت تەسەۋۋۇر قىلىنمايدۇ. ئەمما، شەرىئەتتە ئۈستىگە يۈكلەنگەن پەرز ئەمەللەرنى بىلگەن ۋە چۈشەنگەن ئادەمنى، ساداقەت بىلىشتىن ئەمەل قىلىشقا ۋە ئۇنى ئەمەلىيلەشتۈرۈشكە ئېلىپ بارىدۇ.

بۇ يەردە بىلگەن ۋە چۈشەنگەندىن كېيىن مۇشۇ باسقۇچتا توختاپ قالغانلارمۇ بار. ئۇنىڭدىنمۇ يامانراقى، بىلگەن ۋە چۈشەنگەن، ئاندىن ئۈستىگە پەرز بولغان ئىشنىڭ ئەكسىنى قىلغانلاردۇر.

مەن «بەندىنىڭ الله ئالدىدىكى مەجبۇرىيەتلىرى» دېگەن تېمىدا ساداقەت توغرۇلۇق توختىلىپ ئۆتتۈم.

❸ ئىستىل

ئۇ چۈشەنچە ۋە ساداقەتتىن كېيىن قولغا كېلىدۇ، چۈنكى ئىستىل ئەمەلنى لازىم تۇتقۇچىدۇر.

بىز مۇنداق دەيمىز: «ئەمەل ساداقەتتىن شەكىللىنىدۇ».

بىز بۇ گەپنى دەۋرىمىزدىكى ئىسلام خىزمەتلىرىنىڭ ئەڭ مۇھىمى بولغان الله يولىدا جىھاد قىلىش مەسىلىسىگە تەتبىقلايدىغان بولساق، مۇنداق دەيمىز: «ئەگەر مۇسۇلمان ئۆز زىممىسىگە پەرز بولغان جىھاد ۋەزىپىسىنى چۈشىنىپ ۋە بۇنى ساداقەتمەنلىك بىلەن ئادا قىلىشقا بەل باغلىسا، شەكسىزكى ئىستىل مۇسۇلماننىڭ بۇ ۋەزىپىنى ئادا قىلىش جەريانىدىكى مۇئامىلىلىرىنىڭ يىغىندىسى بولىدۇ».

ئىستىل ئىككى قىسىمدۇر:

١ـ شەخسىي ئىستىل

٢ـ جامائەت ئىستىلى

شەخسىي ئىستىل ئىككى قىسىم بولىدۇ:

(١) ئىچكى ئىستىل (ئىچكى ئىستىل دېگىنىمىز، ئىچكى ئەخلاقلار ۋە قەلب ئەمەللىرىگە ئالاقىدار نەرسىلەر بولۇپ، بۇ ھەقتە مەخسۇس قەلبنى يۇمشىتىدىغان مەزمۇنلار ئەكس ئەتكەن كىتابلاردا دەرس قىلىپ ئۆتىلىدۇ ـ ئا)

(٢) تاشقى ئىستىل (تاشقى ئىستىل دېگىنىمىز، ئىنسان يالغۇز بولسۇن ياكى كىشىلەرگە ئارىلاشقان ھالەتتە بولسۇن، ئۇ ئېلىپ بارىدىغان مەجبۇرىيەت ۋە ئەدەب ـ ئەخلاقلارنى كۆرسىتىدۇ)

جامائەت ئىستىلى بولسا، مۇسۇلماننىڭ ئۆزىدىن باشقا كىشىلەر بىلەن ئېلىپ بارىدىغان مۇئامىلىلىرىنىڭ يىغىندىسىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بۇنىڭدىن مەقسەت، مۇسۇلماننىڭ جىھاد مەيدانىدىكى ئەمىرى، قېرىنداشلىرى ۋە دۈشمىنى بىلەن ئېلىپ بارىدىغان مۇئامىلىسىدۇر. بىز بۇ كىتابتا مۇسۇلماننىڭ ئەمىرى ۋە قېرىنداشلىرى بىلەن ئېلىپ بارىدىغان مۇئامىلىسى توغرۇلۇق سۆزلىدۇق. ئەمما، دۈشمەن بىلەن قىلىدىغان مۇئامىلىسى توغرۇلۇق تەپسىلىي توختالمىدۇق. چۈنكى، بۇ كىتابنىڭ تېمىسى ھەربىي تەلىم ـ تەربىيە بولۇپ، جىھادنىڭ ئۆزى ئەمەس.

مەن مۇسۇلماننىڭ ئەمىرى ۋە قېرىنداشلىرى ئالدىدىكى مەجبۇرىيەت ئىستىلىدا نۇرغۇن سۆزلەرنى زىكىر قىلدىم. ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئەمىرنىڭ سۆزىنى ئاڭلاش ۋە ئىتائەت قىلىش، سىر

[1] بەيھەقىنىڭ «شۇئەبۇل ئىيمان» ناملىق كىتابى، 2ـ جىلد 293ـ بەت

ساقلاش ۋە بىر-بىرىگە كېپىل بولۇش قاتارلىقلارغا ئوخشاش، جىهاد ئۇنىڭسىز ۋۇجۇدقا چىقمايدىغانلىرى ھەم بار. يەنە ئۇلارنىڭ ئىچىدە جىهادىي جامائەتلەرنىڭ بىرلىكىنى ۋە مۇجاھىدلار سېپى قۇرۇلۇشىنىڭ بىخەتەرلىكىنى ساقلاش ئۈچۈن زۆرۈر بولغانلىرى ھەم بار. بۇنىڭ ئىچىگە مەن «ئەزالارنىڭ قېرىنداشلىرى ئالدىدىكى مەجبۇرىيىتى ــ ئەزىيەتنى يىغىش ۋە مەنپەئەت يەتكۈزۈش» دېگەن تېمىدا تەپسىلىي بايان قىلغان مەزمۇنلارنىڭ ھەممىسى كىرىپ كېتىدۇ.

بۇ ئىستىللارنىڭ ھەممىسىگە ئەمەل قىلىش، غەلىبە-نۇسرەتنىڭ سەۋەبى ھېسابلىنىدۇ. (مەسىلەن: ئاڭلاش ۋە ئىتائەت قىلىشتىن نەتىجىلەنگەن ئىنتىزامچانلىققا، جامائەتنىڭ بىرلىكى ۋە ئۇنىڭ قۇرۇلۇشىنىڭ بىخەتەرلىكىگە ئوخشاش-ئا) مەزكۇر ئىستىللاردىن شەكىللەنگەن ماددىي پايدىلارغا قوشۇلۇپ، يەنە گۈزەل ئەخلاقلار بىۋاسىتە الله تائالانىڭ ئۇنىڭ ئىگىسىنى غەلىبە-نۇسرەتكە لايىقلاشتۇرۇشىنىڭ بەلگىسىدۇر. بۇ نۇقتا ھىرا غارىدا پەيغەمبەر ﷺ نىڭ قېشىغا جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام تۇنجى قېتىم كېلىپ، پەيغەمبەر ﷺ چۆچۈپ كەتكەندە، خەدىجە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ ئۇ زاتقا دېگەن سۆزىدىن ئېلىنىدۇ.

ئىمام بۇخارى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن قىلغان رىۋايەتتە، ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دەيدۇ: {فَدَخَلَ عَلَى خَدِيجَةَ بِنْتِ خُوَيْلِدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فَقَالَ: زَمِّلُونِي زَمِّلُونِي، فَزَمَّلُوهُ حَتَّى ذَهَبَ عَنْهُ الرَّوْعُ، فَقَالَ لِخَدِيجَةَ وَأَخْبَرَهَا الْخَبَرَ: لَقَدْ خَشِيتُ عَلَى نَفْسِي، فَقَالَتْ خَدِيجَةُ: كَلاَّ وَاللَّهِ مَا يُخْزِيكَ اللَّهُ أَبَدًا، إِنَّكَ لَتَصِلُ الرَّحِمَ وَتَحْمِلُ الْكَلَّ وَتَكْسِبُ الْمَعْدُومَ وَتَقْرِي الضَّيْفَ وَتُعِينُ عَلَى نَوَائِبِ الْحَقِّ} {پەيغەمبەر ﷺ خۇۋەيلىدىنىڭ قىزى خەدىجە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ قېشىغا كىرىپ، قورقۇنچتىن بولغان تىترەكنى بېسىش ئۈچۈن، ئايالى خەدىجىگە: «مېنى يۆگەپ قويۇڭلار، مېنى يۆگەپ قويۇڭلار» دېدى. خەدىجە پەيغەمبەر ﷺ نى قورقۇنچىسى بېسىققۇچە يۆگەپ قويدى. ئۇ خەدىجە رەزىيەللاھۇ ئەنھاغا ئەھۋالنى بايان قىلىپ: «مەن ئۆزۈمدىن قورقۇپ قالدىم» دېدى. خەدىجە رەزىيەللاھۇ ئەنھا: ئۇنداق ئەمەس. الله بىلەن قەسەمكى، سېنى الله ھەرگىزمۇ رەسۋا قىلمايدۇ. چۈنكى، سەن خىش-ئەقرىبالارغا سىلە-رەھىم قىلىسەن؛ ئاجىز-بىچارىلەرگە ياردەم قىلىسەن؛ يوقسىزلارنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالىسەن؛ مېھمانلارنى ياخشى كۈتىسەن؛ مەزلۇملارغا ياردەم بېرىسەن}.

يەنە بىر رىۋايەتتە: «راست گەپ قىلىسەن» دەپ ئۇ زاتنى ئېسىل ئەخلاقلارنىڭ ئاساسلىرى بىلەن سۈپەتلىگەن ئىدى.[1]

مەن مۇنداق قارايمەن: «پەيغەمبەرلىكنىڭ باشلىنىش مەزگىلىدە بولغان بۇ ئىش شۇنىڭغا دالالەت قىلىدۇكى، جاھىلىيەت ئەھلىنىڭ كۆز قارىشىدىمۇ قارار ئالغان نەرسە شۇكى، گۈزەل ئەخلاقلار مەقسەتكە ئېرىشىشنىڭ ۋە غەلىبە-نۇسرەتكە لايىقلىشىشنىڭ بەلگىسىدۇر».

ئىبنى دەغىنە خەدىجە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ پەيغەمبەر ﷺ گە ئېيتقان يۇقىرىقى سۆزلىرى بىلەن، ئەبۇ بەكرى ﷺ غا مەككە تار كېلىپ ھەبەشىستانغا ھىجرەت قىلىپ چىققان ۋاقتىدا، ئۇ زاتنى سۈپەتلىگەن ئىدى.

ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دەيدۇ: {لَقِيَهُ ابْنُ الدَّغِنَةِ ــ وَهُوَ سَيِّدُ الْقَارَةِ ــ فَقَالَ: أَيْنَ تُرِيدُ يَا أَبَا بَكْرٍ؟ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: أَخْرَجَنِي قَوْمِي فَأُرِيدُ أَنْ أَسِيحَ فِي الأَرْضِ وَأَعْبُدَ رَبِّي، قَالَ ابْنُ الدَّغِنَةِ، فَإِنَّ مِثْلَكَ يَا أَبَا بَكْرٍ لا يَخْرُجُ وَلا

يُخْرَجُ، إِنَّكَ تَكْسِبُ الْمَعْدُومَ وَتَصِلُ الرَّحِمَ وَتَحْمِلُ الْكَلَّ، وَتَقْرِي الضَّيْفَ، وَتُعِينُ عَلَى نَوَائِبِ الْحَقِّ، فَأَنَا لَكَ جَارٌ ارْجِعْ وَاعْبُدْ رَبَّكَ بِبَلَدِكَ، فَرَجَعَ} {ئىبنى دەغىنە ئەبۇ بەكرى بىلەن ئۇچرىشىپ قېلىپ، مۇنداق دېدى: قەيەرنى كۆزلەپ كېتىپ بارىسەن ئى ئەبۇ بەكرى؟ (ئۇ شۇ مەھەللىنىڭ خوجايىنى ئىدى) ئەبۇ بەكرى: مېنى قەۋمىم ھەيدەپ چىقاردى. مەن زېمىندا ساياھەت قىلىپ، رەببىمگە ئىبادەت قىلماقچى، دېدى. ئىبنى دەغىنە: ساڭا ئوخشاش ئادەملەر چىقىپ كەتمەسلىكى ھەمدە ھەيدەپ چىقىرىلماسلىقى كېرەك. چۈنكى، سەن خىش-ئەقرىبالارغا سىلە-رەھىم قىلىسەن؛ ئاجىز-بىچارىلەرگە يارەدەم قىلىسەن؛ يوقسىزلارنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالىسەن؛ مېھمانلارنى ياخشى كۈتىسەن؛ مەزلۇملارغا يارەدەم بېرىسەن؛ مەن ساڭا پاناھلىق بېرەي. قايتقىن! رەببىڭگە ئۆز يۈرتۇڭدا ئىبادەت قىلغىن، دېدى. شۇنىڭ بىلەن ئەبۇ بەكرى قايتقان ئىدى}.[2]

ئەبۇ بەكرى سىددىق ﷺ پەيغەمبەر ﷺ نىڭ سۈپەتلىرى بىلەن سۈپەتلەنگەن ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئۇ ﴿**رەسۇلۇللاھنىڭ غاردىكى ھەمراھى**﴾ بولۇشقا سازاۋەر بولدى. ئۇ پەيغەمبەر ﷺ دىن كېيىن قالسا، مۇشۇ ئۈممەتنىڭ ئەڭ ياخشىسى ئىدى. بۇنىڭدىن شۇنى كۆرۈۋالالايسىزكى، گۈزەل ئەخلاقلار مەقسەتكە ئېرىشىشنىڭ ۋە غەلىبە-نۇسرەتكە لايىقلىشىشنىڭ بەلگىسىدۇر.

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مِنْ أَمْرِهِ يُسْرًا**﴾ ﴿**كىمكى الله دىن قورقىدىكەن، الله ئۇنىڭ ئىشىنى ئاسانلاشتۇرۇپ بېرىدۇ**﴾[3]، ﴿**فَاصْبِرْ إِنَّ الْعَاقِبَةَ لِلْمُتَّقِينَ**﴾ ﴿**سەۋر قىلغىن! شۇبھىسىزكى، ياخشى ئاقىۋەت تەقۋادارلارغا مەنسۇپتۇر**﴾.[4]

بۇنىڭ ھەممىسى الله تائالانىڭ تۆۋەندىكى سۆزىدە كەلگەن تائەت-ئىبادەتلەر قائىدىسىنىڭ ئاستىغا كىرىدۇ: ﴿**وَلَوْ أَنَّهُمْ فَعَلُوا مَا يُوعَظُونَ بِهِ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ وَأَشَدَّ تَثْبِيتًا**﴾ ﴿**ئەگەر ئۇلار قىلىنغان ۋەز-نەسىھەتكە ئەمەل قىلسا ئىدى، ئەلۋەتتە ئۇلارغا ياخشى بولاتتى ۋە ئىمانى مۇستەھكەم بولغان بولاتتى (گۈمراھلىق ۋە نىفاقتىن ئەڭ يىراق بولغان بولاتتى)**﴾.[5]

بۇ قائىدە الله تائالانىڭ تۆۋەندىكى سۆزىدە كەلگەن، الله نىڭ غەلىبە-نۇسرىتىگە ئېرىشىش، ئومۇمىي قائىدىسىنىڭ بىر تارمىقىدۇر: ﴿**إِنْ تَنصُرُوا اللَّهَ يَنصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ**﴾ ﴿**ئى مۇئمىنلەر! سىلەر الله قا (يەنى الله نىڭ دىنىغا) يارەدەم بەرسەڭلار، الله سىلەرگە (دۈشمىنىڭلارغا قارشى يارەدەم بېرىدۇ، قەدىمىڭلارنى (ئۇرۇش مەيدانلىرىدا) بەرقارار قىلىدۇ**﴾.[6]

بۇنىڭدىن شۇنى كۆرۈۋالالايسىزكى، تائەت-ئىبادەت ۋە گۈزەل ئەخلاقلار جەڭ مەيدانىدا قەدەملەرنى مۇستەھكەم قىلىشقا، ئاتقان ئوقنى جايىغا تەگكۈزۈشكە ۋە ئۇرۇشنىڭ الله نىڭ ئىزنى بىلەن، غەلىبە بىلەن ئاخىرلىشىشىغا بىۋاسىتە تەسىر كۆرسىتىدۇ.

ئۇنىڭ ئەكسىچە، گۇناھ-مەئسىيەتلەر ھەم جەڭ مەيدانىغا ۋە ئۇنىڭ نەتىجىسىگە بىۋاسىتە تەسىر كۆرسىتىدۇ.

---

[1] «فەتھۇل بارى» 1- جىلد 24- بەت

[2] بۇخارى رىۋايىتى 3905- ھەدىس

[3] سۈرە تالاق 4- ئايەتنىڭ بىر قىسمى

[4] سۈرە ھۇد 49- ئايەت

[5] سۈرە نىساۋ 66- ئايەت

[6] سۈرە مۇھەممەد 7- ئايەت

الله تائالانىڭ مۇنۇ سۆزىدە كەلگەندەك: ﴿إِنَّ الَّذِينَ تَوَلَّوْا مِنْكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ إِنَّمَا اسْتَزَلَّهُمْ الشَّيْطَانُ بِبَعْضِ مَا كَسَبُوا﴾ ﴿ئىككى قوشۇن (يەنى مۇسۇلمانلار بىلەن مۇشرىكلار) بىر ـ بىرى بىلەن ئۇچراشقان كۈندە، ئىچىڭلاردىكى (جەڭدىن) ھەقىقەتەن يۈز ئۆرىگەن كىشىلەرنى، بەزى قىلمىشلىرى (يەنى پەيغەمبەرنىڭ ئەمرىگە مۇخالىپەتچىلىك قىلغانلىقى) تۈپەيلىدىن، شەيتان تەپىلدۈرۈشقا ئۇرۇندى﴾.[1]

بۇ ئومۇمىي قائىدىلەر غەلىبىگە ئېرىشىش ۋە يارەمسىز قېلىشقا قارىتىلغان بولۇپ، زېھىنلەردە ھازىر بولۇشى لازىم.

مۇسۇلمانلارغا مەدىنىدە جىھاد يولغا قويۇلغان ۋاقىتتا، ئۇلارنىڭ الله تائالانىڭ ئۆز دوستلىرىغا قانداق يارەم بېرىدىغانلىقى ۋە نېمە بىلەن يارەم بېرىدىغانلىقىنى بىلۋېلىشى، دۈشمەنلىرىنى قانداق يارەمسىز تاشلاپ قويىدىغانلىقى ۋە نېمە بىلەن يارەمسىز تاشلاپ قويىدىغانلىقىنى ھەم بىلۋېلىشى ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ زېھىنلىرىدە بۇ قائىدىلەر ھازىر بولسۇن دېگەن مەقسەتتە، مەككىدە نازىل بولغان قۇرئان كەرىم ـــ پەيغەمبەرلەرنىڭ ئۆز قەۋملىرى بىلەن بولغان قىسسىلىرىدە بۇ قائىدىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان.

الله تائالا نۇھ ئەلەيھىسسالامنىڭ قەۋمى بىلەن بولغان قىسسىسىنىڭ ئاخىرىدا مۇنداق دەيدۇ: ﴿تِلْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهَا إِلَيْكَ مَا كُنتَ تَعْلَمُهَا أَنْتَ وَلَا قَوْمُكَ مِنْ قَبْلِ هَذَا فَاصْبِرْ إِنَّ الْعاقِبَةَ لِلْمُتَّقِينَ﴾ ﴿(ئى مۇھەممەد!) ئەنە شۇ (قىسسە) غەيبكە ئائىت خەۋەرلەردىندۇر، ساڭا ئۇنى ۋەھيي قىلدۇق، سەن ۋە سېنىڭ قەۋمىڭ بۇنىڭدىن ئىلگىرى ئۇنى بىلمەيتتىڭلار. سەۋر قىلغىن، شۇبھىسىزكى، ياخشى ئاقىۋەت تەقۋادارلارغا مەنسۇپتۇر﴾.[2]

يەنە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ رُسُلا إِلَى قَوْمِهِمْ فَجَاءُوهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَانتَقَمْنَا مِنْ الَّذِينَ أَجْرَمُوا وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ﴾ ﴿(ئى مۇھەممەد!) شۇبھىسىزكى، سەندىن ئىلگىرى نۇرغۇن پەيغەمبەرلەرنى قەۋمىگە (پەيغەمبەر قىلىپ) ئەۋەتتۇق، ئۇ پەيغەمبەرلەر ئۇلارغا (ئۆزلىرىنىڭ راست پەيغەمبەرلىكلىرىنى ئىسپاتلايدىغان) نۇرغۇن روشەن مۆجىزىلەرنى ئېلىپ كەلدى (ئۇلار مۆجىزىلەرنى ئىنكار قىلىپ ئاسىيلىق قىلدى). ئاسىيلىق قىلغانلارنى جازالىدۇق، مۇئمىنلەرگە يارەم قىلىش بىزگە تېگىشلىك بولدى﴾.[3]

يەنە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿وَكُلا نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الرُّسُلِ مَا نُثَبِّتُ بِهِ فُؤَادَكَ وَجَاءَكَ فِي هَذِهِ الْحَقُّ وَمَوْعِظَةٌ وَذِكْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ﴾ ﴿كۆڭلۈڭنى خاتىرجەم قىلىش ئۈچۈن، ساڭا پەيغەمبەرلەرنىڭ قىسسىلىرىنى بايان قىلىپ بېرىمىز. بۇ قىسسىلەر ھەقىقەتنى، مۇئمىنلەر ئۈچۈن ۋەز ـ نەسىھەت ۋە ئىبرەتلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان﴾.[4]

مانا بۇ مۇئمىنلەر ۋە ئۇلارنىڭ كاپىر دۈشمەنلىرى ھەققىدىدۇر. ئەمما، ۋاجىب بولغان جىھادتىن قېلىپ قالغۇچى پاسىقلارنىڭ ھەققىدە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿قَالُوا يَامُوسَى إِنَّا لَنْ نَدْخُلَهَا أَبَدًا مَا دَامُوا فِيهَا فَاذْهَبْ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا إِنَّا هَاهُنَا قَاعِدُونَ قَالَ رَبِّ إِنِّي لا أَمْلِكُ إِلاَّ نَفْسِي وَأَخِي فَافْرُقْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ

[1] سۈرە ئال ئىمران 155 ـ ئايەت
[2] سۈرە ھۇد 49 ـ ئايەت
[3] سۈرە رۇم 47 ـ ئايەت
[4] سۈرە ھۇد 120 ـ ئايەت

قَالَ فَإِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ أَرْبَعِينَ سَنَةً يَتِيهُونَ فِي الأَرْضِ فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ﴾ ﴿ئۇلار: «ئى مۇسا! مادامىكى ئۇلار مۇقەددەس يەردە ئىكەن، بىز ھەرگىز ئۇ يەرگە كىرمەيمىز. سەن پەرۋەردىگارىڭ بىلەن بىللە بېرىپ ئىككىڭلار ئۇرۇشۇڭلار، بىز بۇ يەردە ئولتۇرۇپ تۇرايلى» دېدى. مۇسا دېدى: «پەرۋەردىگارىم! مەن پەقەت ئۆزۈمگە ۋە قېرىنداشلىرىمغىلا ئىگىمەن، سەن بىز بىلەن (ئىتائىتىڭدىن باش تارتقان) قەۋمنىڭ ئارىسىنى ئايرىۋەتكىن». الله ئېيتتى: «ئۇلارنىڭ مۇقەددەس يەرگە كىرىشى ٤٠ يىلغىچە ھارام قىلىندى، (بۇ جەرياندا) ئۇلار زېمىندا ئادىشىپ يۈرىدۇ. پاسىق قەۋم ئۈچۈن قايغۇرمىغىن»﴾.[1]

بۇ ئايەتتىن شۇنى بىلىۋالالايسىزكى، ئادىشىپ يۈرۈش پەرز بولغان جىھادتىن قېلىپ قالغۇچىلارنىڭ تەقدىرى جازاسىدۇر. مەن شۇنداق ئويلايمەنكى، ھازىرقى زاماندىكى نۇرغۇن مۇسۇلمانلار مۇشۇ ھالەتتە ياشىماقتا.

بۇ بەشىنچى بابنىڭ ئاخىرىدا، مەن كىتابخان قېرىنداشنىڭ نەزىرىنى تۆتىنچى بابتىكى ماختالغۇچى ئەخلاقلارنى قانداق قولغا كەلتۈرۈش مەسىلىسىدە بايان قىلغان مەزمۇنلارغا بۇرىماقچى.

مەن بۇ يەردە بايان قىلغان مۇسۇلماننىڭ قېرىنداشلىرى ئالدىدىكى ئەزىيەتنى يىغىش ۋە مەنپەئەت يەتكۈزۈشىدىن ئىبارەت مەجبۇرىيەتلىرى بىر خىل ئىستىللار بولۇپ، ئۇنى موھتاج بولغان ئادەم ئۆز نەپسىگە قارشى جىھاد قىلىش ۋە قېرىنداشلىرىنىڭ ئۇنىڭغا نەسىھەت قىلىشى ئارقىلىق قولغا كەلتۈرەلەيدۇ. راستچىللىق ۋە مۇستەھكەم ئىرادە بىلەن بۇ ئىستىللار ئىنسان ۋۇجۇدىغا مۇستەھكەم ئورۇنلىشىدۇ ھەمدە مۇئمىنلەر بەزىسى بەزىسىنى چىڭىتىپ تۇرىدىغان مۇستەھكەم بىنادەك ئۇيۇل تاش بولىدۇ.

ئېچىنارلىق يېرى شۇكى، ئىستىلدىكى نۇقسان ۋە قىسمەن مۇسۇلمانلارنىڭ يېتەرلىك مىقداردا گۈزەل ئەخلاقلار بىلەن ئۆزىنى بېزىمەسلىكى ـــ مۇسۇلمانلار ئۈستىگە ۋاجىب بولغان ياخشىلىققا بۇيرۇش، يامانلىقتىن توسۇش ۋە جىھاد قىلىشتەك جامائەت خاراكتېرلىك دىنىي ۋەزىپىلەرنى ئادا قىلىشنى كېچىكتۈرۈپ قويىدۇ.

مەن ئۆزۈمگە ۋە باشقا مۇسۇلمانلارغا الله يولىدا نەپسى بىلەن جىھاد قىلىشقا تەكرار نەسىھەت قىلىمەن. مۇجاھىدلارغا بولسا، ئاڭلاش، ئىتائەت قىلىش، ئىنتىزامچان بولۇش، قېرىنداشلىرىغا قارىتا سەۋر قىلىشنى تەۋسىيە قىلىمەن. بۇلار شەرئىي مەنپەئەتلەرنى ۋۇجۇدقا چىقىرىش ئۈچۈن، الله رازىلىقىنى كۆزلەپ ئۆزىنى ئۇنتۇغان كىشىنىڭ نەپسىگە قەتئىي ئېغىر كەلمەيدۇ.

كىتابنىڭ خاتىمىسى

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمْ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ وَرُسُلَهُ بِالْغَيْبِ إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ﴾ ﴿بىز ھەقىقەتەن پەيغەمبەرلىرىمىزنى روشەن مۆجىزىلەر بىلەن ئەۋەتتۇق ۋە ئۇلار بىلەن بىللە، ئىنسانلار ئادالەتنى بەرپا قىلسۇن دەپ، كىتابنى، قانۇننى چۈشۈردۇق. تۆمۈرنى ياراتتۇق، (تۆمۈردىن ئۇرۇش قوراللىرى ياسىلىدىغانلىقى ئۈچۈن) تۆمۈر كۈچ ـ قۇۋۋەتنى ئۆز ئىچىگە ئالغان، تۆمۈردە ئىنسانلار ئۈچۈن نۇرغۇن**

[1] سۈرە مائىدە 24ـ، 25ـ، 26ـ ئايەتلەر

مەنىپەئەتلەر بار، الله الله نى كۆرمەي تۇرۇپ (قوراللارنى ئىشلىتىپ) الله قا ۋە پەيغەمبەرلىرىگە يارداەم بەرگەنلەرنى بىلىش (مەلۇم قىلىش) ئۈچۈن (تۆمۈرنى ياراتتى)، الله ھەقىقەتەن كۈچلۈكتۇر، غالىبتۇر﴾.[1]

بۇ ئايەت كەرىمە شۇنى كۆرسىتىپ بېرىدۇكى، ھەق كۈچ ـ قۇۋۋەتسىز پۈت تىرەپ تۇرالمايدۇ.

بۇ كىتابتا شەيخۇل ئىسلام ئىبنى تەيمىييە رەھىمەھۇللاھنىڭ مۇشۇ ئايەت توغرىسىدا قىلغان بايانى ئىلگىرى ئۆتۈپ كەتتى. ئۇ مۇنداق دېگەن ئىدى: [بۇ دىن كىتاب، تارازا ۋە تۆمۈرسىز پۈت تىرەپ تۇرالمايدۇ. كىتاب توغرا يولغا باشلايدۇ، تۆمۈر ئۇنىڭغا يارداەم بېرىدۇ].[2] شۇنىڭ ئۈچۈن پەيغەمبەر ﷺ الله نىڭ دىنىغا يارداەم بېرىشنى تەلەپ قىلاتتى.

الله تائالانىڭ: **﴿وَقُلْ رَبِّ أَدْخِلْنِي مُدْخَلَ صِدْقٍ وَأَخْرِجْنِي مُخْرَجَ صِدْقٍ وَاجْعَلْ لِي مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَانًا نَصِيرًا﴾** **﴿«پەرۋەردىگارىم! مېنى (قەبرەمگە) ئوڭۇشلۇق كىرگۈزگىن، (قەبرەمدىن) ئوڭۇشلۇق چىقارغىن، ماڭا دەرگاھىڭدىن ھەققە يارداەم بېرىدىغان قۇۋۋەت ئاتا قىلغىن!» دېگىن﴾**[3] دېگىنىدەك، جىھاد بۇ دىننى ۋە ئۇنىڭ ئەھلىنى ھىمايە قىلىدىغان ئىبادەت. شۇڭا: «جازانە ئارىلاش سودا بىلەن شۇغۇللانساڭلار، (پەرز ئەين بولغان) جىھادنى تەرك ئېتىپ، چارۋا ـ ماللارنى بېقىش ۋە كۆپەيتىش بىلەن مەشغۇل بولساڭلار ۋە تېرىقچىلىق بىلەن قانائەتلەنسەڭلار، الله تائالا شۇنداق بىر خارلىققا مۇپتىلا قىلىپ قويىدۇكى، تاكى سىلەر دىنىڭلارغا قايتىمىغۇچە (يەنى دىنىڭلار كۆرسىتىپ بەرگەن جىھاد ئىبادىتىنى ئادا قىلمىغۇچە) ئۇ خارلىقنى ئۈستۈڭلاردىن كۆتۈرۈۋەتمەيدۇ» دېگەن ھەدىستە كەلگەندەك، ئەگەر ئۇلار جىھادنى تەرك ئەتسە، الله تائالا ئۇلارنىڭ ئۈستىگە خارلىقنى مۇپتىلا قىلىدۇ.

جىھاد يولى مۇسۇلمانلار جامائىتىنى تەشكىللەش بىلەن باشلىنىدۇ. مانا بۇ پەيغەمبەر ﷺ نىڭ سۈننىتى ۋە تەرجىمىھالىدۇر. ئۇنى پەيغەمبەر ﷺ ھارىسىل ئەشئەرىنىڭ رىۋايەت قىلغان ھەدىسىدە ئوچۇق زىكرى قىلغان. پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن ئىدى: «وَأَنَا آمُرُكُمْ بِخَمْسٍ اللَّهُ أَمَرَنِي بِهِنَّ : الْجَمَاعَةِ، وَالسَّمْعِ، وَالطَّاعَةِ، وَالْهِجْرَةِ، وَالْجِهَادِ» «مەن سىلەرنى بەش نەرسىگە بۇيرۇيمەن، الله مېنى شۇنىڭغا بۇيرۇغان: ❶ جامائەتنى لازىم تۇتۇشقا؛ ❷ (ئەمىرنىڭ سۆزىنى) ئاڭلاشقا؛ ❸ (ئەمىرگە) ئىتائەت قىلىشقا؛ ❹ ھىجرەت قىلىشقا؛ ❺ جىھاد قىلىشقا».[4] شۇنىڭ ئۈچۈن، جىھاد يولى جامائەت تەشكىللەش بىلەن باشلىنىدۇ، جىھادنىڭ ئۆزى بۇ جامائەتنى ۋە ئۇنىڭ دىنىنى ھىمايە قىلىدۇ.

بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: **﴿وَلَوْلا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَفَسَدَتْ الأَرْضُ﴾** **﴿الله ئىنسانلارنىڭ بەزىسىنى بەزىسى بىلەن مۇداپىئە قىلىپ تۇرمىسا (يەنى كۈچلۈك تاجاۋۇزچىغا ئۇنىڭدىنمۇ كۈچلۈك بولغان بىرسىنى ئاپىرىدە قىلمىسا) ئىدى، يەر يۈزى ئەلۋەتتە پاساتقا ئايلىناتتى (يەنى خارابلىققا يۈزلىنەتتى)﴾.**[5]

يەنە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿وَلَوْلا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَهُدِّمَتْ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا وَلَيَنصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنصُرُهُ﴾** **﴿ئەگەر الله ئىنسانلارنى بىر ـ بىرىگە قارشىلىق**

[1] سۈرە ھەدىيد 25ـ ئايەت

[2] «مەجمۇئۇل فەتاۋا» 35ـ جىلد 36ـ بەت

[3] سۈرە ئىسرا 80ـ ئايەت

[4] ئەھمەد ۋە تىرمىزى رىۋايىتى

[5] سۈرە بەقەرە 251ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى

كۆرسەتكۈزمىگەن بولسا، راھىبلارنىڭ ئىبادەتخانىلىرى، چېركاۋلار، يەھۇدىيلارنىڭ ئىبادەتخانىلىرى ۋە الله نىڭ نامى كۆپ يادلىنىدىغان مەسجىدلەر ئەلۋەتتە ۋەيران قىلىناتتى. كىمكى الله نىڭ دىنىغا ياردەم بېرىدىكەن، ئەلۋەتتە الله ئۇنىڭغا ياردەم بېرىدۇ﴾.[1]

بۇ دىننى ۋە ئۇنىڭ ئەھلىنى پاساتتىن جىھاد ئارقىلىقلا مۇداپىئە قىلغىلى بولىدۇ.

بۇ كىتابنىڭ ئۈچىنچى بابى جامائەت بولۇپ تەشكىللىنىش ۋە ئەمىر تۇرغۇزۇشنىڭ يولغا قويۇلۇشى، بەلكى ۋاجىبلىقىنىڭ دەلىللىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بەشىنچى بابى ئاڭلاش ۋە ئىتائەت قىلىشنىڭ يولغا قويۇلۇشى، بەلكى ۋاجىبلىقىنىڭ دەلىللىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. تۆتىنچى بابى شەخسلەر ۋە جامائەتلەر بولغان ھالەتتە، مۇسۇلمانلارنىڭ ئۆزئارا تائەت-ئىبادەتلەرنى قىلىشقا ۋە ئۇنىڭ ئەڭ كاتتىسى بولغان الله يولىدا جىھاد قىلىشقا ئەھدىلىشىش ۋە بەيئەتلىشىشنىڭ يولغا قويۇلۇشىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

بۇ كىتاب قۇرئان ۋە ھەدىسكە ئېسىلىشتىكى ئاساسلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغاچ، ئۇ ئەھلى سۈننە ۋەلجامائەنىڭ نىزامنامىسى بولۇپ، مۇسۇلمانلارنىڭ يالغۇز ۋە جامائەت بولغان ھالەتتە ئۇ يولدا مېڭىشى پەرز.

شۇنىڭدەك، بۇ كىتاب مەن «جىھادنىڭ ئاساسلىق كۆرسەتكۈچلىرى» دەپ ئاتىغان نۇرغۇن مەزمۇنلارنى، شۇنداقلا يەنە مۇئمىنلەرگە ياردەم بېرىشكە قارىتا ئىلاھىي ۋەدىنىڭ ۋە تەقدىرى قانۇنىيەتنىڭ شەرتلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بۇنىڭ ھەممىسى تۆتىنچى بابنىڭ «جىھاد ئۈچۈن ئىمانىي جەھەتتە تەييارلىق كۆرۈش» دېگەن خاس بۆلىكىدە بايان قىلىندى.

شەكسىزكى، الله يولىدىكى جىھاد، دۇنيادا ئىززەت ۋە خوجايىنلىقنىڭ، ئاخىرەتتە بەخت-سائادەتنىڭ يولىدۇر. ھەر ئىككىسى ياخشىلىق بولۇپ، ئۇ الله تائالانىڭ مۇنۇ سۆزىدە زىكرى قىلىنغان: **﴿قُلْ هَلْ تَرَبَّصُونَ بِنَا إِلا إِحْدَى الْحُسْنَيَيْنِ﴾** ﴿ئېيتقىنكى، «سىلەر پەقەت بىزنىڭ (غەلىبە قىلىش ياكى شەھىد بولۇشتىن ئىبارەت) ئىككى خىل ياخشى ئاقىۋەتنىڭ بىرىگە ئېرىشىشىمىزنى كۈتۈۋاتىسىلەر﴾.[2]

الله تائالا ئۆزىنىڭ ھەق دىنىنى ئۇنىڭدىن ئۆزگە ھەرقانداق دىننىڭ ئۈستىدىن غالىب قىلىشنى ئىرادە قىلىدۇ.

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ﴾** ﴿الله ھەق دىن (ئىسلام)نى بارلىق دىنلاردىن ئۈستۈن قىلىش ئۈچۈن، ئۆزىنىڭ پەيغەمبىرىنى (يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى تولۇق) ھىدايەت ۋە ھەق دىن بىلەن ئەۋەتتى، مۇشرىكلار ئۇنىڭ (ئۈستۈن بولۇشىنى) يامان كۆرگەن تەقدىردىمۇ﴾.[3]

جىھاد دىننى ئۈستۈن قىلىشنىڭ ۋاسىتىسىدۇر.

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ﴾** ﴿پىتنە تۈگىگەن، دىن پۈتۈنلەي الله ئۈچۈن بولغانغا قەدەر ئۇلار بىلەن ئۇرۇشۇڭلار﴾.[4]

---

[1] سۈرە ھەج 40- ئايەتنىڭ بىر قىسمى

[2] سۈرە تەۋبە 52- ئايەتنىڭ بىر قىسمى

[3] سۈرە تەۋبە 33- ئايەت

[4] سۈرە ئەنفال 39- ئايەت

شۈبھىسىزكى، جىھاد ئىسلامنىڭ ئەڭ يۇقىرى چوققىسىدۇر، ئۇ الله قا بەندىچىلىك قىلىش مەرتىۋىلىرىنىڭ ئەڭ يۇقىرىسى ھېسابلىنىدۇ. چۈنكى، ئۇنىڭدا الله تائالاغا بولغان مۇھەببەتنى ۋە ئۇ زاتقا بولغان ئىتائەتنى ئىزھار قىلىش ۋە ئۇ زاتنىڭ رازىلىقىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن، جاننى پىدا قىلىش باردۇر.

بۇنىڭ ئۈستىدە يەنە نېمە بولسۇن؟! بۇنىڭدىن باشقا الله تائالاغا قانداق بىر بەندىچىلىك قىلىش مەۋجۇد؟!

جىھاد يەر يۈزىدە تاجاۋۇز قىلىنىۋاتقان الله تائالانىڭ ئىلاھلىق ھوقۇقىنى قوغدايدۇ. ئۇ «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ» (بىر الله دىن باشقا ھەقىقىي ئىلاھ يوق) دېگەن ھەقىقەت قارار ئېلىپ، يەر يۈزىدە الله نى قويۇپ ئىبادەت قىلىنىدىغان باشقا مەئبۇدلار يوقالغانغا قەدەر داۋاملىشىدۇ.

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿وَهُوَ الَّذِي فِي السَّمَاءِ إِلَهٌ وَفِي الأَرْضِ إِلَهٌ﴾** ﴿**الله ئاسماندىمۇ ئىلاھتۇر، زېمىندىمۇ ئىلاھتۇر**﴾.[1]

كىمكى الله تائالانىڭ ئىلاھلىق ھوقۇقىغا تاجاۋۇز قىلىدىكەن، بىز رەببىمىزگە ياردەم بېرىش ئۈچۈن ئۇنىڭغا قارشى ئۇرۇش ئاچىمىز. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿إِنْ تَنصُرُوا اللَّهَ يَنصُرْكُمْ﴾** ﴿**سىلەر الله قا (يەنى الله نىڭ دىنىغا) ياردەم بەرسەڭلار، الله سىلەرگە (دۈشمىنىڭلارغا قارشى ياردەم بېرىدۇ)**﴾.[2]

الله تائالا يەنە مۇنداق دەيدۇ: **﴿وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ﴾** ﴿**پىتنە تۈگىگەن، دىن پۈتۈنلەي الله ئۈچۈن بولغانغا قەدەر ئۇلار بىلەن ئۇرۇشۇڭلار**﴾.[3]

شۈبھىسىزكى، ئىسلام شەرئىتىنىڭ غەيرىي بىلەن ھۆكۈم قىلغۇچى مۇرتەد ھۆكۈمرانلارغا قارشى جىھاد قىلىش ھازىرقى زاماندىكى كۆپىنچە مۇسۇلمانلارنىڭ ئۈستىگە پەرز ئەين بولغان جىھادتۇر. بۇ خىل مۇرتەد ھاكىملارغا قارشى ئېلىپ بېرىلىدىغان جىھاد، ئۇنىڭدىن باشقا يەھۇدىي، ناسارا، بۇتپەرەسلەرگە ئوخشاش ئەسلىي كاپىرلارغا قارشى ئېلىپ بېرىلىدىغان جىھادتىن ئىلگىرى قىلىنىدۇ. بۇ ھەقتە «جىھادنىڭ ئاساسلىق كۆرسەتكۈچلىرى» دېگەن ماۋزۇدا توختىلىپ ئۆتۈلدى.

چۈنكى، بۇ ھۆكۈمرانلار بىزگە يېقىن جايدا بولۇشى ۋە مۇرتەد بولۇشىدىن ئىبارەت ئىككى سۈپەت بىلەن مەزكۇر ئەسلىي كاپىرلاردىن ئېشىپ چۈشىدۇ. مۇشۇ ئىككى سۈپەتنىڭ ئۆزىلا ئۇلارغا ئاۋۋال جىھاد باشلاشنى لازىم تۇتىدۇ. ئۇلارغا قارشى جىھاد قىلغاندا ئىسلام سەرمايىسىنى ساقلاپ قالغىلى بولىدۇ.

ئەبۇ بەكرى سىددىق ﵁ ئۆزىدىن كېيىنكى خەلىپىلەردە بولمىغان سۈپەت ۋە بۈيۈك خىسلەتلەر بىلەن ئالاھىدە ئورۇندا تۇرىدۇ، ئۇ بولسىمۇ ئىسلام سەرمايىسىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن مۇرتەدلەرگە قارشى ئۇرۇش قىلىشتۇر. بۇ ھەقتە ئەبۇ ھۇرەيرە ﵁ مۇنداق دېگەن ئىدى: {واللهِ الذي لا إلهَ إلا هو، لولاَ أنَّ أبَا بكرٍ استُخْلِفَ مَا عُبدَ الله} {ئۇنىڭدىن باشقا مەئبۇدى بەرھەق يوق بولغان زات الله بىلەن

[1] سۈرە زۇخرۇف 84 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى
[2] سۈرە مۇھەممەد 7 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى
[3] سۈرە ئەنفال 39 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى

قەسەمكى، ئەبۇ بەكرى خەلىپىلىككە سايلانمىغان بولسا ئىدى، الله قا ئىبادەت قىلىدىغان ئادەم قالمايتتى}.[1]

ئىبنى ئەساكىر ئەبۇ ھۈسەيننىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: {ما وُلِدَ لآدم في ذريته بعد النبيين والمرسلين أفضل من أبي بكر، ولقد قام أبو بكر يوم الردة مقام نبي من الأنبياء} {ئادەم ئەلەيھىسسالامنىڭ پەرزەنتلىرى ئىچىدە نەبى ۋە مۇرسەل پەيغەمبەرلەردىن قالسا، ئەبۇ بەكرىدىن ئەۋزەلرەك بىر بالا تۇغۇلمىدى. ئەبۇ بەكرى كۆپلىگەن كىشىلەر دىندىن يېنىپ مۇرتەد بولۇپ كەتكەن كۈنى، پەيغەمبەرلەردىن بىر پەيغەمبەرنىڭ ئورنىدا تۇرغان ئىدى}.[2]

شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ زات ساھابىلەرنىڭ ئەڭ ئالىمى ئىدى.

سۇيۇتى مۇنداق دەيدۇ: [ئىمام نەۋەۋى ئۆزىنىڭ «تەھزىب» دېگەن كىتابىدا مۇنداق دېگەن: «بىزنىڭ يارەنلىرىمىز ئۇ زاتنىڭ ئىلىمىنىڭ بۈيۈكلىكىگە «سەھىھۇل بۇخارى» ۋە «سەھىھ مۇسلىم» ئىككى ھەدىس توپلىمىدا ئىسپاتلانغان ھەدىستىكى ئۇ زاتنىڭ تۆۋەندىكى سۆزى بىلەن دەلىل كەلتۈردى: {وَاللَّهِ لَأُقَاتِلَنَّ مَنْ فَرَّقَ بَيْنَ الصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ فَإِنَّ الزَّكَاةَ حَقُّ الْمَالِ وَاللَّهِ لَوْ مَنَعُونِي عِقَالًا كَانُوا يُؤَدُّونَهُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَقَاتَلْتُهُمْ عَلَى مَنْعِهِ} {الله بىلەن قەسەمكى، ئەلۋەتتە مەن ناماز بىلەن زاكاتنىڭ ئوتتۇرىسىنى ئايرىۋەتكەنلەرگە ئۇرۇش ئاچىمەن، چۈنكى زاكات مالنىڭ ھەققىدۇر. الله بىلەن قەسەمكى، ئەگەر ئۇلار مەندىن پەيغەمبەر ﷺ گە تاپشۇرىدىغان بىر ئوغلاقنى بەرمىسە، ئەلۋەتتە مەن ئۇلارغا ئۇنى بەرمىگەنلىكىگە ئاساسەن ئۇرۇش ئاچىمەن}.[3]

شەيخ ئەبۇ ئىسھاق بۇ ۋە ئۇنىڭدىن باشقا سۆزلەر بىلەن ئۆزىنىڭ «تەبەقات» دېگەن كىتابىدا شۇنىڭغا دەلىل كەلتۈردىكى، ئەبۇ بەكرى رضي الله عنه ساھابىلەرنىڭ ئەڭ ئالىمى ئىدى. چۈنكى، ئەبۇ بەكرىدىن باشقا ھەممەيلەن، مەسىلىنىڭ ھۆكمىنى چۈشۈنۈشتە توختاپ قالغان ئىدى. ئاندىن ئەبۇ بەكرى رضي الله عنه بىلەن مۇنازىرىلىشىش ئارقىلىق، ئۇلارغا ئۇنىڭ سۆزىنىڭ راستلىقى ئاشكارا بولدى، ئۇلار ئەبۇ بەكرىنىڭ سۆزىگە قايتتى].[4]

ھەتتاكى ئىبنى تەيمىيىە رەھىمەھۇللاھمۇ ئۆز زامانىسىدا، ئەبۇ بەكرى ۋە ساھابىلەر ھايات بولغان بولسا ئىدى، ئەلۋەتتە ئۇلارنىڭ ئەمەللىرىنىڭ ئەڭ ياخشىسى مۇرتەدلەرگە قارشى ئۇرۇش قىلىش بولغان بولاتتى، دەپ مۇنداق دېگەن ئىدى: [الله بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، ئەگەر ئەبۇ بەكرى، ئۆمەر، ئوسمان، ئەلى ۋە ئۇلاردىن باشقىلارغا ئوخشاش ئىلگىرىكى مۇھاجىر ۋە ئەنسارلار مۇشۇ زاماندا ھازىر بولغان بولسا ئىدى، ئەلۋەتتە ئۇلارنىڭ ئەمەللىرىنىڭ ئەڭ ئەۋزىلى، ئاشۇ جىنايەتچىلەرگە قارشى ئۇرۇش قىلىش بولغان بولاتتى].[5]

مېنىڭچە: «شۇنىڭدەك، بىزنىڭ زامانىمىزدىمۇ، ئەگەر ئۇلار ھازىر بولغان بولسا ئىدى، ئەلۋەتتە ئۇلارنىڭ ئەمەللىرىنىڭ ئەڭ ئەۋزىلى، ئىسلامنىڭ سەرمايىسىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن مۇرتەد ھاكىملارغا قارشى جىھاد قىلىش بولغان بولاتتى» دەپ قارايمەن.

---

[1] بەيھەقى رىۋايىتى

[2] «تارىيخۇل خۇلەفائ» 1- جىلد 23- بەت

[3] «تارىيخۇل خۇلەفائ» 41-، 60-، 73- بەتلەر

[4] سۇيۇتىنىڭ «تارىيخۇل خۇلەفائ» دېگەن كىتابىدىن ئېلىندى.

[5] «مەجمۇئۇل فەتەۋا» 28- جىلد 421- بەت

ھازىرقى زاماندا مۇسۇلمانلارنىڭ كۆپچىلىكىنىڭ ئۈستىگە پەرز ئەين بولغان جىھادتىن ئۆزىنى قاچۇرۇش، ئەلۋەتتە الله تائالانىڭ ئۇلارنى ياردەمسىز تاشلاپ قويغانلىقىنىڭ ئالامىتىدۇر. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: ﴿وَلَوْ أَرَادُوا الْخُرُوجَ لَأَعَدُّوا لَهُ عُدَّةً وَلَكِنْ كَرِهَ اللَّهُ انْبِعَاثَهُمْ فَثَبَّطَهُمْ وَقِيلَ اقْعُدُوا مَعَ الْقَاعِدِينَ لَوْ خَرَجُوا فِيكُمْ مَا زَادُوكُمْ إِلاَّ خَبَالا﴾ ﴿ئەگەر ئۇلارنىڭ جىھادقا چىقىش نىيىتى بولسا، ئەلۋەتتە ئۇنىڭغا تەييارلىق قىلاتتى، لېكىن الله ئۇلارنىڭ چىقىشىنى ياقتۇرمىدى، (ئۇلارنىڭ دىللىرىغا ھورۇنلۇقنى سېلىپ) ئۇلارنىڭ ئىرادىسىنى سۇندۇردى. (ئۇلارغا) «ئۆيلىرىدە قېلىپ قالغۇچىلار (يەنى ئاياللار، كىچىك بالىلار، ئاجىزلار) بىلەن قېلىڭلار» دېيىلدى، ئەگەر ئۇلار سىلەر بىلەن بىرلىكتە چىققان بولسا، ئاراڭلاردا پەقەت پىتنە ـ پاساتنى كۆپەيتەتتى﴾.[1]

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿وَلَوْ عَلِمَ اللَّهُ فِيهِمْ خَيْرًا لأَسْمَعَهُمْ وَلَوْ أَسْمَعَهُمْ لَتَوَلَّوا وَهُمْ مُعْرِضُونَ﴾ ﴿ئەگەر الله ئۇلاردا بىرەر ياخشىلىق بار دەپ بىلسە ئىدى، ئەلۋەتتە ئۇلارغا (ھەقنى) ئاڭلىتاتتى. ئۇلارغا ئاڭلاتقان تەقدىردىمۇ، ئۇلار ھەقتىن ئەلۋەتتە يۈز ئۆرىگەن ھالدا باش تارتاتتى﴾.[2]

شۈبھىسىزكى، جىھادتىن قېلىپ قېلىش ئالىم ۋە نادانىنىڭ ھەققىدە چوڭ گۇناھتۇر. ئالىم ۋە تالىبۇل ئىلىمنىڭ ھەققىدە تېخىمۇ قاباھەتلىكتۇر. ئۇلارنىڭ كۆپ قىسمى جىھادتىن قىلىپ قېلىۋاتقان ۋە ھەقنى يوشۇرۇۋاتقان تۇرسا، قانداقمۇ شۇنداق بولمىسۇن!

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنزَلَ اللَّهُ مِنْ الْكِتَابِ وَيَشْتَرُونَ بِهِ ثَمَنًا قَلِيلا أُوْلَئِكَ مَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ إِلاَّ النَّارَ وَلا يُكَلِّمُهُمْ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ أُوْلَئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوْا الضَّلالَةَ بِالْهُدَى وَالْعَذَابَ بِالْمَغْفِرَةِ فَمَا أَصْبَرَهُمْ عَلَى النَّارِ﴾ ﴿الله كىتابتا (يەنى تەۋراتتا) نازىل قىلغان نەرسىلەرنى يوشۇرىدىغان ۋە ئۇنى ئازغىنا پۇلغا ساتىدىغانلارنىڭ قارنىغا يېگىنى پەقەت ئوتتۇر (چۈنكى ئۇلارنىڭ يېگەن شۇ ھارام مېلى ئۇلارنى دوزاخقا ئېلىپ بارىدۇ)، قىيامەت كۈنى الله ئۇلارغا (ئۇلارنى خۇشال قىلىدىغان) سۆز قىلمايدۇ، ئۇلارنى (گۇناھلىرىدىن) پاكلىمايدۇ، ئۇلار قاتتىق ئازابقا دۇچار بولىدۇ. ئەنە شۇلار ھىدايەتنى گۇمراھلىققا، مەغفىرەتنى ئازابقا، (يەنى جەننەتنى دوزاخقا) تېگىشتى، ئۇلار دوزاخ ئازابىغا نېمىدېگەن چىداملىق!﴾[3]

الله تائالا ئۆز دىنىغا ياردەم بېرىش ئۈچۈن مەخلۇقلىرى ئىچىدىن خالىغان كىشىنى تاللايدۇ. مەككە خەلقى پەيغەمبەر ﷺ گە كاپىر بولغان چاغدا، الله تائالا مەدىنە خەلقىنى ئۇ زاتنىڭ ياردەمچىلىرى بولۇشقا تاللىدى.

الله مۇنداق دەيدۇ: ﴿فَإِنْ يَكْفُرْ بِهَا هَؤُلاءِ فَقَدْ وَكَّلْنَا بِهَا قَوْمًا لَيْسُوا بِهَا بِكَافِرِينَ﴾ ﴿ئەگەر بۇ مۇشرىكلار ئۇلارنى (يەنى كىتاب، ھېكمەت ۋە پەيغەمبەرلىكنى) ئىنكار قىلسا، ئۇلارنى ئىنكار قىلمايدىغان باشقا بىر قەۋمگە تاپشۇرىمىز﴾.[4]

يەنە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَيَخْتَارُ﴾ ﴿الله (مەخلۇقاتىدىن) خالىغىنىنى يارىتىدۇ، خالىغان ئادەمنى (پەيغەمبەرلىككە) تاللايدۇ﴾.[5]

---

[1] سۈرە تەۋبە 46ـ، 47ـ ئايەتلەر

[2] سۈرە ئەنفال 23ـ ئايەت

[3] سۈرە بەقەرە 174ـ، 175ـ ئايەت

[4] سۈرە ئەنئام 89ـ ئايەت

[5] سۈرە قەسەس 68ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى

ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد ﵁ مۇنداق دېگەن: {إِنَّ اللَّهَ نَظَرَ إِلَى قُلُوبِ الْعِبَادِ فَوَجَدَ قَلْبَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَيْرَ قُلُوبِ الْعِبَادِ، فَاصْطَفَاهُ لِنَفْسِهِ وَابْتَعَثَهُ بِرِسَالَتِهِ ثُمَّ نَظَرَ فِي قُلُوبِ الْعِبَادِ بَعْدَ قَلْبِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَوَجَدَ قُلُوبَ أَصْحَابِهِ خَيْرَ قُلُوبِ الْعِبَادِ، فَجَعَلَهُمْ وُزَرَاءَ نَبِيِّهِ، يُقَاتِلُونَ عَلَى دِينِهِ} {ھەقىقەتەن الله تائالا بەندىلەرنىڭ قەلبلىرىگە قاراپ، مۇھەممەد ﷺ نىڭ قەلبىنى بەندىلەر قەلبلىرىنىڭ ئەڭ ياخشىسى تاپتى. ئاندىن الله تائالا ئۇ زاتنى ئۆزى ئۈچۈن تاللىدى ۋە ئۇنى پەيغەمبەرلىك ۋەزىپىسى بىلەن ئەۋەتتى. ئۇنىڭدىن كېيىن مۇھەممەد ﷺ نىڭ قەلبىدىن قالسا، بەندىلەرنىڭ قەلبلىرىگە قارىدى، ئۇ زاتنىڭ ساھابىلىرىنىڭ قەلبلىرىنى بەندىلەرنىڭ قەلبلىرىنىڭ ئەڭ ياخشىسى تاپتى. ئاندىن ئۇلارنى ئۇ زاتنىڭ دىنى ئۈچۈن ئۇرۇش قىلىدىغان ئۆز پەيغەمبىرىنىڭ ۋەزىرلىرى قىلدى}.[1]

بۈگۈنكى ئەھۋال ھەم شۇنىڭغا ئوخشاش، كىمكى جىھادتىن ۋە الله قا ياردەم بېرىشتىن يۈز ئۆرۈيدىكەن، الله تائالا چوقۇم ئۇ ئادەمنىڭ ئورنىغا بۇ پەزىلەتكە لايىق ئادەمنى ئېلىپ كېلىدۇ.

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿إِلاَّ تَنفِرُوا يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا وَيَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلا تَضُرُّوهُ شَيْئًا وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ إِلاَّ تَنصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ﴾** ﴿ئەگەر سىلەر جىھادقا چىقمىساڭلار، الله سىلەرگە قاتتىق ئازاب قىلىدۇ. (سىلەرنى ھالاك قىلىپ) ئورنۇڭلارغا سىلەردىن باشقا قەۋمنى كەلتۈرىدۇ، سىلەر الله قا قىلچە زىيان يەتكۈزەلمەيسىلەر، الله ھەرنەرسىگە قادىردۇر. ئەگەر سىلەر الله نىڭ پەيغەمبىرىگە ياردەم قىلمىساڭلار (الله ياردەم قىلىدۇ)، الله ھەقىقەتەن ئۇنىڭغا ياردەم قىلغان ئىدى﴾.[2]

الله تائالا ئۆزىنىڭ يولىدا نەفىقە قىلىشتىن يۈز ئۆرۈگۈچىلەر توغرىسىدا مۇنداق دەيدۇ: **﴿هَاأَنْتُمْ هَؤُلاءِ تُدْعَوْنَ لِتُنفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَمِنْكُمْ مَنْ يَبْخَلُ وَمَنْ يَبْخَلْ فَإِنَّمَا يَبْخَلُ عَنْ نَفْسِهِ وَاللَّهُ الْغَنِيُّ وَأَنْتُمْ الْفُقَرَاءُ وَإِنْ تَتَوَلَّوْا يَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ ثُمَّ لا يَكُونُوا أَمْثَالَكُمْ﴾** ﴿سىلەر شۇنداق كىشىلەركى، الله نىڭ يولىدا (پۇل ـ مال) سەرپ قىلىشقا چاقىرىلساڭلار، سىلەرنىڭ ئاراڭلاردا بېخىللىق قىلىدىغانلار بار. كىمكى بېخىللىق قىلىدىكەن، ئۇ ئۆزىنىڭ زىيىنى ئۈچۈن بېخىللىق قىلىدۇ. الله (سىلەرنىڭ مال ـ مۈلكىڭلاردىن) بىھاجەتتۇر، سىلەر بولساڭلار (الله قا) موھتاجسىلەر. ئەگەر سىلەر (الله نىڭ تائىتىدىن) يۈز ئۆرۈسەڭلار، الله سىلەرنىڭ ئورنۇڭلارغا باشقا بىر قەۋمنى ئالماشتۇرىدۇ، ئۇلار سىلەرگە ئوخشاش بولمايدۇ (بەلكى الله قا ئىتائەت قىلىدۇ)﴾.[3]

الله تائالا مۇرتەدلەرگە قارشى جىھاد قىلىدىغانلارنى باشقىلارنى ئىگە قىلمىغان نۇرغۇن سۈپەتلەرگە ئىگە قىلغان. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لائِمٍ ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ﴾** ﴿ئى مۇئمىنلەر! سىلەردىن كىمكى مۇرتەد بولىدىكەن، الله (ئۇنىڭ ئورنىغا) الله ئۇلارنى دوست تۇتىدىغان، ئۇلارمۇ الله نى دوست تۇتىدىغان، مۇئمىنلەرگە كۆيۈنىدىغان، كاپىرلارغا شەپقەتسىز، الله نىڭ يولىدا جىھاد قىلىدىغان ۋە مالامەت قىلغۇچىنىڭ مالامىتىدىن قورقمايدىغان بىر قەۋمنى كەلتۈرىدۇ. بۇ (يەنى يۇقىرىدىكى سۈپەتلەر بىلەن سۈپەتلىنىش) الله نىڭ پەزلىدۇركى، (الله) ئۇنى

[1] تەيالى ۋە ئەھمەد رىۋايىتى

[2] سۈرە تەۋبە 39 ـ، 40 ـ ئايەتلەر

[3] سۈرە مۇھەممەد 38 ـ ئايەت

(بەندىلىرىدىن) خالىغان كىشىگە بېرىدۇ، الله (نىڭ پەزلى) كەڭدۇر، (الله) ھەممىنى بىلگۈچىدۇر﴾.[1] ئەبۇ بەكرى سىددىق ﷺ ۋە ساھابە كىرامىلار مۇرتەدلەرگە قارشى جىھاد قىلغانلىق سەۋەبىدىن، بۇ سۈپەتلەرگە ئىگە بولغان تۈنجى كىشىلەر ئىدى.

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿الم غُلِبَتْ الرُّومُ فِي أَدْنَى الأَرْضِ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ فِي بِضْعِ سِنِينَ﴾ ﴿ئەلىف لام مىم. رۇملۇقلار يېقىن بىر جايدا يېڭىلدى، ئۇلار يېڭىلگەندىن كېيىن بىر قانچە يىل ئىچىدە يېڭىدۇ﴾**.[2]

بۇ ئايەتلەر ئىسلامنىڭ دەسلەپكى ۋاقىتلىرىدا مەككىدە نازىل بولغان بولۇپ، مۇسۇلمانلار ئاز ۋە ئاجىز ئىدى. الله تائالا بۇ ئايەتلەر ئارقىلىق مۇسۇلمانلارنى ئۆز زامانىسىدىكى دۇنيانىڭ كۈچ-قۇۋۋەت، جەڭ ۋە ئىتتىپاقلىق قاتارلىق تەڭپۇڭلۇقلىرىغا دىققىتىنى بەرسۇن دېگەن مەقسەتتە، ئۇلارنىڭ سانىنىڭ ئازلىقى ۋە ئاجىزلىقىغا قارىماي، ئۇلارنىڭ نەزەر دائىرىلىرىنى تار دائىرىدىكى مەھەللە ۋە رايون خاراكتېرلىك مەيدانىدىن دۇنيا ۋە دۆلەت خاراكتېرلىك مەيدانغا ئېلىپ چىقماقچى بولدى. چۈنكى، بۇ دىن مەھەللە ۋە رايون خاراكتېرلىك دىن بولماستىن، بەلكى دۇنياۋى دىندۇر. ئۇ دىننىڭ مۇشۇ دۇنيانىڭ كۈچى بىلەن بىر مەيدانغا چۈشۈشى لازىم بولۇپ، ئەينى ۋاقىتتا شۇ كۈتۈلۈۋاتاتتى.

مەن دەيمەن: مانا بۇ بىزنىڭ بۇگۈنكى ئەھۋالىمىزنىڭ دەل ئۆزىدۇر. مۇسۇلمانلارنىڭ رېئاللىققا ۋە يېڭى ھادىسىلەرگە بولغان كۆز قارىشى تار دائىرىدىكى مەھەللە خاراكتېرلىك كۆز قاراش بولماستىن، دۇنياۋى بولۇشى كېرەك. مۇسۇلمان كىشىنىڭ مۇشۇ كۆز قارىشى ئارقىلىق تۈنجى بىلىدىغىنى شۇكى، ھازىرقى ئەسىردىكى بۇ ئالەم خۇددى بۇرۇنقىدەكلا ھەرقانداق نەرسىنى ئاجىزلارنىڭ ئۈستىگە تاڭىدىغان كۈچلۈكلەر زامانىدۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن، الله تائالا بىزنى كۈچ-قۇۋۋەت تەييارلاشقا بۇيرۇپ مۇنداق دېدى: **﴿وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ﴾ ﴿دۇشمەنلىرىڭلار (بىلەن ئۇرۇش قىلىش) ئۈچۈن، قولۇڭلاردىن كېلىشچە قورال كۈچى تەييارلاڭلار﴾**.[3]

يەنە پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «الْمُؤْمِنُ الْقَوِيُّ خَيْرٌ وَأَحَبُّ إِلَى اللَّهِ مِنْ الْمُؤْمِنِ الضَّعِيفِ» «كۈچلۈك مۇئمىن ياخشىدۇر. الله تائالا ئاجىز مۇئمىنگە قارىغاندا كۈچلۈك مۇئمىننى بەكرەك ياخشى كۆرىدۇ»[4].

شۇنىڭ ئۈچۈن، بىزنىڭ مۇسۇلمانلارنىڭ ئاچچىق رېئاللىقىغا تۇتىدىغان مۇئامىلىمىز ھېسسىيات ۋە يېنىكلىكتىن خالىي ھالەتتە، تەجرىبىلىك كىشىلەرنىڭ ئىنچىكە ھېساب-كىتابى ۋە ساغلام پىلانى ئۈستىگە قۇرۇلغان بولۇشى لازىم. شۇڭا، مەن «شەھىدلىكنى تەلەپ قىلىش ئۆزى بىۋاستە مەقسەت قىلىنماستىن، بەلكى دىننى ئۈستۈن قىلىش ئۈچۈن مەقسەت قىلىنغۇچىدۇر» دېگەن مەسىلىدە قارامىلىقنىڭ ئاپىتىنى زىكرى قىلغان ئىدىم. ئۇنىڭدا ئورتاق ئېلىپ بارىدىغان جىھادنىڭ تەپسىلاتى بار. ئىسلامنىڭ كۈچى ئادەم، پۇل-مال ۋە قورال-ياراقلاردۇر. جىھادنى ئادەملەرنى توپلاش ۋە ئۇلارنى جىھادقا قىزىقتۇرۇش بىلەن باشلىغىلى بولىدۇ.

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿وَحَرِّضْ الْمُؤْمِنِينَ﴾ ﴿مۇئمىنلەرنى (جىھادقا) قىزىقتۇرغىن﴾**.[5]

---

[1] سۈرە مائىدە 54- ئايەت

[2] سۈرە رۇم 1-، 2-، 3- ئايەتلەر

[3] سۈرە ئەنفال 60- ئايەتنىڭ بىر قىسمى

[4] مۇسلىم رىۋايىتى

[5] سۈرە نىسائ 84- ئايەتنىڭ بىر قىسمى

ئادەملەر بولسا پۇل ـ مال ۋە قورال ـ ياراقلارنى ئېلىپ كېلىدۇ. مەن كىتابنىڭ كۆپلىگەن يېرىدە، ئىسلامنىڭ شان ـ شەۋكىتىنىڭ ئىمانىي دوستلۇق ئارقىلىق بارلىققا كېلىدىغانلىقىنى زىكىر قىلغان ئىدىم. الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنْ الْمُنكَرِ﴾ ﴿مۇئمىن ئەرلەر، مۇئمىن ئاياللار بىر ـ بىرى بىلەن دوستتۇر، ئۇلار (كىشىلەرنى) ياخشى ئىشلارنى قىلىشقا بۇيرۇيدۇ، يامان ئىشلاردىن توسىدۇ﴾**،[1] **﴿وَمَنْ يَتَوَلَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا فَإِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمْ الْغَالِبُونَ﴾ ﴿كىمكى الله نى، الله نىڭ پەيغەمبىرىنى ۋە مۇئمىنلەرنى دوست تۇتىدىكەن، (ئۇ الله نىڭ جامائەسىدىندۇر) الله نىڭ جامائەسى (ئەلۋەتتە) غالىبتۇر﴾**،[2] **﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ إِلاَّ تَفْعَلُوهُ تَكُنْ فِتْنَةٌ فِي الأَرْضِ وَفَسَادٌ كَبِيرٌ﴾ ﴿كاپىرلار (يارىدەمدە ۋە مىراستا) بىر ـ بىرىگە ئىگىدۇر، ئەگەر بۇ ھۆكۈمگە ئەمەل قىلمىساڭلار، يەر يۈزىدە پىتنە ۋە چوڭ قالايمىقانچىلىق تۇغۇلىدۇ﴾**.[3]

مەن دەيمەن: ئىسلامنىڭ شەۋكىتىنى ئاجىزلاشتۇرۇشقا ئېلىپ بارىدىغان ھەرقانداق ئىش مۇنكەردۇر، ئۇنىڭدىن چەكلەش ۋە توسۇش ۋاجىب.

جىھادقا ئادەم، پۇل ـ مال ۋە قورال ـ ياراقلار لازىم. جىھادنىڭ ئەرلىرى ياشلار ۋە چارە ـ ئامالى يوق ئاجىزلار بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئۈستىگە الله نىڭ ياردىمى چۈشىدۇ. ياشلار ئىسلامنىڭ ئەسكەرلىرى ۋە ئۇنىڭ قۇۋۋىتى. پەيغەمبەر ﷺ گە ۋەھىي كەلگەن چاغدا، ئۇ زاتنى خەدىجە رەزىيەللاھۇ ئەنھا تاغىسىنىڭ ئوغلى ۋەرەقە ئىبنى نەۋفەلنىڭ قېشىغا ئېلىپ باردى. ئۇ ياشىنىپ قالغان بىر بوۋاي بولۇپ، مۇنداق دېدى: {هَذَا النَّامُوسُ الَّذِي نَزَّلَ اللَّهُ عَلَى مُوسَى يَا لَيْتَنِي فِيهَا جَذَعًا لَيْتَنِي أَكُونُ حَيًّا إِذْ يُخْرِجُكَ قَوْمُكَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم أَوَمُخْرِجِيَّ هُمْ قَالَ نَعَمْ لَمْ يَأْتِ رَجُلٌ قَطُّ بِمِثْلِ مَا جِئْتَ بِهِ إِلَّا عُودِيَ وَإِنْ يُدْرِكْنِي يَوْمُكَ أَنْصُرْكَ نَصْرًا مُؤَزَّرًا} {«بۇ پەرىشتە الله تائالا مۇسا ئەلەيھىسسالامغا چۈشۈرگەن پەرىشتىدۇر. كاشكى مەن ياش يىگىت بولسامچۇ! كاشكى مەن سېنى قەۋمىڭ ھەيدەپ چىقارغان ۋاقتىدا ھايات بولسامچۇ!» پەيغەمبەر ﷺ: «قەۋمىم مېنى يۇرتۇمدىن ھەيدەپ چىقىرارمۇ؟» دېدى. ئۇ: «پەيغەمبەر بولغان ھەرقانداق ئادەم دۈشمەنلىك بولىدۇ. سەن دىنغا دەۋەت قىلغان چاغلىرىڭدا ھايات بولىدىغان بولسام، ساڭا يېقىندىن ياردەم قىلاتتىم» دېدى}.[4]

ئىبنى ھەجەر مۇنداق دەيدۇ: [ئۇنىڭ ئىسلامىي دەۋىتىنى قىلىش ئاشكارا بولغان چاغدا، ياش يىگىت بولۇشنى ئارزۇ قىلىشى، پەيغەمبەر ﷺ گە كۈچلۈكرەك ياردەم بېرىشنى مەقسەت قىلغان بولۇشى مۇمكىن].[5] شۇنىڭغا ئوخشاش، بۇ دىننىڭ ئەسكەرلىرى ئاجىز كىشىلەر بولۇپ، دۇنيا ماتاسى ماتاسى ئازدۇر. ئۇلار پۇل ـ ماللىرى ئاز، مەنسەپ ۋە يۈز ـ ئابرۇيلىرى تۆۋەن كىشىلەردۇر.

{قَالَ هِرَقْلُ لأَبِي سُفْيَان: أَشْرَافُ النَّاسِ اتَّبَعُوهُ أَمْ ضُعَفَاؤُهُمْ؟ قَالَ أَبُو سُفْيَانَ: بَلْ ضُعَفَاؤُهُمْ ... قَالَ هِرَقْلُ: وَهُمْ أَتْبَاعُ الرُّسُلِ} {ھىرەقلى ئەبۇ سۇفيانغا: ئۇنىڭغا كىشىلەرنىڭ ئۇلۇغلىرى ئەگىشىۋاتامدۇ ياكى

[1] سۈرە تەۋبە 71 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى

[2] سۈرە مائىدە 56 ـ ئايەت

[3] سۈرە ئەنفال 73 ـ ئايەت

[4] بۇخارى رىۋايىتى

[5] «فەتھۇل بارى» 1 ـ جىلد 26 ـ بەت

ئاجىزلىرىمۇ؟ دېگەندە، ئەبۇ سۇفيان: «بەلكى ئۇلارنىڭ ئاجىزلىرى ئەگىشىۋاتىدۇ» دېدى. ھىرەقلى: «ئۇلار پەيغەمبەرنىڭ ئەگەشكۈچىلىرىدۇر» دېگەن ئىدى}.[1]

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾** ﴿**سەن پەرۋەردىگارىڭنىڭ رازىلىقىنى تىلەپ، ئەتىگەن ـ ئاخشامدا ئۇنىڭغا ئىبادەت قىلىدىغانلار (يەنى ئاجىز، كەمبەغەل مۇسۇلمانلار) بىلەن سەۋرچان بولغان ھالدا بىللە بولغىن. ھاياتىي دۇنيانىڭ زىبۇزىننىتىنى (يەنى مۇشرىكلارنىڭ چوڭلىرىنىڭ سۆھبىتىنى) دەپ، ئۇلارنى كۆزگە ئىلماي قالمىغىن**﴾.[2]

ئەنە شۇلار ئىسلامنىڭ ئەسكەرلىرى، ئەرلىرى ۋە ھامىيلىرىدۇر. دۇنيالىقى ئاز، چېچى چۇۋۇق ۋە چاڭ باسقان كىشىلەردۇر. ئۇلار ھاياتى دۇنيا ئالداپ كەتكەن، راھەت ـ پاراغەتنىڭ ئەسىرىگە ئايلانغان نازۇنېئمەت ۋە مەنسەپ ئىگىلىرى ئەمەس. مەن بۇ كىتابنى سەۋر قىلغۇچى، جىھادنى كۈتۈپ رىباتتا تۇرغۇچى ۋە (الله دىن) ساۋاب ئۈمىد قىلغۇچى مۇشۇ ياشلارغا ئاتاپ يازدىم. الله تائالادىن بۇ ئەمىلىمنى قوبۇل قىلىشىنى ۋە ئۇلارغا بۇ كىتاب ئارقىلىق پايدا بېرىشىنى ئۈمىد قىلىمەن. شەكسىزكى، ئۆلۈم ھامان كېلىدۇ. الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُمْ مَيِّتُونَ﴾** ﴿**سەن ھەقىقەتەن ئۆلىسەن، ئۇلارمۇ ھەقىقەتەن ئۆلىدۇ**﴾.[3]

شەك ـ شۈبھىسىزكى، الله يولىدىكى جىھاد ئەجەلنى ئالدىغا سۈرمەيدۇ ۋە نە رىزىقنى توسۇپ قالالمايدۇ. پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن: «إِنَّ رُوحَ القُدُسِ نَفَثَ في رُوعي أَنّ نفسا لَنْ تَمُوتَ حَتَّى تَسْتكْمِلَ رِزْقَهَا وأجَلَها» «ھەقىقەتەن رۇھۇلقۇددۇس ـــ جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام مېنىڭ قەلبىمگە شۇنداق دەپ ئىلھام قىلدىكى، ھەربىر جان ئىگىسى ئەجىلى توشماي تۇرۇپ، رىزىقى پۈتۈنلەي تۈگىمەي تۇرۇپ، ھەرگىز ئۆلمەيدۇ».[4]

مەن «جىھادنىڭ ئاساسلىق كۆرسەتكۈچلىرى» دېگەن تېمىدا، جىھادنىڭ خاس كىشىلەرگە ۋە جامائەتلەرنىڭ ئۈستىگىلا يۈكلىنىپ قېلىشى توغرا ئەمەس. بەلكى جىھاد ئاممىنىڭ، شۇنداقلا بارلىق مۇسۇلمانلارنىڭ ئىشى بولۇشى كېرەك. پاسىق ۋە ئاسىيمۇ ياخشى كىشىلەرگە ئوخشاش تامامەن جىھاد قىلىشقا بۇيرۇلغان، دېگەن ئىدىم.

جىھادنىڭ پەرز بولۇشى ئۈچۈن دۇرۇس مۇسۇلمان بولۇش شەرت ئەمەس. پاسىقلىق جىھاد قىلىشقا كەلگەن بۇيرۇقنى ساقىت قىلىۋەتمەيدۇ. مەن بۇنىڭ ھەممىسىنى «جىھاد ئۈچۈن ئىمانىي جەھەتتە تەييارلىق كۆرۈش» دېگەن مەسىلىنىڭ تۆتىنچى تولۇقلىمىسىدا تەپسىلىي بايان قىلدىم.

بۇ دېگەنلىك ئاسىي خەلقنى ئۆز ئاسىيلىقى ئۈستىدە تاشلاپ قويۇش دېگەنلىك ئەمەس، بەلكى ياخشىلىققا بۇيرۇپ، يامانلىقتىن توسۇش ۋاجىبتۇر. مەن ئىمانىي تەييارلىق مەسىلىسىدە، مۇسۇلمانلار باشتىن كەچۈرۈۋاتقان ئاچچىق رېئاللىققا ئاۋۋال مۇسۇلمانلار ئۆزلىرى سەۋەبچى ئىكەنلىكىنى زىكرى قىلغان ئىدىم.

---

[1] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

[2] سۈرە كەھف 28 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى

[3] سۈرە زۇمەر 30 ـ ئايەت

[4] ئىبنى ھەببان رىۋايىتى

الله تائالا دېگەندەك: ﴿وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ﴾ ﴿سىلەرگە (يەنى جېنىڭلار ياكى مېلىڭلارغا) ھەرقانداق بىر مۇسىبەت يەتسە، ئۇ سىلەرنىڭ قىلغان گۇناھىڭلار تۈپەيلىدىن كەلگەن بولىدۇ﴾.[1]

شۇنىڭ ئۈچۈن ئىسلاھاتنى ھەم ئۆزىدىن باشلاش لازىم. ئۇنىڭ دەلىلى الله تائالانىڭ: ﴿إِنَّ اللَّهَ لا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنفُسِهِمْ﴾ ﴿ھەرقانداق بىر قەۋم ئۆزىنىڭ ئەھۋالىنى ئۆزگەرتمىگۈچە (يەنى الله نىڭ بەرگەن نېئمەتلىرىگە تۇزكورلۇق قىلىپ، گۇناھلارغا چۆممىگۈچە)، الله ئۇلارنىڭ ئەھۋالىنى ئۆزگەرتمەيدۇ (يەنى الله ئۇلارغا بەرگەن نېئمەت، خاتىرجەملىك ۋە ئىززەت ـ ھۆرمەتنى ئېلىپ تاشلىمايدۇ)﴾.[2]

ئۆزىنى ئىسلاھ قىلىش مەن بەشىنچى بابنىڭ خۇلاسىسىدە زىكرى قىلغان چۈشەنچە، ساداقەت ۋە ئىستىل قاتارلىقلار بويىچە ئەمەل قىلىش ئارقىلىق بولىدۇ. مەن ئىسلاھاتنى ئاۋۋال ئۆزىدىن باشلاش ۋە ئىچكى قىسمىدا ئۆزگەرتىش ئېلىپ بېرىشنىڭ ۋاجىب ئىكەنلىكىنى تونۇپ يەتكەنلىكىم ئۈچۈن، بۇ كىتابنى: «مۇسۇلمانلار جامائىتىنىڭ ئىچكى قۇرۇلۇشىدىكى ۋە ئۇنىڭ ئەزالىرىنىڭ شەرئىي سىياسەت ۋە ئىسلامىي ئەخلاق جەھەتتە بىر ـ بىرى بىلەن بولغان ئالاقىسىدىكى ئاساسنى تەتقىق قىلىدۇ» دېگەن مەقسەتتە يېزىپ چىقتىم. شۇنىڭ بىلەن بىرگە، بۇ كىتاب مەن «قۇرئان ۋە ھەدىسكە ئېسىلىشتىكى ئاساسلار» ۋە «جىھادنىڭ ئاساسلىق كۆرسەتكۈچلىرى» دېگەن تېمىلاردا زىكرى قىلغىنىم بويىچە، ئىسلامىي چۈشەنچىنى توغرىلاشنىمۇ كۆرسىتىپ بېرىدۇ.

جىھاد بايرىقى سوتسىيالىزم، دېموكراتىيە، مىللەتچىلىك ۋە شۇنىڭغا ئوخشىغان ھەرقانداق ھاۋايى ـ ھەۋەسلەر ۋە ئىنسانىي پىكىرلەرگە ئارىلاشمىغان خالىس ئىسلامىي بولۇشى لازىم.

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿أَلا لِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ﴾ ﴿بىلىڭلارکى، (شېرىكتىن ۋە رىيادىن) ساپ دىن الله قا خاستۇر﴾.[3]

يەنە الله تائالا كاپىرلاردىن ئادا ـ جۇدا بولۇش ۋە ئۇلاردىن ئايرىلىش توغرۇلۇق مۇنداق دەيدۇ: ﴿لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ﴾ ﴿سىلەرنىڭ دىنىڭلار ئۆزۈڭلار ئۈچۈن، مېنىڭ دىنىمۇ ئۆزۈم ئۈچۈن﴾.[4] مانا بۇ ھېچقانداق ئارىلىشىش بولمىغان تولۇق ئايرىلىش ۋە خۇشامەتچىلىك بولمىغان روشەن ئادا ـ جۇدا بولۇشتۇر. جىھاد بايرىقى خالىس ئىسلامىي بولغىنىدەك، جىھاد رەھبەرلىكىمۇ ساپ ئىسلامىي بولۇشى زۆرۈر. چۈنكى جىھاد يۈنىلىشى ئۇنىڭ رەھبەرلىك قاتلىمىغا چۈشەنچىسى نائېنىق بىرەر شەخس ياكى ئىسلام تونىغا ئورىنىۋالغان بىر بۆلۈك ئىلمانىيە چۈشەنچىسىدىكى كىشىلەرنىڭ چىقىشى بىلەن ئۆزگىرىپ كېتىشى مۇمكىن. مۇشۇ خىل كىشىلەرنىڭ ئىچىدە الله نىڭ دىنىغا يارەم بېرىش ۋە ئۇنىڭ ئەھلىنى قوغداشتا ئېغىر سىناقلاردىن ئۆتىدىغانلىرىمۇ بولۇشى مۇمكىن. گەرچە ئۇلارنىڭ ئىچىدە مۇشۇنداق ئادەملەر بولسىمۇ، چۈشەنچىسى ۋە ئىستىلى ئىسلامىي ئىكەنلىكى ئىمان ۋە جىھاد ئەھلىگە مەلۇم بولمىسا، جىھاد تىزگىنىنى ئۇنىڭغا تاپشۇرۇشقا بولمايدۇ.

---

[1] سۇرە شۇرا 30 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى

[2] سۇرە رەئد 11 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى

[3] سۇرە زۇمەر 3 ـ ئايەت

[4] سۇرە كافىرۇن 6 ـ ئايەت

پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېگەن ئىدى: «وَإِنَّ اللَّهَ لَيُؤَيِّدُ هَذَا الدِّينَ بِالرَّجُلِ الْفَاجِرِ» «شۈبھىسىزكى، الله تائالا بۇ دىننى ھەقىقەتەن پاسىق ئادەم بىلەنمۇ كۈچلەندۈرىدۇ».[1] ئەبۇ تالىپ كاپىر تۇرۇپ، پەيغەمبەر ﷺ گە ياردەم بەرگەن ۋە مەككىدە ئۇ زاتنى قوغدىغان.

مەن بۇ نەسىھەتنى ئىسلامىي دولقۇن يۇقىرى پەللىگە كۆتۈرۈلسە، مۇسۇلمانلىق دەۋاسى قىلىدىغان، ھوقۇققا ئېرىشىش تەمەسىدىكى ئىلمانىي پارتىيەلەرنىڭ ئادەملىرىدىن مۇجاھىدلارنى ئاگاھلاندۇرۇش مەقسىتىدە ئوتتۇرىغا قويۇۋاتىمەن.

ھۇزەيفە ﵁ نىڭ بىرلىككە كەلگەن ھەدىسىدە، پەيغەمبەر ﷺ بىر قەۋمنى ئۆزىنىڭ مۇنۇ سۆزى بىلەن سۈپەتلىگەن ئىدى: «دُعَاةٌ عَلَى أَبْوَابِ جَهَنَّمَ مَنْ أَجَابَهُمْ إِلَيْهَا قَذَفُوهُ فِيهَا قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ صِفْهُمْ لَنَا قَالَ هُمْ مِنْ جِلْدَتِنَا وَيَتَكَلَّمُونَ بِأَلْسِنَتِنَا» «جەھەننەمنىڭ دەرۋازىلىرى ئۈستىدە بىر بۆلۈك دەۋەتچىلەر بار، كىمكى ئۇلارغا ئاۋاز قوشۇپ، ئۇلارنىڭ قېشىغا بارسا، ئۇلار ئۇ كىشىنى جەھەننەمگە تاشلايدۇ». مەن دېدىم: «ئى رەسۇلۇللاھ! ئۇلارنى بىزگە سۈپەتلەپ بەرسىلە!» پەيغەمبەر ﷺ مۇنداق دېدى: «ئۇلار بىزنىڭ تېرىمىزدىن بولۇپ، بىزنىڭ تىللىرىمىز بىلەن گەپ قىلىدۇ».

بۇلار بىزنىڭ تېرىمىزدىن، يەنى ئۇلارنىڭ تاشقى كۆرۈنۈشى ئىسلام بولۇپ، بىزنىڭ تىلىمىز بىلەن گەپ قىلىدۇ، يەنى ئىسلام بىلەن، قۇرئان ۋە ھەدىس بىلەن سۆزلەيدۇ. كىمكى ئۇلارغا ئاۋاز قوشۇپ ئەگەشسە، ئۇلار ئۇ كىشىنى جەھەننەمگە تاشلايدۇ. شۇڭا، مەن ئىسلام خىزمىتىدىكى رەھبەرلىك تېرىسىدىن يىلىكىگىچە ئىسلامىي بولۇشى لازىم دەپ قارايمەن.

مانا بۇلار خاتىمىدە كۆڭلۈمگە كەلگەن ئاخىرقى سۆزلەردۇر. ھۆرمەتلىك كىتابخانغا شۇنى ئەسكەرتىمەنكى، الله خالىسا بۇ كىتابنىڭ بەزى تېمىلىرىنى «تەۋھىدكە دەۋەت» دېگەن نام بىلەن مۇستەقىل كىتابچە قىلىپ چىقارماقچىمەن.

بارلىق ياردەمنى الله تىنلا سورايمىز، ئۇ زاتنىڭ ئۆزىگىلا تەۋەككۈل قىلىمىز، ئۇ بىزگە كۇپايە قىلغۇچىدۇر ۋە بەكمۇ ياخشى تايانچىدۇر. الله تائالادىن سەھۋەنلىك ۋە كەمچىللىكتىن مەغفىرەت تەلەپ قىلىمەن. مېنىڭ ئۆز تەرىپىمدىن دېگەن ھەرقانداق سۆز شەرئىي دەلىلگە قارشى كەلسە، مەن ئۇنىڭدىن يانىمەن. توغرا دەلىللىك سۆزنى دەيمەن.

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ أَنْ يَقُولُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَأُوْلَئِكَ هُمْ الْمُفْلِحُونَ﴾ ﴿(پەيغەمبەر) مۇئمىنلەرنىڭ ئارىسىدا ھۆكۈم چىقىرىش ئۈچۈن، ئۇلار الله قا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە چاقىرىلغان چاغدا، ئۇلار: «ئاڭلىدۇق ۋە ئىتائەت قىلدۇق دېيىشلىرى كېرەك، مانا شۇنداق كىشىلەر مەقسەتكە ئېرىشكۈچىلەردۇر﴾.**[2]

وآخر دعوانا أن الحمد لله رب العالمين

بۇ كىتابنى الله قا بولغان ئىمانى يۈزىسىدىن ئەجىر ئۈمىد قىلىپ يېزىپ چىققۇچى:
ئابدۇلقادىر ئىبنى ئابدۇلئەزىز

[1] بۇخارى رىۋايىتى
[2] سۈرە نۇر 51 ـ ئايەت